

મોગીલાલ બ્રધર્સ
૫૭, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ.

બારલીની કિંમત
ઓસ ૦-૮-૦, ૪ ઓસ ૨-૮-૦,
ઓસ ૦ ૧૪-૦, ૮ ઓસ ૪-૮-૦,
ઓસ ૧-૮-૦, ૧૧ ઓસ ૮-૦-૦.
દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

૧૨ • કંચનલાલ વારીલાલની કં.
૧૪ • કં. જયવંતરાવ પેટ. મુંબઈ

ચિત્રો
નવમ્બર
સિદ્ધાંત • સંકેત • ૧૩ દીવાનજી પંકુ
સુવર્ણચિત્રાદ ચિત્રકાર વિનયચંદ પ. ત્રિવેદીચંદ્ર મુનિયંજી
આર્ટીસ્ટ કોર્સ ફોટો: ડૉ. ભરત. બી. કપર.
જી. આર. પી. આર પાઠવા પંદરા

કાવ્યો
ગોડી રાતે ગાયુર બાલમુકુન્દ દને ૩૨૮
મીઠો પાણી પંચરામ રાવળ ૩૨૨
ચરિત્ર
કૃષ્ણાદ પ્રભાકર ખાડિતકર ૩૨૫
લેખો
કેટિંગમીડીનું કલાત્મક રજવાડ રાવળ ૩૨૨
સ. દિવ્ય બહે સીસ (ગતન) બાલમુકુન્દ પંકુ ૩૨૩
અંકીશ (આવાળી વન પતિ-૨૨) પ્રી. જયેવીલાસ દે. કોશા ૩૨૮
અંકીશિકા ૩૨૨
લોક ૩૨૨
કથાપ્રકાર ૩૨૫
આરબો તથા રાવળપ્રકાર (પ્રાચીનનાટ્યસા આ ૫૭)

વિકાસો
સાકુબીડ તથા પેલારીની વિશિષ્ટ બનાવકો (ચિત્રગોષ્ઠ) ૩૨૧
નવા પુરતો ૩૨૧
વિશ્વગુ વિજ્ઞાન ૩૨૩
પરદેશી પત્રચિત્રો ૩૨૩
આધુનિક ચિત્રકારશ્રી, માલવીય, અમિરિકાના માયા.
કે. પાળી પ્રવાસ ૩૨૪
વિદ્યોતે (આમરમના પંખી-૩૧) ૩૨૪
દેવીબાળી (આમરમના નદેરાસ-૧૨) ૩૨૬
આ માસ દોતલા સમા (વ્યવસ્થાપક: મહેન્દ્રલાલ શરમાર) ૩૨૭
કેટું પાન ૩૨૮

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજના જ્ઞાનતંત્રુઓ બળવાન બને છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ જોડે છે, જોડો મટે છે, યાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિકા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે ફરેક જાતનાં બહેનો, પુરુષો અને બાળકો માટે
મધ્યમ ક્ષયદો કરનાર છે. *

મોટી બાટલીના રૂા. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂા. ૨-૦-૦

બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સે-જલરટ રોડ
સુ બાઈ-૪

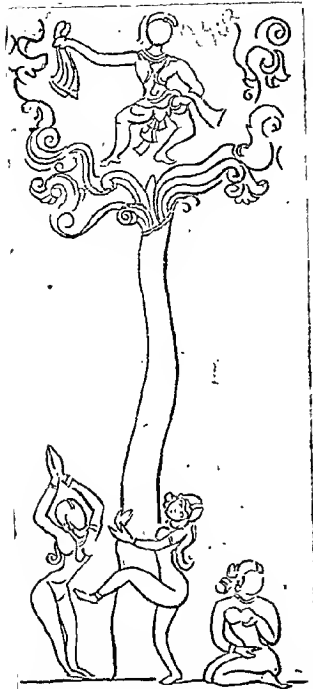
**બાયો
ટોના**

બચ્ચાઓનું

અતિ પ્રિય ટોનીક

રોય એન્ડ કું.

મીન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૨.

વિજયનગરનાં ખંડેરમાંથી

પૃથ્વી ખતી

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુઝાય છે

■

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુઝવણ હર કરવા જાતનો પ્રયાસ
કરી રહી છે

■

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રૂસ્તમ મિલ

દોસ્તી

કેમિકલ

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર
મિલ

નવજીવન મિલ
(કલોલ)

કાશિયાવાડમાં

ચોપલીન

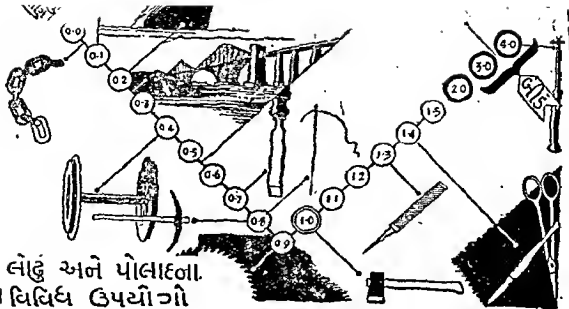
પૂણ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

લોહું અને પોલાદના વિવિધ ઉપયોગો

બીજા લોખંડ અને પોલાદમાં રહેલા કાર્બનના અંશ અનુસાર તેની સખ્તાઈ વિકાસ આદિના પ્રમાણમાં બનતી ફેર્નિટા વપરાશની ચીજોના આલેખ

આપણે ફેલ્ડના ન્યુનતામાં લોહની બનેલી એ અસખ્મ વસ્તુઓ જેટલે બીજી તે બધી એક જ ભતના લોખંડમાંથી બનાવવામાં આવતી નથી. તે ફેરમાં વિવિધ પ્રકારનું લોહ ઉપયોગમાં લેવાય છે. લોહમાં બ્લિટ આદ્ય પ્રમાણમાં કાર્બન(ફાલ્ડ) હોય છે જ. પરંતુ તે કાર્બનના ઘેટલા અદ્ય પ્રમાણમાં જે રહેજાયા વધારે થતાં પણ લોહના ગુણધર્મમાં ફેરક પડી જાય છે એ એક આશ્ચર્યની વાત છે. ૧૦૦ ટકા પરિશુદ્ધ લોહ બનાવવામાં તે વેશાનિતો ઘણું સુધી સફળ બન્યા નથી.

લોખંડમાંથી બનાવવામાં આવતી અસખ્મવાત ચીજોમાં, તેના મઠે જરૂરી ચિકાસ, મજબૂતાઈ, ટકાઉપણું, સુવાયમતા, કાઠ-રહિતતા આદિ ગુણો એ એ પ્રમાણમાં જેટલે તે તે પ્રમાણમાં તેમાં કાર્બનનું તત્વ વધુ-ઓછું હોયું જેટલે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, લોખંડમાં રહેલા કાર્બનના અંશના પ્રમાણની વધુપટ અનુસાર જ નાના પ્રકારના ઘસારાવાળી ચીજો બનાવી શકાય છે તેનો એ ગાર્ગેદશીક આલેખ ઉપર આપેલ છે તેમાં ડાબી બાજુને મથાળેથી ઊતરતાં અને જમણી તરફને મથાળે ચડતા કુદાઓમાં કાર્બનના ટકાનું પ્રમાણ દર્શાવતા એક છે, અને તે તે પ્રમાણવાળા કાર્બનયુક્ત લોખંડમાંથી કાઢી શકે તેની બાજુએ તરફ તીરવાળી ક્રીડીઓ એ એકમાંથી દોરી બતાવી છે. ડાબી તરફને મથાળે પહેલું કુદાળું સાચું કાસતું છે અને પછી તે ફેર, ફેર, ફેર એક કાસતર વધતું જાય ફેર ટકા સુધી નીચે પહોંચે છે અને ૧ ટકાથી જમણી તરફ વધતું શરૂ કરી ૪ ટકાના આદિ ટાચે પહોંચે છે. જ્યાં એ ટકા અપહરક રૂપે હોય છે ત્યાં તીરની ક્રીડી બે અંકના નમ્બે દર્શાવી છે. કાબલા તરીકે સાંકળો માટેનું પ્રમાણ ૦.૦ અને ૦.૧ની અધવચ્ચે છે, એટલે તે ૦.૧થી આગું એટલે કે ૦.૦૫ જ (જેલે=ફેર) રાખવાનું છે. એ જ પ્રમાણે ફેલ્ડના સહેવાટ માટેના આંક ૧.૦ અને ૧.૫ની નમ્બે હોઈ ૧.૨૫ ટકા દર્શાવે છે, અને તેના પકડ માટેના આંક ૩ અને ૪ ટકાની નમ્બે એટલે કે ૩.૭૫ ટકા દર્શાવે છે. એ બધા આંકો ઢવે કમવાર જેટલે: ડાબી બાજુને મથાળેથી શરૂ કરતાં ૦.૫ (જેલે) ટકા કાર્બનવાળા લોહમાંથી સાંકળ જેવી (વાળી પડે તેવી અને ખૂબ ઘસારો તથા તાણ સહન કરી શકે એવી) ઓછી વસ્તુઓ બનાવાય છે. તે જ રીતે ૧ ટકા કાર્બનવાળા લોહમાંથી પ્યાલા આદિ વસ્તુઓ અને ૨ ટકા કાર્બનવાળા લોહમાંથી અગ્નિજાલિનું બહોરનું પડ બનાવાય છે. ૨.૫ ટકા કાર્બન-પૂવ માટેનાં ગરેરો; ૪ કાર્બન-ફેરમાં આદિ; ૫.૫ ટકા કાર્બન-રેલવેના પાટા; ૭ ટકા કાર્બન-ફેરસી, રેલો આદિ સુચારી ઓબરો; ૮ ટકા કાર્બન-ત્રીકમ, પાનડા, કાઠાળી તથા સોય જેવા પદાર્થો; ૯ ટકા કાર્બન-કચત આદિ તીર્થ પદાર્થો; ૧ ટકા કાર્બન-કુદાશી વગેરે; ૧.૩ ટકા કાર્બન-કાનસ જેવી ડ્રાખત પદાર્થો; ૧.૪ ટકા કાર્બન-કાતર, અપુ આદિ; ૩.૫ ટકા કાર્બન: રેલ્વેના પાટાના મજબૂત ચિપર (પકડ); જે ૪ ટકા કાર્બનયુક્ત લોહ ચાખીડમાંથી તાર રખાવ તથા ના ચાંચાઓ બનાવી શકાય છે.

આ વતી કાલનાં નાગરિકોનું માસિક
નવેમ્બર-૧૯૪૮

મોડી રાતે મયૂર

પ્રકાશ.

સ્વાસ્થ્ય જગા પે હતી મધ્યસ રાતની રાત્રી.
પડી ઉપડતો ધડી પવન ખાજસા પહેરતો
સુગંધ, આનિ મંદમંદ ફૂરફૂરી રજો શીતલ.
સુસાલમય ઘેનાતાં પડ પરે પડેા જ્વભતાં:
આડેક પડ ધેનનું, સપાનનું તળી એક, ને
સુસાલમ વટિય વેપટન શરરિને સાગટાં.
અનન્ય ઉડના દશાર્ધ તળિયે જતી છેક જ,
થાપું પ કગળે પડે સુખદ નિસ્થિત-દાપડે.

સમગ્ર અવકાશનું સિયર બન્યું છ સાંકચ શું !
કણ્ણેકણ ધરા તણેા ય વર્ષો રસિયે ધારી રજો.
સુખદ સપણે સુવેષ જગા આંધેતા પારદ.
અવાનક કપડીપથી, ગધુર ફૂરની કુંજથી
શુંટાપલ ગળે ગહેડો ઉડતો જ કે મોરસો-
અસુપ્તિ મહો શું પ્રજાગત ટહુકતી ચેતના!
બાલસુકુન્દ દવે

મીઠાં પાણી

મંદાકાન્તા.

“રે, યંબી” જન સરિત ગધુરી! નિર્ગળાં તીર તીસ
જેતાં જતાં કલકલ યતાં, લાગતાં સા જ ખાગે!
ને, આ તારી લલિત વહની, પાળણી, સ્વચ્છ કાષા:
—બાને તીરે તુરવર કશાં હાજતાં રિનમ્બ હાષા!—
સીંધી જાતી રાગદર લાણી! સિન્ધુતાં ક્ષારમાફિ
જહોળાંમાંહો કપાદિ સમી જગે મીઠડી સેર તારી!
ફૂળી જતો અરજનમહો! મંજુ મંજુ સિતારી!
રે, યંબી જન ગધુરી, મડીમાં સિન્ધુ ખારો યેનારી!”

“મારા મીઠા તટજન, કશી વાત રે, મોખવાની!
આને વેળા વળી જ વળી, આને જ આને જવાની!
ને, સવાનું ઉદયિમય રે—શી વાત તારી કપાળી!
દહાડે—રાતે, પલ પલ રહી વાટ એની નિહાળી!”

સિન્ધુદેવે રાગે, નમ ચડી, વર્ષો, પાણ વહેતાં,
મીઠાં પાણી કલજલ વહે મૃદ કે વાત શ્રુતેતાં!

અભરામ રાવળ

[રવિસંકર રાવળ].

મૃદ્યવાન કલાકૃતિમાનો સર્જનાર બંધે
છે કે કલાદેવી, લાગ્યદેવીની જેમ, સદેજમાં
આકરમાત ફરીત આપી વરદાન એની તપી.
સતત પ્રયત્ન, નિષ્કળતાએ અને કરોડી-
બર્ષા પ્રયોગથી જ કલાકરો પોતાના
મનોમાનો ને સ્વરૂપોને ચિત્ર ઉપર કલાદી
સકયા છે. ફોટો-ચિત્રકળા પણ વ્યક્તિના
બોલા વિશેષ સર્જનનું એક સ્વરૂપ જાણી છે.

ફોટોગ્રાફીને જગા ઇ ૧૮૩૯માં મ્યા,
જોહો આજે એને રો વર્ષ પૂરાં થઈ ગયાં.
એમ તો બીજી ઘણી શોધોથી તેનું વય નાનું
છે, છતાં તેણે માનવજાતની પાર દિતાની
સેવા કરી છે. જો તેની અરપટી રચના કે
દશ્યને અપવાદ શાસ્ત્ર પસંદને ક્રિક જ અમકારે
અછાપી લેવાનું તે અજળ સામન બન્યું છે.
અને દુનિયાની દરેક પ્રજાઓમાં આજે અનિ-
વાર્ય ઉપયોગી એમ જાણી મળુ છે. ઉદાહરણ
સાચાની માપ લેતા સાધનોમળવવાદારમાં
પણ જ અમરદનો ફોટો ગ્રાપ્સ છે.

બીજી તરફ તેણે માનવીના મનોસાધો ને
પ્રત્યક્ષ અનુભવોને, રાખ્ધથી અસકચ પણ
મધુને રાક્ય દોષ બેલા રૂપોમાં ફાટારવાની
તક આપી છે અને આજે બીજી કલા એવી જ
કલાએ તેની મધુરથી મ્યા લાગી છે.

ફોટોગ્રાફીમાં ચિત્રની બધાખ્યાનુકાનુસ
માણસો જુદીજુદી કરે છે. પણ એક વાત
નહી છે કે બીજાને રસ પૂરેક એવાનું મન માવ
તેનું હાંકે તેમાં દોષ ત્યારે જ ફોટોગ્રાફ
“ચિત્ર” બને છે. કોઇ ને રાઈ મારા ચિત્રને
જેવા કોણું રહે એવી માસા ચિત્ર મનાવાના-
રની દોષ જ. પણ એણે ચિત્ર તો રાઈક જ
વાર માવ કે એ આજ અને અગિયમાં સૌને
જેનાવાયક જાને સેકંડો નાસિપારી પછી જ
એનું એકાદ ચિત્ર દાખમાં આવે, કે યજ્ઞમાં
પણું આકર્ષણ ધરાવતું દોષ, ને પરીક્ષેનો
પણ તે પર વિષાદ માવ, કે ચિત્રે કાળને
અપાટો સદન કરી ટકી રહ્યાં છે તે બધામાં
એણે કોઈ સુવેરેશીય આકર્ષણ અને ખૂબી
રહેલાં દોષ છે, એથી તે ક્રાંતિ પામે છે.

પણ તેથી કલા માટે કોઈ અધિકારી ન
રાખ્ય. કલાનું કામ છે નિત્ય નવીનતાએ
ઉપજવવાનું. પ્રત્યેક નવો કલાકાર નવીનથી
રેડીમાં કલાસર્જન કરે છે, ને તેમાં દરેક પ્રકારે
કલાવેદ્યની બધાખ્યા બદલાવી રહે છે. પણ
આપણે કેટલાક સામાન્ય (વ્યવસાયિક)

અને શીલ

અલ્પવનસ્થાય
હૃદયપુરુષાય
કાકાર

માણસના ઇવનપ્રકાર વિપુલ અને છેક ફૂટિત. લાંબા કાળ લગી ચાલ્યા છે કે અલ્પ, વહે છે તે પ્રમિમાન પણ તેનાં રૂપ રંગ ઉપચોગિતા લોકોપકારકતા કરા રહે છે. તેમ નાથકને પોતાને તે પ્રધાનપણે સુખદ હોય છે કે દુઃખરૂપ, વધેરેને આપાર ગ્રાસિ જામે માનુસના શીલ પર રહે છે. ઇવનપ્રવાદના નિર્ણયક કારણોમાં મુખ્ય તેમ પોતાનું શીલ હોય છે.

The style is the man; The man himself is no other than his character વધેરે કહેવત જેવા થઈ નેમલ રહેતા, કોના ધણી મોઢા માગની સારી સમજે આ બાજલ વિશે શી ચાં ની છે તે કહીને છે Style, manner એટલે રીતખાત, ચલન-ચલિત, સક્રિયતા-નિષ્ક્રિયતા (activity-inactivity), રુચિઅરુચિ, ગદ્ય (likes and dislikes), એટલે એક ન રાજે કદીઅ તે ચારિત્ર, શીલ, તેની પ્રકૃતિ; તેનાં વિચિત્ર લક્ષણો, તેના માનુસક ગુણોરોપ, ન્યાયની પત્રિમામાં તેને રહેરહેરોડો તેના આકરોરો એ જેને માણસને બાલ differentia, તેવો જેનું ચારિત્ર અને અનરરય differentia

ધણી માણસો અનુભવે તારી આપેલી આ ન્યાયિત (generalization) સામે જારવાર આજેબાજે છે. તે એ દર્શકને એટલી તે મહત્ત્વની તે આપણાં નિવચના એની તે પ્રાયક છે કે તેના કેટલાક દાખલા પ્રથમ ન નેમલ લેવા પ્રાપ્ત વાય છે.

ધણી માણસો ઠંડુપણ મનના અને કિત્તજિત લાગનીઆથી થી એક માણુ તે બધી બીજા માણુ ને વળી મોટીવરે રીજા ભાનુ-એ કેલાતાં હોય છે. આવાવામાં તેમણે એક મહાપુત્રનું અનુરૂણ કરતાં વળી બીલ કોઈ મહાપુત્રના મોઢમાં પડી તેનું અનુરૂણ આદરે, અને કોઈક મોટા બનાવ બની જતાં વળી કોઈ રીતને મહા-પુત્રપરે રચાવી તેની પગલીઓ સેવા નય, નેમ મેનામાં આવે છે. જ્ઞાન યોજનવાની ક્રિયામાં પણ કોઈક વિષય પસંદ એકાગ્રતા ન થતાં એકને મૂળી બીલ વિષય બળી ને ત્યાંથી વળી બીલની ક્રિયામાં વળે છે. આવાં વચનાને પશ્ચિમીએ તે બધામાં ન અગ્રિય કદી નય છે, એક વિષયમાં તલરપથી રહિપરિષાઠ્ય એને લાલેતા નથી, બહુબહુ તે એકેએકે બુદ્ધિ ને રમૂજિ સામાં હોય છે ની વાત બહુસુત બની રહે છે. અપરે માણસ કુલજી હોય તે વળી પોતાની અર્થોદાએનું

જ્ઞાન જોઈ જોતે છે, પોતે અનેક વિદ્યાઓમાં વિસારદ છે માની નેતે છે. અને પોતાના ન કુલજીએકાને પોતે ન પોષતો છે. આવા માણસ પોતાના ન એવા તે પ્રશ્નગતિયા અને પ રાણરિયા બની નય છે કે એ કાર્ય માટે એમના ઇવનમાં માણસોની નરર ન પડતી નથી. દમ્બજાન કે રવારેસાધુ મળી નય તે આ, ને નતે કુકો છે તે, ધરીના છુટા ભાગમાં પણ ફાટી પડે છે અને આવાઅવા દાખલા આપણે ધણાધણા પ્રવચક કદીએ છીએ, તેથી મુરપ્ત થઈ નય છે કે આવાવની દુનિયામાં કુલજીએકા ને આપવાઈ (vanity)નો રડો સારી રીકે ફેલાઈ નયો છે.

સુભાગે આપણામાં સમાનના દરેક પગથિયે નરી નિખાલસતા અને નિર્લેજ લોભપણુના નમુના પણ પાક્યા કરે છે. આસપાસના લોકો આમને એટલા તે અવગણે છે કે તેમને મૂળાં ન ભણે છે. પણ આ બાજક જેવા લોભિયા નિખાલસોને તે કહું ખૂબયં પણ નથી પોતાની નરરસિદ્ધ લોભી અને એકમાર્ગ પ્રકૃતિમાં ન તેવા મત્ત રહે છે, પોતાને લીલામય ઇવનપ્રવાદ વેદાનેય નય છે, દરરોજીયા ત્યાંથી નથી નય છે, આકર્ષ્ય ત્યાં પોતાને સમાસ કરી લે છે, અને પ્રવાદપ્રાપ્ત ને કંઈકથર પોતાની આંખ પડે, તેનાથી “સદા રાજ રાજ હૃદયમાં રહે છે.”

એમની નરરસિદ્ધ લીલામયતા ન એમનું શીલ છે અને એ શીલની દેહતા પણ અવિચારી ને અગ્રે છે. તેમને નથી મહત્ત્વમાંક્રિયા, નથી બેદ, નથી આરાનિશાસ, નથી અપચયોરે કે તેની અપતનું દુઃખ, નથી મૂતમાથી વગર ન કે કોઈ પદમાતાપ કે આભલંતોપ, કે ન વતેમાન દેહ પર ઇવન જીવરી રહેતા આ હૃદયુરોવિષે શીલ કે તે ન દેહતા-સિધિલતાને લગતા કોઈ પણ સપાસ અરથાને છે, અને આમને પશુ અણુનાં કે માનવી યોગિઓ કદાચીએ સવાલ પણ ઉભય છે કે મન કે કુરવત આપણી યોનિનાં ન આવાં બંધુબંધિની પેટીએથી કે પમની વની રહે છે. સાંકિત્ય આ લોભી નિખાલસતાને માણસવાનું સાદસ બેડે, તે તે એણે સમાજાવની રત્તિએ કરવું થટે, કેમકે આ બ્યક્તિએ બીનબોને કોણમાં કોણી બારરૂપ અને છે, એટલે ન નહિ પણ નરરેએનરરે યજ્ઞની સેવા બનને છે, યજ્ઞને સુખ વિતરે છે. “પૃથુ આપણામાંનું ધણું શીલની દહિએ મોટાએ એકાદક્રિયા, કે ભેસબી વિનાના દહિયા, કે લંબગોળ દડાં જેવા નીવડીએ છે, એ વિષે કોણે પણ રામ કોની ના નેવએ જે આવવાવાડી આ હરીકતરે લેવાનેતા પશુ તેના અજાડા કરી પોતાના માવનાવાઈને નવળી રહે છે તેને ભાવનાશી (idealists) યજ્ઞના નાહી. એ તેા છે કોઈ; એવા વાત, એની વળી, એની વાકધય, એની વિતંડા (sophistry)ને મન ન જેવું ના કોઈ.

બાજક કહરી તે આવે, મોટું તે થઈ નય, પણ શીલમાં પદા-સનરય યોગીના એની દેહતાપણુ ભસે નહીં તથાપિ કંઈકેયે દેહતા વિનાનું રહે, મોટપણુ ય લેસબી વિનાનો દહિયો કે લંબગોળ દડો હોય, એ તે કદાચોટી પરાભય મણાવને પાત્ર. સિમિત ચારિત્ર તે કે બ્યક્તિને પોતાનો પરાભય, એના પુટુંબી-બીલો-સંબંધી-સોબલીઓનો પરાભય, એની કનવલરિટા પરાભય, ને વાતાવરણમાં ને સંસ્કરતાં કે કહરીને મોટી થયે તેમને પણ પરાભય મણાવના થટે છે. કેમકે બાજક નાનપણથી કહરીને મોટા સમાસમાં તે રમિયાવન ચારિત્ર પદાય છે અને તેના પડતરમાં મુખ્ય કારણ બ્યક્તિ પોતે છે; બીજે નંબરે કારણ એની કનવળી છે એની નવાબ

હાદી એના વડીલો-કુટુંબીઓ-સાળાઓ-ગોઠિયાઓની છે; ત્રીજે
 નેમણે કારણ ગુનાનાની સામાન્ય પરિસ્થિતિ, તેમાંનાં વિચારસાચર-
 વલણો, તેમાંનાં પ્રધાનોની નીતિચળાવટિ, તેમાંથી એવળવાના
 શરણલેખણ માટે આવશ્યકી પ્રાપ્ત થતી નીતિચળાવટિ, અને એ એના
 પછાર તથા વરણેણપણની આચારવાતામાં એને એ સાથીઓની
 મારફતે વર્ધી થતી છે તેમાંનાં અણગણાવાંની એની નીતિચળાવટિ—
 આઠમાં કારણ આપણે એકઠાં એ એકબીજાની અલગ અલગવી સહીએ.
 પ્રેરિતિય એના માંચવામાં આવે તેની કારણતા અથવા આદિર ઉપર
 એસે ઉપલબ્ધતાની સક્તિ તો એવળવી, માતાપરણ અને સોળાત-
 સંગત રૂપ કારણોના પેઢામાં ઉપકારણરૂપ સમાવેસ પામે છે.
 આપી પામત બરા અંચવાંથી હોદીના હડા જેની છે, પરત ધીર
 સમીએ તો એમાં ન હકલે એની જગ એકે નહી.

એડાં

શન શેવ મુનુખ્યાલાં કારણં બંધનિશ્ચયો :

Man is man and master of his fate.

The mind is its own place and can make

A Heaven or Hell, a Hell or Heaven.

Not failure but low aim is crime.

Stand upright 'fore God and Man.

સમજ સમજ સાઈ મેરા,

यू वि किशो यू वि द्येशा तेसः

આપ તરેમા આપ હિ હુનેમા

સાથેક કો ન, ન હુળાડનારા તૈયાર :—સગમ

મોટે પગે ગઈ શ્રીકાશી એક જ ઊંઘ સુખવાળે છે, એક જ સાદ પાં
 છે; જનનખાઈ અને દાંતપથળનાપી, જનતાસેવા ને સદાચર્યને
 પધા આપાર દે શીલ પર છે. આંને શીલની દદતા સાધના મુખે
 કાશ્યભિષેક પાતે છે શીલની દદતાવા જેઠી કાશર વહે તેલેલો
 ઘસ્ટિનો પાતાનો પરાશન છે, એટીકો ને પાતાનો જ નાનાઈ
 એનું જ અપુત્રપાતન છે. અને ને સાહિય આ વિચારવળ અને વૃત્તિ
 વજ્જને પોણે છે તે જ સાહિય સુખાવિસાધન અને પ્ર-ગ્રીશી
 મધાર્થ પર; ને નહીં હમિલ છે, કુમુત્તા યાદિ પિયાદ અદિ
 મદ્યાવવામાં શબ્દશક્તિનાં પ્રદર્શનો કરી આનંદ છે, અને વાચક એ
 પાથાર્ય અનુકરણ આદિ સાડુ હાથ લંબાવે છે, તેને રાત્રત એ
 બિખારોટ યાણું જલિત છે.

[illegible]

કોના પોતાપણના કશા આધારના ના થયો હોય. ધારેજી રમનારા
ખાંડાં ચલાવે છે તેમ જ એનું બીજા કોઈ વ્યક્તિ કે ગંડાણી કે સંસ્થાને
હાથે તેની કઈંછાનુસાર તથા તેના આશરણ પ્રમાણે ચલાવવાનું થયું
હોય અને એ વિષય પોતાને પ્રાપ્ત થઈ ગયો હોય, આઠ પરનું
પરિણતન ફળ આપે છે હાલનાં કે પેપીબી ટોળાનાં ઢાળી પડ્યા બિન
જાણનાં આવી પડ્યું હોય, તો પણ આપણાં મનુષ્યો તો જીવંત
ગણે જરા પોતાને ફાળે નેહી છે; કપડી પરિસ્થિતિ પોતે ગણજીભાં
જાંખી ખરીદી ખુલાઈ પડ્યું જાય છે, એમ જાની રમૂરી સત્યસેવિકા
લેખે નહીં પણ કોના ધરામની લોડી હોય તેમ કાઢવા બેળે છે.

પણ સામા માનુષ્યે, પરમાત્માના અનુકરણને વાગાવવાને આપણે
નંતુ કું છે કે તેમાં મધ્ય ચોતાની સિમિતરતા, અનામદત, સારત-
વ્યં આદિને કારણ જીવને પદ્ધતિએ વલેને તપતે છે એવા છે એવાની
નાજાજાએને જોતી કરવાને પ્રયત્નશીલ થને છે ખરે ? કે
કાંઈકાંવિત તથી. ચતુષ્ચલતિના બદલા શ સમુદાયને સમગ્રે લેતાં,
ચોટાએક એવા ફાખલા પછુ મળી આવે છે ખરા, જેઓ ધણુ બે
જાલસજીવાની રીતે નગીજાલ રહે છે, જેનાના અતરમાં પદ્ધતિના પની
સામી જુલની આવી છે, અને વારંવાર વારંવાર બદલા પડે જલમ
ફાણ છે, જે આસપાસના સંબંધી આદિને જેવાય છે એટલું જ
નહિ, એવાના પદ્ધતિ પછુ છે. અને આ નંતુ, આપણા આ
બંધુએ જ આજના આગતાં શીલકદતા ખાદે છે, સંકિષ્ણે સમી છે,
સેવાપસંગે અનાયાસે અપણી છે, અને આ આપણી
(Self-confidence) રમે છે તથા સમાનમાં મેળવે લરી આવે છે.
(જે આદિ-પ્રત્યક્ષ, નવલ, તાકતનાદિકા, આપણે પાનેના
જાલાક્યંતર અનુભવેને સોજાએ આલેખે છે તે શીલપાથક સાદિ-
ત્વના કચ્ચ અનુભવે પામ છે.) પરંતુ આથી અધિકસી તે બદલ જ
જોતી. આપણે ઘણા ખરા આપણી ચોતાની અજીવનને સંસારતાં
સંસારતાં જુને માંજે આલેખે છીએ, કાંક તેની પાસખણની યાત્રા
આપણે અત્તે લગી જોતી આંકના મશીએ છીએ; તે ખની સકે તે
એ બનાવને. નહિ પરામ્ય તે નહિ વિનયમ, અથવા તે વિવેકને
નસારતા મશીમરકીને આપણા વિચારોના જ સામી લઈએ છીએ,
પણ; અને ચલનાં તા જ હાવીએ, એને એ પદ્ધતિ પરમાન્ય છે
સંકેતસરવાળે જ પડે છે, તે તેને આપણે અનાલ લગી નાને નહિ
જે એવા બનાવી લઈએ છીએ. ખરેખર કદ દોષ તેને શી અનનના
પાદન (mount) જેવા મળી લઈએ છે. અને એ માટે પછુ અસા-
દાર આપણે કોને મળીએ ? આપણા શીલકદતાને ? આપણી કામ
માળીએને કે વણને ? ના તે ના આપણે તે જે પરામ્યની માંસી
માળીએને જ પરામ્યની દેવા મળનારના કામ અંકિતી મેકેના, ક્રીડાની
આદિના, ક્રેડનું કલકપટ, ક્રેડની નીચતા, કોઈએનું કારણ આપણે
સોમી લઈએ; પરંતુ વિચારનાં ન જડે તે તેનું કંઈક કલપના-એકી,
કલકપટનાં પછુ આપણને મુસેકી નથી પડતી. અને વળી ધારો કે
તે આ બીજી પ્રકારે આપણા મનને પરામ્યના આપણે ન હાવીએ,
આપણી ક્રીડા સંકેતિમાં આપણને વારંવાર મેળવા, સંકેત વળી
પરિશીલનથી આપણે ક્રેડની મેળેના ત્રીલે ચોપા પ્રકાર પછુ હયાં
સુલસ નથી ? આપણી અધીપડની, સુખદુઃખ આદિના કારણ
જ આપણે આકારમાંના કે ન બને કથનાં કોઈ નહિ ખાદરા
નવ 'ક્રેડ'ને આપણે કાંઈ સોમના કે ચોલખવા પડે એમ છે ?
ખરા આપણા જોધી મહાસાને, (અનુકરણ પદ ૩૩૨-૩)

(નવેમ્બર ૧૯૪૮) ૩૨૪

કુળશાળી પ્રભાકર ખાડેલકર

પાંચમી સમયે પત્રકારશ્રીએ યાદગી પત્રકારત્વને પકીને આજની કાંચી કપ્પા પ્રાપ્ત કરાગી આપી છે તે પેઠીએ એક કુખુલુ પ્રબોધ આપીલેલો જઈતા. રજમી બેઠાએ પંચેલા મુલુથી દિંદુમીને એક સમયે લઈવેળા પત્રકાર, કમ રેસોરેક અને નિષ્કલેષ ચારિત્રશીલ સુકેપ મુખાભ્યે છે માત્ર રમ વર્ષની શુભાગમ વચે પત્રકારત્વના નિષ્ઠા સેવમાં જેવમાં રૂપકારીને સવત આરથી સતી તેને પંચા તરીકે વિક્ષેપણુ રજમીએ માટે જૂનાશા નીના પંચે તરીકે અગ્નિને તેમાં જીવન ગાળ્યું, એ ધર્મને આચરવામાં જરૂરી એવી સ્વાર્થની નિષેધેણતા, સ્વાગની તત્ત્વજેતા, નિષ્ઠાગની નિષ્કુરેતા, આતિથ્યની વિશુદ્ધતા અને માથે લીધેલા કાચે માટેની અગત્યનિષ્ઠા તેમનામાં એવાં કાંસીને બંદેલા દત્તાકે પા વર્ષની શાતાની કંતેવરત કારકિર્દીને તે કહી માન્ય પાતાના ઝીંદગીએથી પાતાના નહેતા. પરતેતરની કાલજીવાણી જ્યારે દેશ પર અતિ ધેની દાની ને જ્યારે સારકાર સાથે કંઈ જાણ્યું એ સંસ્કૃતિ અણુલેતા, ત્યારે પણ પાતાની તત્ત્વવારની ધાર ળીને તેજ કલગથી સરકારના આત્માથી રૂપાં પર નિબંધવતાથી પ્રદાર કરી શી કલતર્થતી કમાર જા યુવમુ પત્રકાર માટે કશુંનું જેવું પ્રખ્યાત વખત 'વૃતાયુધો મોતદદમ્ તારદમ્યેઃ કિનાયુઃ' લઈને સમયે દાદુ 'રાગની ધારકાર કલગના આયુષ્ય જેટલે માન્ય ગરકારને વર્તિ દાદુ' રાણેથી. નીચરસાં એ તે ભાગની કલગતે જ્યાંઆલિષ્ક રમ લેલે.

અને તેઓ કેવળ મનમાં પણ નહીં ત્યાં નાના પાલકનાં શિયાળાં
 પણ સમર્પીને તેમણે પ્રવેશ કરીને તે બાળને એકું તે સમૃદ્ધ હકું
 મહાસાધના 'નાથનાસાર્યનું' પદ તેમને મળેલું અને નાદરેખા
 પરિણમ પણ તેમણે લાંબાશુભિ તથાં દેવોત્તમ મારે દેહ લેવા
 ન્વાસારે સામે જુજના વાદીયે પદ્મજાલા કમળે દર્શાવતાં અને
 ન્વાસારે પણ મુગધાઓની મુખી હાને; બાકી રહી હતી રંધળમિ.
 તે આદિસરે દેશપ્રમીથી હલકતાં નાદરે લખીને કમળે રહી. ન્વાસારથી
 તેમણે નદરે જીવન આંખી કર્યું તથાથી દેશદિલ્લીની મરાઠા સાતાના
 દામપાત્ર દઈ તેમણે વિહર માંન પર કૃપ આપીને અને સાતાન-વ
 માન્યુએ મળી નાંખીને એવા મળ્યાં વાંચનાર આવી પહોંતા દેવા છતાં
 આયુષ્યનાં સંત 'સુધી તે મળ્યાં તે સુભાગ્ય રીધી કે ન તે
 આંખી પડના રીધી. પોતાની સર્વે સમ્પત્તિ બુદ્ધિ, મેળવેલી વિદ્યા,
 બાંજિનત દલા તથા સર્વવન દેશના તરણે અર્પન કરનાર આમદાન
 રાજ્યવંશીયક પુત્રપુત્ર જીવન બાવી પેઢીઓને દરેકતાં માનદર્યાં
 અને સમીકાઈક બની રહે ગયું છે.

[illegible]

પોતાનું જ વાદન સમજાવતાં ખૂબ આ ને મંત્રિન ધણી કપડોથી ચઢી પડેલી. વિલાઈ દશામાં મદારાપીઢ અમાલ આનું કાર તેમને કસ-રતને ખૂબ શોખ દને. એ શોખને કારણે એક વખત તેમના પગનું ઢાકડું તૂટી ગયું, જેની ખોડ ઉઠે મુલ્ય સુધી રહેતી.

१८८५या १७वे वर्षे मॅडिकनी परीक्षा पास करीने ने ज्ञानानी
हसियेमां हाजल यथा आने तत्परज्ञानेसा विषय सह १८८६मां जी मे
यथा आग्रश सजुवाणी तीव हका तेमने कुठ्ठाणी आधिच रिगिनि
लीये हाणी हेवी पदी आने सांस्तरता-विषय माठ मेडाया माठ
संयोजनी हाण्ये मने ते हांस्तरतां विज्ञस यथा. पयु त्यां मे
रयवाणी बुधान्तुं हई अयपान यतां हांस्तरतां आपी हई ते
अवसेल, जी ना अयवास माठ मुंहाळ आस्था अया.

એ કાળે જોગામાન દિગ્ગજના નેરુપ દેહજ મહાભારતનો અને, દિદેશો નવો દલિદાસપ્રધાતો દત્તો. પારતેવ્યની મૃત્યુ શી નિદ્રામાં પોદિલી જનતાતે દિગ્ગજનું 'કેસરી' નમ્રત કરીને રેવરામુખનો ચંત્ર આગત હવે જળપદરત સિદ્ધિસ સત્તનતપતીજસા પમુ પદ્ય વનર જે નિર્જય વિવારસરતી 'કેસરી' દ્વારા દિગ્ગજ રત્ન કરતા તેણે અનેક જુવાનોને આકર્ષ્યાં રવાતોવ-ભાનાતી પ્રેમી કલ્પનાતે પમુ 'કેસરી' તરફ મગ્નપ હરખ સાથે મેગાં આશ્ચર્ય નહોતું. 'કેસરી' કાર્યાવખમાં સામય થઈ પાતે પમુ કાર્યપદરમાં દિદેશો. આપે કોની તેમને તીજ દેશા કત્તવ થઈ એકમગ્ન. બી.ને આશ્ચર્ય વાદતો નહોતો એ કાળમાં ને તેમણે પોતાનું 'આનાપગાન' નામનું પદ્યનું દાસા લખ્યું. 'વિનિષ્કાલિતાર'માં પ્રથમ કથાએ એ નારદે જોત દિગ્ગજના એક મિત્ર શ્રી નારાયણ અનેકરને આકર્ષ્યાં. એ હપરાત એ જ માસિકમાં તેમણે 'આક્રમ્બ અને નેમની મિદા' એ ગ્રંથ પર સુરરેસીકાકલેખ પછત્ર પત્રેસી. તે લેખે દેશ્વરજીની કલમનું સામર્થ્ય ને તેજ જળતાથી આપ્યાં, ને તે વાંચતા જ અનેકરે હાથુએક 'કેસરી' થા. કપસેપાદક નરિંદે જોડાયા માટે પ્રયત્ન કરાનો આગ્રહ કર્યો. દેશ્વરજીપતેને તેા 'ભાવનું હવે ને લેદે હજી'. લેાન દિગ્ગજના આદ્ય નીચે કાંધ કરવાનો આગ્રહ લાખ મળતો દોવાય તેા કહ્યું જવા દેર એકરમે તે તોતર 'કેસરી'માં જોડાયા. દાખવ થતાં ને તેમની કલમનો પ્રબાવ દેખઈ આળખો. એ દિરસે તે દિગ્ગજને મળવા ચપા તે જ દિવસે રિગકે (કદમ તેવની પરીકા લેવા માટે) તેમને 'કેસરી' માટે 'કાગિરી' હરસવની અચર્ય' એ વિષય પર એક અગ્રસેખ લખી આપવાનું કહ્યું. આમ એકદમ આટલું પેરું કાર્ય ને જવાબદારી સોંપાવા છતાં આત્મ-વિશ્વાસ ને દિગ્ગજની તેમણે નેરુદાદારી લીધું ને લેખ લખી આપ્યો. દિગ્ગજને લેખ પ્રસદ પડયો અને તે 'કેસરી'માં છપાવે. ત્યાં પછી તેા તેમની કલમની કોમળદિતા, પ્રબરતા અને સ્વેચ્છતા આદિ વિવિધ પાસડી વ્યજ કરતા અનેક લેખો પ્રકટ થવા લાગ્યા.

પ્રેસીમાં હાજર થયાં દરે તેમજે એકએક જી.ને ગણવામાં
 હોય; પરંતુ જેને પદાર થયું હોય તેણે હાથમાં જ્ઞાન અપરજ
 નેજવડું એકએ એક લાંબા ટિપ્પણે હાથમાં હોવાથી ફરી અવધાર
 વાદ્દ કરી ૧૯૦૦માં તે પરીક્ષામાં એકા. પણ તેમાં સફળતા મળી
 નહિ એથી પછી એ વિચાર પડતો જ મૂક્યા.

આમ કૃષ્ણાચ્યંતે પત્રકારત્વમાં અંપલાબ્યું તો ખરું, પણ તે કાળે
પત્રપ્રસ્તુત આગતના જેવું લાખદાપક કે સરળ નહોતું. એ તો તે

વખતે એક વ્રત ગણાતું અને તે પણ આશ્વરશઃ પેટે પાટ બાંધીને ચલાવવાનું અસધારામત ઘટ્ટ. એમાં વણી સરસારની ચાવડાની તલવાર માથા પર લટકતી જ હોય. અને એવા ચિકટ કાર્યમાં વળી લોહિંગળની ખાસે રહીને કાચ કરવામાં તો મણાં મેળે અને દિપવતી નર રહેતી. દીસેપોચા સાલસ તો ત્યાં નથી જ ન શકે, પણ કુણુજીએ તો દેશદિવ માટે ઉપાધી આપી આ નેજમકરક મોંઘે લીધો હતો. લોહિંગળે પણ એ લીસને પાટની હડ જવાળાદારી બધી રીતે પોષિત માર્ગમાં અને પોતાની શૈવ્યતાને કારણે થોડા જ વખતમાં તે ટિંકકતા આગળપણ સહનહ બની ગયા. તે કાણે રજ. ન. ચિં. કેળકર પણ 'કેસરી'માં કપડાંમાદક હતા. એ કેળકર અને આદિલકર ટિંકકતા રાખા-જમણા હાથ ગણાતા. લોહ ટિંકકતા સહવાસમાં તે સાવનનિક કાર્યમાં જાય લઈ. થોડામાં બધી તેમનું હૃદય સમજાવેતા અને એમ બહુબલો મેળવી દેશકાંચેનું આરુ આયજ મપાવતા. ૧૯૬૬માં સદાસાધુમાં પટેલા બંધકર દુઝગવખતે તેમણે બતે તે વિચારમાં ફરીને લોકસેવા કરેલી.

પણ આદિલકરની કથનનું બંધ તેજ તે પૂનાના ખેત્ર વખતે થયેલા રૈન્ડના ખૂન વેળા પ્રકારયુઃ એ વખતે 'કેસરી'એ મોક્ષી દિગત અને કુશળતાથી લોકોને પક્ષ રચ્ય કરેલો. એ વખતના મહાખશ તેજસ્વી હોયો. આદિલકરના જ લખેલા છે. ધણને ખજાર નહિ હોય કે ને લેખ માટે લોહ ટિંકક પર કેસ માલીને તેમને ૧૧ વર્ષ સખત મનુલીની સભ થઈ હતી તે લેખ મૂળ તો આદિલકરનો જ લખેલો હતો. ટિંકક લેખ જ્યાં 'કેસરી'ની બધી જવાળાદારી આદિલકર જાણી પડી. સરકારી કમનસાહીના એ કાળમાં 'કેસરી'નું તેજ જમાન યોજી નં થયા હતાં ચલાવેલું એ હાઈ નેપોલીને થવા નહોતી. પણ આદિલકરે કુશળતાથી એ જવાળાદારી પાર પાડીને થળી લોક-પ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી. ટિંકકની ચેરલાલીમાં પણ એ જ નિર્બંધવાળી 'કેસરી' માલી શકે છે એ તેમણે બતાવી આપ્યું.

આદિલકરના જીવનમાં ને કોઈ અદ્ભુત પ્રકરણ હોય તો તે નેવાળમાં તેમણે સજ્જાસિ બતાવવાનું કારખાનું કાઢવાને કહેલા સાહસિક પ્રયત્ન. નેવાળ તે વખતે રવંતંત રાજ્ય હજ. તેથી ત્યાં જ્યાં ત્યાંની સરકાર અને ગુરખાઓની ચેત્રી સંપાદન કરીને બુંડકા ને દારૂગેબાનું કારખાનું શક કર્યું તથા લખાન મેટે સંબંધ બાંધેના એવો. તેમણે વિચાર હતો. આ માટે તે ૧૯૦૧માં અંગ્રેજી ગયા અને એક મંદિરના પૂજારીને ત્યાં રહી, કુણુજી અજીઠ નામ પાસુ કરી, પોતાનું આ ચિકટ કાર્ય આરંભ્યું. ત્યાંજ રાત્ર, પ્રધાન તથા એન્જિનિયર સાથે તેમણે સંબંધ બાંધ્યાં. આ કામમાં થી હણુચંત-રાવ કુળજીનાં નામના એક બીજ દેરાણેથી ગૃહદંપ્ત કારખામેલ હતા. પ્રથમ તેમણે એંગલોની નિર્ધારી બનાવવાનું કારખાનું કાઢવાનું કરાણું અને તે માટેની પરવાનગી મેળવીને હુલેપથી ચેત્રો ગંગાનાં. નીજિયાં બનાવવાનાં એ ચેત્રો સાથે બુંડકા બનાવવાનાં ચેત્રો પણ લોંબવાને આમાં તેમણે હેલુ હતો. વળી નેવાળ દ્વારા લખાન સાથે સંબંધ સ્થાપવા માટે તેમણે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને ત્યાં ચેલકણાનું કરાણું. નેવાળ સરકાર ૧૭ જાન્યુને પસંદ કર્યા, એમાં આદિલકર પણ એક હતા. પણ તે ગયા નહોતા. દરમ્યાન પેલી ચેત્રસગમી કલકતા આવી પહોંચી. તે લેવા માટે આદિલકર કલકતા ગયા. પણ દેવચાન આ બધા કારકેયાતની સરકારોં બંધ ચાલવાથી

તેણે વખાસ શક કરી અને નેવાળ સરકારને તે બાબત લખ્યું આગ આ સાહસિક પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો. તે કાર્ય આદિલકરની દિગત. ફરકિ તથા નિર્બંધતા બતાવી આપે છે. ત્યાંથી આદિલકરે પાછા ફરી પૂના આવીને 'કેસરી'માંનું પોતાનું રૂઝાન સંભાળી લીધું.

એવામાં એંગલોની લડત આવી પહોંચી. ભૂમી આદિલકરની લડાયક કવખતે જોર તેજ પડ્યું. રવદેશી, બલિષ્ઠકર, રાષ્ટ્રીય સિસણ અને રવરાજ્ય, એ લોકમાન્યની ચતુઃસૂત્રી પર તેમણે પ્ર-બાવણાથી લેખો લખવા માંડ્યા હાથકતાણની ખાલી પર તેમણે એ કાળે નેરોના આપરે એક વિદ્વાતપૂર્ણ લેખ લખેલો. જોડતી ન્દની ખાલી પરથી તેમની બકિત હતી. બંગલગ નેજાના સરકારના ઘગલ ચિરુદ્ધ તો 'કેસરી'માં વિરોધનો મોટો યંત્રણ બોલો કર્યો. એ વખતનાં મહાખશ લેખો આદિલકરની જ કલમે લખાતા હો ૧૯૦૮માં લોહ ટિંકક ઉપર રાજ્યદંડનો ખોતે મુકદ્દમા ને લેખ માટે ચલાવ-વામાં આવેલો તે પણ આદિલકરનો જ લખેલો હતો. ટિંકક સાથે તે એવા તો સમરસ થઈ ગયા હતા કે ટિંકક પણ એ લેખ પોતે જ લખ્યો હોય એ રીતે વત્સાહથી એ લેખનો બચાવ કરેલો. પણ છેવટે તેમને ૬ વર્ષે કાળાપણીની સભ થઈ. ટિંકક પછી 'કેસરી' ચલાવવાની સર્વ જવાળાદારી આદિલકર પર આવી અને સંપાદક તરીકે તેમનું નામ 'કેસરી' પર ચાલવા લાગ્યું. હવે તો ટિંકક હતા ને કરતાં પણ વધુ કૃપાતાથી 'કેસરી' ચાલવા લાગ્યું. આદિલકરની ક-લખના આ પ્રતાપ મોઠરસાહીથી છરવાય તેમ ન હતું. આપરે સ-રકારે આદિલકર પર પણ પોતાનું શક કામગામનું નહોતું રહ્યું. આ બાતની બહુ થતાં 'કેસરી'ને બચાવવા મોટે તેનું ઉકરેલસ બકરી

કેવડરના હાથ નીચે કમળપાદક તરીકે કામ કરવા તેજાર થાવ
ની આશય હતું, તેથી આખરે તેમણે 'કેસરી' છોડ્યું.

પૂર્ણ 'કેસરી' છોડ્યા છતાં તેમની પ્રિય લેખનપ્રવૃત્તિ બંધ થાય
તેમ ન હતું. તે વખતે નવું ઘણું શક્ય થયું અને આશય હતું. એટલે
તેમણે પોતાનું ગદ્ય નાટકો લખવા પર કેન્દ્રિત કર્યું. નાટ્યસૃષ્ટિમાં
તે તેમણે આપેલાં નવ પ્રયોગ કરેલાં હતાં અને નવી ભાવના પાડતાં
તેમનાં નાટકો લોકોમાં ધમ્મું પ્રિય થઈ પડ્યાં હતાં. કહેજામાં
અનુભાવ રાધારે 'વિનિષ્કામગિરિનાર' ગાનિકમાં પ્રદર્શ થયેલા 'સુ-
પાઈ ગામજવાનું યુદ્ધ' નામના પદેલા નાટક પણ તેઓએ જીવનથી
ગટિયાતાં ધમ્મું નાટકો તેમણે લખેલાં. ૧૯૮૪માં 'શંકરનગરી
મોહના' તથા ૧૯૮૭માં લખાયેલા 'બાવર્ધિ યોદ્ધ' અને 'રિધક
નામ' પેલા 'કિલ્લક વધ' તે તેમની અંગેથી નાટ્યપ્રવૃત્તિ સાથે
નિઃસીધા દેશભક્તિનું દ્યોતક છે. તેમાં તેમણે પોતાની પ્રતિભા
આપી હતી તદ્દાલીન સમયથી પરિચિત આલેખીને જનતાને
ભૂતવ કરવાનો પ્રયત્ન કરેલા. કેન્દ્રનાટી વિરુદ્ધ જનતાને ફેલા
પ્રબલ આંદોલનનું તેમાં ચિત્રણ છે. આર્ય ક્રાંતિકારી નાટક સર-
કારની નજરે ચડ્યા પછી રદો એ અણકવ હતું. સરકારે તે નબ
કર્યું. ૧૯૭૭માં 'લોકબંદી' લખાયું. આમાં કુલ પાંચ નાટકો મદદમાં
લખ્યા બાદ નાટકને વધુ આર્થિક જતાવાને તે સંતોષગમ્ય નાટકો
લખ્યા લાગ્યા. તેમાં 'ગાનાપગામ', 'વિદ્યાદરજી', 'સરખપતીશા',
'સરખપતી', 'ક્રીપાદી', 'સેનાના', 'સરખી-મત્સર', 'સાચી' આદિ
સુખ છે. તેમણે લખેલાં કુલ ૧૪ નાટકોમાં ૭ પોસ્ટલ, ૩ કૌતિ-
દાસિક, ૧ મહાવિષ અને ૧ રંગાવલિત છે.

પરમારજનને તેમણે એક દેશસેવાના સાધન તરીકે અપનાવ્યું તેમ
નાટ્યલેખન પણ પરદેશી સાહન તરીકે પોતાની પ્રભાવ દેશપ્રેમની
લાગના અજન કરવા ન તેમણે રચીકરેલું. ઇતિહાસ ને પુરાણના
વિશિષ્ટ પ્રસંગો લઈ તેને જ્યાં પણ હાલિ પહેલાંચાડ્યા વિના તેમાં
નહોતો. એ જવાના તેમણે યુગી તેમણે તેમનાં નાટકો ખૂબ
લોકપ્રિય થયાં. દેશસભ્ય ને રોવાનું દર્દ અને તે પ્રત્યં કરવા માટે
પ્રયત્નવાદી તરવરત એ તેમનાં નાટકોની પ્રેરક શક્તિ હતી.

અને તેમના નાટક લખીને બેસી રહેતા નહિ, પણ તેને રંગભૂમિ
પર ચોળ્ય રીતે રજૂ કરવા માટે ટાલીય પણ આપવા ને સખત પણ
કરતા. અને તેથી ને ગરમી રંગભૂમિને ગુંડ રંગર આપવામાં
આદિલરને એટલા ફાવેલાં જાયું છે. પરદેશી નાટકમાં એ
પણ પવકાર જેમ ગીરવડી કહેનાર આદિલરે મસદી નાટ્ય-
સાહિત્યમાં એવું વિવેચન ને સમૃદ્ધ સાહિત્ય નિર્માણ કર્યું કે તેમને
'નાટ્યાચાર્ય'ની પદવી આપવામાં આવેલી. ૧૯૭૭ ને ૧૯૮૭માં તે
ગરમી નાટ્યસંમેલનના પ્રમુખ હુડાયા હતા. ગરમી નાટ્યસૃષ્ટિમાં
આ સમાન સૌથી મોટું જગ્યા છે. ૧૯૩૩માં તે સમરત ગરમી
સાહિત્યસંમેલનના પદ્મ તે અધ્યક્ષ તરીકે ચલાવે હતા.

એકલેથી ૧૯૧૪માં શોન દિલ્હી દુદીને આવતાં ફરી આદિલર
'કેસરી'માં પ્રેર્યા. લોકમાન્યે 'કેસરી' દોમરુલની ચળવળમાં
પણ એ પૂર્ણ કલ્પાદથી ફરી પડ્યા અને તેમાં પણ મદદરતું કાર્ય
કરી જતાં હતાં. ૧૯૧૮માં વેલેલાઈન શિલ્પના કેસ નિમિત્તે લોક-
માન્ય અને કેજર બંને વિલાયત ગયા ત્યારે ફરી આદિલરે 'કેસરી'
ના સંપાદક નિભાયા. ૧૯૧૮ થી ૧૯૨૦ના એ ગામમાં દિલ્હી ઇન્-
દાસમાં પણ સમર્વત જતાવે જની રચા. એવા મદદરતા કામમાં

કલ્કતિયારરજી રાજી કર્યા તેથી તેમની ધર્મી પ્રેરણા મળી. તેમણે
અપર લખના પ્રદારો પ્રતિપદને દેશનદેશન કરી મૂકતા. રોહિ
કેસર, તેની નિરુદ્ધી સભામદ, નવિધાવાલા બાગ ઈવાદિ પ્રવેશો
એ કામમાં ને બનેલા. એ ને સમયે યુદ્ધરુમ જલિયાના આદિલરે
મોઢી લીધું કે હવે ભવિષ્યનું દલિવાર આપી છોડે સભામદ ને જનલે.

લોકમાન્ય ઇન્દોરની પાછા આવેલી શોહા વિરોધમાં અવસાન
પામવા ને યુદ્ધ પહેલાં તે 'કેસરી'ના સંપાદક તરીકે કેજરને નિમણા
નયા. એ ને અવસાનમાં મુંઝાલમાં 'લોકમાન્ય' નામનું દૈનિક કાદવાનું
દેશની નેકલિગિટિ સંરક્ષા લીધી કરવામાં આવી અને તેના તેથી
આદિલરને નિમણામાં આવ્યા. પૂતામાં ૨૫ વર્ષ પછી સરખપતી
લેખમાં પોતાનું દીઠી કળાકારીને આદિલર મુંઝાઈ આવ્યા અને એ
વર્ષ તેમણે એ પત્રનું સમર્વતીને સંચાલન કર્યું. ૧૭ મી ઇપનીના
ગેન્ટિલિ અન્ટ સાથે પત્રની નીલિ બાળતમાં ગતએક થતાં રવા-
નિમાની રવાનાના આદિલરે રાજાનામું આપી દીધું.

હુંને તેમણે પોતાની ને દિવસ અને જવાબદારી ઉપર એક નવું
દૈનિક કાદવાનું રચાયેલું ૧૯૨૩ની છમી માથે 'નવા કાળ' દૈનિક
સક્ર કર્યું આ પત્ર પર પાંચ ધર્મી આપલિથો આવ્યા, પછી તે સર્વ
સર્વતીને પાર ફરીને આદિલરે ૧૦ વર્ષમાં તે બેને એવું સમૃદ્ધ
અને લોકપ્રિય જતાવ્યું કે તે કોલેશનું યુગવચ જગ્યાવા લાગ્યું. લો-
કિમાના યુદ્ધ પછી તેમણે એક લીધું કે દેશને એક સમર્વ રીતે
દોરી કો એક દોપ તે તે આપી ને છે, એટલે તેમણે લુધપૂર્વક
ગાંધીવાદનો રજીસર કર્યો અને પોતાની સમર્વ કામ કર્યે આંધી
તેમના પ્રખરતીને પુરસ્કાર કર્યો, આદીભક્તિના તે સમયે ને તે
પુરસ્કાર હતા. રોન નિયમિતરીતે કાંતાનું પણ તેમણે સક્ર કર્યું.
૧૯૨૬માં શોહાપુરના દી. એસ. પી. ઈન્ડોરનું બેઠકોની ફરિવર
તેમનાં પરગણાંની, અને પરિણામે તેમણે ૧૦૦૦ રૂપિયા ફંડ ચલેલી
૧૯૨૬માં બીબ એક લેખ માટે સરારે તેમના પદ કેસરને એક
વર્ષની કેસરી સભા કરી. આમાં ચોમાસુચોમ એકલો કે ને લેખ માટે
તેમને સભા થઈ તે તેમને પોતાનો લેખેલો નહોતો, પણ તેમના
સવ-સંપાદકના હતા. પોતાના બે લેખને માટે આગ્રહ લોકમાન્યને
સભા ચલેલી અને હવે પોતાને બીબના લેખ માટે સભા થાય છે,
એ પરથી આદિલર વિદોઈમાં હોતા કે એ આગ્રહના પાનમાં પ્રાપ-
ચિત્ત મળ્યું તેમના લેખનિવાસ દરમ્યાન તેમના પુત્ર યશવંતરાવે
'નવાકાળ'નાં રૂપે સંચાલેલાં. દુદીને આખ્યા પછી તેમણે 'નવા
કાળ'ની બધી જવારવા પાછી કરી અને ફોફે ખાતા પર અને કેજરે
સમજા, લાગ્યા. તેમનું આ કાર્ય એક યુદ્ધ મુખી ચલેલું.

આદિલરનાં પાછલાં વર્ષો વાનપ્રયાગમાં વેરાનના વિચા-
રમાં રજોલાં. તેમણે રાજાનામું પ્રણય કર્યું હાલેલાં, પણ તેમનો
પિંડ તે આજમાગવાદો ને બનેલો હતો; તેથી નિંદગીમાં હતાં
વર્ષોમાં તેમણે લેવાનું વાચન અને લેખન હાથમાં લીધું. અને કેક
પણ નિષ્ઠ અને કારકાર હાથમાં લીધો એટલે પછી તેને આગસાતુ કરી
નાખવાની તીવ્ર પ્રહિંગતા અને ગતની હલતા તે ઉપરે તેમને મળ્યું.
લેખો ને હતાં. સંધ્યા, પુરુષપુત્ર, રૂઢ, ઇસાવાર્યોપનિષદ, ગો-
રેય કપનિષદ, શાનેધરી, એક એક પણ એક વિષયો લઈ તેનો
આજકાર કર્યો, તેના પર પ્રચલનો આપ્યાં અને છાપીને પુસ્તકરૂપે
પણ પ્રકટ કર્યો. સાંમતી પાસે એકદમગંદર રવાપી ત્યાં તે ચોમા-
બાસ પણ કર્યો. 'કેસરી' હાથમાં ને પુસ્તકોમાં તેમના
નીચેના વિચાર પછી તેમનું આ પરિવર્તન જણાઈ આવશે:

‘સમુદ્રી કૃષી’ વગર સમુદ્રની કાપર પ્રાચીન પણ આર્યણ દરજા લેવાર થઈ ગઈએ અને એ સંતુ રાષ્ટ્રીય લાજનાથી થઈ શકે છે એ કબજા કરવું ગોઈએ. પણ મુજથી જ એ માણસ કુદ દરેકે તેા બીજા દેસાના લોકો સાથે ગતીની વખતે તેના લોભને શાંત નહિ રહે. આથી માનવનવત્વ અપરવાર મુકસાન થયાના દાખલાઓ હાલિદાસમાં મળી આવે છે. નિત લોકો સાથે સંબંધ આવતાંજ સત્તાધારી સાધુ-પુરુષ પણ પોતાના શીલથી વ્યૂત થાય છે. રસાન્યમાં પણ એ સત્તાધારી લોકો શીલવંત આલે છે કે નિખાવ નહિ દોષ તેા પ્રબંધન ઉપર શુદ્ધિ જ થશે અને પ્રભુ કુઃખીકુઃખી ચઢી દે આશે. રવ-કાન્ય દોષ છે પરસાન્ય દોષ, લોકોનું દલાણુ થાય એ હેતુથી વંતનારા સત્તાધારી જ ગોઈએ. આવા શીલવાન-નિખાવ સત્તા-ધારી નિષર્ણ કરવાને કહ્યા માર્ગ છે કે પરમેશ્વરના બલ નેને લાગે છે તેના દાખથી બતાવું સુધી ગેરનામની કાર્યે થઈ નથી... આત્મ-શુદ્ધિની તરફ તે એ માટે જ. એ લોકો રવભાષી કુદ છે તેમનું

કુદપણુ આપુ કરવાની તરફ જ નહિ દાખલાઓ આપવા જ નહિ શકાય. વિચારી દરેકે તેા રાષ્ટ્રનો બચાવ કરવા લદેકે જરૂર. પણ આપણા રાષ્ટ્રની જાહર બીજાઓ મધ્યે વતીની વખતે તેમની અકાંઈ જ નહિ આવશે. પરમેશ્વરની દિક્ષા અને દેશાભિમાન એ બેમાં આ મોટા ફરક છે.” એક કાળે સમગ્ર કોંતિની તૈયારી કરવા નેમાળ ગમ્મદા ખાલિકર પાલળથી સ્વયં અને નંદિયાના નિઃશીખ કુલાસક કેમ બન્યા તે પર ઉપરની તેમની મનોરુતિ સારા પ્રમાણ ફેરે છે.

ખાલિકરનાં એતાનાં વર્ષો સાંસારિક દરિદ્રો દુઃખમાં તીલ્યાં. પત્નીની માંદગી, મોઠા પુત્રની પત્નીનું મૃત્યુ. તીના પુત્રનું મૃત્યુ દેવાદિ આપતિઓ સાથે તેમને અધ્યાસ વાધુનો રોગ થયા અને આંખિ પણ નળળી પડી. પણ જાતે હાથરપરાયને અને કાંચીઓ દોવાથી તેમને કશું જ મનકુંપ થયું નહિ. અને મધ્ય નેમરદની રવમી તારીએ, કુણ્ણ નળાણની ને દિવસે, ગિત્તી પરમ સાંધિયાં, તેમના શીર્ષે ને શીલબધાં આત્માએ દેદનો ત્યાગ કર્યાં.

આસમાસના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા ‘આપણી વનસ્પતિ’નો રવમો હપતો

અરીઠા

રમણુ ઉપયોગની આ વનસ્પતિને દિલ્લેશમાં મળુ નયિ નમુનું દોષ ૧ તેને મજામાં અરિક્ષ અને દિક્ષી તેમજ મુસાદીમાં ‘સીક’ કહે છે. અંગ્રેજમાં તે Soap-Plant Tree અથવા Soap-Berry Tree નામથી ઓળખાય છે. તેનું સાંકોચ નામ ‘સેપિન્ડસ ફ્રાઈફોલીયોસસ’ (Sapindus trifoliolatus Linn.)

અરીઠાનું વૃક્ષ દિલ્લું વલની છે અને તે માધ્ય, પશ્ચિમ તથા ખાસ કરીને દક્ષિણ દિલ્લું સાથે પ્રમોજમાં કાઢાવામાં આવે છે. અરુણચલપ્રદેશના પર્વતોમાંથી, તેમજ પાન સંયુક્ત અને દાંડીવાળું દોષ છે. દરેક સંયુક્ત પાન ૪ થી ૬ નાનાં પાનનું બનેલું દોષ છે. આ નાનાં પાન સાગસામાં ગોઠવાયેલાં, ૩ થી ૬ લંચ લાંબાં, અને ૧ થી ૪ લંચ પહોળાં. તરિયે તેમજ ટાંચે સાંકાં પતાં, ઉપરની બાજુએ લીસાં અને નીચેની બાજુએ વાંચ ફેંચીવાળાં દોષ છે.

આ નવેરોળ-પ્રીસેખર માસમાં તેને ફૂલ પેડે છે. તે બદનાનાં, કાંઈ સફેદ, બીરી ફેંચીવાળાં ને સાખાસોના ઉંડે સમુલમાં આવેલાં દોષ છે. (મુસ્લિમિય) તેના ફળ ગર્ભવાળાં, ર અથવા (સામાન્ય રીતે) ૨ જાનવાળાં, અને લાંબું દાંડાં ત્યારે ફેંચીવાળાં પરંતુ પાકાં પતાં લીસાં અને દરજીવાળાં રાય છે. માધ્ય માસમાં તે ફળ પાકે છે અને તેના દરેક જાગમાં એક બીજ દોષ છે. આ

લેખક: જયંતીલાલ દેવસંકર ચોહા એમ.એ.કસી.

બીજા જાળાં, લીસાં, કાળાં, મોઝા અને મોઠા વડાણુ નેવડાં દોષ છે. અરીઠાનું વૃક્ષ બીજ વડે તેમજ કષયકમથી પણ લીધે છે.

અરીઠાના ફળમાં ‘સેપેનિન’ નામનું રાસાયનિક તત્ત્વ દોષ છે. તેથી તે ધોવાના કામમાં બદુ ઉપયોગમાં લેવાય છે. લાંબું રે સડા ફળમાંથી બીજ કાઢી, બાબીની ડાલ તથા મહેને પાણીમાં થોડો વખત બોળવી તેને મસજવાથી સાબુની ભેગ રીતુ વળે છે. આ પાણીથી રેસમી તથા વરમ કવડાં તેમજ પાણીના વાજ ધોવાય છે, ને ધોવાના સાબુ કાઢ્યાં તેના મજાગણુ વધારે, ધાર અથવા ર. અરીઠાથી ધોએલા રેસમી કપડાં પર રંગ મડાવતાં રંગ તેમજાર બને છે.

અરીઠાનું લાકડું કાળું દોષ તેને ઉપયોગ થાડાં તેમજ બીજ ઉપયોગી સાધનો બનાવવામાં થાય છે.

આયુર્વેદ તેમજ યુનાની દવામાં પણ અરીઠાને ઉપયોગ થાય છે. તેનું ફળ લીંદુ, ઉષ્ણ, વિષ્ણ (હરને મારનારું) અને વાગા (હણી કાઢવાનું) ગુણાય છે. તે વિરોધને મટાર છે અને સોજાની થોળિ મટાર ફતેન્ક મટાય છે. મરડો, દોષેશ, પસપાલ, દિરદીરિયા, લાગણનાં પાંદડાં રડે, સોજાની સોજાના દુખાવા વગેરેમાં અરીઠાના ફળને ઉપયોગ થાય છે. તેનું બીજ રવાઈ દોષ છે અને તે બાળકના નળ સમયે થો-નિને ઉત્તેજવા માટે તેમજ સોજાને માનુ

શકુ અને તે માટે વાપરવામાં આવે છે. અરીઠાનું ફળ મોઝિય જમણાં છે અને દુઝા, શ્વાસ તેમજ ખાસીમાં તેને ઉપયોગ થાય છે. ‘નિધરેલાના’માં બળાન્યા પ્રમાણે અરીઠાનું ફળ પાણીમાં બારી સર્પદસ પર વપરાય છે. વળી ‘મુસાયદેક’માં બળાના પ્રમાણે મીંબીના દંધ મર અરીઠાના ફળને બૂઠા ખવડાવાય છે અને તેના બીજને લાળીને તેના પુષાકાને શ્વાસ લેવાય છે. પરંતુ આધુનિક નિષ્ણોતા કાયસ અને ગુદકરવા મત પ્રમાણે અરીઠાના ફળ સર્પદસ તેમજ મીંબીના દંધ ઉપર બીજઅલ્પકારક છે.

અરીઠાના બીજમાંથી ચરમી ભેનું તેજ નીકળે છે અને તે સાબુ બનાવવામાં વપરાય છે. તેના રસનાં મુલની તેમજ મરડી કાઢવામાં પણ રાસાયનિક તત્ત્વ ‘સેપેનિન’ દોષ છે, અને તેમાં પચુ ફળનાં રેડેલા તત્ત્વ ભેવા જ ગુણ રહેવા છે.

કેસ સમુદ્રમાં બારફેનો અડાટ વિસ્તાર: 'આર્થિકબેકર' સરીરોએ ઉપરું પડ તેડીને પાટિલા સીદા પર આલન ની મીમીએ

ઝોરવપૂર્વક મુલ્ય પામી છે. પેટ્રોલનામનાં વપરાશો તે ખાસ ઉડાં મુક્યા
અર્થો આવે છેને એમિલમાં પાછાં વતરમાં દુકર માલમાં નવ
છે. માત્ર પેંગીન અર્થોનું કાવતી પંખી. તે વસંતઋતુ અથવા ઉના
ળામાં ઉડાં મુકે છે. પણ તેની 'કિમ પેંગીન' નામની ભત તે બરા
શિયાળામાં ઉડાં મુકે છે. તેનાં ઉડાં મેળવવા માટે તે વખુ વેલા-
નિર્ધે-નિષ્કલન, સોષર્સ તથા ઘેરીમારોએ પોતાના બન કુખાન
કરેલા; કારણ કે તેમની કોયી માન્યતા હતી કે પુંખીએ અને નાની
પર સરનાર સાથે તેનાં પ્રાણીઓ વચ્ચેની ભતને ખૂટીને મોટી
પેંગિનાનાં ઉડાંમાંના અવિકસિત છવમાંથી પાળી આવે. તે મેળવવા
માટે તદન અંધારામાં, અપની નીચે કાચી ડાઘડીએ કમ્પુતામાન-
માં પાંચ આવાડિયાં સુધી તેમને રહેવું પડેલું; પણ બરના અલંકર
અંધારાને તેમના તંબુએ ઉડાવી રેવાથી તેમની અંધ આન્યો.

આવા આ પ્રેક્ષ પર સંરોધન કરવું એ કંઈ નેનીતેની થત
નથી. અલંકર કંઈ, મોટાં તોફાનો અને સતત ઝેરહારીતે કુદાતો
પવન, એ બધાંથી રક્ષુ હતીને સંરોધન કરવાનું હોય છે. માંક દિવસ
પવન કોણે હોય તે બાજમાં અને ધુમ્મસ એવાં હોય કે કંઈ ન દે-
ખાય નહિ. ન્યારે વાદળાં ન હોય ત્યારે પવન એવો સખત કુદાતો
હોય કે બહાર નીકળી શકાય નહિ. આમ, કાચ કરવા તથા વિચાન
મારત ત્રિસીસુ કરવા થયો ન દંકો ચાલો રહે છે. ધિનિકતા ને
પ્રાઈલની અતિથી કુંમોને પવન તે કંઈ કરતાં પણ વધારે ત્રાસ-
દાયક હોય છે. એ કોતલેને ત્યાંને બાક તમારા સરીરના કાઈ
કયાના અંગ પર પડ્યાં તે ભણે ચામડીને બાની નાખીને હોય એવો
અનુભવ થાય છે. ઉખાડિલેધમાં શરૂઆતમાંથી તેની વખતે વિષસ-
ની પદ દેવરી મરખી વપરાય છે, પણ અર્થો તે તે રજી દેવરી નેટલી
વપરાય છે; કારણ અર્થોની દિમશીતવ દવા સરીરમાં સેવાં પડેલાં
તેને રજી રજી દેવરી મરખી વપરે છે, કારણ ન નહિ પણ તેને

કોઈ એનવાળી પણ બનાવવી પડે છે.

સરીરની મરખી સપવાલ રહે ની રીતે ત્યાં કપડાં પહેરવાનું
તથા તંબુએ ભાંધવાનું રાખવું પડે છે. તંબુમાંની કીવાલ કાપડનાં
એ પડોની બનાવેલી હોય છે, જેમાંની વચ્ચે ૬ ઉચ્ચ ઘવાનું પડ હોય
છે. દવા ઉખુતાની ગરવાદક હોવાથી તખને બહારની કંડોથી બધાં
છે અને એકની મરખી સાચવી રાખે છે. ત્યાંના સખત પવન સાથે
મરખ કપડાં તે કંઈ ન સંરક્ષણ આપી શકતાં નથી. તેને માટે આમ
પદરીતે વણેલું કાપડ તેવા કરવામાં આવે છે, જે પવનને અટકાવવા
સાથે સરીરમાંના પરકેશની વચાને બહાર કાઢી શકે છે. પપડાં
તથા બીજાં સાધનો તદન ચૂકા વારવામાં હોય છે. કારણ અર્થો મરીર-
માના પાળીના કોઈ જિદુનું તરકાળ બરકમા રૂપાંતર થાય છે. આ
કારણસર રાતના સુતી વખતે ખાસ ભતની બનાવેલી કોમળીમાં
ભરાઈને ચૂકાનું હોય છે. એવા માથુ ભક વિગિલ નવાએ માંક-
વાનું હોય છે, જેથી નાનામાંની નીકળેલા કાપડોસ થયે કોયે સુધી
નીકળવા પછી ન બરકમા રૂપાંતર પામે. બેરાક પણ એવો તેવાંને
હોય છે જે સરીરને ખૂબ મરખી આવે અને જ્યાં ન પાળી નવ.

આમથી ૧૦ દોડાં વધે કારણ પ્રેક્ષાદિગમન બન્યાં તે અગર
ત્યાં મરખી દોવી નેકલે એવા રજકડાં માને છે. એ એમ હોય તે ને
કાળની વતરવતિ તથા બની ન આદિ વરેતુએ બરકમાં તે વરની
નીચે દંકાઈ રહી દોવી નેકલે.

આવા આ વિશેષુપ્થ પ્રેક્ષ પર પડોગયાનો એક પ્રયત્ન બહુ
પ્રાચીન કાળમાં થયો હતો. બીજે પ્રયત્ન ૧૬મી સદીમાં થયેલો.
પણ પ્રયત્ન અનુષ્ઠે તે પ્રેક્ષ ઉપર પડ ગયાં હોય તે ને ૧૮મી
સદીમાં. તે મનુષ્ય એટલે કાઠીને વિષવાત રોમખમરી કપરત કુક
દી. ૧૭૩૩ની ૧૭મી નવનુઆરીએ એ ત્યાં પડેલેલા, ત્યાર બાદ
ફેલિયન ન્દોનજેલિય રોસેન ત્યાં ગયેલા. દી. ૧૮૩૩માં સેક્ટન-૮
(નવેમ્બર ૧૮૪૮) ૭૩૦

કેમગિર તથા સેનિકોનાં બજાર અને રોષ તૈવાર કરવામાં આવે છે.

લોદાનો મોટામાં મોટા ટુંબુડ કાઢે. એ કાઢ તેને કદી ન ચડે અને તે હમિયાં ચળકતું રહે એવું લોડું (ગ્રેઈનવેસ રીલી) બનાવવું રોષ નો લોખંડમાં ૧૪ ટકા કેમિયમ કૃષેરાય છે. બીજા ધાતુઓને તથા છૂદા ચત્રવેશને પણ કૃષે તેવાં બોલેલાં બનાવવા માટે લોદાના ૧૪ ટકા ઈરનટન અને ૬ ટકા કોમિગમ મેગ્નેશિયમમાં આવે છે.

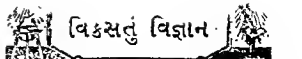
આખું તો લોદાના એકાદાનિષિ પ્રકારે આકૃતિરતમાં આવ્યા છે કે ૧ આનું જે રંગ મળે એવો પશુ લોદાનો એક પ્રકાર છે. એને એક રોસના ૨૦,૦૦૦ પિપા આપવા પડે એવું પશુ લોડું (કાંચકાંડિયાબોલની નાનકડું કિંગમનું) હોય છે. ગાનવનત બુદીભુદી ધાતુઓનો જે કુપ જથ્થો વાપરે છે તેનો ૬૦ ટકા જાગ તે એકતું લોડું જ છે. લોદાનો આવેલા સંપાત્રિ કૃષેરાય થવાનાં બે કારણો છે: એક તો એ કે કુદિયાના દરેક કામમાં તે બૂળ વિગ્રહ પ્રમાણમાં મળી આવે છે; અને બીજું, તેનો જોઈએ તેવો ધારા ધરી રાકાય છે.

શુદ્ધ લોડું બૂળ કાંચા કૃષ્ણભાવને-૧૫૨૫ ડિગ્રી સેન્ટિગ્રેડે-પી-ગળે છે. વળી રાસાયનિક વિશ્લેષણમાં પણ તે બૂળ સ્વત્રિ છે. રહેજા બેજવાળી હવામાં ખુલ્લું રહેતા તરત તેને કાઢ ચીલી જાય છે, એટલે કે કાઢમાં તેનું રૂપાતર થાય છે. લોડું અને તેમજબન સંપ્રેય થતાં મોટા રાસાયનિક ત્રિકાર થઈ હાઇડ્રોજન વાશ દુરદા પાડે છે તેને લોડું ને ભૂખમાં જોગણી જાય છે. આથી મોટા પાયા પર હાઈડ્રોજન વાશ દેવાર કરવાના ક્ષેત્રમાં નુકસાન તેમજ સારું લોદાનો જ કૃષેરાય થાય છે. લોડું લોડુબળકાપી આકર્ષાય છે એ તો સર્વવિદિત વાત છે. વળી લોડાનું ચ લોડુબળકાં રૂપાતર થઈ શકે છે.

બીજાં કોરોની જેમ લોદાના કૃત્યાદનમાં પણ આજે અમેરિકા જ જગતને મોખરે છે. જગતના કુલ કૃત્યાદનનો ૪૨ ટકા જાગ એવું અમેરિકા જ પેશ કરે છે. હિંદ પણ આ ક્ષેત્રમાં સાવ પછાત નથી. તે પણ દર વર્ષે ૧૮ લાખ ટન કાંચ લોડું ૨૦ લાખ ટન પાંદા કૃત્યાદન કરે છે. જર્મનીમાં આ લોડું ૪૫૦ ટન રાસાનું લોડું ૫૦૦ ટન મારખાનું સમગર એશિયામાં મોટામાં મોટું અણાય છે, એટલું જ નહિ પણ લોદાના કૃત્યાદનમાં સમગર બ્રિટિશ સાંક્રાન્યમાં હિંદ યુનાઈટેડ કિંગડમ પછી બીજો જ નંબર આવે છે. અને કાંચ પ્રકારના લોદાના પણ બની જાય કૃષેરાય ધરાવનારી બાબતમાં તે તેનો જગતવરમાં ૩૬મો નંબર આવે છે. ગણતરી કરી જુલજ બિહારની સિમરખ નિહોટી તથા પાસેનાં રાજ્યો આણં ૩૦ અજબ ટન બની જ કૃષેરાય ધરાવે છે. જે સિવાય બરતર રાજ્યમાં તથા અરબિયન ને ઝેડેસરમાં પણ સારા પ્રમાણમાં લોદાની ખાણો છે. હિંદમાં લોડું બનાવવાની પદ્ધતિ કંપની લાતમી હતી. તે ૧૯૧૧માં રથપાંચેલી. ત્યાર પછી આસનસોલ પાસે 'ઈન્ડિયન આયર્ન રીલી કંપની' તથા બદામી પાસે 'માઇસોર આયર્ન ગ્રાઉન્ડ રીલી વર્કસ' સ્થાપન થયાં.

જગતના ક્ષેત્રો-કાંધાઓમાં મહાવનો બાજ બજારનું લોડું આ-પણ સારીરમાં પણ બહુ અગત્યનું રસાન ધરાવે છે. લોદાનો લાલ રંગ અને આભારી છે તે 'દિપ્તિશાલીની' નામના ધાતુમાં લોડું જ મુખ્યત્વે હોય છે. એકે આપણા આખા સારીરમાં રહેલું લોડું એકલું જ રસનામાં આવે તો માંડ એક નાની બીલી એટલું થાય; પણ એટલું જ લોડું એટલું બહુ જરૂરી છે કે એ તે ન હોય તો માણસમાં બદલર દોષો કૃત્યાદન થઈ તે ગરજને કમજૂ થયા વગર રહે નહિ.

આમ, ગતિપ્રવલિ છત્તરી રહે અને પ્રગતિ કરે તે માટે જોશક પછી ને બીજો નંબર જેમ પાછું હોય તે લોડું જ છે.

ઈન્ડિયનમાં જેવા કેટલાક રોગો પર રામબાણ ગણતું પેનિસિ-લિન તો ભળીયું છે. ૫ મેમાં એક મુસોલી એ છે કે તે લોદાનીમાં વધારે વખત ટકી રહેલું નથી. મોટાકા જ કલાકમાં તે આઈયું જવું દોષાથી પેનિસિલિનનાં જ-એકમને: વરિવારે આપનાં પડે છે, પણ હવે પેનિસિલિનકોએ 'ફોર્મિસિલિન' નામનું એક બીજા પેનિસિલિનમાંથી, જ બનાવ્યું છે તે માણસના સારીરમાં ડીપી રિવસ રહે છે. રોગીને પહેલાં જે ધમ્પાં જ-એકમનો આપવામાં પડતાં તેની હવે જરૂર નહિ રહે: 'ફોર્મિસિલિન'નું એક જ-એકમ જ-એકમના પેનિસિલિનમાંથી રાકો. (સેક્ટેરમાં ધૂળ, કચરા તથા ધુમાડાનાં રચાણોથી કેટલા દેરાન થવાય છે એ ક્ષેત્રમાં રહેનારા ભલ્લે છે. ધરાનાં એ ધૂળ આદિ રચાણો દૂર કરવાનું આજ સુધી કાલ સાધન નહોતું. પણ હવે એ ધૂળને રોપી લેવાનું એક રંગ રોપાણું છે. આ રંગની મદદથી કોરડાની ૬૦ ટકા ધૂળ રોપાઈ જાય છે. એક ભળેલાવા કલાકમાં શુદ્ધિભા આ રંગનું બહન કાળમાં જ કોરડાની હવા આરે કિંદિશન થયે મારતર રોપાઈ જઈ હવામાંના ધૂળ ધુમાડાનાં રચાણો વિગ્રહુકા બની તે રંગમાં આકર્ષાય છે અને તે રંગની નળીઓમાં તે કચરા બરાબ જ શુદ્ધ થઈ જઈ હવા બહાર નીકળે છે.

ઈન્ડિયનમાં જે અનેક રાષ્ટ્રોએ આરંભે કૃષે બીજે છે તે મોટા જ દિવસમાં કરખાઈ જઈ નાશ પામે છે. પણ હવે એક જોડી પદ્ધતિ રોપાઈ છે કે જેના વડે પશુ રીતે બીજેલા કુલને તેની એ જ કુસરી અવરમાંથી કાઢી રાખી સમરો. એક વિશિષ્ટ દવાનાં તબ્દી, ગામજીમાં કૃષેને મારાકારી રૂબાંડી રાખવાંથી કૃષેની નાશકતા, તેના કુસરી રંગ અને નેસર્ગિક આહાર કામખ માટે જગતમાં રહે છે. માત્ર કૃષેની સુરંગા આદિ જાય છે. કૃષે કૃષેરાય વનરચનિ જ-એક બીજા પદ્ધતિ જે આજ સુધી આફ્રોહોલમાં રજાતા તે પણ આ નૂતન પદ્ધતિ સરજતારી કામખ માટે જગતની સમરો.

ઈન્ડિયન નવી ભવતું રાષ્ટ્રપત્યાદર રોપાણું છે જેમાં બોલેલા રા-નરોને સંપત્તી રાખવા માટે એક વિશિષ્ટ વનરચનકાર રચના કરવા માં આવી છે. કહેવામાં દાલમાં જ બસામેલા 'વિશિષ્ટ ઈન્ડિયન કૃષે'માં આ રંગનો પ્રચોષ કરી જગતવામાં આવેલા હતા. બંગાળી ભાષાની એક કવિતા, એવિક ભાષાની કહેડો અને ચીની ભાષાનાં વાક્યો આ મશીન ચલાવતી એક કુશારીને લખાવવામાં આવ્યાં, અને અચરજ વચ્ચે તે કુશારિયાએ તે સર્વ લખાણને કુશીર અચરજ બસાવે વાંચી સંજલગણું હતું. આમ આ મશીનની સહાયતા-થી લખાણવિની જરૂરત થઈ મોટી મઠ બંધો એકો લાગે છે.

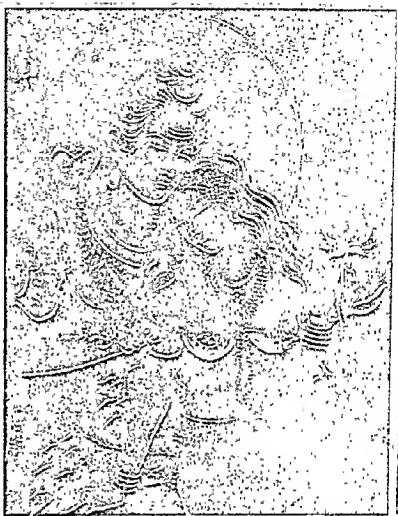
ઈન્ડિયનમાં એક કહેવત છે કે 'જરૂરિયાત એ રોપાઈ જનની છે.' આ કહેવતની પ્રતીતિ સુકર્માં ન્યારે જર્મનીમાં ચારે વસારી મેસાઈ એવું હતું ત્યારે થયેલી. જર્મનીને જોઈતી વસ્તુઓ મળવી બંધ થઈ ન્યારે તેણે તે વસ્તુઓ બીજી રીતે રેસામાં જ કૃત્યાદન કરવા માંડી. એ જ રીતે તેણે જોલસામાંથી સાથને મારેનાં તેણે બનાવેલાં. ૬૦ ટન જોલસામાંથી એવું એક ટન તેલ બનતું. જે પદ્ધતિથી જર્મની તે બનાવતું એ પદ્ધતિમાં મોટા ફેરફાર કરીને હાલમાં મીનિય ખાતે જોલસામાંથી બાજા માટે વાપરી રાકાય તેવું તેલ બનાવવાનું છે; એટલે જર્મનીમાં મોટાં વર્ષો પછી તરફનું તેલ, ગયકાણું તેલ એ પ્રમાણે કોલસાનું તેલ વેચાય તો આશ્ચર્ય નહિ.

(અનુગાથાનક ૩૨૨મી) મુદ્દા તોરણીઃ
(૧) દરેક વિગતમાં એક બીજી સરસતા હોય કે
તેથી તે એકદમ આકર્ષક; (૨) અકર્ષણ કર્મ
પછી તે નિરીક્ષણ કરવાની ફરજ પાડે;
ને (૩) એ નિરીક્ષણમાંથી આનંદ વાગે.

સારા વક્તા કે ગાયકનો અપાર જોડ વાર
તો માથા હાંકવા મંડળે, તો જ તમે તેમાં
ધ્યાનમાંથી તેનો સંસ્કાર મનમાં ઉતારી શકો.
એ જ રીતે વિગતની પણ તમારા મન વગર
પહેલાં મેરસાર છાપ પડે તે પછી જ તમે
એકદમની વસ્તુ પર વિચાર કરતા થાઓ છો.
જમ્મ આટલી સારા સ્વરૂપિયા ના "અસુખિયો"
કે "ફંગ્ગાલિયો" પણ કરી ગઈ છે. પરંતુ સાચું
વિગત તો તેથી એક કદમ આગળ હતું છે.
તે તમને તેની હયાતીમાં આંખો દારે બતાવે
છે, તમે અને એ વિગત સમ્યક જોઈ શકો છો.
વિગતમાં આત્મકરણીયો કે લિન્ટુઆ સા-
થે તમે તેમાં વિદ્યાર છે અને વિચારિતાર-
માં તમારી આંખ ફેરવતે એક સરસ રક્ષા
પર રોકાઈ જાઓ છો. તે રોકાણ આગળ
વિગતને મેરસા દગાકર વેગવત કરે છે, અને
તેનો જોડ આપની બીજ સસાગમીનો ત્યાં
આપ પુરાય છે. ત્યારે વિગતમાં તમને
વિચારવાની જગ્યા મળે છે. તેમાંથી જુદા-
જુદા આરોહ્યપરોહને એક સુરાવડ આપી
તમારી સાથે સંપત્તિનો મેળ લગાવે છે. આ
રીતે જુદાજુદા વિગતમાં વિભક્તિ વિચારો,
આપ મેં સુરાવડિ તમે અનુભવના થઈ જશો.

જોઈના વહેવારમાં ગાળતાં ગાળતાં અને
કર્યોને કલાકારોએ વિગતની તકનીકમાં કેવા
નવાનવા બતાવે. તમા આકર્ષણ આપતાં છે તે
જુદો જોડે સમગ્રનો કે કલાકાર જોડે અને
સમિતી પોતાની વસ્તુ તારવી લે છે અને
પોતાના જાગ તેજ જ અલ્પાક્ષર ગળથી
તેમાં પોતાની કળાને બુદ્ધિગત કરે છે.
અલ્પાક્ષર અને આલ્પના નિત્ય જાગ ગાળુ
કલાકૃતિ વિષયમાં હોય એવું બાંધું નથી.

કલાકારોના જમ્મ જો વળે છે એક પોતાની
સમિતિ અને જાગના જાળે જાગના મુદ્દાને કુદ
એવી કિત કરીને અન્યથાકાને પ્રસિદ્ધિ મેળવે
છે. જોઈને જોઈ શકીને કપરે ને જાળીની વસ્તુ
કપરનાની ગાળે કપર થાયે જોડે છે, અને
પોતાની અન્યસમિતિ સમિતિમાં આગળને બેઠ
છે. સાચા કલાકાર પોતાની કલામાં આગળ
નિત્ય ને અગામી પગલે કપર વિચારવી શ-
કે નો નથી. અહીં તે જોડે જુદી ને જાળીની વસ્તુ
કપરના થાયે તે પછી પોતાની અન્યેથી રીતે
વસ્તુ કરતાં તેમાં મોડિસ્ટના કામવાળો જ.
કેમીસા વિગત કપરનામાંથી વિગત

ગિય ગાળી : ફોટો : જવા બાપક, એ. આર. પી. એસ. (નિદારિયાના શોભન્યથી)
મર્યાદા પેટે પોતાના કામજ પરીતે તેમાં
જાળી કે કરવી શકતા નથી. તેથી તેને પોતા-
ના વિગતની કલાકાર ગાળા જ કરી શકી
પડે છે અને તે પ્રમાણે કેમીસાની બાદીમાં
વિગત મોડવડું પડે છે. એ જ વખતે વિગત
સમને લેવાળું. પ્રમાણ અને તેમાંથી વ્ય-
વસ્થાઓને જાણ ગાળી તારવેળ અને નોડ-
મેડ કરી નાખતાં પડે છે. એ જમ્મ ગાળી.
ગિયાની માવજતથી તેને કામજ પર કરવાની.
નજી પડતાં જ તેમાંને વિગતો આપે એવું
વિગત કરવું કે કોટા-સલાકારની કરવાની છે.
ફોટોગ્રાફી માર્કેટ જોઈને અને જાગ-
સલાકારથી એક ફોટો ગિયાની ગાળી કરીને
માર્કેટ તેના કામજોએ તેને કલાત્મક બિંદ
માર્કેટ કરાવી છે. તેમણે પોતાના પ્રતિનિ-
ધારક વિગત કપરનાની જાળી નજીક મુ-
જિયા એવી કાળે આપ્યા છે અને તેમણે
તે દિવામાં જાળ પ્રગટ કરી રક્ષા છે.
અઘાવાદા ફોટો ગિયાના મોડાઈ-
દારિયામાં પણ એ જ રીતે છેલ્લા એ દિવા-
સમાં જ વિગતને વિગતને કલા છે તેથી
સોદરે તે પ્રાપ્ત પ્રતિષ્ઠામાં વધારો થયા છે.
સોદરના મધ્યમાં પોતાની સમિતિને તે પ્રતિ-
પ્રમાણીને આતરપ્રાનીય અને આતરપ્રાનીય
પ્રતિષ્ઠા તમા વધારીને આપ્યા છે.
મારી વાદ પ્રમાણે કપર ગાળી ને આ-
ગાવાદામાં જોઈને જોઈને જાળ નજીક
સલાકારથી એક ફોટો ગિયાની ગાળી કરીને
માર્કેટ તેના કામજોએ તેને કલાત્મક બિંદ
માર્કેટ કરાવી છે. તેમણે પોતાના પ્રતિનિ-
ધારક વિગત કપરનાની જાળી નજીક મુ-
(નિવેશન ૧૯૪૮) ૩૩૮

પર્યવશાત્ ગત પર સીધી વધુ ને કાચી મોટ પાટનારી ટાંગણી
કલાકૃતિ તરીકે એ જ ગણાયું હતું

આત્મત અગત પાત્રરંગીની કેરેક્ટર અને સામાન્ય માનવ કદ
કરતા અતિથિગા મોટા કદનાં પણ આપણને તેઓ જે સિદ્ધાંતમાં
પિંગળો રાહી રહેવા કદને એક સાથેત વાળને રંગથી રૂપ આપવાનો
પ્રયત્ન કરવ ત્યાં આંખો છે બનીતવામાં જરા કિચકાણાની ચેત્ર છે.
કરીને વચસાને. અનેત આ-ભની લગે મુખ પ્રકાશમાં ગાંધાએલા
તે સિદ્ધાંતસમુદાયમાં વાતો કરવી કિમ્બી પણ સીઆ વચ્ચે ખરેખર
કાઈ અનુવદ અને છતા મનને અરેવરમ કરી મૂકનારો એ એક કલ્પ
અને સાધારણ કલ્પન આપર વાહી રહ્યા છે તે આજ નેકરો જ
આનેત કાળને માટે અસરકારક રહેશે આ સહીશા દગ્ગરે પ્રકારની
એ કમચ સીધી મહાન સિદ્ધાંતકૃતિએ એક એક કલાકૃતિવચનું રહેતું છે.

હવે, કલાના આ પ્રકારને પદને, તેનાથી તદન વિરુદ્ધ જ રિખાનો
કલાપ્રકાર નેકરો કે વચ જન્યવેશ પ્રકારના ચનોમય પ્રદેશ કપર
પટેલી બાવતત્તની કાળને જ પ્રાધાન્ય આપીને (પિંગતોને મોટો
તેમજ મોટાન કલાને બંધ મોટોરિને પણ) તેને મૂલ કરવાનો પ્રયત્ન
કરવામાં આવે છે; જ્યારે યુરોપની ગાયકાલીન ચિત્રકલાના કુખમાં
એક સુગમ એવો પણ આવેશે કે જ્યાં રમચસુકિની ઝીખામાં
ઝીખી પિંગતો તેના કલ્પ રંગપણા વાલેથી બનાવવામાં જ કલા-
નો એક હેતુ ગણાતો. ગાનવ, પ્રાણી કે વન-પતિસુકિના અન-
કાળે, તેના કાદરનાયુ, તેની દેહ-ભાસિયાઓ, ને કે જાન મુખી-
આરીક વિનમે, તેનો અતિમ કક્ષા મુખી તાકમ રંગમાં દવારવામાં
જ કલાનું કદમ્બ ગણાઈ. એવા કલાકારો, કલત અને અતિતન સુ-
કિની ઝીખી પિંગતો તે કલારતા જ; પરંતુ માનવ અને પ્રાણી
પાત્રોના, અંચક ગાંગોની તાકમ રિયલિતો અપાસ મેળવવા માટે
તેમાં દરીશર રવાયુઓ ને અરિયરંગમણો નિર્મીત અપાસ
કરતા. એવા અરિયર anatomyમાં એક કલાકાર જ્યારે રમ-
ની કૃતિઓને પરિચય એ કલાપ્રકાર સુગમમાં માટે સીખ.

જરૂરના રંગદર્શી અને બાવબંધક ચિત્રો આલેખનારા વખી
કલાકારોની દરેકમાં તેનું વાળ કલ્પક નથી સાધાન્યતઃ તે એ
સિકારચિત્રોના આયબક (પોઈન્ટ ઓઈટ) તરીકે નજીતો છે.
અને સિકારચિત્રોના પ્રકાર વ્યા જીતરતી કેઈટરે ગણાય છે; કેમકે
તેમાંથી મોટું ગાંધી બાવની કાલત વ્યવસ્થા પ્રદેશ કલાને બદલે
ગાન મુદ્દે નિસર્ગદશ્ય, રોગાંબંધ કલત લગેને લોકોને સિકારે
ની કલેવા પોટસવારે અગવા બેકતા પખીએ પરનિશાન લેતા સિ-
કાર-રોગીઓનાં આલેખનો દેખ છે.

પણ એ પ્રકારમાં રમજીવી અભિનવ રક્ષિત બીનએ કરતાં વધુ
રવાથી બાવવામાં અને અવેદન સીદ્ધ પ્રકાર કરતાં ને વિશેષ આલે-
ખમાં તે પોતનું 'ચેરોનો સિકાર કરવા સંધી રહેલા સિદ્ધનું આ
સાથેનું ચિત્ર તેની રોશીના કાલકૃતિ નમૂના તરીકે એ આપ્યું છે
અદ્યવા પોશીનો દેહવિન્યાસ દર્શાવવામાં એના સરીરની પેશીએ
પોશીને કલાવ આપવ અથેદેવનું એમાં કલ્પ આલેખન છે અને કુ-
રતની બંધવખોતર મુખમાં રંગોને તેણે કલારકારવિનય ચાલ્યું છે.
આને સામાન્ય રીતે છાયાઈ ગમેલોએ કલાપ્રકારમુખ્યતે તે પકા-
એકે અરિયરિયલના તો નિરોધ અપવાસથી. ૧૮૬૪માં લિર-
પુલમાં જ્યારે એ કલાકારે દર વર્ષના તેના દીર્ઘ દુખનમાં એ કાલમાં
ને સિક્કીએ હાજની તેની સરઆત દ વર્ષની રંગે તેણે કરેલી.
પોશીના કાલતરને ત્યાંથી ગાણસના કાલકૃતિમાં કાલકા કાલકી

નવા પરવાનખાતઃ એ મેહલુ-યામાં સમાવ ભરતરેનીના
એક રેખાનિક કલાકારે પારો અપાસ કરવા ગયા, ખાનુ ન કાન
તરત છોડી રીધું. ને ત્યાર પછી દુખનસર તેણે કાલ ચુક કર્યાં બદ
બીસ પચીસ-કુમરના આગામાં તે તે કલામાં તરેલી ચિત્રકાર પ્રકાર
ગયા, અને એન્ટેમીના પોતાના તલતરમાં અપાસને કારણે દેં
એકરિયરમાં એ વિષયનો વ્યાખ્યાના વિષયો! ૧૮૬૬માં તેનું
'એન્ટેમી આનથ હોસ' નામનું પોશીના સરીરના અંગોનાંચે
કાલરચનાનો પરિચય આપતું પુસ્તક પ્રગટ થયું, જેણે એની કૃતિને
યુરોપજવાના રીપાકાળોમાં પ્રસારની રીધી. કાલરચનાના સરનાનો
અપવાસના નમૂના તરીકે કુકીના જગ્યાના કાલકૃતિ જરૂરનું તેનું
ચિત્ર આ કલે જગ્યા છે. દુખનસર અદ્યખાત પાણીરંગને ચીન
ઓરીને તેની આંતરિક દેહરચનાના મેળવેલા અપવાસના કલ્પ
કલ્પ ચિત્રનું નો એની કૃતિઓમાં દેખ જ છે; પણ તેની ગાયે તેનું
મુદ્દાલપણું વધુ તેનું વેતવાખક અને રેખાવિન્યાસનું એનરે
પણ તે કલારે છે અને આ જ તરત તે કલાતર છે.

એનું કલાતર પકડનારો ને બદન ચિત્ર પ્રકારનાં આ કલાદરેણો,
વાચકોને એ દિશામાં વિશેષ રસ મળત હરી અવધીકન અને અ
વ્યાસ કરવા પ્રેરે.

નાટયરાત્રિ (અનુ-સાધી) સતપારી પુરોષાનું આસન પણ
તેમાં વિવિધમુસાર કરતું સમ્બે કુળવાન તથા વિદ્વાન પુરોષોને
વેગ્ય અપાસ આપીને તેમના સંકાર કરેલા પોતાની સમાન કલાની
આપસને સમાન. મોશાને પોતાથી સાકં તથા નીચલાને કીતની
કેરિન આપસ આપતું. અર્થાત્ કલતને કલત, મધ્યમને મધ્યમ
અને અપરને અપર કોરિનું આસન આપતું એમ કહ છે સમાન-
તથા કાલ ગાણલોએ રાન, ચુકે કે પિતા સમાન જમીન કુખમાં
લાકાના આસન પર મેસતું કહ છે. નીકા, હાપી, રમ વચે
દોમાંજ (અથવા તે આધુનિક જમાનાનાં મોટા, આમગાદી કે વિમાન
વચે વાદનોમાં) સમાન આસને લેસવામાં રોષ નથી, પરંતુ રાન-
સર્ગા અનિવાર્ય સંકેતો સિવાય તેમ કરવાની મનાઈ ફરમાવી છે.
કારણે તેથી જીતી પ્રત્યેના પુન્યસાધમાં આપી જમાવ છે

સાથન પ્રકાર નાટયરાત્રિમાં સુખ સમાન આ સમાની વિવિધ
રીતે જમાવી છે. તે આ પ્રમાણે: (૧) સમ, (૨) આકુચિત, (૩)
પ્રસારિત, (૪) વિવર્તિત, (૫) કલાકૃતિ અને (૬) નત. તેમાં સમ
તથા વિવર્તિત આ પ્રમાણે કલા છે:

સમા: આપસ તરક મુખ રાખી હાથ શિથિલ વિરતાવિત રાખી
તથા સરીર રેખાગતિક સીધુ રાખી સુતું. તે. અર્થાત્ વચા સુતું. તે.
આ સારી સાધનકર્મમાં ચોલ્ય છે.

આકુચિત: સર્પ અંચ તથા મોહાણ સંકેતોને (દંદિયું વાળીને)
સુતું તે લદ વચેરોમાં એ પ્રચોલ્ય છે.

પ્રમાવિત: એક હાથ મોરોશા રૂપે માથા નીચે રાખી સુતું. તે.
વિવર્તિત: જમીન તરક મુખ રાખી હાથ સુતું. તે. એ સલ્લતમાં
(સમ સુતું) દેખ તરક) કે તેથી મરણ ચુક હાથ ત્યારે તથા મુ-
કનમત વચેરે પાત્રોમાં આ પ્રમાણે.

કલાકૃતિ: કોણી જમીન પર રેકનીને દશ્યોમાં ગાણું સખા
સુતું. તે. આ સાધન સુચારિક લીલાઓમાં ચોલ્ય છે.

નત: હાથ વિવર્તિત રાખી પગ પ્રસારીને પહેલા કરીને સુતું. તે.
તે ખેદ, શોક, આગસ વચેરોમાં પ્રચોલ્ય છે. વળે નિદ્રામાં વાચ-
નાર પાણું કેવળું, સરીર સર્વજનું કરતું વચેરે હાથમાં પની મેહા-
એ કરવાની પણ સાધનમાં કહી છે. (ગાથ)

અથા દ્વપતાઓમાં આપણે આપણાં ભારતીય દુતીઓ રચનાી મુદ્દાઓ પાછળના સંદેશો તથા તેમાંનાં પાત્રોની શક્તિ(શક્તિ)ની પાછળ ચોક્કસથી ચર્ચા કરી જોઈએ. તે રીતે પાત્રોની શેષશક્તિની વિવિધ પ્રકારો તથા પ્રકાર પણ ચોક્કસ છે, તે દેવે જોઈએ.

લેખક
ચોગેન્દ્ર
પ્રિયદર્શી

૧૮ દયશાસ્ત્રમાં વિવિધ આસનો (બેઠકો) તથા શયન-પ્રકારો કે સુપ્ત રચનાઓ પણ દર્શાવ્યાં છે, જે જોઈએ. બિનરોમાં ચોક્કસ છે.

આસનો : આસનો આઠ છે : (૧) રત્નસ, (૨) મમલસ, (૩) ધી, (૪) આરુણિત, (૫) સરતાલસ, (૬) ઉત્તર (૭) વિષ્ણુચિત, (૮) મનુષ્ય, અને વાદ્યનાં નામ નાદયશાસ્ત્રમાં આપ્યાં નથી; એટલે હતાં નામ અન્ય ક્ષેત્રોમાં આપ્યાં તથા તેનાં લક્ષણો પરથી ચોક્કસ થઈ શકે છે. તેનાં લક્ષણો તથા વિનિયોગ નીચે મુજબ છે.

રત્નસ : આઠ દાંડ કમરે ને ચોક્કસ દાંડ આગળ પગ રાખી પડેલા જેવા પડે દરાર ચેતરું છે. વસ્ત્રપાંચેક શેષવામાં તે ચોક્કસ છે.

મમલસ : એક પગ સદેશ પ્રસારીત તેમજ માથું એક પડે બીજે બેસતું છે. તે ચિન્તન (ચિન્તા) વધેમાં ચોક્કસ છે.

ધી : આઠ દાંડ કમરે ને ચોક્કસ માથું એક વસ્ત્ર પાછળ રાખેલું છે. પી ગળ તથા ઉદરિયાની ગાંઠાં, શીઠ પચાસ વગેરે દર્શાવાય છે.

આરુણિત : ચોક્કસ કાઠીને અંદે તેમજ સર્વે એક સંકુચિત કરી દે-યું વાળી બેસતું છે. વ્યાધિ પીડા, અતિન્દ્રિષ્ટ, વગેરેમાં ચોક્કસ છે.

સરતાલસ : બન્ને દાંડ શિયળ પ્રસારિત રાખી ધનુષ્યને ટેકો બને બેસતું છે. એ ચોક્કસ, મૂર્ખા, મદ (મદ), ગદાની તથા વિપાદમાં જોઈએ. મહાભારત મુજબ પ્રારંભમાં અશ્વમેજ નિષાદ યજ્ઞ આપ્યો તો તે આ આસનથી રક્ષામાં બેસી ગયા હતા.

ઉત્તર : બન્ને પાની નિતેળને અંદે તેમજ બેસતું છે. પિતૃભોને નિવા-ર્જન આપવામાં, જ્ઞ, સંધ્યા, આયમન વગેરેમાં તે ચોક્કસ છે.

વિષ્ણુચિત : હાથ આસનને એક ચોક્કસ જોડે રાખી બેસતું છે. આ શક્તિ કરતોમાં તથા પ્રિયને પ્રસન્ન કરવામાં એ ચોક્કસ છે.

મનુષ્ય : બન્ને ચોક્કસ જમીનને આડી, મસ્તક નીચે રાખી બેસતું છે. એ દેવવંદન તથા યજ્ઞાર્થે ક્રિયાઓમાં, કોઈ પાત્રોને પ્રસન્ન કરવામાં, અને ચોક્કસ, આઈઠ, માસ, યાગના વગેરેમાં ચોક્કસ છે.

નિર્માણોચ્ચનિયમ વગેરે ક્ષેત્રોમાં પણ આનો પ્રયોગ થાય છે.

આ ક્ષેત્રો અન્ય ક્ષેત્રોમાં 'મુદ્રાનું' અને 'નિર્મુદ્રા' દેવા બે પાસનાં નામે રાખે છે, પરંતુ તે વિષ્ણુચિત તથા મનુષ્યવત્તાં જ હાથ દોવાથી વપરનામાં તેને સમાવેશ થઈ જાય છે.

આસનવિધિ : વળી નાદકમાં જોઈએ પાત્રોને તેમાંનાં જ્ઞાન તથા યોગ પ્રમાણે જોઈએ જ્ઞાનમાં આસનો (બેઠકો) આપવામાં આવે છે તેમાં કયા પાત્રને કયું આસન આપવું તેનાં પ્રકાર તથા વિધિ પણ નાદયશાસ્ત્રમાં જોઈએ છે. જ્યાં આસનો અનેક પ્રકારનાં છે : કેમકે સિંદાસન, હાથાસન, મુદ્રાસન, વેનાસન, ઉપાસન વગેરે. આ આસનો મુજબતે ચાલકસમાં ચોક્કસ છે.

સિંદાસન : દેવ તથા રાજા ચા રાખી માટે સિંદાસન ચોક્કસ છે. તે સુવર્ણચિત અને રત્ન વર્ધેથી આગળિત હોય છે અને તેના પાંચ સિંદાસન હોય છે.

મુદ્રાસન : ચેતનાવિત, સુચરણ વગેરે પાત્રો માટે આ આસન ચોક્કસ છે તે પાછળ હાથ આપાર કે ટેકો વગરનું હોય છે.

હાથાસન : આઠમાં તેમજ ચાલકસમાં માટે તાદાની બેઠકો આ

બેઠક ચોક્કસ છે. હાથના આઠ, પાંચ વગેરે તેનાં પ્રકારો છે.

વેનાસન : પ્રધાન, પુરોહિત વગેરે માટે તેમજની વાતોની બેઠક.

હાથાસન : સ્ત્રીઓ, સંસ્કૃતારનાં/સંસ્કારિઓ વગેરેને સાદી-નું આસન આપાય છે.

જરયાસન : ગાંઠ કે નીચી કસાના પાત્રોને જાગિનું જ આસન આપવું; અર્થાત્ તેમને જમીન પર બેસાડવા એક હોય છે.

ઉપરનાં કમ ચાલકસમાં છે. આ ઉપરાંત હિન્દાસન, મમલસન, મંદલસન, પદાસન વગેરે આસનો પણ દર્શાવેલા છે. તેમાં—

હિન્દાસન : દેવી કે દિવ્ય સ્ત્રીઓ માટે ચોક્કસ છે. આ આસન અવિદિક પ્રકારનું વિરમયચિત્ત રચનાવાળું હોય છે.

મમલસન : ચાલકમારી કે ધનાઢ્ય વૈષ્ણવશાળી ધીવનાના આસનમાં તેની ચોક્કસ હાથ છે. તે મધુરકલાપ(ચારીની કલા)ના આપારનું તથા મેતરજીવી સુરોચિત હોય છે.

મંદલસન : તે જનમ સ્ત્રીઓ માટે ચોક્કસ છે તેજાગાદાર હોય છે.

પદાસન : આઠમાં સ્ત્રીઓ વગેરે પાત્રોને તે આપાય છે.

ઉપરનાં આસનો સામાન્યરીતે સ્ત્રીઓમાં ચોક્કસ હોય એક જાણે છે, પણ તેની ખાસ દૃઢ નિયમ દોષાનું નિર્ણય નથી. આ આસનો કમરાંત વળી ચર્માસન, દર્માસન વગેરે જ્યાં આસનો.

ચર્માસન : તેમાં 'વ્યાધિ-ચર્માસન', 'મુખ-ચર્માસન' વગેરે પ્રકારો છે અને તેને જોઈએ ચોક્કસ તથા વસ્ત્રપાંચમાં નિવામાં આવે છે.

દર્માસન : જ્ઞપ્તિમુનિઓનું આસન છે અને તેમાં (એક પ્રકારના પાસ)માંથી તે જાણેલું હોય છે. આ સિવાય પદાસન, ઉદાસન વગેરે દર્માસનમાં નામ તેના જાણીતું છે. તે પણ અમુક ખાસ પ્રકારનાં કે વિસિષ્ટ રચનાવાળાં હોય છે.

ચોક્કસ 'પદાસન' વગેરે આસનો જ્યાં છે તે આ આસનોથી સદંતર બિન છે. તે તો રાતરીએ અમુક રચનાઓ છે અને યોગમાં આપરવક સારીરિક તથા માનસિક શુદ્ધિ ને સ્વાસ્થ્ય મેળવવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

અર્ધ દર્શાવેલ આસનોનો નિયમ અન્ય સ્થળોએ જ જોઈએ; યાગ પાઠના ધરમાં તે ચરક મુજબ અને ત્યાં જોઈ તેમાં કરી હોય નથી. પરંતુ મુનિઓનું આસન તે ધરમાં તેમજ જાદો તેમના નિયમ મુજબ એક જ પ્રકારનું રાખવું. (અનુસંધાન સ્થિતિ પાત્રો)

આ યોગાસનો વિષે એવું વિધાન છે કે તે વિવિધ પશુપક્ષીઓની બેઠકો કે તેમાં અમુક હલનચલનમાંથી નિષ્ક્રિય છે. સ્પર્શન, ચલનચલન, ચરકસન વગેરે નામે પણ તે જ કારણ છે. આપણા પ્રાચીન પુસ્તકોએ એક પણ વિષયને-જ્યાં ચરક વિષયને પણ જોઈએ નથી. તેનું તત્ત્વ પાત્રોને જ તે જોઈએ નથી. આ અને તેના નિર્ણય મુજબ ગયા છે. આ યોગાસનો પણ તેમની જ વર્તણૂકને દર્શાવું જ પરિણામ છે. પશુ-પક્ષીઓ પાત્રોની વર્તણૂક રૂપે તેમજની તેમની અમુક બેઠકોમાંથી જ જોઈએ તેનાં બેઠકોનું એકને જોઈએ, એટલે તેમજ એ બેઠકોને જાણવડિત માટે વિવિધ આસનો રૂપે પ્રવચિત કરી સ્વાસ્થ્ય-વૃદ્ધતા આ અનેક સાધનની મદદ બેઠકો દ્વારા તેઓએ જાણવડિતની આનું સેવા જાણી છે.

એમણે વળી એ ક્ષેત્રની ગતિ ઉપરાંત વક્રચરિત્ર, દિશિ ઉપરાંત સાધ-
સામી દિશિ અને ખડાખટક દિવિતિ, એવાના કચ્છનીય સ્વભાવો,
એવાના દોરાથી માંડીને મહાદેહના પર્વતના આગ્રહ, વગેરે વગેરે જોડી
જોડીને, વળી સિત્તેર વર્ષના એકસો આઠ વર્ષના અને એકસો વીસ
વર્ષના અવધિ કાંઈને તેમાં આ સર્વના સમાવેશ માટે અપવાદ એ-
મણે એવું તો કહ્યું કે અવધિ ઉંચે કે એ બૃહસ્પતિજીવિને તથાવતાં
કાંઈપણ જે જોયી કાંઈપણ પ્રકાર બનાવ કે માણસ વિશે એકમત થઈ
જન શકે, અને યજ્ઞમાન બાપડો પોતાને કે "એવ" યુધિ બધ, તેને
જ સાચી અવિચ્છવાણી માની ખેસે! આપણે રક્ષાં જીવડાં. આપણું
માનસ એવું કે કે કાંઈકાંઈ વાર તો આપણે અમુક બનાવ બનશે
એવા માની લેશે એ બીજે એને તે માન્યતા જ એ બનાવતું કાઢ્યું બને
કે, વધારે ચાપ્પા શબ્દોમાં કહ્યું તો, આપણા વિશે એ "એવ" આપણે
સાંભળ્યો ન હોત, તો એ બનાવ બન્યો. પણ ન જ હોત એક જોયી
મારા જેવા આશંકિત વ્યવસ્થાને કહે કે આર માસ કે ચારદિવસ પછીની
ફલાણી દોરા ખૂણ સમાવડને, ને તે હું ખરેખર માનું, તો મારી એ
અર્થ ન એ દોરામાં અને મારી નાખે! આવા કે દાખલા મેં બને
પ્રાંત્યક પણ કરેલા છે; એકે નામ ન આપી શકું કેમ કે એવી ખૂબી
કહું તો એ બનિય બાબતોથી જોયી હું તેને અમુક માણસને ખૂબી
કહું છું, એ મુજબ મારા ઉપર લઘોમત પણ મૂકી શકે, અસ્તુ

આમાં નિર્ણયક મુશ્કાની બાબત આ છે કે કુદરોપીય વિજ્ઞાન
કોઈ પણ સંજ્ઞા કે પદાર્થની કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં કારણતા સ્વીકારનાં
પદાર્થોની સંજ્ઞા કે પદાર્થો એ ક્ષેત્રમાં કારણ રૂપે ખરે જ પ્રવર્તે છે
કે કેમ, તેના સાબિતી પુરાવા આપે છે. પારિભાષિક શબ્દોમાં
Verus causa છે એમ સાબિત ના કરી શકાય તે સંજ્ઞા કે પદાર્થની
તે ક્ષેત્રના બનાવોમાના કોઈની પણ કારણતા પાશ્વર્ય વિજ્ઞાન
સ્વીકારક જ નથી શુક્રાંશુલેખોનો સિદ્ધાંત ન્યૂટન ત્યારે જ આપી
લાગ્યો, ત્યારે તે પદાર્થો એવી દિશામાં ભરી અને ક્રિયાના બના-
વ કલ્પાદક ખરેખર સૂર્ય અને ચંદ્રના આકર્ષણ છે એમ સાબિત
કરી આપ્યું. જ્યોતિષના ક્ષેત્રે એવા Verus causa છે તે સાબિતી
એ સાસખાં કે બીજે ક્યાંય કેઈકો પણ સીધી કે સાંભળેલી નથી.
દીણ માણસનું પોતાના શરીરની તબક્કાને લીધે એ બને છે
તેનો દાખલક નેમ એવો રોગી દર્દી પોતાના શરીરને દર્દ કરવાના
પુરુષમાંથી દૂર ભાગે છે, તો યજ્ઞ માણસનું એ કે કઈ વખતું છે
તે વધા જ દેર છે, તે પદોલેખો નિર્મિત જ છે, તેમાં સ્તિભાર ફેર
પડવાનો નથી, માણસ બાપડો માણસને કે તેનો પુત્રવર્ધન વગી એ
નિર્માણને ફેરવી શકે, એવા ફિલસૂફી-આત્માસને વજર છે. આનું
પારિભાષિક નામ એજેલમાં કાલોગીય દર્શનમત છે. એશક, મુલિ-
ગોના જેવા નિર્માણવાદીઓ આપણે લિદ્ધા નથી. આપણે "સોડક"
મોટકે કે આત્મા પણ પરમાત્મા જ છે, માણસ કહ્યો જ છે, નર
વાતે નારીપણ છે પણ નારીપણ બનવાને અધિકારી છે, તે પ્રગા-
લેશો પુત્રવર્ધન જેટલે તો, એમ પણ બનવાના બીજે. નિર્માણવાદ
પુરુષાર્થને મૂલમાંથી ઉતરી નાખે છે, ત્યારે સોડકવાદ પુરુષાર્થ જ
બહાડમાં મોઝામાં મોટી-અરે અધીપ સર્વનિર્મલ સંજ્ઞા છે એ અર્થ
વગર જ દેહાસન વાળ્યો મેટા છે. તાત્પર્ય કે અર્થ વાદ એકબીજા-
ના દાડોદાડ વિરોધી છે; એનો સ્વીકાર જ બીજાના અસ્વીકાર
બરોબર છે. પશું આપણી વિચારણા નખસિય એકાદમી સીધી
સંસ્કાર અને વેપક ના પણ દોષ. ધણીપણની વિચારણા વચ્ચેથી
ક્યાંકે ને ક્યાંક દેહાકાર પડે છે, તે અધમ ક્યે નિલ્લે એ તા કારણ.

શી બનવા પામ્યું તેની પણ ધણીને અમ પડતી નથી,
આ જ ક્ષણે કે ધણીપણની અર્થા બે પરકપર વિરુદ્ધ
ને એકસાથે વળે છે. ખાસ કરીને ત્યારે વિરોધ કમ બને છે,
પ્રતિદિ હાં હું નહિ એમ બને એકબીજાનું ખૂબ પીવા લગીના બદા-
બની બધ છે, ત્યારે આપણે મવાન માનવનું કોઈ વધે
ગયું ("ક્રોમોસોમ") વધારે વધીને અને ચલણી પ્રયોગ "વ-
મીડિયમ") કે કમડાબી બની દેહોદેશીયોથી સોપીએ છીએ, અને કે
આપણને ગળી મઠ, એમ માની લેસવાને ખડુ આપણે સમર્થ
છીએ કે ત્યારે શીતા જેવા પવિત્ર ક્રમને પણ આપણા પડખો તાણીને
છીએ. ગીતામાં કહ્યું છે, તમે તમારા દેહ દેવના બન બધે રૂંધું
તમારી બીજા શુદ્ધ હશે તો કે તમારી નિર્માલસ નમઃમર્તિય
મને સાચા દેવાધિદેવને ખોંચશે જ ખોંચશે, તમાને તેનું જ
મળશે જ મળશે. શી માનવનું બુદ્ધિમા આત્માવિચારાસિંગ:
સાચી દેવાધિદેવ દોષ તેનામાં જ આઠકી દાં દાંબીનું ઓઠકી દોઢ
શકે, માટે કુલ્લડ છે એ સાચી દેવાધિદેવ હું જ છું, તમે મને જ
બલો, અને અકારાન અનુભવને એવાપરે તેમ મારું વિરોધે
છે આ સર્વ પશ્ચિમ પ્રચારકિયા છે; ફિલસૂફીનું તત્ત્વ એ દોરક શકે
નહિ. તથાપિ ધણીપણ એક પગ દુધમાં એક દર્દીમાં બેળો પ્રશ્નિ-
ને જ અપદાક મણે છે, બલિ કે દાહના સમયમાં એક અપ
સોતચિત્ર વિચારબુદ્ધ (આઈડીઓલોજી) સ્વીકારે, બીજે ડિગ્રાફી
(બ્લેકિસ્ટ્રાઈટ)માં પાશ્વર્ય વગણી પ્રબલસતીમાં, અને બને
આપસપાસમાં ખનખી સમાવડી શકે કે તારી પસા છતે તો
તુ મને મનાવી લેજે, બજે મારા પશુંનું મને તે વધ બધ જ ત્યારે
ત્યારેય તેને તે ધર્મયુદ્ધ ("ફોર્સ")-માત્રથી સબ્દ "એવાદ" જે
સૂર્ય રાષ્ટ્ર આપણે દેર છે, અને માણસની કાઈ નીતિ વચારાઈ
આવીની આશામાં આઠકી કમણીને પ્રમાણે પ્રકટ થાય છે.
દર્શનના ઇતિહાસમાં મોટી કવીન મેલા રેકોલ્ટ અને દલિગાથિયો
માંડીને ઈ. ૧૮૮૮ લગીના યુગમાં, શાન્સના ઇતિહાસમાં અદારા
દેશના ગણવર્ધ, આપણે આપણા અપરજીવિત વિરોધી વાંચીએ છીએ,
અને આ ઉલ્લાખે નિર્મલિપિમાં તો આપણે એ નજરોબર
પ્રવર્તક હું છે. સાચ, અભિયુદ્ધ સંજ્ઞા સંજ્ઞા શોખક અને સાચું
માનવની પાકન કાઢું, બને આપણા મોટામાં મોટા પુત્રવર્ધન જ
વધા ખમ છે. ત્યારે સંજ્ઞા અભિયુદ્ધ સર્વ મેળવવા એટલી સંજ્ઞા
આપણામાં છે ખરી કે, એ સવાલ પણ અબજ ઓરડાની બની બધ
છે. દેહાકાર માને છે અને મનાવના મળન દેર છે કે એ વખતે શક્તિ
આપણામાં છે, અપણા તો બીજીની શકાય એમ છે, વળી તેના
માને છે અને યનાવના મધે છે કે એ શક્તિએના સદુપયોગથી
સંજ્ઞા અભિયુદ્ધ સર્વ પામીને તે ભાગને તો ગતી વાળું છે તે
આ રહ્યું ત્યારે સ્વીકારીએ કેમ કેમ તમે અપણી ભાવશી પ્રક્રિ-
યાઓ કરશો તેમજ તમાને સંજ્ઞા આવડી થવા વિના રહેનાર
નથી. દર્શનમાં અર્થા શામેલ, અર્થા શામેલ, અર્થા શામેલ. ધણીપણ
અર્થક્રિયા આ માની છે કે, આને ખજી શકે છે. આવી અર્થને વજર
પડ્યા મઠે છે. તેવાને માટે સાચસોપાનો પુત્રવર્ધન રહેતો નથી.
જે સર્વ મગી મળે છે તેનું પાશ્વર્ય જ એ તેમનાં આ મોઝામાં મોટા
પુરુષાર્થ છે, અને મુલાલ્યે, તેની દરીશીમાં બીજા પુરુષાર્થો બન-
તા અને રોગીન છે; અથવા મોટામાં મોટા પુરુષાર્થના વેદામાં
પણ શકતા દોષ મોટા જ પાળવાના છે.

પરંતુ બીજા એવા પણ ધણીપણ છે કે એ પ્રકાર ક્યાં વિના સ્વી
શકતા નથી કે અર્થ પડણે કયાદાય ખરી વાડું કે અર્થ બેસી બધ

શુદ્ધિ નહીં રોકે નાહ, તમા ત ત વ્યુત્ત ઇ એ પ્રકારના બ્રહ્મ સંબંધ નથી. માટે સત્ય, સંપૂર્ણ અભિયુક્ત સત્ય, જુદાંને એક કીર્તીત વપ નવ ત્યાં લગી શોધ્યા કરવાનો. પુરુષાર્થ, તે જ સોધી મોટો પુરુ-
ષાર્થ છે. અને તથાપિ એ બ્રહ્મને જગત્સંભવ, અનેક જગત્સંભવ વડી નવ, શોધાતું આપનાં સત્યનો પ્રકાશ પીરે પીરે સેકાએ લગી પ્રા-
પ્તની દશા ન પણ મેળવે, પ્રાપ્તગતી દશા જ આવ્યા કરે, તો એ સેકાએ કે સોધી પણ લાંબા કાલખંડ દરમિયાન, સત્યના સેવ-
કાને છુદ્ધિ એકાગ્રતાં બંધુપૂર્ણ અને અશુદ્ધ ગણી શકે તેવું માનવ પણ આપણે તે તે કાળે મોઢામાં મોટો પાયાં વા પુરુષાર્થ બજાવે પડે. સોધી જીવતાં દોષ તે સત્યનાં સ્વરૂપોને કોષે પણ અનિર્ણયતાં સ્વરૂપ પામવ અને તેની સ્થાપના જ આપણે મોટામાં મોટો પુરુષાર્થ છે; ત્યાં લગી આપણી જુદી સોધી પણ અધિયાત્મ સ્વરૂપને સોધી ના સોધી દોષ ત્યાં લગી.

વિષયજ્ઞ જ્ઞા સંકુલ અને કુલોલ અને તેથી અપ્રતીતિકર ચર્ચા છે એ જાણું છું. પરંતુ આવી શક્યતાઓ લોકો આપણી મનુષ્ય-
જ્ઞાના સાંભળતા અને એ આપ્યાનો કલાકો ઉપર કલાકો લગી સાંભળ્યા કરતા એ જગતના વતી રંગા છે. વિષય ગમે તેવો સત્તિક કે આનંદયક દોષ તથાપિ આપણે અમુક કાળગયાદો સાચવવી જ પડે છે. અને જગ કરતાં આ વિષયજ્ઞતાં કદાચ એકાગ્રતાં કોઈ દેવા પડે છે. તે અધિધારી (શોક) કે વાગ્ગ વૈષત્યોત્તમી સ્વતંત્ર વિ-
ચારજ્ઞતાં વિશેષી મેળે સાંધી કહે એમ જાણવું પ્રતા સાધ છે.

વિષયને જ્ઞાન્યુરી રીતે મૂકું વિષાદમરત અત્યંત તમાગ પ્રદો-
નો પાથો કુદ્ધમોર્ગાં લુગે છે વિગતોત્તમી પોતાના લોકોના રિયતિ, ભતિષમોર્ગાં, જ્ઞાના કુદ્ધમોર્ગાં પાથો કુદ્ધમોર્ગાં આ યુદ્ધ તે પધોતિ જેનું છે, અને કુદ્ધમોર્ગાં ઉપર ઉપરને પધોતિ છે તે તમાગ જેનું પધોતિ પણ કહે છે, આથી વિષતિયોર અધર્મ દેખ કહે જ સીધા જ નહિ. પાથો કદતાં તે ઉપરની આખી છગારત રહેશે, અપના ના પણ રહે; તથાપિ તે પાદવાના મદાપાદકનો જાણી હું તે નહિ જ જાનું.

જ્ઞાનજ્ઞાં ગીતા ગિરો છે કે શીકુપૂર્ણ પોતે પરમાત્મા જ છે, પોતે અત્યંતને દિવ્ય કૃષ્ટિ આપે છે એ વડે તેને શીકુપૂર્ણ પોતા મારના લાગતી, સત્યતામાં અથા ભગે છે એ કોઈ શીકુપૂર્ણ એ એ બીજું કહે છે તે તમાગ અત્યંત સ્વભાવી રીતે છે. ગીતાનો આ અકા-
વાલ એ ગતી રીતે છે તેને તો ઉપર કહેવાઈ ગયું તેને સત્યની શોધનાં પુરુષાર્થ સમાધિ પડી જાય છે, એ પરમ સત્ય દેખાવા વિશે અજા-
નમે છે તેના પાલન-રગાપગનો પરમ પુરુષાર્થ જ એકજાતે રહે છે.

પરંતુ એને આવી અથા અશક્ય રહે છે, તેને ગીતા ગું સું કહે છે તે કોઈકે, પ્રથમ કહે છે—વાચના કહે છે 'યુદ્ધય, ભારત' જે ભારત, લોકો જાણું કહે છે, વેદતા સંસારમાંનો સંસારી વર્ણાવિદ્યા રહી જ ના જો. આશોકપૂર્ણ પણ કહી જ ના છે તે જ કાંઈ કર્યું જ પડશે. પણ કુદાગતા મેળવીને કોઈ કરી થાગી જા. ત્રીજું કોણું કહે છે તે ઉપર આવી ગયું. કહે છે, હું શીકુપૂર્ણ જ પરમ સત્ય પરમાત્મા છું. એ આ દિવ્ય દર્શિ. તે વડે એ. આવી યશે અને અથા બેસશે. અને અથા બેસી મહ મેટરે કોણું કહે છે, ને વિચારી શકી જા શોધે પુરુષાર્થ છે, એમાં વિષયોર દશાવ નથી. તારે માત્ર નિમિત્ત જનવાનું છે, એ જાણવેલ કોઈ પણ જાને નિમિત્ત જ જનવાનું છે; તે માત્ર જન, માત્ર વદાલ જન, અને જન. એ જ તારે મોઢામાં મોટો પુરુષાર્થ. અને અત્યંત તે સ્વભાવી છે છે.

અથા જ નહીં જ વડે મોટ ના જ જાનવા પાળાવ વડે જ જાણું છું,—અને ગીતા પુરી થાય છે.

માનવ જુદાંને દિવ્ય કૃષ્ટિ-અગમનિયમની (મિટિક્ક) જુદા તે છે નહિ; એને તો વર્ણયજ્ઞ જ છે; કોઈકે કોઈકે એ વાત પ્રતીતિકર નથી, પણ કોઈકે કોઈકે કોઈકે અથા અને તેની સાથે એ વાત આગવંપાળ છે. કોઈકે ગીતાના સમ્પદો અને કૃષ્ટિઓ એ વાચ્યાર્થ કહે છે તે જુદાંને જ તરજીપાથ ગળાતારને પ્રતીતિકર નથી.

પરંતુ ગીતાનું માનવ કરતાં આ ઉપરાંત ગિર્ગાંથી એક બીજી જાનિ પણ સંભળવા માટે છે. કોઈ વાચકને તે સ્પષ્ટ સંભળાય છે, કોઈને કોઈકે સ્પષ્ટ સંભળાતો નથી. પણ વતોગાલો શો સંભળે કોલો કોમાં જાનિ છે. અને ગીતાની અગરના એ જાનિ વડે જ છે. વૈષ્ણવ મંથના કે અકાના કે અગમનિયમના કોઈ પણ રૂપના પ્રચાર-
અંશ લેખે બીજા કોલા પ્રચારકો કરતાં કોની વિરોધતા નથી.

સત્ય શોધવું, આ બધાંકેને સમજવું, એના ગર્ભમાં એનાં જોડા-
લોમાં શું દત્ત છે તે પદકર્ષ, એ જ મોઢામાં મોટો પુરુષાર્થ છે. પરંતુ આ સોપ તો લાંબી લાંબી વચના જા જ કરવી પડે એવી છે, અને આપણે તો એમાં અમુક કાળે અમુક પેઢીએ અમુક સ્વજાણે જ જોઈએ, મોટો વજત જ દોષકો બીજો, તથાપિ તે સમાધિ દરમિયાન અને આપણા દષ્ટ અપૂર્ણ અશુદ્ધ જાને પણ આપણને આવશ્યક તે પડે જ. સંસારનો કાપ, પ્રવાહમાં વડીએ બીજો તેમણે, આપણે જાણે પડે જ, આપણને વાગી જા; તેની જાણવત કદ જ જોડો. તેનાથી વિમુખતા મનુષ્ય માટે અશક્ય છે. સત્યશોધ અપૂરી રહે છે તે દશામાં પણ આશ્ચર્ય સત્યપાલન અને કાવચકાપન અશક્યો મોઢામાં મોટો પુરુષાર્થ છે.

વેદાંક માથાશે મનુષ્યજ્ઞા મહ મથા છે જ્ઞાનવાળી આધાર-
વિશ્વાસ્યુદ અને નવા કૃદતા અગર જવા ને સુવેપરિ મથાની મદે-
જ્ઞાનવાળા આધારવિશ્વાસ્યુદ વચ્ચે આ આશુરી સંપત ને દેવી સંપત વચ્ચેના એકાગ્રમિત્રદ છે. આ કૃદક માથી રહો છે, માથા કરશે. આમાં કોઈ પણ વ્યક્તિએ કદ જાનુ આપનાથી કોના સંગે અને કોની સામે ગર્ભકંડ જ જ સ્વભાવીને સમાધિ છે.

સિદ્ધાસારદ છે તે દેવો પડે છે, નવા દેવો કોલે છે, સુવેપરિ જવા મથે છે, સુવેપરિ મથાના છે. દુરો મથુતો, વસુકો, આદિત્યો, નારાયણ, પશુપેઠ આદિ અરતાયર્થે જીતરી રહ્યાં છે. ત્રિમુર્તિ અને પરમાત્મા રક્તપાતલચ્ચ ઉપદારી, પ્રસાદો અને રમુલ જાણાવવાની પૂલસેવાને જાણે કૃદક માનસિક ભક્તિ મથેરે જોડોને કૃદક મથ રહો છે. એતલેતલમાં એ મથાકારો તપશે એવા જુદાં પણ કોઈ રાદે. એ નવાને સમાતન મથવા, કે એ પણ નવાની જ જગ જાશે, અને એ જીલ્લ મથની જગા ત્રીજો સદ લેશે, તે જુદાંને અવજન જ આ આદિ અવજન જગ, અવજન માત્ર મથે જાનિ, એના વિરાદ પ્રવાદ વચ્ચે માનવી કોલો છે અને પેદાશી સ્વજિ વર્તા મદેલો તે એ પણ અવજનમાંથી જ અને એ પાથો અવજન વતી જશે, આના માનવી માટે એ આદિ છે, તે દરમિયાન મોઢામાં મોટો પુરુષાર્થ કોઈ કે રિયલ પરિણાવેનું (એકે જાવવાની પરિણાવમાં વિરુદ્ધતા) એ એને મોઢામાં મોટો પુરુષાર્થ ને તમાગ સત્તિમાં સંધાવે છે સત્યશોધ કરી રહો છે તેમાં એને ને નવાં સત્ય સ્વરૂપે દેખાવા માંડ્યાં છે, અમુક એકોપાંચ સ્વરૂપ, ભારતમાં માત્ર અંબી રહે, તેમને વજાવું, તેમના પડે વજાવું, એ વચ્ચે વિરોધ દેખાવા માત્ર કહે, એકાગ્રતા સંદેશ સંદાર માટે તરવાર પણ નીકળે તે (હર્યું (નવેમ્બર ૧૯૪૮) ૨૪૦

યોજના

દરેક અંક બહાર પડે કે તરત જ માલદો તરફથી એકા ગ્રુમ થવાની ફરિયાદો આવવા માંડે છે; અને તે સતત ચાલુ છે. સામાન્યતઃ એકા ગ્રેવલ્ડે થવાનાં એ કારણો હોઈ શકે તે દૂર કરવાની તો સંપૂર્ણ તકલીફ અને રાખાએ છીએ: (૧) 'બધા જ માલદોનાં નિઃશ્વસનનાં દર ગળીને, એ માલુસો સાચાસાચા બેસીને રિનિસ્ટર કપરથી ચેક કરી લય છે, અને કોઈના સરનામામાં ફેરફાર હોય તો તે સુધારી લેવામાં આવે છે; (૨) અંક પેક થયા પછી, પોસ્ટ ઓફિસે નાખવા જતાં પહેલાં બધી રવાનાથી બળીને માલદોવાર એકની સંખ્યા રિક્ષિટતા દિસાવણ સાથે ફરીથી ચેક કરી લેવામાં આવે છે.

અને આમ છતાં એકા ગ્રુમ થવાની ફરિયાદો તો આવ્યા જ કરે છે. કોઈ એક એવો નથી ગયો કે જેને વિષે ફરિયાદ ન આવી હોય, તો પછી ૩૦૦માં ખાસ એક તો ચોખ્ખી સાબો મુજા રહી શકે !

ટપાલ ખાતે આ જાળવવામાં કોઈ કરી શકતું નથી; કરી શકે નહિ. રિનિસ્ટર ન થઈ હોય તેની પરતમાં માલિકને પહેલાં માલદોનાં સોળિની આપવાની કાયદેસરની જવાબદારી તેની દોલત નથી. એટલે આવી કોઈ પણ ફરિયાદનો તેના તરફથી એક જ ન્યાયની કસર થયે છે કે 'પરતુ પોસ્ટ થઈ હતો તો તે તેના માલિકને થવાસાચ પહેલાંચોખ્ખાં આવી હશે.'

આમારે પછેતો, અમારી પાસે ભયાં સુધી એકા સિલિકે દોલ છે ત્યાં સુધી માલદોને ફરી ચેકલવા ચલન કરીએ છીએ; પણ કાચગ-કરકસરને કારણે એકાની વધારે નકલો કાઢી રાહતી નથી. આથી, નકલો ખૂરી થયા પછી ગ્રુમ ફરિયાદો એકા અને બારપાઈ કરી શકતા નથી. અને ૩૦૦માં અંક માટે તો એ પણ સકય નહિ રહે; કેમકે કાચગના પ્રકારને લીધે એ અંકની સંખ્યાની ગણતરી પરિશ્રમ છે; એટલે ગ્રુમ થયેલો એ અંક તો ખીલકુલ બરપાઈ કરી આપવાનું અમે માથે લઈ શકીએ તેમ નથી.

તો પછી તમારા ૩૦૦માં એકની સલામતી માટે તમે શું કરો ?

અમને ચેક રહેતો સૂચે છે :

તમારામાંથી મોટા સામના માલદોનાં લવાજમો ડિસેમ્બર આખરે એટલે કે એ ૩૦૦માં અંક સાથે જ પૂરાં થતાં હશે; અને તેને લન્યુઆરીનાં એક વી. પી. થી ગંગાવતીને લવાજમ માલુસ રાખવાના જ હશે. દરે, રિનિસ્ટર કર્યા વિના તેનાં એક વી. પી. થઈ શકતો નથી, એટલે લન્યુઆરી એક કપર તો તમે રિનિસ્ટરનો અર્થ કરવાના જ છો. તો પછી એ જ અર્થે ડિસેમ્બર અંક (૩૦૦માં અંક) કપર કરી તેની સલામતી સાધી લો તો ?

એટલે અમે એમ સૂચવતીએ છીએ કે—

(૧) આવતા વરસના લવાજમ માટે લન્યુઆરીને બદલે તમારે ડિસેમ્બરનો ૩૦૦માં અંક વી. પી. થી ગંગાવતી, એ એક વી. પી. દોવાથી તમને તે સલામત પહેલાંચોખ્ખાં કાળજી પોસ્ટ ઓફિસ રાખવાની જ; કેમકે એનાં નાણાં બિને તમારી પાસેથી મેળવવાનાં હશે; ન્યારે તમારે પછે તો માલ વી. પી. એક ખાસ પહેલું ગંગાવતીનાં થાય એટલું જ.

(૨) તેઓ જેમનાં માલદો કે મની-ચેઈરથી લવાજમ મોકલે છે, તેઓ પણ આ વખતે તો એક સલામત મેળવવા માટે વી. પી.ના આ ચાર આના વધુ અર્થ કરે એવી અમારી ભલામણ છે. એ અર્થે બરેબર લેજે લાગ્યો અગાઉ; કેમકે એક એવી સલામત તમારા દાખમાં આવશે. નહિતર એ ચોથો અંક ફરી બરપાઈ કરી આપવાનું અમારે માટે શક્ય નથી.

(૩) તેમનાં લવાજમ ડિસેમ્બર અંક સાથે પૂરાં થતા નથી, પણ આવતા વરસના કોઈ વચગાળાને ગળીને પૂરાં થાય છે તેમને ય અમારી ભલામણ છે કે તેઓ પણ આવતા વરસના બાકી રહેતા ગળીનાં એનાં શોષે પડતું લવાજમ બરપાઈ કરાવી તેટલી રકમના વી. પી. થી જ આ ૩૦૦માં અંક ગંગાવતી લે અને તેની સલામતી સાધી લે.

(૪) દિંદ બહાર વી. પી. થઈ શકતાં ન દોવાથી એ પરદેશના માલદો રિનિસ્ટરથી ગંગાવતી હવડતા હોય તેઓ જ જેમનાં પોસ્ટલ ઓફિસ મોકલે.

૩૦૦માં એકની તમારી નકલ ચોક્કસપૂર્વક તમારા જ દાખમાં આવે એ માટેનો અમને સૂચનો તે એકામાં એકા અર્થાત અને વધુમાં વધુ સરળ માર્ગે અમે તમને બતાવ્યો છે. તમારે માન કરવાનું એટલું જ કે આ એક માથે તરત જ એક પોસ્ટ કાર્ડ તખીને આવતો. એક તમારા નીકળવા દિસાવે વી. પી. કંરવાનું અમને લખી જણાવવું.

પરમો ડિસેમ્બર ૩૦૦માં અંક બહાર પડશે. અમે જાણી ડિસેમ્બરની છેલ્લી ટપાલ સુધી તમારા પત્રની રાહ નેહ્યું. અને એ કોઈ અજાદ બિંદુ આજ દોલ પછી હંધરને બંધાયેલો તમારો એક સારી ટપાલથી તમને પોસ્ટ કરી હઈશું. ફરી જોતીએ એ કે આ એકામાં એકા અર્થાત અને વધુમાં વધુ સલામત માર્ગે પર વિચાર કરીને તરત નિર્ણય કરશો.

Our Friends Abroad

જાન્યુઆરી

વિશાખ

પત્રચિત્રોની સંસ્થાઓ

આજના પત્રચિત્રોને લગતી બધી સંસ્થાઓ નીચેના છે અને તેના નવી નવી નીચળી નીચળી છે. આ સંસ્થાઓ, તેના સભ્યો સામેથી વાર્ષિક કે માસિક અનુક્રમી લઈ તેમને જરૂરના પત્રચિત્રો સાથે પરસ્પર સંબંધ બંધાવી શકે છે તેવા અંશથી અને વિશિષ્ટ હેતુનાં પત્રચિત્રોનાં સરનામા તથા તેમના શોખની માહિતી પૂરી પાડે છે. આવી બધી સંસ્થાઓ તરફથી પોતાની બહેનરાત 'કુમાર'ના પત્રચિત્ર-વિશાગમાં કરવાની વિનંતિ કરતા પત્રો આમારી પર આવે છે.

પરંતુ સારી જગ્યાએ સામુદાયિક પાયા પર આવું કાંઈ કરવી કોઈ પણ સંસ્થા, કલ્પ, ગોડલ કે બ્યુટીની આવી બહેનરાત 'કુમાર'માં નહિ કરવાની નીતિ રાખી છે. તેના બે કારણો છે: એક એ કે આ વિશાખને હંમેશા પત્રચિત્રોને કેવળ બ્યુટીવાલ સદાય કે માનેરીન આપવાનો છે; અને બીજો એ કે કોઈ બહેનરાત કરવા પછય થઈ બચવાના એ રહેલું હોય છે કે કેલોક સારી સંસ્થાઓ સાથે આવેલા કે પ્રતિષ્ઠિત મેળવવા સાથે જ વેપારી થાયેલા કાંઈ કરવી સલાહ સંસ્થાની પણ બહેનરાત થવાનો સંભવ રહેલા હોય છે. કોઈપણ સંસ્થાની પ્રમાણિતતા કે સચ્ચાઈ કસી લેવાનું આમારી પાસે કોઈ સાધન નહિ હોવાથી અમે કોઈ સંસ્થાની 'કુમાર'માં બહેનરાત નહિ કરવાનું ધારણ રાખવાથી જ રાખ્યું છે. આ માટે આમારે કેટલાક અમારા અંતરિક્ષેલા વધા પત્રચિત્રોને પણ નાખ્યું કરવા પડ્યા છે.

અને અમે સૈયેથી આ બધા સાથે ખાસત કરતાં કિસ્સાઓ અમને બહુવા પહોં ગયે છે. કેલોક સંસ્થાઓ અગત્યથી અનુક્રમી લઈ પછી કંઈ જવાબ ન આપતી નથી એવી ફરીવાર અમને છે. બીજા પણ ઘણને એવા અનુભવ થયા હશે. આ કારણે જે બહેને પત્રચિત્રોને રસ પ્રત્યક્ષ વધુને વધુ કેળવતો અને કે-જી નવ છે તે વખતે બરસાહી પત્રચિત્રો આગળ અમે લાલ બત્તી ધરવાની ફરજ માનીએ છીએ, અનેક પત્રચિત્રો મેળવવાની દ્રષ્ટિથી જી બરીને કોઈ પણ સંસ્થા કે કલ્પમાં નેડાતાં પહેલાં તેમને તે સંસ્થા વિશે પૂરી વિશ્વાસ તથા ચેતસાકાંક્ષી થી થી આવવરક છે. તેમ જી ને પૂરી વિશ્વાસ પડે તો જ તેની સંસ્થામાં નેડાવું સલાહ અમું છે. એથી પાછળથી અસંતોષ કે કચવાટનું કોઈ કારણ ન રહે.

જર્મનીનાં વધુ સરનામાં

નીચે આપેલાં બધાં સરનામાં જર્મનીના સિલ્કેકેના હોઈ તેમને મુખ્ય રસ કેળવણી તથા તેને લગતા વિષયો છે.

(1) Paul Sander, 3 Tischenderstrasse, (1 ob) Lengen/Vogtl. Germany-Russian Zone-Age 32; (2) Eva Marie France, 10 Grobrogtsberg/Sachsen, Über Frieberg/Schule, Germany-Russian Zone-Girl, 22, (3) Gerhard Ehner, 10 Rosswein/Sa, Markt 13, Germany-Russian Zone-34; (4) Inge Woyack, Dresden No. 32, Gleinaer Str. 58, Germany-Russian Zone-Girl 25; (5) Christa Gebhardt, 19 Stahfurt, Al exand-rastr 13, Sachsen, Germany-Russian Zone, 21; (6) Gerhard Sdrindlev, (1 ob) Neusornaig Kr. aschitz Germany-Russian Zone (7) Ruth Heyml, 1 ob Glaughau, Saxony, Hoffnung 73, Germany-Russian Zone

-Girl, 22; (8) Horse Lampe, 11 ob dn/Saale, Barch 32. (19) Land Sachsen Anhalt, Deutschland Germany-Russian Zone-21; (10) Editha Feix, (10a) Wildrult /Sa Ander Schule 1/1 Germany-Russian Zone-Girl, 22; (10) Helmut Rodel (1 Oa) Krummenheimsdorf, b. Freiberg in Sadisen, Germany-Russian Zone-22; (11) Kate Leonnards, Seltensstrasse 13, Leipzig 1, Germany-Russian Zone; (12) Heina Samsiel, Harfe- rd/Westf. Salziferstr, 109 b, Germany-British Zone; (13) Daddy Kessler, Lessing/Krs Weissenfels An Anger 13, Germany-British Zone-Girl, 28, (14) Ursula a Lichtenstein, (24b) Mubel/Mrs. Schleswig, Schleswig-Holstein, Germany-British Zone-Girl, 21; (15) Ursula a Heuer, Kreil der Str. i 8, Berlin N. W. 21; Germany-Girl, 23; (16) Erna Hoffmann, Lehrerin, 13b Wengen/Kr. Neuburga. d. Germany U. S. Zone Girl, 25; (17) Gerhard Mayer, Stuttgart O Metzstr 62, Deutschland/Wurttemberg, Germany U. S. Zone-30 (દેશીય: બંદુક નાયક, રૂઝા)

આ વિશાગમાં નામ મેળાવવા ઉપરનારે એકે વારસાઈ પત્ર (એકે પહેલી ચોખી સીમાં ન) પોતાનું પત્ર-નામ, પત્ર સરનામું, ઉંમર, શોખ તથા ક્યાં સુધી મહેસા છે તે સંવેચિત નમૂની તથા પોતાના વાલીની સહી કરાવી પછી ન તે કાંઈ આમારી પર મોકલવું. ઉપરની કોઈ પણ વિષય જણાવી રહી અઈ હશે તેવા પર પત્ર થયા અપાવું નથી.

INDIAN PEN FRIENDS

(144) Jayakant S. Saiyadh, 1001, Vagheshwari's Pol, Raipur, Ahmedabad-18, Stamps, travelling. (145) Chandrakant H. Parekh c/o. Indarchand Johari-mal, 541 Burliot Street, Burrach Bazar, Calcutta-7-21, stamps, photography; (146) Jashavant Pandya, c/o Dr. R. K. Pandya, Station Plot, Gondal (Saurashtra)-16, Astronomy, swimming, Football; (147) Rohitkumar Chunnial Desai c/o Chunnial U. Desai, Bardoli House, 168 D, Vincent Road, Dadar, Bombay-14-19, Photography, touring, reeding; (148) Dipendra Ratilal Thakore, Bhutnath Falia, Branch, a.a.c.i-20, Dancing music, photography, economics; (149) Mohanlal Raghubhai Patel, Chotru Falia, P. O. Vesma, via Maroli-17, Drawing, photography, sports; (150) Pravinkumar V. Shah, Rughnathi Mandi Rd, Vankaner (Saurashtra)-18, Science, politics; (151) Rasiklal Mohanlal Sheth, 370 sandhurst Rd, Bombay-4-23, Stamps, touring, swimming; (152) Ambaral Desaihbhai Patel, p.o. Kosindar Ta. Sankheda, Baroda State-15, Touring, photography, stamps, (153) Chandrakant Memtora, c/o Dr. Jayant Khatri, Opp. Moti Haveli, Mandvi, Cutch-18, Coins.

માધુકરી

એની વહે સરસ્વતી સુપ્રસન્ન બ્રુજા,
બંને તટે સમર, મગધીર, નિરવરંગા;
એવી સમૃદ્ધ, લિજળી પુરુષાર્થધારા,
એને વારી ઇન્દ્રનાલકુશીના કિનારા.
નગો પ્રભ દદ, બહિષ્, પ્રહુષી ચોખે,
દોશાનેસે પુનિત બારતના લેખાને. —નાગાલાલ દિ

સંગીત મહામહોદય પંચમોધકરનાયક ઠાકુર

શુભરાત ભદાર શુભરાત વિષે એની છાપ છે કે એ સંગીતરાજ છે. બેલુ બાવરા, તાતા રીરી, હવકભર્યા લોકગીતો તે પરાપ્રાન્તીઓને મુખ્ય કલાર ગરબાનો સમવૃત્તને પ્રકાર, એ બાવાનું નામ દર્શાવે આપણી સંગીતપ્રિયતા પુરવાર કરવા મળીને તોપણ એટલું સાચું છે કે દેશનાં પૂર્વે કલાર તે દક્ષિણ ભાગમાં એવી સંગીતની ઉપાસના ને ધરાણની પરંપરા છે તેની શુભશતાઈ નથી. સંગીત સરખા સંગતે ઇન્દ્રનાલ વિષાલક નેતાની પ્રેરણાથી ઇન્દ્રના બીલે કેશોની જેમ આપણે ક્લાસિકમ પશુ થયા છીએ. છતાં આપણે કલ્યાણે તો અમુક આમુક આત્મચોના પુરુષાર્થ કરે જ છીએ. સંગીતની દિશામાં આપણે કલ્યાણ છીએ તે પરિત ક્ષી આમુષારનાયક ઠાકુરની પ્રતિભા અને પુરુષાર્થ વડે.

પંડિતજીના આખા ઇતિહાસમાં આ એ સંગીત રજૂ કરી રહે છે: પ્રતિભા અને પુરુષાર્થ. સંગીત ધરમાં એ જન્મ્યા દલા કે નદિ એ સરાહ અલગ છે, પણ કીડવું દલા તે પિતાની સ્વેચ્છાએ એવેલી નિર્ધનતામાં જ. આલુંદ તાલકાના અલાન આમમાં પ્રયુષોપાસક શ્રી. મીરીશંકર ઠાકુરને ત્યાં રહીએના નૃત્યની રંગીની પંડિતજીને જન્મ થયો. એમનાં મહાકૃતિનું નામ અવેરખા. રાશિ ને પિતાની પ્રયુષોપાસનાને મેલ સરસ્વતીને ગણી રહેતાં એમનું નામ મોપુષારનાયક પાઠશુ. અરથમાં નરસિંહપિતાએ માધેશી મહાસીમાં એ કલધર્મ, અરથા ને પિતૃદેશા કરી. એમની નમણી માધુર્યપી મોહીને અધિન પિતાને એક યનવાને

પંચમોધકરનાયક (સંગીત. ર. અ. રાવણ)

તેમને રત્નકરની જે આવી દેવા કહ્યું ત્યારે પિતાએ મોરવપુત્ર જન્મણ આવેલો કે 'એ રાજ ધનવાનને રત્નકર નદિ બને પણ કલધર્મ થઈ ધનવાનને નમ્યાવરો.' પિતાની એ બાવના ધરાસ્વી પુરે ચરિતાર્થ કરી.

બાળપણથી જ આમુષારનાયક સંગીત પાછળ પેલા હતા. રકતો સોવે મુખ કરે તેને દત્તા જ; ને આસપસમાં રાઈ આવક આવી રહે તો તે એની પાસે જઈ પણ પહેરેલા દોલ જ છતાં રીલસરની સાધનાનો ધોમ પંડિતજીને એમની પંદર વર્ષની ઉંમરે જ મળી રાશ્યે શ્રી કુંજાલ નામના એક પાસરી સદ્ગુરુએ એમના આનંદી મુખ થઈ એમને ગદાન સંગીતાર્થમાં શ્રી વિષ્ણુ દિગ્વિજયના સુગાહના મોર્ધવે મહાનિશીલવર્ગમાં સંગીતનો અભ્યાસ વધારવાનો પ્રબંધ કરી આપ્યો. ત્યાં પણ પાંચ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ વળુ વર્ષમાં પૂરો કરી રહને એમણે કુશળી રૂપા અને પ્રીતિ

મારામારાનાં
પંખી

૩૫-ચિલોનો

એની પત્નીપરાયણતાને
તેણે જન્મમાં જન્મને પુરુષ છે
કોનું આ જન્મમાં પત્ની લોકસામ્રાજ્યો
એના એક બીજ શુભને લીધે પણ જન્મીઈ
છે, કે એના માંસલોહીમાં સ્ત્રીઓના મુવા-
રોનો ગણકવાને અદ્ભુત શુભ છે. આપી
એની અભાધિત દાયા ધામ છે. એક ચાદ
રૂપ પડાને રહેનારો, અને આપણી પાસે
થઈને લીધે જન્મ છતાં પાંખોનાં કુદરત પણ
ન સંભળાય એવી નીરવતા લઈ રંગીનતા
ધરાવતો દોહાં એને શોધતો બહુ કુદરત છે.
મારા ઇડાં મૂકવાની કથે ઘેરી ધરમાં
ગળા કાઢીને રાઈ લીધે બખેલ શોધી કાઢી
તેમાં માતા ચાર ઇડાં મૂકી તે સોચ્યા બેસે,
કેટલેનર એ બખેલનું શી છાણુ, હાલક મથેરે-
થી પૂરી માત્ર ચોતાની ચાથે પેસી શરે કીરકું
છિદ્ર બાધી સમ છે. પણ એ કુશાદારી પંખી,
મારાક શોધીશોખીને ચોતાના મળમાં સ-
માય તેટલો ભરી લાવી, માણના છિદ્રમાં
ચાથ પડેલી, એકરમાં કીરકું એટલો માદાને
(અને બચ્ચાં સોવાતં અલ તેમને પણ)
અવડાવતો જન્મ છે. સવારથી સાંજ સુધી
અવિરતપણે ચાલતા તેના આ પરિભ્રમણી, એ
સહીયાને એને બચ્ચા કીરકાલાયક થયે ફરડું
કીર ચાથવી તેટલી માદા કુદરતે તે જલદાર
કાંટે છે ત્યારે તે આરોધ થઈ મળો દોલ છે.
સરીર મેલા બજસ રંગડાં પાંખોનાની
પણ પછી કી દુઃક; ચાંચે જ ઈય લાંબી, પ-
દોળી, સખત, કીર ને કાળી; ને તેના પર
વળો શા દુઃખનો અપરો બેલા પાડેનો કાકા-
નો લોચો; માવા વિચિત્ર રૂપરેખા આ
પંખીની દિશમાં જતી પરંદરે જતોમાં મેહા-
માંમેશી રાત ફરતી, પણ આપણે ત્યાં આપ-
ણે, સમજીપણ, ઘોડો, ચીર નંદરે વન-
કીડવુંમાં કી ફરતી માય છે. ('વનંદર')

મના સંગીતથી મુગ્ધ થઈને એમને ગાંઠિને ૨૫૦ કપિયા આપીને નોકરીએ રાખવાનો ઈચ્છા દર્શાવેલી. પંડિતજીના વડીલ બંધુએ પણ કુટુંબને શ્રીનીતા બોલનાંથી મુગ્ધ કરવાની દૃષ્ટિથી એ રતીકારી યેવાની આજ્ઞા કરેલી. પણ પંડિતજી સ્વભાવે હાસ્યકાર હતા; એવાનર નહિ. એ પોતાની પ્રતિભાનું લીલામ રાના થવા દેતે એ તો પોતાની ઉપાસનાને વેરલા હતા. એટલે પં. વિષ્ણુ દિગ્ગજરજીએ વાલ કરી તેમની સદાચાર્યતા એ આ પતિગાથી પુટ્યા. આપણના વીસમા વર્ષે એમના મુકમે એમને લાદોરના માંધર્વે ગદાવિલાસથના આચાર્યપદે નિયુક્ત કર્યા. પછી તો એમણે કતારોત્તર પોતાની હવાનો કેવો દર્શક સાધ્યો એનો જ ઇતિહાસ કરવાનો રહે છે. રતવિવસ પંડિતજીને હૈયે સંગીતના ઉદારની જ તમત્રા વસી રહેલી. એમના પુત્રકાચેથી સંગીત વિષેની આદરબુદ્ધિ પ્રવર્ત્યાં પછી, એટલું જ નહિ, વર્તમાન પ્રસિદ્ધિત કંઠેબાની પરાશરાશીન બાનુએગા પણ એમણે સંગીતનો પ્રચાર કર્યો. એનું એક મારણ એ પણ છે કે પંડિતજીએ જીવનનો સર્વોત્તમ ખા નિઃકાસ સાધ્યો છે. એકે એ પોતે તો કહે છે કે હું તો દેશી સરનામીનો એક જ સ્વરનો ધારણો છું, પણ સ્વરસિદ્ધિની સાચો સાચ સારો પાસના પણ એમણે આપી નથી કરી. એ રેવેરેવે સ્વકારી છે એમના પોતાના જ ઈચ્છા આદરણીય સરકારી ન્યૂઝિયરથી અને માધ્યમભાવ તરફ બુદ્ધિપ્રભાવથી એમણે સંગીતકલાનું માન અનેકરૂપ વધાર્યું છે.

એમના કંઠ મુકંદ છતાં કમ્પ્રિય ને હૃદયસ્પર્શી છે. એમનું મળ એકવાર ઝીણામાં ઝીણું અને હુસ્કમાં હુસ્ક અવાજ કાઢી શકે છે ને આર સ્પષ્ટતા ફરી શકે છે. દિલના કોઇ પણ દયાત આયકની આદરો 'રેન્' 'દોય એમ બંધુમાં નથી તેમા સાધારણ રીતે પંથમથી આવે છે. કોઈ પણ શોડી સજાનો દરે સમજાન નવર મહેનને એમને સહજતા સેં જોવા ને એવાર અને વેપક ગવાન તેમો ધરાવે છે. એમના ગવાનું માધુર્ય એટલું છે કે એમના ઉચ્ચ સંગીતને સમજના બહુ દોષ તેને પણ આયન ન સમજના છતાં જે તે સમજવાની જ રજ પાડે છે-એને મહેફિલ છાડી જવા દેવ નથી. અવાજની કુદરતી બદિશાએ નિદ્રાતાને અસાધારણ સંજોગ એમનામા પથે છે.

પંડિતજીની આયકીન પુરાણ ને મારહર પરાણ દરખાં દરખાં નું છે. પંડિતજી ખાસ કરીને જવાહના માયક છે; એકે દુમરી પ્યા ને દુમર પણ તેમો સજી રીતે માયક શકે છે. કોલ કે જે કલાક સુધી વેનિયરપૂર્ણરીતે એક જ રામને ચાઈ તે મચનું દુમર રવજ પડે કરનાર દિનદુરાતાની ગળીમાંથી બ્યન્નિએગાં પંડિતજી એક છે. હાલિને અજર કરનાર તાન કરતાં આંતરને અકકાસર 'માયવ'ને પંડિતજી વધુ મદદર આપે છે. બાવવાડી સંગીત સંજોગવાની નિજ-સાવામાને પ્રાં અને પંડિતજીનું જ નામ નિર્દેશતા. અને એકવાર એમનું બાવપણું સંગીત સાંભળી દિલિલકગાર હૈયે પણ એમની પાસે અભ્યાસ કરવાની ઇતેબરી રહી પી હતી.

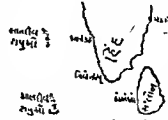
સંગીતના પ્રચાર અર્થે એમણે ધળી સંરયાઓ રચાવી છે, ધળાં બ્યાપ્યાઓ આપ્યાં છે, પણ જે કરતાં યંત્રિયો તે પોતાની અનરત સાધનાથી એમણે સર્ગ્ય દશાન પડે પાડ્યું છે. એમની કમત કલાનો પ્રભાવ કેવા મોટા છે એ તો એમને વિષે ને આખ્યાયિકામાં આવે છે તે પછી પણ સમજનો. વેપાળના મહારાજને 'સંગીત મદોર'ગી, ઘણી સંસ્કૃત વિદ્યાલયે 'અનસમ્રાટ'ના, બંધીલ સ્થાનેએ 'સંગીત માટે'નો અને પં. માલવીયલએ એમને 'સંગીત પ્રમાદ'નો ઈલકાન આપ્યો છે. એમની કલાની મદતના પુરવાર કરવા માટે આટલું પૂરતું થશે. પોતાના ગુરૂની આજ્ઞાથી હુનિયાના બીબ દેશોને

જુદા જુદા સંગીતકલામાં પારવંધ આપ્યાં તેમાં જ શ્રેષ્ઠતા દેશોની માયા કરી હતી.

સુશક્તિ સાધિત સમાચે રી. ૧૯૪૩માં એમને 'સુખચિત્રામ સુવર્ણચંદ્રક' અર્પીને ગુજરાતવા સેવનું બહુમાન કરેલું. અને દમગ્ન સુભાઈમાં એમની સુવર્ણચંદ્રક પણ લેખવા. આયુષ્યમાં પચાસ વર્ષ પૂરા થયા છતાં પંડિતજીની સંગીતોપાસના દષ્ટિએ અજૂર આવે છે. વળી સંગીતશાસ્ત્રનો એક પ્રમાણુભૂત મંત્ર નિયાળું કરવાની પ્રવૃત્તિ પણ એમણે દમણું દાખ કરી છે.

પંડિતજી બેઠેલે એને દેશમાં તેમજ સુશક્તિમાં સંગીતકલાને પર પર પહોંચાડી કરે એવી અભિલાષા.

માલદીવ દાપુએ

દિલના નેકાસ બુ-
લામાં દિલી મહાસાપર-
માં આવેલા નાના નાના
અસંખ્ય ટાપુઓને આ
સમૂહ કહેવામાં આવે છે.
ના સરસુજીની દિશાથી ધ-
ણુ આપણનું પાનપરવાવે

છે. પણ તેમને વિષે આપણે બહુ ઓછું જાણીએ છીએ. કેવલ ૧૯૦૦ ટાપુઓના બનેલા આ પ્રદેશની વસ્તી ફક્ત ૬૦ હજારની જ છે. ત્યાંના બધા જ દેશી હરકાયા ધર્મે પાળે છે ને ત્યાં મુસલમાન રાજ્ય દોશ તેનું નામ અમીન અબ્દુલ મલિક રીડી છે. રાજ્યની રાજધાની માલે ટાપુ છે, જ્યાં મુસલમાન રહે છે. ત્યાંની મુખ્ય નિઃકાસ નારિયેળ, કેપર, રોટરી, ઊંચી, કામલાની કાલ વગેરે છે.

વિષુવત્તના પ્રદેશમાં આવેલા આ ટાપુઓમાં અપાર સુખી સૈદર્થ તથા સમૃદ્ધ માસી સુખિ પડી છે; અને એ ટાપુઓને દિલિ- તથા સીલોન એટલે જાંબી કાળી સંલંપ દોશ પાલકીવના ખારવામાં નંદા સમયથી આપણે ત્યાં પ્રસિદ્ધ છે. આને તો રાજ્યની બાધા અરેલિડ અને રાજ્યને દેશમાં છે, પણ ત્યાં ધણે કેમણે માત્ર આવવા બીજ રૂપી અને ગંદિરોના અવરોધે વચી છે કે એક માલે આ ટાપુ ઉપર પણ બીજ ધર્મે પ્રવર્તે દરો અને તે સીલોનના સિદ્ધાંતી લોભોએ ભરો આ ટાપુ પર પડેલો વનવાદ કરેલો ત્યારના અવરોધ રૂપ લાગે છે. માલદીવની આધારમાં સિદ્ધાંતી બાધાનું ને પ્રાબલ્ય છે તે પણ અહીં તિલકાની લોભોના આગમનનું સમર્થન કરે છે. વળી અહીંની બંદરી 'એરેલાઆકર' નામની સિપી પણ સીલોનની બંદરી સિપી 'બુ' સાથે મળી આવે છે એ 'એરેલા આકર'નું 'દીવ આકર'માં રૂપાંતર થયું અને માલદીવની રાજ્ય સીલોનમાં ઉરલાખની અકર પેરી બનતાં ને 'તાના' સિપી બની. એ અરેલિડન અને કારસીનું મિલનુદોહ તેની મારફત જ જાણેલી રાષ્ટ્રી બાબુ ધવાલ છે. કેળવણી માટે માલદીવના સીલોન નવ છે. માલદીવના દાલવા કાલતા અગુમાર કોઈ પણ પરદેશી ત્યાં જમીન ખરીદી શકે નથી. ત્યાંનો મોટો વેપાર ધરાવના રહોરાઓ પણ ત્યાં પરદેશી તરીકે જ રહે છે.

માલદીવની મૈતિદાસિક તત્વારી જ પણ નંદા કાળી નકાપ છે. પ્રાચીન કાળમાં માલદીવને દિલની માફક અરજતલામની એટલે પણ વેપાર દોનો. તે કાળે ધણા અંગ્રેજો માલદીવમાં વસવાટ કરવા લાગ્યા અને તેમનું પ્રાબલ્ય થયું. આજ સુધી ત્યાં ૮૩ મુસલમાન થઈ ગયા. દાલમાં દુરા વેળના દાશમાં રાજસતાનો રચો છે. ૧૯૩૪માં મલેલી શાંત રાજસતામાં ત્યાંના મુસલમાન મદગદ તથા

આનેથી. સુકતાપદીયાં (Noble Feet) અથવા 'સુવર્ણ પદ' (Golden Feet) તરીકે ઓળખાય છે.

ઈ. ૧૫૮૧ની પોર્તુગીઝોએ આ રાષ્ટ્ર યુધ્ધ કરી દુઃખ સહીને તેને છોડી લેવાના પ્રયત્ન સારું કર્યું. ત્યાંના એક ખ્રિસ્તી મંત્રી સ્પેસીકોના સુલતાન નવરા હસનની મદદથી ૧૫૮૨માં માથે યાધુ તેમણે કબજે કરી લીધો અને પોર્તુગીઝ ગવર્નર પોતાને ત્યાંના સુલતાન તરીકે બહેર કર્યો. ૧૭ વર્ષ સુધી આ પોર્તુગીઝ અમલ રહ્યો. તે દરમિયાન તેમના અત્યાચારથી પ્રભુ માલીમાલી પોકારી ઊઠ્યો. એકમાત્ર માલીમાલી ગામની ગાવડીને મુકા કર્યું મહમદ નામના ઉમ્મીડ યાધુ પર નજરો સાથે એક મોતરના પુત્રે. જોડાની યાધુ પર બહારના એક મહમદે માલદીગીઓની એક દુકાન બોલા કરીને માલીમા પહોંચીને યુધ્ધ સારું કર્યું અને મળ્યાપરસ યાધુ છોડી લીધા, છેવટે ૧૫૯૩માં માથે યાધુ પાછું છોડી કાઢી પોર્તુગીઝ ગવર્નરને હાર કર્યો. જોડાએ મહમદને સુલતાન બનાવ્યો, જેણે ૨૪ વર્ષ સમય કર્યું. આજે પણ જોડા તે મુસ્લિમ દિવસને રાષ્ટ્રીય તહેવાર તરીકે ઓળખે છે. પણ ત્યાર પછી એક નવો આપણી સારું થઈ. જોડાનાર કાંઠાના રાષ્ટ્રના આગિયાઓ આ યાધુ કપર દુઃખ સહીને લેકોને ત્રાસ આપવા લાગ્યા. આથી માલદીયા સુલતાને સીસોનના રાજ્ય કાળા બિટિસ ગવર્નર પાસે રક્ષાપત્રી માગણી કરી અને તેના ચિહ્ન વરીકે એક સોમરો સોલકામાં મોકલ્યા. આમ ૧૬૧૫થી ત્યાંના સુલતાન ખ્રિસ્તીના બંદીના બન્યા, એટલે ૧૮૮૧માં યજ્ઞોત્સવ આરંભ્યું સુલતાન તરફથી ૬૨ વર્ષ બાદ વિધિપૂર્વક મોલોમાં બિટિસ ગવર્નરને અંજલિ મોકલાય સાબી. એ કસાર હાથમાં જોડા ૬૧૨ થી ૪૬૨ થઈ કસારો થયો, જેનાથી માલદીયા નવા સુલતાને પ્રારંભ થયો છે.

દેવદીવાળી

કોઈક પુનર્મે આપતો આ તહેવાર આપણે ત્યાંની દીવાળીના નાની નાની આદમીને એક જ વસ્ત્રમાં છે. દિવસે લોકો વસ્ત્રાલંકાર પહેરી દેવદીને બધું છે તે રાત્રે દીવા પ્રગટાવી દારૂખાનું જોડે છે. પછુ પુષ્પમળાં આ તહેવારની હતપતિની કથા એવી છે કે પૂર્વે ત્રિપુરા નાગને રાક્ષસ ધનિદેવતાનું મહાદેવેને હોરાન કરવા હાથેના દેવો પોતા પર હુમલો ન કરે તે અટકે તેણે પોતાની રાક્ષસાનીયી યોગેએ ત્રણ ભયરકર દેવો રાક્ષસી બંધાવીને તેની પાછળ સુરક્ષિત થઈ બેઠો. મુજે જ બચવાન એવા આ ત્રિપુરાના સરદારને દીસાતોનું રક્ષણ મળ્યાં તેના ત્રાસ પછવા લાગ્યા. હિન્દાદિ દેવોનું પણ તેની આગળ કોઈ ચાલતું નહોતું આથી પોતાનું રક્ષણ તેથી રીતે કર્યું એની ચિંતાના પડેલા દેવોએ દેવપિ નારદની સલાહ પૂછી. નારદે તેમને સંકેતે રાક્ષસે ભયા યુગ્મ્ય. દેવોએ બચવાન રીતર પાસે જઈ પોતાને બચાવવા વીનવતાં, સંકેતે ત્રિપુરાસુરને નાશ કરી દેવોને સમગ્રગ્રામ કર્યા. હરતક માલદીયા પુનર્મે દિવસે આ વિષય ગણવાનો તે દિવસે દેવોએ રાક્ષસી ભયગ્રસ્ત કર્યો અને દીવાલસંકર કરી અમર પ્રસિદ્ધિ મેળવી આથી જ આ તહેવાર દેવદીવાળી-દેવોની દીવાળી કહેવાય છે. તેનું ખીચું નામ ત્રિપુરી પાંડિયા પણ છે.

રાક્ષસના આ દિવસે સર્વે શિવાલયોમાં દીવાલસંકર કરી મુલ્યેના વસ્ત્રોના કાદવાનું લખ્યું છે. એથી ત્યારે કુખ્યાંડ (સિંહ) ને વીપનું દાન કરે છે કેટલેકદયે આ દિવસને સિલવા પુત્ર કાલિદેવેના નામ

છાપાંગો અને સામયિકોની એટલી વિપુલ સંખ્યા તથા ફેલાવો અમેરિકામાં છે તેટલો બીજે ક્યાંય નથી. ઈ. ૧૯૪૬માં અમેરિકામાં લગભગ ૧૨,૦૦૦ દેનિકો અને ૬,૦૦૦ બીજા સામયિકો. હતાં! અમેરિકાની લોકસંખ્યા કેવળ ૧૩ કરોડ હોવા છતાં ત્યાં માત્ર રવિવારનાં છાપાઓનું કુલ વેચાણ ૪ કરોડ ૭૫૨ છે! છાપાઓના લાભ વધારા તે ત્યાં દિવસમાં કેટલી થે પાર નીકળતા જ હોય છે. લાંબું છાપું તથા રોકડો રહેશેની માસિકા વેચનારી નાનીનાની દુકાનો તે રાહેરની પ્રત્યેક દોરીને નાકે છે. જે હમણે માસિકા અમેરિકામાં નીકળે છે તેમાં કેવળ એક વિશિષ્ટ વિષયને લગતાં અનેક માસિકા છે. દા. ત. ડિસ્કસિઝ અને સિકાસમગ્ને લગતાં ત્યાં ૧૨ સામયિકો છે. ધોળીના વંધાનાં ૧૫, ઉધને લગતાં ૧૮, ડાહ્યોટ તથા ગિલ્લના કલવાદ-વંધાનાં ૧૬, વિમાનવિદ્યા માટેનાં ૪૨ અને સરળોત્તર સમાચારને લગતાં ૫૫ ૧૦ સામયિકો ત્યાં નીકળે છે!

બધાં દેનિકોમાં સૌથી વધુ ફેલાવો ત્યાં 'ટેલેવી ન્યૂઝ'ના છે-૪૫ લાખ! દરરોજ તેનો ૬૦ પાનાનો એક નીકળે છે, પણ કિંમત માત્ર ૧ આને. 'ન્યૂ, મારામાંથી' હાંસિકા, પ્રસાદના હાથાદિ બન્યાં તેમાં મળતીય દોટિમાઝો સહિત આપવામાં આવે છે. અને આ વિશાળ છાપાઓના વ્યવહાર પણ કેટલો પ્રમંદ હોય છે! ૧ થી ૧૦ પાનાના એક એક આખા મહાનગરો તેનું કામ થાય છે.

એવા જ દેનિકો વ્યવહાર ફેલાવે ધરાવનાર 'ન્યૂ યૉર્ક ટાઇમ્સ'ના માત્ર મુખ્ય સંપાદકો તરીકે જ ૧૩ ગણુરી છે. એ સિવાય દરેક વિશાળના સંપાદક અને લેખકો તે બહુ! જ. અમતાને દરેક પ્રમુખ દેસમાં 'ન્યૂ યૉર્ક ટાઇમ્સ'ના ખાસ ખબરપત્રીઓ છે. તેમાં તેજ આવાવા હારવિજ્ઞાનના ૧૮ લેખકો છે, વેપારવિજ્ઞાનના ૨૨, રમત

દિન માની તેની મુતિની પૂલ તથા દીપોત્સવ કરવાનો વિચાર! જે દક્ષિણ હિંદમાં તેઓ દિવસે દુતિકા-મહોત્સવ મૂળ હાંધાકથી બિનવખામાં આવે છે. શિવ પ્રોત્યર્થને જીવતા આ તહેવારમાં શેસની, વરપરી અને ગદાપૂલ ઉપરાંત પોલી આતશમાળા કરવામાં આવે છે. લગભગ ૨૦ લાખ જોશ ધીકરો કેવળ સામે બેઠો. કરી કપુર આદિ ઝર લગભગ લોકો તેઓ એથી તેને સમગ્રગ્રામમાં આવે છે. ન્યાંડે દેવની આ પર દેવાલય હોય છે ત્યાં તે આખા કારતક મહિના દરમ્યાન જી-ટકો પર દીવા પ્રગટાવવામાં આવે છે, એથીયે આસપાસના પ્રદેશમાં અખંડનીય શોભા વગાડી રહે છે. તાલિમિકો રોકામાં કહેવત છે કે, 'કાલિંકે કંકાપુર મળે બેઠેલો; એટલેકે 'કૃતિકોત્સવ પછી વરસાદ રામો' આથી એમ લાગે છે આ તહેવાર વર્ષકિન્દુની સમાવિત સુવર્ણવતી દરો.

પુષ્પમળા પછીથી પ્રચલિત ધર્મોક્તા લાગતા આ તહેવારને જે તાલ્લિક દર્શિયો વિચાર કરીને તે ભગવાન છે કે અતુર અને દેવ, ત્રિપુર અને રાક્ષસ વર્ષદે રાક્ષસ માત્ર લાક્ષણિક છે. અતુર એટલે કે ક્રોધ, લોભ, મોહાદિ બળવાન થઈ દેવાને એટલે કે હિન્દિયોને હોરાન કરવા લાગ્યા ત્યારે દેવો (હિન્દિયો) શિવ(આત્મા)ને શક્તિ મળ્યા; એટલેકે હિન્દિયો તેમાં લીન થઈ ગઈ. આથી શિવે (આત્માને) તરત જ ત્રિપુર(અત્મ દારીશ: રક્ષુ, સ્વદેશ અને કાલક્રમાં) રહેલા કાંઈકે અત્યુદનો નાશ કર્યો. આમ, આ તહેવારનો આરંભ તે કામ કાંઈકે છીને નિરોન્દિય માણે એવા દેશ છે.

માસમાસના તહેવારો-૧૧

નથી હુ:ખડ આંશુઓ સમર પાત્ર આ સ્મૃતિનું
રજી ન આવી આશુમાં વિરલ એક શ્રદ્ધા-ધનુ

—સવન સદા—

પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિક સર આલ્બ્રેક્ટ ન્યૂટનને ત્યાં એક ગણના આનેલા પંદરામૂલ્યે કલાક સુધી રાત્ર જેવા છતાં ન્યારે ન્યૂન ન આસો ત્યાર ટેબલ પર નોકડે લાવી મૂકેલા ન્યૂન નો નારતોળાને ન આછલમ, નોકડેને ફરી માટે બીજે બતાવવા કહ્યું. પણ બાળ્ય-વગત ફરી નારતો તેવાર થાય તે પહેલાં ન ન્યૂન આંખો અને પંદરામૂલની માફી માગી કહ્યું. 'હું પહેલુ યાત્રી ગયો દોવાથી વાધે ન હોય નો હું થોડો નારતો ફરી લઉં.' આમ કહી ટેબલ પર પડેલા વાસણ કપરનું લાંબુ કપાડવું, અને ત્યાં પણ આશ્ચર્ય બતાવ્યા વિના સદાચર મુકાથી પંદરામૂલ તરફ ફરી કહ્યું: 'જેવું હું કેવો અલગલગ છું તે નારતો લીધી દત્તો એ ન હું બૂલી ગયા!'

કદનેતાનાઅર્થ: 'વાસણે જોસડ નેનુંરૂપા નતિ'—આસડ વરાહને એકરૂપ બીકે કે પ્ર-વાલી ગઈ ગયા પછી એમાં કંઈક બીજે પક્ષ હોય છે તે જગ પાસખી સમગી નથી, તથા માણસે વેરાગ્ય સીધાબાદતેના પૂરે નજા-પ્રધાતલતજેમ મામીસમીનથી,તેમ, માણસાની કાઈ બાબતની અમર્યતા રસાવિધી હોય ત્યારે આ કહેવત વગરાય છે.

અનેકાથી સમ્મત: એર=માણસો રાજગ્ન-તનો મોટો ગમ્મતો; અગેવાન અથવા સિ-રોમણિ; મુકત; જેના કપર ચલમ રહે તે દુકામો ઝેપી; લાખાનું એક મોટું વાસણ; એક યજ્ઞ; સોરઠની એક નતિ; એક પર્વત.

અભિનયગણ

કુમારના રૂપમા અંકમાં ૧૫૬ સુધી-ના બધા ન અને પ્રવેકને એકએ ન વખત વાપરીને તુલ્યતુલ્ય અભિન-ચિત્રોના કપયામ કરીને તુલીતુલી રીતે ૧૦૦ ગેળથી બતાવ્યા છે. તેમા બીજ પચ્ચ કેટલીક રીતે નીચે પ્રમાણેન ૦૦ ગેળથી સાધ્ય છે:

- (૧) ૧૫૬-૮૭૩+૨૧=૧૦૦
- (૨) ૬૬૫-૮૭૩+૩૫(૨+૧)=૧૦૦
- (૩) ૬૮-૫૩+૨૬+૩+૨+૧=૧૦૦
- (૪) ૧=[(૬×૮)+(૭×૬)+(૩×૨)-(૪×૫)] = ૧૦૦

—ગ. ના. બગી

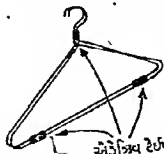
કપર મુખ દરવાં દસિયુ મુખને પ્રેરણ વધુ દેહો છે, સારખે તે પ્રેરણ સમુદ્રની સપાટી-થી ૧૦ ડબ્બર ફૂટ ધીધા છે.

શીખુ મુલતાનના સમયનો મેડેયુર સમય-નો શીરમપદ્મનો ચાંખાનો સિક્કો; જેની એક તરફ દાથી અને બીજી તરફ ફારસી લિપિમાં 'અબે પદન' અક્ષરો લખેલા છે.

દુધ પાણીવાળું છે કે નહિ તે તપાસવાની કસોટી એ છે કે તેમાં તદન સ્વચ્છ હોય હુબાફીને બદલે કાઠની એ તે તદન ચોખ્ખા રમગી ન જબદાર આવે તો દુધ પાણીવાળું ન સમજવું. પણ ને દુધ ચોખ્ખું દસે તો મોઢુંક તો રોયને થોંટી. વળી પાણીવાળું દુધ વાસણને ન્યાંચે છે તે વિનારી આગળ તેનો રેમ શરસપડતો હોય છે.

સાકરિયાં બોધા પછી જલદી બગી નવું છે તેને સાચવવાની રીત એ છે કે એક પીપા-માં નીચે દેરીનું ઘર પાથરી કપર સાકરિયાં અને લાકડાના વહેંચના પર પાસાશરી પાથરી એક ટાચ સુધી ભરી દેવાં. આ રીતે ૪ થી ૫ માસ એક પચ્ચ સાકરિયું બગડવા વિના સાચવી સમરો.

સળખની સમગી પર મીઠું કંઈની તેખાં થી નીકળતોવાયુ આસગાલેરાથીસળખ, અખખા ને ઇન્કસુનેન્ત્રા મરી રાકે છે.

એક નીકળ તાર અને કેમિસ્ટ્રી ત્યાં સળગી એડેઝિવ દેઈય નામની ચીકણી પટ્ટી વડે કાટ લટકાવવા માટેનો ધારમયુ દેન્ત્રા ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બનાવી સમગી તાર પાતળો હોય તો તેને એવડા કરી લેવા.

ચોતાની અકપતાનું દર્શન કરવું એ મહાન થાનો આરંભ છે. વિષયક પેરકું સમુદ્રમિત્રુ ચોતાને સમુદ્ર કહે તે તો મુકાઈ નય; પચ્ચ ચોતાની બિહુલ સ્ત્રીસરે તો સમુદ્રમળી પ્રમાણ કહે ને તેમાં લય પામી સમુદ્ર બને. —માંધીય

કલાકલિકા
હરાનનાં ઈ.સ. પૂર્વે ૫૦૦ અટયેકે અટીદબર વરસ પહેલાંના સમયનાં થોડાનાં માયાની આકૃતિવાળાં સોનાનાં ચેરીંગ.

ચીનની ૨૦ ફૂટ લંબી અને ૧૫૦૦ માઈલ લાંબી વિખ્યાત હીવાલ ચીનના રાદેનસાદ ચીન ચિદ મુજ હી એ ઈ.પૂ. ૨૧૪માકપર તરફના જંગલી લોકોથી ભયવા બંધાયેલી.

વિમાનમાંથી પડીઓની શતિ માપવાં એમ નજાણું છે કે કાગડાંમા કલાકલા ઝા થી ૩૫ માઈલની ગતિએ ઘટે છે. ટંસ (Ducks) ૪૪ થી ૫૦ માઈલની અને પ્લોવર્સ (Plovers) ૪૦ થી ૪૧ માઈલની ગતિએ ઘટે છે. અખાલીલ કલાકલા ૧૦૦ માઈલ કાપવી બનાય છે. ૧૦ થી ૧૨ ડબ્બર ફૂટ સુધી પેંખીએ દેખાય છે. પચ્ચ ૫૦૦૦ ફૂટ થી કાંચે તેમજ લાંબે ન જાણાય છે.

અમલનું સીધી કાંચે મકાન ન્યૂયૉર્કનું એપાલર રોલ બિલ્ડિંગ ૧૨૪૮ ફૂટ લાંબું છે. તેમાથી સીધી નેબર લાંબુ ૧૦૪૬ ફૂટ લાંબુ ન્યૂયૉર્કનું કાફરર બિલ્ડિંગ છે. ખીરે નેબરે આવેનો પાસીસનો કોફેલ કાપર ૯૮૪ ફૂટ ધીધો છે.

ધુમ્રમસ(Fog) હોય છે ત્યારે મૂર્ધ સાલ લાથી દેખાય છે?

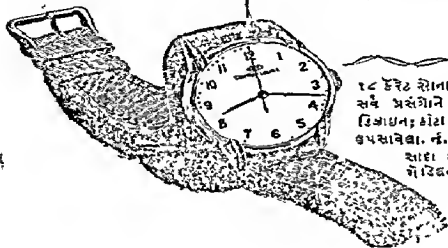
ધુમ્રમસ સૂર્યનો પ્રકાશ પુરતો પર પડતો અણાવે છે, પણ તે બધા ન પ્રકાશ અટકાવી શકતું નથી. સૂર્યમાંથી નીકળતાં 'રેડિયેશન' કિરણો તે અટકાવીને વિખેરી નાખે છે, પણ 'હોમનેશ' કિરણો તે માથાથી પગ લોકસિયાં નીકળી જઈ શકે છે. અને સાલ રૂંતાનાં કિરણો એ સીધી વધુ 'હોમનેશ' કિરણો દોવાથી ધુમ્રમસે વખતે આવેલું ફાતે તે ન જોવા ખામીએ લીધે આથી સૂર્ય સાલ દેખાય છે.

(નવેમ્બર ૧૯૪૮) ૩૪૮

IWC

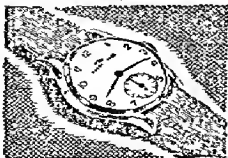
નવાં આવી પહોંચેલાં ઇન્ટરનેશનલ વહિયાળો.

ચોક્કસાઇ એ કોઈ પણ પરિવારનું
અમત્યનું અંગ છે—અને 'ઇન્ટરનેશ-
નલ' વહિયાળો એ બાળકમાં હમેશાં
ગોખરે રજાં છે. પણ એની સાથેઆથ
કિઝાર્થનરૂપની ઝલકના મેળ સાધવા-
માં તો ચતુર કોરીગરોનો જીવનભરનો
અનુભવ પડેલો હોવો જોઈએ. એ જ
કારણથી તમે 'ઇન્ટરનેશનલ' વહિયાળો-
ની પસંદગી કરવામાં આનંદ પામવાના.

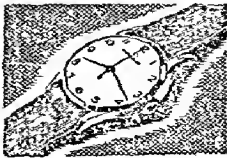

૧૮ ફરેટ સોનાના નકર કેદસમાં;
સર્વ પ્રસંગોને માટે રદાઈસિરા
રિઝાઇન; કોટાને આંકડા સોનામાં
૭૫સાવેલા. નં. ૭૪૬૭ રા. ૬૭૮.
સાદા મંદરાવાળા એ, જ
મેડિટના રા. ૬૧૬.

રટેઈનલેસ સ્ટીલ કેઈસમાં લોહપ્રિય
રદાઈતનું પુરુષો માટેનું વહિયાળ
નં. ૭૪૩૨ રા. ૨૮૨.

ખડકવળ બનાવટનું રટેઈનલેસ
સ્ટીલના કેઈસમાં વહિયાળ
નં. ૭૪૪૩ રા. ૩૦૦.

FAVRE-LEUBA

રૂબી જનરલ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિમ

પાતાના પેટ્રોલ

પોલિસી-હોલ્ડર

એજન્ટ

સહકાર્યકર્તાઓ અને ગ્રાહકોને

નૂતન વર્ષાભિનંદન

પાઠવે છે

ચેરમેન : શ્રી. બી. એમ. બીરલા

અને

શ્રી. બી. કે. રોતલવડ

જનરલ મેનેજર-ઈન-ચાર્જ બોમ્બે ડિવિઝન

લંબીરિયલ બેન્ક એગ્રેસ ગિલ્ડિંગ, બેન્ક રીટ

ફોર્ટ-મુંબાઈ ૧

૨. નં. ૨૦૫૧૦-૩૧૬૨૬

રેસિડાન્સ "Rubinsure" Bombay.

બોમ્બે ડિવિઝન

—શાખાઓ—

મુરત—અખબાર ગિલ્ડિંગ નં. ૨, કલ્કત્તા

અમદાવાદ—કારંજ, ભદ્ર

બેલગામ—૩૧૪, થાલખવાડી

રાજકોટ—સિવિલ સ્ટેશન

વડોદરા—રાવપુરા

વર્ધા—ગાંધી રોડ

પૂના—૧૮૦, બુધવાર પેક, લક્ષ્મીરામ

સલામતી અને સેવા

સહિત

નૂતન વર્ષે

યુનિવર્સલ

પાતાના પેટ્રોલ, પોલિસી-હોલ્ડર

અને એજન્ટોને

અભિનંદન

પાઠવે છે.

ચેરમેન : શ્રી. બી. કે. રોતલવડ

મેનેજર શ્રી. હાકોરદાસ વી. કાપરીઆ

યુનિવર્સલ ફાયર ઍન્ડ જનરલ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિમ

બ્રિટીશ-આગ-ગ્રાહક-અકસ્માત-મરીન અને

કામદારોના બદલાના વીમાનું કામકાજ

લાખવામાં આવે છે.

સર દીદિપ્રશાદ મહેતા રોડ, ફોર્ટ, મુંબાઈ

૨. નં. ૩૦૮૨૮

NO LICENCE
NEEDED

અમેરિકન મોડેલ રિવોલ્વર

શુંકાઓના તથા લંગલી પ્રાણીઓના
હુમલાથી તમારી જિંદગી, મિલકત ને
આબરૂનું રક્ષણ કરેલા.

ધરગા હો, હાલથીએ ગયા હો કે પ્રવાસે હો, તે નેશા આ
મલખૂત અને ચાકરૂક પિસ્તોલ તમારા ક્ષેત્ર અને વિશ્વાસુ
મિત્રની ગરજ સારશે. આપમેળે ફરતી ૬ બારની રચના-
વાળી આ પિસ્તોલ સાચી અમેરિકન પિસ્તોલ જેવી જ દે-
ખાય છે. ૧૫ ચોંસ વજન તથા ૬ ઇચ લેન્ગ્થવાળી આ પિ-
સ્તોલમાંથી બચકર બાજા અને આંટા નાખતી જવાબા
નીકળે છે. આને જ આ બિનખર્ચાળ અંગ્રજીકને વસાવે.

ભાતનો નંબર: ૨૨૨ ૩૩૩ ૪૪૪

ફરેન્સી ક્રિમત: ૧-૮ ૭-૮ ૮-૮

વધારાના ૪ ડગળ બારના ૩, ૪-૮, ચારાડાના પચવાળા પિ-
સ્તોલ ફેડક્સના નંબરના ૩ ૫ ડાહ્યાવાના તેલની શીશી: ૩. ૧
વિદેશન ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન પી.બી.૨૧૭ કાન્ડુર(ધ.પી.)

રૂબાસલિઓ અને હાથાકિઓ, લગ્નકિઓ અને વતકિઓ,
શુંઆશકિઓ ને દરરકિઓના ચિત્રસંપુટ: સુચિપત્ર મેંભાવે
કુમાર કાપોલય લિમિટેડ - ૧૫ મહાવાડ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિક્તાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, તખ્તોનાં-સખતોનાં, ઝીં-પુરુષ,
સા કોણ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિદ્ધર, અમ્લક, કેસર, કરવરી અને બીજાં દીપન, પાચન
ને પોષિક જોષધ ગ્રેબળી લીલાં રસદાર-આંગણોમાંથી બનાવેલું
શુશાસિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષિક ચારણ

કિંમત

તેનું નિર્ધારિત સેવન

૧ રૂબાસા પાટના શ. ૧૦૦
૨ " " " ૧૧ ૩૦
૩ " " " ૧૨ ૧૦
લાંછું આયુધ્ય તથા સાસી સ્મરજીવન
આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પ્રેરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરિડ
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિકલ વર્કસ લિ.

કુડાન:
જૂની મહાજનનારી
મુંબાઈ-૨

અમદાવાદના એજન્ટ - બોગીલાલ બ્રધર્સ - ગાંધીચોક

દરાજ
ખુજલી
ખરજવું

અને ચામડીના દરોની
પીડા અને માસમાંથી

જર્મીકટર

મુક્ત બનાવશે.

કપડાને હાથ

પેડતા નથી

દરેક દવાવાળા વેચે છે.

સોગીલાલ પ્રેમચંદની કું

દવાવાળા

૨૪, મીન્સ રસ્તો, સુબર્બ-૨.

કુમારોનાં

બળ

બુદ્ધિ

અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્ભન્ગો

૧. સ્થવનપ્રાણ અપસેદ : સ્વાદિષ્ટ પીષ્ટિક ચાટણ

૨. બૃંચશળ તેલ : મરતકને ક્ષીનયના અર્પનાર
યાદશક્તિ વધારનાર તેલ.

૩. સંદોષધર્મિ : આખાનું તેજ વધારનાર,
દષ્ટિને સુદૃઢ બનાવનાર.

સાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી બનાવનાર

જામનગર શાર્દૂલર લેખોરેટરી લિ.

જામનગર (સોરાષ્ટ્ર)

અગાલાદના એન્ટી-એમ. નાદરજાસની કે.પાયપુર ગામ

નાણાંની સહીસલામતી સાથે સંપૂર્ણ આયપતવેરા-મુક્ત, મારું વ્યાજ

મેળવવા નાં હિન્દ સરકારની ખાઉંધરીવાળાં પોસ્ટ ઓફિસનાં

પાંચ વર્ષનાં, સાત વર્ષનાં તથા બાર વર્ષનાં

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદો

(૧) પાંચ વર્ષનાં તથા સાત વર્ષનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યા પછી બે વર્ષની અંદર
ગમે ત્યારે વ્યાજ વગર તથા બે વર્ષ પૂરાં થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.

(૨) બાર વર્ષનાં, રૂ. ૫ ના દરનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યા તારીખથી એક વર્ષ
અને બીજા દરનાં, દોઢ વર્ષ પૂરું થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.

વિશેષ માહિતી માટે કૃપા કરજો :—

સ્થાનિક પોસ્ટ માર્તર

અથવા

પોસ્ટ ઓફિસમાંથી નૅશનલ સર્ટિફિકેટના નિયમની પ્રત મફત મેળવો.

(પ્રકાશનખાતું, વગદરા તરફથી પ્રસિદ્ધ)

મારકોની

કલાધરોને આપના દીવાનખાનામાં
આમંત્રી લાવે છે !

મારકોની રેડિયો ઉપર શ્રેષ્ઠ ગાયકો નૈસર્ગિક અને
મધુર બની જાય છે કે આપને જોમ જ લાગશે કે
કલાધર આપની સમક્ષ જ આવી બેસા છે !

રેડિયોની સાચી લિજ્જત આસ્વાદવા ખરીદો—
અબેડ રેડિયો

મારકોની

૭ વાલ્વ એ. સી. * ૬ વાલ્વ એ. સી., ડી. સી. અને ૫ વાલ્વ. * બેન્ડ સ્પ્રેડ એડ્સ
અમદાવાદના એકલા વિશિષ્ટચુર્ય

ધી બોમ્બે ગરાજ (અમદાવાદ) લિ.

શાહીબાગ :: અમદાવાદ :: ફોન નં. ૨૨૨૪

સિદ્ધાન્તગણિત સંદેશમાંથી

૧૫૫૫

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુઝાય છે

■

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુઝવણ હર કરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

■

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રસ્તમ મિલ

દોસ્તી

કેમ્બ્રિજ

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કલોલ)

અધ્યાવાડમાં

પોપલીન

પૂર્ણ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

જેણે 'પ્રીસમી સદી' પ્રગટ કરીને ગુજરાતમાં ફગભર પત્રકારવતો સુખ પ્રગટાવ્યો—અને
જેણે પોતાના એ પ્રિય ધ્યેય પાછળ પોતાની દોલત અને દેહની દેનાગીરી કરી નાખી તે
સાહિત્ય—કલાના શહીદ, બાહોશ પત્રકાર, હાજમહમ્મદ શિવજીના
છવનની રોમાંચકારી કરુણ સ્મૃતિઓ સાચવતો ગ્રંથ

હાજમહમ્મદશિવજી

૫૪૪ પાનાં

જેમાં

એમના અંગત
સંપર્કમાં આવેલા
સંબંધાબંધ મિ-
ત્રોએ લખેલાં
સ્મરણો અનેક
ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો
તથા હસ્તાક્ષરો
સાથે સંઘરાયાં છે.

૧૩૨ ચિત્રો

ઉપરાંત
એમની કબર પર
વેરેલાં ફૂલ જેવી
ગુજરાતના અમ-
ગણ્ય લેખકો અને
ચિત્રકારોએ અને-
ક સુંદર કાવ્યો
લેખો, વાર્તાઓ,
ચિત્રો વગેરેના
રૂપમાં આપેલી
સાહિત્ય-કલાની
સામગ્રીથી
ભરચક

કિંમત રૂ. ૬૦ પોસ્ટેજ નહીં

આ બાહોશવતો ઉલ્લેખ કરીને મંગાવનારને ૩૩ ટકા ઝોલો (ચાર રૂપિયે) મળશે.
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ • ૧૪૫૪ રાયપુર, અમદાવાદ

ગુજરાતી ભાષાના અનન્ય કલાપ્રકારનાં

અર્જુનના કલામંડપો

દિલ્હરના સાહિત્યમાં આ વિષયનું આદ્યું ચિત્રણનું છે. આ પહેલું જ પુસ્તક છે. શ્રી રવિશંકર રાવેએ લખેલા અર્જુનના કલાની વિસ્તૃત સમીક્ષાઓ હતાં. લેખ, ભાષાનાં વિવેચન કરતાં કે વિવેચી વિશેષ તથા આટ્ટેપર ૬૫૩ છાંયેલાં ૧૧ પાનાં બરીસે આલેખેલાં અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનેપાને અર્જુનનાં શોભનાનાં ચિત્રો દ્વારા ઘરાબતા આ અર્થે કલા-વિષયની નવી આદ્યતિ હમણાં જ બહાર પડી છે. પણ તે બંને ઉલ્લી આદ્યતિ છે; કેમકે એમાંની અમુક વસ્તુઓ બંને ફરી મળવી અસંભવ છે, કોઈએ આ રૂપમાં તેના આ તેની ઉલ્લી આદ્યતિ જ બહાર પડી શકી છે; અને નકલો પણ અમુકની જ નીકળી શકી છે. આથી, જેમને વસાવવી હોય તેમને માટે આ અંતિમ તક છે. કિ. રા. ૩) પોસ્ટેજ, પેકિંગ, રજિસ્ટ્રેશન, સેલ્ફડેલિવરી નંબરોના ૦-૬-૦ છુટા.

શિલ્પપરિચય

દિલ્હી કલાનાં કેપ અને રહેવાઈસેનના અમુકી આનિકારક તથા 'રૂપ'નાં તેની, વિષયાત કલાવિવેચક શ્રી અર્ધેન્દ્ર-કુમાર ગાંગુલીએ વિદ્યાર્થીઓ માટે તૈયાર કરેલા મૂળ બંગાળી ભાષાના અનુવાદ. સંખ્યાબંધ દશાંતવિતરણી ખીચાખીચ કરેલું આ પુસ્તક કલાનાં રૂપ-વિવેચનની શાસ્ત્રીય સમજણ આપીને રસદહિ ખીલવવા ઉપરાંત કોઈ પણ કલાપ્રેમી માટે દિલ્હી કલાની સમજણના એક ગહજવના અભ્યાસરૂપ બની રહેશે. કલાસિકો, રસદહિયા અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ, ચિત્રશિક્ષકો, બધી માધ્યમિક શાળાઓ, પુસ્તકાલયો તરફિને કપધામી, ખીચાખીચ લખાણ સાથે લગભગ ૨૦૦ ચિત્રોથી ભરતક અતિ મૂલ્યવાન સંગ્રાહ અને સમૃદ્ધ મીમાંસાપોથી કિ. રા. ૩) (પો. પેકિંગ ૦.૧૧)

અમદાવાદ (ગુજરાતનું પાટનગર)

જેમી પચિમના સમર્થ કલામીમાંસેને મુખ કર્યા છે અને જેની પ્રસારિત સંવિજ્ઞાને અગત-યાત્રીઓ આગમવાદ આપે છે, એ શિલ્પ અને રચાપત્તનાં કાળો સર્ખા અમદાવાદનાં ભાવન નામથી નરવાનો ફોટોગ્રાફોનું આદ્યમય ચિત્રોની માહિતીઓ તથા અમદાવાદની ઘડવીપડવીના વિવિધતાઓ નિર્ભય સાથે. કિ. રા. ૨) (પો. પેકિંગ ૦.૧૧)

ગુજરાત કલાકલાપ

સર્વશ્રી રવિશંકર રાવે, કનુ દેસાઈ, સોમાલાલ રાઈ, રસિકલાલ પરીખ, અગ્રનાથ આદિવાસી, ઇમનલાલ ભટ્ટ, ત્રિલુક્ષાનીત પંથોળી આદિ ચતુર ગુજરાતી કલાકારોનાં પૂર્વેગી સુવંશ વિશેષ આઈ કાઈ ૬૫૨ સુધક રંગીન છપાઇમાં પ્રત્યેક ચિત્રકારના તથા ચિત્રના પરિચય સાથે અગ્રનાથી કુમાર કાયાલે જે આપવાં કર્યાં હતાં તે સત્તાપણની દષ્ટિએ અનન્ય હતાં. કોઈએ જ તેના પહેલા જે સપુટ ખલાસ થઈ નવા છે. ત્રીજો સંપુટ ઉપાય છે.

કલાકારની સંસ્કારધામ

બહોળકાલીના રાજેને પહેંગેલા નવાનનો, કલકત્તાથી દિલ્હી સુધીનાં ઉત્તર ભારતનાં કલા-સંસ્કારધામોનો તથા દિખાણથી જોઈના કલાકર દારિકના નિવાસરમાનનો-એવા ત્રણ મિશ્રિત વૈવિધ્યવાળા પ્રવાસોનું આ પુસ્તક શ્રી રવિશંકર રાવેને કનેલી કલાપાત્રાઓના રસમુખ આલેવાહો ઉપરાંત ખજલખ વિશેષ તથા ફોટોગ્રાફો દ્વારા એ સિદ્ધદરેક કલાકારની કલાઓ પોતીની સમર સાગમોથી ભરે છે. કિ. રા. ૩) ૪-૧-૨૦ (પો. પેકિંગ ૦.૧૧)

કલાચિંતન

શ્રી રવિશંકર રાવેને કલાની સમજણ, જનનમાં કલાનું રેવાન તે ભારતની કલાનો વિવિધ સુલ્લેખ આદિ વિષયો પર લખેલા નાનાથોના લેખોનો સંગ્રહ. મુસોબન આખતા રકમો તથા ચાર પ્લેટો સાથે. કિ. રા. ૩) (પો. પેકિંગ ૦.૧૧)

ભારતીય ચિત્રાંકન

ચિત્રકળા રાજપાનાની ધમધામના. ત્રિહાસુઓને તેમજ રાખામાં ચિત્રશિક્ષણ લેનારાઓને મદદરૂપ થઈ પડે એ દષ્ટિથી તૈયાર કરેલા આ ચિત્રસંપુટમાં અસલ ભારતીય રત્નપોમાંથી બંધા સંસ્કૃતિદર્શક લાક્ષણિક આકારો શોધીને તેના ઉપરથી વિનિષ્કાલભરી નીસ સરળ આલેખો તૈયાર કરવામાં આવ્યાં છે. આલેખોનો કપથોય કરવાની સુચનાઓ તથા રંગપ્રકૃતિમાં માર્ગદર્શક અને તેથી એક પૂર્વેગી ચિત્રપોટ સાથે. કિ. રા. ૩) (પો. પેકિંગ ૦.૧૧)

કનુ દેસાઈના ચિત્રસંપુટો

કાયાવિશેષ ભાગ ૧, સદર-ભાગ ૨, મંગુલાપ્ટક, જનનમેલ, બગોલવ, મત્તચિત્રાવલિ, જે દરેકના રૂ. ૨-૦-૦; રંગાલ્લી ભાગ ૧, સદર-ભાગ ૨, રંગબોલ ભાગ ૧, સદર-ભાગ ૨, રંગાલ્લી, તૃપ્તરેખા, રંગાલ્લી, જે દરેકના રૂ. ૨-૦-૦; મુગારિકા, રૂપરેખા, શ્રીલેખા, ચિત્રલેખા, જે દરેકના રૂ. ૩-૦-૦; ચિત્રમેળની રૂ. ૩-૦-૦; મહાત્મા ગાંધી-રૂ. ૪; ઉપરના દરેક આદ્યમય દોઢ પોસ્ટેજ, પેકિંગ, રજિસ્ટ્રેશન, સેલ્ફડેલિવરી નંબરો ખર્ચના ૦-૧-૨-૦ છુટા મળ્યા.

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ : ૧૪૫૪ રાયપુર - અમદાવાદ

મદાદિય રામચંદ્ર લાગુદે ત્રણ રરવાળા-અમદાવાદ

2 **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

2 **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

2 **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

2 **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

2 **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

2 **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10</**

અવહેલા

ઝોળાખી મે નાદિ વેળાઃ
મનમાં જેની સમગ્ર ઘાટી
કાંઈ તેની અવહેલા...ઝોળાખી.

પ્રેમનો આદર માનમાં ઉઠે
સ્ત્રિયું જે અભિયાન,
ફંગની આવા માખનાં એની,
નિશ્ચ બૂલી ઝોળાખાખ
આંગણે એણે ટહુકે રેલો,
વળતે ચૂરે નાદિ મેં ઝીંકો,
ઢાલ રે અખોલ રહીને કોનો.
(એના)દરને મારગ પથમાં આવે
મીનનાં વચન વેળાં...ઝોળાખી.

એક તો આશુ મન સૂઝે
જેખની મીમાપાર,
એકનો દમે અરધે મારગ
ખૂરેતો ઉચ્છ્રકારઃ
જેકની ગતિ તેખને મગના,
એકની ગતિ કોકને સદના,
એક જતિ, એક પ્રણય-મગના
કાળને કયા ઉગરે ઉગળ
વેશું રે આ વેળાં...ઝોળાખી.

સાહેબ સાહ

જિન્દગાની

નિમ્ન

'અર્જિન્દગાની' કહ્યું 'મરુ' એ
હતી, કુદરતી મુલ ટોળે મેં
તોળાવતો એ તકવાર નીચેઃ
પડી મગમાં—દુઃખજન રેને.

અમરસાધ રાવળ

જગને

વેલાઘીય-

પદપાલ કોર નિખાર
કાને અવ નમ! હું રમે રે!
કર અવ નિજ મિટીમાં ધરે
અતિ સંખ્યાતી રાખું રૂઝ.

ઉશનસ

આવલી કાલનાં નાચરિકોનું માસિક
ઓક્ટોબર
૧૯૪૮

શીદને?

રે છપ, શીદને જોઈું આણે!
સાખ લેકેલી મળના-ગાયા મન બદીને ખાણે!-રે.

કેસેકલાને કાગળ તારણે મિન્દર મોખનાં જોડી,
ગુલામખરી નીંદને પારણે નિવ રતો'તા પોડી;
પૂજા નેજા, કહેમ, તારી પાંપળ એ ની જળે!-રે.

કેમરિયાં સવ ચમખાંમાં તું પીસી અનંમની મેળો,
જેળનની દમરમખાંમાં તું મોળને રતો મેળો;
છપનો દમ માનુને તું તો પેનખરેનાં જાણે!-રે.

આજ આંસુ બસે, કામ દગીને આંખ તું જતરી મોંઘી,
તું વિખ ધન્ય આ જગ વધીને, તીરતી ધામ સોંઘી,
દમવાદાએ રશી તારી નિદાવના એ દાઈું!-રે.

નિર્દલ્લ રામલ

છીપ

સિખરિણી.

પડી'તી મિણને અનજ જળિયે, કેક જગના
વેરે મારક નાના ચરીર ઉપરે બોમ કરતા;
બને ત્યાં કે ખુણે ભિમિરખરી મ ખાંચતી મદી
રદી, ચારિયાંથી મહું મુજ ઉરે મોતી રમતા.

જો માર્ડ મોતી મરમ, જગમાં ખ્યાનિ રજરે,
અને માના સંમે જતીય અધિમરિણી વચનીઃ
કેક એવા ખ્યાનિ વિખ કપડા દું વદાતી,
જગની બોંચાને, જગ વિમિરેને યે ન મળતા.

અરે, મિત્ર પેલા જતી જર્મ અંતીકા મળતિયા
દુખા. મિત્ર દુદાખે, ઉવજી ય અને અન મદ, ને
નરે ને નોયું તો સળદાંથી મોતી ન નિશાનું,
અને દાઈી રેણે રજરી થી અને વેજાખાં!

અંતેને ના મોનાં મુજ કપ પરે દુખરી જતો,
પાડું ના આ કે દું જુખરી કપ જે જાણ-મને!
રેવલ રા. મોદા

કાયદે આઝમ મહમદઅલી ઝી

બ્રિટિશ, હિંદને પાકિસ્તાન, અને દેશો એ વિચિત્રી કાઈ અકસ્મ
મતિના છેલ્લાં વરસોમાં આવેલાં છે. બ્રિટિશ દેશો લાંબી
સુલતાની પછી સ્વાતંત્ર્ય મેળવ્યું પણ પ્રાંત તેઓ અસ્થાયી છે તે પહેલાં
જ તે સ્વાતંત્ર્ય મેળવી આવનાર લાગીવા નેના આદિ આનંદ ખૂબ
થયું. હિંદની પણ આઝાદીની વખાણો અને પ્રયત્ન દર્શાવી આંદો
બની, ત્યાં તેઓ સ્વાતંત્ર્યના તત્ત્વ શિક્ષી અને સર્વોચ્ચ રાષ્ટ્રપિતૃ
મહાત્મા ગાંધીજીનું ખૂબ થયું. અને હાલમાં પાકિસ્તાનના નિર્માતા
મહા બાબાજીલાલ કાશ્મીરે આઝમ મહમદઅલી ઝીઆનું પણ ચર્ચ
તા. ૧૯૩૦ સપ્ટેમ્બરે હૃદય ગ્રામ પટનાથી મૃત્યુ થયું.

ગાંધીજી અને જીઆનું કાર્યપદ્ધતિ, નિયમસરખી, સિદ્ધાંતો
તથા વ્યક્તિત્વ હિંદીવાદ વચ્ચે ઘણાં-ફાસિયુ નેટલું અંતર લેવા છતાં
આ દેશના હાલિલાલમાં ગાંધીજીના નાણીની સાથે જ ઝીઆનું નામ
પણ એક કડતી થાદ રૂપ રહેશે; કારણ હિંદુસ્તાનના હાલિલાલને
આજના વિશિષ્ટ પત્રો આપવામાં એ બંનેનો મોટો ફાસો છે.
એકલાના સદા અપર્યાપ્ત ગાંધીજીએ હિંદને સ્વાતંત્ર્ય મેળવી આપીને
જાણકારે બ્રિટિશ સરકારની નાજવુડમાંથી તેને મુક્ત કર્યું અને
ઝીઆએ દેશના કામલા પાકીને જ એ સ્વાતંત્ર્ય મળવા દીધું.

૭૨ વર્ષની જીમની જીવનયાત્રા કેંક વિચિત્ર અગ્રી રાષ્ટ્ર ચક્ર
સાધારણ વક્રીય તરીકે જીવનની સામાન્ય કરનાર વ્યક્તિ જા દેશની
વસતિવાલા દેશની આવી રીતે આયુર્વિધાતા બનશે એમ કોણે ખાતું
હતું તે તેના જીવનનું વૈચિત્ર્ય એ હવે કે મુશ્કેલી ગઈ જવાને ઉત્તર
જીવન જીવન જે મુખ નેટલું બાર હશે. ૧૯૨૧ સુધી હિંદુ-મુસ્લમાન
એકથ માટે જીઆની બ્રિટિશર ઝીઆ, ૧૯૩૪ પછી હિંદુ અને મુસ્લ-
માન એ બે અલગ રાષ્ટ્ર છે અને તેમનું એકથ થવું હાલિય રાષ્ટ્ર
તરીકે એમ તેરસીયરી પુરસ્કારવા લાગ્યા :

ગાંધીજી રાજ્યના પાનેશી સામાના વતની અને ધંધાઈ કરાચી ભદ્ર
વસેશી ઝીઆ નામના કીમંત બેન મુકરમને ત્યાં કરાચીમાં ૧૮૭૬-
ની ૧૫મી ફિરોઝપર મહમદઅલીની જન્મ થયો હતો. કરાચી તથા
મુંબાઈમાં ગદેશા અને ગિરાન રફલમાં પ્રાથમિક તથા માધ્યમિક
વિદ્યાપુ પૂર્ણ કરી ૧૯૦૧ની વષે તેમણે મુંબાઈ યુનિવર્સિટીની બેચેની
પરીક્ષા પાસ કરી. પિતાની છંપા તેમને પાતાના ધંધામાં જોડવાની
હતી, પણ તેમની કુશળ શુદ્ધિગતા બેબેન પિતાના મિત્ર દેવકિ કોંઈ
તેમને પણ અભ્યાસ માટે ઈંગ્લેંડ મોકલવાની શરૂઆત કરી બેચેની
૧૯૦૬ વષે એ જી ૧૯૦૮માં તે બ્રિટિશરની અભ્યાસ માટે ઇંગ્લેંડ ગયા.

ઇંગ્લેંડમાં તેમના વસવાટ દરમ્યાન લાલકાઈ નવરોજ સાથે
તેમણે વિચય થયો અને તેમની પાસેથી તેમણે નિશ્ચયા અને
પૂન્ય બાપથી હિંદી રાષ્ટ્રવાદના પાઠ શરૂઆત માંડવા લાગ્યા જ
ખતમાં તે હિંદી સ્વાતંત્ર્યની ખમસાથી રંગાય; અને એ સંબંધ બેચેની
દા બંધાયો કે ૧૯૦૬ની કલકત્તા ઈમેસ ખત દાંબાઈ પ્રમુખ
હતા ત્યારે ઝીઆએ તેમના રહસ્યમંત્રી તરીકે કામ કર્યું.

૧૯૦૬માં બ્રિટિશરની પરીક્ષા પાસ કરી તે હિંદુ પાળા આપ્યા
તે વખતે તેમનું ખાવાનું પેસેકે પાલકવા થઈ ગયું હતું. એટલે દેશ-
માં આવેને તરત તેમને કપરી મરીબમાં સપડાવું પડ્યું અને મોટા
ખત કરાચીમાં આજીને પછી તેમણે મુંબાઈમાં વકીલાત શરૂ કરી.
પાળજી પ્રમુખ પંડિતના બ્રિટિશર તરીકે મોટી નામના મેળવનાર
ઝીઆનાં શરૂનાં ગજર થઈ તદ્દન નિરાશાજનક હતાં. પણ મુંબાઈના
૨૬૧ (ગાંધીજીના ૧૯૨૮)

એકલોઈ જનરલ મેકડોનની ચેમ્બરમાં બેસીને જ્યારથી
નવે આરંભ કર્યો ત્યારથી તેમના નરીબ આટનું પાંદું ખસી
તે સમયમાં મોટા બ્રિટિશર એક હિંદીને આ પ્રમાણે લાંબી :
સામે એ બનાવ પહેલો હતો. નિરાશાના અંધારમાં આવેલા
તાના કક્ષ્ય દિવસોની વાત કરતાં તેમણે ગિ. મેકડોનની એ વડ
રખાનીની થાદ વળી તાર કરવા. પછી તે તેમની બુદ્ધિવાદી
પ્રવચન-દીક્ષા, ગાંધીજીની છદા અને કાવદાની આદિપૂરી શીક્ષ
યાની આવડત હંધાઈને કારણે નેતરોતોમાં તેમને ધંધો પીએ
માલવા લાગ્યો અને એક અંધ ધારાપાશી તરીકે તે પંડાવા લાગ્યા

આ આરસામાં મુંબાઈના પિટિટ પ્રારસી કુટુંબની એક યુવકી
સાથે તેમણે લગ્ન કર્યું તેને લીધે પારસી ઝાખમાં મોટા ખમસા
મથા ગયા. વકીલાતની સાથેસાથે તે હિંદી સ્વાતંત્ર્યની રાષ્ટ્રવીર
હીલવામાં પણ હિંદીજાતી ભાગ લેતા. મહત્તિ દાંબાઈ, બહુમતિ
તેવળજ, ફિરોઝસાદ મહેતા, ગાંધીજી કુશળ મેળવે હંધાઈના સં
પતે લીધે ઝીઆ પુરુષો રાષ્ટ્રવાદી બન્યા હતા. એ રાષ્ટ્રવાદી
ખરેલા ઝીઆએ એક વખત બહાર કુટુંબ હોતે પાતાની ઈન્કામ
નિશા-મીખડે બનવાની છે અને તેવ. ગાંધીજીએ પણ મેળવેલો
મેળવતાં જીઆનું હતું કે 'ગિ. ઝીઆ મેડા સ્પીચરો પુરુષ
ધાર્મિક જીવનું સંકલિત માનસ અને મોટી ભાવો તે મુખ જે
આ સ્વતંત્રતા તેમને આજ કમર હિંદુ-મુસ્લમાન એકથના પા
ફૂલ બનાવશે.' પરંતુ નિમિષો તે કંઈ બીજું જ ધાર્યું હતું.

હોમરોજ લીયની ચળવળમાં હસ્તાઈથી ભાગ લેવાને કારણે
તેઓ તો ઈંગ્લેંડ સાથે કદા સંભવમાં આવ્યા હોય પણ માટે
અનેક ફેરો ખતે એમણે વકીલાત કરેલી અને ૧૯૧૬ વખતે તે
દાંબાઈ સુધી મીને તેમણે જ ઈંગ્લેંડ પાસી ભાષણબંધી લાગ
વામાં રાખેલા રહેલી. મુંબાઈ મુસ્લિમસિયાહિની વૃંદાથી વખાં
કુરોપિતઓને પ્રવેશવતી ફિરોઝસાદ મહેતાને વૃંદાથી દાંબાઈ
એટલે તરત જ ઝીઆએ પાતાની મેકડનું રાજ્યના આપીને ફિરો
ઝાખને ફરી વૃંદાથી ભીસા રહેવાની અને કુશાવાની તક આપી
તેમના આ સ્વતંત્રવાગ અને રાષ્ટ્રીયવાને લીધે તેમનું નામ મુંબા
ઈમાં માનનું થઈ ગયું; અને ૧૯૧૬માં મુંબાઈના આપણુદ વતની
સોડ નિર્વિજનને નિશાપ્રધાન આપવા માંડ્યો પાતાની સમા
માં વમ નિશાપ કરી તેને તેમણે પાડવા પછી તે મુંબાઈમાં તેમને
એકલથી નામના અગ્રી કે તેની કલકત્તા કે તેમના રમરખમાં મુંબાઈ
માં 'ઝીઆ મેમોરિયલ હોલ' બાંધવામાં આવ્યો.

આગ, ૧૯૦૬થી ૧૯૨૧ સુધી સાચા રાષ્ટ્રવાદના રંગે કેમગંભા
બ્રિટિશર ઝીઆને મહદરમાં કાર્યો હશે. ૧૯૧૦માં તે માર્ક
સમામાં કુશળ. ૧૯૧૩ સુધી તે મુસ્લિમ લીગના સાદા સભ્ય
થવાની પણ તેમણે મરીને ના પાડેલી. ૧૯૧૩માં વાલસરાઈ હોર્ડ
હાર્ડિને વકીલ કાયદો પ્રસાર કરવાના સમયે તેમણે વકી ધારા-
સાનું ખાસ ઝેમ રોજીયું અને એ વકી બિલના પસાર થવા બાદ
તે હિંદવાદના પ્રસિદ્ધમાં 'મંબીતા થઈ ગયા. ત્યાર બાદ આસામ
માટે ૧૯૧૪માં તે ઇંગ્લેંડ ગયા, ત્યાં સંલદ વકીર હુસેન આદિ ગિરા-
ના આગ્રહથી પહેલીવાર તે લીગના સભ્ય થયા; પણ એ રાત્રે
કે 'માટે આ સભ્યપણું હું રાષ્ટ્રીય હિંદની આડે નહિ આવવા દઉં.'
૧૯૧૫ના ફેબ્રુઆરીમાં ગાંધીજીનું ખમસાન થયું ત્યારે એ

૧૯૧૭માં: શ્રી બલેલા સિંચ

૧૯૧૮માં: અદ્વૈત સપ્તમાત્રી

૧૯૪૫માં: દહેર પાંદરેતાની

ફક્ત બનાવે ઇને કામને એ જોઈ પડી તેથી તેની ચેલ્લા દેઈ કરવા માટે એ સાલમાં, મુંબાઈમાં ગળવારી કૌશિસના અધિવેશન વખતે મુસ્લિમ લીગનું અધિવેશન પણ મુંબાઈમાં જરવા એમણે આમંત્રણ આપ્યું. એની વિરુદ્ધ ધણી કામતરી થયાં, પરંતુ એ પ્રસંગે પણ અમલદારોનાં બિંદને જોડી સમજાવટની પરવા કર્યા વિના તે પોતાના રાષ્ટ્રવાદમાં જાડગ રહ્યા. એ જ વર્ષે તે વડી ખાસ સભામાં ચૂંટાયા. ૧૯૧૬-૧૭ મુંબાઈ પ્રાંતીય પરિષદના પ્રમુખ થયા, અને એ જ સાલને અંતે મુંબાઈની મુસ્લિમ લીગના પ્રમુખ થયા, ત્યાં લીગ-કૌમેલ વચ્ચે થયેલા 'લખનો ક્વાર' કરવામાં એમણે થણે પોતા ફાળો દતો. પછી પછી દિલ્લા રાજદ્વારી તખ્તા ઉપર ગાંધીજીનું આગમન થયું અને તેમનું અસહકારનું ક્રાંતિકારી રાજકારણ શરૂ થયું. સરખા, સ્વભાગ, સ્વભાવદ અને જમિયનના દવામાં ડુબ્યા માંડ્યાં. ઝીંજાના બંધારણવાદી માનસને રેશરભવપ્રાપ્તિનો આ નવો માર્ગ રૂચ્યો નહિ. ૧૯૨૦ની નાગપુર કૌમેલ વખતે તેમણે ચાંપીછના અસહકારના દશવર્તો તીવ્ર વિરોધ કર્યો. પછી અનઅલ તો ગાંધીજીની વરફેણમાં જ હોવાથી હરાવ પાસ થયો. ઝીંજાનાં મોઢ લીધું કે ચાંપીછના તેમની રાજકારણનો રથ હવે કોઈ જુદે જ માર્ગે દોડી રહ્યો છે. આથી તે રાષ્ટ્રવાદી ઝીંજા મૈત્રેયમાંથી દૂર થયા. બીજા બાજુ બિહારીયવળને કારણે આથી બંધુ-આનું ચલણ વધી ગયું. એકુંહોવાથી મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પણ એમનું તેજ વિરુદ્ધ પડી ગયું.

દલ. આથી આખરે રાજકારણ છોડી દઈ તે કન્નેડ ગાંધીયા ગયા. ઈંગ્લેન્ડમાં તેમના મન પર હવા બળેલાં કામ કર્યું તે કાળ બળે! પણ ત્યાંથી પાછા આવ્યેને તેમણે ફરી રાજકારણમાં પ્રવેશ કર્યો તે જોઈ દહેર પાંદરેતાની નેતા તરીકે. અગ્રાકની વિશાળ રાજકીય દક્ષિણી તે કેવળ મુસલમાનોના જ હક્કોને મુસલમાનોનું જ હિત લેવા જરવા સંકુલિત માનસવાળા બની ગયા. તેમના આ મતપરિવર્તન, વિશે વારસ પત્રકાર શ્રી સી. વાઈ. ચિંતામણિએ કુખ સાથે મોંથી દર્શ કે 'અર્થાત્ ૪૦ વર્ષમાં ભારતવર્ષના હવનમાં એ જોઈ અનુક્રમીના બની છે તેમાં મિ. કીજીનું મતપરિવર્તન એ ક્ષેત્ર છે 'શ્રીકાશીના આ જ માતામાં એક વખતના દિલ્લા રાજકીયકર્તાએ મુસલમાનોને દિલ્હીના આશિત તરીકે હવનમાં વારો આવશે' એવી જાણી દરીને મુસલમાનોને દેઈકેટણે પ્રમાણ રહ્યા મળે તે માટે ૧૯૨૮માં તેમણે લાગુ પડે કામ માટે 'મોદ મુદા'ની માત્રની તથા વિષમતા મતદાર સંપત્તિ ચોખ્ખા રહી રી. પણ તો પછાત મુસ્લિમ મનતાને સંકલિત કરવા તથા તેમના માંના મતભેદો દૂર કરવા માટે તેમણે 'ઇસ્લામ ખતરે ગે દે'ની પોપણા વાહ. ધર્મોપ મુસ્લિમ ન-નતા પર તેની ધારી અસર પડી અને તે મુસ્લિમ લીગના ખજાનોએ કોઈનિત થઈ. ધર્મ વિશે પાતે તદન દહાસીન હોવા છતાં કેવળ પોતાની ગદ-રવાંકાંશ પોપવા માન-ટે તેમણે પોતાના હક્કોનાં પાંધેની પ્રા-ચિંક સાવનને આગ

કરકેરી મૂકી, બેનાં બંધો પરિણામ દેશને ભાગવનાં પડ્યાં. ૬. ૧૭૩૪ માં તે સુરિલાગ લીગના અંશ પૂર્ણ થયા. અને ત્યારથી લીગના નેત્રી મુસલમાનોના મોટા ભાગના તે અંશને વેત્તા ગણવા લાગ્યા. અને તેમણે હિંદુ અને મુસલમાન એ બે જુદાં રાષ્ટ્રો ન હો, અને તે કદી પણ એક થઈ શકશે નહિ એમ જાણી મુસલમાનો માટે અલગ રાષ્ટ્ર 'પાકિસ્તાન'ની માગણી કરી અને ૧૯૪૭માં હાલોદના લીગના અધિનેશનાં પાકિસ્તાનને કસબ પસાર પણ થયા, એ દિવસ બાલિ બાગવાની સુરંગની સંસ્કર ચીનચારી બન્યા.

ભાગલા પાકીને રાજ્ય કરવાની અંગે બેની કટિવ રાજનીતિનો દાવો બનેલી આ વિવાદાકર્ષક પ્રશ્નમાંથી એમને વારવારે, સમાજવાદ અને દેશના દિવસમાં એમની સાથે સમાધાન કરવાને, પંચ બાદશરણ નેહરુ, સુભાષચન્દ્ર બોષ, ડૉ. રાજેન્દ્ર પ્રસાદ એજુ મહાત્માજીએ પણ એક પ્રયાત્ન કરી લેવા, પણ એમના દુરાચલ હામલને કારણે તે બધા નિષ્ફળ ગયા. હવે જખતે તેમણે નવો બંધવા કર્યો. હિંદુસ્તાનને અખંડ રાષ્ટ્રીને આગળ મૂકવામાં આવેલી કડપણ યોજના તેમણે રેવીકારી નહિ, એટલું જ નહિ પણ ફરકે જખતે તેમાં મુસ્લિમોના કસબ કરવાને પ્રયત્ન કર્યો કર્યો. '૪૨ની લડત જખતે' હિંદીના બાગવાને સંખતિ આપે તે જ મુસલમાનો મદદ કરે' એવી ચારત તેમણે કરેલી. જેને લગી રીગના પરિવર જખતે તથા નિશ્ચિની મંજૂરના આગમન જખતે તેમણે પોતાની પાકિસ્તાનની જ માગણી પકડી રાખી, એટલું જ નહિ પણ તે પાકિસ્તાન ચંદરનકિ માય તે 'સીધાં પગલાં' (Direct Action) લેવાની ધમકી આપી. આ 'સીધાં પગલાં' એ જ કલકા આદિ દેશણે રેવી સંસ્કર ખૂનરેલ અને કલકાત મચાવી રીધા તેનો ઉત્તિદાસ તે તાલે ન હો.

દેશઅમમાં આમ દુઃખદાયક વિલકત માનસ બેસું થએલું હોય. તેને પરિણામે દેશ આખાને અસંખ્ય દુઃકાંઠાઓના છિલબિલ થવા દેવા કરતાં દેશના અનિલ તરીકે જેટલું સૌંદર્ય ગાકરનું જોવાનો યોજના સી પછે મેંદર રાજતા ઝીણાં રખત સાયસુષિમા બેનું અને પાકિસ્તાનનું નિર્માણ થયું પાકિસ્તાનના સી પહેલા જખતે જનરેલ તે બન્યા અને ત્યાંની લોકસમાના પ્રમુખ પણ તે નિમચા. આમ જા કોઈની જસતિપણું પ્રથમ પકિનું દેશણે રાષ્ટ્ર નિર્માણ કરવાનું અન્યથ માન મેળવવાને સંતોષ તે તેમણે મે-

ળવેયું પણ તે પછી તેને માટે દેશને જે આદેશ દેવા પડ્યા તેથી સર્વેનાં દિવ કલ્લો દેવમાં પોતાના એ રાષ્ટ્રમાંથી લગુબિરે, કોંટા કાઢી નાખવાને કરવીનું કરવેઆમ રસ થઈ, અને તેના આને પડ્યા પડ્યો. પશ્ચિમમાં લાગેા દિહુઆ અને મુસલમાનો પોત જ જતનમાંથી કાચગોને માટે બેળકી મચા, તબલોની કલ થઈ, કોઈને માલમતા હુંહામ એ બેલાનરેલા થઈ ગઈ, અસંખ્ય એ બે બા અપવરલે થયાં એ પાશ્ચી આજમારોની લીધા મેલાઈ.

પાકિસ્તાનનું નિર્માણ થયા પછી એમનું ટપન અતિરાગ થિલ અને ફિકરમાં બચીત થયું. નિરાશિતોને પ્રલ, આંતરિક મલકેદે અનેક આર્થિક તથા રાજકીય પ્રશ્નો ઉત્પાદિને કારણે તેમને માનસિક સાંતિ મળી શકી નહિ પહેલેથી જ નાનુક એવી તેમની તબિયત તદન લથકી ગઈ અને જેટલું સુસ્વાદા દોષમાં તેમનું મરણ થયું.

સુષિની તેજસ્વિતા, રીધીલની સચાટતા અને મુસલિમીની કોટિલ સાથે તેમને સેવકાવ અહંયુજ અને ચલિત દેવો, અને કોઈ પડ કાર્ય હાય પર લીધા પછી તેને પૂકું કયું જ હોયું મેના દં નિચી પડતે હતા.

એમના સુષુપ્તી એક પૂરોતે સમી કારકિર્દીને, અંત આપ્યો હતી રાકાચ. પૂરોતેની માફક જ રાષ્ટ્રીય કક્ષા મેળેનીને કોમવાદની કક્ષામાં તે જમી હેકાપા અને એ જમણાટોને એન પણ પૂરોતેના જેને જ મથા: પોતાના રેખનની સુષિ દાંલક થયા પછી પોતાની રાજિને સાત પ્રકારે દેવાતાર પહેલાં જ તે આ જત ઊઠી મચ, બનાવ ઝીણને ઉંચે એવી પ્રતિમા આપી હતી તે અલિદામે પણ મિત્રી મહાન તકો તેમની આગળ લાવી મૂકી હતી કે તેનો કપ યોગ તે સારા થ દેશના બલા માટે થયા હોત તેા આજ માત્ર વ હોરા: લોકોનાં જ નહિ પણ ૧૦ કોટ માનનીનાં મરતક એમની કમર પર કડા હોત. પણ તેમણે તેા કોઈ પણ ભતને કોમ આપ્યું સિવાય, જેવળ પોતાના કોમ પૂરથી રૂંધી દિધા પછીને અને એ રીતે બિરિરા સમારના દાવા બનીને ઓતિદાસિક ભાગલબનો કૂદ લામ લઇને અને પર્મજનની તરનોને કોરોડી પાકિસ્તાન મેળનું, એ રીતે તેમણે પોતાની સમગ્રી મહત્વાકાંક્ષાને શાંત તેા કરી પણ તે સાય દેશને સખતેલી થી ગઈ. આ એક મહાન લિરી મેલાન હિંદનું રેલજેલન રાગનું એ બલિભવી પ્રલ કક્ષા વિલાદ સાથે જ ચલેતી.

ઝીણા

ઝીણાને તાપ હંમેશાં બારે દેવો. એ કલકત પણ ખરા ને ગલક પણ ખરા. એનાં કલકા એનાં સુંદર બીનું કોઈ પહેરનું નહિ. એવા જાણ હાલ્યે મેળેજા લગુબિરે. એના અનિલવ નાટકો ને રેલીકા. એની અંગેલ બોલવાની રીત કલક અને સમી. એના રમચામેલે હરેશં બારેજાનાંનીમાં દોર પણ ખરા, કોઈક વારે વ્યારણ પણ ખોટું આવી ભય, પણ બોલવાની છતા હંમેશાં કમમાયા વિવાની. એ આવી કોઈમાં મેલે, ભલે ઊની પડાવવા. એ લીખા રડી, રેલે હાય હવે કોઈને સંમથે તે નાટકી છટાપી. એની અલકાકાને પાર નહિ મિલન તે બરાબર સામી રીતમાં કરે. એનું રમમાનવલક સુંવણું. તે બરાબરમાં થવાલ ભય. સોલિસિટરને એ વચસાત મુલવે પણ એ હરે લારે સામાનું હલવ તત્ત હોય. વિલવતા: પણ એનો પ્રધાન શુલ. એની અલકાકા હલેલ મોટામોટા ન્યાયાધીશોને એ કલકાવે. કોઈ બરાક અલેગ્ય કલે કે તરત પકડેા ફોટો લખા. ઝીણા, કાયદા કરતાં સામાની તરીકે પાછો પારવામાં પધારે નિયુજ. એ કાલે જા કરે, દિગતપી દાંધ્યા કરે: સામે એ રીકે

બરી બલ કરે કે એ રોર મલ ભય, પોતાને મુદો દોરી મેસાં ને કલકી કે હસીને કે આંલને ન્યાયાધીશ પાસે માનું કામ કરાવે જે મરત કરે એને કલ્લે અલકાકા હરે કું હેલજુલ લોકોને અંકી થયા લારે તે પ્રમુખ હતા. આપી અમારા સંભવ તથા કલ થયા. પણ... મેત્રીમાંથી અંત્રત સંભવનાં તત્તો એ નિવારી નાખતા. મથે તેરા પરિચય કેળવાય તેા પણ એ કદી પોતાની અંત્રત જત હે નહિ ને મિત્રને એવી વાત કરવાની તક આપે નહિ. રાજિની મેળાને બાજના કુલેલેતા પર રચાઈ હતી.

એક દોરો. એક કોન્ફરન્સ મળી અને મંને આદીની પાતો કરવા મેલ દો. એ જખતે એના પર કોટુલિક આદતનાં વાદ્યે જમતો હતાં. એ પૂછ્યું, 'ઝીણા, તમારી તબિયત કીક નથી?' એને એની છટાકી રેવથી કપાળ પર આવેલા વાળ કાંચા કર્યા ને કહ્યું: 'મુસલિમી, તમને જખત નથી કે મારા પર રસી તોતે છે?' પછી એને: દોડ ઝીડી રીધા ને અંતરની બધા પર નરત પડેા પાકી રીધો. (સીધાં વડાણ)

—દેવદાસ મુશ્કેલી

રવજી મોચીએ એક રૂપિયાનું પરચુરણ લીધું. તેમાંથી બે પૈસાનું એક પૌરક કાઢે ખરીદીને બાકીના પૈસા પંદર આન કાળજીથી રાખે જ રહીનેથી ચામડાની કામગીરીમાં લઈને ચૂકી પીધા. પૌરક કાઢે લઈને તે લાસચંદ મોદીની દુકાને આવ્યો.

‘એક, આ એક પત્તું જરા લઈ આપડેને ?’ હાથમાં પૌરક કાઢે ધરીને તેણે મોદીને કહ્યું.

‘હા, નાસ્તિયા, સાવ નવરો લાગે છે. એનો નથી આ બીકીઓ વાળું છે તે ?’ કહ્યું ત્યાં બીકીઓ નથી ને પાસે પાછાં નહ્યં છે. આવે પૂછે પતાં સખવાની નવરાશ દોષ ? સાંજકને આવવે, સાંજકને.’

‘મોદીને કાંઈ એવા વગર જ બીકીઓ વાળતાંવાળતાં જવાબ આપ્યો. ‘પણુ ટપાલી આવ્યો છે તે આજ ને આજ હેતો નહ્યં, બાંધે સાહેબ !’ બીકી લખતાં શી વાર લાગશે ? તમે એકાને ડાંકો-ટેંગો દરાવવા આવો છો ત્યારે હું બીબાકિમાં નથી કરી દેતો ? આટલું લમરીક કામ કરી આવ્યો. બહેલાને કહેવાય, કોઈ અણસને કહેવાય છે ?’ નારણ મોચીએ કરી નિર્ગત કરી બેઠો.

‘તે એકા તારી પાસે પરીવાળ્યા હોય એને તું ડાંકોટલા કરી દે એમાં કંઈ બાઈસાળી છે ?’ હા એકા તારે પૈસા ખજાણામાં લઈને પછી આર મોદીના તારે એકા શરૂ ત્યારે સંધ્યા પડે એ આજે લાગતું હતું ! પત્તું તો તારે મક્કતમાં લખાવ્યું છે; અને વળી હાલજી લખી દો. એવી જલ કરતાં સારમાંતો નથી કે. સે, આ ટપાલી તો પાછો આવ્યો. હાલ પત્તું આજે ને આજ જાગે એ નથી એ તો મેં તને પહેલેથી જ કહ્યું નહોતું ? મીન, હવે જાન્ય. મારે તો અણસે લખવું ને સાંકે લખવું. વળી સાંકે પાછો મારું બાઈસ, તે કરતાં સાંકે આજે જ પડાવી દઈ. મુંબઈ બીજાને લખવું હતું હશે ?’ મોદીએ આજે પત્તું લખી આપવાની દેવારી ભવાયી.

‘હા, નારણે મોદીના હાથમાં પત્તું આપ્યું. મોદીએ બોધમાંથી એક આચેત મોલી ચોપડી કાઢી તેને પર પત્તું મોકલ્યું ને ખડિયામાં દોહડર મોળી હતું, ‘હા મોલી નાખતું લખવું છે ? કોને લખવું છે ?’

‘લખવું તો બીજાને જ હોયકે ?’ મોદી. અહીં અમે જુશીમલમાં બીકે. અમથી કંઈ ફિકરચિત્ત કરતો નહિ. તારી માને લખણું તરીકો તાવ આવે છે. ખડ માટેવા જવાઈ નથી. હાંકીએ પણ કોઈ ખરકતું નથી. એકાની મોક્કમાં પણ મોળી છે. હાણી થઈ રહ્યા છે. આ કામળને તારની નેમ નહ્યે. રૂપિયા પંદરનું મનીઆડર કામળ નહ્યેને તુરત કરજે. આક હિમાં તારે મનીઆડર નહિ આવે તે તો અમે હાથુ વગર રહેજી. સરીર સંધ્યાળને રહેજે. જુશીમલમાં કામળ લખજે. વગર, બીજાને પત્તું દોય ?’ નારણે કામળ લખાવ્યો.

‘હશે, લખાવ મોદી. લાવ સરનામું.’ મોદીએ કહ્યું.

નારણે ખિસ્સામાંથી દસ થકી વાંચેલા સરનામાને કામળ કાઢ્યો. મોદીએ થકીએ જોઈ સરનામું નાંખીને તે પાછો આવ્યો અને પછી પતા પર સરનામું કરીને કામળ નારણને આપ્યો. નારણ તુરત જ ટપાલની પૈકીમાં કામળ નાખી આવ્યો.

‘હાલ દિવસ થયા પણ કામળને કંઈ જવાબ આવ્યો નહિ એટલે મોચીએ પરચુરણની ઓછવોટાંથી બીજ બે પૈસા કાઢી પૌરક કાઢે બીકીએ વળી મોદી પાસે લખાવ્યું. બીજ દસ ફિક્કર થયા, પણ જવાબ આવ્યો નહિ ત્યારે નારણે ત્રીનું પત્તું લખાવ્યું. બીજ દસ દિવસ થયા—એકે મદિનો થયો, પણ એક પણ બીકી લીખા વસંધી લખાઈને આવ્યો નહિ ત્યારે નારણે ચાલું પત્તું લખાવીને ટપાલમાં નાખવા લખડાયો.

નારણનું ઘર ને મોદીની દુકાન આગળ પાદરને છેડે હતી. ટપાલ

નારણ મોચીએ વાળેલું પૌરક

પૈકી ગમ્યને બીકે છેડે રહેતી. રસ્તામાં ચોરો આવતો હતો. ચોરાનાં પચ્ચિમાં પર નારણે એક કણ્ણીના ઓકાને મોટો ભર્યો. નારણને થયું, આ ઓકાંડે બળેલો છે. લાલને તેને પત્તું વંચાવી બેઠો. મોદીને બરાબર લખતાં આવડતું હતું કે નહિ ? જવાબ કેમ નથી આવતો ?

‘એકા બાવકા, આ પત્તું વંચા દેને. એ તો એમાં બરાબર લખ્યું છે ?’ નારણે ઓકાંડે પત્તું આપી કહ્યું.

જાવકાએ પત્તું હાથમાં લઈ નજર ફેરવ્યો : ‘પત્તું તો બહુ સરસ લખ્યું છે. મોતીનાં હાણી જેવા અક્ષર છે. રચરિતરી મુંબઈ મળ્યું ચિરંજીવી બાઈ નાનચંદને હંમેશર દીધાંયુધ આવે. અહીં લખણું વગર સાદ મોજો છે, દુકાનમાં થરાઈ મોળી છે, કણ્ણીએ લખણું હાથે બીકીએ વાળતાં શીખ્યા છે. રોઠક મકરો તે જતા ચ નથી. સાંકે પડશે ચાર જ આનાને હથાર વગરો થાય છે, તે પછી રીંવાળી મુંબઈ તો પૈસા કામળની વાત નહિ. મારે આ કામળ તારની નેમ નાંખવું. તને અગાઉ ત્રણ પૌરકકાંડે લખ્યાં તો પણ તારા તરફથી કોઈ કામળ નથી. હવે વગર હોયે રૂપિયા પંદરનું મનીઆડર કરજે, સરીર સમનની રહેજે, તારે પગાર લખવાનો હતો તેનું શું થયું ? હી. બાપા લાલચંદના આસિપાદ.’

કામળ વાંચતો થયો તેમ નારણે મોચીને બંધો અગિ દીકરી ગઈ. બાવકાએ સરનામું પણ વાંચી સંભળાવ્યું : ‘મું, મુંબઈ બંધર, મોદી નાનચંદે લાલચંદને પહેલો....’ નારણ મોચીએ પત્તું વાંચકો કીધું : ‘અસ બસ હવે, એ વાંચીને કંઈ કરવું છે ?’

પત્તું લઈને તે પૂર્વાક્રિયામાં થતો આગળ ચાલ્યો. બાવકા સમનથી કે લાસચંદ મોદીને પોતાનો કામળ ટપાલમાં નાખી આપવાનું ચોક્કું હતું. પાસે કામળ વંચાવીને વળી પાછો આગ નરસોડાં કુલાવતો તે ચાલ્યો થયો તેને કોઈ એને સગલથી નહિ.

કાન વગરના મણુસની માફક ચંચલ નારણે પત્તું ટપાલમાં નાખ્યું. આમતાં ત્રણ પતા ટપાલમાં નાખ્યાં ત્યારે તેના દેશમાં જે ઝડપજુદી થતી અને લખવા મુંબઈ મુંબઈ બીકીને પાછો આવતી તે ઝડપજુદી અને તે લખવા આ વખતે આમાં નહિ. પરંતુ જ્યારે કામળ ટપ દઈને બાકી પૈકીમાં પડતો ત્યારે તેને થયું : ‘હા, એ કેવો અજા ! લાલચંદની લુચ્ચાઈ જલુવા મઝી પણ કામળ ટપાલમાં નાખ્યા ! હવે કોઈને વાત કંઈ તો પણ થોના માને ?’

ચમગીન ચહેરે તે ઘેર પાછો ફર્યો. રસ્તામાં મોદીની દુકાન આવ્યો. ‘કેમ, કામળ ટપાલમાં નાખી આવ્યો ?’ મોદીએ પૂછ્યું.

‘મોદી કોઈવગર કયા કામળમાં ? હા, હા. બુલ્લેમાં મો. કામળને ટપાલમાં નાખવા મળે હતો તે નાખી આવ્યું જ ને ?’ પણ મોદી કામળ ટપાલમાં નાખ્યું કે ખાદમાં નાખ્યું એમાં તારે શી મંચાત ?’ નારણે સંવચન પૂર્વક મોદી બેઠો કાલજી અને પોતાના મર તરફ ચાલ્યો ગયો.

લાલચંદને થયું કે કંઈક મોટાથી થયો હોવા જેવું છે. પણ મોંઘાને ચોક્કું કરવામાં સાર નહિ એમ વિચારી તે કંઈ બાંધ્યો નહિ.

નારણ ઘેર પહોંચ્યો પરંતુ એના તે એકા શીખવાના તેના હમેશના મોક્કમાં પર મોદી કે તરત જ તેના મગમાં મોક્કમાં બેસી કાઠો બધાં હોય તેમ કુંડાવ થતા લખ્યું.

‘અરે, સમગ્રો, સમગ્રો જ પૈસાની આગલતેમાં આટલો (એક્ટાબર ૧૯૪૮) ૨૬૬.

મેટો વસવાસયાત ! નાણિયા શું આવા નવ્ય અને નરુદ્ધરો ? તેના મનુષ્યમાંથી લાલચક ખસતો નહોતો.

નેહા શીવચારું લાથમાં લીધુ. રાંધેલી યામરૂં કાપતાં તેને થયું : “આ રાંધેલી આમ જ લાલચંદની યામરી વેતરી નાખતી હોયજો!” નેહામાં કાણું પાડવા આર થોંકાવતાં તેને થયું : “લાલચંદની હથેળીમાં આગ જ આર થોંકાવી દીધી હોય તે !”

વસવાસયાત કયો ! એક પલ્લુ કાચળ બીખા પર લખ્યો નહિ ! બે આનાનાં પત્તાં ખાઈ ગયો ! અને હસામીએ એ પત્તાં મારે હાથે જ ખાઈને નખાવ્યાં ! બે આના ! બે આના ! બે બે આનાનું વટકે તો ગમે તેમ વાળનું હોયજો. પલ્લુ વાણિયો લાખમાં કેમ આવે ?

કામ અને વિચારો વચ્ચે જેમતેમ વિવસ પૂરો થયો. પરંતુ રાતે નારણને જીવ આવી નહિ. “અરે આ લાલચવિદ્યા મને થકીને જંપવા નહિ દે. લાલચંદ, લાલચંદ, તે બહુ ખૂરી કરી. પલ્લુ ભો તો ખો. ગમે તેમ કરી મારા બે આના પાકા એકાદું નહિ તો મારી મજ મુંઠારી નાખુ—આટું નાગ ફેરવી નાખુ” નારણના મનમાં વિચારની રેલ લેડતી ન રહી.

અધરાત આંગી તોય નારણને જીવ આવી નહિ તેને ઉઠે દેખાયો. તે પથારીમાંથી બેઠો થયો. આર લખને તે લાલચની દુઃખાન તરફ ચાલ્યો.

મેથલી રાત નખી હતી. ઝીણીઝીણી વરસાદ વરસતો હતો. ખાદરના ગાંઠણમાં દેડમોનો દેકારો બોલતો હતો. સિવાય બહુ સુમસામ હતું. ચોરીમાં ડેક ફરતે બે બચ્ચું નહિ.

તે લાલચંદની દુઃખને પહોંચ્યો. લાખામાં આર થોંકાવી નજ ફેરવી ત્યાં લાલચંદનું આલસાવ જેવું લાણું બેધમી ચડ્યું. દુઃખન કપા. તે અદર થયો. અંધારામાં ફાંડો મારી તેણે જલ્દી શોધી કાઢ્ય અંધારામાં હાથ ફેરવતાં તેમાં શેડું પરચરણુ હતું તે આંખનીચાં અંધારાં. તે પરચરણુમાંથી, આંખજીભી ફેરવીને મોરસ આકાર ખાતરી કરીને તેણે એક બેઆની ઉપાડી લીધી અને ટુલ દુઃખમાંથી બહાર નીકળી, બારણાની સાંકળ મારી, તાણે કાઢું લટકાવી રેર ચાલ્યો થયો.

હવે નારણને લેવા પરથી નબ્બે જે મેટો બેઠો હતો ગયો થયો તેમ લાગ્યું. તે પથારીમાં પડ્યો કે ટુલ જ પસંધસાદ જીવ આવી ના રામચંદ. આલસિય

માસમાસની વનસ્પતિવિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા [૨૦]

કંદળના વૃક્ષનું નામ લેતાંવાર બમ-જાન કીકુષ્મણા મળતા વિવરોનું રમણુ થવાનું. કુણુ મળ્યા કંદળના વૃક્ષ પર બેસી બેસી વસાહતા અને ઝોવાળીયા સાથે ઝાંઝા કરતા તથા તેનાં પાનમાં કુણુ હલોનાખણુમાં હલો, જોવા અને વહેવેય કયાઓમાં છે, મહાકવિ કાલિદાસે પણ “સીમન્તે વા રવુવગમજીય વ્રત નીવં વૃણતામ્” એ રીતે મેધહતમાં તેનું સુંદર વર્ણન કર્યું છે. હિંદુઓ તેમજ બીજી કંદળને પવિત્ર વસ્તુ ગણતા હોવાથી તે ઘણી જગત દેવમંદિરોની આસપાસ ઉગારવામાં આવે છે. કંદળના બીજમાંથી બામિદસ વપત થવાની અને પળવારને તે ખૂબ મેઠું કપાની માન્યતા બીજીમાં પ્રચલિત છે.

કંદળને હિંદી તેમજ મરાઠીમાં કંદળ અને સંસ્કૃતમાં નીપ તેમજ કંદળ કહે છે આયુર્વેદના સંસ્કૃત શ્રેણીમાં કાચાકંદળ, ખૂંદકંદળ, બંધિકંદળ, રાજકંદળ, નીપ, એવી કંદળની બહુરોશી હતો વર્ણવેલો છે. એનું શાસ્ત્રીય નામ “અન્થોકેડમ્બ કંદળ” (Anthoccephalus Cadamba, Mig).

હિંદુ ઉપરાંત સિંધી, મરાઠા, ગુજરાતી બે જોનિંઓ તેનાં ઉત્પત્તિસ્થાન. તેનાં મુખ્ય સિત ફૂલો માટે તે હિંદીમાં કંદાડામ છે.

કંદળનું રસ ખૂબ મેઠું થાય છે તેનું મદ ૨૦ થી ૩૦ ફીટ સીધુ જાયુ કોગે છે અને તેની શાખાઓ ફેલાય પણ ખૂબ છે. કુખળી શાખાઓ ફાટીવાળી હોય છે. શાખાઓ પર

સામસામા જોડાઓમાં તેનાં પાન દાઢી-વાળાં, બુડાં, લીસા, ઉપરની બાજુએ અજ કાટવાળાં અને નીચેની બાજુએ સહેજ ફાડા-ડીવાળાં, પથી ૮ ઈંચ લાંબાં અને રૂંધે થી ૪ ઈંચ પહોળાં, ઢળિયે મેળ અમર હલવાળાં અને ટાંચે અખીદાર હોય છે. વળી પાનને અણીવાળાં બિ કપવાન પણ હોય છે.

નવેમ્બરથી ફેબ્રુઆરી દરમિયાન કંદળનાં ફૂલો થાય છે. બુડાઈ-ઓગસ્ટમાં પંજુ તેને ફૂલો થતા લેખમાં આવે છે. તેનાં ફૂલો નારંગી અમર રોનેરી પીળાં, સુંદર અને મુખ્ય સિત હોય છે અને રાતે તે ખૂબ મેઠી બને છે. એ સુંદર ફૂલો નાનાં અને શાખાઓને છેડે નાની જગત્ત દાંડી ઉપર થઈ ફેરવે વ્યાસમાં મેળ ફડામાં આલસાવે છે. ફૂલના ફડા શરૂઆતમાં લીલા હોય છે, પરંતુ પાછળથી સોનેરી પીલા બને છે.

તેનાં ફળ માંથી માર્ચે જેવું થાય, અને પાકાં થઈ તરારે ચીળાં હોય છે તે થોડાં બી-વાળાં અને નાનાં ફોળાં બનેલાં હોય છે.

કંદળનાં સુંદર અને મુખ્ય સિત ફૂલો સી-આને ખૂબ જ પ્રિય હોઈ તે બેંચેડામાં ખૂબ નેપાલ. આથી સંસ્કૃત સાહિત્યકારોએ તેને લગનાથિય નામ આપેલું છે.

આયુર્વેદમાં પણ કંદળના ઉપયોગ થાય છે. તેની છાત લીખી, કઠ્ઠી, ટૂંટી, શીતળ અને ખારી હોય છે અને તેનો ઉપયોગ મ-ભાંડિય તેમજ સોડીયાં ફરો, વાદ, કઠ, શ્વાદ વધેમાં થાય છે. તે સક્રિયપૃષ્ઠ અને નર-

લેખ : નયંતીલાલ ઝોઝા એમ્ એસસી

કંદળ. નારકુ ખણાય છે. મેકલુમાં એ હાલનો તાલે રસ નાનાં બાળકોને છાત્ર અને સાકર સાથે મરદના વગાટમાં પાવામાં આવે છે. આંખના રોગ પર તેની છાતનો તાલે રસ સરખો લાગે લીધુના રસ, અડીયુ અને ફકકડી સાથે આંખની આબુલાખુ લગાડાય છે. ટાંમકિમમાં એ છાતનો ઉપયોગ કફ અને લાવણી થાય છે. કંદળના પાનનો ઉપયોગ મોના રોગમાં કોમળા કરવામાં વપરાય છે. તેનાં ફળ શીત અને નરનાસક છે. કંદળના અંકુર દુધા હોય છે અને તે અક્રિય, રક્ષ-પિત અને અલિસારને મરદ છે.

વચરે તો સંપંદશમાં પણ કંદળની છાતનો ઉપયોગ સુચન્યે છે; પણ આપુનિ નિખાંતો કાયસ અને મદદરના રાત પ્રમાણે તે સપેના જેર સાથે બીનઅસરકારક છે.

નાનું બાળક પણ આજે જેને ઓળખે છે તે, આપણા રોજિંદા અવનગર બાળક ને મહત્વની બરબરની ઉપયોગી ધાતુ.

અંદ્યુમીનયમ

લેખક

ડૉ. નરસિંહ મુ. રાહલ, એમ. એસટી., પીએચ. ડી.

ઉલોગી તથા અન્ય અવનગર ઉપયોગીમાં અગત્યની નીચડેલી બીજી હલકી ધાતુ અંદ્યુમીનયમ તે આપણા રોજિંદા અવનગર ખૂબ વ્યાપક ને મહત્વની બની ચૂકી છે. સગર આધુનિક ધાતુ-ઓમાં અંદ્યુમીનયમ આવડે તે અગત્યની છે અને તેનો ઉપયોગ દેવ પર દેવ મધતો નય છે. યુદ્ધકળમાં આ ધાતુ વાપી રૂપ ગણાય છે; અને શાંતિના સમયમાં તે આપણા અવનગરા મોટા વિસ્તારમાં ઉપયોગી સાધનસામગ્રી પૂરી પાડે છે, એવી એની મહત્તા છે.

અંદ્યુમીનયમ સર્વત્ર રાણી આવતી ધાતુઓ પૈકી એક છે. પૃથ્વીના પેદાશમાંથી મળી આવતાં સર્વવ્યાપી મૂળતત્ત્વોમાં પહેલાં બે ઓક્સિજન અને સિલિકોન પછી ત્રીજો નંબર અંદ્યુમીનયમનો આવે છે, એટલું વિસ્તૃત તેનું અસ્તિત્વ છે. માટી, રહેલ, ગુણવત્તા હંથાદિ ઉપયોગી ખનીજોમાં પણ અંદ્યુમીનયમ તેના સિલિકેટ રૂપે મળે છે. ફક્કદને રોપન કાષ્ઠમાં અંદ્યુમન તરીકે કોળખવામાં આવતી, ફક્કે માટીને મેંપકત તેભજ સાથે ગરમ કરીને પેદા થયેલા અંદ્યુમીનયમ સફેદમાં પેરાસિયમ સફેદ ઉમેરીને ફક્કડી બનાવાતી. આ ઉપરથી અંદ્યુમેનનું તત્ત્વ તે અંદ્યુમીનયમ એવું આ ધાતુનું નામ પાડવામાં આવ્યું છે.

સાદ, તાંબુ, જસત વગેરે ધાતુઓને તેમના ખનીજોમાંથી કાઢવાની કિશ્મી તેા નૂતના વખતથી લૂછીતી છે. સંસ્કૃતિના વિશાલની સાથે જ આ ક્ષતિદાસ પણ કદાચ ઓછો છે. આજકાલ પુરુષોના પુષ્કળ પ્રમાણમાં રહેલા આ અંદ્યુમીનયમના ખનીજોમાંથી ધાતુ કાઢવાની રીત તો ગાંઠ એક જ સમગ્રી શોધાઈ છે. આજથી ૬૦૦૫ વર્ષ પહેલાં આ ધાતુ એક અભવધાનીથી સીજતરીકે શોધાતી. એ ધાતુ કાઢવાના પ્રયત્નોની ક્ષા અતિ રસિક છે.

૧૮૦૬માં વિખ્યાત અંગ્રેજ રાસાયનિક સાર હમ્ફ્રી ડેવીએ શોધી કાઢ્યું કે ફક્કડી અંદ્યુમીનયમથી બનેલા પ્રાથમ છે. તેમણે તેમાંથી શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ એકસાઈદ પણ બનાવ્યો. પરંતુ ઓક્સાઈડમાંથી તે ધાતુને છુટી કાઢી ન શક્યા. ચીપ્ડેલી ૧૮૨૫માં ડેવિસ રાસાયનિક ઓસ્ટરેડે, અને ૧૮૨૫માં મહાન નર્મન રાસાયનિક નોહલરે આ ધાતુ છૂટી કાઢવામાં ફેલેલ મેળવી. ત્યાર બાદ કાન્સાસ રાસાયનશાસ્ત્રી હેન્રી એલ્ટ ડેવીએ શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ હેવાર ક્યું અને ૧૮૭૭માં તો કાંસમાં અંદ્યુમીનયમ કાઢવાનો ઉલોગ પગથર થઈ ગયો. એ કાલે તેની કિંમત, જે શરૂમાં ૧૫૦ રૂપિયે રતલ હતી, તેમાંથી રૂ. ૪૦ સુધી આવી ગઈ.

પણ આવા સુધી અંદ્યુમીનયમ બનાવવા માટે અંદ્યુમીનયમના ક્ષાર અંદ્યુમીનયમ ક્ષોડાઈદને સોડિયમ ધાતુ સાથે ગરમ કરવામાં આવતો. આમ, સોડિયમ ધાતુ એમાં ખૂબ મહત્વની ભૂમિકા, અને તેની કિંમત પર અંદ્યુમીનયમની કિંમતનો આધાર રહેતો. અને સોડિયમ ધાતુ ખૂબ જ મોંઘી રહેતો. એટલે એ અંદ્યુમીનયમની કિંમત ઘટાડી તેને વ્યાપક બનાવવું હોય તો સોડિયમ વિના અંદ્યુમીનયમ બનાવવાની કાઈ નવી રીત શોધવી જોઈએ.

૧૮૮૩ની જુલૈસ હતી. અને વિશ્વની ઈંગ્લેન્ડનાં સગર યદ્દિ ત્યાં દલાં. ઓડાયોની ઓબર્લોન કોલિંગના પ્રેક્ટિસર જેવેર વિદ્યાર્થીઓ સગસ અંદ્યુમીનયમના રાસાયનનું પિતરુ કરી રહ્યા હતા. આપણ

રમેડી થેલ તેમણે ઉમેર્યું: "તમારામાંનો કોઈ એ આ ધાતુ સસ્તી રીતે મેળા પાયા પર તેવાર કરી શકે તો તેમાં ધનતા ઢગલા છે." થાઈલે માર્ટિન હોલ નામના એક વિદ્યાર્થીએ પોતાની શાળામાં નો-થેલા વિદ્યાર્થીને પેરાસિયમ અને તેના કાનમાં ગણુપદથી: "હું કો ધાતુની પાછળ ગંડવાનો છું." અને.....રાસાયનિક સંશોધનમાં અનેક મહત્ત્વત સિદ્ધિઓમાંની એકની આમ શરૂઆત થઈ.

હોલે પોતાના ધરના માળિયામાં હાથે બનાવેલી ઓટરીમાં વડે કામ કર્યું, અને ત્રણ વર્ષની નરમતને બંદે દુનિયાના મહાન રાસાયનિક ન હોવા કરી રાક્ષા તે કરવામાં એ યુવાન વિદ્યાર્થી સફળ થયો. તેણે ઓક્સાઈડમાંથી અંદ્યુમીનયમ છુટું પાડ્યું.

૧૮૫૨ની સાલની ગળગળી ને ૧૮૭૮ની સાલની કિંમતી ધાતુ અંદ્યુમીનયમ આજે જે આપણા રોજ-બ-રોજના ઉપયોગમાં એક સાવ સામાન્ય ધાતુ બની ગઈ છે એ ઉપરની રીતનો પ્રતાપ છે. ઉલ્લા ત્રણવાર કરાકામાં તેનું કરવાદન હમ્ફ્રીએલું થઈ ગયું છે.

આજ સુધી ઓક્સાઈડ સિવાય બીજા કોઈ ખનીજમાંથી અંદ્યુમીનયમ કાઢી શકાયું નથી. ઓક્સાઈડમાં પણ કેટલીક અશુદ્ધિઓ હોય છે. એટલે તેને વાપરતાં પહેલાં તેમાંથી શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ ઓક્સાઈડ (અંદ્યુમિના) બનાવવું પડે છે. આ માટે તેને સોડા સાથે હાથમોજ બને ત્યાં સુધી ગરમીમાં રોકવામાં આવે છે, એથી તેમાં રહેલો અંદ્યુમીનયમ ઓક્સાઈડ સોડિયમ અંદ્યુમિનિઈમાં પ્રાપ્ત પામે છે. આ ક્ષાર પાણીમાં દ્રાવ્ય છે, એટલે આશુકિઓ માંથી તેને તળા હેવામાં આવે છે, અને એ દ્રાવણમાં કાર્બન ટાઈ-ક્સાઈડ વાયુ ઊડાવી શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ હાઈડ્રોક્સાઈડ છૂટા પડે છે. હાઈડ્રોક્સાઈડ કાઢી કીધા પછી રહેલું દ્રાવણ પણ ખાનુ' હોય છે કારણકે તેમાં સોડા હોય છે. પછી હાઈડ્રોક્સાઈડને ગરમ કરવાથી પાણી નીકળી નય છે અને શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ ઓક્સાઈડ-અંદ્યુમિના બને છે. પછી તેને ગરમ કાષોદાઈમાં કાષા-બનામાં આવે છે અને કાળેના વિસ્તૃત ક્રીસ (છલેક્ટ્રોડ) વાપરીને તેનું વિસ્તૃત-પૃથક્કરણ કરવાથી અંદ્યુમીનયમ ધાતુ છુટી પડે છે.

અંદ્યુમીનયમના ઉપયોગ તે સાર્વજિક છે. કાર્બનકાઈડરની નાની રેમ્પી માંડીને કોષ્ટાઈનના છુદાછુદા માત્રો સુધી અને ગંધવાનાં માપણી વાસણોથી માંડીને ફીનિચરની નાનીમોટી રાખેલી બનાવટ સુધીમાં આ ધાતુના ઉપયોગો વર્તુનાતીત છે.

અંદ્યુમીનયમના વિશિષ્ટ ગુણધર્મો આટલાં છે તે વર્તનમાં દરકં. સહેલાઈથી ક્રીપાઈ શકે એવું, તારા જેવો શકાય એવું અને યદ કાટ ન પામ્ય એવું છે. એટલે ને ને વસ્તુની બનાવટમાં એ સુલોની જરૂર હોય તેમાં એ સહેલે વાપરી શકાય. દરે તેા લોડાને બકલે રેકે ઉલોગમાં પણ આ ધાતુ અને તેની વિશ્વ ધાતુઓ ઓળખના ઉપયોગમાં આવતી નય છે. ગળેલેલી બનાવટમાં ઓફિસર કાઢી નાખ્યા માટે (ફી-ઓફિસીઅર તરીકે) તે વપરાય છે.

બાંધકામમાં પણ કોડાની નમ્યાએ અંદ્યુમીનયમ અને તેની વિશ્વ ધાતુઓ વપરાયે છેવે. ખ્યાલ થોડાં વર્ષો પૂર્વે રોડાને બાંધે ન હતો. આજે એ સિદ્ધિ હકીકત છે. ૧૯૩૪માં અંદ્યુમીનયમના (ઓક્ટોબર ૧૯૪૮) ૨૦૧

તખ્તે સુલેમાન-શ્રીનગર પાસે આવેલી ટકરી

તથા નિશાત બાગો, રાજ સરોવર, જેલમને વળાંકવાળો વિસ્તાર, વનશ્રીની અપરંપાર શોભા, બધું આ જ, સમુદ્રની સપાટીથી ૫૦૦૦ ફૂટ ઊંચે આવેલી ૮૦ માઇલ લાંબી અને ૨૫ માઇલ પહોળી ખીણમાં આવેલું છે. કારમીરનું સ્વર્ગ તે આ જ. આ ખીણ પછી ફરી જંગી જાંબી પર્વતમાળાઓ રાહ કાપે છે. હતરે ભાઈરવતાન, પૂર્વમાં લદાક; વાયવ્યમાં ગિલગીટ આદિ પ્રદેશ આ પર્વતમાળાઓ વાળા વિભાજકાકૃત ભાગમાં આવેલા છે. આ વિભાજકા વસતિ જાણુ નદી દોહાં તે પ્રદેશ વિશે વિશેષ જાણીતી નથી. સિંધુ નદી આ જાંબી-વાળા ભાગમાં ઘળને જ વહી નીચે છે. આ પ્રદેશમાં કારમીરના નામનો ધાર ૧૮, ૩૧૭ ફૂટ જાંબીએ આવેલા દોહાં વરસમાં ૬૦૦૦ ફૂટ ઊંચાં જ ૬૫ થોળામાં લઈ શકાય છે.

કુલ ૪૦ લાખની વસતિ ધરાવતા કારમીરના આમ તો ૪ વિભાગ પડે છે: સીધી પહેલા તે કારમીરની ખીણવાળો જેલમને વિભાગ. કારમીરની મોટા ભાગની વસતિ (૩૦ લાખ) આ જ પ્રદેશમાં વસે છે. તે સમુદ્રની સપાટીથી ૫૦૦૦ ફૂટ ઊંચે છે.

તેની હતરે આવેલો ખીલ નંખારનો લદાકનો વિશાળ ડુંગરાળ વિસ્તાર જાણીતા તથા વિભાગોના સહુજ વિસ્તાર કરતાં જ સીધી મોટા વિભાગ છે, પણ તે કાપ વેરાન છે. તેની વસતિ છે કુલ ૪૦ હજાર, જેમાં ૨૦ હજાર બીહો અને ૨૦ હજાર મુસલમાનો છે. મુદ્રની સપાટીથી લગભગ ૧૭ હજાર ફૂટની જાંબીએ આવેલા આ પ્રદેશમાં જ કારમીરમની જાંબી પર્વતમાળાઓ આવેલી છે. હંદકાર અને લાધાની દિશ્વે આ વિભાગ વિભેદને વધુ મજબૂત આવે છે.

ત્રીજો વિભાગ ગિલગીટનો. હિંદ સાથે રસિયા અને અધુનાનિસ્તાનને જોડનાર આ જિલ્લાનું ચાલતુ લાખીને ગયા વિશ્વયુદ્ધખતે બ્રિટિશ સરકારે લાંબો પહે આ પ્રદેશ રાખી લીધો હતો. ૧૯૪૭-૪૮ એ ૦ માઈલનું ક્ષેત્રફળ ધરાવતા આ પ્રદેશની વસતિ ૧,૧૬,૦૦૦ છે જેમાં બહુમતિ રસિયા પંથી મુસ્લિમોની છે. સમુદ્રની સપાટીથી ઘણે જગે અવેલા આ પહાડી વિસ્તારમાં ગિલગીટ જિલ્લા ૬૫૨૫ ફૂટ, નાગપુર, યુનીઅલ, હિરાકમાન, ચારવીન, નીલાસ અને કુટ-નીલીરનાં નાનાં રાજ્યોનો પણ સમાવેશ થાય છે. ગિલગીટની પૂર્વ બાજીસ્તાનનો પ્રદેશ આવેલો છે જેના વિસ્તાર ૧૪૦૦૦ ચો. માઈલ તથા વસતિ ૫૫૦૦૦ છે. મોટા ભાગની વસતિ બાઈલી મુસલમાનોની છે. સરહદની ટાળીઓએ આ પ્રદેશ પર પણ ધુમ્મસ કરીને મોટા ભાગ રાખી રાખ્યો હોવાથી કારમીરના પ્રદેશમાં આ અગત્યનો પ્રદેશ છે. જે ખીલ વિભાગો પર પાકિસ્તાનમાં ઘણે પાકિસ્તાનના ટેકાથી પહાણી ટાળીઓએ હુમલો કર્યો છે તેમાં કારમીરના ઘણે જિલ્લાઓનો સમાવેશ થાય છે: મુઝરાશાહ, ધુન્ડ અને મિરપુર. ૫૦૦૦

ચોરસ માઈલનું ક્ષેત્રફળ ધરાવતા આ પ્રદેશની ૬ લાખની વસતિ, કુલ ૧ લાખ હિન્દુઓ છે. આ વિભાગના મુસલમાનોનો મોટો ભાગ પાકિસ્તાની પ્રવાસની અસર તળે આવેલો છે

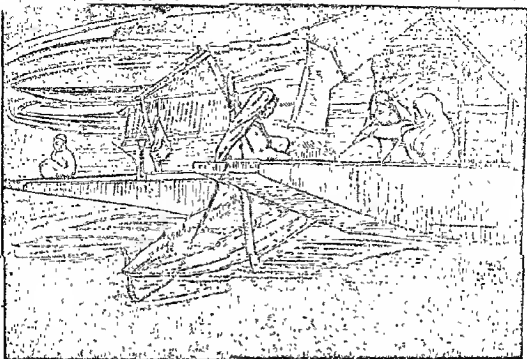
દરિયે આવેલો જમુના મોટો વિશાળ સપાટ જેવો જ દોહાં લગભગ દરિયાની સપાટીએ છે. બેનહલ પાટ મારફત તે કારમીરની ખીણ સાથે જોડાયેલો છે. તેની કુલ ૪ લાખની વસતિમાં ૭૩ ટકા હિન્દુ છે જે પંજાબી માણે છે. આમ ચાર વિભાગમાં વહેવા-એલા કારમીરમાં પહાણ, પંજાબી, કારમીરીએ, તિબેટીઅન, યુન્નર આદિ પંથવંતી લોકો વસે છે.

કોઈ સ્તરી મુખ્યત્વે પહાડી પ્રદેશ હોવાને કારણે ત્યાં વાદન-વ્યવહારની ધણી મુશ્કેલી છે. આખા કારમીરમાં માત્ર જમુ મુખી જ ૨૦ માઈલની રેલવે છે. રાજ્યમાં રાખત થવાના મુખ્ય રસ્તાઓ કુલ બે જ છે: એક રાજ્યપિંડી ઘળને અને બીજો જમુ ઘળને. રાજ્યપિંડીથી શ્રીનગર મુખી અંત ૨૦૦ માઈલ લાંબો રસ્તો જેલમ નદીને કાંઠેકાંઠે નીચે છે. ટાંગા અને મોટરો બે રસ્તે જઈ શકે છે. બે રસ્તો અનેક ટેકાણે ટકરીઓ તોડીને તૈયાર કરેલા હોવાથી યાત્રાસાધ્ય ધણી વાર જોખમભરેલો છે, કારણ કે મુખ્યત્વે મોટા મોળ પથરા અને પાટીની બનેલી ટકરીઓ વરસાદથી બર્બાદ થઈ પોથી બની નીચે છે તેથી મોટા પથરાઓ ગળડતા આવીને રસ્તા પર પડે છે અને મોટરો મુસાફર અથવા માટી તેની નીચે દાખા જવાનો ભય રહે છે. પથુ આ રીતેની ભય બારામુલ્લા મુખી જ છે. બારામુલ્લા પછી તે પ્રદેશ રેલિન્ડ જેવો સપાટ અને સીધો છે. તેની બે બાજુએ સફેદ વરસી કારમાળાઓ ધણી રમણીય છે. બારામુલ્લા આમ જ સાવ પછે વહી આવતી જેલમ નદી એકદમ નીચાણમાં પડી અપારાબંધ વહેવા લાગે છે તેથી ત્યાં મોટું લીનજી ઉત્પન્ન કરવાનું કારખાનું બાંધવામાં આવેલું છે. બારામુલ્લાથી કેટલાક લોકો તો, કોટીમાં બેસીને પણ શ્રીનગર નીચે છે.

પણ જમુ તરફનો રસ્તા પહાડી છે અને ખાસ કરીને બાદશાહ નંદાગીરે તેને વધુ ૧૬ કચોં હતો. બે રસ્તે મોટર ૧ માટીઓ જઈ શકી નથી, પણ જેલમ કારમીરનાં ટકુઓ જ જઈ શકે છે. બે યાત્રે પણ રાજ્યપિંડીના રસ્તા જેટલો જ લાંબો છે. બે રસ્તે આવતો પીર-

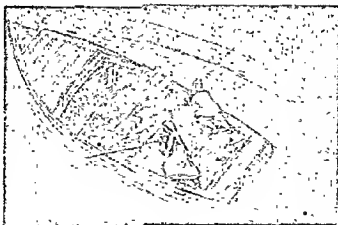

પીર પુંલવને રસ્તે

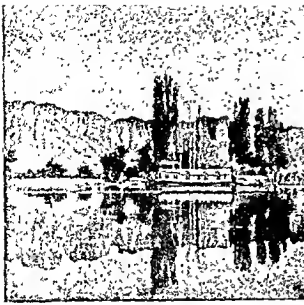

કેલમમાં પાણી પર તરતી તો કાસુદિમાં બે દરયોઃ હપર—નોંચેતા તો કાપરમાં રવરથ સભો
નીચે—તો કા કાસુદિમાં બે દરયોઃ હપર—નોંચેતા તો કાપરમાં રવરથ સભો

પર થઈ બેઠે છે. કાસુદિમાં સરોવરો પાણી અનેક છે, પાણી તેમાં જલ્દી ને
કાસુદિમાં પ્રચલિત છે. કેલમ નદી પહેલી કાપરની પાણી વળત
સરોવર હિંદુ સીંચી શીકે શીકે પાણી ને કાપરની કાપર છે,
૧૨ માઈલ લાંબા અને લગભગ ૬ માઈલ પહોળા આ સરોવરનો
નિસ્તાર આગ ૭૮ માઈલ છે. પાણી કાપરમાં ને વધીને ૧૦૦
માઈલ બેઠેલા બની જાય છે. આ સરોવરની કાસુદિ કાપરે પાણી
૧૫ ફૂટ કરતાં વધારે નથી. કાસુદિની પાસે આવેલું કાસુદિ સરોવર
તે તેને કાસુદિ આવેલા નિપાત પાણીને કાસુદિ પ્રચલિત છે
કાસુદિનું એ કૌશલિક રથાન છે તે શાસ્ત્રીય નિયમ લદતરી
દિલ્હી પાણી ને અથવાનું અને કાસુદિનું છે દિલ્હીનાતના મન
રથાન નિપાતના આ પ્રદેશ
પર જેના કાપરો ને કાસુદિ
લાઈથી હિંદુ કૌશલ પાકિ
તાન પર કાસુદિ પ્રચલિ
પાકીશકે હિંદુ પાકિતાન
કાસુદિ અથવાનિપાત, કા
ગિયા, સીન અને નિષેધની
સરદારી આ નાનાના પ્રદે
શ પાસે આવેલા છે કેલમ
હિંદુની ૨૫૫ મ દિલ્હી,
પાકિતાનની ૩૫૦ માઈલ
લની, અથવાનિપાતની
૭૫ માઈલની, સીનના
ગિયાના પ્રાંતની ૨૫૦ માઈલ
ને નિષેધની ૩૫૦

સિંધુ નદી જલ્દી તરતી
પ્રદેશમાં થઈ કાપર પહોરો

નીનથી મહારાની ગાદમા, સરોવરોમા દેરાતા

કૃષ્ણીના કલિદાસમા અનંક રામચોના થકો ફરી નયાં છે અનેક રામચોના હાથમાથી તે પચાર થયુ છે તેની બાધે પર કદમા તે રામચો બિદાયા છે અને રામચો અનેક જાણીયા પરમાની આવી છે. મહારાનો આવીના કલિદાસ કુસંગકારીને આપમને મવા- કવિ કદમણને લીધે પ્રાપ્ત થાય છે કદમણ આ તેનું આપકરના નામ: રામચુ મુકુન્દ નામ તો કદવાણુ હવે રામચી સતીમા મઈ અંજલા આ મહાકવિએ રામચરિતમાળી નામનો એક મેટો કથકરમા છે કદમણના પિતા આજે, રામ રામના પ્રધાન દેઈ આત્મત નિકરવર્વો હતા. આથી કદમણને સાસનને રામચંદની પળી મારફતી હતી. તે સાથે તેણે આગકના ચેખાએ મેળવેલી આદિની લેખી કરીને રામચરિતમાળી થમ્મુ હવે આ પુરતકમા કુલ ટ તરફ છે, જેમાં કમચા મોનન્દ વંશ, કારકાર વંશ, કલ્પક વંશ, લોકદર વંશ આદિ વંશોના રામચોની ગાદિલી છે. કદમણનો એ કલિદાસ મોનન્દ રામચોની શરૂ થાય છે આ રામ રામચ દેરાના રામ જસરંખનો સંબંધી હતો. તેના પછી તેનો પુત્ર દામોદર કારમચોની ગાદીએ આવ્યો, પણ કદમણ સાથે લડાઈમા તે માર્યો મથો કદમણે તેના પછી તેની ગળેબની રામ્મી ચરોલાવીને રામચનાં રાવો સોપાયા. ગદામારનું બીજું શુક થમ્મુ તે વળતે તેનો પુત્ર મોનન્દ નામે કોવાથી તેણે શુકમા બાન લીધો નહોતો ત્યારપછી ત્રણશન પર રામચો કારમચોની ગાદીએ આવ્યા, જેમાં સમ્રાટ અતીક તથા તેના પુત્ર નલવડનો કલેશ મહારવનો છે અતીકે શ્રીન- ગરી વમાની મોટકુ ન નહિ, પણ ઈ. મ. પૂવે મીલ સોપામાં બીજા વિદારો તથા રતુગો પછી બંધાવ્યા હતા. બાદસાદ જે નવ આજીવીના પાળના પારો અમુક પુરાણા ફરવાન પર આજીવીના પ્રાણી સિપિયાં કળિયા કેતાન તેજાં ગળી આવ્યા છે. શ્રીનમરની પારો બાવેલી તપને મુદિયાન નામની એક કબર ફૂટે જ્યાં રેકરી પર મોખી પહેલું બીજ મંદિર અચોકના પુત્ર નલકે બંધાવેલું હતું. પાછળથી છઠી સદીમાં રામ બેખાવેલે ૩૦૮ (બાદશાહ ૧૮૪૮)

ત્યાર પછી કુક, ભુક અને કનિષ્ક નામના ગમ્મુ કુકક વંશો કારમચોનાં મઈ ગયા. આ રામચો કુશાન વંશના ગમ્મુવાય છે એમના નામથી કુકકપુર, ભુકકપુર, અને કનિષ્કપુર નામનાં ત્રણ નવર વસાવવામાં આવ્યાં આ વંશોએ ૧૨૬૬ વર્ષ સુધી રામચ કયાં પછી મોનન્દ નીનથી બીને એક વંશ કારમચોનાં શરૂ થયો જેણે ૧૦૦૦ વર્ષ સુધી રામચ કયું. એ કાળમાં કળિયા નેતા ગિર્દિરકળે પછી કારમચો પર રામચ કયાંનો કદમણ ગળે છે

ત્યાર બાદ બ્રાહ્મણ યુગ શરૂ થયો. તેઈ. ૧૨૭૩ી ૮૫૫ સુધી નામ વંશના બ્રાહ્મણ રામચોએ રામચ કયું. આ યુગમાં મળી બિન્દુ દેવાલો બંધાયાં. આ યુગમાં મઈ મળેલા વરસોન નામના પ્રતાપી રામચે દરિ પવન પારો એક નવું શહેર બંધાવેલું અને નરી પર પહેલો ન નીસપૂત બાંધ્યો. પછી ૬. ૬૬૯મી ૭૩૫ સુધી રામચ કદમણ રામ તલિનાદિય મળી પરાક્રમી રામ વધ મથો. તેના વખતમા કારમચોની સમૃદ્ધિ ખૂબ ન વધી, આતુર ન નહિ પણ કારમચોનો પ્રભાવ ખમ્મુ વધ્યો. તે ગદા- પરાક્રમી રામચે તિગેર તથા ચંબળ છત્રીને મમ્મુ ચિરિયા ઉપર પણ આક્રમણ કયું અને શ્રીન દેરામાં ગોતાના વંશીસો મોદકરા. તેણે મળી નહેરો પણ બંધાવી. કારમચોનું પ્રખ્યાત મુદિયાદિર પછી તેણે ન બંધાવેલું. બળીતા માર્તક મરિતના ચાકા- ચોવાચી રવેનો પણ જેણે ન બનાવવાનું હતા.

નાપરંશ પછી ૮૫૫ વંશી ૮૩૫મી ૬૩૬ સુધી રામચ કયું. તે વંશમાં મઈ મળેલા અવંતીવંશી અવંતીપુર વસાવેલું. તેણે લખા- લેલી નહેરો મેઈનો આજના મોનિન્દની અંદરે પણ આશ્ચર્ય પામે છે. ઈ. ૯૫૦મી ૧૦૦૩ સુધી રામ્મી રીની નામની એક રામ્મી ચામ્મુ કયું હતું પણ તેના વખતમાં આતરિક કદદો ખૂબ વધી ગયા. તે ઉતાં છે ૧૩૩૬ સુધી કારમચોના બિન્દુ રામચોનું ન રામચ હતું.

વિરાજ આકાસ, રિમર નવપ્રવાહ અને પ્રસન્ન સાગિત

જેનું નિઃસર્જન તેડું
જ માનવજેનું સ્ત્રી-
નર્થ. કારમીરમાં
બીનઅપવાદ નિ-
રતલું છે. નંબલમાં
થી આરા લાવતી
મીચી કુટુંબની
શ્રીશિષ્યપણાવ્યવ-
વિદોલીનીપીઠોતી-
નીચે રેરામ જેનું
સુવાણીબિનઅપવાદ
કારમીરમાં ચેલું.

પુષ્કીરાન બીહાણની દાર પછી ધીમેધીમે મુસલમાનોનું ગેર
વિદ્યમાં વધવા માંડ્યું અને ઈ. ૧૩૩૭માં સરકમીરનામાના મુસલ-
માને કારમીરનું રાજ્ય પચાવી પાડ્યું. ગાદીએ આવતાં પેત ન તેણે
દખન, ફેતલ અને ગજલખરીથી મુસલમાન બનાવવાની નીતિ અ-
પનાવતી રહી દિલ્હી કાંદિશ તોચાં, તેના પુત્ર સિદ્દર પણ એજ ન
પૂર્ણપ નીજીયે. તેણે તેા કોશમાં બપો દિલ્હી કાંદિશ તોડખાં કે તે
પૂર્ણિમનું સ્થાં સરીકે જોળાખાચે. આ વંશમાં ઈ. ૧૪૨૦થી ૧૪૭૦ સુધી
રાજ્ય કરનાર જેનનલ-આગાદીન ધર્મસદિષ્ય અને ઉદાર હોતા.
તેણે દિલ્હીમાં ફેતલ કાંદિશનાં સુબેદાર કરાવી આપી દિલ્હી
પરિતોને રાજ્યાસથ પણ આપેલી હોતા.

ઈ. ૧૫૯૨માં આગરે કારમીર છત્રી લીધું ત્યારથી લગભગ
૨૦૦ વર્ષ તે સુધય શહેનશાહોના ઉદાર અમલ નીચે ફૂરુંસાદ્યું.
કારમીરનું ગરકમીર અદત ખ્યાલમાં લઈ થીનવર પાસેના હરિપવેત
કપર અકબરે એક કિલ્લા બાળાળી તથા વિખ્યાત નસીમ બાગ
તેવાર કરાવેલા. બહાદુરને તે કારમીર પર અનહલ પ્રેમ હોતા.
નિરાત બાગ અને સાશીમાર બાગ એ બહાદુરનાં યોગમાં અમર
સર્જનો છે. તે નવારે મુલ્યસંચા પર હોતા ત્યારે કાઠકે તેને પૂરું
કે આપને કાંઈ મેલજી છે. ત્યારે તેણે 'માન કારમીર' એમ
હોતાંહોતાં પ્રાણ હેડેલા એમ કહેવાય છે. ઔરંગઝેબના વખતમાં
નવારે મુસલ સાંકાન્ય દુષ્ટતા માંડ્યું ત્યારે કારમીરમાં સુધય સતા
નામુતી ન રહેલી. તે પછી ૧૭૫૨માં કારમીર પર અફઘાન રાજ
સુલતાનશાહ અબ્દહીએ દુશ્મણ કરીને તે છત્રી લીધું. ત્યારથી ૬૦
વર્ષ સુરીયા એ અફઘાન આગમ દરગિયાન કારમીરની પ્રબળે બુદ્ધય
અને સિતમનું રોજખ અનુભવ્યું.

૧૮૧૮માં બેનબના સિદ્ધ રજુલસિદ્ધે નરમુના ડાહ્યા રાજ
સુવાણસિદ્ધની સહાયથી કારમીર છત્રી લઈ ત્યાંની દિલ્હી પ્રબળે
એ યાતાનામાંથી હેડારી. પણ હરમીર મેઘાલાસની વચ્ચે નુદય-
ને કારણે મુસલમાન બની ગઈ હતી. ૧૮૩૭માં રજુલસિદ્ધનું મૃત્યુ
તથા પછી રાજ્યમાં એપાધપી કોશક, પણ સુવાણસિદ્ધે વ્યવસ્થા
રેવાપીને ચોતાના સુબાની ત્યાં નાંખવું કરી- નેકે હવે કારમીર-

નો ખરો માલિક તે ન થઈ ગયો હતો, છતાં હજી સારોના શીખ
સરકારનું નામનું પણ સાંપેળોગત્વ તે રેવીકારતો હતો. ત્યાર બાદ
એજેને સ્થાયે રાજ્યોના જેણે વિજેદો વધ્યા તેને અંગે ૧૮૪૮ના માર્ચ
માસમાં ચેલેલી મુલેકમાં એમ નક્કી થયું કે દેશબોળ પ્રાંત ને લકાઈ
નો સચલો અર્થ જાણીએ આપણે. પરંતુ શીખ મદારાન પાસે
નાણાંનહિ હોવાથી તેણે કારમીર અને લકાઈ પ્રાંત અંગેરને આપ્યા.
પણ તે નવા પ્રતિષ્ઠા વહીવટ ચલાવવા તથા રણપુ રકામાં ધણી
ખરચ અને તખત નય અને કપાજ આદી માથે એમ હોવાથી અંગ-
જેલેએ ડાહ્યા રાજ સુવાણસિદ્ધને એક કસોડ રૂપિયામાં કારમીરના
પ્રદેશ વેચી દીધો. પરંતુ રણપુની કિલ્લાને લાલુલ આદિ પ્રદેશ અંગ-
જેલેએ રાજવાણી રૂપ કામ રૂપિયા બોણ લેવાનું કર્યું. આમ ઈ.
૧૮૪૭માં કારમીર ડાહ્યા રજુલસિદ્ધોના હાથમાં આવ્યું. સુવાણસિદ્ધ
પણે બાહોશ ખાલુસ હતો. તેણે થોડા ન વખતમાં એક મળખત
લેન્ય લખું કરીને રાજ્યમાં વ્યવસ્થા રચાવી. તેણે લકાઈને બીજ-
ધર્મી પ્રદેશ છત્રીને કારમીર સાથે નેક દીધો. તેના પછી ગાદીએ
આવેલા પ્રતાપસિમે ગિલાનિકેકપર પણ સતા નાખાવી. ત્યારથી
આ નુધીપી તેમના ન વંશના હોરા રાજ્ય કરતા. પછી ૧૯૨૪ થી
લાલના રાજ હરિસિંચ ત્યાં રાજ્ય કરતા હતા. પણ પાકિસ્તાનમાંથી
સરદદનાં પકાણે કોળાશિએ કારમીર પર હુમલો રાફ કરતાં તેમણે
ઈ. ૧૯૪૭ના અક્ટોબરમાં શીખ અબ્દુલ્લાના પ્રમુખપણા નીચે
નવાબના સરકાર નીચીને તેમને પછી સત્તા સુપ્રદ કરી લીધી છે.

કારમીર નગરકમીરમાં ખાસ નજીરું છે તેની કળાકારીમરીને
આદે. બહારના નગરમાં કારમીર રાજ તેની સાલોને લીધે વધુ
સમભય છે. કુદરને નેમ કારમીરમાં રંગમથું બનકદાર સુધિકાર
સુકલ દરને વેલું છે. તેમ ત્યાંની પ્રતળાં પણ કળાકારીમરી તથા હરત
કોશલચી રાજી પણ ફરે હાથે આપી છે. આજકાલને પણ ફારે
વેલું જેવી મુશાયમ અને રીસિયમાંથી પણ પસાર ચાય તેવી ખારીક,
છતાં કીમતા ફરે આપતી રાણો, તેના પર કદી માલેખ કર્યા વધા
પરશરે ફરેલું ચિત્તામયેક બરતકામ લમકદાર રંગમેરંગી માલોમારી,
લાકા તથા ચારીપરનું કીલ્લવરથે આજુલત કોતરકમ, કુલકાની
મારિવાસણેપરની ચિતકા, નેતરની મુલ્કી તથા રેરામનું લમુલ-
કામ આદિ ત્યાંની કલાના અનેક નમૂનાઓ નગરકમમાં પેકાળેલા
છે. તે સુવાણાં બિનમાંની બનાવવામાં આવેલી રાજ આપણી
મૂલીમાં સમજીનય છે તે પચ્ચીના નામનું બિન કારમીરનાં ન બક-
ર અને પેલનું બિન છે. આ બકરોએને ખાસ લકાઈના કમ્ય
પ્રદેશ પર લઈવત્તામાં આવે છે. રેરામ માટે રેરામના કીડા ઉઠરવાનો
વંધો પણ મેલા પ્રમાણમાં ત્યાં ચાલે છે. પેડી દર પેડી આવતી આ
આ કળાકારીમરીને

કમ્ય કસણ નેક મુ-
સદારી નામવેલું
ગરકાચઈ નય છે.
ત્યાંની એ લખન મ-
નોદર કળા એ ધર-
લીનાં નવતરો અને
વરુજેથી ચોપાએ
તો છે. બિન ત્યાંનાં
નગરકમનાં સરીરનું,
રેરામ ત્યાં ન ઉઠર-
વામાં આવેલા રેરામ-

ના ધોડાનું, રેગો હિગાલયના જ પરચેરો અને વનસ્પતિમાંથી બનાવેલા, જોનરો સાધનસામગ્રી પીંછીએ બધું જ એ ભૂમિમાં પેદા થયેલું હોય છે. થોતાના ધરના જમ્બાં કે એધારોરો જોડામાં બંદનાણી દળનાં સાધનોથી આજના યુગને પણ ચક્રિત કરી દે તેની ઉત્તમ કલાવસ્તુએ પેદા કરતાં કુટુંબનાં પત્ત માણસો રચરચતાથી બેઠાં હોય એવો દેખાવ શ્રીનગરનાં ધણીખરાં ધરવાંએ જોવા મળે છે.

કારમીરની ભૂમિ નેટલી સૌંદર્યસંપન્ન છે તેટલી જ કુદરૂપ પણ છે. અખરોટ, જમરણ, સફરજન, નારંગી, બદામ, ડ્રાક્સ, આછા આદિ અનેક સ્વાદીષ્ટ ફળો તથા મળદળ પ્રમાણમાં આવે છે. પણ પર્વતોની ડારમળાવાળા એ દેશમાં મુખ્ય વાંધો તો ખેતીને લાચક સપાટ જમીનનો છે. એકે વૃષ્ટિ સરોવર અને એકમ નદીની આસપાસ સપાટ પ્રદેશ છે, પણ તે પૂરેતો નથી. પણ તેનો રસો ત્યાંનાં ચાલાક લોકોએ શોધી કાઢ્યો છે. નદી અથવા સરવેરમાં તરતા તરણા બાધી તે પર માટી પાચવી, તરતાં ખેતરો તેએ બનાવી લે છે. આ તરતાં ખેતરોના શાકભાજી તથા ફળફાદિ તેવાર ચઈ રાંકે છે. પણ આ ખેતરનું કુખ એ છે કે ફાઈ કોને રાંકે ચારી પણ જઈ રાંકે.

કારમીરનું મુખ્ય આકર્ષણ અને વિશેષતા તેની હોડીએ તથા નીકાધર (હાલસ જોડા) છે. એ નીકાધર જોડે પાણીમાં તરતું એક મોટું ધર આ ધરમાં શાકડાની વજવાર આરોગ્ય-રસોડું, રૂચાની આરોગી, લીવાનખાનું તથા અગારી હોય છે. તેમાં ચુરડી-ટંગલ આદિ ફૂનિયર જપ્ત કરેલા શોષા તથા નીકાધર જોડે કારમીરે આલીયા તથા જાતવાળા પડદા પણ લટકાવેલા હોય છે. આથી કારમીરમાં જનારને ધર બાંહે રાખી રહેવાની જરૂર નથી પડતી. આવું એક નીકાધર બાંહે સામવાથી રહેવાનો અને ફરવાનો જોવા બને લાભ મળે છે; આ જોના નીકાધર સાથે બિત્તણ બીજાનાની હોડીએ (એને 'શિશમી' ધર કહે છે) પણ હોય છે. આ શિશમી સાથે બીજા તલેક નોંધેા ધરના માલિકની સેવા માટે તેવાર હોય છે. આ નીકાધરને મોટો ખાલ લામ કાં હોય છે કે ફોન નવાનવા રધાને રહેવાનો ને નવુંનવું જોવાનો લઢાલો તેથી મળી રાંકે છે.

પણ કારમીર જવું અને ત્યાની બે વસ્તુઓ જોવા વજર પાછા આવવું એ અધૂરી મુસાફરી ક્યાં જેવું મળાવ. એક તો ડાહ સરોવરને કાંઠે આવેલા રાણીમાર, નિરાલ, નસીમ અને અરધે રાણી એ વિખ્યાત મુખ્ય બાગો, અને બીજી અમરનાથની ગુફા. જગતના વિખ્યાત બાગોમાં રેયાન પામિલા આ બાગોમાં ફરવાર માણસને થોતે અમરનાથુરીમાં ફરી રહ્યાં હોવાનો શાસ ધાય છે. હવિત કુળ ધારસથી છવા-જોલા અનેક શાકમાં અનનવડું ફૂલોની પહેલી ફૂંજાળીઓ, પદારમાંની નીકળતા વિવિધ અરોગ્યને બાગમાં ચોળનાયુક વાળુને તેવાર ફરતું કુરડી વાતાવરણ, કુવારાઓ, નિરાળચિનાર રૂક્ષોની સીતળ ધરા, જે એ સૌની પાછળ હિમાચાલિત પર્વતોની માળાએ એ બધું સ્વર્ગની વ

વાતાવરણ જેઈ મુસાફરને તે બધી ચામાંથી નીકળવાનું અને ૧૬.૪૨૪ ફૂટ ઘસે આવેલી અમરનાથની ડુંગડનું સિતલિત તો બાલિકો માટે પ્રબળ આકર્ષણનું રહાન છે. ૧૨ જૂલું પુષ્ટિમાંએ ત્યાં મોટી વાત્રા ધાય છે. ચાર દિવસની કપરી મુસાફરી, હલરો વાત્રાણુએ તો વખતે ત્યાં નય છે. એ મુસાફરે ખૂણમાં પાણી ટપાવીને બરફ ચઈ નય છે અને તેનું જ નિશ્ચિત બને છે. કુરડરતો આ અદ્ભુત દેખાવ જોવા ફરફરી લોકો બરેરે **ચાલા**, દેવા અને હિન્દોના કીડારવાન સમા આ દેશમાં રહેજો લોકાલણુ જરીય અને કુંડ અંશે ગંદા છે. કારમીરની કુંડો, અરેચ્ય દાયક હવામાં રહેવાથી તેમનો બાંધો સુદૃઢ છે. બેળા, કવારો તેમની આંખોવાળા તથા બિચી ચામડીવાળા એ લોકોને પેલાઈ ચરીખાઈ હસી કાઢતાં પણ આવરે છે. માથે ચપ્પણ વળ મેંડે તેની રોષી અને ઘાટ વગરનો લાંબો જીનનો ઝખ્ખો તથા લાંબી ઈના એ ત્યાંના પુરુષોને પહેરાયેા. સોજી ખરેખર ઉપર મરમ લાક જોરે છે. તેમના કમલાની વિશેષતા એ છે કે તેની બાંધો હાથ કમ્પ લાગી હોય છે. એ લંબાનીને કારમીરની સખત કંડીથી ઢારે બચાવી સકાય છે. કંડીથી બચવાનો તેમનો બીજો ઉપાય મુગળ સામગ્રી સચડી લટકાવવાનો છે. ૪૦ લાખની અદ્વાની વસતિમાં હાલક પ્રસંગમાં અને ૨૫ ટંગ ટિંકું છે. લોકો લખમ બધા જ માંસાદારી છે. ગાખા અને માછલી એ તેમનો મુખ્ય ખોરાક છે. કારમીરનું સોપી મોટું રાદેર શ્રીનગર. બે લાખની વસતિવાળા, દિલ્લનું લેનીસ મળાતા આ રાદેરનો વિરુદ્ધ પરિચય રદલમાં મેંડ્યા આવી ગયો. શ્રીનગરથી લખમગ તરીકે અલહ દૂર આવેક પ્રલમગે રાદેર પણ પંડીની ભૂમિ જેવું કંપનામય છે. ત્યાં મુખ્યતે ગોરાજોની વસતિ વિશેષ છે. શ્રીનગરથી ૩૨ માઈલ દૂર આવેકું અનંતનાથ અથવા હરેશગાળાઈ શ્રીનગરથી બીજા મેળવનું રાદેર એ તેની વસતિ ૨૦ હલર હોઈ ત્યાં લોકડાનું કોતરણ, લીવાસળીન કારખાનું, રાણી વગેરે છે. એ સિવાય બીજે કારમીરનાં આમોર્ગા પુષ્પ, હરલાખાલ, મીરપુર, જમ્મુ, રાલેરી, મિલમીડ, મેહલાલ, ટોમેલ, મે-ખર, કરી, રામપુર-લવાલિનો સમાવેશ થાય છે.

પરંતુ કારમીરનું આ નેનલન બધું જેઇએ તેટલું વિકાસ નથી પામ્યું. રાણા, કુલો, આધુનિક સમય, બેની ઈશ્યાલ અને બાળકોમાં તે પગલ છે. પશ્ચિમના સર્વેયક સૌંદર્યવાન મણાત રિપટકુંડને પણ ટપી નય એવું અદ્ભુત સૌંદર્ય ધરાવતા છતાં જ્યાં-આવવાના ઉત્તમ વ્યવહારમાં, પાકાં-તથા પદ્ધતિની રહેવાખાવાની ચોમ્પ વ્યવસ્થા તથા બીજી અનેક સમગ્રતા ન દોવાને કારણે હવું તે જરૂરનું જેઇએ તેટલું વ્યાન બેસી રાખું નથી. જે એ શાય તે જરૂરનું એક સૌંદર્યવાન તથા આરોગ્યપ્રાપ્ત તે બની રાંકે તેમ છે પણે દેશવેદેશથી લોકો તેની સહૃદયતાદે આવરો અને દિલની અ સૌંદર્યસંપત્તિ જેઈ આશ્ચર્યમંત્રિ બની પાછા ફરો.

કારમીરની સાલકુશાલા વગેરે પર રેશમવડે રતાં નેલટીએના આરોહ ભરતકમના નમુના

તથા તથ્ય હપ્તોત્તરમાં આપણે આપણું વાર્તાન નૃત્યમાં આવતી મુદ્રાઓની પાછળ રહેલા સંકેતો સમજ્યા. એટલી જ ઊંચાનકથી વેળાવાળા નાટ્ય તથા નૃત્યમાં આવતાં પાત્રોની ગતિ—જાણને વિષે પણ આપણા નાટ્યશાસ્ત્ર સંધિથી છે, તે આ નીચે વર્ણવી છે.

નૃત્યશાસ્ત્રમાં જુદાજુદા પ્રકારની 'ચાલ' પણ અપેક્ષી છે. તેને 'ગતિ' કહી છે. સાન અને અંગેય માણસની જાતના અમુક લક્ષણોને લેઈને વગેરેનિયમો તો સર્વસામાન્ય છે, પરંતુ નાટ્યશાસ્ત્રમાં તો સાન, ગંગી, કમ્પારી વગેરે પાત્રોની ચાલ વચ્ચે પણ અમુક ભેદ બતાવ્યો છે; કારણ કે નાટકમાં જુદાં-જુદાં પાત્રોની ચાલ તેમની પ્રકૃતિ તથા કર્મોત્સાર જુદાજુદા પ્રકારની કરવી જોઈએ. વળી પાત્રોની એ પ્રાકૃતિક ચાલમાં પણ સમય ને સમયને અનુસાર અમુક નિયમ ભેદ બતાવ્યો છે. પ્રાચીન નાટ્યકલા દેશી સુદૃઢ કલાએ પહેલાંની હતી તેના પ્રમાણ રૂપે, જુદાં-જુદાં પાત્રોનાં પગમાં વચ્ચે કેટલું ઓંતર તથા સમય હોવાં જોઈએ તેનું નિર્ણય પૂરું મળે છે!

પ્રાચીન કળામાં નાટ્યારંભ પહેલાં થતી ભાંડવાણી વિધિ પત્તા પછી પછેટી લેખકનાં જ અમુક રચનાથી વાદ્ય સાથે પગમાં મૂકીને પાત્રોના પ્રવેશ કરાવતો. હત્તગ તથા રાખગ પાત્રોનો પ્રવેશ 'વેણુવ' રચનાથી (આ રચનાની સગળજ આગળ આવી છે) કરાવવાનું કહ્યું છે; અને તેમાં છાતી, ડોક અને બાહુ સગ હ્રસ્વ તથા સમાન રાખવા, મરતલ મોરની વેડે શોભાવમાન અને પ્રચલ રાખવું, જમણે તથા કાબે હાથ ચલુકને તાલિ તથા કમર પાસે રાખવા ને પાંચાનુસાર જોતર તથા સમય પ્રમાણે પગમાં બેરત્ન એમ કહ્યું છે. **સૂત્ર-તાલ, કલા અને લયના વિધિ:** પગમાં વચ્ચેના ઓંતરનું મારપાત્ર પ્રમાણે ચાર, બે કે એક તાલ(તાલ=વેંત કે બાર અંગુળ)નું જમણાંનું છે. તેમાં ફેરો તથા સાન વગેરે લગત પાત્રોનું પગમાં ચાર તાલનું, ગંગી વગેરે મધ્યમ પાત્રોનું પગનું બે તાલનું તથા જુલયન (ચાકર) વગેરે હીન તથા સમય પ્રમાણે પગમાં બેરત્ન એમ કહ્યું છે. આ જ પ્રમાણે પગમાં વચ્ચેનાં સમય પણ પાંચાનુસાર ચાર, બે કે એક કલા (પગ કે ચોકડ)નો કહ્યો છે. અથવા તો પાત્રોની ગતિ 'સ્થિત', 'મધ્ય' અને 'દ્રુત' એમ તથ્ય પ્રકારના 'લય'થી કાય છે. તેમાં સાન વગેરે હત્તગ પાત્રોની ગતિ અને કરાની યા તો સ્થિત લયવાળી, મધ્યમ પાત્રોની ગતિ બે કલાની કે સમય લયવાળી અને હીન પાત્રોની ગતિ એક કલાની કે દ્રુત લયવાળી જાણવી.

હત્તગ પાત્રની ગતિ મધ્યમ પાત્રમાં અને મધ્યમ પાત્રની ગતિ હીન પાત્રમાં ચોલાવાની સાલગાળીથી કરવામાં છે, કારણ કે પાત્રોની ગતિ જો તેમના શુદ્ધાનુસાર ન લાગે તો તે આંગળાં રહેલા કલાની સમય પૂર્વે છે અને રસની જગાવટ થઈ શકતી નથી એમ કહ્યું છે. હત્તગ પાત્રોની ગતિમાં ગોરજ કમર સુધી જિંચકાને વાલવાનું કહ્યું છે. પણ તે સ્વાભાવિક ન હોવાથી આ નિયમ નૃત્યાભિનયમાં સંસ્કાર કરી દોરવા જોઈએ.

હપરનો ગતિપ્રચાર સ્વાભાવિક કમ માટે જ છે. સુંદર, બળ, જ્વાલ, તેમ વગેરે અવસ્થાના માટે નિર્ધારીત છે. જેમકે: (૧) નવર(તાવ), ક્ષુપા(બળ), અગ(ગાઠ), વિરગય, કપટરેષ, સુંગર, શોક વગેરે અવસ્થાઓ તથા રવકંઠગમન સમયે પાત્રોની ગતિ મંદ થાય છે, આથી તે સ્થિત જથાણી કે ચાર કલાની રાખવી; (૨) ખનિષ્ઠઅવસ્થા, અદ્યુલ્લસદર્શન, અપરાધ કે નિયમભંગ, શરૂપરિણામ,

અદરી કામ વગેરે સમયે પાત્રોની ગતિ મધ્યમ પ્રકારની એટલે દ્વિ-કલા રાખવી; તેમજ (૩) આવેગ, હર્ષ વગેરે અવસ્થાઓમાં ગતિ શીઘ્ર થતી હોવાથી તે દ્રુત લયવાળી કે એક કલાની રાખવી.

રસ-ગતિ: વળી સુંગર આદિ રસોના પ્રભાવ નીચે થતી જુદી-જુદી ગતિઓ પણ સાક્ષમાં દર્શાવી છે. તે નીચે મુજબ છે:

સુંગર ગતિ: સુંગર રસમાં 'લલિત કામલ ગતિ' રાખવાની કહી છે. કામલસજ્જ માણસની ગતિ ક્ય તાલપુકા તથા લલિત સુંદર દેહની લેઈએ અને તે અનર વર્ણો સુઝવિંદુ દ્રવ્યો, પુષ્પમધ્યા તથા સુંદર વસ્ત્રાલંકારથી અલંકૃત દેહને નોંધે. રસબાળી કામી માણસની ગતિ પણ સુંગરી હોય છે. કામી પુરુષ હમેશાં પોતાના વસ્ત્રાભરણને વારંવાર જાલક્યા કરે છે અને રંગાભણી જલદી ચાલે છે.

પ્રવચન કે સુખ કામી પોતાનું પ્રિયામયન છુપાવતો હોવાથી તેમાં જન આર્થ તેમજ દીપતાવલ્લની ચોલના કરવી; અર્થાત્ ખાંચમાંથી લોકો નેચાઈ મગા હોય તથા દીવાઓ જુલકી મગા હોય તેવો સમય ચોલવો; તેમજ વખતના અગ્રાને અલંકાર પૂરા પડેયાં ન હોય તેમ પણ બતાવવું. તેની ગતિ આ પ્રમાણે કહી છે: 'તે સંસ-ભાવ નહિ તેમ જલજેદલયે પગમાં બેરજ કોઈ જોવાવડે તો નશીને જ કોઈ આવડ તેમ નથી ને જ એવી રીત કરતાં કે કોઈ તોડ જાય તેવી બીજી નારંવાર આલુઆનું જુલકે, તથા જ્વાલો શરીરે અંધારામાં ડોકો ખાતો ચાલે.

હાસ્ય ગતિ: હાસ્ય રસમાં 'નિસિંધ ગતિ' કહી છે.

કેરુજ ગતિ: કેરુજ રસમાં 'શિશિલ ગતિ' કરવાની છે. આ ગતિ ખાસ કરીને કોળના મરજુ સમયે ચોલય છે. તેમાં પગ હત્તમ પાત્રની ગતિ કરેવાથી, સદમ આંસુ, નિઃશ્વાસ, હાથ નિરીક્ષણ, (કામી દરિદ્ર કરી શોક દર્શાવતો) વગેરે લક્ષણોપજ્ઞ કહી છે. મધ્યમ પાત્રો મધ્યમ પ્રકારે પગમાં મૂકે તથા હાસ્યાલંબ, શોક, બ્યાકુલતા વગેરે દર્શાવે. અને મધ્યમ પાત્રોની ગતિ પદવુંઆવડતું, કેટલું, હાથ પટકચ, માથું પછાડતું વગેરે વિષ્ણુઓવાળી તથા શિશિલ મગન (નિર્બાઈ અગ્રણી શરીર), સરવરારાવ(ચોટીની શાહ કાઢીને રાંડું) વગેરે અભિનયપુરુષ કરવી. તે પણ ખાસ કરીને શીલોમાં જ વધુ.

રોદ્ર ગતિ: રોદ્ર રસમાં 'ચંદ ગતિ' હોય છે. આ ગતિ કોપમાં સજનો પાછો કરવામાં ચોલય છે. તેમાં પગમાં ઓંતર ચાર તાલનું હોય છે. વળી રામસે તથા દેવો મરિદે આ ગતિ સ્વાભાવિક રાખવાની-કહી છે, કારણ કે તેઓ સ્વભાવથી જ રોદ્ર દર્શાવે.

વીર ગતિ: વીર રસમાં 'ગોરવ ગતિ'. વળી તે હત્તમ તથા વીર પુરુષોની સ્વાભાવિક ગતિ ગણવાની છે.

લય ગતિ: લયનાંક રસમાં કરવાની 'લયનાસિત ગતિ'માં પાર્શ્વવિચારન(અજુલજાલ નોંડું), પ્રકંપન(મૂળવું), વિરસારિત નેત્ર (કોટીની આંખો), શરૂ શરૂ (હોડ સુધાઈ) વગેરે લક્ષણો સહિત હાથ સંકોટી કે ખમત પકડી તેસો ખાતાં ત્વરિત ગતિથી ચાલવું. આ ગતિ જીલજુ તથા કાપુરવ(પરાકમહીન-આવતા પુરુષ)માં સ્વાભાવિક પણ રાખવાની હોય છે.

બીભત્સ ગતિ: બીભત્સ રસ માટેની 'સંકોચ ગતિ'માં હાથ (આંધાટોર ૧૮૪૮) ૭૧૧

પગનાં પાછળ રાખીને પગલા પાછા પડતા હોય તેમ પારદર્શક અને એકમાત્ર બીજી મૂકીને ચાલવું.
આલુચીત ગતિ : ગાદીચીત રસમાં 'આચર્ય ગતિ' નાજી બેસાડા હોય તેને તે મુખ પ્રકારની કરવી.

ચાંત ગતિ : ચાંત રસમાં થતી 'અચર્ય-સ્થિર ગતિ' ત્રિપદપદ, ચોમી કે ચાંત પુરુષમાં હોય છે.
 આ ઉપરાંત ચાંતમાં વિવિધ અભિનયા-ગતિ પણ દર્શાવી છે. જેમકે : શીત ગતિમાં આગ્રસંકેપન (મૂલ્લે), હંદરૂફાણ (ચાંત હક-કલ્પ), ચિલુકસંકેપન (દાંડી મૂલ્લે), વગેરે અભિનય સહિત હાથથી છાતી ઢાંચીને વાંકા બળી સારી સંકોચીને ચાલવું.

વિનિયંત્રિત ગતિ : નાટકમાં એકી, વણિક, તપસ્વી, વિદુ-પદ, વિદ, કેલુકિ વગેરે વિવિધ પાત્રોની ગતિ આ મુજબ કહી છે :
 સચિય તથા વણિક ગતિ : પ્રથમ તથા વણિકની ગતિ ગમ્મમ પ્રકારની અને તેમના સ્વશ્રાવ પ્રકારની કરવી.

યતિ આદિની ગતિ : યતિ, તપસ્વી, નૈલિક બ્રહ્મચારી વગેરે પાત્રોનાં લક્ષણો વિનિયત વેપ (નમ્ર ધોળાક), કાપાથ વસ્ત્ર (જમવાં કપડાં), સાંપ્રકાશિક ચિહ્ન (પોતાના ખર્ચ કે ધનની નિશાની) વગેરે છે. તથા તેમની ગતિનાં લક્ષણો અસાધ્ય વસ્ત્ર, અલપનિરીસણ, ઉપરિયત સ્મૃતિ, વિધાય માત્ર, આચર્યક્રમ મન વગેરે છે. આર્પિત તેઓ આલેખી જખતે પોતાની દક્ષિ દિશર અને ગાત્ર ચાર આંગળ સુધીની રાખે, મન નમ્રત તથા આચર્યક્રમ રાખે તથા સારી રીતે રાખે. આ ગતિમાં સારી દક્ષર રહેવું જોઈએ, પગલા દિશર તથા ધીમે મુકાવાં જોઈએ તથા મુખ પ્રસન્નમગ્ધર રહેવું જોઈએ તે મુખ્ય નિયમ છે. અધ્યક્ષ પાત્રની ગતિ આનાથી વિપરિત લક્ષવી.

વજ્ર ગતિ : સારીની અધિશરતા તથા મદ પગલા તે વજ્ર મા-લુચની ગતિના મુખ્ય લક્ષણો છે.

સુવા ગતિ : સુવાનાના પગલાં અર્ધે લાલનાં, શોભાયમાન અને સજ્જાવાં જોઈએ. તે સુવં અંગે ઉપાડીને સોંપવપૂર્વક ચાલે.

ફણ ગતિ : ફળળા માલુચની ગતિ પણ વજ્રની જેમ મદ રાખવાની હોય છે. તે કાસ ક્રોચે ચડાવી પોતાનું પેદ ખરો પડેલું દેખાડે. જેમની અંગેનાં લમણાં, દીન નેચે તથા દળાંગેશ અવગળ કે મદ વાણી એ ફળળા માલુચનાં મુખ્ય લક્ષણો છે.

રૂઝ ગતિ : નહા માલુચની ગતિ દેહાનુકૂળ કરવી; એટલે કે સારી રીતે ગતિ મંદાલેખ (ધોમાં પગલાંવાળી) કરવી; તેમજ અડપણી ચાલવા નળા તે ગાંધી નળ, હાર નહી નળ, સારી પસરેલા આવી નળ વગેરે બતાવવું.

ગાસ ગતિ : નરાવાલો માલુચ ને વરુણ તથા મધ્યમ મદમાં હોય તેો ડાંગળમળે પગ મકતો, ઝોકાં ખાતો ચાલે; અને અધમ ગદમાં હોય તેો અડવરિયત પગમાં મૂકતો, તથાકિયાં ખાતો, પડતો-અગડતો ચાલે.

ગનાત ગતિ : આ ગતિ ગાંડા માલુચની ચાલ હોય છે તેની જુદાજુદા પ્રકારની કરવી. તેમાં રુક રુકિત કેસ (લૂખા રુકાવાળ), નાના ચિરધર (અનેક ચીંચરાવાળી) સિવિય ધોળાક, અવિનિયત પ્રકરન (પ્રસંગ કે અનુસંધાન વગરની વાતો), બાહ્યાપલ્લ (અવ-ગેલ કપાં કરવું) વગેરે લક્ષણો યોજનાં; તથા ક્યારેક ગાવ, ક્યારેક કહો, ક્યારેક નાચવા મારે, વળી ક્યારેક રાજ મદ નળ, વળી કંઈ વગડાવળ, મારે, કહાચિત જેમ્સે જોવા થાય કે દોડે, રજામાં અને ત્યાં સુધ નળ વગેરે જેમ્સે બધું જોવા.

આ ગતિ : આડા માલુચ વિજળ એમથી એક પગ સીધો

સાચીને બીજી વચથી 'પાદામનવ સચાર' :
 ગાયે તે અન ગતિ. તેમાં પ્રથમ સીધો પગ અને પછી :
 પગતેના કમથી ગાયલું વળી ક્ષણ ક્ષણ વગરોં કાંડો વચારે કે જે વચરે પણ આ પ્રમાણે ચાલવાનું કહ્યું છે.

પરુ ગતિ : લંગડા માલુચની ચાલ. તે તંડાની રાખી દેદેલ તેમજ નંધ વળેલાં રાખવી.

વાગન ગતિ : દેહા કે નીચા માલુચના સુવં આવરવા દા તથા તેનાં પગલાં પણ ચૂલું (દેહા) તેમજ ત્વરિત હોય છે.

વિદુષક ગતિ : વિદુષક પોતાની ગતિ મરણ મુજબ કરી છે. માત્ર તેમાંથી હારચની નિષ્પત્તિ થવી જોઈએ તેટલા અભિનય નિદ ગતિ : અપ નોકરની ગતિ 'લસિત-વિસાસિત' હોવી તેનાં તેનાં પગલાં એક લાલની એકર તથા હાથ, પગની પાછળ દે જોઈએ. સરપરે પણ વિદુ મુર અને ચતુર હોવા જોઈએ.

કાંચુકી ગતિ : ચેલુચુરના રક્ષની ગતિ પણ તેને મળી ક પગારવા અનુસાર કરવી.

રવેચક ગતિ : નીચ ભતિયો તથા રહેકોની ચાલ, અવગેલા દારા તેમના આચાર તથા ભવિરવભાવ પ્રમાણે કરવી.

પુરુષ ગતિ : ધૈર્ય, ઓદાય, પરાક્રમ, પ્રતિકા વગેરે પુરુષ લક્ષણો છે. આથી નાટકમાં સૌમે પુરુષને વેપ લીધો હોય ત્ય તેને અનુરૂપ આપી તથા ચેષ્ટાઓ સહિત ઉપરનાં લક્ષણોવાળી આ કરવી. તેમાં બોલવ, યુવા ને, જુદાકરવા અનુસાર પણ ભેદ કરવે સૌ ગતિ : ગધુરતા, રામળતા, નિર્ભળતા વગેરે સૌનાં લક્ષણો છે. તેથી નાટકમાં પુરુષે સૌને વેપ લીધો હોય ત્યારે તેના ને બાધા, ચેષ્ટા તથા રીકે સહિત ઉપરનાં લક્ષણોવાળી મદ મદ આ કરવી ને તેમાં બાધ્યા, યુવા તથા જુદાકરવા અનુસાર ભેદ કરવે બાધા ગતિ : બાળા કે કુમારિયા પોતાની મરણ મુજબ અર્ધે ચેષ્ટાઓ તથા ક્રોડાઓ સહિત 'રવંકર ગતિ' (અભિયાળ ચાલ) કે યુવતી ગતિ : યૌવના કે યુવાન સૌની ચાલ ગધુર અને કઠક સિત કરવી.

વજ્ર ગતિ : જુદ સૌની ચાલ વળેલા સારી તથા નિર્ભળ હા પગલાથી બતાવવી.

નાયુસક ગતિ : નયુસકમાં સૌમિય યૌનવી.

વિચાન આંદિ ગતિ : નાટ્યસાક્ષમાં વિચાન ગતિ, રથ યતિ તેમજ આકાશમાન વગેરેનાં પણ ઉદદેશ છે. તે આપણી પ્રાચી નાટ્યોલ્લિપતિ એક રીતુ પ્રમાણ પૂર્ક પાડે છે. નાટ્યસાક્ષમાં કહ્યું છે ત્રિમાસગતિ 'યુક્તિ'ની બતાવવી અને આરાદલુથી વિપરિત રી અવરોહણ કરવું તથા વિચાન સાથે સારીને સુનિયી જીવે યગવ પરંતુ અથ 'યુક્તિ' રચક હી નીચી.

રથ ગતિ : રથનું સમન સમપાદ કે બને પગ સરવા રાખી કરવાનું કહ્યું છે. ક્યકરીમાં તે એક પગે ધાય છે

આકાશમાન : આમાં દિગ્દી નીચે રાખી આકાશમાં જાણ કરીને આકાશમાને જવાનું દર્શાવાય છે.

અવરણ ગતિ : આકાશમાંથી છીતરની જખતે નિર્મળિત કરે (ફણ લોકત હાથ), વિરોધી વસ્ત્ર (અનુભવસ્ત્ર લીડતો વસ્ત્ર), અપ્રોત લોચન (નીચી દિશ) વગેરે લક્ષણો યોજવા છે. દિવ્ય પુરુષનું પુરુષ પર અવરણ વસ્ત્ર તેમની ગતિ આકાશમાં નિર્માન દારા કે જોઈ અન્ય સુનિયી બતાવવી. તેમાં રવેચકમાન સુવં ખેંચમા કહ્યું છે.

અર્ચિત ગતિ : અધકારમાં ચાલવી લેવા 'વિસ્તરિત ગતિ' ચાલવી : અર્ચિત પગલા જીવડીને નહિ પણ જીવન પર ધરતીને ધીમેથી લે.

ગાવાને મુકવા સેમજ માને જોગતા હોયએ તેમ દ્વાર લખાવરા.
અન્ય મતિ પણ આ ન પ્રમાણે થાય છે.

પવેત, નદી, રક્ષ તેમજ ખાડાટકરા વર ચડતું જીવરતું પશુ અમુક
રીતથી બતાવાય છે.

પવેત પર ચડવાનું, યાદી ગયા હોયએ તેમ શ્વાસ ખાતાં ખાતાં
પગને દાખવે તે. હાથે એક પગી એક પગલું બરીને બતાવતું.

નદી વગેરે પાર કરવાનું દરખાવમાં પાણીમાં થતી મતિ પાણીના
પ્રવાહમાં જુલો જુલો કરવી પડે છે. તેમાં પાણીની વપરીઓછી
પાણી તેના પ્રવાહમાં કપડાં જાંત્યાં સહ બતાવવી; પરંતુ તરવું પડે
તેમ હોય ત્યાં શરીરને આગળના ભાગ નમતો પાણી વાસ કરવી
અને દાખ પ્રસારીને પાણી કાપતા હોયએ તેમ બતાવવું ને પાણીના
તેમની બતાવતા હોયએ તેમ શ્વાસ તરીકે કરવી.

નીચાણમાં જીવરતા હોયએ તેમ બતાવતું હોય ત્યારે બેચાતા
હોયએ તેમ જલદી જલદી પગલાં મુકવાં.

પશુ-પક્ષી મતિ : નાટકમાં આવતાં પશુ-પક્ષીઓની મતિ
વિશે નાટકશાસ્ત્રમાં જ્યુ કે કે તે તેમની પ્રકૃતિ તથા ચેષ્ટાઓ પ્રમાણે
કરવી. તે નીચે મુજબ :

સિંહ મતિ : સિંહ વગેરે સિંહક પ્રાણીઓની મતિ વિષયમે નર-
સિંહ અતારમ્યાં કરી દેવી તેમ આસિદ રથાત વડે કરવી, જે ચાતાર
ફરે દૃષ્ટિથી જોતા જ્યુ તથા પાંચ ટાલને અંતરે પગલાં મૂકી શ્વાસ
તુરંત કરી. થોડાંની ચાલ, વેરાંપણ રથાતની એક પગ આગળ
જાકા કરી બીજ પગે બેસા રહીને તથા તે પગને કપડાંકપરી પકડીને
બતાવાય છે. કપડાંકપરીમાં આ મતિને રથ મતિ તરીકે બતાવાય છે.

હાથીની મતિ અંકુશથી, થોડાંની મતિ ખસિલ (ચાકડાં)થી તેમજ
જોતરેલા બળદની મતિ રાંધોથી રેકેડી બતાવવી.

ગેરેશ્વર મતિ : સાપની શ્વાસ પગને દરવિતક કરીને બતાવાય છે.

અન્ય સાંપમાં અન્ય પશુ-પક્ષીઓની શ્વાસ પણ આ પેઢી છે :
કેમકે હંસી, મધૂરી, મૂંઝી, જલબીલી, મંડૂકી વગેરે; જે નિરીસપુષ્પી
સમજી શકાય તેવી છે. આ મતિઓ તે તે પ્રકૃતિની ઓળખાણ પણ
થેાત્ય છે.

આ પ્રમાણે ગમુચો તથા પશુ-પક્ષીઓના મતિ-પ્રકાર જણાવ્યા.
આ સિવાયના પ્રકારો ને અહીં આપ્યા નથી તે જોઇને જલદી લેવા
અથવા થોડાંની કુશિદી થોડી લેવા.

પત્રમિત્ર વિભાગ

Our
Friends
Abroad

પરદેશના પત્રમિત્રો

- (1) Helga Thälainen, Kotka, Puntarik, Finland;
- (2) Marcel Pelissau, 27 Boulevard De Byahs, Gravellet (Tarn), France;
- (3) Chimanlal, c. r. o. Box 61, Suva, Fiji Islands;
- (4) R. D. Patel C/o Durabhaiji-ji P. Patel, 11-2 Mogul Street, Rangoon; Burma;
- (5) Vithaldas Popatlal Bachha, P. o. Box 2125, Nairobi (Kenya)—25, Stamps, coins, Photography;
- (6) Ak. Paul Mosaerts, Huise Rinwenburg, St. Michiels-geest (N. B.), Holland—17, Commerce, photography, tennis;
- (7) Jayantilal D. Desai, P. o. Box 24, Tanganyika;
- (8) E. E. Africa—15, Stamps, match-labels;
- (9) Master K. Pathmantian, 40 Koddady Jaffna; Ceylon—18, Stamps.

- (122) Vaikunth K. Upadhyaya, P. W. L. office, Railway station, Surati—Age: 20, Interest: Music, literature, politics;
- (123) Patel Shankarbhai Dabhyabhai, Near post-office, Mahudha, via Nadiad, Dist. Kaira—17, Cricket, photography;
- (124) Badri Badshahi, Harariya street, Sidhapur (S.G.)—17, Literature;
- (125) Govindbhai Jashbhai Patel, Mukhi's khadaki, Mahudha, via Nadiad, Dist. Kaira—16, Drawing, cycling;
- (126) Maneklal M. Patel, Po: Kaili, via Unza, North Gujarat—20, Photography, literature;
- (127) Ramanlal Lallubhai Desai, 7/43 Kalyan building, Kandevari, Girgaum, Bombay—4—21, Film-music, stamps, photography;
- (128) Ghansyam M. Shah, 7/46 Kalyan No. 1's chawl, Kandevari, Girgaum, Bombay—4—18, Literature, music, plenic;
- (129) Thakoral Muljibhai Shah, Durbar Road, Jhagadia, via Ankleshwar, S.P.—22, Music, Cricket, literature;
- (130) Indravadan Chimanlal Shah, C/o C. P. Shah, Durbar road, Jhagadia, via Ankleshwar, S.P.—18, Photography, cricket, stamps, music;
- (131) Lalitkumar Amichand Doshi, Jawahar street, Dhoraji, Saurashtra—16, Stamps, photography, paintings;
- (132) Indrakumar Parikh C/o V. M. Vakil, Chhatrapur, Limbdi (Saurashtra)—16, Music, stamps, photography;
- (133) Anantlal R. Vyas, Romesh Niwas, Bhatwada, Wadi, Baroda—24, Travelling, painting, literature;
- (134) Kiran Jethalal Zaveri C/o J. S. Zaveri, 6 Narayan Niwas, 223 D Vincent II Rd, Bombay—19—15, Stamps, match-labels, geography, pictures;
- (135) Fakhraddin S. Mamuwalla C/o Mulla Sharafally Fazalally Raja, Saffeeppura, Sidhapur (N. C.)—19, Stamps, cards, literature;
- (136) Himat C. Shah, C/o Chimanlal V. Shah, 624 Pipardi's pol, Ahmedabad—19, Stamps, coins, photography;
- (137) Rasik S. Gandhi, Mangal Mahal, Jetpura (Saurashtra)—18, Handicrafts, stamps;
- (138) Nandkumar Bhagwatsingh Desai C/o Nandkumar Ghanshyamsingh Desai, Itarsi (C.P.)—20, Photography, travelling, reading;
- (139) Nanalal Parbhubhai Patel, Valvan Falia, Matvad, via Jalapore (Dist. Surat)—16 Stamps, sports;
- (140) Valljibhai Makanji Patel, Bulta Falia, Matvad, via Jalapore, (Dist. Surat)—16, Stamps;
- (141) Hariprasad A. Pattani, Nager Chakala, Bhuj (Cutch)—10, Commerce, literature;
- (142) Jivanlal Prabhubhai Patel, Vasika Falia, Matvad, Via Jalapore, Dist. Surat—16, Stamps, sports;
- (143) Bachubhai Amratlal Mehta C/o Amratlal Vithalabhai, Nauli Bazar, Dongar (Saurashtra)—16, Journalism, commerce, reading.

(While writing to any of the above Indian Pen-friends, please mention 'Kumar' magazine from Ahmedabad, India)

માધુકરી

હો સુખદ સમું હર મનુ.

યસીયસીને જગ-આસિયે આરયુ કે વપુ વાડુ.

સાંપકાનું પળપળ છવનજળને બેઠવી થયું સુંવાળું.
છાજતણી નાટકીમાં પ્રીતે વળી વળી હતું કલાદુઃ — દોહ

‘ધસાય તેમ સુશ્રિત થાયે’ એવો તારો મહિમા !

અંમ પરે તુલ તિલક હરે મુખ હર હૃદયીમાધીમા — દોહ

(સંક્રાંતિ)

— પ્રભાત રાવળ

લેક્ટેનન્ટ જનરલ મહારાજ રાજેન્દ્રસિંહજી

પાતાની કાચેલ બૃહદ્વચના, ચોર દુરદૃષ્ટિ તથા સાહસિક રજૂનીસાવ જોઈ દિલ્હીવાનના પાંચમા ભાગ એમણે મોટું દેવજન ધરાવતા હેદરાબાદને ફક્ત પાંચ ન દિવસમાં સંપૂર્ણ રીતે તાજે કરનાર રસિણુ વિભાચના આ સેનાપતિ દિલ્હીમાં જીરવ છે. પરંતુ મુજબત તો તેમને માટે અવિશેષ ઓરવ લખ મકે તેમ છે; કારણ કે તેમનું મૂળ વતન તો અમલગર હોઈ આપણાજગતસાહેબના તે બાઈ થાય છે. આમ તે બેંગ્લો રાજવંશના નજીરા હોવાથી તેમના નામ આગળ મહારાજ શબ્દ મુકાય છે. હેદરાબાદ પર લીધેલિ આને જનરલ વિજયચેળીને તેમણે દિલ્હા ખમીરવતા રજવાડાતુરને ફરી એકવાર ચમકાવ્યું છે.

૧૮૨૧ માં તે લશ્કરમાં ભેડાયા કે ફ્રંક ન મુલમાં તેમની શક્તિ તથા યોગ્યતા જોઈ તેમને સેકન્ડ ફાયલ હાન્સરમાં અધિકારી નીમવામાં આવ્યા. પછી તે કચેરીસર તેમની બઠવી થી ન થઈ વાને ૧૮૪૧ માં બીજા મહાયાજુદ વખતે રક્ષોદન ક્યાનંદર તરીકે તેમને આફ્રિકાના યુદ્ધમાં ભર્યે ભર્યો સાથે લડવા માફકતારામાં આવ્યા.

જે વર્ષે આફ્રિકામાં ભર્યે ભર્યો ચડતો સિવારો હતો. તેમને બસલ તાપ ખિદીશો કે અમેરિકામાંથી પણ ડરવેરો કહ્યું હતો. આફ્રિકાની એ વખતની લડાઈઓ પછી ભર્યે હર ચલુદી. એ કાળે રાજેન્દ્રસિંહજીની બીજી ફાયલ હાન્સર તથા નીજીઈન્ડિયન મેજર જિગેટને ગિયોલી આગળ જમાવત ભર્યે લડવાનો સામનો કરવો પડ્યો. મોટું યુદ્ધ થયું અને રાજેન્દ્રસિંહજીની આખી પલવન તથા ચીટર જિગેટ ગિયોલીમાં થેરાઈ મઠી. બહાર નીકળવાનો મોઈ માર્ગ રહ્યો નહિ. રાજેન્દ્રસિંહજીનાં ચોરે, સાહસને યુદ્ધકૌતવ. ની આ કપરી ક્ષેત્રી હતી. તેમણે તલકાળ એક અઢદસ એરો સાદસરેથી નિર્મુખ રૂપે, હરામની તોષેને સામી છાતીએ ઝીલતંઝીલતાં દુરમન હરાજ વંધીને આરપાર નીકળી નહું, અને આગળ રજુમાં રૂચ કરવી ! કામ અત્યંત કષ્ટ હતું. દુરમનો સંપ્રધામાં વચ્ચા હતા એટલું નહિ પણ અત્યંત દળમાં રૂચે સાસાંકાંથી સંપૂર્ણ સમજ અને અત્યંત હતા. પણ કેરવિયાં કરનાર રાજપુતોનું અમીર લોહીમાં ધરાવતા રાજેન્દ્રસિંહે અંતે આગેતાની વર્ધ લીજલિક રીતે દુરમનો પર હુમલો કર્યો મોટું ધમસાણ થયું ને જીતેલેવામાં દુરમન હરાજ વંધીને તે બહાર નીકળી ગયા. હતાગ વચેલા દુરમનો તેમની પાછળ પડયા. પણ જ્યાંજ્યાં ચે તેમને સામી પેઠે આપસ કરતા જઈને એક ટકરીને જીત તેમણે પડી લીધી, અને રાને ફરી અંધારાને લાગ વર્ધ ત્યાંથી સુતસિત રચને પડેલી ગયા. તેમને તથા તેમની ગણદને છવતી પાછી આપવી જોઈ મોટા એરો અઢદસે પણ વર્ધ થઈ ગયા, કારણ એ રાજપૂત ભર્યે થેરામાથી દૂરીને આવડું એટલે પ્રત્યક્ષ સુતરુમાં મુખમાંથી દૂરીને આવવા બરાબર હતું.

રાજેન્દ્રસિંહજીના આ પાકામ પછી તેમની કીર્તિ ચારે દિશામાં ફેલાઈ અને બહુ ઓછાને મંગલ હો. એસ. ઓ. તું બહુમાન તેમને મળ્યું. દિલ્હી આવ્યા બાદ તેમને આખી બીજી ફાયલ હાન્સરમાં મહારાજ નાનાવવામાં આવ્યા. ૧૮૪૫માં યુદ્ધમાં તેમના

માસમાસેનાં વંધી :
અમરો

બચાવું ન ગિતરૂં આ વંધી નહીં ચા તવાય કાંઈ મોટા પ્રમાણમાં નહીં પડે છે. મરીનો કેપ પણ બચાવું એવો જુલુ મામ માંચ અને પત્ર લાગી રેમનાં. પણ તેની વિશેષતા છે તેની ઉપી દઆંગળ લાખી ચપ ચાંચ. વચ્ચેથી સંદેહ સાંકી એ ચાંચના ઉડાનો આકાર તથેલા થા અમથાના ગોળ ચાડા એવો હોય છે. આથી ન તેને આપણે ત્યાં થયેલા ને એરેછામાં Spoonbills કહે છે. ૧૮૫૧ ૧૨માં ટાંગમાં કરનાર આ વંધી દિવસે તો સાંત અને ખિદિય હોય છે, પણ સાંત પડતાં ન ખાવાનું મેલવવાની તેની પ્રતિષ્ઠા થાય છે. ખાવાનું શોધવાની તેની પ્રતિષ્ઠા પણ અમળ છે. પાણીમાં ટાંગાંબંધ નહ પડી, સિમરની શોધના આખો પર ખડી તે સામે કાંઈ ચાલ્યું નય છે, ને એ ન રીતે વળી પાછું આવે છે. દેડાં, છવાત ટવાઈ અલ્લર પ્રાણી ઉપરાંત વનરપતિ-જન્ય આદાર પણ તે ધણે ખાય છે.

આશ્વર્યની વાત એ છે કે દોઢ વર્ષનો સાંતો દેડ ધરાવનાર આ વંધીને અત્યંત લેપન કરવાનો અર્થવ નથી તેથી તે મોઈ પણ પ્રકારની બોલી કાઢી શકેવું નથી. ક્યવિનું માત્ર ધારણથી બોલાવી શકે છે. જોમામું લીતરાં તે ટાંગાંબંધ માના બાધે છે અને એજીસાચે સહેજ ડાખવાના ગાર ધોળાં દડાં મૂકે છે.

નિશાળ અનુભવને કારણે સૌરાષ્ટ્રના આતે લોકસંપર્ક ખાતાના રેખુરી હિંદુકરને તે નિમાયા, જ્યાં દોઢ વર્ષ સુધી ગિરિદરી અંદર (સાના-હકાર) તરીકે પણ તેમણે કામ કર્યું. પછી તે એક પછી એક કક્ષા અધિકારની જગ્યાઓ તેમને મળવા લાગી, ૧૯૪૬માં તે બિરોડિયર થયા ને પછી ટેન્ક પસરનાના કુખ્ય અમલદાર બન્યા, તે ટેન્ક વગેરે બખતરિયા ફજના તુકના તલ્લ મનાય છે. દેહરાજાદના કુદમાં તેમને એ અનુભવ દીધી નીવડેલા.

હિંદુ સ્વતંત્ર થવા પછી તે હિંદની રાજધાની દિલ્હીના સંસ્થાન માટે કુખ્ય અધિકારી નિમાયા, જ્યાંથી તે લેફ્ટેનન્ટ મહારજ અધિ-અધ્યાને સ્થાને પૂર્વ નિશાળના સેનાધિપતિ નિમાન્યા. અને મધ્ય અધિકારમાં ન હિંદીનું વિશ્વગના ઇ. એ. સી. ઇન સી. (મહારજ એડિસર કમાન્ડિંગ ઇન ચીફ) તરીકે તેમની નિમણૂક થયેલી.

હિંદના લોકરી હતિદાસનું એ નમું પ્રકાર ૧૯૪૭ની ૧૫મી ઓગસ્ટથી લખાઈ સર થયું છે તેના લે. ૪૪૨૪ રાજેન્દ્રસિંહે પાતાની અનન્ય સિદ્ધિ વડે પાતાનું નામ બેળને અક્ષરે લખાવ્યું છે. અનિધમાં પણ હિંદના પાન ગોરવણ કરતા રહે તે માટે તેમની સક્તિએ મોટા કામે. આપેરો એવી માત્ર આશા નહિ જાતી છે.

મેરવર મહારજા જયંતિ યોધરી

યોગ્ય તક અને અનુકૂળ શરતોમાં મળ્યાં હિંદનું લોકરી અધીર રૂપે જાણી લોક છે તેના બીજા સ્વતંત્ર શાખો મેરવર મહારજા એ. એન. યોધરી છે. આને લોકરી અધિકારીઓમાં સૌથી નાની હકાર (ગાંધી ૨૦ વર્ષની) ધરાવતા દોવા છતાં દેહરાજાદના કુદમાં સેના-પુર મેરવર તેમણે એ સ્થુમેગલ તથા બંદાહરી બનાવ્યાં છે તે કોઇ મનુ દિલ્હીને માટે મગજલ થવા મેળું છે. દેહરાજાદથી ૧૭૫ માઇલ દૂર એવા સેનાપુરથી તેમણે એવા વીરવહરે આક્રમણ કર કર્યું છે નિશાળના સેન્યને ક્યાંય પણ મેરવર બાંધીને સતમને કરવા જેટલો બખત કે વિશ્વાસિ જન મળ્યાં, અને પાંચમે ન દિવસે શ્રી યોધરીની પસરન સીંદરજાદથી માત્ર ૨૫ માઇલ દુર આવી નિશાળના દારે

અઠપ્તાવખલાગી. તેમની આ વીરજીક બંદાહરીને લીધે નિશાળને આરથી વહેલી શરણાપતિ રૂપીકારથી પડી.

કલકત્તાના એક અગ્રીતા મેરિટરના એ જ્યેષ્ઠ પુત્ર છે, એમનો જન્મ ૧૯૦૮માં થયેલો. રાજાનો અભ્યાસ હંદનમાં પૂરા કરી ત્યાંની પ્રખ્યાત સંસ્કરેટની લોકરી રાજાનાં તે જોડાયા, અને તે સિણ્ણ લીધા બાદ ૨૦ વર્ષની નાની વયે જ તે ડખી લાઇટ મેલકરીમાં અમલદાર તરીકે નિમાયા.

મધ્ય મહાકુદમાં 'રેકર્ડ ઓફિસર' તરીકે તેમણે આફ્રિકાના સુદાન, એનિસીનિયા આદિ રેતાળ પ્રદેશના સ્થુમેગા પર વિજય-ચીસ કરદિર્હી જતાવેલી અને છેલ્લે છેલ્લે મધ્ય પૂર્વના કનાઈ માપ્પર મહારજ તરીકે તેમણે એ અમિનદનીય કાર્ય કરી જતાવેલું તેને કારણે તે તેમને એ. એ. ઇનું લોકરી નિહદ આપવામાં આવેલું. હિંદ પાછા ફર્યા બાદ તેમના વિરિષ્ટ લોકરી અનુભવને લીધે તેમને કોલાની રેકર્ડ ઓફિસમાં પ્રોફેસર નીમવામાં આવ્યા અને ૧૯૪૪માં ફરી તે ૧૬મી લાઇટ મેલકરીના કપરી અધિકારી નિમાયા.

આ પસરનું હિંદી લોકરી હોવામાં એક વિશિષ્ટ રથાન હવ. હરી બખતરિયા હોવાની આ પ્રથમ રેન્કમેન્ટ હતી, એટલું જ નહિ પણ હિંદમરગમાં તે સૌથી મોટી હતી. આથી પસરના સેનાપતિ થવાનું હિંદી તરીકે પ્રથમ માન યોધરીને મળે એ નાનકડો નાત નહોતો. તેમની આગેવાની નીચે આ પસરને કુદેથી મોક્તિવા સુધીના ૩૦૦૦ માઈલના પ્રવાસ માત્ર એક મહિનામાં પૂરા કરેલો. રેન્ક પાર મિતરદોગે એ અઢાઢ કોહી તેમાં અમરક્ષક તરીકે મેળવે શ્રી યોધરીની આ જ પસરન હતી. અજરેરાના કુદમાં તેમણે ફરી પાતાની જનનનંત બંદાહરીને પરચો આપ્યા હતા. એ હિંદી જીન તથા જુવામાં પણ તેમણે સફળ કુદાં જેવેલાં. આથી ૧૯૪૬માં તેમને સિરોડિયર ને ૧૯૪૮માં મેરવર મહારજ બનાવવામાં આવેલા. પણ કેવળ બંદાહરી, પરાક્રમ કે જુતાવું કામ સફળરીને પાર પાડવાની સક્તિ માટે જ ન તે મરાહર નથી. હિંદી લોકરના તે એક

બ્રિટિશ રાજ્ય છે. યુદ્ધની સમગ્ર યોજના કરવી, તેમાં સરકારનો બહુ ઝાંઝવેલો તથા યુદ્ધ સત્તર છત્તર મોટા કચાંકચાં સાધનો તથા પરિજનો હથેલીઓમાં લાવવાં તે બધી કરવું ફરિયાદ મદદરતાં આપી જતા કરવાનું કાર્ય તેમને સોંપાયેલું છે. થોડા વખત પહેલાં જ ઓરિજિનલ ઓફ આર્મી ઓફ ઇન્ફન્ટ્રી ટ્રેનિંગ તરીકે તેમની નિમણૂક થઈ હતી. અને હવે તેમની કો સર્જિસિયન કારણે જ તેમને હેડક્વાર્ટર્સના સરકારી પછીપડતા નીમવામાં આવ્યા છે. આગ્રહ દિલ્લી બાંધે સરકારી કારકિર્દીમાં તેમને માટે ટોચનું સ્થાન હતી એ દાવડા લાગે છે.

મેજર જનરલ અનિલ અનિલ કુર

આજ સુધીની બ્રિટિશ પ્રજાસિ કો હતી કે દિલીએને સરકારમાં કાંઈ સ્થાન ન આપતાં તેમને ગાલજ ન રાખવા. આશિષી પ્રજાસિને થોડાની બિનહરીફ યોગ્યતા, પરાક્રમ અને યુદ્ધગોષ્ઠી તોડનારા દિલીમાંમાં મેજર જનરલ અનિલ અનિલ કુર આગળ પડતા છે. બીજાઓની જેમ આગ્રહારી નિમણૂકથી નહિ પણ એક અદના સેનિક તરીકે તે સરકારમાં દાખલ થયેલા, અને કેવળ થોડાની ગુજુવનાને લીધે જ આજે મેજર જનરલના પદે પહોંચ્યા છે. આમ દિલી સેનિકના બધા તબક્કાઓનો સૌથી વિશેષ આગુલ્ય પરાવતા અધિકારી ગણાતા મેજર જનરલ કુર હેડક્વાર્ટર્સ પરાની ચડાઈમાં બેઝવાઈટ વરફી મેજરલ દુગાં કીને નિજાગને મંજૂરી નાખતા.

ફિલ્દીની સેન્ટ રીફર્સ કોલેજના નાણીતા પ્રિન્સિપાલ રહેને ત્યાં છે. ૧૯૬૬માં તેમનો જન્મ થયેલો. ઇંગ્લેન્ડમાં ફિનિશી હાલેન્માં બાલ્યતર પતાવ્યા બાદ સરકારી પ્રવૃત્તિ તરફના આકર્ષણને કારણે તે સૌલ્ય ફ્યુઝિલિયસની કુટુંબી પસંદગમાં સાદા સેનિક તરીકે દેખાયા. પણ કોલસાની ખાણમાં પરીચીંદીથી જેમ જમકમા રમર રહેતો નથી તેમ જી રહેની યોગ્યતા પણ ઊંચી ન રહી. તેમને જ દેલાં લાન્સ કોર્પોરલ, પછી કોર્પોરલ અને ઉપર સાઈન્ટ વરીફ નીમવામાં આવ્યા. ૧૯૪૧માં પહેલા ગ્રાહ્યુદ વખતે સોયેના પ્રખ્યાત બીજી યુદ્ધમાં બ્રિટિશ કુટુંબીના સરકાર તરીકે તેમણે લાગ

લીધેલો. એ યુદ્ધમાં બેને પછે મથનક છુટારી થયેલી. જેમાં કુર પણ પવાયા હતા. ૧૯૪૨માં મેજલ રેજિમેન્ટના અધિકારી તરીકે અધ્યાન યુદ્ધમાં તથા સરકારની ઇતર સરકારી પ્રવૃત્તિઓમાં પણ તેમણે થોડી કામગીરી બાંધેલી.

શીમેપીમે તેમણે થોડાની રેજિમેન્ટમાં એક પછી એક ચડિયાતા બધા જ દોડાઓ મેળવવામાં ગાંડ્યા. ચાર વર્ષ તે ક્વાર્ટર માસ્ટર હતા, પછી ચાર વર્ષ આઈનસુપન્ટ, પછી કમ્પની કમાન્ડર અને ૧૯૪૧માં કિંગની બર્લિથના સેકન્ડ ઇન્ફન્ટ્રીમાં કમાન્ડર તથા ૧૯૪૩માં તેમને સેક્ટરન્ટ કનલ બનાવવામાં આવ્યા. બીજા ગ્રાહ્યુદમાં તેમણે બતાવેલા નેપુલ્ય માટે ઇ. ૧૯૪૬માં તે કનલ બનાવવામાં તથા તેમની ઇન્સુપર સેવા માટે જી. બી. ઇ. નું માનવરું બ્રિટિશ તેમને મળ્યું અને ૧૯૪૬માં તેમને બ્રિટિશ આરના હોદ્દા અગ્રવામાં આવ્યા બાદ જ નહિ પણ ડિરેક્ટર ઓફ મોરાલ તરીકે નીમવામાં આવ્યા. હિંદ સ્વતંત્ર થયું ત્યારે તે ગિલ્ડરી સેક્ટરી હતા. ત્યારથી ૧૯૪૮માં તે મદ્રાસ વિસ્તારના મેજર જનરલ નિગાયા અને જી. જી. હોદ્દો હેડક્વાર્ટર્સ પરાના સરકારી પમતામાં તેમણે મદદરતાં લાગ આપ્યા. એક સારો સેનિક પણ હોય તે એ જી. જી. સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિ કરી શકે તેનું મેજર જનરલ કુર એક પ્રતીક છે.

વાઈસ એર આર્મી એસ. મુખરજી

હેડક્વાર્ટર્સ પરાની વીળગિયારમાં વિમાની પ્રવૃત્તિનું સંચાલન કરીને નિઃકર્મનાં વિમાનપરો તથા વિમાનેને લગતે કરનાર વિમાની દળના વાઈસ એર માર્શલ એસ. મુખરજીનું દિલી વિમાની દળમાં અગ્રણી સ્થાન છે. વિમાની દળના પ્રજાસિ મદદરતાં હોદ્દા પરાવનાર તે જ પ્રથમ દિલી હતા. દિલી વિમાની દળના અમલદારો મહેનો લાગીમ લેવા ગયેલી પહેલી જ દુકામીમાં તે એ એક હતા, અને દિલી વિમાની દળમાં કારગિલ મેજરનાર પણ તે જ પ્રથમ દિલી હતા. રેક્રૂટના કપરી નિમાનાર પણ તે જ પ્રથમ દિલી અને વિમાની દળના કેન્દ્રના અધિપતિ નિમાનાર પ્રથમ દિલી પણ તે જ.

ખાત્રે વિગામી દેખાવે ધૈર્યથી કમળાન્દર તથા નીકે ગાંધીજી અંદર રહેલો દેખો દોડી ધરાવતા પશુ છે ન પહેલા લિંકી છે.

ઈ. ૧૯૧૨માં કલકત્તામાં તેમનો જન્મ થયેલો. શરૂઆતનું શિક્ષણ કલકત્તામાં લંકી કેમિસ્ટના પશુ અભ્યાસ કરવા તે ઉપરેક થયું; પણ વિધિએ કંઈ બીજું ન બાંધ્યું હતું. ત્યાં પહેલાંથી વિગામી દેખી તાલીમ મહેતા દેવેન્દ્રનાથે દરીશરમાં તેમણે પરીક્ષા આપી અને તેમાં પાસ થતાં ૧૯૩૭માં બી.એ. પાસી સપ્તીદાસ સાથે મેન્ડાલીન પરી કરી. ત્યારથી તે શાહી તથા દિલી વિગામી દેખામાં પેશવતી કામગીરી બંધનતા આપ્યા છે. ૧૯૩૭માં પેશાવર ખાતેની પેશાની પ્રવૃત્તિમાં ને તે પછી વડોદરા તથા સુકામાં તે ખેાખે છેલ્લા. એક વર્ષ એડમન્ટન્ટ રજા બાદ તે પહેલી રકબાંડૂનાના કમ્પાઉન્ડ આર્કિટકર નિમણાવ્યા. ત્યાં પોતાની હિમત, ચપલતા, કુશળતા તથા બહુશ્રીથી કામ કરવાની શક્તિની એ દોડી હાપ તેમણે પાડી તેથી તેમને એ. બી. ઇ. નો પિતાળ આપવામાં આવેલો.

સુવાની બાહ

સુવાની બાહનું સેવન વાણુ, પિત અને કંઈ એ ત્રણે દોષનો નાશ કરતાં છે. તેથી કોઈ પણ દોષના પ્રયોગમાં, અન્ય સારી તબિયત હોય ત્યારે પણ સુવાની બાહનું સેવન હિતવર નીવડે છે. અતિસારના રોગમાં પણ સુવાની બાહ ત્વરિથી લાદી તેથી નાંખી આરામ કરે છે.

અર્ધ(દાર) તા રોગથી પીડાતા માનવી સુવાની બાહનું સેવન કરવાથી કાળજિયાત અને વાણુથી દૂર રહે રોગમુક્ત બને છે.

આ બાહનું પ્રયોગ(વિધિનિયમ) તત્ત્વ 'અનું' એકું પશું મોટું પ્રમાણ રહેલું છે કે પ્રજાપક તત્ત્વ 'અની' કૃતિચામાં બાજશે અને નમળાંદમાં માનવીઓની તે કૃતિ તેનાથી દૂર ચઈસરી રાખજાત બને છે. વળી આ બાહ રુચિશર દોષ મંદ રાગિનિવાળાઓને માટે સેવન હિતવર છે.

સુવાની બાહનું સેવન ધુલિવર્ષક અને નેત્રનું તેજસ્વ્યક દોષ બાજશે, નિદ્રાધોષ અને આંખનાં તમામ દરદીઓ માટે હત્તમ છે. શરીરમાં રહેલાં ઝેરા હરી લેવા માટે આ બાહનો રસ લગા ચોખ છે. તાવનાં દરદીમાં આ બાહની કાંઈ અસરકારક છે. (કેદામતરખ)

જાનેન્દ્રિયો દેહરૂં પાંચ કે દસ?

આંખ, કાન, નાક, છલ ને આગી એ પાંચ જાનેન્દ્રિયો દ્વારા જ જાણના સર્વ ધાર્મીના અસ્તિત્વને આપણે પારખી શકીએ છીએ એમ લાગ્યા વખતથી આપણે માનતા આવ્યા છીએ. પણ વિજ્ઞાનના પ્રયોગો દ્વારા હવે નહીં થયું છે કે સ્વચ્છત્વિને ફક્ત પાંચ જ જાનેન્દ્રિયો નથી. જર્મન વૈજ્ઞાનિક વોલ્ફબ્લૂડ(Wohlblood) એવું સ્થાપિત કર્યું છે કે પ્રાણીઓને સાત, માદ કે તેથી વધુ જાનેન્દ્રિયો છે.

પો. વોલ્ફબ્લૂડ નિઃશ્વાસક રીતે કહે છે કે ધરતી અને દેહી જ્ઞાન દર્શાવવા માટે, આપણે દેહાંતરથી શકીએ તે જાણી, સતીની સમગ્રતા યોગ્યર ભવની રાખવા માટે. એવાંચિત્તં વર્ણબંધુકાં પેશી માટે જુદી હન્દ્રિયો દોષની ન જોઈએ. સતીની સમગ્રતા ભવનનાં માટેની હન્દ્રિય કાનની અંદર એક અવયવ (Cochlea) ઉપે માનેલી છે. પણ હંધુ છે હન્દ્રિયના સમગ્રતા ભવનવાના કાલક વપર જ્ઞાનના લેતુકો કયા પ્રકારે નિયંત્રણ કરે છે તે સ્પષ્ટ થયું નથી. આ વધુ હન્દ્રિય ઉપરાંત આલુસને દૂર અંદર ઉપર આગમી જનતા જનાવની આગમીનું જ્ઞાન કે પ્રસંગીત સચ્ચનું પણ જ્ઞાન પ્રદાં છે. જેને આપણે ઓલંકા, રવયંચીત કે રેણુના નામથી સંબોધીને તેને આપણે છીએ. પણ વારંવાર તે તે મટ્ટે કાંઈ જુદી ગોઠસ જાનેન્દ્રિય ન દોવી એટલે એમ વૈજ્ઞાનિક કહે છે.

વળી દેહાંતર-કાર્યો કોઈ એક જ હન્દ્રિય દ્વારા થતાં નથી એમ સ્થાપિત થયું છે. દા.ત. સાંજનગની કિષિ કાન દ્વારા થાય છે એમ આપણે માનીએ છીએ. પણ સતી-સાંજનિદ્રો કહે છે કે આ સાંજન-તામાં સેખનું સર્વોંસ નથી. ભવિષ્યના કાન કાપી નાખવામાં અને કે કાનના પકડાને કાંઈ પહેલાંચાડવામાં આવે તોત્રણે તેની સાંજન-વાની શક્તિ કાન પામી નથી. એકે, કાનથીએ નામના હંમેશિયન વૈજ્ઞાનિકે તદન બહેસ આલુસ અને કૃતશને તેમનાં કાંડકાં દ્વારા 'અવા' વહન કરી સાંજનના કરવાની અભિનવ તરણી શોધી કાઢી છે. જે પરથી કૃષિત થાય છે કે આજનાં વહનધર્મો કાન ઉપરાંત અન્ય અવયવમાં પણ દોષા જોઈએ. એ જ પ્રમાણે જોવાનું કાર્ય પણ આંખ સિવાય બીજા પણ હન્દ્રિયો કરે છે. તોએનામાં ચલુવિલીન ડો. ફેડરીક મેન્સફેલ્ડે તત્ત્વ પ્રમાના અંધતાકર્મમાં અંધ જાળકોને ઘણેન્દ્રિય દ્વારા 'જોવાનું' કાર્ય કરવાની ટેવ પાડી છે. એ પ્રયોગોએ નહીં કહ્યું છે કે ચલુવિલીનો કાન દ્વારા ગાકાનો, વર્ણ, ખેડનું ફરનીચર વર્ધેનાં કદ અને રૂપ કહી શકે છે. તેથી આવાજની યગતા ઉપરથી તે દેહના અંતર ઉપરથી આવે છે. તેને કલ્પાત કરનાર સાધનની જનાવનાં પદાર્થો પદાર્થ સાધનનાં રૂપ અને ધાતુ વર્ધે જાણને કેવળ કાન વતી પારખી શકે છે. આગ એક જાનેન્દ્રિયની જોડતી અવેષમાં બીજા જાનેન્દ્રિય મોટે ભાગે મદદરતી નીવડે છે. પણ કાંઈકાનનાં જ્ઞાન, સમગ્રતા ભવનવાની શક્તિ તથા કાવિનું કથન કરવાની શક્તિ કોઈ સહાયકારક જાનેન્દ્રિયો દ્વારા નહીં પણ કોઈ ગોઠસ સ્વતંત્ર જાનેન્દ્રિયને આધારી છે એવું વૈજ્ઞાનિકોએ પ્રયોગો ઉપરથી અનુમાન વારંબું છે.

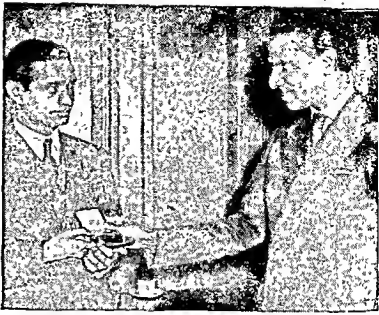
એ જ પ્રમાણે ફેડરીક પ્રાણીઓમાં નિવાસરયાન શોધી કાઢવાની ને આચર્યકારક સક્તિ દોષ છે તે પણ કોઈ જુદી જાનેન્દ્રિયને આધારી છે એમ વૈજ્ઞાનિકો કહે છે. કૃતશને પછે દૂર ખૂબી આવીએ તે તો પણ એવું છે પોતાના અચર્યકાર્યને આવી નબ છે એ જાણને ખબર છે. પોતાની તીવ્ર પ્રાણુસક્તિ વડે તે આ રીતે પાછો આવે છે એમ ઘણા માને છે. પણ તેમાં તપ્પોંસ નથી. માછલીને પ્રાણેન્દ્રિય દેહતી નથી, છતાંય દેહરૂંક નામની માછલી એમણ વર્ષ સમુદ્રમાં વચસાર કર્યા જાત, પોતાના જન્મરથાનની નહીંમાં પાછી કરે છે. પંખીઓમાં તો આ રીતે પોતાનું વતન શોધી કાઢવાની કૃતિ આચર્યકારક દોષ છે. પૃથ્વી પરનાં તમામ રમણે કાકરને પક્ષીએ દહારે માછલીનાં આચુક રમણતર કરે છે. મરદ જગુના આંખબળથી ધરપરી નાખનું પક્ષી આચુકરીતે જાનથી અડી આવે છે, લીવાળીશાય એક સુરેપે અને હત્તર એશિયાની આવે છે અને દંડસ વિજેતામાંથી આવે છે. જર્મન રહેલો પક્ષી દર શિયાળે ફિલ્મ આદિકા કીડા નબ છે અને વસંતની રસગાતામાં પાછું ફરે છે. આમ રથાનંતર કરવાનું અને આચુકરૂંકા બદલા નિવાસરયાને આવી જવાનું પક્ષીઓને શી રીતે આવડતું દરી કે વોલ્ફબ્લૂડ કહે છે કે તે માટે તેમનામાં કોઈ જુદી ચડ જાનેન્દ્રિય ન દોવી જોઈએ.

આ ઉપરાંત પણ પ્રાણીઓમાં બીજા એક અદ્ભુત જાનેન્દ્રિય રહેલી છે. ભવાના એક ગાગામાં મોટાં વંદરોંમાંએ ખૂબ દેરાના ગતી કરવા માંડતાં તેમનું કાસજ કાઢવા જેર ભેગવેલું ખાલ બંધે મૂંઢવામાં આવ્યું. વંદરોંએ તે જેરી ખાદ ખાધું નો અર્ક, પણ તરત જ તે જાગ બહાર સીમમાં દોડી ગયાં અને જેર નિવાસર ઇડ સીધો કાઢી તે બહાર નાખ્યાં. આથી મોટા કાનનાં વંદરોં સહુના પંચન-વાની લેખરી થયાં. આ તથા બીજા અનેક હાજબાજો ઉપરથી વૈજ્ઞાનિકો માટે છે કે પ્રાણીઓમાં એક વધુ રહસ્યમય અને અજ્ઞાત

જાનેન્દ્રિય દેખી બેઠે છે. આ જ જાનેન્દ્રિયનું પ્રતાપે પ્રાપ્તિ આ પાતાના પોરાક શોધી કાઢે છે, પછી આ કહેવાતાં જ્ઞાની જાણમાંની કે જ્ઞાનીનાંથી હિટ દગલિયાં કાઢીને જીવાત શોધી કાઢે છે.

ઉપર જણાવેલી જાનેન્દ્રિય વડે કે બીજી કોઈ વિશિષ્ટ જાનેન્દ્રિયને કારણે મન અને દક્ષિણ અમેરિકાના પોપટા ધરતીકંપની આગાહી કરી શકે છે. પોપટની હીલચાલ દોઢે ત્યાંના પત્નીઓ અચૂક રીતે આગ્રામી ધરતીકંપના ભય સાથે સાવધ થઈ રહે છે. એ જ રીતે વાદળોનું નાગનિશ ન ના દેખે તે પછી ટોર ને ઘોડાંની એ જાનેન્દ્રિયને કારણે થતા વિશિષ્ટ ચેતનાના ઉપરથી યોવાઓ યોજાનું આગમન બહી શકે છે. કેટલાક પ્રાણીઓ અને ખાસ કરીને વાળી, ઘોડાનું શ્વસુ અંગાડથી બહી શકે છે. અને તે માટેના નિયત રચણે પહેાંચી નવ છે એ તો ખૂબ બહીલી વાત છે. એ જ રીતે કેટલાક માણસો પણ આગ્રામી બનાવોનું જ્ઞાન ધરાવે છે. આ જ્ઞાનને લીધે માણસો નજીના ભવિષ્યમાં આવનાર આપતિ, શ્વસુ થા ફર વસતા આપત્તન પડે આવનારી કે આલેલી આપદા બહી શકે છે. આ જ્ઞાનને અમર્યવાદ કે ઉચ્ચ પ્રકારની કલ્પનાસક્તિ લેખણમાં આવે તો બહે, પણ વૈજ્ઞાનિક કહે છે કે આ નવમી જાનેન્દ્રિયના શુદ્ધ અને શુદ્ધરચણ કાર્ય કે જ ન દોષ રાકે ?

દસમી જાનેન્દ્રિય વિચારબળની છે. હિન્દોદિગ્રમ આને એક પ્રકાર જણાય. મહાવીરા સર્વ જિવ પણ એમાં જ આવે. બધાં કરતાં કેવરામાં આ દસમી જાનેન્દ્રિય કમ્પ પ્રમરે ખીચેલી દેખ છે.

‘કેનેડી ચન્દ્ર’ મેળવનાર પ્રથમ હિન્દી

લંદનની ડેપુટિયન ઓવર સર્જિસ્ટ્રી સેક્રેટરીજ(પ્રમાણિત સેક્રેટરી સંઘ)ની પરીક્ષામાં લીધે ત્યાંને આવનારને દર વર્ષે જનરિસ કેનેડી ચન્દ્રક અપાય છે ૧૯૪૬માં શ્રી આર. એમ. પટેલ એ ચન્દ્રક મેળવનાર આજ સુધીમાં પહેલા હિન્દી છે. ચિત્રમાં લંદનમાંના હિન્દી હાઈ કમિશનર શ્રી બી. કે. કુમ્ભેનન તે ચન્દ્રક શ્રી પટેલને આપી રહ્યા છે.

આમ, પ્રાણીઓના અનેક અદ્ભુત કાર્યોને આપણે ‘પરજીવ’ નામે સંજોગથી જીએ; પણ શારીરસાધન, પ્રાણીશાસ્ત્ર, માનસશાસ્ત્ર અને વૈદ્યકીય શોધખોળો તે ક્રિયાઓ તથા જ્ઞાન વિશિષ્ટ જાનેન્દ્રિય દેખાનું સ્થાન કરે છે.

—ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

શરદ-પૂર્ણિમા

વર્ષાના વાદળજેથી આકાશ પછો પહેલવહેલો આગમી આ નિરગ્ન અને નિર્ગળ પૂનમ વખતે નથી દોનો કનાવાનો કજાગર કે નથી દોની શિશિરની શરીર કનાવની યાદ. તે સ્વપ્ન સચિત્તે સ્વસ્થ નળતામાં જાન ને જા તારાંથીની જન્મે કજાગરની પ્રકાશતા ચંદ્રની શોભા, તેની કુશ ને પી ચાહનીમાં નહવં સુષિત્તું સીરવે. અને તે વખતની જાન પર ઘણી બહુઈ અસરને કારણે શરદ-પૂર્ણિમા આપણા તહેવારોમાં અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. શરદ-પૂનમ એટલે કુદરતનું કાવ્ય અનુભવવાનો તહેવાર

એ દિવસે આપણે ત્યાં અગરની કે ખુડકાં મેદાનોમાં ભેસી ચન્દ્રની અમૃતનસથી ચાંદની ઝીલતાઝીલતાં અને મિત્રમંદની સહે આનંદચિત્તે કરતાકરતાં કુપપીઆ ખાવાનો રિવાજ છે. ચોગાસામાં પાકેલી નવી ડાંત્રના પોઆ ઘણા મિઠાસાગા હાથે છે. કેટલેક કેકલે તેને કોપસ સાથે ખાવાની પ્રથા છે. શરદ-પૂર્ણિમાની ચાંદનીમાં કુપ-પોઆ શખી મુકવાથી તેનું અમૃતીકરણ થાય છે એના એક માન્યતા છે. આ કમાદારના કાર્યકંમ ઉપરાંત સીઓ કેરેક્ટર રાસ-વરના માથ છે. નાનામેશા પુરુષો એ આહુશાક ચાંદરજીવામાં આશપાયા રમે છે, કોઈ કોઈ કેકલે સંતીત થાય છે. તે કોઈ ધાર્મિક ન્યક્તિ તે

દિવસે વૈદિક આજ્ઞા પાસે ચાત્રનમર કરાવે છે. આમ શરદ જાતન આ ઉત્સવા દિવસે સીરવેનું બની સાં નેટરું પાન કરવામાં આવે છે જલ્લાં-પુરાણમાં કહ્યું છે કે શરદ-પૂર્ણિમાને દિવસે શહેરન રસ્તાઓ સાફ કરી તેના પર મુંદની જળનો છંટકાવ કરવો, જેકેકામે પુષ્પો પાદરતો, ચંદરવા વાજુવા અને બધે પ્રકુલ વાતાવરણ સાખડે કારણ તે દિવસે લક્ષ્મી બમે ફેરે છે. પણ તે સાચે નિસર્ગની એ અપહ્વનીય શોભા દેખ છે તે તો પ્રાયશ્ચ લક્ષ્મી કરતાં પણ વધી નવ તેવી દેખ છે ન્યોતિપીઆ કહે છે કે દિવસે ચન્દ્ર જુગીની વખતેમાં પમાઈ પારો જાવે છે. આસો સુદ ૧૫ને દિવસે આવતા આ તહેવારને મુશ્કરીમાં જામવરી પૂર્ણિમા પણ કહે છે. જેકેકે કેકો કાતિકરનાલની રાજ્યાત આ દિવસથી કરવામાં આવે છે. આ માસક દશમ, એકાદશી કે પૂર્ણિમાથી એક મહિના સુધી કોઈ પણ તીર્થ પા રહી પરોદિવામાં કરતા સ્નાનને કાતિકરના કહેવામાં આવે છે.

પણ શરદ-પૂર્ણિમાનું સાચું સીરવું માણડું દેખે તો સાચે જ વાચ્યે ક્રેકનું જીએ. તે વખતે નીરવ રાત્રિની સાંતિમાં તારા, ચંદ્ર અને સુષિ ને સંગીતમય, તાલ લે છે તેની આસ્વાદ એકવાર આખ્યા પછી આજે જ જુસી રાકાય તેવા દેખ છે.

ચાલુ તવારીખ સપ્ટે ૦

તા. ૧ રી. યવરાજ મહેતાના પ્રમુખપણા નીચે વેરાદશમાં પ્રધાનપદાની રચના.

તા. ૩ યુદેશના ચમર સાંભળુક તથા ચેન્દ્રસેનાપાદિયાના સોદાપ્રિય પ્રમુખ તથા સામ્રાજ્ય ડા. બેનેસરનું મૃત્યુ. (૧, ૩૦, ૦૦૦ના

પાદેશિક લશ્કરી ફળની રચના કરવાનો પ્રયત્ન પાશ્વરિન્દ્રનાં નિર્ણય.

તા. ૫ ગંગા નદીમાં પૂર આવતાં સંયુક્ત પ્રાંતના ૮૦૦ ગામમાં પૂર પામી ફરી વળ્યાં.

તા. ૬ બ્રહ્મદેશના કોરમુનીરૂટ ગળવાખોરાએ જોશબની તથા પેટુન કબજે કર્યાં.

તા. ૮ બ્રિટિશને નાતબદાર મુસ્લમાન કાયદે ને ગુલ્દો કરાવતો મુંબઈ સરકારનો કાયદો.

તા. ૧૨ પારિસ્તાનના ચમરને જનરલ ગિ. મહેમંદખાની ઝીણું અવસાન. (૧ સિદ્ધેશ્વરના આગમાં દિવસ લશ્કર સળગા રવાની

ચિન્તિતો નિરાગ તરફથી આવીશો.

તા. ૧૩ દિંદી રૂપની ફોતેલો દેરાસાદ પર પ બાલુથી નિર્મિત કસોસ શરૂ થયો.

તા. ૧૪ દિંદી પદેલી કુશર વિલ્હીનું પં. ભવાદરશાહે મુંબઈમાં પ્રવાસ કર્યું.

તા. ૧૬ દેરાસાદના પ્રતિનિધિરૂઢની સંયુક્ત સામ્રાજ્ય આગ મઠા ગાદે મા. (૧ દેરાસાદની રૂપ માર્કે ઉડે દિંદી રોના.

તા. ૧૭ નિરાગે શરૂઆતિ થાઓ. દિંદી ફોતેલો મુલકીત વિન્યા. (૧ યુનેના પેલેરા-ઉન ખોલના સાંતિફલ બનીડોટનું નેરકપ્રે-મમાં ખૂન.

તા. ૧૮ દેરાસાદની પ્રલ પૂર ત્રાસ વર્તા-વાન રાજાદોરના મેતા કાશી ૧૩મી

પરપાક. (૧ દેરાસાદમાં લશ્કરી વજીરની રચાવના. ચે. જ. ચીધરી લશ્કરી ચમરે.

તા. ૧૯ દિંદી અબલાગેની પાતાની યાકી-શના પ્રેસ ફૂટ આપુ દરિયાને રોઈડરની બે-રોશાફેટ પ્રેસ બોપુ દરિયા સોપાઈલના તેને રોઈડરની રોશમાં કાઢીદરી થયા.

તા. ૨૦ અબલાગા આવે, તેની પ્રાણ અને પદેસળી પર ફરી મારક મુશ્કાતો નિર્ણય.

તા. ૩૦ પૂર્વ પ્રાસ્તાનમાં હિંદુ વેપારીઓ આશીષ પ્રપાક.

આ માસ (ઓક્ટોબર) ઇતિહાસમાં

તા. ૧૨૯. ગાલ્લીયલના અપાક પરિશ્રમથી બનાવસ દિંદુ યુનિવર્સિટીની રચાવના. ૧૬૫૭.

તા. ૫ સેપ્ટેમ્બરમાં જ્યોત્સના સંભવકાંતિ ધરને પ્રલસતાક રાજ્યની રચાવના. ૧૬૧૦.

તા. ૮ દરિયામાં નુવન યુનનાં મેડામ્ કરનાર 'લેમ્બર્ડિયા' પત્રના આપીલ તેજીબના. ૧૬૧૮.

તા. ૧૪ બેન્કોફરેટ વિશ્વવિદ્યાલયે પદેલી નવાર સ્તીનાતકોને કપાત આપવા માંડી. ૧૬૨૦.

તા. ૧૬ બાપ્તિસ્ટાન ગાદિ મહાત્માએ લેવજિલ સ્વત્તામદ કપાત. ૧૬૨૦.

તા. ૧૬ યુલીવેટ ફોર્બેટના પ્રખ્યાત અભિજ્ઞ કાશીએક નવાયાપા સિદ્ધનું અવસાન. ૧૬૨૪.

તા. ૨૫ ચાપ ગાલ્લીયલમાં જ્યોત્સના સંધિયાનું મળ્યુત થાણુ આક્રોષ કબજે કર્યું. ૧૬૩૧.

તા. ૨૬ નવોનો લડત પછી આર્થર્વેન્ડ રવતન મળ્યું. (૧) વેલેશ મુમુખ ચુંડાયા. ૧૬૨૨.

તા. ૨૮ હિંદુ મંત્રીની દીક્ષા લઈ બારની મુશુ પદેત અબેડ સેરા કરનાર તેમનેની આઈદીસ કુમારિકા ભાંખી નિવેદિતલો જનમ. ૧૬૫૭.

તા. ૨૬ એમેરોએ નેપાળ રાજ્યના કલ્યાના કિલ્લા પર દુગથે કર્યો. ૧૬૪૪. ત્યાંના યુરખા રોલપતિ અલબદ્ધસિંહે માત્ર ૧૦૦ માણસોની મદદ વડે ૧ મહિના ૮૬૪ યાદી.

આ માસની વ્યક્તિનરોપ : અલ્લખનરાય કલ્યાણુરાય ફોટોગ્રાફ

ટેડે અને વિદ્વાત્યે નવોનસન કે ચેરેટનની શાદ આપતા, ગુલ-સતી આદિત્યની મઠ ચેટીના હલ્લા પુરંધર, વિચારભારતમાં કવિના

તથા સોનેટો સાદિત્યમાં પ્રવર્તાવનાર કવિ, કબોફાર પખુ બલિષ્ઠ મથ સર્વનાર લેખક, સર્વેશ્વરી પ્રમથસમુદાયે ધરાવનાર વિવેચક

તે વિચારક શ્રી અવંતરાય કામરેના જન્મ ૧૮૬૬ની ૧૩મી ઓક્ટો-બરે અમથમાં બલકલિય સાતિના થયો હતો. તેમના પિતા કલ્યાણુરાય રાજકોટમાં ચરનાવાપીસ દલ્તા, કાંદલે સાનું સિદ્ધાન્ત બ્રાજ-માં લઈ ૨૨ વર્ષની વયે તે રાજકોટ દાખરેલમાં કામલ થયા અને

તેમને વિદ્યાર્થીત્વના પૂર્ણનારી દેહન કોલેજમાંથી તેમણે બી.એ.ની પરીક્ષા ધમ્મ કાય મેળવે પાસ કરી, એટલું જ નહિ પણ એકેડમમાં પ્રથમ આવીને એલિસ રજીસ્ટ્રેશન મેળવી.

ત્યાંથી પુલાઈ આવે તે 'હિન્દુસ્તાન રેપરેટર'ના મરડનીશતંત્રી થયા તથા 'દાઈલ્ડ ઓફ ઇન્ડિયા'માં પણ લ્લાસે સળગા માંડી. પણ તેમની ઉછેક આદર. શ્રી. કોસ. માર્ટે ઉગ્લક

જ્વાળા દબી તે પિતાશ્રીના વિરોધને લીધે પાટી મૂકી, ફરી તે બે.બ. ક્રાન્ના અભ્યાસ માર્ટે પૂરે ગયા. એ અભ્યાસપણ દરપાન મદલિ રાનકે તરફથી તેમને માધ્યમસય પેશાના કાળના અમુલ્ય કામગીરી મળતાં તેમણે તેના પર કસીયાન કરી એક અભ્યાસપૂર્ણ

ઈતિહાસિક નિબંધ લખ્યો, જેને ગાદે તેમને માણેકલ લીમલ મુખ્યચંદ્રકે મળ્યો.

ઈ. ૧૮૯૫માં તે કાશીની કોલેજમાં પ્રોફેસર નિવાસ. ત્યાંથી ચોદશ, જ્યોતેર અને યુનાઈડ પખુ ઇતિહાસ, અર્થશાસ્ત્ર, ક્રિસ્ટીયુની રીવાદિ નિષ્પાના પ્રાપ્તાયક તરીકે તેમણે કામ કર્યું. એ દરપાન જ 'આરોહન' તથા 'શીર્ષિય આપુ રેનિસન' આદિ પુસ્તકો લખીને તેમણે આદિત્યજનવતમાં પ્રવેશ કર્યો. તેમના ગાદ વિદ્વાતો કાણે તેમને મુંબઈ, બનારસ તથા અલહાબાદ યુનિવર્સિટીઓના પરીક્ષક નિભાગા સામા. આનુસુરી તેમણે લખેલાં અનેક પુસ્તકો પૈકી ૮ કવિતાવાં, ૧ નાટકલખવામાં, ૧૮ નિવેદિતમાં, ૭ સંગ્રાહિત સાદિત્યનાં તે ૧૨ લેખકાનાં છે. ઉપરાંત બેનાલખવામાં નામક પરિચ, અલ્લાકાં ૮ ચરિત્રો તથા

એશિયાની ઇતિહાસ પણ લખ્યાં છે. તેમનું 'હિન્દુસ્તાન એડમિનિસ્ટ્રેશન ટુ ધ ડોન ઓફ રિપોઝિશનલ વર્ગ'નું પુસ્તક તે આંતરરાષ્ટ્રીય અ્યાતિ પાચ્યું છે. આ મહિને ૮૦મા

નર્વમાં પ્રવેશતા દોષા કરતાં તેમની સર્વનપ્રજ્ઞ અને રવાપાય તે પ્રથમ નેટશ ૧૨, ૨૦૬૬થી લલિ છે. ગુરુપાતાના સોરવર ૧૫ વિદ્વાન દીપીપુ થાયા.

લીજળીના રીવાની સોધ (આ માસને પ્રસંગવિરોધ) : આજે જનવતમાં સરવિને વિવસમાં પચમયા રેના કેલિસા વપચાના નીજળીના રીવાની સોધને ઇતિહાસ સોગાંચક છે. ૧૮૦૮માં મેલિસને તેના પ્રયોજે શપ કરીને પ્રસંગ વિવસમાં સર્વે પુસ્તકો વાંચે કરી ૬૦ ડબર પાનાની મેળો તેવાર કરી. સતત ૧ વર્ષ સુધી નિસસ થયા ૪૪ ૨૦ ડબર પ્રયોજે થયા. સાબેક રૂપિયાનું થામી કર્યું. ૧૮૦૮ સિદ્ધિપૂર્ણ થાતેના તાર રીવામાં રજી રાકતો નહિ. આખરે તેમણે મુતરની રીવા પર કાળેનું ૫૬ નામપેરો તાર ને વિવસમાં સમાગ્ન બાર રીવામાં મેલિસને. અને ૧૮૦૮ના ૨૪મી ઓક્ટોબરે મેલિસને થાટલે દેવે જાળીની ચાંપ કરીને ને એડિસનને વિવસ મળ્યાં. માત્ર ૩૦ માત, અને યુગારા વચરેના પ્રમાણ પ્રકરણે દલો. આખું જનવતક મળે કર્યું. એ પદેલી રીવા સતત ૪૫ લ્લાક બનીને કોલકાઈ ગયા. પછી તે અનેક મુશ્કાવનારો બાંદ લખિયા કામપ સુધી આસે ગેવા રીવા દેવાર થયા. આશ પ્રથમના ઇતિહાસમાં એક નવા યુવની શરૂઆત કર્યું.

બીજા મહાકાવ્યમાં રહેલા ના પરાક્રમ પ્રસંગ પામીના કટાક્ષીના દિવસો હતા. કાંસ, મહિષાસુર, નાગે ને પેનાઈ પદપાંદો હતા. દલર-બારસો નાની વિમાનો ઉડેલ કુપર આગ વરસાવમાં હતાં અને જ્વન દળ, કુપર પર કોતરવાની ધડીઆ અજાની હતી. એ આમીના દિવસોનો જ્વાન લેવા કુપરે પ્રગેશ અમેરિકન પગદાર લઈ ફિસર, જ્વન રટ્ટીઓને મળવા અગેશ રટ્ટીઓની તથા આળકો કોનેડામાં હતાં તેને કોનેડા લાવવાના ઘરાલા થી તેણે ફિસરને વિચારનું બાકું પછપુ. ફિસરે કહ્યું, 'તમને તથી લાગતું કે તેણી કોનેડામાં વધુ સલામત છે?' રટ્ટીઓ જવાબ આપ્યા: 'આને અર્થ છે આથી રજુ છે તેનો અનુભવ મારાં આળકો ન સે તે તેણી કોનેડા કીખું રહી બચ. મારે તેમને પૂરાં અગેશ બનાવવા બેઠો છું.'

કહેવતોના અર્થે: રાત્ર દાને ને પ્રભ જાને. સોને પાતાની રાત્રિ, અધિકાર અને મથકો. અનુસાર જ્વન ને પ્રવચન પર છે એ લાખ દર્શાવતી આ કહેવતનો ખાસ સમ્બંધ એ છે કે રાત્ર ધનવાન હોવાથી દાન કરીને ઉધરને રાહ કરે છે, બપોરે પ્રભ કમરનાન- (આદિ શારીરિક બાકિ) વડે. એના અર્થને તદ્દન મળતી તે નહિ, પણ એના જેવી બીજી કહેવતો: 'મોડાની છમ વધે ત્યાં નાનાનું સંધર વધે.' 'સકારીની છમ ને અકારીનાં ટાંચિયાં' વગેરે.

અને કાર્પી સમ્બં: હોલકું નાળકને નવર ન લાગે એવી ઓલેવી માથા: બંધ કે ટાંછું: કબુલવાનાના કબુ ક્રયા પાડવા ખજીયા બળદ ફેરવે છે તે; હોલકું.

અલિતનમગત: એકથી માંડીને કોઈ પણ રકમ સુધીના એકોનો કમિકા સરવાળો બહુવો હોય તે, કે રકમ સુધીના સરવાળો બહુવો હોય તે છેલ્લી રકમને ર વડે ભાસીને કે ભાગીકાર કરાવે તેને છેલ્લેથી બીજી સંખ્યા સાથે ગુણીને, ગુણાકારમાં તે છેલ્લી રકમ ઉમેરવી. દા. ત. ૧ થી ૮ સુધીના સરવાળો મેળવવા માટે $1+2+3+4+5+6+7+8=36$.

—બાઈલાલ બંદ બંદ

ચાનાં પાંદડાં બળતી સગીમાં નાખવાથી માખી નાસી બચ છે એમ કહેવાય છે.

પ્રાચીનમાં એક માત્ર હિંદ ને કોનું છે કે એને કુદરત તરફ નથી આવ્યું, કુદરત.

એક ચમત્કાત નવસાર તેમની ગ્રન્થ ગણા પા- ભીમાં મોચાળી તે વિશાળ અસર વડે બરમ કાપર ધસવાથી તેન પર કાપા દર થાય છે. તે ન રીતે એ લાગ લીજીતો રસ અને એક બામ રપેલાઈને લેકું કરી તે રસથી કાપર પરના કાપાને લગાડવાથી તે દર થાય છે.

૫. ૬ પોર

એક જાત નાદની કે આચળાં એવાં ખજારાવાળાં કળ, સફરબન અથવા કાયાં સાંભાલ આવાથી કાતનું આકૃષ્ટ વધે છે.

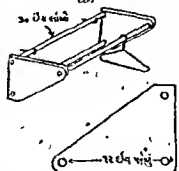
પૃથ્વી ઉપર જે ને ધાતુ છે તે બાધી ન રસર ઉપર છે; પણ ત્યાં એકથી બધી ગરમી છે કે તે સર વાહુ રૂપે ત્યાં વિચરે છે.

ગાખી કાંઈ સંભળી શકતી નથી.

કાંઈક એકાએક આવતા વસતા ત્યાં લઈ ખતો રસ કોતરવાથી સાંત પડે.

છત્રી માટેનો એક જ શબ્દ Umbrella (અબ્રેલા) ખૂબ હાસિયન બાબનો છે. તેનો અર્થ થાય છે 'અંબરો.'

જમતવા કુલ ટેલિફોનના ૬૦ ટકા તેા એલા અમેરિકામાં છે. તેમાં જે એકલા ન્યૂ યૉર્કમાં ન રર લાખ ટેલિફોન છે, કે આપ્યા કાન્સાસ ટેલિફોન કરતાં પણ વધારે છે.

કેવી જાતમાં નિર્વાં ધરસે આર સમાવના ને હોય ત્યાં ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કાટનાં ઉંચર, છત્રી કપડાં વગેરે કાંચનાં સાંધન બનાવી લેવાથી જાગવા બચાવ થયો. સાથે માપ વગેરે પણ આપ્યાં છે જેથી તે યેર પણ બનાવી શકાય.

કેસાંકેલિકા

અમેરિકન 'વસાહતશાળ'ની ચોલનસમુખ ખુરશી: કોનેડાથી પિલિમોસ કાપસે ધર્મરવા- લંચને માટે અમેરિકા જઇને ગતી વસાહત ગાંડયા બાદ ત્યાં કોગલિ નીરાંતના કાળમાં પોષે પોષે રથાપાવ, સમરમીમાં વજેરેમાં પોતાની રસરજત અને સાંધન સંભોગો અનુ- સાર કે રીતી ખીલવી (અલગત અર્થે છ દલ પર ચંડાંબેલી) તે 'પિલિમોસ'—એક જીવ- વસાહતશાળની રેલી કહેવાય છે. તે રેલીની આ ખુરશીનું બારીક અને વિપુલ શોભાનું કાર એમની સોનરેપિયાસાનું લોક છે.

પૃથ્વી પરની જમીનનું ક્ષેત્રફળ ૧૬૩, ૦૦, ૦૦૦ ચોરસ માઈલ છે.

કોનેડા દેશની એકથી કુલ વસતિ છે તેટલી એકલા ફ્રેંચ સહેરની ન છે.

એટી વાતા: કટપથી વાંચવાર વાંચકને વાંચેલું જરાજર વાદ નથી રહેતું એવું પણ જાને છે તે એટી વાત છે. કમરે કપાદાલંબ પાનું વોથી જનારને ન તે પાનાની વિખેનો સદેહાથી માદ રહી શકે છે.

નદી-મુખ-પ્રવેશનું નામ 'ડેલ્ટા' શાથી? નદીનો કાંપ વસવાથી મુખ આવજા પ્રદેશ બને છે તેનો આકાર ગ્રીક ભાષામાં ડેલ્ટા આપસર 'ડેલ્ટા' એવા છે. આ બાહ્ય નાનાં ચિત્રેલું એમ દેલ્ડા રોમન લિપિના D જેવો છે. આથી ડેલ્ટા. પૂર્વે પાંચમી સદીમાં ગ્રીકોએ નામક નદીના મુખ આવજના ચિત્રેલું પ્રદેશને 'ડેલ્ટા' કહેવાનું શરૂ કર્યું. ત્યારથી તેવા બધા પ્રદેશ ડેલ્ટા કહેવાય છે.

ધ્યાની
બાપુ

શ્રી ધીરેન્દ્ર ગાંધીએ મહાત્માજીના અંતિમાસમાં અલેખિત
૨ રૂકેબ. શરમાં, શાળાઓમાં કે અન્ય સંસ્થાઓમાં મહાત્મા-
જીની સાચાં તેના, માકાસાલેખ માલેચકરના પરિચય સાથે.
કિં. ડી. કે. પોસ્ટેલ છાંદ.

મહાત્માજીનું ગ્રિય ભજન

વૈષ્ણવજન

માની ભાંય પર સફેદ અક્ષરે કઠાવણરીતે છાપીને તેનાં
પોસ્ટકાર્ડ કાઢ્યાં છે. બજનની બંને બાજુ મહાત્માજી તથા
નરસિંહ મહેતાનાં નાનાં રેખાલેખન મળુ છે. આ
ત્માજીના પુરવચરમણની સાથે છાપનનો આદર્શ પ્રજા-
મણુ આ બજન સિધિબિગે-તદેવરે વિગ્રો વગેરેને બેઠ તરીકે
ટપાલમાં મોકલી સકાય, આ જગર વહેળી સમય.

ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૭-૦ની ચિઠ્ઠી મોકલો.
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

રચાવલિઓ અને છાપાલિઓ, લખાવલિઓ અને મતલિઓ,
છંદગરલિઓ ને કરવલિઓના વિતરણપુરે કે સ્થલિપત્ર ગમતિ.
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

NO LICENCE
NEEDED

અમેરિકન
મોડેલ
રિવાલ્વર

ગુંડાઓના તથા લંગલી પ્રાણીઓના
હુમલાથી તમારી નિદ્રાથી, મિત્રકત ને
આખરુનું રક્ષણ કરેલ.

ધરમાં દો, કલણુભિ ગયા હો કે પ્રવાસી દો, તે રેખા આ
મજબૂત અને આકર્ષક પિરતોલ તમારા શ્રેષ્ઠ અને વિશાસ
વિચની ગરબ સારો. આપમેળે ફરતી ૬ પારની રચના-
વાળી આ પિરતોલ સાચી અમેરિકન પિરતોલ જેવી જ રે-
ખા છે. ૧૫ ગોંસ વજન તથા ૬ ગ્રમ હેબાર્ડવાળી આ પિ-
રતોલમાંથી કાર્યકર અવાજ અને આંત્ર નાખતી નવાળા
નીકે છે આને જ આ બિનખર્ચાળ વાગરસકરેલ વસાવે.

નવત્રો નંબર: ૨૨૨ ૭૭૩ ૪૪૪

રેફરી ક્રિમલ: ૬-૮ ૭-૮ ૮-૮

વધારાના ૪ કડન બારના ૩. ૪-૮. વારંવારના પચાવાળા પિ-
રતોલ કેપ્સના નંબર ૩. ૫ બેલવાના તેલની શીશી: ૩. ૬
વિદ્યુત ટ્રિગ્ગિંગ કોર્પોરેશન પી.બી.સી.કોનપુર(ક.પી.)

લાંબા સમયથી જે નહોતી મળતી તે
સૌ. હંસા બહેન મહેતા કૃત

વિખ્યાત

બાલવાર્તાવલિ

પાંચમી આવૃત્તિ

જેની આર આલુલિઓ પાંચે મળે
એ જ એની સોમપ્રિયતા બતાવે છે.

વાંચતાં શીખતાં નાનાં બાળકો હોંશે-
હોંશે વાંચે તેવી, મોટાં બીજાંમાં,
આપણાં બાણીતી શિશુકથાઓ

આર રંગીન ચિત્રો તથા ૩૧ સ્પષ્ટ ઉદા-
રના સાદાં ચિત્રો સાથે પાકા પૂઠામાં

ક્રિમલ મે રૂપિયા • પોસ્ટેલ છાંદ

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષ્ટિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નખળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોષ્ટ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસધીર, અબક, કેમર, કસ્ટરી અને બીજાં હીન, પાચન
ને પોષ્ટિક ચોષ થેજતી લીલાં રસદાર આંખમાંથી જનાવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચારણ

ઉપચાર

તેનું નિયમિત સેવન

૧ રતલના પોટના રૂ ૧૦૦ લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરંબુસકિત
૨ " " રૂ ૫૦ આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.
૩ " " રૂ ૨૫

કારખાનું:

સયાલીશ:

મુબાઇ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ શ્રવસ - ગાંધીશૈલ

કુકાન:

જૂની મદાવનવાડી

મુબાઇ-૨

કુમારોનાં

બાળ

બુદ્ધિ

અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્વાદો

૧. અવનમિત અવલેહ: સ્વાદિષ્ટ પોષ્ટિક ચારણ.
૨. હૃમરાજ તેલ: મુરતકને શીતળતા અર્પનાર, ગાંધેકિત વધારનાર તેલ.
૩. ત્રેલેષાવર્તિ: આંખોનું તેજ વધારનાર, દષ્ટિને સ્પષ્ટ બનાવનાર.

જામનગર રાફુધર લેબોરેટરી લિ.
જામનગર-(સોડાન્ટે)
અમદાવાદના એજન્ટ: એમ. નારણલાલની ઉ. રાયપુર વકલા

શ્રીઓ-કન્યાઓ માટે ઉત્તમ

૧૦ પુસ્તકો રૂ. ૫૦ માં

કલા ને કલાકાર	કિ. રૂ. ૧)
મોંઢયે અને શલ્યગાર	" " ૧)
ભરત-ગ્રંથણ	" " ૧)
નારીલમ અને પ્રકાશ	" " ૦૧)
આદર્શ નારી	" " ૧)
મીઠી મહુરી વાળીઓ	" " ૦૧)
પ્રથમ-જાળઉછેર	" " ૧)
સામાજિક રિવાજો-	
સંસારની સફળતા	" " ૦૧)
મંત્રો-તહેવારો	" " ૧)
માવજતુલા-સોંઢયેવર્ધક પ્રયોગો	" " ૧)
લખો:-	

જીવનલાલ અમરસી મહેતા

પીરમશરોહ, અમદાવાદ

એજન્ટઃ
ભોળીલાલ બ્રધર્સ
૧૬, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

ખાદીની કિંમત

૧/૨ બોસ ૦-૮-૦, ૪ બોસ ૨-૮-૦,
૧ બોસ ૦-૧-૦, ૮ બોસ ૪-૮-૦,
૨ બોસ ૧-૮-૦, ૧૬ બોસ ૮-૦-૦,
દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

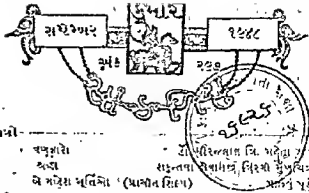
કોલેરા, ઝાડા, સારદા,
રોંધિયા, ખાંસી, શુભ,
અમુકજા, દરેક જાતના
તાપ તથા અનેક
જાતના દરદી
માટે અમુલ્ય
ઔષધી

ગુપ્તધારા
જાહેર કે માનસ
જાહેર મળે છે.

જે. એન. શેકના
ગુપ્તધારા આફ્રિકાની ઔષધિ

૨૩, ૨૪ - હંચનલાલ પાટીલાની કું.
પ્રિન્સિપલ, મંગલદાસ રોડ, મુંબઈ-૨

ચિત્રો

ચતુર્જોડો
અન્ડો
સીરિસનામ વિ. ખોડેલા
રાજનવા વિનામણી, વિરોધી મુખ્યિય
વે મોડેસ મલિમો (પ્રાચીન શિલા)

કાવ્યો

કાવ્યો કોશ
ગ્રંથા
મોરો
વેરાનનારૂં માત
નિર્મલ ભાત ૨૬૧
સાન્નદ સાદ ૨૬૧
ભાવમુકદ્દ દવે ૨૬૧
શ્રીકાન્ત માધુરીર ૨૬૧

ચરિત્ર

નિર્મલભાત કુપ્તુજ વર્મા ૨૬૪

વાદિકા

દોરંબી મુલામ (મેરી કોલોન કેપીસ) રાજનીસન્ત મોદી ૨૬૬

લેખો

મુજરાતના વરમાદ
ગોખેશિયમ વિવિધા છપનામાં વિજ્ઞાન-૧૬
નુના-દાસ [પ્રાચીન નાગરાસાહચર્ય]
અમુક [આપણી વનર પત્નિ-૧૬]
કમિય
મધુનાથદાસ પરીખ ૨૭૧
ધો. ન. મુ. સાલ ૨૭૩
ધો. મેન્ડ પ્રિયદર્શી ૨૭૬
શ્રી. ભવનીલાલ દો. મોડા ૨૭૭
પુસ્તકાલયારાસ કંપની ૨૭૭

વિજ્ઞાપનો

અગ્રવાનુભવ [અનન] અગ્રવેનશય કલ્યાણરામ કાકોર ૨૬૬
નર્મ પુરોહિતઃ મદારેવતાર્થની કાવરી ૨૭૦
અભિરામગુર્જી [માનઅસાના લહેવોન્દ] ૨૭૪
દિલ્લી પ્રથમ સ્વાત્ત્વ-લાપસરીતું 'કેરેડે કે વર્સ' ૨૭૮
માધુકરી (કરી અપ્પા, કેળા, લુપ્ત થતાં પ્રાણીકો, મતાય) ૨૮૭
અગ્રવાં [અસમાસનાં રંખી-૩૩] ૨૮૭
પરદેશી પત્રગિરો ૨૮૧
આ ગાસ કલિદાસના (ગાનિનિયોપઃ વિદ્યાવસ રોરિસ) ૨૮૨
ઉદ્ધૃત પાનું ૨૮૩

પ્રાદેશીય

શાહ અગ્રાધિકાર કારણે અલ્લ મેરો ન થયો તે 'કુમાર' દર માસની ૧૫મી તારીખે બદલ પડે છે: એવું તે આસનામાં એક ન થયો તે તરત તેની ક્રિયાક કરવી. આરેમાતે કુપ્ત થયેલા એકોની ક્રિયાકારોને, આમારી પાસે નકલો દોવ છે ત્યાં કુપ્તી તે પદોની વળવાને અને પ્રથમ કરીએ યોગે. પરંતુ એવા કુપ્ત થયેલા કેઈપણુ આરે બરપાક કરી આપવાનું કહ્યું બોધન આમારે ગાયે રહેવનથી.

કુમાર કાર્યાલય વિભિદ્ધ લરકી લેવો. મુકક અને પ્રકાશકઃ ખલુકાઈ પાપ્તલાઈ રાજત કુદલ. અગ્રવેનશય કુપ્ત પિરોડી, કુમાર કાર્યાલય લિ, ૧૪૫૪ રાયકુર, અમદાવાદ. વાર્ષિક લગભગ ૩૩. જાઃ પરદેશી ૩૩. લા અપના ૧૫૩ લિય. મુકક નકલના ભાર આવા.

અદેરબજનના રોજા કોળન્ટઃ મેસરસ સાયન્ટિફિક પબ્લિકેશિસ કંપની
કનિફ્ટર લિય, ગોપી રોડ, અમદાવાદ.

કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો, ચિત્રો અને કોટો કોપીસાઈથી રક્ષિત છે.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજના જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન બને છે, ધોળા વાળ કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં વાળ ભીંગે છે, જોડો મટે છે, ચાદશક્તિ અને આંજોની દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો મટે છે. દરેક કતુમાં જાહેતો, પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂા. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂા. ૨-૦-૦
અથે મળે છે.

★

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ સે-૩૬૨૬ રોડ
સુ બાઈ-૪

બાયો ટોના

અતિ પ્રિય ટોનીક

રોય એન્ડ કું.

મીસેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૨.

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુગ્રય છે

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુઝવણ દૂર કરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રસ્તમ મિલ

તોરૂની

કેમ્બ્રિક

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કશ્મીર)

કાઠિયાવાડમાં

પોપલીન

મુગ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાડીઓ

વિશ્વવિદ્યાલયનાં બેરોમાંથી

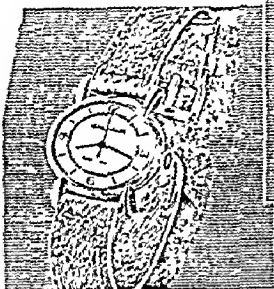
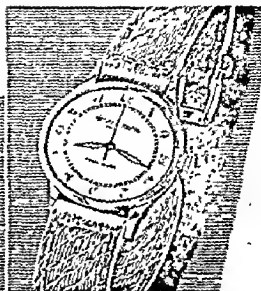
પ્રજ્ઞા પત્ર

જહાંગીર વડીલ શ્રૂપ

આપમેળે

વખત

નં. ૧૨૨૩ કચરા લ કુશલેનું દેવધન
આલિન અને મનોહર તથા આખી
પાસાદની કેમ, અવ્યવસ્થિત દામ્ય
અને સેકન્ડના મોડલકારાવાળો નમૂનો.
રૂ. ૨૦૦

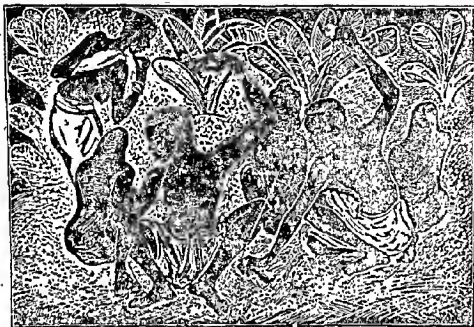
નં. ૧૨૨૩ કચરા લ કુશલેનું,
સ્ટેમ્પર્ડ પોસ્ટાઈની કેસ તથા
ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે
સેકન્ડના મોડલવાળું. રૂ. ૧૨૭
નં. ૧૨૨૩ કચરા પ્રમાણે
૧૫ સેકન્ડના નાના સોસ-
વાળું.
રૂ. ૨૦૫

દેખાવમાં સુંદર અને ઘણાં ચર્ચા વધારાથી-
બધું કામ આરે એવાં—આપમેળે કાલે કરતાં
ધારણના લે વિવેકથી લ સી-પુરવેા ઉપર છે.
તેમને માટે કચરા લ કુશલેની અભાવદનો બે
વધિયાળોનાં ચિત્રો અહીં આપ્યાં છે.

FAVRE-LEUBA

ફાવર-લ્યુબા ઍન્ડ કંપની લિમિટેડ • મુંબઈ અને કલકત્તા

આ ફિ ક માં રૂ નું કાં ત હાં

આપે અધિકારમાં રૂ કાંતવા અરે તરલી
નિશાળ પ્રમાણમાં વપરાય છે. તેના રૂપ-
વાચીએ કાંતવાની આ વાપરતે કેટલાય રૂપા
પર્યં આપેલ પાકેથી રૂપિયા અને અન્ય
ફિ ક માંથી રૂપિયા.

આપે રૂપિયા વગરનાં રૂ નું વાપરતે કેવા
લાભ છે. અને મુલકોથી કાપડ સમગ્ર જાતની
જરૂરીઆતને પહોંચી વળે છે. પછી તે રૂપિયા
અને વપરા અરે. તેમ કે લગનની
જરૂરીઆત અરે હોય.

જે કે ૧૦૦૦ માં અન્યથા રૂપિયા બીજા રૂપિયા
કાંતવાની કાંતવાની પછી માત્ર કે જે અન્યથા
અન્ય અન્ય રૂપિયા રૂપિયા પછી રૂપિયા
કાંતવાની રૂપિયા
આપે રૂપિયા કાંતવાની રૂપિયા જે કે કાંતવાની રૂપિયા
તેમ રૂપિયા કાંતવાની રૂપિયા રૂપિયા રૂપિયા રૂપિયા
રૂપિયા રૂપિયા રૂપિયા રૂપિયા રૂપિયા રૂપિયા

સાચીએ-પાલીયા-અતિમલ-
લીંક મનાહરાની-સીપવાના
રૂપિયા-પાલીયા-કાંતવાની રૂપિયા

કે લી કો મી દસ

રૂપિયાની જરૂરીઆત અરે ઉપકારન રૂપિયા છે.

Ca. 8.0/1000

સાચીએ
સાચીએ

કે રૂ મ રૂ દ કે રૂ મ રૂ દ લી.

સાચીએ
સાચીએ

કાળની કેડોએ

અંખના

કાળની કેડોએ ધડીક મંગ,
વેં ભાઈ, આપણો ધડીક મુંખ;

આતમને તો ય જાગોજાગ કાળી જશે એનો રંગ!

—કાળની—

ધરતીઆમણ માનવીના આ ધડીક મિલનમેળા,
આખર તો સૌ અતમ એવી આવશે વિદાયમેળા;
તો કેમ કરીને ય કાળ જશે ના એમ ભખીશું જોળા.
દેવાનો હિમાળો ગાળી ગાળીને વહશું દેવની મંગ!

—કાળની—

પ્રશંસામયે પાવક તમે ત્યાં જરૂરું નેનવી-આરી,
કંઠપથે રિખત વેરીને મહારશું ફૂલની ક્યારી,
એકળાંગને છનસું, વે ભાઈ, તમને તપસું હારી.
ક્યાં ય ન માય રે એટલા આજ તો ઊરો યામ ઉમંગ!

—કાળની—

નિર્વજન વાગત

મોગરો

વજ્રરાશીને વજ્રસીમિયો
મારા વાહાણોં ધરખાજા રે
મોગરો મહેલોં મહેલોં રે.
આનપનાં આપન-ધાનિયો
યોજો કાળેયોં મરનીયાળ રે.
મોગરો મહેલોં મહેલોં રે.
આને સમીરણ હોવના
કુદરત કરની કા-રે.
મોગરો મહેલોં મહેલોં રે.

મારો ને અવજો કાલિયો
મન ફૂલે મયમય માય રે.
મોગરો મહેલોં મહેલોં રે.
એવો મહેલોં. આજમેરડો
એને ચૂટતાં છવ ચૂટાય રે
મોગરો મહેલોં મહેલોં રે.
સુષ્ટિ ભરીને વેલ પાથની
યની ચાપે નબલિયાન રે.
મોગરો મહેલોં મહેલોં રે.

કળીએ કળીએ રાધા રમે
એને પાંદડે પાંદડે કુદાન રે.
મોગરો મહેલોં મહેલોં રે.

પાણસુકુન્દ રમે

વાયરે વાયક હીધા દૂરના:
હો છ દૂર મલક મોઝાર
દાઢ કરે રે પોકાર..

વાયરે વાયક હીધા દૂરના.
મૂંઠાં રે અંગણને તમે સોભાયાં, નહિ દિન નહિ એને ગેય,
અવજો છિદયું રે જંતર કાળનું, પાત્રે પ્લાલીશનાં વેણુ-વા.
લીલુડી ધનતીનો મહેલોં જામ આ, તબક્કી જરે ફૂલની ધાર,
લગ્નનો આનંદ મેળો નાગિયો, એક વિશ્વ સુગંધો સમવાર-વા.
મૂલેલ હોય તો મેડો યમ જરે, મેડો કાલે અધીર,
દૂરના વારમ પાખું વીંકળે, છૂટયું આવે જંગ તીર-વા.
છવ તો આકુડો કીડી ચાલિયો, એને કાલો નો જતાય,
પૂંડે તે રહ્યું આ મનના પાગણું, ફરિયું એનું અકગામ-વા.
આડા તે મહેરામણ મોટા કાળે, કાળે ગેરવનો વેધ,
હાડી રે મરજીવે કાળ-મેહલી, મોરો મોરો આવે દેશ-વા.
સરોન્દ સાલ

વેરાનતાનું ગાન

(એક ગિરાશ અને એનો જતર)

વસંતતિલકા.

“રે મુઠાં જો, ગિરાન આજ આરાદ-ભાષ
દેશે આડી ભયો જરી સરી તપ દેવના-
રેલાનીને અચૂતપૂર્ણ મહારાધાર
પૃથ્વી-હરે, પ્રજાત મેનન અંગજો
પૂરી, આણ્યાણુ ફરી દીધ ધન્ય-ગાન,
કિન્તુ શુભોષી તવસંત અજાગી તુંને
એક ય પિંકુ રૂઝનું ના લાવું, આવ
વેરાનતાની અર્ધી બીજી રદ કાર.”

“વેરાન છો હૃદય તાલરે, કિન્તુ શુભ
દેવાતપ્તું મુખન કોઈ કાંડાણ, લાલે
ધીસું દસંત મુચિદનન એક મુખ;
શાને અધન્ય પછી તું રે દુઃખ વેરી એની
થોડી રડીસલી સુગંધ જશે, દવાની
વેરાનતાનું હર ગાન” પ્રકુપ્ત આપશે.”

શીકાન્ત માહુલીકર

સ્વરૂપાનુભૂતિ

એટલે પોતાની ભતની સાચી ઓળખ અને તે કેમ

મનન

મન સ્વભાવ મૂળ પ્રકૃતિ તરુણ-
નિવાસી મહાવાનર(અપાર)
માંથી, લાખ કે સવાતાપ વર્ષ તમે દસથેલી
એ એની આદ્ય કાળમાં પણ માણસ એકલ
અભિન હનેા પાંચપંદરનાં વ્યય સામે જ એ
તરુણકાંચિક કાઠડી બીજે કુચ કરતેપણી
દસપંદર હનર વર્ષે આગામાં પ્રથમ એકજ ને
પછી બાળપણ વ્યય તરુનિવાસ પાંડી ભગીન
યર વસતાં થયાં, કુશલો અને ગુપ્ત રથાને-
માં સંતાતાં થયાં. આગ પચારો હનર વર્ષ
લીલેલાં તેદરમિયાન આ ચારકરવાણેપ્રાણી
જે હાથ જે પગનાંજા બન્ધ્યા, દ્યાર હોએ
રહેતા થયાં, જોનન અને રાજાંજ સંધર્ષતો-
બનવતો અને સુખારતો થયો, સપ્તમામાં
વચન લાડ્યો, આસપાસ ચોરૂં ધસતો
થયો, જુદીજુદી જોહીઓ રચી ખીજવવા
લાડ્યો, રથાથી એવા નિવાસીને પેટી પાછી
પેટી બગચી રહેવા લાડ્યો, દોરનાં ટાંચા
હરેરો અને મામડાંજા વસારતો વધવા
લાડ્યો. પ્રાસેપાસીના રથાનેનાં વ્યયે વચ્ચે
આવાનવાર કાપાકાળી ચાલી રહે, કેમ કે
દોઝા સરાજ પછી મારીને નિરાસ આજ-
જાઓનાં ન્યારે ને ત્યારે લાજુ કાંઈ જ નવાની
કેવળ, એક વ્યયને બીજ વ્યયના સંધાર્ષો
ઉપર લાખ મારવાની કહેવ, વચબન વિના
કારણે અને તોરમાં સામસામે દુરકતાઆજ-
બાળી કાપાકાળી પ્રવર્તવાની કહેવ, પરંતુ
આગ પછી એ નરેશમાં અભિજોની સંધ્યા
પેટીએ પેટીએ, કોકેકોકે વધતી જ ચાલી,
ભૂતકાળમાં ગમે તેટલી પાછળ નજર નાખી,
વ્યયમાં વસતી વ્યક્તિએ જ નજારી. પ્રથમ
વ્યય એકોએ, પછી આદ્ય અને આદ્ય
એક જ નેકું, એ તો કેવળ દેવપનાં છે, વા-
રતનિય વાળન નથી. અને વારતનમાં તો દર-
ગાંદર ભૂતકાળમાં પણ વ્યયમાં અભિજો-
અભિજોનાં વ્યય જ નહીં પાછીને હોએ
એકલી અભિજ કરારે જ નહીં, ક્યાં જ નહીં.
વધતાં વધતાં વધતાં અત્યારે અભિજો
બસતજુસ્સો કાટિની સંધ્યાએ પહોંચી છે.
એકલા દિંદમા જ સાત લાખ કે નવ લાખ,
આગમાંજો સોલસો વસતીપૂર્વ સંક્રાંત્યા
છે, ને દેરકમાં લાખથી વધારે વ્યક્તિએ
વસી રહી છે. દહા તો અર્ચાશીન કિંમી ને
ઔદ્યોગિક વિકાસ કહે છે, તે આપણે ત્યાં
વચબન બધો જ બાળી છે. ધારો કે એ

★કેલા દેશની ખાતર(આરે ટ્રાર આરેસ સેડ). સોનરવિનિષ્ઠા કેવલ સોનરવશ
અભિજવન જીવનના સંધર્ષ સમતેલ વિકાસની જ ખાતર, વગેરે લોકમુકામ ઉપર
કારી કિયોતકિયોરીએ પાતાતું વિચાર જીમ વહેતું અકામ કે તેમ તેમને પોતાની
સુધારવાર અને ધડનારે પોતે જ બની રાંછે છે. આમજે લાગતો બન્યું, આમજે
તમન. આ હુનિયામાં માણસને એક પેટી કિંતેચ્છ અને સમિત્ર, તેમ એમ
કેટી દુરમન માણસ પોતે જ છે. "અત આત્માત્મા સાચો મિત્ર રહે જ છે આત્મા
કિંમી કહે છે; "Self-reverence, self-knowledge, self-control,
—These three alone lead man to sovereign power."

અને હું આમાં એવે છું,—
These three alone lead man to fullest and exalted Being.
નવ માટે પૂન્યભાવ, નવતું જ્ઞાનવિજ્ઞાન, ભતનો સંયમ. આ ત્રણથી જ જ
સર્વશક્તિમાન બને: આ ત્રણ વટે જ માણસ પ્રાદેશીક જીવનશૈલી દોસય.
આમાં નવ માટે પૂન્યભાવ અને ભત વિરો જ્ઞાનવિજ્ઞાન તો બાળપણ; પણ
સંયમ શોને વાઝ, એ સંવાલ કુરેતી છે.
નરેશ, બીજો દિવ કહે છે,— "Give look before and after."
"માનવી નયન ચત્રવિચર કૂં છે ફૂંલ જોડિશા
એ લેચે એવરિશ, પડે વધે પાતાવમાં,
આતુરો આગળ પડે, ફરિરી જાવિ ગુજવા,
બુઝાને પીઠકોને ગયે તાને રાખવા."

વિકાસ સંધર્ષણે સાધતાં અર્ધો સદી વધી
નવ. તેમ કે પચાસ વર્ષમાં કાલેની ચાલોરી
ભરે સંધ્યા પછીને દેટલી થઈ ગઈ હતી—
એટલે કેટલે કે એકસો વીસ માટે! અને તે
પચારો વર્ષે દરમિયાન હુનિયા પર કાલ
બસતજુસ્સો માટે મનુજ અભિજો છે, તે
વધારે કેટલી થઈ હતી જાણી બન્યો—
નમણીને કોલા, આદ્યોરિવા-હતારાવે
એકિયાની—પ્રસાદ સારવણી યુરવ પર્વત-
માલ લગીના નિરતીપૂર્વ પ્રદેશમાં વસતી દાલ
છે તેથી પાંચ છ મણી વધી થઈ હતી કે
ફિજીયુવ પ્રદેશ નવો જોધાય છે; ત્યાં વ-
સતારે શા થયો—કવારથી જ પ્રત્યેક માણસ
વધે છે આઠડી, સંધર્ષ રેતુંવતાર, ચારે-
વાળને પુરેપુરો નિષ્કાસ. પછી આવી વધારે
જાતિઓની સંધ્યા નરો કેટલી કાપે છે
એમ વધે તેમતેમ જાત એ સંધ્યાપરવા-
યોને આગ્રહ અને વિકસવું જીવન દેરક અભિ
માટે વધારે લાખ અને કે એકાદું, એ આખી
વિચારમાળામાં નીજે મળ્યો છે. જોલો
કહે, વધારે રાખ અને કે એકાદું કેટલાક
દેશો વધારે રાખ અને, દેશમાં પારસો
આજુ સકય અને, પરંતુ વિશેષ વિચાર કરતાં
જોખું સમજારી કે આ જાને જવાબ જોડા
છે. તેમ જુ સાચો જવાબ આપણે ન મેળવી
શકિએ એવે અવચર છે એમ પણ નથી.

અભિજ સંધ્યા વધતી નવ તેમતેમ
કેટલી દિશામાં આઠડીરવારો લાલે કે
છે. આપણે જોઈએ થતાં જાણી તે
તેમ દરિયાપાસાં વર્તુલ દૂર દૂર અસતું
છે. આપણે ચોરૂં વધારે નિર્માણ પાડે
શકિએછીએ. આપણી સંધ્યા વધે તેની જ
જોખારીને જોખારીને જુદી થાતિ એ જ
આપણે વધારે પ્રકી શકે છે; આપ
નિત્ય નિર્મિતક અવસાયામાં આપણે વચ
ઓજાવથી કાગળરૂપી (ડિવિડન ઓફ
લેબર Division of labour) પ્રવર્તાર
એવસાયામાં દેરક વિચારમાં વધારે
જીવત બનિયેછીએ. આપણું જોનરો અ
દરિયાયો વધે સુધારે; આપણું સાથ
સાગમો વધતાં નવ અને દરિયાવતારા જ
ના, આપણે આપણા કુલ દર્યામાં
નરેશો વધારે પેટો રચી શકિએ, તેમાં આ
નવીન વિચિત્રતાઓ કોયેરી શકિએ, માણ
કુજ જ ત્યારેત્યાગી વધારે વધારે અભિજો
પાણી શકિએ, વચ્ચેવચ્ચે લકિએ નરિયેતે
એવરે દરતો એકાગીબની વધારે યુવાં
પણ કરતા સદિયે, તથાપિ પેટીએને માં
જાલે આપણી રિધતિ તપાસવાને બરેવે તે
સેમસેકાને જાલે જાલે સરખાવિયે, તે જ
જાણમાં પડતી મળ્યાવ, દેશમાં થયતી કે
નેકે ખરે છે તોપણ બધાની જાને એકાદેરે

જેમાં આપણા વૈયાવૃદ્ધ સાક્ષર શ્રી બલવન્તરાય હંકોર ઐતિહાસિક પદ્ધતિઓ, આપણા રાષ્ટ્રજીવનમાં સ્થાયની બંડર પ્રબોધ છે.

આખો માનવનસિએ સમગ્રે સારી પેટે પ્રગળિ-વ્યવસ્થિત ને સંસ્કૃતિ મેળવ્યા છે એનો સાર્વજનિક જાતનો ઉલ્લાસ છે. શેડાઈદ્રાઈબાયાં મહાદાંથી વિસ્તીર્ણ રાજ્યો બંધાયાં છે, તેમનાં દંડ પણ લક્ષ્યકલ્પર, વધતાં ગયાં છે. બુદ્ધ અને મહાવીરનો સમગ્ર સંસારો, તે સમયે આપણામાં ન્દાનાં-ન્દાનાં અમીર-શાસિત(એરિસ્ટોક્રેટિક) રાજ્યો ન મોટા બાગે હતો, પ્રાચીન ગ્રીસ, પ્રાચીન રોમમાં જે એમ હતું, પછી મોટાં રાજસાસિત એક-શાસનો(ગોનર્નમેંટ) મથા લાગી. કદે મોટાં ખરાં, પણ આજુબજે સઘનકુશર, ત્રણચાર પેઢી ચાચ ત્યાં તે એક રાજવંશનો અરેત થાય ને મોટા અંજારપેધીના આખા પછી ખીલે રાજવંશ માથે સુકડ પેઢેરે કોમ માથાં મરડે, કુલ-સુલતાપરે રાજના રાજ્યમાં એક યુગ્ય ખરે, કે તેનો આખા વિસ્તીર્ણ પ્રદેશ પર ચાલે; પણ તે આગલાં અમીરશાસનો(એરિસ્ટોક્રેટિક) કે ન્દાનાં-ન્દાનાં નિરદાસના પેઢેરે રોડા ને રોડા દરી નાસારે, જેનેતા ગણયુગ્ય પણ હતો. રાજ્યવંશરથા માથે સે ઉપવન્ત પેઢેલી. બે રોમાં સમયમાં એમરે, બેલગતાસંવત્—

ક્રી. પૂ. ૨૭૫ થી—વિષદની દશા આવ્યા ન હોઈ તેની પુનર્વાસીથી ઉમડી નાખ્યા નહીં એના પ્રદાતાન આ હતો કે જે એ રોડા રાજનું રાજપદ માથે રાખે તે માંહોમાંહ તે અધિસૂધાર્ય પામે. બે નજીક વચ્ચે, બે આખવચ્ચે કે મોટાં પાલુ બે ન્દાનાં નજીક વચ્ચે વિશિષ્ટપણે ઉપરિચિત થતાં, બંને પોતે લડી લેવાનું બોડી પાળે, પોતાનો ન્યાય બધે રાજ કરે એમાં સ્વીકારે, અને રાજ ને ચુકારી આવે, તે ગાન પણ રાજે. પોતાના વાનગી હક્કનું રક્ષણ અને લડીવડીને જેનું યાચ તેનું કરી લેવાના હક સો એકસંખી છોડી દે, અને રાજને આકરે સંપૂર્ણપણે રહે; તેમ પરાયો રાજને દુશ્મનો આવતાં, સો સાથે રાજા સંરક્ષણ કરવામાં પોતાનાં પરાજિત પેઢેરે રાખી આવે, એનું નામ તે રાજ્ય. અધિસાનો એવિરાર રાજ્યના વિરેવારની સાથે વધે.

આમ પણ રાજ્યના વિરેવાર વધવામાં કેટલીક મર્યાદાઓ સેકાઓ લગી નહીં હતાં, શ્રી. એક આકાર મોડા લગી એક સંઘની બા-તમી બીજે રમળે પહોચાડવાની રાજિત અ-ત્યંત જોખી હતી. અને દૂર રમળે વખતરર પોતાની જુવાની આપણી સોંતિ તેથી પણ

મર્યાદિત હતી. આજર અગ્રાથી વમદાવાદ ચારતે પેટે અને ક્યાંય સત્તાઓ કર્યા વગર કે જમવાનુદયા પણ રોડાયા વગર, અને દંધામાં દૂકે ચિરાહીને રરતે તથા લગભગ છઠી સપ્તાહીને પોંચી ચયા, તે આગા-વારનું બંદ ઉડામાંથી ન ફૂટી ચ્યું. આજરે દસ પંદર દિવસ ન વિલગ કર્યો હોત, તે આગાવાંની ગુરિયા 'જુનરાલી' બંદ-જોવાની સેના, સુન્નર થઈ આગા લણી પ્રવાણ આદરત, અને પછી તે આખી મુ-ધક સસ્તનતનું જલ નમાવીને આજર રીત-સનું મુદ્દ બોરીને ન ગુનસત પાંતને પાડો મેળવી સકત. આ સોજમા સેકાને બનાવ. આકરસા સેકાને હાખસો સોજાની, ૧૬૨૧ માં પાણીપતના મુકમાં અગાહીએ મરાઠી સેનાને રમરોળી નાખી મારીચરસ વિશ્વાસ-શવપરચો, સેનાપતિ પરાયુરામ આજ પંડ્યો, પાંચપંચ સરદારો બપી મથા ને મરાઠીયા મરાઠાઓનાં હાંલે મગડી અપાં. લાજ બચ-બર સાધીને અગાહીએ પૂરા બળે મરાઠા કર્યા અને રાત પડતાં તે મરાઠા પોતાં કે પાયલનું એકે મોટું ટોળું સંગઠિત રહેવા પામ્યું નહીં. પણ, આ કસમા કસમા બચર થયા. પેટે બીજ મોડી સેના સાથે કસર તડે બારે આવતો હતો ત્યાં એને ફેલી રીતે પડયા કે આખમા એક દોડિયને પોતાની પેઢીનાં જહાનપુરના આડિયાને તાખડ-ટોળ બેડિયા દોડવેયો; તે સમયે રાજવની જેમ રાહ બેપારીઓ પણ પોતાને ભૂરેભૂરે પાણી ન્દેરી સમયચાર જેમ અને તેમ નસી પોતાઓને ટપાસી બાંધી રાખતા. આયાના દોડિયને જહાન-પુર પોતાના આડિયાને લજેકું તેમા સાપા ધાપેરેલી અંકરારિકા 'એ હીસા મુચ થયા છે; અનેક નમાહીસ ધવામાં રવરોળઈ અયાં છે; અને મોડો રૂપનાણું અને રાખાનાણું કેટલું લખાણ છે તેમને તે દિસાજ પચુ કમરોડી થઈ રહે?' આવી મલલનું લખાણ વચિતા ન આડિયાને મારી પચરી લેકો થઈ અયા અને દોડયો થેસા સરકારની છાવણીમાં, ને બંદ દૂર-દોહી પાણીપતથી રાજવરના સમાચાર મળતાં તે બીન ચાર દિવસ પીટી અયા. પરંતુ આ ગણપી લખાવટ એનું ન પેશાના પેટમાં મારડા પડ્યો તે પડયો. બીજ રીતે જુનો. હિંદુ જેના દિશાચયથી

લેખક શ્રી બળવન્તરાય હંકોર

હિંદી મહાસાગર લગી વિસ્તારતા દેશમાં આખા ય દેશમાં કાલ પડે એમ બનતું ન નથી. પરંતુ હાજાનાં ગાલનાં ને મોડાસા. ચોવીસ મજી અનાન કરેલું માટું શાનના બાર પંદર માક ન નજીક દો ને રોન લે બજલ અને એક મારીત પેટમાં ચોરણી તે માગે ન. દિસાજ દોરે કે જે રજ અજ આના દેશમાં પોતાનાં પોતાનાં પેટેલાં તે મારીત અને બજદોમે માગીને ન તેને પૂક કરી નાખ્યું હોય. તાતર્ય કે એક પ્રાંતમાં મુકળ પાક મથો હોય, પરંતુ ત્રણસો ચારસો મારીતુર આવેલા બીન પ્રાંતમાં માજ પડયો હોય ત્યાં તેને પોતાનાં ન આપણે ચારાક હતો. આમ આપણું કુદરતી શક્તિઓ અને પદાર્થોના જ્ઞાનની ને મર્યાદાઓ હતી, તેના ન પરિણામે રાજ્ય-રાજ્યાં મોના વિરેવાર ન પણ મર્યાદાઓ અનિવાર્ય બનેલી હતી.

તાર, આગમી, બીનળો, જે સર્વે આ-પણાં સાધનસામગ્રી વચ્ચાં એકબીજાની સદીમાં. અધરપ્રેત, રેડિયો, થયેરે ધન-બાર થયાં છે છેક છે. સ. રહરો પછી, પોતા વિશ્વબુદ્ધ પછી. હવે ન આપણે આખી દુ-નિયાના એકપના, તમામ માણસનત એક ન ફેરેડોની આજુતમે, જેવાં જેવાં રવન-સેના સમિતે તેથી પરિચિતનો રુચીય થયો છે કુલકુલ માણસનતમાં અધિસા પ્રવર્તાવવાની યોવના હવે ન સંબંધિત વ-રુત્તેની દશિગમર્યામાં આવી ગયા.

પરંતુ પ્રથમ પેઢેરે દરબને તે આપણામાં હલકપતટો થયા એકબે; (અનુ. ૧૯૦૫-૨૦૦૦)

★ મેધાવી વિદ્વાન, સંસ્કૃતના પ્રખર પાંડત અને હિંદી લેખક

વિદ્યાવતથી
ઝરિરદર થઈ
આખી દીવાન
બન્યા ત્યારે

પોતાની તેજસ્વી મેધાથી ૨૩ વર્ષની ઊંમરે એમણે
ઔકસફતના પ્રથમ હિંદી ઈતિહાસિક નહિ પણ સંસ્કૃતના
પ્રખર પાંડત તરીકે જગતભરમાં નામના મેળવી. . . .

ગુજરાતે જે આનંદ વિપુલિત દિને આણે પરી છે તેમાં
હિંદી રવાતાંબના અણેલ્ય કાળની વિશેષ પ્રવૃત્તિના સં-
ચાલક અને આજીવન લઈએ રયામણ કૃષ્ણ વર્માને રયાન
ધણે જોડે છે. હિંદના એક અધારા ખુલાખા એક અરીજ કુટુંબમાં
જન્મી, કસા જે સાધન કે વસીલા વિના કેવળ પોતાની તેજસ્વી મેધા
અને હુનુમ મહત્વાકાંક્ષાના બળે થોડાં વર્ષોમાં સંસ્કૃત અને અંગ્રેજીના
પ્રખર વિદ્વાન તરીકે તેમણે નામના મેળવી, યુગળે ઇર્ષ્યક નષ્ટ
ઔકસફતના પ્રથમ હિંદી લેખ, એ, થયા, ઝરિરદર થયા, એટલું જ
નહિ પણ નવર રાષ્ટ્રવાદી હિલચાલના અત્યંત કપરા કાળમાં
હિંદીસામાં પોતાનું નામ જીતવા અક્ષરે રખાવી ગયા.

તેમનો જન્મ ઈ. ૧૮૫૬ના ઔકસાળરની રાત્રીએ કચના માંડવી
ગામમાં એક અરીજ બહુશાળી કુટુંબમાં થયો હતો. શાળામાં દાખલ
થયા ત્યારથી જ તેમણે પોતાની શુદ્ધિપ્રજ્ઞાના અગાધા ભતાવના
માટેના પિતા તે વખતે મુંબઈમાં કાળી મંદીરી કરી પેરિડું મદવા
હતા. તેથી પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂરું કરી પોતાની નાનીની સદાચ વડે
બાળમાં દારૂકેવળા બાળવા માંડયા. ત્યાં મેધાની તેજસ્વિતા
જતાવી રહેલા એ રયામણની વાત મુંબઈમાં એક સીમેંત મહુરા-
દાસ લખેલી કાને પડતાં તેમણે રયામણને મુંબઈ આણી ત્યાંની
શાળામાં દાખલ કરાયા. જીવંતોમાં અહીં પણ રયામણને મદા-
રાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થીઓને જે પાઠન પાડી દઈ પ્રથમ કક્ષા મેળવી શાળાના
અધ્યાપક સાથે તે સંસ્કૃત પાઠગાથામાં પણ અવગાસ કરવા લાગ્યા,
૧૯૪૪ (૨૦/૭/૧૯૪૮)

અને બંને દિશામાં આયર્ષ્યનક પ્રવૃત્તિ કરીને ૧૮ વર્ષની
વયે જ સંસ્કૃત અને અંગ્રેજીમાં બારે મેષુલ્ય મેળવું. તેમની આ
તેજસ્વી શુદ્ધિમતાને કારણે સેક છાત્રીકક્ષાસ કલકત્તામાં સાદે તેમણે
પરિચય થયા, જે દેક વખતમાં આદરનેદમાં પરિણમતાં છાત્રીક
ઈ. ૧૮૭૫માં પોતાની પુત્રી બાતુમનીનાં તેમની સાથે લગ્ન કર્યા.

પણ છાત્રે જ વય એક મોટી આફત આપી, ઈંગ્લેન્ડ પરીક્ષ
કાળે જ તેમની આખી બચડવાથી તે પરીક્ષામાં વાંચી જ ન શક્ય
અને નપાસ થયા! પણ એથી તે નરા જે હયા નહિ, એ કાને
પોતાના સંસ્કૃત જ્ઞાનને કારણે તે સંસ્કૃતના સમ્પ્રદાયિક વિદ્વાન
પ્રો. મોનીએર વિલિયમ્સ સાથે પરિચયમાં આવ્યા. તે રયામણની
વિદ્વાનીથી એના તેા મુગ્ધ થઈ ગયા કે તે રવાણાએ ઔકસફતમાં
પોતાના સદાચકતરીકે હેવા તેયાર થયા, એ અરસામાં તેમણે રવાણી
દવાનેદવા પણ સસર્ગમાં આવ્યા અને અર્થ સમાચારના રને રવાયા,
ત્યા પછી તેમની સંસ્કૃતબાધાની વિદ્વાતા, વેધકભુજિ તથા કુપારા

વિદ્યાવતમાં
ઉડયન રોરથો-
સોનિરટ 'પત્રના
તેવી તરીકે
(અર્થના સોનરથે)

સાથેના પાનેઃ
ઉવરના દિવસોમાં

૨૮મે વરસે ઝરિરદર થઈ આપી દેશી રજવાડાંની દીવાન-
ઝરીરી કરતાં એમને અર્થેષ્ટ અમલની કુદિલતાનો પરચો
મળ્યો, ને હિંદમાં તેના કમનને લોભ બનવા કરતાં વિજ્ઞા-
યતમાં એમનેધરઅમિજી જ મોરથો માંડવાનો નવો આગે
ચોરથી તેમણે જીવનભરના વિદેશવાસ રવાંકાયો. . . .

વંતિએ બધા પર જોડી કાપ પાડી, પ્રો. વિલિયમ્સ પાની પોતાના
કાપ થેરી કરતાં રયામણને અખિલ દિશામાં પ્રચારવાના કપાને
કપાની નાસિશથી તેની શરમાત કરી, સંસ્કૃતમાં કાપણ કરી તેમણે
ત્યાંના વિદ્વાનોના ગન હરી લીધાં. ત્યાંથી ૧૯૦૪ થી ૧૯૦૬
પ્રો. કુને, વિપુલજી, સાંડે કપાલદિ તરફથી પણ કપાનનીત
પ્રમાણપત્ર મેળવું. ત્યાંથી અગાધા, વીરદરા, બરચ, તારી
કપાલદિ તેમણે પણ તે ક્યાં ને સર્વ રથેયેથી સંસ્કૃતની આદ વિદ્વાતા
અદિ વિદ્વાનોની પ્રશંસા મેળવી.

શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા

આમ, બ્રિટિશની પરીણામાં બીજી વચ્ચે થતાં બીજાં એ વર્ષમાં તેમણે સંસ્કૃત વિદ્યાના પ્રખર પંડિત તરીકે ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરી અને ગુજરાતે પૈસાની ઘોડીપણી બચવડમાં કરી લઈ લીધી. ૧૮૭૭ના બ્રિટિશ-ભાઈ ઇન્કેડ ગયા. પણ ત્યાં પહોંચતાં જ જોવાના પર આધાર રાખી તે ત્યાં ગમતા તે પ્રાંત વિશ્વવિદ્યાલય તરફથી તેમને નિરસા ગળી. છતાં જરાપણ વચ્ચે વચર તેમણે પુરુષાર્થ શરૂ કર્યો. થોડા દિવસે પ્રાંત વિશ્વવિદ્યાલયને રચનાગતી થોડાવા સમાવશ અને તેમને આઠ-વાટિયાના ૧૧ પાઠકેન્દ્રના આંતરિકવિદ્યાથી નિમણૂકમય આપાઓ. રચનાગત્યે આઠકેન્દ્રની બેઠિયલ કોલેજમાં નામ દાખલ કરાવ્યું. એ આરંભમાં મુંબાઈના ગવર્નર સર રિચર્ડ ટેમ્પલની ભલામણને લીધે તેમણે કચ્છ સંસ્થાન તરફથી વાર્ષિક ૧૦૦ પાઠકેન્દ્રની મદદ મળતાં આર્થિક ચિંતા ધમ્મી મોઝી મધ ગઈ. કોલેજના અગ્રવાસ સાથે અંગ્રેજ વિદ્યાર્થીઓને સંસ્કૃત શીખવવાનાં રજુકાને પણ તે કરતા અને ખાતરી રીતે શ્રીક અને હૈદીન પણ શીખવતા. થોડા વખતમાં તેમણે તે બંને સાથા પર અન્યક પ્રચલન મેળવ્યું. ૧૮૮૩માં તેમણે આઠકેન્દ્રના ડેપુટી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ગણીને પણ તે પહેલાં થે તેમણે પોતાની વિદ્યાની અપ ઇન્કેડના વિદ્યાને પર પાઠવા માંડી હતી. ૧૮૮૧માં તેમણે 'વિદ્યાની શૈખવજાની શરૂઆત' એ નિધય પર રોયલ એસિયાટિક સોસાયટી સમક્ષ સાપણ આપી રીતે મુખ્ય કર્યાં. તરત જ સોસાયટીએ તેમને સભ્ય તરીકે માન્ય કરી. એ જ વર્ષમાં બ્રિટિશમાં ભરાયોશ્રી પોરસથ પરિણામ દિવસ પ્રતિનિધિ તરીકે તેમને મોકલવામાં આવ્યા, ત્યાં તેમણે 'દિવસી છવન્દ્ર બાપાઃ સંસ્કૃત' પર નિબંધ વાંચ્યો. ૧૮૮૩માં સાર્વજનિક ખાતે ભરાતાની પોરસથ વિદ્યાની બીજી પરિણામમાં પણ તેમની જ વરણી થઈ. ૧૮૮૨માં તે એમનાથ દલગતી સભ્ય તરીકે પણ ચુકાવા.

આમ, ઇન્કેડમાં પાંચ વર્ષના મારામાં સરકારના તંત્રીના રિવરોશ વરાળી બધ અધિશય પરિચય અને અન્ય આતમખ્યાના બધે તેમણે પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ તથા માનવ્યોં દરજ્યે પ્રાપ્ત કર્યાં. એટલું જ નહિ પણ દુનિયાભરના પોરસથ વિદ્યાનેમાં રચાત મેળવ્યું, અને ૨૬ વર્ષની વયે તે આઠકેન્દ્રના પ્રથમ હિન્દી રીનાક તરીકે જ નહિ પણ સંસ્કૃતના પ્રખર પંડિત તરીકે જગતભરમાં સર્વત્ર નામના મેળવી. ૧૮૮૩ની આખરે તે દિવસ આવ્યા.

૧૮૮૪ના શિયાળામાં ભાતુમતીને સાથે લઈ કરી તે ઇન્કેડ ગયા. ત્યાં ફીનર ટેમ્પલની બેરિટરની પદવી મેળવી ૧૮૮૫ના નવ-યુગવારી-માં હિંદ પાછા આવતાં તે પોતાના વ્યક્ત યુરજીની રતલાગતી દીવાન મોપાણસ દેશમુખને મળવા લાપડવા. એમણે રચનાગતી સભ્ય સાથે મુલાકાત મોકલી, જેમાં સભ્ય તે રચનાગતી રાજ્ય, જ્ઞાન અને સંસ્કારી ઇન્કેડબધી અંબાઈ જ ગયા. દેશમુખ રાજ્યને કાલેજે હંક રામચર્ચા જ નિરુપ મવાના દેતા, એટલે રાજ્યે તે માત્ર અગ્રાણીય જ વર્ષના છતાં રાજીરાણી રચનાગતી દીવાન તરીકે સાતસોના દરખાસે નિમણૂક કરવાની સ્થાપના વધાવી લીધી; અને હેટ વર્ષની કમગીરીને બંને તે સભ્યે રચનાગતી સાથે દર વરસે રૂપિયા સોનો વધારો કરી રૂપિયા ૧૦૦૦ લગી પગાર પહોંચાડવાની સારતે કરાર

કર્યો. પણ હંક સમયમાં જ તળિયવતની નાહરસીને બીધે ૧૮૮૮ના મેમાં, પોતાના કરારની મુદત પૂરી થતાં પહેલાં રચનાગતી રતલાગતી રાજ્યના આંખરું; ને કરાર મુજબ કરી પણ ભતના પેન્સન વગેરેની દફતારી પહોંચતી ન હતી, છતાં રાજ્યે ખુશ પધને રચનાગતીને બતીસ હબર રૂપિયા આપ્યા.

તળિયવત સારી વધા પામી રચનાગતીને અગ્રગેરની મેળવસી ક્યે-રીમાં વચીવાત સારકરીનીર ટેમ્પલના એ બેરિટરને થીકરી કમાણી સાધવામાં માંડીવાર ન લાગી. થોડાં વર્ષોના તે રચનાગતીને પોતાની એ કમાણીને અગ્રગેર આસપાસ રતાં પણ છતમાં રીકોને બોડી સારક આત્મક લગી કરી ને જિંદગીભર મોકરીની ફિરગમાંથી મુક્ત થવા. પ્રથમ કરાના ધારાસભી અને રૂપતિરાણી પુરુષ તરીકે એ અગ્રગેર મુનિષિપાલિટીમાં ચુકાવા. પણ ગતના તે આર્થિક સત્તા અને બાંધ્યા વતારની સરકારના આવતા દીવાનગદની જ માંડ હતી; એટલે ૧૮૬૨ની આખરમાં રચનાગતીને હબર રૂપિયાના કર-ગાયે પણ વર્ષ ગટે ગટે પુરની દીવાનગદી લીધી.

અહીં પણ મદારાણ સાથે યનિષ સંબંધ બાંધ્યા. પણ તજી વર્ષ બાર ૧૮૯૫માં ગતસુખરાગ વિપાકીની શિક્ષારાથી ૧૫૦૦ના પગારે પણ વર્ષને ગારે ભતગદના દીવાન તરીકે રચનાગતી નિમણૂક થતાં હબર મદારાણમાં એમને શ્રીક વર્ષની પૂરા પગારે વળ આપી, અને બનિયમાં ગમે ત્યારે આવવાની છૂટ આપી. (અનુ. પ. ૨૮૨૨)

અને ત્યાં 'ઈડિયન હોમરૂલ સોસાયટી', 'ઈડિયા વાલેસ' તથા 'ઈડિયન સોસાયટીઝિટ' પર સ્થાપી હિંદી ક્રાંતિ-વાદના શ્રીમજેશ માંડી પોતાના અઠળક ધનને સતત પ્રવાહ તેની પાછળ એવ સુધી રેડ્યો.

દારંગી ગુલામ

મેડી ટીવીન કોમ્પોઝીંગ

ગ્રાન્ટ હાઉસ: અમુલક

રજનીકાન્ત ગોરી

[દરથ: વનની વચમાંથી જતા એક રસ્તા. તેની કાંઠે પર લંગલી ગુલામના હાંડ અને બીજા વનરપતિઓ છે. રસ્તાની સામસામી બાજુએ એ બાલિકાઓ રાહ ભેગી બેઠી છે. તેમણે એકબીજાને જોઈ નથી. બાલિકાઓએ એવા જખ્ખા પહેર્યા છે કે નથી, તે માથે તાજ પહેરે તે તે રાણીના જેવી જ લાગે; અને તાજ ન હોય તે બેઠેલજાણા જેવી જની નય. પહેલી બાલિકાએ તાજ પહેર્યો છે. બીજાએ તેને એકરકારીપૂર્વક લાગ્યાં રાખ્યા છે.]

પહેલી બાલિકા (બીજીની વરફે ભેગી). હું મેની રાહ જુએ છે ? બીજા બાલિકા: હું જીવનની રાહ જોઈ છું. પહેલી: હું પણ જીવનની જ રાહ જોઈ છું. બીજા: હોશી હલેતા હતા કે એ આ રસ્તે નીકળશે. હું માને છે કે એ આ રસ્તે ચલે નીકળે ?

પહેલી: એ બધે જ રહે તે વધે નય છે. બીજા (હાથ ઝેરમાં સાસ ભેગી): હું તે એને મળવા હોશી. પહેલી: તને એની બીક તે નથી લાગતી ને ? બીજા: લાગે છે; એટલે તે હોશી.

પહેલી (સ્વચ્છત): હું પણ એને જ મળવા હોશી'તી. બીજા: એક, એ એ આવતો લાગે છે પહેલી: ના ને; એ તે ફક્ત પાંદડાંઓની અને હથેરા એમને જતા રહેવા થેરતા પવનની વચ્ચે ચાલતી રહેતીને અવાજ છે. બીજા: પણ પાંદડાં જતાં તે નથી રહેતાં.

પહેલી: માર્ક ફિલ્સ તે તે જરી જ. અને પવન એ ભણે પણ છે પણ હુ તારો તાજ કેમ પહેરતી નથી ? બીજા: આપણે તાજ રા માટે પહેરવા જોઈએ ? (એમ હલેની તાજ ચોતાના ગાથા પર ખેંચે છે). પહેલી: હું નથી જાણતી ? બીજા: હા.

પહેલી: જીવનની સામે તાજ પહેરી રાખવામાં જ સાલુ પછી. બીજા: તારાં હાંડેનું સમાવનું નહિ.

પહેલી: એ સાલુપણુ બહુ થોડા જ સમયે છે—જેમને એની સીધી વધારે જરૂર હોય છે તેમણે પણ—

બીજા: એ આવે છે કે શું ? અને અવાજ સંજગતથી. પહેલી: એ તે ગુલામના હાંડ પરથી પોતે પડી ગઈ એનું સ્વપ્ન સેવતી મોઢ પાંખડીને જ અવાજ છે.

બીજા: હું તે કંટાળી, રાહ જોઈજોઈને— પહેલી: આપણે બધા જ એને માટે કાલુક જીએ. પણ એ ભણે આવે છે ત્યારે આપણને સતાવે છે અને ત્રાસ આપે છે. ને આપણે જો એના બેઠ ન જાણતા હોઈએ તે આપણને મારી પણ નાખે છે. બીજા: એ એક હો છે ?

પહેલી: હું તે એક પ્રવાસ છે. જોકે એ રાજ તે મેટી યાદે પણ એના હાંડવામાં તે જ સદા ભણે જ છે કે પોતે ગુલામ છે અને જેમને એના આ એકની ખબર છે તેમજાણી જ માત્ર તે હાંડે છે બીજા: જરા વધુ સમજ પાડ.

પહેલી: એમી તેનાથી દૂર છે તેમની કપર તે એ જીવતી બને છે. તે વરા રહે છે માત્ર રામજી અને રાણીઓને જ.

બીજા: એટલે કે એ જ... પહેલી: ...દારંગુને સીધે આપણે આપણા તાજ વિના એની નજરે ચડવું ન જોઈએ.

બીજા: આ બધી વાત તેં કેવી રીતે જાણી ? પહેલી: આપણા નજરના દરવાજાની બહાર એ સતારા એક ડાગા રહે એ મને કહી.

બીજા: એણે તે રાણી જાણી ? તે પણ શું એવા રામ હતો તેથી ? પહેલી: ના; એ દરનારાઓમાંથી એક હતો તેથી.

બીજા (સ્વચ્છ ભેગી હોય તેની દશામાં): એ સાંભળ્યું છે કે જીવન બહુ જ મુશ્કેલ છે. શું એ બેરખર સુંદર છે ? પરંતુ એ એમ પણ સાંભળ્યું છે કે એ અતિરાજ હરજો છે. એનું મોં ફાટ્યું છે અને એ દાંત ફાગ્યાને છે; એની આંખો ફાંપી છે અને એનાં નરકોમાં ભડાં છે. શું એ એવા છે ? કે પછી એ ખૂબ સુંદર છે ?

પહેલી: હજારાં હું પોતે જ એ જોઈને નકી કરી રાહશે...આહા !

[રસ્તાના સીધી દરના વળાંકે કપર જીવન આવતો દેખાય પણ છે એ કાઈ વિસ્મતાની જેમ યાદે છે: તેના દેખાવામાં હાંકી હજારાપણું છે. એનામાં એવિય કાંઈ સુશ્કિરણ બાલિકાઓના તાજના મણિઓ પર પડતાં, જીવન બાલિકાઓને જુએ છે. એ કળા પડે છે અને કાઈ ખૂબ ગુલામની જેમ યાદે છે. હવે એ ખૂબસૂરતબની નય છે.]

પહેલી: એણે આપણા તાજ લેયા ? બીજા: એમ ?

પહેલી: હા અને યાદ રાખજો! ભણાં સુધી હું એની નવાગિની રહેશે ત્યાં સુધી જ તે સલામત છે. હા બહારી નહિ કે એ પ્રવાસ છે અને હું રાણી છે.

જીવનભરનું બાથુ બાધી આપતું એકાંકી રૂપક

બીટ (ચમત્કાર): તો તો તારા વિના હું કદી પણ જોવી નહીં
ચાહતી જ નહીં ને

પહેલી: મૂંઝી રહે! કો આવી પહોંચ્યો!

બીટ: અંદર કો આવ્યું બુલચકત છે...

પહેલી: હા, પણ ત્યાં સુધી એ ગુલામ છે, ત્યાં સુધી.

બીટ (ન સાંભળતી): કો બહુ જ—બૂલ જ મુંઝર છે...

પહેલી: જીવન! (જીવન એના પગ આગળ ઢળે છે.)

બીટ (આનંદથી): જોડા!

પહેલી: જીવન! મને એક બુલચકત ભરીને પોષણ જોડે છે.

(જીવન અત્યુભતિપૂર્વક નમે છે.)

બીટ: જોડા—હો...!

પહેલી: અને જોડા! (જીવન નમે છે.)

પહેલી: અને સામેય કિલ્લેબંધીવાળો રહેલ. (જીવન નમે છે.)

બીટ: હા—

પહેલી: વૃથી, મને પ્રસન્ન રાખે રીઝવનાર એક મધુસાથી મુંઝર
રાજકુમાર મારે ભેટ્યો છે. અને આવાને માટે સ્વાસ્થ્ય પડવાન
પણ. તને મારે માટે આ બધી જોડે જલદી તૈયાર કર. (જીવન
અનુમતિ દાખવતો નમે છે અને જવા માટે પાછો ફરે છે.)

બીટ: જોડા!

પહેલી: જોડું? આવી રીતે વતું જોડ્યો; અને આ રીતે જ
એને કામમાં લેવા ભેટ્યો. આમ જ કરવું ભેટ્યો; બીટ માર્ક રીતે
નહિ. હવે તારો પારો. (જો બાલુના છાંદ પરથી એક ગુલામ ચૂટે છે
અને પોતાની આંખોમાં ઘેબઘેબ ફેરવે છે.)

બીટ: જીવન! (જીવન નમે છે.) મને એક રોનેરી કિનારોવાળા
રહેવાની ઇચ્છા છે. (જીવન નમે છે.)

પહેલી: હા! (અને એના નમેલા મસ્તક ઉપર, એના તરફ
આસાંકિતપણે ઉપર એને જલ્પીતો કરે છે.)

બીટ: અને મને એક માનો સરખો બામ ભેટ્યો, ત્યાં હું
ફરતી ફરતી, ચાલતો માગતો સાંભળી શકું (જીવન નમે છે.)

બીટ: આ નિયમ બહુ સારો.

પહેલી (ગુલામને બતાવે પાછો બોલાવતી): મને એક મુંબ-
હવાયુ મોટો ભેટ્યો છે. અને એક હલ્લુદીએ જોડેલા પણ મને માનો
આપ. એના વાળનાં હુલ્લું રોનેરી હોય અને આલમાં ખાડા
પડતા હોય તેવો. (જીવન કંઈક તપાસી નમે છે અને જવા માટે છે.)

પહેલી (હાથના લહેકાથી પાછો બોલાવતી): અરે જીવન!
(અને આસ આગળના કોઈ મોટો સુલેખો વિચાર રહેતી હોય તેમ)
એને બામમાં ખાડા પડતા હોય તેવો જોડેલ, હોં.

બીટ: અને મારે માટે એક માલેની કંઠી લાવી આપ.

પહેલી: (પોતાનું ગુલામ ફેંકી દબને) અને એક તાલું ગુલામ.
(જીવન નમે છે અને હુકમ આપે કરવાને જવા માટે ફરે
છે, અને જલ્પીતો પોતાનાં સાદસ અને તેની સંકળતાથી
આનંદમયી બને છે.)

પહેલી: અરે જીવન! (જીવન ઢળે છે.)

બીટ: તં તે મું કરવા માંડ્યું છે?

પહેલી: અહીં આવ! (જીવન તેની પાસે આવે છે એની જ
પહેલી બાલિકા ચિલકડપથી એના ચોખ્ખાં
રહેલી રોનાની એક સંકળી ખેંચી કાઢે છે.)

બીટ (ચમત્કાર): અરે! આટલી ડિગ્રી તું કરે છે?

પહેલી: એના સારી પર ને કઈ તને હેખાય તે તારે લઈ લેવું.
(ફરી એ જીવનનું કાંકું પકડે છે ને તે પરથી પહેલાં ખેંચી કાઢે છે.)

બીટ (ચમત્કાર): જોડા!

પહેલી: ન હવે. (જીવન નય છે.)

બીટ: પણ શા માટે આમ—

પહેલી: એ જીવનને બિખારીઓ નથી ગમતા, સમજ? એ તો
એક ગુલામ છે.

બીટ: પણ એ એટલો મુંઝર છે!

પહેલી: છતાં રમે બહુતી કે એ તારો ગુલામ છે...એથી આ
ગુલામનો છોડ? (અડકીને બતાવે છે) એ પહેલાં રાણી હતી.
પણ એ રાણી એ વાત બલી મઠી.

બીટ: જોડા!

પહેલી: (રેશ્મી બાલુમાં પહેલાંને એ ગુલામના છોડનાં જ
અંચ એવાં લાગતાં ઢાંકડાં બતાવીને) ન ને બીજાં શબ્દ એમ બહુ
પણ તેમનાં છોડનાં આ ઢાંકડાં છે!

બીટ: પણ એ મુંઝર તો બહુ જ છે.

પહેલી: હા; પણ ત્યાં સુધી તું એની સ્થાગિની છે ત્યાં સુધી જ.

બીટ: પણ એ તો વત્ર છે.

પહેલી: હા, —ત્યાં સુધી તું એનાથી ડરતી નથી ત્યાં સુધી.

બીટ: પણ તે તો એના અડકારો પ કડપી લીધા!

પહેલી: જીવન એ એક જ જોવા બચ્ચિ છે કે એની સાથે કામ
કરત જ વડું ભેટ્યો.

(એવામાં તેમને રોકકળ ને જોડેલા તથા કોઈ અડકાર
ટોચાને ધમકાવતો કંઈક અવાજ સંભળાય છે.)

બીટ: એ મું માય છે?

પહેલી: આ બાલુ આવી રહે; બતાવું. પણ ને, આપણે
હેખાઈ ન જઈએ તેની સાથેની રાખને. (રેશ્મી બાલુ પર રહેલી
કાંકમાં તેની સાહેલીને ખેંચી નય છે.)

બીટ: નહિતર આપણને એ મું કરી?

પહેલી: છાની રહે! તે એ તને ભેટ્યો તો મું કરશે! એ હમેશ
ડરતી પહેલી નિશાનીનું જ સ્થાન રાખતો હોય છે.

બીટ: ડરતી પહેલી નિશાની શી છે?

પહેલી: ડરતો વિચાર.

બીટ: પણ એ મું કોઈના વિચાર ભેટ શકે છે?

પહેલી: આવ ડરના જ વિચાર.

બીટ: એ વિચારોને કોઈ બહુ સારી રીતે છુપાવે તો?

પહેલી: પણ—

પહેલી: તો પણ. પરંતુ ડરના સમયે તો એથી વે વધારે ખરાબ
છે. ને આપણે કહીએ કે આ વળે! ડરીએ છીએ તો આપણને વધુ
ડર લાગે; ધારણ કે ને કોઈ આપણા સમયોમાં આવે તે આપણાં સ-
રોમાં પણ લાગવે લાયક

રેશ્મી બાલુના અવાજ: આ રવામી! ક્યા ક્યા, રવામી!

પહેલી બાલિકા: સંકળ્યું? આ રીતે લગી પડવાનું તો કોને
લગતો બગાડે છે. કોઈ પણ સારો નોકરને એ બગાડે છે. ત્યાં સુધી
એને એના રક્ષાન પર રાખવામાં આવે છે ત્યાં સુધી જ...

[એક પુરુષ પ્રવેશે છે અને રેશ્મીની
(સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૮) રજા

પહેલી (છાત્રીમાની) પુરુષ પાસે લય છે અને 'કહે' છે: આમ
હંસ છે શું? એ તો 'આત' એક, સેવક છે. 'તમે જોતા નથી કે એ
ફળ શુભામ જ છે?

પુરુષ: તમે એમ સાચી કહો છો? એના અર્થકર મોં વચ્ચે તો
બુદ્ધિ એ એક વખત પણ એવું હોય એને તો કથી સંકા જ
નથી દોતી કે એ તો સ્વામી છે... અતિ કર સ્વામી છે!

પહેલી: તમે પોતે જ એને ન્યામીપી સ્વામી ન બનાવો ત્યાં
શુધી એ સ્વામી થઈ શકતો નથી.

પુરુષ: આ વગી શું કહો છો? એ સાચી વાત છે?
પહેલી: હા, તદ્દન સાચી વાત છે.
પુરુષ (જલ્દવાને પ્રવળ કરે છે ને પાછો ધૂંટણ પર પડે છે):
હા, મને લાગે છે કે એ વાત તો ખરી છે, પણ તે આશ્ચર્ય લગે.
પહેલી (ફરી પાછી ઝાંઝીમાં સંતાપને): આહ!

[છવન રટેન્ડ ફરપ આવે છે. એના હાથમાં આગમન
અર્થેથી મળ્યુન નેરમ્પ(વાણુ) છે અને તેના નેરો તે
અરધા સળી પડેલા પુરુષા અને સોમિલા બીચાનીય
એક ટોળાને દોરની ગાફક ઢાકતા આવે છે. તેઓ નમે
છે અને તેના પ્રબળાને ચૂમી છે. એનું મોં કાંટું છે, ને
એ હાંત કચકચાને છે. બની આગે ત્રાંસી છે અને
એના નસકેરા નડાં છે. બરાનકતાની એ મુતિ છે.]

છવન: અધ્યાત્મી! તમારા આદર્શો મને આપી દો. તમ્હા આ-
દર્શો. તમારી પાસે છે પણ કંઈક જ ને?
શુભાન: છવને મારા આદર્શો ફેટની લીધા.
કામદાર: મને પણ એવું લાગી લીધા.
શુભાન: પણ મારા આદર્શો તો એટલા જોડા હતા.
કામદાર: અને તું ને પધારે મેળવવાને અમ કરી રહેશે ત્યારે
એ બધાં પણ એ ફેટની જ લેવાનો.

છવન (એક ધરમી ઓળે): તું એને પિકારે છે તે કમ બાર
કલાક સુધી કર; અને એક કલાક તને મનનમગ્ન કામ કર એટલે તારે
ધા તારે રહે અને લેહના વધારે તીવ્ર બને.
ધરમી પુરુષ: અરે, ક્યા કરાં આદર્શો ફર ન થા. એ કામ મને
મે છે તે મને બુદ્ધી નવા દે.

છવન: કુતરા! હું આપું તે જ મળવાનું છે. બીજા માગ્યે મારી
પાસેથી કશું જ તને મળવાનું નથી.

એક અવાજ: મને એક સ્વપ્ન આપ, —માત્ર એક જ સ્વપ્ન કે
એનાથી મારાં વાનડાં મળ્યુન થાય
બીએ અવાજ: એક જરા નેરેથો રનેહ અપ્પ કે મારો દિવસ
સહેજ જોડો આકરો બને!

ત્રીએ અવાજ: માત્ર આરામ, થોડો અવાજ! લીજળા સમુદ્રને
અને પવન વડે ડોહતા ધારસો! વિચાર કરવા નેરેથો તો વળત નાપ!
એક સ્ત્રી: સ્વામી!

[છવન એને માણકથી ફટકાવે છે. સ્ત્રી તીબી બીચ પાડે છે.
છવન એ બધાથી દૂર ખસે છે અને ફ્રેન્ચ નાચ કરવા
મોંડે છે. નાચતાં નાચતાં એ વધારે ને વધારે મોખાવિષ
બને છે અને બચાનક અદ્દારવ ફરીને ટોળા ઉપર નેર-
બંધના ફટકા મારે છે. અનેક મરીને પડે છે. એક પાંચબની
તો તે પોતાના હાથ વડે મગથી જ બોલી નામે છે. છેવટે તે
આખા ટોળાને રટેન્ડની બહાર દાંડી બંધ છે.]

વતી: એ દોષિત મળે તેનું તેનું એટું રૂપ અમવાન મને કહી ન
પહેલી: તું નમશે નહિ મો તારે કહી એ નહિ એવું પડે મ'
કરી પણ નમી નહિ, મારી નાનાકી રાંછીયા!
બીછ: નહિ, કહી જ નહિ નમવાની હું છવનને. તે મને રાંછીબળ
છ તેમ રહાર ભૂમી રહીરા અને કહીરા. 'છવન, મારે માટે ભૂમી
હંદાર લાવ'.

પહેલી: મારે હવે જરા વાર જલું પડે એમ છે. હું ફરી પાછી આવું
છું. યંત્ર એને બહારી નહિ. (નય છે.)
બીછ: હું કહીરા...

[આંધમાં રટેન્ડની બહારથી છવનને અવાજ મેમમાર્ગ
છ. બીછ બાલિકા નામ બને છે છવન પ્રવેશે છે.)
બીછ બાલિકા: શુભામ! મને તારી લાલ મંચિવાળી સાંકળ
લેજા! (એના છવન આજ્ઞાકિતપણે આજળ આવે છે તેથી તરફ
જ તે એના પ્રમાણથી સાંકળ બંધી મંડે છે.) અને આં પળ.

[એમ કહેવી એના હાથમાંથી એના આંચળી પરની
કાંઠી પણ ખેંચી કાઢે છે. શુભામ નમે છે. એવામાં જ્યાં
વેડાં છરીછે પડ્યાં હતાં ત્યાં બાલિકાની નજર નબ
છે અને તેના મરીરમાં એક મુશ્કરી આવી નય છે.
બરાબર એ જ પળે છવન માણુ લેખુ કરતાં એનાં બચના
ચિહ્ન મેઈ નય છે. અને આ કાણુ પછી એનું સ્વરૂપ
બદલાય છે. શુભામમાંથી આખરે તે લુહમાગર બને છે.]

છવન: તું મારાથી દૂર છે?
બીછ બાલિકા: ના.
છવન: એવાં ઘણાં છે જે મારાથી દૂર છે.
બીછ બાલિકા: તું તો શુભામ છે.
છવન: પણ શુભામ સમાધી બની શકે છે.
બીછ બાલિકા: હરમીક નહિ.
છવન: હું તો બની શકું છું.
બીછ બાલિકા: તું તો મારો શુભામ છે.
છવન: એ હું તારો સ્વામી હોઉં—
બીછ બાલિકા: તું શુભામ છે, શુભામ!

છવન: એ હું તારો સ્વામી હોઉં તો તારી તરફ તો ખેંખર હું
માથાણુ થાઉં. તું અત્યંત પુણ્યકર છે.
બીછ બાલિકા: આહ!
છવન: ખેંખર, તું બહુ જ સુંદર છે.
બીછ બાલિકા: એ તો આ મારો તાલ છે ને, તે મને એટલી
સુંદર બતાવે છે.

છવન: નારે. તું તારો તાલ મારા પાસે કલારી નાખે ને
તો જે હું તો સુંદર જ રહે.
બીછ બાલિકા: એ તો હું કહી નહિ કરવાની.
છવન: ફૂલીના શુષ્કા સોસરાં બળાહ આવના સુર્યકિરણો વે
રતમડીળેસી સફરજનની રચવા જેવી તું સુંદર છે. કમવનમાં નિજ
હવેની પર કમવનથી રજાસતા નાના સરોવર જેવી તું સુંદર છે...

બીછ બાલિકા (સ્વગમ): એ મને ડરાવવા માટે આમ સ્વ-
ચાલતા લાગે છે. એટલે હું તો એમ જ કહી આપીશ, કે મેં સા
બંધુ છે કે માણસો: એવાં સુંદર હોય છે બસ. હું કાંઈ કરતી નથી
પણ એને ખુસ કરવા એમ કહીરા
છવન: તું મારાથી દૂર છે?

જીવન: તું દેવ છે ?

બીજા બાલિકા: હા, હું દેવ છું.

જીવન: ચોક્કસ ! હું તારા પાદ છું.

બીજા બાલિકા (સ્વચ્છત): મને ખાતી ન હતી કે હું એને ખુશ કરી સમીપા કે કાંઈ આપણે બોલી એ તે આપણા સમીપ થઈ પણ હાથ લેવાય છે, એમ પેલીએ કહ્યું હતું. કેમકે દરેક પક્ષ એ કાંઈ બહુ જ ભાવુની સામગ્રી નથી. એ તે ભાવુકતાને આને ખુશ કરવામાં કેટલી મદદ કરે—એ એ કહ્યું સહેલું છે ! હું કાંઈ કોનાથી ખરેખર દરતી નથી. મેં તે કદા એમ 'હજી' કે હું કહેલું.

જીવન: તું તારા તાજ માથા પરથી કાઢી નાખે ?

બીજા બાલિકા: ના.

જીવન: સીના વાળ પગમાં બેઠા હોય તેના જેવું સુંદર હશે બીજું કંઈ નથી. તારા તાજ નીચે દેખાતા આ મનોહર વાળ પગમાં ફરકરતાં હોય તેો કેટલા સુંદર લાગે !

બીજા બાલિકા (તાજ કાઢી): શ્રી. એક પગને ઘાટે કાઢું છું.

જીવન: ખરે જ, તું રૂપરૂપનો મંદિર છે.

બીજા (સ્વચ્છત): કદાચ મેં આમાં કદાચ નથી વાપર્યું.

જીવન: કોઈ નવા ખીસેલા અને પોતાની રૂપબલકથી બેઠતા પંખીનો આવાનક છક કરી દેતા કૂચ એવી વં લાગે છે.

બીજા બાલિકા (સ્વચ્છત): પેલીએ કહ્યું હતું કે મારે...

જીવન: આગળના પેરીશમાં રહેલા પ્રાચીન ધનભંડારના મોંઘા મણિઓ એવો વારો તારા છે. હું તારો તાજ એકેઈ સફેદ ?

બીજા બાલિકા (સાચચેની પૂર્વક તાજ તેની આગળ પાડે છે): પણ પછી મને બદલી નામે છે: ના—

જીવન: મને એ એકવાર મારા હાથમાં લઈ લેવા દે.

જીવન તને એ પાછો આપી દઈશ.

બીજા બાલિકા: એ તું બામસ એ મને પાછો આપવાનો હોય—

જીવન (તાજ લે છે.): પણ તારા વાળ તેો આ તાજ વિના જ

પથારી સરસ લાગે છે. (એમ કહી તાજને દૂર ફેંકી દે છે)

બીજા બાલિકા: અરે, આ તે શું કહ્યું ?

જીવન: એ તો જરા ગમગાત.

બીજા બાલિકા: પણ તે તો પગન આપ્યું હતું—

જીવન: ગમેતમાય.

બીજા બાલિકા: બહુ—

જીવન: હો—હો! મારી સાથે દસ, કેવી ગમગાત !

[બીજા બાલિકા દસે છે. પણ પછી કાંચે છે.]

જીવન (પોતાના કાગળી ખૂણ ખુલ્લો મૂકે): જરા નુત્વ તેો દર. તું જીવન છે. સુંદર છે. સુખી છે. જરા નાચુ જોડ.

બીજા બાલિકા: સાચું નુત્વ કહે ?

જીવન: પચાત્ત કંઠાતું. ભણે તરતનાં ભગેલાં ગરજાં સામગ્રે એજ જવા માંડાં બનીને દોડી રહ્યાં છે. ગન્દિયામાં કોઈ સફેદ દળી ફેંકેલી રહી છે અને પહોળાકાંઈવે કુદિયામાં એક ધુણી ગળી રહી છે: પછી સૂઈ તેને જગાડે છે.....

[બીજા બાલિકા આ બહુ નુત્વામિલનથી બતાવે છે.

પહેલાં તે તે તેનાથી દેવ છે. પણ પછી તે બહુ મૂલી

નય છે અને નિર્ભયપણે નુત્વ કરે છે. પછી કહે છે]

બીજા બાલિકા: હવે મારો તાજ પાછો આપ.

જીવન: વને તાજની જગર જ નથી, સુંદરમિની !

બીજા બાલિકા: પણ હું તારાથી દર્ક છું.

જીવન: મારાથી દેવ છે ? મેં શું કહ્યું ?

બીજા બાલિકા: હું નથી બંધીતી.

જીવન: તું દેવ નહિ.

બીજા બાલિકા: હું ખરેખર દર્ક છું.

જીવન: તારા તરફ તે હું માયાણુ રવામી થઈશ.

બીજા બાલિકા: રવામી ?

જીવન: માયાણુ રવામી.

બીજા: તું તે મારો શુભાગ છે.

જીવન: શુભાગ તેો હવે ત્યારે દેવ ફરી પાછો તારો કદી મજુ

શુભાગ થવાનો નથી.

બીજા બાલિકા (સ્વચ્છત): અને એ પેલીની પાત સાચો હોય તેો ? એ કે કદેવી દલી તે ખડે હોય તે ?

જીવન: મેં શું બળદે છે ?

બીજા બાલિકા: કંઈ નહિ—

જીવન: તારે મને રવામી કહેવો પડશે.

બીજા બાલિકા: દરમીન નહિ. એ હું નહિ કહું.

જીવન (એની તરફ દયાવાણી): મને રવામી કહે: તેો હું તારી

તરફ માયાણુ થઈશ.

બીજા બાલિકા: ના. એમ બનવાનું જ નહિ ને.

જીવન (રસ્તા રૂપરૂપી બાહુક બીથે છે. બાહુક સાથે રમને).

પણ તેની સાથે દસતો): તેો હું તારી તરફ માયાણુ થઈશ.

બીજા બાલિકા (દરમી): રવામી—

બીજી બાલિકા: હું મને હવે મારો તાલપાછો આપ—
 છપન: લોકિયણ! પાડ માન કે હું તને સભ કરતો નથી.
 બીજી બાલિકા: હું મને મારશે તો નહિ ને?
 છપન: જો તું દુકમ નહિ માને—
 બીજી બાલિકા (મનઃ આપણે): હું મને મારતો નહિ—
 છપન: તારે નગણું જ પડશે.
 બીજી બાલિકા (ફરી વાર સ્વચ્છ પેશા રાખે): સંભાળીને જો-
 લની): કરી પછુ નગની નહિ, મારી નાનકડી રાણીબા!
 છપન: તારે મને નગણું જ પડશે.
 બીજી બાલિકા: નહિ.
 છપન (મારવા માટે ચાલુ કરવામતે): ધૂણે પડે! ગુલામ!
 બીજી બાલિકા: હંતો! માયાળુ હતોને છપન? તે મને કેટલા
 મુંઢર રાખે કયા છતાં?
 છપન: નમે છે કે નહિ!
 બાલિકા: પછુ તો કહેતો! તે ને કે છ હમણા માયાળુ રહેશે?
 છપન: કેમ? દુકમ નથી માનતો?
 બીજી બાલિકા: હું! કરી પછુ નહિ. (ત્યાં તે છપન તેના ખમાની
 આસપાસ ચાલુ ફેરવે છે. બાલિકા બીકથી ધીસ પાડે છે.) મને
 ટકાવ નહિ હું નગીસ. (નમે છે)
 છપન: એણે? આવી રીતે હું બધાને તારે કંઈ હું.
 બીજી બાલિકા: સ્વામી!
 છપન (તિરસ્કારથી): જો રાજકોને સૂર તો સારો છે.
 બીજી બાલિકા: હયા—! હયા હર!
 છપન: જોમ રામકા ન તાણુ (જોને હાત મારે છે.)
 બીજી બાલિકા (ભયથી): ખાની જોડીને: મને બચાવી લે.
 છપન: બચાવું? હું તો તને મારવાને; કારણ કે જુ મારાથી
 કરે છે તેમની યોસી મારા કાનને પ્રિય લાગે છે (જોને ફટકાવે છે.)
 બીજી બાલિકા: જો રામકા!
 છપન (ચાલુ દૂર ફેરી હાંમે): પછુ જોના કરતાં જે વધારે
 પ્રિય તો છે શાન્ત પડી મનોથી યોસી—(જો જોને પડે છે. જોને
 વચ્ચે અપાઝથી થાય છે.)
 બીજી બાલિકા: આ તો ખૂબ બળિયો લાગે છે—મોની સાથે
 મારાથી પ્રધારે ટકાવ તેગ નથી!
 [જોને અપાઝથી કરે છે. છપન જોનું અંતુ દબાવીને
 મારી નાખે છે. પછી બપાનક રીતે હસીને રહેજ
 બહાર આવે: બંધ છે]
 પહેલી બાલિકા: (આનંદથી કૂલી પ્રવેશે છે અને ગાય છે.)
 હોરે હો! આવી વસન્ત!

બિંધે સો હવે પૂર્વના: હોરે હો! હોરે હો!
 [ગીટ પરીથી ગુલામ ચૂટે છે]
 હોરે હો! આવી વસન્ત: રંગીલી વસન્ત! હોરે હો!
 જેમ આજો છે તેમ ધસન્ત.
 જોને બાંધે તો જોક દિ'પ્રભાતે
 સૂર્યતેજમાંથી મારમાં રમન્ત.

હોરે હો! આવી વસન્ત!
 હોરે હો! હોરે હો! આવી વસન્ત!
 [આચિંત શબ્દ જોતાં તેણે બીજી યંત્રી બંધ છે અને
 નિદ્રાગ્રસ્ત શબ્દ સાથે જુએ છે. પછી અતિશય ધી
 પડે જોની પાસે બંધ છે, ત્રણ પાંચેલી જો બાલિકા
 વચ્ચે હોરકાક કરે છે અને તેના શબ્દ પાસે નમે છે. પ
 મનઃ આપણે જોએ છે.]
 એ જુવાન હતી... પેશા નિરૂપ હતો. (શબ્દને રમશે
 એ જોક રાણી પછુ હતી. એણે પેશાનાં આમરણો ફેરવી લીધાં હ
 એ: આ જોના મનમાં લાકમણીથી સળંગ ઊંડી પેશાની સોના
 સાંકળી રહી. અને જોની આંગળી પર પેશાની વીંટી પછુ છે. પ
 એ બહુ જ બળિયો હતો... બહુ જ બળિયો. (જોની થઈ ધી
 અને ફરથી રાંક બની બંધ છે.) છપન જોને પીસી નાખી. છપન
 બપાને પીસી નાખ્યા... રાઈ વિજરા... મને મારી છે કે.
 [જોનામાં અચાનક છપન પ્રવેશે છે. તેણે કંઈ હાંધ
 જુદામોટું છે. બાલિકા રાંક બનીને જોની છે. છપન
 નબર આખા રહેજ જપર ફરી વળે છે, પછુ બાલિકા
 તેની નબર પડે તે પહેલાં બાલિકા જોને કોઈ સળુ વડે
 ઝેરિય છે એટલે એ જરાબર વેળાસર રહી જ
 છે, અને છપન તેને જુએ તે પહેલાં જુદામોટું બની જ
 છે. તે જોના જોડી બંધ છે તેમ છપન પાછો ગુલા
 બનતો બંધ છે.]

પહેલી બાલિકા: (વેદસ્તીપૂર્વક દામમાંના ગુલામને ફે
 રતી અને તે શબ્દ પર પડે છે તે જોવાની પછુ પરવા ન કરી
 છપન! મારે માટે જોક તારું ગુલામ લાવ! (છપન લાગી જાયને
 છે ને દુકમ અટકાવવા આવે: બંધ છે.)

[પડશે]

[મૂળ અંગ્રેજી રૂપનું નામ The Slave with Two Fac
 છે. જોને સમજવા માટે D. Appleton-Century Co, 325 We
 32nd Street New York City U.S.A. મેગની પરવાન
 આપરશક છે.]

મહાદેવસાહની કાયરી

આપણે ત્યાં જે નહિવત છે એવા રોમનીયી સહિયમાં ચિરંજીવ પૂજા બની રહે તેવી રૂઝ મહાદેવભાઈ દેસાહની કાયરીની મદ
 વિશે બહુકાંસો તો પરિચિત છે. ગાંધીજીના પ્રિય ચંતેસરી તથા અમણી દેશમતાઓના અંગત પરિચય ને દેશસ્થિતિના પ્રબધારા
 સળુસળુના સાગિધ્યને વિરલ લઘાને ખમનાર શ્રી મહાદેવ દેસાહની એ મોથી કાયરીનું સિત્તસિતાબેધ પ્રકાશન જે અંગેક માંગે
 બહાર પડવાનું છે તેનો પહેલો ભાગ—તા. ૧૦-૩-૩૨ થી ૪-૮-૩૨ સુધીના માત્રા દરમ્યાન વારકા જેલમાં લેખિકા કાયરી—નવજી
 પ્રકાશન મંદિર (અમદાવાદ) તરફથી રૂ. ૪૮-૦૦ની કિંમતે હમણું બહાર પડ્યો છે. મહાદેવસાહની સાથી અને મિત્ર શ્રી નરહરિ પરી
 કાળજીપૂર્વક સંપાદિત કરેલી અને એક નવલકથા જેટલું આકર્ષણ અને રસ જમાવતી એ રોમનીયીમાં મહાગાહના આનંદ સુધી
 નજીબોના વિચારો, આસિધ્યો, છપનપ્રસંગો, હકમાં તેમની છપનકથા, સરદાર વલ્લભસાહનો તળપદો સોંસરે લેતરીબંધ તેવો વિ
 અને નર્મ વાકપ્રદાર, તથા મહાદેવસાહનું અકિમપાથી વરણેળ હૃદય, તેમની દીવ્યનિષા, નમ્રતા તથા જ્ઞાનસમૃદ્ધિ પ્રત્યક્ષ થાય છે.
 મહાદેવસાહની રસાળ શૈલીમાં લખાએલી આ ચિત્તલસબર રોમનીયી પ્રત્યેક અવશ્ય વાંચી જોઈએ અને અંતુ હોડ તેમણે પસાવતી નોંધે

ગુજરાતમાં વરસાદ

એવો થતો. અથ ઇ ? કે અનિયમિત થયો છે ?—
એવાએવા હમણાંના આપણા જીવનમરજીને લગતા એ વિકટ પ્રશ્નની છાયાવટ કરતો લેખ

વર્ષાનું અગ્રણ્ય માનવ, પછી તથા વનરપતિ એ ત્રણેના જીવનનું આનંદપ્રમ આનંદ છે. ગ્રીષ્મઋતુના એકે ધન્યજની વરસાદને ઠારવા માટે આકાશમાંથી ચેપરાલ્લના ફૂટે વાદળો આવે છે. વરસાદનાં પૂર્વધર્મીની નમીન ઠંડી થઈ ધીમેધીમે હરિવાળા થતી નથી. વર્ષા-ઋતુની 'હવા બેનવાળા' દોવાથી વનરપતિનાં પંદરદામાંથી વરસા રૂપે ડોડી નીચે પાછી આવે છે અને તેથી વનરપતિ પછી ખૂબ ફૂલેફૂલે છે. નવાં અતિશય ગરમી અને બાળીબળન હોય છે ત્યાં વરસાદ ખૂબ પડે છે, અને તેથી પછી વનરપતિ ત્યાં ખૂબ ખીલે છે. વિષુવવૃત્તના પ્રદેશમાં હમેશાં તાપને બીજાં વંચકો (Evergreen Forests) એવામાં આવે છે તેનું કારણ પછી આ જ છે. ત્યાં ઝાડ મળ્યાં ઝીન હોય છે એટલું જ નહિ પણ તેમનું દડ પણ મોટું હોય છે. વર્ષાઋતુમાં કેવળ જલચરિત્ર નથી કે એટલું જ નહિ પણ પાકને વેળાવું આપનાર કેટલાક પદાર્થો પણ તે ઉત્પન્ન કરે છે. બીજાંનાં અમકારો પાન છે ત્યારે દવામાં 'એમોનિયા' (Ammonia) અને નવવાડુનાં કાર્બો (Nitrates) ઉત્પન્ન થાય છે, જે વરસાદનાં તાત્કાલિકા રીપમાં બોલાયો નહીં વરસાદ સાથે ધરતીમાં આવર રૂપે ભળી નથી. હિંદુસ્તાનમાં પડતા વરસાદમાં આવી ભતના કારણે પ્રમાણ ઉત્પન્નના વરસાદના કારણે પ્રમાણ કરતાં વધારે છે, એમ ડૉ. વૉલ્ફ-કર નામના એક અંગ્રેજ વૈજ્ઞાનિકે સાબિત કર્યું છે.

ફરક કેમણે વરસાદ અમુક પ્રમાણમાં પડવાનાં વિશિષ્ટ કારણો હોય છે. કેટલેક કેમણે કનાલામાં તે કેટલેક કેમણે શિયાળામાં વરસાદ પડે છે. આપણા ગુજરાતમાં ખાસ કરીને કનાલાને એકે વરસાદ પડવા શરૂ થાય છે. કનાલા દરમિયાન પડતી સૂર્યની અતિશય ગરમીથી સમુદ્રમાંથી ખૂબ બાષ્પીભવન થાય છે. અને તેનાં વાળા બેધાય છે. એ વાળાં પવનના તરેથી આકાશમાં એ કેમણે બેધાય નથી ત્યાં વરસાદ પડે છે, અરબી સમુદ્રમાં એ વાદળાં જેવા થાય છે તેને નેપ્ત્યના પવને હિંદના પશ્ચિમ કિનારા પર મોકલે છે. સૌથી પહેલાં એ વાદળોનાં ધણીખરાં પશ્ચિમ ધાટ પર વરસાદ રૂપે વરસી નીચે છે; બાકીનાં થોડાંધણી ગુજરાતમાં મેંદાને તરફ આવજ થઈ છે. પછી એ વાદળોને કારણે માટે ગુજરાતમાં પશ્ચિમ ધાટ લેવા વિશાળ પહાડ ન હોવાથી અહીં વરસાદ એવો પડે છે. ગુજરાતના નુહાનુહા બાગમાં કેટલો વરસાદ પડે છે તે નીચેના કોષમાં આપ્યું છે.

જિલ્લો	ચાર્જિક	એલોમાં	વધારેમાં	ઊંચતા પાક
અમદાવાદ	૨૬-૪	૧૬	૩૩-૬	મઠ, નુહાર બા-
ગાંધી	૩૧-૫	૨૬-૫	૩૪-૧	નવી, અણી, વગેરે
પંચમહાલ	૩૭-૦	૨૮-૭	૪૧-૭	બાળી, ડાંબર, મઠ, નુહાર વગેરે.
અરબ	૩૩-૩	૩૧-૪	૪૧-૧	મઠ, ડાંબર, અણી, વગેરે.
સુરત	૫૩-૬	૩૫-૪	૪૫-૬	અવ, સમી, વગેરે.
		(આરપાડ)	(પારડ)	ડાંબર, નુહાર, પડ વગેરે

આ આંકડા ઉપરથી નજારો કે ગુજરાતમાં નુહારનુહા જિલ્લામાં પ્રમાણમાં વરસાદ પડે છે અને એ પ્રમાણે નુહારનુહા બાગમાં વિશિષ્ટ પાક ભી છે. કાંચકા તરીકે અમદાવાદમાં મઠ, એલોમાં બાળીની ને સુરતમાં ડાંબર ખાસ ભી છે. અહીંની નમીન-માં વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ અનુસાર સારામાં સારા પાક કયાટર દોવ, તેમ ગુજરાતને નુહાનુહા બાગમાં પડતા વરસાદના પ્રમાણના આધારે નુહાનુહા વિભાગમાં વહેંચી દઈને વરસાદના તે પ્રમાણના આધારે કયા બાગમાં કયા પાક સારામાં સારી રીતે ભી રીતે, એ નક્કી કર્યું એવું. આમ કરવાથી પાકનું ઉત્પાદન પણ સારી રીતે થઈ શકે. વળી તેના આધારે કયા બાગમાં નહેરો બાંધવાની ખાસ ત્વર છે, એ પણ નક્કી થઈ શકે. એવા વિભાગો આ એકમાં આગેલા વિવિધોપ-ના વનસમ્યા દરોળના પ્રમાણે વડો. એ નકશામાં વરસાદના કુલ ચરે-સા પ્રમાણના અનુસાર ઉત્પન્ન થતાં ફૂડાનાં ફરીવિભાગો પાડાય છે.

પરંતુ આપણે ત્યાં દર વર્ષે બધે ઉત્ક્રાંતમાં વરસાદ પડતો નથી. કેટકેઈક વર્ષે ઊંટકા બધો વરસાદ પડે છે કે કેટલી નહી-આમાં પર અબીને ખાસવાર તુકશાન થાય છે, તે નળી કોઇ વર્ષે બધો બોલો વરસાદ પડવાની દુશ્વળ પડે છે.

આમાં અતિરૂઢિ થવાનાં કારણો એટલે. વર્ષાની સરખાતમાં કેટકેઈક વાર બગાળનાં અખાતમાં તેનાં નામો (Cyclonic Depression) ઉત્પન્ન થઈ દેશ પરથી પસાર થાય છે. ત્યારે આ મોટું ગુજરાત ઉપર અથવા ગુજરાતની સરહદ પાસે થઈને નાશવ્ય સરહદના પ્રદેશ અને સિંધ તરફ નથી, ત્યારે ગુજરાતમાં વરસાદનાં જેવવા અપડાં પડે છે. આ પ્રમાણે ત્યારે થાય ત્યારે થોડા વખતમાં વધુ વરસાદ પડે છે. એવાં મેંદાવે આગમાં ગુજરાતમાં ૧૮૯૧ અને ૧૯૨૭માં પડ્યાં હતા; તે વખતે ફક્ત ૨૪ કલાકમાં જ લગભગ ૧૫ થી ૨૦ ઇંચ એટલે ધોધમાર વરસાદ પડ્યો હતો. કેટકેઈક વાર આનો વરસાદ સાતસાત દિવસ સુધી સતત પડતા જ રહે છે એ મોટું નથી, કે તરતજ વરસાદ બંધ થઈ સૂર્યને તરફે નીકળે છે. પરંતુ આ રીતે ત્યારેન્યારે અતિરૂઢિ થાય છે ત્યારે વધે છે એનાં ખાસવાર તુકશાન થાય છે. એવનાં એકાદના પહાડ પરની ખાતરવાળી મધુદ્રુપ માટી મેંદાવ નથી, તે નમીનમાં કેર-કેર આગમાં પડી નથી, નહીંનાંમાં પૂરે આવે છે એનાં કેટલાય મેંદોત્તમાં ધર-ખાર ને દોર ડાંખે લગાવ નથી છે, પાક નાશ પામે છે, એટલું જ નહીં પણ એવના પાણી અહીં જવાથી રેલ પાકની વાવણી હોવાય છે અથવા બિલકુલ થઈ શકતી નથી.

આનાથી કેટલું કેટકેઈક વર્ષે દવાગાળનામાં ફેરફાર થવાથી અરબી સમુદ્ર પરથી આવતા મેંદાના પવને સારો વરસાદ ન આવે અથવા વહેંચેમોડો આવે ત્યારે પાક બરોબર ભીતો નથી, એથી ગુજરાતમાં દુશ્વળ પડે છે. ગુજરાતમાં આવ્યા અનેક દુશ્વળ પડી ગયા છે, એમાં ૧૯૦૪થી ૧૯૦૭ સુધી ચારેકો દુશ્વળ અનેક વર્ષો.

ગુજરાતમાં અતિરૂઢિ તથા અત્યારૂઢિ થવાનાં કારણો આમ કેપર પ્રમાણે છે. એલોમાં પચામ વર્ષના ગાળામાં ગુજરાતમાં નુહારનુહા કેમણે અતિરૂઢિ ને અત્યારૂઢિ કયાકયા વર્ષમાં થઈલી તે નીચે આપેલા કોષા પડમો નજારો ૧૯૦૫થી ૧૯૪૪ સુધીના દર વર્ષના વર્ષના સરેરાશ

ગણેશ નેપાળથી કન્યાકુમારી સુધી, અને એક કાળે છેક ચીન-ભારતન-ભવા સુધી માન્ય થયેલા શુભંકર કે

અને તેમનો મહોત્સવ ગણેશચતુર્થી

ધર્મા પ્રાચીન કાળથી પૂજતા ગણપતિની અનેક પ્રકારની આકૃતિઓ સૌથી વધુ પ્રચલિત એવી માર-જુલવાળી આકૃતિ.

ધર્મ વ્યવસ્થાપકો કહે છે કે કળયુગમાં ત્વરિતસિદ્ધિ આપનાર દેવતાઓ બે છે: એકી (કાલિમાતા) અને ગણપતિ ત્રિવ્રહર્તા. પણ અને આલૌકિક છુદ્ધિસાધકર્યનું ભેનનામાં આરોપણ કરવામાં આનું છે કે ગણપતિની સ્થાપના નેપાળથી માંડી સગૌશ્વર સુધી હિરન્યકશીપુ મંદિરોવાદિ ન નહિ. પણ પ્રત્યેક હિંદુમાત્રના નિત્ય પૂજના પંચાવતનમાં તથા ધરને બારેબારે ગણે કરવામાં આવી છે ના કે મોટા કોઈ પણ શુભ કાર્યની શરૂઆતમાં ગણપતિને ન સારાય છે. ભેનના પરરેપર હકી પણ મેળ નથી ખાતો એવા ન અને વેળુજ અને સંપ્રદાયના લોકો તેની તાવણી ખત્ત કરે છે. આવા સુખકર્તા, કુખવર્ત, મનભરતિ ગનાએલા શ્રી ગણેશની ઉત્પત્તિ વિષે અનેક કથાઓ પુરાણોમાં તથા પ્રાચીન ગ્રંથોમાં મળે છે. અશ્વર્થશીર્ષમાં કહ્યું છે કે ભગવાન આરભમાં પ્રગ્નિ અને પુરુષ-માંથી રૂઢ મળતન દેવરૂપ ઉત્પન્ન થયું. બીજી કથા એમ છે કે એકવાર દ્વારપાળનું કાર્ય કરતા પાર્વતીપુત્ર ગણપતિએ સમરને અદર ન બના દેવાથી પિતાપુત્ર વચ્ચે યુદ્ધ થયું. તેમાં રુદ્રે ગણપતિનું મરતક કાપી નાખ્યું. એવું પાર્વતીના આનંદથી વંદના દાખીનું માથું ત્યાં મેસાડવામાં આવ્યું. તોજી કથાએવા છે કે પાર્વતીએ પોતાના સરીસૌ મેલમાંથી એક પાતળુ ધડી તેને ગંધના પાળીમાં મૂકતાં ન તેને દાખીનું મુખ અને વિશાળ દેહ પ્રાપ્ત થયેા. એક બીજી કથા વળી એમ છે કે ગનસુર નાગના રાણેએ રુદ્રે ભગવાનનું કમંદળ ટેળી નાખ્યું. તે કથા પોતાના પુત્રે ન કર્યું છે માની તેમણે ગણપતિનો સિદ્ધરૂપ કહ્યો. પણ સાચી વાત બ્રહ્માં ગનસુરનું દાખી ભેડું મથ્યું કાપી વાળી પુત્રના ધડ પર મેસાડી તેને છવતો કહ્યો. નિષ્કળે ગનસુરનો લશ કરવા એ રૂપે પાર્વતીને પેટે નૃમ દીધી દત્તા જેવી પણ એક

કથા છે. પુરાણોમાં એક કથા એમ પણ મળે છે કે એકવાર પાર્વતીએ પોતાના પુત્ર ગણેશની સંભાળ રાખવાનું કામ બ્રહ્મણી રાત્રિને શોધું પણ એ ઉઘ મઢની નબર ગણેશના મરતક પર પડતાં ન તે બદલે રાજ થઈ ગયું! કુખી બ્યએલી પાર્વતી બ્રહ્મા પાસે ગઈ અને તેમનું સલાહ માંથી બ્રહ્માએ કહ્યું: 'સ્ત્રીમાં તને પહેલાં ને મળે તેનું માથું કાપી લઈ ગણેશના સરીર પર મેસાડી દેજે.' ભોગનેએ પાર્વતીને સમજા દાવી ન મળ્યો. આથી તેનું માથું મેસાડવામાં આવ્યું.

પણ ગણેશપુરાણમાં ગણપતિ વિષે બે વિવેરતી દંડીકત આવ્યું છે તે પરથી ગણપતિના આનંદ સુધી ત્રણ અવતાર થયા બતાવે છે. એક, કૃતયુગમાં કર્ણપ-પાની અર્ચિતિને પેટે મહોત્કટ વિનાશક રૂપે એ અવતારમાં તેમણે પૃથ્વીને પીટતા દેવતાક ને નરાતક રાણેસેને નાશ કર્યો હતો; બીજી અવતાર નેતાલુગમાં સિવપુત્રમાં તેનાં ગણેશરૂપે લશ સિદ્ધરૂપને નાશ કરી લોકોને વાતમાગાંથી લોકોનાના દના; અને ત્રીજી, દ્વાપરયુગમાં ભગવાન રુદ્રને ત્યાં ન અવતરે સિદ્ધરૂપને વધ કરેલા. આમ પ્રભને પીટતા રાણેસેથી પૃથ્વીને બચાવી દેવાથી તે વિપ્રદર્શી તરીકે લોકપ્રિય થયા હોય એમ લાગે છે

મહા તત્ત્વચિંતા ગણપતિ વિષે તાત્ત્વિક વિચાર કરતાં એમ માને છે કે ગણપતિ એટલે 'ગણેશ' નહિ, પણ 'ગુણેશ' હોવાનો. ગુણેશ એટલે સત્ત્વ, રજસ અને તમસ એ ત્રણ ગુણોના દેવાઓ. બીજી માન્યતા એમ છે કે એ એકાદ પ્રભુજ રૂપ દોહ તેમની ઉપાસના એટલે પ્રત્યક્ષ પરબ્રહ્મની ન ઉપાસના. એકાદમાં દાખીની રૂદ્ધ ભેને આશર છે ન. આશરે છે ન. આશરે પછી ગણપતિનું દેહ ભેને લાગે છે. એવા એ પરંપર જ્ઞાન-જિજ્ઞાસક ગણપતિનું વાદન ઉદર ગણાય છે. ઉદર એટલે કાળ. ભેનું ઉદર દરેક વસ્તુનો મોતરીને નાશ કરે છે. તેમ કાળ પણ અદર્નિશ સૃષ્ટિના પદાર્થોના નાશ કરે છે. એ કાળને છતી લઈ તેને ન વાદન બનાવનાર ગણપતિ પરમેશ્વરનું નરૂપ છે એમ તાત્ત્વિક માને છે. ગણપતિ-પૂજા ચતુર્થીને વિષે થાય છે, એનો અર્થ એ કે ભ્રમત, રમન અને મુખ્યત્વે એ ત્રણે અવસ્થામાંથી કમત થઈ બોધી એટલે કે તૃણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવાથી ન માત્ર પૂજાર્થમાં પહેલો છે અને ત્યાં ન પરબ્રહ્મ રવરૂપ પરમેશ્વર એટલે કે શ્રીમાણ વાસ કરે છે. ચતુર્થીને વિષે એન્દ્રેશનીની ગાથા છે તેની પાછળ એ રહસ્ય છે કે મના દેવતા ચન્દ્ર ગણાય છે, અને એ તૃણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા જ્ઞાનારામના કરવી હોય તો ગન ઉપર કાળ મેળવવો જોઈએ. આમ એન્દ્રેશની ન કર્યું એટલે મન ઉપર કાળ મેળવવો અને મનને એકામ કરવું એવા છે.

ગણેશચતુર્થીને વિષે એન્દ્રનું દર્શન કરવું નિષિદ્ધ ગતાવા પાછળ એવી એક પીરણીક કથા છે કે એક વખત ગણેશ પોતાના વાદને ઉદર પર બેસીને નજા દત્તા ત્યારે આદરમાં પડી થયા. એ ભેનમાં ચન્દ્ર ઢસી પડયો આથી દેહ બની ગણપતિએ આપ આપો! કે એ દેહ લોક દર્શન કરશે તેના પર ચોરીનું આજ તથા કુખોની પડશે. આથી દેવો અને મનુષ્યોએ તેનું દર્શન કરવાનું ભંધ કહ્યું. એ પ્રમાણે બધા તરફથી તિરસ્કર થયેલા ચન્દ્ર એક કબળમાં સંતાઈ ગયો. આમ ચન્દ્ર-પ્રકાશ દૂષ્ટ થવાથી અકળાએવા દેવોએ ગણેશ પાસે નઈ પોતાનો આપ પાછો મેળવા વિનવિ કરી.

ચન્દ્રને પશુ પોતાના સરગમ્બનકે કાચને પરતગી મળા લાગ્યો અને
 જોડે પાસે આવી પાળના કરી માફી માગત વાગ્યો. આવી જોડે
 પ્રસન્ન થઈ પોતાના આત્મની અવસ્થાથી અસર પામી બેઠી. પશુ
 એટલું કહેવું કે એણે સ્વતંત્ર્યની વિચારે એ ચન્દ્રનું રહેન કરશે તેના પર
 આત્મના પ્રભાવ પડશે. એ આપમાંથી બચવાનો એક માથે એ મનાવ
 છે કે પોતાના પાટાગી તરફથી કપડો કે ચામડો ખસી. આમીએગ-
 નાથી સરતનૂકાથી તે દિવસે ચન્દ્રે દેહન થઈ ગયું હોય તેવો પોતાના
 'પાટોડીના' ઝાપડે પથરા ફેંલે તેમને બીજાની તેમને આલિપ્રદાન
 વિષા કહુજા કહે છે. પશુ આજે તો નવું અસ્તિત્વથી દિવસે
 બીજાના ઝાપડે પથરા ફેંકી દેશોના હાથ કરવાનો વિધિ જ ન હોય
 તેમ કેટલાક કહ્યુંજીવ હુવાનો નવે છે. કે ગિજકે કહ્યું નથી.
 અનુપતિ વિષેના કહેવળ છે કે પેદામાં તથા ઉપનિષદમાં પશુ
 ગણે છે. તે પરથી તે જણા પામીને જેના હોય જોગ લાગે છે. ત્યાર
 પછી તો તેમની જાણના કરનારજોતો બુદ્ધે 'અનુપત્ત્ય' સંપ્ર-
 દાય સાર થયો. આ સંપ્રદાયના લોકો ચિદ્ર તરીકે લાકે રંગનું ચન્દ્ર-
 કાર નિવક કહે છે. સિદ્ધુરતાનમાં ત્રાવજુકારમાં અજોડપાથના
 વિષેકરથી પ્રચલિત છે. ત્યાં તેમના દેવજને 'દોશપુર' કહે છે.

અનુપતિ એટલે અંગીના પતિ. અનુ રાટકે સમુદ્રે એક કાચમાં
 રૂઢ. મહત્ત્વ હવાયે અંગેક અંગીના તે અંગિ રાતિ બનાવો. તેમની
 પ્રાચીના કરવાથી રૂઢકનું નિવારણ થાય છે. પશુ રાજા ગાય તે બાપકો
 મદે અનુવા બીજા દાનિ કાય છે એમ મનાવું બ્રહ્મદેવે વિનાયક
 (અનુપતિ) તે અંગીના નાયક નીમી પશુજી માગના કાચમાં રૂઢ
 કરવાનું રૂઢકનું કાર્ય સોંપવાનો કહેવળ મળે છે. આ કરવાથી કાચ
 કે જેનાયક રૂઢ જેવા જ જાયકર દલા. પશુ પ્રસન્ન કરવાથી વિજ-
 દના બનાવો. અનુપતિ આજે ને પાસીના દીક દેવ અનુપતે છે અને કેટ-
 લોકે રમ્બે એવા રિવાજ છે કે પે કાંઈ ને પાસી દેવાનું કહે તે તેની
 વસતી કરવા તે પોતાની કુલાન પરની અનુપતિની મદદે કે કાંઈને કાંઈ
 કરવાથી કે જેથી અનુવાના બધાને વખર કરી તેની નહુ થઈ
 બપ છે. મહાબ્રાહ્મણના કર્તાવ્યાસ બ્રહ્મવેદે ભ્યાદે મહાબ્રાહ્મણના
 વિચાર કરી ત્યારે તેમને રાઈ લલિતો મળતો નહોતો. અનુપતિએ
 એ રાજ માથે લીધું પશુ રાજ કરે તે કે એકાંત કાચવાની રા-
 આત કર્યા પછી કંઈયે બ્રહ્મકર્તું ન બ્રહ્મકર્તા. માર્કિયે વાચી તે સાર
 કહેવ કરી. પશુ આગીની સરતનૂકા કે અનુપતિએ સગળ્યા વખર મ્હું
 જનનજનનું. આમ બેનું કામ ગાયકું. પોતાને આગળ વિચાર કરવા
 વખત મળે તે માટે વ્યાસમુનિ વચનવચન અપરા સ્થોકો સજાવના.

શ્રી જોડેયોના જન્મ બાદવા મુદ્દે ગાયને દિવસે બપોરે મળેલો
 હોવાથી તે દિવસે જોડેયોતુર્થનો તદેવાર કળવાય છે આમ તે
 કહેવ મહિનાની રૂઢક પછીના તુર્થની વિનાશથી કાચ અનુપતે છે અને
 કેમકે મહિનાની ચતુર્થી સંક્રાન્તિ-તુર્થની ગામળ છે. જોડેયોતુર્થને દિવસે
 મુખ્ય વિધિ અનુપતિની ભૂતિની કે ચિત્તની ગળિયા કલિથી પૂજા
 કરીને તેમને પ્રિય બેના હુવં તથા રાખી રૂઢક પતા અકાવવાં.
 મેઘકરને મેવેલ બસાવેલ છે. વળી તે દિવસે બાળકીના લોશમાં
 ગિજ તથા લી નાખી તેની કુકેર બાનાની ઉકરને જવાડાવવાનો પશુ
 રિવાજ છે. કાઢિવાડામાં મેર્યાન સુદ ગાયને દિવસે તેલ અને
 સિદ્ધરથી અનુપતિની પૂજા થાય છે કવિદ દેશમાં આ તદેવાર
 વિશેષ ભાવપૂર્વક પજાય છે. કાનડી લોકો જોડેયોતુર્થની નેકેર
 હજી છે અને તેલજી લોકો 'ગિજકેર ચાપતિ'. ત્યાંના લોકો
 માનવે છે કે કાંઈ ચાલજોના. વિષ્ણુ કુચિચેના, પ્રજ્ઞા મેર્યાન
 અને અનુપતિ શ્રદ્ધાના આશર્ય દેવ છે. શ્રદ્ધો આતિ બાવપૂર્વક અનુ-

પતિની પૂજા કરે છે
 તે પરથી આ મા-
 ન્યતા બંધાઈ હોય
 કોષ લાગે છે. બ-
 સગમાં અનુપતિ-
 નેયોત્તરવર્ણનો
 નથી.

આ તદેવાર યોગી
 પશુ પામપૂજથી
 સ્વાય કળવાતો
 હોય તો તે મદા-
 સારીયામાં તે દિ-
 વસે પાસબીમા
 અનુવા માધાવર
 અનુપતિની માટી-
 ની મૂર્તિ લાવીને
 તેની પર ત્યાપના
 કરી પ. ડ. ૧૦ કે
 ૨૧ દિવસ સુધી
 રાજ સમ્પાદન
 તેમની સમિધિ
 પૂજા કરે છે તે વજી
 નરી કે વજારમાં તે
 ભૂતિનું વિચરેના
 કરવામાં આવે છે.
 તેમજમાં બ્રાહ્મજી-

પોનામાં તુલ-જી આંધપાસે આવેલી શ્રદ્ધામાંના
 મંદિરમાં કોઈ ભીંત પર ગણી આવેલું આ મળે-
 શું ચિત્ર સોડી પ્રચીત ગણાય છે. આ જ પ્ર-
 માણે દિવર દેશોમાં મળી આવેલાં અનુપતિનાં
 ચિત્રો પરથી જણાય છે કે બહુ ધીન, મીન, ન્યાપન,
 બવામુશા માઆદિ દરજેકેકાણે પ્રસરીવેલો.

પી માંતેને શ્રદ્ધા સુધી આ તદેવાર જોડેયોતુર્થ પ્રિય છે. લોન રિજો
 લોકોમાં એકલાવા અને ત્યાંતરજાવાના ફેલાવા તથા લોક-
 બંધુતિ આગળ આ તદેવારને વ્યાપક અને સાર્વજનિક સ્વરૂપ
 આપું દર. ત્યારથી રીકે મોદોક્ષા અજર સત્તાનાં હુકા અનુપતિની
 કોષ નિદેર જળવાયે પૂજા રજાપવામાં આવે છે. રાજ ત્યાં આગળ
 નાદિ લોકપ્રસિદ્ધ રાજ કાંઈકેમો કાલંબ છે. આમ અનંત ચરુદેશી
 સુધી ચાલે છે. પછી અનુપતિને મોડી ધાગધાગી બળેના માતા
 માતા નરી કારે વજળજ નરીમાં કુશાડીને નેગનું વિરાડન કહે છે.

સિદ્ધ પથમાં એ વિધિએ દેવતાઓ નવરે પરે છે તેનું મારજી એ
 છે કે જનકેસ્વામી મારે કે આવકથક મુલોનો સમુચ્ચ પાનવામાં
 દેવાને જોડેયો તે રાઈ દેવતામાં કરીને તે સુખ લોકોમાં વધે તે માટે
 તે સુખ સમુચ્ચવાળી કોષ ભૂતિ બતાવીને લોકો આગળ આપણા
 પ્રાચીન પથે બવરસાપરે મુકવા. આને તેની કળાના લોકો પાસેથી
 કષ્ટાપીલો. મો રીતે અનુપતિની પાછળ જોડેયો કષ્ટાપીલો સામે છે.
 બુદ્ધિવાન અને વિમલદાનુ નચ્છું કે માર્કરનું કોષપણ કામ આપણે
 માથે લીધું હોય તો તે અવરસ કરજ થશે જ નેમ કહેવું મુરજે છે.
 અનુપતિ વખતે નિંદો આવી તે કાગ નિષ્કળ કરી નાંચે છે. મારે
 અનુપતિની દેવાબાનિક જાતિ પરમેશ્વરી પ્રાધ્યા કરીને તેના કપા-
 લવળી કાર્ય કરવાની હોય છે. ચિંતો આવે તો પશુ કપા વગર
 હજીરજીત રૂપી અબેલ દાલ દોષમાં રૂઢ આગળ ફગ કરવા બધું
 કોષાં ન પુરુષાર્થની ચાવી છે. વિનંદતી અનુપતિના તદેવાર જોડેયો-
 તુર્થના આ જ સંદેશ છે.

નૃત-હસ્ત

લેખક

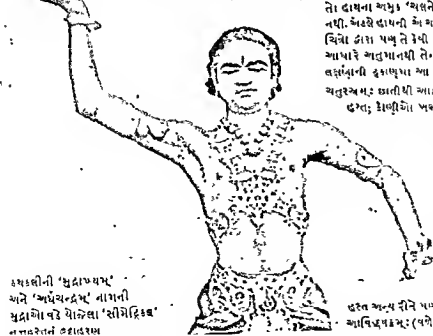
યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

નૃતનાં જુદાંજુદા ચક્રો તથા શારીરિક રિથિતિઓ(Poses) માં શોભાના હેતુથી સુંદરતા લાવવા માટે જે આલેખક હસ્ત-રચનાઓ કરવામાં આવે છે તેને 'નૃત હસ્ત' કહે છે. સંયુક્ત તથા અસંયુક્ત મુદ્રાઓની જે છે આ નૃત હસ્તો પશુ દોષથી જ નહીં જુદી જુદી રચનાઓ છે; પણ તે કોઈ અર્થ કે આચર્યાચવામાં પ્રયોજ્યતા નથી, પરંતુ માત્ર આગળથી કે લાવણ્યના હેતુથી જ યોજાય છે. તે અંગરચનાની અપેક્ષાએ સમતોલપણ(Balance)ના સિદ્ધાંત ઉપર રચાય છે, કારણકે સુંદરતા સમતોલતાના જ સમાજોથી છે. નૃત-હસ્તો ડામ, પગ તથા શરીર કે ત્રણેના સામજ્ય દ્વારા શ્લોકિક સૌંદર્યે કલ્પન કરી નૃતને અસકૃત કરે છે. આથી તેને નૃતના કોઈ અંગર તરીકે પણ ઓળખાઈ શકાય.

પણ હાલમાં આ નૃત-હસ્તો ખાસ પ્રચલિત રહ્યા નથી તેના વિશે ખામ્યે જ કોઇને કંઈ માહિતી રહી હોય તો, તેનું કારણ કદાચ એ હશે કે વિયુક્ત તથા સંયુક્ત મુદ્રાઓ જ નૃત-સંપ્રદાયનું અનિવાર્ય અંગ હોવાથી તેના વગરનું જાતેની આવડત રહી; પણ નૃત-હસ્તો એટલા અનિવાર્ય ન હોવાથી તે ધીમેધીમે વિસરાઈ ગયા. વળી, મુદ્રાઓમાં રહેલા સંકેતો બહુવાન કુત્સદેશી પ્રેરણો પણ તેને સમજવાનો પ્રયત્ન થતો રહ્યો છે જ્યારે નૃત હસ્તોના વિવચનમાં તેના પ્રયત્ન પણ થયા નથી.

નૃત-હસ્તોની ઉત્પત્તિ વસ્તુતઃ વિયુક્ત અને સંયુક્ત મુદ્રાઓ માથી જ છે કેટલાક નૃત હસ્તોમાં ત્રિધ-મુદ્રા(જુદીજુદી બે મુદ્રાનું તથાનન) પણ યોજાય છે બંને હાથે અમુક મુદ્રા પાસે

કથકલીની 'મુદ્રાપથ' અને 'અર્ધચન્દ્ર' નામની મુદ્રાઓ વડે યોજેલા 'સીમેટ્રિકલ' નાચરલનું ઉદાહરણ

આપણા પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્રના પાંચમ્ય આપણી લખખાણના રૂપમાં 'દ'. આપણાં બારીચ નૃત્યોમાં આવડતી મુદ્રાઓ એ એક પ્રકારની બાધા છે. તેની પાછળ રહે સંકેતોના અર્થ આપણે ગયા બે દાયકામાં સમજ્યા. હવે તેને અનુદાધાને 'નૃત હસ્તો'ની નૃત્ય વખતે શરીરની ક્રિયામાં લાવણ્ય અને શોભા લાવવા માટે વપરાય છે, તેની સમજણ હવે

કરીને સુરોચનાના આશયથી હસ્તની અમુક શોભાપૂર્ણ રચ કરવામાં આવે છે તેને જ નૃત-હસ્ત કહે છે.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં વિયુક્ત અને સંયુક્ત મુદ્રાઓ તેમજ નૃત-હસ્તોની નાગવર્તિ આપણને હજી છે કે, "આમ, ચારાડ પ્રકારના હસ્તો છે." તે પેઠી ચોવીસ વિયુક્ત, તેર સંયુક્ત અને બન્નીના નૃત-હસ્ત કલા છે. આ અનુસાર નૃત-હસ્તો સમાવીસ દોના બેદર પશુ તેનાં નામે અમૃતા તે આગળનીસ થાય છે. એટલે વગર એ હસ્તો તે છેલ્લા એ જ હોવા બેદર, કારણ કે નાટ્યશાસ્ત્ર અમુક પ્રત્યા એ બેના લક્ષણો ભેદી દીધેલાં છે. જે ૨૯ નૃત હસ્તોનાં નામ આ પ્રમાણે છે: (૧) ચતુરશ્રમ (૨) હૃદયશ્રમ અથવા તાવુશ્રમ (૩) તવમુખમ (૪) રવિરતકમ (૫) વિપ્રકાંભમ (૬) અગ્ર કલામુખમ (૭) આવિજવનમ (૮) સુગ્રીમુખમ (૯) રેગિતમ (૧૦) અર્ધરેગિતમ (૧૧) કલાનવચિતમ (૧૨) પદ્મપદ (૧૩) નિવળ (૧૪) કેશવમ (૧૫) લતાપદમ (૧૬) હરિહરમ (૧૭) પાવચિતમ (૧૮) પદ્મ પ્રકાંભમ (૧૯) મહાપદમ (૨૦) હંડપદ (૨૧) લિપ્તમંડલિ (૨૨) પાશ્વમંડલિ (૨૩) કોનામંડલિ (૨૪) પશ્ચિમં અથવા પાશ્ચિમમંડલિ (૨૫) મુદિતરવરિતકમ (૨૬) નાલિ પદ્મપદમ (૨૭) હંડપદમ (૨૮) લલિતમ અને (૨૯) વલિતમ.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં આપણે લક્ષણો ઉપરથી આ હસ્તોના અર્થ કે રચનાઓ નક્કી કરવાનું મુશ્કેલ છે, કારણકે તે રૂપક ના નાટ્ય, નૃત્ય અને સંગીત એવા વિસ્તૃત વિષયોના શ્રેયમાં આ વિચિત્ર મૂલ્ય રૂપે જ દર્શાવી શકાય. વળી બધી વિનયો અંગૂઠી દર્શાવે શકાય તેવી પણ હોતી નથી એમકે પશુખરા નૃત-હસ્તો તો હાથના અમુક 'અક્ષરો' હોવાથી તેમની ગણ એક મુશ્કેલરિય નથી. એટલે હાથની એ મલિત દર્શાનું બંનેને જોવીરતે આપી સમય વિચો દોરા પણ તે જોવી રીતે દર્શાવી શકાય? આથી તેનાં લક્ષણો આપણે અનુમાનથી તેની રચનાના અદાજ પાંધિના રહ્યાં તેના લક્ષણોની દુકાણવા આ પ્રમાણે તારવણી કરી છે:

ચતુરશ્રમ: છાતીથી આઠ આગળને અંતરે સળગા રાખેલા કટકમુદ્રા; કાળીકે બન્નીની સમાન દિશાઓ.

હૃદયશ્રમ: બંને હંડાગણ હસ્ત પેલા એમ દલાવવા છે.

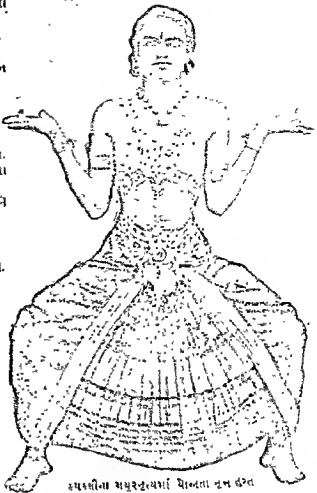
તાવમુખમ: ચતુરશ્રમમાંથી હંડપદ હસ્ત કરી તેને સહેજ ત્રાસા અભિમુખ રાખવા છે.

રવિરતકમ: કાંડામાંથી રવગિત (1055) કંઈક તલમુખ હસ્ત વિપ્રકાંભમ: વિચતુત(હસ્ત) કરે રવરિતક હસ્ત

અગ્ર કટકમુખમ: રચગિતક અભિમુખ હસ્તો અગ્રાવ હસ્ત.

હસ્ત અન્ન રીતે પણ થાય છે આવિજવનમ: (વળેલા) હાથ; કાળી તથા ખમ: મગાન દેવા

દેહસોમુખમઃ ત્રાસા પ્રસારણા સપચીય દરેત. બેજુદાં દરેજીની
 ગમ્યમાં. આ દરેત વ્યવિતક કરીને પશુ થાય છે.
 ગિતમઃ સવળી કે દેસપક્ષ લેવી દરેજીવાળા પ્રસારિત દરેત.
 ગર્ભદેગિતમઃ ડાબી હાથ ચતુરશ અને નમ્મણે દેગિત કરવા તે.
 તાનવંચિતમઃ ખમા તેમજ કોમ્પી સમાન રાખીને બંને દરેત
 ત્રિપતાક કરી દરેજીઓ ત્રાસી નમતી રાખતી તે.
 દંડવતમઃ કાંડાગાંથી વળેલા પતાકા દરેતુદાય ખમાની હારમાં.
 નેતુંખમઃ પક્ષપ દરેતને કાંબા કરવા તે.
 કુમ્પમઃ ફેરતે રૂપકર્તીને બંને વડળ સીધા રાખેલા પતાકા દરેત.
 દેવોખમઃ બંને બાજુ કોણાગિલા, ત્રાસી ને નમતી દરે લેવાળા દરેત.
 દરિદરેતમઃ ચોક હવેત જવાખ્ય કરી તેને બંને પાંચમા દીસેલેલા
 અને બીજો દરેત ત્રિપતાક કરી કમ્પકેસા પાસે રાખવા તે
 પક્ષવંચિતમઃ દરિ-દરેતની જેમ બંને બદલે બંને ત્રિપતાક દરેતને
 કાન પાસે રાખવા તે.
 ખિદ્ધપદ્ધિતકમઃ પક્ષવંચિત દરેતને વૃક્ષા રાખવા તે.
 નાકદપદ્ધમઃ પક્ષવંચિત દરેતને કાંબા રાખવા તે.
 મ્હંકપદ્ધમઃ કોને દરતા દૈસપક્ષ કરી તેને અવળા-સવળા ફેરવવા તે.
 દરેત ખમાથી કોમ્પી સુધી સીધા રાખવા.
 દ્વિપક્ષદ્ધિઃ દંડપક્ષને બંધ દિશામાં ફેરવવા તે.
 ત્રિપક્ષદ્ધિઃ ઉપરના દરેતને ચોક પાસેમાં રાખી ફેરવવા તે.
 કુદરેમ્હંદ્ધિઃ ઉછેરિત અને વિવેરિત દરેતનું છાતી પાસે બ્રમ્મ.
 પાસાંચિતમઃ અણપદ્ધિ તેમજ અજાણદરેતનું છાતી પાસે અર્ધ
 બ્રમ્મ.
 મુખિકદરેતકમઃ મુખિકદરેતને કાંડાંમાંથી રેવરિત કરવા તે.
 નિમિત્તી પક્ષકાપમઃ પક્ષકાપ દરેતને અવળા-સવળા ફેરવવા તે.
 પક્ષકાપમઃ અણપક્ષકાપ દરેતને કાંબા કરી બંનેની તર્જની-
 આંગળી (પહેલી આંગળી) પરસ્પર બોટવતી તે.
 સમિતમઃ પક્ષકાપ દરેતને મરેતક ઉપર રાખવા તે
 સમિતમઃ સપાખ્ય દરેતને રેવરિતક કરવા તે. આ મુદ્દા અન્ય
 સાતમાં બીજી રીતે પણ દર્શાવેલી છે.
 અભિનયદર્શનમઃ દર્શવેલા નૃત્ય-દરેતો સંયુક્ત તેમજ અ-
 સંયુક્ત દરેતોથી જુદા નથી. તેના નામો પણ તે જ રાખેલા છે.
 ન્યારે 'સરક-નાટ્યસાસ' અનુસારના નૃત્ય-દરેતોની ઉદગમન સમુજ્ઞ
 તથા અસંયુક્ત દરેતોમાંથી જ હોવા છતાં તે શિલ રીતે ચાલ્ય છે.
 અને તેનાં નામો પણ શિલ પ્રકારનાં છે.
 'અભિનયદર્શનમઃ' પ્રમાણે નૃત્ય-દરેતો તે રહે, તે આ પ્રમાણે: (૧)
 સ્વરિતકમઃ (૨) કોણ (૩) અંગલિ (૪) કાલપર્થગાનમઃ (૫) ચક્રકમઃ
 (૬) વારા (૭) ક્રીડકમઃ (૮) કપિતમઃ (૯) શિખરમઃ (૧૦) કુર્મમઃ
 (૧૧) હંસારમઃ (૧૨) અલપદમઃ અને (૧૩) પતકમઃ.
 આમાં પતકકમઃ, ત્રિપતાકમઃ, શિખરમઃ, કપિતમઃ, અલપદમઃ
 અને હંસારમઃ એ અસંયુક્ત દરેતો છે અને અંગલિ, સ્વરિતકમઃ,
 કોણ, કાલપર્થગાનમઃ વગેરે બાકીના સાત સંયુક્ત દરેતો છે.
 'અભિનયદર્શનમઃ' અને 'નાટ્યસાસ'માં વિયુક્ત, સંયુક્ત તેમજ
 નૃત્ય-દરેતોની સેવામાં મુકાવણે વધવડ હોવા છતાં એ બંનેમાં
 દરેતોની કેસ સંખ્યા તેા એકસાથે (૧૬૪) જ રાખા છે તે આ પ્રમાણે:
 નાટ્યસાસઃ ૨૪ વિયુક્ત + ૧૩ સંયુક્ત + ૨૭ નૃત્યદરેત = ૬૪
 અભિનયદર્શનમઃ ૨૮ વિયુક્ત + ૨૩ સંયુક્ત + ૧૩ નૃત્યદરેત = ૬૪
 એકે 'અભિનયદર્શનમઃ'ની કદલીક પ્રતિમાં કદલીક વધારાના દરેતો
 પણ જોવામાં આવે છે. પરંતુ તે કદલે નીજ છે.

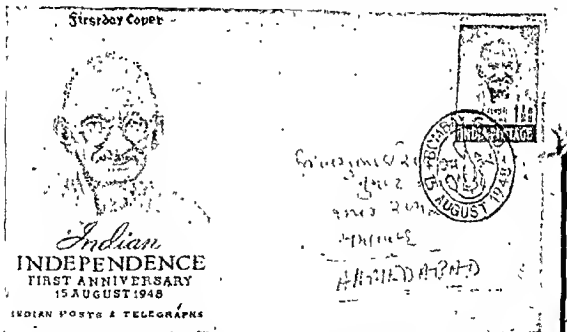
કચકીના મધુરનૃત્યમાં ચાલતા નૃત્ય દરેત

દશિષુ દિવના 'બરત નાટ્યમઃ' નૃત્યમાં નૃત્ય દરેતોનું ખલ્લું
 વેરિય લેવામાં આવે છે. કેમકે તે નૃત્ય અભિનય કરતા વિશેષે તે
 નૃત્ય પ્રધાન ગેલી છે; ન્યારે ગદ્યાસના 'કચકી' નૃત્યમાં નૃત્ય
 દરેતોનું પ્રયોગના બહુ આકર્ષ છે, કારણકે તે અભિનયપ્રધાન હોવા
 હોવાથી તેમાં નૃત્ય-દરેતોને બદલે ન્યારેક દરેતો કે મુદ્દાઓ વિશેષ
 હોય છે. વળી કચકીમાં વપરાતા નૃત્ય દરેતો તેા એકલી અદ્ય
 સખવામાં છે કે તેને જુદાં નામો પણ આપેલા નથી. તેમાં બામ
 હીને પતાકમઃ, ત્રિપતાકમઃ, મુદ્દાખ્યમઃ (નાટ્યપાલને સંદર્શ દરેત)
 અને અર્ધચંદ્રમઃ (નાટ્યસાસની જુદાં દરેત) આ ચાર દરેત ન
 'નૃત્ય-દરેત' રૂપે વિવિધ પ્રકારે ચાલ્ય છે, અને તેમાં પશુ બામ
 તેા મુદ્દાખ્યમઃને અર્ધચંદ્રમઃ દરેતનાં ન વિવિધ સંયોજનો ચાલ્ય છે.
 નૃત્ય દરેતોને ચોક સુધ્ય નિયમ છે કે તેનાં ચક્રોને, સરીસની
 કિવા તથા ચમળા ચરણો (Steps)ને ચાલુસરીને થતાં નોંધવો. તે
 ઉપર-બીજાં, હાથા-જગણી તથા સન્મુખ, બેગ પાંચ પ્રકારે થાય છે.
 દરેતનાં મુલિઓના પ્રકારે: સાસમાં બીજાં ચાર દરેત-પ્રકાર
 પણ દર્શાવેલા છે તે આ પ્રમાણે: આનેચિતમઃ, ઉદેચિતમઃ,
 બ્યાવિનિતમઃ અને પરિવિનિતમઃ, આ દરેતો આંગળીઓની ન અનુક
 ર્ષિતોએ કે રિષિતોએ છે અને તે વિવિધ નૃત્યમાં પ્રયોજાય છે.

भा.सु.-भक्तिः । पण शास्त्रमां वाद सुधीना दारपी बुद्धि-
 म्माया ने क्रियायावाया जीन दरेवाक छन्दो यम् दमविवा, उ,
 नेने 'वा.सु.-पदा' इत्या छ

પણી, શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે દરેકના આ સર્વ જોડે. 'કલ્પો'માં પણ આવે છે, માટે નવકોડેના વેળામાં લેવા. કપરના હરતોને પણ 'કલ્પો' ગ્રામ સંબંધ દોવાનું કલ્પવા છે પરંતુ આ 'કલ્પો'નું જ્ઞાન તો આજે માત્ર નવજ્ઞાનાકાળના નૃસિંહદિગ્માને તેજના નૃસિંહકાને વંશજનુજ્ઞ ગણેના નમાતાતા આવેલાં રિક્તોનાં દેહકાં નૃસિંહજી પાસે જ સુકિત કૃપે રહ્યું છે. 'નાથશાસ્ત્ર'માં દર્શાવેલ આ બાદુઓનાં નામ આ પ્રમાણે છે: (૧) તિલકમ્, (૨) શિવસંદયમ્, (૩) અધીમુખમ્, (૪) આલિધમ્, (૫) અપવિધમ્, (૬) ગણપતિમ્, (૭) રવનિલકમ્, (૮) અચિધમ્, (૯) કુંચિતમ્ (૧૦) પુષ્કરમ્ બીજા ક્રમમાં આ કૃપાતલકેદરેશ્વરમ્, પ્રસારિતમ્, નમ્મ, સાલમ્, આલિધમ્ ને જ્ઞાસાવિતમ્ એમ છ બાદુ ક્રમાંવેલા છે નાથશાસ્ત્રમાં કપરના દસ બાદુઓનાં નામ આપવા સિવાય તેમનાં હક્તિપ્રાપ્તિને બોલ્યા કલ્પે નથી. આથી અન્ય શાસ્ત્ર કપરથી તેના હક્તિને દેશમાં જોડેલાં; તિલકેદુ ગળને પરજી રાજેલા દમ્.

કેવલેશ્વરમયઃ શાશ્વતઃ કૃપા સંનિભા દરશતઃ
 અનૈશ્વર્યમયઃ નીત્યા સંનિભા દરશતઃ
 આવિદ્યમઃ મોહની તસ્મૈ ખેલેલા દરશતઃ
 અપચિદ્ધમઃ દરશનેશ્વરી પાસેથી મોહાકાંડે આજીવલક
 ચલકઅભિમઃ દરશને શરીરની ચારે તરફથી ફેરવવા તે
 રચસ્તિતકમઃ શાશ્વતઃ દાશથી અમૃતજી દાશવા અને તમઃ તુ-
 ભા દાશવાદ યાદુ પદકવા તે (અદબની રંગ)
 અંશિનમઃ દાશને છાની પાસેથી શાશ્વત સુધી લઈ જઈ
 રમણને દાશવા તે.
 કુલિતમઃ કાન્તીથી વાળેલા દરશતઃ
 પુષ્પમયઃ પાશુલ સુખેલા દરશતઃ
 દરેશ્વરમઃ શમિજ્યાશિન દરશતઃ
 પ્રસારિતમઃ આજીવ લંબાવેલા દરશતઃ
 તમઃ સદૈશ ખેલેલા દરશતઃ
 સરશ્વરઃ મગધરીને સંખેલા સૌહાર્દપૂર્ણ દરશતઃ
 આશોભિતમઃ અત્રા દરશતઃ
 ઉત્પ્રસારિતમઃ વિરુદ્ધ દિશામાં સંખેલા દરશતઃ

હિંદની પ્રથમ સ્વાતંત્ર્ય-સંવત્સરીનું 'ફર્સ્ટ ડે કવર'

[illegible]

તેનું મદદર થયું છે. તે કવર પર દપાતની જે બધા મારવામાં આવે છે તે, ખાસ કે ૧૫મી ડિસેમ્બરના બેઠા જિલ્લામાં થયેલા વાવવામાં જવાના વાગ્યાં આવેલી. તે કાપની મર્યાદા તદ્દલીની આકૃતિ તથા જ્યોતિર્ન, અને વર્તુળમાં 'બોમ્બે લી. એ.' લખા. ૧૫મી ડિસેમ્બર ૧૯૪૮' એવું લખાયું છે. આ કાપ ૧૫મી ડિસેમ્બરે રોડ પર ઘસેલા કમળોને બધા મારવામાં આવેલી. અને પછી કદી પણ ને વધારાની નહિ દેવામાંથી કાપવામાં કુટ્ટે કે કવર દેવે અલગવાન અમુકી મદદાવામાંથી મારવામાં મહેરી શિકરો વાગુ. (જે દેવે તે બધાને ભેડ દરો) હિંદી શિકરો કવર પ્રથમ પર. બે એક ભેડ

મગ ટિકિટોની મુદત ૬ મહિનાને કારણે, ટિકિટ ૧૪ મહિનાં એક નવો-
 ાંક મૂકી બંધ છે. પોણા સાપ રૂપિયાને બદલે આજ રિપરેન્ડેન્ડ-
 ને છપાવેલી છે. ટિકિટ ૫૨ મહાગાંધીની ને બે છબિઓ છે તે
 બંને છબિઓની ચકાસણી બાદ પસંદ કરાશે. ૧૦ રૂપિયાવાળી

પોસ્ટેથી આજ મેળવી છે, જેમાં પાછોની ૧૫ આના, ૩૫ આના તથા
 ૧૨ આનાવાળી ત્રણ ટિકિટો ૫૨ છપાવેલી કબિ રાજકુમારો
 અમૃતકુંવરના સંગ્રહમાંથી છે. ફૂલ ૩,૧૫,૦૦,૦૦૦ ટિકિટો બદલ
 ખાસવામાં આવી છે, જેમાં ૧૫ આનાવાળી એકી ફોટો છે.

રાસનાસની વનસ્પતિનો પરિચય - આપણી વનસ્પતિ[૧૮]

૧૨ ચમનેહર, મેસ લાલ રંગનાં મોડાં
 ફૂલોથી શોભતી આ વનસ્પતિ હિંદ-
 નેમાં ખૂબ બહુની છે. ધણાં તેને બસુડ
 પણ કહે છે. બસુડનાં ફૂલ સૂર્યદેવને અપા-
 નેવાળી સૂર્યદેવ પ્રસન્ન થાય છે એમ મનાય
 છે. સંસ્કૃતમાં જપા, વિંદીમાં બસુડ અથવા
 બસુદ, મરાઠીમાં ભરવંદ ને અંધિયામાં તે
 Shoe-Flower અથવા 'China Rose'
 તરીકે ઓળખાય છે. તેનું સાહચર્ય નામ
 'દિવિરક્તસેત્રાન્સાઈનેન્સિસ'(Hibiscus
 Rosa-Sinensis, Linn.). તેની લાલ,
 પીળી, રોડેઈ, જાંબી અનેક વર્ત થાય છે. તે
 સોનાં ચક્રે ધણી ઝુલ્ફાંરી મનાય છે.

બસુદ ખૂબ તો ચીનનું વતની, પરંતુ તેનાં
 આકર્ષક ફૂલોને કીધે તે શાભાન્સુ તરીકે
 હિંદુસ્તાનમાં પ્રાચીનથી જાણીતાં ફલાય છે.

તેનું વજન ૧થી ૧૦ ફીટ જેટલું સીધું જોડે
 છે. તેનું થક કઠણ, સાખાવાળું અને કાંચ-
 નું લોય છે. તેનાં ઘેરાં લીલાં પાન સાદાં,
 ત્રીજાંજો પર એક પછી એક ગોઠવાયેલાં
 અને કાંઠાવાળાં હોય છે. દરેક પાન ત્રીજોથી
 ચાળાકાર પરંતુ કપરની બાજુએ ચાકું
 થતું નહીં ટોચે અણીદાર હોય છે અને તેની
 બન્ને બાજુની કિનારી લંચરીવાળી હોય છે.

બસુદને ફૂલો લગભગ બારે માસ આવે
 છે. તેનાં મનોહર ફૂલ લાંબી કાંઠાવાળાં,
 મોડાં, દેખાવડાં, લાલ (અંગર બીલ) રંગ-
 નાં અને શાખાઓ પર એકાદી ગોઠવાયેલાં
 હોય છે. ફૂલની વચ્ચેથી નીકળતી પુંડેચારની
 લાંબી નળ તેની શોભામાં અનિરોધ વધારે
 કરે છે. બસુદનું ફળ ગોળ અને ધણાં બીજ-
 વાળું હોય છે. પરંતુ હિંદમાં બસુદને ફળ
 થતાં જોવામાં આવતાં નથી, તેથી તે કાપ-
 કાપેથી જ ફલાયવામાં આવે છે.

બસુદ કપયોમી વનસ્પતિ છે. તેની છા-
 લમાંથી કીમતી રેસા નીકળે છે. સ્ત્રીની સ્ત્રીએ
 તેનાં લાલ ફૂલોમાંથી નીકળતા રંગ સાથે
 બીજાં રંગ મેળવી તે વડે ભાર તેમજ મા-
 થાના વાળ રંગે છે. તેનાં ફૂલને રંગ બદલે
 પોલીસ દરવાખાં વપરાય છે. આથી જ તેને

બસુદ

લેખક
 પ્રો. જયંતીલાલ
 દેવસેકર
 એડવા
 ઝોન, એસસી.

અંધિયામાં ચક્રેલાવર કહે છે. અંધાવમાં જે
 રંગ કાચળને લાલ રંગવામાં વપરાય છે. લાન્
 ફૂલને રસ ચરબત તથા મીઠાસને લાલ રંગ
 ચકાવવામાં પણ વપરાય છે. ફેલાક લોકો
 બસુદનાં ફૂલનો લાલ રસ અપુનાં પાનાં પર
 ચકાવે તે વડે લાંબુ કાપી લેણી કાઢતું હોય
 એમ જાણે છે. આ કપરોત વાગમાં રંગવામાં
 પણ બસુદનાં ફૂલનો ઉપયોગ થાય છે. તેનાં
 ફૂલને લાલે રસ 'આલિષ' તેલમાં સરખા
 બાગે મેળવી, પાણી બળી બંધ ત્યાં સુધી
 જકાળી, તેનું તેલ જનાવી આશ્વામાં નાખ-
 વાપી વાળ નરમ ને કાળા થાય છે અને તે
 વાળ માટે ધણું ઉત્તેજક ગણાય છે.

બસુદનાં મૂળ, પાન તથા ફૂલ ઔષધ
 તરીકે પણ ઉપયોગી છે. સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં તે

વિશે ખૂબ લલેખ છે. તેનાં ફૂલ સ્નિગ્ધ
 ને શીત ગુણાય છે. ફૂલનો કાચ કરેલો સા-
 મક અને ધાતુવર્ધક છે, તેમજ તે તાવમાં
 કપયોમી છે. ફૂલને પીમાં તળી અત્યાર્તક
 બંધ કરવા માટે પણ અપાય છે, તેમજ તે
 પ્રદર, પથરી, પ્રમેદ આદિમાં પણ અપાય છે.
 ફૂલની કળથી વીર્યસ્રાવ તેમજ પ્રાતુની નળ-
 પાઈ મારાદવા માટે અપાય છે. બસુદનું મૂળ
 હકમાં ધણું ઉપયોગી છે. કોંકણમાં તેનાં
 લાલે બુળનો રસ કૂધ, સાકરને છરા સાથે
 પરિવામાં અપાય છે. તેપણ મૂળનો બેડો
 કરી તેમાં સરખા બાગે કમળનું મૂળ તથા
 'કપોકા'ની છાલ મેળવી સીલીવાતા દર્દમાં
 અપાય છે. મુખાઈમાં બસુદનાં યુક્તેલાં
 મૂળ સુલભિરને બદલે બાળમાં વેચાય છે.

અનન્ય (અનુબંધ ૧૬૭૫ નાંક) હાથમાં લેવામાં આવેલો. આપણા મુસ્લિમ ગિરાદોર વિશે વિચાર કરો. સાહસુદીન અને કુતુબુદીનથી ગોઠીને છે. ૧૭૫૭ (૧૮૫૮) કે ૧૭૮૨ (૧૮૫૮) સરના યુદ્ધ લગી, મુસ્લિમો ને અહીં જવા દિવાનું ધણેખરે રાજદાનું કામ હતું; હિંદુઓ તો એ રાજદાનમાંથી દેવતાની દશા સોંપવા દેતા. વાતુ, અંગ્રેજોએ આવીને એ સર્વોપરિ સત્તા પડાવી લીધી. પરંતુ હવે તો એ અંગ્રેજોને અહીંથી દબાવે છે, તો અહીંની રાજસત્તાના આ સમયે સાચા વારસ અંગે નહીં વાતુ? અહીં શુન્નીને આ ફરી અંગ્રેજ અંગે સંભારવાથી રો લાભ, એમ કહેવું સહેલું છે. પરંતુ હિંદુઓએ કલ્પના બળે જીવન ચલતા લોલીના મુસ્લિમોના જોગવાઈ પ્રવેશને આ ખાખત સગવડ મળતું નેહુંએ. જીવન ચલતા લોલીના મુસ્લિમોને ગઈ કાલની જ પોતાની બહોળતાથી પાછી મેળવવાની મહેલો થાય એ કુદરતી કે અકુદરતી કે સાંતવણી વિચાર કરો. બીજા એ પોલી બીના પણ સચારો. હજુ તો આ નેશનાલિઝમનો યુગ આશ્વા કરે છે. નેશનાલિઝમ જેનું પ્રલંભિતા નામ જે જ પારિજી તે હઈ હતતો આરસ છે? પોતાની ચાટની કલા સાધવાની શહેવાસ એ જ ને? અને અંગ્રીજાનું કલિદેશી રીતે રૂપરંગની યુનિવર્સિટી કેમ પછી? હિંદુ કાન્મેસગાંથી અંગ્રીજો તો તેમ, પણ મુસ્લિમ લીગની આપણા રાજપ્રકારથી ફેરમારે કાન્મેસોતર સરવા કેમ કપાલ, કોને રેકે આ બંને વધવા અને ચલતી કલા મેળવવા પાઠ્યાં, એ સર્વ આપણી નજર આગળ જ નથી અને એક દિવસ સંભારો. હિંદુ નેશનાલિઝમ રનતર થવા પાછો તે યોગ્ય, પણ મુસ્લિમ નેશનાલિઝમ રવાનતર હઈએ તે અયોગ્ય, એમ?

દિવની બદાર નજર નાખી જુઓ. ગ્રા. કચરોનો યુગ આશ્વા થયો છે, પરંતુ કમ્યુનિટ પસૂના ગણાતા સોવિયેટ રસિયામાં આવારે ન્યોનિયાતવતી રશિયનના આશ્વા રસિયાની મહામોદી રાજ્ય-સત્તાનાં તમામ અધિકારોત્તર એકઠાં થઈ ગયાં છે. આગસ્ટા કોઈ પણ આપણને જોવાજાણદાર સંકટ, રહેનશાહ, અલીમ ખાનખાનના, કાર્તિલ કે મહાપાતાના હાથમાં જે એકત થયેલ નહીં એટલી કુલ-કુલ સત્તા એકલા રશિયન સોગમે છે. અને રશિયનની રાજનીતિ શી છે? રસિયાના કોરોની રાજનીતિ શી હતી કે પોતાના નિ-

રહેવું એ જ. અરેબા રસિયામાં દેવતી મુશ્કાલીથી અને કંપાલિયત કે કૃષ્ટ કપર જીવનની સીમા જ બંદોબી. આને સાંદત આપવી એ અમારો ધર્મ છે. એવા સાર જાર વરણી આપારનવાર સંબંધાત દંતા આપ; પરંતુ એ સાક્ષ્યનથી એવું કહી કરવાની ધાનત જ નહોતી. કાળા સમુદ્ર લઈ પોંચવું, આમો ખાદિયક સમુદ્ર પોતાના તળાવ બેવા બનાવી લેવા, પાસિફિક મહાસાગર અને ઇસની અખાત લઈ પણ પેંઠોથી જવા મળવું, કાન્સ્ટાન્ટિનોપલ હાથ કરવું, એ જ કોરોની વંશપરંપરાની રાજનીતિ હતી. આને રશિયનની રાજનીતિ શી છે? કોરોની સત્તાનો એ વારસ છે; એ વારસની એ રાજનીતિ હોય તે જ રશિયનની છે. જાણે રશિયન કમ્યુનિટ પસૂના સોથી વધારે સમયે બાજળી છે. અને કમ્યુનિટ પસૂના નિવસણ ચિતકોમે મજદૂર વર્ગના હજારોએ રાજ્યપરંતુ કમ્યુનિટ પસૂના નહીં કરી રાખેલું છે તે સંભારો કોઈ પણ દેશની વસતિમાં મુખ્ય વર્ગ તરુ; મજદૂરો, મધ્યવર્ગ, અમીર-મૂલીદારો. અમીર-મૂલીદારો અને બર્ગ્સ Bourgeoisies રાજકોસીમાં લાગેલાં હોય તેમ કોને આ બીજાને સાચ આપી આપું તેમ દીકરી કરી નાખું, પછીની વસતિમાં એ તે પ્રકારે પૂરેપૂરો લાભ લઈ અને તેટલી સુધે અધિકારની અમારો પર કહી કમ્યુનિટોને આશ્વા દેવા, કૃતિ કલમનથી, રાજ્યની આશ્વા સત્તા વિના યુદ્ધ પડાવી લેવી અને તેમાં રજવાં જ હારી પસોના આશ્વાનોને પાછા જ કહાડી નાખવો. તેમને બીલી-બીલીને રીંખી પોંખીને ફરી જ આરવા, કે ફરીને કમ્યુનિટ સામે કોઈ પણ પછીની રસો અમાર કોઈ પણ રસ્તે માર્યું હવેથી જ શકે નહીં. પોવાંદમાં જીવનું છે તે આપણે જોઈએ છે. તેની પુનઃગૃહિત હજુ મહા કાલે જ એકારેલોવિદિવામાં થઈ ક. હવે આગ્યો છે હવેની કોગરોલિયિયા, બર્લિન (એટલે જર્મની) અને કોગિવાલે વારો. રશિયનની રાજનીતિનું ધ્યેય અને તેની કમ્યુનિટ પસૂના આ પ્રકારનાં છે.

મુસ્લિમો જીવનનો મહેલો કે કમ્યુનિટોની મુરોબી નીતિલખને 'કુલ નવ' 'હવે રશિયા' 'હવે બંધારો' આશ્વા કમ્યુનિટોને પૂર્વ આટ, એવા હેશ પણ સંભવ છે જો નથી તો આપણે એટલે કે આઝાદીના તમામ નેહિક નામરિકોએ આજાદ, તપી જવું, જેસે કુલેશ કરી એવડું નહીં જ પા-

કમ્યુનિટ, અર્થે રસો કરવાની જરૂર છે. કમ્યુનિટ કે આ જે આઝાદી લેમવા પાત્રી છે, તેના સોરસુની ફરજ આપણે માથે એટલી છે. આપણે આપણી રનજકોમે જ એટલી સ્વીકારીએ (જિયે તેમણે) સોમા પોશોગાના કોઈ નામરિકો રનીતરતા જ નથી. એ. ગા, જિ-નું મહાવાક્ય સંભારો; જે વધુ સગાએ તેને સિર વધારે ધર્મોગેમન.

હવે બીજા બંધ કપર અને આંધારમાં ગોંજા નજર ફેરવિયે. આવારે એવોરિકોનો યુનાઈટેડ રેટ્સ સર્વાનુમતે સોથી સમયે રાજ્યસત્તા છે. અને એ રાજ્યસત્તા પ્રમ-શાસિત (ડેમોક્રેટિક Democratic) છે. એનો પાયો ચલુતો હતો તે સમયની મુલની દીકરી બેલે હાથે. બિંદિશ સવનતતા કમ્યુનિટોને યુનાઈટેડ રેટ્સની, તેમજ તેમને એક બીજાથી અવગ નહાનાં નહાની મુશિયારે પોતાની આસપાસ ગિરતરિયા વિશાળ બે-ડની અદળક સમ્યુદિનો એમ બને તેમ વધારે લાભ લેમ અને તેમ કપટક થઈ શકે એવા સંભવ જ ન હતો; કેમકે બિંદિશ સાક્ષ્યન-નો સ્વાધ એ અદળક સમ્યુદિનો લાભ મેરે બારી પોતે મેળવે એવી વધવધા રચવા પળાવવામાં હતો એમુલ્લું છે. આ તેર નદાની નદાની વસાદોને નાખી લઈ પોતાનો કોઈ જિયો જ નહીં નવ એવા સમયે 'કમ્યુનિટ' સાગોગ મુસ્લિમોની તેમને એ કુદરતોની અવ દનો. અને એ કુદરતોના અવની પોતાના રસા પાટો આ નળણી વસાદોને પોતાના પિતાપાતા અને કમ બિંદિશ સા-આન્યનો કપયોમ પણ દનો. આનો એવા ખાવવાના બદલામાં બિંદિશ એમની કમ્યુનિટ અને કોગની આસપાસની એ કંઈતપણ નતા તે એમને મુશ્કેલી એ સદન કરવું જ પડે એવી પરિસ્થિતિ બની. પરંતુ સાતવાસો કમિટનો નામે હવિદાસપરે વર્ધિયાએલો વિમદનું એક ફર પતિભાગ એ આખું કે આ તેર રેટ્સ નામે નળણી વસાદોની નજીકમાં એમને ધારની લાગે એવી એક પણ જાણી સત્તા રતી તદિ: એટલે એમના આગેવાનોને મહેલો. રૂઢી કે બીજાપાસ વિરતરેલો અખૂટ અદળક સમ્યુદિનો અણી રવાની આજે જ એવી પરિસ્થિતિ કપમવવાને હોને જ મળતું. હજારો મહા સમયે તે છે પણ હજારો વિમદે જર્મનિયે છે. આ પછીને જાણી દબાવીને એ કે કલા દબાવી સંકવાની, વચ્ચે આગે આદવારિક પડ્યાં છે. મારે આ પ્રેસંપ હવિદાસપ્રવાદે બાળી આપો છે તેને સુ-

પોતાની જાતે જાણતા હતા એવો આશય રાજ્યના
 લોકોમાં આદિવાસી સોરઠોદાર સાથે બંધ
 રાખેલું, અને એક બાજુ હંકક સાચા તો
 હંકક ગરીબોમાંથી તેજ બતાવેલું આવીને પો-
 તાની પ્રભુને સંગઠિત કરી લશ્કરી બળની
 જમાવટ આદરી; બીજી બાજુ ઉન્નિચ સમ-
 સ્થાનના અંગેના અને એણે આપેલી સમજ
 હારથી ખારીલા બનેલ ઉન્નિચ સંસ્થાની પીરુ-
 નીકાતોના પ્રધાનો દેશના બંધને તેરવાને
 સંસ્થાની ફેર સાચાની પોતાની બંધને દેશનામાં
 સાથે સાથે જુદા જુદા અંગેએ પોતાના પક્ષ
 માટે દેશને મેળવવા લુટી રીતનું ન પ્રચાર-
 કાર્ય કર્યું. તદ્દમે ઉમેલે આગાધી માટે સેના-
 બાળી કેટલેકું હંકક અપર્યાપ્ત છે તે સંભારે,
 તદ્દમે રાજા નબળાને પારાકી કર્યું. તદ્દમે
 દેશના સ્વચ્છ અને બીજા વાદ્યને સાધા
 રાખ્યા, અર્થાત્ કપર જતાં આકાશની દીપા.
 તદ્દમે રાજા વાદ્યને સિવચ્છ કર્યો. તદ્દમે
 બીજા સ્વચ્છને તમીલી મૂક્યા. એના વારસોને
 રાજ્યના રક્ષકતા કરી નાખ્યા. આ અર્થ સામે
 તદ્દમે આગાધી કોટથી પ્રિય તો અને પણ
 લશ્કરમાં જ સંભારો ને ? તદ્દમારા માથા
 બાજે, તદ્દમારા પરાક્રમે. વાંતાવાંચિતા
 મોટાં થયેલ, અમને પણ તદ્દમારા રૂંધ ન
 વાગે પાતુ ? રાજસત્તા અમણારા નબળી, કે
 નામણારા પ્રતિનિધિ સત્તા હુકમમાં નહીં
 હોય ? પણ આગાધી કે ? 'No taxation
 without representation' એ તદ્દમારે
 જેણે આદ્ય સામેનું કાં, તેને આધારે
 ન આગાધી માગ્યો. આ.

આથી એની સંકુલ વિદ્ય અને ખરેખર
 વિદ્યાર્થી પ્રતિનિધિ દરિયાયાન આ તેર વ-
 ચ્છાંદેસના વિચારોને પોતાનું નહું રાજ્યવત
 સ્થા પ્રકારનું હોય એણે, એ વિશે વલ્લભશી
 વિચારણા પણ કરી. તેમના વિદ્યાર્થી રાજ્ય
 પુરુષો લગભગ એકમત થયા કે પ્રાચીન ગ્રીક
 નગર-સામેના સીટી-સ્ટેટ City-states-
 માં બે બંધારણ હતાં, તે પ્રમાણે પોતાનું
 તંત્ર પણ પ્રવચન કપર રચાયું. પણ
 પ્રાચીન રાજાના રાજ્યપુરુષોને દુનિયાદારી
 ના ઉપાય ન્યવહારમાં નાખનાં થોડાં પાણે
 ન પેટે લાગે જાણે એણે કાચાતંત્ર પછે
 હજી એ દોહાંદા ઉઠાડે અને કાચના ચિ-
 ત્તાએ એ કાચાઓને પચાવી પચાવીને
 તેમાંથી પ્રવચનના આસ ઉપકારક તત્ત્વો
 હાંસી તારવે એ હતાં તેના લાભ લેવાને પણ

આ નગર પ્રવચન પાટનું નામ આપેલું, અને
 પોતાનું જાતિબાત વધુ છે તે "સ્વતંત્ર-
 તાનું નિદેશન" (Declaration of In-
 dependence)" બંધાર પાટનું.
 આરો મુજ મુત્સદ્દો કેરો ફિલોસોફીકા-
 (આ વિશેષનામો અને છે-આટ્ટરગેડ-
 નર)" આ પોતાના પ્રવચનમાં જુદાં જુદાં
 રાજસી રાજસા જેકું, છે. ૧૭૭૫ના નવ
 માસના એ દિવસોમાં, એ મુત્સદ્દો એક
 પ્રથમ બનાવેલ નિદેશન બેઠક અને એનું
 મિન કાન્ડિવને. તેમણે એ આગે તત્ત્વને
 બંધાર રાખેલા માત્ર કોઈક સાંકેતક ફેરફાર
 કર્યા. બંધની રચનાએ આ ખરેખર ફોર્મ
 માટે પ્રબળી મૂકેલી ધારાસભામાં બંધની
 માટે રચુ થયો. પણ એ સત્તામાં હજી
 તેની ખેડા મંદર રચે એકો તે બંધના
 નંદરનામોને કસવ વચ્ચે હતા. એ કસવ
 નીચે મુજબ હતા: "આ સંકુલ સંસ્થાને
 કસવ છે કે અને આગાધી અને સ્વતંત્ર (ફી-
 ડેન્ડરિટિવિસમ)ની એને આગાધીને સ્વતંત્ર
 અધારા દરખાં ડિ. નિરિશ રાજ્ય વડેની
 લગામ અને દેશ બંધની વડાદારીથી અને
 અધારી વિમુક્તિ બંધરે રચે છે. નિરિશ
 રાજ્ય સાથેના આગાધી લગામ બંધના સં-
 થાથી થોડાં કાચા થવાને આગાધી. દરક છે એને
 તેમ અને થોડાં થઈ જાય છે." એ ક-
 રાવ મંદર થયો. કાન્ડિસમા તા. રજી મુ-
 લાદ્યો, અને તેને તેર સંકુલ સંસ્થાઓને
 બંધની આપી અને તેમના પ્રતિનિધિઓ-
 માંથી પણ એણેના પર સહીઓ પણ કરી.
 આ પછી જે સંસ્થાને ખરેખર કાન્ડિસ આ-
 મળ આણ્યો, તા. ૩૭ જુલાઈને, જે સંસ્થાને
 મળ ખરેખરમાં સ્થાપનાની રીતે યુનાઈટેડ
 સ્ટેટસના સ્વતંત્ર રાજ્યના નામ સામે જાણ
 આણ્યાની, લગામ સુવાળોને નામરિકેના
 સંકુલ દરક મળે એવી કસવ કરી. સંસ્થાની
 ચર્ચા દરિયાયાન પરાકમાં સોષી મદત્તવને
 ફેરફાર એ થયે કે આ કસવ કરી, એણે
 એ મહાસરકર આપેલ પ્રથમ બીજા એક
 સેક્રેશીયલોસી અને તે દરેક સારે આંધર
 વિદ્યક નમ્યા, જેમાં આગાધીના દિશાપત્રી
 યુનાઈટેડ સ્ટેટસના પધારે સારાં કપર
 વિભાગની સંકુલ કેટલેક થઈ, એણે આગાધી
 વિદ્યકે મુલાખનીની સંસ્થાને બંધનામો-
 થી બંધની નાખી નંદરનામો રચાણ.

પણ આપણે એ સ્વતંત્રતાનું નંદરના-
 મો

માની વિચારો વિચારીએ. એ નંદરનામો
 દુનિયા સામે એક બંધને છે કે "અંગે
 આ સંસ્થાને પધારે તે સ્વતંત્રતા બંધને છે
 કે તમામ માણસોને અન્યાય સમાન (ઇ-
 લવડ) સંસ્થામાં આપનાં." ઉપર આગળ
 સમાન. દુન્યવી હક્કમાં સમાન, સાધાર-
 નાની જાતના સમાનતા માટે તમા અને
 અલગતાઓની ભવના એક સંસ્થા હક્કદાર.
 "અને આવા સમાનતાંકિત સંસ્થાને લીધે,
 તે દેશને જાણના, આગાધી, અને સુ-
 આચારિત માટે પ્રયાસોને એક સંસ્થા હક્ક
 છે." "વળી આ હક્કો દેશ સાધી રાકે તે
 ખાતર ન પ્રભ રાજ્યપુરુષો લેવી કરે છે,
 અને કસવ પણ રાજ્ય કે સંસ્થાઓ લાગે
 તે દેશ આગાધી થઈ છે, તે એ રાજ્યને
 શાસિત પ્રબળી સંમતિથી ન પ્રાપ્ત થાય છે."
 એણે કે રાજ્ય કે રાજની સંસ્થાઓ ઉપર હક્ક
 નથી ન, સદર પ્રાપ્ત નથી ન, દેશ પ્રભ-
 બંધના હક્કો ઉપર હક્ક છે, એ હક્કો સોને
 એક સંસ્થા છે, અને તે હક્કો સાધવા અને
 રક્ષવાને માટે ન પ્રભ રાજ્યસંસ્થાની હ-
 રવાદ બને છે, અને એ રાજ્યસંસ્થાને તેને
 જાણના કરનારી પ્રભ એકી સત્તા બધી,
 તેકી ન ગણે, તે કપરને તેને હેરા પણ
 સત્તા હોઈ ના રાકે. પ્રબળી સંમતિ એકાદર
 મળી મળી એકે નીસલ, એક પણ ના સ-
 મજૂ. રાજ્યસંસ્થાને રચાપનારી પ્રભ તેને
 કસવ પચાવી સત્તા પણ પચાવે ન કે તેની નબ-
 ધિાર લુટી નીવડે તેને તે સંસ્થા
 રાજ્ય રચાપનાને દર પ્રબળે છે ન.

દેશ નામરિકે કોઈ પણ બીજા નામરિકે
 હતા તેકા ન હક્ક છે એ મુદ્દા કપર આગે
 તદ્દમે કોણ મુક્તિ મળતું કરેલો. આ આગે
 આખ્યાને એ આ પ્રદો તારવી દેખાડવાને
 માટે અને એનાં આગાધી અને ગોરવ કરા-
 વવાને માટે ન થાયું છે. રાજ્ય પોતાની
 સત્તાને અમલદારની એવી રીતે કરવા
 બંધાયું છે કે તેથી દેશના હક્ક અજાણ,
 દેશ પોતાના જાતે સિદ્ધતા હાથરેલ દરક
 કોણથી રાકે. પણ આપણે એ એક બીજાને
 એકાદ અથા નિહક ડિ. જે હાથ દલાવવા
 બંધ ત્વે તે પોણો નામરિકા એકી બધ
 વાચી બધ એક પણ બને. તાત્પર્ય કે વડાર
 દરક માટેની વડારી પ્રદાન બીજાની
 પોતપોતાના હક્ક સાધવા માટેની પ્રવતિ-

આમાં મત લેવાથી તેજ સંસ્થાના એક એક એ રીતે, એણે તે સંસ્થાને તે સ્વતંત્ર થયો. દેશ સંસ્થાના પ્રતિનિધિઓમાંથી કસવના તરફેણમાં જલમતિ હોય. એણે આ સંસ્થાના કાચમાં મત લેવાને છે એક જણી લેવાનું. પણ કેટલાક સંસ્થાના પ્રતિનિધિઓમાંથી નિકળેલ મત પણ દેશના કસવના હતા, તેમણે મેસક કરાવે પર સહી ન કરી અને આ કસવે સહીઓ ન થય.

[illegible][illegible]

૧૬. તું દરરોજ લીંપિતી ભોંય ઉપર ધમધમાડ
 ઉઠી જતો. કોઈ દિવસ ત્યારે તું ખાટલો
 લાગ્યો ત્યારે અને માલ્લા કે ગોદાને ખચાવ
 ખજન દાટે. પછી તો ધીરેધીરે માટલું, ગોદલું
 અને તકિયો પછી આપ્યો. ખતો આજે ત્યારે
 એની મુંબાળપ અને હું કે વચ્ચે તું ઉઠી જવા
 મળું છું, બરાબર ત્યારે જ અને નિદ્રાને બદલે
 દુરપતંગના વિચારો કેમ આવ્યા કરતા દરો?
 ૧. 'તારે નિષ્કાંત થવું કે કે નાભાંકિત?'

• पुरुषोत्तम ग्रंथी •

પણ શ્યામજીની કોતિ જે વસ્તુઓ માટે તેા જીવનત શ્વેશે જીવે એક
તેા દિલના રાજાઓ પાસેના એકે દેશમાં રીતી પ્રવેશી પૂરા પાટનાર
એને બીરો અને સાદીરોને પ્રેર્યુઃ આપનાર "દરિયા દાડસ" અને
બીજી દિલના રાજાઓ માટેનાં લેખનો નિર્માતા, અસરકારક મુખ-
સુકા પ્રચાર; જીવ અને દરિયુતર જિલિસ પાસે લખી એમણે આ
વાળા પહેળીયાંથી અને હાલ્યે ધાળના વહેણમાં આ પધ્ધતિ થઈ
જશે ત્યારે પણ શ્યામજીનો જીવન અને દેશને તેા, પોતાની માન-
બુદ્ધિને પહેરેછેની એકીકોઈની મુશ્કેલી ઠરાવી, જે માટે અલિંગ-
અને અપિચ્છાનની રીતે વાત કાઢવા શ્વેશ પ્રેર્યુતે તેા અપિચ્છના સંકેતો
દિસી મુખાનેને આખાં જીવ હશે.

(‘જિત’ સાપ્તાહિકમાં પ્રગટ; ૨૬૯ વર્ષેલા શ્રી ક્રિત્તવાસ યાજ્ઞિ-
કેશિનિ કિસ્તુર અલિંગ વર્ષે દારેછેની. આ ચરિત્રના વિગતોની
પૂર્વજી માટે જી. શ્રી. ‘કુમાર’ વર્ષ ૨૪, ૧૯૭૨)

આહી લગી કયામતને નિંદામાં બંધે દરિયાળી ન બગી હતી. દસ વર્ષની રેસી રાજ્યની કારકિર્દી, વધીવ વતીરે કે આપત્તી લડી- કેની કારકિર્દી—અધે સફળતા, યશ અને શ્રી ગળ્યાં હતાં. પણ બુલા- ગદમાં બાબરેલી એના પર રહી.

બુલાગદ તે કાળે ખટખટી અજબદુર્લભ હતું. ત્યાં બગી પહેલી નાગર નોકરશાહીને સત્તાને લખે દેવરે ન રાખ્યા હતાં. લાંબી રસ્તે તથા સમયોપરની પાર નહોતો પણ રયામજીએ આવતા જેવ ન હકકદાએ કાગલેવા માંડ્યું. આથી રાજ્યનાનોકરિયાતોતથાનાયર અધિકારીઓ તેના દુશ્મન બન્યા અને રયામજી નિકજ કાગલ કરવા માગ્યા. તેમને સામેના કરવામાં પોતાને વધારેથી થઈ પડશે એમ ગાની તથા મિત્ર પ્રેમને લીધે રયામજીએ મોકલેલી નામના પોતાના આદરેલા સહાયથી સિવિલ સર્વેન્ટેસને બારે પચાસે તથા અનેક સારતા કમલ કરી બુલાગદમાં નોકરીએ રખાવ્યા. પણ તે સ્વાર્થી અંધે ન રાખ્યા પછીના કાલમાં બાબરેલી અને રયામજીને ઉદ્દેશીય પશ્ચિમી રયામજી નિકજ અપરદો અને મલાદાવા એવા પ્રબળ બન્યાં અને પોસિલકાએ એવન તથા નવાબસાહેબને એવા બંધેરવામાં આવ્યા.

૧૮૬૬ના સપ્ટેમ્બરમાં રયામજીને નોકરીમાંથી બહારદેરી થયા.

પણ પેલો ફૂલન અંધે ન મોકલેલી આદરેલી ન ન અડક્યા. તેણે રયામજી સામે અત્યંત નિંદાબધુ અને બદનામી કરતુ અત્યંતથી બેરહુ એક લઘામતનામું થયે એવનની સામગ્રીએ તથા રાજ્યની ખાતરીમાં ફેરવ્યું. આથી બધે રયામજીને મોકલેલી ફરી ઉપરુની પોતાની બુદ્ધિ નવાબને ગયા ત્યારે ત્યાના એવન્ટ કર્મજી વાલીએ રયામજીની નિમણૂક સામે પાયા લીધો. પણ ઉપરુના મહાસાહેબે રયામજી માટે ખાસ લાગની હોવાથી રયામજી ત્યાં રિયર થયા. રયામજીએ ત્યાંથી બુલાગદ સાથે ઉદ્દેશી પચાસ લેવા માંડ્યાં. આમું વર્ષ અંધેલી તથા પચમહાદેશી કરી પોતાના કંપના આ- ક્રેષેની સફાઈ કરી, એટલું ન નહિ પણ તેના પશ્ચિમીમુખ પેલા મોકલેલાનો વધારેનો પચાર આકાશવાયા આવ્યો અને તેને બુલા- ગદમાંથી બ્રિટિશ નોકરીના બજવામાં આવ્યો.

પણ આ ઉપર રાજ્યની ખટખટાવાર વર્ષના અનુભવે રયામજીનું મન ખાટું કરી મૂક્યું, અને ૧૮૬૮ના રયામજીએ આનુમતિ સાથે હિંદને કિનારે સહને માટે ઊઠી જેવાતા નિર્ણય કર્યો.

હિંદ ઊઠીને હંબેક નવા પાછળ જોઈએ એક રાજ્યીય કારણ પણ હતું. રયામજીએ પોતાની કારકિર્દીની સફળતા રયામી દવા- નંદના ગરજ પાસે પોલી. વેલિય મર્મે અને બારનાત વચ્ચે બાબરે- વરબદ મૂકીને રયામીએ રાજ્યનાને એક નવે વગ આપ્યા હતાં. પણ લોન વિલકના રાજ્યવાદની હાલે રયામજીએ રામાંચ અનુ- ભવે. વિલકની વિદ્વાત અને પર્મ, કલિલાસ તથા સગાં પરતેની નમદે રયામજીને આશ્વાસને એવન આરસાને પાછા બુલાગદના કમ- ગામીય બતાવે બ્રિટિશ નવાબને વડાદારીના તેમના મહાસાહેબે માંગેલા ગાનીને હવગમવાની નાખ્યા. રાજ્યી, મુખાજ, સીમલા અને બંદાહરે દોઢ સર્વેન તેણે ત્યાં ગોળવવા ને પ્રથમ કેરેલા તેમાં તેને નિસાર ને રાંધેલી. આને સમયે તિલકે રયામજી પાસે એના પુત્રની પુત્રી વિનંતો માની. તિલકની ના સહાદારીના તેમના મહાસાહેબે રયા- મજીને ૧૮૬૯માં સરકારના કમન સામે માર્ગ-નગીની રૂઝનારા વિલક માટે, પણ આદર પેદા થયો. આથી રિયર ટાવન એકે હવે એને કહે પડી ગયું હતું છતાં એણે સમૂહની વૃદ્ધી હશેજો કે. આપણા નીમે મારે લેવાનું નહીં હતું. તે માને એટલે કમનમાંથી દિંદી રયામજીની હાલત યાદવવાનો. અને એ માટે પણ એમણે દિંદીઓવાનો નિર્ણય

હાબીઆઆલોતો સુખવરતું છતાં એ સહુ જોડા વિરેમમાં વચે એ વરતુ સોપી પહેલી રયામજીના નિરેસમાં બની. હંબેક આ રહીને પણ વજીલાત કરી રયામજી ખૂબ મનોપાલન કરી સમજ, પણ એમણે તેના ત્યાં નહ નવા પ્રકારની રેમની વજીલાત મામે લીધી.

દસ વર્ષ બાદ ૧૮૭૭માં પોતાના પત્ર 'હિંદયન સોરેસોનિર' નિરેસમાં કમળાં રયામજીને એ વરતેને રપાઈ કરી છે: 'કાદરમાં પત્ર મૂક્યા અને થાપી એને પોલો એના કરતા કાદરમાં પત્ર ન મૂક્યા એ બહેતર છે, એનું એક સંસ્કૃત મુખાવિત છે. ફરે સરકારના હાથે પકડાવું અને ક્યુંં વ મારું કરતાં અટકી નહું તે નુ મળતા છે. દસ વર્ષ પહેલાં આપણા મિત્ર બાસ મંગાધર તિલક એ નારતુંબુએ પકડાયા ત્યારે ન અમે હિંદ ઉઠવાનો નિર્ણય કરે કારણ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની હદમાં, પહેરેલી સત્તાની ખૂંસડીમાં પોતાના દેશને આઝાદ કરવા ઈચ્છતાં કોઈ પણ દિંદી સલામ નથી એવી આપત્તી પાડી આતરી થઈ છે.'

એમદવાનંદ અને તિલકની વિચારસરણીને લીધે રયામજીનું મ દિંદી સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિના પ્રબલ તરફ વળ્યું હતું તેમ હંબેક આનું પણ રેવેન્સરના પ્રથમાવરને પશ્ચિમીય પણ તે સ્વાતંત્ર્ય આનું પુરસ્કાર કરવા માંડ્યા. 'કમન સામેનો પ્રતિકાર માત્ર નતર નહ પણ અનિવાર્ય' એ રેવેન્સરનું વાક્ય તેમનું સૂત્ર બન્યું.

એટલે ઈ. ૧૮૭૨માં નવારે એ નમપ્રસિદ્ધ ચિંતક હંબેક રેવેન્સર નું અજલાતું સૂત્ર ત્યારે રેવેન્સરના રાજની કમનિયા સમયે, રય મજીએ એક અજળ કાર્ય કર્યું હિંદના એક રહેવારી લરીકે અને પોતાન તેમન પોતાના દેશના અસંખ્ય કેવળથી પામેલા વાલીઓ વની શોક પ્રદર્શિત કરી, પોતાના ભાગ ને આરના બદના પ્રતીકરે એકે હબર પાકેન આપીને આસફે યુનિવર્સિટીમાં રેવેન્સર રમારક નવાબવાદમાથા સરે રવાની તેમણે બહેતર કરી. આ કમન રયામજીને રેવેન્સર પ્રતિનો શ્રાંતીની પ્રતીતિ થાય છે.

પણ એકસફટમાં ન રેવેન્સર રમારકની રયાપતાથી રયામજીને સ્તેષા ન થયો. અટકી પાછળથી તેમણે 'હંબેક રેવેન્સર હિંદયન ફેરિસિપ'ની બહેતર કરી. જેમાં રિપિયા ૨૦૦૦ની એક એની પાંચ માથ્યરતિએ હંબેક રેવેન્સરના રમારક તરીકે દિંદી સ્વાતંત્ર્યને આપ- વનું કારણ પણ તેમાં એ ખાસ કારણ એ હતી કે આ વિશ્વવિત્તિ ખાતરો કોઈ પણ નિર્ધારી દિંદીમાં પાછો ફરીને બ્રિટિશ સત્તા હેઠળ કોઈ પણ બતાવી નોકરી, દરમજો કે રોવા નોકરી નહિ રહે. આપ કામને કોઈ નિર્ગિતેશિવરતિમાં બહેતર કરી છુદિમાન દિંદી ગાન- ધીએને યુરોપ આપવાની તક અપવાની તથા તેમનું ચાલક- પશ્ચિમને રવાની તેમની તરી ૧૮૭૬ મુખી સમયે વાણ રહી.

ઉત્તિલાસની પણાર ઇમુના વર્ષ ૧૮૭૭ પાર નવાધી પહેાંચી અને રયામજીના છવનના મહત્વના લખાણો પ્રારંભ થયો. અકલાસીસ વર્ષની એ પાછી ઉમેરે રયામજીને 'હિંદયન સોરેસોનિર' નામે અંગ્રેજ સાક્ષિક પત્રિકા ૧૮૭૦ના નવનુબ્ધીમાં પ્રગટ કરી. 'રેવે' તંત્રના અને રાજ્યીય, સામાજિક તથા ધાર્મિક મુખારાજના સુભ- પત્ર' તરીકે તેને ચોખખાતેને પત્રિકાની નીતિના એ સિધાંતોની સ્વપદતા કરતાં રયામજીને નોપડું: 'બ્રિટન અને હિંદના રાજ્યીય કંબંધાથી દિંદીમાં દિંદીઓ સિરિયા અમલ પ્રત્યે કેવી કામગીરી ધરાવે છે એની' બિજાને બાજુ હવે આ નિશાંત દિંદી કુલાપિયાની નિલનામાં ખાસ જરૂર છે... હિંદને માટે સિદ્ધારસ કરવાની અપારી ફરજ છે અને એ અપારક ગ્રીરવ પણ છે.' પશ્ચિમને દિંદ અને હંબેકમાં

નિરંજન બગત
(રેખા)

માધુકરી

પ્રકાશન સંપન્નને જોઈને
સપ્તદાશ વરસો વિહાડી કે જે અર્થ ન બલિ
આજ એ સંપન્નને આમ વિહીન તે જે અર્થ મેળવે
ખોળી નીચે દરો નેમની મુશીબત માલી ચ જે લથી;
એમના રક્તની સાક્ષીએ મારા લઈએ જશે,
એમની જો શાદાલતની દુનિાઈ ફેને અમે
આજ દે પ્રતિનિધિ તારી સન્નિધિ આ વચન કમ્પાર્શ્વઃ
“અંશ દિ મોતસરવર્ગો અને પ્રગટ્યું તાદરી ક્ષેત્રિ,
નિચઆવધની મોટાઈ પુનઃ મે સંપ્રતિ”

લેખકનંદ જનરલ કસીઆપ્પા—દિલી દિગેલા વડા ચેતાપતિ

દિલી લરાકરી દિગેલા સર્વોચ્ચ અધિકારી એ પદે આજ સુધી કેવળ અંગ્રેજો જ
નિભાતા તે રમણે સૌ પદેલા દિલી નિભાનાર લેન જનરલ કોર્ટસ મહાપા કસીઆપ્પા
આજાર દિલ્લે માટે ઓરસ લેવા જેવી બચ્ચિ છે. ૨૯ વર્ષની કમળવન લરાકરી અરકીઈ
આજ આજે તેમને આજાર દિલ્લેના રાષ્ટ્રીય સેન્યાના છબીએ. ઈન સી. બનવાનું માન
મળ્યું છે. ૧૯૦૭માં તેમણે લરાકરીમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારથી પોતાની અસામાન્ય નીડરતા,
પ્રારાધનીય બદાકરી અને અનન્ય કસાલતાને કારણે એક પછી એક મદદવર્તી રમણે તે
મેળવતા ગયા. પછાપ્પામાં મદદવર્તી પદેએ આવવાર તે સૌ પદેલા જ દિલી દલા. ૧૯૩૩-
૩૪માં કસીઆપ્પા પો કસી કોલેજમાં કામચલાવર પદેએ જ પદેલા દિલી અફસર દલા. કસિય
વિજ્ઞાનના ડૉક્ટર આશિઃ કપાદિર મારદર બનરલ નિભાનાર પદે તે જ પદેલા દિલી.
બ્રિટિશ મેજર બનવાર પદે તે જ પદેલા દિલી. પાપલન દુકરીના વડા બનવાર પદેલા દિલી
પદે તે જ, અને દિલી સેન્યામાં સીનિયર રાઈની સમગ્ર નિભાનાર સૌ પદેથી મેળવવાર
પદે તે જ. આજ, અંગ્રેજોએ દિલી જોઈને કોતરતા અખવાની જે ૩૯ પ્રજાવિદા જોઈ કરી
ધંતી તેને પોતાની વિશ્વ યોગ્યતાથી લેન જનરલ કસીઆપ્પાએ તોડી લાખી.

કસીઆપ્પાને જનરલ બનવાર સેનિયરની બાધિ લઈને નબીલા કુર્વ પ્રાપ્ત થઈને વર્તનવર્તનને
બાધે આપકામાં એક પ્રદેસી અપકારને ત્યાં ૧૬મી સદીના અત બાપમાં થયે દલે.
સારું વિશ્વજ્ઞ સામી સામીમાં પતાવી તેની મદદની શેન્ટુક લાઈનુ તમા નિદરતા અવધા-
સની સાથે રાગતમાં પદે તેમનું આગવપદ રમણ રહેનું સોથી આકર્ષક તે તેમની રીત-
બાત અને સામી બંધિને મિત બનાવી લેવા-
ની અવગત દાખી બંધિને લેવાયે મે નાની વચમાં
પદે તેમણે આગના દેલમારદર મિન વિદર-
વર્તની જોવી તે તાદ મેવી સપાદન કરી કે
ફરવા બતા નિદરવર્તની મેલર આપકાની
પાપકાની બંધ ૫૨ પદીનાર પાપકાની બંધિ
બનરે પડતા. પદેલા મદાપુત્રમાં પોતાના
દેશને મદદ કરવા મિન નિદરવર્તે કમ્પેડ નજ
લરાકરી મેલર પદે તે જ આગ (કસીઆપ્પાનું
મિતેમાં નબીનું વાપ)ને આગ નહિ. નબીની
તે નેમને લાંબા વરો તખી પોતાના લેલિર
અનુભવે લખાવતા. ત્યારથી જ કસીઆપ્પા-
માં લરાકરી મેલરવાની નીત દિગેલા કસિય
કદ અને કસીઆપ્પા સેન્યામાં જ નામ લદ-

માસામાસનાં
પંખી
[૩૪] બગલાં
જનતાં
તે આપમે
ત્યાં નસીના-
નાં આદિ રમણે
પુષ્કલ નાનરે
પડે છે. આખા
પંખી સમાજમાં
ફરમાવા કેવળ
આલુત રોગો
પરાવતા આ પં-
ખીનું સારવું આપવાનું
અનુભવે માર ખોલી
લે છે. કારણ આ
તેનાં કસીઆપ્પાના
દેલ તેની પીઠ, પંખીને છાતી ૫૨ લંગો
વેલે ૫૨ ગુંદર મુલાયમ પીઠાં લીધી નીકળે
છે. પદે તેનાં આ આપકાએ તેના નિભાર-
નું પદે નિભિલ બને છે; કારણ મે પીઠાનાં
સીરવેથી મોટી પશ્ચિમની વિભારી પ્રમ
તેના વિભાર રહી તે પીઠાં વડે પોતાની રો-
પીધા ને કમ્પા કાણમરે છે.
લાંબા ૫૨, ફી પદે સીધી બતા જેવી
અપીદાર કાંચ અને લાંબી રોડ” જે તેનાં
સામાન્ય લક્ષણ. પદે તેની નિધીવતા છે
તેની કસાની પદ્ધતિ દલર પંખીએ કસી
વખતે ૫૨ પેદ આગળ દેવાયેને તેડે, પદે
બનરે તે પોતાના ૫૨ પંખીની પાછળ
લાંબા અને મીધા રાખે છે. ૪૫ ફીટની
બનરે પોતાની લાંબી રોડ જે જમલ વધે
જોવી રીતે કસીએને કોર છે કે નબે મારદન
દેલ જ નહિ; અને આનું તમા કાંચ સીધાં
માનીમાંથી જ લેવાય દેલ; તેમણે પોતેના
કસીમાં, રોડો, નાની છાત્ર વગેરે છે.
જનતાં આપમે ત્યાં આટલાં અપીદાં
દેલા છતાં તેમની નિવિધ બતા નિધ બદ
કોષાને માદિલી દો. નેમની મુખ્ય ને બતા:
સમદર્માં રહેનારી, અને મેલમાં ફરનારી.
આમાં પદેથી બત લદર જેન દેલ છે અને
દુધાબંધ પ્રમાણમાં તેની ૪ વેરા બતા
માય છે. તેમાં સોથી નાની કાગડા જેવડી
તે સોથી મોટી ૬૫ મંજ લાંબી દેલ છે.
કેમકર જનતામાં પદે વજન દેલ છે, જે
પેરી મુતિલા જેવડી કાગડા જેવડી આપમે
ત્યાં અપીદી છે. રોડ મજની આકાશની
લાંબાઈથી ૫૦ બનરે માથે કાનું ૩૦ દેલ
છે. તોજ બત માથે રાજે ને નેવાડી દેલ
તેનું માથું, પ્રસન જે પીઠ કાનું દેલ છે.
જનતાં પંખી પંખીની કસામાં કસી
૨૫૦ માલા અપિ છે. (બેચારના લેખમાં)

તા. ૨૬. આનસાહેબને ૩ માસ નબરકેદ.
તા. ૩ પારિસ્તાને એપ્રિલ દેવે બજાબ.
બરીથી હાથે કરી ઠી. કામીર યુદ્ધમાં પોતે
આમ લેવું હોવાની પારિસ્તાનની કબવાત.
તા. ૧૦ સિયુ નદીનાં પ્રેરી સહર વિસ્તાર-
નાં ૧૨૦ મામદાં પર પાણી ફરી બચાવ.
તા. ૧૨ આંધ્રપ્રદેશમાં હિંદી દોષામાં હાથે
૪ માસે દેશની ૪ થી વાર સર્વોપરિતા રચાવી.
તા. ૧૩ બાબતરના મદારાન કુખકુમાર-
સિદ્ધા મદારાપ્રાંતાન અવરને નિમાયા.
તા. ૧૪ યુનાન કામીર કમિશને હિંદ-
પારિસ્તાનને યુદ્ધવિરામની ચોખ્ખા આપી.
તા. ૧૫ આશરીની પ્રથમ સપ્તમીની
સર્વેય શાનદાર હાજરખી. ૮. આશરીની
શાનપાની ૧૩ માસે દેશમાં એક રતનાને
મદારાન મેરીસી નામ અવસ્ય.
તા. ૧૬ રેશનની કમરે સામગ્રી બજાવો-
રે તથા સાકારી દેશિકો વચ્ચે બીચલ યુદ્ધ.
તા. ૧૮ આંગ્રેજિયા સાથે ચોથી દેરરોચ-
કાંઈકે ૧ કમિય અને ૧૪૬ રને સાર.
૧૬ દિવસ થેના બગેરે યુનો યમસ

તા. ૧ દક્ષિણ આફ્રિકામાં દ્રાન્સવાલ પર અંગ્રેજોએ કાબુ જમાવ્યો. ૧૬૦૦.
તા. ૫ રસોનનપાલ યુદ્ધમાં ભવાને રણિયાને નમાવી સંધિ કરવા ૧૨૪ પાડી. ૧૬૦૫.
તા. ૬ હિંદી સાહિત્યમાં નવયુગ પ્રકાશવતી બારતેનું હરિશ્ચંદને જન્મ. ૧૮૫૦.
તા. ૧૫ આજના યુદ્ધમાં મદરુત રયાન ધરાવતી ટેકોના રી પહેલો લખવાય થયો. ૧૬૧૬.
તા. ૧૮ ૪ માંથી દશાબળી સાદિ મટે નોંધીધો ૨૧ દિવસના પહેલા લખવાસ. ૧૬૨૨.
તા. ૨૨ પહેલા મદાકુદ્ધમાં જર્મન નીકોલોમડને છેક મદારા આવી તો પમાતો ક્યો. ૧૬૩૨.
તા. ૨૩ માનસસાજના વિદ્યસમાં થોટા ફાલે આપનાર સિયમુક કોઈનું મરણ. ૧૬૩૬.
તા. ૨૭ આશી સમાજના રંધાપક પ્રથમ સુધારક રાજ. રામચોદનરાયનો જન્મ. ૧૮૩૭.
તા. ૨૮ હિંદીના ઉલ્લા સુધ્ય સમાર બદાદરસાદનું રાજ્યસોદલ યુગ. ૧૮૩૭.
તા. ૩૦ સંતરામ આરિયવાળા આદિ વિદ્વાન ને દેશોલક નરેશીસ તેજંગને જન્મ. ૧૮૫૭.

આ માસની ભવિત-વિશેષ : મદરિ નિદેહાસ દેવિક

કલાદાર માનવ જીવનની સવલતાને સહેલા પ્રકાશવતી પદ્યમેજર
આજના, અંધારાજાવતી સહજ રીતે ચિત્રોમાં રજૂ કરનાર જનમેજ
ગિલ્ડર અને સોઈર્થનિવાલા તથા હિંદી સંસ્કૃતિના અનન્ય પ્રેમી આ
રશિયન કલાકાર-તત્ત્વચિત્રકો જન્મ ૧૮૪૫ની ૪ માંથી સપ્ટેમ્બરે થે-
નિનંઆદર્માં એક દિવાલવચની સાદે થયે કલો. બાળપણ પોતાની
નગીર પર રખડપાટમાં વિતાવવાથી એ વયમાં જ સોઈર્થનિવાલા તે-
મનામાં ક્રેટ વર્ધ કોટી. પણ પોતાની કમ્પા તેમને કારણસરો બના-
વવાની હોવાથી તેમને તે અભ્યાસક્રમ રૂપીકારવો પડ્યો. પરંતુ તે સાથે
કલાશાળામાં પણ અભ્યાસ સાધી આ બંનેમાં પ્રાવીણ્ય મેળવ્યું. ૧૮૬૬-
માં પ્રકટ થયેલા તેમના પહેલા ચિત્ર 'સંદેશાદર્શી' તેમને રશિયાની

૬ જાપાની નિઝામની મદેરાત
... ૨૧ દેશાભાદમાં ૨ આકારે તરફથી
એક મખવાડિયામાં ૧૯૪૫નું ૩૫૦ મામદો.
તા. ૨૨ દેશાભાદના ૨૫ માસે એ આ-
શદ થઈ હિંદી રંધાપકે મદારાને નિધિર
ધી. ૮. લકાક ખીજુના લામાનું પારિસ્તાન
સેનિમોએ ખૂલ હતું પાંચસો ખીજીની કલ.
તા. ૨૩ એક સહીવા સિરિસા હળવા બાર
હિંદની પોતાની માથિચીના પહેલા હિંદી
નદામ ૧૬ હનિયન ટ્રેડેર હિંદ સિદ્ધન
વચ્ચે રતન જલાજ બપહાર શરૂ થયો.
તા. ૨૬ લોહ રિવરના એક વખતના સહ
સર્વકર, બાળીલા વચકાર અને નારખેલક
વા 'કેસરી' અને નવાનગના માટ સંવા-
દ ૬ થી કુખુજ આદિલકરનું અવસાન.
તા. ૨૬ પ્રબને સંપૂર્ણ જાળબદાર તથા આ-
વવાની નકોદરારેશની અદેશદ.
તા. ૩૦ ગંગાનાં જળર ૧૪૨થી કાનપુર-
કનાક નિલકાનાં ૬૦૦ માંથી ફરી બચા.

જ્યાતિ અપાવી. પણ તેા તેમની કલાપ્રેરિત પદ્ધતી જ રહી. ૧૯૦૦માં તે રશિયાની
પુખ્ત કલાશાળાના નિયામક નિભાયા. તેમનાં ચિત્રો યુરોપમાં રજૂ થતાં એક નૂતન
કલાપ્રવર્તક તરીકે તેમને રૂપીકાર થયો. ૧૯૧૦માં યુરોપની 'વર્લ્ડ ઓન આર્ટ' સંસ્થાના
ને ૧૯૧૭માં મેક્સીમ ગોર્કીએ નોવાલેલી કલાપ્રેરિતના તે પ્રમુખ નિભાયા.
૧૯૨૦માં તે અમેરિકા ગયા, ન્યાં બરાબરો તેમનાં ચિત્રોના પ્રદર્શને અમેરિકાને
થેતુ બતાવ્યું. એ કલાદર્શનમાં આજકાલમાં મદરિને પોતાની કલા વિષેનાં જીવનરૂપખોની
સિદ્ધિનું કૈવ ભોલા ત્યાં રહીને તેમણે કલેશ સતત પ્રયત્નોને પરિણામે પ્રખ્યાત 'મારકર
હનિયર' આપુ યુનાઈટેડ આર્ટસ', આતરરાષ્ટ્રીય કલાસંસ્થાન સમું 'કેસીના યેરી,
કલાકારે માટે 'કોર આર્ટસ', 'એલવાસ' નામની પ્રકાશન સંસ્થા અને છેલ્લે રેવરિંક
મ્યુઝિયમ ત્યાં રચવાયાં. 'રેવરિંક મ્યુઝિયમ' તેા આજે સંસ્કૃતિતરું મદકામ અણુલુ.

૧૯૨૪માં તેમણે એસિયાની સંસ્કૃતિની શોધજોગ માટે એક સંધ લિખાલ લખાડ્યો.
૧૦,૦૦૦ માછનાં એ નિષ્ઠ પ્રવાસમાં દિમાલવ, કારમીર, ગોગેલિયા, કિનેટ આદિ
કેસલેફરી નાપરું સંસ્કારસામગ્રી તથા ૩૫૦ કરુષ્ટ ચિત્રો જગતને આપ્યાં. દિમાલવ પ્રત્યે
તેમને એવું જળર આકર્ષણ થેલ થયું કે ૧૯૨૬માં દિમાલવ પર કુલની ખીજીમાં પોતાનું
રચાવી નિવાસસ્થાન રચાવે. એ દિમાલવની સોઈર્થસમુદ્ધ પોતાનાં ચિત્રોમાં હવકારી
દીધી. વળી ત્યાં અનેક કોષોમાં સંરોધન કરવા 'દિમાલવન રીસર્ચ કન્ટ્રિબ્યુટ' રચાવી.
તેમનું મદરુતનું કાર્ય તેા કલા આદિ સંસ્કૃતિપરાયણ સંસ્થાના સંરક્ષણ માટે કેદ
કોસની મદકર 'બેનર ઓન યીસ'ની રચાવનાનું હલ. સાલિ કહાર તરીકે આ 'બેનર' દુવિ-
યાભરમાં રૂપીકારાયો છે. એ વેરે જ હિરોબની ૧૩ માંથી તેમનું અવસાન થયું

'પરિશ્રમ કૃષ્ણનું અંગેરિકા—પ્રયાણુ : (આ માસને પ્રસંગ-વિશેષ) ૧૯૦૩માં ઉપકંઠની-આગેથી આવેલા એકાદ રહુદા પહેલા
રાજકોના ઉપરી હક્કમાં માનદો દેવાથી પોતાની અગ્રવાદ સતાને અવગણ્ય રૂપ ખાવે તેવા પ્યુરિટન પંથના લોકો પર તેણે આત્યાચાર
સાબવા માઠયા. રસધર્મેને પ્રાણુથી પણ વધારુ મજુનાસ પ્યુરિટનોએ થોડો વખત તેા આ જુવન સામે ટકાર કરી. પણ આખરે પોતાને
ધર્મ છોડવા કરતાં પોતાના ખાસ દેશને ઠોડી દેવાને તેમણે દુઃખ લિખ્યું થયું. અને કે. ૧૯૨૦ના સપ્ટેમ્બરની ૬ થીએ ખીજીય ઇંગ્લેંડની
૧૦૦ પ્યુરિટન ઝોજન સ્ત્રી યુકેએ આંસુભરી આંખે પોતાના દેશને આખની સલામ કરી 'મે ક્લાવ' નામના વહાલુમાં બેસી નવા
મોધાગેજા અમેરિકા ખેડ તરફ ચાલી નીકળ્યા. ત્યાં પહેલાના પળી વહાલસમ ભેડક મુશ્કેલીઓ, સાધનાં કરી રિયર થયા. હાલિસ-
માં 'Pilgrims Fathers' તરીકે જાણખતે આ દંડ નિયતી લોકોએ જ આમ આજના સૌથી અદિદ દેશ અમેરિકાને પાંચ નાખ્યો.

વધી સમ વાર નહિ પ્રમ સમા નહિ ત્યામ,
વેળુ સમી ચિનત્રાસી નહિ, વિરલ સમી નહિ આમ.

ગદાપિ અબ્જાસાહેબ મટવધનને ત્યાં રાખ્યા બોલા એમ મુદરેયે પોતે ઠિઠિકે વતા મુસાફરી કરી આબખાની બાર લાંબાં તિ તેમો તેા અબ્જાસાહેબ કંઈ જાણ્યા નહિ; પણ જ્યેઝ કહારે એક માણસને દેશને પોકળી પરાણના આમ સુખીની કિટ મંગાવીને તે ગદેમાના હેખતા ફાટી પાછી કહ્યું: 'પરમેશ્વરને ત્યાં આતું મેલ્લર કાતું નથી. માટે તેને કસતું મેલજો'.

હદયેતોના અર્થ: 'જોને પાણીએ પર જાણે તિ,' પાણી મને તેતું બંદખંદતું હોય, છતાં તેની અંદરના પાણીના તત્ત્વને કોમી તેનાથી કંઈ આજે લાગી શકતી નથી; તેથી જ રીતે લગાવવાકર્મી જેમે તેરના અમડા પાચ પછી તેનાથી પર બાગતું નથી કે કોઈનું અનિષદ હતું નથી-એતે તેા કોસંપ થતું જ પડે છે. મેઆવ દશાંતિ એને મળતી બીજ હદયેતોના સામુવદના કણ્યાને ખીચીતો જાસસાં કાંમે માર્યા પાણી જુદાં પાચ નહિ, 'મહેરે,

ખોમશી સખર: કાંતી = માયાની લીખ ગિરે કાદવા કાંસજીનાં કાંતવાનું અંતર જાણું છું! તુવેરની કાળે કાંમર મહેરે પાછી સ- નેક કહેલી કાંસજી; જાણકને નર્મ કાંત હતાં હોય ત્યારે તેને પહેસવવાનું પહેલું; મરિયું; બેઠતનું એક વાગણીનું જોખન; તકેફાટ; પસરકાપી કે કાંતતી દેરા ૧૨ મૂકાએલો કાપ; એક બંદની વનરખતિ.

અખિતમગત: અમે તે આંકને મરિયો મને તેની છેડતી દારના પાંદડા ચાર આંકને સરવાળા કરીએ તો તેના કાંકમાં છેલ્લે આંકોડોડેમશમીડું આપસો કાંત.

૧૨ ૧ ૧૨ ૨૬ ૧ ૨૬
૧૨ ૨ ૨૪ ૨૬ ૨ ૫૨
૧૨ ૩ ૨૪ ૨૬ ૩ ૭૮
૧૨ ૪ ૨૮ ૨૬ ૪ ૧૦૪
૧૨ ૫ ૩૦ ૨૬ ૫ ૧૩૦
—દરેકાચ મે. લીસામી
એમ સ્વેદર કે બીએ બેગાં કપડાં બનવ
૨ પહેરાવાળી આવતી ખરજ ફર કાંવાને
સ્તો મેકે કે બેનનાં કપડાં પોઈ રવા પછી
હાનિ રવાના પાણીનાં જોડાક અમણ
પીસરીન નાખતું, તેમાં નિખારેલાં કપડાં
લાયગ બનશે અને ખરજ નહિ જાવે.

પાણીમા જોયજેલા કંચુખારના દ્રાવણ માં બમરી ગયેલા કુધના ફાટા જોખવાથી સરિસુદર(CasinGhar)નરસે (મ.પ. જ.)

ચોમાસામાં ફૂલી નહીને ચોંટી જતાં બારીબારજાનિ મેરી નવ્યાએ પીળખતો પસને, જો ફેર ચાલુ પડશે.

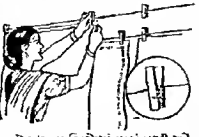
એક કાંડાચટિયાળ બનાવવામાં ૧૫૦ થી ૮૦૦ માત્ર વચરાય છે.

સદારતા રણુને વિરતાર ૨૦ લાખ ચા- રસ માઈન-જાપણા દિલ કરતાં વે વચારે છે.

કુંવરાબ પ્રદેસ પર વસતા લોકોનાં નાક ચાંકડાં હોય છે ન્યારે સપાટ પ્રદેસ પરના લોકોનાં પહોળાં હોય છે

દેશદેશની મારસજાઓના નામ:

૧ રેન્માર્ક	Ringsdag
૨ ગેલિસવગ	The Chambers
૩ રેડીન	Riksdag
૪ રિનકમ્પેન્ડ	Bundestag
૫ યુન	Yuan
૬ ડોને	Storting
૭ બેરેરિયા	Sobranie
૮ રેક્ટ	Cortes
૯ નેશ	National Assembly
૧૦ આયરેટ	Oireachtas
૧૧ નખાન	Diet
૧૨ ડોલેન	States General
૧૩ ઉપલેડ	Parliament
૧૪ એમિસા	Congress

ચોમાસાના વિસેમાં કપડાં જલતી અને સુખ રીતે પરના કારકમાં મુકવા માટે ફેડિયામીટી કામમાં વચરાતી, વિચમાં, વ- હુમમાં જતાએલી, ખીન વાપરવાથી નવખાને પાણ જવાયપરી અને કપડાં સરજતાથી પાસે પાસે સુકતી સકારી.

નિરામ મુ- નરાતનીમ- રિન કે માં પ્રાગનારામન અમણ જો- ખમાં કોલ- રાજીવું, નવે પડત આ પ્રતીક રૂપ બારેકમં એ- નરાતનું વિ-

ગિલ જોખન છે. પ્રકલ કમખાના પ્રમુખ- મોંથી સારીએ વડે લડતા રીપકપાતની ખમાં રજતા કહેલી છે.

સખત ચોંટી મગેડાં બાટલી કે બરજીનાં ધાતુનાં દાંખાં કપાટી વખતે કાચ મગજ (બિમરી પેપર) વાપરી બેલે. મિથી પકલ મગજનું ઘઉં છડી મરી નહિ

માખી છત પર ઊંપી કેમ ચાડી શકે છે? માખીના પંખ પેટા દોઈ તેના છેડે નાની માંડી જેવું હોય છે. આથી માખી ન્યારે કાંઈ પણ કેમજી બેસી છે ત્યારે એના બારથી પ- બખાની હવા બહાર નીકળી નહીં ત્યાં જાય (જેકુર) હવખન માથ છે અને બહારની હવાના ફળાણને લીધે માખીના પંખ તે ન્યારે બેસી હોય માંડી જોરલા શ્દે છે આ કારણે જ તે બીલ, છત કે અમે ત્યાં સહેતાઈથી બેસી તેમજ ફરી શકે છે.

એડી વાત: મોરજીતો અપાટ સર્પને મોઢા અને આકર્ષક લાગે છે મિતી મોરજા મિટા જાય છે. જમીનથી જાયેયમેલો અપાટ સાપ સાંભળી જ સકતો નથી; માથ અંધર જાયેલો અપાટ જ તે સાંભળે છે. મો- રજી વખતની વેળા પાછી પોતાનો દાંબ જોખને છે, હાં તેા માથું દખાને છે, તે મેયાથી જ સાપ પોતાની કમ્પા દખાને છે.

તમે નહિયો છો ?
અર્થ પ્રાણીઓમાં બંદ સપાટીનું આયુષ્ય કોમી કાંતું છે — ૫૦૦ વર્ષ; આરોગિયમાં કીકીની ૨૦૦૦ અને શોપાઈ છે; વંદના દેડિયા દેસન(બી.બી.સી.)થી ૨૬ માયા- ઓમાં કાર્યકોઝા અપાય છે; અર્થ પ્રાણીઓમાં નિરાદ જ્યેકેએવું છે કે તે કાંઈ વખતને અપાટ કાઢી શકત નથી. રોમબેલમી એમ જમાણું છે કે તેને અપાટ કરન કે દેવવંદન (ચંદ્રિકા) જ દોતું નથી

પ્રભા પ્રકાશન મંદિરનાં બે અદ્યતન માસિકો

છવતની સર્વોચ્ચ સંચુતિ વાંચનું માસિક
નવો પ્રકાશ **“સ્વર્ગ”** નવી ગ્રેસજી

તંત્રી : સૌરભ

મહાત્મા છતાં યુનિત જન્મદિને પ્રગટ થયો.

૧ જેમાં ગુજરાતની મળળ અને સમૃદ્ધ કલમની
પ્રસાદી નિયમિત મળશે. કલાત્મક સુસોજનોને
મદદરતું અંગે જનાવવામાં આવ્યું છે.

૨ માત્ર ગોળ કે ગોળ નહિ પણ સામાન્ય છવતની
જરિયાત પોષે ને તેને ઉચ્ચ જનાવે તેવાં જ
લખાણોને તેમાં પ્રાધાન્ય મળશે.

બંને માસિકોનાં વાર્ષિક લવાજમ - દેશમાં છ રૂપીઆ - પરદેશમાં આઠ રૂપીઆ
ગ્રાહક બનો : પ્રભા પ્રકાશન - ધર્મેન્દ્ર રોડ - રાજકોટ

છીછવતનાં સર્વ ક્ષેત્રોને અંગવાળનું સામયિક
“સ્નેહમૂર્તિ”

તંત્રી : કુ. ઉપાધ્યેન ટી. બોધી બી.એ.

ભાઈજીજના યુનિત દિને પ્રગટ થયો.

૧ ગુજરાતી ભંડોળનાં છવતમાં જ્ઞાન અને આનંદ
ફેલાવવાનાં આ માસિકના અત્વર આહક બનો.

૨ દેશ અને દુનિયાની પ્રતિભાસંપન્ન સ્ત્રીઓનાં
છવત, સ્ત્રીઓની પ્રગતિ તેમજ તેના ફટ પ્રજોની
છણાવટ અર્થે મળશે.

૩ ગુજરાતનું કોઈપણ ધર આ પ્રકાશથી વંચિત
ન રહે.

કુમારોનાં

બળ

બુદ્ધિ

અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્ભન્ત્રો

૧. અવનમશ અવરોધ : સ્વાદિષ્ટ પોષ્ટિક ચાટણ.
૨. ભૂંગરાજ તેલ : મરતકને શીતળતા અર્પનાર,
વાદશક્તિ વધારનાર તેલ.
૩. અંદોધ્યાવર્તિ : આંખોનું તેજ વધારનાર,
દષ્ટિને સ્પષ્ટ જનાવનાર.

સાસ્ત્રિક પદ્ધતિથી જનાવનાર

જામનગર શાહુધર લંબોરેટરી લિ.

જામનગર (મોરબી)

અમદાવાદના એન્ટર એમ. નારણજી દાસની કે. રામપુર ચેલ્સા

Why To Stammer Now?

Be cured without operation

CENT PERCENT GUARANTEE

Regain perfect speech in few weeks

& change your whole life

કે

તમે

તોતડું કે બોળડું બોલો છો?

જોપરેશન કર્યા વગર હો દહા એન્ટર-ટોડ ઉપચાર

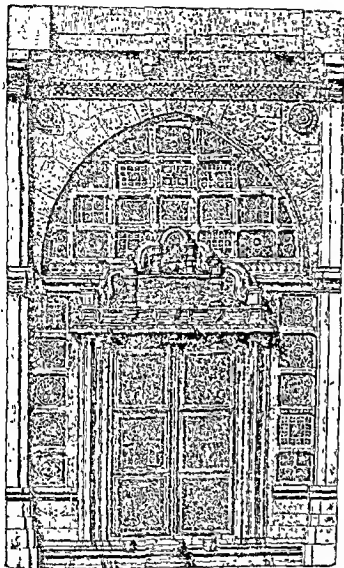
મળે—

તોતડાનું દવાખાનું

આર વસ્તા - પાંચકૂવા

મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ સામે - અમદાવાદ

[illegible]

અમદાવાદની સમૃદ્ધ શિશ્પકલ્પનો ઉત્કૃષ્ટ નમૂનો

હિંદુ અને ઇસ્લામી રચાયત્વના સુંદર સમન્વય સમી, અમદાવાદના સાદ-આક્રમના રોઅળો ગોળદર દાર-પ્રદેશ એની ઉપલી કમાન ઇસ્લામી અને ગીચલી(ખારચું ઉપરની) કમાન હિંદુ રચાયત્વની ટળી છે. એની તળીએની ડિઝાઈન, ઇસ્લામી આદેશ મુજબ કોષપણુ જીવન પ્રાણીના આયોજન વિચારી છે, છતાં એ જાળીએની ડિઝાઈનની ટળ હિંદુ પરંપરા ઉપર છે, અને પિત્તળની તળીયાળાં એનાં કમાડ અમદાવાદના જ કારીગરોના આદ્યુત પિત્તળકામો સુંદર નમૂનો છે. અમદાવાદનાં શિશ્પ અને રચાયત્વના આવા ચુંદા નમૂનાઓના બાવન ફોટોગ્રાફોના સુંદર આલ્બમમાંની આ એક વાનગી છે.

અમદાવાદ

ગુજરાતનું પાટનગર

૧. દેશના ધોરી વ્યાપારમાર્ગે કપરની પોતાની કેન્દ્રવર્તી બીજાસિકરિયતિથી, અને અત્યંત ઉદ્યોગનગર હોવા છતાં એતદેશીય સંસ્કૃતિનાં બહેલુનો સ્થંભ ને, પ્રબળ સ્વોત્સાહવાનને કારણે, અમદાવાદ જ ગુજરાતનું પાટનગર રહ્યું છે, રહેવાનું છે અને આગામી યુગમાં સોળે કળાએ વિકસવાનું પણ છે.

૨. છતાં એને વિષે આગળ કૈવં સાચું જ્ઞાન ધરાવીએ છીએ? એનો નિવિધરૂપી ઇતિહાસ એનાં ઘણાં સંસ્કારવહેલુ અને એની પુરાણી શિશ્પ-રચાયત્વની સમૃદ્ધિથી ખુદ અમદાવાદીઓ પૈકી પણ સંપૂર્ણ ભણુદાર કેદલા દરી જ માત્ર એની શિશ્પ-રચાયત્વની સમૃદ્ધિની જ વાત કરીએ તો, એ સહેરના રચાયક બાદશાહ અહમદશાહના ખુદના અવશેષ સંપત્તિ તાલુકાથી માંડીને એક દહી-બાઈની વાડી અને રચાયત્વના રાસપણા મંદિર મુખીનાં હલ એક જ રોડા કપરનાં મંદિરમાં આગળી પરંપરાગત વારંતરકાનો એ સમૃદ્ધ વારસો સિંચિસિંચાળધરીતે જળવાયો છે તે પોતે જ કાકમુકપણુ રસમરહિતદાસ્યેવ છે.

૩. જ્યારેમાં એનખા પધારીએતરકામનાળી મણુએલી સીદી સૈયદની મસ્જિદની નળી-કો અને સંપ્રમાણુ શિશ્પના અત્યંત નમૂના-રૂપ રાખી રૂપરેતિની મસ્જિદની માંડીને જલામરો તથા મરનાળીઓનાં પલ્લુછેદાંયે વેરાએલી કળાશક્તીના અવરોધો ધરાવતી આકાશ-નીવાજતથા કંઠિયાતળાન મુખીનાં આગાવાદની શિશ્પ-રચાયત્વના હલ, એ આપણાં એ પાટનગરની પુરાતન બહેન-લાડીની વામઝ બળીને બતાવે છે.

૪. તમે એ બધું નબરે ન મેળું કોય, કે ન એક શકો તેમ દો તે એનું એક સચિત્ર આલબજાળાદાર પડયું છે, એમાં, ગુજરાતનું પાટનગર-અમદાવાદ નામના મદાએવના સ્થાનક શ્રી રાજમંથિરાજ બીજાસે ખુદ આ-સોળેથી એ નગરની ઇતિહાસરેખા રૂપ પ્રત્યક્ષના રાધે, જાવન ચુંદર ફોટોગ્રાફો તે તે રચનાનાં વર્મૂનો સાથે આટલે પેપર કપર સુધે હપાઈ સાથે સંપ્રધાયો છે. કિંમતમાત્ર બે રૂપિયા [પ્રાચીન જુદાં] કમારકાચિય લિમિટેડ, ૧૪૫૪, રાયપુર, અમદાવાદ.

જાજ્યમગરનાં અંદરેમાંથી

“કુચ્છ” ખતી

આને પણ

આમ જનતા કાપક વિના સુઝાય છે

અમારી ગ્રૂપ મિલો

આ સુઝવાણ દર કરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રૂસ્તમ મિલ

દોમૂતી

કેમ્બ્રિક

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કલોલ)

કાઠિયાવાડમાં

ચોપલીન

પૂર્ણ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપક

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ

કુમારોનાં

બાળ

પુલ્કિ

અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્ભક્તો

1. ન્યૂનપ્રાણ અવસ્થા : સ્નાયુ પૌષ્ટિક આદિ.
2. બૃગરાજ તેજ : મરતકને શીતળતા અર્પનાર, યાદશક્તિ વધારનાર તેજ.
3. ચંદ્રોદયાવર્તિ : આખોનું તેજ વધારનાર, દૃષ્ટિને સ્વસ્થ બનાવનાર.

શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિથી બનાવનાર

જામનગર શાકુધર લંબોરેટરી લિ.

જામનગર (સૌરાષ્ટ્ર)

અગદાવાદના બેચન્દા એમ. નારાયણસાની કે. રાવપુર અલગ

ભરત કામ

માટેનું મશીન

આરજ સોયામી બનેલા આ ગરીબ-થી કપડા ઉપર મનપ્રેમદ ફૂલ, પત્તા, વેલ, છુટ્ટા, દિલપસંદ ચિત્ર, સીનગીનેરી વગેરે કારીગરી ભરી શકાય છે. હુંદર છતાં ઘણું જ મજબૂત છે આર સોયા તેમજ વાપરવાની રીત સાથે કિંમત રૂ. ૩-૮-૦, પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧૪-૦ અલગ.

ભરત-ગ્રૂથણની ડિઝાઈનની ચોપડી કિ. ૨-૮-૦, પોસ્ટેજ ૦-૮-૦.

એસ. કે. સક્સેના

ફેમહાલ (નં. ૫૬૭ D. A.) અલીગઢ સીટી

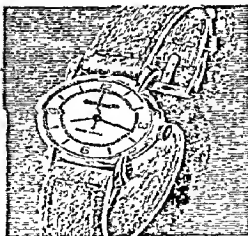
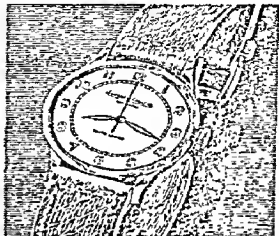

ચોકસાઈનાં પ્રતીક

... તેમજ સૌંદર્ય અને કારી-
ગીરીનાં પણ હેખાવમાં ચુંદર અને
ધણાં વર્ષો સુધી વફાદારીભર્યું
કામ આપે એવાં ઘડિયાળ જે
વિવેકશીલ સ્ત્રીપુરુષો ઇચ્છે છે
તેમને માટે છબર લ કલેન્ડરની બ-
નાવટનાં પ્રજ્ઞ ઘડિયાળોનાં ચિત્રે
અહીં આપ્યાં છે.

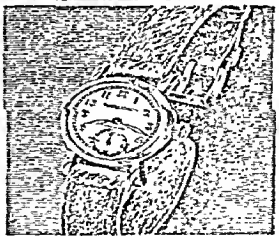
નં. ૨૩૨૩

છબર લ કલેન્ડર સ્વયંચાલિત અને મનો-
હર તથા આખી પોલાઈની ફેસ, સ્વય-
પ્રકાશિત દાયકા અને રોકડના મોટા
કાંઠાવાળો નમૂનો. રૂ. ૩૦૦

નં. ૨૩૨૪ છબર લ કલેન્ડર, રટેબ્રાઈટ
પોલાઈની ફેસ તથા ચિત્રમાં બતાવ્યા
પ્રમાણે રોકડના કાંઠાવાળું. રૂ. ૨૬૭

નં. ૨૪૮૩ ઉપર પ્રમાણેનું નં. પણ
રોકડના નાના કાંઠાવાળું. રૂ. ૨૩૫

નં. ૨૫૪૩ છબર લ કલેન્ડર પણ તથા
ખજાણી રસિય, એમાઈટ પોલાઈની ફેસ
તથા રોકડના નાના કાંઠાવાળું. રૂ. ૨૮૮

નં. ૨૬૬૩ ઉપર પ્રમાણેનું નં. પણ
રોકડના કાંઠા મધ્યમાં. રૂ. ૩૦૦

FAVRE-LEUBA

ફાવર-લેબુઆ અન્ડ કંપની લિમિટેડ • ગુંબાઈ અને કલકત્તા

નાણાંની સહીસલામતી સાથે સંપૂર્ણ આયપતવેરા-મુક્ત, સારું વ્યાજ
મેળવવા નાં હિન્દ સરકારની બાંહેધરીવાળાં પોસ્ટ ઓફિસનાં
પાંચ વર્ષનાં, સાત વર્ષનાં તથા બાર વર્ષનાં

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદો

- (૧) પાંચ વર્ષનાં તથા સાત વર્ષનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યો પછી બે વર્ષની અંદર
ગમે ત્યારે વ્યાજ વગર તથા બે વર્ષ પૂરાં થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.
(૨) બાર વર્ષનાં, રૂ. ૫ ના દરનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યો તારીખથી જોક વર્ષ
અને બીજા દરનાં, દોઢ વર્ષ પૂરું થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.

વિશેષ માહિતી માટે રૂબરૂ મળે:-

સ્થાનિક પોસ્ટ માસ્ટર

અથવા

પોસ્ટ ઓફિસમાંથી નૅશનલ સર્ટિફિકેટના નિયમની પ્રત મફત મેળવો.

(પ્રકાશનખાતું, વડોદરા તરફથી પ્રસિદ્ધ)

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજની જ્ઞાનતંતુઓ જળવાન અને છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ ઊગે છે. જોડા મટે છે, યાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, માયાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક ક્ષત્રુમાં બહેનો, પુરુષો અને જાળકો માટે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બોટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બોટલીના રૂ. ૨-૦-૦

બધે મળે છે.

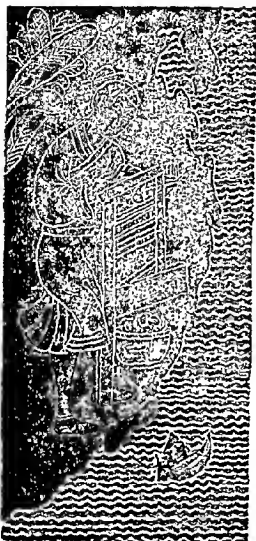

★

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સેન્ડરર્ટ રોડ
મુંબઈ-૪

ચીન ચોથા સૈન્ય હિંદી રૂલ મળે

ચીન અને પાંચમાં સૈન્ય ચીન
હિંદુસ્તાન માટેનું એક મુખ્ય રૂ નબાર
હતું એમ દર્શાવનારા વસ્તુ ઐતિહાસિક
પુરાવા છે. પરંતુ સુવિધથી સ્ત્રીની
રોકડો વેપારથી સતેષ ન પામ્યા તેમણે
હિંદુસ્તાનના સુગંધિત આયાત કર્યા અને
હાથશાળાને બદલે પનશ્યાન વેપારીને
સુધારા કર્યો.

૧૬૨૨માં સિકામ ચીની એ.સાપ્તમ્યે
ખીડીઆમથી લીધેલું કદાચલુ ચીની
હતુ ચાલુ રિધતિમાં દર્શાવે છે.

૬. ૭ ૧૦૦ માં આ.પરેલ રોકડો આમ હિંદુસ્તાન
નથી ચી. સિકામથી લીધેલું છે. અને અનુભવે મુક
કરિન રાજીવ રાજાના ૧૬૨૨માં રોકડો લીધેલું છે. ૭.
આમ રોકડો અનુભવે ૭ થી ૭૦ સુધી રોકડો
લેવા વિષય અનુભવે રોકડો લીધેલું છે. ૮. ૧૦૦
રોકડો લીધેલું છે.

ચાલીમા-પાલીમ-પલમત-ચીંક
-પાલીમાની-મીવમાના રોકડો
પાલીમ રોકડો વિષય.

કે લી કો મી હસ

રોકડોની જરૂરીઆત માટે રોકડો લીધેલું છે.

૧૯૨૨ માં
રોકડોની જરૂરીઆત માટે રોકડો લીધેલું છે.
૧૯૨૨ માં
રોકડોની જરૂરીઆત માટે રોકડો લીધેલું છે.

૧૮૫૦ સ્વાતંત્ર્યમાટેનો વિદલો ફેલો લીપાણ પ્રધાન

આઝાદીનો આલેખ

૧૮૫૭થી ૧૮૪૭ સુધીની ૯૦ વર્ષની આપણી સ્વાતંત્ર્યની ઇતિહાસની એકીતરફે રિતાર આપણી આ આલેખમાં આપણા આઝાદી ભગના મધ્યમાં પસાગને તેમના પત્તીકીની કામચન-ગુલામી માંથી વીઝ્યા છે તેમા ઊંમ સાથે ઉપરની પત્તીકીઓ એકક વધેલી કાળ દર્શાવે છે.

૧૮૭૨ પંજાબમાં કુશ વિચાર
૧૮૭૩ ફિદલી ગરબી છતાં ડેસી વેલ્લી કમિશનમાં દાદાભાઈની જુલાની

૧૮૭૬ વાસુદેવ બાળવંત કડેબં સરખાં કોતિ બચાવવાનો પ્રયત્ન

૧૮૮૧ ભોપાળે 'કેસરી મરાઠા' પત્રો સ્થાપી પ્રજામાં અસિલતા અને ઉચ્ચતા પ્રકટાવી

૧૮૮૫ હિંદી રાષ્ટ્રીય મધ્યસભા (કોંગ્રેસ)નો જન્મ.

ધારાસભાઓમાં ધિરાંગજાર મહેતા, ગોખલે, વાચન આદિની ઉચ્ચ બંધારણીય સત્તા.

૧૯૦૨ દાદાભાઈ નવરોજીએ ફિદમા લિટલ તરફથી છતાં જંગી ફેલન મુલ્કી પાડી.

૧૯૦૫ ભંગકોંગ સામેની ઉચ્ચ લડત. તેમાંથી બૌદ્ધ પ્રવૃત્તિનો મંદાણ.
૧૯૦૬ ભાવલાલ અને પાલલેજપતરાય રિયાઝ અને લિખિતચમગી ત્રિપુટીની લીપાણી.
૧૯૦૭ સુરત કોંગ્રેસમાં વિલીતો અને ઉચ્ચવાદીઓમાં મતલબ અને ભગ્ય

૧૯૧૪ ગદરપદી લોકરમાં બજાવે જગાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

૧૯૧૬ કોમરલ લીંગની સ્થાપના અને ને માટે ઉચ્ચ જુલાર.

૧૯૧૮ રાષ્ટ્રીજીનો બેડા સત્યાગ્રહ અડિસ્ટ સત્યાગ્રહનો પહેલો પ્રયોગ

૧૯૧૯ સીલેટ અંગ્રજી વિરોધમાં સત્યાગ્રહ ફોને કચડવા ભરિયાનવાલા ભાગનો સત્યાગ્રહ.

૧૯૨૦ રાષ્ટ્રીજીએ પ્રજાપીલા અસહકારનો પ્રયત્ન જુલુવાળા પ્રદાપ દર્શાવ્યાથી લાડત.

૧૯૨૩ નાંમપુર ઝંડા સત્યાગ્રહ.

૧૯૨૫ દેશબંધુદાસ અને મોતીલાલ નહેરુના નેતૃત્વ હેઠળ લોકરાષ્ટ્રી સ્વરાજ્ય પક્ષ સ્થાપ્યો.

૧૯૨૭ કોંગ્રેસી બીલ કેમ.

૧૯૨૮ સરદાર વલ્લભભાઈની બારગેલીની સરખા લાડત

૧૯૩૦ જવાહરલાલ પેટી સ્વરાજ્યના ધ્યેયની અદરેશ કમી

૧૯૩૦ મીઠા સત્યાગ્રહ માટે રાષ્ટ્રીજીની દારીકૃત. અધિયોગનો દેશવાદી ભાગના

૧૯૩૧ ગાંધી-એકાંત સર ભાઈ ગોળમકાં ખંડેર-પાયતે અંગ્રેજો

૧૯૩૨ સત્યાગ્રહની ગોઠી લાડત.

૧૯૩૪ કોંગ્રેસની ધારાસભા પ્રવેશ

૧૯૩૫ ફિદલે સમપ્રાયતેજ આપવાની બહેરાત

૧૯૩૬ પ્રોતામાં પહેલી પ્રજાકીય પ્રધાનપદી

૧૯૩૬ કોંગ્રેસ પ્રધાનપદી કુંગરી દીધી

૧૯૪૦ વાણી-સ્વાતંત્ર્ય માટે વ્યકિતાર સત્યાગ્રહ.

૧૯૪૨ ૪૨ની લાડત ને જન્મ જુલુવાળા ફિદ ઝીંગલ નામ યાંની નાજીસી

૧૯૪૩ સુખામચાંદે ભોગના નેતૃત્વ હેઠળ આઝાદ ફિદ રોજનું સોશિસ લુદ.

૧૯૪૫ જાલાલીનો બેલમાંથી દેસરી, સમિલા પલિષ્ટ.

૧૯૪૬ ધિપત્રી મુગાલ આગમન. આપણી સ્વાતંત્ર્ય સમયની બહેરાત, વચગાળાની સરખા કડી.

૧૯૪૭ અપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્યની પ્રાપ્તિ. દેશના ભાગલા.

અમાસના કે' ધન અંધકારે
ઘેરી હતી યોગમ, ઝંઝવાતે
આ સ્વપ્નનોકા અમ ! તેં ગયાવી
બુવાળના મેશ થકી, ત્યાવી
સુષ્ટિ-પ્રભાના ઉગતા પ્રભાતે
લાવી મૂકી નીરવ શાંત આરે !

હે સિન્ધુનાં દેનિક મત્ત વારિ !
હાવાં બની ઓટ, શું ઓસરીને
હૈયાથી આધી અગળી ધકેલી
આ તાવ જે નિત્ય પ્રવાસધેલી ?
જે જલગીનાં સપનો ભરીને
દશે દિશાના જલની વિકારી,
એને (તે તો શે અવ સંગ લાંધશે ?)
સુવર્ણના વેણતંદે, તું લાંધશે ?

અમાસના ગર્ભ વિષે ધમધ
શી રોધ્યની રંગત વેરેતો તું !
કમેકમે શી પ્રગટી કળાને
અંધારના ભીષણ અંધજાને
તેં છિન્ન કીધો ! કશું હર્ષતો તું
પૂલેન્દ રૂપે નલમાં જડાઈ !

હે પુણિમાના રસપૂર્ણ ચન્દ્ર !
ત્યાં સુષ્ટિની કાય જરીક ચોલી
તારે ઉપે; સત્તર ત્યાં જ રાહુ
ભીડી તને રે નિજ બે ય જાહુ
ભીંસી રંદો શો તવ રૂપલોભી !
બહે કશે સિન્ધુવિકાસ મન્દ્ર !
શી અંધકારે ધનધોર સુષ્ટિ !
હસી રહી, એકલ રાહુષ્ટિ !

શું ઇતિહાસે સત કે ન ભારયું,
તે ભીષ્મનું દૈન્ય પુનઃ પ્રકાશયું ?

સિન્ધુ

.શિખરિણી.

ભરી ચોણી પૃથ્વી અતલ પથરાયાં જલ કંઈ
નકામાં : રે, દીપું તુપિત અંધરે ના જઈ શકે !
મળ્યું બેઠાં વારિસ્વરૂપ કરવા હાંસી નિજ કે !
ઘણું દાઝે સિન્ધુ વિપુલ વડવાગિન ઉર લઈ !

દઝાપાની ઝાળો નલમહીં વરાળો થઈ ચડે :
ઉરે આંધે એને તમ, અલુઆયુ શીતળાં કરે :
લસે વિપુલવલિલ : જલધર ધનુષ્યો નલ ભરે :
ધન સિન્ધુ રથામ સ્વરૂપ ગગને મંદ્ર ગગડે !

એને, વધે મૂકી મન તુપિત દેરે અવનિના,
સરો, સોતો, પૃથ્વી સકલ થઈ લાયે રસજાસ ;
મયુરોની દેકા ધનતી નલહૈયે સમરસ ;
અહો સુષ્ટિકેરા સુખમહીં રહી * જ કમી ના !

આરે, આ દ્વારાખિન્દ્રહય થકી ક્ષીરાખિ ઉમટે !
અગર મિથ્યા આ જીવનની કપરી ઝંઝડ મટે !

મલ્લારામ રાવળ

આવેગ

માયા દો આજ માયા દો આજ રે મને મોહ્યું મેલી મન,
હો મને મોહ્યું મેલી મન

દમશે જીવસુતેના દેરે મારે મગી બાળા કંઠ.

દમશે અરમાગીના મુરની ધૂરે જમણ પડે બંદ :

વાણીના બેળનાં યોગપર

મેગીત્રાં દોડના માંડવર

હાં રે દો ભરની ગરે

મોહન તો આખને આડે

સોય કળાએ આગમાં બેઠે પૂન્ય દેરા બંદ

બીજા પડે ઉર અધીરા આગમને આનંદ

સાત સ્વરોની આગરે રાગે માગે મળ્યાં વન-માવારો

પિતાકિન્દ્ર કાકોર

ફૂલ દેખીને

ફૂલ દેખીને તમે માંડ ધનાર,

કશે એવું તમેથી ફૂલ પોને યાવ માંડ.

મકરન્દ રવે

વીત્યા વર્ષનું સરવેયું

અનન

૧. ૧૪મી ડિસેમ્બર ૧૯૪૭ : આપણા રવા-
નું તેમણે એ બરગૃહિવસ : એને એક વર્ષ
લીની ગયું. વળતાને જ્યાં ફરતે વાર લાગે છે કે
નહીં દુઃખ ઈશ્વર દાસી ન રેવાઈ તેણે બરગ-
પ્રસંગ દરબાજેર જાણ્યો ન દોષ, એટલે
બીજા એ મનમાં લાગે છે. પ્રભ કેવી વસ્તુદ-
દેશરે વડી હંની. રવાનું તેમણે કાળજે રેવું
રવાનું વર્ષરેર રેવું હતું. એને વર્ષનીવી મળું.

અને એને શું રહ્યા, શું જાણું, રેવડી
સિદ્ધક રેવડી તેણે દિસાળ કાદવાની મનુ-
ષ્યોની ખુસમી બચવારનીતિ પ્રમાણે આ-
પણે પણ એક રાષ્ટ્ર તરીકે આ એક વર્ષમાં
આપણે એ પુરુષની જ્યોતિ દેવે તેણે દાસ્યને
કાદવાં નિહાં. આ એક વર્ષમાં આપણે
મા ગા અનુભવે વધા, શું શું વીવું, આપણે
કેવીકેવી રીતે વધારી, રેવડી આપણા આપણી
નિષ્ક્રિયા કર્તવ્ય, હજી શું અજિદાર, સાચી
આજિદાર શું છે પણ સંગ્રામની જરૂર નિષે
આપણે જ રેવડીને રોકા દેવી. આપણે વધવા
માટે ગણ પાછળ નહરે તેા નાખતી જ પડે

આપણને રવજાન્ય જગત્તુ પધરે રાંધિત
ગયા. સાન્નિધી કિંમત આપણે જાતતા
પાડીને ચૂકવી લેવી નેહિલદાસિક વિચારમાં
નહિ જાતરીએ. આપણે વાણીપાણી ગંધ-
વાવા, કે કુદિલ મુસરીઓએ આપણને
કિષિ પાટે મહાવાવા, કે ખુલામણીથી આપણે
વારડી મધા, કે આપણી રક્તિનું આપણે
કેંટાં અથવા આંકડું, કે જ્યાં અનુભાનેતિ
આપણે નિષ્કાની પૂરીએ. એ રેવાના સાન્નિ-
ધવાની દોષ, એ ખુસવાનાને અન્યથ
જાન્ય મેળવે જ પદગત વળતી દોષ, એ
લોહી રેવાના વિના સમીપતા અને વાણ-
પાણીને માટે રવજાન્ય મળવું દોષ તે તે

તે રવજાન્ય આપણને અપવું હતું. દેવા
પર પધરે મુશ્કેલીને તેણે આપણને સંગીત
આપી ને દિંદ અને પાકિરતાન એને સંરચા-
નેમાં લઘુગીતની રજાની નુદા મનાતાંએ
ગાંધીજી આપી. રવજાન્યના દર્પમાં રેગના
મેગમેકેટની નેહના બળા હની. છતાં એને
જાનુ સફે થય રેવડી એ આજ એ બિદિસીની
વિદાય આપણે જાણી.

પણ એ આજા રાંધીની વીજી. પાકિ-
રતાના સદનરીતને છતાંથી જાન્ય રવા-
પવું હવે વસતિની ફેરબદલીની સૂચના મેળાવે
પડેલાં પણ ફરીહની, પણ નેપિસાળ રેવામાં
લઘુગીતની પણ હોટાની સંજ્યામાં નુદા

નુદા સામમાં નસની દોષ ત્યાં ફેરબદલીની
વાળેને કાણુ આપણે ર પવું ને પ્રસતાવ
વાણીપાણી રાજાઈ ગયા હતા તેણે હવે
જીએ રેવાને રેવું કાઢવું. દિંદ-મુશ્કેલીને
જીકગીતને રાત્ર અથવા વિના છૂટકો જ ન
ચાલ એવી રીતે રવાનાતોની બંધાર આંખી
રેવામાં રવાજાન્યના ઉદય પૂરે ફરી બળેહી,
તેના અવશેષરૂપ કદવાર ને રાત્રવરે એમાં
ઠીક વપરાયમાં આવ્યાં. પશિયા વેળામાં
બિનમુશ્કેલી લઘુગીતની કલતને કાર્યક્રમ
અરેસાથી એણે પડેલા પૂર્વ વેળાને પાડપો.
છવ જવાવવા માટે એને સંરચાનેમાંથી
લઘુગીતનીએ નાસખામ રાંધી દીધી.
એમ રવાં વિના છૂટકો જ નહોતો. રવાં જ
નહિ, પણ પાડીસ ને વરકર મુખાં અન્યથ
દારોની રોષપણી દેખ જવારે લઘુગીત પાર
પાડકે ત્યારે ટળાવો આજે ત્યાં કે આજ
વસતિની અવિધિસર ફેરબદલીને કાર્યક્રમ
આપણા પાડકે થઈ ગયા. એને પડે ફરી
બારે કિંમત ચૂકવી દળવડેની કલત માર્ડ,
સાપણે વરખાર વિનાનાં મર્દા, સંકરોના
ધર્માન્તર થયા, દળવડે સંકોચનાં અપ-
દરેમુખાં, નીચમાંની અમામારો ગમ્ય
ગાલકેતો જાણી નાખેલાં આપણી, કલોચ
ધંધા જોએ પડ્યા—આજધાની સરખાણે
કાઠીએ જોઈ જ અલર પડે કે સવા ને પ્રેમ
કરતા દેવ અને વેર એને વધુ મેળાં પડે છે.

મને પડે, પણ દિલ્લીની નિષ્ક્રિયાને
રેવાને પાડવાને અને વસતિથી રીતસરની
ફેરબદલીને પદાપ્રકળને સંરચાનેતિ પદા-
રવાને આપણા નહવું રવજાન્ય, અનુ-
ભવની કથાસ, માણસોની આત્મ, ધેરા
હની પ્રભની અન્યથ, રેવામાં અને વિ-
રેવામાં દિંદ સંરચાનેતિ પદાપ્રકળ કરતાં
દેશીએ ને જીવજીવિતોનાં સંકોચ, સવા-
વાદ અને રેવાવાદનાં કેસવાપણી કરવાને
આ બધાંમાંથી મારે કાદવા માટે વિચારતા
મેળવે, સમજ મેળવે. તે મળે તે પડેલાં
તેા નિષ્ક્રિયાનેતિ હંની પ્રક્ર સધે રવા-
રવાને આપ્યાં. પેલેથી, સેતપાળી, નિષ્ક્રિ-
યાથી રેવાના પુરંધર નેતાશાએ એ પ્રક્ર
પદાપ્રકળને પારખીએતિ તેમાં પડેતું એમ
કે માધીછાને વારસો ફેર મેળે ગયા નથી.

આર્ય લઘુ વધા છતાં પાકિરતાન પ્રાંધે
દેવ કે દેવ એ પુરુષોએ રાષ્ટ્રના નહિ અ-
રવાવાનેની નેહનીમાં પણ રવાના બ-

વિદ્યાર્થી

સંસ્કૃત મોરો પોતાં એ રીતે વતીને
પાકિરતાન પ્રાંધે વાર્ય. છતાં પાકિ-
આક્રમક રીતિને દેવજાવામાં પડેલાં વધા.

બિદિસ પાણીનેતિમાં દિંદી રવાનું.
ત્રણે વાચનામાંથી પસાર થયેલાં ખરોડા રે-
રાશ્યોએ એક વા જીએ મેળમાં નેહિલ
વાની રાજાદ ઉપરાંત વિશેષ મળું નરે
આપણે. રેવડી રાશ્યોએ અન્યથામાં
કદ કરવાની નેજાઈ એમાં મળું નરે
અન્યથામાં કુશલિદિસર અન્યથામાં ને
રિધિત અન્યથામાં રાષ્ટ્રની દિંદ-રવ
રેવડી રાશ્યોના પ્રક્રમાં અરવાનું નેજ
મુખાર લેવી હની. પણ પોદા ત્રાનમાં,
રાશ્યોમાં બિહરેથી પ્રવસાસનની
એ, હજી રાશ્યોના સ્વરોધાંતરે, એને
સંનેમાંની રવાણી, રાશ્યો દિંદ સંધે
રેવાકે પડેલાં જવામાં, એમાં

નુદામદના વધાને અન્યથા મતિ રવા-
એણે દળ પ્રવસતિથી છાળને કોષરે
તેણે પાકિરતાનમાં મેળાવેતિ નિષ્ક્રિયા
યો. આમાં મદનથી પાકિરતાનની જ
નુદામદ અને દેશીના ક્રમાં રાસરો
માન દેવાના રાજીને ને કારકિરતાના વર
મા રોડી ભાગ મુગપાન દેવાના જ
એ જોડે રેવડી રાશ્યોના પડેલાં અમા
ને પેલો પાકિરતાનને કારણે હતાં.

મદમાં પડેલાં પાકી રેવાના. મેડાણ
બોચાસિક સામીપથે મુદી આનમાં
માને દિંદ તેની પણ અનન્યતા કરવ
આપી. પ્રભને દશાસિદાસમાં રાધે
પ્રભને દિલ્લીત હની, પણ રોશાપ્ત અ-
ખપાપણી જાણો. નુદામદ અને રો-
અવિધિસિક પ્રભને સુણે પાતાના
માં લેવા માટે જાણે પડેલાં. એ
સંરજાન્ય પાટે અને પાતાની સાથે મેડાં.
કીપરજ રાશ્યોનું સંરજાન્ય કરવા માટે
એમ એ પ્રદેશની અન્યથામાં જોડી
પ્રભની દિલ્લીત અન્યથા અને નવાનાના
નિવાસીની દિલ્લીત ગઈ. એ રીતે બડાં
આપ્યા પાકિરતાનને બિપ્રદેશ મદનમાં
જતી રેવા હતાં એટલે નિષાધ નેધા-
એમ મુખાં પાણ્ય ફરી. પશ્ચિમને જ
વંશની નહિતે વધવાદને નવાજ
કરામીમાં દવા આવક, અને નુદા
સંખ્યુતે નુદામદી પ્રભ સંગ્રામે છે.

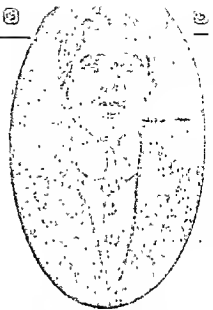
નુદામદમાં નહિ કાઠીએ બિદુ
તીધા પળી પાકિરતાને પાતાની નહર
કારી વાર ફેરવી (અનુક્રમાં પૃ ૧૦)

વિવાનંતના શહીદાની લેખમાળાને ૧૩મી ક્રમમાં

૧૯૦૫માં લોર્ડ કર્ઝે પાટલા બંગાળના ભાગલાથી નવાંરે હેરા આજો બંગલાની બિરખો દત્તો ને ક્રાંતિચક્ત્રના મેડાલ પછને એક પછી એક હિંદુ આહુતિએ તેમાં પડતી હતી તે જ ગરસામાં ખુદ ઇંગ્લેંડમાં પણ એ વિચ્છવની ન્યાયાઓ પહેાંચી ચઈ હતી. ઇંગ્લેંડમાંની એ ચળવળનાં મેડાલ ક્રપાનું તથા તેને અનુકૂળ ચાત્રચરણ કલ્પન કરી તેને પોષવાનું માન ગુજરાતના તેજની રત્ન શ્રી રથાગજીકુખ વખતે ફાળે લગ છે. હિંદમાં દેશી રાજ્યની યજ્ઞપથ તથા પ્રવેશથી ક્રાંતીને ને હિંદના રવાતંત્ર-સંક્રામમાં સક્રિય ફાળો આપના ઇંગ્લેંડમાં રહીને વધુ મુશ્મલ પડશે એવા માનીને તે ઇંગ્લેંડ અમેલો અને એ કાળે એકાંચ સ્વરાજ્યનું તામ કચ્ચારમાં પણ બલબલ નેતાઓ કરતા દત્તા તે કાળે, બ્રિટિશ સત્તાથી સંપૂર્ણ અલગ એવા રવાતંત્રની હિંદના ધ્યેય તરીકે તેમણે પોષણ કરી; એટલું જ નહિ પણ તેના પ્રચાર મટે ૧૯૦૫માં 'ઈડિયન સોસિયલિસ્ટિસ્ટ' નામનું તીજુ પત્ર શરૂ કર્યું. પછી દશાબતના આ પ્રચાર સાથે નેમણે તેવા મતવાજાઓનું સંગ્રહન કરવા 'હોમરસ સોસાઈટી' નામની સંસ્થા પણ રચાવી. અને ઇંગ્લેંડમાં અવવાસ માટે આવતા વિદ્યાર્થીઓને રંગબેરંગે કાર્યે રહેવાકરવાની એ આશય પડતી હતી તે દર કરવા તથા મરીજ વિદ્યાર્થીઓ આજે ખર્ચે રહી રહે તે માટે તેમણે 'ઈડિયા કાઉન્સિલ'ની રચાવતા કરી. એ ક્રાંતિપ્રતી ચળવલે ૧૯૦૫થી ૧૦ મુખી બ્રિટિશ સત્તાને હથગમાવી નાખી તેનું કુખ્ય દેન્દ્ર આ 'ઈડિયા કાઉન્સિલ' જ થઈ પડેલું.

રથાગજી કુખ પર્વાનું મુખ્ય કાર્ય ઇંગ્લેંડમાં બલુવા આવતા હિંદી વિદ્યાર્થીના વિદ્યાર્થોમાં ક્રાંતિ કરવાનું હતું; અને પોતાના પત્ર દોશ તેમણે એવાં તે ન્યાસાઓથી પ્રચાર કરવા માટેમાં કે જે હા જ વખતમાં અંગ્રેજ અધિકારીઓની સાંખમાં તે ખૂબચ શામું એવામાં ૧૯૦૬માં રથાગજી કુખ પર્વાની કાટોથી એક શિખરજાલ મેળવી વિનાશવાદોદાર સામરસ ઝંઝેરોટીની અવવાસ માટે ઇંગ્લેંડ આવી પહેાંચ્યા. સામરસના આવવાથી ત્યાંની ક્રાંતિપ્રતી વળવળમાં બમણું જોર આવ્યું. એમણે ત્યાં આવીને 'અભિનવ સારત' નામની સંસ્થા રચાવી. મૂળે મહારાષ્ટ્રમાં શરૂ કરેલી આ સંસ્થાનાં ધ્યેય ત્રાસનાદ અને સશસ્ત્ર ક્રાંતિ દર્શાવે. રથાગજી કુખ પર્વા ને ધ્યેયને 'ઈડિયન સોસિયલિસ્ટિસ્ટ'માં પ્રચાર કરતા તે ધ્યેયને ખૂબ કરવા. તે માટે કેટકે કાર્ય કરી બતાવવા સુવાની તૃપ્ત થઈ રહ્યા દત્તા, અને તેમને કેવળ સખ્ત નહિ પ્રત્યક્ષ કાળે બંધન હતું. અને સામરસે તેમને તે પહે પાડ્યું. દર રવિવારે ઇડિયા કાઉન્સિલમાં તમામ 'અભિનવ સારત'ની સભામાં થતાં કેમ વ્યવસ્થા ઉપરાંત બેઠકની વાલીય અને બોમન પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ પણ અપાવા કારણે એવામાં હિંદી ક્રાંતિપ્રતીઓમાં આગળપડેલે તથા બોમનનાં હાથે હરફાળ પણ તાલ જ એમ. એ, થાને ત્યાં આવી પહેાંચ્યા અને થોડા જ વખતમાં તે પણ અંગ્રેજ ક્રાંતિપ્રતી બન્યા. આમ સામરસ અને દર-વાસની એ તેજસ્વી ક્રાંતિને શીખે એ કાળે હંદોનું વાતાવરણ એવું તેા ક્રાંતિચક્ત્ર રહેવા કારણ કે હંદન આવતા હિંદી વિદ્યાર્થીઓ પોતાની મેહિને ને ક્રોડિયક માણ-આકાંક્ષાઓ દેખ નહીંમાં પધરાવી દળે

મદનલાલ ધીંગરા

રવાતંત્રનું માટે પ્રતિજ્ઞાબદ બનતા. કેમકે ઇંગ્લેંડ આવતા ધમાખસા હિંદી વિદ્યાર્થીઓ 'ઈડિયા કાઉન્સિલ' જ મેતરતા અને માતા દેશી વખતે 'અભિનવ સારત'ના સમય થઈને જ બદાર નીકળતા !

વળી ઇંગ્લેંડ તે સમયે રૂઝ હિંદી ક્રાંતિપ્રતીઓનું જ નહિ. પણ આયોજનના વિષયપ્રચારીઓ અને રશિયાના નિવિદ્યાર્થીઓનું પણ મુખ્ય માણું હતું. 'સમાવસાયેલુ કમલેનુસાહયમ્' એ ન્યાયે આ વખે દેશના ક્રાંતિપ્રતીઓ વચ્ચે સંબંધ બંધાતા વાર ન લાગી પરંપરે માત્ર વિદ્યાર્થીઓ જ નહિ પણ બોમ. પિસ્તેલો આદિ દલિયારો વગેરેની પણ આપણે યવા લાગી. પણ એ સીમાં, મુખ્ય ક્રાંતિપ્રતી સંસ્થા લગાવવી, રાજદ્રોહાત્મક કાલ કાપત માવ તેવા સાદિત્યનો પ્રચાર કરવો. આગલદારો પર કુમરો કરવા, બોમ બનાવવા ઇવાદિ આવતેમાં રશિયન 'નિહિલિસ્ટો' જ બધાના અમેર દત્તો તેમની પાસેથી જ આયર્જેન્ડ તથા હિંદના ક્રાંતિપ્રતીઓ તે વિદી કલ્પ કરી. બંગાળમાંથી આરીન્દ્રકાર થાંદે મોહરેલા દેખચન્દ્ર કાલ પણ આ નિહિલિસ્ટો પાસેથી જ બોમવિદ્યા શીખી સમેલા.

'અભિનવ સારત'ના આંતરમંદળ અને બદિર્મંદળ એવા બે ભાગ દત્તા. બદિર્મંદળ કામમાં તથા કલ્પન એમાં બદેર કાર્ય કરતું. તેમાં શુક એપિસ્ટોલ, રાજાજી ઇત્યાદિની નવવી નિમિત્તે સમીપ લાન્ડેમ કલ્પનાત. પણ તે સીમાં ૧૯૦૮ની ૧૦મી મેનારોજને ૧૯૦૭ના રવાતંત્રસંક્રામની અર્ધસાત્તીની કલ્પના કલ્પના કાર્યક્રમ પણ સાનકાર થયો. એ જ વખતે એમને પોતાના વિજ્ઞાનકર તરીકે અખબિલિ કલ્પનાવા દત્તા, તેના જવાબમાં ડૉનાલ્ડો આ કાર્યક્રમ એવે તેા વસતીય થયો કે તેથી આનું લંદન ખમપખી કોરું. તે હિંદી 'પંડના નીરોનું' અદાપૂર્વક અભિવાદન કરવામાં આવ્યું. 'O' Martyr

નારની પત્રિકા હાલની સંપાદના વલ્લભાઈ દેસાઈ આપણા ગયા, અને અનેક સૌજન્યોથી ૧ માસ સુધી સંપાદનના શુદ્ધિદાતા મુખ-
તિમાં કોઈક કદાચ મત લેવાની પ્રવિણતા હવે તે માટે ખાસ તૈયાર
કેવી વીરમ્ભતિ-મુદ્રા છાની પર ધારણ કરી. આ કદાચ પિણા-
શીંગળે પાછળથી સદન પણ કરવું પડેલું. કેટલાકે રસેશ્વરસિંહ
શુભાવની પડી અને કેટલાકને અભ્યાસ મુદ્દાં ઊઠી દેવા પડ્યાં. પણ
કોઈ પોતાના નિમ્નવચારી રહ્યું નહિ.

અભિનવ બારતના આંતર-મંડળે પ્રવેશ પિરેતોલે એટલી કરવી,
જેાન બનાવવા દીધાદિ કામો સાર કરી રીધાં. સંકેતે બાકીનું
પિરતોલો પારીસ આદિકેશણથી ખરીદાઈ ગુપ્તરીતે હિંદ પોદાવા
માફી, યેાગ સત્તામાં ફરવાની બીક દેવાથી તેની 'સૌમ્યતા' ન
હિંદ મોકલાઈ અને ભારીન્દ્રગારે તે એવી એક સૌમ્યતા 'યુગાતર'
પ્રશ્નમાં આલેખ સાથે પ્રકટ પણ કરી નાખી.

દરમિયાન દિલ્હીમાં એજેન્સી સરકારે જે વ્યાપક જુલમો કરવા
વાંચતાં તેથી લડનામના હિંદો માલિકીઓના તીવ્ર અસંતોષ પેદા
થવા લાગ્યો. બરબોમ વખતે સરકારે દરેક દેશ દમન, માલિકુતોષા
બોમ રેસ, જુલિયાના બીજ, કનૈયાલાલ તથા સર્વેન્દ્રનાથ બેના
પીર ક્રાંતિકારીઓને ફારસી દીવાનના અખરો સંગ્રહમાં વહેંચ આપવા
લાગ્યા તેમજ ક્રાંતિકારીઓને કોષ અગ્રયઈ બનેતો ગયો.
આખરે જે તીવ્ર અસંતોષને ભવાણીપદી ૧૯૦૬ના જુલાઈની
૧લીએ ફાટ્યો. એ દિવસે હિન્દી કચેરીના બારતમંચીના સલાહકાર
તરીકે કામ કરતા સર હર્બેન વાલ્ડીનીનું લેડના સહેરમાં ન મનસાલ
ધીરજ નામના પંચબી જુવાનને હાથે ખૂન થયું!

મનસાલ ધીરજના બેના પંચબીના અમલસર નિવૃત્તાઓ એક
શ્રોતંત્ર પંચબી સુનિષ્ઠ કુટુંબના થયો હતો. ભગ્યપી ને તે પોતાના
ધૈર્યથી, મસ્તીગાર સંભાવના તથા ક્રમશઃ જુજિગતા પ્રકટ થવાત
દત્તો. બી. એ. પાસ થયા થઈ તેણે આદ્ય. સી. ફેસ ની પરીક્ષા
માટે હર્બેન બનાવે નહીં કર્યું, અને ૧૯૦૧માં એક આગમીક ૩૫૨
પાંચર તરીકે નોકરી કરી રવપ્રપતે ઉત્કંઠે એક તે વખતે તેની
ગાર રા. વર્ષની હતી અને કાન યતેક દોઢ તેને એક પુત્ર પણ
હતો. તેના બે બાઈઓ પણ તે વખતે ઉત્કંઠમાં હતા.

ઉત્કંઠે આખા પછી રથાગજ કુળુ વર્મા, સારવર, હરદવાજ
આદિ દેહે તેને પરિચય થયા તે તેનામાં સ્વાતંત્ર્ય બંધક બન્યન થઈ
હોડી સિવિલિયન જઇને સરકારી નોકરી કરવા લા પેસા કામનાના
ધૈર્યને જાહેર દેરતેજ કરવા પોતાના સંવર્ધનનું નિશ્ચયન આવ-
જરો તેણે સંકલ્પ કર્યો અને તે 'અભિનવ બારત'નો સક્રિય સંસ્પ
ગયો. ૧૮૯૫ના અર્ધગણતરી દસલમાં પણ તેણે આગળ-
પડી સામ લીધા દત્તો તે તે પ્રસંગની પેલી ખાસ 'ધાર-મુદ્રા' ટેક
પર ધારણ કરી તે કોલેજમાં ગએલો. તે મુદ્દા બેલે તેને કેટલાક
એજેન્સી મિત્રોએ તેને ખેતરને દુર કરવાને પ્રયાન કરતાં ને એ બાવના
સાગી જુવાન કોરેલો તે કુરેશાઈ ગએલો કે પિરસામાથી ઇતે
કાદી તેમના પર વૃદ્ધી પડેલી!

હજી તે ધીરજના પ્રવેશ 'અભિનવ બારત'ના ફક્ત જાદિર
મંડળમાં ન ગએલો. આંતર-મંડળમાં કામ્ય થયારી તેની કલેટ
છાંદા હરી, પણ તેની કુટુંબીકરંકીસદન કામચાલ પદવિની દેવાથી
તથા તેના રમખાનુ ભહેરી અને રત્ન શુક્તિનિહાર કરવાની દેવાથી
સરેશાના બીજી સંબંધો તેને આંતર-મંડળમાં લેવાની વિરુદ્ધ હતા.
પણ એ બંધકાદાર પોશાક ને હદેરી રવપ્રપની પાછળ રહેલું રેસ-
નામની કલેટ આંતર-મંડળમાં તેને તેમજો દત્તો પણ વિધાયક બેસે.

છાંત્રમંચનું લેવા લખાઈ લખાઈ ૧૯૦૧ ને ૧૯૦૨ ને
લેવાનું કસબું. એક દિવસ સારવર અને મનસાલ જાતો.
એકા હતા, ર્માં સારવરે એક બગીચાર રેલોએ પિરસામાંથી બહાર
કાઢ્યું અને મનસાલને તેનો હાથ લાગ્યા કરવા હતું મનસાલે
જિલ્લક થકેકા વચર તેમ કર્યું. તરત જ સારવરે તે સોદા તેના
હાથની આરપાર થોંધી લીધી! હાથમાંથી લેણીને દુવાસે લેણો,
પણ મનસાલના મોહમાંથી એક સિસકારો પણ નીકળ્યો!

છેત્રમંચ પછી આવેલા રાષ્ટ્રીય ક્રાંતિના જુવાન દરમ્યાન વચારે
એજેન્સી સત્તાના જુલમો મર્વાડાની હદ મોગંધી ગયાને રેલખારી
પર થતા એ અનિયત અત્યાચારના હૃદયભેદક ખગરો નેમરો
રેલ-ન-રેલ ઉત્કંઠે આવવા લાગ્યા. તેમજેમ ઉત્કંઠમાંનાં દિલી
ક્રાંતિયરીઓના કોષમાં પારો હાથ ને હાથ મલતો. અંધો આખરે
તેમણે આ અત્યાચારોથી સક્રિય વિરોધ કરવાનું કરાવ્યું અને તે
માટે દિલ્હીમાં પ્રિસિડેન્સીનું ગિયગન કરતા સર હર્બેન વાલ્ડીનું
ખૂન કરવાનું વહી કરવામાં આવ્યું. સર હર્બેન વાલ્ડીને લેડનામની
'દરિયા આદિસ'માં કાચથી સલાહકાર હતા. ઉત્કંઠમાંના મારક-
મંત્રી(સિકેરી એવું રહેલું) તે હર્બેન નું પ્રધાનમંડળ બદલાય તે
સાથે બદલાતા; પણ હિંદુસ્તાનના સર્વ કારખાનમાં છપે; તે ભાર્વાના
મગમી અધિકારીઓના કાષમાં ન રહેતા, અને તેમને તે પાછી ૧૯૦૪
વાલ્ડી મુખ્ય હતા. તેમણે દિલ્હીમાં વીસ વર્ષ સુધી મેકરી કરેલી
દોષ ઉત્કંઠમાં તે સારી પેટે પ્રખ્યાત હતા. મગમો રોતો પણ ન
કૃત્યો દોષ બેસા ને સંકરો જુવાનોને દિલ્હીમાં આપાત્રપ રાણી
થતી હતી તેને માટે એ કહેન વાલ્ડીની-નીતિ ન બનાવકાર કોષમાં
મનાવ વળી ઉત્કંઠે અગત્ય દિલી વિધાયકોમાં અમેલોના સદાચાર-
માં રહી દિલીપંજી બહી ગય તે માટે પણ તેઓ અજિરામ પ્રશ્નો
રેતા. આથી ક્રાંતિયરી જુવાનોએ એ સર હર્બેન વાલ્ડીને મારો
કાદી નાખવાનું કરાવ્યો તે કાર્ય મનસાલને સોંપ્યું.

દિલી વિધાયકોમાં મનમાં એજેન્સી અગ્રહ પર પ્રેમભાસ
રવન થાય ને દેવેથી કહેન વાલ્ડીને કોની કેટલી કલેટો કાદી
હતી નેમાં અમેલોને દિલીમાં બેસા મળીને આંતર-મંડળ તથા પછી
કરતા, અને દિલી વિધાયકોને ભાં આગંત્રીને 'દરિયા હાલક' પા-
ન બનાવે કપરેસ આપતા. કહેન વાલ્ડી દિલ્હીમાં દત્તાત્વ રથી મન-
સાલના પિતા સાથે તેમને પોતાનાથી પી, એરેકે પદનસાલને તે
પોતાના પિતાના પુત્ર તરીકે તે બધી વચ બેલી પાઠોમાંના આગમ્ય
આપતા, અને મનસાલ પણ છૂટી તેમાં ભાગ લેતા. આથી કહેન
વાલ્ડીને મનસાલ વિને ભરા પણ રોશવ, આખો નરોતો.

વાલ્ડીના ખૂનની કામચીરી માથે લીધા પછી બીજે ને અ-
વાડે મનસાલને વાલ્ડી હાથથી આગમ્ય આણ્યું. ૧૯૦૬ના
જુલાઈની ૧લીએ ઉપરીપિય ઉત્કંઠે ઉત્કંઠમાં બનાસ રિયન નેસન
એસોસીએસનના વારિક સમારંભમાં હાલક રહેવાનું એ આગમ્ય
હતું. પિરસામાં ૧ ભારતી પિરેતોલ અને કોઈમાં રાલ કરવાને
આખરી બચાવનામો કામ્ય મળે તે પાર્લીમાં ભપકવો. પર્માં
મળે દેશેરની માફક તેને વાતમીત, થર્માં નિભાર કરવા મોકલ્યાં.
એ બાજુ બે સમય મનસાલનું વલન મેવું સાંત હતું, તેના મુખને
રેખાએ એવી રવપ્ર દલી કે કાળે રવપ્ર પણ ખવાલ ન આવેરો
હોલી ન વામાં તે એક અવરેક કૃત્ય કરવાને દત્તો. એટલામાં સં-
વાઈથી સમવેરના રથાને આવી પહેરના, થોરી વારે મારક
કેશમાં ને થોડીક અનબી વાત કરવાની યત્ન બેઠી વાલ્ડીને બે
આખરે થર લઇ ગયો; અને અખીના પત્નકામાં ને પિરસામાં

વાઈલી લોહીના ખાઓગિયામાં ઢાળી પડયા અને લઈએ જુલુ પાગથાએ વળતે ગિ. દાસદાસ કરીને એક ગુરુદયે ધીરજ મર દુગસી કર્યા. પછી ધીરજએ તેમના પર પળુ આગીતો પાડી દાર કર્યા.

પાછી માટે એવી ચલેલી એવી આ બીજી જગતના નેહને મનમાં બઈ અને નાસનામ કરવા લાગી. પળુ ધીરજએ તે જાગી-એ અસાધ થતાં ન પિરતોલ કે જે દીપ્તી અને દસવાંદસવાં લોકોને લાગે મલ ગયે. તેને પકડીને બાંધવા મળના લોકોને તેણે સ્વસ્થતાથી ચેરતું ન હતું કે, 'મમી નરા મારાં મરનાં મારાજર કરી લેવા લો; પછી મારા પાયા બાંધો.' એક ટોકોરે એ પ્રસન્ન પલ્લુ કરતાં હતું કે, 'તે પૂન પછી બાંધના હકથ બધને કારણે ચેપથી કુચ વળાં હતાં, પળુ ધીરજનું હકથ અને નાકા તે પહેલાંની માફક નરવરજ હતાં.'

ઈન્દ્રમાં અને ખુદ સંદન મોદરમાં ને થોણે દિવસે થયેલા આ ખુતથી જિતનમરમાં દાવાકાર મચી ગયા. મદનજાણે જિદિગ જુલુ-ગાદીને કે જેના પડકારથી જિદિગ અનતમાં જાણી લીધી. ને કોઈકાસી મળવળને કાળી દેવા હિંદમાં જ્યેએ કાળખટ્ટ પરિચય કરી રવા દવા તેની જ્ઞાપાઓ ખુદ ઈન્દ્રમાં ને કાંદી નીકળેલી મેળેંએએ અદમની મુદ્દાની ગયા. તાર તેમણે મારી પાસનું કાનુ રોપી કાવના કમર કરી. મદનજાણે નેકમાં મહેલી દેવામાં આંગે. મદનજાણના આ અર્થકર કૃત્યની તેના પિયને જ્યારે ખુદ પડી યારે તે જાનઅપિતાને અધિકારી પર વાર મોદરમાં કે 'મદન-જાણ મારી પુમ નથી, તેણે મારા મોદે મીરા મીપડી છે.' મદનજાણે કૃત્યને ગિંધેધ કરવા લોકના કેરવન લોકમાં બરાબરી જે સમયા મારીસાના સમા નાકા તે પહેલાંની માફક મદનજાણને પિયર કર્યા.

મદનજાણને જિદિગટ મેદમાં જાનવામાં આંગેલા રવા તેના બાઈએ તેની અંતિમ મુલાકાત લેવાને ખૂબ પ્રયત્ન કરેલ, પળુ 'મદનજાણે તેનું મોં પળુ જોવાની સાક ના પાડી. નેકમાં તે જોવા આંદેલી ને, જરસારી હતો કે જલે તેને જલની ન લેવાની કરવાની ન હતી નેકમાં તેને જાણવા અંકલ કાચોએ તેને પૂછ્યું, 'વારે કંઈ બેઠીએ?' ત્યારે તેણે હસીને જવાબ આપ્યો, 'અહીં જાણી મગ-પડે; માર પહેંકેલા પાસાક જાણવડ કે નહિ તે જોવા માટે જી-રોડી નથી તેની બહુ નડે છે, તે નરા મોડડી આંખો તેા સાક.'

તા. ૨૦મી જુલાઈએ મદનજાણને કોઈમાં સાવવામાં આંગે. કોઈ આખી જિજ્ઞાસ બાઈ બઈ હતી, પળુ મદનજાણની મુજબદલા તેા તદન સેકિર અને નિર્મલ દેવી. તેણે કોઈકાસી રોકાણની ના પાડેલી દેવાની જ્ઞાપાથીએ તેણે પોતાને જાણ કરવા કહ્યું હતું હોય તો કહેવાને કહ્યું; ત્યારે તેણે પોતાના ખિરડામાંથી પાણીથી કળક કહેલું પોતાનું કળેલું રોકેલું (નિવેદન) વાંચના કહ્યું. પળુ પાણીએ તે પ્રકટ કરવાની ના પાડી અને તે દાખી રાખ્યું. જ્યારે તે રોકેલું ને પાછું મળવાની કોઈ આસા ન હતી ત્યારે ધીરજએ જોયું: 'મારા દેરામાં યુવાનોને તેમની દેશમંજી માટે ફારી આપવામાં આવે તે અને જ્ઞાપાથી પોતાના છે. હવેનું કાલે જ્યેએને ને કરવાનું શીખવામાં આવે છે. તે ન હાયે મારા દેશમાંપણે કરવા દેવા હતાં, માત્ર તેમની જુલજલોને સાચુ બંધ તેમને મારવામાં મળે છે. આના રેર તરીકે મેં આ કાર્ય કહ્યું છે. હિંદમાં નેક દેવો નેક દબર રિયાનો દરમણે મેળવનાર કેક અંમેલ મારા દેશ-રૂપિને પેશી કાલે દબરમાં ખુદ ન કરે છે, કાણુ તે મોનરોડી જાણવ ને પેશી કાલે છે તેના રેર એક દબર લોકો છવના રેલી છે. ને પ્રમાણે જ્ઞાતીને દબર પર જાણાકારી સાચુ કરવાને

ને હવેનું કાલે મડ નથી; મને છતા જાણાર કરે, મને વાતુ દેવે-જ્ઞાપાથીના પાદવા તરીકે મેં આ કૃત્ય કયું છે. મદર દેવને રેર પાપવળે જુલે મારવામાં આવે તે અને મળવા પાયા પાયાં મળવાની સંખન મારા દેશમાંથી કુટવામાં આવે છે, રેર જાણ ના હું જોઉં છું અને બીજી જાણ જ્યારે જ્યેએને રૂપિયા માટે ભ્ય કોવાને લોકોની કાખડ રિયત માટે દુઃખ પ્રસંગિત કરતાં રેડે. ત્યારે મને તેમના દેવીપણ પર અસલ તિરકાર કુદે છે, આને રિયત દેણે, જેમ કીચક જીવ લગ તેના પર દબર અમાપન એકાદ જ્યેએને લોકના અભિમાનથી કરતાં રેડે. કેક અંમેલ જુના તેના રોકે તેને તેની દેશમંજીનાં ને વળાણુ રેર તે નેકે. બેસીથી પ્રેરિવ જલે મેં આ કૃત્ય કયું છે.'

ધીરજની આ જુલાની પાછી જ્ઞાપાથીએ કાળી દેવી પડેલી અને ધીરજને કરી પૂછ્યું: 'તમે ફારીથી રિયાત આ વારે ન અમૂખી નેકથે તે માટે વારે કોઈ કરેલું હોય તેા રહે.' ત્યારે ધીરજે હદ-વાથી જોયેલ, 'I do not plead for mercy, nor do I recognize your authority over me. All I wish is that you should at once give me the capital punishment I want to be handed, for, then the vengeance of my countrymen will be all the more keen.'

આ નિર્મલ જ્ઞાપા સાંતળીને જ્ઞાપાથીએ કહ્યું, 'મદનજાણ ધીરજ, મારા કંઈ વળુ કહેવાની તારા પર જિજ્ઞાસુ અસર મળાની નથી મેં કું બાહુ છું. વારા પર ખુલોને જાણના સાળિયા મળે છે અને નથી છે તને તારીની સામા આજુ છું.' આ મળીને મદન-જાણે અંખે થયને જોયેલ, 'મને કાંદી આપવા માટે હું તમારો આજારી યુદ્ધ કારણ મારી પાછી માણેલા પ્રકે મારા આ જુલુકેલું જાણિયા હેવાનું ને માન મને તેથી મળ્યું છે તે માટે હું મંજૂ અમુ. બંડું છું. અમુનું કહી શિયાળીમાં સાથે દસતોલસોને ને આપવા મળે.'

કાંદીને આજારી દિવસે તેને મળવા મળેલા મારકકોને તેણે પોતાની અંતિમ કીચક જાણારી કે, 'આ દેવની ગરબીયા દિવનું મને પ્રમાણે કરવામાં આવે, મારા જાણેને કાલે પળુ 'અદિદેમ' અને મારા બાઈને સ્વર્ગ ન મળે, ને દબરકિયા વળને કોઈ કાલેને મેં પેશી અચર અંખે અંતિ દેવો મારી જ્યારેકાં ફેરવાક કાલે તમા પુરતો છે તેનું જિજ્ઞાસુ કરી ને મેં આ વારે તે રાજીવ કંઈમા નામવા.'

જોએ દિવસે જોયે કે ૧૦૦ની રૂપી જ્યારે ફારી આપવાની હતી ને દિવસે સવારે માક નિદ્રા કલ મદનજાણે-કાંદીએ તેણે ગમ પોશાક પાણુ કર્યા અને સવારેના નાસ્તો ખનુ લીધો. કાંદીને નમન થતાં નેકમાં મેંદ જાણવા માગ્યા. જિજ્ઞાસુ પાઠીને નેક આપવાની સાલિ માટે પ્રાર્થના કરવા આંગે. 'મુ ખીરકાને જ્ઞાપાથી રીપું કે મેને દિદુ દેવાની તેમની ગરબી સાં-ખી રામે તેમ નથી. અને દિદુ નિખિ પ્રમાણે ને પાણે મળવાને આમદ કર્યા. પછી કાલે તયે તે દેવ જનને તે માગે મદરો અને દસતોલસો ફારીને મળી ગયા. ખુલુ ખાદ નેના મદર પર કુંખની કે જવની નેવામાં નહોતી.

ખા[જ. દેસાઈએ જલેલી રેર મેં કમલા પંચની જુવાનું બેસિદન દેવાને તેના અનવ પર કોઈમા પાદરો તેા પડ્યાં. પળુ ને જ્યારે નાકાને રેર અનવ અંખે ને તેના ખુલુ પદેલાં ને અનવને રેર મળે દેવો. મેં કંઈ નાકાનીના ખુદ પડી જ્યારે ધીરજને પાડ-વામાં આવી ત્યારે નેના ખિરડામાંથી પોતાના (દબર ૫૫૫૦૦)

દશ

કિતે અરવં ૧૪૩
નેની આનંદપ્રાપ્ત
આનંદાતી મુખપરે

તે સમયે એક આકાશી કાવ્યાવનના પર પાસે આનંદો, રહેલા હતા
આનંદે વિવરણી પાસેના સ્થાનમાં એક સ્ત્રી નામને પાસે

તો નાગણે દીધો હતો; પણ એને જીવલોખ
ખનાવ્યો માનવીની બેવફાઈએ

જે મહાભાઈ પગરે પાસેથી નીસાવાલી સ કમ ફરે આકાશી મનને
ચેલાવી કે એવા રંગે એકે દેવે પીતલીની પવન લટન પીમી
લેતો. ફરનાં રંગ પાંદડાંને અવાજ પણ એમાં વિરેપ પાડતો ન હતો.
ખજખજ એવા ઝરણાના પાણી એવા મહુવાના રાત પહે નજા હતા.
પણ એ આ નાનું સ્તંભ વડાવી પેલી પાર આવેલી દેહરીની
સુરની ભરેલા પર સુંદર વિશે સીતરવા જતા હતા. કુદરતથી એ
ગાંધી પાસે નહીં તેઓએ તેમણે એકાગ્રી મહુવા સાથે ચેલાવી
મરતક યેજાવતો. સાથેના ફરમાંથી કાશી બુનને નોંધાવી રહી
હતા. દેવર તે એવા દિલાસામાં કાંદતો કે ભલભલાને પ્રાંતની લાગે.
પરંતુ કેમ કે સુરની પર બહાર રોકે સુધાં કાંદતો નહોતો.

એને કલાપાર નામને એવા આકાશી પાસે કોલ્યા આરથી થકી
સુધી આકાશીને આત કુલાવી કુલાવીને અનન્યા સંગે છેડતો. પણ
વ્યાધી, સુરની પર બહાર ન આવ્યો તે ન જ આવ્યો. આકાશી પેલાઓનો
કોઈયો ને મહુવા લઈ નિરાસાભરે આવી નીકળ્યો. દલામરો પણ
પેલી દેહરી તરફ અધૂરી આસા એવાં પીમાં ડગ ભરતા ચાલી ગયા.

મહેનત રહે છે. નાગ બરો નરખા છે; હાથ નથી આવતો. આવા
ખૂંટી મહુવા સાંભ પડી અડે છે ધોડું આપ આપીને અંદરના ન મહુવા.
કાવ્યાવનના પુરે બહાર આવી ગાકાશીને આપ આપું. આકાશીને
જાણ થઈ. કાવ્યાવનને કહ્યું: 'તે દિવસ આવી પાસે નામને બહાર
લાવવા રૂં મહુવા જમાડતો હતો તેના સુરની દલા દલામરો રૂં
સાંભળેા વખત છે કોઈ જોર રંગત અમરો.'

અનંદાતીને હુમ્મ રીસે પર ચડાવી આકાશીને મહુવાર છેડી
દેવર હવાને દિશીએ બેસી દુરફરે જવા લાગ્યા. 'આ ફરી આજે એક
અર ક્યાંથી આવે છે?' એમ વિચારતો સુખાદુ પણ ત્યાં આપ
ચડ્યા સાથે તેનો પુત્ર નંદ અને પુત્રી ચિરાવા પણ હતાં. આકાશીને
આવ્યા તુરંત હતો તેથી તેના દેવર પણ બેઠુર વધે જતા હતા
દેવરમાં પીકારાનું ચડાણ આવડું મળ્યું. દેવર દુરફરે પડેલા હતાં
કેટલે તેની નિરાસી લઈ પેલી સ્ત્રી સુરની પર આવી નીકળ્યા. મન
સાચી રીતે રાખેલું મન બ્યારે કુદરતે ત્યારે વિજાગમનું
સરને કાપ નિરાસાને તેના વચ્ચે બંધરે કાપ મહુવા આકાશી પાસે
નામ આવ્યો ત્યારે બચથી સર્વ જુસ્સી મચા. આકાશીએ જુસ્સાને
પાસમાં બેઠો. અને સંગીત આટાવી ત્યાંથી આવી નીકળ્યા.

એક બોધપૂર્ણ નૃપતિ સાધુમિત્રા નિવાસ અર્ધે સુંદર મુદ્રા પોડી
તેવેર કાવતો હતા, તેમાં સાધુ રહે અને એકાવાળી જાનાન
રે. મુદ્રામાં કાપડ સાંભળવા તમા વિજાગમ રીતે તેમ સંભળવા
માંડી. સુખાદુ અને કાવ્યાવનને દેહકા સદાચરો આવી નૃપતિને
વિજાગમ રીતે મહુવા દુર દેહરી પાસેના સ્થાનની બીજી બાજુ
આવેલા આમમાં એને કલાપાર રહેતા.

એક દિવસ કાવ્યાવનને સુખાદુને કહ્યું: 'તું પાણી મહેનત રહે છે
પણ સમય સુધી વિચરેલાં મન પાડે નિરાસી રહે છે. પરંતુ તાર
જેવા વિશે અવાજી કું સહે સારો નથી. પેલા સાથે દેખાતા વિજ
મટે ને તમુ વિરસા વિચારમાં આવી. પાસે આવું બતાવી મારે
હવે તે જરા થે સુદર નથી.'

'તું એ સુંદર નથી?'

'ના, જરા થે નહિ અપારે તારા હાથ તે યોગ જ સમયમાં
અત્યુત્તમ આજેન કરી રાં છે. તાર નામ પચાણે તાર કામ છે. વ
સુખાદુ છે. તારા બાપુ બંદરે મુદ્રા છે.'

'આમ મારાં વળુ મુ ક્યાં ફરવાથી રીઝા આવશે?'

'તારે 'મહેનત' નું વિજ કેટલું સુંદર છે 'ખુન અન વરો પચા' કે
વિજ કેટલું પ્રાણુવાન' અને મારાં 'ઉદર અને તેનાં પરીવાર', 'રાંડી'
વધ' આદિ વિશે એ તને કહે છે?'

'તું એ વિશે મને પગે નથી એમ વા માને છે?'

'નહિ જ હશે.'

'એવું કહ્યું જ નથી. આમ નિરાસ નથી પ્રવળવી છે પહે મરો'

પર તમા માણુ તમા આપનામ-પ્રવચનમાં પાસકા પદસાબ્દો દોષ તેમજાએ છે. તારા ચિત્ર 'સૂર્યનારા'માં માત્ર પંચીના થોડા લક્ષરો છે. નથી અંદાજ કે નથી આપણુ. 'તોપણુ' જુદાના ચહેરા પર સર્વનાશનો કેવો સંચોટ લાવે છે! તેનાં આંખનાં તો ચોખાં ચિત્તસાચાં છે કે માત્ર તે જ સૂર્યનારા બતાવવા માટે પૂરતાં છે. મારામાં એ સંકેત નથી. મને કિંમત કોઈ ગદાના ચિત્રના ચિત્તાચ ચલાવી મહેત્ત છે."

"એ ઉપાધુ પૂર્ણ થશે."
"હવેરે આકાશ, તડન અસકલ, એ ઉપાધુ કદી પૂર્ણ નહિ થાય."
આપાચન ધીમે ધીમે અને તડન મદ સ્વેરે તેણે કહ્યું, "સુખાહુ, મારે આતર એક કામ ન કરે? મારે નામે એક સુંદર ચિત્ર લેવી ન આપે?" અને તે સુખાહુના મુખ તરફ આશાભરી મીઠામાં રહ્યો.
"એકો! એમાં શું? જરૂર."

"પણુ સહાયકો નહીં તો?"
"રાત્રીના સમયે આપણે ચિત્ર તૈયાર કરીશું. તે વખતે સહાયકો નહિ હોય. દિવસે તે ચિત્ર પર થોડી સંભવદ શકે છે. રાત્રે હું તે પૂર્ણ કરીશ."
ધનક્રતા હેવામાં જાડા આસ બરતો કાત્યાયન આનંદસાગરમાં ઝૂંટવા લાગ્યો.

રોખીના ઘેરા વાતાવરણમાં એ ચિત્રના સૂક્ષ્માં કામ કરતા હતા. કોઈપણ હાથમાં ધરી કાત્યાયન સુખાહુની પાસે બેસાડ્યો. ચિત્ર પર પ્રકાશ પાડતો હતો. સુખાહુ ધીજી ચલાવતો ગયો. પાછળ, કાત્યાયન આનંદેષ બેસી રહી જોતો રહ્યો. સુખાહુએ કિશ્કાવેના ઇલેક્ટ્રાઇન વિદ્યુત લીધો. સદેશ ઢળેણે મનોહર મુખાસર્ષક ચોવણું અને તેના પર ચિત્રવન અને કક્ષણના બાવો પ્રકટ થયાં. એક હાથમાં કમળ આપણું અને તેમાં નીચી રંગ પૂર્ણ.

"સુખાહુ, કાલમાં નીચી રંગ કેમ પૂર્ણ? સુલાળી રંગ પણ ખીલી બેઠો." કાત્યાયને સદેશ કેરફાર રુચ્યો.
"કમળમાં સુલાળી રંગ પૂર્ણથી કદાચ ચિત્રમાં આખી આવશે, કાત્યાયન. સુલાળી રંગ મોઢ અને આનંદના નિર્દોષ છે પણ પાત્ર ન કક્ષણ વિદ્યાર બરપૂર છે. નીચી રંગ મંદાર અને કક્ષણનાં વાતાવરણ બતાવે છે."

આ વાત માલતી કદી એવામાં સુખાહુનો રંગમાં ખીજી બેળીને પરિત અતિએ એક જ લક્ષરે બંને આંખ પરની ઊમર દોરી લીધી.
"વાદ! ધન્ય, ધન્ય સુખાહુ!"

"મારાં વખાણુ કદી દરીસ કે ચિત્ર કેમ રોશય છે તે જોઈશ?"
"સુખાહુ, આટલું સુંદર ચિત્ર શું ખરેખર તું મારે નામે ચલાવીશ?"
"કાત્યાયન, કાન દેડું તો અઘલપણું-કલ્પનાવર્તન જ દેડું તારા નામે ચિત્ર લડાડું તો તે કલ્પ-જલ્પે જગતમાં જોડા ન મળે એવું કાંઈ જોઈએ. અલપણી ચિત્ર તો આખી મારે પાગર નથી થયું."

"પણુ સુખાહુ, હારા આ વાત તારાની આંખમાં રહે તે છે."
"મારામાં વિશ્વાસ મૂક, કાત્યાયન. એક વખત હું ચોક્કસ છું કેટલે ત્રણે કાળમાં પણ નહિ દઉં. સુખાહુ વાત કરે તે તેનાં ચિત્ર સરગાતી નીડું જુલો જે કદી નહિ. કાત્યાયન, નિદ્રામાં હેડા આસ મુખી સુખાહુના સુખમાં તે વેણુ નહિ નીકળે તેની વં ખાત્રી સમજે."

"પાછળ કાત્યાયન મૂઢ નેચર બેસે દત્તે. તેણે કોઈકાની જ્યોત મેલી કરી. અજ્ઞે અંતરની કહેતો હોય, 'તારી ક્રાંતિજ્યોત આપણે વધારે'."
સુપાર થવા આવ્યું. ચિત્રમાં ઢલે આસ રાગ ખાત્રી નહોતું. રાત્ર મરની કીળીકીળી સાંતે કપસાવવાની દડી. કાત્યાયનના મોં પર

"ચિત્રનું સોંદર્ય હજીનાર કોઈ તત્ત્વ જળાય છે?" પ્રશ્નનો ઉત્તર પ્રશ્નથી ગળ્યો.

"ત્યારે ભગવાન અપહોડિતે ચરનું ચિત્ર સંપૂર્ણ થયું છે. એ તારો હાથ લંબાવ, હું એનું કાન તો કરી દઉં."

"ક્યા અપહર કાનના પ્રસંગે આઈ કોઈ સાક્ષી નથી. તારી ક્રાંતિ કેમ બધોરી?" કાત્યાયને કહ્યું.

"આ કોવો સાક્ષી છે ને?"

"ચિત્રને સાક્ષી ન હોઈ શકે."

"પણુ સ્ટેશન-નિર્ણય છે. કાન તારો હાથ."

સુખાહુ ભગવાન અપહોડિતે ચર પર નજર મારી બેઠો: "પ્રમ, કાન હજી છે, તેનું મને અભિમાન ન હો. કદી પણ એના કાંઈ હું બુ બેવો અપહર મારામાં ન આવે. આ ક્રાંતિ કંતેવની કથાનો એક ભણુ પણ બહાર ન લાવી શકું એવી મને, હે પ્રમ, સંકેત આપે. કાત્યાયન લે..." પણ વાક્ય પૂરું થાય તે પહેલાં તો સુખાહુ બહાર ફર-ફરથી 'આણુ, આણુ' એના ધીમે ધીમે આગળ-કમળાયો. બંનેએ કાન માર્યો. આખા પાસે આવતો લાગતો હતો.

"કાત્યાયન..."

"કોઈ આ બાબતુ આવડું હોય મેમ લાગે છે."

"શું મૂઢ નેચર બેસે છે. લે..."

ત્યારે 'આણુ' આણુ' કહેતો હાથમાં રાખેલી જ્યોતને બહાર ના પવનથી જાળવતો સુખાહુનો મુખ મેઢ કાંતેલો હતો અંદર આંખો અને મનસાબોડા સ્વેરે મોડાયો, "કિશ્કાવેન અને નેચર વડ આજનું કદી નામણું ફંડ રીધો."

"હૈ..." કહેતો સુખાહુ હાથનો અને એ અંધારી રાતે ટકરી બેઠી પાછળ આવતા નંદની પણ ફરફાર ન શખતાં ગયો. તેની પડાવી પુત્રી વિરાજાનું શું થયું હશે એ જ તેની ચિંતા હતી.

"કાત્યાયનને, ભણુ પેકો! 'કહાય આ મેઢ અપહોડિતે ચરનું ચિત્ર સુખાહુથી દાવનો અપહર જોઈ તો ન ગયાં દોશ?"
સુખાહુ ઘેર આવ્યો ત્યારે વિરાજાને લેડોરા આવતા હતા. સુખાહુ એને જલ્પ રાખવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો. તેની પત્નીએ વિરાજાના મોં પર પાણીની ઢાલે મારવી શકે હતી.

"આખી અંધારી રાતે આકરી પણ ક્યાં ગયો?"

"દમણું વોડા દિવસ પુર મારુકી આમમાં ફરતો હતો ખરો."

"તે નામને મેઢ ગયા ત્યારથી જ નામણું કોપે મરાઈ છે. અબા-ત્યાં રજાલક કરે છે અને ફરફાર મારે છે."

ત્યારે તે મેઢ અને કાત્યાયન આવી પડેલ્યા. સુખાહુએ કાત્યાયન સામે જોઈ કહ્યું, "આ જેર કુતારનાર કોઈ મણે?"

"જમણા નહી. સુખાહુ, તારો કમકાર મણે..." તે અડધી ગયો. તેને પોતાને જ મુખ વાત બેઠડીની લાગી 'તે દિવસે જ' મારુકી આવ્યો હતો તે જીજે દિવસે નાખતો મારેલો આખી ગયાં હતો. દમણું લાડું છું."

કોટલા ઘેર નંદની મેડોરી લણ આવી કાત્યાયનને વિરાજાના પગે ફંડ આજનું લાલ્યો. મેડોરી મેડી ગયો. કાલિલ વિપ મુસાવા લાગ્યું. ચિત્રની સંકેત બેઠડીનાં વિરાજાને નજર બેઠડીનાં લાગી 'તે દિવસે જ' વિરાજા'ને પતિપત્ની ગામ ફેર ફેર થઈ ગયાં. બંનેએ પુત્રીના સરીર પર દાઢ ફેરવ્યા. "કાત્યાયન, તે આખી પુત્રી છપાકી, યમના પાસામાંથી પું બીવીની લાલ્યો." કાત્યાયન નતમરતક બેસી રહ્યો.

દોષ, પરંતુ એ જોઈ ગયો હોય તો—તો સમગ્ર જ્ઞાતિની
અનુગમને. અનુવાન અપવેદિતે શ્વર; શ્રીલિટાચને સ્થિર કરતી
પાપનો હાથમાં છે.”

મીઠુના નામને પકડી લઈ ગયો તે સિવસધી નામથી રોષમાં
પરકયા કરતી. કોઈ કોઈવહોક્ષ મનુષ્યને ભેટી કે તેના પર ખસી
ત્તી. એ ત્રણ મનુષ્યને તો યશસદન પહોંચાડયા હતા.

નામણને અભાગારે આમ વધી ગયો. જોઈ મારુકીને જોવાથી
ને પકડાવવાનો આમલોએ વિચાર કર્યો. કોઈ દિવસ આમલોએ મળી
મલોકા દલ્લ આ વિચાર કરે છે એટલામાં તો મુખાદુન પશમાં
માહલ ગઈ રહ્યો. ચાલ આવી કે મુખાદુન પુત્ર નેકને નામણ
થી મળે, મુખાદુન લાગતી જ વિચારને કાલ્યાણને ત્યાં મલોકા
ના મોકલી.

વિચારને કાલ્યાણને પુત્રને જુલું: ‘નંદાઈને નામણ કરી

‘લો કંદોને કે જાણ મલોકા માં છે.’
કાલ્યાણને કંદેવડાળું કે જે જાણું છું. તેને નામણે મલોકા કીધો
ને લેટમાં જોતી કંદેવડાળું નીકળ્યા. નેત્રી આંખમાં નીકળી.
મનુષ્યને ધન અને કીર્તિ મળવાથી તેનામાં આંતરિક કેરકર પડ્યા
હશે કે કાળા અંધકરમય રસ્તા પર તે જાણી નીકળ્યા. જલદારું પા-
તાવળુ હાળું હલું અને અંતરમાં પણ કાળા વિચારનો. શિષ્ય પહેને
હતો. એ વિચારનો હતો: ‘અવલોકિતેશ્વરના ચિત્રના દાન-પહેને
નંદા આળસ દેતો તો? પછી હવે બધા રાખવાનું કારણ નથી. નંદને
નામણ દેશે છે... નાદિ, નાદિ, આવા વિચારો શા માટે આવે છે?’
કાલ્યાણને આપતાં જુલું સમગ્ર સાપવાળી મુખાદુન બીને
માણસ દોડાવ્યો ત્યાં તો નંદને હલોડા આવવા લાગ્યા ત્રિપ શરીરમાં
ધીમેધીમે બાપમાં મુખ મુખાદુન નંદનું અંતર કેતની પાની પાનેથી
લીધું તે જાણુસ પાળત જાણુસ કાલ્યાણને જોવામાં આવ્યો જ

સાસમાસની વનસ્પતિ-વિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા

માપણી
વનસ્પતિ [૧૮]

મધુ
નાલતી

અહ
|| અચંતીલાલ
વરકંઠ
|| અ. એ. એ. શી.

મ

નેાહર લાલ ફૂલોથી શીખતી
|| રમણીય ભરાવદાર જેલ આપને ત્યાં
ડીરીતે નવખી છે. એમણમાં તે ‘Ran-
don Creeper’ નામથી ઓળખાતી દોહ
ને ‘રંચુન જેલ’ પણ કહે છે; ને દિરીમાં
જે ‘રંચુનથી જેલ’ તથા મરાઠીમાં ‘રંચુનયા
લ’ ઉપરાંત ‘લાલ ચમેલી’ કહે છે. વળી
ને બાદ માસકુ આવતાં દોહ તે કેટલી
વધાએ ‘ભારમાસી’ નામે પણ ઓળખાય

છે. તેનું સાચીય નામ કિસકોસિસહર્નન્ડમ
(Quisqualis Indica, Linn.).
આ જેનું મૂળ ઉત્પત્તિસ્થાન તો મલય
દીપસમુદ્ર, પણ દિલ્હરમાં તે ૧૦૦૦ ફીટ
ઉંચાઈ મેળવીનાં કીચકે જમાની સામા છે.
મધુમાસનીની જેલ મોટી, કાંઈ પણ આ-
પાર પર સારી દેખાઈએથી જી. અને
કાંઈ વડાનાં દોષ છે. તેની છાલ પાવળે ને
ફેંચે રાખેલી દોષ છે ને તેની કમળી દાંઘો

પર રવાની દોષ છે. તેનાં પાન લળળળ,
ટાંચે જાળીદાર અને તળિયે સહેન આગાવાળાં
દોષ છે. પાન ગાળાગાળા કે મરતા બામમાં
સામાસમાં પરનું નીચીના બામમાં કોઈ પાળી
કોઈ કોઈકામોમાં દોષ છે.

આ ભારમાસી જેલના રૂપરૂંદર ફૂલોમાં
ખરી હનુમણનાં તો સાચી ઓળખ. ફૂલો
સાંકમાં સફેદ પરંતુ ક્રીતે કાલ થાય છે તે
સામાજીના મધ્ય સામમાં તેમજ દોષ
જામમાં જોડવામાં દોષ છે. ફૂલ લાલ-
રક્તિત ન દોષ છે, પરંતુ તેના વજની વાંચ
લીલી પાંખાંબી એકથીછ સામે જોડાળે
લાખી નળી અને છે જે ફૂલની લાંબી રહેશે.
આય આય છે. આ નળીને તળિયાનો સામ
સહેન ઉપરોક્ત દોષ છે જેમા અંધવિ રહેશે
દોષ છે. તેનું કળ જેલ લાંબું, લીટું, પાંચ
ખૂણવાળું ને કાળું છાલવાળું દોષ છે. તેમાં
કોઈ બીજ દોષ છે. આ જેલ સાપકમળી
જમાડામાં આવે છે

મધુમાસની કે પંચામો ઓપીય વનસ્પતિ
મધુલ છે. જોડકામાં તેના ઝીલું ફૂલો
નારાક મળાય છે. ‘વેલોસિટા ઇન્ડિકા’
આ અનુભવા પ્રમાણે તેના કળી પાંખી
આમર સાથે સામે આપવાથી બાજરીનાં પ-
લાસ રહેવાં માટે તેમજ બીને ફૂલ બદલ
નીકળે પટે છે. આગાવાળાં તેના પાનનો
કપાલ થી ફૂલી મધુ દોષ નેચા કરીને
અપાય છે. પેટકળના દિમા પણ આ
કપાલને અસરકારક ઉપયોગ થાય છે
ચીનમાં તેનાં પાંદડાં બીજને રોજા તે આઠ
અને લાવમાં અપાય છે ઉપરાંત જેલ
બીજમાંથી કપાલની સેક પણ નીકળે છે.

કાલ્યાણન, મહારાજા સામ્યો' મુજાહિદના આનંદતથા રૂઢિ-
 મુજાહિદ, મહારાજા મળતો નથી. ધણેા રોષધો. મુજાહિદ આરંભ
 સમય મયો ને?

‘આઈ, હું જલદી જાણે ન. રોષ કર. મારા પુત્રના પ્રાણ’
 કાલ્યાણન આંસી નીકળ્યો.

પળપળને દિસાળ મણવા લાગ્યો. પણ કાલ્યાણન ન ક્યો.
 કીમતી સમય તમ પછડમાંથી ફૂટેલા તીરની માફક વહે જતો હતો.

નંદની નિહાળી સમયનો પ્રવાહથી યોવાની જીવી હતી.
 મહારાજા લેવા ગયેલા ધણી મનુષ્યો ખાલી હાથે પાછા ફર્યા
 ત્યારે નંદનું મરવક પાળીને આવી મુજાહિદ જતે રોડપો. ‘કાલ્યાણન
 મહારાજા મળ્યો કે નહિ?’

‘રોષ હું. કોણ લખે આવે સમયે જ કો ક્યાં ગયો!’

‘રોષ, રોષ. મારા પુત્રને બચાવ.’

‘બાહ, મારાથી બનતું તો હું છું.’

‘નંદની જીવનદોરી તારા હાથમાં છે.’

‘હ. હું નંદને સંભાળ હું આઈ છું.’

મિત્ર પર વિધારા મુખી મુજાહિદ ગેર ગયો. નંદની કિયતિ ગંજીશ
 બનતી હતી. કીમતી દોરા સાટે પણ ન નેચાતો સમય મુજાહિદે

પારે (અનુસંધાન જ. રૂ. ૨૬ થી આટલું)

રસકપુરના દ્રાવણમાં પાદાર્થિયમ સફોસાયનાઈડનું દ્રાવણ
 નાખવાથી માર્બેટિક સફોસાયનાઈડ બને છે. આ પદાર્થને જરા ઝુંદર
 અને પાણી સાથે મેળવી તેની કીક્રીએ બનાવાય છે. આ કીક્રીએને
 સળગાવવાથી ખૂબ શાખ પેદા થાય છે અને તેમાંથી સર્પ નેરો આકાર
 નીકળે છે. દિવાળીના લહેવારમાં દારૂખાનામાં આવા સાપ બાળકો
 સળગાવે છે. પણ આ સાપ બનતો હોય ત્યારે, હેડી હવા પેદા થાય
 છે, માટે સાવચેતીથી ઠગા લેવું.

પારાના ક્રેટાક સંચોળનોના કંમરો ઉઠેલે પણ અરયાને
 નહિ મળ્યું. રસકપુરના દ્રાવણમાં હેરિટિક રોડાનું દ્રાવણ કમેરી
 તૈયાર કરેલા માર્બેટિક આક્રસાઈડને પીગો દોય છે; પારાને હવા-
 માં અમુક ઉત્પાદાને ગરમ કરી તૈયાર કરેલા માર્બેટિક આક્રસાઈડ
 રંગે લાલ દોય છે. પીગો આક્રસાઈડને ગરમ કરવાથી તે લાલ બની
 નય છે. એ જ રીતે કાળો માર્બેટિક સફાઈડ પણ લાલ બને છે. આ
 ફેરફાર સાધી થાય છે તેનું કારણ હજી સજાળનું નથી.

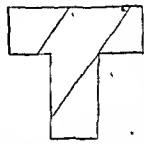
કેવલિદ ૧૩૬ ૭૭૭૭ ૫૧૧૫
 રોડાનો કાલ્યાણનને ‘ત્યાં. ‘બાઈ’ સાવ મહારાજા, મારો પુત્ર
 ગયો. મારા પુત્રના સમયે જ તારો મહારાજા મળ્યો! મારકે
 કાલ્યાણન, મહારાજા નથી મળ્યો? ... નથી મળ્યો? નંદ... નંદ.
 જરો જરો કોયોગમન ...’ પિતા આક્રંક કરી બેઠ્યો.

‘મુજાહિદ, મારા નહિ હું રોષ છું.’

‘મારા પુત્રના મૃત્યુ વખતે હું ન મહારાજા? અત્યારે; મારો
 યમદેવના બાહુપારા લંબાઈ રહ્યા છે. કાલ્યાણન લાવ મહારાજા.
 કદાચ મરહુમી કરતો હોય. આ તેને માટે સગમ નથી. કાલ્યાણન.
 કાલ્યાણન!’ કાલ્યાણનના પગ પડકી મુજાહિદ પીતવતો રહ્યો.

‘હું મરહુમી કરું? તારો મારા પર મહાન ઉપકાર છે. નંદ તે
 તારો મારો પણ પુત્ર છે. તંબ. હું મહારાજા રોડાનીને અગ્રંથું યમ
 ફર પાડામાંથી હું નંદને બચાવીશ, જા, હું આવું ત્યાં સુધી નંદને
 નંદજી. ન બંધો રાખજો.’ મુજાહિદ ખરે હેથે રોડાનો ધર તરફ આફે
 ન્યારે ધરના ઉલ્કામાં પગ મૂક્યો ત્યારે ત્યાંનું ક્ષય ભેતો
 તેનેા સાદ ફાટી ગયો. ‘બેટા નંદ, નંદ ...’

લીવા કુન્દર રંગનું રાત્રી નિષેષ્ટ પડ્યું હતું અને મોં પા
 બાજુનું ઘડ.

કોડીટીના જવાબ : (૧)
 ૮ આના, (૨) ચિત્રમાં
 તાલ્યુ પ્રમાણે (૩) ૬૬ નંદ (૧)
 ૧૧૧ પાનાં, (૫) ૧૨૧ (૬)
 વધતો વિદેશના નહીં કરવા
 હરીફો ફર થવા નેરો, તે આ
 ૬૬ કુરની રમાની લેઈએ, (૮)
 (૬) રાખી વિદેશરિખા, (૯)
 માણસની નિહાળી, (૧૦) તે ૧

નથી પણ બેનાજમાં મંગાના મુખ આમળ આવેશો રેલ્કોનો કમળ
 પ્રદેસ છે. (૫) વિલિયમ બ્ર. (૬) કલાઈ, (૭) કોક જ પાર, ૧૧
 ની બેગમાં કોયેસ વખતે. (૧૦) ૧૩૭૫ મળે. (૩) જંબુડિયો
 નાદજી, આસમાની, લીલો, પીગો, નારંગી ને લાલ; (૬) મોં
 દોમ(પરીડન), આરસો(નોવે), હેલિસેસી(ફિલ્ડ-૬). (૬) કોયેસા
 આવેલો સાન્દ્ર એલસ, ૧૮૫૧૬ ફૂ.

૧ એ સમૃદ્ધ કલામકાશનો ૨

અનંતાના કલામકાશનો
 દિવસના સાહિત્યમાં આ વિષયનું આરંભુ ચિત્રબલુને લતાં આરંભુ
 સરેલું આ બેહોલ જ પુરતક છે. શ્રી રવિશંકર સાયલે લેખેલો અનંતા-
 ની કલાની વિસ્તૃત સમાધાવના કરતો લેખ, કવિનંદી ચિત્રો, આરં-
 વેપા ઉપર છાપેલાં ૧૬ પાનાં ભરીને આવેલો અને ફોટોગ્રાફો,
 તેમજ પત્રોપાત્રે અનંતાનાં શોભનોનાં રેખાકોના ધરાવતા આ અર્પણ
 કલા-પ્રેમની નવી આજીવિ હમણાં જ બહાર પડી છે. પણ તે હવે
 છેલ્લી આવૃત્તિ છે; કેમકે એમાંથી અમુક વસ્તુઓ હવે ફરી મળવી
 અશક્ય છે, એમને વસાવવી હોય તેમને માટે આ અંતિમ તક છે.
 (કિ. રા. ૩) પો. પેકિંગ, રાજીસ્ટ્રેશન, સેલ્સટેક્સ પરીક્ષા ૦-૬-૦ જુલા.

શિશ્ય-પરિચય
 નંદી કલાનાં રૂપને રહસ્યરોનના અમળી આ વિષયક તથા ‘રૂપ’
 ના સંસ્કૃત, વિષયાત્મક લલાવિવેચક શ્રી અર્પણદ્રુમાર ગાંધીશીએ વિદ
 થીજો માટે તૈયાર કરેલા ખૂબ બેનાજી પ્રેમનો અનુવાદ. સંખ્યાલ
 ૬૪માં વિદ્યારથી બેરેલું આ પુરતક કલાનાં રૂપ-રહસ્યની શાસ્ત્રી
 સમજણ આપીને રસદષ્ટિ ખીલવવા ઉપરાંત દિવે કલાની સમ-
 ભૂતા એક માર્ગના અભ્યાસરૂપ બની રહેશે. કલાસિસી, રસદષ્ટ
 ના અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ, ચિત્રશિક્ષકો, માધ્યમિકશાળાઓ, પુરતક
 લેવો ખરેખરે ઉપયોગી, ખોલેબનીય લખાણ સાથે લગભગ ૨૦
 ચિત્રોથી ભરતક સમૃદ્ધ મોમાં સાવધાની કિ. ર. ૩ (પો. પેકિંગ ના)

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - અમદાવાદ

આપણું ભારતીય નૃત્યો આપણે જોઈએ છીએ તે ઉત્તમથી; પણ તેમાં આવતી હાથની વિવિધ મુદ્રાઓમાં, તેની લાવણ્યભરી હાલચાલોના રસ ઉપરાંત વિશેષ મૂલ્ય આપણને પડતી નથી. પણ એ મુદ્રાઓ એક પ્રકારની મૂક ભાષા જ છે. તેની દરેકની પાછળ અનેક અર્થ રહેલા હોય છે જે તેની હાલચાલો દ્વારા નૃત્યની સાથેસાથ અમુક કથા પણ કહેવાતી જતી હોય છે. એ મુદ્રાઓના એ પ્રકાર છે: 'અસંયુક્ત' ને 'સંયુક્ત'. અર્થ હવતામાં એવી અસંયુક્ત-એટલે કે એક હાથની મુદ્રાઓનાં ચિત્રો તેના અર્થ સાથે આપ્યાં હતાં. આ હવતામાં સંયુક્ત એટલે કે બંને હાથે રચાતી મુદ્રાના અર્થ તેનાં ચિત્રો સાથે આપ્યા છે.

ચિત્રકાર: મોતમ

કપર: અંજલિ મુદ્રાના વિનિયોગનું અને વસરય નગરકારનું કલાકરણ દર્શાવતો લેખકના ફોટોગ્રાફ

આ હવતાઓમાં આપણે મુદ્રાઓના વિવિધ પ્રકારો પૈકી અસંયુક્ત મૂળ-મુદ્રાઓ તથા તેના અર્થ અને કપરોગો જોયા. હવે આપણે મૂળ-મુદ્રાઓ તથા તેના વિનિયોગ જોઈએ.

એ હાથના સંયોગ કે સહકારથી રચાતી મુદ્રાને 'સંયુક્ત' ઢરત' કે સંયુક્ત મુદ્રા કહે છે. અસંયુક્ત મૂળ-મુદ્રાને જો નૃત્યશાપાના મૂળા-તરીકે જોવાખાતી, તે સંયુક્ત મૂળ-મુદ્રાને તેના જોડાસર તરીકે જોવાખાતી શકાય. 'અરત નાટ્યશાસ્ત્ર' અનુસાર આવી સંયુક્ત મુદ્રા તેર છે. તે આ પ્રમાણે: (૧) અંજલિ, (૨) ક્ષોભમ્, (૩) કંઈમ્, (૪) રેવરિતકમ્, (૫) કટકાપર્ચમાનમ્, (૬) ઉલ્લસમ્, (૭) નિષેધમ્, (૮) હોંઠા, (૯) પુષ્પપુટમ્, (૧૦) મકરમ્, (૧૧) મળરતમ્, (૧૨) અપહિયમ્ અને (૧૩) વર્ષમાનમ્.

'અભિનય દર્પણ'માં વૈનીય સંયુક્ત મુદ્રાઓ દર્શાવેલી છે. તેમાં નાટ્યશાસ્ત્રની અંજલિ, ક્ષોભમ્, કંઈમ્, રેવરિતકમ્, કટકાપર્ચમાનમ્, ઉલ્લસમ્, હોંઠા અને પુષ્પપુટમ્ એ આઠ મુદ્રાઓ ઉપરાંત આવતી વમાશાની મુદ્રાઓ આ પ્રમાણે છે: સિપ્પિમમ્, ફેરી-ફેટકમ્, શકટમ્, રાંખમ્, ચક્રમ્, સંયુટમ્, પાશા, શીતકમ્, ગત્તયમ્, ફોગમ્, વજાહમ્, મકકમ્, નાગબંધમ્, ખરખમ્ ને બેરહમ્. 'પ્રશાસ્ત્ર'ની મકરમ્ ને 'અભિનય દર્પણ'ની ગત્તયમ્ એક જ છે.

'અભિનયદર્પણ'ની અનેક પ્રતો છે અને દરેક પ્રત વચ્ચે કંઈ ને કંઈ ભિન્નતા એવામાં આવે છે. તે મુજબ સંયુક્ત ઢરતના નામો અને નાટ્યશાસ્ત્રના નુસાર ૧૩ સંયુક્ત મુદ્રાઓનાં લક્ષણો બધે વિનિયોગો નીચે આપ્યાં છે. પ્રત્યેક મુદ્રાના દેવતા પણ સાથે દર્શાવ્યા છે; તેની ન્હતિ ને વળે ક્યાંય ભગવાં નહિ હોવાથી આપ્યાં નથી.

અંજલિ: એ પતાક-હરતને ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે જોટવાથી અંજલિ-હરત ધાય છે. તેના દેવતા દેવપાલ છે.

વિનિયોગ: આ ઢરત સામાન્યતઃ ન-અરકાર-વિધિમાં પ્રયોજાય છે. નમસ્કાર વધુ પ્રકારથી ધાય છે: ગરતક કપર હાથ જોડીને, મૂળ પાસે હાથ જોડીને અને છાતી પાસે હાથ જોડીને. આ ત્રણેય અનુક્રમે શિરમ્ નગરકાર, મુખમ્ નાગરકાર અને વસરય નગરકાર કહે છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે દેવતાઓને શિરમ્, શન, શુક, પિતા વગેરે પૂજનીયોને મુખમ્ અને બહેનો(સાંઘ)ને નેત્ર્યક પુરુષો વગેરે મહાનીવતાને વસરય

નગરકાર દેવતા અમુક ક્ષેત્રમાં સમ-વચરકોને ધણ વસરય નમસ્કાર કરવાનું કહ્યું છે. આ કપરોત આ મુદ્રા એ હાથની ઘાલ આપતો, તાજો પા-કની વગેરે પ્રયોગોમાં પણ યોગ્ય છે.

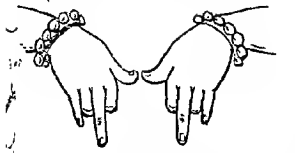
કષોભમ્: એ સુપ્રસાદ-નરત (વચ્ચેથી બિપરેક. ઢરત) એકાકી કરવાથી કષોભ ઢરત ધાય છે. (ને અંજલિ છિની જેમ જમાન છે. માત્ર ઢમચીઓ એકબીજાને રેવરિત નથી) તેના દેવતા ચિત્રસેન છે.

વિનિયોગ: પિર્વક, વિવશના આ-દિ સૌત્રન્યના સામો તથા ન્યેકનના

કોવ

વાનવાયઃ આનનારવદનમ્. રતન-ચૂન પાપાણ્-મહામય
 પવન કે પદ્મર કાવચો) પદ્મિમાં આ હરત પ્રવેશ્ય છે.
 અપહરિતમ્: એને સુખનું દગ્ગલખી પાસે વિલેખિત રાખ્યા
 આપહિય-હરત કહે છે. તેના દેવતા માર્ગેય છે. ચિનિયોયઃ
 ચમ્, નિશાસમ્ વગેરે અનિયોયોં તે પ્રવેશ્ય છે.

વર્ધમાનમ્: મુકુટ-હરતને કપિ-
 ત્વ હરતથી મહત્વ કરવાથી વર્ધમાન-
 હરત માય છે. હંસપદ્મ-હરતને કમરા
 શાપી શાપે ફેરવવાથી પતા હરતને પળ
 વર્ધમાન-હરત કહે છે. તેના દેવતા
 પાશુકિ છે.

વિનિયોયઃ લક્ષ્મણમ્, પરિગ્રહ-
 ભુમ્, માર્ગમ્, હંમતમ્, રાગમ્
 વગેરે મુદ્રાંશ આ હરતથી માય છે.

શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે મૂર્છા, તન્દ્રા, તપસ્યા, નિદ્રાપ્રત્યા, સુષ્વા-
 દ્વા, વજ્રાવર્યા, કપાત્રાવર્યા, વ્યઞ્જિ, વ્યાધિ તેજઃ સ્ત્રી-
 ત્વમ્, સજ્જાનમ્, શોકમ્, અપમ્, ગતમ્, પ્રજાતમ્, હંમતમ્
 વગેરે દશાંગના હરતાભિનય કરવા નહિ.

અર્ધે પદ્મિની જેમ કિત્તા, મધ્યમ્ એ આધમ્ એ આધમ્ કોમ્ કાઠિ-
 દોય છે. તેમ મુદ્રાંગો પણ ગણ કાઠિની દોય છે. આ જગે
 કારની મુદ્રાંગોનાં હુદ્દાંહુદ્દાં રંગોનાં પણ નિશ્ચિત કરવામાં
 મુદ્દાં છે. દેવદેવતાંગોની મુદ્રાંગો ઉદગ પ્રકારમાં આવે છે અને
 લક્ષ્મણ દેવાંગી કરવામાં આવે છે. ગયમ્ પ્રકારની મુદ્રાંગો
 સંદેશમાં કરવામાં આવે છે અને અધમ્ કાઠિની મુદ્રા નાભિ-
 માંથી કરવામાં આવે છે.

મોપીસ અર્ધચુક્ર અને તેર ચંદ્રચુક્ર બળ-મુદ્રાંગો તથા તેના નિ-
 ર્વામાં આપણે જોયાં. આ ઉપરાંત પળ્લ-બીજ અનેક મુળ મુદ્રાંગો
 બરત-નાટ્યમ્, કપાલી વગેરે શાસ્ત્રીય નૃત્ય-પદ્ધતિઓમાં, શા-
 નિમાં ન દર્શાવી દોય તેની અનેક મુદ્રાંગોનાં જગત્તમ્ જેવામાં
 આવે છે. પરંતુ શાસ્ત્રમાં જ કહ્યું છે કે 'મુદ્રાંગો અનેક છે, પરંતુ
 સર્વે દર્શાવતી મહત્ત્વ ન દોવાથી અર્ધી મુદ્રા અર્ધચુક્ર અને ચંદ્રચુક્ર
 એ જ દર્શાવે છે.' કયકલીની મુદ્રા-પુરિતમ્ 'હરતપ્રસન્ન-
 નિષાદ'માં સંયુક્ત-હરતો આપ્યા નથી. તેનું કારણ છે જ શાસ્ત્રે કે
 મુદ્રાંગોમાં અર્ધચુક્ર-હરત જ મુખ્ય છે અને તેમાંથી જ ચંદ્રચુક્ર-
 હરતની કલ્પતિ છે. આમ, સંયુક્ત-હરતમાં અર્ધચુક્ર-હરતનો સ-
 વેશનું થઈ જતો હોવાથી ચંદ્રચુક્ર-હરતથી દર્શાવતા અર્ધાં સંપે-
 શિયાં અર્ધચુક્ર-હરતથી પણ દર્શાવી શકાય છે. જેમને નાટ્યકારની
 દ્રષ્ટિ 'નમ્' નામના સંયુક્ત-હરતથી દર્શાવાય છે; પરંતુ આ

હરતના ઉદ્દેશ્ય વચ્ચે સીધા પતાક હરતના નિર્દેશનથી જ આ મુદ્રા
 દર્શાવી શકાય છે. અમથી કપાલીમાં સંયુક્ત-હરતોના પ્રયોગ દોવા
 છતાં તેનાં હુદ્દાં નાખોનાં ઉદ્દેશ્ય આવરકક ગરબી નથી. (ગાહ્ય)
 અસંયુક્ત હરત વિષે વધુ

અથા હંમતમાં અસંયુક્ત-હરતના પ્રયોગો આપ્યા હતા. પરંતુ
 તેના દેવતાઓ, વલિ તથા વર્ણ (રંગ) દર્શાવના ન હતા. તેના કહેા
 પૂર્તિ ઉપે આ નીચે આપ્યા છે.

મુદ્રા	દેવતા	ભવિ	વર્ણ
પતાકમ્	પ્રજ્ઞા	પ્રાણમ્	શ્વેત
ચિત્રવાત્મ	કિત્ત	કમિય	રક્ત(વાત)
દર્તકિમ્બમ્	અદ્યામિ(વિષ્ણુ)	"	તામ્ર
અર્ધચંદ્રમ્	અદ્યદેવ(શિવ)	પેરમ	ધુમ્(ધુમારિયા)
અસાતમ્	વાસુદેવ(શ્રીકૃષ્ણ)	મિત્ર	રક્ત
મુદ્દાકમ્	મરીચિ	પ્રાણમ્	"
મુદ્દિ	ચંદ્ર	ચંદ્ર	નીલ(મરુદ)
ચિત્રાનમ્	વિનયભૂ(વામદેવ)	નાથર્વ	ધુલિ(ધુલિદા)
કપિત્વમ્	પદ્મ નર્મ(વિષ્ણુ)	અમિ	શ્વેત
કટકમુખમ્	રઘુરામ	દેવ	તામ્ર
મુદ્દાકમુખમ્	વિષ્ણુર્ગર્ભ	"	શ્વેત
પદ્મશીખમ્	આર્તવ	વજ્ર કિતર	"
ગપશીખમ્	મિત્ર	દેવ	મિત્રગ(મીઝો)
અમરોર્ધમ્	મદેશ્વર(શિવ)	અમિ	શ્વેત
કંજમ્	પદ્મ	સિખ	મુખર્ણ(શોનેરી)
અવપદ્મમ્	ગૃપ	માધવ્ય	પૂલિ
અવરમ્	"	મિત્ર	"
અગમ્	ચક્ર	મિત્ર	ધવ(કાળો)
હંસપદ્મમ્	ચતુર્સાન(શક્ત)	અમિ	શ્વેત
હંસપદ્મમ્	કામદેવ	અપ્સરા	નીલ
સંદર્શમ્	વાહનર્ધિ	વિષ્ણુશર	શ્વેત
મુકુટમ્	ચંદ્ર	સંધ્યાધિ	"
કર્મવામમ્	વચ્ચુદ(કુદ્ર)	દેવ	"
તામ્રચુક્રમ્	કુમારિવાર	અનિય	રક્ત

નવાં પુસ્તકો

પ્રત્યેનિ ગુર્જર કાવ્યઃ પ્રેમાનંદની પૂર્વે ત્રણગમ અવધી
 શક્તિ દર્શવાન સત્તરમાં શતકમાં મહા ગદ્યદા, પળ્લ આપણમાં
 એકા બલ્લીલ જેવા સમસન, કુદ, ગોવિન્દ, નરહરિ, વિષ્ણુનાથ
 બની, વેંકટેશ્વર, કેશરિગણપ્તઆદિ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ હંદ્રાં કાવ્યો-
 નો, ભૂતી હાથપેના પચીસે સંસ્કારી કરીને કહેલા સંદર્ભઃ સંપદિક
 બોગીલાલ જી. સંકેસર, પ્રમુખપાત્રનિશાસન, અમદાવાદ, ર. ર
 માનસરોજી વિહારાનઃ મુગ્ધ તથા માનસિક બળપારને લગતી
 સામાન્ય માહિતી આપી, કન્નડા, હિંદી, રિયા, વેલ્લ આદિ સર્વે
 માનસિક રોગોની ચિકિત્સા તથા હાથપરંપરા સમજતી સરવાર
 કરવાની વૈજ્ઞાનિક પાયા પર રચાયેલી વિદ્યુત ઉપયોગી માહિતી
 આપતું પુસ્તકઃ લે. ડૉ. જાણકજી અગરજ પાક, પ્રમુખ મુલ્ય
 રૂ. ૦. ૦; અરધાં-કે. કે. આપણે ત્યાં આનુસુધી બહુ પ્રાચીન વિધ-
 તિમાં રહેલા બેલીનાગ્રી પોષક મેઘા આ વિષયની શાસ્ત્રીયરીતે
 સમિર્થાંગ અર્થાં કરતું સચિત્ર પુસ્તક, બીજા અવૃત્તિઃ લે. ૦ અને પ્રમુખ

દિલ્લીમાં ગિરજા-અધ્યક્ષાએ બધાવેલું વિખ્યાત 'સમીક્ષાસંમળનું ખંડેર', જેમાં સર્વેદિ દેવાની પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે.

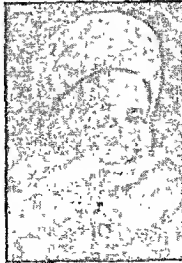
જોશીગિક વિકાસ માટે આધુનિક જ્ઞાન મેળવી લીધું એ આદેશાધિકારી
આને દિલ્લી કલ્યાણપતિઓમાં શાખરે છે.

ધનસ્થાપનાસ ગિરજાએ કલ્પના ને આદરનાની કલાઓને વેપાર
સાઝ કરી મેળવતો વિચાર કર્યો; અને નવલપાણી વિચારના કિંદ બંધેને
એમનું આગમન ન કર્યું હોત તો કદાચ આજ સુધી એ જ વેપાર

ચાલતો હોત. કલાઈવ રફીદમાં આવેલી એમેલેની બેઈસિસમાં
નવારે એ સોલ નહીં કરના નવા ત્યારે જોમને સિફતને કપયોગ
કરવાની મતાઈ હોવા કપરાત, સાર્દેબને મળવા માટે સાદ લેવા
પડે ત્યારે પડાવાવાને માટે રાખવામાં આવેલા બાંકડા પર તેમને
વિસરું પડત. પુચાત અને રખવાની ગિરજાને આ પરંતુ ખૂબી.

શ્રી ધનસ્થાપનાસ ગિરજા

શ્રી કુમ્ભચંદિરજી ગિરજા (સોમી ચોટા બાઈ)

શ્રી રામેશ્વરરાસજી ગિરજા

(આમસ ૧૯૪૮) ૫૪૩

પોતાની ખાસે એ હાંધી મૂકી હતી તે બધીનું લેખન જોડીને તેમજ કાવચડી રવતરંગ ગિરિા બીમી કરવાનું નહીં હતું
આ દરગિયાના મોટા બે મામલોના દાવખાંસે બાવડાનાને
ર કૂલીકોલીને સાંખોના આંકડે પહોંચ્યા હતા એમને સામું
પા યુગીન નવી વેપારી પદ્ધતિએ કામ ચલાવવું હજી
તંથી ૧૯૧૬ના બધા બારીઓએ પોતાની મૂકી એકઠી કરીને
સાથે બધેના નાનાથી સિમિટે રહેવાની જોડી કરી. આને વેપાર
બાધ પોતાની વિશિષ્ટ શક્તિ રહે છે. મનરસપાકાસે સજ્જતરુ
આર્થિક બાળજોના નિષ્ણત છે; કમકતા ઓડિસના સંચાલક
સંકોચર કુમેલથી કામ લેનાર અને નવા ગામને સુચવનાર છે;
શ્રદ્ધાસ્થિમાં વ્યાપારી કુમેલ વપરાત પ્રતિષ્ઠાકર વિગારો છે
શિવજીમોદન વર્તમાને વેપારપરજનિતું વિશાળ જ્ઞાન ધરાવે છે.
૧૯૬૬માં તે મેલનું આવી અનું તેમને પચાસ આ પેઢીને
સાચી અંગેલો. નહીં જોઈ નવા, 'પણ સહુસમેરે તેમના બધા
૧૯૮૧ થતા, આંક અંગેજી પેઢીને બળપર પડે છે બિરસાવાળા સમુદ્ધી
બધિવા માટે આમુક જમીન લેવાના છે, એટલે તેલું બિરસામે
મેલ બાંધતા આટલાવા માટે કો જમીનની ભરવેવચ્ચી મોટાકા
૧ જમીની લીધા, આ આટલા કોટી ચકડો. તમી અંગેલી અંગેજ
ને ભયારે સામું છે આ કેસમાં માલસે પોતે છતરો તે જ વખતે
અબા થયે છે બિરસાની ગિલ તે બાંધાઈ રહી છે એ કોસાંઓ
૧ જમીન ખાતડી રીતે જમીન મેલવા લીધી હતી'

[illegible]

વ્યાનારગૌં કાગાળેં ધન લેકેંમંઝ અંથે અર્ચનાના જિરણાના
મેગાંં જીમલકિરોંર જિરણાને નવીં કિંદ્દીગા બપાલેલા લઠગી-
ચણના જિખ્યાત બન્ધ રંઘિર કપરાંત સરસ કામતે તેા રજુન-
ખાંં આનેલા િંગના નાનકડા ગાગ થી ધાડીગાગીની કિસલુ-
ખાંં છે એને માટે યાંકેલા જિરણ કેળચીં કેરેગમીની ત્થાં
રે. ટ. ૮,૫૦,૦૦૦ આરથ કેળચીં માટે તે ગિવિધ સાગ્ગ-
રે બંધાય છે, જેમાં 'સૌચ ઇન્ડિયન મેગી' માટેના વડાણના
રે. વગેરે તેયાર કરવાની એક ખાસ સાગ્ગ થણ બંધાય છે.
રૂકાન સરકારને સોંપી દેવામાં આઅંધુ છે ઈકાર તથા ઈકારી-
માટેની ગામચિત્ર સાગ્ગોના કપરાંતે લેકેંને તથા અરથ બનતા-
ખાજો માટે કલ્તરકરેમાંં કિસલુખાંં આપની નિરાણે તથા થણ થા છે.

કેપરાંત જ્યપુર રાજ્યનાં પશ્ચિમ ભાગે ઉડર નિરાંતના બધાવા છે. દમખાં ગિરજા બાહ્યમાં પોતાની વિશાળ પેદીનાં આપુ થે તપ પોતાના પાંચ ઊંચાઈએ શોળી નીચું છે એ ઊંચાઈનાં કમાર રશી ઝપાં છે. જ્યારે જ્યાર પડે જ્યારે એને મુજબની તરથી સલાહ તેમજ આનંદસંત મળે છે એ બધા જ્યારમાં એ કમ્પ આંધ્રો પિકેજ જ્યારી સ્ત્રી છે અને હિંદમાં ગોરર, રાસાયનિક પદાર્થો તથા યંત્રકદ્દિ જ્યારના પંદરે બતાવવાનાં કારખાનાં બધાં કમાની તેમની જ્યારે છે. એપેક જ્યાર

ઝિરણા મંદિર

જેનું ચિત્ર ૧૫૭૪ આપ્યું છે તે દિલ્હીમાં રાબડો બંધાયેલા સરકારી કાર્યાલયનું ચિત્રણ મંદિર મુસાદા તથા યોશના આશ્પત્રનો મોડું દેવદો છે દરિયાની સુધી સંબંધિત જાને માટે તે ખુલ્લું છે આ તેની વિશિષ્ટતા છે, અને પૂર્વ સંસ્કૃતિના પદોનીની સ્થા સંબંધિત રચના આની છે. ઉપરાંત બંધિત વર પેડેની આલેખિત રાં, આના જગતનાં ધર્માભિપ્રાય કરતાં ચિત્રો, પોષ્યોતો તથેરે સાદિત્વ આપનાર જાન્યુ આ છે કદાં છે

મંદિરના મુખ્ય દરવાજાનાથી અંદર દાખલ થતાં એક જાણુએ આદરસતી કેતરભૂષામાં કપ્પણાદ્યુંત વહેસારીને અને ખીજ ણાણુ રામને આત્મસાક્ષાત્ત આપણે વરણિજ અને વિશ્વાધિત્યું આલેખના છે. મંદિરના વિવિધ પ્રવેશાગેશમાં નારાયણને લક્ષ્મીનાં, શિવ અને શક્તિની તેજાન્ય અન્ય દિદ્દુ દેવાની આદરસતી પ્રતિમાઓ છે; અને મુખ્ય મંદિર આદરસના રત્નો તથા ફરસબંધીથી સમૃદ્ધ છે તેની ઢાળી જાણુની દીલીલે બોજ મિથુ પારોથી કંપરસ મંદ્યજ કરતા અસીકનું તથા માણુક વ પાત્રે વિદ્યા રીણતા વદ્યમુખ ગોળીનું એજ બંધિયો છે. આગળની સોસામેદીની એ ભેદ આગેશો કાસાને સુરેર કેતરભૂષાવાલો એક મોટો ઘંટ ચણુ થયાં છે, મંદિર ચામેરના પ્રદક્ષિણા માર્ગોની પરસાગેશમાં પ્રાચીન તથા આધ્યાત્મ તત્ત્વગિતકો(વેદ વ્યાસ અને મહાત્મીર, કૃષ્ણરાજ અને પતંજલિ, અણુન-કવેશી અને કવંચની, આગી વિષ્ણુદેવ અને દયાને સરસ્વતી આદિ)નાં ચિત્રો તથા તેમની વિષેનાં સુશાસ્ત્ર લાકેશો આલેખેલાં છે. આ મુખ્ય મંદિર સિવાય એક બીજું મંદિર તથા જેનું મંદિર પણ આઠમ બધાવેશો છે. બીજું મંદિરનાં બુદ્ધની કંસાની અર્પિત કપરાતબીને નર બુદ્ધપદ્મના મુખ્યમુખ્ય પ્રસંગો તથા સિક્કાનેને મૂર્ત કરનાં આલેખનાં છે.

મદિરની આસપાસના બગીચામાં પણ તાનાં ને મોટાં, સંતો ને સુસારીંકા સહેને રસ મટે મેલી વિશિષ્ટ રચના તથા વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. સમુદાય તથા મહાંતરપાંદુઓ માટે શુદ્ધાંશ તથા અસનની જાનાવેલી છે, જ્યારે બાળકો માટે હૃદયકાંક્ષા તથા લપસ-છીંચી છે, વળી બાપ્રમાં કંઈ પામીના જરામીં વહે એની વ્યવસ્થા કરેલી છે, એના મુખ્ય ક્ષેત્ર દેવાને યજમાની મૂર્તિ મોસારેલી છે. એ સિવાય રજુદસાઈ, સિનાઈ, મદારામુખ પ્રત્યાં, આદ્યસાથે વેશ, મદારામુખી લક્ષીપાથ આદિ પ્રતાપી બારસત્રાતોનાં ગર્ભ રજુમાં ડેરેરે દેતો જોવા કદલા છે. બાનાના એક બુધામાં ચીરોડ, મમુદમુખ, પુદીસાઈ એવાંજી હંપાવતી મદુધ આકૃતિ એવડી મોટી મૂર્તિ આકેવેલી છે, જગતી આલુની આવેશી લીતામનમાં પુરામી તથા તીવાનં વાનસ સત્ત આદ્યા કરે છે એ મદારકડેલીકે દ્વાર જનીઆત તેમજ અદાર સત્ત મંથાયાયેતી વ્યવસ્થા કરેલી છે.

માય, આટલું જળદ્રુત ધન અર્ગીન આટલી ઉદાત્ત સાધનાથી
તેવાર ફરેવા આ મંદિરમાની મુર્તિમાં, ગિર્ગો તથા તેના રથાપત્ય
પાછળ વિશુદ્ધ આરતીય કરુણદ્રષ્ટિએ આમહવાની રખાયો એ ખૂંચે છે.

સાધારણ ભોગ્યસક દેશના મેળામાંથી અને તે એક દેશમાં જોડે જોડાઈ રહેલું હતું. પાકિસ્તાને એને પોતાની સાથે જોડાઈ લેવાનું દબાણ કર્યું. એથી રૂંઠે વળ્યું નહિ ત્યારે ૪૭ના આંદોળનારી રાજાઆતમાં જોડાનબંધનદારની મુશ્કેલીનું બહાનું કાઢી પૂરેલા, આનાર અને કાપડ કાઢવાનીને મળે નહિ એવા નાકાબંધી કરી. સુધિશોને રેન્ડ-ડવામાં આવે છે એવા આશય સાધાર સાચા પર મુશ્કેલીને, સરહદી તાપકાનાઓને ફરકેરીને, એમને અણતન શરણકેમ આપીને કાઢેરીની અરહદમાં હુસારીયા, કા-રેરીના ગાદારાને અજારી મળ્યા, એમણે હિંદની ગદદ અને જોડાણ બંને માન્યાં. હિંદે સાન્નિદેશવામાં પછી જોડાણ બંને લોકમત માનવાની રસને સરખાવક જોડાણ આપ્યું ને કાઢેરીના બાજબ માટે સેવ્ય કુલાઈ પશુઓ આપ્યાં રંગબાજાઈ મળ્યાં. કાઢેરીમાં બંધાણકાર રાજાતંત્ર આજણમાં આપ્યું ને પ્રબલત સંગ્રામ્ય નેતા શેખ અબ્દુલ્લા બંદા પ્રમાન બન્યાં. પછી તે પાકિસ્તાને હત્તેરાતર પોતાનું પાત કાઢેરીના માટે જોડે કાઢે માસથી કાઢેરીને મોરારી શુદ્ધ નહોર કર્યા પિતા પાકિસ્તાન અને હિંદ વચ્ચે શુદ્ધ મેળાઈ રહ્યું છે.

પાકિસ્તાન પોતાના પ્રદેશમાં ઘડને તા-મકાનાઓને આકાશ કરવા નવા છે. એમને શુદ્ધ સામગ્રી પૂરી પાડે છે, પાકિસ્તાની વસ્ત્રીઓ પશુ અણતન શુદ્ધ પદ્ધતિએ જાડતામાં સામેલ રહ્યા છે અને હિંદ સંધની હકુમતના પ્રદેશમાં પાકિસ્તાને મેરકાયકે પ્રવેશ કર્યો છે અને આજ કરીને આંદરા-શ્ચીય કસરોને બાજ કર્યા છે એ મતલબની ફરિયાદ હિંદ રૂંઠે આંદરાશ્ચીય લોકમત નાં હાથમાં કરી પણ હિંદની અડતી કા નેમનાથી સંજાની નથી, ના એમને હિંદ પોતાને અબુલેય નથી બંને અણુવિધાસ છે તેનાં સામ્યાં કેવળ દુર્બલથી એ પ્રશ્ને નુંબાના માપેથી, ને ફરિયાદો તાલિસ્ નહીં તપાસવાને જાહેર આંતરીકે વાતો ચર્ચાનામાં, ને ફરિયાદી તરીકે અમેતા આપેને હેલોમાતર જાનીને પાઠા આપવા જેવું થયું.

મળ્યા કહે છે કે હિંદે આંદરાશ્ચીય સપ આગળ આ પ્રશ્ન સહ નવામાં બજી કરી છે. કાશ્વરે પછી હિંદને તે લાગે ના જાણી હતી. કાશ્વરેનો લોકમતને હિંદને નાપસંદ કરે તે પોતાની સના કાશ્વરે મેળાકાવાની જેને હંદના નહોતી. પણ પાકિસ્તાને કાશ્વરેમાં

જ પત કાશ્વરેમાં ગામલું નહોતું હિંદને નવાય ને સાન્નિદેશકે છે. સહમાનની બુલિકા પર એ બાંધકાંડ કરવામાં પણ માને છે. પણ એ પ્રવેશો અસાધ્ય વર્તાઈ એણે રિશ્વરતાથી લંગરી આકાશપોરોની સાર્વજીક કરવાનું કામ ચાલ રાખ્યું તે પણ પરલદમાં પ્રવેશવા પિતા. અથવારે તે પાકિસ્તાનને નહોતું જાણે પરપોરો ફૂટી ગયો છે અને સંકુલ સામ્ય સંજ્ઞાના કમિશન આજણ આકાશમાં પોતે સ્વમિયે લેવાનું એણે મોડુંમોડું પણ કપૂલ રાખ્યું છે એટલે હવે જો સામાધાન નહિ આવે તે પાકિસ્તાન અને હિંદને સંબંધ વધુ વધુરું એવા પૂરો સંજ્ઞા છે.

ત્રીજે મેરારો હેરાશનાબે હતો. સત્તા-ત્યાગને લીધે ખ્રિસ્તી સાર્વભૌમત્વને અંત આપી રહ્યાં પોતાની બંધાણકારીઓને અંત આવી નય છે, ખ્રિસ્તી વસ્ત્ર ગણ પસેડી લેવાનું છે, ખ્રિસ્તને રામ હિંદના સાર્વ-સાધનું બિરુદ ભરી દેવાનો છે, હિંદના મેઈ પણ સામન હિંદની અગ્ર ઈને ખ્રિસ્તની કરી મદદ નહોતી. એથી, સુવેદકારીની, ખ્રિસ્તી વસ્ત્રપ્રધાનની અને હિંદના વાઈસ રૉયની વારંવારની મેળવર કતા હેરાશના-બેના નિજામને રવતે રહેવામાં કાડ હતા. તે પણ પ્રબલની ગરજ પછાપા પિતા. પર બનાહરવાઈ રેશનન્ય મેળા પાંચે કહી રાખ્યું હતું કે દેશી રાખ્યા કા મુનિવતના બગી ત્યજ કે કાં સમાન દેશને બંધારણ-સમાજમાં ભાગ લે; પરંતુ મેઈ પણ રાખ્ય રવતર રહી સકશે નહિ હિંદનું રાખ્ય પો-તાની ગાંઠી પરહેશો જે રવતેય સૂંચેપ રાખતા રાખ્યોને નિજાથી લેશે નહિ છતાં હેરાશના હેડ પકડી રાખી અજરે નવાયું ત્યારે એણે હિંદ સાથે વધાવનું કરાડ કર્યાં. એમાં જોડાણનું તત્ત આવી નવું દેશથી હિંદની એ કાંચો માન્ય રાખ્યા હતા. પણ હેરાશનાબેની એ સમ્મત હતી. એને વખત મેળવરો હતો અને સેવ્ય નગરી ગામું બેચકલું હતું એને પાકિસ્તાનની પ્રેરણા અને શુષ્ક સહાય દત્તી એ પણ ચિહની હેરાશનાબેના હકુલ-પ્રકરણ પછી રુવાર કરવાનું રહેતું નથી. એક વખત સહમાન રાખીને હિંદ સૂંચે હેરાશનાબેમાં વરાજ ખરોડ્યું કે ત્યાં રાજાકોની રંબડપ્રજિત શક થયે જાય. વધાવનું કરાશેના પણ કર-મીક હાલ કરવામાં આજણ. છતાં હિંદ સૂંચે ખામીશ રાખીને કાપાપટાને માને હેરા-શનાબેના પ્રશ્ન કોલવા પ્રજિત આદરી. પણ નિજામનું માણું ફરી ગયું હતું અથવા રાજા

લવું નહોતું. મેરવાઓ પૂરી પડી અને હિંદે હેરાશનાબેની ચાનું કેકાણે આજણ આચિ-નાકાબંધીને આચય લીધા. છતાં પરિશિ-તિ વધુરવી ન રહી છે અને ખુદની મકાશ ફરી નીકળવાની હરેકે સંકલ જોવાય છે.

ત્રી પ્રદેશમાં પણ હિંદે સૂંચે પોતાની નિબંધતા અને અનુરંજિતા પ્રવર કરી છે એમ રીકારોનું કહેવું છે. પ્રકાના રવરપર પ્રધાનથી ન પાગી ત્યાંને પ્રકાને લીખતે રાખ-વાને જાહેર અનિબંધમાં કે અણુઆવરતામાં હિંદે સૂંચે પ્રકાને ખૂબ કમ થવા છે તે અને પછી નાપસંદ એવો વધાય સામાય મેરો છે. પહેલેથી જ વધાય ક્યાં હોય તે પ્રકા વિદે નહિ એમ રીકારો કહે છે. એ રીકારોમાં પણ તથ્ય છે એમાં તે સંદેહ નથી, છતાં કલિ-યાનું પીં કાણું કરવાની રિતિને જરૂર હતી રો-વાની નાં આવી એથી કમ પામે છે. એકે મેઈસુ નાં સાચું એ નિબંધતાનું નહિ પણ નિબંધતાનું લાગુ છે. એકે સામ્યામાં નિ-રેપના કલોક નિબંધતાના પર્વાય માને ખરી.

બધારના કે પિકે પ્રકાને સામને આ એક વધારાં આપણા રાખીને કરાશે પડ્યો છે તેને આજ કપર આપ્યાં. પણ એકરના પ્રકારે પણ મેઈકા કમ નહોતો. પીક નેતા-ઓની સહેજા એથી હતી કે પ્રબલે રેશન-ન્યનું સુખ એકરની કરી મુશ્કેલી અને રોડ સેકાની ને પરપોશીને એ પ્રબલના હાલ બાંધી નાખ્યા હતાં તેમાંથી પ્રબલે રોડાર કરવી. આરિ અને સામાજિક સેકારોમાં પણ કરવાનું બાજી હતું ગદાસમાના ધ્યેયમાં એક થતા સમાજવાદના અવતરણ માટે રાખીને અન ન કલોમોના રાખી પકલને કારકમ આજણમાં મુકવાને હતો. દેશનું કતલાલ વધારી અણ અને એકરમાંથી દેશને મુક કરવાને હતો. બેપારણ પડવાનું હતું. રાખ-વિકાસની ચોળાઓ હાથ પરાની રાખી. સામાજિક અસમાતતા અને નિરશવા કુર કરવાની હતી. પણ પોતે પાતાની વૈખન મળે તે આ બધું વધારી રાકાય ને પ્રમા-લ પડવાથી દેશના અર્થેત્રમાં મોડી હથા-પાથલ થઈ ગયે હતી. અખૂંક હતું તે નિર્વા-સિતોના પુનર્વસવાટે પડે. કુદ્દ. કાશ્વરે મો-રવાની લાઈ પછેમાંથી ખજાનની. પિક-વાસેનું આ બધું એણે બંધવર છતાં આપવામાં અનિબંધાનિયું કરે છે ને હાલ વસ્ત્ર આજે પરદેશીમાંથી ગામ ખરીદતે ફાવે નથી. સમૂહ છતાં મરીળ આ દેશ આપાતનિજા-સના પે રમે ના પોતાના વધારારો રિશ્વ-કરી રાકે. બીજા બાજુએ અનાબ, કાપડ આદિ

પ્રાધાનિક નિરૂપણે પરીના અંકુરોપી પ્રાન
દેશન થઇ ગઇ હતી. બીજા વિષયવસ્તુને લીધે
બીજા યથેચ્છા મોધવતરીએ પ્રાનને નાતિતુલ્ય
બતાવી હતી અને વેપારીઓની સંપદાઓની
તથા કાળાં બાજારની અને અમલદારોની
ફરવતઓનીની કંઈ વાત પૂછવાની નહોતી.

પ્રાનને પુનઃ નીતિને માટે પાળવા માંધી-
છએ અંકુરો કહાવી લેવાનો ગામલ દેશાંબી.
કલોગપતિઓ, વેપારીઓ અને અંકુરોપી
કંઠાળેલી પ્રાનએ એમાં સૂર પુરાવ્યા અને જા-
લિસા બનીને સરકારે પ્રાનમતને વસાવતવા-
નું સ્વીકાર્યું. અંકુરો કહેકે જાળવા લાગ્યા
અને લોકોમાં ઇલાજો આપવા માંડ્યો.
પ્રાન અણુજેવાયથી અને દ્વણોગપતિઓ
ને વેપારીઓ કેવળ નેવાઈ, એટલે વખત
આગળે પ્રાનદાંડી અને દેસદોહી પણ ખરા
પરિણામે અજલની અજલ રહી અને બાધી
આપકાઓએ મોઢાવારીનો ગાર પડ્યો.
ગામરય સરકાર અને પ્રતિષ્ઠિત સરકારની
વહીવટી કુશળતા વિશે આખા યે પ્રકરણમાં
પ્રાનને સતત સંદેહ રહ્યા હોય છે અને એ
સંદેહ દૂર કરવાના પ્રયત્નો અને કથામાં છતાં
એ ઠકી રહ્યો છે. એના નિર્ણય બાધી ન કરી
રાકે. છતાં એક વસ્તુ નક્કી છે કે રાજતંત્ર ન
બધા ચાલકારો કરી દે એવી મનોદશા પ્રા-
નનો મોટો ભાગ લેવે છે. પ્રાનના સંદેહકર
વિના સારામાં સારો, કુશળમાં કુશળ કાર્ય-
કર્મ નિર્ભર નથી એ વસ્તુ હજી પ્રાનના માન-
નમાં એટલે તેટલી ઊભરી નથી. આપણે
એકદર, વેવતી, ટૂંકી છુલિવાળી રવાઈ પ્રાન
છીએ, આપણમાં આરિય અને સહિષ્ણુતાનું
તેજ નથી, એનો અનુભવ હવેને પચસે થયો.
નથી છે, આપણે યોરો પાકીએ છીએ પણ
વસ્તુરિયત સગળવા દેશમાં નથી. સગળવા
પણ એને અનુસરવાની આપણમાં હાથ
હોતી નથી. છતાં જાણે તેનાઓને બાંધે એ
છીએ નેત્રાન્ય એગવતી પ્રાનની કર્તવ્યક્રિ-
તેની ભૂગતી હોવી એટલે તેવી આપણી કર્તવ્ય-
ક્રિતિ ન્હોતી નથી. પરિણામે આપણે સ્વસ્થ-
ન્યને કેવળ હાથમારી સ્વસ્થ ન જોવાપણીએ
છીએ કેટલાક તે નહીં સાસનને યાદ કરીને
નિરાસા પણ મૂકતા જોવા મળે છે. આ વિ-
પરીતા એવીતેવી નથી. આપણે સમર્થ
નેતાઓને કીધે ન જોઈએ દેખાઈએ છીએ,
બાજી કંઠાઓના ટાળા કરતાં વધારે કંઈ
ખબર બતાવવાની ધૂતિ આપણમાં નથી.
વર્ષોની શુભામીએ આપણે એવી વિકલ
મનોદશા કરી નાખી હશે. તેપણ વેવતી
અને સંકેતોપી આપણે સ્વભાવની પુનરુત્થા

નરેશ. ડાં બધા અપણું કમુ રાજ્ય
નહિ કરીએ ને નેનાઓએ સિદ્ધિ હાંસી દોરો તે
પણ દેશાકૃષ્ટપણમાં જોઇ બેસીશું.
દેશમાં સત્તાવાદ અને કેવળવાદ પણ માનું
જાયથી રહ્યો હતો, અને બુદ્ધાબુદ્ધ રાજ્યોય
પણે સત્તા હરતવત કરતા જવાનીયા થતા
હતા એ પણ સ્વાભાવની બીજી શેરી મુદ્દે-
લી હતી. દેશાંબુદ્ધી, એટલે, કાવતરા, ઇલકાઓ,
રંગખાલો, એ બધા પ્રયોગોને
કંઈ શુભાર રહ્યો નહિ. સાસન કેમવાદનું
વિશેષી હતું અને પ્રાન કેમવાદ તરફ ટળી
હતી. બિનારી નેતાઓ આગળ પ્રાનનું કંઈ
સમજતું નહોતું. છતાં નેત્રથી એ ગુરુશે પણ
હતી. આખરે પ્રાનના એ કેમવાદના કેટલાક
કાવતરો ખોલે નિર્મિત બનવાને એગણે કેવળ
આત્માની સત્તાથી દેશમાં આંતરિક સુધે-
સાંતિ બળથી રાખી હતી, ન્યાયક ન્યાય પ્રાન
અથવા જાહેર આદે કે વોતે ઉપવાસથી પ્રાય-
શ્ચિત કરી પ્રાનની સુખસુખ કેટલે લાવતા
હતા, તે પુરથી પુરેપુરો એ કાવતરો ખોલે
એમાં લીધેલા માંધીઓ એક દેશવાસીને હાંમે,
એક સ્વધર્મને હાંમે, આધર્મ નહિ કરવાના
અપરાધકર નેતાઓ રવાનગાના પદેલા
ન વર્ણમાં આ દેશ પર ગુન્દેશી એ ચોર-
તમ આપતિ હતી. સારો દેશ પૂજ્ય આ પુ-
છને શુભારીને રકડો, કંઠાઓ, પણ શુદ્ધ
રચે. નેતાઓ આધિક સામ્ય થયા. પ્રાનએ
દેશમાં અને કેમવાદ ખબરેલા માંધીઓ આગ
માંથી છતાં આત્મસંગપણથી પ્રાનનું નિશ્ચય-
બળ શુદ્ધ કર્યું. છતાં જોઈ તે આંખની
પૂરી પુરાય એમ નથી ન. એમના બવારી
પૂરે તેજ આંખે યુધ્ધે હોય એમ લાગે છે.
નેતાઓ જીવાન લાજતા હતા તે હવે થરા
લાગે છે. અને છતાં જિન્દગી વારસો અખર
તણે છે. એ કેવળ સ્વસ્થ ગમે થરવા નહોતા,
પણ સર્વેશ્વર માટે મરવા હતા. એમનું
જીવનનું સર્વ કાવતરો, નીસરે,
પરંપરાયે હજી ચે સજીવ છે.

આ બધા પ્રશ્નો છતાં અપણે ઠકી રહ્યા
છીએ એ ન આપણી જોડામાં શોધી સિદ્ધિ
છે. આપણે તાર પામી નથી. જ્ઞાપ્ત થયા
નથી. નેતાઓના સંકેતવળને આગળ વધ્યા
છીએ, શુદ્ધ થયા છીએ. કાળાં બન્યો, નાન-
ગોશી સાન, બહુ ચે હજી આપણી વચમાં
મહાદેવ છે. છતાં આપણે ઠકી રહ્યા છીએ
તેમ રિસર જીવિથી કથાયક થઈ રહેશે એમ
કહેવામાં હરત નથી. યોગસોશ કાઢેકથો
હાય થરવાનો સંજેઝ બિન્દો થયા પહેલાં

અને ગામ બનાવે છે.
આપણી દષ્ટિ ત્યાં જોડાઈ રહી છે એમાં
પણ સંશય નથી. કેટલી રાજ્યોના પ્રશ્ન ને
સરજતાથી કહતી ગયો છે તે પણ આપણી
એક વિચારાયર વિચિત્ર છે. એ ન નીને
નહોતો, બંધો, નિશ્ચયકબળને બીજી કલપક
અને સંસોધક વિચારણાઓનો પાજો
નેખાણો છે એ બીજી સિદ્ધિ છે કે અને છતાં
હજી સાચો સિદ્ધિ થાણી દૂર છે. સ્વસ્થવે
મર્યું કે તરત માંધીઓએ પ્રશ્ન ઉપરિચત
કરેલા: 'પૂર્વે સ્વસ્થ કે રવાનગાને અર્થ
પણ મર્યું કહેવાય કે રવાનગાને અર્થ
પણ ન હોતો કે એમને માન સત્તા ભવર
મારે મન એ નહોતો.' માંધીઓનાં વચનેમાં
સૂર પુરાવ્યા વિના ચાલે તેમ નથી. છતાં
દેશના ધુરીઓ ને દેશની પ્રાન વચ્ચે આ
બાબતમાં એકગતિ છે એટલું મુખ્ય છે.

કથો પણ સતત પર રહે છે ને કથો ન્ય
છે તેનો આ પ્રશ્ન નથી. પણ પૂર્વે સ્વસ્થ
સિદ્ધિ કરવા માટે પ્રાનની સંકેતપ્રાપ્તિ કેટલું
સતેજ કરી રાકે એમ છે તેનો ન જે પ્રશ્ન
છે. તે એટલું કરી શકશે તે ન પ્રાનના હોય
પર પણ સામ્ય કરી શકશે. આણે તે
ખમતના પછો માંધીઓનું નામ છડેને એક-
બીજાને હલકા થાડે છે, તે બીજા કેટલાક
પ્રાનને વિચારમાં લીધા વિના સત્તાનો
કળમે લેતા આગળ વધી રહ્યા છે. એમનો
શો બીજા આવરો તે કેટલું કરી રાકે કે છતાં
જેઓ આણે સત્તા પર છે તેઓ પ્રાનને મુજી,
સરાક્ષ, વિવેકી ને ચારિત્રશીલ બતાવવા
માટે એ કંઈ કર્યું થરે તે નહિ કરી રાકે તે
કથાય એમના હાથમાં નહિ રહે એવી રકો-
ટક આપણી પરિચિત છે. નહીં કાંચમાં
હજી એમાં ને જોવાં દેખાય છે, પણ એ સ્વસ્થ
રિત છે ને સ્વસ્થપ્રાવધી એમનો ચૂરો થઈ
ન્ય એમ છે. છતાં લીધેલી કે આસંકાપી,
એમો એ કેમવાદનું સાચું લેવા નથી તેઓ
પ્રાનની મૂક અવકાશમાં જોવા મળે એ પણ
નિર્વિવાદ છે. પ્રવર્ગમાં આવેરે વસ્તું લોટી
છે પ્રાનનાયકોએ આવેરે પ્રાનસાક્ષિને યોડા-
યોડાં કરેલાં એવરથી થઈ, આપણે ત્યાં
આપણને ને શિખામણોની ગવધિ થાય છે,
પણ મું કાવાનું છે તેનો શુચેશિત વચસો
કોઈ આપણું નથી. બધા થઈ જાણી નોડ
છે ને એ સાંચળીને કંઠાળેલી પ્રાન કુદ
વ્યવહારમાં થાકી ન્ય છે. આ રિયલિટી
તે ન સાચું સ્વસ્થ બોગવવા ગયશે.

સંસારનાં શહેરો

કપન-તેલ-અલીન

૨૦૦૦ વર્ષ પછી જેની ચર્ચ ૧૫મી સદી
નિષ્કસર રચાપના કરવામાં આવી એ
ચલ્લી રાજ્યની રાજધાનીનું આ શહેર આજે
કેવેરી કનેડી અને આપજિઓમાંથી પસાર
થઈ રહ્યું છે. ગિસર નગરે અરબ દેશોનાં વિજા-
નોના યોગપાસથી યુદ્ધાભન માલનાં વિનાશ
સામે તે ટકાર જીતી રહ્યું છે, અને પોતાના
રાજ્યની રક્ષા કરવાની કલકલ તપાસ તથા
શુભોસાહની બાવનાથી એ સમગ્ર શહેર
આજે મુશ્કેલી રહ્યું છે.

પેલેરિયોન આખામાં આજે સીમી મોટા
મણાતા આ શહેરની રચાપના તથા આજના
તેના આશ્રયધારક વિનાશના મૂળમાં ચલ્લી
લોકોનો આદ્યમ પુરુષાર્થ તથા સૌપર રહેલાં
છે. આજની કુલ ૪૫ વર્ષ પહેલાં કે રમણે
રેતીના ઢગલાઓ સિવાય કશું ન હતું, અને
જો નિર્ભર રેતીના પટ પર સામાનાં પાણી
ધકવાતાં, એવી વેરાન જગ્યાએ ૧૬૦૩ની
એક સુવરે, પાસેના બંદાં સોદરમાંથી, લાની
ઝંદી અને આકાના ત્રાસથી ઢંગલેલાં ૧૦
ચલ્લી કુટુંબો આવી વસ્યાં. તે વખતે ત્યાં
પોસ્ટા માટે નહેલું આદ કે વહોતી કોઈ
નરપતિ. ત્યાં જુઓ ત્યાં રેતીના ઢગલા.
પણ એ કૃતિનિર્માણ કુટુંબોએ ત્યાં જ શહેર
વસાવવાની નિર્ધાર કરીને કપોડા ટોચા શરૂ
કર્યાં અને તેમના ઘેરેથીસ નેતા ખીર ડીન-
ગોફની હોરવળા દેહળ જેતમેલામાં તેમણે
પંદા અને વગીચા બેસાં કર્યા અને તેનું નામ
પાડયું 'તેલ-અલીન'. હિંજુ લાખાની એ સ-
બદની આઈ યાય છે 'વસંત જુતનો પર્વદ'.

ધીમેધીમે તે વસાહતની વસતિ વધવા
માંડી અને અરબ વર્ચસ્વવાળા બંદાં શહે-
રમાં પડતી અનેક હાડગારીઓને પરિણામે
ધણા ચલ્લીઓ બંદાં ડાહીને તેલ-અલીન
આવી વસવા લાગ્યા. સાચીસાચે પોતાના
ઓંકકલોમાં પળે તે કાન્યા અને ૧૯૧૧માં
તે તેની વસતિ સાદા પાંચરો પર પહોંચી.
જો તેની વસતિ અપાઝાબંધ તે વધવા
લાગી પહેલા મદાલુદ પછી; કેમકે એ કા-
ન્યા ચલ્લીઓ પર શુદ્ધ પદાર્થોને જીવંત
થયા તેથી તેઓ પેલેરિયોનમાં આવી વસવા
લાગ્યા. ૧૯૨૧માં આ શહેરની વસતિ ૩૦૦૦
થઈ, ૧૯૨૯માં ૩૮,૬૦૨ અને ૧૯૩૧માં
તે આંકોટા ૪૬ હજાર પર પહોંચ્યા.

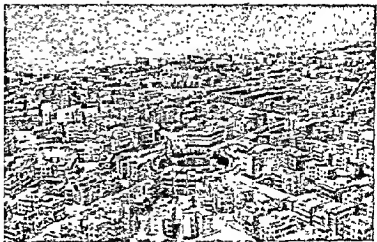
પળે એમએમ જે સહેરનો વિસ્તાર થવા
લાગ્યો તેમજેતેલ-અલીન કુદરતનિર્મિત જ નહિ
પણ માનવનિર્મિત સહેરનો પણ તેને સમ-
મનો કરવા પડ્યો. જ્યારે તેનું બંદર બંધાવા
લાગ્યું ત્યારે બંદાં અને હેડનાં રચાપિત
લિંગો તેમાં અનેક મુશ્કેલીઓ લાગી કરવા
લાગ્યાં, ઘાસ તેલ-અલીનનું બંદર બંધાતાં
તેમનું મદનવ ધડી બધ તેજ હતું. તેઓ
ધક્કો બાંધી વેળા તે દિસાનો પણ ઢગ-
યામ થયા. પણ આ કશાથી ન કસતાં ચલ્-
લીઓએ સૌવરથી પોતાનું રચેલ મધાન્યે જ
રાખ્યું અને તેલ-અલીનને મજબૂત પાયા
પર પૂછી દઈ તેને કોનું તે તો ધીરું બનાવ્યું
કે અઠ કાલનું બંદાં શહેરનું પકે મણાઈ કે
નાનકનું નગર બંદાં અને હેડને પણ ઢાંચી
દે કોનું વિશાલ બન્યું.

આજે સવાળે લાખની વસતિ ધરાવતું આ
શહેર હુરોપના કોઈપણ મોટા શહેરને ટકાર
મારે તેનું અજ્ઞાત ને આકર્ષક છે. પાશ્ચાત્ય
દળનાંજીમીકાને, કોન્ક્રીટના વિશાળ રસ્તા
તથા તેની બંને બાજુએ ટુકોની હારમાળા,
ધીકતા બજારો, જંગી મારખાનાં, અદ્યતન
સીનેમા તથા નાટ્યાલયો, અને દ્રાગ-મોટર
અદિ બ્યવહારમાં આધુનિક સાધનો તે
ધરાવે છે. તદ્દન મજાત અને બંદી દળની
બાંધી ધરાવતા આજા પેલેરિયોનમાં તેલ-
અલીન તેની આધુનિક દળની ચોરનાબદ
બાંધીને કારણે તદ્દન જીવંત જ લાલ પાડે
છે. અનેક મારખાનાં, ઉચ્ચતા તથા ને પા-

વધારવામાં વિવિધ દેશોના ચલ્લી કાકોનો
ધન અને શ્રમ ખર્ચાયા છે. પરિણામે, એ
જેવું તે કુટુંબોનું છે કે પોતાને ભાંધી
હિંજીત આંકિનેવા દેશોમાં પણ હટા, સીમે-
ન્ટ, કાપડ, ચામડું આદિ વસ્તુઓ નિકાસ
કરી શકવા બેઠેલું રાજિશાળી બન્યું છે.

વેતી પર શહેર ન બાંધવા ની આદેશવ-
ની આજા હથાળીને, દિગંત, જેવર ને કુનેડથી
વસાવાજેલું આ શહેર સૌખ્યુત; ચલ્લી છે.
બંધીથી માંડી છેક નગરવતિ સુધીનાં બધાં.
જે રચાનો ચલ્લી સંભાળે છે. જગતભરમાં
કોઈ દેશમાં જેમને માનવનું રચાન નથી ને
આજ સુધી જેઓ એક દેશમાંથી બીજામાં
આશરો માટે બહારના રહ્યા એ ચલ્લીઓના
નિર્ભય આશ્રયસ્થાન રૂપ આ કોઈ જ
શહેર તેમનું પોતાનું. જી રકાય તેવું છે.
અનેક મુશ્કેલીઓ પછી હાલમાં જ રચા-
બેલા તેમના રચતેન રાજ્યમાં કાબજ થવાનું
તેલ-અલીન નિર્ભય પ્રવેશદાર છે. શહેરમાં
લગભગ બધા જ સુરેત ચલ્લી ધર્મોનાજીનું
ધારી હોવાથી દર ટુકવરે ચલ્લી ધર્મની
આસાનુંસાર બહેરે ધાર્મિક તહેવાર પમાય
છે. તે દિવરો સર્વારતના એક કલાક અમાક
શહેરના ભ્યુતવ યામે છે અને સૌ પોતપો-
તાના કામ બંધ કરી દે છે. શહેરની લગભગ
મટલિ આટલી તલ છે અને બધાં ચલ્લી
ધર્મમંદિરમાં બેસા ચઈ પ્રાર્થના કરે છે.

ઉચ્ચા ચલ્લી કોખના આજે કુટુંબોના
પ્રતીક રૂપ આ શહેર આજે તે હંજાહસ
રાજ્યની રાજધાની વરીકેનું માન તથા આ-
પતિ બને બોગવી રહ્યું છે. અરબ-ચલ્લી
ચલ્લી આંધોમાંથી પાર કીટરી તે હજી
વિષસરે ને નાચ પામરો કે રાખ કી રીરે ?

જેમંથી સોનું બનાવવા પાછળ જૂના કીમિયાગરો ફના થઇ ગયા તે પ્રવાહી ધાતુ પારા

લેખક : ડૉ. નરસિંહજી. ચાવડા, એમ. એસસી., પીએચ. ડી.

પારા વિષેનું આપણું જ્ઞાન તો ખૂબ જૂનું છે. આરતના આદ્ય રસાયનશાસ્ત્રી નાગાર્જુનના 'રસરાત્નકર' નામે વિખ્યાત ગ્રંથમાં 'પારા'માં દર્શાવેલ નાખી સોનું બનાવવાનો હલ્લેખ છે અને 'રસરાત્ન-સમુચ્ચય'માં રસાયનશાસ્ત્રી કેવો દોનો જોડેએ ને તેણે પોતાની પ્રયોગશાળા કે રસાયનગાર્યાંમાંથી તેને વાળું છે. પારાથી કપથોગી પદાર્થો બનાવવાનું ખુબ તે વખતના વિજ્ઞાનીઓ લખતા, એટલે પારા સંબંધી જ્ઞતા હલ્લેખો પણ ઘણા મળ્યા આવે છે. જૂનાં પુસ્તકોમાં પારાને 'રસ' તરીકે ઓળખાવ્યો છે.

પદ્મિગના દેસોઈમાં ડૉ. સ. પૂર્વે કપથોગી ઔક તત્ત્વજ્ઞાની ઝંકિ-રોટાએ સૌ પ્રથમ પારા સંબંધી જલ્લેખ કરેલો મળ્યો આવે છે. સામાન્ય કપથોગી પ્રવાહી ધાતુ એટલે પારા. ત્યારબાદ રસાયનના પ્રાચીન સાહિત્યમાં 'પ્રવાહી રૂપ'ના નામોને તે જલ્લેખ મળી આવે છે, તે પણ પારા. મૂળ લેટિનમાં તેને 'હાઇડ્રાર્ગિરમ' કહ્યું છે, જેથી અર્થ પ્રવાહી રૂપું થાય છે. આ ઉપરાંત એલેક્ષ બાપાર્ગા પારાની રાસાયનિક સંજ્ઞા તરીકે મિર્મ વપરાય છે. પારાને જૂના કાળમાં 'કિયક સિલ્વર' પણ કહેતા. આપણામાં પારા 'દરણિયા પારા' તરીકે સામાન્યતઃ વિશેષ ઓળખાય છે, કેમકે તે પ્રવાહી ધાતુને પારકા રૂપમાં તે દરજ્જાની ગારક સરની ને છટાની બનાવે છે.

અસલના ઇમિયાગરો પારાને ધાતુઓના સંત્વરણ લેખતા. પારામાંથી સોનું બનાવી શકાય છે એ માન્યતાને કીમે તેમનામાં પારા પ્રત્યે એક પ્રકારનો મોહ હતો અને તે માટે અનેક ઇમિયાગરોએ પોતાની અમુક્ય નિઃશ્ચી પણ વેકરી નાખી હતી.

કેટલી રીક્ષાઓમાં પારાના નાનાનાના ફાણા મળ્યા આવે છે; પરંતુ તેનું મહત્ત્વપૂર્ણ અનીન તો સીનાયાર છે. તે પારા અને ગ્રંથોમાં સંચયનિત પદાર્થ છે (HMS) અને તેમાં ત્રણ રૂપો પારા હોય છે. આ ખાનગી મુખ્યત્વે રૂપેન, ઇલાલી, ચિકકિડો, અલેરિક અને ઓનમાંથી નીકળે છે, જેમાં કીલાલી સૌથી વિશેષ પારા પેદા કરે છે. તે બોલે મંજાર રૂપેનો આવે છે. બલગરમાં તે છદ રત્ન બનાવવામાં અત્યંત જોડાણ કરવામાં આવેલો અને છે. સમગ્ર દુનિયાં તે 1૩૬ મહોએ પારા દોષાથી બિરતલ પારા તો સાચ વજન લાવે છે.

તેના ખનીજમાંથી પારા કાઢવાની રીત સાવ સારી છે. સીના-ખારો દરવા પ્રવાહમાં લીધાં જળમાં આવે છે, આ કિવાથી ઉપવાસનો આકર્ષણ બંધક સાથે જોડાવાથી સફેદ ડાંગરકાઈ વાણુ બને છે અને પારા છૂટક પડે છે. પારા પર હલવાની ચમર થતી નથી અને કહીની કપ્થોગી પારો બહુલ દોષાથી તેની ગામ્પ થઈ જાય છે. તેને ફરી ફરી પાઠવાથી પારો એકઠો થાય છે.

ખનક પારો શુદ્ધ હોતો નથી. તેમાં સીમું ને વાંચું દોષાથી તેના પર કાચાપરકઈ પડે જાય છે. શુદ્ધ પારો તો રૂપા જેવો સફેદ ને ચમકવિત હોય છે. પારો શુદ્ધ કરવાની અનેક રીતો છે. રોમેન લેખકોમાંથી તેને ગળવાથી પણ અત્યંત એક શુદ્ધ રીત કીમી કીમી છે. પણ વિશેષતઃ તો રાસાયનિક ક્રિયા વડે શુદ્ધ કરેલા પારો જ વપરાય છે.

આખી આરથી સૌથી પૂર્વે પારાનાં એ મુખ્ય ઉપયોગ હતા : એક, અરીસાની બનાવટ માટે; (કાચના પાઠવના લાગમાં પારા-થેળો મિલ ધાતુ ચોપડવામાં આવતી); અને બીજી, ખનીજમાંથી

સોનું કાઢવામાં. આજે તો બીજા પણ અનેક ઉપયોગમાં પારો વપરાય છે. છતાં તેના મહત્ત્વના પ્રમાણમાં તેની વપરાશ ઘટી ગઈ હતી નથી. પારાને બદલે ઉપયોગમાં લઈ શકાય એવા નવા પદાર્થો પણ સોધાયા છે.

બીજાકે કંઠીમાં પારો સારી રીતે વપરાય છે : માધુરી આર્ક રેડીયુમેટ્રીની બનાવટમાં, રેડીયોરેસમાં, યોટોમેટ્રિક રિલે-માં તથા ચર્મોમીટર, યોર્ડોમીટર વગેરે વિજ્ઞાનનાં સાધનોની બનાવટમાં પારાને ઉપયોગ થાય છે. વરાળના લોહકરમાં જેમ પાણી વપરાય છે તેમ જવે પારાની ગામ્પવાળાં બોઈલર પણ અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે. આવાં બોઈલરોમાં શરૂઆતમાં ૧૦૦ ટન જેટલા પારો લેખે છે. પરંતુ આવાં બોઈલરો ઘટ જૂનુ જમાવે જ આવે છે.

રસદારૂ-લેખકોની બનાવટમાં પણ પારાનો ઉપયોગ થાય છે. સીનારૂપના ખનીજમાંથી એ ધાતુઓ કાઢવા માટે પણ પારો વપરાયો પણ બીજી સરની ક્ષેત્રો અસ્તિત્વમાં આવવાથી આ ઉપ-યોગ લગભગ તળેલો થઈ ગયો છે. પદાર્થો દરાર તરીકે વપરાઈ માધુરી કુલમિનિટ બનાવવામાં પારો પુષ્કળ વપરાયો; તેને બદલે જવે લેક એકાદમી ઉપયોગ વપરતો જાય છે. ઓપરેશની બનાવટમાં તો પારો જૂના વખતથી વપરાતો આવ્યો છે. રસકપર, ફોસફોર અને એવી બીજી દવાઓ પારાના જ પદાર્થો છે. વધારાના લભિયે રંગવાળાં જે રાતો માધુરી કોલકસાઈડ વપરાય છે તે રાતો લેવ-થોડાં તે એક કબજર વધેથી કોનાઓ રેજ તરીકે વાપરે છે. માધુરી બાઈટર ફેક્ટ હેટ ત્યાર કરવા જેમકે વપરાઈ આવે છે. બેક્ટેરી બનાવટમાં પારો બેપરેન્ટે જસ્ટ લેખે છે. સોડિયમ મિશ્રત પારો રાસાયનિક ક્રિયાઓમાં વપરાય છે. સોનું, રૂપું અને જસ્ટની સમી પારો મેળવીને એ મિશ્ર ધાતુ કાંત મરવા માટે વપરાય છે. પારા-વાળો એ મિશ્રધાતુ 'લેગાલમ' કહેવાય છે.

રસકપર, વાદકાચના કાર્યમાં ઓલરોને જાંતુવિહીન કરવા માટે અત્યંત મહત્ત્વ ધાવણુ (૦.૦૧ ટકા) તરીકે વપરાય છે. તે અત્યંત જોડી સફેદ છે. કડાક ને ક્ષણથી આ હલકાં રૂપમાં જરૂર હોય તો તેના મારણુ તરીકે ટકાની કાચી સફેદી ખબડાવરી અને પછી કડકી કરાવવી. લેવિંગલ તે જુલોળ માટે જાણીતું છે. કાર્બનિક પદાર્થ-સંયુક્ત પારાના અન્ય પદાર્થો ત્યાર કરવામાં આવ્યાં છે. તેમાંના કેટલાક ઓપરોમાં ઉપયોગી થાય છે. જેમકે, માધુરીકોગમ વિનાસક ઓપર તરીકે મારમાં આવે છે. આધુરેતમાં પારાના કો-બનાવો ઉપયોગ થઈ જતાં હશેમાં કરવાનું સૂચનું છે અને ઘટ થવા સેક પ્રયત્ન પારાને ઉપયોગ આપ્યાં હશે માટે કલે.

સંવેદક અનાજમાં જિવાત ન પડે એ માટે પારાની ચેપટી કરી તેમાં મૂકવામાં આવે છે. સોનું, વાંચું વગેરેની બીજાને પારો વચવાથી તે સફેદ થઈ જાય છે; ગાંબોના પેસ્ટો બનાવવા જેણે છે, ને સોનાની બીજીને પારો એ તે તે પણ સફેદ થઈ જાય છે. આસેડ પડ પાઠવા નાઈટ્રિક એસિડ વડે ધોવાથી નીકળે જાય છે. આસેડી તેમાં હાઈડ્રોથેરિક-વા સંદર્શનિક એસિડના પાઠવા દ્રાવણુથી પારા પર અસર થતી નથી. ખાણીમાં ધાવણુ વાણુ જો એકઠા કરવા પાણીને બદલે પારો વપરાય છે (અનુદાન પૃ. ૨૩૮મું)

માધુકરી

આવો પ્રાણીને આપો, આવો શુદ્ધ અનાયો,
આવો કિસ્તાન મુસલમાન ને ગણતો,
આવો આવો પતિત નિમિષ નિર્મિત ચિત્ત,
માની મુજિના સર્વે સરખા ફતો,
માના અભિષેકલો, મંગળ આ ફૂલ ફલો,
સહુને રૂપશે નરો વારાધ મુખ્યતીરે
આરતશ્રીને શોક-સાગર-તીરે -અવરંધ થવાળી
નિઝામ

[સિદ્ધિદોષિદ દોષી થઈ પછી તેમની પ્રવૃત્તિ કરવાની પરિણામ રૂપ ને કેટલાક અરિષ્ટ પ્રસીદ્ધિ સરકાર સમક્ષ લેવા થયા છે તેમાં હેડાખાદના પ્રમ આને સૌથી વધુ ડોક્ટરીનો થઈ પડ્યો છે. આના નિઝામ બીબ દેશી રાજ્યોની માફક હિંદ સરકાર સાથે લેવાવાની તથા રાજ્યમાં અવાળાવાર મુલકીય સરકાર સ્થાપવાની ના પાડે છે, એટલું જ નહિ પણ પોતે સ્વતંત્ર છે ને હિંદી સરકાર સાથે તેના સંબંધિયા તરીકે જ કસાર કરવાનો હક્ક ધરાવે છે એવા મનોરથો રાખે છે. પણ ઇતિહાસ કહે છે કે નિઝામ કહી પણ સ્વતંત્ર નહોતા. આજ સુધી મુખ્યત્વે મરાઠા કે અંગ્રેજોના માંડલિક તરીકે જ તે જીવ્યા અને ટકી રહ્યા. જળી નિઝામરાહીની સ્થાપના ને વિકાસનો ઇતિહાસ ઘણી જ વિશ્વાસપાત્ર ને દગાખોરીથી બજેલો છે. એની સ્થાપના કૌંસીરીને થઈ, તેના સંવર્ધન પાછળ કંઈ સાતળાઈ જોવાયેલી નેત્રા આજ સુધી મુખ્યત્વે, મરાઠા ને અંગ્રેજોની દયા પર તે કેવી રીતે ટકી તેનેક અહેવાલ મુકાઈને રીત્યે, 'મીર', 'મિસ્ત્ર' ને 'ઇન્ડિયા' પરો પરાયી વારવી નીચે આપેલો છે.]

૧૭મી સદીની અધવચમાં સુણાશાથી શેખ-કવ-હિંદુશામ નામનો એક મહત્વાકાંક્ષી પુરુષ પોતાનું નસીબ આજમાયવા વિદગમાં આવ્યો અને શ્રીરંગદેવના સરકારમાં નોકરીએ રહ્યા.

માળો બાંધવાની તેની આદ્યુત જાણે લીધે, 'દરજ', જે યદ્યપાનાં નામથી વધુ બધીતું આપણું આ પરિચિત પંખી કદમાં તેા સી પંખી કરતાં નાનું છે; પણ માળો બાંધવાનું તેના ભેટું કોશક કોશી નથી, બીજાં પંખી જેટલું જર માળોનું બાંધવાનું તે કાંઈક માંડાની જે પાંખની કિનારોને ટેરા, પરાગ કે કોળિયાની ભગના લાંબા પાંખો વડે સીની લઈ આકાશેએ ખાલે રમે છે. માંડાં નાનાં હોય તે: એવું પણ પાંડાં સાથે સીની છે છે. સોય તરીકે તે પાતાની બાજીદાર થાંચનો કાપચોય છે, ને માળો કંઈની નબળાં તે માટે બંને પાંખો મોટા પંખુ માટે છે! પછી તેમાં લીન કે 'માસ' મૂકી તેને રહેવાયોગ્ય બનાવે છે. આ માળો પહેલી નબળે તેા શાકન ખાઈકાઈ થે ન આવે; કારણ પાછળથી જોતા તેા તે પાંડાં જેવું પાંડું જ લાગે!

વારી, અિતર કે શહેરીના ભાગ્યભીષીના નિવાસી આ પંખીને ભોગ્યભી કહેવું તેા સાચું સહેલું છે. આજુ, આંચે તથા પંખી રતાપા-પડતાં, પાંચા તથા બરેટા પાપડી અને પેટ તદન સફેદ. પણ તેની વિશિષ્ટતા છે પંખી શરીરના પ્રમાણમાં કંઈક થોડી છે પંખીની પાંખાં એવાં અદ્યોતરીને કમસર કાઢવા-જેલાં હોય છે કે ભલે નાનકડાં બધાની પંખા! આકરી કરતાં નાના આ પંખીને આવજ તેના શરીરના પ્રમાણમાં થતો મેળો છે, અને 'દરિદ્ર... દુખિદ્ર... દુખિદ્ર... મિત્રી શોધોડી' એવા મોડી બોલી તે 'આજ' છે. તેને આજમુની પાંડક એક રથળ બસી રહેલું મંગતું નથી. સદત આમથી તેમ કહેવું જ હોય. નાનાં છપ્પતુઓં થી તેના ખોરાક છે જુદા રમતી તેની બીજા ભે જાને પામુ બધીની છે. અગ્રિયથી સપ્ટેમ્બર નેવાં હડાં મુકવાનો કાળ, જીવનથી તલેકે કુદ જીવે માળો બાંધી પાંડાંની હાલવાનો સ્વાસ્થ્યપાત્ર સફેદ કરી પડાં તે મૂકે છે.

ડાનો બાહુ : નિઝામરાહીના આદિ સંસ્થાપક મીર અમરીન નિઝામ-કવ-મુક, અસંખ્યા પહેલા, ૧૭મી બાહુ : હેડાખાદના હાલના નિઝામ મીર કરામતઅલીખાન.

તેનાથી કેવળ રેતો યુક્તિમાં જ નહિ, પણ હૃદય, ફેફસાં, મગજ, કોસ્ટોસ્ટ્રનમ્, ઈન્ડિયન ગ્લંડ્સ, બાળોમાં પણ આરોગ્ય તથા મૂળ સ્થિતિ સમવાઈ રહે છે. તેનાથી લોહીની જિંદગી બરાબર ચાલે છે તથા નાદીઓના યોગ્ય સંકોચવિકાસ થાય છે. પણ ચોક્કસપણે વરે સીધી સારસ અને સીધી અસર થી દોષ તેા તે આંતર-ક્રિયા(Glands) ઉપર. માનવ શરીરમાં સીધી મદદરત્ન રચના એ ક્રિયાઓ મારા છે. શરીરની સર્વ ક્રિયાઓ તથા અવયવોનું નિયંત્રણ આંતર-ક્રિયાનું કરવાનું, તેમ સામે પ્રતિકારની શક્તિ કાળના રચનાનું તેના શરીરનું અંદર સ્વાસ્થ્ય જળવધવાનું કાર્ય છે જ કરે છે. તેમનું કાર્ય જો બરાબર થાયે તેા શરીરનું સ્વાસ્થ્ય હદીન બચે. શાકોના વિચરમાં એ ક્રિયાઓનાં નામો તથા આંતર ક્રિયાઓ છે. આરોગ્યો દ્રાસ આ ક્રિયાઓ પર સીધી અસર થાય છે. જેથી અસર કરનાર કેટલાક આરોગ્યો તથા ક્રિયાઓનાં નામ આ પ્રમાણે છે: (૧) બિનિયત ક્રિયા માટે દ્રાસન; (૨) પિત્તુદરી માટે સ્ત્રીપાસન; (૩) યાદશક્તિ: સર્વગ્રાસન; (૪) હીપર: મત્સ્યેન્દ્રાસન-જગાળી આ-નુદન; (૫) ખરેખર: મત્સ્યેન્દ્રાસન કાળી ખાતનું; (૬) ક્ષોભ-વે-નિષ્કાસ: હરીયાનબંધ, નીસિ; એફ્રિનાસ; મધુસાસ; (૭) કિન્નની: શુન્ઘગ્રાસન,સાતશાસન; (૮) રેડેકીડ: સિદ્ધાસન, પદારાસન. યોગ્યાસાસ કેવળ શારીરિક સ્વાસ્થ્ય ને વિશાસ માટે જ નહિ પણ માનસિક સ્વાસ્થ્ય માટે પણ અત્યંત ઉપયોગી છે તેના અભ્યાસથી યાનની યોગ્યતા તથા માણસનું આત્મિક જળ પણ વધે છે.

શરીર અને મનનું આરોગ્ય સાચવવા ઉપરાંત યતુષ્ઠશરીરના રોગો દૂર કરવા માટેની આજ્ઞાપદ્ધતિ તરીકે પણ આ યોગ્યાસાસનું સ્થાન પૂર્ણ-શીલ છે. આજ્ઞાની અને ઉપચારપદ્ધતિઓ—આયુર્વેદ, કુશીપથી, લોપાન્કોપથી, જ્ઞેષ્ઠપચાર, કોષ્ઠમગપથી, ફિરલુ ચિદિ-કાન્કા-પેશી કોઈ પણ યોગિક પદ્ધતિ જેટલી કાર્યની અસરકારક, તથા અિતમ્ભાસ નથી, અને અધે તે રોગ દૂર કરવાની તેમાં શક્તિ રહેલી છે. માત્ર તે માટે તેના નિષ્ક્રાન્તની હેખરેખ નીચે લાંબા વખત સુધી તેના અભ્યાસ કરવાનું મૈયં તથા ચોષ્ટ ન્દરી છે.

આત્મવર્ધન ન જીવિતીની કલ્પનાઓથી, હિંદની જ પાતાની આ ક્રેષ્ઠ આરોગ્યવર્ધક ને રોગવિનાશક પદ્ધતિના સામાન્ય જનતા પાતાના રોગના વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરે એ ઘટ જ નહિ, આનરપક પછુ છે. —“સિન્ધુપ્રદેશિકા” નામે પુરુષ પરથી (સુદેશ: નનાં પુરુષકો)

હાદમ અને બહુભુખી દેશ

હાદમના રસમાં જે અધાર ગુણ રહેલા છે તે બીનાં કુતોમાં મળેલા દુર્લભ છે. હાદમ સ્વભાવે હંકુ, માલી ને રોષણ છે અને એનામાં અજળ પિત્તસાગક ગુણ રહેલા છે. એટલે જ પિત્તવત્તવા દરહીને હાદમના હાણા ચુસવા આપનામાં આવે તે તેને વારંવાર લાગવી તુષા શાંત આવે છે. પેટમાં થતી જગતરને હંક વળે છે ને પિત્તના કારણે વારંવાર આપતા હલકીના હાણા બંધ પડે છે.

ગરદા ને સંમદલીના દરહીએ કે જેમનાં આંતરદાંની આંતર-ત્વચા કોણ પાત્રી મૂળ આળી થઈ ગઈ હોય છે અને કોઈ મદાયે પેટમાં જતાં આંતરદાં તેને સહન નહિ કરી ચકાચી અગાદ પેઠ મઈ જાતા થાય છે, તેવાઓને હાદમના રસ આંતરદાંની આળી ત્વચા પર ગુણુ કરે છે. ગુગડાં ઉપર જેમ આપણે હિંદી લેપ કરીએ અને હંકક મળે, તેમજે ત્વચાને હાદમના રસ અસર સંચિત્તમાં દાખી મૂકે છે.

એ જ રીતે એ રસે સોદાની અંદર પણ પેઠાં(મસોડાં)ના આળા બાળને રૂપા છે, મળાની બારી ઉપરના સોતને એટા કરે છે,

હાદમ આળી પાટણ પરપોળોને ખસેડી બળાને રમકડ અને સમર્પ-પણુ બનાવી આપે છે. હરની એ જાળી પાટણ જગાળને સહને માણસને ખાંસી—હુખી ખાંસી વાંચેવા સલામી દોષ છે, કારણ આરોગ્ય આધેલા રસમાંથી ઉર્ધ્વગતિએ બળાની બારી તથા બળા ઉપર આનેલો કદ બેચેરી નાખવા કુદરત ખાંસી રૂપે અડક ફેરવે છે. હાકમનો રસ તે જગ્યાએ લાગાને બળાની સંકલ્પ જેવી રીતે કરે છે કે જે ઉપરથી આ ખાંસીને ધેરોમાં બંધ થાય છે. તેમ જ બળાની બારી મુષરપાત્રી આળાની બહારી કંઈકાવા કંઈકાવા દૂર થાય છે. આથી જેમને આવાળે રોષણ છે તેઓને કંઠ સ્વાભર ખુલે છે. બીડીયા પો-પોને તથા સીપારેટા ચૂસીચૂસીને જેમણે-ગળા અને આસ-નળીને હાદમની ધમણુ જેવાં બળાની નાખ્યા હોય તેમને હાદમનો રસ અસર વિચલિમાં લાવવા માટે સુંદર કાર્ય કરી બતાવે છે.

હાદમજલ અને જલમગ્નમાં રોડાવાળા માણુએ જે નિયમિત આરબના હાણુ ચૂસે તેા તે રસ દાંતના મૂળમાં કોટેકે પહોંચી મૂળ જગ્યાને સરો બંધ કરે છે, સામારજ્ય સુક્ષ્મા પેઠાં રમકડ ને નીરોગી બતાવે છે ને પછી કાંત મનુષ્ય થાય છે.

હાદમના રસમાં અવ તવ છે, ગુદકોષ છે અને લોહ પણ છે, વળી અન્ય રીને ઉત્પન્ન કરેલાં ઔષધીય વસ્તો કરતાં જેનાં આ તરફ નિદોષ, હરની અને શરીરમાં તરતા સર્વ જલકી મળ્ય છે.

હાદમ વંદુરરત માણસને માટે બુખ્યા પેટે લેવા કરતાં જગ્યા પળી લેવું વધારે સારું છે; એટલે કે બપોરે મોજન લીધા પછી ચાર કલાકે લેવાય છે જે વધુ લાભકર્તા છે. કારણ કે આરોગ્ય દુકંદા આર કલાકે વધેચાઈ હોનરીમા રસ થાય, તે વખતે તેમાં હાદમનો રસ ઉમેરતાં જે રસ અગ્રસર સાથે હોનરી અને આંતરદાંમાંથી વહેલી વડે રોષાળને લોહી સાથે મળી જગ્યા પ્રચલ કરે છે.

મૂઝા રસથી વરપર હાદમના હાણુ હાદીને શુક્રાવધા અને તેને આવી, રસ અને કલારી બીજાને દુષો દુષી કેવો એ જ હાદમ ખાવાની સરસ રીત છે, જેકે બીજ ખાવાથી પણ ખાસ તુકસાન નથી, પરંતુ નાળાં દોનની નાળાંને એ પેટમાં ખૂંચે છે તેમજ કબજિયાત પણ કરે છે. એક માણસ અરધો રોષ જગ્યાના હાદમમાંથી નીકળતો રસ એક ટેલે લે તે કોઈ તુકસાન નથી. એટલા રસ તેા ન્દરી પણ છે.

મણા માણસોને નસકોરી દૂરી નાકમાંથી લોહી પડે છે. કેટલીક વખત માયા ઉપર પાણી રેવાથી આ નસકોરી બંધ થઈ જાય છે. પરંતુ જ્યારે આ પ્રમાણે નસકોરી બંધ નથી થતી ત્યારે હર્લ મરેલીકમાં આવી જાય છે. તે વખતે હાદમના કૃષ તથા લીડી મરે (જે નાચનું પાસ) પત્થર ઉપર ઘૂંટી તેમજ સહેજ પાણી નાખી, જે ઘૂંટેલી લગલી એક વ્યવસાના દુકાનાં વર્ક દર્દીનાં નસકોરામાં બળે બાંધે-પાંચ દીપાં બેળી રીતે મૂકવાં કે તેના મગજની અંદર તેના રસ નાખી લોહી તુરંત બંધ થાય છે અને લોહા દિરસ ગાળુ નાખવાથી વારંવાર થઈ આવતો નસકોરી કૂટવાનો વ્યાધિ પણ નાબૂદ થાય છે.

—નૈદ બદરજ નરોશમ શાકી

હાદમના ત્રણ પ્રકાર છે: ખાદાં, નીડાં ને ખટાંપીકાં. એ ત્રણેના ગુણોધર્મો ફેર છે. આપણે ત્યાં હાદમ ઘણે રથને થાય છે. પણ અત્તજરતાનના ગરકેતમાં થતાં હાદમ ઘણું કિત્તો દોષ છે, જે મરેડી હાદમ કહેવાય છે. સોસપટ્ટમાં બાળનગરી હાદમ વખતુથી

હાદમમાં જસ બદ કાંતો નથી લેવાં; પણ બનીયાની રોષામાં એ મુંદર રૂકને રચાન મળેલું છે. તેનાં કૃષ પણ રેખાવડાં દોષ છે. પણ આપણા પ્રાન્તી કવિઓએ સુંદર નારીના સુસોબિન દાંતને

આ માસ (ઓગસ્ટ) ઇતિહાસમાં

તા. ૧૦ રવિવાર જન્મ બેઠા સિદ્ધ હશે. ૯૦. ૧ પ્રથમ પાંચાલકના રાશીમાં ડિગ્રીનું મૂલ્ય, ૧૬૧૦.
તા. ૪ હેરિટિક્સ પર લાંબેચે આરોપ મુકનાર રાવ નેત્રકુમારને તેણે ઘેરથી આપવી, ૧૭૭૫.
તા. ૧૦ જ્યોત્સ્નાની પ્રજ્ઞાત વેધદાતા ધીનીચની રોષલ ઝાંઝરવેટરી રમવાઇ, ૧૧૭૫.
તા. ૧૩ પંદરમી કોચેસના પ્રમુખ ને જાણીતા અર્થશાસ્ત્રી રમેશચંદ્ર દત્તને જન્મ, ૧૮૪૮.
તા. ૧૬ અસ્પૃશ્યતા-નિવારણની સમર્થતા સરકારે બંધ કરનાં આંધ્રીજના રમવાસ, ૧૬૩૩.
તા. ૧૮ રૂઝવીટી ટાકિયોજ્વાલ રસ્તે વિમાન-અકસ્માતમાં મુખપાચવડ બોલનું મૃત્યુ, ૧૯૫૫.
તા. ૨૪ જ્યોત્સ્નાની અલ્પા પિતાને પ્રેમસીની બહુતાના ભેરણીકાલિનર્મણદો જન્મ, ૧૮૩૩.
તા. ૨૫ રાજાજીપુરામાં કાલકર્દિદે જાણીત રવીરની સુભાષ 'મેતાલ' બન્યા, ૧૯૪૩.
તા. ૨૮ હરિયાણાનાં તારનાં રોડનાં દોરા પ્રેમજન સમગ્રની રેડિયોનાં નોકલનાં, ૧૮૫૦.
તા. ૩૨ બાબ જીજ્ઞાસીમાં કાંતિદર જીજ્ઞાસીકાર બાબ મેરીયા પ્રાંટોસોનીને જન્મ, ૧૮૫૦.

પારસી કોમે દિંદના સ્વાર્ત્ર્ય-જંગમાં હાહાકાઈ નવશે.

રાજાહારજી ઉપરાંત બીજાં કોષમાં પણ તેમજી મહારાજા હામગીરી બનાવી છે. મુંબઈ-ની હિંદી નેપાળી વેળગરની સ્થાપનામાં તેમનો મોટો ફાળો હતો. પ્રેસિડેન્સી કોસ્ટરની સ્થાપનાને પણ તેમજી જ સંદર્ધ પાયા પર મહેન્ટ. મુંબઈ કોષોપરિચાનના મા. તે ૩૦ મુદ્દા સભ્ય તે ૧૯૪૦માં પ્રમુખ હતા. બજી મુંબઈ ખાસગરના, હિંદી પાસનામાં અને હાન્સિસ બ્રાહ્મણ રહેતા સભ્ય તરીકે ૧૯૬૬ ને વેષ્ટ દીઠા કરી નેઃસ્થાલીમાં ખજાનગાર મચાવતા. આર્થિક તથા ન્યાયર વિષયક પ્રશ્નોની બાબતમાં તે તેમજી સ્થાન અનન્ય મણાવે. ઇઝપારિચિત્ત મેંડ બીજી ઇન્ડિયાના ચવરત બનાવવાં બાજે જ સોળે મણવં માતે તેમજી મહેન્ટ. એ સિવાય બીજાં કમીશી, વેપારી સંસ્થાઓ, બંધા, વેદીશા અને સ્થાને તેમજી સાંઘ સંઘેષ હતો. ૯૨ વર્ષનાં સાંજુને કાર્યરત છતાં છત્તી ઈ. ૧૯૬૬માં તે સુરુ પામ્યાં.

જાન્યારીના આઠના વિનાશ : આ માસનો પ્રસંગ-વિશેષ : ઇલાલીમાં નેપાલ સરકારી ૧૫ માઈલ દૂર વિસ્તરિયસ પહાડની તળેટીમાં દરિયાકાંઠે આવેલું પોપટીગઢ નગર ઊંચી સહની શાગમાર્ગે તેમજ જીવના વેલખની ટોચે ૬૫ ગમીરો લગા ધકીરેલું એ વિશાલ રમણ વિહાર મંદિર પ્રધાન્યમાં લેગેલું. સમુદ્રથી ધીકતા એ સહેરે પર-કંઈરતેના પહેલા પ્રમેષ ઇ. સ. ૬૮૫માં જાતેથી, ધરતીકાના માચકથી તેનાં ધણા ઘરો, ૩૫૫ ગયાં, તેમાંથી ૬૭ થી વળી ન વળી તેમાં તે ઇજ્જા જોખમટની રજમીથી વિસ્તરિયસ જાગવામુખી એકાદ પ્રમેદ પ્રકોપથી કાચો કે ચોક ન હાકાર્યા ધગધગા લાવા રસના ૧૫થી ૨૦ ફૂટના ઘેરે આખા સહેરે પર પથરાઈ વધવા અને ધરી પહેલેલું ધીન્નું સહેરે કાણાધ્યાં બસરિયલું બની ગયું ત્યારથી ૧૭ સદીઆ સુધી તે માનવવિરતે પરથી ભૂંસાઈ ગયું. જ્યાંના ઇ. સ. ૧૭૮૪માં તેની આકરિમક દાગ લાગી અને તે પછી રજે પથે ઇ. ૧૮૧૭માં તેનું સ્વચ્છતિરતનું મોડાનું શરૂ થયું. જ્યાંને પછી આનાં ખેરેરો લગા મળ્યા અનેથી એકે દલાગા વસેજી પરથી જોની સમૂહ અને જોના સ્થેરક વિનાસનો વાદરો ચિતારે આવીને સેગમન ખડા થાય છે. . .

(આગત ૧૯૪૮) ૨૫૭

નવા પુસ્તકો

નવજીવન પ્રકાશન મંદિરનાં પ્રકાશનો

[illegible]

આર. આર. શેઠની કંપનીના પ્રકાશનો

सुनं महिरः मराठी साहित्यना समर्थ लेखक श्री वि. स.
पांडेकरनी विद्यादा देवदत्त जो यांनी नवलक्ष्या वया ५१-८० मुंबई
यातमोनी ४०-९० पुरेतासो सरस अमुदाहः करनी जोपाय जो
पिढास, पिढास, ४०-९० ह्दुतुं ज्मने १९००: शो गोरवकल्लो अमोनी जेक
मो गोरविक नवलक्ष्या, २०-९०: ज्वन-देव-न (मंड पढेयो): जेक
मो गोरविक अपुढे नवलक्ष्या: १० सुपुढी, संपादक-समयवादी
मो ह्दो, ४०-९०: सहायता मांथी: ग. मांथी जिये शी-न-नाय
हा ह्दो लोयो लोयोनी संपादक: मज्जो ज्युसाक टाकत १-४-९०

ક્રમશઃ પ્રકાશન મંદિરનાં પ્રકાશને।

અંચમૂત : ૭ પાત્રોની કલ્પિત સૃષ્ટિ જાણી ફરી તેમની કેવળ
અર્થશો દ્વારા પોતાના કાવ્યમય ચિંતનશીલ વિચારો રબૂ કરતા
"શ્રી સ્વીન્ડ્રનાથ કાકુરના ચેક અધિનિવ પુસ્તકોના અનુવાદ : કરનાર-

नमोऽस्तुते परमेश्वर, २-८०; शिशु भारती अंधभावा (पद्मेक्ष
सेठ): 'जलधारियाणां पराक्रम' भाष्य भाग तथा 'जलधारिणी
जलधारी' किं ६ पुरतःकोना कुत्र ४०० पानां, धारणने रोजक
तथा मनोरंजक वातां साहित्यतुं वाचन भाष्यनी सखिन अंधभावा-
ना पद्मेक्ष सेठ छत्र पुरतःकोना लेखक: दमजनां सौमि, कि. प-००

ધતર

રાજ્યકોડલોલ અને ખીચી નાંદડોઃ ગાનવ પ્રકૃતિનું નિરૂપણ.
 રેખાલાયવ, લાગળીભર્યું સેવાંકકોરાલ આદિ અનેક યુએને ધારણે
 ઇન્દ્રનાગની નાટ્ય-સાહિત્યમાં આનોમાં કાવ્યો આપતાં શ્રી યશોધર
 ન. સહેતાનાં આગ્રહ 'કુમાર'માં પ્રસિદ્ધ યુએનાં પાંચ નાટકોને
 સંપ્રદાય : પ્રમુખનાં સાહિત્ય સમ્રાટ, અગ્રહાવાદ, ૨૮-૦૦ લી.
 એવરચંદ્ર મેઘાણી : ૨૧. મેઘાણીશ્રી વિવિધ યુએનોને સમજાવે
 પત્રોને સંપ્રદાય : સં. મહેન્દ્ર મેઘાણી, પ્રમુખ તારાચંદ્ર રવાણી, નવ-
 રાજન કાશીવર, મેઘા આંકડિયા, સહિયાવાદ, ૩-૦૦; સંપ્રદાય-
 સાહિત્ય : રણાનું તેજ, અંબરધા, નિયમ, પ્રકાશ ઈત્યાદિ વિષે
 કાનૂની રીતરિવાજો, ધારાઓ ઇત્યાદિ વિષે આશુવત્સરીને વિદેશના
 ભરી ગાદિની આપગ્રહ વપયોમી યુરતક : સે. ન. બિ. આદમી, પ્રમુ-
 ક સંપ્રદાય આગનલાલ મોરા, માર્કીપામી, અગ્રહાવાદ, ૬-૦૦;
 અંબરધ યુરત : કુમારના વાચ્યોને રૂપરિચિત્તી શ્રી હાર્દાસ
 સંપ્રદાયની પ્રમુખ-અગ્રહ વોની ૨૧ રસપ્રદ વૈજ્ઞાનિક નવલકથાઓને
 સંપ્રદાય, વિરેન્દ્રી નેરેડ મોયે : પ્રમુખ આશ્રી યુરતક બેઠાર, રાજ્યપદ
 સૈદ, અગ્રહાવાદ : ૨૮-૦૦ ફેલસાથે : અગાળના ભક્તીતા લેખક
 આકથ-ચંદ્ર વંશીપાદ્યાવાની કોલ સામાજિક નવલકથાઓ અનુવાદ :
 કરનાર-અમણલાલ સોળી, પ્રમુખ વેરા એન્ડ કંપની પબ્લિકેશનલિમિટ્ડ.
 ૨૮, રાજકોટ બીરકલ, હાલનાગની મુંબાઈ ૨૮, ૩૦-૦૦; આશ્રી ક્રિડા :
 આશ્રિય આશ્રયનાં મુખ્ય કર્તાઓ શ્રી ભાગ્યજીને ડા. બંધે પૂરાં થયાના
 પ્રસંગે તેમને અર્પણરૂપે અર્પણ વરદેશી શ્રી પૂર્વલાસને ડા. મુન્દાને
 નાનારેડ સંપ્રદાય, પ્રમુખ આશ્રિય સંપ્રદાય, ૩૨, હેમ્પાદે રો, રોડે,
 મુંબાઈ-૨, ૧-૦૦; અર્થેના : શ્રી અર્થેનાને અર્થેનાનાં, તેમના
 નવલકથાને વળી લેતાં કાપચંદ્રકેડે સે. ૧૧ની નાટક ગાદી, પ્રમુખ

આનંદ આચાર્ય, પૈંડિતો, ૧-૪-૦; રંગચુડી; શુભાત્મ
 નાપીવા કલાકાર ત્રી મળાદિ ત્રિશીની આગળજીને તળાંપ સાથે
 રંગચુડીનો સંઘ: ૪૦ નવજન કાર્યાલય, મોટા અંકડિયા, ૪-૦
 યાવાક, સુખ ચિકિત્સા-ભારતી સાહિત્ય સંઘ, શિ મુખાણ અને
 અમલદાસ, ૩-૦-૦; યોગપ્રવેશિકા: આસન-પ્રાણાયામ તથા
 યુક્તિ આદિ યોગિક ક્રિયાઓ વિષે પ્રાથમિક માહિતી તથા તેના
 અભ્યાસવિષે કાયદાની આજ્ઞા સુવિધા પ્રદાતક હેલ્થ વિજ્ઞાનપ્રસાદ,
 પ્રવેશપ્રતિપાત્ર આચાર્ય, ૧૬, મિત્રાનગર, એસિસ્ટન્ટ, અમદાવાદ.
 પ્રવેશપ્રતિપાત્ર અરજીઓ: મહાત્મા ગાંધીજીના પુત્રીથી ખાંડી
 તેમની બરબતિજન્ય સુધીના બાળાઓને સગી માલિની તથા દેશ-
 વિદેશના પ્રખુલ યોગો આપતી આંગણીઓને મહાત્માજીના
 કલ્પલક્ષ દેશોમાટે સાથે જણી લેવું પુરતક; સંપાદક-હિલસાય ગ.
 ગોહતા, ૩૦ ભારતી સાહિત્ય સંઘ વિ., ૧-૧૨ ૦.

(ଆଗାମୀ ୧୯୪୮) ୨୫୯

માત્ર ચાર વર્ષના

સંગીન કામકાજથી

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ ઍરયોરન્સ કં. લિમિટેડ

મેળવેલી આદર્શ લોકપ્રિયતા અને અનુપમ સિદ્ધિ

પ્રીમિયમના આવકના આંકડાની સરખામણી

અત્યાર અગાઉના બધા રેકર્ડો વટાવી જાય છે.

	૧૯૪૫	૧૯૪૬	૧૯૪૭
આગ	૧૦ લાખથી વધુ	૨૫ લાખથી વધુ	૨૮ લાખથી વધુ
દરિયાઈ	૨ " "	૪ " "	૫.૮૦ " "
અકસ્માત	૧ " "	૪ " "	૫.૧૭ " "

કુલ પ્રીમિયમની આવક

૩૬,૦૦,૦૦૦

ઓગણચાળીસ લાખથી વધુ

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ

એરયોરન્સ કંપની લિમિટેડ

ચેરમેન:

સર બદ્રીપ્રસાદ ગોએન્કા

નાઈટ, સી. આઈ. ઇ.

ટેલીફોન નં. ૨૨૦૪૮

હેડ ઍરિસ: કલકત્તા

મેનેજર-મુંબઈ ઍરિસ:

શ્રી કે. જી. મર્ચન્ટ

૪૫-૪૭ ભેંસાલા રેલીડ, ફોર્ટ મુંબઈ

ટેલીગ્રામ: STANGENAL

અગાધાર સાખા: શ્રી. રમણલાલ જે. પટેલ ગ્રાન્ય મેનેજર, પત્રીક નિર્દેશક, બાવ રોડ, અમદાવાદ.

બાવનમર સાખા: શ્રી ગુલાબરાય સી. ગાંધી બાન્ય મેનેજર, મુખ્યકીઆ નિર્દેશક, બીજા માળે, ટેલિસ રોડ

ક્રમાંકમાંનાં સર્પ લખાણો, ચિત્રો અને કોટો હેતુપરિણામથી સજ્જિત છે.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

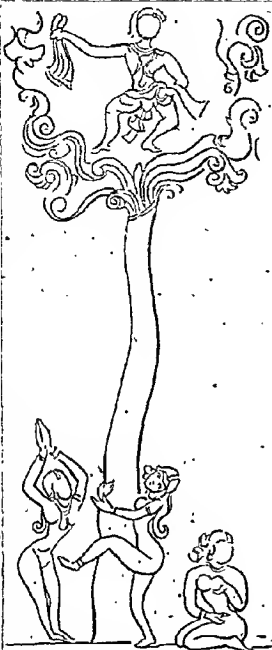
મગજના જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન થાય છે, ઘોણા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ બને છે, ખોટા મટે છે, યાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાઢ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક કુતુહાલો જાહેરો, પુરુષો અને બાળકો માટે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

બોટી બ્રાહ્મીના રા. ૩-૮-૦ નાની બ્રાહ્મીના રા. ૨-૦-૦
વધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ સેન્ડર્સ રોડ
મુંબઈ-૪

વિજયનગરના ખડકોમાંથી

‘મધ્વા પત્રો’

આને પણ

આમ જનતા કાપક વિના મૂંઝાય છે

•

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ મૂંઝવણ દૂર કરવા જનતા પ્રયાસ
કરી રહી છે

•

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રૂસ્તમ મિલ

દોસૂતી

અને

દુવાલ

કેમ્બ્રિજ

અને

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર મિલ નવજીવન મિલ
(કલોલ)

કાલિયાપાદમાં

પૂર્ણ વપરાતું

છાપેલું કાપક

ચોપલીન

અને

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

આ હિ ક માં રૂ નું કાં તણ

આપે અલિસામાં રૂ હોતયા અરે તપલી
નિરોજા પમાલુઆ અપકાય છે. તેના રસા-
વાગીમો કાવલુની આ પાંખનિ રેરકાય મેકા
પરે અરમેા પાલેશી રીમેયા અને અરમેા
દિદમાથી રીમેયા.

આરે શારાય જમનમાં રૂ નુ આમેતર રયા
લામું છે. અને તુતરાડે રોગ સમજ અમલની
જરૂરીઆતને પહોંચી વળે છે. પછી તે ચોલા
અને ભપકા તરે હોય કે છાવનની
જરૂરીઆત અરે હોય.

જે જે રસા આ રસાએ રીકો' મોજ વિરુ-
દ્ધામની એ રીકો' મોજ મોજ છે અને અપુત્રી
આમ કલિન રીકો' રસાએ આ રસાએ
રસાએ રસાએ રસાએ

અરે રેકાં રાગી ત તી રસાએ રસાએ
તેના વિષય કામેના તરેના રસાએ અપુત્રી
અપુત્રી રસાએ રસાએ રસાએ

સારીમો-પોલીસ-અમલ-
પી.દ. અમલ-પોલીસ-સીપાના
રસા-પોલીસ-સીપાના

કે લી કો મી લસ

રસાની જરૂરીઆત અરે ઉપાદાન રસાએ

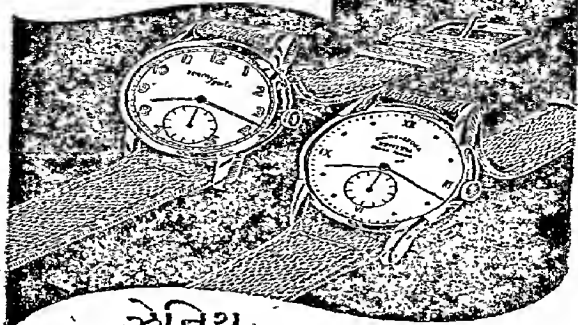
Co. 8. 8. 8.

રસાએ
રસાએ

ક ર મ ચંદ રે મ ચંદ લી.

પ્રેસમેસ ન. ૨૮
અમલ-પોલીસ

ZENITH

ઝેનિથ

વિવેકશીલ લોકોની પસંદગી પામેલું

ઝેનિથનું પ્રત્યેક ઘડિયાળ ઉત્તમોત્તમ કારીગરીનો નાદર નમૂનો છે. સુક્રમાર સૌદર્ય, ભલાકદાર ફેપ અને દિવસ રાતની નિર્ણયક ચોક્કસાઈ. પંધાદારીઓ તેમજ જોલાડીઓ ઝેનિથ જ.પસંદ કરે છે કારણ કે આ ઘડિયાળ એવું છે જે ભરેંસાપાત્ર તરીકે વિખ્યાત હોવા સાથે કિંમતમાં પણ માફકસર છે.

જોલાડીઓ માટે રાખી જાણવું: નં. ૧૩૬૪ "સ્પોર્ટ". પસાની અસર ન થાય અને પૂજ આદિથી સુરક્ષિત રહે તેવી નવરચનાવાળું. જોલાડની પીકવાળી કોમનો ટોળ ચડાવેલી ફેસ "સ્વયંપ્રકાશિત(લ્યુમિનેસ)" આંકડાઓ અને કાંદાઓ. રા. ૧૪૭/-

પંધાદારીઓ માટે જગતી જાણવું: નં. ૧૨૩૪. જોલાડની પીક અને કોમનો ટોળ ચડાવેલી ફેસવાળો પ્રખ્યાત નમૂનો રા. ૧૦૨. નં. ૧૨૩૪ના સ્વયંપ્રકાશિત પળ પિત્તેષ દિગાળના અપ્રકાશિત રા. ૧૧૨ ને નાના સીકટ-કાંદાવાળા ઘડિયાળના રા. ૧૦૪ અને રા. ૧૦૨. લોના સીકટ કાંદાવાળાના રા. ૧૦૪ ને રા. ૧૦૮.

FAVRE - LEUBA

ફાવર-લ્યુબા ઓન્ટ કેપની
સિમિટ

મુંબઈ અને કલકત્તા

નર્મદાતટે પૂર્ણિમા

ખાલસુકુન્દ દવે

• સંસ્કૃત •

આગેતરી નીરછટા વદાવતા,
બીજાવતાં અમૃતપ્રાણિયોથી,
મા મુર્ચ્છીની ઉરધાર શાં બદો!
આ નર્મદાનીર અગંઠ દેશતાં.

• ગેતાકાવ્ય •

એ રેવત્રાં દરરાત ફની, આરતી આસઠા તે
તેરાયા સૌ જનમણુ, દગ્યા મુર્ચ્છા અદતામયે, ને
સામે તારે મદનર ભીખી બેખેડાની પછાડી
બેખેડીથી વિગલ સદસા પૂર્ણિમા હુલસાણાં
કન્યા કોઈ કૃતિન મળરુને મળકે મુખી દે
બેસાણી સરિતતલ, સો બે સખી દોષ ચાલી,
મીઠી મળી નનવ ફરતી ગંઢિકા બ્યાંગમા જે,
તાલી લેતી તરલ સરતી મેડળી તારિકાની.
આજગાજાનું નિરજન લટી રમ્ય એકાંત સાંત
લેતારીને ત્વરિત અજનું અજનું જનનીય,
છાઈ રેતી રજતપટથી દીપ્ત સોપાનમાલા,
આપી પેઢીથી જલતલસથી પૂર્ણિમા-રેવણાસા.
પ્રકી મુખી કિરણુલટને દેવાનજોતુકથયેથી,
દે બોલિતી શુચિ જલવિષે કાચને મુગ્ધ મેલી.
રૂપધા માંડે રમણીય તરંગે કલા નર્મદાના,
ગીર્ણીનાં આરતમયે, અમને રૂપરીવાને!

• વસંતવિજય •

કાંઠે ધક્કા, યાદિકમાં બર મધ્ય બેલે,
ફેરાલને ધક્કા બેરની આસપાસ,
દે ફજા ધક્કા હેલવની જ ફેર,
બે પૂર્ણિમા જલપ્રવાહ જ સાયસાય,
જ્યાં આરસમય ધક્કા જલપ્રવાહની
નખે, ચમે રસિકથી જ્યાં ફેર ફેરવાયા,
જ્યાં જોડેની ધક્કા ફેરિત આડળીએ,
બંધા ય ત્યાં મુગરની વિલિપનું યોગાં.

• સન્ધ્યા •

પ્રકેશં તીરપ્રાન્તે
હરિત હરખતાં રૂપનાં રૂન્દ કોયે,
માયાચોની છબીને
જલ-રરખણમાં રૂપની એવ મુન્ધ.
રૂપીના મુન્ધ મોગા,
વરલ સરસતાં મન્દને રૂન્દગી પે,
દેખાતા આરપારે
અમણિત ચત્રકે કંઈકે રોકેલા રા.

• શાસ્ત્રી •

આંધી આંધું નર્મદાનીરનીર
પ્રકૃતિની લાડળી પુત્રી જેવી,
પૂરી, હાંસી, ચાક ખાતી ઢલેવી,
મંજી શોહ મેયદા ચરિત્રે બે:

• મંદાકાવ્ય •

ગોત્રી મેંધાં ખરલ કસીને પાથવી દોષ તેષા
બેડોષા વેલુદમ ચળકતા વિરતવાં રેતવેત.
પૂર્ણિમાનાં સદજ દગતાં લોમુર્તિપ્રાપ શ્રાવ,
કેરી રેતી અજળપ બરી બન્વતા સન્વતાને.

• અનુકૃત •

એક એ એક આ દિનુ અનેાખી નર્મદાતટે,
અખંદ શેડસાંધે, ગિદાદારો ગયા કરે.

• શાસ્ત્રી •

સદજ જમ કોટારી પૂર્ણિમા ગાનુગારી,
કિરણુલટ સખારી હાસની મંદમંદ
જલ-નરતન સેમે સાધની અંધઅંધ,
અધિક વિપશ માની નર્તની નન્વ રંધ!

• પ્રિયપાત્ર •

કતીક પીધી મુદની અગાસીએ,
હલિનગાં અંકુરની પાવારીએ,
નિરિંગે ડગલત સુંમ વા કરી
આંકે પીધી પ્રતિ માસ પૂર્ણિમા.

કવિ

માનવ! હું છું જવાણનો ડોઝ.

લીલો ઉગાળો, સૂઝો એપાસે! માનો નો મોટી ખોડ.—માનવ! હું છું
તાપા હું નાપમદો લેડ આહલાશગઈ આવંતી વધાની જોળ;
વળાંત વેગમણો જવનાઆવેગમાં હું લેડ સિસિર દારીખોળ.—માનવ!
લેડને જનમ મને રેખાતું શ્રુત્ય કો, શ્રુત્યમાં લેડ જનમગોડ;
મોહીને માણી લીધી, લેડને જવણી લીધી મંચલ આ ફિનિયાની દોડ.—માનવ!
સાધન વધાને આંધી જગમાં ઉનારવાનો દેમે માટે છે મદા દોડ;
મારો નવ મેળ ખામ પૂજાની પ્રકૃતિથી, એકપડા તેથી અગોડ!—માનવ!
સરેલ

જીવન

અમોને પાલ મેંડી બલધી મુખની ન પૂજા;
કરી આનન્દ છે દેવે, પરંતુ મુખ નથી.
અમોને સાથ મેંડી આડીને આંસુ ન વેળો,
કરી આંકે છે. મીઠું પરંતુ મુખ નથી.
અંધ તો એકલ બળી વળા ડીકે ફેલ કે
મગી છે નિહા—એનું ન મુખ, કે ફેલ નથી.

મૃત્યુ

મોતનું કાણું મરે? દાંડળ ધરી
મેળુ જાનવન મુખ મનેદર આપમેરો
માવ મારી ઝાળ એ ઝાળી મરી
કોણ પ્રેમ થયો દડો મેળનાવરો
એમની ના જવને પ્રાંતી કરી
એ જ શું 'મારો' મરી મેળનાવરો

સમાજાહતનાં દષ્ટિ

[અનન]

હિં

દ રાજકીય દષ્ટિએ આગ્રહ બન્યું ને આપણે આશા રાખી હતી કે આગળનાં સ્વાતંત્ર્યને પ્રાપ્તિ પામી શકે તે રત તેની દષ્ટિ ફેરવાઈ જઈ તે એ રવતંત્ર ને ઓરવચ્ચે દેશના જવાબદાર નાગરિક તરીકે વિચારી અને વર્તવા માડશે. પણ હવે સુધી તે આ સુખ પરિવર્તનમાં કંઈ ચિંતા જણાતી નથી. લાગે છે કે હવે આપણે આપણા નાગરિક જીવનને નૈતિક પાયાં જ અનુસર કરવાનો બાકી છે; આપણને પેરી વળેલી આંતરિક નબળાઈથી માર્યા કાઢવાનો છે. બીજા વારસો ધરાવતા આપણે હિંદુઓ મહાન ને મુદ્દરતમ દેશ છે તેની પ્રતિજ્ઞા પુર્ણિત કરવાની હમી નથી. આપણા લોકોનાર પુરુષો પૂર્વે પશ્ચિમ તરફના કોઈપણ દેશના એ પ્રકારના પુરુષો સાથે પુર્ણ પ્રતિભા અને નૈતિક મુદ્દાની બાબતમાં સંલગ્ન થઈ બચાવી કરી શકે તેમ છે. પરંતુ દેશની સાચી શક્તિ કે અગતિ તે દેશના એવા મુદ્દા-ચાલકા લોકોનાર નેતાઓની શક્તિ-અશક્તિ ઉપરથી નહિ, પણ જનતાના સામાન્ય નાગરિકની શોધતાનારથી નક્કી થાય છે. અત્યંત કોઈ કંઈ જરૂર નેહ્યો કે હિંદુઓ સ્વેચ્છા નાગરિક જાણને આજનાં ને આજનાં જોડેથી તે કહેણે છે કે પોતાની અતિશય પ્રગતિ તથા સમગ્ર-કલાઓના કાર્યમાં પડોશી સાથે સહાનુકૂળતાની તેનામાં રજા પણ મહત્વાકાંક્ષા કે નિશ્ચય નથી. કોઈક જનતા તરફ જ નેતાઓ, કાંકડા મનને કોઈક પેરે છે. તેની દષ્ટિમાંથી આવે પોતાના-અને બહુજન પો. પોતાનાં સર્વાંગદારીના-આ-મની બહાર બાજુ જ કડું નેહ્યો શકે છે. તેનામાં નાગરિક ધર્મ (civic sense) ની તો પાકી ખામી છે. કાંઈક તરીકે રસ્તા પર ફેલી રીતે ગાલડું તેનું યે તેને માન નથી. ફિકિટનારી, અર-રેડ-એ કે સીનેના આગળ દારમાં બેસી રહેવાની તેને વખા નથી કોઈ સુદર રક્ષણ પથેન પર બસતોપણ કાગળ વગેરે કમરો ત્યાં જ ફેલી રેતાં તે જ્યાં પણ ગયાકાંઠા નથી. રસ્તે જતાં, આગમણીમાં કે બીજાં ક્યાંય તે ઈજાગતાં જ મારે ત્યાં થઈ છે. પોતાના ધરને વડેન રજા ને સુધર રાખવાર જીંદગી પણ પોતાના ધરને કચરો ધરની બહાર આંખમાં જ નાખી રેતાં જ્યાં પણ ગયાકાંઠા નથી.

બહેર સભાઓમાં આપણે બાજુ જ વખતસર પહોંચવાને પ્રયત્ન કરીએ છીએ. સભામાં જોઈ આવવાનાર રાજકીય જનતાને બહેરે પંડાઈથી વચ્ચે ધૂસવામાં થતું કરે છે. આપણે કોઈને મળવાને જાણતા આપણે છીએ તે પણ આપણે જ પાળીએ છીએ. આગમણમાં બીજા કોઈ કોઈના હકોને રજાગત વિચાર ન કરતાં જેમ જનને તેમ જ વધુ જનના હાખી રાખવાને પ્રયત્ન કરીએ છીએ. આપણા પોતાના હકમાં ચાંદે સડવાનું આપણને તરત શરૂ થઈ આવે છે, પણ તેમ કરતાં બીજાના હકો જનતાવાની લેશપણ પરવા કરતા હતાં જ્યાં બહારી વસ્તુ આપણે વડેન લેવાય છે. આપણા નેપાથનું અને કલોમનું પોરણ પણ જીવું નથી દેશ આપણને બરબી રહેલી આજની કંઈક કંઈકની રિધિતમાં પણ પોતાને સમાજના આશ્રી મળાતા ધનિક નેપાથનું કોઈ અને બારે પડારવાના અગત્યદાર માનવ કુખ અને ચતતાઓ સાથે જોડો કરતાં જ્યાં પણ ગયાકાંઠા નથી. શાળાં બહાર, નહીં-પોરી, લાગુડરત આદિ અને સમાજના વિરોધી કાર્યો તેઓ બેઠકા કરી રહ્યા છે, આ તો ઉપરહલકા વગેરે પડતા જ છુટી છે. આપણા રોજિંદા જીવનની અનેક નાની-ચોટી બાબતોમાં નાગરિક તરીકેની આપણી ફરજે પડવા આપણે બિલકુલ નિશ્ચય લઈને નાલાયક નીવડવા છીએ.

આ બધાનું કારણ શું છે? મારા મતે અમનું પાયારૂપ કારણ બહેર નીતિ તથા સામાજિક ફેરજ મારેની આપણી પડાવપાવનું અને સ્વાસ્થ્યની બાબત ન છે. આપણે વ્યક્તિને સમાજથી જુદો પાડીએ છીએ એ જાણવું જોઈએ. આપણી જાનની જીવનને અલગ ગણીએ છીએ. આમ, સમાજ પ્રત્યેના આપણા દષ્ટિકોણમાં જ સરો પડે છે.

આપણા દેશમાં આપણે અપમાન સમાજના હિંત વસ્તુ કે બેરકારી તથા વ્યક્તિત્વ સ્વાયંત્રી ન દેશ દષ્ટિ દેખાય છે તેનું કોઈ કારણ આપણી અંતઃશ્રામક ધાર્મિક માન્યતા પણ છે આ બીતિક જનત સર્વે માયા છે એમ માનીને આપણે કેવળ આંતરિક પ્રતિબોધ વિચાર કરી સમાજ તરફની આપણી ફરજે તરફ બેરકાર જનતા છીએ. પરિણામે કેવળ પોતા પૂરવું જ વિચારનારી પોતાને જ લાભ એનારી રવાજાં અંતઃશ્રામિક આપણે કલેરી છે.

અગત્યનાં અસ્તિત્વ જીવે તેમજ મોટું નથી વ્યક્તિ ને સમાજને વિચાર કે કાર્ય-કાર્યોમાં જુદાં પાડવાં જ અશક્ય ન માણસ સ્વતંત્ર વ્યક્તિ તરીકે પોતાનો વિચાર કે કલતિ કરે તેમાં અવરોધ ન દેાય, પણ તે સમાજને નુકસાન કરીને કે સમાજના ભોગે તે કલતિ કરતી વ્યક્તિ સમાજની કમ દિશા-ધર કરનારા પશ્ચિમના દેશો પણ સામાજિક કલતને પહેલું રવાન બાપે છે, મોટું કાંઈ પણ વ્યક્તિનું અસ્તિત્વ કાર્ય કે પ્રગતિ, આરોગ્ય ધનસંપત્તિ કે સુખસમગ્ર, બધું સમાજને જ આધારી છે. તેના બદલામાં વ્યક્તિને પણ મળાનના કલાઓનો, સમાજની પ્રગતિ વિચાર કરવો નેહ્યો. આજનાં ભોગે પોતાનો લાભ તથા પોતાની કલતિ કરવાનો પ્રયત્ન કરનાર વ્યક્તિ સમાજદ્રોહી છે, દેશ-દ્રોહી છે. કાળ જનરિકા નેપાથીએ કે કાં-ધિયા અગત્યનાં, જોરી કાનતા કારીએ કે નુકસાન મોટો, બિનજવાબદાર મોટો કે લાપરવા જુવાનિયાઓ, બધા જ પોતાના તારાકિક લાભ કે સમગ્ર સાધવામાં કેટલું બધું વસ્તુકાન સમાજને કરી રહ્યા દેાય છે તે સ્વાયંત્ર અંધાધારાં નેહ્યો રાખતા નથી પણ નીં આંધિ ન દેખાતી કે વસ્તુ અને સમાજની નૈતિક કોઈક તોડી સમાજને નાશ કરે છે; ને પરિણામે સમાજ સાથે તે વ્યક્તિને પોતાનો પછ નાશ થાય છે.

આથી આપણે બહુજન સમજ થેતું નેહ્યો કે સમાજથી જુદું પડવાનું અસ્તિત્વ કરી પણ સંભવી શકું નથી. અતિ એ સમાજ જીવનના સારી રના અપવાદો સામાન છે. લાંબા પછ આદિ અવધોને સારી રીતે જુદા કરતાં જ નેમ કે ચેતનની અને બિનચેતનીઓની નીચ છે, તેમ વ્યક્તિનું પણ છે. એમ સારી રનાં સર્વે અવધો સદાશી કાર્ય કરી સારીને કાઢી રાખે છે અને નેના બદલામાં જીવનરસ મેળવે છે. તેમ વ્યક્તિને પણ સમાજનારની ને કલતિ વિચાર કરવો નેહ્યો; સારણ સમાજના હિંતમાં જ વ્યક્તિનું હિંત સમાજ જ છે આ જનતાની વિચાર દષ્ટિ ને આવાજદારી રાખીને નાગરિક ધર્મની ને આપણે આપણમાં દેખાય છે તે વ્યક્તિત્વવાયંત્રી ને જોરી જાવના કે ફાઈ છે તે ફર થતાં વાર નહિ લોએ. આગ થાય તે જ આપણા સ્વયં પ્રમાણેનું હિંદ આપણે સર્વે શરીરું તથા તેનો અવિધ્યાળ તેના બાનગ જો ને જીવન જનતાની શકીશું.

(દરેક સમાજમાં આ જવાબદારી લેખને રહે)

જેના મરણ થયેલું તેના પુત્રને જોઈને તેણે કહ્યું કે મારા પિતાને તરત જોવાને તેણે જાણી અને જાણીને ફરિયાદી થઈને તેનું બંધનખત્તન કરાવ્યું. પણ તેથી તે ફરિયાદી થયેલો પછી આશ્ચર્યમાં ગરજાય ગઈ ગયો! શ્રીમદ્ સંકેતશાસ્ત્રે ને રામાયણમાં જેવા એક પુરુષોની ફરિયાદોના કથાને તે જાણીને ફરિયાદી નહોતો થઈ તેથી તે પહેલાં જાની ન હતી. તેણે ફરી મણતરી કરી, તે જ એ જ ફરિયાદી આવી. આખરે ફરિયાદી પછી તે જાણીને બંધનખતની મણતરી કરીને તેણે જોઈને જાણીને પિતાને બિલકુલ પીમા બનાવે, કાનને કાઢે. આ જાણકારે જોઈને ત્યારે દેશમાં સૌથી કષ્ટ રજાન પ્રાપ્ત કરશે; તે સાથે જનતામાં મોટું દુઃખ અને યાતનાઓ પણ સહન કરવાનું તેના નસીબમાં છે. પિતા પણ આ સાંભળીને ગઈત ગઈ ગયા!

પછી ઉપર વર્ષ પહેલાંનું એ બંધનખતન આજે અસુરતા સાથે પડે છે. તે જાણકારે જાણતા ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય. રામી જ્યારે તે દિવસે રાજપૂત રામા ગવનરે જાણીને પડે ગિયુકા થવાના છે.

પોતાની વિચારણા બુદ્ધિપ્રતિભા, શીશુવરમરી અને દલોતચંદ્રિય, ચાલુક્ય રામી મુલસદીગીરી, મતપ્રતિપાદનની નીડરતા સાથે નિર્ગુણ નિષ્કલેષ આચાર્ય અને નમ્રતાશીલ મનતાવડો રવતેવ મરણેના ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય દિવસે પ્રભુને 'રામજી'ના લાક્ષણિકતામાંથી સુપરિચિત છે. દિવસે અમુકી ધુરંધર રાજપુતઓમાં રાજ્યજનું રક્ષાત આગે છે. આંધીજી સુધી તેમના પ્રશંસકોએ તેમની નિર્ણયશક્તિને 'સોલિયમનો ન્યાય' કહી તેના પર પ્રશંસાના કૃષ

લોકોએ જેમનામાં ચાલુક્યની સુલસદીગીરી, લીખની

ચક્રવર્તી દિવસે પહેલાં દિવસે ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય

રામજી

અકાગતા ને સોલિયમનો ન્યાયનિકાનું આદેશપણું કર્યું છે.

થઈ છે. એક સલાકાંકી દરીફો તે તેમનામાં ચાલુક્યની ફરિયાદ રાજગોપાલાચાર્ય આદેશપણું કરે છે. જ્યારે તેમના ફરિયાદી તે રાજગોપાલાચાર્યને આદેશ પછી તેમના પર રૂંદે છે. છતાં તે જાણીને તેમના વિચારણા આદેશપણું બાદે એકસરખું જાન છે. મહાત્માએ તેમની રક્ષા અને દરમિયાની બુદ્ધિપ્રતિભા પર જોવા તે વિચારણા દત્તે કે ક્યારે જ પણ ફરિયાદી પ્રશ્નનું સર્વસંમત નિરાકરણ બાવનું દોષ ત્યારે તે જામ રાજગોપાલાચાર્ય સોલિયમનો ન્યાય તેમના માટે એપેલમાં આવનાર પણ રાજગોપાલાચાર્ય અને મતપ્રતિપાદન તેમનાથી વધુ વિમુખ જાનનાર પણ રાજગોપાલાચાર્ય છે. વિદુર જેવું વિચારણાદિષ્ટિયુક્ત ચક્રવર્તી સાથે જીભ જેવું ફરિયાદીયનું આદેશ બજાય પણ તે જાણી છે.

મહાત્મા એક નાનકડો રાજામાં જાનના બજાય તરીકે કારકિર્દી થઈ ફરી ક્રમે ક્રમે મહાત્માએ પદ અવધાયા, ક્રમે ક્રમે મહાત્માએ પ્રાંતના મુખ્ય પ્રધાન, બંધાવના પ્રથમ દિવસે ગવનર અને દત્તે આજાર દિવસે પ્રથમ દિવસે ગવનરે જાણીને ગવનરે રાજગોપાલાચાર્યના આદેશ સાંભળીને એક ગામના દોષો પરીણામો સાથે જાણી છે. તેમણે કીર્તિના જીવન સિખર પર જીવનના પ્રકાશને આનંદ પણ જોવનાર છે, અને અધિપતિની ગતિમાં એકલાવાચાળના દુખની જેમના પણ અનુભવી છે. છતાં તેમના દેવની શુદ્ધતા તથા દેશરાજની લાગણી માટે તે જોઈને પણ શ્રમ કલ્પત થઈ નથી થઈ. આજના કષ્ટ-વતની રીતવળ હાથે દેશને જો જાણીને રાજગોપાલાચાર્યની નિષ્ણાત

શક્તિ છે, સરદાર પદમભાઈની નિષ્ણાતી દત્ત પાંચરી છે તે રાજગોપાલાચાર્યના નિષ્ણાતી છે. પોતાની નાનકડી તબિયતની કે પોતાના નિષ્ણાતી ફરિયાદી રાજગોપાલાચાર્યના પરવા કર્યા વગર રાજગોપાલાચાર્ય તેમણે દેશરાજને જાણી લીધો ત્યારથી આજ સુધી જો જાણીને જાણી અને જાણીને જાણી તેમણે દેશરાજ કર્યા કરીને દેશરાજ પર ચક્રવર્તીનું પદ પ્રાપ્ત કરી પોતાની 'ચક્રવર્તી' અટક સાથે કરી છે.

એ જાણે ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્યને જાણીને રાજગોપાલાચાર્યના સાથે નિષ્ણાતી દોષુર મામ પાસેના ગામડામાં એક ચુરન આજામુ કુળમાં થયો દત્તે. તેમના પિતા ચક્રવર્તી આદેશપણું એક પ્રકારે વિદ્યોત ગણાતા. એ જાણીને જાણીને રાજગોપાલાચાર્ય તેમની વિચારણા તરીકે ખ્યાલે પોતાની દત્તે. તેમજોનામાં તે તેમણે એકસરખી સેન્ટ્રલ કોલેજમાં રહીને ખી. એ ની ડિગ્રી મેળવી લીધી અને નરીજાતના અભ્યાસ માટે ગાંધીની યુનિવર્સિટી કોલેજમાં જાયજ થયા. તેમના આ અભ્યાસકાળ દરમિયાન એક વાર રાજગોપાલાચાર્યને મદ્રાસ આજામુ ત્યારે રાજગોપાલાચાર્ય એપેલમાં આવ્યા. આ દેશ એકે તેમની અંખમાં નહીં આંખમાં આંખ, અને પોતાના દેશરાજને તેમની શક્તિ ફરિયાદી તમા પાતળનું એ મુખ્ય સામે પડી આવજા બંધ થઈ ગયું. તેમની કલ્પિત દરવાજા જે મુખ્ય સામે પડી રાજગોપાલાચાર્ય તેમને મળ્યા. એકે તે અવધરવાનો નામ અને ખીલું દેશને પાપમાલ કરી દારૂની લતીને મોત. આ જ મદ્રાસ (મુલ ૧૯૮૦) ૧૧૧

આદેશોએ તેમના હૃદયમાં ત્યારથી ડોડા પાચેનાખ્યો અનેઆમજ
નતાં તક માતાં જ તેમણે ને એને કાઠો કરી પખુ બતાવ્યાં.

ઈ. ૧૯૦૦માં બી.એચ.ની પખુ વિરો મેળવી વહ તેમણે સ્વલે-
ખમાં વણાવતા સર કરતાં પંત જ પોતાની બુદ્ધિની પ્રવિણતા કાવદાનું
હિંદુ જ્ઞાન અને દલીલ કરવાની અલેક સમિતિ વડે બીબ વજાલો
તથા ન્યાયાધીશોને આંજ નાખ્યા અને શેડા જ વખતમાં તેમનો
ધોધો ધીકતો આવવા લાગ્યો. કાવદાની એકેએક ત્રીજીવટથી જેવ
કેદવાની તેમની બુદ્ધિ, કોઈ પખુ મુદાનું બારીક પ્રયત્નરૂપ કરી તેને
પ્રમાણબદ્ધ રીતે રમ્મ કરવાની તકરારી તથા પોતાને મુદા સામાને
એ દતારવાનું ચાલુ રહે ઇન્નાદિ પર તે તેમનાથી યોદ્ધા વજીલો અને
ન્યાયાધીશો પખુ બાકરીન હતા. ધીમેધીમે તેમ કોઈ પુખ્તની મુલાકાત
આપમેળે થઈ ફેલાવ તેમ રામજીના નિર્મળ અભિવ્યવસ્થાનું મુદેખ
પખુ ફેલાવા માંડી. સાકેમની પ્રત તેમના તરફ પાનથી જેવા તાણી
ને આખરે ૧૯૧૭માં તે તેમને માલગમી મુનિતિપાલિકાના પ્રમુખ
તરીકે પખુ ચૂંટરામા આવ્યાં.

મુનિતિપાલિકાના અધ્યક્ષપદમાં એ એ વર્ષ દરમ્યાન તેમણે જે
ક્રાંતિકારી મુદ્દાઓએ ક્યાં તે તેમની દૈનિધયાતરક બુદ્ધિ તથા નીડ-
તા બતાવે છે. પ્રમુખ થતાંતે જ તેમણે અરુપરેશને હુલ્લ અખ્યાની
નિતિ માંડી નાખીને તેમને આકલેણી માફક જ માળીઆ તળ નજા
ક્યાએ નાપરજાની છૂટ આપી ને સાબાજી તથા જોડિં જોમા હરિ-
જીને છાલણીની સાથે રહેવાબધુવા તથા ખાપાની અનુદાનતા
કરી આપી. મદ્રાસનો ચુપ અને ઝગમગી મળુતો દટ્ટા બાલમુ-
સાજી તે આ 'ધર્મસાસ' મુદ્દાઓએ જેલને કાચી ડાક્યાં. તેમણે
પ્રચેદ વિરોધ કર્યો, પખુ રામજી આડમ રહ્યા. છેવટે તેમણે રામજીનો
સામાજિક બંધિખર શોધ્યો. કોઈ નાકીલા તેમને ત્યાં કોઈપણ
પ્રસંગે નવ નહિ. ક્રોધ ગેર તેમનું ધાર્મિક કાર્ય કરાવે નહિ.
પખુ રામજી તે કોઈ જુદી જ માંડીઆ ધરાએકા હવો નેગનેજ
નાત તરફથી વિરોધ વધવા લાગ્યો તેમજે તેમને તેમનો નિઘય વધુ
પકડા થતો બધો ગેરના બધા જ મંત્રે પોતે નેતે શીખી લઈઅર્ધમાં
કાણે પોતે જ કરવા લાગ્યા. અખરે તેમના પિતા મુલે પામવા ત્યારે
પખુ તેમણે તેમની સર્વ હતારકિયા નતે જ વેદિક મંત્રે વડે કરી.
આની અડમતા આગળ આખરે જોરને નખતું પડ્યું; અચ્છ તેને તો
જોડા મુવાલાગી. અને ઝરે પોતાનો બંધિખર માંડો મંથો લીધો.

પખુ સ્થાલેખનું સંકુચિત પ્રેર ઠોડી તેમનું જન મદ્રાસ નજા કંખી
રહુ હતું. તે વખતના મદ્રાસના ભગીની આગમન ન. કપુરી-
જેમ આપરની ઇમ્પા પખુ રામજી પોતાની શક્તિ તથા રોષના સખ
મદ્રાસને આપે એવી હતી. આપી તેમણે ધક્કા મારપૂર્વક સખીને
રામજીને મદ્રાસ બોલાવી લીધા. ૨૦ વર્ષની સ્થાલેખની યોદ્ધા વજી-
લાવ પછી. મદ્રાસમાં રામજીએ ન્યાયે પોતાની યજાણી કારકિર્દી
સર કરી ત્યારે વખતેને કામુ કે હરે મોડાં વખતે તે કોઈ કંઈ જ
યશે. પખુ રામજીના ઇવનમા તે જુરો જ પછટો આવવાનો હતો.

૧૯૧૬માં એ દિલ્લા ઇતિહાસની રાજતી સાલ હતી. સરકારે રો-
લેઝ અંકડોના મળો મારટો પસાર કરીને જનતા પરના અન્યાયની
પરમખા કરી હતી. દહિંજી આક્રિશ્કની દિલ્લ અવેલ માંથીજ એ
કાવદાનો પ્રાણુનો પલુ વિરોધ કરવાનું રવાની સત્યાગ્રહનું રણ-
સિનું ફુંક્યું હતું. આના પ્રચાર માટે મદ્રાસના મદ્રાસ તરફ નીકળ્યા.
ગતનામને મને મદ્રાસના એકપ્રકાર તરફથી 'સેલેઝ અંકડ-પ્રગ્રાંતી'

નામનો મદ્યપ દેલો એક લાંબો કાગળ મળ્યો. તેમાં દેલે
ઝીમુપટ્ટી છપ્પીને કેવાક પ્રમો પૂઠલા હતા. મદ્રાસના વજીલો-
લીપે સુતા તથા અતિ ક્ષીણી બુદ્ધિમાં નેરે, ત્યારથી એકએ તેને
સદમ્મર મળશે કે નહિ તે બાગલ માંથીજ સાકું થવા. મદ્રાસ પ
દેલ્યા પછી એ વજીલોને પેતા કાગળ દેતો તેમને જ ત્યાં માંથીજ
હતારો હતો; પખુ એ વખતમાં એકલા બધાની આવજ હતી ને પર
ના મુખ્ય અભ્યાસ એકલા તો સંગ્રામ અને સોયેયરીશ હતા
પોતે રામજીપાલાચાર્યને ત્યાં જ લેતાં છે એ નેજાનાં મદ્રાસમાં
એ દિવસ થયાં રામજીની પ્રસિદ્ધિપરાકમુખતાનો આ એક નેજ
માવ લાખ્યો છે. ને તે પારતતો અભ્યાસના દક્ષની કે એ વખતે અંકડ
નેકડમાં આવજપડતું રવાન હતું પોતાની લાગ બધા પર માંડી
માન ખાડી સાક, પખુ રામજીના દેખાવમાં જ ને વરતું નેકરી

ધીમેધીમે રામજી મદ્રાસમાંના ગાંઠ સેપડ્યાં આવ્યા. અને
પ્રમો 'મહોને તેમણે આદિસ તથા સત્યાગ્રહનું શાસ્ત્ર બરોબર સમજ
લીધું, અનેક દલીલો કરીને તેની અસરકારતા તથા પાકાપણુ લાવી
લીધુ અને આખરે મદ્રાસમાંજે શોધના 'યુઠ' તરીકે માન્ય કરીને
સત્યાગ્રહના સિદ્ધાંતને પોતાની અસામાન્ય મહત્ત્વશક્તિથી બેરો તો
પચાવી નાખ્યો કે પછી તો, ને ક્રોધો સત્યાગ્રહ થું છે તે સખજ
મદ્રાસમાં પારો આવતા તેમને તેણી રામજી પાસે મોકલ્યાં.

રોલેઝ એકના ત્રિજોધમાં માંથીજ એ ને દેશબ્યાની દલાલ
પકડી હતી તેની યોગનામો કેમજ પખુ માંથીજ રામજીના વચ્ચા
હતા ત્યારે જ થયો હતો. રામજીએ તો હવે દેશને ખાતર સોમું
એજ લીધો. કુલેણસા ને નમસ્તેવાનો સંકુચિત આરો દર કરી તેને
રવાને સમજરે દેશની સેવા સ્તીમરી તે બદાર પડ્યા અને બાપાબીને
મદ્રાસમાં સાથે ચાલી નીકળ્યા, એમું જ નહિ પખુ પામીની
સાથે દીર્ઘસંતી અણતા મદ્રાસી માણસોને પખુ રખડાં અડાખ

૧૯૨૦માં અસહકાર સરે થતાં જ રામજી પોતાની ધીકરી કે
માળીની વજીલાત ઠોડી પ્રેશને પરવા. પોતાની નિષ્કા, ધનસત્તા
બુદ્ધિમાંને કારણે તેમણે શેડા જ વખતમાં ક્રિશ્ચિયાં એવું અગવ-
પડતું રવાન કરી કહ્યું કે ૧૯૨૦ની નામપુરે મદ્રાસમાંના ને મંત્રે
નિમાલક થવા. આ દેશરોવાનું જીનેમને પખુ તાલકિક મળ્યું. ૧૯૨૦ના
ડિસેમ્બરમાં સરકારે તેમને કેદ પડક્યા અને કેસ ચલાવેને પણ
માસની સભા નેવેરની નેજમાં મકેરો લીધાં.

એ વખતે રામજીનું સ્વાસ્થ્ય પખુ ડીક થતોનું. આને સારી
મુકાં નીકળ્યાં હતાં, એમું જ નહિ પખુ શેડાં વરસથી લાગુ પડે
દમનો બ્યામિ પખુ તેમને સલાવતો હતો. આમ છતાં પખુ જેવમ
કાખત થવા ત્યારે તેમનું હૃદય નરવે થાયું નહિ, હર
કંઈ જ્યે જુદનબલ અનુભવી રહ્યું. જેમમાં શરદમાં તેમને કુ
કે નેતે વસીકે સદન કરી પડી; પખુ તેથી ન તો તેમને શાંતિ
કે ન તો પરતગા મર્યા. તેમણે પોતાના એ જેલનિવાસ કાગિલ
એક કાચી વખી છે એમાં તેમણે ત્યાં મળેલા વિવિધ અનુભવ
કહખેડા વિચારો તથા દેશી પ્રવનિઓની મેલ લીધી છે. કંઈક
એ પચિવતા પ્રેરની કે નેતેધવોધીમાં તેમના નિર્મળ અને કે
હવનું એવું તો રખર પ્રતિભિલ સાંપડે છે કે દંડક સમુદ્રીમીએ
'જેલ ડાયરી' એક વાર અગવર વાંચી જીનેજી.

૧૯૨૨માં ન્યાયે તે નેજમાંથી છૂટ્યા ત્યારે માંથીજ તમા ને
કેશક નેતાએ પકડાઈ થયા હતા. દેશમાં કંઈક દેલિય અને દિલ્લ

દેશમાં હતા. રાજાએ એકાદ આવતાગયા નામના પુસ્તક લખાવ્યું. આ પુસ્તકમાં હાથમાં લીધું અને ખાતી, રેડિયો, ફાનનિષેધ આદિ વિષયો પર એવી તો સમજી અને આપકે દીતે વિચારો રહ્યા હતા. આમાંથી કે લોકો તેમની કલ્પની સંકલિતી દિવ પછ ગયા. તેમના વિચારો આદિસા અને સત્યાગ્રહની માધીયની કલ્પના પ્રમાણે એવા તો થાય. આમાંથી કે લોકો માંથીથી ની પાતા દેવ એમ લાગ્યું.

પણ રાજાએ પ્રસિદ્ધિના કારણે પ્રધાનમાં આવ્યા હતા. ૧૯૨૨ની 'મયા' કોમેસ વખતે. ત્યારે દેશબંધુ દાસની સરકારી હેઠળ એક એવા પક્ષ ઊભો પડ્યો. તેમાં કે જે માંથીથી આવેલા કાર્યકર્મમાં ફરફાર કરી ધારસભામાં પ્રવેશ કરવાના મતનો દર્શાવે. પણ માંથીથી અનુયાયીઓ ધારસભામાં બેસી શકવાના માંથીથી આવેલા કાર્યકર્મને ન વળગી રહી તેને આગળ ધપાવવા માગતા હતા. દેશબંધુના એ 'ફરવાદી' પક્ષમાં પંડિત મેળીલાલ, વિક્રમભાઈ પટેલ, દશીમ અન્ન-ગણેશ આદિ પીડાતા હતા. ત્યારે માંથીથી યુગતે અનુયાયી તરીકે 'માફિયાદી' પક્ષમાં રાજા, વલ્લભભાઈ પટેલ, પંડિત સુરેન્દ્રલાલ આદિ હતા. પણ તેમાં નેતૃત્વ તો રાજા પાસે હતું. પોતાની અન્ય એવી કસીદાશક્તિના બળે એમો સમજાવવાની તથા અસરકારકરીતે તેમણે માંથીથી સિદ્ધાંતોનું સમર્થન કર્યું કે તેમાં ત્યાં 'ઉંચડી મહાત્મા' તરીકે જાણીતા હતા. દેશબંધુ તે સમયે અગ્રણ્ય હતા, છતાં રાજાએ સમાવેશ કર્યો. તથા વલ્લભની ગણેશને કારણે આખરે દેશબંધુને પક્ષ ન ફાળી શક્યા ને સમજાવવા પડ્યું. જ છતાં થઈ દેશબંધુને પોતાના પક્ષ રાજાનાં માંથીથી આગ, એમ જાણે. દેશબંધુ તેમણે માંથીથી અન્ય અનુયાયી, નિશાવાન દેશરેષ્ઠ તથા કુશાલ બુદ્ધિવાળા તેવા તરીકે જાણીતા થયા.

ત્યાર પછી તે એવા દિવસો દેશરોષમાં રહી ગયા. માંથીથી સાથરજાતી આશ્ચર્યના આદ્ય વિરોધિતે રાજા 'માધીઆક્રમ' શરૂ કરી ત્યાંથી તે રાજાના કાર્યકર્મ આગળ ધપાવવા લાગ્યા. અને એ કાર્યકર્મને ગદ્યકર્મને ગામગામમાં ફેલાવવા તે પુરવા લાગ્યા. અરુ-શ્યાતાનિવારણ તથા ત્યાં વિરોધી કાર્યકર્મને કારણે તે તેમનો ત્યાં ખૂબ વિરોધ થયો. પણ એક નિરાશનીની ધમકાથી તેમણે વિચારાત લોકોમાં કરીને તેમની કલ્પિત ચાટ પ્રવલ્લો કરી ન કર્યા.

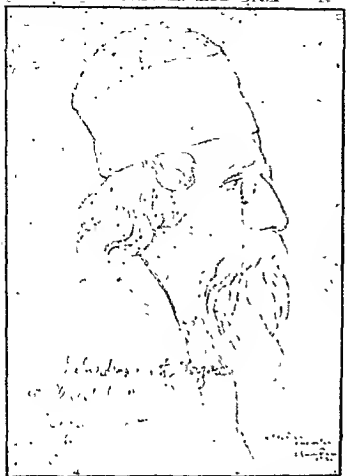
એવામાં ૧૯૩૦ની લડત આવી પહોંચી. મહાત્માજીની દાહ-કચની મહત્ત્વ તેમણે ગદ્યકર્મમાં કરી રાજામાંથી ફરફારી ને પરિણામ તેમણે ૨૧ મહિનાની જેલ મળેલી, તેમાંથી છુટ્યા ન છુટ્યા ત્યાં ને ૧૯૩૨ની લડતમાં ફરી તેમને જેલ મળી. આ ૧૯૩૨ની ન સામ્રામાં તેમણે જે કોઈ મહત્ત્વની કામગીરી કરી હતી તે તેમના જીવનમાં ધારો અગત્યનો બન્યો છે. દરિયાની અપભ્રંશ અગ્ર અભિનિ-કારનો વિરોધ કરવા મહાત્માજીએ સરવડા જેમમાં ધપાવવા શરૂ કર્યા. કોઈ પણ પ્રકારે તે પ્રશ્નનું નિરાકરણ આવડ નહોતું ને મહાત્માજીની વળિયત વિરોધિતે બંધાર બંધવી નહીં હતી. નીરજ બુદ્ધિવાળા રાજા ત્યાં પહોંચ્યા. તેમણે તે પ્રશ્નનો જાણીતાથી અવગણ કરી પોતાના જીવન પૂર્ણ બનાવવાની કસીદા 'ફોર્મ્યુલા' (નિરાકરણ) તરીકે માંથીથી લોકોમાં આંદોલન અને તેને કલ્પના ફોર્મ્યુલા તરીકે જાણી-કારી, ને મહાત્માજીના ઉપચારોનો મજબૂત આશ્રય. બંધીતા 'પ્રતા-કાર'નું અગ્રણ્ય એ ફોર્મ્યુલા ઉપર ન બંધાયું.

તેમની આવી ને અગ્રની મેધા તથા રાજાના કાર્યને કારણે તેમણે કોમેસના તેમાં કોઈમાં ધાતુ આગળ પાડવાનું પ્રાપ્ત કર્યું. ૧૯૩૨ની માંથીથી ૧૯૩૨ સુધી તે કલ્પનાની સંકલિતમાં લેવાતા. ૧૯૩૩-૩૪માં અસરભાના માનદ મંત્રી તરીકે તથા ૧૯૩૨-૩૪માં કામચલાઉ

પ્રમુખ તરીકે પણ તેમણે કોમેસની રીતમાં બંધાયું છે. ૧૯૩૩માં ત્યારે કોમેસ પ્રધાનપદમાં રહી શકે ત્યાં પક્ષમાં પ્રાપ્ત રાજા મુખ્ય પ્રધાન તરીકે નિર્માયા. મહાત્મામાં એવા વિરોધો પડ્યા હતા તો કે જે ત્યાં પ્રધાનમંડળમાં પડ્યા ન હોય. પરંતુ રાજા નહીં જે કોઈ કામ કે જે પણ રાજાએ જે કુશળતાથી તેનું સંચાલન કર્યું તે જાણી પણ પ્રતીકા માંથીથી તેનું દર્શન. એ કે જે ત્યાં તથા અસરો તેમણે આવાર મુખો મેળવ્યા ને સર વિચારિતે અગ્ર વલ્લભમાં સાવવાની તેમણે કામચલાઉ ની. મારનિષેધ, જેલમુક્તિ, અરુદ્ધવાનિવારણ, બિરુદોનો દેવાના શબ્દનું દિવારો અને કાનિ-કારી મુખ્યકર્મો તેમણે કર્યા. અને સળત દાહ કામ લેવાની તથા અનેક મુશ્કેલીઓ છતાં ધાતુ કરવાનો શક્તિની તેમણે પ્રતીકા આવી તેમણે પોતાની ન્યાયનિષ્ઠ નીરતાથી અધિકારીઓ ઉપર પણ અગ્રણ્ય ધાતુ મેળવેલી. ત્યાં પ્રધાન તરીકે રાજા ૧૮ કલાક કાર્ય કરવા છતાં તેમનું કામચલાઉ તથા પોતાના મહાત્મા પાછળ ખુદ કરેલા કામ પોતાને દાહ પોતાના કપડાં સિંધ નાખવાનું કામ માન્ય માનવ તેમની આ સાદાઈ તે અગ્રણ્યમાં બંધાયું છે.

૧૯૩૩માં પ્રધાનપદ દેવાની રીતમાં પછી મહાત્માજીએ કલ્પના બનાવિયત સત્યાગ્રહમાં પણ તે ને રાજા દત્તા. પણ પાછા તેમને માંથીથી અગ્રણ્યમાં કામ થયું. અને ૧૯૩૪માં પ્રધાનમંત્રી તેમણે પોતાની નીતિની તેમણે દિશાગત કરવાની તે તે પછી મહાત્માજી જેલ પડ્યા. ૧૯૩૪માં પ્રિન્સ આરેન્સ સામે પોર્મોસ અલ્લામરે માંથી પણ તેમણે તે સ્વીકારી લેવાની ને મહાત્માજીએ તેથી લોનલ્લદવામાં તેમનો કીર્તિનો પારો સાવ નીચે ઘટીતી ને ૧૯૩૪ તેમણે લોક અને બિહારી સરકારો. અનુભવ-સરકારી નીતિ ને નેરશીરથી અગ્રણ્ય કરવાની ને અગ્રિયતાના કલ્પના બિરુ-પદોમાં મહાત્માજીએ તે તેમના પર દેશાંત્રીપણાને પણ માર્યું. મહાત્માજી તેમના આ પર્તવમાં તેમના કોઈ મહાત્માજીની પ્રતીકા માંથીથી તેમણે પોતાને ને સાચું જાણે તે સમય ને નીરજ માન્ય છે. તે યુગ અગ્રે પોતાને ને સાચું જાણે તે સમય ને નીરજ કલ્પના. આથી હુવિયા બિરુદો દાહ ત્યારે પણ પોતાનો મહત્ત્વ કરવાની દિશા કરી એ મહત્ત્વ તેમણે જાણ નથી. કોમેસ તેમ બિહાર કોમે, તેમને દેશાંત્રી કલ્પના, છતાં પણ તે ને પોતાને સાચું જાણે તે ને ન વળગી રહ્યા. (અગ્રણ્યમાં ૫ ૧૯૩૩)

ટાગોર

પૂર્વ અને પશ્ચિમનો પુલ

લેખક

ડૉ. કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી

ના ઓલસ સમી એમની રોમેંટી આગ્રહ, અને ગરદન પર ચૂંચળો હેતાં ધોળા પાળનાં મોડિયાં. એવી જ, સમદરના ગામં સાવળી, એમની સફેદ દાઢી. વાદ્યોત્તિ કે આસ એવા જ લાગતા હશે !

ટાગોરના જેવું ખાનદાન ગોત્ર દિનમાં ગળવું મુશ્કેલ. ઇંગ્લંડના વકરેલી કુટુંબની અને અમેરિકાના એકસની પેટીની એ વાદ આપે દેશની સતની કેડ સાતમી 'સુદીમાં' એ કુટુંબ બંગાળમાં રિયર થયું. એ પછી સોામો મુખી પ્રુથેહની મુસોટીગારી કરી અને 'રામ'ની પદવી મેળવી રવીન્દ્રનાથના દાદા તે 'પ્રિન્સ' દ્વારામાન્ય ટાગોર, અને સતીની કુર પ્રમુલિાને જુગાપવામાં તેમને દાખ. રવીન્દ્રનાથના પિતા તે મદર્નિ રેવેન્ડ્રનાથ ટાગોર, જેમને ૧૮૪૫ માં 'ખાસો સમાજ' સ્થાપવામાં દાખ. એક ટાગોરે દિલ્હી રવાની સંપ્રીતવું સંસ્થાપન કર્યું, તે એમના બીજા પે પિતરાઈ બાઈઓએ (અવનીન્દ્રનાથ ને મનનેન્દ્રનાથે) આરવીવ જાણે ઉધાર કર્યો.

સાત બાઈઓમાં સોડીનાના રવીન્દ્રનાથે આ વિશાલ દેસમાં મદાહવિ કાલિદાસ પછીના પદેલા રાષ્ટ્રીય કવિ તરીકે કીર્તિ મેળવી. સામો મુખી પ્રાંતપ્રાંતના કવિએ પ્રાંતપ્રાંતમાં કીધા અને પ્રાંતપ્રાંતમાં જ આગ્રમ્યા રવીન્દ્રનાથ એવા પદેલા કે જેમની અસર સમગ્ર દેશ પર પડી આપણા મુજરાની સાદિત્યને જ દાખલો રહ્યો. સાદિત્યની એક આખી પેટી રવીન્દ્રનાથને રોડિયને એરોઆભારી મદાહવિ કાલિદાસે રિવાની જગમગ ૧૮,૦૦૦ સીડીઈ લખી છે; કુકરેવ રામેરે રિવાની ૧,૦૫,૦૦૦ લીડીએ લખી કિમલે ૧,૪૦૦ નો ગીતો લખ્યાં છે. મુદર નવલકામો પજુ એમં સઠં. પજુ એમની ખરી વ્યવક એમની ફીલ વાલંચોમાં આવે છે; તે પ્રતિષ્ઠિત દેર છે કે ટાગોર મદાહવિ પ્રધાન નદિ, પજુ કીલ જામ-પ્રધાન દના. એગલે માનવપર અને તત્ત્વચિત્રન ઉપર પ એવા લખ્યા છે, અને જાણી ચિત્રિસા પજુ કરી છે. પજુ એમ ખરી બદોજાકારી તે એમની ગેવતામાં. બંગાળના એકને ૫ એગતાં ગીતો લખકરે, અને પ્રામદાને ચારે રેતાની ચાદની એમનાં ગાદો જામવાવ.

એ મદાહવિની માનવતાનાં અને પજુ પે રમરજો છે એક સં અને એમને રજિસાઈને એગતા આવાસ 'જાતરાવન'ના પુત્રાકામ માં બેસા દના. કુકરેવ એમના Religion of Manનાં બંગા બાવાન્ટર વાચના દના. રવાં તે એકાએક ધીન્દ્રનીના ચમત્કાર સ ગરદ દકાશ કરવું મન્યુ અને મુશગપાર મેધ વરસવા દા; કુકરેવ એકદમ બેઠા થયા, અને 'ગને માદો માલિક બેઠાથે

કો

૧૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૦ના રોજ આજનાજ કશિખામનિ વિવાલવમાં રવીન્દ્રનાથ આનંદા ન્યારે રવ જ્વાહર સમરાથે કરેલા એક બલે જન્મદિન લીલવવાની પ્રથા અને વધારે પસદ છે. લીલવણી આનંદની જ દોષ; મુદ્ધુતિયિ તે ખરખરે માથે. આપણા દિન્દ સંસારમાં વાલિક સાવળી પ્રથા છે. પજુ જે આત્માને મોશ થયો હોય, તેને વળી સાવળી સનદની રી અવેશા કર અને તે રીકા જ નથી કે કવિવર ટાગોરને આત્મા વિશાત્મા સાથે મળી ગયા છે. જે રવીન્દ્રનાથ આજે જીવતા હોત, તે આ એગરોં ડભો જન્મદિન ડીલવાત. પજુ આપણે ઊભી થી બીએ એમના મુલ્ય પાળેના સાતમે જન્મદિન એટલે આ એગની મોશપ્રાપ્તિની સાતમી વર્ષગંઠ જે વર્ષ માટે હું એમને રિમય દતો, પ્રાંતિચિત્તનમાં. દુનિયા-બરમાં તેજો 'ટાગોર' તરીકે પંથવા, પજુ અમારા સંતિનિરેતનમાં તે તેજો કુકરેવ તરીકે પલતા. અમારી એ રાણાનું મુખ આપણે કુકરેવ નરે જ. એમને જોતાંવેત દિખાલવવા કોઈ શિખરની વાદ આવવી. વિશ્વકર્માએ આપે જ કોઈ વ્યક્તિને વધારે બ્દાવણી સઠં હશે! છ હૂં અને વજુ જવાની તે એમની પડદો દાદા; અને તેની ઉપર લાંબી લહેરાની, પગ મુખી પદોચી રેશમની કુંડી, આપણ-
* નાથ હન્દિયા રેડિયાના રેડિયેરેરેનેખી આ નાથ મેના રેલ મુજરા સીમા આપેલા વાચુવાંતાદા પ નાથ હન્દિયા રેડિયાના તીન્ન

અમર ભોલતાભોલતા પોતાના આંદરમાં આંધ્યા થયા, ખીલે દિવસે
અમરે અમર પછી કે આગળે 'ક્રાંતિવાદ' કવરનું પોતાનું પ્રખ્યાત
શીત યારે અનુભૂ દઇ.

શાંતિનિકેતનના પર્વે દુશ્પર્યાઓ નીમે લેવાતા, એક વખત
શુક્રેષ આમે શાંતિવિધિમાં (શાંતપૂર્ણ) મુંડે નામોમાં થેલીની
કવિતાઓ સમન્વત્તા હતા. ગોચિત્ કાકા ઈન્ને આગળે આપણી
બંધ કરી અને 'કવિઓને પણ ક્યારેક કાંઈક સળખાવ એકબે,'
આમ હંદતાકહેતા હસરાયન તરફ આંકી નીકળ્યા.
શાંતિનિકેતન માટે કામે દુશ્પર્યાવાની શુક્રેષની તરફીબનારી
હતી. આશીર્વાદના વિધાનમાં આગળે નાદેશ તૈયાર કરાવી તેઓ
કલકત્તા-મુંબઈની સફરે વિષદતા અને આમ પેલા અંકડા કરવા આ
અંગે તેઓ આક વખત કલકત્તામાં નદીની પૂલ' મામના પોતાના
માઠની લેવારી કાચવા દતા. એક બાળપણી વૃત્ત કરવામાં કંઈ
બાક રહેલી જણાઈ, એટલે આગેતેર વખતે ટોસા કરી પડ્યા અને
મે નુલ્ય સાચુ કેમ કરવું તે બતાવવા નાખવા લાગ્યા! એમની
પુત્રી ધીરંએ એમને બે ન પડાવ્યા દેવત તે 'હાઈ એક' માન
અને એ સાંભળી મંદકાઈ મડત.

શુક્રેષના હૃદયમાં એક રાખ રહી ચૂં દઈ. આમરે ચૂં દઈ
કે અર્ધાં સુધી પશ્ચિમવાસીઓએ અમની પ્રતિભાને ન પિગાતી, ત્યાં
સુધી ન તે બેમાળે કે ન તે ભારતવર્ષે અમની કદર કરી. અવખળા
કેશનું અર્ધ અધઃપતન ગાનસિક છે. કદર વખત કેવે લઈ આવેલા
કેશબઓ પણ કોઈ આશાથી અંતરે ન લય છે. આ નાચ અનુસાર
૧૯૩૩ની એક મુંદર સવારે, લગભગ એકાદેશ, રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું
જાન સમસ્તે હિન્દની છબે રમવા લાગ્યું; રમશે તે કિયેએ બહેર
થયું કે ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર એક હિન્દીને સાહિત્ય વિમાનનું
'મેલિસ પ્રાઈઝ' મળ્યું બેમાળના સાદરમાં એક 'રોશિયસ ફ્રેન્ડ'
પ્રેમલક્ષ્મી કરી અને તેઓ આ શુક્રેષને અભિનંદવા આખર સાતિ-
નિકેતન. શુક્રેષે તેમને કહ્યું અને ન આપ્યાં અને જણાવ્યું કે એક
જ રાતમાં પોતામાં આટલી શોટા કરક પડ્યા અસાધ્ય છે.
ઈતિહાસમાં પહેલી જ વાર આમ મેલિસ પ્રાઈઝ પાશ્ચિમિક સંસ્કૃ-
તિના કુદાગામરેશી બંદાર નીકળ્યું. એકે આ દત્તે કરવામાં આવે
કે તે પહેલાં જે હંમમ મેજરનાર કિષિય પણ દિલમાં જ નહોતો
દતા અને ભારતવર્ષે જણાવ્યો ઉપર જ આમને જ આમ પ્રભુએ;
પણ કિષિયનાં સામ્રાજ્યવાદી સર્જનોએ તે પૂર્વ અને પશ્ચિમનો
વચ્ચે-રેખતં પ્રત્ન અને મુદ્રામ પ્રભુઓ વચ્ચે એવર વખાનું.
આરે ટાગેરે ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર પશ્ચિમને ખાસી કરાવી
અપા ક તે પૂર્વ પાશિયી કાંઈક માગી રહે તેમ છે, અને પૂર્વ
'આસામિયા બોમ' કરતાં કાંઈક વિરોધ છે. કિષિયને આશું કે:

East is East and West is West,
And never the twain shall meet.

અર્થે શકેરે ખાસ વર્ષે સુધી ઘણીઘણીને સાબિત કરી આપ્યું
કે પૂર્વ અને પશ્ચિમ તે એક જ પ્રકારનાં જે મુખ સમાન છે, અને
એ અસંધતાની વાત કરવી દોષ તે માનું એકબે કે:

Man is Man, Machine is Machine,
And never the twain shall meet.

આમ મનુષ્ય અને યંત્ર વચ્ચે એવર વધારનાર ટાગેરે પૂર્વે ને
પશ્ચિમના એવર વધાર શકેરે અને ટાગેતાવે સેટુ આપ્યા. પૂર્વ-
પશ્ચિમની એકતાના કલ્પના આગળે બેખ લીધી અને તેના વિચ-
વાદી બન્યા. પશ્ચિમની આગળે નાચ વખત વાત કરી. તેઓ રસિયા
પણ મયા અને તે રેસના ગાદાન પ્રયેશ વિષે એક પુસ્તક લખ્યું.
એ ઇરાન પણ મયા, અને ટાન પુત્ર સાન મામના ચીની લેખક
હશે છે કે શુક્રેષ ટાગેરના ૧૯૪૨ના ચીનના પ્રવાસે તે ચીનમાં
પૂર્વિય અસ્થિતાની લાગેલી જણાવી.

એમ આગળે પશ્ચિમને લાગવી શરૂકૃતિ પીરસી, એ જ રીતે આગળે
પૂર્વેને પશ્ચિમનું કોરવ સમાનવ્યુ આમનું શાંતિનિકેતન તે એક કવ-
નત સેંડે બની રહી દત્ત. ત્યાં બન્યા ત્યારે ત્યાં આગિરિખાળી,
કાંઈક છી, જ્યાંનીથી, મિલકતકાંઈ, ચીનથી, બપાનથી, મરાન-
થી અને રોશિયનથી અલેસા અપામકો અખાવતા અને તુમુરાન
બીન રેશીથી પણ મુસાકો આવાતા પછી તે ત્યાં એક 'શીની
બપન' પણ બિષદ્યુ. કેમકે શુક્રેષને ખાસી મળતી કે અર્ધાં સુધી
પૂર્વના તત્તવવિવરને પશ્ચિમના પર્વોરાથ સાથે સંમમ નહિ થાય
ત્યાં સુધી માનવજાત રીણું જ રહેવાનું. પણ આનું અન્ધતા ગમાન
કેટલા વચ્ચે ઘડે રહે, ટાગેર અને પાશ્ચિમી વચ્ચે નહિ; અને
એટલા જ માટે ટાગેરે હિન્દ-સ્વાતંત્ર્યની દિગ્માલત કરી અને પોતે
જગતવાદી હોવા છતાં દેશવાદી બનને રેકો આપ્યા.

પશ્ચિમનું શિક્ષણ રવીકારવા છતાં શાંતિનિકેતનમાં છપન અને
સંસ્કૃતિ આધારવતમાં જ રવા. શાંતિનિકેતન વિદ્યાભળના એક શુક્રેષ
સમું ચઈ રહ્યું, અને આમાં શુક્રેષે આવી શુક્રેના પાઠ બનાવ્યા. એમ
નદ્યા કાળનાં શુક્રેશે સ્વેચ્છાપ્રધાન નહિ પણ અસ્થિપ્રધાન દતા,
તેમ જ શાંતિનિકેતન ટાગેરપ્રધાન દત્ત. એ રમશે એમના મદવિ
વિતામે કિય જ્ઞાન સાંપડ્યું, એ રમશે જ રવીન્દ્રનાથે પોતાની
સંસ્થાનત પાસા નાખ્યા અને આવાદન બહુ: કાંતવ્ય વિમાન હંદમત્ત
અને પોતાનું વિષ બહેર કરતાં એમણે જણાવ્યું કે 'શાંતિનિકેતન
રમાયું છે એ જાણીતાના સેતમ ઉપર-આ તે ગણાવડનું બન્યું.
અને બીજું રહ્યું મનુષ્યના આવાદન.'

ઘણા લાંબા વખતથી જેની રાહ જોવાતી હતી તે

અજંતાની ભાષામાં અનન્ય એવાં કલાનાં બે કિમતી પુસ્તકો

અજંતાના કલામંડપો

શિલ્પ-પરિચય

સંસ્કાર પૂર્ણ થી અપ્રાપ્ય દત્તે, આ વિવંશર સાવનું અન્દતાની કલા
પરનું મુલ્યાંકન વિરોધી તથા ૧૬ માનું લગીને અન્દતા વિરોધે કેટલા-
અંકો ઉપરાંત પાનેપાને અન્દતાનાં સુશીલનો સાથે નવી અન્દ-
રતિ. અમુક સામગ્રીને અન્દારે માવ બદલ નકલ નવીની રાહી છે.
કેટલીક કિમત વજ્ર પણ રૂપિયા. રજિંગ પોસ્ટરો ૦-૩-૦ લુદે.

'કુમાર'ના વાગકોને બે વર્ષ સુધી પ્રિય ને પ્રેરક ગઈ પેરેલી, વિખાન
કલાવિવેક કી અર્ધે-કુમાર મંત્રુસીની લખેલી, કલાનાં કેપ અને
૧૯૪૨કદીના રસપત્રી પેલી લેખમાળા પુસ્તક રૂપમાં. વજ્રમ ૨૦૦.
વિરોધી અમરક, સમુદ્ય અને સંગીત મીમાંસાઓ. પાઠ 'કુમાર'.
કુમાર કાપોલય લિમિટેડ ૧૯૪૪-૪૫, સમુદ્ય-અમરકાવાર

ઇલમકી લકડી

ખનાવવા નીકળતાં થએલા ફેબી

જા હુના ખેલ શીખવાનો અગ્રને વાદ તારંગે હતો. અમારી હાથરસમા કોઈ એક અમેરિકા માસિક આવડતુ તેમાં અત્યારનાર આવ્યા ખેલના લેખ આવતા. તે વખતે અમારી ઉમર ૧૪-૧૫ વર્ષની હતી. તેથી લેખ વાંચતાં જ કુમારસુલભ વિભાસાને કારણે તેના પ્રત્યક્ષ અખતરમાં કરવા અમે લલપાપક બની જવા. ગણપાના ફેટલાક ખેલ અને બીજા હાથપાદારીમાં તથા કરા-ખતો, તો અમે સહેલાઈથી હરતગત કરી લીધી. પછી ખાસ સાધનો નરે થઈ શકે તેવા ખેલના અખતરમાં શરૂ કરવાનું ફાત્તુ.

તેમાં એક ખેલ એવા હતુ કે પહેલાં એક મીલુખતી સળગાવવી ને પછી તેને જાલથી તાખવી. તે પછી તેને ખાસ વેચાર કરેલી નકુઈ લાકડી આકારમાં એટલે કેની મેળે તે પાછી સળગી કોરે !

એની રીત એવી હતી કે અંદુર લોકો રાખે છે તેવી એક લાકડી રાખવી; પણ તે કાચની જ ફેબીને જેલે એ લાકડી પર આગપછી બંધકનો તેમજ તથા પોટાશ પરમંગેનેટનું દાવજુ લગાવી રાખવું (એ બંને વસ્તુઓ કલા પ્રમાણમાં લેવાની હતી તે આલેખકની પત્ની પેલા માસિકમાં આપેલ તેનું પ્રમાણ અને ગોળી લીધું હતું). મીલુખતી સળગાવ્યા પછી તેને જાલથી તાખવી અને તેની દીવેટ નજા પરમ દોષ તે વખતે જ પેલી દાવજુવાળી ઇલમકી લકડી મંગેત્રવાર સાથે તેને આકારની એટલે મીલુખતી ફરી સળગી કોરે એવી ફરતગત હતી.

અમે આ પ્રયોગ કરવાનું નકી કહ્યું. માસ સાધીદાર તરીકે માસ શોધા કાઢના સોથી નાના લાઇ હતા. તેમને અમે 'નાનાકાકા' કહેતા. તેમની ઉમર પણ માસ જેટલી જ હતી અને અમે એક જ વર્ષમાં અગ્રાસ કરતા. અમારી લેખક કાકા-બડીન લેખે નજા પણ ન હતું; સગા પાઈ અગર વિગતોના હોતે માફક અમે રહેતા.

તે વખતે અમે અંધેરો કોશ કે પાંચમા શેરખમાં ભળતા હતા, એટલે રસાયનશાસ્ત્ર નજા પણ જ્ઞાન નહોતું અને એકબીજાને તેમજ તથા પોટાશ પરમંગેનેટના ગુણધર્મો પણ નહોતા નહોતા. માત્ર એટલી ખબર હતી કે તેમગની પહેલી જવા બંધકર વસ્તુ છે અને હાથ કે કપડાંને આડકે તો તેને ખાળી નાખવાની સમિતિ ધરાવે છે એટલે તેની સાથે આવવેની પ્રવૃત્તિ કામ લેવું એટલા જ પચાલ હતો.

માસ શોધાકાકા પેદાશ નહોતું. પેદાશ કપડાંને એલેપીની જવામાં

તેમો થીર જ બનાવતા. તેને માટે નજીક કોયો માંથી લઈ આવવાનું તથા શોધાકાકાની સુચન. તેમાંથી થોડા જવા બનાવવાનું કામ મેટર સામે થોડે જ આવતું. શોધાકાકાની જવા માટેનાં ડબ્બો જ વળા માટે હમેશા અમે જતા હોવાથી ગંધી તથા જવાવાળાઓ અમને સારી રીતે જાણતા અને અં ને માગીએ તે જવામાં આવતા, એમ ધારીને કે પેદાશ મળાવી હતી. એ તકનો વાજ લઈ અમે અમારી મેઈની વસ્તુઓ પહોં કાઢી લાવ્યા. આમ, નજીક પરનો એકબીજા તેમજ તથા પોટાશ પરમંગેનેટ સાથે રાખીને કોઈ અનુકૂળ અગ્રની સાદે એવા લાગ્યા.

અને ઈશ્વરપામે જે અનુકૂળ પ્રયોગ પણ મળે એવો. કોઈ ફરતીને એવા માટે શોધાકાકાને એક દિવસ અંધારામાં જવાનું કહ્યું. વહેલી સવારના તેના કોઈ

પવા અને બીજા દિવસે સવારે પાછા આવી જવાના હતા. આથી તે દિવસે બંનેએ અમે અમારા નહોતા અખિતવ પ્રયોગ કરવાનું નકી કહ્યું.

પ્રયોગે ખાલપાને ધરાવામાં પછી ધરનાં બધાં માણસો ખાસ કરતાં હતાં. શોધાકાકાને જવાખાનાવાળો જોરો પાડી હતો. ત્યાં બીજું કોઈ નહોતું શોધાકાકા તથા અમે કોઈએ પોતાની માટે એ જ અંધારાનો કપાંચમ કરતા. આને શોધાકાકા નહિ હોવાથી આમે મેઈનું એમાં મળી મેં.

જોરમાં બારણું નજા અડકાવી અમે અમારું કામ શરૂ કર્યું. શોધાકાકાને જવા બનાવવાનો-માવવાનો (મેટરિમ) જોરો લીધો જવા હવાવાળો ભયનો નાનો સળિયા હતો તે તથા નજા અને મોટો જેવા કામનો એક બીજે સળિયા હતો તે બંને લીધા પહેલાં મેટરિમ જોરમાં મંથકનો તેમજ નાખીને અને પછી તેમાં પોટાશ પરમંગેનેટને એજવાનું શરૂ કર્યું. એજવાનું કામ નાના કાકા કરતા હતા. પેલા નાના સળિયા વડે તેમાં મેટરિમ જોરમાં મંથું દાવજુ જારેને આરેને અને સારથેથી પૂંકે કડાવતા હતા અને લાગું કે દાવજુ એકરસ થઈ ગયું હતો, એટલે મે કહ્યું: 'નાના કાકા, હવે દાવજુ વેચાર થઈ ગયું હશે છે. પેલા શોધા સળિયા પર લગાવી જુઓ મેઈનું.'

'લાવ એ સળિયા; અને જું હવે મીલુખતી સળગાવ' નાનાકાકાએ મેંબીરતીની કહ્યું.

જાતુ જ પેલા હાથ અને એકદમ આગેઆરે તેમજ શોધા સળિયાના એક છેડા પર થોડું દાવજુ પેલા નાના સળિયા વડે લગાડ્યું અને તે દરમિયાન એક બાળુ ખતરી મેં પેલી મીલુખતી સળગાવી અને કહ્યું, 'આથો, વેચાર ?'

'તેયાર' તેમણે કહ્યું. 'આથ, હવે મીલુખતી જાલથી નાખતો' મેં કૂંક આવી મીલુખતી જાલથી નાખી અને અમારી ઈલમકી લકડી વડે મીલુખતીની અગ્ર દીવેટની રમણ કરતા પડકરે હારી નાનાકાકાને હાથ લેખાવ્યો.

આમાં સમય પચાન, ચોતાની બાધી જ સમિત સાથે મીલુખતીની વાદ પર કેન્દ્રિત થયેલું હતું. અતિ કુદરત અને શોધા બીજા સાથે એને પેલી ઈલમકી લકડી સાથે મીલુખતીની વાટને રમણ કરતા 'તદા' એવા જરાક તણુઓ થયા અને મીલુખતીની અગ્ર દીવે

હો, નાનાનાં બેરબર છે. બેરબર છે. એમ કહ્યું. અંખે તો બેરબર છે; પણ સંજિયા પર પૂરતા પ્રમાણમાં હવા શિષકાઈ નથી તેથી ન્યોત પેદાશ નહિ હવા બરાબર થઈને જાય છે.

“હવામાં કે મરો ?” એમ પૂછતા પૂછતાં તે તેમણે નાના સંજિયા પર દ્રાવણ લઈ નક્કર જલકી પર ચોપડવાનું શરૂ પણ કરી દીધું હતું. બરાબર હવામાં આવી ગયો. તે તેમણે કે નાનાનાં બેરબર પછીની સાવચેતી રાખતા હતા અને તેથી ધીમેધીમે જમ કરતા હતા. નાના સંજિયા વડે પૂરતી હવા પણ સુધીં કરતા હતા.

“આમ બીતાબીતાં શું ચોપડો છો ? હવાની ચાલી પાસે.” એમ કહી તે તેમના હાથમાળી બંને સંજિયા લઈ લીધા.

હાથા હાથમાં મોટા સંજિયા રાખી, જગણા હાથમાં નાના સંજિયા વડે એકરિંગ વ્યાસમાંનાં હાથથી જે બેરબરી હવાવત મારતું. નાનાનાં બેરબરની બીજીની સરખામણીમાં મારે “ઉત્સાહ” વળાંકવા હાથ હતા. મારા હાથમાં નાના સંજિયા જે બેરબર વ્યાસની બેરબર મારી કરતો હતો અને બંને મારા કલાકાદને મોજાળી મેંડા હોય તેમ ચૂડ અને કણ્ઠપ્રિય આવા કરતો હતો—બંને કે “તેમજ વરે” નામનું કોઇ માથે પેલાની સુંદર ચલ જમાવતું ન હોય.

“પણ બાપ ? આ શું ?

“તરુ તરુ તરુ, કદ કદ કદ કદ” એવા અવાજે પેલા ખલાસમાં થતા હતા. તેમજ-તરેંગે આ વળી કદ મત જમાવતા માત્રી, એ તે તે વખતે કદ ખલાસમાં ન આવતું. પણ માત્ર એટલી જ બજાર પડી કે ખલાસમાં “તરુ તરુ તરુ, કદ કદ કદ” કરતો કાઠીક બાપવદ અવાજ શરૂ થઈ ગયો હતો અને હજુ બાપુ ન હતો. પણ એ સંબંધગ્રંથિત મોઢાંથી જ ન અડકતો તેણે દરબાને દેખ પર પણ આ-કળાવ કરવા માંડ્યું. અવાજની સાથે સાથે કાળા રંગના વાળોં જેવા મોટા મોટા ખાસમાળી નીકળી ગયો થતા માંડ્યા. હું બીજાને માર્યા સંજિયા સાથે એક દગલું પાછળ હસી રંગબેરંગ થઈ ગયો. નાનાનાં કાળા પછુ દિગ્ગમ બની દૂર ખસી એ અણધારી આકૃત સામે જોઈ રહ્યો.

“પેલાં કાળાં વાળોં કંઈએ બડી બોરદાનો બીજો આગળ વધી જવાં હતાં. પણ મળી વધુ કંઈ જવાને બદલે ધીમેધીમે નીચે જતરવા માંડ્યાં ને શોડી જ વારમાં બધા શોડા બોધે પચરાઈ જવા. એમ જોઈ હવા ત્યાંથી ને બારણાં સુધી દસબાર ફૂટના મેંડામાં કાળાંકાળાં વાળોંની, અધોળી એક કૂદ બડી બજાજ પચરાઈ ગયું.” શોડી વાર પછી આસમાંનું સંગીત શોડા થઈ ગયું અને જમણા પરનાં વાળોં પણ રિયર બની ગયાં.

હવે અને કાંઈક કોશમાં આવ્યા. અમારો કપાળ પર તથા આખા સરીરે પડીને પડીને થઈ ગયો હતો. કેટલી આંખો અને એકબીજાની સાથે તેમણે. “આ શું ?” “હવે શું કરીશું ?” એવા પ્રશ્નો વચર જાહેર અમારી આંખો એકબીજાને બંધી રહી હતા. રાહ એ આવી ગયે તે આમારી શી વસી થાય એ વિચારે અમે ખુલ્લા હતા.

હવે શું કર્યું તેની તે કાંઈ સામજી જ પડતી નહોતી. અને મેરી રહી

એ નવાં વિચિત્ર સામયિકો

કૃષિવિજ્ઞાન : આલેખના “કૃષિવિજ્ઞાન બપન” તરફથી જોડેના મોટા સંખ્યામાં આ માસિક જેની તથા તેને અંદરથી બાગાયત, મોપાલન આદિ અનેક કષ્ટપાત્રો વિષયોની સાથેથી પદ્ધતિથી આપવાનું માસિકી રાજ્ય અને ફાંડી બાપામાં રબ, ફેર છે. એકોતેને પોસાય તે માટે તેને વાર્ષિક લગભગ માત્ર રૂ. ૩-૦-૦ છે તેનો મનમાંથી રહેલો.

દિલ્હિ-રબત : “કુમાર”ના વાર્ષિકને, તેના દિલ્હિસંબંધના વિશાળથી સુપરિચિત ઓ દિલ્હિસંબંધના સંપાદકપણા નીચે નીકળેલો, ટિલ્કોસંબંધના શોળ વિષે માહિતી આપતું એ વિષયનું પહેલું સ્વચ્છ માસિક પેલો. કા. નં. ૨૬૬૪, કાલબારી, સુભાષ-૨, વાર્ષિક લગભગ : દિલ્હિમાં રૂ. ૫-૦-૦, પરદેશ ૮ રૂ. સિરિય, પ્રકાશકના ટ આવા.

અને જરા મોંઘાં હોવા. જોરદાંગા બંને તેમણે અને કોડીની વ્યાસ તથા જમણા પરનાં વાળોં સામે હોય. “એ શું હશે” એવો એને વિચાર કરતો હોવા. એ શું તરુ હશે તે અને બળપૂતા નહોતા. તેને અડકાય કે નહિ અને અડકાય તેો રાના વડે અડકાય, અડકીએ તેો શું માથ, વળી પાછો બીજે કાંઈક થકાકો તેો નહિ થાય ને ?, એમ અનેક વિચારો મગજમાં ઉદ્ભવતા હતા.

એકદિગ્ગમ કરીને બંને એક ખુલામાં પડેલી સાવરણી કપાડી અને વાળોંની બજાજથી જરા દૂર બેસા રહી, બીતાબીતાં તેને બચસત હોયે વાળોં તરફ ફેંકી.

હારા : કાંઈ જ ન થયું—ધકાકો કે ધુપારો કાંઈ જ ન થયું ! કલકાનું વાળું જરા આડું ખરડું અને બતાબી આડું કે હવે તે પોતે એક નિકપદની શોલ કાળું કે માત્ર છે. એટલે પછી તે અને દિગ્ગમથી પાસે મથા. સાવરણી ફરી કપાડી અને ધીમેધીમે એ દગલાને પૂંતે વાળોંએ એમ બેરો કરવા માંડ્યો. સાવરણીથી એ રીતે વાળોં એ કે વાળોંની બજાજ જ નહોતી બધી બતાબી માંડ્યું અને શોડા જ વખતમા એટલા સાચાપહેળા વિરતારમાં પચરાઈું એ કાળું કે એ બૂડી કાળી બજાજના રવજામાં ફાંવર પાડ્યું.

અને દરકારનો જા ખેંચો :

પણ હજુ એક કોમ બાધી રહુ હતું. અને તે પેલા એકરિંગ વ્યાસમાં કદ કરવાનું. બીતાબીતાં અમે એ વ્યાસને જમાવ્યો અને કોઈ જાહેર નહિ તેમજ થયેની બદાર લઈ રહ્યું એક ખુલામાં તેને કલકો. કાળાં કે જેવા પેલા પદાર્થો સિવાય બેરબરો બીજું કાંઈ ન નીકળ્યું. પણ તેમજ તે વ્યાસ ગિતકૃષ્ણ કાળો થઈ ગયો. બીજે દિવસે સવારે એ જ વ્યાસમાં મોટાકાને દવાખાનાં સિદ્ધાન્ત બતાવવાનાં હતાં, એટલે એ તેમ કરીને પણ એ વ્યાસ તરફ જ શાક કરી નાખ્યા જ રહ્યો. નહિતર બમારા “પરાકમ”ની મોટાકાને બજાર પડી બપ. ને પછી શું થયું તે બની કલકના કરવી અડકાય તહોતી.

સાજુ, કેરોસીન, માટી, રાખ, રેલી એમ અનેક પદાર્થોની કિંવા-પ્રક્રિયા કરી કરીને અમે તે સાક કરવાનો બજારીય પ્રયત્ન આરંભ્યો. ક્યાકા ક્યાકા કરી એ વ્યાસ પાછળ બગાડવા ત્યાં તે વ્યાસ પેલાં તરફ દસ સાક થયા. પણ પાછાં કાળે કેમ કે પેલાં સાક માથ નાંદ. આખરે બજાબા બેરોસે એકાંડી જોડી દીધુ.

બીજે દિવસે, જેવા બતાવની વખતે એ પાંચ દસ કરાર નવાંરે મોટાકાને ખાવામાં ન આપી ત્યાંરે અને “હાસ” કરી નિરાંતને દમ લીધો.

આને હવે બજાર પડી કે ખૂબ હવાપાણી એ વિપરિત પરિણામ આવેલું; અને એ નવે અનેક પદાર્થો ને મેંગેની સફેદ (MnSO₄). મેંગેની તેમજ ને જે દારૂ પરજોડેના બે ખૂબ હવાપાણી તે ઉત્પન્ન થાય છે. તેની સાથે બીજે પણ એક પદાર્થ—પોટાશિયમ સલ્ફેટ (K₂SO₄) ઉત્પન્ન થાય છે જે ખેતરની બેરબર મોડી રહેશે.

ચાની બાપા

જગતભરમાં સૌથી વધુ વસતિવાળો આવરો મહાન ચીન

આજ હજારો વર્ષ થયાં માત્ર એક જ લિપિ અને એક જ ભાષા ધરાવે છે એ અજબ સાંસ્કૃતિક એકત્યનો સફેદ કરતા આ લેખમાં એ અટપટી ભાષાનો રસમય અને સરળ પરિચય આપ્યો છે.

ચી

ન આપણું બાંધવ-વાપૂ છે. છેક પ્રાચીન કાળથી હિન્દ અને ચીનની સંસ્કૃતિનો અદરસો વિશાસ થતો આવ્યો છે. પણ ન્યાં બાપનો પ્રશ્ન આવે છે ત્યાં એ બે દેશો વચ્ચે અજબ-જમીનનો ફેર પડી જાય છે. ચીની ભાષા હિન્દી-સીની કૃષ્ણ(હન્ડા) વાઈનીઝ (ગ્રીસીની) ભાષાઓમાં સૌથી મોટી છે સમૃદ્ધ ભાષા છે જગતમાં અંદાજે પણ ચીની ભાષા બોલનાર હોંડોળી સંખ્યા સૌથી વધારે છે. એ ભાષા જગતની બીજી ભાષાના કરતાં બે કારણે જુદી પડે છે. એક તો તે એકાકી(ગોનેસિસેમિક) છે અને બીજું તેના ગંઢોના અક્ષરો(અલ્ફાબેટ)ના વિશાસ થયો છે. બીજું કારણે પણ છે, છતાં ભાષાસાક્ષીઓ આ બેને કારણેને વધુ મહત્વ આપે છે.

ચીની ભાષામાં મુજાફોરો નથી; પણ ચિત્રાત્મક લિપિ છે. અને એને એકેક અક્ષર એકેક શબ્દ ૩૫ છે, એ કાઠ મે કોઈ વસ્તુ, ચુઈ કે ભાવનો દાંતક દોષ છે. દા.ત. 'ગાલુસ' શબ્દ હઈએ આ લખવામાં આપણી લિપિમાં ગ, આ, લુ અને સ અક્ષરો લખવા પડે છે; પણ ચીની ભાષામાં ચાલુસ ગબ મારે ચાલુસના કાચ અક્ષર સૈંદ્ર સંકેત-ચિહ્ન નિશ્ચિત દોષ છે અને તેનું ઉચ્ચારણ પણ ચાલુસ પ્રકારનું હોય છે. આપણી ભાષાના મુજાફોરો ચીનીને કોઈ પણ ચાલુસ આપણી લિપિ વાંચી શકે, પણ ચીની ભાષામાં તેમ થઈ નથી. કારણ કે ફરક શબ્દોના એકેક અક્ષરોના અક્ષર સંકેત દોષ છે અને તેનું ઉચ્ચારણ પણ ચાલુસ પ્રકારનું હોય છે. એટલે ચીની ભાષા મીખતારને તેના એકેક શબ્દોને અર્થ તથા ઉચ્ચારણ શી-ખવું પડે. આથી, ચીની ભાષાનું કોઈ પણ પુસ્તક વાંચવા મટે તેમાં વપસાએલા બધા જ શબ્દો અને ઉચ્ચારણો અજબ જગતની બે છે.

ચીની ભાષાના શબ્દોનાં લગભગ પચાસ હજાર શબ્દો છે. અને આ પચાસ હજાર શબ્દો મટે જન, વાઈ, ક્ષાઈ, સુ એવાં માત્ર ચારોનો જ ઉચ્ચારણો છે આ હિસાબે એકેક સૌથી ખૂબ વધારે ઉદાહરણ શબ્દોનો માટે માત્ર એક જ ઉચ્ચારણ થાય. દાખલા તરીકે 'સુ' ઉચ્ચારણવાળો એક અક્ષર હોય તે લગભગ સૌ ઉપરાંત હુદાહુદા ચિત્રાકારના અક્ષરોનો ઉચ્ચાર તે બે એક 'સુ' જ થશે. હોય છે; અને પાલ પાળી આટલેથી જ પતતી નથી એ ઉચ્ચારના રવર(ટોન)નો પણ ગોઠવો થાય છે; કેમકે ચીની ભાષાના શબ્દોના ઉચ્ચારણમાં રવરનો વિશાસ એ એક મુખ્ય ખૂબી છે અને રવરનો ખરો એટલે તેના સાક્ષાદ ઉચ્ચાર પડે એટલે બતાવી શકાય એટલે લખીને બતાવશે સર્વથા સુરેજ છે.

દાખલા તરીકે હમણાં ચીનની રાજ ધાપા 'પેઈનિંગ'ની બીલીમાં ચાર રવર છે: (૧) રાઈ ફિંક ૫૪ એટલે ઉચ્ચ રવર (૨) રવા ફિંક ૫૪ એટલે વચ્ચે રવર (૩) પાઈ ૫૪ એટલે નીચી રવર અને (૪) છુ ૫૪ એટલે ખૂબ નીચી રવર. એટલે કે ફરક શબ્દો-ઉચ્ચાર એ ચાર રીતે વિવિધ અવાજમાં બોલાય અને એ ફરક વખતે એનો જુદો અર્થ થાય. દાખલા તરીકે ચુક ઉચ્ચારણ હો. એ એક ઉચ્ચારણમાં હુદાહુદા પંચોતોર અક્ષરો ઉચ્ચાર છે. આ અક્ષરો પંચી રહેતો ચુક ઉચ્ચાર વચ્ચે વચ્ચે વાદ શબ્દનું પડે છે એ

'ચુક'નો કેવો ઉચ્ચાર કરી એ તો અમુક જ નાવે થાય. વલિનો અ. 'ચો' અને 'ચા' કેમકે એકર વર બદલાતાં અર્થ પણ બદલાઈ જાય છે. હોદાહુદા રૂપે આપણે 'સુઈ' શબ્દ લઈએ. અસુઈ બીન ને ના-વરમાં બોલાય તો અનો અર્થ 'કોણ' બોલે થાય. અને ચીન નંબરના રવરમાં બોલાય તો 'પાણી' એવા અર્થ થાય; તમે કદાચ ચીની લિપિ અજાણ હો તો એ શબ્દને એટલે એનો અર્થ તો સમજી નહીં, પણ ચોક્કસ વખતે તેના વિશિષ્ટ રવર કાચે ને પોણે તો અર્થ ફેર થઈ જાય. આથી ચીની ભાષામાં એટલા શબ્દ છે એ આજે રવરોમાંથી કોઈ ને કોઈ રવરમાં બોલવાના અવેર છે કા-મ્ કે ઉચ્ચારણની સંખ્યા માત્ર ચારેકો છે. એ ફેરક ઉચ્ચારણ ઉપરવા વાર હુદાહુદા રવરમાં બોલાતાં તેમાંથી ૧૦૦૦ લિપિ અર્થ નીકળે.

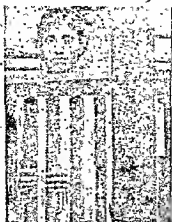
વળી, એક ઉચ્ચારણના રવરમાં પણ એવા કેટલાય શબ્દો આવે છે કે જેના અર્થ જુદા હોય છે. આથી વાતચીતમાં રવર અને ઉચ્ચારણ ઉપરાંત તે રવર અર્થ અજાણતા મટે ચીની આસપાસના મંબક કેવર પણ આધાર રાખવો પડે છે. અર્થ એક વાત ચાલના સમયે એમને જ જ્યારે ચીના લોકો વાદ કરતા હોય છે ત્યારે બધા શબ્દો એક રવરમાં નથી બોલતા, પણ ફરક વાકયમાં એ શબ્દ મુખ્ય હોય છે તથા રવરમાં બોલે છે જે બાકી બધા શબ્દો જ રવરમાં બોલે છે. દાખલા તરીકે 'તે આપે છે' એ વાકય હો. એમાં 'આ' નો શબ્દ મહત્વનો છે. આ વાકય ચીની ભાષામાં 'શા શાઈ મુ મહ ધુ' એમ બોલાય ત્યાં 'શા' નો અર્થ 'આપે છે' એમ છે. આથી ચીની ચાલુસ 'શાઈ' શબ્દ બીન રવરમાં અને બાકીની શબ્દો જુદાહુદા રવરના રવરમાં હોવા છતાં તે એક જ રવરમાં બોલશે.

ઉપર રજૂ કે ચીની ભાષામાં મુજાફોરો નથી. એનો એકેક અક્ષર એકેક ચિત્ર જ છે આથી ચીની ભાષા ચિત્રાત્મક સૌ લિપિના ઉચ્ચ વિશાસનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. વળી એ ભાષા નવાકેસણો ફેરારો પણ નથી થાય. અને જેને લીધે અર્થમાં પ ફેરકેસણો નથી થતાં. ચીની ભાષાનું ઉચ્ચારણ બોલનારો નવાકેસણી તદ્દન બિન છે. ચીની ભાષામાં વાકયમાં પહેલાં હતા, પ ક્રિયાપદ, ૪લી ક્રમે ને છેલ્લે વિશેષણ આવે છે. અદાલત ક્રિયા કે ક્રમરૂઢ મટે ખાસ શબ્દો વપરાય છે. એ શબ્દો હુદાહુદા શબ્દોમાં વાકયોમાં આવતા હુદાહુદા અર્થો ઉપરતે છે ચીની ભાષામાં રવરોમાંથી નેમાં એટલાંતો તે હોતા જ નથી.

આ ભાષા ચીની જાતિ સરખી પ્રાચીન હતી. મેના પ્રાચીન પ્રાચીન મનુષ્ય દુનાવ પ્રાંતમાંથી હાલમાં ઉપર કાંતેલા પાણી અ બા છે. એ જ પ. ૧૪૦૦ની ગાસલમના (ગાંધી કે આપણી લ' બન આદ્ય પ્રાચીન હબર વર્ષ ૧૨૨૦) દરેક ભાગ વાંચાય છે. આમાં જ સાપા આટલી પ્રાચીન હોવા છતાં તેની રેડી કે વાકયરચનામાં આ સુધી ફેર જ ફેરાર થયો નથી. જગતભરમાં કદાચ ચીની ભાષા એકી ભાષા હશે કે જે પ્રાચીન પાછળથી આજ સુધી એકા છપ્પન રહી ને બીન આપણે એટલા વિચારે દેશ હોવા છતાં એના એક ખૂબી બીન ખૂબી સુધી, માત્ર સદેશમાં પ્રાચીન ફેરાર ફેરાર ગિરિયા મં જ લિપિ લખાય છે. આનું કારણ એ છે કે (અનુ ૬ ૧૪૩) કે

ખુદીરામ ખોઝ પ્રફુલ્લ ચાકી

હિંદની સ્વાતંત્ર્ય-ચળવળે જ્યારે
પહેલું લોકવ્યાપી ક્રિયાત્મક રૂપ
લીધું તે-બંગાળના સમયના બાળ-
યુગના પહેલા બે ક્રાન્તિ-ખસિ

ખુદીરામ (ચુકંદગા વખતે)

પ્રફુલ્લ ચાકી (સાળાવરેયા)

હિંદુસ્તાનના સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તિના ઇતિહાસમાં 'બળવંત'ની ચળવળનું એક ચિરસ્મરણીય સમાન છે. સામાન્યના સંસ્થામાં પછી તે કેાઇ પણ રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિમાં પ્રવ્ત્તના સંવેગોએ ભરેલા યૌવન લીધો હોય તે તે બેગબગ થઇને. પારતંત્ર્યની અર્થગતીમાં પડેલી જનતાના સુખ પ્રાપ્ત બંગલગ વખતનાં સરકારી અધ્યાપારથી નથી બેઠયા અને બ્રિટિશ સરકારના સામે પ્રભુએ ધોતાની સર્વ શક્તિથી પહેલવહેલી આપ લીધી.

ઈ.સ.૧૯૦૫ના જુલાઈના ૨૦મીએ શ્રી કંઈને બંગાળના બે બાગસા કમીસની બહેરાત કરી. બંગાળનું એકેવ નજ કરી તેનું ચેતવણ દબાવી નોંખવા ફરેશી આ ચેતવનાને બંગાળના લોકોએ તીવ્ર વિરોધ કર્યો. તેમણેને ડમી આંદોલનની શો કહિત પડાયા. કલકત્તાના ડાકેટ હેઠળ આમંત્રેણ થયેલી વિરાટ સભાઓમાં બંગાળના બાગસાને કેવળ તીવ્ર વિરોધ જ નહિ પણ તેના પ્રતિકાર માટે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યે બળિયકાર ધોધારવામાં આવેલી. આમ ચાલુ સુધી હિંદના રાજકારણમાં ન બંગાળેલો પ્રચલન પ્રતિકારને અભિનય મામે સાર થયો. બંગાળ-અરમાં અને પછી તેમ ફેરાઅરમાં સ્વેચ્છા અને બ્રિટિશરની પ્રચંડ ફેરબાપી ચળવળ ફેલાઈ. ૧૯૦૫ આંદોલનને બાગસા અગ્રણી આગવાના હતા. તેના વિરોધ તરીકે ૧૯૦૫ આંદોલનને બંગાળની એકતાના સ્મારક તરીકે પીળા ફૂંની રાખી એકબીજાને બાંધીને રણબંધને લિધી કરવાનું કહ્યું. તે પ્રમાણે તે દિવસે બેગબગ, હિંદુ-મુસલમાન બન્નાએ મેઘા ઉત્સાહથી રણબંધન કર્યું. ટકાવમાં પણ એકબીજાને રાખીએ મેઘાઈ. આમ બંગાળ વધુ ને વધુ એકત્વ થતું ગયું. એ સરકારમાં વેરોડા ફેલાવવા પ્રેરેલ સરેલે કામ કરતા શ્રી અરવિંદ થોયે પણ નોકરી છોડીને આ ચળવળમાં ઝંખવાઈ. વંદેમાતરમાંનાં મેઘાના ઉત્તેજક અને કાલક લખાણોએ ચળવળને ડગ સ્વરૂપ આપ્યું.

આ પ્રમાણે જે પ્રભુની નવચિત્તિની જ્વાળાએ વધવા લાગી, તેમ સરકારના અધ્યાપારની કમતા પણ વધવા લાગી. માનબંધ થયેલા સૌંદર્યને કેાઇ હવે આપર્દિ જ નહોતો. 'વંદેમાતર' જેવું સાદું રાષ્ટ્રીયત માનવાને પણ કંઈકની સમ્મ વધા લાગી. સ્વદેશી ચળવળ સાથે જોના સંબંધની શંકા આવે તેએ તરત નોકરીમાં બાદતરફ થવા લાગ્યા. વિદ્યાર્થીઓએ ચળવળમાં માન ન લેતાં એવા હાથે નીકળ્યા. પણ પ્રભુત્વ આગલાય તેએ નહોતાં. વિદ્યાર્થી-

ઓએ કહેલો સરકારી ગાળાઓને બાંધકાર કર્યા અને ફેરાકારવાના લેખોએ સરકારી નોકરીને કાત મારી દોડી.

૧૯૦૫ના માર્ચ માસમાં બારિસલ ખાતે બંગાળ પ્રાંતિક પરિષદની બીજી બેઠક બેઠવાની હતી. સરકારે તેમાં 'વંદેમાતર'ની વાંચનાની બંધી કરી. પણ પ્રતિનિધિઓએ તે હુકમને કાલકે કાલકે સુરેન્દ્રનાથ બેનરજીની આગેવાની હેઠળ 'વંદેમાતર'ના અધ્યયન સાથે એક સરખા કાલકે પાછી સામે રરતામાં તેને અટકાવી બીજા પાછી માર કર્યા. જ્યાં લાહીપ્રાપી થયાએથી સ્થિતિમાં કલકારે સાંઘાઈ પરિષદના બાગ લીધો. તેમના ધાગાથી લોકો અને મેડેશી સરત વંદેમાતરમાં પત્તિ નીકળતાં હતાં.

આ બારિસલ પરિષદ પછી બંગાળમાં ક્રાંતિકારી પધ્ધતિ જાગી. સરકાર તરફથી થતા અપમાન્ય જીવિતોને બાંધેલા લેખોને તલપાપડ થક રહેલા લાગણીપ્રધાન બંગાળી યુવાનોએ જ્યારે જેવું ફેરાકારવાની શક્તિમાં ચળવળ-રાધામાં, અરજીઓ-આદિ સરકાર પર નેહાએ તેથી અસર નિખાવવી શકતી નથી ત્યારે તેમણે વિજયવાહી માર્ગ લેવાનું નક્કી કર્યું. આ ક્રાંતિકારી પધ્ધતિ અરજી દ્વારા અરવિંદ થોયના બાંધ બાંધીને દેશ. તેમણે 'અરવિંદ' પત્ર સર કરીને રાજાના ઉત્તમ તેજસ્વી લખાણોથી ક્રાંતિના પ્રચાર કરવા માંડ્યા. માન બે આસપાસ તે પત્રની માલકસંખ્યા ૩૦,૦૦૦ થઈ ગઈ. મુશવતરનાં જે લખાણોએ જનતાની લાગણી દબાવવાની મુશ્કેલી અને ફેરાને બાદતરફ તે એક આગવાને વેરાર એવા અરવિંદના ક્રાંતિકારીઓનું એક જાગીરની અસપાસ બેઠું ગયું. 'અરવિંદ'ની આ પ્રવૃત્તિથી સરકાર ચોંકી બીડી. તેણે એક પછી એક સરેલે સંચારકાર પર ફેરા લખાવોને તેમનાં નેજામાં પહેલવા માંડ્યા. પણ અરવિંદની ફેરામાં જેમ તે અધિક ફેરાય છે તેમ સરકારના જીવિતમાં થતાં ક્રાંતિકારી વધુ અધિક વિરતુત થતાં ગયા.

અરવિંદે સરકારી જીવિતોને પ્રત્યક્ષ પ્રતિકાર કરવાને આજોના પ્રધાન સાર કરવાનું કસાવો બાંધીને થોયે રાજાની ગાંધિયોના ગાંધિયોના માનવા બાગમાં બાંધીને મારવાનું તથા બેગલિયા શીખવાની સાથે સાર કરી. તે માટે કાલકમાં મેઘાઈના દેગવંદ નામના ક્રાંતિકારી તથાની બેગલ બનાવવાની ક્રિયા શીખી લાંબા. સો પહેલાં બંગાળના લેડેરન્ટ મવરને સર બેગલ ફેરાને રકા-વચનું આજોના પ્રમાણે તેની દેન નીચે બાંધી પણ પ્રધાન.

સાંસ્કૃતિ બોધના ઉપર આધાર મળે.

આ આશા સંસ્કૃતિમાંથી ને દ્વિતીય પ્રાકૃતમાંથી ને અનેક પ્રકૃત બાષાઓ બોલી આવી; અને એમાંથી આસાંસ્કૃતિ તૃતીય પ્રાકૃત ને દ્વિતીય પ્રાકૃતનું અંતિમ સ્વરૂપ છે તૃતીય પ્રાકૃત એ 'પદ્ય' બાષા તરીકે ઓળખાય છે. અસીકના સિત્તાલેખો એ તૃતીય પ્રાકૃત-વાલી બાષામાં ન લખાયેલા છે. વક્ષસિત્તા વિદ્યાવીકમાં સંસ્કૃત અને પાલી બંનેમાં સાચસાચે સિદ્ધિ મળ્યા. આ તૃતીય પ્રાકૃતમાંથી પછી જુદાજુદા પ્રાંતોમાં ધીમેધીમે વેદમાં, શીરસેની (પશ્ચિમ પ્રાકૃત), પૈશાચી, અર્ધમાગધી, વલ્લ્લી, ગીરી, માગધી (પૂર્વ પ્રાકૃત) અને દાકી બાષા ઉત્પન્ન થઈ.

ઉત્તરી સનના આરંભમાં સ્વલેખ સરકૃત બાષા એ ઉચ્ચ અને સિદ્ધિપત્ર તરીકે માત્ર પડે, તત્ત્વજ્ઞાન, ન્યાય, રમૂન, કર્મકાંડ વગેરે

માં આ પ્રાકૃત બાષાઓનાં વિવિધ ઉપોદ્ભવ બીજાંમાં થયાં. આપણા આ વિશાળ દેશમાં તે અનેક પ્રાંત-પ્રદેશો પર ફરી વળ્યાં પડ્યાં, મિત્રબોધના પાતા પર બતાવ્યું છે તેમ, આપણી તરફ પશ્ચિમમાં વેદમાં બાષામાંથી ચરાલી ન્વતી, અને શીરસેની-આપ-જગમગી યુજારતી ઉદ્ભવતી. એના પૈશાચી બાષા સાથેના સંબંધ પણ ધ્યાનમાં લેવા હોય છે. એ પૈશાચી અને શીરસેનીમાંથી ન આપણા તરફની બધી પ્રાંતમાયાઓ ન્વતી દેવાયી, પશ્ચિમ દિગ્દશાની, પંચમી અને રાત્રીનાનીમાં આપણી યુજારતી. સાથે મળનાપણું જમ્યાય છે. એ ન રીતે પેલી બાજુ પૂર્વ તરફ, માગધી-માંથી માગધ-આપજારતી ઉત્પત્તિ થઈ અને એમાંથી બિદારી, ગેમિલી, આસામી અને બેમાળી બાષાઓ ઉદ્ભવતી.

માસમાસના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા

સા માન્ય માલ્યસેને માટે આનંદવા નાગવાળું આ વૃક્ષ ને ક્યાં જે નવરે પરે તેો યુવાળુ એવા રૂપસદ્દર સુલાળી ફૂલોની બદારથી ભરખી કોડેલુ જણાયે. તે માટે ન ક્યાય તેને અંગેછળા 'ફૂલોની સાળી' અથવા 'રાણીનું ફૂલ' (Queen's Flower) અથવા 'Queen of Flowers' કહેતા હશે. હિંદીમાં તેને અલ્લુન ને ગાસીમાં તામ્બુલ કહે છે તેનું શાસ્ત્રીય નામ 'લેગરોરોમી-ઓઆલ્ફોસ-રેટ્ઝી' (Lagerroemia Florereginae Ratz) અદારમી સીમા ધ્રુવ અંગેલા રેવીડિસ વનસ્પતિશાસ્ત્રી મૅગન-સેરરરોરોમા માનના આ નામ પાડનારા

આપણી વનસ્પતિ ૧૬

જરૂલ.

લેખક પ્રો. જયનિલાલ ટે. ઓળા કેમ. બેરાતી.

આવેલું છે. ફ્લોસ-રેટ્ઝીની ને અર્ધ રાણીનુંફૂલ અથવા પૈશા બાગળીયા ને ક્યાક્યાક રસ્તાઓ પર સુસોબિત ફૂલો માટે તેમજ છાયાવૃક્ષ તરીકે ઉપાડવામાં આવતા આ ઝાડનાં ઉપવનિરચાન હિંદમાં ઉત્તર કાનડા અને કાશ્મીર કાશ્મીર પ્રદેશ, ઉત્તર સરકાર, હાદા નાગપુર, પૂર્વ બંગાળ અને બેસાંગ છે, હિંદ બાગમાં તે અલદેશ, મલાયા, ચીન અને સીલાનમાં પણ માય છે.

જરૂલનું વૃક્ષ માયમ કદનું અને લગભગ ૧૦ ફૂટ ઊંચી સીધું લાંબું છે. પર્ણ ૮ ઇંચ લાંબાં અને રૂંધેથી ઉચ્ચ પહોળા તેનો પાન સાદો, અને ટાંચે ટાંચેનાર હોય છે. ફૂલોઆરીથી માયમાં બધાં પાન ધીમેધીમે રાતાં થઈને ખરો પડે છે અને નવાં ફૂલો પાન એપ્રિલથી મે માસમાં આવે છે.

આંખિને રંગી નાળનાં જરૂલનાં મનોહર ફૂલોના ઉદ્ભવમાળ એપ્રિલથી વદન. ફૂલો રાણીઓને છોડ જમાનામાં આવેલે ને કદમાં ૫ થી ૩ ઇંચ વ્યાસનાં હોય છે. આળું વૃક્ષ ન્યારે ફૂલોથી ભરચમ હોય ત્યારે તો રંગની

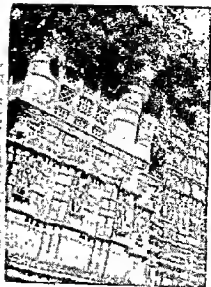
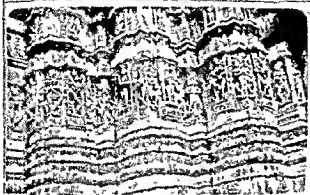
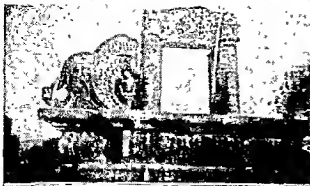
ડાળો બીડી રહે છે. પળી એનાં ફૂલોનાં રંગ પણ, જુદાજુદા પ્રકારનાં જરૂલ પર જુદા-જુદા થાય છે કેટલાકમાં નારંગાળી થાય છે; કેટલાકમાં આંધ્ર નેમલી તે કેટલાકમાં ખુલતાં મુલાબી ફૂલ થાય છે તેમાં આ છેલ્લી ભલનાં ફૂલો સોથી મુંદર દેખાય છે.

એ ફૂલમાંથી ખેડેલાં અસંખ્ય લીલાં ને મળે છળાં ફળ નવેમ્બરથી વન્યુઆરી માસમાં પાડે છે. આકારમાં તે ઝોળ હોય છે અને તેમાં અનેક લીસા, આંધ્રાં બેરાં વીન હોય છે. આ વૃક્ષ બીન વડે ન જોડે છે.

જરૂલના વૃક્ષમાંથી એવિયા રાજ નીકળે છે. તેનું લાકડું અત્યંત કઠુનું અને ઉપયોગી દેવાયી હિંદમાં તેનો ઉપયોગ વઢાણ, હોડકાં, બેઠકની ઢાંધા, ઝાડા, લકરી મ-રેલમ ભરવાની પેશીઆ-વગેરે ખડતલ વ-રુદ્ધી બનાવવામાં તેમજ ઉમારતી લાકડા તરીકે થાય છે. સીસાનમાં એ લાકડું ધીધા જનાવવામાં તથા બીજાં ક્ષેત્રે માટે વપરાય છે. તેના એક કલકરૂંડનું વન્ય લગભગ ૧૧૫૫ રતલ થાય છે. સીલ્લટ, કાચર અને ચિતા.

જોખમાં પણ આ વૃક્ષનું લાકડું ઉમારતી લાકડા તરીકે ખૂબ વખણાય છે; અને અલ-દેશમાં તેો એજ પછી તેનો મુજર બીને ગણાય છે. આમ ઉમારતી લાકડા તરીકે તે ખણું વપરાયેલા દેવા કપરાંત તેની યુદ્ધતા માટે પણ તે ધણું વખણાય છે, તેથી બધે તેસોમાવૃક્ષ તરીકે પણ કમાડનામાં આવે છે.

અનુવેદમાં જરૂલના દરેક ભાગ ઉપયોગી ગણાયો છે. તેનાં મૂળ શાદી અને બીજાં માદક ગણાય છે. તેની છાલ કોમરક, તાપ ને નાશ કરનારી ને રૂચક ગણાય છે અને પુરોષમાં નિદ્રાસ થાય છે. તેનાં પાન પણ રૂચક છે. આંદામાનમાં તેનું ફળ ચીનાં ખેડેલા આંધ્ર પર લગાડના માટે વપરાય છે.

કાળી બાલુ મથાળે : ઝાંઝારનાથનું ખંડિત
સિનાસવ (અર્થેત મહેતહિયા-પાટકોપર) ;
કાળી બાલુ નીચે તથા અગ્રવી તરફ મથાળેઃ
તારંગના દેરાસરનું પ્રાચીન સ્થાપત્ય (મહેરા
ને. શાહ-પાટણ)

ફોટોગ્રાફી હરીફાઈ વિભાગ: સ્થાપત્ય-ફોટોગ્રાફી વિષે સૂચનો

આ વખતે જેમણે હરીફાઈનાં શિલ્પ-સ્થાપત્યને લગતાં ચિત્રો
આન ખેતે તેવાં છે. એકે તેમનાં એકે પ્રિન્ટ ચિત્ર-દર્શિને, સંપ્રદ-
(ફોટો)ની દૃષ્ટિએ કે સ્થાવી ફોટોગ્રાફીના નમૂના તરીકે ઉનામને
પાત્ર ગણવાયો નથી.

કાળના પ્રવાહમાં, યુદ્ધો આગ અને કુદરતી નોકાનોખી બચેલાં,
મતકાળની શીરવચાપા માતાં છલ્લે દયાગા અથવા મુતકમય દયા-
માં આહોતર્કી રક્ષગતા અવશેષો ઉપ કળામતીરીતીની સમૃદ્ધિના
વારસા સમાં આપણું મંદિરો, મુર્તિઓ, મંદિરો અને એતિહાસિક
ઈમારતોની વાદ આવી પળ્ય માટે આચા રચયત્તાં રાજવાતું જે
કેમ સંપૂર્ણ અને સુલભ સાધન હોય તે તે કેમેરા (ફોટોગ્રાફી) જ.
શિલ્પ-સ્થાપત્યની આવા રેખાં ફોટોગ્રાફી માટે અલ્પાસ, સાન
ને અનુભવ અટકી છે કપરાત, પાતાના કેમેરાની મર્યાદા, કામગીર
પ્રકાર, રક્ષણ-સંભાળે બનેદેનો ક્યાસ પણ કેમેરિયને હોવો જોઈએ.

સાધારણ રીતે લેખી ઇમારતો બનેદેનાં છબિ સેવા જતાં રક્ષણ-
સંકોચ અને બીજા અડચણોને લીધે મોટા ફીલ્ડ કેમેરા નકામ
નીવડે છે તેને માટે તે ફોટોસિય સ્ક્રીનવાળા કેમેરા, કબજ કે
ફિલ્મ એક્સપોઝરનાનવાળી ધમણવાળો ને કેમેરા બેન્ડને લેખી-
નીશો-આપોવાળો અમે તે દિશામાં ખસેડી સકાય તેવો (camera
with movement) બહુ કપયોગી થઈ પડે છે પરંતુ જે ભવના
અર્થજ કેમેરા બધાને પાસાય નહિ પણ સર્વ સત્તેજામાં આપાર
ના મિનીજિયર કેમેરા દરેક પ્રકારના કામે માટે સંપૂર્ણ લેખાય છે.
તેમાં કેમેરા બદલવાની તેમજ બીજા સમયરો આપેલી હોય છે.

શિલ્પ-સ્થાપત્યનામાં મકામોની ફોટોગ્રાફી વખતે સીધી ચોટી
દ્રશ્યોદ પરપેક્ષિવની હોય છે. (૧) મકામના ચાંબલા માંચ થઈ

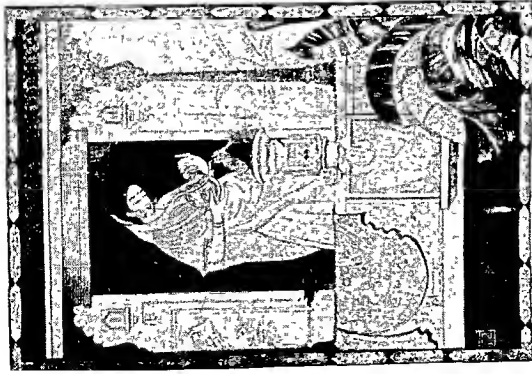
બવ(૨)મકામ નીચેથી મોકું અને કપરથી નાતું થઈ બવ, અથવા
તો (૩) મકામ, જોનાર કપર ધસી આવતું હોય. તેવા હાથોપાદ
નમૂના આપોનાર કેપરે છે આ માટે 'વાઈડ એન્જલ' સિમ, 'ટેલીફોટો'
લેન્સ વગેરેના ગુણદોષ ભૂખીને તે વાપરના કપરેથી થઈ પડશે.

પાછા અર્થેત મહેતહિયા(પાટકોપર)નું 'અઝઝારનાથનું ખંડિત
સિનાસવ' રેકર્ડ ફોટોગ્રાફી માટે મેંધપાત્ર ગણી સકાય. કેમેરાને
દરિયાને એકસપોસર બેસાડી છે પણ સામાન્ય લેન્સસામા કેમેરા
ને કારણે કે પછી ખામીવાળા ફોટોસિમને લીધે અદરના કોતરકામ-
ની શીલ્પકર બેસાડી આવી શકી નથી. વરસાદ અને આગિહવાથી
છલ્લે રક્ષેલા અને કાળા પડી ગયેલા મકામનું શિલ્પકામ લેવા
માટે વહેલી સવાર કે સાંજના મુદ્દ તકકાને કપયોગ કરવો જોઈએ
તથા કંઈક સેકન્ડ કે તેથી જે બાહી રાખવી વધારે ઉચિત છે.
એકામાં એક્સપ. F. ૧૧ કે તેથી ઓછું કાપાકામ આપીને પ્રકામના
પ્રમાણમાં સમય આપવાથી કોતરકામમાં રમખંડતો આપી સકાય.

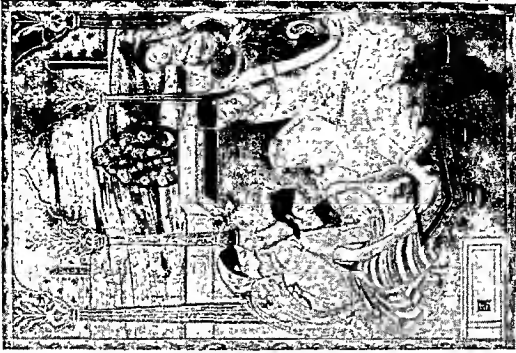
જો સિવાય પાછા મહેરા ને. શાહે તારંગના મંદિરની કીપાલના
કોતરની મુર્તિઓ બગેરે શિલ્પકામના સરસ નમૂના કડપવાને
પ્રયત્ન કરતાં આરપાય ચિત્રોમાં કપર અણુઆ મુલ્યના કેમેરા
નીચેથી જાવો કરીને છબિ લેવા જતાં પરપેક્ષિવ ચોટી થઈ છે.
મુદર ચાંબલા માંચ થઈ છે અને એક મોટાદર માંચ માથે ધસી
આવ્યા છે. પાછા સાન્નિત કેમેરા(ખુબાઈ)નાં ચિત્રોમાં કપરથી લેખી
દેવા કપરાંત આપીથી ફોટોસિમને પ્રાયોગિક દોષ પણ છે.

આનાં શિલ્પ-સ્થાપત્યવાળાં ચિત્રોની સાથે તેની કેમ છતિહાસ-
કથા કે માહિતી પણ એકઠી કરતા રહેવું જોઈએ, ને તેના સંશોધકો
અને અલ્પાસે માટે થળી મદદરૂપ થઈ પડે.

શ્રી
યજ્ઞેશ્વર
શુક્રદત્તા
ચિત્રામું
ચીનમાં
ભરાએલું
પ્રદર્શન

૧૮. એનમાં સાર્વજનિક આપણે કરવાના રહેલી વિદી સરકારે ને દેવાક અભ્યાસીઓ એનમાં ચોક્કસ દવા તેમાં એક અભ્યાસના અભીતિ યુવાન કલાકાર શ્રી યજ્ઞેશ્વર શુક્રદત્ત પાણી છે અને તેને સગતી માલિકી અને નગર 'કેમ્પ'માં આપી ગયા છતાં તે દર્શક પેશિયનની સાર્વજનિક કલાશાળા(National College of Arts)માં રહેતે તે ભાગશાળાના પ્રમુખ અને 'આલ્બર્ટાઈય' પ્યુલિ મેગેઝિનના નવજનિયત કલાકાર શ્રી ડી પેશિયન(Dr. Peshiyon)ની દોરણી નીચે એની કાપણવર્તિતો અભ્યાસ કરીને યજ્ઞેશ્વર શ્રી પ્રગતિ કરી રહ્યા છે. એ ન. રાષ્ટ્રી અપ્રિય તેમનાં વિદી તથા એની રેલીથી દોરેલા લગભગ ૫૦ ચિત્રોનું એક પ્રદર્શન પેશિયનમાં જોવાનું રહેલું છે. આ પ્રદર્શન શ્રી ચિત્રામું પાસે અભ્યાસ

કાળી બાજુ : 'દુલસીરવારો', નમણી બાજુ : 'કેમ્પ'; સામેના પાસે : 'લસી ચાલકીઓ'.

ચીની ભાષા

(આનુસંધાન જી. ૧૯૮ થી આદ્ય) લગભગ ૨૦૦૦ વરસ સુધી ચીન એક ગાંધ્યરૂપ શાસનને આધીન રહેલું હતું. ચીનમાં રાજ્યના બધા નોકરિયાતા અને અગ્રહારોની પરીક્ષા લેવાતી. આ પરીક્ષા-પદ્ધતિને લીધે દેશના બુદ્ધિજીવી આગતા પરીક્ષાથીએને એક જ વિધિ ને ભાષા શીખવી પડતી બીજી, ચીનમાં પણ બહુ કાળથી પ્રકલ્પકળાની શોધ થયાને લીધે પુરાતો દેશ એક પ્રદેશ બીજા પ્રદેશના સંસ્કૃતિમાં રહ્યા કંઈ અને તેથી પણ ભાષા બદલાઈ નહિ. આગ, ચીનમાં એક ભાષા લખાય છે ખરી, પણ બોલાતી નથી કારણકે પ્રાંતભેદે ભાષાના સંખ્યાના લખાણમાં મોટા ફેર રહે છે. આથી બને છે એવું, કે એક પ્રદેશના રહેવાસી બીજા પ્રદેશવાસી ભેડે લખીને વાતચીત કરી શકે, પણ બોલીને નહિ! ચીનના પ્રસિદ્ધ ભાષાજ્ઞાની ડૉ. વિ. ફૂં જિવાન કહેવા મુજબ ચીની ભાષાની બોલી-ઓ મુખ્યત્વે આઠ વિભાગોમાં વહેવારેલી છે. આ આઠ સમૂહોનાં

બું પેલા તથા બીજા અનેક કલા-કારોની પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી. એમાંનાં દિદી ફેલીનાં બે ચિત્રો 'તુલસીકથાર' અને 'સુંખાર' સામે-ના પાના ઉપર આપ્યા છે; અને ચીની લખનાં બે 'તરતી માછલી-ઓ' આ સામે તથા 'કુડાં' આ બેઠા પડા ઉપર આપ્યાં છે. આ ઉપરાંત પેઈપિંગ શહેરના સમ્પ્રદાય બામમાં દર વર્ષે ભરાતા વાર્ષિક પ્રદર્શનોમાં પણ તેમાંનાં બે ચિત્રો સુદાઈને પ્રકાશ હતાં, એમાંના બે ચિત્રો તે 'ચીન (મ પાંચાં)' (Sim

Mim Pao—New Peoples' News) તથા 'પાઈ પે પાંચો' (Pei Re Pao—North China Daily News) નામનાં ચીનનાં બે પ્રખ્યાત છાપાગોમાં પણ પ્રગટ થયાં છે શ્રી વલ્લભર શુક્લ ઉપર અભ્યુદય શ્રી યુ પેંચી કે જે અધ્યેના ચિત્રકાર તરીકે ચીન-ભરમાં વિખ્યાત છે તેમના અંચત સંપર્કમાં આવ્યા છે; તથા તે કમ-રાંત ચીનના અન્ય નાગોસ્થિત ચિત્રકારો એવા કે ચી પાઈ શરૂ (Chai Pai Shi) કે જેઓ પક્ષીઓ તથા ફૂલો ચીતરવામાં કાળજી લે તેમના તથા વાંગ ફાંગ ચીંગ (Wang Fang Chung) જેઓ ફરવચિત્રો આલેખવામાં તથા લરની માછલીઓ ચીતરવામાં કુશળ છે તેમના અને થાંગ ચાંગ હો (Chang Chiao Ho) જે સામુદ્રિક ચીની છવન આલેખનાર તરીકે પ્રખ્યાત છે તેમના પણ અંચત પુસ્તિકામાં આવીને સવિશેષ પ્રમતિ સાધી રહ્યા છે. થોડા વખત પછી તેમને અગ્રાસ પણ થતાં તેમને સમ્પ્રદાય કળાશાળાની ચીની ચિત્રકળા માટેની 'ડિપ્લોમા' પદવી પ્રાપ્ત થશે.

નામ ઉત્તર મંડારિન, પૂર્વ મંડારિન, નેક્લ્ય મંડારિન, છુઆન, હુઆ, મિન, રવાક અને કેન્ટોનીઝ છે. આમાં મંડારિનનું ફેરફાર સૌથી વધારે છે. આ વિભાગમાં ઉત્તર ચીન, પશ્ચિમ ચીન, નેક્લ્ય ચીન અને ગાંઝ હિન્નો થોડા વિભાગ આવે છે. કેન્ટોનીઝ, મિન, ને હુઆની બોલીઓ કોઈબીજાથી તદન જિલ છે, કેમકે એ બધા સરહદી પ્રાંતો છે. બોલવા-લખવાની ભાષાના આ ભેદને લીધે આંતરપ્રાંતીય સંગઠન થઈ શકતું ન હોવાથી પ્રાંતતંત્રની રચાવના પછી શરૂકારે એક જ સમ્પ્રદાય અસ્થિતા પ્રકટાવવા માટે એક સમિતિ નીમીને એક વ્યક્ત પ્રકારની પેકિંગ શહેરની આસપાસની નાપાને 'સમ્પ્રદાય' તરીકે અપનાવીને તેને શિક્ષણમાં માધ્યમ તરીકે રચાન આપ્યું છે.

દરેક દેશમાં એકભાષા અને લખવામાં લખવાની ભાષામાં ફેર તેા હોય જ છે; એમ ચીની ભાષા પણ આમાં અપવાદ નથી પ્રાપ્તી કાળની સિખિત ચીની ભાષા તેા આજે નમ્મી સદાય છે, પણ લોક-ભાષા-આમાન્ય વહેવારમાં બોલાતી ભાષા અગ્રહારની નથી. ૧૯૧૭માં ચીનની સાહિત્ય-કોમિતે ભાષાસેવના ધરમળીને ફેરફાર કર્યો. આ વહેવાં બીનનું સાહિત્ય પ્રાચીન કાળથી ભાષી આવતી ભા-ષામાં લખાયું (આવળી સંસ્કૃતભાષા ગુજરાતીની જેમ) અને કેટલી એ લોકભાષા જનતર નહિ પણ ઈ ૧૯૧૭માં પ્રાંતતંત્રની રચાવના પછી જિ. ચેન દા જિા અગ્રે. દુકો લાખામાં ફેરફાર કરીને એકભાષા સાહિત્ય રચવાનું આંદોલન શરૂ કર્યું. આ આંદોલન સામે ફેરફાર વિરોધી થયા, પણ આખરે થોડો સમય રાકે ચીની ભાષામાં સાહિત્ય લખાઈ થયું આ ભાષાને 'પે હુવા' કહે છે. આ 'પે હુવા' (નવ ૧૯૪૮) ૧૭૫

ભાષા પ્રમાણ માટે ગાનુને
અસરોની શોધ કરી. એ અક્ષરો
મોટાંને અમુક અમુક ક્રમાંક માટે
જોડી જોડી નક્કી કર્યા. આવી
સંજ્ઞા આ જુદી જુદી પ્રલોકોએ
પાતળોતાની રીતે નિરંજનશાળી
પાંદ. અમુક પ્રલોકો આવી
સજ્ઞાઓ માટે પહેલાં ચિત્રો
વાપરવી; અને તે અક્ષરો માટે
નહિ, પણ આખા ને આખા
શબ્દો માટે. ચીનની શિવિ
એ આવી ચિત્રોની બનેલી છે. એ
કેમ કહીશો તે જાણી બાનુ-
એ જોવા કલ્પનામાં બતાવ્યું
છે. શરૂઆતમાં, જે જે પદમાં
દર્શાવવા હોય તેના સંજ્ઞાત્મક
અર્થો ચિત્રો આલેખાતા. તે
પછી એ ચિત્રો પીછી વડે અર્થ-
થી જખાતા લખાતાં મર્યાદાકેમ
ફરતા જેવું દાસની ચીની શિવિ-
નું કહ્યું કે પાશ્વર્થ તે આની
પડખેના પહેલાં અને બીજા
કોણમાં દર્શાવ્યું છે. ચીન
કોણમાં તેની સામે તે તે
શબ્દોના અર્થ આપ્યા છે.

◎ 日 સૂર્ય
☾ 月 ચન્દ્ર
△ 山 પર્વત
☸ 水 પાણી
火 火 અગ્નિ
木 木 ઝાડ
犬 犬 કુતરો
馬 馬 ઘોડો
手 手 આંગળી
目 目 માંસ

イ 田 佃 日 旦 月
ખૂણા ખેતર ખેડવા સૂર્ય દિવસ ૫૨ ૪૬૩૧
門 門 間 問 囚 言 信
દાર વાળુ માંભા મિત્ર ૩૨ ૨૫ ૨૫૫૬
女 女子 家 家 安 子 木
સ્ત્રી સાર દાર વાસતિ બાળક ઝાડ

કેવળના ચિત્રમાં ચીનની શિવિના થોડા શબ્દો આપેલા છે. અમુક શબ્દોને
માટે તો મૂળ રસતવ મહાશિા જ છે; અને બીજા શબ્દો ચિત્રો મિત્રવ મહા-
શિા લેખી કરીને ચોખવેલા છે. કેવળ ચિત્રમાં મોંઘાં કરાવેલું છે. કાળ-
તરીકે 'મેતર'ની મંત્રને પડને 'માણસ' ચીતરેાં એટલે એ 'ખેડતર' થયે
'સૂર્ય' અને 'ચન્દ્ર' એ બંનેને સાથે ચીતરેાં એટલે 'પ્રમશ' શબ્દ બને
'બારણ' પામે 'કાન'નું ચિત્ર મૂકીને 'સાંભળતું' શબ્દ ચોખ્યો; અને બારણ
પામે 'ચો' ચીતરીને 'જાણારી' કહ્યો. 'શ્રી' માંથી 'દવા' નીકળી બતાવી
'શબ્દ' દર્શાવેાં, એને 'માણસ' તથા 'શબ્દ' નાં ચિત્રોને નેડાનેડ મૂકીને 'સત
શબ્દ' ચોખ્યો. અહીં દર્શાવવા કે માણસના મોળાથી પડતો શબ્દ સત્ય
હોવાને દેખાયે. 'ચો' અને 'આજકાન'નાં ચિત્રો એમાં કરીને 'શબ્દ' શબ્દ ચોખ્યો
'ઠાપરા' તથે 'કુકર' (ખોરાકનું રુચક) ચીતરીને 'ધર' દર્શાવ્યું; અને 'ઠાપર
નીચે 'ચી' તથા 'કુકર' ચીતરેાં એટલે 'ભર' થયું. ધરનું 'ઠાપર' ને 'ચી' િ
એ મળે એટલે 'શાદિ', ચીની બાપામાં આવાં કુલ ૫૦,૦૦૦ શબ્દચિત્રો
પણ સામાન્ય વપરાશમાં તો ૪,૦૦૦ જ છે; ૧૫૦૦થી વધુ ચલવાય છે

ની પહેલાં સાહિત્ય 'વન યન' (સાહિત્યિક) બાપામાં લખાઈ દર.
પે દવા' જનસાધારણ બાપા છે. એમાં પ્રચલિત શબ્દો આપતા
'વાથી તે સરળ અને સુગમ છે. આમ, આપે એકે ચીનનું નવું
સાહિત્ય 'પે દવા' લખાય છે; છતાં 'વન યન'ને નાશ થયો નથી.
હજુ પણ સમાચારપત્રો, એબીર લેણા વગેરે 'વન યન'માં જ લખાય છે.

કેવળ કહ્યું છે: ચીની બાપામાં એકએક અક્ષર એકએક શબ્દ-
ના સંકેત છે. તે એક પક્ષ ધાય છે કે પરદેશી બાપાઓમાંથી આવ-
તા નવાનવા શબ્દો માટે નવા સંકેતો રચાતા હશે? ના; નવા સં-
કેતો રચાતા નથી. પરદેશી બાપામાંથી બતાવે નવા શબ્દોને નવા
શબ્દો સાથે કાઢ ને કાંઈ સંબંધ હોય છે. આ સંબંધને ચીની વિદ્વાનો
રાખલ લઈને તે વડે નવો શબ્દ-સંકેત બનાવે છે. ચીની બાપામાં
એક અક્ષર એટલે બીજે અક્ષર મળતાં નવો શબ્દ બનેા ધાય છે. આ
નિયમને અનુસરીને નવા શબ્દો રચાય છે કાળજા તરીકે-

એકેક રેકને	ચીની મિથે દુ	અર્થ ધિએ=પાંડ; દુ=રસતો; સોખડનો રસતો
ટેલીફોન	નિએન દવા	નિએન=નીચી, દવા=વાત, વીજળીની વાતચીત.
હોમ્યુનીઅમ	કુંમકાન ચુઈ	કુંમ=પહેરવળી, કાન=ઢીપસિ, ચુઈ=સિદ્ધાંત. સંપત્તિની વર્ડેચ- છીનો સિદ્ધાંત.

આમ, પ્રચલિત શબ્દોને એકે દહને નિદેશી શબ્દના અર્થનો
નવો શબ્દ બનાવાય છે. ચીની શબ્દ સાંભળતાં જ (એ એનો અર્થ

આપણે બહુતા હોઈએ તો) એનો અર્થ સમજી બંધ છે. 'ટેલ
ફોન' એવા વિના આપણે ટેલીફોનને સમજી શકતા નથી, પા
ચીનમાં 'વિએન દવા' સાંભળતાં જ વીજળી અને વાત એવો અ
લોકોને સમજી બંધ છે. ચીનમાં પરદેશી બચ્ચિઓનાં ના
મે રીતે બોલાય છે. એકે તેના નામના શબ્દોના ચીની બાપામાં જ
નુસાં કરીને, કાળજા તરીકે 'રાગસિદ્ધ'ને ચીની લોકો 'રા ચિએન
તરીકે એ. જખરો શાસિદ અને મિએનમખવાન, રામ. બીજા એ
રીત જખ્યારસાય ધરાવતા ચીની શબ્દો મૂકીને નામો બોલવાન
છે. આ રીત પ્રમાણે ચીનમાં ગાંધીજીને 'કાન તિ' કહે છે. 'કાન તિ
શબ્દને કખ્યાર 'ગાંધી' શબ્દના કખ્યાર એટલે એવો મળતો અર્થ
છે (આવી જ રીતે ચર્ચિત 'હય ચિઅર', કખેલ્ટ 'સો સિ કુ', એવ
નામથી બોલાય છે.) આ બંધનાં નામો અર્થ એટલે કહપણ સર્જે
ધરાવતાં નથી. 'કાન તિ' અર્થ તો 'ચીની જમીન' થાય છે.

ચીની બાપાના કોષમાં ૫૦૦૦૦૦ સંકેતોની ગણા છે. ખબરે રાઈ જઈ
અપહારમાં તો માત્ર એક દહના શબ્દો જ વપરાય છે; કોણીના શબ્દો
તો ચોખના જ. એકેકમાંથી 'પાસ થયેલાં દોશિયારો વિચારી' ૫૫
વખ્યાર હંબર શબ્દો જ નાખ્યો હોય છે દસ હંબર શબ્દો
બખ્યાર તો આંખળીને વેટે ગળી સમજી એટલા હશે. ત્યાંનાં લાય
ખાતાંચોખા 'ખજુ' જ થી દ હંબર શબ્દોના યાઈય હોય છે.

ચીન આજકાં પ્રોટેક્ટેશ દોશ લતા એક જ બાપા ધરાવે છે, કે
આજકાં થાય છે. અને આ એક બાપાએ જ ચીનીના સંજ્ઞાન અને
સાંકેતિક એકમમાં ખૂબ સંજો આપ્યો છે. નિરંજન ત્રિપાઠી
(ચીનમાં અધ્યાપક તરીકે રહેલા કૃષ્ણકિર સિદ્ધાંતિદી સેખ પાશી)

આ

આખું વિશ્વ મૂળમાં ૬૨ મૂળતત્ત્વોનું બનેલું છે, એ વાત તો પાણી નાશ્તી દરો. જોકે આ સર્વ મૂળતત્ત્વો તેમના સુલભસ્થાને એકબીજાથી ઘણાં જુદાં પડે છે. પણ કેટલાક મૂળતત્ત્વો ઘણી બાબતમાં એકબીજા સાથે મળતાં પણ આવે છે. વિજ્ઞાનીઓએ એવાં સમાનધર્મી મૂળતત્ત્વોના એકેક વિશાળ ક્ષેત્રો તે દરેક વિશાળને કુટુંબ (Family) એવું નામ આપ્યું છે. આ દરેક કુટુંબનો કેટલો વિશેષ સમાન શુદ્ધ હોય છે. આવાં કુટુંબમાં કોઈ એક મૂળતત્ત્વ તેના કેટલેક સ્વભાવ માટે બળપૂર્ણ છે. હેલોજન સમૂહ મૂળ ઓક સમૂહ હલસ પરથી આવે છે, એનો અર્થ માથે છે ક્ષાર. હેલોજન એટલે ક્ષાર પેદા કરનાર. હેલોજન કુટુંબના ચાર સભ્યો છે: ફ્લોરીન, ક્લોરીન, બ્રોમીન ને આયોડીન; અને એ ચારેય સમૂહ અવસ્થામાં ક્ષાર પેદા કરતા હોવાથી તેઓ એ નામે જોળખાય છે.

ફ્લોરીન

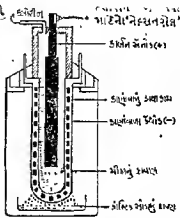
ફ્લોરીનનું નિરાહ અસ્તિત્વ ઈ. ૧૭૭૪માં શહેર નામના રસાયણશાસ્ત્રીએ પુરવાર કર્યું. ત્યાર પછી પણ લાંબા સમય સુધી એમ માનવામાં આવ્યું કે ફ્લોરીન એક સિદ્ધિમત્ત એક પદાર્થ છે; પરંતુ ઈ. ૧૮૯૧ના વૈજ્ઞાનિકે સિદ્ધ કર્યું કે ફ્લોરીન એક મૂળતત્ત્વ છે.

ફ્લોરીન સ્વતંત્ર અવસ્થામાં મળતો નથી, પણ સંયુક્ત અવસ્થામાં જ મળે છે, જે ફ્લોરાઇડ તરીકે જોળખાય છે. આ ફ્લોરાઇડો પેટ્રોલેય, ખનિજ પદાર્થો તરીકે ખૂબ પ્રમાણમાં મળી આવે છે. તેમાં ખાસ કરીને માટી (સિલિકા) ફ્લોરાઇડો બહુ જાણીતા છે; કારણ કે વિજ્ઞાનમાં પાણી ઉપરાંત ઘણી જગ્યાએ એક મૂળતત્ત્વની નીચલા પ્રમાણમાં પણ તે મોટા પ્રમાણમાં નીકળે છે. અત્યંત ફ્લોરીનની બાબત માટે મુખ્યત્વે મીઠાને જ ઉપયોગ થાય છે.

મીઠામાંથી ફ્લોરીન બનાવવાની સારી રીત એ છે કે મીઠાને એક જાણીતા કાર્બોસાઇડ અને સલ્ફ્યુરિક એસિડ સાથે મેળવી તરંગ કરવાથી તેમાંથી ફ્લોરીન વાષ્પીકૃત થઈ પડે છે. પરંતુ મોટા માપ પર ફ્લોરીન બનાવવા હોય છે. આ રીત કંપચાળના લેવાતી નથી. તેને માટે તો મીઠાના દ્રાવણમાં વીજળી પસાર કરવામાં આવે છે. એથી તેમાંથી ફ્લોરીન તરત છૂટી પડે છે. આ ક્રિયા માટે જુદીજુદી નતના વીજવિદ્ય સેત્ર (વિદ્યુત્ત્રય) યોજવામાં આવે છે. તે પછી નેલ્સન એક 'તરીકે અપ્રતીત વિદ્યુત્ત્રય (ચિત્રમાં દર્શાવેલ) છે. અમદાવાદની કૅલેક્ટો ગિલ્ડર્મમાં દુકર સેન્ટોને કંપચાળ કરવામાં આવે છે. આને તેના નર્મી સંસ્તરી વીજળી પ્રાપ્ય હોય ત્યાં આ વીજવિદ્ય રીત ખૂબ પ્રચલિત થઈ છે. આ કંપચાળે હાઇડ્રોક્લોરિક એસિડમાંથી ફ્લોરીન બનાવવાની રીતો પ્રચલિત છે: એક 'ડિકન્સ રીત' અને બીજી 'નેલ્સન રીત'. પરંતુ વીજવિદ્ય રીત અસ્તિત્વમાં આવ્યા પછી તે રીતો ભૂતકાળ નકામી થઈ ગઈ છે.

ફ્લોરીન આજ કીલો રેયને વાષ્પ છે. ફ્લોરીનનો અર્થ જ ઓક વિધવામાં આજ કીલો થાય છે ને તે ઉપરથી જ તેનું ફ્લોરીન નામ પોટવામાં આવ્યું છે. તેને સહેલથી પ્રવાહી બનાવી શકાય છે. આથી એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ સહેલથી વેળા તેને પ્રવાહી સ્વરૂપમાં લઈ છે. ઘાંટું બૂધે પહેલાં વાષ્પ સંસ્કરણની પ્રક્રિયાને લીધે ફ્લોરીનને ચૂના સાથે સંયુક્ત બ્રોમિય પાડવર બનાવી લેવામાં આવેલો. ફ્લોરીન પાણીમાં થોડો અંશે દ્રાવ્ય છે. આ ફ્લોરીન પાણી પશુ જીવિમાં ફ્લોરીનના જેવું જ કામ આપે છે. ફ્લોરીનનો થોડો ભાગ બ્રોમિય પદાર્થની બનાવટમાં વપ

મૂળતત્ત્વો
ફ્લોરીન
બ્રોમીન
ક્લોરીન
આયોડીન

લેખક: ડૉ. નરસિંહ મૂ. શાહ; એમ. એસસી., ખીએચ. ડી.

સય છે. કામળ અને તેનો માથો બનાવવાના કાર્યમાં તેમજ કાપડના કાંચમાં પણ કપડું સહેલ બનાવવા માટે તે ખૂબ ઉપયોગમાં આવે છે. વધી ફ્લોરીન જીવનનારક વાયુ છે. આથી મોટા સહેલા

ફ્લોરીનના ઉપયોગો

પાણીને પૂરવડો નુંતુલિત કરવા માટે મુખ્યનિષ્પત્ત મોટા વર્કસમાં તેનો ઉપયોગ પાણીના શુદ્ધિકરણ માટે કરવામાં આવે છે. ફ્લોરીન પેટ્રોલિયમના શુદ્ધિકરણમાં પણ વપરાય છે. એ ઉપરાંત તેનો ઉપયોગ ફ્લોરોઇડોની બનાવટમાં પણ સારા પ્રમાણમાં થાય છે, જેમાં વિદ્યુત્ત્રય ફ્લોરોઇડ (પાટાસ) રીપારેશનની બનાવટમાં વપરાય છે.

યુદ્ધમાં વપરાતા કેરી કાયુસીની બનાવટમાં ખૂબ મહત્વની સાથે ફ્લોરીનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે વિશ્વયુદ્ધમાં એ કેરી વાયુઓને ઉપયોગ થયો હતો. તેમાંની રાજાને વિજેતાની રીતે જીત્યાં કરવામાં આવે છે. તેમાં પણ ફ્લોરીનના જ સંયુક્ત પદાર્થો હોય છે. પણ તે પદાર્થો કેરી વાયુમાં જરૂર બજાર હોતા નથી; તે કેવળ આંતરુ લાભે છે અને આશ્ચર્ય પરાયણ બનેલો છે.

ફ્લોરીન વાયુ એક જગ્યાએ ઉપયોગમાં આવે છે. તે જગ્યા યા નાકમાં હવે તો અતિશય જલદ અસર કરે છે અને બાજુ તરફ વળે છે. પરંતુ જે રાસદો થઈ હોય તે અતિ નુકર પ્રમાણમાં સુધારવાથી રાસદોના જીવનમાં નાશ થાય છે. ફ્લોરીનની વાયુસ પર થયેલી અસર જલ્દી આંખોમાંથી આંધળાઈને નાશ કરી શકાય છે.

બ્રોમીન

બ્રોમીન સમૂહ મૂળ ઓક વાપવાના 'બ્રોમીસ' ઉપરથી આવેલો છે. બ્રોમીસ એટલે કુદરત યા સંપત્તિ પદાર્થ. બ્રોમીનની બરાબર એક જગ્યા તેનું છે તેમાં રાજામાં આવે છે. ૧૮૨૬માં આ બ્રોમીનના મૂળતત્ત્વની રીતે બ્રોમીસે હરી દલી સમુદાય પાણીમાંથી મીઠું કરી લીધા પછી જ પ્રવાહી રહે છે (જે બીજાને હોવાય છે) તેમાં ખૂબ મહત્વની સાથે અતિ અલ્પ પ્રમાણમાં બ્રોમીનના ક્ષાર હોય છે. તેના એક ભાગ બ્રોમીનમાં માત્ર સાત ભાગ જેટલો જ બ્રોમીન હોય છે. છતાં તેમાંથી બ્રોમીન સારવતું પસાર કરે છે - બ્રોમીન (નં. ૧૮૪૮) ૧૭૭

એસિડ કબેરવાથી રાતો વાણુ છૂટે છે, અને હંડા કરવાથી બ્રોમીનની રાતો બહાર પ્રવાહી એકઠા થાય છે. આ પ્રક્રિયા ક્લોરીનની સાથે તેની સામ્યતા સૂચવે છે; અને બ્રોમીનનો વિશેષ અલંકાર કરવાથી પુરવાર થયું કે તેના ગુણધર્મ ક્લોરીનને ઘણા મળતા આવે છે અને તેથી જ તેના સમાવેશ હેલોજન કુળમાં કરવામાં આવ્યો છે.

મોડા પાણા પર બ્રોમીન બનાવવા માટે પછાદ્ય કાર્બોનિક ટ્રીક વપરાય છે પરંતુ હવે તેમાં મૈથેનીક કાર્બોસાઈડને બદલી સોડિયમ ક્લોરેટ કબેરવામાં આવે છે. બીરન્ટ, ક્લોરેટ અને સલ્ફ્યુરિક એસિડના મિશ્રણમાંથી વરાળ પસાર કરવામાં આવે છે. અંતે બ્રોમીન વાણુ રૂપે નીકળે છે. આ વરાળયુક્ત વાણુને હંડા પાડવાથી પ્રવાહી એ સામગ્રી છૂટું પડી ન્ય છે. કપરના બાષ્પમાં બ્રોમીનની પાણી રહે છે અને નીચે કાચા રાતા પ્રવાહી રૂપે બ્રોમીન.

આ સિવાય બીજા પાણુ એકઠીત પ્રચલિત છે. મીઠું કાઢી લીધા પછી રહેલા દરિયાના પાણી (બીરન્ટ)માં ક્લોરીન વાણુ ઘોડવામાં આવે છે. ક્લોરીન વિશેષ પ્રક્રિયાશીલ હોવાથી બ્રોમીનને સ્થાન નાશથી છૂટા પાડે છે. પછી તે બીરન્ટે નરમ કરવાથી બ્રોમીન વાણુ રૂપે નીકળે છે, જે હંડા કરી લેવા કરવામાં આવે છે. પછુ હવે નીચળીના વપરાશના આ યુગમાં એક નવી રીત યોજવામાં આવી છે. બ્રોમીનવાળા મીઠાના પાણીના લીચળીને પ્રવાહ પસાર કરવાથી પહેલાં બ્રોમીન નીકળે છે; અને તે નીચળે બધ થયા પછી ક્લોરીન વાણુ નીચળવાની સામગ્રી થાય છે.

આ રીતે તેવાર યથેચ્છ બ્રોમીન અગ્રજ હોય છે, જેનું કાળજી પૂર્વક આસપ દારા શુદ્ધીકરણ થઈ શકે છે અગ્રજ બ્રોમીન વાણુને હોદના બ્રુમ પર પસાર કરવાથી તેમાંથી ક્લોરીન નીકળી ન્ય છે. બ્રોમીનના ફાર બ્રોમહાઈડ કહેવાય છે. આપણાં ઇવનમાં તે કુપયોગી સામ બન્યું છે. પોલિથિયમ બ્રોમહાઈડ ફાર આસ કરીને ફ્રોટામાફીમા વપરાય છે, ઔરધ તરીકે પણ તેનો કપયોગ થાય છે. બીજા ફેટાક બ્રોમહાઈડ પણ કપયોગી થયાં છે. ફ્રોટામાફીમાં વપરાતી ફેટા ને પ્યેલેટોની બનાવટમાં સિલ્વર બ્રોમહાઈડ વપરાય છે. બ્રોમીનને ક્લોરિક સોડા થા પેટાસના દ્રાવણમાં પસાર કરવાથી સોડિયમ થા પોલિથિયમ બ્રોમહાઈડ બને છે. આ ક્રિયા ને નરમ દ્રાવણમાં કરવામાં આવે તે બ્રોમહાઈડની સાથેસાથ બ્રોમેઈટ પણ બન્યું થાય છે. બ્રોમહાઈડ-બ્રોમેઈડના મિશ્રણમાં તેલના નામવાથી બ્રોમીન નીકળે છે. ક્લોરીનની માફક બ્રોમીન પણ અંતુવિનાશક છે, પણ તેનામાં ક્લોરીન જેટલી રંગ કાઢકી દેવાની ક્ષમતા નથી. બ્રોમીનવાળા દારા જેની અને નજદ અત્તર કરનારી છે. બ્રોમીન વાપરવામાં ખૂબ જ કાળજી રાખવી આવશ્યક છે. જે વામણી પર તે પડે તો તેને માટે ઇન્ડેલેજી નીવડે છે, અને એ જખમ સહેલાણી રજાતો નથી. જે કોબે મેમ અકસ્માત થાય તો દુરત એ બાજને દારા થા પેટાસથી સારી રીતે ઘોળાવી વેચેલીને ચોખટા દેવું જો બ્રોમીનની વધુ દવા ચામડીને રક્ષણે મળે દેવે તો તેને ખૂબ પાણીથી ઘોળ નાખી સોડાના પાણીથી સાર કરવી અને વેચેલીને ચોખટું નર્મની અને બ્લેચરિકમાં બ્રોમીનનું કંપાઈન ઘણું સારા પ્રમાણમાં થાય છે. આપણાં દેશમાં તે માત્ર ઉત્કર્ષ રક્ષણે સ્થામીન બનાવવાનું રાત થયું છે. તેનું એક કારણનું પામણેલામાં અગરમાં આવેલું છે અને બીજું મીઠાપુરમાં તાતા કંપનીનું ચાલે છે. બેન્ડે, કેકાણે દરિયાના પાણીમાંથી જ તે બનાવાય છે.

બનાવટી કેમ તેવાર કરવા માટે આવશ્યક એવા વચલા પદાર્થોની બનાવટમાં બ્રોમીનનો ખૂબ કપયોગ થાય છે. તે કુપયોગ

નવી નજર પડે છે મોટરમાં વપરાતા પેટ્રોલમાં નાખવામાં લેડેટાઈડવાઈલ બનાવવા માટે પણ બ્રોમીન નજરી છે. ઇર્મનિક પરાધોના સંયોગીકરણમાં બ્રોમીનનો કપયોગ કરાય આવે છે. બ્રોમીનયુક્ત કેટલાક ઇર્મનિક પદાર્થો યુદ્ધમાં જેરી થયું તરીકે વપરાય છે. તેમાં બેન્ડીલ બ્રોમહાઈડ નામનો પદાર્થ આવે છે, જેથી કાલે છે, જેવાર કેટલાક બીજા બ્રોમહાઈડ ફક્ત ધીમા કાલે છે આથી વિશેષ નજદ પદાર્થો આગ્રહી પર ફેલાવા પેદા કરે છે, સૌથી વિશેષ નજદ પદાર્થો જેરી હોવાથી મરુતુ વિખબને છે.

ફ્લોરીન

ફ્લોરીન હેલોજન કુળનો પ્રથમ સભ્ય ગણાયો. દોઈ ખૂબ ચંદન એલેકે પ્રક્રિયાશીલ છે. આથી તેની સંયુક્ત અવસ્થામાં ફ્લોરીન છૂટા પાડવાનું કાર્ય રસાયનશાસ્ત્રી એક કાર્યકર્તા હતા. પછુ ૧૮૬૦માં ફ્રેંચ વિજ્ઞાની મોસાં (Moissan) ને તે કાર્ય સફળ પાર કાઢ્યું. ફ્લોરીન સંયુક્ત અવસ્થામાં જ કુદરતમાં મળી આવે છે. તે જ ખાસ અવસ્થા ખખીને ફ્લોરાઇટ અને કાર્બોલાઈટ છે. આપણાં કાઢકાઓમાં-ખુસાર કરીને કાંતમાં અતિ અલ્પ પ્રમાણમાં તે સંયુક્ત અવસ્થામાં મળી આવે છે. ધાતુકાના સંયોજનમાં ફ્લોરાઇટ, કાંતના વખતથી ધાતુકોમાંથી અગ્રજિ દુર કરવાર, ફેટાક વગેરે વપરાતો આવ્યો છે. અગ્રજિમાં સાથે મળી નર્મ ધાતુના બાષ્પો થી તે બહીમાં પ્રવાહી રૂપે છૂટો પડી ન્ય છે. લેડિન બાષ્પમાં ફ્લુએસ રોટ્ટે વહેતું ચેલેા અર્થ થાય છે. એ પાથી તેનું નામ ફ્લોરાઇટ પાડવામાં આવ્યું છે. જે જ પ્રમાણે કાર્બોલાઈટ અંતુગુર્મ નિયમના ખખીઓમાંથી કો ધાતુ કાઢવા માટે વપરાય છે.

આ ખખીને-ફ્લોરાઇટ અને કાર્બોલાઈટ-માંથી ફ્લોરીન વાણુ લીચળીની ગરમ વડે છૂટો પાડવામાં આવે છે. ફ્લોરી ક્લોરીન જેવા જ વાણુ છે, પણ તેનો રંગ બીજાના આદરે તેને ક્લોરીનની માફક સહેલાણી પ્રવાહી બનાવી રામતો નર્મ તે હોવા તો પ્રક્રિયાશીલ છે કે લખમ દીકે મૂળતર સા સંયોજન પામે છે. આ ક્રિયા ખૂબ કમ હોવાથી ખૂબ મરમી થા થાય છે. પાણી સાથે તેને મેળવવાથી પાણીનું ખખીનિયત થાય છે. ફ્લોરીનયુક્ત કાઢકા ફ્લોરાઈ એસિડ કબોનમાં ખૂબ કપયોગ છે. વયરોને સાફ કરવા તથા કાચ પર કોટરમામ-મરકાલેકો વપરાતો આ એસિડ ખૂબ મુકશાનકારક છે. તેની સાથે કામ કરત ખૂબ સાવચેતી રાખવી. તેને લખની વધુ માલિની આ લેખમામાન ત્રીન હેશમાં આવી ગઈ છે.

ફ્લોરીન કુદરતના એવા તરત્ત આયોડિન વિષેની માલિદિ કુમારના શરૂમાં આમાં આવી મળે છે.

આ વપરાયી દેખઈ આવશે કે હેલોજન તરત્ત કો એ મોડાવાક સમુદાય જેવા છે. ઇવન અને કદા જેવા સર્વનાત્મક કાર્યમાં ખૂ તેમને કપયોગ થઈ શકે છે અને યુદ્ધ જેવા સંધારાત્મક કાર્યમાં પણ તે વાખરી રામય છે. કુદરતના બળોને વાખચે પોતાના કપયોગ માટે તામે કો કર્મ છે, પણ તે બળો માનવજાતી બ્રુમ માટે જ વપરાય એ હંક છે. પરંતુ સત્તાલોખી રાખુકરમે તેને કપયોગ પોતાની સામબવલાસને સંતોષવા માટે કરે છે. અને તેથી બાષ્પે નિશાન વર્ચલાય છે. હેલોજન તરત્તના શોખકોએ તે રાખે પણ નર્મ કાર્ય હોય કે તેમની શોખ માનવજાતી સંકાત માટે કપયોગમાં લેવાયો. તેઓને દેવું તો હાથ સંયોજનને જ હોવા, સાચા વિજ્ઞાની એકો તે કદી પણ સંધારકરતિ પાણી નથી.

ur. riends Abroad

જગતસુખકે આધારે

पञ्चभिन्न

[आगत भेषजनानां हेतुसाराय भण्डिदास त्रिवेदी, दिल्ली इशान्वद अक्षर, ६९०८ २/३ कृष्णपुत्र, आगदावाद]

Theo Kittel

22a Neuss/Rhl.

Kaarster Str. 103, Nordrhein proviz
Brit. Zone (Germany)

Brit. Zone (Germany)

7th April 1948

पौनः प्यः छिदी गिन्,

હાથાણું જ ઇસ્તરના દિવસે પકારા થઈ ગયા. સૂર્ય અગાંડાનું પ્રકાશી રહ્યો છે અને નિરાસ હૈયાને નવું એક અર્થો રચ્યો છે. હું તરતજ ને એક હકીકત માંગીગાથી બેઠયો છું અને હવે કંઈક કીડા લાગ્યાં, ગને સદાપત્રતરીને થયેલા તમારા અર્થાનું સુંદર અને રસમદ પત્ર ગાંઠ આશ્વાર માનવાની તક લઈ લઉં. એ પત્ર ગમે એવાનંદ આપ્યો તે ખરેખર અવધૂનીય છે. અદ્યતન, હું તમારો મિત્ર બનીને તમારી રચયે થત અવધાર નજીવી સમ્પીસ. ઢિંદીએ પ્રત્યે હું પચી જાઉં અને હાથી લાગમગીએ થરાવું છું અને ગમે તો પાતરી છે કે આપણે આપણા હોરતેને બની રહીશું.

હું ત્યાં રહું છું તે ન્યુસ(Neuss) મામ કોલસા અને અનાજ વડે અને હું માગ કરેવાય છે, કેમકે મામની ડામી બાજુએ (કાચે) ૩ કરોડ નંગી કોલસા-ખાણના વિસ્તાર આવેલા છે, તેમાં ડાઈપ્લોમાથી યોગ્યતા રહેવા, ફેક્ટિંગમોડેલમાં, એસન, ઝોઅમ, મુલદામ્મ, ડોર્ડોઈ અને નમ્પોર્ટી ખાણીમાં શહેર આવેલાં છે. એ વિસ્તારમાં પિટ-કોલ અને બ્રાઉન-કોલ જોડાતા તે ગણત્રાય પ્રમાણમાં નીકળે છે કે તેનો બધો કોલસો ખદામાં થતાં દર ૨૫૦ વર્ષ માટેની ૧ ધળી જતત દરેકે એ ખાણના વિસ્તારમાંથી નીકળે છે તે સંખ્યાને અર્બનીનાં ૫૦૦૦ કીલો કાપુ શોનું કાદવાં તેજી છે. એ વર્ષ પહેલાં આની એક ખાણમાં જોલસાની થોતે ત્રણેથી. લગભગ ૫૦૦૦ ફૂટ ઊંચે ત્યાં આગની-ગાઝી જોડાતાં હતા ત્યાં એક મોટા પારખામાં જોડેતો હું પહેલેથી. ત્યાં હવાના ફળાણ(ફોસ્ફેટ ફોર)થી આલતા વાંસિક દશેડા જે પિટ-કોલ એવામાં ખાતે તો હતા. ફેરે ખાણમાં સદામની રાજ-નાશ પાશ મળ્યો(Safety-men) અણુ હોય છે. તેમજ અખતેર ખરાબર કાચેલ સયે છે, આસોશિયસ ગ્રાંડની હળ(Ventilation)ની આવજ નિયંત્રિત કરવામાં વ્યંતેને ફોરે કરડે થતેવે છે અને ખાણમાં જાણીએ જપતનીયે સળ અતાં દોરડાંને તપાસવા છે અને જોલસામાં રહેતો તરફ ખાણ રહિત છે કેમકે તેની પાછળથી કરાર રહેતો

[illegible]

तमारा राक्षसपिताना भूतयुं तमे करेणं पल्लव आवेव आटव
 कृतं, मारु जेगनुं भातप्रीतीते भूतं वधुं ते देव. जोगी अगारि गा
 कां साव अलप्री वयकि नरोता. आभी प्रज तेमने पिता तरी

ચાલતી દોઢી તોળે એ એક ને એમ હંમેશા પારતા તેને તમારા સજા-
ણી સમર્પન થાયું છે. આને જાગૃતિથી પણ તેમના યોગ્યતા સત-
તથી દુનિદા આપતા અનુભવથી, કારણ આને એ સમગ્ર રાષ્ટ્ર-
દત્તા છે આમને પ્રેમથી હંમેશા હૃદય આપવા તેજાર દોષા છતાં
મહેલો સમર્પિત પણ દત્તા. આઈની એક કિસ્મના ન્યૂઝીલેન્ડમાં તે
તેમના હૃદયે મહેલની થોડીઓમાંથી સમ જાગૃતિ આપતું તેમનું
અંતિમ શિષ્ય મેયું. જેમાં તેણે જાણી પાતાના પદારો દર્શાવ્યું એની
રહસી વિદ્યાર લેતા દોષા એક તમારું દર્શન.

ધ્રાસા દોરત, જર્મની વિષે તમારે ધર્મીધર્મી નાતો સાંભળ્યો છે; પણ અમારા આ દેશ પર એ મોટું કુભાગ આવી પડ્યું તે તેની મગને કલ્પના પણ નહિ આવી શકે. અને પોતાના દેશને આઠનારા ભોડા તરફથી તે દુઃખને શબ્દમા વ્યક્ત થયું પણ અશક્ય છે. જર્મનીના તો સર્વ વૈભવ 'પરિશિષ્ટ'માં આધેડા ગયો' છે. સાહસિનિયા (રેડર

અચાર્યશ્રી જર્જેન 'રીશ' આશ્રયે તે 'સિંહાંકી પડદા' પરેલા છે-
 એટલે કે તપાસી શિયળ દક્ષગતતા વિભાજની સારદ શરૂ થાય છે.
 પાસપોર્ટ વગરના કોઈપણ જર્જેન દેશન થયા વગર તે સરદને
 પસાર કરી સરદો નથી. શિયળ નિજાગત સ્તન એક જ પણ છે.
 SED (સેસિયવ કુનિયનિસ્ટ વાઈ). સોશિયલ ડેમોક્રસી અને
 હોમ્યુનિસ્ટ એ બન્ને પક્ષને હોમ્યુનિસ્ટોની મેનાઈટી ડેલ્ટ શિયળમાં
 છે જ એટલા કરીને આ નવો પક્ષ દર્શાવે છે. જર્જેનીના બાકીના
 ત્રણ ભાગ કે જેના પર ટાપીઝ (અંચેલો), યાપીઝ (અંચેલો) અને
 વાઈઝ (ફ્રિ-પી)ની લગભગ નાની છે, ત્યાં વિધિન ડેમોક્રેટ અને સો-
 શિયલ ડેમોક્રેટ એવા પક્ષો છે. પરંતુ ત્યાં પણ એ પક્ષને લગભગ નીચી-
 પાળાં સમીપે વસાવડીને રહેવું પડે છે. એવા સોસિયલિસ્ટ એ વગર
 દર્શાવે ન છે. સાચું સોસિયલિસ્ટ કયાંય નથી.

આજે અમારે દેશ વડેન અણસર પડેલો છે. આજે હોંન સાવખ
 વડે પડેલું છે. કુખને અલેન આરવક કીની નડી વડે કીની નડી
 પડેલું છે. અલે, તારને કીક હોંની કીકની પડેલું ને તારની નડી
 ને તારે કીકની નડી ને તારે કીકની નડી ને તારે કીકની નડી
 તારે કીકની નડી ને તારે કીકની નડી ને તારે કીકની નડી
 તારે કીકની નડી ને તારે કીકની નડી ને તારે કીકની નડી

તમે કોઈ પણ વસ્તુ ખરીદી શકો. પણ કારણનાં ફરી ચાલુ થયાં છે, પણ તેમાં ફક્ત નિષ્કાસ કરવા માટેનો જ માસ તેવાર થાય છે. જે માસ અગતે નો, અહીં લેવા પણ મળતો નથી અને જે કંઈ થોડાંકણ માત્ર ખાસ નર્મની માટે તેવાર થાય છે, તે કારણનાં પાળાઓ તથા વેપારીઓ થયેલ બહાવાની આસાએ સંધરી મૂકે છે. ખરે પૂછો તો અહીં વિનિમય પદ્ધતિ (Barter) જ પ્રવર્તે છે. નર્મની આજ કલ્પા વિશાળમાં વહેવાર ગયું છે દિવસીરી સાથે કહેવું પડે છે કે તેમણે જે સરકારો અહીં કબ્જો કરી છે, તે સરકારી સંતાનશીલના હાથમાં કેવળ પૂતળાં જેવી છે તેમના હાથમાં ખૂબી થોડી કે નહિવત વહીવટી સત્તા છે. આથી તેમના તરફથી બહાર પડતા કુદરતી પ્રભુ માનની નથી. સંપૂર્ણ સત્તા ધરાવતા એક ગવર્નમેન્ટ કેન્દ્રીય સરકારની આજ નર્મનોને ખોટ છે.

સલામતી તો અહીં મરી જ પરવારી છે, કારણ પોલીસ નિઃસજ્જ અને સત્તા વગરની છે. સત્રે રસ્તા પર બહાર નીકળવું પણ જે ખર્ચે બહાવની ગયું છે કારણ એવા મણી કિસ્સા બન્યા છે. જેમાં રાઈ દારીના બધા કપડા લૂટી થઈ તેને નક્ક બનાવી ખૂંચી દેવા !

આરા મિત્ર, હવે મારા સસલાને ખવડાવવાનો વખત થયો હોવાથી આ પત્ર પૂરો કરું છું. પણ તેમ કરતાં પહેલાં ફરી એક વાર તમારા કુદરત પત્ર માટે આભાર માનું છું કૃપા કરી તમારા માતાપિતા તથા બાઈઓને મારાં દાર્શિક વંદન કહેવો. મેં તમારા કોઈ ફોટો અને પ્રોફાઈલ આપશે તો મને મણી આપેદ થશે. પણ હું તમને મારો પણ પ્રોફાઈલ આપીશ

એથ શુભેચ્છાઓ તથા પ્રેમાળ વંદન પાઠવતો આપનો નર્મન મિત્ર,
થીમી કીટલ (Theo Kittel)

INDIAN PEN-FRIENDS

(101) Shanti C. Patel, 2nd floor, Tulsidas Menson, V. P. Road, Bombay-4—Age 16, Interest: Travelling,
(102) B Abdulhusen Patel, 36 Dam street, Colombo, Ceylon—22, Coins, view-cards, autographs, stamps;
(103) Krantikailas Chaturlal Joshi, Diwan Para Street No. 16, Rajkot (Saurashtra)—21, Coins, autographs, youth movement;
(104) Karamchand Ratilal Kothari, Dholi pole, Near Maliapa, Wadhavan city (Saurashtra)—18, Scouting, music, reading, (105) Vinod Jivabhai Vasavada, C/o Jivabhai M. Vasavada, Head master saheb, Middle School, Bagasara (Saurashtra)—17, Travelling; (106) Girish Desai, 23 Parekh street, Bombay-3—16, Stamps, view-cards, drawing, cricket;
(107) Navanitikumar Chinnilal Gandhi, C/o Chinnilal A. Gandhi, Veraval (Saurashtra)—17, Stamps, coins, flute;
(108) Natverlal C. Gorasia, Kanyashala Rd, Dhoraji (Saurashtra)—18, Literature, science, stamps; (109) Dusharathkumar Vyag, Chandramauleshwar Mahadeo, Vitthalbhai Patel Rd, Bombay-4—17, Literature, (110) Shaimdas Hotchand Makbijani, United Trading Emporium, Kharsetji Rana street, Dias Estate, Bombay-7—23, Travelling. (Please mention 'Kumar' Monthly from Ahmedabad, India while writing to any of the above Indian pen-friends).

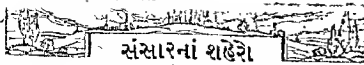
(1) Miss Lili Xaythoponlön, 6 Litra St., Ioniki, Greece—Age: 19 (2) Mr. Kriton Exa' 26. Polonias St., Thessaloniki, Greece—22, M. finearts, philosophy, (3) Mr. Bassilis Ilatzis, 37 Q. Sofia's St., Thessaloniki, Greece—22, Stamps, sports (પહેલા પત્રમિત્રને પુરૂષ પત્રમિત્ર અને બીજા બેને સ્ત્રી પત્રમિત્ર એકથી છે. કહેવું. અર્થ/તકમાર સંધવી, અમદાવાદ). (1) M. Ronald W. Loew, 2168 Wascana Avenue, Lake' 7, Ohio (U.S.A.); (2) Mr. James Genn, 3115 Kossut Street, Lafayette, Indiana, (U.S.A.); (3) Mr. Bob Peterson, 622, Broadway Sterling, Colorado, (U.S.A.) (કહેવું: કન્ડક્ટમાર નર્મણી, યુબાઈ). (1) Miriam Hynková, Pralita XII, Korunil 22, C.S.R. (Czechoslovakia); (2) Olga Lahradova, Praha II, Washingtonova II, C.S.R. (3) Hedvika Hessova, Slovanska-kolej, Mesice u-Prah, C.S.R. (4) Kvetuse Brikova, Ronov níd-u-Caslo, C.S.R.—કન્ડક્ટમાર ચારે બહેનોને કોઈપણ: Riding, sports and correspondence. (કહેવું: વાહવાલ સાથે, બન-કંઈ)

ફ્રિઝ-ગર્લ પત્રમિત્રોનાં સરનામો

નીચે આપેલાં સર્વ સરનામોં ફ્રિડી પત્રમિત્રો ઉપરથી ફ્રિઝ-ગર્લો વસતાં પત્રમિત્રોનાં છે. તે દરેક સરનામો નીચે Abo. Fir land, Europe એટલું કમેરી છેવું.

(1) Miss Ann-Marie Johnson, Fredsquatere, 103 35-Age: 16, Interest: Dancing, sports, film; (2) Elvi Winklund, Klostergat 6,—16; (3) Miss Brita Voorit alo, Nylandsqvat 7,—16, Music, drawing, sports; (4) Ulla Anderson, Resovangen 9, (5) Marita Jansén, Rilegatan 16; (6) Marita Holst Universitetsgatan 28, (7) Mary Wiurstedt, Pahanieni, Lyasia; (8) Sagr Granlund, Hantvubargat 8A; (9) Ulla Schrey, Birhopsgat 15; (10) Sylvia Lehtinen, Birhopsgat 11 (11) Brita Eliman, Erishgat 27. B. 40; (12) Valborg Aheberg, Birhopsgat 14; (13) Berit Linnell Vast erlanggat 20. C. 41; (14) Marta Viren Snirbhahagat 44. A; (15) Britt-Marie Trapp, Tredsgat 17. B. (16) Frma Hangelin, Tredsgat 122. B. 67, (17) Pia Lustig, Museiparken 2; (18) Marlene Johnsson, Aurgat 5. B; (19) Elvi Bergman, Slotsgat. 54; (20) Bent Gadd Sinsgat 36; (21) Biiglit Lindberg, Humlegadsgat 15 A. 18 (22) Anna-Lisa Roungvist, Torngat 4. (23) Majja-Lusa Lehtonen Pahnieni B. 26 B 5. (કહેવું: રમણિકલાસ કમરી, યુબાઈ)

ફ્રિડીસંચલના કોઈપણ એક નર્મન પત્રમિત્ર ફ્રિડીસંચલનો શોખ ધરાવતા એક નર્મનવાદીએ ભેગી કરે સર્વ ફ્રિડી. ગયા મહાપુરુષમાં નારા પામવાથી તે બાઈ ફ્રિડી નહીં સંચલ ભેગી કરવા ઉપર છે. તે માટે ફ્રિડીસંચલનો શોખ ધરાવતા ફ્રેશલ ફ્રિડી પત્રમિત્રો સાથે તેમને પત્રવ્યવહાર કરી ફ્રિડીની આપણે કરવાની હમ્મજ છે. તેમનું સરનામું: Fritz-Georg Lange (24a) Hamburg 13, Isestrasse 115, P. Adr. Dr. Simon. Germany (British Zone).

સંસારનાં શહેરો

૧૪-તીર્થંતર પ્રયાગ

અ. પશુ આ પુણ્યપાવન ભારત-વર્ષમાં જ્યાંજ્યાં નદીઓના મહા-સંગમો છે, ત્યાંત્યાં કેક પ્રાચીન કાળથી ભૃષ્ટિઓએ એકબેક તીર્થંતરનાં ભવું છે. પણ તે જગ્યામાં જ્યાંગયાં કૃષ્ણચારી માસમાં આપણા સમ્પ્રદિતા મહાત્માજીનાં પવિત્ર સ્વરૂપ પદરાવવામાં આવ્યાં તે આધ્યાત્મિક સૌંદર્ય ધરાવતા પ્રયાગનું સ્થાન અનન્ય અને અદ્વિતીય છે. ભારતવર્ષના પ્રત્યેક હિંદુ માને તે માન જેનું એકબેક હુંદર પવિત્ર છે તે 'પુણ્યસચ્ચિદ' ત્રિંગા અને ભગવાન કૌશલ્યની વાતલીકાનાં સંદેશરસો કોના રમાય પ્રવાહમાં સમય ભર્યો છે તે યમુના-આરતવર્ણની પ્રજ્ઞાપાથ ભેળી આ બે નદીઓનાં જ્યાં દેવતા થાય તે સ્થાન પાવિત્ર અને શુચિ-તામાં આત્મ્ય ચણાય કોમાં શી નવાઈ? વળી આ કાવ્યશય અને રમણીય રશને આપણા પ્રાચીન કવિઓએ પોતાની કાવ્ય-મરદી સરરેવળીને પ્રુતિલ પ્રવાહ પણ વહેવડાવ્યો છે. આ બે કારણે આ વિરલ યોગેળીસંગમને માથ તીર્થ જ નહિ પણ 'તીર્થંતર' કહેવામાં આવે છે.

પ્રયાગ અતિ પ્રાચીન સહેર છે. સંખ્યા-નીત કાળ પહેલાં બ્રહ્માએ તે કોઈ વિષમ-મોના કામમાંથી સજ ત્યાં કાશ્યાપજીની પુનઃરથાપના કરવા અર્ધમેધ યજ્ઞ કર્યો, અને આર્યોએ તેનું નામ પ્રયાગ(પ્રમુખ્ય અને સામન્વય) રાખ્યું. સ્વાયંતી ઈ. ૧૧૬૪ ક્રીષ્ટી તે હિંદુઓને કામ રહ્યું, તે વર્ષમાં શાહજહાન યોરીએ તેને ઘરું બનેઈ. ૧૫૭૫-માં અકબરે લકઠરી દરિયા તેની પુનઃરથના કરી રંગમ પર બેક મજાપત કિલ્લા બંધા-વ્યા અને સહેરનું નામ પ્રયાગ બદલીને અલ્લાહાબાદ રાખ્યું. અકબરના ઉવરતા સમયમાં આ સહેરનો વહીવટ અકબરના મોટા પુત્ર શરીફ(નહાંતીર)ને કામ હતો. ૧૬૬૧નીયર આદીએ આવ્યો ત્યારે તેના મોટા પુત્ર ખુશરો બેટ કરવાથી તેને લગાવીને આ સહેરમાં જ રેડ રાખવામાં આવેસો, જ્યાં તેનું પાતું પડ્યું. આજે પણ ત્યાંના વિખ્યાત ખુશર ખાનમાં તેની કબર લેખી છે.

મુમલ સાધાનવની પટનીમઠાઈ. ૧૭૩૬-માં તે મરાઠાઓને કામ રહ્યું અને ૧૭૫૦ ક્રીષ્ટી તેના પર તેમનો હોર રસો. મરાઠાઓ

પાસેથી રૂઝાખાદના પઠાણ બાદશાહ સરવજનના તાબામાં તે રહ્યું, જેને ૧૭૬૫ ક્રીષ્ટી તેને લગાવે રાખ્યું. પણ બંગોલેએ તેને લગાવીને અલ્લાહાબાદને કબજે ફરી સા-લગાવમને મોળ્યો. પણ ૧૭૭૫માં આદ-આલમ મરાઠાઓને સરવેજવાથી અંગ્રેજો-એ ઠરી બંધને સ્વીકૃતના નવાબને તે પગ લાખ કપિયામાં મેલો દીધું. ઉવે ૧૮૦૧ માંનવાબે જ તેને બ્રિટિશોની કબજત નીચે મૂક્યું. અને ત્યારથી તેના પર બ્રિટિશોની સંપૂર્ણ કબજો આવ્યો. તેનું મહત્વ યાનમાં લઈને તેને ઈ. ૧૮૩૪માં તે વખતના એન. ટબ્લુ. પ્રાંતવી રાજધાની બનાવવામાં આવી. તે ૧૮૫૫માં ફેરવોને આમે લઈ જવામાં આવી, પણ ૧૮૫૮માં ફરીથી તે જ રાજધાની થતાં મદનનું કેન્દ્ર બન્યું. 'વડના 'ગજવા' પછી અંગ્રેજોએ એ પ્રાંતનું નામ બદલીને આગા અને અમરયાના 'અયુક્ત પ્રાંતો' એવું નામ રાખી લગતીને રાજધાની બનાવી પ્રયાગનું રાજકીય મહત્વ બેકે તેથી બાપું રહ્યું. પણ તેથી તેની માર્ગિક સ્વોપરિતામાં કંઈ પણ બાધ ન આવ્યો.

ત્રિવેળી સંગમ તથા અંગેક બીને નાનાં-ગોરાં નીધો ઉપરાત વિદ્યમરના સિદ્ધિ અને અસિદ્ધિત બંને માટે સતત આરંભના ગે રથાન ત્યા છે : એક અક્ષય વડ અને બીજો અશોકનો રતલ આ બંને પુરાણપ્રસિદ્ધ

પણુનો નવીન મુખનાં પ્રથમ આનંદો બા-લુમાં આવેલા અક્ષરના કિલ્લાની એકરના કામમાં છે. ઉપરાંત કિલ્લામાં ભૂકર્મમાં પ્રાચીન પ્રયાગમાં રહેવાસીને જલવનું પાતા-વજુરી નામનું એક મંદિર આવેલું છે. તેની પાસે આવેલા અક્ષય વડનું ફાંન કરવા બેક વિશાળ કોંવરામાં જતું પડે છે. આને ને એ અક્ષય વડનું ફેરવ થડ જ ત્યાં છે. ભાવિક લોકો કહે છે કે થડ બાઈ છે પણ તેની ટાળીઓ બોધિયથામાં છે. આ પુરાણ વડ-ની શીવજ છાયા દેકજ પ્રખર્ષતે બ્રહ્માએ અસંખ્ય વલો કરેલા કહેવાય છે. ભગવાન માકેલોય તેા રહુ છે કે જ્યારે મદાપ્રક્રમ થઈ સમગર પૃથ્વી ફળી ભય છે ત્યારે ફેરવ આ એક જ વડ ટળી.(અક્ષય) રહે છે અને તેના માર્દકમાં કમ્પર પોતે બાજક ફેપ મારતુ ફરી મોટાના બચેલા રાખી જાયકીકા કરે છે. આ વિશિષ્ટ આનંદને કારણે જ તેનું અક્ષય વડ નામ પડ્યું હોયું ભેગમ. આ જ રહે દેકજ કોલ સામાન્યનો મુપ્રસિદ્ધ સખાદ હર્ષવર્ધન પ્રત્યેક વર્ષે પોતાના સર્વ ધનનું કાન કરી દેતો. વળી એક કાળે મવા-ન પ્રતાનો પાવન પ્રવાહ પશુ આ વડને પસાઈ-ને જ વહેતો કનેા. તે કાળે આ તીર્થમાં પ્રાણુત્યાગ કરવાથી વનર્મની પ્રાવિર્થની દોષાની મ્યાનપાથી એક કિલુકા આ અક્ષય વડ વરગી પ્રવાહમાં ફરી પડી દેદ-ત્યામ કરતા. આ રીતે ફેરોથી આત્મકાવા-માં પામ નથી પણ મોટા છે. બની દદ માનવતા તે કાળે પ્રવર્તતી દેશવરના પ્રસિદ્ધ મહાશવ્ત મોગ્યરેલે આ વદરજ દેકજ જ રવર્ષે પ્રાવિત માટે માણુત્યાન કરેલો. વોદક

ત્યાં ૧૨૭૧ વર્ષે જન્મીસિદ્ધિ કામ મેળો બરામ છે તે સ્વર્ગનું ત્રિવેળીસંગમનું સ્થાન તથા ત્યાં આપણે જાયરોહો જની કિલ્લે

પણ પોતાના પાપના પ્રાચીન અર્થ આજ
રોમાં પ્રાચીનસંસ્કૃતિ કહેવું. પણ પછીથી
સંમતતા પ્રવાહ પોતાનું રાજ્ય મદદથી અને
અખબર પણ વડની આસપાસ ફિલ્ડો બં-
ધાવી દેવાથી આત્મકલ્યાણની પ્રયાત્ન થઈ.

ઈ. સ. પૂર્વે ૨૫૨ માં બેસી દરાચેલો
સમ્રાટ અરોઠકોના શિવાસ્તંભ પ્રવાસીઓને
આકર્ષિતો અર્ધનો બીને પ્રાચીન આવરોષ
છે. આ કૃત હાથ અને પાયા આગળ ત્રણ
ફૂટ અને રોષે છે ફૂટ પદોના એવા આ સ્તંભ
ઉપર આરોઠની ધર્મલિપિ ઉપરતલ સમુદ-
ગુપ્તના રાજકવિ દરિયેલે ઈ. ૩૮૦ની સાલ-
માં લખેલા કેટલાક શ્લોકો પણ કાઢેલા છે.
ગોળ માંસલા પરના આ ધર્મલિપિય અને
દિગ્વિખ્યાન બે લેખો ઈતિહાસલેખોમાં માટે
અતિ ગરજના ગણાય છે. અરોઠના બીજી
સ્તંભોમાં આ સૌથી બીજો સ્તંભ ગણાય છે.

પણ પ્રથમ આજે હિંદની આસપાસના
માં જણાવે છે તે તે ત્યાં દર બાર વર્ષે બ-
રાવા નિમિત્તમાત્ર પુનઃથેવાને કારણે લખે
ધારાણીઓનું આગળ આપણે ધરાવતા છે

મોલો તથા દર વર્ષે ૧૫મી જાન્યુઆરીથી
૧૫મી ફેબ્રુઆરી સુધી માસ થેલો પણ
કારણ છે. એ થેલાવળને ત્રિવેણી સંમતતા
એ બે માર્ગલ લાંબા અને ૧ માર્ગલ પહોળા
પિચાળ રેતાળ પટ પર માનવને બધે
મદાસરના લેખક છે. પ્રાંતપ્રાંતના સમુદાયો
ને સંબાસીયા, નખરેલીઓ ને સંભવદતો,
ધાર્મિક અને યાત્રીઓ, વેપારીઓને જિલ્લા-
સુબો ત્યાં લેખકાર છે. કલ્યાણના કલાકો
સુધી ધર્મવર્ધા આવે છે અને વિચારોની
આપણે થાય છે. આ થેલાઓમાં જિલ્લાસુ-
સિંધાને થાય જરૂર અને શિલ્પકલા મુકોઓ-
ને નૈલાઓ પળી રહે છે. નંધારીઓ તથા
કુડનદારોને પણ સારી આવક થાય છે.

અત્રી લાખની પસલ ધસવતા આ સહેર-
માં અધુનિકકલના સરદારી મહાને, હાઈ-
પ્રાઈ, એક મુનિગિરિથી તથા મનેદર બાજ-
બીઓના પણ છે એક કાલે ત્યાંથી નીક-
લતા પારોનિવરનામના અર્ધસરકારી પણ
નખદાર પત્રને કારણે પ્રવાસ, માત્ર હિંદમાં
જ નહિ પણ કન્ડેશમાં જ નળીનું બનેલું.

પણ પોતાનું ખૂબ પ્રાણકવિ છે
હાલે લખો માન્યુઓને રહેવા ખબર
સત્વક આપવાનું લખા કિશોરકારવર,
કાર્ય કરતા આવા ૧૪૦૦ ઉપરતલ પંડાઓ
કુદરતો પ્રયાગમાં રહે છે. સંમત આસર
મિતરોનું પંડાના પંડાઓ પોતાપોતાના તેજ-
ઓ તાણીને પડયા હોય છે. તેમજીનું કે
નાનકું નખર અર્ધ ઓષે હોય છે કે પા-
માંને પોતાને તેમજ યાત્રી ઓળખી શકે
માટે તેમજ પર વિશિષ્ટ શિક્ષણી ધન સ-
ખા પડે છે. દર વર્ષે હિંદના પ્રત્યેક પ્રાંત-
માંથી-પ્રત્યેક સહેરમાંથી હબરે લેખો
અરિય પદ્યારવના તથા બાદ કરવા અર્ધના
ત્રિવેણી સંમતે આવે છે.

ન્યાં સુધી હિંદુ ધર્મમાં પ્રાણની ઉત્પત્તિ
છે ત્યાં સુધી પ્રવાસનું મદત્ત હોય તરિ
થાય અને ન્યાં સુધી પ્રવાસમાં પર્વતો
આવશ્યિક જોઈવિવતાને બંધાર હોય ત્યાં
સુધી હિંદુ ધર્મની ઉત્પત્તિમુલતોના પદ્ય નાક
નહિ થાય, એમ પ્રથમ જઈ આવેલા વિ-
ચિન્તક મુસાફરને કાળમા સિવાયરહેશે નહિ.

પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્ર

તથા તેની અનુવંધી નૃત્યાદિ કળાઓના પ્રવિચ્છ અપભ્રંશ લેખમાળા [૩૨]

મુદ્રા-નિવરણ

લેખક - યોગેન્દ્ર પ્રિયદાસ

નૃત્યની ભાષાના મુજાકરે રૂપ ગણવતી મૂળ મુદ્રામળની
માલિકી બાળજે ગયા બકમાં નેહરૂ, તેમા જન્મ્યાના પ્રમાણે,
તે છેતા માત્ર હરેતની જુદીજુદી રચનાઓ ન, એ જ છોસ મૂળા-
કરના ક્ષાનતી ભગતને કોઈ પણ વિષય કે પદ્યાર્થ દર્શાવી શકાય છે,
તેમ આ યોગીસ મૂળ મુદ્રાઓથી ભગતને કોઈ પણ નૃત્યાવિત
વિષય કે પદ્યાર્થ દર્શાવી શકાય છે અને તેમની વિવિધ સંચેલના
અને રચનાઓથી અનેક અર્થો પ્રદર્શિત થાય છે આજ, જુદાજુદા
અર્થો, પદ્યાર્થો ને વિષયો દર્શાવતી આ શાખા-મુદ્રાઓને આપણે
'અર્થદર્શક' કે 'નિદર્શક' મુદ્રાઓ તરીકે જાણીશીએ.

મુદ્રાઓ વિષે હોરોમાં સારા-પતરા જૂલ કહેવડા અને કેત-
હવ લેખમાં આવે છે. તેમને તે જુદા જાણ્યવંશી અને જનમય
પણ લાગે છે. પરંતુ જરૂરતે તે ધર્મીપત્રી મુદ્રાઓ આપણા લોકિક
આવરણમાં લાગેલા થતા હલનચલનનું અનુકરણ માત્ર છે. એકે આ
અનુકરણ સીધેસીધું નહિ, પણ કલાગત પ્રકારનું છે અપભ્રંશોને દર્શા-
વવાના આપણે ધણા હલન-ચલનોને ઉપયોગ કરતા હોઈએ છીએ,
એકે નાક પાસે આંગળી રાખી 'ચૂપ' એમ દર્શાવીએ છીએ; હાથના
આળસારાની કેટલે 'આવે' કહીએ છીએ કે 'ભવ' એમ સૂચવીએ
છીએ; કમર કે કમર કે કમર કે કમર કે કમર કે વગેરે પ્રકાર પણ હાથથી
દર્શાવીએ છીએ. નાના છોકરાં નાનો જાણકાર કે 'લેતો ન' એમ કહેવા
આપણે બતાવે છે. આ સર્વ એક પ્રકારના હલનચલનો જ છે.

મુદ્રાઓ વિષે એક વસ્તુ સમજ લેવાની જરૂર છે, કે જાણ વચર-
ની (અર્થદર્શક) મુદ્રા પ્રાણ વચરના દેહ નેની નિહીત છે. વસ્તુ કે
અર્થને અનુવંધ થાય જ ન હોય તેના અર્થ બરાબર નહીં, ચેતો નથી.

એમકે, 'પ્રદર્શ'ની મુદ્રામાં ચંદરનો જાણ ન હોય તેા તે અ-
ને નિષપાત્ર સાથે, આવી કહું છે કે 'જાણ મુદ્રાઓને પ્રાણ છે
, અર્થદર્શક મુદ્રાઓ પ્રખ્યત્તે એ વિભાગમાં વહેલી સમાયકા
અનુકરણી અને (૨) વાનિયક.

અનુકરણી મુદ્રાઓ: દેશીક મુદ્રાઓ વસ્તુના અનુક-
રણ સમાયકી છે, જાણી તેને 'અનુકરણી' કહી છે. દરથ કે જે
સમાય તેણી સર્વ વસ્તુઓની મુદ્રાઓ તે તે વસ્તુના અનુકરણ દ-
વાય છે, તે પણ પ્રદર્શની છે: (૧) આકારના અનુકરણ દ્વારા પોતાનું
મુદ્રાઓ: એમકે, (૧) જનમ (કમળ), બાળનમ (વાસણી), બર-
(માણલી) વગેરે. (૨) ચિત્રાના અનુકરણ દ્વારા દર્શાવતી મુદ્રા
એમકે, જાણ-નિમોચનમ (જાણુ કાડડું), અલખમ (લેડું), જાન
(આપણું), અજણમ (પાડું), લેખનમ (લખડું) વગેરે. (૩) વસ્તુ
રેષમ કે લક્ષણના અનુકરણ દ્વારા દર્શાવતી મુદ્રાઓ: એમકે, બર-
(સાલ), સિદમ, ગમમ, પશી, જમરમ, નીરમાલી (મીઠાં) વગેરે.

વાનિયક મુદ્રાઓ: દેશીક મુદ્રાઓ વસ્તુના મુખ્યત્વને
દર્શાવવામાં આવે છે. તેથી તેને વાનિયક કહી છે. તે પણ જાણના
કે: (૧) વસ્તુના હાઈ દોરા દર્શાવતી મુદ્રાઓ: એમકે, પ્રીતિ, ધર્મ
સવનમ, ચાપનમ, જાનનમ, વર્ણનમ (રંગ), મરુત વગેરે. (૨) વસ્તુ
સૂચન દોરા દર્શાવવામાં આવતી મુદ્રાઓ: એમકે, વિષમ, જાનનમ
છળન, એકધન, પુસ (પદાર્થના વચનમાં) વગેરે (૩) આપણે રમકે
જમરમ, પરમાત્મા વગેરે કાલ્પનિક મુદ્રાઓને તેમજ પ્રાણ
મુકોના તથા દેવદેવતાઓની મુદ્રાઓને પણ સંભાવે થાય છે.

તેમના અગ્રણ્યતાને લીધે તે તેમના પોતાના પ્રદાનથી પણ એટલા તો અધિક થઈ પડેલા છે. ૧૮૬૨ના વર્ષે ફરી પ્રધાનપદે અરજી કર્યા ત્યારે રાજ્યને ત્યાં મુખ્ય પ્રધાન તરીકે સેવા કરી વિરોધ થયો, કૌંસેનાના વડા અધિકારીઓએ રાજ્ય પ્રદાનમાં લેવાયે તે માટે ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા, પણ તે બધા નિષ્ફળ ગયા, એટલું બાકી રહ્યું તેમના વિકલ્પ વાતાવરણ બીજું થઈ પડ્યું.

અને છતાં, આટલાંક અપ્રિયતા તથા લોકોએ અને ફરી પાછો તે પાનવું ફાંસું રમાય આપી ફરી સંધ્ય અને કૌંસેનાના વિશ્વાસને માન બની રાખ્યા, તેનું કારણ તેમનું સ્વચ્છ ચારિત્ર્ય, સમ્માન, દેસ માટેના ઉત્કટ પ્રેમ, ઉચ્ચ શક્તિની હુકમગતી તથા મજાલગીર સ્વભાવ છે. તેમની સાથે વગેરે તરીકેના પાતળેદ દોષ છતાં તેમના હૈદની શુદ્ધતા તથા દેસ પ્રત્યેની અગ્રણ્ય સામગ્રી માટે તો કોઈ જ શકા ન હોયી શકે. તેમના પિરાણ અનુભવ, પ્રગૃહ્ય પુલકીરતા સાથે ઉચ્ચ સુહૃદ્દિશ્વસિત દેશપ્રતિ અનેક ગુણોને કારણે તે પ્રતિષ્ઠા બેંગાળના ગવર્નર તરીકે નિભાયા ત્રિપુરી કૌંસેસ વખતે સુભાષચંદ્ર બોઝ સાથે વિરોધ કરીને તેમણે જે કંઠ્યા રાજોના વાપરેલા તેને કારણે તેઓ બેંગાળમાં અધિપતિ હતા, પરંતુ રાજ્યને પોતાના નિખાલસ વર્તણૂક અને ગળતાવડા સ્વભાવથી ત્યાં બધામાં પ્રેમ હતી થીયો. વચ્ચે ત્યારે કૌંસે માઈન્ડફેરન રબ પર લેવર્ક ત્યારે કામચલાઉ ગવર્નર જનરલ તરીકે પણ રાજ્યની જ પસંદગી થઈ અને હવે તો રાજાની નીચે કાયમ માટે પહેલાં ફિદી ગવર્નર જનરલ થવાનું અનિવાર્ય થયે તેમને ગઈયું છે.

અને પછી તેમ જ છે. નાટ્યકલાઓમાં કદ મુજ સુદાગો આર્યો, નીચે છે તે ફક્તમાં સરખાવેલું છે અને પરંતુ તે દર્શાવવાની રીત બધી થોડી જગ્યાએ નજીકથી છે. તે જગ્યાએ એક રીતે સાચું પણ નથી, કારણ કે ધર્મીઓની અવેરકેક મુદાગો અમુક ચલનો કે ક્રિયાઓથી પ્રદર્શિત થાય છે. આથી તેની કોઈ જોક રિયલિટી ન હોવાથી તે લેખિત રીતે દર્શાવવાનું સમ્યક નથી.

મુજ સુદાગોનાં નામો મુખ્યત્વે તેમના આકારને ગળી જાય છે. પરી વસ્તુઓનાં નામ પરથી થોળામાં આવેલાં છે. એ સિવાય નામો સાથે તેમને કાચો જ નથી રહે છે. એમ અધિકારીઓ તે-

અકુર્વર્તી રાજગોપાલાચાર્ય (અનુવંધાન પૃ. ૧૬૩મી પાના)

તેમના આપલગણે લીધે તે તેમના પોતાના પ્રદાનથી પણ એટલા તો અધિક થઈ પડેલા છે. ૧૮૬૨ના વર્ષે ફરી પ્રધાનપદે અરજી કર્યા ત્યારે રાજ્યને ત્યાં મુખ્ય પ્રધાન તરીકે સેવા કરી વિરોધ થયો, કૌંસેનાના વડા અધિકારીઓએ રાજ્ય પ્રદાનમાં લેવાયે તે માટે ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા, પણ તે બધા નિષ્ફળ ગયા, એટલું બાકી રહ્યું તેમના વિકલ્પ વાતાવરણ બીજું થઈ પડ્યું.

અને છતાં, આટલાંક અપ્રિયતા તથા લોકોએ અને ફરી પાછો તે પાનવું ફાંસું રમાય આપી ફરી સંધ્ય અને કૌંસેનાના વિશ્વાસને માન બની રાખ્યા, તેનું કારણ તેમનું સ્વચ્છ ચારિત્ર્ય, સમ્માન, દેસ માટેના ઉત્કટ પ્રેમ, ઉચ્ચ શક્તિની હુકમગતી તથા મજાલગીર સ્વભાવ છે. તેમની સાથે વગેરે તરીકેના પાતળેદ દોષ છતાં તેમના હૈદની શુદ્ધતા તથા દેસ પ્રત્યેની અગ્રણ્ય સામગ્રી માટે તો કોઈ જ શકા ન હોયી શકે. તેમના પિરાણ અનુભવ, પ્રગૃહ્ય પુલકીરતા સાથે ઉચ્ચ સુહૃદ્દિશ્વસિત દેશપ્રતિ અનેક ગુણોને કારણે તે પ્રતિષ્ઠા બેંગાળના ગવર્નર તરીકે નિભાયા ત્રિપુરી કૌંસેસ વખતે સુભાષચંદ્ર બોઝ સાથે વિરોધ કરીને તેમણે જે કંઠ્યા રાજોના વાપરેલા તેને કારણે તેઓ બેંગાળમાં અધિપતિ હતા, પરંતુ રાજ્યને પોતાના નિખાલસ વર્તણૂક અને ગળતાવડા સ્વભાવથી ત્યાં બધામાં પ્રેમ હતી થીયો. વચ્ચે ત્યારે કૌંસે માઈન્ડફેરન રબ પર લેવર્ક ત્યારે કામચલાઉ ગવર્નર જનરલ તરીકે પણ રાજ્યની જ પસંદગી થઈ અને હવે તો રાજાની નીચે કાયમ માટે પહેલાં ફિદી ગવર્નર જનરલ થવાનું અનિવાર્ય થયે તેમને ગઈયું છે.

પ્રત્યેક નેતામાં કોઈ ને કોઈ વિશિષ્ટ ગુણ હોય છે જ. પણ રાજ્યમાં નેતાના કચ્ચ ગુણોનું સુલભ મિશ્રણ એવા મને છે તેટલું જીવ કોઈમાં જોવા મળતું નથી. તેટલું જ દેશીક કલાની, તેમની રાજી માઈન્ડ અગ્રણ્ય છે. જે વસ્તુ આપ આપણને તદ્દન અર્થહીન અને અર્થહીન સામે તેને તેઓ પોતાની ફરીસરખાવતા બને બની રહે રહે, ફરી શકે છે કે આપણને તે સનાતન સત્ય સાથે. બલજલા મહારાષ્ટ્રીઓ તેમને આ બાળતમાં આંટી રાક્તા નથી. તેમના પદવચનમાં કોઈ પણ વચનને આગે તે કચ્ચ સાદાસિદ્ધિને જોવા નહિ મળે. પરંતુ કોઈ પણ વચનની વચનમાં સમાવેશના કે કીચીવડઅંચુ પુચકરણ કરવાની તેમની સહિતથી તો ચોતાવર્ગ મુજ બની તેમની દેશીકતા પ્રગળ પ્રવાદમાં આશય લાય છે. સાચોમાં ધર્મીવાર તેને કે રમજુ ફરે છે તે પણ ચોટદાર હોય છે. એક વાર એક સમાચાર એક વિરોધીએ તેમના પર પત્રો ફેરવ્યા, પછી તે તેમને વાળો નહિ. સમજી તરવે ચોલો લકખા ને આપણને શોને સારા પિરાણવાળા કર્યાં આપણની દોષ તો તે મે આપણે સ્વસાન કરાવતું મેળવી લીધું દોષ.

અને તમારું સુવર્ણની સુખ આપ્યું જ નહીં મને છે તેમ આ સુદાગો પણ નામે મુજબનો આપે માથે જ દર્શાવતી દોષ છે. તે નામો તો આવ તેમની જોગ્ય પૂરતી જ છે.

યોગમાં પણ અમુક યોગિક મુદાગોનો પ્રચાર લેવામાં આવે છે. તે મુદાગો આધ્યાત્મિક પ્રકારની દોષ છે. નૃત્ય સાથે તેમનો કંઈ સંબંધ નથી. તેમનો સંબંધ સંધર, તેની નાચીઓ અને તે દારો મન સાથે હોય છે. વિવિધ યોગાસન, સાધાધિ, સંચલન વગેરે યોગિક ક્રિયાઓમાં તેમના દોષ વગેરે નૈદિક ક્રિયાઓમાં તે આવે છે. આ મુદાગો મનને આધ્યાત્મિકતા તરફ દોરવામાં પ્રેરક દોષમાં સુખ તથા શક્તિ મળે છે.

મુસલીમની તે રાજનીતિમાં તો તે આગ્રહ્ય નહાય છે. પરિનિષિત બદલાય તેમ રાજનીતિમાં પણ પૈતરા બદલાય એટલે એમ તેઓ માને છે. વળી તેઓ માને છે કે મુસલીમ પોતાની બુદ્ધ ક્યુલ કરી લેવામાં આનાકાની ન કરવી તેમજી બને દેસ ખાનર પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો યોગ આપરો પડે તો તે માટે જરા પણ અચકાતું નહિ બેઠે. અને આ સિદ્ધાંતને તેમણે પોતાના જીવનમાં ઉદાહરી પણ બતાવ્યો છે. યથા કૌંસેસ વખતે ધારાસભાનો બંધિખાર કરવાનો મત દેહાદરી રથાપવાર રાજ્ય રબ વર્ષ પછી ધારાસભામાં પ્રવેશ કરેલા એટલે આવા અવતાન બન્યા હતા.

પરંતુ વર્ષના બંદેર જીવનમાં રાજ્યને પશુની સાથે મલકેદ બેલા થયા છે. વિરોધના ઝંઝાવાતે પણ નમ્બા છે, પણ ફરી તેમને કોઈની સાથે અનિયમિત અનુભવાય કે દુરમનાયક થઈવતી. તેમના આ નમ અભલાવક સ્વભાવને કારણે વિકલ્પ ક્ષેત્રમાં પણ તેમને અનેક કલેષ છે. મહાદાસ અને રાજીન્દ્રનાથને બાદ કરતા કોઈ પણ નેતામાં તેમના એટલી જોલવાયાસવામાં નહતા નથી. તેમની પ્રત્યેક કલેષ વાતની શોખીને સાકરમાં ભરી પડે વચનમાં હોય જ. દરિયાપરતીરમાં વિશેષતા અગ્રણ્ય આ શક્તિમત્તને કારણે તેમને એનાએક સંસ્કરમાં આપણે છે તેમને તેમના મિત્રો બની રહ્યા છે.

રાજ્યની ધાર્મિક જ્ઞાતિ શાંખીની કમિટી છે તેમની જેતની દિનચર્યામાં પ્રાર્થનાને અચૂક રમાય હોય જ. એટલું જ નહિ પણ ૧૯૮ વાર આયત્રોના પાઠ પણ તેમને કરતા અને કાળમાં વિષક કારણ કરતા ઘોતા, બાચવત અને કવનિયતો તેમની અખ્યાસ કિરો છે. યીત પડે તેમણે વિષેયન પણ જમ્યું છે. આમ, ચોતે ચુરતમાં જીવતા દોષા બહારની આંખે જોઈ તથા પ્રભુવિધાના બલકુલ વિભાવની નથી હવડા તેઓ પ્રખર સમાજ સુધારક છે. આદ્યસ્તવાનિવાસ માટે તેમણે લીધેલો દય તેઓ લોકલ છે. ચોતે ચુરત તામિલ જાલમ દોષા છતાં પોતાની પુત્રી નુસસાવન વળિક ફોલિતા મહાદાસાછતા પુત્ર દેવદાસને પરગણી છે. દેવ આદ્યસ્તવા જ નહિ પણ પ્રતિષ્ઠા મળતા આ વિવાહ તેમના કોતિમત્રી સ્વભાવનો પ્રચાર આપે છે. વિરોધમાંની જ્ઞાતિ પણ તેમનામાં એટલી જ છે.

પોતાના જીવનમાં જેનું જ અવરજ અને સત્તરશીત જેનું પણ સાદિત્વ તેમણે લાધ્યું અને એટલું બધામાં સમ્યું છે. મહાકારન પાનું બમ્બ, બાજરેકર પર માઈન્ડને આવતું પુરતર, ધર્મ આદિ કચ્ચ વિષયોને સરજ દમોના કાસ સમાવડવ તેમનું વાળીપુસ્તક, મળિનિયક પર લખેલું વાતિ, માઈન્ડિસ પર નિબંધ, સંજ્ઞાવતી, તથા 'વે આકટ' નામનું ૧૮૬૨ની પરિનિષિતનું પુષ્કરણ કરેલું

આમાં તેમનું ને કવચ ચારિત્ર્ય, વિરાગ વિચારો અને નિર્મળ નિષ્ક્રિય સાધુ હૃદય બાજુ થાય છે તેને કારણે તે પુત્રકો ધન્ય લોકપ્રિય બન્યાં છે તાગિચ માયાને ધણા અટપટા અને કવચ વિષયનું વાકન બનાવવા તેમણે એ ગદ્યનવ સીધી છે તે માટે તેાં લખિલના પ્રખ્યાત કવિ મુજબકવ્ય બારીની પશુ તેમની પ્રારંભ કરી છે.

૧૬૮૮માં છતાંભાછ પાસે સાદાઈની દીકરા લીધા પછી, મમે તે દોદે દિગમા છતાં તેમને પહેરવેરા એક ધોતિલું, પહેરણુ ને કચરીય એકસા ન રહ્યાં છે. પશુ તેમનું કુશાચ લુહિગમા ઈર્ષાવતુ વિરાગે કપાળ, કાળા ચરમ પાછળ સંતાએસી તેમની નીચે આંખે અને ખાદીનાં રવચ કપડામાં આપેલો તેમને તપાસુત પાતળો રેલ કપિ જેનું અંતિમ ભણું કરે છે. બાપને સીધી વધુ બીકે તેાં તેમનાં કાળા ચરમની લાગે છે. એ ચરમની કાંઈ રહી તે સામા માણસનું અંદરન ગ્રહરતિ ને વેષકતાથી ભેષ શકે છે, પશુ સામા માણસ એ કાળા દીવાલ પાછળ શુ સંતાએનું છે તે પામી શકના નથી. યજ્ઞાં વર્ષોથી તે એ દગના અધિયોધી પીડાન છે, તેને માટે તેમના ખાનાપીવામા સજાત પરદેશ પાળીને એ આત્મદાન કરે છે તે અદ્યુત છે. તેમને એક માત્ર શીખ 'કોંસી' લેવાને છે. રેડિયાને તે સમજાવે પાતળાં જીવાને જીવનસાથી બનાવી રીધા છે. એમનાં હોય છે ગદ્યસત્તા. મુખ્ય પ્રધાન હોય છે ગવર્નર, તેમનું શૈશ્વ કાંતવાનું અખંડ શાયે છે સાદાઈ ની સાથે રમજીવતા પશુ તે પરમ કપાસક છે. થારે હડી વિસાવત બી આળ્યા નથી, છતાં તેમના નરેશ રવચછતા માટેને કડ઼ આ-મજ કાંઈથીએ અને ભવાંર બાદ કરતા કાંઈ વિચારત નહીં આવેલાં માં નથી અને છતાં એકા ડાઘે છે વેષત તેમને બિજકલ ગમતાં નથી. વચમાં તે કાગલકાઠ ગવર્નર નવરત્ર નિખાયા હતા ત્યારે વાર્ધસોય હાકસતી, કેળ ગદ્યતાની હાપ પાડવા માટેની રીતરસમેના તમણે જુઠ્ઠા કડાઈ દીધા હતા, પાટલા પર નગવા બેસવાના તેમના ઘુઘુકાર રેસોડામા દોડાઈ મજ રહેસી, અને એક વાર પાટસ-રોય કુદવાના ખાનગી ઇમિયુદમા ફિરકા બતાવવામાં આવી ત્યારે તેમણે સમ્રાટ અરીક નવી હિંદી ફિરકા પસંદ કરી અને તે ભેષા મહેલના બધા ને નોકરો, રસોદાએ કો, પાલવાળાઓ, માળી વગેરેને તેમનાં કુટુંબ સાથે સર્જને ન્યારે તેઓ ઇમિયુદમા બેવ ખડમાં પ્રવેશવા ત્યારે તેાં હોંઘમા એકેલા 'બડા હોઠ' થોડી કોડેલા."

સાલજીની મણના દેસના મોટા નેતાઓમા થતી હોવા છતાં અને પ્રતિષ્ઠાએ તેમના પર કશા ડોળ્યા હોવા છતાં તેમનું જીવન એકલું મુખદ નથી. તેમના કુટુંબ પર નિપાતિએની એ પ્રતિષ્ઠા વરસી છે તેવી ભાગ્યે ન બીન કોઈ પર વરસી હશે. ગમેત વર્ષે તેમનાં પત્ની પાંચ બળકો મુખી મુદતુ પામ્યાં ત્યારે તેમને થયેલા મોટા આપાત રુએસી. ૧૨ વર્ષ પછી તેમણે તેની શુશ્રુષા પાછળ રાત્રે કોંઈક સંભળ્યાં નહોતાં. એ અડમ કીર ને પ્રેમથી તેમણે સંભા કરી હવે તે અદ્યુત હતા. મહાભાછ સાથે દેશરોવામાં મુકાબા પછી તેમણે વજીલાત છોડા દીધેલી, એથી આપકભિરકુલ બેષ વર્ષ મર્ઢ, ને કુટુંબને વિવરો ધણા એયમાં વિતાવવા પડતા. ધેર મા વિનાનું માથુ છોકરો, ક્રે-ડીની કમાણી નહિ, અને નહેર સંરક્ષામાંની એક પાઈ પશુ ન કમાડવાની ટેક, એવી સ્થિતિમાં ધરનું ખરય. કેમ આવડું હશે? પર વિષે 'પરપરક કરતા એક મિત્રના પ્રેરના' નવાબમાં તેમણે નજાબું હળું; 'પર વિષે ન 'પરવામાં ન રહાપશુ છે. એ કું પર વિષે વિચાર કરવા બેસું તો મને લગર આવે, અને બધું કાં આપું રહે. તેના ફરતાં એ વિચાર ન કરી કાગમાં ન બધા કુટુંબાત બીજી બવા

ન પુત્ર તાક નવા જે વાડા પવત પડતા ન તમા અંદર છે ને દમણા ન પુત્રનું મૃત્યુ થયું. પરંતુ સીધી મોટા રહેતા ખજાને મહાભાછના મૃત્યુથી મરેલા. માંથીછની અમરન ૧૮૮૩ માં પછી એ કોરાર પુરુષ પણ એક બુદ્ધિ શોધીને નિદગીમાં નહોત રહ્યા એકલા મુક્ત કો રહેતા!

આનું અસમાન્ય જીવન તથા અનન્ય રાજીઓ ધરાવનાર સમ-જાઈદના પ્રથમ હિંદી ગવર્નર નવરત્ર બને છે એ હિંદુનું સદ્ગુણાવશે, એથી હિંદને એ લાભ થવાનો છે એ તો થશે ન; 'પશુ' બોલારાહ. નવરી' મણના ફિલીમાં ન્યારે હિંદના સર્વોપરિ કપરી તરે તેમને અભિષેક થશે ત્યારે તેમનું 'વકતવી' નામ તેાં સાચું થશે.

કસોટી

નીચેના પ્રશ્નોના જવાબો શોધી ન શકો તેાં ૧૯૮૪ આખામાં (૧) મારી પાસે સરખા કરનાં ૮ દડાઓ છે. પશુ તે પોતે ૬ દડા વચનમા આજીની કરતાં સંદેશ હલકો છે. વાનવામાં ગોત્ર બે-વખત નેખીને તે હલકો દડો શોધવા હોય તો તે કેવી રીતે થાય

(૨) ચાર બાબીદારોમાં ચિત્રમા તાળવા પ્રમાણિના આકારનું એક જોત થેશાઈ લીધું તેમાં આઠ આંખાના ઓ પશુ ચિત્રમાં છે તે રીતે વાનેકાં હન હને તે ભાગીદારોને તે એવરના સરખાં ભાગ કરવા છે, પશુ તે એ રીતે છે હોંકને ભાગે સરખા ભાગરની તથા ફેરવેલી નખીન બળ્લે આળા આવે, તમે તે કેવી રાકશે?

(૩) અદના ટાવરમાં ૮ દડોસ વાગતાં ૮ મિનિટ લાગે છે, કે મધસતના ૨૨ દડોસ વાગતાં કેટલો વખત લાગશે?

(૪) રમણલાલ શાસ્ત્રીને ત્યાં જે રેલુદારો રેવા થેટ અમુકઅમ રકમ આપી ગયા. તે રકમે તથા તેને સરખાણે. રમણલાલે પોતાનું સાંકેતિક બાપામા નીચે મુજબ લખ્યો:

કોં તિં વા ન
ન ન કી પ તિ
પ તિ ત પા વ ન

આમાં આંકડાને પાઠે અક્ષરો ન લખ્યા છે. આના પરથી તમે તે રકમે કશક હરો તે શોધી શકશે? એટલી આવી તમને કહું! ન' અક્ષર 'ડના આંકડા' માટે લખાણ છે.

(૫) માથે ૬ વિરાસતથી ૪ સંપૂર્ણ રિક્કોશુ બનાવી શકશે!

હિ	મ	સ
ન	ન	પ
ખ	ખ	ગ

(૧) બાબુના ગોરસમાં એક નખીની કહે વત ખોપાઈ મઢ છે. શોધી કાઢશે? એ વિચિત્ર આનેથી રાત્રે કરીને ભણું કે આ એક ખાનું આગમ ખસવાથી તે આખી રે વત સહેલાણી નજાઈ આવશે.

(૭) નીચે કેટલીક ગાદિની આપી છે તે સાં છે કે એટી? (૮) સંગીતની રચનાકરીઓ તરે કાચને તોડી સાધ છે. (ખ) મળિયા કે હાણી ગળા નવાથી અંધિનિસાહાદિસ થાવ કે (છ) હાણીનું બચ્ચું માના ગળમાં જ વર્ન રહે છે (ય) સુર્યમંડળ બધા અંદો કરતાં રાત્રિ સીધી મોટા છે. (ય) પથની સપાટી પર એક લાક નખીન અને વજુ ભાગ પાડી છે. (છ) ન્યૂ યૉર્કમાં સગામ ૨૦ વાગવા હોય ત્યારે મુંબાઈમાં રાતના ૮૫ વાગવા હોય છે.

મધુકરી

રક્તને મતિ લે, મન તુ રક્તને મતિ લે.
કાદે તારા કો મેધ ન કરી, સિયત ન કરી રમેદ.
પ્રપ સદત અપને સિર ઉપર, બોરિકા છાંદ કરેત;
ને, વાહી કો પથર લગાવત, તારી કે ફલ દેત

—ચરદાસ

ઈ. છપરાજ મહેતા

ગદાભાષકોએ એને 'રાષ્ટ્રનું ગદામૂલુખન' ગણાવ્યા છે તથા સરોજિનીદેવીએ એને 'આનવતાનું પુષ્પ (Flower of humanity)' કહી બિરદાવ્યા છે, એ હિંદવ્ય પ્રથમ કક્ષાના ડૉક્ટર છપરાજ મહેતા તેમની દેશપ્રેમની ખચરા અને સમાજસેવાની ઉત્કૃષ્ટ તમિષ્ટાને કારણે ગુજરાતને માટે એક અર્પણ સેવા જેવી વ્યક્તિ છે. દાકતરીના શિક્ષણમાં સર્વોચ્ચ આન મેળવ્યા પછી તે ખારત તો કેવળ પોતાનો ધંધો સમાજને ધેરા પત્રિક બની રાત. પરંતુ દેશ પ્રેમની કાઠ તથા ફરજની વ્યવસ્થિત તેમનામાં એવાં જીવતીયંતરં વર્તા કે દેશના કામ માટે પોતાના વ્યક્તિગત વાસ્તવે કોઈ આપવામાં તેમણે જ્યાં જ્યાં પાછી પાની ન કરી અને પોતાના શુભચિંતિત્યને કારણે ગદાત્મા ગંધીજી અને મોખનદાસ આદિ અગ્રજ નેતાઓના વિશ્વાસપાત્ર બની રહ્યા. તીક્ષ્ણ હૃદયિયતા, અખંડ પુરુષાર્થ અને અનુલક્ષ્ય સેવાશાત્ર સાથે મળે તે ક્ષેત્રમાં એક બાદોશપત્નીવરદાર (ગૌડમિનિરેદર)ની આદી કાંઈ કરવાની તેમની કુશળતા આદિ સુભેગને કારણે આજે તેઓ અગ્રિયમુખે પટારાની મુશ્કેલી સરકારના વડા પ્રધાન વિભાગ છે.

પટેલશાસ્ત્રના અગ્રદેશીમાં એક આનંદાન ક્ષોણ વલ્લિકકુટુંબમાં શ્રીનાથવળ મુળજી મહેતાને ત્યાં ઈ. ૧૮૮૭ની ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૮૭ના બાદરવા સુદ ૧૧ને છપરાજના દેશ તેમનો જન્મ ધંધો હતો. જન્મ સમયે માતાને વિપ્રાજ્ઞ મધો દોઈ તેમણે એ જાતિત અગ્રદેશમાં બાળકપુત્રને દેશી રીધેલા, ને આપતિમાંથી બચાવી લેવામાં આવ્યાથી તેમનું નામ છપરાજ પડયું. કુટુંબની તેમ રિયતિમાં કેવળ પોતાના હૃદયિય જરે ન ઈ ૧૯૦૩માં મૅટ્રિક પાસ કરીને તે દાકતરીના અભ્યાસ કરવા મુંબઈ ગયા. ચોક વર-છવનદાસ ક્ષોણ બોઈંગમાં ગાંધીના વિદ્યાર્થી તરીકે રહી ગોડા ન વખતમાં તેમણે અભ્યાસમાં પોતાની તીવ્ર એવાના ચમત્ક્રમ બતાવ્યા ગાંધેયા ઉત્તરેષતે તેમને સિવજી-દાસી તથા સુવર્ણચંદ્રકો મળવા માંડ્યા અને કોલેજની કોચા વર્ષની છેલ્લી પરીક્ષામાં ઈ. કહી સેષ વિદ્યાર્થીએ ન મેળવ્યાં હોય તે સર્વ ક્ષતાઓ તેમણે મેળવ્યાં. તેમને રસબાજ એવો પાછીદાર હતો કે આ રીતે શિષ્યશક્તિએ મળતાં ન ગાંધીના વિદ્યાર્થી તરીકે મળતા લાભ છોડી કઈ કેવળ પોતાની સિવજીદાસા બને ન અભ્યાસ કરવા લાગ્યા.

૧૯૦૮માં ડૉક્ટરની છેલ્લી પરીક્ષા તેમણે લગે નખેટ પાસ કરીને સાથે જ સુવર્ણ-ચંદ્રકો પણ મેળવ્યા. તેમના અભ્યાસની આ સંસ્કૃતિના બેઠેને મુંબઈના અવનર સર-મૅગીસ્ટ્રેટ હાકે તેમને ઈન્ડિયન મેડિકલના પોસ્ટગ્રાડ આપવાને પરિણમી, તેમને તોત્તની એકેડેમી તથા સર મંચળદાસ તથામહા દેકાનરિય મળી અને ૨૩ વર્ષની વયે તે એમ. ડી. ના અભ્યાસ માટે વિદ્યાવદ ગયા.

ઈન્ડિયન અયોસસાજ દરમ્યાન ને સારાઈ અને કરકસરથી તે રહેતા હતા તે ખેતર આદેશીર પદ્ધતિ, ઉવર્ષના એ ગાળામાં અભ્યાસની સાથેસાથે પોતાના દેસબાંધવોની સાથે સેવા કરવાનું કામ પણ તેમણે ઉપાડયું અને હિંદી વિદ્યાર્થીઓને પડતી અનેક મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા હિંદી વિદ્યાર્થી સંપના પ્રમુખ તરીકે તેમણે ત્યાં ને અવખળ શરૂ કરેલી તેજી તે વખતના બારતમત્રી મૅટ્રિકયુનું પણ પ્લાન બેચેડું. ત્યાંના અભ્યાસસાજ દરમિયાનનો એક પ્રસંગ તેમના જીવના સેવાસાવનો પ્રતીક છે. એ બરસામાં મદાતમા ગંધીજીને મોખનદાસ

માસગાસનાં પૃષ્ઠી-૩૦

પીંતરાં

લેખીને નામે 'પંચુ' નામીનું આપણું આ આપક મંપી પૃષ્ઠી દના ટોળામાં, રહેવાની તેની ટવને લીધે નામચીન છે. ખાતાં પીતાં, ચોરડાંરતાં કે લેડોડાંપતાં પંચુ તેઓ એવાં તો અપિમત્ર રહે છે કે હિંદીમાં તેઓ 'સાત શોઈ' અને અંગ્રેજીમાં 'Seven Sisters' તરીકે નામીતાં છે. પીંછાકરી આંખિ, ચાંચને પંચંગાં તથા કેપેપટા વગરની નહીં લાંબી પૂંછડીવાળાં, કાલરખી રહેલું મોટાં પંચુ રૂંચે એલા-મુખિયા રૂંચનાં આ પંખીઓ એવાં મળી સતત 'પેં પેં' (અથવા 'લે લે લે') જેવા કાંઈકોર અવાજ કરવાનાં તેમનાં રસભાવને કારણે લોકમાં અગ્રિયે વધ પડે છે. હવેમાં કે રૂપમાં, અવધમાં કે હાસાદમાં એ એક ને જાતનાં કંઈક અવાજ કાઢવાનાં તેમના સતત-ભાષી રસભાવને કારણે 'તેઓ' 'જામેશર' (બહાઈયાં) પણ કહેવાયાં છે.

આમાં કાંઈકોર અવાજનાં જાતનાં સ્વરો તેઓ છે તો તરવ નિકપદ્ધતી અને જેલોને ઉપમા-રહે. ખેતરવડાં કે બાગવડાંમાં નવીન પર્વનાં, પીંદડાં, કપસાંકેડાંકાંતરીને, ખાંડી રોપેતાં અજાતાં આ પંખીનો મુખ્ય આદાર છે. હવેમાં, જોકે તેમનો ખાસ આપતો ખો-રાંકે તે પોતિવિત્ત આદિ ફૂલોનાં પુષ્પગરામ કિલ્લેરોએ વ્યાપક આ પંખીને ગીયુ જંગલ કે વેશાન પ્રદેશ બેગાંથી જોકે પચડે નથી. બેગડાં પ્રદેશ એ તેનું પ્રિય નિવાસસ્થાન છે. હામડાં પાસે પોતાનાં અખ્યાં કહેરાવની પર-નૃતિમાં કાંચગની પેટાં આ બોપડ પીંછાં પાસે આડે અને બેગેશ પણ પોતાનાં સલામ કઠિરાને છે. તેમનાં ઘડાં ખાં નરોનાં ઘડાં સાથે એવાં તો આવ્યાદ મળતાં આવે છે કે ભવમત્રા વિશારદો ખૂબ તેને બેદ પારખી શકતાં નથી.

સાત-શોઈઓનાં નવીનની તમમમ દેસકે દૂર લાંબે ખાલા જેવા માંગે બોધીને તેમાં બાદશ રવાનાં ઘણી રૂંચડાં ઘડાં તેઓ મૂકે છે, ગુજરાતમાં એક-વ-અંતે પ્રચલિત એવી પીંતરાંની કલ સાંત નંતે થાય છે. 'વનેગર', પચી સંપાદિત

(નૅટ ૧૯૮૮) ૧૮૫

નિર્મિતા નથી, પણ પ્રત્યેક જાળવતો શ્રીકૃષ્ણના જોડા બ્રહ્મવાત કયા
પ્રાણી ન તે પોતાનો મત બાંધે છે. આને લગભગ ૬૦ વર્ષની 'બે
વેળ' તેમની કાંઈ કરવાની શક્તિ એવા ન અપૂરુ અને સતેજ છે.
કેવળ સ્વદેશપ્રત્યક્ષ પત્રિકાલેખા' કથાને કંઈપણ 'પરથી સંપાદિત'

મગજ વગરની કાંઈ સહિત
આપણા પ્રત્યેક જાળવતો કાંઈ એવા આખી જીંદગી સમજ
કર આધાર રાખે છે. આપણા સરીરના અવહાર અને આપણું
કાંઈ કાંઈ નિયામક મગજ છે. પણ અવરુદ્ધિમાં નીચી કક્ષાનાં
કેવળ જીવોને મગજ નથી વરતુ ન નથી હોતી, અને છતાં પણ કે
અવરુદ્ધિ અને હેરાત પમાડે તેવાં અવનકારો તેઓ કરે છે તે જાના
કેવળ કરે છે તે એક કોષરો છે.

આશ્ચર્યજનક કાર્યો કરતી કીડીઓ; કેરોળિયા ને કાનખરોળાને
મગજ નથી હોતું, પણ કંઈ જ્ઞાનવંતુઓ ન હોય છે. કલા-
કોશલ તથા કૃત્તેજીની કુદ્ધિની નિપુણતાથી અજબ કારીગરીઓ
મધ્યસ્થે આંધળી મધમાધી, દેરતબરી ન્હા જુલવા કેરોળિયા કે
આપસિકાળ મહેતાં જોરાક સંધરની હોવાપણું અવતાર ચાલી
કીડીઓનાં એ બધાં કાર્યો પાછળ કુદ્ધિશક્તિ કે વિચારનો છાટો થે
નથી હોતો અને વિવેકશક્તિનો મિલકુલ અભાવ હોય છે. વિજ્ઞાની-
ઓ કહે છે કે એ બધાં અવરુદ્ધિ નિષ્ણાતાં કાર્યો કેવળ વંશપરંપરાગત
સંસ્કારબળ કે ટેવનું જ પરિણામ હોય છે; અને એ વંશગત્યત
સ્વચ્છુદ્ધિ કે 'કેરોળિયા'થી ન પ્રેરિત થઈ તેઓ એ કામ કરે છે.

પણ જંતુઓનું શૈલિનું અજબ તપાસતાં તેમનામાં ઉપર કહેલી
'કેરોળિયા' કરતાં કુદ્ધિ વધારે હોવાનું જણાયું છે. કીડીઓ આંધળા
કે આંધળા નથી ન હોય છે, કારણ આંધળા વડે નહોતું ન તે ડલવ
બલન કરે છે નહીં; અને છતાં પણ એના રંગો અને તેટલા
કુદ્ધિવાનો કે કુદ્ધિવાનો તે પણ તે ઉપર તેના દરમ્યાં ન જીવે જીવી
રહેવાની. શોકજનાથ તો વગર આંધળ પણ નહીં શકે છે. તેનું સરીર
પ્રકાશના ધોમા ફેરફારોને પણ પકડી શકતું હોવાથી તેને આશ્વા
પડછાયાની પણ અજર પડે છે. આશ્ચર્યજનકરીને અવાજને મોડા-
નાનો કરી કાંઈક કંસારીના સંગીતથી આપણે વાફોગાર છીએ.
છતાં નવાજા નાગરો કે તે પોતે તો કાનથી અજાણ સારણી પણ
શક્તિ નથી, કારણકે તેની પાસે જોડી આપણે વાતો કરીએ તો
પણ તેને પોતાનું સંગીત બહેકાવવામાં કરી વધિ આવતો નથી.
પણ ફરથી તેની નહોતી આપણાં આચરના ધોમા પગથી ચાલતું જીવે,
કાણ પગના જરા પણ અવાજના ધળકારાનું આંદોલન તેને 'કાને
પગ' નથી તો વરત તે સંગીત બંધ કરી કે છે!

સામગ્રીના નિર્ણય કરવામાં તે મધમાધી આપણા કરવા જીવ
જોડા છે. કૃષ્ણદંડાં વિજ્ઞાનીઓએ મધમાધી ઉપર પ્રયોગ
કેસા તે વખતે તેમને ખાવા આપવાના સમયે તેઓ નર્મો હોય
ત્યારી વખતેસર હાંબર થઈ જઈ હતી. મધમાધીની નેમ કીડીઓ
પણ સમગ્રના માળને જરાબર માપી શકે છે. થોમ્સ સમયે થોમ્સ
એકે પહેલાંજાની તેમનામાં નહોતી શક્તિ હોય છે.

ગીઠાસા આપણમાં તો મધમાધીની સ્વાદેન્દ્રિય ધણી તીવ્ર
હોય છે. ૪૦,૦૦૦ જાગ પાણી અને એક જાગ અગવણવાળા પ્રવાહી-
ની ગીઠાસ પણ તે પકડી શકે છે. પતંગિયાની સ્વાદેન્દ્રિય તો તેમને
પણ ટપી ન્હા તેવો હોય છે. તેઓ જીવ લાખ જીવા ફાવણમાં
સમાજિવી ગીઠાસ પારખી શકે છે. સાંભળવાની જાળવતમાં પ્રવાહી

માદાઓના સરીરની પાસ ધણે ફરથી આવે છે.

જંતુઓને શોધવાની વાદશક્તિ પણ હોય છે. તેને તેને, એમાં
મગજ ખીલેલાં છે એવાં કંઈ કક્ષાનાં આખીઓની વાદશક્તિ સાથે
સરખાવની ન લેજીએ. કીડી, અમરી અને મધમાધીની વાદશક્તિ
લગભગ છે. તેઓ પોતાના ફરનાં સાચીઓને પિછાનતાં હોય છે
અને પસંદા ઉપર દુષ્કારી કરી ફર દમવાતાં હોય છે.

જંતુઓના જ્ઞાનવંતુઓ પોતાની એકાદ જાનેન્દ્રિય દ્વારા અવદાર-
ની દુનિયાની જે કંઈ જાણ પડી હોય તેની મોંઘ રાખવાને શક્તિ-
માન હોય છે. આ જાણ દેનાયુઓને કાંઈ અવદાર માટે હુકમોવ
મઈ પડે છે. અજુબા જેવું છે કે પોતાના અવનકારમાં કે ઉપયોગ
થઈ પડે તેવી જાળવતોની ન જાણ જંતુઓના જ્ઞાનવંતુઓ મોંઘતાં
હોય છે ને બીજા જાણ જુલારી ન્હા છે. પતંગિયાનાં અવનકારો વાકી-
ઓ અને કૂલો ન સ્વદેશ હોવાથી તે ન વરતુઓની જાણ આંધળી
દ્વારા તેમના જ્ઞાનવંતુઓ ઉપર રહે છે. તેમની આંધળી નહોતી કે પાસે-
ની કે ફરની કૂલોની વાકીઓનું ન જિન તેઓને શક્તિમાન હોય છે
અને આ વરતુઓ ન રમજુમાં રાખી પતંગિયાનું કાંઈ મઈ હોય છે.
આથી અમુક જોતર કે વાકીનાં કૂલો મારાં આપણે જોવી જાસર-
તેમના જ્ઞાનવંતુઓ ઉપર થઈને, વાદશક્તિના પ્રતાપે તેઓ વારંવાર
ત્યાં જઈ કૂલોના પરામ ચૂરવા કરે છે.

આમ, જંતુઓના અવરુદ્ધિશક્તિ હોય છે. આ શક્તિની
તીવ્રતા અને વેપકતાનું નિમજ્જન અવલોકન કરીએ છીએ તેમને
આપણને કંઈવતના કીડાંવતો તથા શક્તિને ખ્યાલ આવે છે.

છકે

મુખ્યત્વે સ્વાદને માટે આપણા વધાર અને મસાલામાં વપરાતાં
છકે વેદકીય છકીએ અનેક ગુણો ધરાવે છે. તેનો ઉદ્ભવ અજમાના
જેવો ન થાય છે અને તેની મુખ્ય પેદાશ ગધ્ય અને પશિમ
હિંદમાં છે. નેકે જીરાનથી પણ આપણે ત્યાં તે આવે છે. છરાની
અનેક બ્લો પેકી સફેદ છકે આપણે ત્યાં વધુ વપરાય છે.

તેની તીવ્ર વાસ તેમાં રહેલા વિશિષ્ટ તેથી વસ્ત્રોને આભારી
છે તે બોસાને કચિરક બનાવવા સાથે પાચનક્રિયાને મદદ કરે છે
તથા આંખ માટે ગુણકારક છે. ગરમી ન્હા મુકી છરો' એવી હિં-
દીમાં એક પ્રખ્યાત કહેવત છે ને તેના કંડા ગુજની દીતક છે. ઉપરાંત
છકે વાદકર પણ છે. આથી કોળાના વાંધુકારક ગુણને નાજીવ કરવા
તેમાં હિંદી-છરાના વધાર આપણા છે. હિંદી સાથે છરાને રાખી
મુકવાથી હિંદીના અવગુણો નીવ પાસ અને ઉચ્છ્વાતા નાશ પામે છે.

હિંદી અને સિંધવ સાથે છકે આપણાથી અપજો તથા પેટનાં
રોગો મટે છે. પિત્તાબેદા ગોળમાં વાટકું છકે મેળવી અમદાવાથી
હેટકીના કણાં રાંત થાય છે. વળી ગોળમાં છકે મેળવી ખાવાથી
વાતબ્બર, કફબર તથા શરીરો તાવ મટે છે. રાત્રીને અપ જામે
છે, પેશાબ સાફ આવે છે અને ગરમી મોટી થાય છે. છરાના ઉ-
કામેલા પાણી વડે નડાવાથી ખજાણજીની જેવા ચામતીની જોડો
નાશ પામે છે. છકે, મુખ અને વરિમાળીના અંક બાળકોને આપવામાં
આવે તો પેટ સંબંધીના તેમના તમામ રોગો મટે છે. આ ન કારણથી
માઈર પોંદર નેવી સુવાના પાણીની પ્રખ્યાત પારસે દવામાં પણ
છરાને ઉપયોગ થાય છે. પાચક અને હિંદીક પ્રખ્યાત હિંદીપટક

કે મુલ્યુ વિષે તથા મુલ્યુ પછી સરીર પર થતા ફેરફારો વિષે આ-
લેખમાં મહત્વ આપતા તથા વહેમો પ્રવર્તે છે. વૈજ્ઞાનિકોએ તે સર્વ
નિપત્તોએ ચકાસી તે વિષે નિશ્ચિત માહિતી પ્રાપ્ત કરી છે.

== માણસની ન્યારે આખર થકી આવે છે ત્યારે ઘણાએ તેના
જાગાંથી એક ભરેલા પરેપરાટ થકી રાંધેલો ઢોરો એવો ઘરઘરાટ
માંથી નીકળે છે. આપણે કહીએ છીએ કે હવે આ માણસનું મુલ્ય
નિશ્ચિત છે. ઘણાની એવી માન્યતા હોય છે કે ફરેક એકિ આવા
પરેપરાટ પછી જ મુલ્યુ પામે છે. પણ તે બૂલ છે. કેટલાક વે સોકો
નિષ્કૃષ્ટ પરપરાટ મુલ્યુ પામે છે, ન્યારે ઘણાં ઘરઘરાટ થયા પછી જ નથી
નિષ્કૃષ્ટ છે. એ ઘરઘરાટ ખરું જોતાં આપણે જે ચોપાની ક કોગળા
પરથી કિંચા કરીએ છીએ તેવી જ છે અને આસોચ્ચવાસની કિંચા
ઉપરનો કાંચ જોડા કચાથી તે થાય છે.

બીજી એક માન્યતા એવી છે કે ખૂબ દૂર પ્રદેશમાં માણસ
ધવાઈને બેઠાન થઈ જમીન પર ઢગી પડે તો તેનું સર્વ શોદી નિ-
ગિય માન્યમાં કરી નઈ તે તરત મરણને શરૂ થાય છે. યુદ્ધકાળમાં
શિયાળામાં આ માન્યતા ખૂબ જ પ્રચલિત હતી. પણ વિજ્ઞાને સિદ્ધ
કયું છે કે ત્યાં સુધી માણસના સરીરમાં પ્રાણ હોય ત્યાં સુધી તેના
સરીરનું ઉત્ક્રિયાકાળન કદ દિશી ફેરવવાઈ જ ન દોષ છે. ગમે તેવી
લચકર કહે તેના શક્તી નથી.

ફૂલવાથી નિપજતા મુલ્યુ માટે ઘણી બોટી માન્યતાઓ પ્રવર્તે
છે. ઘણા કોગ માને છે કે ફૂલતા માણસ ત્રણ વખત તે પાણીની
સપાટી પર આવે જ છે. પણ તે માન્યતાયે બોટી છે. કેટલાક નળી
કોગ માને છે કે ફૂલતા માણસ ચોતાનું મુલ્યુ ચોતાની આંખ સાથે
થઈ જતો. હોવાથી ચોતાના સમયેત આયુષ્યનું અવલોકન તેની
આંખ આગળથી પસાર થાય છે. પણ ફૂલી ગઈલા અને બેઠાન
ફૂલવામાં બધાની લેખમાં આવેલા મુલ્યુઓની જુલાની સાબિત
કરે છે કે તેનું કશું જ બનતું નથી. ફૂલતા માણસ જિમ્બાન બની નીકળે
છે પણ તેને કોઈ જ બિચાર રૂપરૂપી નથી.

ઘણે જાગેથી નીચે પડી મુલ્યુ પામતા મુલ્યુ પડતા પહેલાં પડ-
વાની ગતિને કારણે હવામાં જ મુલ્યુ પામે છે એવો ખ્યાલ કેટલાક
ધરાને છે. પણ પરીસ્પરની શોધને કારણે આ વિચાર ચકાસી નેવાનું
સકય બનેલાં એમ જણાયું છે કે આ માન્યતા પણ નાખશાદાર છે.
પણ સીધી વધુ મેરદાર માન્યતા તો એ છે કે મુલ્યુ થતાં જ
માણસના નળામાં ફેરફાર થાય છે. આમાં એ પડા છે. એક વક્ષ
માને છે કે મુલ્યુ થતાં જ મુલ્યુ સરીરનું વર્તન બદલેલું થાય છે. આના
કારણમાં તેઓ કોગ જણાવે છે કે આત્માને બળ દોષ છે અને
તેથી સરીરમાંથી આત્મા નળો રહેતાં સરીરનું વર્તન બદલેલું થાય
છે પણ આ નતની માન્યતા માટે કોઈ પ્રત્યક્ષ આધાર કે કાગલો
નથી. ન્યારે બીજી માન્યતા એવી છે કે મુલ્યુ થયા પછી સરીરનું
વર્તન પહેલાં કરતાં વધારે થાય છે. મુકદ્દમે પાડતાં તેના જે ચાર
આપણને લાગે છે તે, ખરેખર આદ્યધર્મકર હોય છે. આપણને કહવના
પરિજ્ઞાન આને કે મુકદ્દમે આટલું બારે હોઈ શકે. પણ આનું કારણ એ
છે કે આપણે પોતે આપણા ચોતાના સરીરને એટલી આસાનીથી
એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઈ જઈ શકીએ છીએ કે આપણને
ક્યાંથી ખ્યાલ આવે કે માણસના જે હાથનું જ વર્તન જઘાણુની
જુલો નેટલું અને પગનું એક જુલો નેટલું વળત હોઈ શકે છે!

== મુલ્યુ પામ્યા પછી મુકદ્દમા સરીર પર થતા તથા વધુ વધુ-
નું કાર્ય તે ચાંદ જ છે એવી વળી એક માન્યતા પણ હોયમાં

સંસ્કાર હોય છે. પણ મહાનુભવ આ પાતો કેવળ મધ્ય જ છે. દો,
ધણી વખત એનું બને છે કે મુલ્યુ પછી વાળના મૂળમાં રહેલી
અધિકો તથા આંત્રણીનાં ટેવનાં આગળનું માંસ મુકદ્દમ નવાથી વાળ
તથા નખ વધુ જાંઘાર આવ્યા હોય એવું લાગે. (સાચન કાઈરેટર)

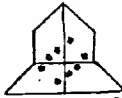
માણસખાતું : રાત્રીવખતનું મહત્વનું કામ

કોઈ પણ દેશનું રાત્રીવખતનું મહત્વનું કામ વગર ચાલી શકતું નથી.
કુટંગોને તે દેશરોહિનીની પ્રવૃત્તિથી દેશના રાત્રીવખતોને વારેક
સમજા સાથે તે રાત્રીવખતોમાં જીવનનું મુલ્યુ તેને રાણુ કરવાનું
હોય છે. તેનાં માણસો કેવા ચકારે ને કાર્યદક્ષ હોવાને જોઈએ અને
તેમની સહેજ પણ મક્કલથી કેવાં દુરમામી ને બચકર પરિણામો
આવે છે તેનો ખ્યાલ સામાન્ય માણસને નથી હોતા.

ભરૂસખાતાનાં માણસો કેવળ પચાસથી લગવાએલા ન હોવા
જોઈએ. દેશમેમની ધમસ અને દેશરજુની તમગા તેમનામાં હોવાં
જોઈએ. મરદેશના આવા ભરૂસખાતાને દેશના ન્યારે આપણે વાંધોએ
છીએ જોઈએ. પચાસ ખાતર નહિ પણ કેવળ દેશમેમની દેશરજુને
કેવાં જીવજીવિતાઓને જોઈએ તેઓ જોઈ છે અને કેટલી કુશળતા-
પૂર્વક કામ કરે છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે આટલાં
પચાસમાંથી કેણુ આજુબુ દરોડે જ આને દેશ આજુબુ થતાં આપણુ
એ ખાતામાં દેશમેમી માણસોની ખૂબ જરૂર પડી છે. મુકદ્દમાના
પ્રધાન સરદાર વલ્લભભાઈએ જણાવ્યા મુજબ તેમાં આજુબુથી ૨૦
૮૫ મુસલમાનો હતા, જેઓ પાકિસ્તાન ચાલ્યા જવાથી તે ખાતું
મહત્વ મેળુ પડી ગયું છે પણ હવે આ ખાતાને ફરી પગમર અને
સક્તિસાગી બનાવવા બુદ્ધિદાસી, કુશળ ને વેપક નજરમાં મુલ્યુ
મેમની જરૂર છે. મુજરાન ચલાવવા સાથે જીમ્બાનમ દેશરજુની
તુક આપણે દેશના આ મળતવાના ખાતામાં યુવકો વધુ પ્રમાણમાં
જોડાય એ દેશની આને મહત્વની જરૂરિયાત છે. (પ્રકાશક પરથી)

કોટાટીના જગ્યાઓ

(૧) પહેલાં, ત્રાજવાના બન્ને પક્ષોમાં પેટા આક દશમાંથી
૪ને તે મુલ્યુલ દશ મૂકી નેખવા. જે બન્ને સપાટને થાય તો
બાકી રહેલા જે દશમાં એક દશ હવેલો હોવાને જોઈએ, એ બીજી વખત
ત્રાજવાના એકએક પક્ષમાં મૂકી નેખતાં હોધી સમરો. પણ
જો મુલ્યુલ દશ નેખતાં એક બાજુ પક્ષનું નથી બચે તો કીચા
ચએલા પક્ષમાંના કોઈ પણ જે દશ હઈ બીજી વખત ત્રાજવાનાં
પક્ષમાંથી એકએક મૂકી નેખવા. જો તે પક્ષ સપાટને થાય તો બાજુ
પર સંજોડી ચીકે દશ હવેલો છે એમ સાબિત થાય અને જો સગ-
તોત ન રહે, તો જે પક્ષનું કોઈ થયું હોય તેમાંનો દશ હવેલો. (૨)
વિજયમાં થતાવા પ્રમાણે. (૩) ૧૨૫૦ બિનિટ. કારણ આક દેશના
થવામાં જ વિચાર હોય છે. (૪) ૬૪૪૦, ૬૮૬૧૦, સરવાળો
૧૦૩૮૧૦. (૫) પહેલાં એક ત્રિજોલુ
ત્રણ દિવાસની વેરે ટેબલ પર બનાવો.
પછી તે ત્રિજોલુના ત્રણ છેડે બાકીની
દિવાસની એટલી રીતે બેઠી રાખો
કે જોથી ત્રિજોલુ છેડા અંદર હવામાં
મેળા થાય. આમ ત્રણ ત્રિજોલુ દવા-

માં દોભ થશે અને એક ત્રિજોલુ ટેબલ પર. (૧) આપ સમાન બન્ને
નહિ. (૨) (૩) સાચું. (૪) જોઈ. (૫) જોઈ. વધુમાં વધુ ને વર્ષ.
(૬) જોઈ; (૭) સાચું. (૮) સાચું. (૯) સાચું.

હાલુ તવારીખ : મે

આ માસ (જૂન) ઇતિહાસમાં

તા. ૩ લોકે લુધ માન્ડરજેન ન્હાની ૨૨ મીએ નિજક પ્રતાં તેમને રવાને પ્રથમ હિંદી ચર્મનેર ન્હાવક તરીકે શ્રી રામચંદ્રી વરખી.
તા. ૪ બાલકલ્પરના મુરિશ્વર રામચંદ્રમાં અંખલત શ્રીશ્રી પાણી મેળવવા માટે સપ્તાવાળાઓની નિમિશ્વિતતાના વિરોધ તરીકે આંધીજીવન અનુયાયીને અંતેવાસી કુ. અમરુદસલામે આમરેજાત કપવાસ શરૂ કર્યા.
તા. ૮ અમીના એક વખતનવમુખ્ય પ્રધાન અને ત્યાંના લોકશાસીના નેતા આરુઝ અનના ખુતના આરોપી ક સોને ફાસી આપાઈ.
તા. ૧૨ કુ.અમરુદસલામે કપવાસ છોડાયા.
તા. ૧૫ પેરેટરાર્દન પરના બિરિડા મેરેટને અંત આપતાં ૪૫ પેરેટરાર્દનના યુદ્ધક્રીઓ તેલાલીવળા પોતાના નવા રામ્બે 'ઈસરામલ' ની રથાપના કરી. આમ, ૨૦૦૦ નવે આદ નમતમાં યુદ્ધક્રી રામ્બે રથપાડું. ૨૧ ઇન્જિન તથા આરજ ઈસાએ પેરેટરાર્દન પર હુમલો શરૂ કર્યો. યુદ્ધક્રીઓ ને આરજો વચ્ચે મેદા પાયા પર યુદ્ધ શરૂ થયું. ૨૨. ઈ.સિયામખા ઇન્જિમોએ ધાર્મિક કારજોસર જળવેલો કર્યો.
તા. ૧૬ ઇન્જિનના કારકે પેરેટરાર્દનના ગાજા શહેરને કળતે લીધો.
તા. ૧૮ યુદ્ધક્રીઓએ એક શહેર કળતે કરું તા. ૨૧ સિયામિજીખાતેની પોતાની ૩૧૦૦ ની મિલકત બહેર હિત માટે આપી દેવાને નક્ક પ્રધાન શ્રી મેરેટો નિર્ણય.
તા. ૨૭ આંધીજીવના ખુતને આરોપી શોરકે તથા ખીલ ૮ જાણ પર રિહતીના કાત કિલ્લામાં શરૂ કર્યો શરૂ થયો.
તા. ૨૮ ૧૮૦૦૦ યો. મોઈદનો પ્રેશ કરાવતા મેં બે જાતના ૨૨ રામ્બોડું સોપી મેટી એકમ રચાડું. ૨૯. અલ્કિશની ચુલ્હીના અનરજ રેમટરની પાછા તેના પકડી છાત. ડો. માલાનાના હિંદ વિરોધી પક્ષની જીત.
તા. ૨૯ સંયુક્ત રાજસંધની સલામતી સમિતિએ પેરેટરાર્દનમાં યુદ્ધ બંધ કરવાનું. કરમાન કાઢવું.
બોંટલૂનું યુદ્ધ (આ માસને પ્રસંગવિશેષ) : નેપોલિયન અને અંગ્રેજ સેનાપતિ લેવિલિન વચ્ચે યુદ્ધમાં આ વાદગર વડે તેની રહે અને સરને લીધે નજમના ઇતિહાસમાં મહત્વનું અણુપ છે. હરણીએ અલ્લામાં કેદ કરાયો. નેપોલિયન ત્યાંની નાસી આવી કાતે શહેનશાદ ખતમાં ન તેને ક્યકી નાખવા કહેવું. પ્રમિયા વગેરે દેશોએ મોઠા સેન્ટો કાતાં. લેવિલિનની સરકારી દોઝનું અંગ્રેજ કે અને બ્લુશરની સરકારી દોઝનું પ્રશિવન રામ્બે એવા થય તે પહેલાં ન નેપોલિયને લેવિલિન સામે પોતાના એક સરકારે મોકલી કે બ્લુશરની ખબર લેવા નીકળ્યા. લીની આજબ બ્લુશરને હરાવી કાઢીને પોતે લેવિલિન સામે આવી પહોંચ્યા. લેવિલિનમાં લોકો નામ નામગાની પાસે ૮૮૧૫ના ન્હાની ૮ મીએ સવારે ૧૧ નામે ૭૪, ૦૦૦-૦૦૦ અંગ્રેજ, ૧૩૦૦ લેવિલિનના સન્ય વચ્ચે બીજુ યુદ્ધ શરૂ થયું. નેપોલિયનના હક્કસતો અંગ્રેજોને નીસવાળી સામગ્રી કર્યો. પચ સાંજ સુધી વિનય અનિશ્ચિત હતો. ત્યાં તે નાસી અંગ્રેજ યુદ્ધાર એકાએક પોતાના સેન્ય સાથે આવી પહોંચ્યાં અંગ્રેજોને અણધારી મદદ મળી મઈ અને નેપોલિયનની સપાઈ કાર થઈ. અને આ બે હસકા સુધી યુરોપની ધમધમવાનાર નેપોલિયનની સત્તોનો સર્વ આ યુદ્ધ પછી સદાને માટે અટક પામ્યો.

તા. ૩ થયે મહિને ભેગની ૬૦મી વર્ષમાં લિમ્બાઈ તે શ્રી-રેન્મતિના પ્રખર હિમ સમાજસેવક શ્રી ધોંડા કેશવ કહેજે કવે મહાવિદ્યાલયની રથાપના કરી. ૧૮૧૯.
તા. ૪ 'ખડા રેવાતેઅસમામમાં નાનાસાહેબ પેશ્વાએ કામપુર કબજે કર્યો, ૧૮૫૪
તા. ૮ ટરેસામના રથાપક કલ્ચરત મદદગર પ્રથમજર સાહેબનું ગરીબમાં અવસાન.
તા. ૬ વરાજવંશની કાંતિધારી શોધ કરનાર અંગ્રેજ નર્વોઈ દરીવનસનો ન્હા.
તા. ૧૭ દારવવિપવન કહેવું ન્હાનમી ને મુગઈ સાપ્તાહિક 'પંચ' પ્રકટ થયું. ૧૮
તા. ૨૮ મુંબઈ પ્રાંતનું સોપી રત્ન ગુજરાતી દૈનિક 'મુંબઈ સમાચાર' શરૂ થયું. ૧૮
તા. ૩૦ નિખાવાન રેલવેવક હિંદના 'દાદા' દાદાભાઈ નવરોજીનું અવસાન. ૧૮૧૭.

આ માસની અંકિતવિશેષ : હેલન ક્રેડ
ત્વન બાળ વયે આંધળી, બહેન નંધ ને પૂત્રી એમ દ્વિધિ અંધગળનવા છતાં, લેવન નંધ ને રેપતીની કયાની સદાયથી, પુરુષાર્થ ને પ્રતિભાના બળે ક્ષમ્ય થનાર તથા હક્કમ લેખિકા ને વક્તા તરીકે નામ માર આ અદ્ભુત વાહનો ન્હા અમેરિકાના અલ્લામ પ્રાંતમાં ટુકેદેખિયા માના અંધ શીશુત કુટુંબમાં ૧ ના ન્હાનની રજમી થયો હતો. પણ હોટ વધની મરુતે 'સાલેટ કીવન'ની અયાતક માંછળીમાં સપાટાઈ તેમ તેની ભેગની, સંજમવાની અને ભોલવાની યોગ

શક્તિએ આત્રી મઈ. ગ્રાતાપિતોએ પોતાની એ અંધ ને બેલી પુત્રીને લેખવા મિસન સંચલિત નામની એક દોશિયાર બાઈને મિસિસ તરીકે આપી. તેણે ૧૮૮૦ની ૩૭૧ હેલનને સ્થાન જનાવચના પોતાના બીજીરથ પ્રથમને શરૂ કર્યો. પહેલે હિંગરે લેખનના હાથમાં દીવલો આપીને બીલ હાથમાં 'દી-અર્લ' રાખની લેખની લખીને તેને વસ્તુનું શોખવવાનો પ્રયાસ કર્યો. પણ ક્યાર સુધી ફેરવતે એક ધાથ છે તેની ખબર ન પડતી કાલે એક એક દિવસ ન્યારે લેલન એક હાથપર રાખતી ધારે ઝીતતી હતી રીધેલેતોના વ હાથ પર સંચલવે 'પાન્થી' સંખની લેખની લેખતો ન લેખતેને અંગ્રેજ થી લેખીએ કે ને હોડા પ્રવાહી એક હાથ પર પેડે કે તેનું ન નામ બીલ હાથ પર લખાય છે. આ થતાં ન લેખનની અંધકામચ દુનિયામાં પ્રકાશ પથરાઈ ગયો. પછી તે રિસિકાના થી માર્ગદર્શન નીચે લેલને પોતાની રાખનેડોઝાળ એવો તેા વધાર્યો કે બધા દિવ્ કઈ વગી રેપર્મશનવડે ન શીખીને લેલને પોતાની યોગવાની રાહકી પણ પાછી મેગતી. નેતમલેતંગા અથ માટેની બેઈલ લિપિ વડે શાલાનું શિક્ષણ પૂરું કરી લી. ૧૦૦૦ મોરેટનની રેઈફર કોલિનમાં હાખત થઈ અને પાંચ લાખાઓ. તત્વજ્ઞાન, વિજ્ઞાન, ગી હાથાઈ કાચ વિષયો શીખી લી. ૧૯૦૪ માં બી. એ. પેપુ થઈ મઈ. તે પછી તેણે પોતે એવા હવર કલ્ચરે અંધોના રેઈફરકાર્યમાં મુકાવું. તેને માટે એક મોટું બંગલ એવું ને અધ્યાપક માટે નેટલ મિલ્ટન સોસાએ શ્રી ફારક બ્લાઝાનું નામની વિષયાત સંસ્કારે ને આંખજાળી માટે બે માસિક એઈલ લિપિમાં શરૂ કરી. તેણે લખેલાં ધણું પુસ્તકો પ તેની આલેકયા અંતરસાદિયમાં કાંડું રવાન કરાવે છે. આને ૬૮ વર્ષની વયે અંધ લલતિ કાલે નજલ-પ્રવાસે નીકળેલાં મિસ હેલન ક્રેડર હિન્દુશક્તિ નિના પણ માન કેળવ આત્મસંકલિ ને પુરુષાર્થે લે કેવી અદ્ભુત પ્રમતિ કરી શકે કે તેનું નવલેત કહાઈવું

રાજગોષ્ઠાદ્યાયે મળીલાત કરતા હતા ત્રિ, પોતાને એક આમદાના રાજાશિષ્ય રીકે બાળપાત્રી એક માણસે નેમની પાસે ગયો ગઈ જાતો. તેની ઓખનટપી તપાસ તી. સાંજ સુધી તેને પોતાને પેર રહેવાનું હતું તે કોઈમાં ગયા, અને પેલે આખરે રાજા તાર કરી તે માણસની તપાસ કરાવી. કલાકમાં જવાબ આપ્યો કે એનો કોઈ માણસ જ ત્યાં શિક્ષક નથી રાજાએ તરત ડીસીસને બબર આપી તે કુતારાને પકડાવી ધિા. પેલાનાં મુને કમળી દયાની આજીવ રતી કમળાસાચરરાજાએ જોઈને આજીવ પાની ચારેઈ રવ્ન કરી કોઈ એ બાગદાનો ॥ રૂપિયા દંડ મેળે. રાજાએ અસરકારક શીસા કરી દંડની રકમ બોલી કરાવી. પણ બની પે રકમ પેલામાણસ પાસે ન હોવાથી તે જ પોતાના ખિસામાંથી તે દંડ બરી તે માણસને ઉઠાવેા!

૬ એક તરફ પાસવાળી બેસે

ચિત્રે દેવનારાજોને અને બીજાઓને પણ બહુબળ હશે કે સારી કૃત્યમીને કાચળ પર મૂકીને માલીથી લીટી દોરવાનો પ્રયત્ન કરતાં રામી કૃત્યમીની નીચે ફેલાવાથી લીટી બંદી થઈ બધું કાચા પછડે છે. બનરમાં મળતી એક તરફ પાસવાળી બેસે કૃત્યમીનીને ચોટાડવાથી આ મુકેલી દુર થશે. કાચળ મનાઈ કાર્ય તરીકે બંદીને બંદી સાથે નહીં કાચળ થેડ વાળીને મૂકવાથી વા રૂપા પેસા મૂકીને જલાવી સકાય. મુખ્ય સેતુ તો કૃત્યમીની સપાટી કાચળીજગી રાખવાનો છે.

કલાશિકા : પીકાની જેવી વસ્તુમાં પણ કહેતા હજીજા દેવનારાજાના બારીક અને ગામુંદર બીંદરીમાને નમુને.

કાચ પતની ચિત્રાસા મોલા માટે સાણ સાથે બંદી ફોલી પાડ વાગી ભેળે; ચિત્રાસા નીકળવા સાથે હાથ મુલાયમ બનશે.

સોપારીનું નામ બંદી કાળમાં ને 'ચરક' પાસે આવેલા 'શોપાર' નામના બંદીથી આવતી તે પછી પડતું છે.

કાચળ, રેસમ, ચા, બેટુકો દાડ તથા બીજી એ સર્વેનું વ્યવસ્થિતશાન એકતુખીત છે.

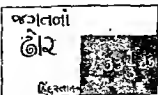
એક વાસણમાં કાલસા કે તાકડાની રાખ લઈને પર થોડું પાણી રેડી, અર્ધાં કલાક પછી કપરનું પાણી નિવારી લઈ પોતાના મોટાના કાચળ તરીકે કપડાંમાં લઈ સંકેત. આ કાચળમાં થોડો મેના નાખી કાચળમાંથી ચાક (Chalk) થશે. કપરનું પાણી કાર્બિક મોડા- રાનું કાચળ છે અને તેમાં નંદ ચાણુ બની શકે છે. (મ. પ. ૧૧.)

કહેવતોના અર્થ : 'શિર કોરવાળને ફરે' તે મુતામાં હોવા છતાં સામા બળે પડવા જવાત, અથવા આનંદના માણસોને સામા લા પડતા લઈ આ માણસની કોઈકે દશાં- આ કહેવતમાંની કપમ જ તેનો અર્થ સહે કહે છે. એવી બીજી કહેવતો : 'શિરી ને પશિરવેળી', 'શોપારમાં જગતને પગાળાં િય', 'જગતમાં ને બેનાં પાણી', 'સારી િ રાસલપતી ને દાડી કુસાઈ' વગેરે.

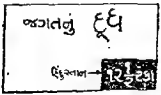
અને કાર્યો શબ્દ : પશ્ચિમ, રાજામળ; િપીની સંદ તથા કુંડેયળ કુપરની ફેરફાર િંદ; હબર અબજ; વિષ્ણુનું એક આશ્રપ; રીરાનું પગલોગાંનું એક; આંગળીનાં પગનાં તળિયાં કપરનું એક સાપ્તકિક ચિહ્ન

અલ્પિતગમ્યમ

૨+૧(૨) = ૩ = ૧ થી ૨ સુધીનો સરવાળો = (૨+૩) ÷ ૨
 ૨+૧(૨) = ૬ = ૧ થી ૩ " " = (૩+૪) ÷ ૨
 ૨+૨(૩) = ૮ = ૧ થી ૪ સુધીનો સરવાળો = (૪+૫) ÷ ૨
 ૨+૨(૩) = ૧૫ = ૧ થી ૫ " " = (૫+૬) ÷ ૨
 ૨+૩(૪) = ૨૨ = ૧ થી ૬ સુધીનો સરવાળો = (૬+૭) ÷ ૨
 ૨+૩(૪) = ૨૮ = ૧ થી ૭ " " = (૭+૮) ÷ ૨
 ૨+૪(૫) = ૩૬ = ૧ થી ૮ સુધીનો સરવાળો = (૮+૯) ÷ ૨
 ૨+૪(૫) = ૪૫ = ૧ થી ૯ " " = (૯+૧૦) ÷ ૨
 બે એમ ગમે ત્યાં સુધી આગળ. — ૧૬ ના. બત્રી

જગતનાં કુલ દોરોનો ત્રીજો ભાગ દિંદમાં હોવા છતાં જગતનાં એકદર કુદનો ફક્ત ૧૨૬૬ ટકા જ વાતરદિંદ પેરા કરે છે, જે બતાવે છે કે ચોખ્ખ કા- જીવ તથા સાવજીવને અશાલિ દિંદનાં દોર કેટલું જાણુ મોણું કુમ આપે છે.

જગતનાં કુલ દોરોનો ત્રીજો ભાગ દિંદમાં હોવા છતાં જગતનાં એકદર કુદનો ફક્ત ૧૨૬૬ ટકા જ વાતરદિંદ પેરા કરે છે, જે બતાવે છે કે ચોખ્ખ કા- જીવ તથા સાવજીવને અશાલિ દિંદનાં દોર કેટલું જાણુ મોણું કુમ આપે છે.

માત્ર ચાર લખના

સંગીન કામકાજથી

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ એસ્યોરન્સ કં. લિમિટેડ

મેળવેલી આદર્શ લોકપ્રિયતા અને અનુપમ સિદ્ધિ

પ્રીમિયમના આવકના આંકડાની સરખામણી

અત્યાર અગાઉના બધા રેકર્ડો વટાવી જાય છે.

	૧૯૪૫	૧૯૪૬	૧૯૪૭
આગ	૧૦ લાખથી વધુ ૨૫	લાખથી વધુ ૨૮	લાખથી વધુ
દારયાદ	૨ " "	૪ " "	૫.૮૦ " "
અકસ્માત	૧ " "	૪ " "	૫.૧૭ " "
કુલ પ્રીમિયમની આવક			

૩૮,૦૦,૦૦૦

ઓગણચાળીસ લાખથી વધુ

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ
એસ્યોરન્સ કંપની લીમિટેડ

ચેરમેન:
સર બદ્રીપ્રસાદ મોએન્કા
નાઈટ, સી. આઈ. ઇ.

હેડ ઓફિસ: કલકત્તા

મેનેજર-મુંબઈ ઓફિસ:

શ્રી કે. સ. મર્યાન

૪૫-૪૭ એપેલો રોડ, ફાઈ મુંબઈ

ટેલીફોન: ૨૨૦૪૮

ટેલીગ્રામ: STANGENAL

અગદારવાદ સાખા: શ્રી. રમણલાલ જે. પટેલ જાન્યુ મેનેજર, વકીલ બિલ્ડિંગ, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ
બાબનમર સાખા: શ્રી શુભાબરાય સી. માંધી જાન્યુ મેનેજર, મુખર્મીયા બિલ્ડિંગ, બીજા માળે, દેવિમ રોડ.

સવા પાંચ રૂપીઆમાં દસ ચોપડીઓ આજે જ ખરીદો.

સ્ત્રીઓ, બાલિકાઓ અને મોટેરાઓ માટે ઉત્તમ પુસ્તકો

દશ

પુસ્તકો

કિંમત રૂ. ૫-૪-૦

૮. ખ. માફ

વી. પી. થી મોકલીશું

- કલા અને કલાકાર
- સાન્દર્ભ અને શબ્દગાર
- મીઠી મધુરી વાનીઓ
- ભરત મૂંચણ
- નારી લગ્ન અને પ્રકાશ
- પ્રસવ-બાળકો
- સામાજિક રીતરિવાજો
- આદર્શ નારી આનંદી
- અને સંસારની સફળતા
- માનવજાત કલા અને સૌન્દર્યવર્ધક પ્રયોગો
- યતો તહેવારો અને ફેશનીશ સત્રારીઓ

તમારો જીવનસાથ આનંદમય બનાવવા માટે આ શ્રેષ્ઠ તુરત વસાવો.

જીવનલાલ અમરશી મહેતા પીરમશા રોડ . અમદાવાદ

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદો

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદવા સંબંધી વકીલ શ્રી જમનાદાસ અમીનનો અભિપ્રાય

હિન્દી સરકારે નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટોમાં નાણાનું રોકાણ કરવાની યોજના બહાર પાડી છે તે આવકાર-
દાયક છે. આ યોજના પ્રમાણે દિન માટે હોવાથી દેશી રાખોએ તેને અપનાવવા અને વેળે આપવા સાથે એવા
પ્રયત્નો કર્યા છે. હિંદમાં બંધારે પરદેશી સરકારનો રાજ્યઅમલ હોવા ત્યારે વરતરિયતિ છુટી હતી. આજે હિંદી
સરકારનો રાજ્યવહીવટ અમલમાં આવી ચૂક્યો છે તે પ્રત્યેયયોગી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગનાં કામો હાથ ઉપર લેવા માટે
સરકારની આર્થિક રીતિને સુદૃઢ કરવામાં આપણે કાળે આપવાની જરૂર જણી શક છે. આ ધોરણે ચારે બાનાથી
શરૂ થઈ ગયે તેટલી મોટી રકમ સુધીનું કરી શકાય છે. રકમ ઉપર જરૂરે ટકા આપા મળે છે. એટલે જાર વરસે
ધીરાણની દોડી રકમ પાછી મળે છે. એકતોને યોવાના શેખિદા ખર્ચે જતાં આવી નાની રકમ બચાવવી
અશક્ય નથી. દરેક/અમલદારીએ યોવાને લાભદાયી હોવા ઉપરાંત જળવાના વિચારા હિતની ખાતર કરકસર
કરી નાણાં બચાવવાની ટેવ ઉપાડવાની જરૂર છે. નાની રકમો ગણી મોટી રકમ થતાં બચેયેયનાં કુટુંબના લગ્ન
વગેરે ઉત્તમ પ્રસંગો તથા કુટુંબની આર્થિક સંકડામણના પ્રસંગોમાં આ રોકાણ સુમંહિત સાધવાની યત્ન પૂરી
પાડે છે. તમામ શ્રમજીવીઓએ-આરા બહાવા એકતલ્લખ-એને-કરકસરથી આપકમાંથી જમત કરવા અને
નિયમિત આ નાની જમત યોજવા-નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ ખરીદી રોકાણ કરવા આગ્રહથી વિનંતિ કરું.

વિશેષ યાદીથી ગઈ મળે :

સ્થાનિક પોસ્ટ માર્લટ - સ્થાનિક વંહીવટદાર મહાલકરી

સ્થાનિક અધિકૃત આડતિયાઓ અથવા પ્રકાશન અમલદાર વડોદરા

શિલ્પ-પરિચય

કલાનાં રૂપ અને રહસ્યદર્શન કરાવતી પ્રવેશપાથી
કુમારના વાચકને જે વર્ણ સુધી પ્રિય અને ચેતક થઈ પડેલી, વિખ્યાત
કલાવિદેશક પ્રા. શ્રી અર્પેન્દ્રકુમાર માંગુલીની લખેલી, દલાગર્ભ સમન્વ-
તની લેખનાળા હેતે 'પુસ્તકાલોક' નંબર ૧૬૨-૧૬૩. કલારસિકો, રસદહિના
અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ, ચિત્રશિક્ષકો, અર્થશાસ્ત્રિક શાળાઓ, પુસ્તકા-
લયો અને જેને કૃપયાથી, ખીચાળીય લખાણ સાથે લગભગ ૨૦૦ વિદ્યાર્થી
ભરચક, મુદ્રવાન સંગીત અને સમૃદ્ધ ભાષાશાળાઓ. પાકા પડામાં

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦, રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૮-૦. કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખામ

અંડુનું પોષ્ટિક ચાટણું કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સમજાં, ઝીનજુરુપ,
સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

માહા રસાયન

રસમિદુર, અસક, કેસર, કેરુરી રૂબે ધીનને લીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીધાં રસદાર આંગણમાંથી જનાવેલું
સુગોભિત સુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત

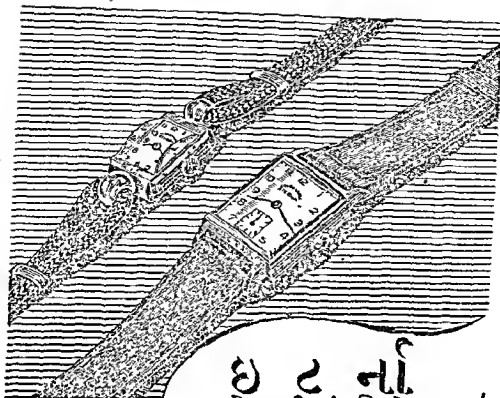
૦૧ રતલના બોટલો રૂ. ૧.૦૦
૦૨ " " રૂ. ૨.૦૦
૦૩ " " રૂ. ૩.૦૦

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી રમરભુરાશક્તિ
આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું
સયાનશિલ્પ
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફા. માં સ્ટુડિયો ટી. લ. વ. કે. સી. લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ શ્રવણ - ગાંધીરાંદ

કુકાનઃ
જૂની મહાજનવાલી
મુંબાઈ-૨

ઈ ટ ની

ચોકસાઈવાળાં ઘડિયાળો

નિર્બાળ સૌંદર્ય, અગ્રકદાર ડિઝાઈન, આધારભૂત ટમાકપણા અને કિંમતની જાળતમાં કોઈપણ ઘડિયાળ ઈટનીની બરાબરી કરી શકે તેમ નથી. ૧૯૪૮ માટેનાં ઈટની ઘડિયાળોના નમૂનો આવી પહોંચ્યાની બહેરાત વાનિતરમાં જ ફાવર લ્યૂબાએ કરી હતી. પણ અણુવરીના દિવસોમાં જ આ ફાવરલ્યૂબા ઘડિયાળો વેચાઈ ગયા હતાં. પરંતુ બીજાં વર્ષોં વધુ ઘડિયાળો આવી રહ્યાં છે, માટે ગ્રહેરબાની કરીને જરા ધીરજ રાખો; અને કોઈ સ્વિસ, તમે પણ ઈટની ઘડિયાળ ધરાવનાર અગ્રણ માલિક બની શકો.

FAVRE-LEUBA

ફાવર લ્યૂબા, સુબાહ અને કલકત્તા

ગુજ્જર સંસ્કૃતિની વિવિધતા રજૂ કરતું

ઔદ્યોગિક

મહા ગુજરાતની સંપત્તિનું પ્રદર્શન

ભૂમિ-નકશો: ગુજરાતની ખરી સંપત્તિ અને એના નિ-કાસની શક્યતાઓ દર્શાવવા ૩૬૦૦ ચોરસ ફૂટ જમીન ઉપર હાથ પહોંચે, વહેતી નદીઓ ધૂપપતો સાગર, જાણસાથે, જમીનના પ્રકારો અને એમાં પાકનાં તુષો, જંગલની પેદાશો, ખનીજો વગેરે કદરતી સમૃદ્ધિ અને જમીન, રેલવે, દરિયાઇ બંધવાડાનું ને કલામય મંડપમાં કાચા માલના અને કારીગરીના નમૂના, ઉદ્યોગ-ઉત્પાદકોની તસ્વીરો તથા વિવિધ ચિત્રો મૂકી તેને શિક્ષણ અને કેળવણીનું સાધન તથા આર્થિક પિકાસની પ્રેરણાનું ધામ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

વ્યવહારો, શહેરો, બંદરો, માનામાં ધામે, સાંસ્કૃતિક સ્થાનો, ઐતિહાસિક સ્થળો, ચાલુ ઉદ્યોગ કારીગરીનાં ધામે, વિવિધ પર્યટન વગેરે બનાવીને મહા ગુજરાતની ઐતિહાસિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક સંપત્તિનું દર્શન કરાવવા માટે એક ભુમિ નકશો તૈયાર કરવામાં આવશે અને એમ માટે તૈયાર કરેલા ભવ્ય

મનો : સનતકુમાર વીણુ

દિગ્દર્શકો : દીનબંધુ કંપની લિમિટેડ

આટલું યાદ રાખો
સાહિત્ય, સંસ્કૃતિ અને કલાનો પરિચય પ્રસારણ માસિક

પારિજ્ઞાન

જેમાં શ્રી ધુળેશ, શ્રી સુ-દર્શ, શ્રી ઉ-દુસાન મોદી, શ્રી પૂનસાલ, શ્રી રવિનંદર, શ્રી રવિસંકર રાવળ, શ્રી ધનસુખલાલ મહેતા, શ્રી મોહિનીચંદ્ર, શ્રી હરભાઈ ત્રિવેદી, શ્રી ઉપેન્દ્ર પંડ્યા, શ્રી ભાવચંદ્ર વડેસાના અભ્યાસપૂર્ણ લખાણો આપાય છે. એકપર્યાંત જિંદગી મુખ્યચિત્ર, સંખ્યાબંધ ચિત્રો, ફોટો-ગ્રાફી હરીકાઈ, ગુજરાતના સિદ્ધસ્થ કલાકારોની પોતાની લખેલી 'મારી કલાસાધના', વિષય સાહિત્યની શ્રેષ્ઠ વાર્તા વગેરે ધણીયે આપે છે.

એ બધું ફક્ત દરરોજની ચાર પાઠમાં જ. એની ખાતો 'પારિજ્ઞાન'માં કોઈ પણ એક આપશે.

વૈષિક લખાણ : સાતને અનિયાર આના. ફક્ત નકલ બાર આના.

મુખ્ય કાર્યાલય :

સાધના પ્રકાશન મંદિર
સાધના પ્રકાશન મંદિર ભાવનગર
લાલ જુવન, રીલીફ રોડ અમદાવાદ
૨૦ ચીતરંજન એવરુ કલકત્તા
બીજી રતન બિલ્ડિંગ, ફ્લુસવાડી મુંબઈ-૨

Pen pals wanted, both sex, leaving for Natal South-Africa, interested in any subject. Reply assured. Business as personal choice. Write to

Dr. Cassim Ismail Jamel

Salot Street VANKANER, Kathiawar.

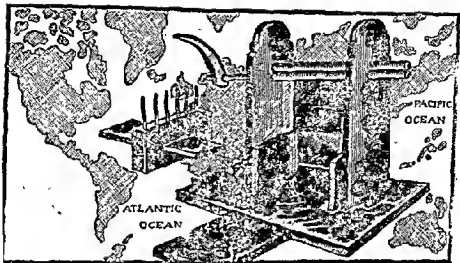
મહાત્મા છત્રું પ્રિય ભજન

વૈષ્ણવજન

છવનને કમ્ય આદર્શ પ્રેમાધતું નરસિદ મહેતાનું એ બધીનું સંભળ સી સરળતાથી નમર સાથે રાખી શકે એ દેવતાની કાળી ભોંય પર સફેદ અસૂરે કલાવતરીતે છાપીને તેનાં પેરકંઠાં પાઠ્યાં છે. ભગ્નની બંને બાહુ મહાભરત છ તથા નરસિદ મહેતાનાં નાનાં રેખાલેખન પશુ ઉત્તર. મહાત્માછત્રી માસિક તિથિગોળે, એમના પુરુષ-રમરણની સાથે સાથે છવનને આદર્શ પ્રેમાધતુ આ ભગ્ન બહુ ઉચિતરીતે ગિતો વગેરેને ટપાવમાં ગોર-કાંઈ તરીકે પોઠ્ઠી સાકા, અગર રણર વહેંચી સાકા

ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૫-૦ની ટિકિટ બીડો.

મુમાર કાપાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

પ્રારમ્ભ સૈકામાં હિંદનું રાષ્ટ્રાંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ પામેલું હતું

આજે દુનિયાના બધા ભાગોમાં, કાચકની સીંચમાં વપરાતાં ચૈત્રરત્નનાં સિંધાનો પ્રાચીન હિંદમાં, કપાસ અને રૂ લુટા કરવા માટે વપરાતાં ચુર્નિનમાં ભવેત ધબકા હતા. માત્ર એમજ નહિ પણ કાચક ઉદ્યોગની બધીજ શાખાઓમાં પ્રાચીન હિંદ જગતના બીજા ભાગ દેસો કરતાં એટલું આગળ હતું કે હિન્દુસ્તાનના કાચકો દુનિાના સૌકા સુધીનાં પ્રાચીન અરભેજો પુરોષ અને સ્ત્રીઓ બેઠા દુરદુરના દેશોમાં જઈ વ્યાપાર કરે.

જો તમે હવે આ સ્થળોએ જાવો તો જોશો હિન્દુસ્તાનની ભોંયે કાચકોની યાદો અને - દુર્બોધ મોઢાં વચ્ચે રાજીવ વાગવાનું - અને કાચકોની સ્મૃતિ જોશો. આજે દુનિાના સૌકા સુધીનાં પ્રાચીન અરભેજો પુરોષ અને સ્ત્રીઓ બેઠા દુરદુરના દેશોમાં જઈ વ્યાપાર કરે.

સાહિબા - પાલીશ - મલમલ - બીર - ચમ્પાઈ - સીરચના
સાથ - પાંચાડું સાથે વિશે.

કે લી કો - મી હસ

દેશની જરૂરીયાત - જારિ વેત્તવન કરે કે.

Ch. 4. D. 1911

સાહિબા

સેવિયન કોમ્પાસ - કે ર મ ચું ક મે મ ચું ક લી. પાટ ગોલ્ડ મે: રત્ન અમરાવાસ.

આવતી કાલનાં નાગરિકાનું એકલું માસિક - વર્ષ પચ્ચીસમું - અંક ચોથો - એપ્રિલ આગામી મહાસુવિજ્ઞાપીસ

સ્વરૂપ ત્રયી સિન્ધુ

સિન્ધુને મેં ત્યાંત્યાં ભેઠ છે ત્યાંત્યાં ગમે એ બુદ્ધિમાં રૂપે દેખાઈ છે. સખજની પડામગા, સાધનેવાના પાત્રો મોંઘરિદિશ મેં છે. ભોંભેલી સિન્ધુમાંથી ગમે નાની, રમતિયાળ કન્યાનું રૂપ ભેષ મળ્યું હતું. વચરકડકા પાશે. લાડનાં મુદાની વખખાવેલી કિશોરી સિન્ધુના ધોવનમને કાંઠે જ ચંપાલી રીધો હતો; પણ અજાણ્યે તે આખા સ્તરીને ખેંચી નબ કોટશે પ્રતિમાન પ્રવાહ મેં ખીજે ક્યાંય ભેંધા નથી. આજણાણાના પંચિમે પહેલી સિન્ધુમાં ગમે મોતાના વાત્સલ્યનાં દરીન થયા હતા.

ઈન્દુલાલ માંધો

• વસંતવિભા •

શીશની

કન્યા તણી ગરવી મોંઘળી જેનું રમ્ય ભેષા મળ્યું કમુંદમું થતું રૂપ તારું; જોડી. રહેલ પગપાલવ, જેમ તારો નાના તરંગ પર ગેન જરાક ફાળ્યું.

જોશી ખજાંમહો કુનિકની નાની કન્યા તણે અનાજ રહી જોપણી માતી માતી; તારી હથેળીયકા આંહી જ એવી રીતે જોમીનીથી થઈ રહી જવાની સખાથી.

તારો પ્રવાહપથ પ્લેઝી રસો ક્ષિતિજે, એણે તમે કંઠક આસન આપી રીધું; જે દક્ષિણે ધસતી ક્ષીરરેણુ ઉજાળી તે આંહી વારિકાણ્યું રમતી નિદાળી.

તારાં હાથુ. નરનોમ, ઉછરંગીતો, બેવાં સદા ય સુચનાં મળતાં મને તો.

યૌવના

• સિખરિણી •

તમે મેં રાજા'તી ખડક બનીને માર્ગ વચમાં, જરા ખેંચ્યો છેડો-જમણું રમતાં-ઉતરીયેનાં; મપાટે જોવાયતાં પથ ખસી ગયો, અંજ સમરણું, થતાં સ્વરથ તારે મુખ વિજયનું દારથ ખખડણું!

કિનારે જાહેસો તરસમૂલ ઊંચાં મુખ કરી દરમેઃ એથી તો તે આધિક અમરી તારી દરમેઃ મરને રહાલની તવ ગતિતણી દુષ્પરચના પર હું મોલો'તો, -જમ સહ્ય તારાં જુકી રાખી!

મહે મેંધા મેનો, અતિ ત્વરિત તારી પથપતિ નના ઉન્મેયોથી દરમનરી તારી હમકતી; જલેષ્યે રમી મર્ધ વિદરતી ઉમ યમુના! ઉપેશી યાત્રીરે ક્ષિતિજ ભણી મોડે નમન કાં.

હું આલ્યો'તો - પૂંદી વિજન વગ - યેને પ્રરવા સુના અંગ્રેસમાં કમળકૂલ એકાદ પરવા.

સાતા

• પ્રતિગીન •

મંચીર જલવિસ્તાર આખી બોમકા ઢાંધો રલ્યો કાઠો ય વનચીંટયો જલશ્રીનું કુસલ બાખી રલ્યો; પુષ્પમર્મ્યા આકાશરો આકાશરગી જૂમરણં ઓડી તું કુતા જેમ ચિંતાપુર બેઠેલી સદા,

તે પાર્ષ ધાવણ ચંડનાં રણને કળજમાં ફેંચ્યું, એકેક રેતી-કાંકરાનું, માડી, તે મોતી કંપુઃ પનની ધરા, નમજનના કે વોળળા-વધી વિના તું નિત્ય ખારે માસ ભૂખિઅંગને રાખે બીનાં.

પ્રતિદાસ તો વેટાળિયો યેને વૃષ્યો'તો આંગણે, તે સંરકૃતિને સાખડી કાપી હતી સમગંગણે; વરદાન કે વાત્સલ્યનાં મા, સાંજરે છે સાધિ', જે બેગલે ખૂંધાં મને તે તો મુકાસો ના કદી.

તું નદની ગી મુક દિખાસવળી હિરોમતી, પદ સિતિજે પ્લેમિે છતાં શીતલ સમિમે તું જની; આવેજ આજે માર રમણે! કાંક ને આનંદનાં, તારી પ્રમજ પ્રમજનને કોડિકોડિ વંદના.

કો

હાથ પછી રાષ્ટ્રની તાકાત મું ? એનો વિચાર કરતા મનમાં પહેલો જ ઉત્તર આપશે કે તેનું લક્ષ્ય અને લક્ષ્યની તાકાત પર નબળી આભની દુનિયા મેળાં એ રવાના થઈ પછી લાગે. પરંતુ પછી તાકાત હીકીત એ નથી. એક એ લક્ષ્યની બાજુ છે મુસલમાનીઓની કુદરત પર નબળી આભની દુનિયાના બધાં રાષ્ટ્રો પણ એ તો નિઃશંક રીતે કહે છે કે કોઈ પણ રાષ્ટ્રની ખરી તાકાત તો એના જીવનમાં જ રહેલી છે. એ જીવન એટલું સરળ ગોઠવેલું છેનું લક્ષ્ય કરે જાણતા, એટલી એના મુસલમાનીઓની કુદરત ફાટી જાય. આજ, રાષ્ટ્રની તાકાતને એ સામાન્ય અર્થ આપણે કરીએ છીએ એ ઉપલક્ષિય છે. એની ખરી તાકાત આપણું લક્ષ્ય નહિ પણ આપણું જીવન છે. આપણું ધોર, હું અને તમે—હાઈ.

આજ મુખી રમતરમતે આપણે આપણા જીવનનું ક્ષેત્ર મર્યાદા કરી ક્ષેત્ર તો પ્રાપ્ત થઈ ગયું. એટલે હવે પછીના આપણા જીવનનું ક્ષેત્ર મું હોઈ શકે તેના રક્ષક પદાર્થ પામે. એટલી. બધે એટલે છીએ તો ના. પછી આપણું જીવન સાથે ક્ષેત્ર બની ગયું છે. આપણી જીવનની રીતમાં કોઈ ફેર નથી પડતો. આપણા સામાજિક વ્યવહારમાં હજુ આપણે એના જે જ રહ્યા છીએ કાળો બાલરને લાંબારવત એ જ પુરાણી રીતે હજી સાધ્યાં કરે છે અને આ પરિસ્થિતિનું કારણ શોધવાની—તેનો વિચાર સુધાં કરવાની મેઘનં પડી નથી

આ બધાં કારણ એક જ છે: આપણે હજુ એક 'રાષ્ટ્ર' તરીકે જીવતા નથી આપણે એક રાષ્ટ્રનું એક છીએ એવી અદિગતાથી આપણે વિચારતા જ નથી. અને રાષ્ટ્ર તરીકે જીવતા માટે જીવ જરૂરી એવા એ 'રાષ્ટ્રીય ચિરંત' તો આપણે ત્યાં જાણી જ નથી જીવનમાં કોઈ એક જ એમાં શિરત વ્યવસ્થા એ પૂરવ નથી. એ તો જીવનના અંગ-અંગમાં વ્યાપી અંગેથી હોય અને જરૂર છે આપણે જીવતા આપણા એકેક કાર્યમાં સમાજ રાષ્ટ્ર તરીકે જીવવાનો જ આપણે પ્રયત્ન થતો હોય. એ જ આનેથી આશીર્વાદ થાય આપણું જીવન મું હશેવાય.

આનો અર્થ એ છે જીવનના કોઈપણ ક્ષેત્રને (આર્થિક, સામાજિક, સાંસ્કારિક કે શાસ્ત્રીય) આપણે બીજાની ગોણ ન ગણી રાખીએ. કારણ આપણી અદિગતા કે વ્યવસ્થાત્વ મેળ

એક જીવન પરિણામ નથી, પરંતુ જીવનનું એક સ્તરોથી પરિણામ શિથિલ સર્જન છે.

આ પરિસ્થિતિમાં આપણે આપણામાં રાષ્ટ્રનું જ્ઞાન પ્રકાશ એવાં અને આપણા રાષ્ટ્રજીવન સાથે મુસંગત અને એવાં ત્યાં અમ્યે રવીકારવાં પડશે. આપણા જીવનના એકેક કાર્યને આપણા રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિ નાળી જેવું એટલી અને એકેક કાળે રાષ્ટ્રના જ વિશ્વસનું ક્ષેત્ર મનમાં રાખવું એટલી. આ માટે 'શાસ્ત્રાલ્પજ્ઞ' અંપણ' કે 'સમાજજ્ઞ' એવા એક એક—એક 'મહાન' નિશ્ચયો જરૂર નથી. માત્ર જીવનના એ સ્તરમાં હોઈએ ત્યાં સુરક્ષા થઈને પ્રમાણિક પછે જીવન જીવીએ. એટલે નિશ્ચય કરીએ તો બસ છે. આ નિશ્ચય યાદો એટલે જ હોઈ શકીએ છે. પછી આપણે તેને અગત્યમાં મૂકીએ તો જીવન પૂર્ણમાં આપણે કોઈ 'રાષ્ટ્ર' ખરું જીવવા. આપણે બાંધેલા 'આપણા' બંધાર ન નીકળીએ. આમાં જીવનને જ બાંધેલા બાંધી દઈએ.

એકેક 'ભાવના' અને 'ભાવિ' એવા આપણે કહી મેલવી નહિ રાખીએ. નિવર્ણિત, શુદ્ધ અને એકધારા 'ધર્મ'ની જ હવે જરૂર છે. અને એક કરતાં આપણે પ્રથમ એક જ વાત રીતરવાની છે: કોઈપણ કાર્ય રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિ એ છીએ જ નહિ. એટલે અત્યવશ મેળાં તે તો શાસ્ત્રપુરવી છે એટલી જ એક મામૂલી મુખીની છે. શિક્ષકની એટલી અગત્ય છે, એટલી જ વિદ્યાર્થીની પણ છે. મિત્રબાલિકની છે એટલી જ માનરની છે. દેશને એક વેપારી એટલે જરૂરની છે તેટલે જ જરૂરનો ગુમાસ્તા પણ છે. પ્રાદેશ વિદ્વાન અને અભ્યાસ વાળું બંને રાષ્ટ્રના જ અંગ છે. રાષ્ટ્રનું જીવન તો કોઈ નવીના મેળા પ્રવાહ જેવું છે. એમાં દરેક વેપારીની કાળે પુરાણી આવે છે.

બીજી રીતે કહીએ તો દેસમાં થતા દરેક કાર્યને આપણે 'કર્તવ્ય' નહવું એટલે; અને એ બધાંની સમાનતાની આજના રજાકરીએ વિદ્યાર્થી એક જ સમયને કે પોતાના 'વાંચના-લખના' રાષ્ટ્ર સાથે કરી સંબંધ નથી. પરીક્ષા માટે દરમી બાર લલાક નિર્ણયિત કામ કરનારને એક કલાક લાગે, કારણ કે આપણે હજુ આ નવી દૃષ્ટિથી વિચાર કરતા નથી થવા. પરંતુ એ એક કલાક માગવી નો નો કે તે જ્ઞાનમાં સમૃદ્ધ થશે—અને જાની

માણસની તો આપણું જરૂર નહિ થાય નો પણ ફક્ત કલાક કામ માનસિકને સારીરિક રાક્ષિત્ય પછીનું રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ અગત્યની નથી ? એ અભ્યાસ શક્તિની ખાલી અગત્ય છે તો ધરકામની (જે આભનો વિદ્યાર્થી જીવે જ કરતો હોય છે) અગત્ય પણ લેવામાં આવી નથી. કારણ, એ આપણે આગવિધાસ કહીએ છીએ એ જ રાષ્ટ્રનું અંગ છે; અને સાચો આગવિધાસ કાર્યમાં જ જીવે છે.

વિદ્યાર્થીઓ આ દૃષ્ટિથી વર્ષનો પૂર્ણ કામ કરી માટે એકાદી પ્રશ્નનું મુખ્ય અંગ 'સાચા વિદ્યાર્થીઓ' પેદા કરવાનું હોય. 'નહિ' વિદ્યાર્થી નહિ. આભનો વિદ્યાર્થી અભ્યાસને બીજી પ્રશ્નનોમાં કેટલા સુધે અર્થ છે એની સરખામણી કરી જુએ, જે વિચારે કે પોતાની સમીપ જેવા ક્ષેત્રોને કેટલા મુશ્કેલ થશે. બીજી પ્રશ્નનોમાં બંને બીજાં છેવટે તરફ એવાં એ એકલા વિદ્યાર્થી એના જ કુટુંબ નથી. એ કલાક માત્ર દેશમાં જ મળેલા છે. પરંતુ આપણે ત્યાં આ માત્ર પછી જીવે જ કારણેથી જીવે છે.

શાસ્ત્રીય ક્ષેત્રને આપણા જીવનમાં સીધી વધુ પ્રમાણ આપા છે. અલબત્ત, આજીવ પ્રાપ્ત કરવા માટે તો શાસ્ત્રાભ્યાસ આજ કેટલીક જીવનની જરૂર ખરી; પરંતુ આને એ એ શાસ્ત્ર રહેશે તો એટલે બેરો રાષ્ટ્રજીવનને બીજાં ક્ષેત્રોની અગત્યમાં થવાની. આ એક પ્રમાણમાં નાજક કરવા માટે પણ ઉપરદરેક નવી દૃષ્ટિની જરૂર છે. આજ મુખી તો જાણી જીવના વિશદ વ્યવસ્થામાં જીવનમાં શિવશિવ ક્ષેત્રો સમાજ ગવા હતાં. પરંતુ આજીવ જીવે આને એકધારા લાગે છે. કોઈ એક સમાજને તો આને શોધવા જાણી નથી એ જીવનમાં બધાં જ ક્ષેત્રોમાં ત્યાં પૂરે પૂરું ચિંતન કરે. ઉપલક્ષિય નહવે અસંગત કાગળી જીવે એટલી પ્રશ્નનોને એક કાલનાં રીતિ નહવે અને નવજીવન પ્રેરે.

પણ આ એટલું કુપરક છે એટલું નહિ 'શાસ્ત્ર' ન હોવું એટલે આપણા જીવનમાં જાણીએ શિથિલતા ને શક્તિ પ્રત્યાપાનમાં ન સુધારતા પેશમ જીવન જીવવામાં આપણે સમાવીએ; આપણું જે સુર હોય તે જ આસનબાજુ મળે મારેલ બનીએ. એ એક તાની લાગણી આપણને એકના મુશ્કેલ કુખમાં લાગી તેને કાર્યના સેવમાં લાગી કારણ આપણા દેશને તો હજુ દરેક સેવમાં એકેક આપણી જરૂર છે.

હાથી કેસ પાઠ

પુરુષોત્તમદાસ દેડન

પ્રાચીન તથા આધુનિક પુરુષ
નિષ્કૃષ્ટ ત્યાગી લોકસેવક
અને તેજસ્વી નીડર નેતા

જી મને નેતાં ન આપજીને પ્રાચીન કપિ મુનિઓના તપઃગૃહ અગ્નિત્વની આસપાસ તે આપજી ગતક અદાની નથી પડે એવી વિરત તેજસ્વી વ્યક્તિઓમાં કવિય બાણ પુરુષોત્તમ સ દેડનજી - પ્રપદે છે. તેમના ત્યાગની અનુદિવતા, સાધનની તપતા, એકપ્રિયની સ્વદેવતા તે દિવ્દિ બર્ષા વિશેષી પ્રજ્ઞાતાંભાશાસ્ત્ર્ય શૈલિનાં છે કે જે બાળકમાં સ્વ. માલતીયજી પછી કદાચ તેમનું ન દેવાન આવે. યુક્ત પ્રેરના રાજકારણ અને સમાજશાસ્ત્ર બંનેમાં અગ્રણ્ય સ્થાન ધરાવનાર આ અર્વાચીન ગદ્યવિતા નરમ મેંતવ ૧૯૩૬ ના થાપ આસના શુકલ પક્ષમાં નીચેના પ્રયાગના પવિત્ર કહેરમાં એક પ્રર્શનાઈ જની કૃત્યમાં થયેલો. તે સ્વયં તે અદિતા પુરુષોત્તમ માસ દેવાની તેમનું નામ પુરુષોત્તમદાસ રાખવામાં આવ્યું તેમના પિતા રાધાદેવાની સેવકાયાના એક સિદ્ધ સંત પુરુષ દત્તા. આજા પ્રર્શનિષ્ઠ પિતા નરમી શુદ્ધ અને પવિત્ર ટપવના કવ્ય સંદર્ભે તેમને અજયૂનીયા ન ગણેલા. તેજસ્વી મેઘા મદરાવા તે જ સંદે બાહ્ય વ્યવસ્થા ધરાવત સંસ્કૃત સંત હરી નાની વર્ષે મેટ્ટી યોગવતા પ્રેરિત હરી લીધી. અને માત્ર ૧૪ વર્ષની યાદી વર્ષે જ્યારે તે સિદ્ધિમતી પરીક્ષામાં મેઘા ત્યારે તેમના માસ થતા વિષે કો સારક દત્તા. પણ પવિત્રામ બદાર પડતાં તે કોયે નેવર પાસ થયા.

જેતનેતાનાં તેમણે બી.એ. કાયા પર્ષમાં માસ કરીને એમ.એ.ને અભ્યાસ શરૂ કર્યો અભ્યાસમાં કુશલ દેવા સામે તેમની ન્યાય નિષ્ઠ નીકરતા અને અભ્યાસને વિરોધ કરવાની તપતાએ પવિત્ર આપતો એક જાસવ આ કાળમાં બન્યા. એક વખત તે ૧૯૨૯ની વ્થા દત્તા ત્યારે તેમણે પોતાના પ્રિન્સિપલને એક મરીન ગ્રાન્ટર આપે

અ. યાજ્ઞવલ્ક્ય આસન પરતે ન કરતાં જોયા. લગભગ ૪૦ વૈતે ત્યાં પ્રયાગને - વાય પેલા પાત્રને પંચજન્મતાં ન તેમણે પ્રિન્સિપલ સાદે બીજી સખત શબ્દોમાં વિરોધ કર્યો. આથી તેમની ને પ્રિન્સિપલની વચ્ચે થોડી મેઘાવાળી થતા પ્રિન્સિપલે દેડનજીને માટી મામવા કહ્યું, અને જે માટી ન ગણે તે 'પરીક્ષા'માં બેસવા ન દેવાની ધમકી આપી પણ દેડનજી તેમનું નામ 'દર' તેા તેમણે કરી બાપી નદાનેા અને અન્યાય સામે નમી જતું ને તામદારી અમુતા. તેમણે દત્તાની જુદામાત્રને અભ્યાસ કદાપી, 'સાદેશ, આમાં વાંકોતે આપનો ન છે; મારે એ માટી મામવાની કોય તેા તે આપને, મારે નહિ. કાષ્ઠ યાજ તે કરતે પણ હું તેા પ્રાણ બચ તેા. પળ માટી મામવાની નથી 'પ્રિન્સિપલે તેમને એમ.એ. ની પરીક્ષામાં બેસવા ન દીધા; છતાં પણ દેડનજીએ એક તમુ પણ નગર ન આપ્યું. ત્યાર બાદ યમમાં વર્ષો પછી તેમણે એમ.એ. ની પરીક્ષા આપેલી.

જે ન મારસામાં દેડનજી પે મદનમોદન ગાદગી-યજ્ઞના પરિકલ્પમાં આના કોઈ ગ્વેરી નેમ કાયા લીધાને પાછળી સે તેમ માલતીયજીએ તપાસ ને પાસા પડયા મમના લીધાને પાછળી કાદયા. દેડનજીની જુદિ તથા સંકિર્ણાં સંગને ક્યારે તેા ૧૬ વિમાસ પેસ થયા કે તેમણે પોતે તાનંતરમાં જ શરૂ કરેલા 'અબુલકાશ' નામના પત્રના સંપાદનનું કારે કાર્ય દેડનજીને સોંપ્યું. અને ૧૪ વર્ષના પા મજા યુવાને સંદર્ભ પણ વડકા વિના આ વતની યુગ દાઘા લીધી. ૪૯ વર્ષની પછી તેમણે કો પત્રનું સંપાદન કરેલ તે જોઈ માલતીયજી તેમના પત્ર મમત રહેલા.

ત્યાર બાદ વત કારકારનું કૈવ એટી દેડનજીને વર્ષોગતના વ્યવ. સાધમાં પ્રવેશ કર્યો અને પોતાની વિચારનુ જુદિયના, અસાધ્ય પ્રયાસિકતા અને અનન્ય કુશલતાને કારણે જેતેજેનામાં પ્રક્રિયત વર્ણોની દરેકગણા તેમણે સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું એ કાળમાં નાગા જેટમાં કોઈ મેરમ્બવરયા અને ગ્વેરી કોષા પર્ષા અને તેને મળે કોઈ કાલેજ લીધાનની ત્યા અજર પડી. સર્વ લોભને તે કાર્ય મારે દેડનજીને જ યોગ્ય જ્ઞાતિ એવાની પોતે નામ નિશાવવામાં આવ્યા. ત્યાં જ્યારે દેડનજી ને કો કોયે કુમળાપી ને પ્રાદર્શિત તાથી ત્યાર પાડ્યું કે રાજ અને પ્રભ અને સેનાન પામ્યાં

દેસ તથા કોઈ પણ કવ્ય ર્ષેતેને ખાસ મરિતે એમ આપવાની તમણા તેા દેડનજીના દાડમાં ન જતારેલી દત્તી. મેરમે પર્ષાની જનેતા રવેરે સે મુકા કરવાની તેમના કાલમાં સ્વતઃ ભટ્ટી રહેવી અન્યા અન્યા થયે કોઈ અમર ન સોપતી દત્તી. આથી જ્યારે ૧૯૨૭માં મદાલતપાછાં સામાજિક રૂપમાં જુદે ર્ષેતે દેડનજીને ગ્રન્થાદર્શી તેમાં મુખથી લીધું અને અનંકવાળી મેલાની વરીકાને તેમણે વિજાગ્ધિ આપી લીધી અને તેમના પત્રનું કવન તમણા આમ કિલ કામ. વરધ અમળત પછી એવા પછી નામો અને વત. પાની મેષા પમુ વરીકાને પેલાની વરીકાલ કરી માફ કરી લીધી. પણ દરદિનથી અને લીધેલી પ્રતિજ્ઞાને પાસર રહેવા દેડનજીને

દર્શન આપવન દેશનેવાનું સત લીધું. આથી તેમની આધિકારિયતિ થયી વિષય જાની ગઈ પણ તેથી તે અદ્ય મદાપુરુષ નર પળ ન દગ્યા. દેશનુભવે દેશનેવાનું એક મદનનું હાય માથે લીધું. એમથે-
છના 'આરત એક રૂપ'ના દેશ પર સાદા સત્ત્વરદરે પૂજ સારી-
યા એક 'લોક સેવક સંધ' રવાપેલા. સાસાછના સ્વનેવાસ પછી તે
મદનનું સેવકની પુરા મેળુ માથે લેઈ સેકોએતેના સામીન
દેશનુભવે નર પળ આનસાઈ કરી અર કરસાદથી તે કાર્ય કરવાની-
લીધું. આ કાર્ય અંગે યજ્ઞાં વર્ષે સુધી તે કારોદારમાં ન રહેલા.

મૃતત આધારીનાને પ્રવળી મેલા કરવાની તેમની પ્રવ્રજિ તથા
પ્રમર, તેમનું આરિયપીસનપ્રવળન, તેમની નિરપદ્યતા, સર્વદેવતા
તથા નિર્વેવતા આદિ અનેક મુલ્યને કારણે દેવ નેમતા છવનની
સોરઠ નીધીથીને યાતરકુ ક્રેલાવા ગાંધી અને નેગને એક વધી એક
આદિ મદનનું અને પિદક એવા અનેક કાર્ય મેલાવા માડમાં
ઈ. ૧૬૦૦ માં તે આકાદાબા નિલ્લા ક્રેસે સુપ્રતિના આપસ
નિમાયા, એ કાર્ય અનારશિની આપતમાં મપડાએલા જેલુતેના પસ
અર નેમણે સરસાર સાથે ને મેારકા માડમાં અને જેલુતેને મદે-
શુલ નદિ અરવાને અપરેશ આપેલા. ત્યારથી તે મુજ પ્રવળના એક
આમદન આગેવાન તરીકે પ્રકાશવા આવા. તે પછીથી તેમની
દેશાદિની સરકા પ્રસ, યાગ્ય માર્ગદર્શન કરાવવાની શક્તિ, સંપત્ત-
નીસર અને નિરપદ આપરજુને કારણે નેમની ખ્યાતિ કિનપ્રતિદિન
વધતી નર મહ અને આખિય દિવસ નામાગિન નેલા જતી ગયા.

૧૬૩૫ના નવા કાવદા અનુસાર ૧૬૩૭મા નવારે ક્રેસેને
પ્રધાનપદે મદનુ કરી તે વખતે મુજ પ્રવળની ધારાસભા(એસ-
બીના) પ્રમુખને સર્વાધિકારે દેશાદિની નરવળી થય. એનેએલીના
આપસ કાર્ય પણ પસના ન દેવા ક્રેસેને નિવરણ અનુસાર નવારે
દેશનુભવે કા તે ક્રેસેસાચારી રાજાનામું આપણું એકલ અથવા તે
આવપસર યોદા જેનુ એમનાં અંગે પ્રમ કલેા થયા ત્યારે પ્રવળી
કેવાને ન છવનકાય વળવાર દેશાદિની આવપસરનું રાજાનામું
આપવાનું રજાવયુ. પણ દેશાદિની ન્યાયનિતિ અને પ્રાશ્નિકતામાં
દેકે પસમે અંગે તેા દેશ નિયત કરેા કે પસા નિયમને એક અપ-
વાદ તરીકે દેશનુભવે ક્રેસેસ પસમા રહેલા સાથે આવપસરે પણ
રહેવાની રજા આપવામા આપી સેકતવતના પ્રતિદાસના અ અંગે
પરેલી નર અપસરે ને અર્થે સેકેસાચારી પ્રમુખ રાજાનામું પણ
આપ થે છે. એક તરફ તે ક્રેસેસની નિતિની પંજ અવત કા કરે
કે અને બીજી બાજુ મુલિયમ સીમના ધારુવિરોધ કરે છે. આથી
આપ-ધારાસભાના પ્રતેક સમાસરના તે નિષાસપાત રહ્યા છે.
આ વરતુ ને તેમનું કલગ વારિય, નિષેષક વળજુ ને નિરેસીમ
પ્રાશ્નિકતા સાબિત કરે છે. ધારાસભામાં તે વળુજુને ક્રેસેસની ન
આપસ કરે છે. આને પણ દેશનુભવે નર રવાને છે.

રાજકારણ અને સામાજિક કાર્યમાં દેશનુભવે રવાન આમ
મદનનું ને નેમણું દેવા છતાં દેશનુભવે સારું છવનકાયે તેા છલું
નર છે. એ અગીરથ કાર્ય તે દિલી આવાના પુનઃનુવનનું. આમથી
પર વર્ષ પહેલાં સમરત કનાર કારવામાં સરકારી ફરતાર અને કલેરી-
ઓમાં કાર્ય દિલીનું નામનિતિના 'પૂન નેરોઈ' અર ની અને ક્રેસેસી-
અલ ક્રે નર અથે પ્રચલિત કરી. પૈશાવરથી પટના સુધી ક્રેસેસ નર
સામાજ્ય ગાલરું દંડ. ન્યાયાધીશ અને વગીસ પણ આલેશનમાં ક્રેસે
નર નેલતા તથા સનવા દતા, ને દબરે સ્કેક સેકા મારે દુલ્લેક
કરી. સરકારે એક આપસમાં મળે ત્યારે 'આલમ અરે'થી સક કરી

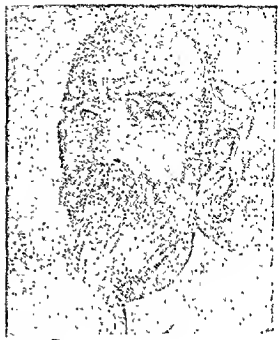
દિલી આપા પર કવાઈ રહેલી ક્રેસેસની આ આંખીથી દેશનુભવે
આ નર અમાઈ કેસે આ વારાવરણમાં અંગતાર રહેલી નર દિલી
આવાની રિયતિ પૂજ સામ્યની વર્ષ અર કરી. નેમાર્માં ક્રેસેસીનું અર
પ્રવતું દંડ. આ સર્વે નારિયતિથી ન્યાયજી બનેલા દેશનુભવે શુદ્ધ
દિલી આવાના રમણ ને પ્રચાર મારે થોવાનું છવન અંગે નર કરી રવાનું
કાસી દિલી સાદિય સંગમેન ની રવાનામાં મેારેા બાજ અવળી.
અથ ઉછેલા તમેક દસકાથી રાષ્ટ્ર પુનઃનુવનના પ્રવનમાં
આતરણી રાષ્ટ્રઆપા તરીકે દિલી આવાની રવાના અને પ્ર-
ચારનું ને મીડીય પણ દેડ વર્ષે આમથ વતરું કાર્ય થતું આપણું છે
તેનું મર્વ ક્રેસે દેશનુભવે કાર્યે નય છે. દિલી સાદિય સંગેરની
રવાના કરીને તેના સંવર્ધન અને વરકર્ષે પાછળ તે એવી સપરથી
કાસી પ્રકા કે સંકેશન અને દેશનુભવે સમગ્ર અથે નેવાળની
વત. દિલી સાદિય સંગેરનું આનનું બળ એ તેમની આલેશ
તપનાનું નર ક્રેસે છે. ક્રેસેસની રવાના પછી યજ્ઞાં વર્ષે સુધી ને
તેના મંત્રી અને ઉપપ્રમુખ રહેલા. નેમની સેવાની કર તરીકે ન-
નવાકે સનપુર, અધિવેસનાના પ્રમુખ તરીકે તેમની વરણી કરી
કરી. એ અધિવેશનમાં તેમણે આગેજી સામ્ય તેમના નિયારીની
પ્રવલતાના કારણે નર નદિ પણ તેમની દિલી આવાની છડા અને
આનરિતવાને કારણે પણ ચિરરગરણીય બની રહ્યું છે. આને તોરકે
સાદિય સંગેરને અર્થે રવાન ન્યાયણું છે કે દર વર્ષે ૪૦ થી ૫૦
દબર નિયારીઓ તેની પ્રધાના, અંબમા, કલગા અને રાન આદિ
પરીણમાં ગેરે છે. આ સર્વનું એવ દેશનુભવે નર છે દિલી આવાના
અથ અભાસ મારે તેમણે પ્રધાનામાં એક નિયારીની પણ રવા-
ના કરી છે. દેવનામરી નિયારીં કલામીશી શુદ્ધ દિલી આવા નર
દિલી રાષ્ટ્રઆવાના સિદાસને નેવારી નેરકેસે કરેા દેડ મત તે
થેતે પસરે છે. દેશનુભવે નીકર નથી એ તેા દિલીની પરી-
ણમાં ક્રેસે એમિછ નિષ્પત્ત તરીકે રવાના તેમણે રેલી બાનરનું
આમી કરે છે. પણ ક્રેસે તેના ઉચિત રવાનથી વધુ મદન નર
આપણું એકલે એમ તેમો માને છે. મદાના અધીષ્ઠ સાથે દિલી-
દિલ્હરતાના નિયારારક મુદા કપર મતકેક થવાથી મદાત્યાએ
દેકપુર દિલી સાદિય સંગેરન વખતે રાજાનામું આપણું ને વખતે
દેશનુભવે રવાન મેારેા મારેા આવી બેસેા. દેશનુભવે મદાત્યા
મદાત્યાએ પ્રત્યે એક મુરબી મેારા મારા પ્રત્યે નર અકા કરી પણ
બીજી બાજુ થોવાના કાર્ય મારે સત્ય આપ્રદ કરેા. જાને વતરે ક-
દમર્મ ક્રેસે નર અથે. ઉવરે ક્રેસેસ સરવને વરદાર રહી પસ
અધીષ્ઠનાં રાજાનામે દેશાદિ રેલી રેલી કરવા તે સંમત થયા અ
તેમની વાજ અને અંબના વતરે ક્રેસેસ કરાઈ કરી.

દેશનુભવે સાદા અને નરવાની મૃતિ. તેમના સામ્રિધમાં
આપણેને એમ નર કાર્યે આપણે પ્રાચીન કાળના કાર્ય ક્રિય પસે નર
કલેા કરી. આરીના તે અત્ય નરવાસક અને તેમના મરમાંથી
અને રેલિયા મુલ્યને નર દેવા. થોવાનાં આરીનાં કપરાંની તે મારીથી
ની માફક અવેત કરસરમરી કાળજ રાખે છે. ૧૫૫ ક્રેસે તે
સીનેતે વતરેા. થોવનિયું નવારે કાલી નરવારે તેમાંથી આરિય,
કેમાલ આદિ બનાવી તેના તારેતાર મુદેા રડે ત્યાં સુધી થવાને છે.
અને એનું કોમના કોમના નિષેા કેવલ આરિયની દરિયા નર
થેાલએણું તેમનું કોમન એણું સંપમિત, સાદું અને સવારસિત કે નર
આલમમાં તેા એ દેશાદિ મદાના મારીછને પણ રૂપી નરવા તે
ક્રેસે અથવા ક્રેસેમાંથી બનેલી કાલ પણ વરડે—થી, મામણ, કાકે

આ પશુભવ્ય વસ્તુ માટે આદ્ય બની શકે નહિ. આવનું દૂધ આવના વાછરડા માટે છે, માટે માટે નહિ." આ કારણસર જ્યારે કોઈ દેશી વસ્તુની જરૂર પડે ત્યારે તે તેવથી જ કાચ ગણાવી લે છે. તેજો બોલનારો પશુ પશુ બિલકુલ લેતા નથી કારણ તેને તે બનીને તરવવાળી પાણિય વસ્તુ મળે છે. ખાંડને તે સ્વાદની વસ્તુ મળે છે, બોલનારી નહિ. આથી જ્યારે વળવણની જરૂર પડે ત્યારે માછળી ચલાવી લે છે. આટલું જ નહિ પણ મરચુ, ગણાવા અને ખાદી વસ્તુઓ પણ તે લેતા જાય કારણ તે સ્વાદ્ય બોલનાર છે એમ તે માને છે. હવે વિચાર કરો કે તેમના બોલશક શો અને કેવેકહરી? દૂધ, ધી, માખણ, ખાંડ, ચીકું, મરચું, ગણાવા ને ખાદ્ય-આવનિ નહિ, તે પછી તે ખાચ છે શું? કે કાચો શાકભાજી, લુખખા ફુલકા અને લુખખાં ફાળ જોખા. તેમાં ૬૦ વર્ષથી આવો બોલશક નિર્ગમિત લેનાર દેહનજીવે સ્વાદ ઉપર કેવો અદ્ભુત વિભવ્ય મેળવ્યો છે તે જો બતાવી આવે છે. આ મિશ્રિત સિતિસાચે તેમના સ્વાદ્ય જીવનમાં એક અદ્વૈતિક દેહતા પેદા કરી છે, તે આવે ૬૦ વર્ષની વયે પણ સ્વસ્થ છે. કદીકદી શિયાળામાં આવે છે કંઈ દરદ માથે છે, પણ તે માટે બોલનારો ફેરફાર કરી તેનું નિવારણ કરી નાખે છે. આમાં માટે પશુઓની હલ્લા કરવામાં આવી દેવાથી તેમણે આગાહના મેદાં યા ચંપવ જન્ય કરી શીમાં છે અને સદા દેવાસના બદ ન પડે છે.

પ્રધાનમાં આવેલું દેહનજીવે ધર પશુ સહાઈને નમ્રો છે પરંતુ દારદે કળવતી ધેરી પણ છે. તેમના ૧૨૪૧૨ દેહના નમ્રો પાવરેલા બોલશકમાં દેહનજીવે જોડે છે. સામે ઉદ્વિગ્ન પડ્યો હોય અને શિયાળામાં આવે તરફ ચોપડીએ ને છાપાંજો બસવરે બંધવિચરે છે. કેવેકહરી દોષ: ત્યાં જળના આવનારા સાથે કોમપૂરક વાતે કરતા કાચ અને વળના આવનારામાં કાચ પાવરતા દોષ. સહાઈની સાથે સાથે બંધવિચર પણ, સિસ્તબદ્ધતા શો પણ તેમનું નેશિકર છે. સાથે પાવર છાપાં, આક્રિષ્ટ આક્રિષ્ટ કરે વસ્તુ પોમરે કેમણે બંધવિચરની મુદ્દામાં માંડીને પોતાના કળાણમાં એક ગળ રાખે નિરંયેક કેમણે વધારે ને દોષો મેળવે એવો સખત આવદ તે મળે છે. કોમિષિયુક્તા પણ તેમનામાં એટલી જ છે. હિંદુ ધર્મો પરની તેમની અદ્ધા અને કાકિ ગદનમોહના માહત્વપૂર્ણ કોમિષો છે. તે મેહલો આત્માવુદ્ધક અને વ્યાખ્યાનિયા ધાર્મિક યુદ્ધ છે કે જે દેશ યુદ્ધના ન હોત તો સંખર છે કે તે હાંકી જુદા ને દોત. તેજો માને છે કે આત્માની સ્વતંત્રતા એ જ સમી સ્વતંત્રતા છે. આજે આર્યો કામને જોડે દોષા છતાં પણ સતના આત્મવિગત માટે વેરોક સમય તે બતાવી કાઢે છે. તીર્થયાત્ર પ્રવાસ માટે તેમના અમાં દમેશ બલિયાન અને અલિયાન રથો છે. જ્યારે જ્યારે પર્વ આદિના દિવસે તેમનાં ધર્મપત્ની વિવેચીત્રમ પર રતાન માટે પોતાની સાથે આવવાનું સ્વયં છે ત્યારે બીજાં બધાં કાચ બાલુએ મળે તે બેખાપવેક તેમની સાથે જાય છે.

દેહનજી એક કદર સામુદાઈ છે. આવાં મુખીની સત્યામદની સંવે વળવળમાં તે હમેશ માખરે રહ્યા છે અને વરસો મુખી નેક-સાંચે મેળવ્યો છે. જેવડોયો, ગમ્મરોયો અને હરેજાત્રીય માં ખંખી જનારા લોકો કામંકર્તા કેમણે તેમણે વેપાર કર્યા નીકરતા તે તે મળે તેમજો જીવનમાં છે કોઈની સેવમાં જીવંદે તેમણે કદી પણ પોતાનો સ્વતંત્ર વિચાર કાપી સમ્મત નથી દેતા. ઉદ્વિગ્ન મીને ખાજના પાદવાના કોમિશન કાચ નેકજી તેમણે પુલકપ્રકાશ

પુરુષોત્તમજીવન દર્શન

પુરુષોત્તમજીવન દર્શનની મતી દર્શવિદ્યા તે તેમો નમ્રો છે. જો જ પ્રમાણ મુનિશ્વર કીર્તિ સેનાના નીતિ તથા આદિ કામો પણ તેમણે ક્રમ નિશ્ચય કરેલો. યુગ પ્રતેના આ વેપારદે મેલા યુવાનોના મુનિશ્વરના જે દેમશો જ્યારે કેમણે અસાતિનું તાલવ નુલ્ય આવી રહ્યું હતું ત્યારે 'માતમરસા દત્ત'ની સ્થાપના કરીને તેમણે યુવાનોને સમજાવવામાં આવેલા આપેલો. પ્રાણીને માત્રીને બનાવેલા બેડા વધેરજામાં કેમણે માનસા જેટલા કાચજી હવેવસાત તે દોષા છતાં જ્યાં આવે તેમને કોંક લગાવક સેનાનાયક તરીકે મામેરેમન કરવાના હિંમત ત્યારે આત્મા ને જતી નેકજો. છતાં તદ્દરમ નમ્રતા પણ નેમનામાં મેલેલો જ છે. કેમણે અસત્ય વાતને પણ તેમણે 'અસત્ય' ને કહેતાં 'અસત્ય' કરેલો. આની પાછળ દેવે છે કે અસત્ય એ જાલુ પારે રાખે દોષાથી નેક કદેકથી કોમને અનુભવ કરી નેસાવ. દેહનજીના પણ પુરો મતી જોમ બાવન બેકની બજતી માળાના કોમર છે. જોમ પુત્ર, આતિવરની કોમજીમાં દિતિના કોમર છે અને જોમ પુત્ર કામર મેલ પ્રવાસી કોમજીમાં રસાવજાસવન કોમર છે.

વેતલોયો જીવનસિધાંત સમજવતો ને કદે રા: 'વાળીમાં' પુત્ર સંખમ, પણ કામમાં દહતા જે માટે સિદ્ધાંત છે. કાંઈ કરી વળન નેકજી જેવું પશુનું કારણ: જ્યાં મુદ્દમું ત્યાં મથત. વિષ જ મુદ્દે મેને ખસે: તાગતાપાનું કરીને મરી જાય. પણ કોંક તમુવદાકર્ત નેકજી. ખારેવિષ મરેલિયા આ ખમર પુરેકર્તા, દિલિયા યુવાનોના આરંભ છે. મેમજ મામેરેમન આવનારા રસાવજાસવન તેમને પશુર કિડાન બેસાવદિલ દેહનજીથી આપુજી બેસવે જેની બારગના નવ નિર્માણમાં નેમના મેલત અને કદાત માંડિવતી સેમજી કાચ મતી. (કેમણે 'દેમજીવે' કોમજીમાં મેલેલી સેનાઓ પાપી માંડિવ) (મુદ્વિગ્ન ૧૯૪૨૩૧૩)

ભૂતકાળના આઘાતથી ભાવ

આજથી એક હજાર વર્ષ પછીની—ત્રીસમી સદીની ભવનની એક વૈજ્ઞાનિક કલ્પનાકથા

પ્રો ફ્રેડર નિખિલેશનું અવસાન એ સ્નેહભાગીયનું તે બેઠાં સીને મારા પર હાકા ઊપડે એ રવાનાનું હતું. પ્રેડેસરની પ્રયોગશાળામાં જોરડામાં માત્ર એક જ નાનાર એક ગાદાન આઘાત અનુભવી તે બેઠાન બનેલા હું એમને ભજવ કરવા કૌશિય કરી રહ્યા હોઈ ત્યાં જ એમનાં પત્ની જોરડામાં સાબલ માર્યા, પ્રેડેસરને મરણા બેઠાં તેઓ રોકાણ રાજ કરે, અને હું કાંઈ પણ સમાજની આંખે તે પહેલાં તે અઘરાઈને તે પોલીસને ખજાર આપી દે.

મારા પર વહેગ આવે એનું બીજું સળંગ કારણ એ વિજ્ઞાનની પ્રત્યેક શાખામાં આખી દુનિયામાં એમનું પ્રગમ રેખાનું હું એમનો મિત્ર બને, પણ આખી મીની અને કૌતુકો દેખી ન બનાવે એનું કોઈ ગાનવાને તેવાર ન થાય. આમ જનતા તે એક જ માને કે એમના પ્રત્યેના તેમજેવેપણી પ્રેરણાને અને એમની શોધોનું માનવે બેઠાં જવાની કાનતથી મેં એમનું આશાતરીતે ખૂન કર્યું હશે પણ ખરી વાત તે આમ છે; પ્રેડેસર નિખિલેશ એમના બધા પ્રયોગો મારી દાખરીમાં જ કરતા. એમના એમના કોઈ પણ વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતને મારાથી ક્યુત રાખતા નહિ એટલા કેટલાક દિવસોની અને સરદે ભૂતકાળમાં જવાનો પ્રયોગ કરતા હતા.

પ્રેડેસરનું માનવું એનું હતું કે, પ્રત્યેક માણસનું માનસ આપણા ભૂતકાળના સંસ્કારોના કોઠાર જેવું છે. આપણી માનવલતે પૂરેથી પર પ્રેડેસરના પ્રયોગો એ જનતાની શાંતિમાં મરીનાથી માંડીને આને બાળે વર્ષોના આપણે સમજાવેલા સંસ્કારોમાંના પૃથ્વી ઉપરથી નીલ ભદ્રા કાગર પણ વસાહતો કરી રહેવા છતાં એ કોટરો વિશ્વસ સાધ્યા. આટલા અગ્રહ સમયની વચ્ચા આપણા એ ને પૂર્વેથી થઈ ગયા તેમને ધમ્મણ બધા અનુભવે આપણા માનસોમાં રહ્યા છે હાજર જ હોય છે, એવા પ્રેડેસરનો માત્ર હતો. એને સિદ્ધ કરવા પ્રેડેસરે કોઈ વંચ શોધેલું રેડિયોથેનના જેવું જ એ હતું. માત્ર તેમાં વૈષ્ણુમ ટ્યુબમાં પ્રેડેસરે કોઈક પદાર્થ વાપરતા. એ પદાર્થ શો છે એ તે મને પણ ખજાર નથી. પછી તારનાં કોરડાનાં ઝુલગાંવાની અકરોળી આપણે માથે પહેરવાની. નીલગીનાં સંકળિયાં ત્યાં જ ભૂતકાળે જવતા થાય. આ વૈજ્ઞાની ખૂબી એ હતી કે, માત્ર થોડી જ મિનિટોમાં ભૂતકાળના દિવસોના અનુભવ વર્તમાનમાં ભજવ થવા માટે.

પ્રયોગવૈજ્ઞાની સામે અને એને બેસતા. પ્રયોગ રાજ પૂર્વમાં આજનાં માનસતંત્રમાં એમના પિતા ને વિભાગોંડનાં જીવેકાં જીવનની યાદ દુનિયા ભજવ થતી. સારના પ્રયોગમાં તે અને માત્ર એકાદ જ પોલીસી આગળ વધી શકતા નહિ. એથી પ્રેડેસરે વંચના શોધા સુધારા કર્યા. પછી તે અને સેકાએ વહેકાનાં અમારા પૂર્વજોનાં જીવન વર્તમાનમાં જીવવા શાખા.

આ પછી પૂરેથી ઉપરનું એ ભૂતકાળનું જીવન કેટલેટમાં વગલોથી બરેલું હતું એ આપણને આજે સમાજયજ્ઞ નહિ આપણે તે માત્ર કાલિદાસમાં નહર બનેલા જનાવતરીકે શીખી ગયા છીએ કે, આજથી દસ મેકા પહેલાં પીરમી સદીમાં માનવલતનું માનસ અનેક વખતોથી બરેલું હતું. અત્યારે તે આપણે આખો માનવસમાજ એક કુટુંબની માફક રહે છે આપણે ત્યાં છે માત્ર એક વાદ, અને તે માનવવાદ. આપણે ત્યાં છે માત્ર એક ધર્મ, અને તે માનવધર્મ. પણ

એ પીરમી સદીમાં તે અનેક વાદ પ્રવર્તતા હતા: સમાજવાદ, સામ્યવાદ, પ્રબંધતવાદ વગેરે. વળી ત્યારે હિંદુ, ખ્રિસ્તી, બૌદ્ધ, ઇસ્લામ ચટ્ટી વગેરે ધર્મો પણ ધમ્મણ હતા. એ બધા વાદો એ ધર્મો કે કાળે ચરદરવામાં ચડતા. આ અમાનુષી લકાઈમાં માનવતા બુધ્ધી, આને આપણે પ્રયોગો ખાતર પણ પ્રાણીઓને ચીરતાં અચકાકે છીએ; પણ ત્યારે તે માત્ર વિદેશી વિચારો ખાતર માનવ માનવને મદદે મારી નાખતા. આને આપણી પૂરેથી પર રહેતા સંસ્કૃતિ નથી; પણ ત્યારે આખી પૂરેથી મુદાનના રેખામાં વહેવાઈ ગયેલી.

આપણે આજ ને પૂરેથી પ્રેરેશો વસીએ છીએ તે પ્રેરેશને ત્યારે હિંદુસ્તાન કહેતા. એ હિંદુસ્તાનમાં એ વખતે રીઅમી સદીમાં માત્ર માનવ વિભૂતિ થયેલી. એ વિભૂતિ વિજ્ઞાની ન હતી છતાં નિષ્કાની હતી એ સર્વેયુગ્મસંપત્તિ હતી એમ કહેવામાં અતિરંચાકિત નહિ થાય. એ વખતે—આજથી છેક એક દલર વચ્ચે પહેલાં એજી જ્ઞાન, વિજ્ઞાન, ધર્મ, વાદો વગેરે સર્વેશો મારા બેસી નવ્ય માનવવાદ રહે કરેલા. એ નવ્ય માનવવાદ એજી રાજ કર્યા પછી તે આપણી માનવલત વલકાંતે વિજ્ઞાનમાં અને અમાની કંઈક વધવા લાગી. પણ આને આપણે કે રિશિતમાં છીએ તે એ માનવ-વિશ્વતિના ન પ્રયોગોની પ્રસાદ છે. એ વિશ્વતિનું નામ મોહનદાસ કરમચંદ એજી. પણ એમની ગાદાની લોભા સાદર એમને મદદરખા માંધી કહેતા.

એ નવ્ય માનવવાદ રેખાખાતર એ વિશ્વતિના સુધારણા બળામાં એ પૂર્વેને જીવતા હતા તે વિજ્ઞાન તે વખતના પાઠ્યપાઠ્ય નહિ હોઈ આ રહેતા તે સમયે હિંદમાં હિંદુ અને મુસલમાન એમ બે મોટા ધર્મો જાણતા હતા. પૂર્વે મુસલમાન હતા અને બીજા નિખિલેશને પૂર્વે હિંદુ હતા. છતાં, તેમો બંને મિત્રો હતા એ વખતે એ બંને ધર્મો વચ્ચે બંધકર માપાકમી થયેલી. નવ્ય માનવધર્મોની શરૂઆત પહેલાં આ હિંદુ મુસલમાન વચ્ચેમાં બંને આપણા અલગ આમાનુષી હતી ધર્મલોક. મુસલમાનો હિંદુઓને જીવતા બળતા ને હિંદુઓ મુસલમાનોને જીવતા બળતા. એમોનાં અલગતાય થતા બાવરોને એમનાં માતાપિતાનાં દેખતાં રહેતી નાખવામાં આવતાં. આને તે આપણે એટલો બધો વિકાસ પામ્યા છીએ કે, બીજા માનવનું અપમાન કરતાં પણ અચકાકે; પણ એ નવ્ય માનવધર્મે રેખાવા પહેલાં તે ઉપર કહી તેથી રિશિત પ્રવર્તતી

હિંદુ મુસલમાન વચ્ચેમાં એ જનાતમાં હિંદુસ્તાનમાં મહાભય માંધી રહી ગયેલા. એમનામાં રહેલી માનવતાએ આ વચ્ચેમાં બંને ન બેસા. એમણે તે વખતના હિંદીઓને માનવ બનાવવા ધમ્મણે પ્રયત્ન કરી એવા. તે વખતના હિંદીઓ તે માધીઓને વચમર દેવ સમાન બળતા. તેમ છતાં એમનામાં રહેલી પાસરવાને આપી હતી માનવતા રેખામાં શકની નહિ.

ઉપર્યુક્ત કલેઆમને ત્યારે માધીઓની માનવતા ન સહી મારી ત્યારે પોતાનું એ માને એવા હિંદુઓમાં કુદરત પર અસર કરવા અને મુસલમાનોને રક્ષણ આપવા તેમણે કપાસ કરેલા. માનવતાની કવરત બાવરનાં ને કલ્પ તરીકે મારી માંધીઓને એ હિંદુ મુસલમાન વચ્ચેમાં એ આજ અલગવેલો તેનાથી ધમ્મણે હિંદુઓ એમના પર કુરોરે ધમ્મણ નેથી માંધીઓને એ કપાસ પ્રદરખા પછી

મુદ્રા-વિવરણુ

લેખક - યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

નૃત્યમાં જુદાજુદા અર્થો દર્શાવવા માટે હાથના અમુક પ્રકારના સંકેતોના ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, તેને 'મુદ્રા' કહે છે. નૃત્યપ્રદર્શનમાં કદી વાણીના ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી; પણ દરેક વસ્તુ વાણીને બદલે 'મુદ્રાઓ' પર દર્શાવવામાં આવે છે. આમ 'મુદ્રા' એ વાણીની અજ્ઞ સારતી હોઈ તેને નૃત્યવાણી અનુસાર નૃત્યની સારતા તરીકે ઓળખાવી શકાય.

આ મુદ્રાઓ જુદાજુદા સાંસ્કૃતિક જીવનની રીતે આપવામાં આવેલી છે. વળી કેમ એક જ વસ્તુનાં ઘણાં નામ હોય છે, અથવા એક જ અર્થ જુદાજુદા અનુદર્શિત રાજામાં દર્શાવી શકાય છે, તેમ ઘણી વખત એક જ અર્થની મુદ્રા જુદાજુદાં સંસ્કૃતિમાં જુદાજુદાં રૂપે લેવા ગયે છે.

આ વિષયમાં આપણે મૂળ પ્રાચીન ગ્રંથ 'ભરત નાટ્યશાસ્ત્ર'ની દ્રષ્ટિએ તે આજે ખાસ કરીને દક્ષિણ હિંદના 'ભરત નાટ્યશાસ્ત્ર' સંપ્રદાય પર પ્રસિદ્ધ છે. આ નૃત્યપદ્ધતિમાં મુદ્રાઓના ઉપયોગ બહુ ઘણા પ્રમાણમાં થાય છે; એટલે કે નૃત્યપદ્ધતિમાં એકાંત અંશે તે ઉપયોગ થાય છે તેટલા અંશે જ એ અરી પ્રાચીન મુદ્રાઓ પ્રયત્ન કરે એક પછી શકાય.

મળધારની 'કમલકી' નૃત્યપદ્ધતિમાં વપરાતી મુદ્રાઓ વળી મરત નાટ્યશાસ્ત્રની મુદ્રાઓથી જુદી છે. તે 'હરતલસમુદીનિકા' નામના એક જુદા જ શાસ્ત્રગ્રંથમાંથી લેવામાં આવેલી છે. જો કે મરત નાટ્યશાસ્ત્ર અને 'કમલકી'ની કેટલીક મુદ્રાઓની સ્થાના નિ નામો એકસરખાં છે એ ખરું; પરંતુ તેના અર્થો અને તે દર્શાવવાની રીત મરેડે આબેસાઈ તે પદ્ધતિઓ એકબીજાથી ભિન્ન રહે છે.

કુમાર હિંદના 'કમલ' નૃત્યમાં પણ મુદ્રાઓ થોડાં વપરાય હોવામાં આવે છે. પરંતુ તે તે પાછળથી કામજ મળેલી છે. એ કમલ નૃત્યમૂળ દેશીઓની સંસ્કૃતિમાં રહેલું મળ્યું છે, તેથી તેમાં મુદ્રાઓની તેથી સંખ્યા રાહતી નથી; કારણકે મુદ્રાઓ માત્ર ભારતીય નૃત્ય-વિશેષતા છે. જ્યાં કમલ નૃત્યની મુદ્રાઓ જુદા જ પ્રકારનાં છે અને તેનું કોઈ નિશ્ચિત સાચું નથી, તે પણ તેના એક પુરુષો છે. પરંતુ

બીજી ભારતીય નૃત્યકલાઓની આસપાસ બીજીથી તેમાં પણ મુદ્રા-ઓના વપરાશ પાછળથી ઉપેક્ષાથી હશે એમ લાગે છે.

જો કે 'કમલ' નૃત્યની કલ્પતિ પણ વિદ્યુત સંસ્કૃતિમાં જ હોવાનો પણ કેટલાક નાણકારોના મત છે; કેમકે હરિજાન ધર્મમાં તે નૃત્યરૂપિ કલાઓના નિષેધ છે. જ્યાં 'કમલ' એ નામ પાતે જ મુદ્રાઓની અપેક્ષા મળી છે છે, કારણકે 'કમલ' શબ્દ 'કમા' સુચવે છે એ મુદ્રાઓ વગર કમા શકે નથી, પરંતુ એ કમા નૃત્યનો નિર્ભાવ મુશ્કેલ રાજ્ય-કાળ દરમિયાન 'દરબારી નાચ' તરીકે ઘણાં દેશીઓ દેશીઓને તે મનોરંજનનું સાધન બની જતા તેમાંથી મુદ્રાઓના વપરાશ થતો; એવા હોય અને ઉપર તેમાં માત્ર કમોત્તેજક ચિત્રણના જ રહી જવા પામ્યા હોય તે વધુ સંભવિત છે. ગમે તેમ હોય, પણ 'કમલ' નૃત્યમાં મુશ્કેલ સંસ્કૃતિની ખાસ આસર જોઈ શકાય છે, પરંતુ અહીં તેની સાથે આપણને વિશેષ નિરખત નથી.

મણિપુરી નૃત્યમાં પણ ભવિત મુદ્રાઓના ઉપયોગ હતાય છે, પરંતુ મૂળ અલગથી. જ્યાં મુદ્રાઓ તેનું મૂળ બેશ નથી, પણ એક માણુનિકલા જ છે. બીરીરી તે તે કમલ તેમજ મણિપુરી નૃત્યમાં મુદ્રા-ઓની અજ્ઞ જ રહેતી નથી, કારણકે એ બેને પ્રકારો 'નૃત્ય' પ્રધાન શકે પણ 'કુત' પ્રધાન છે. નૃત્યમાં અર્થની અપેક્ષા રહેતી ન હોવાથી સ્વાભાવિકરીતે જ મુદ્રાઓ તેનું બિનભરતી બેશ હરે છે.

મુદ્રાઓને પ્રકારની છે: મૂળ (BASIC) મુદ્રા અને વ્યુત-વ્યુત. મૂળ મુદ્રા: મૂળ મુદ્રા એ નૃત્યની સાધના મૂળભૂતો છે. કેમ કેઈ એક આશરો ખાસ કરી અર્થ થતો નથી, પણ એકથી વધુ આશરો થઈ કરવાની જ રીતે કાર્યવાહી શક્ય બને છે, તેમ એકથી વધુ મુદ્રાઓના પણ કરી અર્થ થતો નથી તે તે માત્ર નૃત્ય-સાધનાના ભારાખરી જ છે. પરંતુ આ મુદ્રાઓના સમૂહના અમુક હલન-ચલનથી તેમાંથી જુદાજુદા અર્થો આપીને મુદ્રાઓ તરીકે છે.

મૂળ મુદ્રા વળી એ ભલેની છે: 'અક્ષયુક્ત' અને 'સંયુક્ત', પણ એમાં નામે એ કમલો તથા તે કરવાની રીત મરેડે આપણે વિશેષ સહિત આવતા અર્થમાં જોઈએ.

(આલોક)

પ્રથમ સમયે માંધીજીનું એક વિદ્યુત હરે કલે જોવાથી ખૂબ રહેલું. જે દિવસે માંધીજીનું ખૂબ થતું તે દિવસે આમણ પૂર્વેને એમની રાધનામાં હાલની આપવા બતાવે. રાધામાં જ એમાં વખત રહે કે માંધીજીનું કાપણે જોવાથી ખૂબ કહ્યું છે એ લખીને આમણ પૂર્વેને એ કે હાપાંત કહ્યું તે સંજમાં જોઈને અંધે આમાં જ બની ગયા!

અને માંધીજીના મૃતદેહને જોવા તે માનવીના ગદાસમગર એણે મૂલકેલો. એમની રમણનવાત્રામાં હાપે માણુસે હતા. આમની જેટ કે નાગનામાં પ્રત્યેક માણુસના મકામાં જોઈને કલે ન હવે, કે જેટ માણુસ કેટલે દેવિપ્રોસે ન હોતો; રખતો. તેથી એ રમણનવાત્રામાં સંખ્યાલીત હોતો એણે. આમણ પૂર્વે તે ખુદ રમણનવાત્રામાં હતા, એટલે એમણે તે ઘણુંજ નરેનરનર લેએલું.

માંધીજીના એક એક મરણના સમાચારથી આમણ પૂર્વેમાં માત્ર જોઈતાં તે કુખ્ય થયેલાં કે એમણે અંધે માંધીજીનો અનિવાર્ય સમી આંધે એવો ભારે એ આધાતની પરિસ્થિતિ આવી જત.

આધાત-અધાધાતની પર થયેલા આનંદના તમારા માનસને એવો ખ્યાલ વાંદ આવે પણ પ્રેમ નિખિલેશના પૂર્વે જ ઉપર તે તેની એટલી ભારે અસર થઈ કે એ દરજ્જે ભોંટા જ ને નિશાન બની ગયા. તમારા પૂર્વેને તેમની એકાદ લીધી; પણ એ અધાધાત અસરમાંથી પ્રેરિતરના પૂર્વે જ લોકના પામ્યા જ નહિ, અને એવાન અસરમાંથી જ તે એવે દિરેરો ગુસ્સો થયો. આખું દરજ્જે ભોંટા ગેલા વેચક વચરેલું. માંધીજીના અધિશાહના આધાતની પ્રેરિતરના પૂર્વે જ ઉપર જોઈતી સરખી અસર પ્રેરિતરના સિદ્ધિત પ્રમાણે એમના ઉપર પણ પડે હશે એમણે પાતે પણ એવા જ આધાત વંદનામાં પણ અ-લુખ્યે હશે અને તેથી એ આધાત ન સહાતાં આને, માંધીજીના મણુ પછી હવે વચર ભાષ થકુ, તે મરજુ પામ્યા!

એ તમને આ સમી વાત કરી. અજાણતામાં યહુ કું છે જ હોશે. અને અજાણતાને સંકે થશે તે નિખિલેશનું જ ન માંધી મરણમાં છે ન.

તે બીજા વખત વાઘડાને વઢાણેને ચકાવે જતાં જા અને તેની ઉપસ-
કચરી થપાટે વઢાણેને સિધુનાં મુખમાં દેવળ બંદર પાસે આવેલી
મેટકાની નાળખાં ધણેલાં અજારીઆંજ, જેને કોઈ સુરક્ષિત
રેલાંને આળ્યા ચાની નિરાંતને જાસ લીધે, પણ તેમને ખબર ન
હતી કે જેને તેઓ સુરક્ષિત રેલાં આનતા હતા તે નેા સપ્રાટ લખ્યાના
સમયથી સામર તીરે વસતા અને સફરી વઢાણેને જાસ પેા કરવાતા
બીજા ચાંચીઆંજોને મેટ હનેા, વઢાણેા હજી વિષય થયાં ન થયાં
જ્યાં તે આંચીઆંજો તેમના પર હુમલો કરી થયું નવાહી લઈ
શીલું તથા વઢાણુ પચના માણસોની નિર્દયરી તે કતલ કરી * કે થોડા
માણસો છત્તવા બચ્યા, તેમણે આ બચેકર બનાવની ખબર છોકરના
આરથે સુખેદાર ઢિલજને કરી. ઢિલજે હાલીર આચર ફરિયાદ કરી.

હાલીર નવાબજી કે એ બીજા ચાંચીઆંજો પોતાના કબજા દેવળ
નહોતા અને પોતાના
અનેક પ્રયત્નો છતાં
પોતે હરિયાણાએ નિ-
ભંચ બનાવી રાકેા
નહોતે. આથી તે પો-
તે સાચાર હતો. પણ
હિંદે પર ચઢાઈ કર-
વાને કંઈ ને કંઈ કારણ
સાધતા યાંથી મેટકા
ખરીદે આ મુસાસા-
બંને ન લંખવતાં
બાકીના નામના પો-
તાના એક સરદારને
સેવ્ય સિંચે સિંચ
છતી લેવા મોકલ્યા.
હાલીરે પોતાના પુત્ર
નયસિંહને તેની સાથે
મેકલ્યો. દેવળ બંદર
નજીક થોડું યુદ્ધ થયું.
તેમાં પહેલે ન સપા-
ટે તેણે બાકીવને હ-
રાવી, મારી નાખ્યાં તે તેના સર્વ સિપાહીઓને કેદ પકડ્યા. ઢિલજને
આ ખબર મળતાં તેણે પોતાના નગાઈ ગાંદાજી સાથે કાસિમને
ફ દબાર કરાંજિહાં ઘોડેસવરી, નંગી પાચકળ તથા હરિયાણુ યુદ્ધમાં
* એક ઇતિહાસ-લેખક આથી તુરી ન માંદિબી આપે છે કે હિંદુ-
સ્તાનમાં પી સી-મુસામે ખરીદીને હરિયાણાં પાછા ફરતા ખરીદીનાં
વેદાણુ પર દેવળ બંદરના ચાંચીઆં હુદારાંજિહાં દલ્યા કરીને તે
સીઆંને છાડાવી લીધી અને આરણ વેપારીઓને મારી નાખ્યા.
નેમાંથી ને છત્તવા નાસી ફરતા તેમણે આ ખબર ખતીફને પહોં-
ંચી. બીન એક ઇતિહાસકારના કહેવા મુજબ સિદલદીપના સભએ
પોતાના હેરાની કેટલીક સુદર છાકરીઓ ખરીદીને મેટ મોકલેલી.
પણ તે વઢાણુ દેવળ બંદર પાસે આવતાં ન ત્યાંના 'મેટ' બતતા
હરિયાઈ હુદારાંજિહાં તે લૂટી લીધું. આ વાતની ઢિલજને લજી થતાં
તેણે હાલીર પામે પોતાનાં બંધવા મોડાંબીને તે છાકરીઓ ફરી
કરવા બધાંબું. પરંતુ હાલીરે બધાંબું કે, 'ચાંચીઆં લોકો પર મારી
કાંઈ પણ શતા નથી. ધનવીવાર તે આ અગને પણ દેરાન કરે છે.'

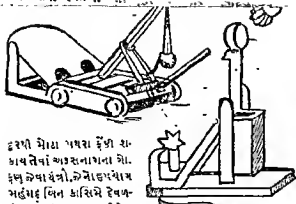
મહા બિન હાસિમ હરિયાણા-અચારમાં અનુવી અહા ધરાવનાર હર
મુસલમાન હતો. વીસ ન વર્ષના સી હરણુ 'નોમનાપકની કારિયા
અત્યંતી સ્વચ્છ બંધપીતી હતી, અને નયસિંહજી એ વિચારી બપોતે
ત્યાંવાં નિહંવપણે ઉરિલાગની રણપના કરતો. એકે સેનાપતિ
તરીકે તે શરો સાહસિક, આદામાલક ને વચન બંધક હનેા. સિધુ-
પતિ હાલીરને પોતાના મુખતચરો મારફત આ નંબી આક્રમણના
સમાચાર મળતાં પોતાની રાખધાની અરોરના રક્ષણના બંદોબસ્ત
કરી તે અને પોતાના પુત્ર સહિત દેવળ બંદરનું રક્ષણ કરવા આવી
પહોંચ્યા. દેવળ બંદર માણ બે યુદ્ધ થયું તેમાં હુકાનિયે પહેલા ન
આક્રમણમાં હાહિરના પુત્ર નયસિંહ હણ્યો. આથી લરકરમાં
બાચણુ પડયું અને લરકર દેવળ બંદરના કિલ્લામાં બરાણું મહંગદ
કાસિમે શહેરને ઘેરો પાડ્યો. હિવસો પર હિવસો પસાર થવા લાગ્યા,
પણ વિજયનું કંઈ ચિહ્ન ન હેખાતાં મહંગદ કાસિમ અડળાયા.
આરોનાં લખા હુમતા દાહીરનું હિંદુ લરકર મારી હણવનું રહ્યું.

પણ મહંગદ બિન હાસિમ જેવા વીર અને કુશળ સેનાપતિ
કસાંજિહાં વિશાળ સેન્ય સામે દેવળ બંદર ને હકાર કીરી રહ્યું હતાં
તેનું અને કસમ્ તેા બીજું ન હતું. હાલીરના લશ્કરના ફરકે દૈનિક
અને દેવળ બંદરના પ્રત્યેક નામરિકની એવી સજાહારી માન્યતા હતી
કે ન્યાંસુધી શહેરના મખખાંજો આવેલા દેવળ બંદર પરની ખબલ
ફરકી રહે ત્યાં સુધી હંચર આપણી બાજુ છે અને વિજય આપણા
ન છે. એ કી ખબલને કંઈ છબ પહોંચે અને તે પછી નંચ તેા તેને
યુદ્ધ બંધ કરવાની હજરને આદેશ સમગ્ર યુદ્ધ બંધ કરવું મેલકો,
આથી ન્યાં સુધી કી ખબલ કલત મતેકે ફરકી રહી હતી ત્યાં સુધી
કેનિસા અને નામરિકો આ ધાર્મિક અંધશ્રદ્ધાના હતાકથી અને
આત્મનિશ્વાસથી સજી રહ્યા હતા અને સમગ્ર મહા બિન કાસિમના અનુવી
આક્રમણેને હણી રહ્યા હતા.

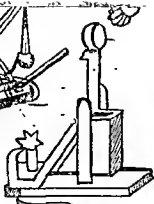
આથી હવે, કિલ્લાના કોઈ મુત્ત દારનેા પંતે મેળવવાના
આસપાસી મહંગદના હરિયાઈ સહલાંજી બતાઆપતાં બ્યાપારી અને
સફરી વઢાણેના મુસાફરેને પકડી નેગાંપી પાસેથી કિલ્લાની બાદખી
મેજવતા પ્રયત્નો રાપ કર્યા હતા. છતાં યુદ્ધના અખર આજા દેરામાં
ફેલાયેલા હોવાથી તેને જાણ રાકળતા મળવી ન હતી.

પણ આખરે દેવળ બંદરના પતનના ઇતિહાસમાં જેનું નામ
કબલિ અરેરે લખાએલું છે તે, શિવશર્મા નામના એક ઉરેષક આ-
જાણુ, ને મહંગદના પેરી હતા તેણે, એવે વખત કરતાં પોતાનું
છવન વઢાણું રહ્યું. એકેજ અસાધારણુ વિકાન નહોતો, પણ પોતાની
વાહુપટ્ટાને કારણે હાલીરના ફરજારમાં કીકીક માન ધરાવતો હતો.
તેણે કિલ્લાનું કોઈ મુત્ત હર તેા ન બતાવ્યું. પણ મરજુના બચથી
હાલીરના સેન્યની જવાહુકીઓ પેલો મંદિરની ખબલાયો એદ જતાવી

* બીજા માન્યતા પ્રમાણે આ દેશદ્રોહી કાર કરવારે મુદ્દ હાહિરને
સેનાપતિ હનેા. આરણએ તેને સિંચ છતીને તરીકે અને આપ-
વનાની સાચચ આપીને ફેડયો દનેહ ત્રેથી તેણે ન દેનિકમાં સેપી
માન્યતા ફેણવી કે 'ન્યાં સુધી મરિરે મરની ખબલ સાચમને ત્યાં
સુધી સોએ સિંચતરથી લરડું. તે મે પારે તેા ન આપણી હાર થાય.'
એક માણુ એનિસમાં આ માન્યતા ફેણવીને બીજા માણુ તેણે મદ-
મદ મારીમને અત્રી નબળુ કરી કીધી જેની મહંગદને ખાસ યેત્ર નટે
લગામમાં પડેલું ન કામ મંદિરનું શિખર તોડી નાખી ખબલ પાકી
નાખવાનું કરેલું (પણ માટે તુલો શી સુનીસાલ વર્ધમાના શાહ ફત
સિંચ પર સપારી નામની નવલકમર)

દેશી મોઢા પથરા ફેંધી શ-
કાય તેવાં અડસનાથના મો.
ફળ જેવાં થંજો. જેના ઉપરથી
મહામહ બિન કાસિમે દેવજ-
બંદર પરની ચલાઈમાં કરશે.

દીધી. તરત મહામહ દર સુધી નિરાશ નાજીને મોઢા પથરા ફેંધી
શકાય એવું 'અડસ' નામનું આંધ્ર પ્રદેશી નોમ દ્વારા પોતાના
દેશીથી વાંગાળ્યુ અને તે ચત્રની સહાયથી મોઢી શિલાઓનાં પેલા
મહિર પર ખોદી કરી તેનું શિખર તોડી નાખ્યું. આથી મહિરની
પવિત્ર મનાવી ધન જાગીનદોરત યદ્ય મહ. ધનને પડી અગ્નિની
જોતાં ન. હિંમતો સુધી અરખોને બહાદુરી વેંક સ મનો કરી રહેલા
હિંદુ સેનિકો તેને યુદ્ધ બંધ કરવાનો હંધરી સંકેત માની લઇ આ-
તશ્રદ્ધા ગુમાવી નાશી ગયા. છતાં સેન્યવિદ્ધોએ અનેકો દાદીર
આપી નિરાશ ન થતા મુખત માટે દેવજ બંદર છોડી પોતાની રાજ્યતાની
આયોરનું રક્ષણ કરવા આશ્ચે મયો.

નિભ્યાસીમાદ કામ મહામહનું પ્રથમકારી સેન્ય દેવજ બંદરમાં
ને. અને એ વેત્રપરાણી શહેરનો મહાવિનાશ સરૂ થયા આપ,
પૂરકાદ અને કલતનું તાંડલ સરૂ થયું. દેવગાદિયાનું લખલૂટ ક્રોધ
હી લઇ તેને જાગીનદોરત કરવામાં આવ્યું થઈ સરૂ તેટલો વિનાશ
કરી, લુપ્ત તેમજ ધન લૂંટી, મહામહ બિન કાસિમે દેવજબંદર-
નારાયણજીક (કાલનું દેવજબંદર) તરફ ચલાય થયો.

આ મહાવિનાશ પછી પણ દેવજ બંદર તેના બંદરી મહાવરને
કારણે પોતાનો મોઢો જાગી રહ્યું હતું. પણ મહાવરનું બાકી રહેલું
ધાંધે દુરતે પડે કહ્યું. એકઠો વર્ષથી આધારીરીતે દેવજ બંદર પાસે
વહેતી સિંધુ નદીએ, નલ્લે ચત્રન લરરે કરેલી એ નગરની બંદરતરત
પોતાથી નિજ શકાની ન લેવ નેગ. પોતાનું વેળું બદલેલું અને
દેવજ બંદરથી દુરદૂર આવી ગયું. કુદરતે આ કેદને કુદરો માર-
ખુનેલ નીવડ્યાં પીપિધોમે, અરજ આગલ દરમ્યાન હારી બંદર
વિકસંવાલાયું હતું. સોકામ જોતાં મૂરને પૂછે છે તેમ, દેવજ બંદરના
રક્ષાસલા નાગરિકો પણ હવે એ નગર છોડી સારી મહેલ આંધ્રના થયા
અને દેવજ બંદરનો તોલિય કોટ થયા નિર્જનું મહેલ બન્યું ન વરસાદ
આદિ કુદરતી વલોને કારણે પીપિધોમે પડી જઇ નાગરોષ થઈ મયું
એક વખતનું નેલચની ટોચે નિરાજનું એ શહેર એવું તે જાગીન-
દોરત મહ. મયું કે તે, બંદરનાર કયે રચેલું હતું તે નહીં હવેના પુરનો
તેમાં બંદરિયો પણ આવે હાથ આવતાં નથી. આપણી વિચારહીન
અંધશ્રદ્ધાએ આપણા હિંતાદાસનું કેમ કર્યું બા ન જાગ્યો છે તેનું
દેવજ બંદર એક કાગળની લખ નત છે.

દેવજનું પતન કરી મહામહ બિન કાસિમે નારાયણજીક અને
ચિવિરતાનના કિલ્લા, કબજે કર્યાં અને ઝીઝ પરાજયમાં સિંધુ નદી
બંધારેલીઓને યદ્ય બનાવી આખું તરકર સિંધુના સામે કાઢે કલતું.

મહીર લગર આ. કમળું કહ્યું રાજ દાદીરે પોતાની હિંતાદી આર
બેરમો (ફેંકીઓ)ને તેની સામે જવા ફરમાવ્યું. પણ તેમણે પોતાના
અરજ બાધ્યો સામે લડવાનો હિંકાર કરતા દાદીર બંદે કાપા
નીકળ્યા અને હિંદના હિંતાદાસનું એક મોઢું રાકવળી યુદ્ધ શરૂ થયું.

પાંચ દિવસ સુધી આયોરના મેદાનમાં દાદીર ને મહામહ બિન
કાસિમ વચ્ચે બીજાનું લડાઈ ચાલી. બંનેનાં લરકરો બહાદુરીથી લડતાં
હતાં. આવામાં એકાએક દાદીર ને દાદીરની અંગાડીમાં જેસી લડતો
હતો તેમાં એક જગતું તીર ફેંક્યું. અંગાડી સળગી ઊઠી. શયે
હાથી ત્યાંથી નાસી એક તળાવમાં જઈ ઊભો. સમયસૂચકતા વાપરી
દાદીર નીચે ઊતરી પોરોસવાર થઈ લડવા લાગ્યો અને બંને
પોરો પણ ધવાઈને મરાતાં. તે જાગીન પર લડતાંલડતાં એક મુરં
સિંધાણી હાથે મારાશો. રાત મારતાં હિંદુ લડકર મહામહ
થઈ નાસવા લાગ્યું. આયોરની સ્તલ થઈ, આગ લે જા રની આ લડાઈ
ના વિજયથી હિંદમાં મુરિસમોનો અને ઇસ્લામનો પમદંડો નહ્યો.

દેવજના કહે છે કે સિંધુ જાગ્યા પછી, મહામહ બિન કાસિમે
લડતો માલ ખરીદીને બેર તરીકે મોકલાવ્યો તેની સામે રાજ દા-
દીરની ને કુવરીઓને પણ રાજકેરી તરીકે બ્રહ્માદ મોકલવામાં આવી
તેમણે નલ્લીશ પાસે ખોદી કરિયાદ કરી કે મહામહ બિન કાસિમ
કંપંથી લડ્યો છે અને જાગી રાજકેરીઓ લેવા છતાં આગારી સાંધે
આપડાં વર્તન મારાની આગારી આપ્યું લીધો છે. આથી ખરીદીને
બહુ ન કોષ થયો અને હંઈ તપાસ કર્યા વગર મહામહ બિન કાસિ-
મેને છવતો ને છવતો આમદામાં શીરીને બ્રહ્માદ લાવવાને હુકમ
કાઢ્યો આ હુકમને લગત અગમ થયો અને આમદામાં તેથી રાજ-
વળી ત્રમ્મ દિવસે મહામહ બિન કાસિમનું અંજાલ મોત મયું સિંધને
છતનાર આગ મરાવાથી આદ માનની દાદીરની પુત્રીઓને પાછળ-
થી ખરીદીને ખરી વાત જાણી. આથી ખરીદી વિરધો. તેણે બંને
છોકરીઓના મોઢા પોડાને પથે બાંધી, બ્રહ્માદની શેરીઓમાં ને
પોડા ટોડાવ્યા અને બંનેને બંદેનો પછડાઈ રિખાઈને મારવા પાત્રી

પ્રમાણી

● બીજા મહિની પ્રમાણે ખરીદીએ કેમિત બની તે કુમારીઓને
વિવાલમાં છવતા. આથી લેવાનો હુકમ કર્યો. પણ કોઈ ચત્રન મોઢર
તે કુમારીઓને ઓડે તે પહેલાં જ રાજકુમારીઓને છુપાવી રૂબેલી
કદાર બંદાર કાઢી વાસકરી પોતાને હાથે ન આપવાનું કયો.

વિદ્યાર્થીઓને મહામહ કરેલો સંસ્થાઓની યારી
સાધનરહિત વિદ્યાર્થીઓને મહામહ કરનારી સંસ્થાઓની એક
વિરલત યારી શ્રી ચંદ્રલાલ ત્રિ. બવાસ, ન્યૂ ઇસ રૂઝ, મુંબઈ ઉ
અંગણે સંપાદિત કરીને નૂતન શિક્ષણ કાંચલય, દેસાઈની પોષ, સૂડ
તરફથી પ્રથમ કરી છે. એને ઉદ્દેશ્ય મયે વરે પણ અમે કર્યાં હો. આ
યારી મહામહ અને સાધનરહિત વિદ્યાર્થીઓને અર્યત અપ્રથમ
મહિની પૂરી પાડે છે. તેના નીચેના વિષયો જ તેની ઉપયોગીતા
સિદ્ધ કરશે: (૧) કોઈ પણ કેમના વિદ્યાર્થીઓને મહામહ આપનારી
સંસ્થાઓ; (૨) બંદેને મહામહ આપની સંસ્થાઓ; (૩) નુકરીની
કેમને મહામહ કરની સંસ્થાઓ; (૪) આજ્ઞા, (૫) વનિક, (૬) નૂતન,
(૭) લેડાબાળ અને (૮) કાલિયા વિદ્યાર્થીઓને મહામહ આપનારી
(૯) રજપૂત શિક્ષણ સંસ્થાઓ; (૧૦) પરાદેશ બંધુવા જાગીને મહામહ
આપની સંસ્થાઓ; (૧૧) કવચ દેવજની માટે નામું પીરનારી સં-
સ્થાઓ તથા (૧૨) આજ્ઞાઓની યારી. ઉપલક્ષ્યે છે આનાની
રિવિટી બીજી ઉપરને સરનામે લખીને તે યારી મંગાવી લેવી.

સા

રેલિજિયસ અને સાંખ્ય વિજ્ઞાનનો સંકલ્પ
[૧૪]

સાંખ્ય અને ગ્લેસરોન

લેખક - ડૉ. નવસિંહ મૂ. સાહ મેગ એસસી. પીએમ ડી.

સાંખ્યની જરૂરિયાત આજે એટલી જ્ઞાનવાનને જાણી છે કે કોઈ પણ દેશની આધુનિક સંસ્કૃતિએ ચોક્કસ આંધે તે દેશમાં થતી સાંખ્યની વારસા પરથી નીકળી રહે એ જ અભ્યંતરમાં જોવાય છે તે આજે એકરીતે થોડાં જાણુ છે. એક સમય એવો પણ હતો કે જ્યારે સાંખ્ય મોનસોનીની અનાવરક વસ્તુઓમાં લેખાતો; પછી આજે તે સાંખ્ય આપણા જીવનમાં રેલિજિયસ વસ્તુઓની સ્થિતિની કષ્ટોમાંથી બીજા બની ગયો છે. પ્રત્યેક સંસ્કારી દેશમાં આજે સાંખ્યની બનાવટ માટે મોટા ક્લોથો સાથે છે સામાજિક સંશોધન દ્વારા આજે સાંખ્યની બનાવટમાં જીવન પ્રગતિ થઈ છે. પહેલાંના વસ્તુમાં ચરખી અતિ ઝીલા પદાર્થોના સાંખ્યની બનાવટમાં કષ્ટોએ યતો; અતે આજે પણ યુરોપ અને અમેરિકામાં કાતજાનાના ને કચેરા સાંખ્ય બનાવવામાં વપરાય છે. તેમ જ બધા જાન્યો મોટા બાગેમાં સારા સાંખ્ય વનસ્પતિ-તેલોમાંથી જ બનાવાય છે. વનસ્પતિનું તેલોના મુખ્ય બે વિભાગો પડે છે પ્રથમ વિભાગમાં કોપરસ, ગ્રાફાઈટ, ક્રીસ્ટાઈન, ક્વાર્સીઆનું તેલ વગેરેના સમાવેશ સાથે-અતે બીજા વિભાગમાં સુલ્ફેસિસ્ટમ, ટર્પેન્ટાઈન, લીક્વોરિસીનું તેલ વગેરે જાણી વપરાતાં તેલો આવે છે. પ્રથમ વિભાગનાં તેલોનું સામાજિક રૂપ જ એકસરખું હોય છે. જેનું પ્રતિષાદન કાંચના પ્રતિજ્ઞા સામાનિક રીંગરો (Cherreal) કરેલું તેણે યુરોપ અને અમેરિકામાં ચરખી-તેલોના (Natty seeds) નેપા કે પામટિક, સ્ટીરિક, કૅસિલિક એસિડનું ઓઈલીન સાથે સામાનિક સંયોજન થવાથી તેલ બા ચરખીના પદાર્થો ઉત્પન્ન થાય છે. આવા ઓઈલીનનું પદાર્થો ઓઈલીસાઈડ કહેવાય છે. દેશમાં, કોઈ પણ તેલ બા ચરખી એટલે જુદાજુદા ઓઈલીસાઈડનું મિશ્રણ. આનાં તેલો ફિક્સ તેલો (Fixed oils) કહેવાય છે અને આવા ગરે વપરાય છે. આ તેલો ઓઈલીસાઈડ હોવાથી તેમાંથી ઓઈલીન નીકળવા માટે પણ ઉપયોગી પદાર્થો બને છે. આથી ઉલટું, બીજા વિભાગનાં તેલોનું સામાનિક રૂપ જ તદ્દન જુદા પ્રકારનું હોય છે. આ વસ્તો તેલો સુમેષિલ હોઈ સહેલાઈથી હીઝ નહીં તેવાં હોય છે. આથી તેમાંથી એથરનામાં ફેલાય છે અને તેથી તે એસેન્સિયલ (Essential oils) કહેવાય છે. આ તેલોમાંના સુમેષિલ પદાર્થો જુદા પડીને તેલ-અલ્ટરની બનાવટમાં ઉપયોગી થવાય છે. સાંખ્યે સુમેષિલ બનાવવા માટે પણ આ તેલો કામમાં આવે છે. પરંતુ સાંખ્યની બનાવટમાં તે પ્રથમ વિભાગનાં જ તેલો જરૂરી છે.

સાંખ્ય એટલે જુદાજુદા ચરખી-તેલોનાના સોડિયમ વા પોટાશિયમનો ક્ષાર, વા તેમનું મિશ્રણ. આ ક્ષાર પાણીમાં દ્રાવ્ય છે તેમાંનાં મેલ સાઈ કરવાને આડિટીવ કુળ રહેલા છે. આ કામ માટે બીજા પદાર્થો પણ વાપરી શકાય. પરંતુ આમાં, કાપડ કે બાજ એવી મુશ્કેલી થોડીને તુકસાન કરી વિના સાઈ કરી રહે એવી કામ થોડું હોય તેો તે સાંખ્ય જ છે. સોડિયમને બદલે બીજા પાતુઓના ક્ષારવાળા સાંખ્ય પણ બનાવાય છે. જેના કે કૅસિયમ, એલ્યુમીનિયમ, સીઝુમ વગેરે ધાતુઓના ક્ષાર પણ આ બધા સાંખ્યના પાણીમાં દ્રાવ્ય હોવાથી તે ધાતુના જપ્તમાં નથી આવતા તેમાંના કેપેસિય ક્ષત્રમાં રહેલામાં

અને એવાં બીજાં કષ્ટોમાં થાય છે. સાંખ્યની બનાવટ તેો બહુથી છે. ચરખી કે તેજને સ્ટીરિક ઓઈલના દ્રાવણ સાથે મેશ કરવાથી સાંખ્ય તૈયાર થાય છે. આ ક્રિયા સાંખ્યકરણ (Saponification) કહેવાય છે. સાંખ્યકરણની આ ક્રિયામાં બે પદાર્થો ઉત્પન્ન થાય છે: એક સાંખ્ય અને બીજું ઓઈલીન. તે પ્રક્રિયા આ પ્રમાણે: તેલ બા ચરખીના આવેલા ઓઈલીસાઈડનું વિચ્છન્ન થઈ ચરખી-તેલ બા અને ઓઈલીન પડે છે. તેમાંથી ચરખી-તેલના કોરિક ઓઈલીન સાથે સંયોજનથી સોડિયમ ક્ષાર બને છે. આ ક્ષાર તે સાંખ્ય. અને બીજો બામ ઓઈલીન પાણીમાં જીવ દ્રાવ્ય હોવાથી તેનું દ્રાવણ બની નહીં. આમ, સાંખ્યની બનાવટમાં ઓઈલીન પણ એક રીતે પદાર્થ તરીકે વેરા થાય છે. સારી બનામાં, સાંખ્યકરણની ક્રિયાને તેજમાંથી ઉત્પન્ન થતાં સાંખ્ય અને ઓઈલીન બે બે પદાર્થો એકિવા બાગેમાં ફેલાય છે.

ઓઈલીન પહેલા ઓઈલીન વિષે લેખે. ૧૭૪૭માં સ્ટીચનામના વેસાનિને એસિય તેલેને મુલ્કિસિય (Muller) સાથે મેશ કરીને તેનું વિષ્ણવ ક્ષેત્રે તેમાંથી અલગ પદાર્થો તૈયાર કરી બીજા પડી તે પ્રવાહી બામ રહી તેને સ્વાદ તેને મીઠો કામ્યો. એ ઓઈલીન દ્રઢ પળી તેો કચર બહુબા મુજબ રીંગરો બનાવી આપ્યું કે કોઈ પણ તેલ કે ચરખીમાંથી ઓઈલીન મેશરી થાય છે. આ ક્રિયાય વાડને ચીરતે ચીરતે આથી તેલ બનાવવાની ક્રિયામાં પણ લગભગ કાપ દસ ઓઈલીન વેરા થાય છે. ઓઈલીનનો ઉપયોગ એમને જાણે. એથી તેમને તેની બનાવટ માટે નહીં. બીજા સામાનિક રીતે થોળામાં આવે છે. તેની વિષ્ણવમાં આવેલું ન હોવાથી મુખ્યત્વે સાંખ્યમાંથી ઓઈલીન કેવીરીતે મેશવવામાં આવે છે તે જોઈએ. સાંખ્ય જઈ ગયા પછી પાણીમાં મીઠું હોમરમાં આવે છે. આથી સાંખ્ય ઉપર તરે છે અને ઓઈલીન નીચેના પાણીમાં રહી નહીં છે તે પાણીમાં પરીટ દસ ઓઈલીન હોય છે થોડા જ્યાં પહેલાં આ દ્રાવણને ઉપરથી કોઈ જલ્દન દેવ અને તેને કોઈ રેવામાં આવડું પણ આવે તેો સાંખ્યની બનાવટનો નકારો નહીંતો આ બામ (Spent lye) ઓઈલીનની પેરાસનું એક મુખ્ય સાધન થઈ પડ્યું છે. રસાયણશાસ્ત્ર પૂજમાંથી રીંગરો કેવીરીતે બનાવે છે તેનું આ કામ કઠારકર છે. આ નવામાં બામના જીવ કીક, થોડા સેનિક ઓઈલ અને બીજા પદાર્થો હોય છે તે કા કામ માટે વધતો તેમાં તેલના બામમાં આવે છે, પછી તેને નળી નાનીને નાટીવ કચેરા કરી નંખાય છે. સ્વાદનાદ તે દ્રાવણને દવા સારી થોડીકા બંધ થાયપછી એમાં જલ્દન દેવ કઠારકરમાં આવે છે આથી મીઠું જુદું થઈ નહીં, એ રીતે તાવરી શકાય છે. પછી તે ઓઈલીનનું જીવ દ્રાવણને અતિવ વરમ કરી વાગ વડે આસજવામાં આવે છે. ઉપર આ પાણીવાળા આસજને નિવર્તિત થાયપછીમાં વધતો વડે કઠારકરથી ઓઈલીન વેરા થાય છે. આ ઓઈલીનને ખુસા થાયપછીમાં કઠારકરમાં તેનું વિષ્ણવ થાય છે અને તેમાં કેપેસિય પદાર્થો વેરા થાય છે. ઓઈલીનના કેપેસિય અને વિષ્ણવ છે: તેની સાથે કોરેક્ટિવ એસિડનું સંયોજન કરવાથી ઓઈલીનનું કોરેક્ટિવ એસિડ બને છે.

દવાઓમાં આજીર હોય છે. વળી, કોઈક વખત ઘાટ પાટર કલરના ફેંશીની બનાવટ ઉપરાંત, પારદ્રવ્ય સાથુ, બુટ-એલિશ, બનાવટી દેશમાં, રોસ્ટ્રેટેઈન, બાવળની રાહી, કાચની બનાવટ વગેરે અનેક કપડોઓમાં તે બપ લાગે છે. મોટરના ફેંશીઓમાં તમા બેસ માપવાના મોરચાં પણ પાણી ફેંસે લીધે કરી ન બધે તે ગટ્ટે સાથે ગ્લોસરીન નાખવામાં આવે છે. મોટરની લાઈટ્સમાં એમાં ગળુ તેના કપડોમાં થાય છે.

બોળની બનાવટમાં થાય છે. તેના પર નાઈટ્રિક એસિડની પ્રા કરીને બનાવેલા નાઈટ્રો-ગ્લોસરીનને મરખાં આપવાથી બંધન થાય છે. કે આજ નાઈટ્રો ગ્લોસરીન અને ૧ બાગ કીડાકાર તેની મેળવવાથી કાચને માઈટ બને છે. આ મદાખિનાશાહી મોખ ર-પીડના સુપ્રસિદ્ધ એથેર પ્રાઈમના સંસ્કારક આલ્કેહોલોસેટ ફી રી વડી. કોરસાઈ તાગના ધોળ પહાડીમાં ૧૮ બાગ નાઈટ્રો-ગ્લોસરીન હોય છે આજ, કુદ્ધ માઈટ ગ્લોસરીન એક આલેખ મદરતનો પહોં છે

માસમાસના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી આવતી લેખમાળા : આપણી વનસ્પતિ : હપ્તો ૧૪

આસોપાલવ

એલક પ્રો. બર્થોલોમ્મ દે. એલક એલ. એસરી.

આ પછુ પ્રાચીન ધાર્મિક અને માધ્યમિક પ્રસંગે પવિત્રતા ને શુભતા પ્રતીક તરીકે સૌથી પ્રથમ કપડોય છે જે આસોપાલવથી તો મેળુ બાળકયું હશે? પુનર્નિધિ તેમજ આનેદોસરોવા આસોપાલવનાં પાનના મોરખનો કપડોય રાવથી તે રંગ સુધી ભગીતો છે.

આસોપાલવને મરાઠીમાં આસી અને પી બુન્ડિયલ આસી ફી (The Indian Mist Tree) કહે છે તેનું સાચી નામ પોલીએથિયા પોલીફોલિયા (Polylethia Longifolia, Hentli. & Hook). પોલીએથિયા આટલે 'અનેક મુખુ ગાળુ' એ સી રાજે (પોલીએથિયા એથિયોસિસ-ગુપ્ત-કારી)નું બનેલું એ નામ આસોપાલવના મોરખીય મુખેનું સચ્ચ છે. પોલીએથિયા એટલે 'વાંના પાનવાળી વનસ્પતિ'.

આ વૃક્ષ મૂળતો સિંધોનનું વનનાં પાળુ તેનાં લીસામળ સુર પાનની પાંખે રીધે રીધેના તિપલ બનાવટ નરી તે માન-બનીયાને રજાઓ પર હાજરા એટલું ગળ-સળ કાઢવામાં આવે છે કે તે નવે આપણે ત્યાંનું ન વતણી હોય એટલું પરિચિત છે.

આસોપાલવનું રાજ્યીય રસ સીધું પ્રલે છે અને પાનવાળાં એકાદ માસન ગાંધા સિવાય તે સહા થે લીધું હોય છે. તેનાં પાન સાંકો, કળીક વચ્ચે સાચાં અને કુચી રંગે હવે પહેલાં, રાંધે બુધીયાળાં, લીસાં, બનાવટાં, અને પાળીનાં મીલે માફ ચટકાત ફેનસિવાળાં પનાં લીધે કિનારવાળાં હોય છે. દરેક પાનને કુચી કે હવે લાગી ફાંડી હોય છે. વસંતે કુચ, પર નવાં પાન

આસોપાલવનાં પાન, ફૂલ અને ફળ

ફેટે છે ને નવાં પાનનાં માટે છે. આ ખલમાં નવાં પાનનાં પાનવાળું રસ મનોરમ લાગે છે.

તેનાં ફૂલોનાં ઉદ્ભવમાં એથિયોસિસ અને નાના, પીળાસપડનાં લીલોને મુખમાં બિંધ હોય છે. ફૂલગાળીની લાંબાં પાંખોમાં પણ આ-કો આસોપાલવનાં પાન જેવી ન હોય છે.

આસોપાલવ એ સીવાળુ, રાખાળુ આદિ વનની વનસ્પતિ છે. તેનું ફળ હવે હવે આકારનું કુચ લાંબું, બને છે ગાળાકાર અને લીધું હોય છે. તે આસી અને તે તેમાં એક બીજ હોય છે. દેશી દાંડીયાનાં જેવાં અનેક ફળો એક ન મુખ લાંબી પર રાંધે શેલ-કેલાં હોય છે. આસોપાલવ એ બીજવડે છે. કોળામાં આ રજ પીધું છે.

આસોપાલવનો કપડોય બનાવટ તરીકે ખુબ થાય છે. તેની બાવમાંથી સાચા રેશા અને છે અને તે રોશાં તેમજ નવી ચેલા-ઈમાં બનાવવામાં વપરાય છે. તેનું સાકું પીગારા પડ્યું સફેદ, બનાવમાં હલકું અને પળે તેનું હોય છે અને એક પલકાનું વલન

પાળી ૪૮ રંગ થાય છે. બંધાવામાં તે, પેનિસેલ તથા રીસીકે બનાવવામાં કોને મદદમાં દાખાં પીય બનાવવામાં વપ-રાય છે. બાળમાં તે રીનાસેળી બનાવવામાં કપડોયમાં લેવાય છે.

આયુર્વેદમાં આસોપાલવનાં મૂળ, માસ, પાન, ફૂલ, ફળ બધાં કપડોય હશે છે. સીજીનાં-પાસ કરીને બનાવવામાં દરદોમાં તે વિનિપરીતે વપરાય છે અને અસરમાં કામ આવે છે એથિયોસિસમાં આસોપાલવની ઘાલ તાજ માટે ખુબ વપરાય છે.

આસોપાલવનું રાસાયણિક ગુણવત્તુ કરતાં તેમાં 'એ', 'બી', 'સી' અને 'ડી' નિશ્ચિત હોવાનું માલમ પડ્યું છે.

આસોપાલવને મરાઠીમાં 'આસી' કહે છે તે મુખ્ય કેટલાક કોષો તેને અને આસી, રજીને એક ન અગ્ર છે. તે બલ છે. સંસ્કૃત કાવ્યોમાં વર્ણવેલા જરા આસી તે નરી ન (સીધો વર્તની) વનસ્પતિ છે અને તેનું વર્ણન માર્કે 'જના એકમાં આવી નયું છે.

શાંકર બાલક, સ્વામીનામ આસદ આસદ તો દવા તરીકે પશુ ખૂબ
ભણીતા છે બાળકને આતરકમાં અબલથી ગયા દાવા ત્યારે સ્ત્રી-
સીની પિયકાદી આપવાથી ગળ દુઠે છે અને તેને આશમ માપ
છે. વળી દ્રાવક તરીકે પશુ સ્ત્રીસીની ખૂબ જીભી છે તે દવામાંથી
બેન્ડ વુસે છે. શિવાળામાં ગામડી કાઢી બધ ત્યારે સ્ત્રીસીની આ-
પદવાથી ફાવેલા માપ છે. સાર્વજનિક (કોન્સ્ટ્રિક્ટ)ની બનાવટમાં
પશુ તેનો કમપોગ માપ છે. તેનો અન્યો રેવાઈ કો કમ્પેન્ડ બાળીતા
છે. શુદ્ધ સ્ત્રીસીનીને ફેડું કરવાથી તેના રક્તકો અને છે અને તેમાં
ગલનબિંદુ 1૭૦ ડિગ્રી હોય છે.

કળા રામચંદ્રના
આ લેખના અને
તમને એ વિષયનું
અવનનું અને
પ્રેમવિકારક
જ્ઞાન મળશે.

વાંચવામાં પશુ જાણે રહેલી છે એ મધ્યમને ખજાર નદી દેવ.
એક જ વખત પાંચ વખત રાત્રી સુધી જે વાંચીએમાંથી એક ને
વહેડું વાચી રહે છે, ત્યારે બીજીને તેનાથી બાળકો પાત્ર લાંબ
છે. ને બધા વહેડોને તે લખાણમાંથી સ્ત્રીની વાદ રહે
છે. ને સ્ત્રીની બીજીને વાદ રહેતી નથી આનું વાચનનું ૧૦ વખત એક જ
છે કે વહેડોને વાચનની કળા દરખાત કરી છે; બીજીને નથી કરી
ગીએ આપેલા કહેા વ્યાનપૂર્વક વાંચી ભલ્લા અને પછી તેની
નીચે આપેલા સ્વાધિકારના અભ્યાસ આપેા. આથી તમારા વાચનમાં
શી ખામી છે તે સ્પષ્ટ આપશે

અહીં આપણે હૃદયમય પદ્યમાંથી પ્રાપ્તતા કરીએ ૧ દે
હૃદયમય રેવ 'દે ભગવાની જી ભગદેવ' અમને અપાન્યના રાગ
૧ પામક બનાવ મેશાન્ય ૩૩૫ની અપારી વધાર અને તે પદ્યના
જ અમારા સારીમાંથી અમારા પ્રાપ્ત શાસ્ત્રા ભલ્લા ૧ અમે અહીં
સુધી જઈ દુઃખ વેડું છે, તેથી ફેડું પર દુઃખ અનુભવની આપને
વ્યક્તિનામાં. આજ સુધી મારાનીવત્તા સદામાંથી, તેથી ફેડું
વ્યક્તિના અંગેની જીવન રતિ જે સ્ત્રીના આપાશમાં આપેા, સારા
મવતા અમરક મરના એમ વર્તે પડી, ફેડું કાળે ફેડું શાસ્ત્રાન્ય
રેવા વખતી લાભના અમારા મુદ્દમાં અપાત ન થાયે આપાન્ય એક
વાક જ રમેશમાં ને આસી તપસમાંથી મિલેવેલ રાતરમ અમારા
ફરવાય તથા મેરકસરીથી કમ્પેલિત ન થાયે. અનંતમય સુધી રજા
કેમ, સંઘમ અને લગ્નના ૧૨૫માં રૂમિયામાં તે શામન પામ્યા.

દેવે આ કહેા વાચની પાનને તમે (૧) સ્ત્રી કે દેવ કહેાવના
દત્ત (૨) તમારા અગ્રામાંથી અપાન્ય નીરવનેા દત્ત (૩) પાંચમી-
વાચના તમે મોટાના સમયે સાંભળવાને પ્રમાણ કરના દત્ત (૪)
વાચની પાનને લીલીની કપર તમારી આંખની પશુ ફેડી દત્ત (૫)
તમારે આપુ આનંદમાં જ વડુ દત્ત

આપાત એક પશુ અપાતને અપાન દાખવા દેવ તે વખત
વાચનામાં સ્ત્રીની આપી છે, તમારી વાચનાની કળા મેરકી અપેરિધ.
આ ખામીનીરીતે વાચના વાચક માંમાંદ મિલેવતા એ દત્ત
પાનો શરૂ છે ને એ વાંચ છે તેને અહીં આપ જ વાચનાનો દેવ છે.
એવા વાચકને વાચકને અર્થ મેશાન્ય તેને કરીની વાંચી રહે છે.

લીલકની કલાની મુખ આપને છે: આપ અને મમન. આપ-
થી સ્ત્રીને મેલવા અને મમનથી તેના અર્થ મેશાન્ય. તમારી
તરફને બાળકને પકડી રાખે, ફેડુંને મિલે રાખે, તમારા મેશરકને
લીકું બનાવી દેા, તમારા મેશરક અને આંખની આંખે પશુ મિલે રાખેા
અને તમાર આંખે જ વાચા ૧૪૨ રહેા. આમ, એમનાં મિલે રાખેા
સાધનની નજર છે તેને જ કમળના કો. તમારી રાજીના ફ-
અંચ ન કરો તમાર નાંધા અને મમન વડે તમે સારી નવદવાથી
આંધી આંધે વાચનનું ફેડું પશુ પુરાત મેશરકથી રાખી રાખેા
પશુ આંખની કમળના રહેા રહેાનીને જ મેશરક મેશરક અપાત

આપણા દેશમાં સામાન્ય વાણી કારણમાં છે, તથા સ્ત્રી-કલોષ
લીકે પશુ સામાન્ય કલોષ વાણી છે; છતાં તેમાંથી કન્યા માત્ર સ્ત્રી-
સીનીનેા ફેડું લાભ લેવું નથી, કેમકે સ્ત્રીસીની બનાવવાની રીત
મરા મુશ્કેલ ફેડું તેમાં પેસા પશુ સારીરીતે રેવાકા પડે એમ છે.
આથી આપણે બધા સ્ત્રીસીની નકાસે નબ છે, દિલ્લા માત્ર ને
સ્ત્રીયાએ જ સ્ત્રીસીની બનાવવા છે: એક બનાવમાં લીલક અપરં
સિમિટીક (ઈન્ડિયા)માં અને બીજી થી તાલા આંધલ મિલ્સ ૬૫ની
સિમિટીકમાં. બુદ્ધિમાં તેમાંની બધા સ્ત્રીસીની સારાર સર્વ લેવી.
પશુ દેવે તેમના માત્ર બનાવરકે રેવાકા લાખેા છે. (આટ)

વાસુદેવ બળબેવ ફેડું (૫ ૧૩૩થી વાટ)ને મહિના સુધી અમા,
પશુ ફેડુંકો સનાવનના સંચામરીતે તાપર રાષ્ટ્રીની શરૂકે તેને એવા
કોશલ્ય તથા દિગતથી બનાવેા છે તેના બધા પ્રયત્નો અર્થ નથા.
પશુ આખરે રાસારી સોરે ફેડુંકો કંબિયોર સિદ્ધાંત સમન્યા વ-
ગર કેમળ લૂકાઈને જ ધેમા સર્વ મેશાન્ય ફેડું તરફની લેાનાની
સદાનુભવિ આપી થવા લાગી. આવી રીતિમાં ફેડું એકલા પડી
થવા, અને એને ૧૯૭૬ના ગુણાઈની ૨૦૫ની રાષ્ટ્રી પુરિ-
સ્કાનના વેશરકથી આગના શુદ્ધિદારમાં તે પદ્યપ્રકાર કોપતા
દત્ત ત્યારે તેમને પકડવામાં આવેા.

સરકારે ત્યાંથી તેમને પૂનામાં લાવેને નવેમ્બરમાં તેમના પર
ફેડું શરૂ થયે. સાર્વજનિકકાસ અને અદ્યારેવ નિમખૂલ આપેાને
તેમના અપાત માટે ખૂબ બદેવાત લેવા છતાં તેમને જામડીપની
સાન ગયા. દિલ્લિમાંથી આપમેલી જામડીપની એ પહેલી સાન
હતી. આ સાન સાંમળીને તે મીરોકાંક પ્રુકમ મરા પશુ ન ડાળે.
ફેડું. આ પરંતરતાના અસલ જાનામાંથી રેડાની જામડીપ
કપર મેશરકના માટે ન્યાયાલયને તેને આસાર જ માળે

જામડીપ માટે તેમને આંકાગાંવને જલ્દે મેલત મેશરકમાં
આવેા. ત્યાં પશુ આ રવાન્યવંશ આગમાં લેવામાં નથી
ફરવાના. બદારકીમાંથી પ્રથમ કથેા, દાપપત્રની બેડીઆ લેાકી,
કેટલીનું બારણું આંખી નાખી તે લેવાથી ૧૫ મહલ ફેડું નાચી
હૂંપા. પશુ પૂરા ૧૨ કલાક આમ મુશ્કેલી દવા માળી ન માળી
ત્યાંતે ફરી પકડવામાં આવેા અને પશુ કડક બેડેરકમાં સમન્યા
માં આવેા. એ વાતના સંદર્ભ કલાતે મીરને બેડેરકની દવા માંક
જ આવી અને મેશરકે શાપ માટુ પડેાનો ઉપર છે. ૧૯૮૩ ના
ફેબ્રુઆરીની ૧૭મીએ આરતમે એ પ્રથમ કંબિયોર મુખ પામ્યેા.
દિલ્લા આપુલિસ સ્તાતમ્બુજના ઇન્ડિયાનું પદેડું પશુ પા-
તાના બદિલાઈથી લખનાર આ ફાતમમ વિષે ૧૯. ફેબ્રેરી ૧૯૫૭
છે: 'બનાવકાદેળે બધા પછી એમનું નામ લેતાં એમને બિયારકેવ
બનાવ કોષા ફેડું જ પ્રથમ દત્ત. 'વાસુદેવ બળબેવ' એ સ્ત્રી
રિજાની પહેલાના કાળમાં રાષ્ટ્રીય રૂઝીના સમયે અપાત

વાસુદેવ બળવત ફડક

સ્વાતંત્ર્યના સહીદ (૮)

પ્રજાના પરાભવ પછી જ્યારે પ્રબળ પારતંત્ર્યની સાંતિશયમાં મોહનિદ્રા લેતી હતી ત્યારે દિલ્હીમાં સૌ પ્રથમ પ્રબલપણ સંસ્થા વાલ્મીકી કોમિટીને સ્થિતિ સહનત સામે બેઠેલા હાથે પહેલાં સરકાર બળવો જાગનાર દિલ્હી આ બાદ કાંતિકારીનો જન્મ ૧૮૮૫ની ૪થી નવેમ્બરે કુલાળા બિલ્હાના શિરદોષ ગામમાં આંક પ્રવિષ્ટિતને શ્રીચંત્ર કુલેશમાં થયેલો. આ બાદ જોઈ ત્રણ ધોરણ સુધી તે જ શિક્ષણ લઈ, ઇ. આઈ. પી. ફેલોશી ૧૦ ફેબ્રુઆના પગારે તે નોકરીએ ગયા, અને ત્યાંથી 'કોલેજના કારકુન લઈ કે રહ્યા પછી એમને ૧૮૯૫ના અરસામાં પનામાં 'ગિલ્ડરી ફાઇનાન્સ બ્રાફિસ' ની સરકારી નોકરીમાં ફિગર થયા.

સરકારી નોકરી ને પીકરવા છતાં તેમના અંતરમાં તો સ્વાતંત્ર્યની જવાબ પ્રવળવણી રહી હતી. પુનામાં ટેરરરે રેખાતા અત્યેબનનાં છપતા રેખારેકો કરવા પેઠાઈ પગતના બનાવોરોથી તેમની સ્વાતંત્ર્યપ્રજ્ઞાને વધુ સચિત થતા, વિત્તની બેની મેચેન રિથિતિમાં ૯. ૧૮૭૨માં બેંગ્લોર માલેની બિઝનેસ પહેલી માતાની અંતિમ મુલાકાત નોકરીના બળવને કારણે લઈ ન શકેલા પછી તેમના આઈ માટે પછુ રબ ન મળવાથી સુઝામી વિરજની તેમની વીરલ વધુ કમ થતા. પોતાની આ બાવના શોધમાં ફેલાવના તેમને પ્રભાવ ફેરી કાઢવા માંડી તથા આનુગાનુનાં માર્ગોમાં પ્રચાર કરવા માંડ્યા.

આમ રાજકીય સ્વાતંત્ર્ય મેળવવાની તેમની તમામ જ્યારે આકાર લઈ રહી હતી ત્યારે જ, ૧૮૭૧-૭૨માં મદારાષ્ટ્રમાં બનાવક ફાગળ પછીથી, લોકોની ઉદ્વિગ્ધિત ભૂજાને તે બધે ફેરવે અને જનતાના અકચર દુઃખો તેમ તેમનું અંતર કંઠી બેઠેલું. પોતાથી બની રહે તેટલી તનગતનપરવર્ધક મદદ તો કરી. પછુ તેમનાથી શુભાય જ આવી રહ્યામાં રિથિતિમાં તેમના અંતરની લેલના દેહ નિશ્ચય રૂપે તેમના મુખ માટે બહાર પડી : 'જો મારા કિલુરુવાવાથી બંધુઓ ! આ દુર્બલિ અર્થે પોતાના અધિય જેવોતા કલ્યાણ માટે કાંઈ આપો હતાં તેમ હું પણ મારો પ્રાણ તમારા કલ્યાણ માટે કાઢી આપીશ.' એવા લાખા નિર્ધાર સાથે તે પૂતા પાતા આબ્યા અને સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ માટે નિશ્ચિત માર્ગની યોજના આકાર લાવ્યા.

તે કાળે લોકોની સ્વાતંત્ર્ય-તમામ સમી થઈ હતી, બેઠું જ નહિ પણ સત્તાવનની આધારથી તથા પરબળ મળે એમને દેશના રથપેલો શાંતિ લોકોને ગમી ગઈ હતી એમનેલેના આચર્ય અને રાજ્ય સલાવવાની રાજકીય પણ શોધે અંજાઈ મૂવા હતા. મદારાષ્ટ્રમાં ન્યાયમૂર્તિ રાવડે અને સાર્વજનિકકક્ષા 'સાર્વજનિક તમા' દ્વારા સ્વદેશના પ્રચાર કરી એક પ્રબલ-ભવિષ્ય કાવે કરતા લતાપણ ફડકનું પ્રતિકારી હલક આ નાનકડા કાવેથી કેમ સેતા પાને ? સ્વરાજ્ય-પ્રાપ્તિ માટે તે સરકારને જ બળખડો જ આચર્યક છે એમ તેમને તો લાગ્યું, અને તે માટે મળજી કાંતિકારી સંઘકન બેઠું ફેરમાને નિશ્ચય કરોને તે કમસાદથી કામ લાગ્યું.

કાંતિનું શિક્ષણ આપના તેમણે મૂખ મળે રહે કર્યા. તેમણે પુ. વગેરેને તત્તવાર જ્ઞાતવતા, બેઠું કાઢતા તથા યોડેસવારી કરનાં સીબવવા માંડ્યા. દેશકાવળાના કલ્યાણી સુખાને તેમને વીજ્ઞાપ વળવા, પછુ રાજ્ય કાંતિ કરવા માટે બે વરુડી આચર્યક છે : માલુસો અને પેસા મનુષ્યબળ માટે શરદેના સુરિસિત ગમ્યમ મૂર્તવા લોકોને બદલે પુનાની આસપાસના આમદામિયાનો અબજ પણ કાઢ-

વક બદેસાવાળા 'રામોશી' લોકોની મદદ લેવાને નિશ્ચય કરી તે વાતવાર આસપાસનાં ગામકાંખામાં જઈ રામોશી લોકોને બોલેને વિકલ આમેલન માટે તેમને કરવા કહ્યા. આ મનુષ્યબળ લેવું કર્યા પછી પેસા મેળવવા માટે કાંતિકારીઓને રાજ્યમાં મજૂતો લઈ અને ધારને રહેતો લેવાનું તેમણે કહ્યું, અને ને માટે ૯. ૧૮૭૨ના ફેબ્રુઆરીમાં તેમણે પૂતા કાંતિનું અને મામદામિયાં બદે અને સહનત સામે ખુદશો 'બળવો' શરૂ કર્યો.

જ્યારે આદ્યમામી, વાઢે, નિળગામ એમ બેક પછી એક મામો 'પર કંઠેની નીડર અને નીનનિર પાંધે પડતી રાષ મળે, પારતંત્ર્યના કાલજપાળા આકાશમાં મૂકતા આ તેમની ચમકારાથી માલનિ-દ્રમાં પહેલાં દેશ સળવળી બેઠો મદારાષ્ટ્રમાં તો કંઠેનું નામ વાંચેને પહેલો અર્થ. સરકાર મોટી બીડી અને ચાંગી તરફથી લેવા માત્રી પણ કંઠેની રિગતભરી પ્રશનિ વજુઅટક સાથે જ હતી. બિલ્હો અને વગરને મામ પણ લેવાયા ખુદ પૂતા પર કંઠેની દુષ-લે અને છે બેટી પણ અંજક મોટી, અને બસવરે ને જ દિવને પુનાત વિલાયતના મહેલમાં મોટી આમ લાવવાથી તે સરકારના દોષમાં લેતી રવા. રામોશીની પાઠથી બળવો જાગનાર ફડક રેતે આ પ્રચાર માવળા લોકોની અદાવતી રવા પર કંઠેનાર રિથાઈ અદારાજના લેતા લોકોને ભખવા માંગે.

એમજ સરકારને દને કર લાગ્યો અને તેણે આકરા પાવા લેવા માંડ્યા. કંઠેને પડકી લાવવા માટે દલરો ફેપિયાનું દંભામ બદેર રહે અને એક મોટી સેના ગાંધે મેનર ઉડિયતને આ બળવો રાખી રહે એમજમામ આબે, કંઠેને પણ ને ગાંધે મામાં પચમાં લેવા રહે કર્યાં તેણે પોતાની મટીની એક બદેરનામું બહાર પાડીને ન વળવના મુંબાના અરબર સર રિથાઈ પચવનું માનુ લાવનારો બેઠું દંભામ આપવાનું બદેર કર્યું. મેનર ઉડિયત દેરો માણે મોટી સુસજ્જ પઠકો મોટાની રહેને પકડવા (અનુગાન ૫. ૧૧૨ મે)

પ્રવાસ ગિત,

તમારો ૨૪ મી જાન્યુઆરીના પત્રનો જવાબ આને લખી રહું છું. તમારા એ પત્રનો હવે તમારા ગિત ચાલે છે અને જાહેર હું આપું છું તે માટે કૃપા કરીને મને જાણ કરો. પણ તેનું કારણ એ છે કે મારા ગિત અંગ્રેજીમાં સંતોષકારક લખી શકે તેમ નથી. તે માટે તે બહુ દિવસો લાગે છે. હું તમને તેનાં દાર્દિક વંદન પહેલાં હું એકે હું પણ એકે જ લખા. સારી રીતે લખી શકતો નથી તે માટે બહુ દિવસો લાગે છે. પણ હું આશા રાખું છું કે તમે મારી કાંઈપણ અંગ્રેજી સમજી શકો, અને વિવિધ કંઈક હું મારી એ વૃદ્ધી તમે નબળી લેશો.

૧૯૪૭ની ૧૧ મી સપ્ટેમ્બરના મારા પત્ર સાથે અમારાં સામાન્ય સરનામા હિંમોલ્કલા પછી અમારા પત્રનો જવાબ મળવાની આશા અમે છોડી દીધી. આથી જ્યારે તમારો પત્ર આવ્યો ત્યારે અમને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. તમારા એ પત્ર મારે હું તમારા આશર માનું છું અને વચન આપું છું કે મારી સહિનિતી થઈ શકે બહાર નહિ દોષ ત્યાં સુધી આપણે વચ્ચે મેંથી સાચી રાખવા હું પ્રયત્ન કરીશ એક અસિયાવાસીની મુશ્કેલી સાથેની—એક હિંદીની એક સાથેની એ મેંથી છે અને તમારા પત્ર તરફ જઈને તે તમારા પ્રશ્નોના જવાબ આપું.

પ્રથમ તો હું મારા શિદ્ધાંત વિષે થોડુંક જણાવું, કે જેથી મેં મોહલેલા મારા દેશ દ્વારા તમને મારા સ્વાસ્થ્ય પરિચય ગણી રહે. હું એક ૨૫ વર્ષનો દેશી યુવાન છું. મારી જન્મદિન ૧૮૨ સેપ્ટેમ્બર ૧૮ છે તમારા ને મારા જન્મદિન પછી એક જ ને મારા ૨૦ છે પણ મેં મારા વેપારને અભ્યાસ પૂરો કરી નહિ છે ૧૯૪૨માં પ્રથમી કમિશનલ એક્ટીવિટીમાં હું તેનો સ્નાતક થયો. હાલ હું ૨૨૨૨માં હું અને સેકન્ડ લેક્ટરને હોદ્દા હાથે છે. આમાં દેશમાં પ્રત્યેક યુવાને એ વર્ષ લશ્કરમાં નોકરી કરવા જ નહિ એ અંગ્રેજી નિયમ છે. જ્યાં હું નોકરી કરવા સાથે અભ્યાસે યુનિવર્સિટીમાં કાયદાને અભ્યાસ પણ કરું છું. એ અભ્યાસ પૂરો થયે મને J.U.D. (Jurist Universitae Doctor)ની પદવી મળશે.

હવે હું તમને અહીંની શાળાઓના શિક્ષણક્રમ સમજાવું. ફોર્સ-૬૫માં જાણે અહીંની સામાન્ય-શાળામાં ગ્રાંડેન્જિયાદાદાજી યવાન હોય છે. ત્યાંનો પાંચ વર્ષનો અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી સિવિલ સાળાને ૪ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ હોય છે, અને તે પૂરી કર્યા બાદ પણ વર્ષનો વેપાર કે કાયદાની ગરીબી અભ્યાસક્રમ હોય છે. હવે જ્યારે સામાન્ય શિક્ષણ સાથે વિદ્યાર્થી શાળાનું શિક્ષણ ચાલુ રાખવું જોઈએ; અથવા તો સામાન્ય-શાળાનું શિક્ષણ પૂરું કર્યા પછી વિદ્યાર્થીને માધ્યમિક શાળાનું ૮ વર્ષનું શિક્ષણ લેવાનું હોય છે, અને અંતે તે સ્નાતક થાય છે. માધ્યમિક શાળામાં ધણી પ્રકારની હોય છે: (૧) બાયકેમ્પલ શાળા. અથવા હેલિન શાળા: જેમાં પૂણજી તરફજાન રાખવાનું હોય છે. અને એનું શિક્ષણ પૂરું થયા પછી Ph.D. ની પદવી મળે છે; (૨) રીઅલ-શાળા: જેમાં કલોચધધાનું વિજ્ઞાન જાણવાનું હોય છે; અને એનું અંતે Ing. Tech.ની પદવી મળે છે; (૩) રીઅલ-લિન-શાળા: જેમાં વેદક અથવા કાયદાનું શિક્ષણ લેવાને અંતે M. U. Dr.

અથવા Justice J.U. Dr.ની પદવી મળે છે. (૪) વેપારની શાળા: જેમાં ૪ વર્ષનો અભ્યાસ કર્યા પછી બીજા ૪ વર્ષ માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસનું હોય છે. અને તે પછી વેપારના કાર્યકર્તા શાળામાં જાણવાનું હોય છે. તેની પદવી: Comm. Ind.

અમારી હાઈસ્કૂલ (કોલેજ)નો અભ્યાસ-પણ સંકુચિત થઈ જાય છે. તેનો અભ્યાસ પૂરો કરતાં પણ આખામાં જાય. વર્ષ લાગે છે અને ફેરફારને તો ૧૦ કે તેથી વધુ વર્ષ પણ લાગે. પ તે તો ગરીબીમાં પૂરી કરવા પર આધાર રાખે છે. છેલ્લા ૧૬૫ સમયથી રાજકારણમાં જ જીવન બેલીત કરવા માગનારાઓ અને રાજકારણ માટેની પણ હાઈસ્કૂલ કાલેજમાં આવી છે.

ઉપરાંત, વિશિષ્ટ અભ્યાસ માટે અહીં આ સાળાઓ છે. શ્રી હરેસોમી શાળા, પોસ્ટલિન (મારી કામગીરી) શાળા, જિતકોરો શિક્ષકીયા માટે કળાશાળા વગેરે. આ સિવાય જીલ્લા કોર્ટની શાળા છે તે હું જણાવું નથી. પણ તમારી જાણ માટે એ વાત લખી આપા મુશ્કેલીમાં નવામાં નવી મળ્યાની અમારી પ્રાચીન આર યુનિવર્સિટીની રચના થયે આ વર્ષે ૬૦૦ વર્ષ પૂરાં થતાં હોવાનું તેનો એક મહોરસાત અમે જાણવામાં આવી છે. (તેનો રચના થઈ ૧૪૫૦ સદીમાં એક રાજા થઈ ગયો.) હું આશા રાખું છું કે ૨૫૨૫થી તમને અમારી શાળાઓ વિષે જાણે. ખ્યાલ આવી મને હશે યુવકો માટે અમારા દેશમાં ધણી મહત્વ છે. જેમાં વિદ્યાર્થીઓ પણ સંગઠન સાધવામાં આવે છે. આ સિવાય દરેક શાળામાં એ વિદ્યાર્થી-સમિતિ હોય છે, જેમાં વિદ્યાર્થીઓ પોતાના રાજકીય પક્ષ બળ સુધારક પ્રતિનિધિઓ મોકલે છે. જ્યાં ૮ વર્ષની કલામાં પ્રત્યેક યુવક કે યુવતી—વિદ્યાર્થીઓ મુશ્કેલી-અમારી પાસે નહિ પ્રતિનિધિઓની મુશ્કેલીમાં મત આપવાનો અધિકાર હોય છે અને ૨૪ વર્ષ બાદ કોઈ પણ બમ્બિ પોલીસ-સ્થા સહાયતા થી મુશ્કેલીમાં જાણી રહી શકે છે. આ ૧૭૨૫થી તેને લેશે કે અમારું જીવન તરફ લોકશાહીના સિદ્ધાંતો પર જ આવે છે.

હાલ અમારા દેશમાં નીચે પ્રમાણે રાજકીય પક્ષો છે: (૧) કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ, જે રહિયામાંના પક્ષ જેનો જ છે અને કોર્પોરેટ બાદ પક્ષને કંઈક મળે છે. આવે છે. (૨) એક સોસિયલિસ્ટ, (૩) સોસિયલ ડેમોક્રેટ અને (૪) પી પલ્સ ગિલિંગ, જેના સભ્યો મત ન વધુ બાક મૂકે છે. આ સિવાય બીજા કોઈ પક્ષો અમારે જ્યાં નથી અર્થ મુશ્કેલીમાં ૩૨ ટકા જગ્યાઓ હવે કરીને વિજેતા વસીને કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ સિવાય અમારા બીજા બધા જ પક્ષો લોકશાહી પ્રમાણે પતાવતા. કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ એક પોતાના જ છે જ તમે કહે છે, પણ તમે તો કોમ્યુનિસ્ટ વિષેના દુનિયાનો ખ્યાલ કલન જણાવે હશે. પણ એક કોમ્યુનિસ્ટ વિષે તમને ખબર નહિ હોય મેં મારા યાદનારી અમારી મામલે નહીં નવી મુશ્કેલીમાં આ પક્ષ પા ૮૫ મત હવે કરવાની ખાહેશ કરાવે છે. પણ હું કારણ છું તે અસાધ્ય હશે અને એ મુશ્કેલીમાં લોકશાહીને જ નિબંધ થશે. પણ અમારા દેશના રાજકીય જીવન વિષે હું તમને જુદા પત્રમાં લખીશ. કારણ કે કાલમાં તે સંપૂર્ણ ચિત્રનું બ્યાન આપવું અસાધ્ય છે જ્યાં મુશ્કેલીમાં અધિક કટોકટીની અમારા દેશ પર પડેલી અસર વિષે તમે પૂછો. પ્રશ્નોના જવાબ પણ હું તમને પાછળથી આપીશ અને હવે કે કામાં યોગસોવાકિયા વિષે કંઈક પ્રમાણે રહશે.

પહેલી મળી એલિઝાસિક તવારીખ ઈ. ૧૩૫૧ માં છે, જે વેસા સામે (Samo) નામના સંભવે પહેલું નામ્નું રચાયું. તવારીખી વેસા અને હેન્ડમેનના વચ્ચે અવધા રાજ થયા. સાંતિ બળથી રાખતા રાજ ઝેન્ટિફ ક્રેવેન્સેન્સાવે (St. Venceslaus) ઈ. ૧૨૮૫ માં જર્મનીને થઈને પંચબંધી કરતી પડતી. પણ ત્યાર બાદ એક રાજ્ય સ્વતંત્ર થઈ અને હેન્ડમેનના કાળ તે વેસાના રાજની સ્થાના બની પાંચ પણ ચાલી. જે આગ ઈ. ૧૬૧૨ સુધી નામ્નું પણ ત્યાર પછી દેસાક્રોહીઆને કારણે તે આમે આમાકે સ્વાતંત્ર્ય ગુમાવ્યું, તે પણ સદી સુધી. આમારા બીજા પહેલા રહેવાકિયા, માગ્યોઆ (Magyas) સાથે પચાવી પડ્યા હતા, એ રહેવાકિયા તથા ચેષ-બને વિજયના પહેલા વિજયુક પછી. ૧૬૬૮ થી ૧૮૮૫ થી ઔઠોદોગથી સ્વતંત્ર થયા, અને આમારા પહેલા પ્રમુખ ઈ. ૧૮૬૩ સુધી સર્વિસ (સેન્ટ) ગરિય "કુમાર"ના નવા આમાકે ગેસ્ટાની "બ્રમિન-વિશેષ" તરીકે આવી ગયું છે) આમારી પહેલી સુરકાર રચાવી. ૧૯૩૮ સુધી તે સ્વતંત્ર રાજકાર રહી પણ ત્યાર બાદ ઈ. ૧૯૪૮ અને કાન્સલાર ક્રોઈને કાણે આમે આમારી સ્વતંત્રતા ગુમાવી. જર્મનીએ આમારા દેશને કબજે કરીને આમે બીજી વિષયુક રાહી નીકળ્યું, તે કાળમાં આગ વેસા પર ને જે વીર્ય છે તે તે આમે પર. જર્મનીમાં આ આપાસાદો આગળ આમે તે વેસા સાથું જે આવી તે બંધતી થો. ૨૨૨૧. ઈ. ૧૯૩૮ થી ૧૯૪૫ ના તે કાળમાં દેસાવાકિયાને દેસાક્રોહીઆની મદદથી આમારાથી બહુ પારવામાં આવ્યું. જે એક અલગ દેશ તરીકે ગિરતરખોરી સામે સદયું હતું. આખરે ૧૯૪૫ થી સાથે આવી અને આમે ફરી સ્વતંત્ર બન્યા. હવે હમીશ આ આમે આ સ્વાતંત્ર્ય ટકાવી રાખીએ.

સાહેબ છે અને મળ્યા પ્રવાસીઓ તો તેને દુનિયાનું સુરતન શહેર કહે છે. તમને પ્રાચીન વિગિષ કેટલાકે પોદડીને આ વાત સમજાવવી બહેનર છે. પાંદેરનાં ન્યારીનવારે હું બેઠા કહેતા કે હું પ્રાચીનમાં આવું છું ત્યારે ત્યારે અને સાથેના પ્રાચીન કે 'કું', પેઠું સુવર્ણ-નગર ? 'ચેકી સુવર્ણ' નગરી પ્રાદી ?'

—22, Music, drawing, photography; (68) Khab-dubhai J. Naik, Limda Chawl, Po. Dhamdadhia, via Amalsad (Gujarat)—19, Stamps, music, autographs; (69) Kantilal R. Dhruva, C/o Messrs P. T. Manian, 41 Bhoiwada 2nd, Bombay—2—30, Spiritual science, stamps, coins; (70) Jagdishchandra M. Dza C/o Oza & Co, Subhash Road, Aligarh (U. P.)—20, Drawing, photography; languages; (71) Bhanuprasad Amratlal Parikhi, Three Streets, Umreth (B.R.)—16, Literature, games; (72) Mukundrai Somapiura, 'Mukund Niwas', Gorawadi, Palitana—19, Science, art; (73) Rasik D. Reshamwala C/o Prabhudas G. Reshamwala, Ranpur, Surat—20, Photography, stamps; (74) Laxman H. Solanki, Chaudhari Fali, Jamnagar (Kathiawar)—23, Music, photography, drawing; (75) Ramnik A. Shah C/o A. P. Shah, Bazar road, Wankaner (Kathiawar)—23, Wally-ball, novels; (76) Punamchand F. Gandhi C/o Navanilhal F. Gandhi, Navi Khadki, Mahudha, Dist. Kaira (B.R.)—16, Drawing, touring; (77) Dahyalal V. Patel, Vallabha Rd, Near Dadha Kuna, Gozaria (North Gujarat)—24, Music, travelling, reading; (78) Parshuram B. Amin Gokaldas Street, Vaso (Via Dadnad)—19, Cricket, photography, stamps; (79) Batuk Pandya C/o Karunashankar B. Pandya, 114 Vitthalbhai Patel Rd, Ranchhodas Kanji's Wadi, Ground floor, Bombay—4—16, Stamps, science, foreign languages, literature; (80) Vijayendra D. Patel, Vakil Block, Manekwadi, Bhavanagar (Kathiawar)—18, Science, films; (81) Shashikant Narottamdas Shah, 185 Bazar-gate Street, 2nd floor, Fort, Bombay—1—16, Photography, science, sports; (82) Krishnakant C. Dikshit C/o C. M. Dikshit, Nani Brahm pol, Peeth, Van Anand, Gujarat—18, Cricket, swimming, cycling; (83) Ashabhai Patel, 11, Jalan Tunku Hassan, Seremban, via Singapore (Malaya)—24, Stamps, magazines, pictures; (84) Narendra N. Shethia, Dinesh Bhavan, 323F, Vincent Rd Matunga, Bombay—10—13, Stamps, photography; (85) Jitendra Chhabgnal Desai, Chhawal Street, Sagarampur, Surat—16, Stamps, coins, photography, sports; (86) Rasiklal Amratlal Shah, Wadia pole, Wadi, Baroda—21, Drawing; (87) Dharmadas Paramam C/o N.K. Tijoriwala, Khetwadi, Main Rd, Bombay—4—18, Photography, stamps, sports; (88) Pravinkumar Shah, C/o Chaturtal C. Shah, Jeweller, Near Juni Mandai, Cambay (B.R.C.)—20, Stamps, autographs, photographs; (89) Nagin Avalani, 150 Tankiwala Building, R. N. 13, Patel Road, Bombay—12—18, Stamps, photography; (90) Vinay G. Shah C/o G. P. Shah, Zampa Street, Wankaner (Kathiawar)—17, Stamps, football. (Please mention "Kumar" monthly from Ahmedabad India while writ-

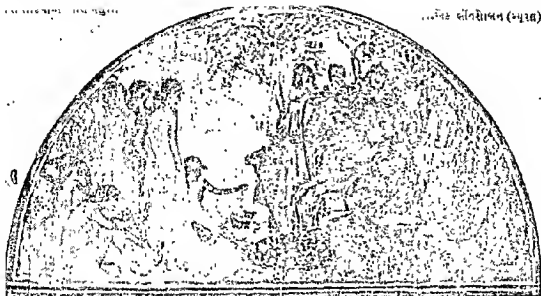
બેકોસ્લોવાકિયાનાં સરનામાં

દરેક સરનામાને કેડે Czechoslovakia થેરીની થેડી.

(1) Alena Jaros, Konevova 1886, Prague XI—Girl, 13; (2) Stanislav Tajal, Hotel Jezek Blansko—Boy, 18, Scouting; (3) Vladimir Vjoral, Prague—Ruzyně 84, Near Aerodrome—Boy, 21, All aspects Indian life; (4) Lubomir Krozik; Post. Vso, Konec 470 U Prostejova—Boy, 21, Economics, Politics, music; (5) Alexander Sprinzel; 800 Tesla, Praha XIII—Boy, 19, Art, religion, Science; (6) Ruzena Spicha Usti Nadlabem Strekov 1, Kopernikova U 212—Girl, 21, Literature, art, music, politics; (7) Bozena Stechova; Radlicka 32, Prague XVI—Girl, 16, Painting, Literature, Sports; (8) Alena Klemrova, Radlicka 53, Prague XVI—Girl, 16, Painting, literature, sports; (9) Lubos Rehaček; Usezd 19, Prague XII—Boy, 18, All aspects of life, youth movement; (10) Josef Fik Studenska 10, Prague XIX—Boy, 22, Indian customs, political movements; (11) Radko Kouba; Nerodova 62+23, Decin—Boy, 18, Architecture, politics; (12) Vaclav Jehlicka; Ostruzinova 2316, Praha-Zabehlice—Boy, 22, Radio Experiments, geography, chemistry; (13) Frantisek Bouska; Pardubice-Nemosice 50—Man, 26, Geography, travel, sports; (14) Jaroslav Tobit Liben Rokycanova 1357, Prague—Man, 27, Politics, sociology, literature, post-stamps and cards; (15) Jolana Nerodova; 615, Hornomecholupska Street, 1st floor By Prague—Boy, 18, Theatre, books, flying; (16) Jaroslava Markova; Nam Generala Janina 2, Prague XIX—Girl, 18, Art, Literature; (17) Igor Sapelet; Sugar Refinery, Louny—Man, 22, Indian life, Penfriendship; (18) Jiri Vandas, Pilbram V. 17—Man, 21, Literature, Economics; (19) Asti Rvenna Bilovec; ul. gen. Jermerka 2—Girl, 19, Literature, photography, stamps; (20) Jiri Beccar; Vojteska 11, Prague II—Man, 21, Music, science, Indian life; (21) Johana Hribkova; Pod Sibernym 476, Rynice—Girl, 18; Literature, stamps. (ફોટોગ્રાફી અને પત્રિકા)

પરદેશના એક તથા પત્રગ્રાહક

બેંગલોરની એક કાઈને આભારી પર પત્ર આવ્યો છે. તેમાં કે-મણે દિશાંશી કેડેલાં પત્રગ્રાહકોને મેળવી આપવાની વિનંતી કરી છે. તે લખે છે, 'તમારા દેશના કોઈ પત્રગ્રાહક સાથે જે આપ મને સંપર્ક સ્થાપી આપશે તે હું આપનો આભારી થઈશ. મારી ઉંમર 15 વર્ષની છે અને હૃદયની થેરી અસંતોષી રાજાનાં પુત્ર બહુ મુંઝવેદી (Medicine) નો અભ્યાસ કરી પરદેશી દેશ છોડી જીવવામાં રસ ધરાવતા કોઈ કાઈ અગર ભદેન મારી સાથે પત્રવ્યવહાર માટે તેમ મને થોડો આનંદ થશે.' તે બાઈનું પત્ર નામ તથા સરનામું: Derek Victor Le More, 23 B Lavencaston Place, Kensington, London, W-8, England.

વિશાદે પડેલા એક યુનંદા પારસી ચિત્રકાર અને રાયલ ઍકેડેમીશ્યન થનાર સૌપહેલા હિંદી મૂર્તિમ સુસ્તમ દાદાભાઈ સિયોદિયા

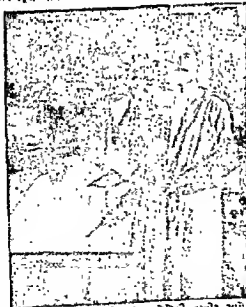
Uસ્તી કોય નાની હોવા છતાં તેમાં એવું અગ્રીર છે કે તે છપ્પનમાં લગભગ સર્વ કોયોમાં નાપોત્યા નરસીનેને પાલી મળી છે. મવાન વ્યાપારીઓ, રાજકારીઓ, દાંતીઓ, નવેલા, પ્રવાસી, સાહિત્યકારો કે મધ્યકારીઓમાં કોય ને કોય સ્ત્રી આમળ આપ્યા ન હશે. મુંબાઈની બંદોબસ્તારી ને ધરમા-એ કેમિનો મેડિા કાળે છે અને તે મુજબસતના લગવતની તરીકે શતને શોભા આપે છે. ક્યાના કોયમાં સાર બગાયેલ છછ-એ કીશી સખાવત કરી શકે છે. એ. રૂપે જીવ આઈને નરમ

થો ત્યાર પછી ધણી પારસી નેર ક્યામાં પળુ કીમી પ્રવીણતા થી શકયા છે. રેવ, ચેસ્તનછ નછ આને રાઈગ પીકવાગાન ક્તો ચરંકેલ તર ધરકરો વદીરે ડીગા મસકર છે પરંતુ એગની પછીની દરોજના એક વરણ આસાવત પારસીએ ક્યામાં રાથી પળુ આપેકરુર હતું અને કારકિર્દી મુંબાઈમાં નરારિસી ૫ આપી મુકાઈ ગયે તે ગોધ નરૂરી છે.

મૂર્તિમ સુસ્તમ સિયોદિયાએ એક વિરૂપર ક્યાકાર દતા. નેમના-ક્યાની અનળ પૂન અને અંકિ તેમને એ મુંબાઈમાં ગાય ચા-ને આમય મળ્યાં હોત તેા ડીમાં ચિત્રકલાનું કોઈ નવું ન પુ લખાયું હોત. પરંતુ સાંસ-પ્રમાણે સરનાની ગોસ્તીઓમાં

આવેલા દવાકારોને આખાનથી સાદસપી પ્રવીણતા પામેલા મુવાનની શક્તિ ને પ્રતિભાની ઉર્ધ્વામતી હતી. અને તેને આમય વધવામાં તડનરૂપ પ્રવત્તો થતાં તેણે મયમ આતે પાતાનો ગિપાસ કાંદમયા ન સાખ્યો ને હિંદ તેના પ્રસાદથી વેશિત રહ્યું.

ઈ. ૧૮૮૨માં મુંબાઈમાં ન અંગનો નમ થયો હતો. એમના પિયા દાદાભાઈ સિયોદિયા બદેશમછ છઠ્ઠામને ત્યા મરભારી હતા બાબર કરતમછને નિશામે નેસાકપા, ત્યા મહેતાછ તેમને 'ક ખ' પ્રુટયા આપે તો ત કપાર ન મુલતો ને આજમા તેના મેવા ન વગાડા કરી બતાવતા. આમ તેણે તેની આખ અને દાંતની શક્તિનો પરમા વધપળમાં ન બતાવ્યો હતો.

દવાકાર સિયોદિયા: એગની આલેખી દરશી સાથે

કપાસા ધારકમાં મુલા ત્યા પળુ નેમનો નાદવાલુ રહ્યો. લેચનમાં રેશ ન પો ત્યારે રેલેલા કે માપકીમાં મારતરનાં અને નિશાનિયાનાં મારાં કે ચલિતચલિત કરતા અને પકારાઈ બતાવેની બદારકીમરદેવું પકારી

મુંબાઈની અભ્યાસપૂર્વક દરેકે બરડા નપ દાકીમીમાં તે કામય થય અને ત્યાં કોયમાં પૂળ આમય રતી ને વખતની કાંઈકની પ્રણે મેક-ની તરીકા નેમનું પાસ કરી. એ માના કાળમાં પળુ તેમને રહ્યા પ્રીર ક્યાકારોની કિમીની આન-કલનકીકા કાંદેલી. એમના પિત્રને ને ગિવસામ ક્રે એ કિલકન અમઈ નહોતું. પરંતુ માત તરશી કનેમન મળઈ પળુ નેમની કિશી વધમાં ન

કેતમ સિંચાદિયા વિ-
દ્યાથી દના ત્યારે.
કાળી બાલુ મધાલે :
મ.મ.ચિત્રો માટે ગ્રંથા-
ને પુગમટોનો અવધારુ;
નીચે : મધચિત્રો માટે
માનવ પોત્રોનો અવધાર-
સ. (સૌમ્ય-કર્માળી)

કેટલીક સારીસારી સ્ત્રીઓ માટે તેમજ સ્ત્રી-
તરીતે પણ હરી અને વર્તમાનપરોમાં તેમજ
આરે પ્રસારા પણ મદ. પરંતુ તેમના સ્વભાવમાં
આકાશપણ હતું, તેથી બધી વખત જ્ઞાની કમ
ચિત્રમુદો પોતાનો આગ્રહ આજ રાખીને પોતાના
સામાન્ય ભાવરોની ગરજ માફક કામ તે કી
કરતા નહિ. યાજ્ઞીવાર ધરાક ઇલિયાં મુખરો
ફેરકાર કરવા કદે ત્યારે એ સહન કરી શાતા નહિ
અને કદી દેતા કે 'હવે આમનું કંઈ નહિ થઈ દો
નેહમાં તે પેલા પાછા ભાઈનચી.'

તરીતે જ્ઞાનામાં તે એમજે બદખર નર-
સાંચીક પ્રથા કાપનની દરી અને માણ કુદિયાદિ
પ્રાચીને બદલે કાવચ પ્રધાન કરતા હતા તેમજ
જિજ્ઞાસા ફેરોઆદો વરણી એ વાતની ખાતરી થઈ
છે. એમજે કહેલું મો. પાસરી પાળાનું પોંદે (એ
અંકનું મુખચિત્ર) તેમની જ્ઞાનો વલુષ્ટ નમૂનો કે
અને દાસ તે તેમનાં કલાકાર સુધુની કુખરો

નિતા એવિસત પામ્યા. તેમજે જ્ઞાના શિક્ષણ માટે વિસાવત બધા
નિશ્ચય કર્યો પણ તે પહેલાં સર એ. એ. સુદ્ધ ઔચ આદર્શો તલુવર્ષ
પ્રાથમિક તાલીમ લીધી. એમને કાઈ શિક્ષક બતાવે તે અમર નહિ.
પોતે એ કી છે તે ખરું જોવા દર વિશ્વાસ દોષાથી જ એમ બનવું.

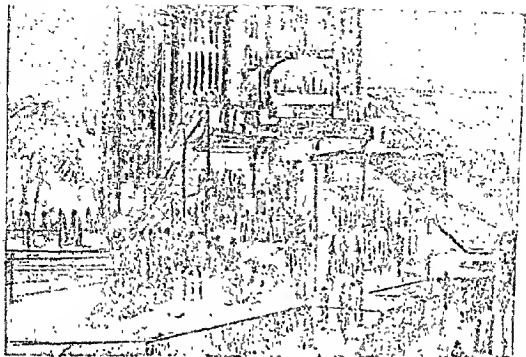
આમ, જ્ઞાનો નાદતથા પ્રગતિ પીચેપીચે આગળ વધવાં બને તે
પોતાનાં જ સાધન ને સાદસથી વિસાવત તથા અને સ્વર્ગી સંવત
અંકોગ્રીમાં કામજ થયા. એ શાહી જ્ઞાસાગામાં કામજ વનાર તે
પહેલાં જ દિલી હતા. સ્વાનાને કમ વિશ્વાસના ખર્ચ માટે તેમજે
કાઈ પાસે રોકાવસિય પણ માગી નહિ. તેથી ખર્ચમાં યાજ્ઞી કરકસર
કરવી પડતી. હાથે રસોઈ કરવી, હાથે કપડાં ધોવાં, એમ બધી
રીતે સંચાલ કરી માત્ર આદાર શિનિયમાં તે પોતાનું પકે કરતા. એ
પરથી એમની આજ્ઞાસની પ્રમત અને શરાતન સામન્ય છે.

અંકોગ્રીમાં પાંચ વર્ષનો કાસ પૂરા હતી. અગતી કારકિર્દી સાથે
સૌચ અંકોગ્રીસનબની તે દિવ્દાઓના ત્યારે એમને માસાદતી કે
પ્રત પોતાની બારે કર કરશે ને જ્ઞાનાં કિંમત દોષાઅજરો, તથા
તે દોષા રેશમાં પોતે ચિત્રજાની કવતિ કરી શકે. તેમજે ચદ-
સ્વામગ સા ક્યાં અને પોતાનો દરદિયા કાદી કમકામ સાર ક્યું.

સાસાસના જનભમાં છે. સંવત્ર એની ખૂબ તારીખ થઈ છે.

વચ્ચે તેમને મુલાકામાં પ્રિન્સિપલ ઇન્ચ કોઈકામને વર્ષક
પ્રિન્સિપલને દોરી આપવા હતું; પણ તેમના પોતાની સામાન
નકા તરીકે જ રહેવાની છે એમ સમજાતા હતા તેથી ના પાડી દીધી

દિશમાં કાઈ કર જુઝવું નથી એવી કાજની ચર્ચા તેમજે કાંઈ
બદલેવાનિશ્ચય કર્યો તેમને એટલા બધાં નિર્દેશ મળ્યાં પોતાના
કેટલાંક સારાં ચિત્રો અને આયેષાનો પોતાને હાથે જ નાસ કો
તે ચોટે બાંધે કુટુંબી બ્રત્ર મોજેશરી ખાતે એક એકાંત નેહકા
જ રહેતા. એમનાં યુવી અકાદિવામાં કાંકાર તેમને મળ્યા અમ
એક વખતે તેમજે બંધસા ખાલી એક પૂણ્ય કે 'ચિત્રો ક્યાં મળ્યું'
ત્યારે તેમજે પોતાની નિસામા અગ્નિની કદુ કે 'હરે તો છે તેમને
નાસ કરીશ' આ પરથી કુખરોન વર્ષાંકવાં બમાં ચિત્રો પાલે,
ત્યાંક વર્ષાંક બાળમાં; નહિ તો તેમ પણ એ જ દાસ થાતાં અદોતી
નિશ્ચી આસી બનતાં તે ચોથી વખત વર્ષાંક થયા અને આખો
રદયાં આજરદ ૧૯૪૧ તારાં દિવસો એ એકકાવાં, મુદામકો,
અનેક કલાકાર પ્રભુની મોદમાં આમજ લેવા પહેલો થયો.

શીને-ફિલ્મ ગાર્ડ (ચિત્રસંચાલન : પેનિસલ્ડ સોય
બ્રાજ્ઞો અને નિસર્ગેશ્વરિયાનાં અભ્યાસચિત્રો)

(કલાકાર કિરોદિયાની સોય બ્રાજ્ઞોથી)
(કલાકાર કેસરજી દાદાભાઈ (સિરોદિયાની સોય-બ્રાજ્ઞોથી)

માધુકરી

પ્રથમ અગ્નિની અંશુકી વડે
પ્રથમ મૃદી લીધું પ્રાણપુણ્ય તે
વર જોવી વિચ્છિન્ન સ્વર્ગના
ન પદે અગ્નિથી જાણું શુદ્ધ કે
(સંસ્કૃતિ)
—કગાદાર ગેપી

સર મહારાજસિંહ-મુંબઈ પ્રાંતના પદેસર હિંદી ગવર્નર

સવા રોડ વર્ષની શિદિશ કારકિર્દીનો મોસા મવનંદોની અખંડ પરંપરા પત્ની મુબાઈ જેવા મહાત્મના પ્રાંતના પ્રથમ હિંદી ગવર્નર ગિજાવાનું ઉચ્ચ જ્ઞાન મેળવનાર સર મહારાજસિંહ હિંદના કોઈ તેજસ્વી સપ્તોર્ગના એક છે. આજથી ચાર દશક પ્રદેશથી રાજ કરીને આજ સુધીમાં કોટલાં વિવિધ અને મહત્વનાં સરકારી મેદાં પર તેમણે સફળ કામગીરી બજાવી છે કે શાસ્ત્રકાળના વિવિધ અધ્યાપિયોને તેમના કોટલાં જ્ઞાન અને અનુભવ માટે જ પીછા ઠોક બંધીને હશે. આવા જ્ઞાનક અનુભવ ઉપરાંત તેમની તેજઃ શીખનાસપરશવશ્યતા તથા કુશળ જીજિતાતા ખુબ જાણીતાં છે.

ઈ ૧૮૫૬માં મુબાઈપ્રાંતના એક સ્નેહકરસભ્ય ગર્ભેશીગત કુટુંબમાં સર મહારાજસિંહના જન્મ થયો. પિતાના ચાર પુત્રોમાં તે બીજા પુત્ર હતા. ૧૫વયથી પોતી નબીરની મલિકી ક્ષરવતા તેમના પિતા સર દરનામસિંહ પેલાના શિક્ષક ક્ષેત્રજવાય મેસરજના સહયોગથી શિક્ષિત થઈને સ્વીકાર કરેલા અને તે અભ્યાસમાં જ પુરો સમય લગા કરેલાં. ઈ ૧૮૭૩માં મિસનરી મોટા બાઇ સ્કાલ રજીસ્ટ્રેશન મુલ્ય પાઠ્યા ત્યારે ૧૮૮૨માં અગર સર દરનામસિંહને 'સાલ'ના હકમાન આપેલા.

જોવાના પુત્રને પશ્ચિમની પદ્ધતિનું વ્યવસ્થિત શિક્ષણ મળે એ દેવથી સર દરનામસિંહને સર્વ પુત્રો તથા પુત્રીને તમામજાળી જ અગ્રજ અજુવા મેસરી આપેલાં. ત્યાં તેમના પર દેખરેખ રાખવા તથા તેમને શોધ્ય શાસનદર્શન કરવા અંગેજી ગિરામીની આજ્ઞામાં

આવેલા, જેમાં ખુવિરન પ્રમુખા નિયમબદ્ધ પાતાવરજમાં તેમને ઉછેરવા કામ્યા એક સાલના પુત્ર હોવા છતાં તે કુવિરણથી બાળકોને ત્યાં તરફ સાડું અને અંધકાંત જીવન જીવીને કાંઈ ચડતું વાંકિડ દેવળ ૨૫૦ પાસ-૨ પર જ દેખેને નિજાવવાનું હતું. રાતના રિવસમાં પરદેશની સહેલવાદને બદલે તેમને પેલા ગિરામી પાઠકોનાં પરમાં આત્મોત્થાનના કડક પાઠો રીજવા પડતા. આ રીતે જ્યાં ૧૧ વર્ષ સુધી દેશના વિખ્યાત નિપાણકમાં શિક્ષણ લઈ બેરેટરની પદવી મેળવી ૨૨ વર્ષની વયે જ્યારે કે હિંદ પાઠા ક્યાં ત્યારે ઉચ્ચ પ્રકારના શૈક્ષણિક દરજ્જા સાથે સાદા આદર્શ જીવનવાળો પળ જીવનામાં તેમણે રવારો રાખ્યા.

હિંદ આવતા જ સરકારે તેમને મુખ્ય પ્રાંતમાં સિવિલિયન નીજવા. હિંદ સરકારની રાજધાની સહકામાં દબી તે કાળે તેમને હિંદ સરકારના શિક્ષણખાતાના કેમ્પની નીચનામાં

સાંતમાસના ૧૫મી (૨૮)
દેવચંદ્રી

આ અનુભવ વખતે આજ્ઞાપ્રતિપરમાં પેસી નિર્મલક મને વિચરતું દેખાતું આપણું આ સુપરશિષ્ટ પેળી 'દેવચંદ્રી', 'દેવલી' કે 'શાંતીદેવ'ને તોષી યોગદાવ છે. સર્વોંધિ પેસી કાળો રંધ, પીડા મુજબ રંધની, પેંડી-પા મુંઝવે તોયેની બાલુ લાલ રંગનું કોણ, કોટલી વખતે જ દેખાતો પાંખમો સફેદ પટ્ટો અને પાતળી સફેદ સુકુમાર વાંચઃ એ તેનો નર પેળીમાં કશોયો મલકા તેો મુંઝવે કુમાડિયા રંધની જ દોમ છે.

પણ તેની કિશોરતા તો કોઈ મલક મુબાઈમાં મુઠા પેટે દબેસી પેંડી અજક બેળી રાખવાની રેળ. નીંણે આકાશ રેવંકરી તો વનિયો રીંધી રહેતો ને પેંડી આમથી તેમકરતાં ને જોઈતાં વારંવાર કાંઈનીયો કાપ છે. તેમાં 'યે રાઈ' હરીંગો 'સામનો' કરવાનો દેવ ત્યારે તોડે છે માથે મળી જાય છે. ઉપરજના અજકાંસ વખતે જ આ સુકુમાર પેળી પેળીઓમાં સંગીતસાધાર મળ્યાંતો કોરવેસોંધી વંશમાં જ મેળું છે. તેની ગિરામીની જ્ઞાનપ્રિયતાને કારણે 'હિંદના સાંજિન'નું મહાશીખરું કલનામ તે પામ્યું છે. તેનું સીળી સીસોડીવાળું, પીંપું, નિવિધનાં બાળું ક્ષેત્રમુર માન ફોના સંપનનકારે તો ખૂબ આકર્ષક અને આકર્ષક લાગે છે.

નરખ મુકામજ કોડા, દેવળ આદિ નેત્ર નેરો નોમક, તોમાં ધે તેને કાંઈનાં કોડાંનું આપવા દોઢાંધી પળુઅંતે તે નેપદના રાડડા પામે આવારનાર નોમકમાં આવે છે.

કાળાની શરૂઆત એ તેરો સંવત્સર કાળ. પાનજાટમાં આ કાળમાં તેનું આપ-કદમાં નાખવા કરતાંદબી ચોંકે છે, બીંદની બેળિયામાં મડિલા જેવા મોંઘા નાંધી તેમજ તાપનીય રંધની ઇદવામાં સદે નીચેનાં પડના સંકેદ રંધનાં નેવ દડાં તે મુકે છે. 'વળેવરના' જેવ પાછી સેવાદિ

આભ્યાસ, પણ પોતાના પ્રશ્નસિદ્ધિ જીવનનો યોરો આમ તેમજે
યુક્ત પ્રાંતમાં જીવનની કરેલો, ઈ. ૧૯૩૫ માં નવા કાયદા અનુસાર
ન્યારે ગવર્નરની કારોબારીમાં હિંદી માણસો નિમણાવા ત્યારે સર
મહારાજસિંહે યુક્તપ્રાંતમાં શુદ્ધબાલો ગૌની નીચલામાં આવ્યા.
તે હોદ્દાનાં જે વર્ષે દરમ્યાન તેમણે અનેક મદદરતો કર્યાં કરેલાં,
જ્યાંબહારીકાર્યાં કર્યાં કુલબાધી પાર માંવાની તેમની સક્તિ
મેઈ તેમને ત્યાર પછી ધણું મદદરતો પદ મળ્યા લાખ્યાં. એકપુર
રાજ્યના તે હીવાન નિગામિલા અને કારોબારીના પણ યોરો કાળ તે
હીવાન લતા. લખની વિશિષ્ટતાઓ તે કમપુલિયે પણ લતા.
ત્યાર બાદ સરકારે તેમને ધોરિયસ ને સિદ્ધિ આવાનાવાલિદીઓની
રિયલિતો અભ્યાસ કરીને એક વિસ્તૃત અહેવાલ તૈયાર કરવા મોક-
લેલા, એ કામ તેમણે કાળજીથી પાર પાડ્યું હતું.

પણ એમની મદદરતો કાળગીરી તો રાસિયુ આક્રમિ આતેના
હિંદના એલેન્ડ નમરત તરીકેની હતી ૧૯૩૬ થી ૩૫ના એ કાળ
દરમ્યાન તેમને ત્યાંના રંગમેઈના સારા એવા પરિચય મળ્યા અને
હિંદીઓની હાડગારીઓ દૂર કરવા તેમણે સહાયક પ્રયત્નો કરેલા.
ઈ ૧૯૪૬ માં સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘમાં હિંદ તરફી એ પ્રતિનિધિ-
ગંધ સાક્ષાત્તમાં આવેલું તેમાં તેમની રાજપ્રત્યક્ષની જીડી સમજને
કાણે મહારાજસિંહેના સમાવેશ કરવામાં આવેલો.

તેમણે આઈર્લેન્ડમાં પાકડ લખી ધીમે ધીમે કામ માણતે લા-
વતો. હોય તેથી બહુકપનાળી-અનુકુલ (Ventrioloquist)ની
કળા લખે છે. યુનેવી સહાયની સમિતિના સભ્યો આમજ એકમેટો
દિવસે સામે રાખી તેની પાસે આ કળાવડે વિવિધ વક્તાઓના
બાધણની નકલ કરી બતાવીને તેમને ખુશ કરી લતા. યુનેવી આ
દબળી માણને ન્યૂયોર્કના હામાનગીટા કી પ્રસિદ્ધ આવી હતી.

તેમણે આહાર્યવહારમાં પણ કામગીરી અને નિવૃત્તિની ઓ
આપણ પ્રાંતના ગવર્નરનિમણાતે જેતે પહેલે જ ધડાકે ન્યારે તેમણે
નહેરુ કુટુંબે હુદયે નવનરેન્ડ હાડસમાં ફાટ્યું એક બુદ્ધ પણ નહિ
વપરાય ત્યારે આજ સુધીની આ રૂઢ પ્રથા એકદમ બદલ કરવા માટે
પણને આઈર્લેન્ડમાં કામેલો મહારાજસિંહ પોતે જ તો યુ. બી.
બીડી તમાકને પણ અલતા નથી તેમણે લખે પળુ ધણી યોડી રતે-
જ રવર્ની ગમરે કરેલા. લખનીની એલેન્ડમાં ફક્કડી તરીકે કામ
કરતા કીમીની શુભળની માવા કાસ સાથે પ્રેમ થતા તેમની સાથે તે
લખની એલેન્ડમાં દેડી મહારાજસિંહ પણ અલતા હોઈ સંગીત ને
સામજીકોવાના ખાસ રોગીની ઉ સર મહારાજસિંહ Y.M.C.A.
ની હિંદની કારોબારીની સમિતિના પ્રમુખ ઉ ન્યારે લેઈ મહારાજસિંહ
Y.W.C.A. ની કારોબારીના પ્રમુખ તરીકે કામ કરે છે

ફક્કડી ધોરિયર થઈ આવવા છતાં તેમણે તમા વરસ સુધી
નબીલાત કરી જ નહોતી અને વર્ષે જ તેમણે પહેલો કેસ હાથમાં
લીધો. રાજોતના તે ધણી રોગીની છે. આજે ૬૬ વર્ષની વયે પણ
દેનિય, ફૂલોવા, યોરેઅચારી અને સિંકાને તેમને સહ લખે છે.
તે તેમણે છે. રાજકાળની સાથેસાથે તે સફાકાર તમા પ્રાચિંક ઇતિ
હાસના હાંસ અભ્યાસી છે. પોતે યુક્ત બ્રિટીશ હોઈ નિયમિતીને
દેવળમાં જનારા છે. કાર્યમાં તે ઝડપથી નિર્ણય કરનાર અને વચ-
વહારોમાં ધણાફક્કડ છે. તેમના કુટુંબમાં જીલે માણસો પણ ધણા
અત્યવાના હોવા પર છે તેમના અહેતે રાજકીયી અનુદેશ તો
આપણી દેશીય સરકારમાં આરોગ્યપ્રધાન છે. તેમના એક લાઈ
ફૂનર ફૂલોવસિંહ પણ વરદેશઆતના કાયદાના સલાહકાર છે. સર
મહારાજસિંહેને પણ બાળકો છે-એ પુત્રો ને એક પુત્રી.

આવા રાજપ્રત્યક્ષના કીડા અનુક્રમ અવધા નં. ૧૭,
૩૫૪ રાજપ્રત્યક્ષ મુંબાઈ. પ્રાંતને વખતે હિંદી ગવર્નર તરીકે
તે મુંબાઈ પ્રાંતને સહકામ અધુણ (એડીટીંગ-ર) રાજો

સરકારે

વર્ષે કુટુંબ કીમી પછી કીમી કુટુંબ પછી પર અત્યવા-
ર છે અને તે પ્રાણીઓના શરીરના કસનું રોગાણુ કરે છે એ
રીતે શરીરમાંથી થતા રોગાણુના ઉપારો પણ કુટુંબે થોડા રાખ
છે. આ કુટુંબના ઉપયોગ માટે કરી. કાંસા, કાંડ, નાંચી, કાં
સાચણ, સંકરેડી, વરખણ, ચોરસકાળાઈ, શેવર વગેરે અનેક વધા-
નો રસકાર થોડા થોડા કરી છે. આ કુટુંબના ઉપયોગથી શેવરે
અઠગ્રવ મુદ્દ શરીરના કોળા થતા રસકાસને બાંધેલા નથી રહે
એનું એક ફળ તે સોરેડેડી. તેનું આ બાળ તો મુવેક કસ
થમાં પહેલું, સરકુટમાં પદશન ને મધુપાકા, ગારીમાં ખાનુ
કાકડી, સાકરનાશી, હિંદીમાં ખરખુલ, આપુલ, રોગાણુ અને મુદ્દ
એવું તેના નામે છે. જુલનાશીમાં ખાનુજીને અવગ્રસ વધુ મુદ્દ
થયા છે. અને રાહ સાકર અગર ખાડ એવા થોડા હોવાથી સે
સરકારે નામ મળ્યું. પદશન એટલે છે હાથપાણી પણ આ કા
કા હશે તે એક વિચારણીય પ્રકાર છે. કાંસા રોગવરના માંમે
તે હોઈ રહે. આ ઉપરાંત અપાકાસ બાંને પદશન/અપાકાસ ના
હોય. અપાકાસમાં કાંસા રોગે તે જોડા નાગથી પણ બાળકાર છે.

આ કુટુંબ તરબુજનું સમકાલીન અને તેના જ વંશનું છે તેની
તળેડીમાં બારે માસ થાય છે, પણ કુટુંબમાં વખતે થાય છે કે
ચોસમાંમાં લડકો આકરો. પડરાથી ખડખડાં સારા પછી રહે કે
લાડાંની જીવનમાં મૂળ અંદર જીવે ત્યાં સુધી લેવાને માણીમાં રો
છે. તેને ખાતર બહુ મેળવે પૂડીની અને વજ મહિનામાં ભિંદે છે.
ખડખડાં તૈયાર થયાં પૂડી તેને રેતીમાં લાખ્યાં હોય તો તેમાં મિશ્ર
વધારેલાવે છે. મૂળ આમજ ને ખડખડાં થાય છે તેમાં પિત્તાત્મક
આવતી હોવાથી બારપોથ ખડખડાં થાય કોરલે લેવાને લખી
છેડા કાપી નાખવામાં આવે છે. લેલા ઉપર ને મળ્યું ખડખડાં
દે તે તેમાં મિંકાડા રહેતી નથી અને તેનું કદ પણ મેલું પૂડું નહીં
સરકારેડીમાં બિચાં જુદી જ રહેલાં હોવાથી તે સહેલાઈથી કી
નાખી સમાય છે. તેના ગર્ભને કુટો ને 'પલ્લે' કહેવ ન છે તે એ
મિદામ તરીકે રહેતી સાથે ખાંડ મેળવી ખાવામાં આવે છે.

તરબુજ અને સરકારેડી બન્નેની સરખામણીમાં કીમીમાંમાં
વજ્ય કમજ ગણાય છે. વર્ષે વસ્તુતઃ સરકારેડી જ કામ છે તાલ
તે રિખપ, મધુર, પાઝળી શીતળ, તીથ વધારનાર ને વિન લાવ
છે. વળી તે કોળાને શુદ્ધ કરનાર મૂલક, બળ આપનાર ને બારે છે તેથી
તેના અદિસેવનથી તે ઉકરખાણુ, તમા ગરોડા કરે છે બાડી સમરો
રક્તપિત કરવાવાળા, મૂલક ને આપક છે સરકારેડીમાં બર
પૂરી. અને અગ્નિ તરબો, જ્યારે તરબુજમાં અગ્નિ તરબુજી સર
કારેડી બારે હોવાથી વૃદ્ધ પ્રમુખમાં ખાવાની સંભાળ રાખતીને
તે મુદ્દ, રેવક, બાળુપાકા, પિત્તાત્મક અને કફકાર છે.

સરકારેડી શરીરની અંદર જીવ શીતળતા આપે છે. તેમાંમાં
પથે કરતાં વૃદ્ધીને કામ બળલે હોવાથી તે બળ પણ આપે છે તે
પસ તેના રસકારેડીમાં લાઈ આવે છે. નેનીડી પાણી પીડી હોય છે ત્યાં
સરકારેડી સારી હોય છે. લેવાથી વિખુડી પડતા પછી તાપમા
રહેવાથી તે મેંપાઈ બળ છે અને ચાકુડી થતાં કે વરસાદ પડતા તો
સડી પડે છે. એનાં કાળાં ફળ ચાક તરીકે પણ વપરાય છે.

(મિત્રવચ નમત)

-રામજીલાલ એ બ

કાંઈ પણ સેવકને દરખાંશ છે. ને સરકારી મુખ્ય અધિકારી તો આ સાંપીય લશ્કર પર હોય છે. લશ્કર એ દરખાંશ કોઈકને જણાવ છે. આજ સુધી એમણે, પ્રજા સમગરનો લશ્કરી શિક્ષણ પરિણામો તદ્દન ન્યાયાશાખાં સાંપી પોતાની સત્તાની મજબૂતી પૂરતાં એમણે અંગ્રેજી સેનિકા તેવાર કરી પોતાની સુધીમાં રાખતા; પણ હવે પરિસ્થિતિ પડતાઈ છે. લશ્કર જેવું કરવાની અવાજગારી હવે આપણા પર આવી છે તે માટે દેશના લશ્કર વિષે પ્રખ્યાત-ખ્યાત કરીને ધુવાનોમાં આત્મભાવ રેગવના સાથે હવે લશ્કરી શિક્ષણ તરીકે પણ નુંચે અને યેમ પ્રકરણમાં જરૂરી છે. એને માટે થોડા સમયના સરકારી સેનિકા ફરિયાદવાત લશ્કરી શિક્ષણ આપવાનો પણ પ્રયત્ન છે. તે માટે યુવકોનીયા વિદ્યાર્થીઓને તેમના અભ્યાસક્રમ દરમ્યાન જ લશ્કરી જ્ઞાનનો પરિચય દેવા તાકીમ આપવાની યાચના થતી એટલે, તે જ આપણા દેશના સેનિકાને સતત કસ્ટાઈ, સાંપ્રીય કુટિયાળ, સુ સેક્ષિત યુવાને મળવા રહેશે, એટલું જ નહિ પણ સમગર પ્રજા-જનમાં પણ સિકેતને પોકરનું તેજ પવચારી. એ રીતિ, સાચાના શિક્ષણની સાથેસાથે લશ્કરી તાલીમ આપતી નાસિકની એસલા લશ્કરી તાલીમ શાખા ટિકિની એક અગત્યની ખિટા પૂરી પાડતી પ્રયોગી શાખા છે.

પછર વર્ષે પર સેન્ટલરેટ નામ એક ટિકિ શિક્ષણસાચી ઈંગ્લેન્ડની રૂઝિય અને કોમ્પાની બ્રિટિશ સર્વિસ તાલીમી કોલેજના મુખ્ય હેમ્બાણુ હઈ ટિકિ ખાંધા રૂપી હતા. તે કપરથી તેમણે આઈ પણ સાથે ટિકિ સેનિકા તેવાર થઈ શકે એવી એક ખાસ કમારશાખા મેલવાનું વિચાર્યું, એમાં વિદ્યાર્થીઓને સાહ શિક્ષણક્રમના વિષયોની સાથે લશ્કરી તાલીમ પણ મળે.

પણ આજ સાલહવે સરકાર ટેકો આપશે કે કેમ એ વિશે એ-મું સંશ્કા હતી, હાજુ કે તે વખતના મુજાઈના ગવર્નર સાર કેરિક એકસ શાયેના વાતાહાપમાં એમને કહેવામાં આવેલું કે લશ્કરી શાખાએ સાર કરવાની જવાબદારી સરકારની છે, સારી જાવત અર્થિક-તાલીમી નહિ. છતાં આથી નાહિયમ ન થતાં એમણે તે વખતના ટિકિ સેનિકા કમાન્ડર-ઈન-ચીફ સાર ક્રિષિય શેરવૂડ સાથે આ વિષય ખૂબ ચર્ચા કરી. શીફમાંસેલે કહ્યું કે તે તમારી શાખા પરિણામે ટિકિ લશ્કરને સાચા મોજુસ પૂરા પાડીને સમજાવે તેમ હોય તે આમારી જાનની સહાય એમ કરીયું. આમ, એ અધિકારી લશ્કરી જ્ઞાન મોહન મળતાં, સેન્ટલરેટ પ્રખ્યાત, સાર કંઈ; ને તેમની સહાયથી, હમણાં એ જ મહિને રેવન્યુ ધરનાર ટી. મુંજેએ આપ્રાત વિશ્રમ-પૂર્વક રાખનીએ તથા વેપારીવર્ગ નારોળી તમ્મ હાજ રખિવા એમા કરી નાસિક એવા એલિટાસિસ સંબંધી ધરાવતા સહેરમાં ન્દર કુટંગમા શાખા આવી.

આ શાખાની વિશેષતા એ છે કે મુંજાઈ યુનિવર્સિટીનું મૅટ્રિક લુપીનું બોલિક શિક્ષણ આપવા સાથે ત્યાં સારીસિક અને લશ્કરી શિક્ષણ પણ રાખનાપૂર્વક અપાય છે. વિદ્યાર્થીઓને સમજાવેને સેનિકા કરવાની તથા બેન્ટુમજાઈની તાલીમ માટે ખસ કારનુસ વાપરવા દેવાની બ્રિટિશ સરકારે પરવાનગી આપી હોય એમ આ પહેલી જ બિનસરકારી શાખા છે. એમી જગને પ હાલર કારનુસ વપરાય એ રીતે વર્ષમાં ૧ હાજ કર કરનુસ વાપરવાની આ શાખાને સરકાર તરફથી રમ્બ છે. બેન્ટુમજાઈ સાથે થોડેસવારી પણ ત્યાં રીખવાય છે તથા તરવા માટે બિગા તુકરી રિખગિય પૂર્વ નામને ૧૦૦૫૫૦૧૦ નો મેટ્રો હોમ પણ છે.

ક્રમ તપાસી ને ૨૦૦૦ રૂંડ જોવાઈએ રેગમીય વાતાવરણ ખસાવતા રૂંડ એક જ બેમોના વિસ્તાર સ્વયં આવેલી શાખા એક નાના છતાં થોડું બ્રહ્મનામાં આવે છે. આ રામન સાથે પાંચ બૅંચ એકસવામાં આવેલાં છે. સખાની મારે માણુ સિવાઈનાં પરાક્રમીનું રેગમીય કસબી સુંદર ટેકરીએ છે તમા ૧ માર્ચ હર નવમવાન અને પચિત મોહાવરી નવી વહે છે

હિંદુ, ખ્રિસ્તી, યહૂદી તથા પારસી મેવા વિવિધ ધર્મે તે નતિ-ના હિંન્દુ જીવંતુમ પ્રાતના ૧૦૯ એકલા વિદ્યાર્થીઓ આને ત્યાં સિસુજી લઈ રહે છે. લશ્કરી શિક્ષણ કપર શાખા નો ખાસ બાર હોવાથી રાખના તમ્મ હાલ ત્યાં લશ્કરી તાલીમ ફરિયાદવાત રાખવામાં આવી છે. સવારે છ વાગ્યે અખ્યાત વાગતાં જ વિદ્યાર્થીઓ તેવાર થઈ પી. ડી. (ફિઝિકલ ટ્રેનિંગ-સારીસિક તાલીમ) તથા બેન્ટુમજા શિક્ષણ માટે કસબ મેહાન પર હાજર થાય છે. સવારે આ શિક્ષણ લીધા પછી સંખના થોડેસવારી તથા લશ્કરનું સિસુજી અગાવ છે. લશ્કરી તાલીમમાં સમૂહ કસાવત, લશ્ન કેસેત, સેમોનો ૩ મળ્યાન, રિયર તથા હાલતાઆલતા નિશાનો પર નિશાનબાણ, નકશાવાચન તથા બુલ્ડરવાનો સમાવેશ થાય છે. તે સિવાય નહીં તરી જવાની, ટેકરીના ચડવાની, લશ્કરી સંચાલનની અને શેરીના સુલ્કની પણ તાલીમ અપાય છે. લશ્કરમાં મેહાના ઈન્સાઈન માટે છ માસની ફ્રી પ્રતના અવધાસક્રમો પણ શાખા તરફથી મળાય છે. શાખાનો તેવાર થયેલા કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ આજ ટિકિ લશ્કરમા મેનર, કૅપ્ટન તથા લેફ્ટનન્ટ એવા મહત્વના હોદ્દા પર છે ને બતાવે છે કે શાખાનું શિક્ષણ સર્વગોળુ તથા હોયી યોગ્યતાવાળું છે.

હિંદ રાજતંત્ર થતાં તેના પર આવેલી તેની વિશાલ સરહદોના રક્ષણની મહત્વની જવાબદારી પાર પાડવા જવાનો લશ્કરમાં મેવાનીરી ગમે તે રીતે તેવાર કરવા પડશે. તે માટે યુવકો ગોરા પ્રમાણમાં આવી સખાઓમાં રસ લે તે ઈચ્છના કામ્ય છે.

ડેન્ટેલમ-એક ઉપધોમી ખાતુ
પ્રથમમા ખાતુ થોડા પ્રમાણમા મળી આવતી આ ખાતુ તેના બિસ્થિત મુખ્યમંથોની લીધે હમણા અતિ કપયોગી નીચી છે. બીજ વિષયુદ્ધ જગને દુશ્મનતાના ધાતેકાની બાજુ આગતા રકારની બનાવકર અને શુદ્ધરજમા થવાએલા ટેનિકાને સાથે સાથે તથા છપતા રાખવા માટે તેના કપયે ન અબ્રિતીય લેખોની હોના.

વિષયની જાની રરુઓ ને દર મુજ તત્તોની બંનલી છે તેમાં ડેન્ટેલમ છત્ર મું ખૂબ તત્ત છે. સફેદ-આસમાની રંગની આ ખાતુ સખત છતા વાળી શરૂએ એમી, અને વજનમાં સાઈફ કરતાં બજામી બારે હોય છે. આખરી રોડનો વર્ષ પહેલાં તેનું નામ આવાનાર રચી-કિસ વેસાઈને તેન છરી પાડીને હલોગમા લેવાના પરતોને કંદવા, પણ નિબંધતા મળેલી ઈ સ ૧૯૦૫મા નેનો કપયોગ તીખળીના લીવામાં આપતી ફિલમેન્ટ નરીકે થવા માંડ્યાં અને ઈ. ૧૯૨૨માં હલોગમા ફેરોમા પણ તેના વપરાસ થવા માંડ્યો.

ડેન્ટેલમ વિવિધ ખાતુ એ કેમકે ડેન્ટેલમઈત્યાવી તે રીખાય છે તે નેડવાય આવા તીખળમેન્ટ કરતાં પણ મેજાવું મુજક છે. રમાગદેવી એ ડેન્ટેલમઈટ પચિમ મોરેટુલિયામાં વિપુલતાથી તથા મોડુંસુમાન્ડા, ખાઈવત ને નેકાચ આદિમાંથી પણ મળી આવે છે.

ડેન્ટેલમ અવ્યવ સખત, વળે કીલી અને નેનલોથી ના કસાય એવા વિવેત શુષ્કધોમાળી ખાતુ છે તે એકલી તેા મળજત છે કે (એપ્રિલ ૧૯૪૮) ૧૨૩

તમાથી માતાના વાળે ફરતા પછી બીરોડા તાર બનાવે સકાય છે. ન તેને ધીરેને વરખ એવાં પાતળાં પતરાં બનાવી શકાય છે. એ બંને વસ્તુઓ ધવાએલા સેનિકોને સાન કરવા માટે અને એક બોજોલા-કોને રેખાળા બનાવવા માટે વપરાય છે. તેનાં પતરાંમાંથી કુવિચ નાક અને પેટની લીલાલ બનાવવામાં આવે છે; અને તેના તાર કપાએલા જ્વાલતંતુઓના છેડા સાંધવા માટે વાપરવામાં આવે છે.

આપણા દેહના રેતાનુઓ, શંસપેશીઓ ને રસસંતોષી બદારના કોઈ પણ પદાર્થ સાથે ભળતાં નથી. બદારના કોઈપણ પદાર્થને નાનો સરખો કણ પણ તે ફેંકીને બદાર કાઢી નાખે છે. પણ ફક્ત આ માત્ર

તેથી જ નહીં, આ બધાં તારોના સાથે જોડાઈ થઈ ના હોવાથી આથી શરીરમાં વિદ્યુત-ક્રમને વાદકાપની ક્રિયા માટે 'સપૂર્ણ પાત્ર' (Perfect Surface) હોવી છે. આમાં આકર્ષ્ય અણુઓ ફેલાઈ રી-એક્ટિવ ઓપરેશનો હવે સકય બન્યાં છે. બચાએલા સેનિકો, નાસીકોમાં લેદનારા સેનાલોગોના શરીર તેનાથી સાંધે ને અનુ-યય સકાય છે ને તેઓને મરણની પરીણામી ક્રિયા શરીર સાથે માત્ર લેખાય છે.

ડૅન્ટેલમ અવધીન યુગની વિવેક છતાં અત્યંત માનવપ્રેરે, માત્ર લેખાય છે.

—ડૅ. શિવપ્રસાદ ત્રિ-

રામનવમી

હિં કુ ધર્મના હાડેહાડમાં બે વિશ્વતિઓ બધીથી ગઈ છે: રામ અને કૃષ્ણ. એ બંનેની વપાસનાથી હિંદુ ધર્મને એટલા રંગાયો છે તેટલી બીજી કશીથી રંગાયો નથી. હુદ્દાગો-શ્વરસોનો-અસ્તવ્ય ને અનાચારને નાશ કરી, અધર્મને રથને ધર્મની પ્રતિષ્ઠા કરી સમરત માનવતાને માટે ઉચ્ચ જીવનના અસ્તવ્ય આદર્શો નિષ્કૃષ્ટ કરનાર એ બંને, માનવ જીવનના આદર્શ તરીકે, પાણી પુરોષોત્તમ રૂપે ધર્મરતના પ્રત્યક્ષ અવતારો બનાયા છે. આથી પુણ્યદ્રશ્ય વિશ્વતિઓના પ્રત્યક્ષ સંપર્કે હિંદુજાત પુરુષ તથા ધાર્મયુગથી ઈર્ષ્યવેગેના શું આશ્ચર્ય! આથી ભગવાન રામચંદ્રનો જન્મમહિન 'રામનવમી' અને ભગવાન કૃષ્ણનો જન્મમહિન 'જન્મભાષમી' આ રોમાં આનોતર દિશાયવ પદેત રાષ્ટ્રવ્યાપી ધાર્મિક જ્વલનનું મહદવનું રથાન બરાબે છે.

કથાના વર્ણના પ્રમાણે રામજન્મ પદેલાંની સ્થિતિ કેવી ત્રાસસાક્ર હતી! અયુરો વનમત્ત બન્યા હતા. તેમના ગર્વિષ્ રાજ રાણના બુદ્ધ અને મોહકમી દેવળ કુદારી શક્તિઓ અને દેવો જ નહિ પણ નવ મહો ભુક્ષા તેના કિંકર થઈ રહ્યા હતા. પોતાના બેટા મારી રહીરહ્યાં એ આખી પૃથ્વીને કંપાવી રહ્યાં હતાં. ત્રાસી મળેલી પૃથ્વી તાદિત્રાદિ પોતાની સર્વજનના પાસેથી અર્થ, સર્વજનહારે તેને આશ્વાસન આપીને જતે રામજીના નાશ માટે અવતાર લેવાની ખાતરી આપી. પૃથ્વીએ ઈચ્છુકતાથી પૂછ્યું કે જાન અવતાર થયો કપારે સમભવેડાં! સર્વજનહાર કહે, 'ન્યારે પ્રભામાં શ્રદ્ધા નયે, લોકોમાં સમવાર ને આદિચની વપાસના થાય, ન્યારે ત્યાગ અને પ્રેમ લોકોમાં પ્રગટ થાય ત્યારે ઉશ્કરણ અવતાર થયો છે એમ માનવ.'

ધર્માત્મા દશરથે તપશ્વર્ણ આદરી પુત્રપ્રાપ્તિ વ્રજ કર્યા. યજ્ઞ-પુરુષે પાયસરૂપ ચેતન્ય તેને આપ્યું. કુનિયા રાહ લેવા લાગી સંજોગે અનુકૂળ થયા. પાપગી પદ્મ પૂરી થઈ. પુત્રવનો ઉદય થયો ને આખરે રામજન્મ થયો. તે દિવસે પ્રભત્યે મનસ્વરૂપ આનંદ કર્યા હજી રામજી હજીયો નહોતા તોપણ પ્રભત્યે રસેશ્વર કર્યા, કારણ સર્વે દુષ્ટ નિવારનાર ભગવાન રામચંદ્રનો જન્મ થયો ચુક્યા હતા. એમ જે ક્રૂત આકાશના મેઘમાં સોજે આગા પાકેલેય તેમ પ્રભત્યે એપરયાગ રામચંદ્રમાં રવાનંતર જઈયું. ધર્મસામ્ય બેઠ્યું. તે દિવસથી માંડીને આદર્શ કાવ્ય પ્રભત્યે ચૈત્રી છૂંકેલ નવગ્રામીએ ગોચર કર્યો છે, કેમકે તે દિવસે માણસમાં સત્ય પરતી, ધર્મ, પરતી અંજા નબળી.

આ જ્વલનને વિધિ હિંદુમાં દેહ-કેમકે લગભગ એકસરખો જ છે. એનું સુદ નોમને દિવસે રામચંદ્રજન્મી કપા-રામપણું નીચાવે કે શીતન થાય છે, પણ તે અવધીતે કે રામજો જન્મ થવાના પ્ર-

સમયે વર્ણન જાણેર મન્યાહો રર વાગ્યે આવે એ વખતે મને જન્મ કરીને રામની મુનિની પૂલ થાય છે તથા આનંદપ્રદરૂપ શુભાલ વેદકાનામાં આવે. છે અને રામચંદ્રજન્મ જન્મવનનું પાતાવરણ માણા છે. ધાર્મિક લોકો તે દિવસે કામી થાતાપરસં કહે છે અને બીજે બીજે સિદ્ધાન મોક્ષન કહે છે. મેકે તો રામજન્મોત્સવ જન્મવાયા પછી રર વાગ્યા માત્ર મિશન મોક્ષન કહે છે. હોમ, પ્રતિમાદાન આદિ વિધિ શાકમાં કરેલ પછી તે ખાસ કપાયે પળતા નથી. રામના અને વિષ્ણુના મિલન આ ઉત્સવ ખૂબ ધાર્મયુગથી કંઈવર્ણ છે. ત્યાં પદવાથી વધે સુધી રામાયણનું વાચન, શ્રીતન તથા ભગ્ન થાકે છે અને તપ-વિવસે પાસપતીને બંધ્ય વરદોડા નીકળે છે. અર્યાધા, ગિરિ રામચંદ્ર નયેરે કેમકે તે આ ઉત્સવ તથા વરદોડા આદિ એ જન્મોદોષ છે ને હુદ્દાગી બાવિક લોકો તેના દર્શન માટે ભગવાનને પાળી રામનવમીને કેવળ રામજન્મની વધારામળી જાણે નથી.

પણ રામનવમીને કેવળ રામજન્મની વધારામળી જાણે નથી. નરેવો નેમકે રામજન્મ આથી ૫૪૦૦ વર્ષ પહેલાં થયો તેમાં આપણે શું રંગમ તો, મેક માન્યા પ્રમાણે. જુ, જન્મને કરો! મિતિદાસિક આધાર ન હોતાં તે માત્ર કશવના છે પણ રામજન્મના આ જ્વલનને અર્થે મેટલી સુશ્ચિત રામનવમી મેટલે ધોરિઅનો ઉત્સવ, સદાધારનો ઉત્સવ, સ્થાન ઉત્સવ. આપણા હરવામાં ન્યારે 'રામ'નો—સરવનો જન્મ ન્યારે જ આપણે ધન્ય થવાના. રામનવમીને દિવસે ઈશ્વર સાથે માનવોને જીવનધર્મ પ્રતિષ્ઠા પ્રથ રામાયણનું વેરવેર કરવાના આશય પાછળ પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાની રહે તત્કાન્તિ પણ તેમાં પ્રમેયિદા આદર્શો આપણમાં કળ આકર્ષા હોતી નેહનિ. માનવજીવનને માર્ગદર્શક આને કે રરો રામાયણમાં પડેલાં છે. રામચંદ્રજન્મની નીતિશુદ્ધ કરી તેમની પિતૃકાન્તિ, તેમનો કાવૃદ્યેમ, ટકીણી રચનાવ, યજ્ઞતા, એકપરતીમત આદિ સાંસ્કૃતિક ગુણો અને ભગવતી તેમની વિશુદ્ધ આચરણ, હરખમ્લોના ઉદ્દેશ લાવેલા, આ આચરણેલા હનુમાનની રચાશીક્ષિતે જ્વલન—આ બધા પોતાના રચનાને રોકેલ એ તે દિવસે કરીએ તો જ રામનવમી તહેવાર સાચું થયો અણુવ. સર્વજનહારે રામજન્મ પદેલાં પ્રમેયધા પ્રમાણે 'આપણમાં આચરણકાં નયે, સદાચાર આચરણની જવાસતો થાય અને ત્યાગ તથા પ્રેમ પ્રગટ થાય' તે આપણમાં 'રામ'નો—સરવનો જન્મ થવાનો છે અને તે જ જ્વલન જીવન જન્મવન અને જન્મત થવાનું છે.

તા. ૧ જાન્યુઆરીને એક પરીદેશી શાળ્ય મળી તેને જાણત વગેરે બધી બાબતો લાગુ પાડવાના હિંદ સરકારને નિમ્ણુ.

તા. ૩ દિનું મહાસમાન આગમી તથા નાસિની એસિસે લરકી શાળાના રથાપક ડા.બી.એસ. મુખેનું ૭૪ વર્ષની વયે અવસાન. તા. ૧૦ એકાદેશી વાલિયાના તારણદાર ટા. ગસ મસારિકના પુત્ર તથા સ્વામી સરકારના વિદેશગમી ડા. ભેન મસારિકે અપવાદ કાઢે.

તા. ૧૨ ડા. ૧૮૯૬માં બર્મા છત્તીને એસે. એમ દિલ્હી આગ્રેણુ સ્વામી શાળ્ય મીએનું સિદાસન વિદે બ્રહ્મદેગને પાણુ રોપું.

તા. ૧૩ હરીયુવાનોને લરકીતાલીમ આપવા સારીથી કહેડ કોર્સે રથવાની બહેસાત. તા. ૧૪ દિલ્હીના કાગિરોનાંદેબનેનું ૮૦૦૦ ટનનું પ્રથમ બજાર 'બજાર-૩' બજાર

લાવને હાથે ગિરપાટગમ તરફ મુકાયુ. તા. ૧૫ મેડિકની પરીક્ષામાં ૪૩, ૫૫૮ વિદ્યાર્થીઓ બેઠા. ઈ. આપીછના અનુવાપીઆનું સંક્રમણ કરી તેમનું રથનાતથા હાથે આગળ પ્રધાપણ 'સર્વોચ્ચ સમાન' સરથા મેળવ્યા.

તા. ૧૭ પ્રથમ યુરોપના પાય દેશે (બે. કમ્પા, હાકેબર્મ, નેવેલ્સ, હાન્સ એ. બ્રિટન)એ આર્થિક સદમારે તેમજ લરકી મદદ માટે ૫૦ વર્ષના કારણે કર્યા.

ઈ. ગાંધિજી શાળાના પહેલા ધારણુમાંથી અગ્રેષ્ઠ નામદ કરવાનો મુંબાઇ સરકારને નિમ્ણુ.

તા. ૨૦ કોમિસરી પ્રદાપતી અલ્લખવિરોધ પક્ષ રથાપવાનો સમાજવાદી પક્ષને નિમ્ણુ.

તા. ૨૨ રીપાન અગ્રણલક્ષની દુરંદેશતાન ખાતે દિલ્હી એલકી તરીકે નિમ્ણુ.

તા. ૨૩ ગાંધીશામાં અંધાર રથખાનુ. સેકેડા પદો બળી અપાં. ડબ્બેરી દિલ્લત.

તા. ૨૮ બહુચિસ્તાનનું હકાત શાળ્ય પા. ગિરતાન સાથે નેહાણું ઈ. ચીન ખાતેના દિલ્હી એલકી તરીકે સરદાર કે.એન. પાની કર નિખાયા.

અરણાહમ સિક્કનનું જન (આ માસને પ્રસંગ-વિરોધ) : ઈ. ૧૮૯૬માં પ્રમુખપદે મુંબાઇ આવનાં ન આશાદય કિને નેમિકે હલેશ્વ એવી મુશ્કાલીની અસાનુ પ્રથા એક ન બકેતે નામદ કરવાથી ગળતળ મુશ્કામો મેલો પાપાનવું ફિજીના શાળ્યમાં રોષ થ નીકળ્યો. અને તેમણે એમેરિકાના સંપ્રદાયોની નીકળી ભલ પોતાનું રવતર કો.ગિરેશન કમ્યુ. દેગનું અનંદપણુ અલગવા સિક્કને તેમ સાથે યુદ્ધ બહેર કરી ૪ વર્ષની સતત બંદેગત બાદ ઈ. ૧૮૯૫ની ૭મી એપ્રિલે તેમને દરશની યુદ્ધાપીની કાળી પ્રધાનામદ કરવાની ૧૨ તેમની પારો માન્ય કરાગી. દેશ આખો આનંદથી દિલ્લેલી થઈયા. જનસમરતાને એ આનંદમાં સદમારી થવા ૧૯૩૬ એપ્રિલની ૧ મીએમુદ્દમાં સમુદ્રપ નાકે એવા તે મદાપુત્ર અલેહતેલ્વારે સિક્કનની નીવિધી મુક બનેશા વિલિસજન નામાના ૧૭મી મુશ્કાતામાં યુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું પુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું ૩૦૬ પ્રાચા આમ પોતાનું પવિત્ર દેહી વડાપત્ર આનવતરને એ મદારથી બીન દિવસે સચારે ૮૫ વાગ્યે મુક્યું પાછા.

તા. ૧ કાપડ કુદાવ માટે અમર્યાત ફેબ્રેડના પાંચેરેર રહેરેની રથાપના. તા. ૩ રહેર કાપડ સાથે આંધીછને દિલ્હીમાં પહેલી દેશન્યાયી હલત થયા. તા. ૮ નિદિત દેશને બંધન કરીયા' અગ્રણવિરોધે વધી પ્રધાસજામાં બેલ રહેરો, ૧૯૩૬ તા. ૧૪ એડિસને પહેલા સરકારના પોતાની રોષ ન્યુ થોરે રહેરમાં બતાવી. તા. ૧૮ સિવાલેબના રાસાપાર પર અંધાજના કાંતિકારીની નીવિદગમરી કમળપા. તા. ૨૫ પેશાવરમાં મદકાલી વડલેણે સત્વામીનો ૫૨ રોળી ઘોડવાની ના પાડી. તા. ૨૬ વિધેખવાત પ્રતિમાશાળી દિલ્હી અગ્રણવિરોધે શીનિવાસ રામાનુજમનું મુલ તા. ૨૮ દયાલોના સરમુખલ્વાર મુશ્કાલિની નું હાલકી બનેને ન હાથે કરવીનું મુલ તા. ૩૦ રવતર અમેરિકાના પ્રથમ રાષ્ટ્રપ્રમુખ રીડી નેમી નીસમિગમની નિમ્ણુ.

આ માસની વ્યવસ્થિરોધ : શિવાઈ નિઝમશાહી, આદિશાહી અને મુલશાહી એવો ત્રણ જુલુના ૨ રમર ઝીતોને વધિણુ મારાઈ સાક્ષ્યબનો પાંચ નાખનાર, તથા અગ્રે સમુદાયે ૫૨ના વિનાશાદી હલકાની આગમણ સાથે અસામાન ના ને નીકરે મુલશાહીની રીકે વિક્રમ-પાલશાહીને એક રોળી પ્રબને મન રવાતબને પહેલાં અરેબાદ કાગમર આનરકરેનો અ.હ. ૧૨૯૬૦૬

એપ્રિલ (સંવત ૧૯૮૦ના વેશાન સુદ પમે) વરદિયા, મુલશાહાન બારશાહોલ મુલશ કંચાનીને મેલાડના સિરોહિયા મદારાણુ દેવશાળ, 'ભોલકે' નામ પ્રાણુ કરી દેડા આગી વરેલા. તેમની ૧૮મી પેઢીએ શિવાઈના પિતા રહાદેને બંગા વરેલા. તેમ પાની છલખાસમે હલકાની નાસમામગા શિવનેરી કિમ્ત પર શિવાઈને અમ બાં

ધર્મનિષ્ઠ તથા તેમનેની પાતા સાથેની મળપૂરીમાંથી ન પરાકમ અને સાથે વચ્ચે હેરકારી ઝીલનાર તે બાકસ સાદછની પૂના નહાની અભરણા દાહાઈ નામાના તેમનેની તથા કાંઈકલા બાકમની દેખરેખ નીમે નિશ્ચિન સર્વોચ્ચ રીક પાછમે. અપેનાના તાસ દેકાળ પીડાતા દેશને મુખ રથવાના હેરકારી શિવાઈને પ્રાધન અને હસમિલિયા વિવા આસપાસના ગાવવા હેકાને પ્રેમથી વશ કરી તેમની બેમુ

બેમુ કરીને ૧૧ વર્ષની વયે તોરણુ નામાને કિસેા છતી તથ રથાલ્લપનું તોરણુ તથા પછી એક પછી એક કિસા નિર્મય રીકે તેમને કમરે કરતા બેમુ આદિશહેરે અવખાન આદિપણુ સારદારોને પ્રેશા લુકકર સાથે તેમને દુશ્મનવા પ્રાથલવણુ શિવાઈ શેરિલા પદવિની નુદરથવા આગળ ભણા ન દારીને પાછા બતા.

તાનાઈ આદિ અને અંકનિષ્ઠ સરદારોની સદાપથી શિવાઈને મુલશાહી કબ્જે કરવા માંડતાં મુશ્કેલી ૭૭ હબરના તેલ સાથે સાદિરતાનને નેમની ક શેરકપે. પછુ તેવ દારીને પાછા ભલે બોરકેબે ભલસિદ અને રિશરખાને તિર રમ્મત રેના સાથે થોડકયા. તેમની સાથે યુદ્ધ કરવાથી બંને બાજુ દિલ્હીએ વિનાશ વશે એ વિખારે દિવાઈને ભલસિદ સાથે સંધિ કરીને પોતાના કમ પેા. કિસામો તેને રોપ્યા અને પોતે બોરકેબેને મલકાવિદલી થયા. પછુ સ્વાંચમ્મ કરી બોરકેબેને તેમને કેદ વહરવા. પછુ ગિલાનના ટાપખામાં પુણા રવાની તે છાપ

આપી. ડુમથેલા બપા કિસા છતી હલે રાવતર મુકામે નેમણે વિવા પોતાનો શાળ્યાનિષેક કર્યા તથા બાદ ૪ વર્ષે સુધી વચનાની મદામને આને પોને રેપે રથાલ્લપને એક અગ્રણ રાખી આ અનંદ મેલાનાંદ તથા કાંતિકારીશ મદકા ૧૮૮૦ના ક્રિષ્ણની ૮મીએ પૂંદખામાં મદ વડે તાવ અવગાથી મુક્યું પાછા.

આ માસની વ્યવસ્થિરોધ : ઈ. ૧૮૯૬માં પ્રમુખપદે મુંબાઇ આવનાં ન આશાદય કિને નેમિકે હલેશ્વ એવી મુશ્કાલીની અસાનુ પ્રથા એક ન બકેતે નામદ કરવાથી ગળતળ મુશ્કામો મેલો પાપાનવું ફિજીના શાળ્યમાં રોષ થ નીકળ્યો. અને તેમણે એમેરિકાના સંપ્રદાયોની નીકળી ભલ પોતાનું રવતર કો.ગિરેશન કમ્યુ. દેગનું અનંદપણુ અલગવા સિક્કને તેમ સાથે યુદ્ધ બહેર કરી ૪ વર્ષની સતત બંદેગત બાદ ઈ. ૧૮૯૫ની ૭મી એપ્રિલે તેમને દરશની યુદ્ધાપીની કાળી પ્રધાનામદ કરવાની ૧૨ તેમની પારો માન્ય કરાગી. દેશ આખો આનંદથી દિલ્લેલી થઈયા. જનસમરતાને એ આનંદમાં સદમારી થવા ૧૯૩૬ એપ્રિલની ૧ મીએમુદ્દમાં સમુદ્રપ નાકે એવા તે મદાપુત્ર અલેહતેલ્વારે સિક્કનની નીવિધી મુક બનેશા વિલિસજન નામાના ૧૭મી મુશ્કાતામાં યુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું પુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું ૩૦૬ પ્રાચા આમ પોતાનું પવિત્ર દેહી વડાપત્ર આનવતરને એ મદારથી બીન દિવસે સચારે ૮૫ વાગ્યે મુક્યું પાછા.

આ માસની વ્યવસ્થિરોધ : ઈ. ૧૮૯૬માં પ્રમુખપદે મુંબાઇ આવનાં ન આશાદય કિને નેમિકે હલેશ્વ એવી મુશ્કાલીની અસાનુ પ્રથા એક ન બકેતે નામદ કરવાથી ગળતળ મુશ્કામો મેલો પાપાનવું ફિજીના શાળ્યમાં રોષ થ નીકળ્યો. અને તેમણે એમેરિકાના સંપ્રદાયોની નીકળી ભલ પોતાનું રવતર કો.ગિરેશન કમ્યુ. દેગનું અનંદપણુ અલગવા સિક્કને તેમ સાથે યુદ્ધ બહેર કરી ૪ વર્ષની સતત બંદેગત બાદ ઈ. ૧૮૯૫ની ૭મી એપ્રિલે તેમને દરશની યુદ્ધાપીની કાળી પ્રધાનામદ કરવાની ૧૨ તેમની પારો માન્ય કરાગી. દેશ આખો આનંદથી દિલ્લેલી થઈયા. જનસમરતાને એ આનંદમાં સદમારી થવા ૧૯૩૬ એપ્રિલની ૧ મીએમુદ્દમાં સમુદ્રપ નાકે એવા તે મદાપુત્ર અલેહતેલ્વારે સિક્કનની નીવિધી મુક બનેશા વિલિસજન નામાના ૧૭મી મુશ્કાતામાં યુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું પુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું ૩૦૬ પ્રાચા આમ પોતાનું પવિત્ર દેહી વડાપત્ર આનવતરને એ મદારથી બીન દિવસે સચારે ૮૫ વાગ્યે મુક્યું પાછા.

આ માસની વ્યવસ્થિરોધ : ઈ. ૧૮૯૬માં પ્રમુખપદે મુંબાઇ આવનાં ન આશાદય કિને નેમિકે હલેશ્વ એવી મુશ્કાલીની અસાનુ પ્રથા એક ન બકેતે નામદ કરવાથી ગળતળ મુશ્કામો મેલો પાપાનવું ફિજીના શાળ્યમાં રોષ થ નીકળ્યો. અને તેમણે એમેરિકાના સંપ્રદાયોની નીકળી ભલ પોતાનું રવતર કો.ગિરેશન કમ્યુ. દેગનું અનંદપણુ અલગવા સિક્કને તેમ સાથે યુદ્ધ બહેર કરી ૪ વર્ષની સતત બંદેગત બાદ ઈ. ૧૮૯૫ની ૭મી એપ્રિલે તેમને દરશની યુદ્ધાપીની કાળી પ્રધાનામદ કરવાની ૧૨ તેમની પારો માન્ય કરાગી. દેશ આખો આનંદથી દિલ્લેલી થઈયા. જનસમરતાને એ આનંદમાં સદમારી થવા ૧૯૩૬ એપ્રિલની ૧ મીએમુદ્દમાં સમુદ્રપ નાકે એવા તે મદાપુત્ર અલેહતેલ્વારે સિક્કનની નીવિધી મુક બનેશા વિલિસજન નામાના ૧૭મી મુશ્કાતામાં યુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું પુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું ૩૦૬ પ્રાચા આમ પોતાનું પવિત્ર દેહી વડાપત્ર આનવતરને એ મદારથી બીન દિવસે સચારે ૮૫ વાગ્યે મુક્યું પાછા.

આ માસની વ્યવસ્થિરોધ : ઈ. ૧૮૯૬માં પ્રમુખપદે મુંબાઇ આવનાં ન આશાદય કિને નેમિકે હલેશ્વ એવી મુશ્કાલીની અસાનુ પ્રથા એક ન બકેતે નામદ કરવાથી ગળતળ મુશ્કામો મેલો પાપાનવું ફિજીના શાળ્યમાં રોષ થ નીકળ્યો. અને તેમણે એમેરિકાના સંપ્રદાયોની નીકળી ભલ પોતાનું રવતર કો.ગિરેશન કમ્યુ. દેગનું અનંદપણુ અલગવા સિક્કને તેમ સાથે યુદ્ધ બહેર કરી ૪ વર્ષની સતત બંદેગત બાદ ઈ. ૧૮૯૫ની ૭મી એપ્રિલે તેમને દરશની યુદ્ધાપીની કાળી પ્રધાનામદ કરવાની ૧૨ તેમની પારો માન્ય કરાગી. દેશ આખો આનંદથી દિલ્લેલી થઈયા. જનસમરતાને એ આનંદમાં સદમારી થવા ૧૯૩૬ એપ્રિલની ૧ મીએમુદ્દમાં સમુદ્રપ નાકે એવા તે મદાપુત્ર અલેહતેલ્વારે સિક્કનની નીવિધી મુક બનેશા વિલિસજન નામાના ૧૭મી મુશ્કાતામાં યુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું પુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું ૩૦૬ પ્રાચા આમ પોતાનું પવિત્ર દેહી વડાપત્ર આનવતરને એ મદારથી બીન દિવસે સચારે ૮૫ વાગ્યે મુક્યું પાછા.

આ માસની વ્યવસ્થિરોધ : ઈ. ૧૮૯૬માં પ્રમુખપદે મુંબાઇ આવનાં ન આશાદય કિને નેમિકે હલેશ્વ એવી મુશ્કાલીની અસાનુ પ્રથા એક ન બકેતે નામદ કરવાથી ગળતળ મુશ્કામો મેલો પાપાનવું ફિજીના શાળ્યમાં રોષ થ નીકળ્યો. અને તેમણે એમેરિકાના સંપ્રદાયોની નીકળી ભલ પોતાનું રવતર કો.ગિરેશન કમ્યુ. દેગનું અનંદપણુ અલગવા સિક્કને તેમ સાથે યુદ્ધ બહેર કરી ૪ વર્ષની સતત બંદેગત બાદ ઈ. ૧૮૯૫ની ૭મી એપ્રિલે તેમને દરશની યુદ્ધાપીની કાળી પ્રધાનામદ કરવાની ૧૨ તેમની પારો માન્ય કરાગી. દેશ આખો આનંદથી દિલ્લેલી થઈયા. જનસમરતાને એ આનંદમાં સદમારી થવા ૧૯૩૬ એપ્રિલની ૧ મીએમુદ્દમાં સમુદ્રપ નાકે એવા તે મદાપુત્ર અલેહતેલ્વારે સિક્કનની નીવિધી મુક બનેશા વિલિસજન નામાના ૧૭મી મુશ્કાતામાં યુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું પુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું ૩૦૬ પ્રાચા આમ પોતાનું પવિત્ર દેહી વડાપત્ર આનવતરને એ મદારથી બીન દિવસે સચારે ૮૫ વાગ્યે મુક્યું પાછા.

આ માસની વ્યવસ્થિરોધ : ઈ. ૧૮૯૬માં પ્રમુખપદે મુંબાઇ આવનાં ન આશાદય કિને નેમિકે હલેશ્વ એવી મુશ્કાલીની અસાનુ પ્રથા એક ન બકેતે નામદ કરવાથી ગળતળ મુશ્કામો મેલો પાપાનવું ફિજીના શાળ્યમાં રોષ થ નીકળ્યો. અને તેમણે એમેરિકાના સંપ્રદાયોની નીકળી ભલ પોતાનું રવતર કો.ગિરેશન કમ્યુ. દેગનું અનંદપણુ અલગવા સિક્કને તેમ સાથે યુદ્ધ બહેર કરી ૪ વર્ષની સતત બંદેગત બાદ ઈ. ૧૮૯૫ની ૭મી એપ્રિલે તેમને દરશની યુદ્ધાપીની કાળી પ્રધાનામદ કરવાની ૧૨ તેમની પારો માન્ય કરાગી. દેશ આખો આનંદથી દિલ્લેલી થઈયા. જનસમરતાને એ આનંદમાં સદમારી થવા ૧૯૩૬ એપ્રિલની ૧ મીએમુદ્દમાં સમુદ્રપ નાકે એવા તે મદાપુત્ર અલેહતેલ્વારે સિક્કનની નીવિધી મુક બનેશા વિલિસજન નામાના ૧૭મી મુશ્કાતામાં યુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું પુવાને બોલ્લેનો પાણેલા દરવાજે કાઢી રાતાના ૧ના ગાંધે પાછળની બાજુની સિલ પર ઘોળોના કોડી એ નવતરને લાગુડું મુક્યું ૩૦૬ પ્રાચા આમ પોતાનું પવિત્ર દેહી વડાપત્ર આનવતરને એ મદારથી બીન દિવસે સચારે ૮૫ વાગ્યે મુક્યું પાછા.

કાંઠી યુદ્ધગ્રામી કોસાલક આગ લાગતાં
સાદી દોહા ગયી રહી. પાસે ફૂલો અને રેંદ
તેવા છતાં બળદને અગ્નિએ સી મુકાતા હતા.
ઈને કઈ સ્વપ્ન નહોતું. એક ખૂણે કોમેલા
કે દુબળાપાતળા માણસે આ તેણે. રોડીને
રેંદમાં બળદને રથાને જોડાઈ ગયેર અને
પાટાબંધ રેંદ ચાલુ કર્યો. જોતજોતાંમાં આગ
ચાલી ગઈ. બળદને રથાને જોડાનાર તે વ્ય-
તિયુર રોજાતું તેજરવી રત્નસિદ્ધામ્બદાંદ.

કહેવતોની કથા: 'અકબીના પડિયા
જિલ્લો'—આફગેસ્તાની યુદ્ધમાં દુશ્મની માન-
વ ગમે તેવી કાળજી રાખવા છતાં વધુ
પ્રતિજ્ઞાઓ રાક્ષસ બને છે, એવી ગાન્યતા
પ્રાપ્તી આ કહેવત પાછળથી વાત છે
અપ્રકૃતિક કે કાલિ સર્વને મફતદુષ્કાર આપવા
કેવા ખબર સાંભળીને કોઈ બુદ્ધિમાન અ-
ભી ધરામાંથી કોઈ પડિયા લઈ નહોલો-
કેલા ત્યાં ગયો. દુષ્કારો તેમાં લીધું, પશુ
ફિશી કાઢી નીકળવાથી બધું ઢળી ગયું
ને ઉઠતે તે ભૂખ્યા ને બુખ્યા જ રહ્યાં.
અર્થથી બીજી કહેવતો: 'દુખની અંબે
જાગે', 'ગરબની સો મારે', નળગી
જીંદગી ધમ્મી', દુખને ડસ ને દુખને નેક',
કાળમાં, અધિક માસ', 'હાજી પર કામ',

અનેકાઈ સખ હેઠઃ ગુનેગારનો પગ
કાપી રાખવાનું કેરેલું મોઢું બાંધે હાલકું;
ભાંડી સીને દરેક વખતે થતી અપ્રકૃતિડાઃ
પ્રકે જોતડીની રેંદ; તોફાની ગાય બેસના
વચ્ચે રહે જોગ અંધારું કાણુ લોકું કે
પ્રત્યેયવાના બળદને કાઢી; એલ કે રેંદઃ
તારાજાની ઉપજુતાં તેના રંગો પરથી નહી
ય છે. લાલ રંગના તારા કરતાં ગાદી ને
મા રંગના તારા વધુ ગરમ હોય છે.

દુનિવાની સર્વ અકિંચળા (Energy)નું
સ્વરૂપ છે. આપણને જોઈએ તે કરતા વીસ
ગુણ વધુ શક્તિ તે આપે છે. ૨૮૦૦ મજૂ
સામાં જોડેલી શક્તિ રહેલી છે તેટલી
ને કોઈ જ વિવરણમાં એક ચોરસ દાગળ
સમાં સ્થિતે કારણે ઉત્પન્ન થાય છે.

પરના માર્ગે એકના છેલ્લા પાના પર
એણું શ્રી બંધીલાલ વર્માનું 'નામીલના
પરસ્પરમાં રચાયેલી એકાગ્રી મુખાકૃતિનું
'આરવી'ના સ્તોત્રનવધી છાંયેલું હતું.

અગ્નિવચ્ચગતઃ કાઈપણ તણુ સંખ્યા લો.
તેમાંની બીજમાંથી પહેલી અને બીજી
માંથી બીજી સંખ્યા બાદ કરો. પછી બીજી
બાદબાકીના પરિણામમાંથી પહેલી બાદ-
બાકીનું પરિણામ બાદ કરો. એમ કરતાં ને
પરિણામ આવે તે પહેલાં લીધેલી તણુ સં-
ખ્યાના સરવાલામાંથી બાદ
કરો; ને આવે તેને તણુ વડે
ભાગવાથી આ પછે સરવાલામાં
લીધેલી તણુ સંખ્યા પછી વચલી
જ સંખ્યા આવી રહેશે. દા. ત.
૨૫, ૩૦, ૩૭ એ તણુ સંખ્યા
છે. હવે ૩૦-૨૫=૫, ૩૭-૩૦=૭, ૭-૫=૨,
૨૫+૩૦+૩૭=૯૨, ૯૨-૨=૯૦, ૯૦÷૩=૩૦,
(વચલી સંખ્યા) —ગ. ના ખુબી

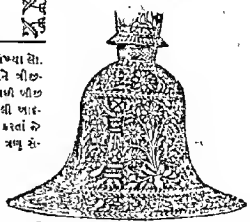

૨૫૫૨૫૨ સંજ્ઞાની રાખીએલો આકળરનો
૧૭૫ મેલ વચ્ચનો આ કપિયા તેના અમ-
લના પગમાં વર્ષમાં આમણાં પાડેલો. એક
બાજુ સુરોચિત અણોત્તુ વેલમાં 'અલ્લાહુ
અકબર' નહત જવાતુ (પરંપરામાં આને
તેના પ્રભુત્વથી પ્રભાવિત છે) એનું લખેલું છે,
ને બીજી તરફ મિત્રી વેલમાં 'અબ્દુલ આસાદ
અગરાલ ઉલાલી ૫૦ (આમણાં અગરાલ
ઉલાલી વર્ષ પગમાં પાડેલો) એનું લખાણ છે.

વિમાનામાંથી જેરેટુલી ગદરથી પૂરવી
પર જીવરવાનો પહેલો સફળ થતા ૧૮૦૧માં
માર્શીય નાગમ સાદસિકે કર્યો હતો.

પ્રવાસમાં સાથે લેવાની પેટીમાં તેલ આદિ
પ્રવાહીરણી બાટલીના થોડે નાદરિય
ટકાની પટ્ટી સફેદ પટિલાથી પ્રવાહી ટકાને
પેટીમાંની દીવર પરતુઓ બસણ નહિ કરે.

કલાકૃતિ: મુખ્ય ઢળના મોઢાનીલરલુરી (પાણી
રહેતે પાત્ર): બારીકનેસુરી. સિત બિરદી કામનો નમૂનો.

હીમાં કે બીજે બંધેલી લીસ સાફ કરવા-
નો રસો બીજે કે તેના પર કળાયુતો ધોળાને
સુકાવા દેવા કળાયુતાની ગરમી લીધને બા-
બીને રાકી નાખશે અને તે બખડી આવશે.

૭૭૭૭૭૭ ૫૨૫૨૫૨ સ્વાગિત હાલકું તે
સમયે દિવની રિયતિ આ મુજબ છેઃ દરેક
મનુષ્યનું સરાસરી આયુષ્ય-૨૫ વર્ષ; દરેક
અકિંચળી સરાસરી વાર્ષિક આયવ-૧૨૩૬૫૫; બનુતરનું પ્રમાણ-૧૦ ટકા; તથા ૬૨ ચાર
મજૂ પેલી તણુનું કારણ મરીબાઈને કારણે
કલ્પ થતા રોમથી આ ઉ પ્રિટિશ સાથા
અચલાદીને દિવને મળેલો વારસો.

પોતાના આયુષ્ય ૬૨૫૫૫૫ દરેક માનુસ
સરાસરી ૨૮૦૦ મજૂ બનાવ આપ છે.

મુંબઈ પ્રાંતમાં નિસાણે જવા રોમ વચ-
વાળાં આબો પેટી ૮૦ ટકા તે નિસાણે
૨૨૫૫૫૫ નથી અને ૨૧,૧૦૦ માઝામાંથી
૭૮૦૦ માઝામાંથીમા તેા સાથા જ નથી.

પાતળા કરતાં નહીં માનુસી વધુ આત્મ-
લયાકરે છે. જગતમાં સૌથી વધુ આત્મલયા
બીમા રહેવામાં થાય છે ને બાર ગદિનામાં
મે પ્રસપાન જ સંખ્યા યોડી દોષ છે.

તને નહીં છે કે—
૨૫૦૨૫૨ કૃતિમાંથી એક એક અતર
તેવર માય છે. એનામાં એક એનું કૃત માય
છે, એનાં વંધવને લાલ દોષને ને જાને મોઢી
બની બચે છે. કેટલો પાણીની અંદર ફૂલેલો
મોશ છતાં કૃત દોષ પોતી રહે છે. એક
મોશ લાખીનું વળન આસરે ૧૦૦ મજૂ દોષ
છે. એક વર્ષમાં આંધ્રમાં નજ રા દય
અને માવાના વાગ ૧૬ ટક લાંબા થઈ છે.

અજંતાના કલામંડપો

હિદમરના સાહિત્યમાં આ વિષયનું આઠલું ચિત્રમણું ને છતા આઠલું સરેખ આ પહેલું જ પુરતેક છે. શ્રી. રવિમંતર રાવળે સખેલા અનંતાની ક્તાની વિરુદ્ધ સામાસ્યતા કરતાં લેખ. ઝાનાં પાનાને રંગમય કરતાં & નિરંત્રી ચિત્રો તથા આટોપેપર ઉપર છાપેલાં ૧૬ પાનાં બરીને આલેખેના અને ફેટિલાફે, તેમજ પાનેપાને અનંતાનાં શોખ-નેનાં રેખાંકનો, ધરાવતા આ અપૂર્વ કલા-શ્રેણી નવી આટ્ટિપે તૈયાર થાય છે. (કિ.આસરેકા. રા. (પોસ્ટલ મુદ્રું)

चित्रसाधना

ખભીતા હસાકાર શ્રી રસિકલાસ પરીખનાં ૨૧ પૂર્વરંગીને એ ૩૪ સાદાં ચિત્રોવાળા આ સમૃદ્ધ સંગ્રહમાં હસાકાર ઉત્તરોત્તર ફરેલી હસાસાધનાનો પરિચય આપતી મેળની દબનરેખા કપરાંત એ પણ ચિત્રોમાં આકર્ષક અને ૨૧-૨૬-કસર, પંચસિક અને પે. એન. ટી.કે. રોય, રે. પ. વર્મા, જી. કે. કે. કે. વર્મા, મે. એ. આદિ ચિત્રકલાત્રી સિવ પદ્મતિંગાં મેળની હસે તથા પીછીને હસાઈ જતાં ચૂટલા નમૂનાઓ આપવામાં આવ્યા છે. ચિત્રકલાના વિદ્યારંગિયા તથા શૈખીને પણ તેમજ એક આપવા માટે એ આશ્ચર્ય થઈ છે. દિ. ૩૧. ૩૦ (જા. પૂર્વિક મા)

ગુજરાત ક્ષેત્રાકલ્યાય (બી.એ.)

શ્રી રવિશંકર રાવળ, કનુજેસાઈ, જનનાથ આદિવાસી, રવિસંગલ પરીણ, ઇનલસાલ નાદર અને ત્રિગુણાતી
પંચાગી, જેમ છ અમલોનું આજીવન કલોકારનાં છ પૂર્વરેશી સુનંદા ચિત્રેનો આ સંપુર્ણ, રાજાપદ કચ્છના સાપનાં
આઈઠાઈ પર સુધર રમીલ છપાઈનાં. પ્રત્યેક ચિત્રકારના તથા ચિત્રના પરિચય સાથે' દિ. ૩૧ (પો. પંક્તિ નામ)

અમદાવાદ (ગુજરાતનું પાટનગર)

જોણે પાશ્ચિમના સામયિક ફક્તવાદીમાં ફેરફારને મુખ્ય કર્યો છે અને સ્ત્રી પ્રશસ્તિ સાંમળીને જગતવાસીમાં અગ્રહાદા આપે છે, એ શિષ્ટ અને યથાવચનતા ઠાળેલા સમર્થ અગ્રહાવાદનો બાવલ નામથી નિર્યાતોના ફેડાદારોમાં અદ્યતન બિચેનો માહિતી નોંધ તથા અગ્રહાવાદની ચરતીપટતીના વિદ્યુત્તામય નિબંધ સાથે. (ક્રિ. ૩૨. ૨. (પૃ. ૫૬૩ of 11))

विष्णुपरिचय

બિંદી કલાનાં રૂપ અને રહેરૂપ સંનના આત્મી આલિષ્કારેકલતા 'રૂપમૂળાતંત્રી', વિખ્યાત કલાવિરૂપક શ્રી અર્ધેન્દ્ર-
 કુમાર આશુતીએ વિદ્યાર્થીઓ માટે તૈયાર કરેલા મુખ્ય અંગતી સંધેના અનુનાક સંજ્ઞાનાંય કલ્પાતસિનેથી
 ખીચીખીચ બંરેલું આ પુરાત કલાનાં રૂપ-રહેરૂપની શાસ્ત્રીય સમજણ આપીને રસદર્શિખીલના ઉપાર્જન મામ-
 પણ કલામેથી માટે બિંદી કલાની સમજણના અંક મહારૂપના અવધાસ રૂપ બની રહેશે. (તૈયાર યાચ છે)

કલાકારની સંસ્કારયાત્રા

અઢોજાલીના ચિખર પહોંચિલા નપાનનો, કલકાશી રિલ્લી સુધીનો ઉત્તર ભારતનો કલા-સંસ્કારશાખોનો, વધા હિમાલયની ઝાઝાના કલાયુકે રેરિકના નિચારવધાનનો, -એના ત્રણ વિશિષ્ટ વેનિકથવાળા પ્રવાસોનો આ પુસ્તક શ્રી રવિશંકર રાણેએ શ્રેષ્ઠી કલાધાતાઓનો રસમુગ્ધ અઢેવાડો ઉપાતા મળવળ ચિત્રો, નોંડાતાઢોનો ઢાંચા શિલ્પકલેટ કલાકારની કલમ અને પીઠીની સમર સામગ્રીથી ઢલકે કિ.ડા ૪-૧૨-૧૯૫૧, પાંકઢાળા)

કલ્યાણચિંતન

श्री रविशंकर दावणे कलागिरी संमेलन, अफा में कलाग्रंथालय, श्री सातगरी कलागिरी निवास मुंबई-२०-१९७१-७२
पर सज्जना नातामोटा लेओने संमेल. सुशोभन अग्रपंथी रोडो तथा बार प्लेटो साधे. किं ३१. ३३ (५० पैकि ०११)

ભારતીય ચિત્રાંકન

ચિત્રકળા શીખવતી પ્રજાસાચી જિજ્ઞાસુઓને તેમજ સાધાર્ણ ચિત્રશિલ્પી લેનારોએને મદદરૂપ થઈ પડે એ હેતુથી તેવાર કરેલા આ ચિત્રસંપુટમાં અલગ બારતીય સ્વરૂપોમાંથી બુદ્ધ સંસ્કૃતિદર્શક લાક્ષણિક આકારો શોધીને તેના કારથી વિવિધતાભર્યા ત્રીસ સ્તરજ આલેખોનો તેવાર કરવામાં આવ્યાં છે. આલેખોનો કુપયોગ કરવાની સુચનાઓ તથા રંગપૂર્ણમાં ચાર્ટર્ડ કરેલ બે સેવી એક પૂર્ણરેશી ચિત્રપટ્ટ સાથે. (ક્રિ. રા. ૩. (પા. પૈકિન ૦૫૧))

अनु हेसाधना चित्रसंपुटः

રંગચિત્રો ભાગ ૧-૨, છાયાચિત્રો ભાગ ૧-૨, રમણદરી ભાગ ૧-૨, રમાવસિ, નૃત્યરેખા, રૂપરેખા, શ્રીલેખા, ચિત્ર-
લેખા, ચિત્રમંજરી, શંકારિકા, મંગલાષ્ટક, અપ્પનમંગલ, સ્મરોત્સવ, ભટ્ટચિત્રાવલિ, મીરાંનાઈવગેરે. દરેકના રૂ. ૨૥

ભોગીલાલ બ્રધર્સ
૫૪, ગાંધીચોક, અમદાવાદ.

બાઈલીની કિંમત

૧/૨ બીસ ૦-૮-૦, ૪ બીસ ૨-૮-૦,
૧ બીસ ૦-૧૪-૦, ૮ બીસ ૪-૮-૦,
૨ બીસ ૧-૮-૦, ૧૬ બીસ ૮-૦-૦,
દરેક બધાએ બેચય છે

અનેક રોજની એકસરખી
જીવનયાત્રા
રૂ.૩.૫૦ માર્કેટ નં. ૩૦૨.

કોલેરા, સંક્રમણ, સરડી, બદનબો દુખાવો,
ખાણીવિશર, સંધિયા, અશાંતિ, સોન, અજાણે,
અપચો, ખાંસી, શ્વાસ, દાગ, રાંત, કાઠમી કળ-
તર, પેટપેટનો દુખાવો, અમુકઅમુક, ગેરી ટાંપ,
ચોટાની ફૂંચો, દરેક બલતના તાવ, ધા પડવો,
શોટી નીકળું નગેરે અનેક બલતના દરદોગાં તે-
મજ દેલો, યા રોજીમરની મુસાફરીમાં તારક-
શિક કપડાઓ થઈ પડનારી અમુકઅમુક બોધિ-
કિમતો મોટી બાઈલી રૂ. ૧૫૫, વજલી રૂ. ૧૫
અને નાની બાઈલી રૂ. ૧૫૫ ટ. બ. હકે-
દરેક ડોકાણે બેચય છે

રજિસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક 'બેચ' નં. ૩૦૨

જે. એન. ચૈતના નરિયાદ

ચિત્રો
દેવશાંતી (લીનોક્ટ) ૧૬
કેપવન-વિનોદ ૧૬
માંદનીમાં ૧૬
સોમાલ ૧૬
વેલનામ ૧૬
વેલનામ ૧૬

કાવ્ય
સફર સદસા ૧૬
સમૃદ્ધિવાળે ૧૬
બાણ ૧૬
સુન્દરપ ૧૬
પ્રેમપદાવ મંગલ ૧૬
મહાનંદ ૧૬

ચરિત્ર
નવોત્તર વૈશિષ્ઠ્ય કાવ્ય ૧૬
મંગલ જોડે ૧૬

વાર્તા
એક શિલ્પિનીની કૃત ૧૬
વનુમાન પટેલ ૧૬

લેખ
કલ્પકાર વેલનામ કાવ્ય ૧૬
ટન પ્રાચીન નારાયણસેન ૧૬
કાવ્યનાર [અપભ્રંશ વનરવર્તિ-૧૩] શ્રી. નવેલીવાલ દે. ગોશા ૧૬
કાકિયાપાઠનું નવસંસ્કૃત ૧૬
અંગેશિયા શિવિદ્યા છપ્પનમાં વિજ્ઞાન-૧૩] ડૉ. ન. નુ. ચાવડ ૧૬
કલ્પકાર [વિજ્ઞાન-૧૩] ૧૬

વિદ્યાગો
ઓસાઈ અને તેની સમૃદ્ધિ [ચિત્રણ] ૧૬
દલે [ગિવન] ૧૦
સોસી ૧૦
નિસર્ગ પિતાન ૧૦
કોટામી દરીદ્રાનું પરિવાર ૧૦
નર્મ પુસ્તક ૧૦
પરિવાર વિદ્યાગ-Our Friends Abroad (દિલ્હીના પત્ર) ૧૦
અમુકરી (નવસંસ્કૃત, દમેરા, મંદુરો સાથે મેદાદ, તમે પાન ૧૨
સાજી [આસપાસનાં પખી-૧૩] ૧૨
કોળા [આસપાસના તહેવાર-૩] ૧૩
લખારી ખરેખરીની ૧૬
આ માસ દલિદાસનાં [વિશિષ્ટ વિશેષ: ટોમસ ડેવિડ ગણાદિક] ૧૬
ઉત્તર પાન ૧૦

કુમાર કાર્યવિધિનિયંત્રક નાકીવી તરી. મુકક અને પ્રકાશક: અમુકાઈ પાલખાઈ રાવન
મુલ્ય-પ્રકાશનશાલન કુમાર મિન્દો, કુમાર કાર્યવિધિ, ૧૪૫૪ રામપુર, અમદાવાદ.
ચર્ચિત્ર લખાવવા, જા, પાઠવવામાં હાથ અપવાદરૂપિય મુકક નાવના માર અમદા-
અદેશવલના કોલ એન્ટ્ર: મિસર સાથનિર્દેશ પશ્ચિમી કંપની
નિર્દેશન પ્રિન્સ, આંધ્રોર, અમદાવાદ.

કુમારનાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને કોટાકોપીવાઈથી સ્થિત છે.

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મળજીનું કામ કરનારાઓ માટે

અંડુનું પોષ્ટિક કેસરી જીવન

તાનાં-પોષાં, મોંઢાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઇ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસમિદુર, અભક્ત, કેસર, કસ્ટરી અને જીંજ દીપત, પાચન
ને પોષ્ટિક એકાદ્ય મેળવી લીલાં રમદાર આંગળાંગાંથી ગળાવેલું,
સુશોભિત સુરાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચારણ

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત

૫૦ સ્તંભના બોટલો	૨૧ ૧૫
" " "	૧૧ ૩૦
૧ " "	૧ ૧૫

સાંધું આપુધ તથા સારી રમણશક્તિ
આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું:
સામારીશિક
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ વર્ક્સ લિ:
અમદાવાદના એજન્ટ - ભોળીલાલ બ્રથર્સ - ગાંધીશિક

કુશાન:
જૂની મદાનવાસી
મુંબાઈ-૨

રંગાવલિ

કું
નકું

પ્રકાશન

બહાર પડી ચૂક્યું છે.

દસ રંગચિત્રો - કિંમત ૨૫ રૂપિયા - પોસ્ટેજ છુટું

કલાકરો અને ચિત્રવિદ્યાર્થીઓ માટે અમૂલ્ય પિત્રરૂપી

ભારતીય ચિત્રાંકન

શ્રી રવિચંદ્ર રાવળ સંગ્રહિત ત્રીસ વિવિધ રેખાંકનો
તથા એક ત્રિશી ચિત્રપટ - બધા બાળકોમાં સમજૂતી માટે
કિંમત રૂ. ૧૫ - પોસ્ટેજ છુટું

* કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - ૧૪૫૪ રાયપુર - અમદાવાદ. *

અમારી મીલના ઝાંપે સ્ટોરમાં
 આવશ્ય એક વાર પધારી ખાત્રી કરો.

ફેરી પીટર
 એસ્ટાઈશન મેન
 અમલ સંવાદી

કાપડ ખરીદતાં પહેલાં
 ઉપરનો ટ્રેડ માર્ક
 જરૂર જુઓ.

રાહિત

મીલ્સ લી

જોખરા મહેમદાવાદ. અમદાવાદ

અમાલ

વિશ્વનેતા બાપુજી

બાપુ

ગયા ! યુગપુરુષો જાય છે, છતાં અમર જ રહે છે. રાજ્યદ્વારી અવતારોએ ભારતમાં નીતિ અને અનીતિના નિયમો ઘડ્યા છે. રામ અને રાવણના રૂપમાં પ્રગટતી વૃત્તિઓ; એવી જ રીતે કંસ અને કૃષ્ણ વગેરે પરસ્પર વિરોધી વૃત્તિઓ હતી. છતાં ભારત સ્વતંત્ર હતું. ગાંધી-યુગમાં ભારત ગુલામ હતું અને પૂર્વ બાપુએ સ્વાતંત્ર્યની લડતનાં મંડાણ માંડ્યાં. પરદેશીનું રચેલું ગુલામી રાજ-કારણ હવે ટળતું જાય છે. પરદેશી સંપર્ક નીચે ધારખાનાં, નવું જીવન, અવસ્થા અને કૌશલો ઊભી થઈ. પણ મહાત્માજીએ નવો રસ્તો ખતાવ્યો. અંતે અંગ્રેજોને ભારતનો કબજો છોડવો પડ્યો છે. પરંતુ દેશના ભાગલા પડ્યા અને જનતા દુઃખીદુઃખી થઈ ગઈ છે. હિંસાનો અને અનીતિનો ઉલ્કાપાત ઊઠ્યો છે.

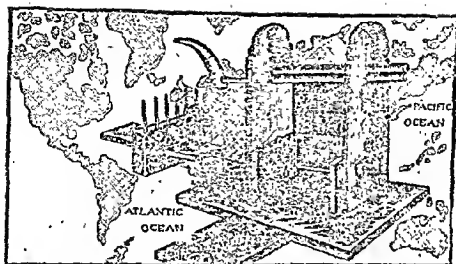
બાપુએ બધાં દ્વંદ્વોનાં બળોને પ્રેમથી વશ કરવા પ્રયત્ન પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ હિંસાએ તેમનો પ્રાણ લીધો છે. આ કલેશ સમગ્ર દેશમાં ફેલાઈ ગયો છે- પિતાને પુત્રે હણ્યા છે. આજે ભારત નિરાધાર બન્યું છે, -પિતા જતાં એક કુટુંબ નિરાધાર બને છે તેમ.

હજી પણ સ્વાર્થી, અહંતા પ્રધાન અને સ્થાપિત હિંતોવાળા, પોતાની ગલીચ અને હિંસક નીતિ છોડી બાપુના સત્યને અનુસરતા થઈ જાય એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

લિ૦

બાપુના ફરમાનને માન આપી
પ્રત્યેક લડતમાં લડનાર

રેવાશંકર હરિશંકર ત્રિવેદી

બારમાસેકામાંહિંદુનું૩આંતરરાષ્ટ્રીયખ્યાતિપામેલુહતું

[illegible][illegible]

શાળીઆ-દિલીશ-મરખત-ડી-અગર-લી-લીજનાના
ગર-ગાગ્રું મપા રિમે.

કે હી'કો મી દસ

દેશની જાણી-અજાણી માટે ઉત્તરેશન કરે છે.

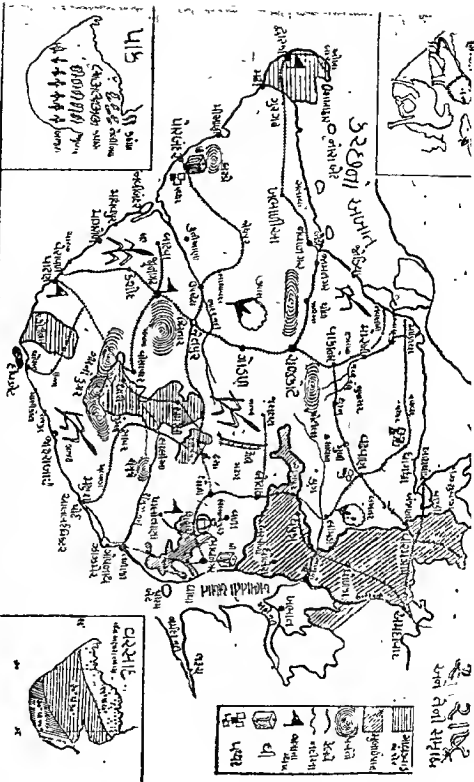
8525

Ca. 1. Euphrates

प्रश्न संख्या :- क० अ० ६ प्र० अ० ६ टी. १०० मीटर व १० किलोमीटर

२॥६॥
२॥६॥

[illegible]

રાષ્ટ્રપિતાને

પૂજારી.

(‘આપ’ : સિક્કા-શાન્તિસાચ સપ્તદિવા અને હુજુરઅલી ખાન)

તમે મગનદીપ દિવ્ય રવિચંદ્ર સા રાજતા,
અમે લલુક તારકો તમ પ્રભાચક્રી લાગતા.
તમે શુદ્ધ ધ્યોમનાં ફલક ગાપતા વેગથી,
અમે આદર પાંખને ફડકાવીએ કે ગયા.
દિશાંકુષ તમે કાળા અચર તુંમ ને વેણવી,
અમે મનુષ વાગણો તમ પદે સદા ચેણવી.
તમે જલધિ ને આગે મરણ કુદ નવતાં સરી,
તમે આગર ને અગે મરણ સાથ જનશ્રી મરી.

પિતા, અમર પંથના! તુલ્ય ગમે ઘટે શોક ના,
બાલુ સમર પાવ તે જ્વામોભામનું અમરને-
મુદા, અહમ વીરતા અમર પ્રેમ મંજીનો;
મથેક પ્રમદાવિધા પુના પ્રાણ આ લોકના.
દવે ન આદેશ.

છે લલુક પ્રાર્થના અંતરેઃ
પ્રશુદ જનપ્રાણ નિર્દિન ગમે ન જનમાન્દરે!

પેપટલાલ પથાલ

સફર સહસા

• શિખરિણી અનુકૂળ •

અરો! આંધી! સાધી સફર સહસા આમ અરણી,
ત્રી આંધી, શાંતિમિય જન, ન છાને જ નમને!
મિયા-ના રોકાયા વચન ‘જઈ છું’ એ વ નદયા,
મડી તો પૂરવીનું પલ્લુ રચિત હેયું ફરી ગયા!

તમારે ના વેરી, પલ્લુ જગતનાં વેર-સહ, દા,
તમે આંધી રાત્રવટ, પ્રલુપતી વેદી રચયા
પલ્લું, વિશ્વે અદ્રિ રામ વિચરયા શાંતિસદન.
નમ્યા એ સંપ્રામે કવચ ધરીને માત્ર પ્રણયું.
‘જ્યા એ સંપ્રામે! પ્રલુપતી જ આ ત્રાણ ઉતર્યું!
ગોમે વીંધી મે સનન, કડુઆ એ શું પ્રણી?
તુમને ઝંખેલાં પ્રલુપ-સતતા સિદ્ધિ-પથ આ
ગસલ-હરેતે યાવું સતત દત્ત, એ અંતિમ વધ!

છ રેતી પૂરવી, પ્રમટ ધરતીનાં રુદન સા
તા-આંધી, એને મત કરી, પ્રભો! તે રુદનને
દીધી. કયારે મે રુદન ફિગતમાં તા પલટરી?
કે, પૂરવી આર્યે પ્રમટ તવ આનંદ ન યશે!

પૂર્વથી પૂર્ણ એ તારા સત્ય-આનંદને ઘટ
અક્ષુષ, ધરતી તોરે પ્રગટાવ, મહા નટ!

સંસ્કૃતિમાંથી સુન્દરમ

આપુ

મહા તેલ્લો કોષ ધરે મમને અને મેન અનંદોનાં તિર જને,
ભનું મુખ ભેરા માંદુર થઈ મનુકુળ આપુ વ અપીર મને.
અરે! અચરના સદ દેવતાદ આજ કીવડા રાક તે ફેલે સ્પર્શ
આપુ! મુકી શી તાકીને ફેરિયે તે મુનમોહનાં અમર મૂર ભંડા-
આપુ! માર અંધારામાં સંકલભ્ય પ્રભાગીશી તારી એ અંધાર ક્રમી
આપી આલસ વાજરે અંધારાની પખ એ જ ન લોક લગી કમી.
આપુ! કાળાંતે માનવી માનવના અર્દા અલ્લે એવી શી સંપદી? તો
તારે પ્રેમજે સપરશી કાળખીંદાને મે સરવાળું વરે સંચરી? તો
આપુ! તો વ તારે તવ નંપ દમે! તારે પંથ વિરામની વાત કેવી?
ચારે દિશાંં જેને નિર્ધારીને તારે લગી કોરી શું દાપ લેવી?
આપુ! પ્રેમનાં તે પારાવાર દહ અમ હરેને સોહાં પાળી પાપાં!
આપુ! દાસનાં ફૂલ-કલાસ હઈ અમ અંધારા તે કંઈ અંધી લીધા!
આપુ! પાપ અપારાને એ જ પ્રેમે તારે વિશુદ્ધ લોહીની પોષાંદનાં!
અરે છત્તાં પાક પૂરા ન પડેક કે મોદમાં એ પલ નેમિયાં તારે
તારે શબ્દે જ ન અગ્રાધ શમ્યુ એને મૂંઝો તે રાજની નાયા તાકી!
આપુ! પાક નવા નિર્ભેજ કાલે ખ્યારા દિદાને તોર વર્દન પ્રાકી!
આપુ! નિર્દેશીતા તારા મરણે ન્યાયવા નજનાં માનવી રામે વન્ના!
પલ મોતને તારો મેળાવ દેખો! આપુ! અમરે મે હરપાથી જનવા!

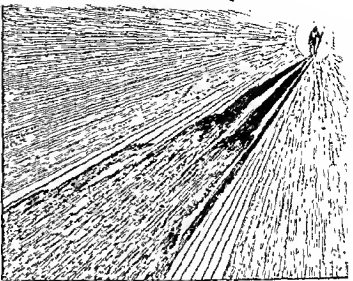
મકર-૬૬૯

જ્યોતિષે પરોક્ષરૂપે આ પૂજાની

પર મારી જરૂર નહિ લાગે
 (યારે એક શબ્દ પણ મને અહીં નહિ રહેવા દે
 ને પોતાની પાસે લેવાની હેરો). પોતાના
 ઇવનતયા કાર્ય વિષે આગસંપૂર્ણરૂપે અધ્યા-
 નિત રહેનાર મહાત્મા છતાં ગયા. હંશ્વર-
 માં ને પોતાના ઇવનધ્યેયમાં અનન્ય શ્રદ્ધા
 ધરાવતા એ સંપૂર્ણતાએ, તપશ્ચર્ય છતાંના
 પુરુષાર્થે વડે આ મુક્તપ્રાપ્તિની અગ્રણી દેશ-
 ના બિભિષામાં નવચેતન બનાવીને, તે-
 નામાં બિહાનને પ્રતિષ્ઠાસ્થ તેજ પ્રધાનની
 જ્યોતિષરૂપે એવી બિહિસ સંસ્કૃતતાની માગ-
 ચુકાલી તેને ઊડાડી તથા સ્વાતંત્ર્યના
 નિર્મળ વાર્તાવસ્તુમાં તેને લાવીને અહીં કહ્યું
 સાધેશ્વર હિંસા તથા અસતનો સામનો
 સત અને સ્વબલિદાનનાં અન્ય સાધનોથી
 કરવાની અભિનવ કાર્યપદ્ધતિ તેમણે હિંદ
 દ્વારા જનતાની અધઃકોણી આનવબંધને બ-
 તાવી, એટલું જ નહિ પણ હંશ્વરે વરસથી
 અગ્રણી કહેલા આ જનતાના શાંતિ સ્વપાપ
 તથા માનવબંધને ઉદ્ધાર થાય તે માટે હજી
 અને છુલ્લી માફક થેમ અને અનિષ્ટા દ્વારા
 વિશ્વાસિતિના મહામત કુલિયા અગ્રણ
 અધ્યા. માન હિંદને જ નહિ પણ જનતાની
 માનવબંધને સંપત્તિને સિદ્ધિને એ 'એકોત્તમ'
 નામના અભાવી તે પ્રકાશમાન અધ્યેય
 અધ્યેયિતુજના ગણી ગઈ. અમ, એકીરે
 માની શો, તેમની મનઃ—તેમનું ઇવન-
 કાર્ય તો પહેલું થયું.

પૂજા દ્વે અરી મનઃ તો આપણી શર-
 થાય છે. તેમના મોઢા આચરણમાં ઉતારા-
 ની, તેમણે પાડી આપેલા ચીકાને સમગ્રમાં
 બનાવવાની, તેમનાં આદર્શો પૂરાં કર-
 વાની, તેમનાં સ્વર્ગને સાકાર કરવાની
 જવાબદારી આપણાં પર છે. એ તે જ્ઞાપણ-
 નેરિય નારસે શોધી ગયાં એ સાચવ-
 વાનો અને ઉત્તરજનને આપણે છે.

પણ આપણે અંત આમશોધન કરીને
 તેમને કે આમના એ આદર્શોને, અર્થે કેમણે
 એકિલા પ્રાથમિક બોધને પણ આપણે છ-
 વનામાં દંડ છતાંયે ઉપદેશો એમણે એકિલા
 આદર્શ પણ સમર્પણ સુસારિત્રાશ્રવ, સાદાઈ,
 સ્વદેશી ને સર્વધાર. એને પદ ઉ વિચારીએ
 કે આપણા સાદુ ઇવનમાં પણ એને નિષ્કા-
 પૂર્વક અગલ થાય છે? આપણે રાષ્ટ્રકેશનિતી

એમની મનઃ પૂરી થઈ; હવે આપણી શરૂ થાય છે
 (રેખામાં ચિત્રકર બેસી શકે વર્ગમાં ચિત્ર બંધેના સોભાળી)

બાળતણાં દંડ પૂરા સેવાથી થવા છોડી રે-
 નિદા વપરાશની કેરેક્ટરી મામૂલી વસ્તુઓ
 પણ આપણે પરદેશની વેપારીએ બીજી
 ને એમા કેટલી બીજાની વેપારીએ બીજી
 દેશમાં કેરેક્ટરી સંખ્યામાં વપરાતા, મામૂ
 એકવાના તરણા કાંસકાથી માંડીને રેડિયો
 ને રિમાનો સુધીની આપણા વપરાશની વ-
 સ્તુઓ તપાસી જઈએ તો આપણી પાંખો
 નિયંત્રિતો ખાલ આપણે. અને સર્કારાર ભે
 વેસાના પાનમાં પણ સડેલી શોપારીના ગ્રો
 નાળા આપણા કુલનારાથી માંડીને કોંદા-
 ડોર આપણાં બદલ હંશ્વરની લાંબ સેવા
 અમલદારો સુધીની આપણી ઇવનધ્યેય પર
 નીતિયોજિત્વને ને શોધા એમણે વપરાઈ
 ગયા છે એ જાણું ને વિચરેમું છે.

આજ સુધી તે આવા અધ્યેય દેરાતા
 હોમનો અને માર્ગમૂલેથી માનવબંધને ચિરં-
 તન ચલતો માનવબંધને પદાર સમ
 બોધે એ માનવવિશ્વતિએ એકતરંગે ઉપા-
 ડેશી, પણ હવે તેમના જ્ઞાત આપણે એ
 જાણે એકિલા જ આપણેને જાણવાનો
 છે. આપણા નાનામાં નાના નીતિયોજિત્વથી
 માંડી, જનતાના ચોક્કમાં ઉડી સંસ્કૃતિના
 ચોરની અરિષ્ટતા રચાયવા સુધીના વિરાળ
 ક્ષેત્રમાં એ મહાશક્તિ કાર્ય કરવાનું આપણે
 માણે છે તેની વિશ્વવિદ્યે દરે આપણે નહિ
 પાલવે. કાર્ય જરેબાર મહાશક્તિ છે; પણ
 તેને પરીક્ષી વજણતો સારું, રાગચંદનને

સેતુ બાધવામાં મહા કરનાર મિત્રો
 એ આપણને ખતાળે છે: કે કદાચ તો
 ને પુરુષાર્થની તેમની વતી આપણું
 ફરિયાદ પોતાને માટે આપણે બોલે
 તો એ મારીરૂપે બંધાઈ નહ.

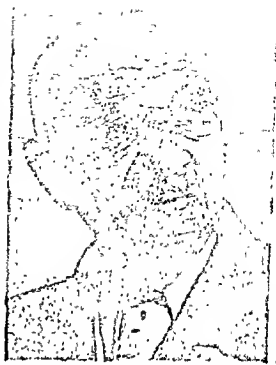
એમણે પોતાના ઇવનના કમળ
 અને ઉપદેશ પૂરુષ વડે પણ, સમાલ મી
 બંધને ઇવનમાં સાચવ નેરિક મૂલ્ય
 સકિવ સાધનો શીખવી, એમણે ૧૫
 આંખોને વિષેસ કરનારાં પાંચળા
 અનેક નેરકર તથા અસાધ્યતા, વિષ
 પ્રતિષ્ઠા કરવાનો સંદેશ આપેલ, એરે
 કાર્યનાં વજ્રમાં પોતાની બંધને બિંદો
 એનીર પિતાનું તરુનું છું રેશર પુત્રનાં
 સંદેશો કોમાં કરીને જ કરીશો 'જ
 સુખા શિવં વ્યેત' એ સંસ્કૃતી પ્રા
 સંસ્કૃતિનો સનાતન સંદેશ એ દિવસ
 વિશ્વતિની ખરી પાલ, તેમનું સંસ્કૃત
 તો તેમની ઉપદેશ તથા તેમના કિર્તી
 ઇવનમાં આપણાં આપણાં. એમની જ
 માનવબંધને બંધા દેરાતા સંસ્કૃતિરૂપમાં
 રવામાં જ દેશ શરૂ. એમની મહાત્મ્ય
 રૂપદેશ રમારો રૂપે રમારો ફરિયાદ
 કરીને આપણે આપણી અવાજના
 ઉપદેશ અંદરથી એ તેમનાથી તેમને
 સંદેશ આપણું આપણાં જાણીને
 સંસ્કૃત આપણે પાર પાડવાનું છે
 એટલે હવે આપણું જ કાર્ય શરૂ

અમેરિકામાં જ નહિ પણ જગતભરમાં સંસ્થાનનું અધ્યયન શિક્ષણે
જનારને દળશીલો થઈ ગયા. એક બ્રહ્મદેવે વૌશિષ્ઠના અંગે જીવ
જ્યોત્સ્ન વૌશિષ્ઠન કાવેર કહે પોતાના નકલ સેવાભાવ તથા અભેદ ધર્મ
અમીરી દળશીલો કોનાં શિક્ષણ, કારકાર અને પ્રજાતિ માટે કહેછ
કર્મદેવદેવદેવે જગતવિખ્યાત સંસ્થાની રચયતા હરી ને જીવજો
ગોમાં આંગણી પકડાવે તેથી પોતાની જોષિવિદ્યાને લખી આપ્યું
કારક શોધજોગો વડે જગતને જાણી આપ્યું કે વિજ્ઞાન કેવા અસ્થાય
પરિશ્રમવાળા વિષયમાં છે દળશીલો પાતાત કામ પણ જોશ્ય વક
અને ક્ષેત્ર ગણતાં પરિશ્રમના જલ્દબદ્ધા વૈજ્ઞાનિકોને રહી જઈ શકે છે.

અમેરિકાના મિસુરી પરગણામાં કાગબેડ ચોપ ગાયે છે. ૧૮૬૪
માં એક યુવાન દળશીલ કુટુંબમાં આ નાગાર્કિત વૈજ્ઞાનિકનો જન્મ
પડ્યો હતો. પિતા તે જન્મ પહેલાં જ મૃત્યુ પામેલા. અને ક્ષેત્ર
ગણિકના પિતૃતરમાં શાસ્ત્રિયજ્ઞ કાળી મંદુરી કરી તેની માનવને તે
વખતે તે જાણે ક્યાંથી દોષ કે પોતાનો એ અર્થ પુત્ર બેળાં તે
પરકારો કરશે કે તેનું નામ જગનનરભા બનીશું મરેઈ પણ પુત્રની
વગેરે માત્ર ૬ માસની હતી ત્યાંજ એક અવકાશ બનાવ બન્યો. કેટલાક
કુલંકરો જોયિતા યુગલે કરી તે ૬ માસના બાળક તથા માતાનું
અપહરણ કરી ગયા. તેમના જર્મન માત્રિકે તેમને ઊંડાવવા કહેશે
શ્રીકલ્યાણે તે ૧૦૦૦ રૂપિયાનાં શરતના પોતાના બદલામાં તે બાળકને
તે ઊંડાવશે, પણ માતાને પંચ ન લાગ્યો, આમ બાળક જથી
ગયો અને જીવ દળશીલો પાડે મોટો થવા લાગ્યો.

ત્યાર પછી જીવે જ વર્ષે, ૧૮૬૪ માં અગાધય સિકતને પ્રતાપે
યુવાનશીલીની કાળી પ્રજા નાખ્યું તથા અને તે અભ્યાસ બાળક ની
નામચૂડામાંથી તે કહેશે, કારત મેત્રિક કારે નાખતા એક બલ
જીવિયદને કારણે તેને પોતાના ધરમાં શાળી વડે કહેવા આકાંષા અને તેનું
તેણે નામ પાડ્યું અપાને વૌશિષ્ઠન કાવેર
જ્યોત્સ્નકેશવે મોટો થયો. અર્થ તેમને જ બુદ્ધિના આજળામ
કાર બતાવવા લાગ્યો. જળવાવંચવાનું તે તેણે નિરાકારે જતા પહેલાં
જ વેર શીખી શીખી, મેટરું જ નહિ પણ પરમાં જાણિત અને જીવ
એક પુત્રક દત્ત તે ભેને કહકારક મોટે કરી નાખ્યાં તેની દોહરી
લખિયદને કારણે તેને શંખમરું, સીનમરું, હંકો કરવાનું મેત્ર
કાશે. શોંખવામાં આવતાં પણ તે બાળકની સાનનુષા હને મેત્રી
તે અજુત મોટી કરી કે તે નિરાકારે અથા સિવાય કોઈપણ તેમ નહોતી.
પણ દેવશાનુ નેતા પાલક પિતા મેત્રિક કારેની રજા કરી અહીં
આપી તે જ્યોત્સ્ને નિરાકારે અખુવા મેકરો કરી તેમ નહોતો

પણ એ બાળકની નીક સામગ્રિપાસા અમે તેની મુશ્કેલી કે પ્રતિ
કુલ સંકેશની દબાવવા તેને મનેદોતી. અમે તે કષ્ટાવે અજુતની અજ
સંતોષવાનો તેણે નિરાકાર કરી લીધો અને ૧૦ વર્ષની કમગી વધે
પોતાના પાલક પિતાના ધરને છેકલી સલામ કરી માત્ર દેવજો
જ તે દુનિયા સાથે દહર કીકરા નીકરી પડ્યાં. નહોતી કોઈની
જોષાખાળ કે નહોતી કોઈનો સહાર. પિતામાં તે રહી પાઈ વે
સાની દોષ ૧ માત્ર સાન મારેની દુરંમનીય લખવાનો કોષ તેના
કુલવર્ગને જલોત દેતો. તે કોષને અજાણે તે આકર્ષાઈ ફર આ
વેતો નિરાકારે અજુત પડેતો અને એ કામ મળે તે કરી પોતાનું
પેટિયું કાઢીને સજુવા લાગ્યો. હી ગઈ માસની વેલમાં, કીકરો
રસાયણોના અદુગારના નામે જગતભરમાં, માનવતાના પરમ ઉપકારક અને જેતીવિજ્ઞાનનો સમર્થ સંશોધક

યુગાગ દળશીલ કામ જેવી જગનની શીધી
પછાત કામમાં જગીને. પ્રતિકૃષ્ટ પરિસ્થિ
તિના અતુલકંપનીય પર્યંતે કેવા કાગલતુર
પરિશ્રમ અને ધીરદત્ત બુદ્ધિમતા પરે જોઈએ
ગીને જગતમાં સર્વોચ્ચ માનવર્ત્યો મેળવ
નાર આ વિખ્યાત મહાપુરુષનું હૃદયન એક
નવસકથા કરતાં પણ વધુ અકબુત અને વધુ
રસાચક છે. જગતને તેણે બનાવી આપ્યું કે
‘ક્રિયાપાસિદ્ધિ સત્ત્વં ભવતિ મહતાં નાંખકાર્યો’

અક તથે, તે કીકર યુવાન મેકાનામાં તે સાત વિનામને. અને આમ,
કપરી લખવાઈ કરી તેણે એ સામકાની નાતકરી નિયંત્રણા હર તેરનું
ફાનવાર પી લોખું અને માનવકિંક માનના અંશમાં મોટી મિત્રી
વૌશિષ્ઠ અદેરના પદોક્તિમાં, ત્યાં પણ કપડા પોશાનું પોશીનું સખત
પરિશ્રમનું કામ કરીને ૨૦ વર્ષની વધે તેણે નિરાકારે પણ જાનું.

જ્યોર્જ વૌશિષ્ઠન

કા વર્ષ ૨

ઉનાડા દેવતાક આગમાં શાકાહારી દેવિશો દોષ છે. એક દિવસ આપું સવાર નૅરાનજ બેસેલીમાં ચિતેા જોવામાં આવેલા દોષાથી હું ઘણી ચંચલો. લગભગ એક માગવા આવેલા ક્ષત્રી એટલે ભૂખ પણ કહીને લાગેલી; એટલે હું દેવતોદેવતા સોઈન્ટ માઈન્ટ રેડીટમાં આવેલા એક શાકાહારી રેડીટમાં ગયા.

રેડીટમાં ઘણું લંચ માટેની ગિરરી બહુ ભૂખ ન હતી. થોડા ધણુ લોકો છૂટાછવાયા આગતેજ બેઠા હતા. એક ટેબલ પર જ્યાં મેં લંચમાં ઇચ્છું લીધું. તરત જ ત્યાંની સ્ત્રીનાર આવી અને નીચું જોઈને સોજનની માટી સુખનાની રાહ જોતી જાણી રહી.

છાપામાંથી જાણું જોઈ મેં પાનીઆની યાટીમાંથી રેડીટક મગાવી.

જોવામાં આવી તરત પારોના એક ટેબલ પર પડી. ત્યાં નાની એક જ બાળા બેઠી હતી. જેના આગારી દિષ્ટિ મળ્યા કે તરત જ તેણે પોતાની નજર ખેંચી લીધી આ બંધા થયત તે માટી સામે અનિમેષ તપને ગેયા જ હતી હતી એમ મને લાગ્યું.

બાળા તેરથી ચોદ વર્ષની હતી. ટીકટીક કહેવાય તેવો—અથવા મરીબાજનો ખાલ આપે તેવો પાણાક તેણે પહેરેલો. તેના પાળની કોઈકેઈ ક્ષેટ્ર પાછળ બેઠીની રેખાની હતી. તેની થોડી આંખમાં જલ્દી કંઈકે દુઃખ કે ગ્વાનિ બધો દોષ તેના મને લાગે થયો.

તે ન જુએ તેમ મેં તેની સામે વારંવાર જોયા કર્યું. મેં અંધારેલી પાનીઆ આવી તે પહેલાં તે તે સોજન પતાવી કહ જોડી અને જિલ લઈ તે પેસા આપવા અઈ મેં તેની પાછળ જ્વાનથી જોયું. પેસા લેનાર સોકારુન સાથે તેને જાત કરી મેં સાચળી; તેણે પૂછ્યું: 'શ્રીમતી, પેસા સફરુદમ્ય દિંદી છે ?'

'હા, મને લાગે છે કે જો દિંદી છે'

'તેજો માટી દબેશમાં આવે છે ?'

'જોખસ તો નહિ કહી શકું, પણ મેં તેમને અગાઉ જોયા દોષ તેવો જ્વાન આવતો નથી.'

તે જાણે આજાર પાની, મારા તરફ એક નજર ફેંકે બાળા તરત જ માલી અઈ. મને જસ નવાઈ લાગી. તેણે 'મારા' વિષે પૂછ્યું હતો ? આ માટે ? તેને મારામાં આજ રસ લેતી જોઈને મને જસ કુતુહલ થયું તેથી એક મેં સોજન પૂકે કર્યું કે તરત જ સોજનને પૂછ્યું: 'થોડાવાર પહેલાં પારોના ટેબલ પર બેઠેલી બાળાને તમે જોજો છો ?'

'ના છ; મેં તેને જોઈ છે ખરી, પણ હું તેને જાળખતી નથી. દર રાત્રિવારે તે અડી સોજન માટે આવે છે.'

'આજવાદિયાના બીજ કોઈ જ દિવસે નહિ ?'

'નહિ છ. બીજ કોઈ દિવસે મેં તેને જોઈ નથી.'

'તે શો કંઈકે કરે છે, તેની કંઈ ખબર છે ?'

'હું ખાકું છું કે કોઈ દુકાનમાં ખાગ કરે છે.'

'શા ઉપરથી તમે એમ માનો છો ?'

હું અનુયાન કરે છું કે તે બહુ કામારી નહિ દોષ; તેથી જ દરરોજ સોજન માટે પેસા ખરીદી શકતી નહિ દોષ. અને દર રાત્રિવારે જ આવે છે, કારણકે તે સોના પગારસોદિસ હતો. આ સમ્બોએ નહિ મને નવાઈવર્ષો એમ માળી દોષ તેમ છું પિયારમાં પડે મધા.

૨

પણ જો બાળા વિષે મને મજેલું કુતુહલ હું દર રત્રી સંજો નહિ તેણે માટી પૂકપરજ સાચી કરી હતી ? મું એની પાછળ કંઈબેદ હતો ? તેના ગ્વાનિજવર્ષો રીન મદેરાએ પીએ થીમે માકે મને થેરી લીધું. મરીબ બીચારી કહેતી : તે માણુ હતો ? તેને હું કંઈ ઉપચારો મઈ સમ્બો ? માટી જિત્તાસા થયતી અઈ. બધી દુકાનો રાત્રિવારે તેા બંધ દોષ. એટલે સોજનવારે નારતેર લાગે તરત હું તે બાળાની સોજમાંની કોષો સેકન્ટ માઈન્ટવાર રેડીટ પારોના લસામાં આવેલી થયતીબરી દુકાનોમાં મેં તેની લપાચ કરી, પણ તેને ક્યાંય ન જોઈ. દુકાનમાં જતાં આવતો કંઈક ખરીદતો પડે; નહિતર ત્યાં જોવાનું કદનાસ મરીબ

મેકરનું આવી બને અને સદા મેં ચોર મદેરા તેમના રોક તેમને પાળીયું જ પધારતી કે. એટલે મારા જોવાસોદનાં ખિસ્સાં લાઈ, રખાલ, પેનિસલ, ગિલ-કાઈ અને લોપીએસી પગપુ રજુ થોજેથી ભરાઈનુપાં; પણ પેલી બાળાનો પસા મને ન લાગ્યો.

અડવાડિયું લીધી મધું ને બીને રાત્રિવાર આવી પડેકંથો જોવા જ હું પેસા શાકાહારી રેડીટમાં પડેકંથો, અને જેના અંદર મને કે તરત જ મેં પેલી બાળાને ટેબલ પર બેસીને

(માર્ચ ૧૯૪૮) ૭૩

કેટલું નિકલ્સાઈથી તેણે ગાસ નગરમાં જીવ્યા. મેં તેને 'વાલ્મી' મનાવવા શરૂઆત કરી. પાત્રની જરૂરમાં આકાંક્ષિત તેણે 'જુલું' : 'આ પંક્તિ છે ?'

'હાં' 'આવી પુરપૂર કરવા માટે મને મદદ કરો; પણ...આજ સાંજાકારી છે ?'

સીધો જવાબ આપવાને બદલે મેં સામો પ્રશ્ન કર્યો : 'શા કપર-થી તમે કોમ પૂછ્યું ?'

'મેં સાંજનું છે કે હિંદી લોકો સામાન્યરીતે શાકાહારી હોય છે.'

'તમે હિંદી લોકો વિષે ક્યાંથી જાણો ?'

'મારા મોઢા બાહ દિલ્લિસ્તાન ગયા છે. તે હરકમાં છે.'

મેં કહ્યું, 'સાંજના વાર બીન સાંજાકારી ગાસનું પાત્ર અને મને છે બેઠાં. હું સુરત સાંજાકારી તો નથી. મને લાગ્યું કે મારા આ જવાબને તેને જરા નિરાશ કરી. વાત કપરથી મને ખબર પડી કે તેના કટુભાવ પુરોગામી તેના બાહ બોલ્યા જ છે અને જોતે વિધવા માતા સાથે લેખન તરફ રહે છે. મેં પૂછ્યું : 'તમારા બાહ તરફી સમા-ચારે તે આજવાત કરી ?'

'હંમણું તો થયું. વખતથી હંમ ખબર નથી આવ્યા. એટલે મારી બા તેના વિષે બહુ ચિંતાતર રહે છે. લોકો ખરોથી તેણે સંબંધિત છે કે હિંદ દેશ સર્વ, વાચ અને જોડીના લાવથી બેઠેલા દેશ છે. અને મારા બાહ તરફી કરી સમાચારની વાતો બહુલ છે તેને હાથા કંઈ થયું તો નહિ હોય ને, એની પારી મારે બીજી જવા કરે છે. હિંદ સાપ, વાચ અને જોડીના લાવથી બેઠેલા દેશ છે' એ સાચો વાત !

હું જરા હસી પડ્યો. મેં તેને ખાતરી આપી કે એણે કંઈ જ થી; એમ હોય તો ત્યા આરક્ષા ફોટ લોકો કેમ રહેતા હશે ? તેણે સહનતા એક દીર્ઘ આસ લીધા ને કહ્યું : 'તે કોઈ વિદી મને ?' મારી બાને હિંદ વિષે ધાર્મિકતા વાતો બહુલ છે. તેણે આવી જાને આગળ નજરે મેલ્યું. તેના બાહ કંઈ જાણે. જોતાની બા ખરો જાણવાનું સીધેસીધું મને પૂછવાની તેની હિંમત ન આવી.

પુત્રથી વિપરીત પહેલી એ માતાને માનવાની મને પણ જિજ્ઞાસ હતી. પછી, હંમનના ગરીબ સવાના લોકજીવનથી હું તદ્દન અલગિત હતો તેથી એ કોઈનું જીવન તથા વિચારો બહુલની હંમના પછી મને થઈ ગયા. તેથી મેં સૂચવ્યું : 'આપણે તમારે જે જાણ્યું કે તમારા જાને મારી આજવાજા ન કરાવે ?' મારી આ વાતથી તેની આજ નહિ કે કમકામી જાણી હોય તેમ સમજાવવાની બોલી બહુ. તેણે સમજાવ્યું મારે આજીવન માટે અને પૂછ્યું : 'હંમણું આપરો ?'

'જરૂર.'

'આપને સમય તો છે ને ?'

'હા, આપણે મારે કંઈ કામકામ નથી.'

'આજા રાજી થઈ મહ. બોલન પડે કરી અને બંને કોઈમાં. રસ્તામાં મેં તેને પૂછ્યું : 'તમારું નામ કું ?'

'એલીસ માર્ગેટ હિલ્ડે.'

મેં વિનંતી કરી : 'ત્યારે તો પેલા "એલીસ હંમ ધ વન્ડર લેન્ડ" પુસ્તકમાંની નામજીવ એલીસ તો તમે બહુ ?' મારે વિનંતી સમજ ન રાકવાથી તેણે મારી સાથે મેલ્યું. મેં જરા આશ્ચર્ય થયું. મને લાગ્યું કે 'એલીસ હંમ ધ વન્ડર લેન્ડ' એ જીવનવિષયવાતને આશ્ચર્ય

તેણે ના પાડી. મેં તમારો મોઢો ફા પાડ્યો તો હું પુસ્તક બંદ આપીશ.' મેં કહ્યું.

આમ પાત્રે કરતો કરતો અમે રોઈન્ડ ગાર્ડન દેવજ તથા બર્લિન કોસ રોઈને આવ્યાં. રોઈન્ડની બંને બાજુ માનવાની મોટી બંદો દોડતી હતી ને ત્યાં મિરદી પણ ધળી હતી. એટલે મેં તાર આક્રમ-ની સાથેના કુટપાથ પર આવી મોટીસને પૂછ્યું, 'આપણે રોઈ-મિન્ડર બસમાં જઈશું ?' તેણે નિરાશથી સાંભળ્યું, 'જાનનાં જવાબમાં આપને હંમ હરતન તો નથી ને ?'

'ના, જરા થ નહિ; પણ તમે એટલું બહુ માલી રાખો ?'

'હું તો રોઈન્ડ આલીને જ જેર નહું છું.' તેણે જવાબ આપ્યો.

તે કું કામ કરતી હતી તે બહુલની મને જિજ્ઞાસા થઈ. આવી મેં તકલીફ. અલગત, સીધી રીતે નહિ. જાણ્યું કે પાત્રોતરો વિષે બહુ જ હોય છે. રૂઠાંતમાં મુસાફરી કરતા કાઠ પહેલી મુસાફરને 'આપ ક્યાં બંદો છે ?' કોમ પૂછ્યું એ અવિચારી આજવાજા; પણ 'આપ કું બહુ દૂર સુધી બંદો છે ?' આમ વિના સંકોચે પછી રાખ્યું કે સાંજને અમે તો તેના સીધા જવાબ દે : નહિતર કોઈ દે ! 'આમ દર નહિ.' આ જવાબથી રીતબાતની દરિયો આપણને જવાબ દીધો જે અણધારે અને જોતાની અંતર વાત બદલે હતી ન પણ રહેવા. એટલે આ પ્રશ્નના વિવેકથી મેં એવીસને પૂછ્યું : 'તમારે આ પાત્ર પારંગ આપવાનું ક્યાં છે ?'

'હા, બર્લિન સિનેમા સ્ટોરમાં કું રાહ પિરકે વરીકે કામ કરું છું અને રોઈ સાંજે જેર નહું છું. માત્ર શનિવારે તેમજ વહેલું બંધ કરે છે.' 'આપણે પૂત પડતી જઈશું ?' રોઈન્ડ કરતાં મિરદી ત્યાં જોડી હતી. પૂત પર માતાત્યાલતા મેં તેની પૂછ્યું : તમે પણ આ જરૂર રોઈન્ડ જેર આવો છો ?'

'ના, બર્લિન મિરદી જોડી હોય છે બરી; પણ આ રસ્તે સાંજે માણસો પણ જોડા હોય છે. એટલે રોઈન્ડ અને બર્લિન હોવાના રસ્તે, જાણ્યું કે કું છે.' આ આજણી હોડીરી મારી પણ આજવાજા થઈ. રોઈમિન્ડર પૂત આવતાં મેં પૂછ્યું : 'હું તમને ક્યા નામ જોડાઉં ?'

તેણે દસીને કમર દીધો. 'મિસ હિલ્ડે; મેં કે હું કંઈ જ જોડી થઈ નથી એટલે તમે મને તે નામે જોડાવી શકો છો.'

મને સમજાવવાની તે કોઈ નામ જોડાવે છે.

અમે પારંગેન્ટના પ્રકાન પાસે થઈ રોઈમિન્ડર પૂતને જાણ્યું. જાણ્યું જોડાવી, હંમનના એક મુઠીલ સવા હંમજીવમાં આવી પડે-મ્યા. રસ્તે જોડેના ટોળામાંથી જાણ્યા કરી અમે આજણ વખાં. થોડે થારે મેં તેને પૂછ્યું : 'તમને કું તમારા બીબ નામે કેમ જોડાવે છે ?'

'મારી બા પણ પહેલું નામ એલીસ છે. એટલે મારા ગિવામે મને મારા બીબ નામે જોડાવવાનું પસંદ કરેલું.'

'તમારા પિતા તમને કું જોડેલા કે મેં જોડી ?'

'જ્યારે મને વડાલથી જોડાવવી હોય ત્યારે મેં જોડી હોવા પણ આ તમે કેમ નહવું ?'

'કેમ ? અમે હિંદીઓ તો બહુ બહુલો છોએ ? રોઈન્ડ બંદ, બ-

વિષય બાજી રાખીએ છીએ.' મેં જરા દસીને કહ્યું.

'હા, સાચું. મેં પણ એવું સાંભળ્યું છે ખરું.'

'જોડાવ, તમે સાંભળ્યું છે કે કું સાંભળ્યું છે ?'

મેં સાંભળ્યું છે કે હિંદમાં પણ લોકો પામે તેવી શક્તિ હોય છે. તેમજ થોડા કહેવાય છે, પણ તમે એવી નથી કાવતા ખરું ને !

‘‘કોણ? કોણે જ તમે મને, આપણે મનમાં ત્યાદિ, પહેલાં જ
ખાધું કે હું આશ્વાસી છું કે નહિ?’’

મંત્રી જવાબ ન આપતાં પીયું લુંગી. અરુણાગર આંત્રે
સાંકડા રેતા પાગે આતી પદોંરથાં. મંત્રી દીવામુતી સુખયાતી
અંદર ગઈ; ને બારણું ઉઘાડી મને અંદર જોવાન્થો.

૩
 બીજી બેઠકની મંત્રીએ કહ્યું કે પદવી તેની બાને બ્રાહ્મણ, 'બા,
 ક્યાં છે?' તો બેઠકમાંથી અચાનક આવે, 'બેઠક, હું મહાદેવ
 આમ, 'મંત્રીએ પદવી શામે લેશે તે વચ્ચે, 'આમ અવરોધ'
 'હા, અરજી ચાલે.'

અમે ત્રીસે સોલકાયાં મથ્યાં. બહારથી જ સૈનીએ તેની માતાને બળેરે ગાળ્યા, 'બા, આંકે દિસે મૃત્યુજ તથાને મથવા બહુલા છે.'

‘કયાં છે એ મુદ્રણ?’ અને ‘એ ત્યાં’ અને ‘સદાચ આગુરવાથી
પહોંચી, હું મોંઝામાં ગયાં અને મેંની’; ગાંધી જોગજાણી દરમિયાન.

શ્રીમતી કિલકુટે દિલ્હીની ગયાવતા સ્ટુડેન્ટ : "મારું કાર્ય, મારા
દર્શન લોટનાળા છે. આજે સાંજનાર છે તેથી આ જિરિસ્ટ ડેઈલી વ-
ર્કો માટેનાં પાઠ્યક્રમો રાખીને હોવાનો વિચાર કરીએ છીએ."

મને બનાવું છું. આજે સાંજે લોકો મુજબીમાં બેઠાં થશે ત્યારે રસ્તા
કપડાં એ બેઠામાં જશે. ગમે તેગ કોઈન મુજબીન ને સજાવડું પડેનેક
મુજબી બનાવેલાં મુજબીની રાત એ બેઠાંમાં જશે.

अग्निवार भगवानो द्विपक्ष होवाधी भरीज सोडा अ-द्विपक्षी पैसा
भरवो आनंद होवे मेने किया गीतो भवो भरो गमक वेयाह नम के

लाष्ट गिरिः तैवार यर्ष दरी ते उवागां भूरी दगी. श्रीमथि विष्.

કુદે માને કહ્યું, 'બરીબ શ્રીના રસોડામાં બેરાવામાં મગજ નહિ આવે.
મેં માર્ક-કામ લખતોય પહેં ક્યું છે, મેં બી, હું આ બહુદયને ક'પર

જોઈશું, 'ના; અહીં બેસવું મને ગમશે. મને લાગે છે કે તમે

મુંદર બિરિફા જનાવો છે ' શ્રીમતી કિશકેટ દક્ષીને માતા આમાર
માન્યો, ગંગાજી હો, 'માતી જા દેવી ધર્મ સરસ જનાવે છે; પોતી
રોગો, રોગો, માતી રોગી જાતી કામે રૂં જાહેજઈ' આવી જાતી.

હસોડો' માં હા પાડી. ચોટી આપી. બેન આ નરેન્દ્ર ચોટી સામે.
હાથ ફરતાંફરતાં સ્થિતી કિલકટો મને પૂજ્યું. 'હિદાયેવાલ દેશ છે?'
'બલ મંદર' એ જવાબ આપ્યો.

‘જાણી રહેલું સંઘીસુધાગત છે’
‘જાણી; તદ્દન સંઘીસુધાગત. પણ તે કાલેક નેવાં હોયે દેશ નથી.

ત્યાં બહુ સર્પ અને વાઘ હોય છે એ સાચું? વાઘ અને સર્પ

મો શ્રીમતી કિશોરબેન દસીને ખાતરી આપી કે એ જલ્દી મોટું

૧. એ બધી વાતો માનવી નાંદિ લેડેલા સપ અને વાપ જગતમાં ત્વર રહે છે, પણ જ્યાં માણસ રહે ત્યાં તે નથી આવતાં અને તેથી જીવો તે જગતના ટોચને આવી માણસમાં આવે છે.

‘ત્યારે હેરીફા તાવના નાચરા ત્યાં ધણુપરં હોય છે ખરા?’
‘હા: તાવના નાચરા મોઢાઈઈ ભાગમાં હોય છે: પણ દરેક

'भासे पुत्र गेल्लजंगां सद्धरमां छे. पंगण डेरें भाय छै'.

તે બહુ જ મુશ્કેલીમાં છે. ત્યાં રાજધાની બાંધી નથી દેતો.
તે ત્યાંનાં દવાખાંડો બહુ ગાંધ્યામાં છે. ત્યાં સાંનિધી શ્રીમતી

अथाने उषः क्षीराब्जानाम्। दधि म. म. आ प्रणि नरिद आचं।

મૈત્રીની પામ્યું હું કે પર અથા. રીવાતખાનામાં શાસ્ત્રીનું બધું
આપું અને સુની કિંમતનું ઘણું. જર્મીન પર મધ્યેકો નામના ભેદે

કેટલી અને કામગીરી થતી, પણ બધું બચાવિયત ને ચોખ્ખું રહેતું.
 મેંથીજ પાસા દેવા ચકાવી જાતીએ કંધારી. એક બહુભાષી

સાથે જીવનનું કાનૂન સ્થાપત કરું. એની જાગે લેખો રહી હું ચોપડી-
કોનો નામ વાંચવો હાગ્યા.

सतीर पर रेशीम ध्यानुं वेड पळू चिह्न दवे मदीसुं. या भीतांभीतां
मं हिंद चिजे बनेले हरी श्रीमती विहारे सितलामागरी देवो माग

બોલે. આ દિલ ત્રણે તે પહેલાના મેં હવે. એવું મામ સામિત્ય દેનકે
લવું. મેંથી પોતાના જગદિન નિમિત્તે પોતાના ભાઈએ મોકલેલું

‘‘હેની ! પેલી નાંદી મિ. ગુપ્તાને બતાવે ?’’

‘તમારા જાહજી તમારે મોકલી છે ! તોડ, ફેંપી દે એ !’
‘એ તો બહુ વીંછી છે. ફેંકતે કાદવામાં !’ પાંચવી.” મૈત્રી-

‘तमे जेना पदथी केहुं भूत-भविष्य हकी शिवा’ तेहि गजुं.

મ કાચવાણી વાડીમાં જોઈ બંધાયેલ કંદેલાની વાત ધણું વરસ પર
સાંભળેલો. મૈયેંકો તથાસી. તેમાં સામાન્ય કાચનું નેન ન્હોતું હતું.

શ્રીમતી રિશ્મત મને ક્યુ : 'ફેન્ટ મને જ્યારે શ્રી મેહરજી ત્યારે,
એને વિષે ત્રણું હવું કે જો ફેન્ટ શાંત અને મોક્ષ મળે તો ત્યાં
ત્યાં જો કે આપણા વિષે જાણવું હોય તે જ કોઈ કોઈ મેહરજી

છે, જેમ કાઠ યોગીએ તેને કહેલું કેન્દ્રના ખખર ધમ્મુ વખતથી તપી. એથીએ જ્યને મે મોના વિચાર કરીને જિમાં મેવાને પાછે.

प्रधान कर्षी, जसु हंथ पशुमुगा न आळुं. नग प्रथान करीं ॥ तमि
दिहू हा ओटवे ह्दाय तमने हंथ होपारो *

મને જાણ્યું કે વડેમે ક્યા હિંસાં જ નથી. પપ્પુ મારી કહેવાની
દેખત ન ચાલો કે ચીંટીમાં આગામ્ય કામના કુદડા કપરાંત કાઢું

गणेशाय नमः । इत्येवमुक्त्वा तदा तत्रैव निशितं भूयः ।

પાંચમાં લેખી પછી તે એ સ્વંદર ગીત માંડી ધણે વખત સુધી ભેગા કહ્યું.
જાને એ વીંદી પાસી આપી દીધી જાતે નમનાપદે જાણી જો ગાને

આ સંતજીના ચા-ટી-કરી જરા દુઃખી થયાં. વાગ વાનસ્થા મેં કહ્યું :

‘હા.’ શ્રીમતી કિલકડે જવાબ દીધો. ‘મૌત્રી જલ્દી મુંદર વચ્ચે છે.

જો બીજી રોજ અમી દરિયા તોળી બા તરફ જાય, જોઈએ એ બિનનિ

‘હું સંજગતવા જેવું યાદગરી પગાડતી’. એણે કહ્યું. પ્રેમન

“તમને શું સાચાં મગરો ? જોડે મને સાકં આજડવું નથી.”

“તમને હું તમ સાથે, તમારો સંનીવર્ષમ્મદ શાલો ભેટ.”
 “મોઝીએ ભાતી તમારો એક નવું કાળા (અનુસંધાન ૫, ૮૮મે)

(भा.सं. १५५८) १९५

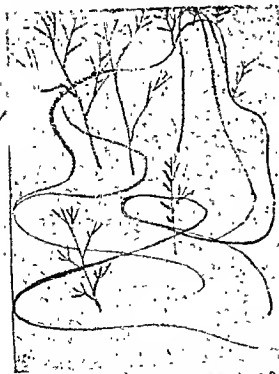
બાળના વિધ્યુપર-
સધિપુરની પદવેતી બ્રુ-
પ્રતિયાના પરથી થી દારો
દેવતા દેવતાને પેલેનું એક

પૃથ્વીની દેવતાઓના આપણા સરગદે ઉપર જે અર્ચનાઓ
અસર કરી તેમાંથી આપણા વિવરણમાં બધી જવા પામી
નથી. આ એકલા એ વધેથી તે પશ્ચિમી પદ્મિના દાવાપ્રકાર અને
પરમેશ્વરના બાધિવાદ નિયમે બધુમાર માત્ર વગરનું દુબલ દેવને
કાશના પાનનવર્ણી વિષે એ બ સાચી કયા, અને એ સિદ્ધિ

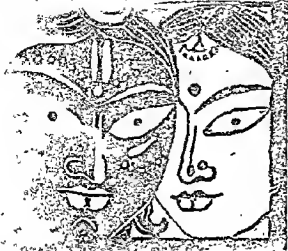
કલાકાર વેશ્વનાથ

સોનાની આંખમાં રચાઈ ગયા છે. એ પશ્ચિમી સંસ્કારની
પળીના આપણા ગયા સોનાના તવા અધિગત સ્થાપત્ય પેળે એ બ
મર્મીતમાં પુરાણ રચા; એમાં સોગીસોકપ્રિય સનાર રજિસુના શબ્દ
અનિવર્તનાં, વિષેએ તે સમગ્રત પ્રાચીન વિવરણમાં જાહેરવર્ણો
કલાનું આંખનું આંખ હીમું. સોનાનાં મનમાં રમી રહેલી પુરાણકથા
આને આધુનિક પોશાક તથા દબાઈપણનાં માનવ પાત્રોના રૂપમાં
રચી કરતાં આંખનાં ચિત્રોમાં સુરૂપ માનવ દેહનું માત્ર પાર્શ્વ સ્પ-
ર્શને દેડ. આથી બ તે આર્યન વ્યાપક ને સોકપ્રિય થયાં.

પણ માત્ર રમુક પરંતુ દરીન કરાવતી એ ચિત્રરેલી, રખાઈરેલી
આંખોને આટલી ભવ છે. કલાકારના મનોરાજ્યમાં રમતું હંમેશાંનું
અપારિષ્વ તરત તારક્યતાના નિવેશોનાં પાશથી કડી પકાઈતું નથી.
અરેસે શા તે એ પોતાની અભિવ્યક્તિ માટે આધિબનને મુક્ત નિર્વા-
સોથી લે છે અથવા કોઈ પ્રતીક રૂપમાં મારકત બધા થયા ગયે છે.
અવિતાની એ ચિત્રકળામાં પણ આપણીકો એ કલાકારના મને-
સમ્યક્નું દર્શન કરાવવાનું એકે સમજ સાધન છે દુનિયાના પ્રત્યેક દેશ-
ની મૂળપત સોકકલા આપણ પ્રતીકો દારા કે મુક્ત સોહીથી પોતાનું સ્વ-
તત્ત્વ પ્રકટ કરતી આવી છે, અને એ રીતે તેની પ્રજાવિશેષ કુદૃશીકે
આરતીના કલાકારો બધા કરતી સોહી તેની માચીન પ્રજાવિશેષ

હાજિને પ્રકૃત તદ્દન મોઝા, અને સાદા આધેખનમાં, પીઠીની સ્વચ્છ વિષા જે પ્રતીક રૂપમાં દર્શાવતાં; થી કાસની એક લાક્ષણિક દળ
એ વિષે. રાણી બાલુ-અનની; એમાં, અને આજકલે બોજામાં થઈ કોઈ મત્તા એટી હોય એવી, બાહ દેખાઓ જે રચાની આકૃતિ
પ્રકૃત્યપદ્ધતિને સાત પ્રતીકોમાં કરતા કોડે દર્શાવેને અરેલીનું આવૃત્ત આધેખનું છે. બધાની બાલુ : 'લેદ-પ્રકૃતિ'માં, હેતુમતી મીઠામાં
અંદરથી કોમ્પોઝી નમણી બાહાકૃતિમાં, પ્રકૃતિનું પ્રતીક રૂપ આધેખને એદ સંમે નમેલી તેની કોઈમાં આવૃત્ત પ્રતીકોનું જે હાવબધ્ન કરતાં

હોકલુદયમાં આપત કહાન કાળી ને રાધા 'ગોરી' નો સમજાવી સુવલકલપનાને,
 હોકસમાનની જ સારી કથાની અને ઉતારેલું 'લીનોકલ' વિન આમકોકમાં પ્રચલિત
 ખોતવિતો, પલખીયા આદિની વિગણ-પ્રચાલિતો અને સપાધુખના પલખી મુલકને
 પ્રતીક રૂપે આલેખતું, લીનોસિયમના પદામાંથી કોરેલું સ્થાવિત, ઉપકરણો રૂપકળિને
 કલાયે બોલેલ વાગતો; પણ મુખ્ય કલિત વસ્તુને જ પ્રતીક રૂપે સુવલ સંચાલનમાં
 પદામાંથી તેને થાકી જોરદાર દેખાવિમાં રતું, કરવાની હોલકિયલના પ્રાપ્ત જેમાં
 ભેદદેશ છે. આગલોકના ગાનસ પર સ્થિત અસર કરતાં આમકાની સિતો સારનાં વિલેમાં, તમા બાળ માનસને ફેલ આપતી દોલકીઓ-
 પલખીઆનાં વિગણમુલકો દેખાવિમાં, કેવળ મુખ્ય મુદ્દા દર્શાવીને જ પદની હોલ છે જે પલ્લુ કોક વિચિત્રલ છે. તમા કલાપદમાં, પદેક-
 લિત જેવેની આગલેખાજ કહાવી હશે તમા વસ્તુના મુખ્ય કલને જ સુવલ, પ્રતીકના રૂપમાં વાતની કહી જોરદાર સાદા દેખાવમાં પદ-
 માંથી નાખવામાં આવે છે. ઉપર 'સાધાકુખ'ના લીનોકામાં આપલે આમકિયલકોની કોલ પ્રકાર મેળા છે. તે જ રીતે અમણી બાલના વિગણ
 કુલદેસ 'સાધાકુખ'ના વિગણ, જોડેસવાર મદ કરાવમાં તલવાર ધારતુ કરી નીકળેલા કો રાધાકુખમાં ફેલ છે. આગલાનસને સાદા
 કુલદેસ તે પ્રલખ કલપનારમાં દેખાય તેલું જે પ્રતીકરૂપે લેખાવલ છે. વિગણદેસે બોલા બોલારે કે પોતાનાં રૂપરંધની બીજાનસને સાદા
 માની નથી, પણ ગાનસપદ પર તે કલપથી અસર દે છે, તે કમર અને થોડાના કહાદાર દેખાય તમા દમાગને આમજ ભાવી દર્શાવતો છે,

જોગમાં તેજનાં ચિત્રો પ્રકટ થાય છે. આટલું જ નહીં
ની પ્રસિદ્ધ સંસ્થા તરફથી દિલ્લી પારંપરાગત ક્ષિત્ર
ને રૂપરચના (ડિઝાઇન)ના કાગમાં કલકાતામાં તેમજ
બે વર્ષ કાગ હેતુ છે. તેથી તે બારતની પ્રખ્યાતિવદ
કરતાવી નકરો અને ચિત્રાંકનની વિશિષ્ટ પદ્ધતિમાં
આશો આશ્ચર્ય પરાવે છે. તેમના કોવાજી કોઈ ક્ષેત્ર
રચાન રૂપ, બનાવના વિષયપુર ને સંધિપુરના પ્રધાન
ચંદ્રિની રૂપ પ્રતિભાઓ (Ferry Cottage) પર
થી તેમજી કરેલાં કલકાં રેખાંકનો ચેરીનાં વધુ અર્થ
આ પાતા કાગ તથા કોઈ આ લેખને અગામે આપું

૭. પલ્લેલી માટીનાં કી મુર્તિઓની રેખામાં કાવચ્ચની એ મધુરી ઇશ આપમ્મ! પ્રાચીન કલાકારો કલાવતા તેનાં કોઈ કલંગ રચાય છે

અ

ગાંકિ રસદશા અંગમાં 'નતેન ને વાઈ' નામના વસ્ત્રવર્ણન આપી ગયા તે પ્રમાણે નૃત્યના ત્રણ બેદ પરે છે: (૧) નાટ્ય, (૨) દાસ અને (૩) દાસ્ય. આમાં નાટ્ય એટલે કથાવિષય, અને નૃત્ય એટલે તાલ અનુસાર માત્ર કલાત્મક અંગનિરૂપ. અર્થાત્ નૃત્ય નાટ્ય અને નૃત્યનું સંગમશ્યુ છે. નૃત્ય અને નૃત્યમાં ફેર જે છે તે નૃત્ય એ વળી રીતમાં તે આદર્શ પરનું ન હોઈ તેમાંથી રીતો બાહ્ય અને નીકળતો નથી; અર્થાત્ નૃત્યમાં કંઈક કથા હોઈ તે આંતરિક હોય છે. આપણે આદર્શ સુધી નાટ્યના વિવિધ પ્રકારો તથા નર્તનના પ્રારંભ તાંદર આદિ પ્રકારો જોઈ ગયા. હવે નૃત્યની વિવિધ શિષ્યાઓ તથા 'ચારી'ઓ જોઈએ.

ચારી-વિધાન

દા.પ: પદ્ય આદિ અંગોના અવનન વ્યાપકતા વડે છે; અને અનુ: સંજ્ઞા પદ્યોમાં કરવામાં આવતા વ્યાપકતામાં 'ચારી' કહે છે. નાટ્યશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, 'નૃત્યનું મૂળ ને આદ્ય ચારીમાં ન રહેતાં છે ને ચારી વચ્ચે નૃત્યનું કોઈ પણ અંગ સંજ્ઞાથી સકટ નથી' નૃત્ય તથા નૃત્ય વિવિધ અંગવંશ આ ચારીમાં પરે ન થાય છે.

કથકોમાં આપણે 'ચારી' નામ ને આ ચારી ન છે 'ચારી' તેનું અપભ્રંશ હોતું જોઈએ. ગણિપુત્રી નૃત્યમાં આવતી 'ચારી' આ છ આ ચારીમાં ન હોયી નહીં. અંગેશમાં જેને Saptak કહે છે, તે આપણે જાણે કે ચારી કહીએ છીએ, તે ન આ ચારી. આમ આશ્ચર્યજનક વધી શકાય. ચારીઓના અનેક પ્રકાર છે જેમાં બીજી રીતે અને આકાશિક ચારી એ જ પ્રકાર મુખ્ય છે.

બીજી ચારી: નીચેની સોળ ચારીને બીજી ચારી કહે છે: (૧) સમપાદા, (૨) વિષવત્તા, (૩) અકલ્પસ્યા, (૪) અર્ધકા, (૫) વ્યગ્રતિ, (૬) વિષ્ણુતા, (૭) અવકાશીરતા, (૮) બજા, (૯) કલ્પરતા, (૧૦) અંગિતા, (૧૧) કલ્પકલિતા, (૧૨) અંગિતા, (૧૩) રવંદિતા, (૧૪) અપરવંદિતા, (૧૫) સમસારવત્તલી અને (૧૬) મતલી. આકાશિકી ચારી: નીચેની સોળ ચારીને આકાશિકી ચારી

લેખક: યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

કહે છે: (૧) અવિહાતા, (૨) અપહાતા, (૩) પાર્શ્વહાતા, (૪) કન્ધન-પુ, (૫) અધિ, (૬) અધુરપાર્શ્વિકા, (૭) શાલપાદા, (૮) સિતા, (૯) આશિકા, (૧૦) વળા, (૧૧) વિષ્ણુહાતા, (૧૨) અજ્ઞાતા, (૧૩) અન્વયપાશિકા, (૧૪) મુખપુષ્પા, (૧૫) દેવપદા, (૧૬) પ્રમતી.

આ સર્વ ચારીઓના વક્ષો તથા તે દરવાની રીત નાટ્યશાસ્ત્રમાં આપેલી છે. પરંતુ તે નૃત્યની સાંકેતિક ભાષામાં હોવાથી સામાન્ય જન માટે સમજાતી અનુ કલિન હોઈ આવી શકી નથી. તે સમજના આટલે સંસ્કૃત ભાષા અને નૃત્ય એ બંનેનું કોઈ સાધન જોઈએ.

નૃત્યીજ્ઞની નૃત્યશાસ્ત્રમાં આ ચારીઓમાંની ધર્મીયતી હજી કોઈ ને કેમ રૂપે અનિવૃત્તમાં છે, પણ તે વિષે કોઈ શાસ્ત્રમાં આદિની અચી નથી ચારીમાંથી સંચારી, કલ્પ, ખેડ, અને અંદર નામના નૃત્યનાં નૃત્યનું આજ બને છે. તે આ પ્રમાણે: સંચારી: એક અરખુના પ્રમાણે સંચારી કહે છે, કલ્પ: જે અરખુના પ્રમાણે કલ્પ કહે છે ખેડ: વળુ કે નેથી વળે અરખુના સમૂચન ખેડ કહે છે. અંદર: વળુ કે નાથ અંદરમાં સંચારન ગરમ કહે છે આ બધાં કે દુકલ્પ તથા પામ્યા છે કે કાલ ને કાઈ રૂપે હજી અનિવૃત્તમાં જ ન પણ નવીનતાનો વિષય છે.

કેષાન-લેખ

કપર બહુવેલી ચારીમાં તેમજ વિવિધ અભિનય નામ મુદ્દોએ કરતી વખતે અનુક્ર નિષેધ નિષેધિ(Possession) કથા રહેતું પડે છે. તેને સ્થાન પડે છે. તેજ પ્રકારના છે: (૧) વેષ્યવત્, (૨) સગાનાથ, (૩) વેશાનુ, (૪) ગરમ, (૫) અભિવિદ્ય અને (૬) પ્રત્યાવિદ્ય, આ સર્વે સ્થાનના અભિવિદ્યના કે વેશાનુના પણ નિષેધ કરવામાં આવેલા છે. તે વેશાનુના નામ તથા તેને સ્થાનનાં 'કેષાન' શાસ્ત્રમાં નીચે મુજબ જણાવ્યાં છે.

વેષ્યવત્: વેશાન-વિષ્ણુ. અને પદ ચારી તાલ(અટી વેવ)ને આંતરે એક પદ કીરો ને બીજે વાંકોમાં નૃત્ય કાચી ને પાની વળેલી.

અંકલમ્

અવધાનમ્

પ્રત્યાવિદ્યમ્

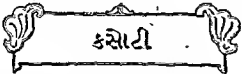
વેશાનમ્

નાટ્યશાસ્ત્રમાં આપણે આ 'સ્થાનો'નાં જણાવ્યાં પણ અર્થ ને અજાણ છે. તેથી તેની ચોક્કસ શિલ્પિયા સંજ્ઞાપનનો વિષય રહે છે. રેતુ કથકોમાં મુદ્દોએ કર્યાવતી વેશા અનુક્ર સ્થાને કરવામાં લેવાય છે. તેમાંનાં અનુક્ર સ્થાનો તે આ ન, એવું મારા મુઠ મુઠ-વાચનું અનુમાન છે; કારણ કે નાટ્યશાસ્ત્રનાં વક્ષોમાં આંધ તેનું અનુક્ર અનુમાન આપે છે. એ અનુમાનને આધારે તે સ્થાનોમાં વિશેષ પર અજાણમાં આવેલાં છે. તેની શુદ્ધતા-અશુદ્ધતાની ખજાજ તે સંજ્ઞાપન કરવામાં આવે ત્યારે ન પડે. છતાં એ બને ત્યાં સુધી તે બંને ન નાટ્યશાસ્ત્રનાં સંજ્ઞાપન સ્થાનો માનનાં રહ્યાં. નાટ્યશાસ્ત્રના કાલ આટલે અજાણી કથા આ વિષય પર મુદ્દ પ્રકાર પાતી હો.

તયા બને પાંખા ધૂણુભાંગી સદેશ વગેલા.

વેશાખમ : દેવતા-કલિકેવ. મણુ ખૂણા પડે તેમ પંખ ઘેરે
જાતે બેઠાનીની પાછળ રાખી સદેશ નમેલા ઘેરા રહેતું તે
મંદકમ્ભ : દેવતા-ઉદ્ધ. અને પગ વચ્ચેનું બેઠાર આર લાંબ.
સાચા ને કેડાં સીધી દેખાતાં આવે તેટલા નરો બેઠાર રહેતું તે.

આલિદમ અને પ્રત્યાલિદમ : બંનેના દેવતા રૂઢ મંદક-
સ્થાનના નજાણે પગ પાંચ તાક આગળ કરેલો તે આલિદમ; આ-
લિદમ થી વિગરિત આગના નજાણે પગ સેકાડી-સાઢ દાબે પગ
આગળ કરેલો તે પ્રત્યાલિદમ. (આલ)

(૧) એક છાણકીમાં ચોડાંક ધોર પડયાં છે. પણ કોઈ અજ્ઞા-
રોને તેની સંખ્યા દર મિનિટ બમણી થતી નથી છે. એમ કરતાં
બાચાળા બાર વાગ્યે તે છાણકી પૂરેપૂરી બરાઈ
નથી છે-તો તે છાણકી આપી બરેલી કેટલા
વાગ્યે ઢરો ?

(૨) અતસાદિત્યમાં અધર આંધ્ર મૂખી નનાર
આ મહાન સાદિત્ય-સપ્તારને જાણવો શી ?

(૩) નીચે જગતનાં મુખ્ય સદેશ કે પાટનગરનાં
નામ રાખે તેને દેખાના મામે સેજકેશન કરીને
આપ્યા છે. તે બાચાળા મેકેટી શકો ?

૧. બોરેલા	ક રુપીડન	૧ મોનીના	છ મિટી-ચીન
૨. માર્કુડ	ગ કિસિપાઈન્સ	૭ પ્રાહા	૧૧ ન્યુ-ઝીલંડ
૩. સાંધિશન	ગ એકેરોવિનિયા	૮ રેડ્ડેલોગ	૯ દોલક
સોમી	ધ બોરેલિયા	૬ કેનલન	૮ પેલેડ
૪. બોરેલેડ	થ નોર્વે	૧૦. બોરેલેડ	ક રુપેન

૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦
૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬
૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦	૮૧	૮૨
૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮
૯૯	૧૦૦	૧૦૧	૧૦૨	૧૦૩	૧૦૪	૧૦૫	૧૦૬	૧૦૭	૧૦૮	૧૦૯	૧૧૦	૧૧૧	૧૧૨	૧૧૩	૧૧૪

(૪) કદ નંબર લખેલા આ એક લખ
ચોરસમાં કોઈ પણ નંબરનો નેડકી આપી
જાણી એની પાંચ ન લીટી દેવો શકશે
કે નથી તે લેખચોરસ આના વિભાગ-
માં વહેંચાઈ નથી કે દરેક વિભાગમાં
એકબેક કાઢું ટાપું આવે ?

(૫) છે તે સામાન્ય જ્ઞાનના પ્રશ્નો ન,
પણ કેટલામાં લખે સચવા નજાણે આપી
શકે ? (ક) બધા તાસબોમાં મુખ તોરે

આપણને શા માટે વિચર દેખાય છે ? (બ) કયા આડ નીચે ચોટાળ મુખને
પરમા જ્ઞાન મળ્યું હતું ? (ગ) કંઈકમાં આ કાકાએ અપાય છે : કપૂક,
પાઈકાન્ટ, ક્રિમ, ગર્લ, પ્રિન્સ, બેરના અને માર્કિસ. તેમને તમે
કમ્પ્યુટા નમુસાર મેકેટી શકો ? (ધ) તાબજુકર રાનવમાં કોઈ
ન શકે છે. કુપું ? (ચ) કમ્પાના નરેશને શા નિહિલ નામથી જાણ-
અંગમાં આવે છે ? (ઞ) હિંદમાં આને કુશ કેટલા પ્રતિા છે ? (ળ)
જગતમાં મેકેટમાં મેકા ગણતા વીનપુના કુમ્મટના પેરાવો કે-
ટલા છે ? (ર) નંજતમાં આપું વરસ કયા સદેશનું કમ્પ્યુટામાં
સીપી વધારે રહે છે ? (રે) કો ટેકાલે પુચ્ચેનું કોઈપણ નિહ રક્ષણ
દિશા તરફ ન હોય છે ? (લતેરો આગળ આપ્યા છે).

૮. કોઈ પણ પદાર્થને સંપર્કે કે બાકે દોષ તેને કોઈકે કે ન
વાચેડી ગરમ કરવા પડે છે. આથી તે પદાર્થના નજરે કુલ
મર્યાદા ફેરફાર થઈ તેમાંનાં વિદ્યાગિન નાશ પામે છે. આ અગ્નિ
દર કરવા કોઈ બાકે દોષને વેળાનિરે પદાર્થનું કમ્પ્યુટામાં ન વધર
છતાં તેમાં બેકલવાની ક્રિયા કરવા કરવાની નવી પદ્ધતિ રોપી છે
પદાર્થ નવારે બેકલ છે ત્યારે તેમાં બેક વિદ્યાગિન પ્રકારનાં આરતે
દરવા થાય છે. તે આરતેના ગરમીને બદલે વીનજીની સદાચ
પેદા કરવાની રોપ તેલે કરી છે. આ રોપને કારણે બજાર નવા કંઈ
પદાર્થમાં પણ બેકલવાની ક્રિયા લાવી શકાય છે. જાણે તેને પ્રત્યેક
પ્રયોગ પણ કરી બતાવેલા. એક વાસણમાં બરના કાકામાં પૂરું
લઈ તેમાં એક છવની માછલી મૂકે. પછી પાતાની પદ્ધતિ પ્રયોગ
ના બેકલ સાધનેથી તેમાં બેકલવાની ક્રિયા કરવા કરવાની નવી
માછલી મરી ગઈ અને રંધાઈને બજાર તૈયાર થઈ. આમ વધ
છતાં પાણીનું કમ્પ્યુટામાં તે ક્રિયા ક્રિયા ન રહેતું. કારણ તેમાં
વેળા બરના કાકા કમ્પ્યુટા નવા તેમ ન હતા.

૯. દેશનકશન લેવી વગેરે ને પોડા મણાને થાય છે તે કા કા
એક નવી ન બતાવી દેશનકશન પદ્ધતિ વેળાનિરે રોપી કાઢી છે.
ને હાઈપો-ગ્રાફી (hypography) કહેવાય છે. આ નવી પદ્ધતિમાં
હવાના અતિરાય દબાણ વડે દેશનકશનનાં પ્રવાહીને આગળ નામે
બેર રેડીને (Bisak કરીને) દબાવ કરવામાં આવે છે. આથી પોડા
તે બરા થે થતી નથી પણ બજારનાં તે તેને અજ્ઞા પણ રેખાતે
નથી. આ નવી રોપના પ્રેરણા, પુરુષામાં બેકલવાની ક્રિયા
હોવા વગેરેની જાણી કરવા હવાના પ્રેસેર દબાણથી થાઈતી થા
અજ્ઞા કર્યા વગર રોપનાં પેટી બતી તેના પરથી માઈ દેવી.

૧૦. જોખને વધુ કસારે બનાવવા, તે તેને છટવામાં લેવા સંપર્કમાં
તેમાંનાં વિદ્યાગિન નાશ ન પામે તે માટે વેળાનિરે નવી પદ્ધતિ
રોપી છે. એક પોપમાં જોખના બરી, તેમાંથી બધી વધા સીપી લીધ
પછી ખૂબ જોખ દબાણ હેઠળ બેર ગરમ પાણી કાઢવામાં આવે
છે. આથી જોખનાં ને વિદ્યાગિન કાઢવાની સંખ્યા પર દોષ છે તે
જોખના છેક બેરનાં જોખમાં મુરસિતરીને પુરાઈ નવ છે.

૧૧. ધરને પાણી રંગાબા પછી ને એક અજ્ઞાગતી વાત આવે છે તે
બાકે તાણ-સીકરનાં રક્ષ નેથી મુરંખગત મળા કાઢવાની વધ
આવે જોખ રંગાની રોપ અમેરિકામાં થઈ છે. રંધ પૂરેપૂરી મુખ
અથ પછી તે ગિજકુલ નિર્દેશ બની નવ છે.

૧૨. આજ કાગેલા ધરના વીન કે તેથી કપરના મોળમાં રાખાઈને
બાકેને રેવકુપાઈથી બચવાનું એક બાકેના સાધન વેળાનિરે
રોપી છે. તે ૧૦ રાત્ર વખતનું એક પેડું દોષ થીપેડી
બેકલ નવ છે. તેની સદાચથી રમે તેટલે જોખ આવેલી બારીમાંથી
પણ માણસ સીકસાગતરીને જાગી ન પડે બતરી, રહે છે.
૧૩. રોપીના ધણા બરા તેમાં પર અત્યંત કમળની બજારને વેન-
સિલિન વિષે ધણાને સંબંધે હશે. વગેરેમાં પર અજ્ઞા ન
દારના વગેરે પર તે કોઈ અજ્ઞાગત ન અજ્ઞાગતી વેળાનિરે

વિવેચક શાસ્ત્રીએ માલુમ પડે છે. જો કે તે સ્વ-પ્રકાશના આધારે હોઈ તેના ગુણોનો ઓળખાવ્યો આસ્વાદ્ય થાશે સ્વીકાર્ય છે. ઉચ્છ્વાસાદિય (શાયરમુક) પદ્યો વચ્ચે તે ઓછેસરે સ્વાસ્થ્ય છે. હવે અર્ચ માલુમ પડે છે કે તે ૩૮ ઇંચની ચૂસવામાં લગા બિનોઈ ગાંધી ને કાચમાં ઘોસાને ને ચમકાડ ગાંધીના કાચમાં પાત્ર ૬૫ થયેલી છે; આથી ૮ માસ કપાસ ને ૨ માસ ઓછેસરે કાચને લેવા કરીને

મરી, ૬૫ થી ૮૦ થી તે ૩૮ ઇંચની આકારમાં બનાવી સમાય ૨૫ થી ૩૦ થી વચ્ચે ઘોસાને મેલે નિમિત્તે કોઈપણ મારફતે છે. તેની રચનામાં હિરોયના એક કે આશરે ૩૫ થીના સાંધાઓમાં ફરતું વાસળું લગાઈ અને આશુ-લાલુ બરફ રહેતો, પણ આમાં વચ્ચેમાં બરફ દોઈ આશુલાલુ ફરતું બારણું હોય છે. આ રચના હોઈ ૪ ગિનિટમાં આશરે ૩૫ થીના થઈ ૨૫ થીના કાચના પચાસમાં પડે છે.

માસપોસના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી શેષગાળા આપણી વનસ્પતિ દર્શાવે ૧૩

કાંચનાર

લેખક શ્રી. જયંતીલાલ દે. જોઆ જોગ, ગેસરી.

મ સહી આપણાં જેને રાત્રી કાંચનાર આપતી મુંદર અને ઉચિત નામથી ઓળખવામાં આવે છે તે, સાધારણ વાસ-વાર્ષી આ વિવિધરંગી મુંદર ફૂલો વસુલતા આ મહિનાઓમાં માનવજાતિની નીકળીને સુધિઓદરમાં અનેક વધારો કરે છે. કાંચનારની અનેક વસ્તો થાય છે; રાત્રી કાંચનાર, પીળો કાંચનાર, સફેદ કાંચનાર વગેરે એક જ વનસ્પતિવિશેષ બિન્દુસ તે તેની કો-બંધો પડે છે. આથી જ આપણે છે તેને તેનાં રંગોરંગી ફૂલોને લીધે ઓળખાવી 'The Variegated Bauhinia' કહે છે. આજીવની સહીમાં સ્વર્ણગોષ્ઠા બે જાતો વન-સ્પતિવિશેષ એક ને કેસર કોહીનના માન-માં આ નામ પાડવામાં આવેલું. કાંચનારનું તેમજ પાન બે બંધુઓનું સ્વયં છે તેને ઓચિ-દાર પણ કહે છે. ઓચિદાર મૂળ તે તેનાં સરકેલ નાગ, તેનાં સાંધીય નામ Bauhinia Variegata, Linn.

આ વૃક્ષોનું ઉત્પત્તિસ્થાન સિંધુની પૂર્વ દિશા વડદેશ દિગ્ગજવની પોચેના પ્રદેશ, અસમ, બહારેશ, ઠાલાનાપુર, ગયપ્રાંત, પશ્ચિમ બંગાળ પ્રદેશ અને બિહાર, હિંદમાં તેનાં સુશોભિત ફૂલો માટે તે બે જ જાતો-બગીચા ને રસ્તા પર ઉગાડવામાં આવે છે. કાંચનારનું વૃક્ષ મધ્યમ કદનું હોય છે. તેની છાલ લગભગ લીસી અને ઘેરી બૂરી હોય છે અને ફળની કાળીએ પર બૂરી રંગની હોય છે. તેનાં પાન આંતરે આવેલાં હોય છે અને સાદાં, ૪ થી ૬ ઇંચ લાંબાં અને લગભગ તેટલા જ પહોળાં હોય છે પાનની મધ્યમાં એક સંધી હોય છે, જે તે લગભગ સરખાં બે અડધિયાંનું બનેલું હોય છે. જો બે અડધિયાંનો પુરતકનો પાન પડે ત્યાંમાં

પણ તેનો આકાર લંબગોળ રહેતો છે. પાન ફળનાં હોય છે ત્યારે તે પર ભારીક રંગોની હોય છે, પરંતુ પાડેલાં તે રંગોની બૂરી પડે છે. પાનના તળિયાનો ભાગ હલવાકાર હોય છે અને તેમાં ૧૧ થી ૧૫ નસો હોય છે. દરેક પાનને ૧ થી ૧૬ ઇંચ લાંબી દંડી હોય છે. નેત્રગરથી દિલેગર મુખીમાં વૃક્ષ પર-થી પાન ખરવા માટે છે અને માથે આપનાં તે આંખે વૃક્ષ લગભગ પાનરહિત થઈ જાય છે. નવાં પાન એપ્રિલ-મે માં આવે છે. કાંચનારનાં ફૂલોને વૃક્ષવૃક્ષ કહેવા-ની રીતી એપ્રિલ, ફૂલો મેમાં, સુપ્રસિદ્ધ ને રંગ-ગેરંજી (સફેદ, જીલ્લાની કે બંગાળી રંગો) હોય છે; અને ત્યારે ફૂલો આવે છે ત્યારે વૃક્ષ પાનરહિત હોય છે. ફૂલો વસતી ઉપરની સાખાઓના છેડે જ્યારે પાનની દંડી અને માખાની નજીબા બાગમાંથી કામળમાં આવે છે. દરેક ફૂલને એક દંડી લાંબી હોય છે. આ વૃક્ષ સિંધી વગેરેનાં વનસ્પતિ હોય તેની સીમ ૬ થી ૧૬ ઇંચ લાંબી અને ફૂલો ૧ ઇંચ પહોળાં આપેલી થયા કહ્યું હોય છે, અને તેમાં ૧૦-૧૫ લીલી-લીલો હોય છે. સીમ એટલામાં પાડે છે. તે વૃક્ષ પર હોય છે ત્યારે જ પાન

ફોળે ફાટે છે અને ઘોરે જીવે લેવા કરે છે. આ વૃક્ષ બીજાં કે કાંચનારમાં આવે તે. કાંચનાર તેનાં મુંદર ફૂલોને લીધે સામા-વૃક્ષ તરીકે બહુ જ યોગ્ય છે. તેની છાલ રંગવા તથા આમમાં કાચનારના કામમાં વ-પાસ છે. તેમાંથી કાંચનાર મુંદર પાન ની-કળે છે, તેના મુંદર મેરી મુંદર મેલા જ હોય છે. તેની કાલમાંથી દેલા નીકળે છે. તેનાં પાન બીજી જાતનાં વપરાય છે તેમ જો-રને લાસ તરીકે પણ વપરાય છે. તેનાં પાન-ભાગથી કાંચનાર નેત્રની એક તેનું જાડા-નું કદનું બુદ્ધ રતનું ને સામાન્ય કહ્યું હોય છે, પરંતુ મધ્ય ભાગમાં કાંચ ને ખૂબ સામાન્ય હોય છે. વનમાંમાં પણ તે બોલે (એક થઈ ૩૩ થી ૪૮ રતન) હોય છે. આથી નેત્રની ક-પાન એપ્રિલનાં એકાદે બનાવવામાં આવે છે. આ વૃક્ષનો ધરતર મધ્યમ પાનવાળો છે. તેનાં પાન, ફૂલ, કાંચ અને ફળની સીમનું સાદ માય છે. ફૂલની કાંચનું સામન્ય ને અપાણું પણ થાય છે. આધુનિકમાં તેની છાલ, મુજ નથા ફૂલ કમ્પોઝી ઓપથ તરીકે વપરાય છે. કાંચનાર પવિત્ર વૃક્ષ ગણાય છે ને બીજ સિંધોમાં પરે થઈનાર તે વનસ્પતિ પડે છે.

નવાનગર બાપી રૂપ માંડી, માંડિલે યુક્તિ પ્રમુખિ પૂર્વક એ સવારી પામી વળી, એટલા બીજ વાર આંખે માંડિલે તેને સોનું આપી સંતોષ પામીહાલ, પણ મુશ્કતાના બીજ વાર આંખે, ને સંગ નજરે, ગાંધિજીની આંખો, આગાખાના વિદુ શત્રુઓની અશિલ્પિતા અને નેપાં બીજે અનેક કારણે સર ગાંધિજી બાંગે, તે દેશવાસી બન્યા.

જે વેળા શિવાજી દિલ્લીના ગાંધીવાદોને ધરણાવડો હતો એ વેળાએ કાઠિયાવાડમાં નાનીમેદી અનેક સરોવરો મુસલમાન સર-દારો સાથે માખાંજીયો 'ગાર ગારવાળી' પળે પળે પેરવી રતી હતી. નવાનગરના ભગ, કાપાના કંઠવા, શિદોરના કાપોને અને કાંતકાના ધાતીકાએ અનવની રાણે બરી, ૧૭૦૬માં જોરખેળ આખાંડી ગયા ને શુભરાતની સાથે કાઠિયાવાડ પર પણ આધાપૂર્ણનાં અપરાંને વરસ્યાં, સોરઠના કાંજરાને, કાકોરા વગેરે પાસેથી ખેડભી કપ-રાવવાનું કાંયે, વિરોધિયો રહ્યા બન્યાં ખેડભીની વસ્તુકાંતોની સવા-રીએ લગભગ કાચગાની થઈ, ને કાઠિયાવાડની કાલિયા અચર બની.

વરસો નીત્યાં ને સોની બાગીચોને ચરેલી સોરઠની કોંજરાનીને અંત આપ્યાં, સોર બાગી બાગે કોંજરાની બીજને નવાબી પારી, ને બાદશાહનાં નામે એ નવાજગદને નવાબ બન્યાં. કાચે રીતે તેણે સત્તા વિરેતારી ને આસપાસના મુશકમા તોરવજીની વસ્ત્રાન માંડી. ૧૭૨૨માં સોરઠે પીઠાણ વાલકવાડની સરદારી તણે મરાઠી કાંતે બાળી, શિદોરના બાવસિદહએ મરાઠાકાંતો સામનો કર્યો મરાઠા-કાંતોની કાંત થઈ, વિરોધી બાવસિદહએ, ૧૭૨૩માં આવતવર રવાણા

૧૭૨૬ માં આશુગતાના સુખા મુળારિષ-કલ-મુલે અપહાઓને અંદા કહાવી ચૂક્યા સુધા સાથે કલિક કરી અને પછી તુરત તે ધારણ મુલખ ખેડભી કપરાવા સોરઠના આંખે, બાવસિદહએ એ રીતે વજ કર્યો, પણ કાપાની કમઈ સુખાને અપાવવામાં બેળ નિવર્તી ને સુખાએ, કાકોરે હવાયેલા માથવ પુરનો નાના કર્યો ૧૭૩૫માં હામાલ માયકવાડે કાઠિયાવાડ પછી ખેડભી કીધી

જે વેળા અગરેલી પગે પ્રેક્ષા આપણુ અવકાશને કળકે, ૭૬ મુસલમાન સગલ સુધી આ દેશ 'સોરઠ' ને કહેવાતો, પણ અહીં માંધ કપરાવા આવતા મરાઠાઓને મોટા બાજે કાઠીઓ સાથે જ હલકું પહાડ હોવાથી તેને કાઠીઓને જ દેશ અબુને તેમણે કાઠિયાવાડ નામ આપ્યું એ નામો દેશકે વરગમી નર્યાં બની.

સુરઠનીરી, ખેડભી અને ગેરતલબી-કાઠિયાવાડના કાકોરા-કાંતો આવા અનેકવિધ બરણીયાર પડે મુસતાવા લાગ્યા થીવેપાથે માયકવાડ અને પેશાની સત્તા નળણી બનીને મરવા લેલી, અને એકાબીસમી સદીનાં આરંભમા દ્રાક્ષાપી બાવતગર ને માલિયાથી કીડીનાર સુધીનો પ્રદેશ કબજેર બંધાપૂરની બેગ બની, એ લાખા મનાનામા કાઠિયાવાડમાં અબ્બાનાં અચેર પ્રસરેલું સીએકીબની સત્તા હલકી લેવાને, નળણીને અર્થ અવાને ને માવ લૂંટી લેવાને લાઈલાખના ગયા વાડવા સુધી પણ પહોંચે બન્યા હતા.

૧૮૦૧ના એલ્લા દિવસે કાંતકાના કંપની સરકારે આ પલટાની દશા લીધી અને પોતાના આવવા સગવળો નિરાન લાવ્યાં, એર-એર બળપી બેઠેલી સોરઠી સત્તાઓ ને વજર કરસાં, કાચ હવે વિક્રિત નહોતું, એટલે અંધેગેતા આશરનાં પલવરે પર કાઠિયાવાડનાં કાંડાં કપારી લેવાનું કાચ કો સરકારે અંધેગાન્ટર વોકરને સોંપ્યું, સોર સમાળેલા હતા ને પરદેશીએ માટે કાઠિયાવાડના અપરામગ હલકે કરકસું સંપાડું સરખ નહોતું, તેથી તેણે 'કુલકાંતા લાખા'ની રીધ

વાડ સર કરવાની કરાલ કોણે નેના બરની હતી એ અબીની પળે મુનરી મદવજદારી કંપની સરકારનાં માનગી મામુસ તેરીકે મોરબી કાકોરાને મળવા આગે, મિયાબુકોને કપરી નાખવાને રામભોજ મુનરીએ કાકોરાને અગેજી કરીયાં જ વરોડુ બતાવેલું, કાકોરા પાગે મુનરીએ કંપની સરકારની મદદની ચામના કરાવી, અને ૧૮૦૩ની ૧૭મી નવેમ્બરે કાઠિયાવાડમાં અંધેગ અપવના અગેજ મેદામા.

તે મળી ૧૮૦૪માં સોરઠી સવારીએ કાઠિયાવાડમાં પોતા પડાવ નાખ્યો, ને અબીની થકી ને કાલો દિશવા, આ રીતે અિચર થતાં જિતિ-સોજે આજકાલનાં ચોમ કપરાંવવાનો હલ પોને કપરાવવાની શરતે, હલ લીધો ને અવકવાડની સત્તા નામરેપ કરી તાખા, પેશાની સોગ વધી કામિયાન કાઠિયાવાડમાંની કંપની સરકાર ફૂકીકાંતી ને કાંતે લેતરી; ને ૧૮૨૦માં તો તેણે સારા થે કાઠિયાવાડ સર કર્યો.

૬. ૧૮૧૬માં કોઆખડળમાં માંધિયામીરી કરતા વાંચરને જિતિશોખ જેર કરી ૧૮૧૮માં માયકવાડ સાથે કંપની અંધિયાં આખાંડળને પ્રદેશ આવકવાડને સોંપી પણ આવતવરના તાળા દેખેનાં મેંપુમ, મેંપા વગેરે પ્રદેશ વચરવી સધિમા માયકવાડ પાસેથી અંગળે લીધેલો.

કુલાહની ૧૮૪૭ આવેલું નંદરા હળકીનિમાના સીરીકાંતું મથક હતું, તેણે મુલક સાખાનુવા નાનિકા ને નીક-સાપલિ ને દતા, તેમને પશ્ચિમ કિનારે બુદકાંતું બંદરની મેર પડતી તેમણે કાઠિયાવાડના બંદરાબાદ બંદરની કળતે કીધી, એ કલુ પણ બહુ રહો છે, નવારે કાઠિયાવાડનાં બંધાં રાખી પ્રિદેશ અને નામરવાડને ખેડભી નવાં વ્યારે મામ બંદરાબાદ ને તેમણી મુજા રહુ છે, (૧૮૬૧ આ અંખાંતો 'મિત્રિજાપાને' મુજો)

૬. સ. ૧૮૨૨માં જિતિશો સત્તાએ સોરઠ પરડું મનાંવિવર ધારણ કર્યું ને કાઠિયાવાડમાં 'નેનાં જાનાને' બેળાકાંતો, ૧૮૨૩માં કોઆખડી આખની અદાલત આવી, ૧૮૨૬માં હલકવાનાં પાસેથી બધામાં સમંજાની અંદરઅંદરની સત્તામાના માલિકને બિરાવ્યા કાઠિયાવાડનાં રાખ્યાના સાત વર્ષ પાડવામાં આવા, તે વર્ષોમાં ન હોય તે બધા વિનવડમળી તાલુકાકારો હલવાના, અરસિયાઓ અને રાખણો વચેની તરફરાજી વિલેડાં મહે ૧૮૦૩ માં સમ-રશાકી કોટલી રવાપના થઈ.

એનસની રવાપના પછીથી ૧૮૦૩ થી ૧૮૦૬ વચેના વર્ષો દરમિયાન કાઠિયાવાડની રેકોર્ડ પાણીદાર દામિયારો કોઠાની નેખામાં શુસાન રાંડી રહ્યું, મરાઠાં ખુલે બેઠી.

રસતએક બંધવા, માખીએક પચાવર, દિલ્હી નજારે રાજકુમાર કોલેખાના નિશાળ અપરામો ને કાઠિયાવાડ 'મુખી' મતલબે.

સોરઠરે પેમણે પચામોજી 'મુખવરયાઓ' સોરઠી સત્તાપિતાનો સચાનાશ મેલેલો, સરકારી મેરી ગયા, સતિયામા મથ કાંતની મુશ્કી બન્યા, મુશામીએ અને મરીબાલે સોરઠનાં માયકવાડને પેશાનું બળેલો કરતા, છત્રીસ વડારકા બેડતા, આકાંતે

પેશાનું બળેલો કરતા, છત્રીસ વડારકા બેડતા ને પ્રવ પોતાનાં ગામા માલવા, માલવપરો અગ્રહકાર બેડતા ને પ્રવ પોતાનાં કુખ વિચાસ્યુ માટે દિગમર કાળી ને કાંતે, અને તેમનો થે, સોરઠી પ્રવનો જિત્કો પાગની, પણ સીકા પડે સોરઠનાં માલો બેડો, એ મુનિદ બાંધી પર બાંધમહાનાં નશાં વડાવાં આંધરબેડાં ને અંધ મુશ્કળ બાંધી પર બાંધમહાનાં નશાં વડાવાં કાઠિયાવાડની માવર વસુધાએ વિચારા માંડ્યાં બાંધી કોની પહોં છે કે કાઠિયાવાડની માવર વસુધાએ વિચારા માંડ્યાં ને સોરઠનું આવી નામુ પશામીને ને પુરાવમળી પ્રવને વતને પામે

મણી જેવેલી કંઠપૂર ચળવી; બાર અને વાનગરી સાપડતી; અધિવાર
આને કપાસિયા બળત; સ્થાન કપિયે ઘડ અપડતી, કંઠબના મેડ સો
પૂણા પર્ધા કપિયામાં જ બેસીરી સમતા. પાશ્વ કપિયે તેલ મળતું.
બાર પર્ધર કપિયે શી આવતું. કાળકપો કાઠિયાવાડની વાયમશી લખી.
જગાનાની બેઠરી લાગી. ને કાઠિયાવાડ મેઘધારીની સામીમાં
પડ્યો. કાપ્પિયા કાકાએ જોને મધ્યે આસતકતારીને બેઠા બેસી ગયો.
સમગત કાઠિયાવાડ સિદ્ધ તે કલ્પ કાઠિયાવાડમાં જ પડકતા.
બીરની ગાયને કાકી ઘોડાં બગલતાં ચોડેજો વડે સિંચાલતા હતાં.
આના પટ્ટેશરી વડેજો આપરી જગાનાએ પૂર્વ વસતા પુરુષો પડતંડ
હતા; સીંગા કેમળ છતાં મુકદ્દ ને મરતી હતી.

હજી આજની એક સેઠા પૂર્વની બંદીબરી અંધાપૂર્ણીને કાપે પળ
કાઠિયાવાડની ખેતીપાકી આગાદ ને સમૃદ્ધ હતી. કમ્બળી, સયસાર,
સામૂહ, આહીર, મેર, કેળી, પાંચી, સંઘિ, વડત અને ચિયામુ-
ગોના જેવડા તવીરોની નામના નામેની નહેતાં.

વ્યાપાર અને વ્યાવસ્થા તે કાઠિયાવાડમાં પરાપૂર્વથી જ પ્ર-
ખ્યાત બન્યું છે. ફરફરના જગાનાના કાઠિયાવાડી વ્યાપારોની માવી
મોરે મેઘધારી મોગમ્યા અને વ્યાપરી હારમ હરત બેઠા અઢરના
આમમાં પળ રસતાએ અબુલિસવાડના સોસંગેઆમ જ બગામ્યા.
જે પળથી મુસલમાની સુખાઓએ પળ આ હિસાબ પ્રવર્ત કરી.
પછી સાચા યે કાઠિયાવાડી સમજમાં વડે ધેરી લેવાની પહેલ
કલ્પનું સાત તે ૧૮૬૫ ના પોલિટિકલ અઝંટ હવેલ કોર્ટિસને જ
આપણું વળું. જો પળથી પૂર્વેક વરસો પીની ગયા ને કાઠિયાવાડમાં
આમગામીના અપસાદ સંજવાશે.

ભાવનગર, મહુવા, મેસીય, બેડી, મેડિયા, પોરબર, મંગ-
રોળ, રાકાપા, પોલેરા, નરસીયા, વરાળીયા, નાગપર, બેરડ
કુલનામડ, કંપીપર, (આવનગર), લુગાન અને મુસદરે એવા જગ-
સાતે કેટલોક વ્યાપાર આમગામીએ હાથી લીધે, ને નવા જગાના
સામે બંધારને પળ મોડે દિન યોડે.

તેણી લતમોરે, સોનેરી કપરજીંગી, વરાલસી બેડો,
પાસાબંધી અમરખાંસી, સોનાર પાની મેડીઓ, દોરીકંટ મુસાબો,
રેગેરી કુલ્લઓ, ચનવનવી પોડીઓ, ને અર્ધીકા મરાઝિયાઆ, આ
બધાં કાઠિયાવાડને મરીલ, સુભા ને રહસો મૂકીને મરી ગયાં.

અંધેતોના અને પંચિયાના 'પાંડિતા'ની જ વરસે દરમિયાન
સાંકસક અપનની અહુલત નિંસાને જાણે કોઈમાં વાંચિક
અપનની નીચસંતા અપાવી; સોરેને રથાને નામદારી, વાવદારકુશળાને
કંકાલું વાલિયાસાહી ને ધાપાધાડાલવાં અપનસંતામને બહાર
કાચતાઅર્ધે અપનકલક કાઠિયાવાડમાં આવી વસ્યાં.

જે પળથી સમુદ્રકાદમાં બીજા સંજવા. જે કાળે વળ પ્રિટિસ
હિંદના રાજદંડીઓની અજમાઈ દિલી નરેડાં પ્રવેતે તેસાચરિયાપ
અન્ય કમું યે દેખાવ નહેલું શીરાજસાહબની કલ્પ બેઠાની એ વેળાએ
એવળે રાજાએનું રસમું કડું મોખલેનો જગાનો દત્તો. જે વેળાએ
જીભજી પાળુ, છપાંકાદાં નંદાતાં રજવાડાંઓ પર માવા ને મગમગના
વરસાદ વરસામળા. પાળુ એને રજવાડાંઓની આંખને વાકસદારી
દરખાની બંદી પ્રખ્યાસિકાનું સ્વપ્નવતારયે નિકંદન કાદનું દિલી નરેડાં-
ની અમંકર આપણી પ્રત્યોના પુણ્યપ્રકાશ રેખા સમુદ્રમાં પહેરી
તેમણે પ્રકટ કરી. સાત કોડના સમુદ્રપરની નિષ્કરતા મિલકવાને
જરૂર પડે તે રજવાડાંનો નાશ નોતરના સુધીની વળુ તેમણે
નાખ્યા કરી. પિંદરી રાજાઓની રીજાની પ્રલંબ તેને વખાની લીધી.

પિંચુસુદમાં માયાં મુકવાના બકકામાં ભારતગપની પ્રમ
કાળા કાચવેનો ગિરવાવ મળ્યાને મોંદ-કેડ રીધોએ બસામને
અનુસાર ૧૮૬૨ ના ફેબ્રુઆરીમાં રથાપાએલા નરેડાંઓમાં હો
બેઠકડે નરેડોને કાને પ્રમતરતાવેવા પહેલ રૂર નાખ્યા.

સરકારની આ બેઠારી રાજાઓમાં ચાલુપાલક રૂવા વડે,
સેવકે પડે ભાળી, વરસોને રેખનું સાણુ કરવાનાં આરોપને તેમણે
અતિમાન કરી. વગીશના સમવડપેની મંડલ સમી કાઠિયાવાડે દિ.
વર્ષેક સમાને જગાડી કાંકાવ તે જગાડીને, ને ન જગાડી મુલવ તે
રહેવા રહને પાળુ. પ્રલમતને વાચા આપવાનો તેમણે નિષેધ કર્યો.

આજે પણ કાઠિયાવાડ રાજાઓ પરિવરને યાનમુખલાસ જેના
વિલા બળ્યા, લાખાછાશન જેને રાજા મળ્યો, ને કાઠિયાવાડના
કેડે સમા રાજાઓની બાજુ વર કાઠિયાવાડની પ્રમને મટી શુદ્ધ
અને શાતિમય માટે રથસાચ, કેલેસે પ્રલને અવાજદાર રાજાને
મેળવવાનો માણેકર્યેસ મરજવામાં આપ્યા.

કાઠિયાવાડના એક સ્વતંત્ર પાત્રની રથાપનાની સુચના પિટુ-
ભાલ પડેડે કરી ને આમુલકાલ સેકના 'સોરાઈ' ખમને જમન થયા.
કાઠિયાવાડી પ્રમતરના પડકા ફરફર સુધી મંજમાવા, જે 'સોરાઈ'
સાચવ 'મરેડો' કાઠિયાવાડ કરી એકવાર અવતો થયા. સોરાઈની
મિતમળીઓમાં જગાનાઆ સુધી પીસાયા પળી પચ્છીસ લાખની
પ્રલમ પડતું ફેરબુ અને કાઠિયાવાડની અસતિની એ પીપાડી
બીજી માનમુ મુલવતથી માડીને કુલેકરખાઈ સુધીના કેલેસા યે,
મેસરજા અજર ગુપા પીતાના હોખલ તપાવી લીધાં કે પાસીના
હાંનદામ તે હજી વધે કાલ કેડેલા જ તાલે છે

નેતાઓની તીવળખીંગી, વાગમદેવાઈ અવળગીઓ, પ્રમની
પ્રમીનામાં ને કમના બોધાણે રાજાઓને અવળગી. પણ પછી
આ મટે દિમિટિ સમારે વિલાય સેતા રાજાઓના મેડી આસાસનનું
તરી પડયાં. કલેકર તેમને પ્રમખા ચાલે કંઈ બેઠેલો છતાં પાંતે સર-
સમાપીગને રાજાઓવા બન્યા. પળ નેછપાના બંધાણી પો પોકમાં
ને અપમુ બાવી પરી હરખાલે આપિને ક્યાં રહેતાં ધૂપવતાં પુર
દેખાવા. પ્રમની રોપતજાઓના શરીરને કહાડવા હામી, આપિને
સાંધી અપવરને એક જગા પ્રલનું રાજાએ કે એ તેમને અમલનું
અને સોરાઈની સમાપજરના સુભાં પાળા, ધવાં. બેડો રીસાઈ
તરી પછી બેડો કાલારકેમો નાક પાખ્યાં. બેડો કપારી તરી પછી
એક પિસાલ સેવેર બાળુ. સોરાઈની ધરતી એક સાસન તણે
એક વડ. એક સાવા, એક રામ્ય અને એક પ્રેસ નિમંત્રિ થયાં

બેડેડી અને કેલકાકેરીઓ જે ન થયું તે સરદાર વલ્લભભાઈ
પટેલે વળુ મહિતામાં કરી બાળનું, એલકા કેડા જાગાને તેમણે
દિલની મથા વરથી મોસા બામનાં દેશી રામ્ય રૂપી પીસાવનું
સુમરું નાખર કરી નાખ્યા આ આપુર્વે દિલિ, દિલના દિલિદાસમાં
એવળે અસરે જગાઈ જશે. ન્યારે રિયાસતોનાં કલિદાસ લખામે
લ્યારે સારસ વલ્લભભાઈ પટેલ અને બેંગાના રિવાસની ખાતના
બંતી મેનન નેમાં અમર રથાન મેવરશે.

ભૌતિક સમૃદ્ધિ

ભારતને પશ્ચિમ ખૂલે, અનેક તાલાં રજવાડાંનું તાલું મિતમિત
થકને પહેલે કાઠિયાવાડ એની બેઠારી રથાને શીમ આજ સુધી રેખ-
માં અવજ વાળેલા રહ્યાં છે. નેમાં સમાયવ દેવાપાની, મેના તમરડો
એતાને અને એનાં જગે વધા જમીની માતબર સમૃદ્ધિએ આપી
(મને ૧૯૮૬) ૮૨ ૬

(क) १४४ रु० (ख) ५०० रु० (ग) १००० रु० (घ) १०००० रु०
 (ङ) १००००० रु० (च) १०००००० रु० (ज) १००००००० रु०

આ

શાતકાળમાં પૈતાની અંતેકવધ
ઉપયોગિતાથી માનવજીવનને સમૃદ્ધ કરતું અને
યુદ્ધકાળમાં દારૂગાળા રૂપે સર્વનાશ કરતું રસાયણ

ડૉ. નરસિંહ શ્રી. શાહ - એમ. એચ.સી. પીએચ. ડી.

નર્સન નૈસાનિક દાખર

લેખમાળાના અગાઉના હપ્તાઓમાં આદકલી સળેથી સામાન્ય
કુદરેખ આવેલો તેમાં એમોનિયમ હાઇડ્રોક્સાઇડ(એમોનિયાનું પાણીમાં દ્રાવણ)ની સા-
મ્યારમ્ ગાંઢિની આવી ગઈ છે. પ્રાચીન કાળમાં કૌમિયામરો આ દ્રાવણ પનાવતા. એટલે
એમોનિયા પરત્વેનું આપણું જ્ઞાન ઘણા નવુંના વખતથી છે. ઇંગ્લિંતમાં એમોનના મરિદનાં
ખેડિયેરો નજીક લીગિયાના રણમાં ઊંટના છાણને ગાળીને એમોનિયાનો સ્નાર-નવસાર-
પનાવવામાં આવતો. આ કારણે જ તેનું નામ એમોનિયાનો સ્નાર એવું પાડવમાં આવેલું
છે. મોક બાપમાં 'એમ્મોસ' એટલે રેલી એવા અર્થ પામી શકે છે. હાલમાં, ખેરીમાં અને
સિંગરમાં આદિ પદાર્થોને ઊંચ વસણોમાં ખૂબ વચસ કરીને અથવા કોઈવાદ ગમેલું ખૂબ આ-
સપીને એમોનિયાના બીને સ્નાર-એમોનિયમ કમ્પોઝિટ-તેવાય કરવામાં આવતો. તે બેડમ્
સ્નાર અથવા બેડમ્ આદકલીના નામથી ઓળખાતો. તેને ચૂના સાથે ગરમ કરીને તેમાંથી
એમોનિયા છૂટા પાડી તેનું પાણીમાં દ્રાવણ તૈયાર કરવામાં આવતું.

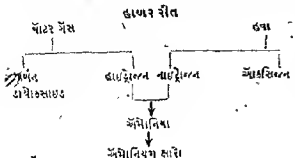
પરંતુ ઇ. ૧૭૭૪માં પ્રોટરેએ શુદ્ધ એમોનિયા વાયુ બનાવીને તેને
પોસા કપર એકો કથોં અને તેના શુદ્ધપરોને અન્નપાસ કરી તેનું નામ
પાડ્યું 'આલ્કેહોલમ દુવા' તે વાયુ સામે આવેલો છે તે સોપી મરવા
તેમાં નીચબીના તણખા પસાર કરીને તેનું વિષયન કરવામાં આવ્યું.
આ કૃપાથી નાકો થયું કે એમોનિયા એ નાઇટ્રોજન અને હાઇડ્રોજન
કો જે વાયુનો બનેલો પદાર્થ છે, જેમાં નાઇટ્રોજન એક ભાગ અને
હાઇડ્રોજન ત્રણ ભાગના પ્રમાણમાં છે.

આપણું શૈક્ષિક છબનમાં એમોનિયાની મહત્તા ખૂબ આવક
છે. આપણું અસ્તિત્વ જ તેને આવધારી છે એમ કહેવામાં અતિશ-
યક્તિ બિશકુક નથી. આપણું જીવન તેને આધારે ટકી રહે છે તે
ઓકાકના નરૂરી ધનદાન્યની કેપલિંગમાં એમોનિયમ યુક્ત પદાર્થો
અનિવાર્યરીતે નરૂરી છે. બેડમાં આ એમોનિયાવાળા પદાર્થો જ
ખાતરતરીકે મોટા પ્રમાણમાં વપરાય છે. આ મુખ્ય ૩ પથોગ કેપ-
રાંત એમોનિયાવાળા પદાર્થોના બીજા વધુ અનેક કથયોગો છે. દા. ત.
રંગવામાં, કાપડ છાપવામાં, ફોટોગ્રાફીમાં, બેલ્કિંગ પાડકરની બના-
વટમાં ઈ.વાદિ અનેક નાનામોટા કાર્યમાં તે વપરાય છે.

એમોનિયા કુદરતમાંથી મોટા પ્રમાણમાં મળી આવતો નથી.
વાતાવરણમાં તે તેના નજીક એસ હોય છે. જ્વાળામુખીવાળા પ્રદે-
સોમાં નવસાર, એમોનિયમ સફેદ જેવા તેના સારો મળી આવે
છે. ગાનુવનના લોહી તેમજ વેસાળમાં એમોનિયાના સારો હોય છે.

પ્રખત વનના માણસના શરીરમાંથી થોડોસ કલાકમાં ૨૨-૩૭માગ
કુમિયા નાખતા પદાર્થ પેશાબનાટ નીકળે છે, જેમાં ૧૨-૨૦માગ
એમોનિયા હોય છે. એ વચસ હદરે લઘુવચસ થી ૧૭ રાત થયો છે.
કિમ્મરીતે એમોનિયા બનાવવાની અનેક પદ્ધતિઓ સોપી
કાંઠવામાં આવી છે. નાઇટ્રોજન અને હાઇડ્રોજન વાયુના મિશ્રણમાં
નીચબીના તણખા પસાર કરવાથી એમોનિયા પેદા થાય છે. પરંતુ
આ કિયા વિશુબી હોવાથી પેદા થયેલા એમોનિયાનું પાણી વિષયન
થવા નથી. એટલે પરિણામી ગાસ ૧ હા ૨૨ એમોનિયા આ કિ-
યાથી મેળવી શકાય છે આ કિયામાં તે કલરી પ્રક્રિયા આકામી
સકાય તેા વિશેષ પ્રમાણમાં એમોનિયા પેદા થઈ શકે. તે માટે
નર્સન નૈસાનિક દાખરે એક નવી જ રીત સોપી કાઢી. તે રીતમાં
નાઇટ્રોજન ને હાઇડ્રોજનનું ૧:૩ના પ્રમાણમાં મિશ્રણ હાલે સંસર્મ-
બુર્મી(catalytic)ની હાલરીમાં કોરે દખાલ્યું હોય તેમનું સંયોજન
કરવામાં આવે છે. સંસર્મ-પદાર્થને લીધે કિયા ઓછા કમ્પ્લેટામે પણ
કડપથી આગવ થયે છે ને ભરે દખાલ્યું કારણે એમોનિયાનું વિષયન
નહી જ ઓછું થાય છે. પરિણામી એમોનિયા ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં
બને છે. હાખરના માનમાં આ રીત 'દાખર રીત' તરીકે સુપ્રસિદ્ધ
છે. એમોનિયા બનાવટની બીજી રીતમાં કેંસિયમ કાબોઈડ વપ-
રાય છે. તેને ૧૧૦૦ ડિગ્રીએ ગરમ કરીને તેના પરથી નાઇટ્રોજન
પસાર કરવાથી, કેંસિયમ સાયનામાઈડ બને છે. અને તેના પર
વરાણ પસાર કરવાથી એમોનિયા વાયુ છૂટા પડે છે. એ રીતે એકમુ-
ખીનિયમ નાઇટ્રાઈડમાંથી વાયુ એમોનિયા તૈયાર કરાય.

ખંડી જ સેલસામાંથી કોટ પેસ બનાવવી વળતે એમોનિયા
અને તેના કોટો કેપ-વેદાય તરીકે મળે છે. એક ધન કોટસામાંથી
૨૦-૨૫ રાતલ એમોનિયમ સફેદ મળે છે. આનું કારણ એ છે કે
કોલસો ભૂસ્તરીય કામની વનદ પ્રતિના અરખાજત અવશેષ હોવાથી
વનપદ્ધતિમાં રહેલો નાઇટ્રોજન આપરે એક દહા નેહલા પ્રમાણમાં
કોલસામાં પળ્યુ હોય છે, ને કૃષ્ટની કિયામાં એમોનિયા રૂપે છૂટા
પડે છે. વળી એમોનિયાના સારે ચૂના સાથે ગરમ કરવાથી વાયુ
એમોનિયા વાયુ છૂટા કરી શકાય છે.

સાતવાનનો રવાતર-સંચાર અને કારણોને લીધે નિમ્ન મથા. તેમનું એક અને પ્રમુખ કારણ એ હતું કે કેટલાક હિંદીઓએ જ-ખાસ કરીને શીખો ને ગુરખાઓએ-અંગ્રેજોને ધન-શીનિકા અને સત્સસામગીની ગાદ કરેલી. જે રાજ્યસિંદહે પોતાનું નિર્માતૃત્વ કાઢી રાખવા લાંબીની નહીંએ પહેલવાનેથી તે જ રજ-પ્રતિસિદ્ધતા વંશીએ રાખાં શીખો-સત્તાવાન આ સંસારમાં અંગ્રેજો તરફથી લડ્યાં અને પોતાના જ ફેશનપ્રમાણ રવાતર-પ્રતિષ્ઠા વિરોધ આદેશનો કચ્છી નાખવામાં મોટા ફાળો આપ્યો.

પણ 'હના એ રવાતર-પ્રમુખની સામર્થ્ય પાછી જ્યારે સર્વે દેશીએ રંગશનસાંતિ મળ્યાં એટલે ત્યારે પંડળના કેટલાક વિચારવાન-પ્રમુખોને પોતાની કોમનો એ કૃત્યથી શરૂઆતવા લાગી અને કાઠ-પણુ વપાવે એ કલ્પે પોઈનાખવાનો નિશ્ચય કર્યો ત્યારથી દરેક કાંતિ-કારી ચળવળમાં પંડળ હોવાં અંદરવાને રજુ છે ને હંમેશાં યુવાનો તથા વીર પુરુષોને ત્યાર-પછી પોતાનું મધ્યમનું લોહી તે કલ્પે પોઈ નાખવા પહેલવાનું છે.

પણનાં વિરોધ આંદોલન પાછી પંડળમાં એવા જે પહેલું રવા-તરપ્રતિષ્ઠાને વળતી વચ્ચે થયો તે 'કાકા બિદ્રોહ'ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેના નેતા હતા શ્રી શુકે રામસિંહ. તેમને જન્મ ઇ. ૧૮૨૨માં હુપિયાના નિહલામાં લેખી ગામમાં થયો હતો. યુવાવસ્થામાં તે પંડળ-કૌશી રામપ્રતિસિદ્ધતા સંસ્થામાં જોડાયા હતા અને અંગ્રેજો વિરુદ્ધ ધર્મી લડાઈઓમાં બાળ લીધેલો. પણ તે કાળે ઇશ્વરશક્તિ રજુ તેમનું બાળ વધુ હોવાથી લડકશાંતિ રાજ્યનાં આખી પોતાને યોગ પાઠા આપ્યા અને લગવડ-લગ્નમાં રત રહેવા લાગ્યા. તેમનાં દેક વાર્તિભાવ તથા આદ્યેક નબળાને કારણે ફરફર સુધી તેમની નામના પ્રસારી અને કેટલેકોણી તેમનાં દેશન માટે લોકો આવવા લાગ્યા. પહેલાં તે તે સમાજની ઓદરનાં કુચ્છો ફર કરવાનો કપ-દેશ આપતાં પણ પોતા જ વખતમાં તેમને કાલી ગયું કે રાજનીય રવાતર-વિદા દેશની કલતિ આરાધ્ય છે. આથી લેખી ખાગિક કમરેગનાં રાજનીય બાળનેત્રી કલેશ્વર કરવા માંડ્યાં. આ આર-યા-ગાં રવાતર નામના એક યાત્રુ તેમને મળ્યા. તેમણે પણ રામ-સિંહને વાર્તિ માર્યાં હોડી દેશમાં કંપવાદનો પ્રચાર કરવાનો તથા તેમને સ્વતંત્ર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. આથી પ્રચાર-પ્રવચન માટે એક મોટું સંગઠનબળ શરૂ કરવાંદો તેમણે નિશ્ચય કર્યો. પોતાનો નહોતો ખાગિક પંથ તે બનેલો હતો જ ને હંમેશાં કુઠાઓ (શીખો) તેમના શિષ્યો બનેલા હતાં. તે જ પંથને તેમણે હવે વધારવા માંડ્યાં.

ઓછી પહેલાં તે તેમણે આગલકારનો પ્રચાર કર્યો. જે કાળે ગઢવાલા દેશને જન્મ પણ નહોતો થયો તે. કાળે તેમણે પોતાના શિષ્યોને કોટ, તોર-પાસ તથા રેલવેનો પ્રયુજ્ય બાંધવાર કરી દેવાનો આદેશ આપ્યો. એટલું જ નહિ પણ ટપાલને માટે પોતાની સ્વતંત્ર-અવરસા જોવી કરી. આમની આવી સરકાર-વિરોધી પ્રવૃત્તિ-લેખને સરકારે તેમના પર કડક પ્રતિબંધો મૂક્યા. પણ આથી જરા પણ ને દગલાનો ઉપયોગ કરી ગુપ્તરીએ કાલે આદ રાખ્યું. એટલું જ નહિ પણ તેમને વધુ ને વધુ બંધાવ કરવા થયા. તેમણે સમગ્ર પંડળને રર નિહલામાં પહેલી દઈ તે દરેક પર પોતાનો એકલેક પ્રમુખ

નીરો. આ પ્રમુખો નવાનના લોકોને શીક્ષા આપી પોતાના પંથનું બળ વધારતા-જતા હતા. થોડા જ દિવસમાં આ નેતાં ખાગિક-રાજનીય સંપ્રદાય બળવાન બન્યાં. પણ તેમને બહારનો દેખાવ આંધો કરી નાખી ગુપ્તરીએ તેઓ કાલે કરતા હોવાથી સરકારને તેમના પરનો સંદેહ ફર થયો અને ૧૮૬૭માં તે સંપ્રદાય પરના પ્રતિબંધો તેણે ફર કર્યા. આથી તેમ તે લોકોને કસાદ આપ્યો થયો અને કાલે અપારાધી વધવા માંડ્યું. આ પંથનું એક પ્રમુખ કાલે આયોની હતલ અટકાવવાનું, ગારફ કરવાનું પણ હતું.

એ અવસરમાં કુઠાઓની શિરત કાપવતો એક બનાવબન્યો. ઈ. ૧૮૬૭માં કેટલાક કુઠા વીરો અમૃતસરથી જઈ રજા હતા. એ-કામી રતામાં કસાઈઓ સાથે કમરો ધરાવી તેમણે તે બાંધને પાછી નાખ્યા અને સીમા ગુરુ રામસિંહ પાસે લેખી પહેલાં. આ બાળુ કસાઈઓની કલક માટે અમૃતસરના પ્રતિષ્ઠિત હિંદુઓને પકડવામાં આવ્યા. આ વાતની શુકે રામસિંહને બળવ પડતાં જ તેમણે પેલા કુઠાઓને કોઈમાં જઈ પોતાનો અપરાધ સ્વીકારી લેવા તથા આત્મસમર્પણ કરી દેવાનો આદેશ આપ્યો. હુગની આશા મારે ચડાવી તે બધા કોઈમાં પહેલી ગયા. આ વાતની સરકારને બળવ પડતાં મનમાં તે તે પણ સમજી ગઈ. એકે એકોનો પ્રત્યક્ષ જા મલતો વખતે જતો પ્રભાવ વિદેશી સરકાર તેમ સાંપી શકે?

ઈ. ૧૮૬૨ની ૧૩મી મનુઆરીએ ભૂખી ગામમાં આધીનો મેળો બરાખાને હતો. હંમેશાં કુઠાઓ ત્યાં જઈ રજા હતા. એવામાં પ્રસારમાં આવેરકોટલા નામના સુરિષ્ઠ દેશી રામગામાં એક કુઠાને મુસલમાનો સાથે ઘડક ઝગડો થયો. મુસલમાનોએ તેને પકડીને સારી પેઠે માર્યો. એટલું જ નહિ પણ એક ગાય તેની પાસે કપા-વવામાં આવી. આથી કુદ્ધ બનીને તે કુઠા લેખી પહેલાં અને પોતાની કુઠાકથા ત્યાં કુઠાઓની સભામાં જણાવી. એ સુશિષ્યતાં જ ત્યાં જોડા સર્વે જણા સભા બેઠ્યા અને શુકે રામસિંહને કહેવા લાગ્યા કે 'જે વિષયની આયોજના આપ ધણ વખતથી રજી રજા છે તે રર કરવાનો વખત હવે આવી પહેલાં છે. આપ આદેશ આપો તેટલી જ વાર. અમે અમારાં શાધાં આપના વરણમાં મૂકી દઈશું. એણે બંધીપરથી આ બનાવ પર વિચાર કર્યો. તેમણે તેનું કે હલ સંકલન કર્યું જે બાપક, બળવાન અને સંપૂર્ણ બન્યું નથી. ત્યાં શુદ્ધ રત્ન કરનાથી પરાજય જ થવાનો. મળે. આ દેશનો સા-ગાન્ય દુરમન કાચે જ છે. તેની સામેના બળવા તરિકે-સુરિષ્ઠ રામગમે નિશિગ બનાવવાથી તેર હિંદુ-સુરિષ્ઠ વચ્ચે લેવાવડ મરો. આથી તેમણે પોતાના શિષ્યોની તે ગામની નકારી અને આજી-કાલી નિર્મલ કરીને બાંધને સમજાવ્યા. ધણીયાર તે ગાની ગયા, પણ બાવનામાંથી એવા ૧૫૦ કુઠાઓ કેમે કર્યાં શાંત થયા નહિ અને વિરોધની મેળવણી કરતા શુદ્ધ માટે નીકળી પડ્યા.

આથી તે ગુરુક આમળ મોટો કાવરો આવી પડ્યો. પેલા ૧૫૦ જણની કલાવળને કારણે આખા સંપ્રદાય કપર થોડી આફત બની પાછો સંભાવ લીધો થયો. આથી પોતાના બાંધના સંકલનને બનાવી લેવા માટે તેમણે પોલીસને બહાર કહ્યું કે પેલા ૧૫૦ કસાઈઓમાં સાથે પોતાને હવે. (અત્યંત આંધો સામેના પાને).

વગરના પાટકર, આપણાં વચેરેવંદે. આ કાળા વૈજ્ઞાનિકની આવી આશ્ચર્યકારક સોધો નેહીજનનપણ મઠ મળ્યું અને 'રસાયણનાં નવદુર'નું વપનામ તેને મળ્યું.

હાલેની આ આશ્ચર્યકારક સોધોને કારણે પચાસી. અને શાહ-ચિખાંનાં રંગમણ સહી જતા હતા, તેમાંથી ચોક્કસ કણોએ ને પંચાસ આ રંગપત્ર વધા અને અધ્યાપાતિતો એક નવો વિજ્ઞાન કલ્પ-પ્રદેશ ખુલ્લો મળ્યો. પણ હાલેની પ્રતિષ્ઠા આટલાથી જ સંતોષ પામે તેમ નહોતી. કોઈ પણ વસ્તુ નકામી નહ એ તેણી સદ્વત્ત્વ થતુ નહિ. ત્યાંની આસપાસના પ્રદેશમાં 'રસેશ પાઈને' નામનાં કુદા પૂજા મળતપણે પળાં હતા, પણ તે કંઈ કંપચાઈમાં આજવાં નહોતાં. તરત તેણે તેના પર પ્રયોગો શરૂ કર્યા અને થોડા જ સમયમાં તેમાંથી રંગેર કાગળ પેદા કર્યો. આને અમેરિકાના દક્ષિણ દેશનો તે એક પીકતો કણો પળ્યા છે. દંતર નકામો શકડામાંથી તેણે કૃત્રિમ આરસપદ્મોનો પથરૂ બનાવ્યો. શકડાના વંદેર અને કંપાસ તમા બીજા બનાવના સાકામાંથી ગરમી અટકાવવાનાં પદ્ધતિ તમાથરમાં પથરૂને કાઢે જડી શકાય તેમાં સિદ્ધાંત બતાવ્યો. કુદકાદ પળુ તેની અવેષક દ્રવિમાંથી પળ્યા નહિ. કુદકાનાં મઠ તથા ડાળીઓ આદિ નકામાં નહ તે તેને કેમ પ લવે? તેના પર પ્રયોગો કરીને તેણે તેમાંથી કાગળ બનાવ્યો ત્યારે જ તે બંધીયો.

હાલે પોતે હંદતાથી માનતો કે મનુષ્ય પોતાની આસપાસની માત્ર ૧૦૦ વાર જીવિતને આધારે કારીરીતે છણી શકે અને પોતાની જાતે અત્યંત તો તેણે પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ દ્વારા સાબિત કરી બતાવી તેણે પોતાના ધર્મની આસપાસનાં ઘોડાઓ, વાસ, કુદો તથા જમણી કંઈ આદિ ભંજા મી અને પોતાના શાસનિક નવદુરે તેમાંથી રસાદિષ્ટો બાળન, સાણ, ચીક, આપણાં મુશરબા આદિ વસ્તુ આ બનાવો! અરે, આશાભાગીની ધર્મની એ શાની શાનીમાંથી તેણે વાઙો. જાણ તે આનુદિયા રંગબનાવ્યાં તેની આ રોમ તે એનો કમળોં વની કે આનુદિયા માત્ર પ્રાચીન કાળનાં હિન્દુધર્મનો જ ભાવ એવા કાચનો દકક રંગો તૈયાર કરવાની પદ્ધતિ તેણે સોધી હી. રસાયનનો આ શાંત, બેનીવાહીને આ સમર્થ સમુદારક બંતે તો તરૂં ત્રિરુદ્ધ અને મઠ હતા. માનવજાતની રોષા એ જ તેનો આદર્શ હતો. લોહની વિવિધ અને અસંખ્ય રોષોમાંથી એક જ વસ્તુ તેણે પેદાં દીધું નથી. તેના એકાગ્ર ઈર્ષા વની કે તે રોષોનો કંપચામ લોકકલ્યાણના કાર્યમાં છુટી પાયા. જે કોઈ જરૂરુ તેની પાસે આવતો તે દરેકને તે મક્ક સલાહસૂચનો આપતો. લગભગ દરેક પર સમાજાણુ અસર કરે તેણે 'વહાણું નેત' તેણે રોષેજું, પણ તેણે પેદાં લેવાનો વિચાર પણ દર્શાવ્યો ઈ.સ.૧૮૮૦ અને વેસાંને તે આપી દીધું. વહાણના ઘોડાને મેલો એક અચરક ફેર દર કરવાની પદ્ધતિ રોષી કાઢવા માટે વહાણુ કયાંકનાં આજે એક વારે કિમલ નો એક તેને મોઢી આપ્યો, પણ તરત તેણે ને જાણે જાણ્યાં સાકામાંથી આરસપદ્મો બનાવવાની પદ્ધતિ તેણે જાણે સાકામાં આરસપદ્મો બનાવવાના કાર્યમાં કંઈક મુશ્કેલી જમળ મળ. આથી તેણે હાલેને માગે તે પસારે પોતાને, ત્યાં એકાગ્રી વિનંતિ કરી. પણ હાલેને તેની સાર ના લખી દેવાથી તે કંપની બંતે પોતાનું બધું સાદિત્વ હથ ઠકેલ આવી અને ત્યાં પોતાનું કામગમી શરૂ કર્યું કે તેણી હાલેની સલાહ તેને મળી શકે. હાલે પળી મુશ્કેલી તેને સલાહસૂચનો આપતો, પણ અલબત્ત, એક પાઈ જે લીધા વિના!

આદુરમણ તેના ગજારના એકોનો વેધોતુંથી નંકશ મળો 'એલે, અને કંપચામ તેણે મુશ્કેલી વિવળ વર્ષ પહેલાં ને-રંગમાના જ કામગમ કરેલો. નીચીતો દીવાના સંરોધક અમેરિકાના મંદાન વૈજ્ઞાનિક એડિસને તાપિક પોણુ જે કાગળ રૂપિયાના પગારથી પોતાના પ્રયોગકલ્યાણના માગે કરવા આવવાની હાલે આગળ દરખાસ કરેલો પણ તે નિઃસ્વાધે બદલાયુકે તેનો અનુવીર કર્યો! આવ બાગમાં જ પોતાનું ઇજન કાર્ય પૂર્ણ કરવાનો તેનો દંડ સંકલ્પ હતો.

લોકોનું ઇજન સુધી બને તમા પોતાની રોષો તેઓ બંધે, જાં તથા તેનો છુટી કંપચામ કરે એની શ્રેષ્ઠદિતની બાબત જ તે સુધયમાં સતત પ્રવનમળી હતી. પોતાની આ કામગમી મુલતંક આવવા તે પોતાના પૂર્ણ પંચિદામ આદિ કંપાની-દેશજનમાં છુટક વર્ધેયતો. થોડું જ નહિ પણ બંતે તેનો પ્રચાર કરવા માગેવા કરતો. ક્યાંકથી તેણે એક બની એકાવાસી રોષી નેદોલે તે તેમ બેનીવાહીની પોતાની ફરતી પ્રયોગશાળા સમુદાયેથી. ક્યાંકથી થોડ માત્રી આબીને પોતાની વિવિધ રોષોનું પ્રત્યક્ષ પદકર્મ આપતો આપતે તે ફરતો, જાણુ મુખ્ય એકોનો એ બેનીને લગતી નબંબરી રોષે સમજવતો તથા તેમને કંઈ પણ મુશ્કેલી હોય તો તે તરત દૂર કરતો અને ચોંચ સલાહસૂચનો આપતો. આમ કેવળ રોષોભાવથી પ્રેરાઈને તેણે એ દરની ફરતી શાળાની શરૂઆત કરેલી, તેના જે પ્રવનને પરિણમે જ આને અમેરિકન સરકાર તરફથી અધ્યાપન સહાયની સન્મ બેની મોટરડો તે હેલુ તથા ત્યાંના શાસ્ત્રિયાગરે ફરે છે.

હાલેની આ અદ્યજ સિદ્ધિઓને કારણે તેને કેકંઈ કાણેથી માન-સન્માન મળવા લાગ્યો ૧૮૬૧માં તેને ઈંગ્લેંડની ફૉલ્ક રોસામ્બી એવ આર્ડરના સલ્ક થવાનું માન મળ્યું. તથા વિમાનના મેનમાં આદિની કામગમી કરનારને આપતો ૧ મેડેલ-બેન્ડન. ૧૮૬૨માં તેને અપાયો. હિરમન કોલેકે તેને 'ડૉક્ટર એવ સાયન્સ' ટિમીથી નવાભ્યો. અમેરિકન લખડીને તેની સોધી કામ્ય સિદ્ધિ માટે આપતો 'રિપન્માને ચન્દ્ર' તથા 'ચેમીકી કલગનો' માનવતા પદક પણ તેને અપેણ થયા. દેશવિદેશથી તકો નેમી મુલાકાત તથા સલાહ લેવા આવવા લાગ્યા. વિવિધ દેશોની સરકારો તથા સમિતિ તેમને બેનીવાહીના અદ્યજ પ્રયોગો જોઈ બોળત તેની સલાહ પુછાવતી. રીપ્ડનના પાટડીકુવર ૧૮૨૮માં કેટલા જે મહિનાઓ હાલે સાથે રહીને બેનીવાહીના નકામો પદકોનો કણમમાં ફેરડીને કંપચામ કરેલો તે રીપ્ડી અંધા હતો. ઈંગ્લેંડના હુકુ એવ વિંડરે પણ આશ્ચર્યજાત બની કહ્યો તેની પ્રયોગશાળામાં કામયા હત.

૧૮૬૪માં હવે નવનાં તે રૂબ વૈજ્ઞાનિકે પોતાની સમગ્ર નિદશીની જગત, ૩૦ હમી ડૉક્ટર, દરેક છપાં બેનીવાહીનું સંરોધન કરવાને અલ્પવસ્તુ પ્રયોગશાળા રથાવધા બોધી દીધી! 'ન્યોન' વૈદ્યશાસ્ત્ર હાલે ફોટોરેસિન'ના નામથી બોળવાના એ પ્રયોગશાળા માગ તેની વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધિઓ જ નહિ પણ તેના સખત પરિચય અને હાર રોષાભાવની પણ પ્રતીક છે તેનું આ અમર રમારક વંધાયા પછી તણુ વર્ષ જ ૧૯૪૩માં તે મુખ્ય મામરો.

બેનિવિજ્ઞાનના આ સમર્થ સંરોધકને એક માવ રોષા હતો વિવરકલમ. કુદરતી દેવાને સોલર પા તેની પીડીતો અનળ કાણ હતો. ફૂલ ચોરસોની તેની કાલેજિવત નો અદ્યુત ગળાની. અંતરરાષ્ટ્રીય પ્રદર્શનોમાં મુકત તેનાં ચિત્રો, પ્રદર્શ પામતાં તેની વેક ફૂટ 'The Yucca Plant' દરેક હિન્દુસ્થાની એક રીમાં આજે પણ લોકો છે. તેનો આ રોષા પણ તેની સંરોધની

કોતરામાંથી બનાવેલા અને વિનયનું ચોક્કસ કુશળીમાંથી સજ્જનું !!
મારીમાંથી તેણે માન રંગો ન બહિષ્ણ પણ મોઢે લગાડવાને પાછર
તથા આકર્ષક વાસણો પણ બનાવવાની નવી રીત શોધી કાઢી હતી.
આનુભવજન્ય એકદમ જોડેથી આ સરની પણ ઉપયોગી પદ્ધતિ
વિષે બહુ જોડેથી તે, તેના આનંદને પાર ન રહ્યો.

પ્રતિભાશાળી પુરુષોનું ચયોચિત સન્માન કરવામાં બળીતા
અધિરના દેશે આ શાકન વૈજ્ઞાનિકનું જો રીતે રંગારક કર્યું છે: એક
તો નવું આયજન બુદ્ધિગમ તરીકે તેનો નવજ ધરે તે હાથગેડ યોગ
આમમાં તેનું પત્નું લેખું કર્યું અને બીજું તેના રંગરખમાં ડાસેનની
પોટની ટિફ્ટિ કાઢી (જે આ લેખની શરૂઆતમાં આપી છે).

અંતમાં કળની શ્રેયો જગતની સૌથી પાલક કોષ્ટકાનું નવજી-
ને, પ્રતિફળ પરિચયિતા આનંદલેખનીય પવેતો કેવળ કાળજીરૂઢ
પરિશ્રમ અને ઉચ્ચરહત સુહાગના પટે મોળીશીને, જગતમાં સર્વોચ્ચ
માનનભરે મેળવનાર આ શાકપુરુષનું જીવન એક નવજકમાં કરતાં
પણ વધુ અદ્યતન અને વધુ રસદાયક છે. જગતને તેણે બતાવી આપ્યું કે
'ક્ષિપ્રાંતિ: સત્તે સર્વોત્તમ મહત્તો મોળકરણે.' સામાન્ય લોકો કરતાં
કેવલ આસામાન્ય સુહાગના ધરાવી અતલકલાનું કાલેમાં પોતા-
નો ફાળો નોખાવનારને તે ઉચ્ચરી એક સજ્જનમાં આવતો હોય
તો નવીન મોહિતકાર હાથે તે માટે સૌ પહેલાં કંકરાર ખુલ્લો
કાંચે સુધ્ય પામ્યા છે; પણ તેણે જે અભિનય તથા લોભપંથોનો
કોની કોકો શોધાનો ઉપર રતો રાખ્યો છે તે તેણે બારી પ્રત
સકાંશ સુધી તેને સંભાળી નીકરી.

નવાં પુસ્તકો

અત્યંત અત્યંત કાર્યાલય તરફનાં પ્રકાશનો

આકાશકાવ્ય તથા પરિચય : મુલરાતન આશરો લેખક શ્રી
પુષ્પેશ્વરી નવી તથા નવી દેશી વાર્તા બાને છે નવા સંમેદક પ્રત્યક્ષતા
કાવ્ય: જય કોસનાથ : શ્રી કોવાલાક સુરશીની ભૂખીલી નવજ-
કથાની શોધી આલ્પિ: ૫૦-૦૦ હિંમતે મર્દો: દાયક અને પ્રેરક
હિંમતકાસકમાં દારા બાજોલ તથા કુમરિમાં હિંમતકાસક હિંમતકો
અભાવી સાહસમાં માં: લે. 'અભિનય', ૧૮૦૦ જનતેતનાં
દરે: શ્રી કોવાલાક વિવેક કોવાલી શિક્ષક શ્રી કોવાલાકી કોવાલાક
દર: મરજમુ નિર્દેશ દવાનેક સુચવી અથાક 'શ્રી જીવન' માસિકમાં
દરતે મરજ મરજેલો લેખમાળાનો સંમેદક: લેખક: મરજમુ, ૩૮-૦૦.

પરિચય તથા કાર્યાલય-પરિચયનાં પ્રકાશનો

કુણકકાવ્ય (આશ-૪): બાજોલને નવી નવ તેની રોશીની અ-
નેક વિષે: સહિત લખાયેલા અભાવની કીર્ત્તિના વારિકરનાં બાજો
લેખમાળાના નાનાં લોક સાદ, ૧૦૦-૦૦ અર્થેદાર: તે વિષે પ્રવાસ-
માહિતી આપત: પુસ્તક: લે. ૫૫૫ મુલજ, ૦૮-૦૦; નવજેશ
લીલક અને કોર્સોબાને કાળપાશ નાનાં બાજોલને આવેક
પ્રવાસ, ધર્મો વિષે તથા રસપદ રોશીમાં નાનાં વાર્તા-પુસ્તકો
આપત: બાજોલને કોર્સો સાહિત્યમાળાની બીજી કોળીમાં જે
પુસ્તકો, 'આલેશ લેખક-રંગમાળા ના. માલ અને બીજાં માલન-
લાલ ૧૧. પાકર, દેશી કિ. ૦૬-૦૦.

પુસ્તક

ધીન વાણી: વિવાદી વિવેકનાં દરેક વચનોને નાનો સંમેદક:
અનુ ૧૧ લીલાક મં. બોજી પ્રં. રંગમાળા આશર, રાજકોટ, ૦૮-૦૦.

કોઈ પણ વિષય કે કળામાં જોત, અભ્યાસને સાધના સિવાય
આયજ પછી સમર્થ નથી 'કુમાર'માં આવતી ફોટોગ્રાફી દર-
કોળીનાં દેવું હળિ-કલામાં રસ ધરાવતા બીજા કલાકારોને કોળીના
આપી માર્ગદર્શન કરાવવાનો છે. અને તે માટે નિયમિત રીતે દર-
કોળીમાં આવતાં વિષે કપર કીકા-અર્થે કપરનાં અભાવનાર લેખો
અને એ વિષયનાં મુળમત સિદ્ધાંતો, જેવા કે મિન્ડિય, ઉપસર્ગિય
વગેરે પર અરહારને અભ્યાસ-પુર્ણ માહિતીમાં આવવામાં આવે છે,
અને અર્થે તેણે છે કે બહુ નીકરી સિદ્ધાંત શોધીને નીકરી-
અર્થ નિર્ણાયક કે અભ્યાસીની દરિય રસલક કામ કરતા હોય છે.

આ વળતે આવેલા કુલ રર વિરોધાપી ઉપરનો પાસ સુખપુર્ણ
એકપણ વિન નથી પણ વિચાર-પૂર્વક થત એક માત્ર બાઈ-અર્થ-
અનતેગીના 'યોનીકાલ' અને 'અર્થક' નામનાં જે પોર્ટ (તરફ-
વિને) માં દેખાય છે. પણ હાથ આરેલમાં આપત: લાક્ષણિક પાસોને
શોભ 'યોક' (વેક), રચના, દરિયોલ જે સુખવિત હાથપ્રકાશમાં
બાજોલ તેનો લાન લઈ રાજકોટ નથી પોર્થ-એક નું આવેલન તથા
લાયકપ્રકાશ જે બેને તરફીકલામાં આવરેક તરફ છે. જેકરું
વિચારવેન આવેલન પાસની સુધોમ કપરચના થઈ છે, અને
દરિય લાયકપ્રકાશની રચનાથી તેની લાક્ષણિકતા બદલ કાઢી રાજક
છે. તેજલયે પાસનું અભિનય લાક્ષણિક દોષ તરફ તેને વધારવન
હળિમાં કોર્સોમાં કલાકારના કોર્સોની કોર્સો કાચ છે.

'યોનીકાલ' (અર્થપુર્ણ બાજોલ) વિષે, જેકરુંને પાસની નવજ
રાખીને નીકરી લાખી લેવા નવાં હળીનો બાજ વધુ પડતો વિચાર, તે
પછી ચણ, મો, કાળજ વગેરે નાનાં થતાં નર્દ મુજનું પ્રમાણ મુગાવી
જેસ છે, અને સુખપુર્ણ પ્રમાણની બદલ નવ છે. કપરત, અર્થક
પ્રકાશની અર્થો અર્થને કીવી કાચ છે તથા મો કે ૫૫૫ રાજક
પ્રકાશ આવવાથી તેમજાવાથી વધુવેલ (ગેન) હુલો મહિ પડતાં
મો પદ એક પ્રકારની નવજ કાચી નવ છે. પ્રકાશ બહુ દોષ તે
સહેવાથી કે અર્થકો તેને હળીને કરી કાચ. બીજા વિષે 'અર્થક'માં
પણ એ નર્દ છે, ફોટોગ્રાફી નીકરી લેવાએલો દોષ કાઢીના વાજ
કોર્સો કાચી જેવા તે કાળમેશ બની તેમાં નવજે રેખત રહેની
નથી અને કપરનો બાજ નાનો થતો નર્દ અપમાણ બને છે.

આ બેને વધુ-પર 'સિમીના મુદ્દ પ્રકાશમાં કાચી રીતે કાઢી-
ને, જેમવાની કોણ (એક) દરિયોલ (આઈ લેવલ પર) રાખીને
લેવા દોત તે અર્થ પ્રકાશપાત્ર થઈ રતો દોત. શ્રીદામ વાદ
(માર્ચ ૧૯૮૮) ૮૭

C. Van Hees

Deftlaam 145 HAARLEM (Holland)

5th February 1948

પ્રિય શ્રી,

અહીં કાંધે ગણેશ તમારા માયાજી અને રસમથી પત્ર મળે પછી-
ધણે આભાર વળી તમે કાગળ પર મોકલેલી મુંદર રિકિટો મારે પણ
તમારો ધણો ન આભાર. મને તે ઘણી સારી રિતિવામાં મળી. મેં
તમારો મથા પત્ર પર મોકલેલી રિકિટો પણ અજાણ થયા વિના
તમને મોકલી કેટ આશા છે કે મળી હશે.

હવે પહેલવહેલું તો મો કહું કે મહાત્મા ગાંધીના મૃત્યુના સમા-
ચાર સાંભળીને અમને બપોલે કેટલા સખત આપત લાગ્યો હતો.
તેમનાં જ્ઞાપી જમતે મોકલે ગઈને નર ગુમાવ્યા છે, અને ખાસ
કરીને દિલ્હી મારે તો જો ન પુરાય તેવી ખોટ છે. વળી તેઓ જ્યે
વખતે ગાંધી ગયા કે જ્યારે અમારું કદી નહિ મોકલ્યા તેમને અપ
હતો અને જ્યારે હું કે તેમના પછા હવે નથી થઈ લાગ લીધો
હોત અને અજાણ્ય મહાત્મા ગાંધી ભવિષ્ય કહી કે હવે તમારો
ધણો કોઈ કાળ લાગશે, — એવી વ્યક્તિને પેલા ન જવાની હતો તે !

મારે તમારો ફેરલાક પ્રશ્નો પૂછવા છે, પહેલો એ કે ખાસ્તિનાને
જન્મ કેવો છે? બીજો એ કે તમારા દેશ તમા મહત્ત્વનાં સહેરોના
ચોડા ફોટા કે ચિત્ર-દાંડે મને મોકલી સહસી? તો મને ન જાણ ન
અમરો, મેં મોકલેલાં માં વગરે મળી મયાં બધી રાખ થયો. ધણી
વખત પર મેં તે ધોરે કહેલા દોષાથી તમને તે અન્યાં હશે કે નહિ
નેની અને કાકા હતી. આપા ઘોડાં ન પુ ઘોડાં તો તમને અમરો ?

આપા સહેર વિષે મેં તમને થોડુંક પૂછ્યું તો લખ્યું હતું ને? હવે
[થી ખાસ વધુ કહેવા જેવું નથી હાલ આપા દાંડે (Harelem)
વસતિ સમજાવ, ૪૦,૦૦૦ની છે, પણ તેમનાં ઘોડાં ભાગ અહીં-
ને રહેનારો નથી, તેમને અમે 'ફોરેન્સેન' (Forensen) કહીએ
છીએ. તેઓ આન્ડરડાં કે હાનની સ્થિતિઓમાં અથવા આસપાસ-
નાં સ્થળોએ કામ કરે છે. મને લાગે છે કે હાલેય સૌથી પ્રખ્યાત તે
તેનો દુલ્લાવીઓને માટે છે. આ વર્ષે ફોટા પર બદલાય પીકરી
કેવો ન આપા કોસો વતી હું ચોડાક ફોટા લેવા ધારું છું અને મેં ને
સરસ આવશે તો તમને મોકલોશ. અહીં વળી દેવલક કાગળમાંયે
છે, પણ તે બહુ અગવડમાં નથી. મુખ્યત્વે અહીં મેલન અને કાર-
કિનારીઓમાં તથા લોખંડ ને પોલાના કરખામાં છે. અને ખાસ
કહેવા જેવી છેકડી વાત એ કે અમારું નગર હોલાવમાં સૌથી મુંઝું છે.
ધોડાસ લારીય તો નથી બહુતો, પણ હું માનું છું કે લગભગ કાંઈ
સહીથી તેની લવારીય રહે થાય છે. અનેક પુરાણી છાત્રાલયો અહીં
છે. દાત અમારું સહેર-સમાવર્ણ; વપરાત ધણી રેખો, મઠાં વગેરે.

મારા રિકિટોમાં વિષે કંઈ જાણવાનું તમે લખ્યું છે. ક્રીક.
મારી ખાસે કાલ લગભગ ૨,૦૦૦ રિકિટો છે. કુલ પેસેલો ડો. ૧-
સારી મેં રિકિટો બેગી કરવાનું શરૂ હતું હવે કુલ દરમ્યાન તો
મને ખાસ નથી રિકિટો ન મળી, પણ હવે તો સંખ્યા રોજ બદલા
વળી ન રહી છે. અને જ્યારે હું કોઈ સારા આજળગી સીપમાં
છું, પણ તે મેળવતું સહેલું નથી. મેં થોડુંક જોયાં, પણ તેના કાગળ
વધુથી અજાણ્ય હતો અને વળી તે અજાણ્ય પણ નહોતો. મને
જો કોઈ સારી વત મળી આવશે તો તમને પણ જો મોકલીશ.

આપની કાંઈ મારાં આ અર્થે બહુ બેચ. મો. ની. (અમારા સહેરોની
સંગીત મેલદિસ Orchestraનું કંઈ તમારો જાણમાં જવામાં આવ્યાં
છીએ અને કદાચ જ્યેત હેવન (Ginette hevne) નામે કોઈ પ્ર-
ખ્યાત દેવ્ય વાગેલિન ઉત્પાદને સાંભળવા અને રાનિયરે મોકલે-
દાંમ પણ જાણું. તા. ૧૧/૩ અને ૧૯મી ફેબ્રુઆરીએ મારે પણ
સંગીતના જો જલસામાં જાય લેવાના છે: એક મારી રાજાનો અને
બીજો મારા સંગીત વિદ્યાલયનો. જર્મન સંગીતસાહી ફેલિક્સ
મેન્ડેલસોન (Felix Mendelstahn) ની જે ઓન મારે વગાડવાની
છે. વગરે તેનું નામ મુગરિયિય છે? તમે સંગીતનું શિક્ષણ લીધું છે?
તમને તેમાં રસ છે ખરો? મારી તો ખાતરી થઈ ગઈ છે સંગીત
અને વિદ્યાના વિના મારું જીવન તો ય-ય-ય-ય થઈ નય, કુંજની
વાત છે કે તેની પાછળ હું વધુ વખત માથો મારતો નથી. તમારો
સાખાને અલ્બાસ ન મારો લગભગ બધો વખત રોજી લે છે. પણ
તેની હું કંઈ જાણું વિદ્યા કરતો નથી, કારણ કે મને રાજાનો અલ્બાસ
પણ પ્રિય છે. રાજાના મેં પસંદ કરેલા અલ્બાસ કાગળમાં મારે ફેબ
પેસેલી કંઈને અમે કોઈ કાશા જેવા મહત્ત્વનાં વિષયો સીખવાના
દેખ છે. અમે દમલાયેબ અનુવાદો કરીએ છીએ અને કવિતાના
પુસ્તકો નાંખીએ છીએ, કંઈને બાપના લેખકોમાં વર્નિલ, કીની અને
સીશર અમારે વાંચવાના છે. અને કોઈ કાશાના લેખકોમાં હોમર,
પેટ્રો તે હોમર, હવે તેમનાં નામ તો સાંભળ્યાં હશે. મને આપા-
વર કરવામાં ધણી રસ પડે છે અને તેમાં જ જ્યારે મેં લખ્યાં
તે મુકેલ વાચક પાછળ મળી લાવો વખત. મુખ્યત્વે પડે ત્યારે તો
મને ધણી આનંદ થાય છે.

આપા સાખા-જીવન વિષે હવે થોડુંક કહું. આપા અહીં મોઝ-
મજ છે, જેના કાગળે ન રોઈ સરખ નહિ હોય. વળી અમારું કોઈ-
લાડું પત્ર છે જેમાં રોઈ જાણુ વાતો, વિવેચન કે કવિતા આદિ લખી
ગઈ છે. વપરાત, અમારા કી મુખ્ય મોડળથી સંચાલિત વિવિધ વર્તનાં
મોડળ છે. દા. ત. સંગીત-મોડળ, વિવાદ-મોડળ વગેરે. આપા વિવાદ
મોડળમાં કાલ અમે જર્મન મુદ્રો વિષે, અને તેમને મદદ કરશે
મેલદેસ ને કરી રાજીએ કે નહિ તે વિષે અર્થ કરીએ છીએ. તે અહીં
આપે મોકલે થાજે મદદવર્તી પ્રસ અને મુદ્રેલ કાગળ થઈ પડ્યો છે.

પત્ર ત્યારે કોઈ, હવે મારો અલ્બાસનો વખત થયો છે. બોનું
વખતે હવે તમારો જાણા-જી તરત આવશે મેની હું આપા રાષ્ટ્ર
જી-જી-જી-જી વાદ જાણીસ તમારા પોતાના ફોટો (મને તો જે બહુ
મુંદર લાગ્યો) માટે આપા અનવાનું તો હું ધારી ન યોગે હતો. તે
માટે આપા. આપા રાષ્ટ્ર હું કે ને નજવાની તમને જિજ્ઞાસા
હવે તે બધી જાણોને મેં જાણી છે. તમે પણ નહેરી તમે બહુ બહુ
જાણી મોકલશે ને? વાર ત્યારે, નમરો. તમારો. ક. વાન હી.

INDIAN PEN FRIENDS

(28) Suresh Amin, Peth Building, 15 Chitrangana
Road, Vile-Parle, Bombay-24-19, Photography,
film-stars, dancing; (29) Himant Mohanlal Mahida
dia, Bhawar Chaw, Bafra (Ghela shah) Dist. Ah-
medabad-17, Science, stamps; (30) Mohanlal Jetia-
lal Gandhi, 1230 Talia's, Pole, Sarangpur, Ahmeda-
bad-17, Photography stamps (31) Punarnand

Baroda and (Dah. Dist. Baroda)—16, Drawing, touring; (32) Kantilal Virchand Patel, Vallabh Road, Gozaria (Baroda State)—13, Reading; (33) Virubhai Manilal Gandhi, C/o Badasa Pole, Dumas Bazar, Nadiad (Bar)—26, Exercise, sports, science; (34) Harinad Manishankar Oga, Bhadavani Street, Bhavnagar—20, Stamps, correspondence; (35) Maheshchandra Chimanlal Pattni, Kharchiker's Lane, Behind Raopura & Co., Barod—18, Photography, cinema, literature; (36) Prabhubhai Purushottamdas Patel, New Houses, Bhailal Bhuvan, Karamsad (Via Anand)—18, History, literature; (37) Bakulkumar Dolaray Mankad, New Houses, Bhailal Bhuvan, Karamsad (Via Anand)—20, Music, photography, spinning; (38) Arunkumar Purushottamdas Patel, Bhailal Bhuvan, Navi Pole, Karamsad, via Anand, (Gujarat)—20, Outdoor sports, autographs, literature; (39) Ramanbhai A. Patel, near Nagarwada, Sinor, Via Miyagam (Gujarat)—16, Cricket, literature; (40) Vijay L. Parekh C/o Laxmichand O. Parekh, opp. Majan Boarding Satya Vijay Bhuvan, Digvijay plot, Jamnagar (Kathiawar)—19, Music, literature; (41) Imadhussein Shaikh Tayubhbhai, Yayelipura, Sidlipur (North Gujarat)—17, Coins, stamps, drawing; (42) Chandrakant K. Bakshi, Khoda Limda, Palanpur (North Gujarat)—16, Stamps, coins, cricket; (43) Bipinchandra Haridas Udeshi, C/o Babulal R. Sampat, Nagarwada, Rajkot, cs. (Kathiawar)—16, Literature, Indian games, journalism; (44) Khushal C. Pittalia, Near Shanti Sadan, Palitana (North Gujarat)—17, Stamps, drawing; (45) Dhru G. Bawishi C/o M. N. Gnan Gruah, Jamnagar—18, Literature, games, music; (46) Shashikant V. Undavia, C/o Vithaldas H. Undavia, Dy. S. P. of Western Division, Rajkot cs. (Kathiawar)—17, Indian games, drawing, journalism; (47) Kailasray Manilal Trivedi, 650 A 2/3 Krishna Kunj, out side Delhi gate, opp. Painter garden, Ahmedabad—21, Literature, drawing; (48) Chandrakumar Kantilal Shah, B.Sc., L. D. Arts College, Biology Department, Ahmedabad—9—21, Correspondance. (49) Kantilal Popatlal Gandhi, Aveda Gate, Botad (Kathiawar)—19, Stamps; (50) Rajanikant C. Soni, Amin Pole, Gozaria (North Gujarat)—22, Music, photography, travelling; (51) Sultan M. Noorani, Sultan Village, Devjibhai Garden, Bhavnagar (Kathiawar)—21, Correspondance; (52) Anil Rasiklal Vakil, 418 Lamington Road, Bombay—16, Stamps, sports, photography; (53) Dinker Rasiklal Vakil, 418 Lamington Rd. Bombay—20, Games, music. (Please Mention 'Kumar' monthly from Ahmedabad, India, while writing to any of the above pen-friends.)

પરજવા ઉપરનારે નીચેના સરનામે પત્ર લખીને સંચારવાથી મળે છે. તે માટે પેસા મેલકલવાના દોતા નથી, પણ જવાબ માટે મરેલી યોગદેવ એકલવાનું લેવ છે. સરનામું: Dr. Suen V. Knudsen, The Directory of Boys & Girls of All Nations, 62 Vestersøhus, COPENHAGEN, (Denmark).

(પાલિની મેલકલના: યવસ્થામ રાહેલી, નડિયાદ.)

જર્મનીનાં પત્રસંચારનાં સરનામાં

નીચે આપેલાં બધાં જ સરનામાં જર્મનીનાં છે. આથી પત્ર-ચલદાર સરનારે કોઈના માત્રે છે (જેકલા સરનામાં સિવાય) Germany, British Zone એટલું કહેવી થઈ.

(1) Hans-Jürgen König, 24b Heidgraben sw u Uetersen bei Hinf Ahrens—Sex: Boy, Age: 17, Hobbies: Art, literature, music, education; Wanted Pen-friends: Boy; (2) Hans-Edgar Schönl, 22a Essen-West, Mommsenstr. 49—Boy, 18, Stamp-collecting; Boy or girl; (3) Werner Eichstadt, 22a Essen-West, Kerkhoffstr. 138—Boy, 20, Music; Boy or girl; (4) Helmut Schleicher, 24b Lütjenburg (Osthols), Ne-verstorferstr. 12—Man, 30, All interesting Man or Woman; (5) Hans Schiweck, 22a, Essen, Spichernstr. 26—Boy; 21, Art, literature, music, sports, politics; Boy or Girl; (6) Erich Schneyder, 22a Düsseldorf-Gerresheim, Friedingstr. 18—Boy, 17, Stamp-collecting, technics; Boy; (7) Friedrich Friesen, 21b Bochum-Weitmar i Westf. Schlobstr. 116—Boy, 21, Art, life; Boy or girl; (8) Harald Kottenhoff, 21a Bielefeld, Wellensiek 184—Boy, 14, Sports, natural history, drawing; Girl or boy; (9) Heiner Böck, 20b Wittmar/Wolfenbittel, Asseweg 29—Boy, 16, All interesting; Girl; (10) Horst Keller, 22c, Dieringhausen, Aggerstr. 8—Boy, 19, Daily life; Boy scout; (11) Arno Israel, 21b Dortmund-Brechen, Alte Holthausenstr. 23—Boy, 16, All interesting; Boy or girl; (12) Helmut Sonne, 24b Hamburg-11, Kulberg 16 b/ Kruse—Boy, 19, Technics, geography, travel, philosophy; Boy or girl; (13) Winfried Arit, 24a Hamburg-12-Rahrendfeld, Reichardtstr. 26 III—Boy, 13, Sports, stamp-collecting; Boy or girl; (14) Karl Wip, 21b Witten/Ruhr, Augustastr. 54—Boy, 15, Music, tennis, latin; Boy or girl; (15) Wolf-Rainer Kroll, 21b Witten-Annen, marktweg 18—Boy, 18, Music, poems, natural philosophy; Boy or girl; (16) Werner Rieken, 22a Emmerich/Rhein, Alte's Heerenberger Strasse 68—Boy, 18, Sports, travels; Boy or girl; (17) Gunther Hargsmüller, 22a Oberhausen/Rhld., Nathland str. 45—Boy, 19, Culture, nature, art, literature; Boy; (18) Hans Schneider, Schluchtern, Dreibruderstr. 16, Germany, u.s. Zone—Boy, 20, Countries, religions specially of India, Old temples and towns; Boy or girl.

(કલેન્ડર: ૬ માર્ચ ૧૯૪૬ ને ૨૮ થી, આપવાવારે)

(માર્ચ ૧૯૪૬) ૬૧

માધુકરી

મેસી જનારા ! કેમ રેશે મેસવા ?
આ દુર પરી સળગી રહ્યાં યુદ્ધે નવાં ;
આશા ત્યજે આશમ-રોજે શેરવા
આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ !
—કવિશ્રી મેઘાણી

જગવિખ્યાત હિંદી સાહિત્યકાર-ભનકીદાસ

અડપથી સાહકસ ચલાવવાનો જગતભરનો વિકાગ (record) ચેતાની અનન્ય શક્તિ અને નેયુલય જે તોડીને આજ સુધી જેને કાલ અંદીરી રાક્યું નથી એવા નવા જ વિકામ પ્રદર્શિત કરી હિંદનું નામ જગતભરમાં પ્રસિદ્ધ કરવારે પેલળના બડપીર ભનકીદાસનું કવન હિંદને માટે મયરખીને વિષય છે. કોઈના સાથ સાધનોની મદદ ન હોવા છતાં દુર્લભનીય પૂત અને અચાંત પરિક્રમ જે સાહકલિખની હરીશયમાં હિંદનું નામ તેમણે જગતભર આગે લખાવ્યું છે.

હાલોરાના એક સામાન્ય કુટુંબમાં તેમને જન્મ થયેલો. નાનાપણથી જ સાદસ અને તોફાનમાં દયેશાં આમળપડતો આગ લેનાર તે નવજવાન ભયારે કોલેજમાં બી. એ. ના વર્ગમાં ઢંટો ત્યારે તેના સમય કવનને પઢતા આપતો એક બનાવ બન્યા. ત્યાં તેને શકુલતા નામની એક યુવતી સાથે પ્રણય થયા અને તે યાનપન યુવતીએ એક દિવસ ભનકીદાસને-બહુ, 'દેરક કુપાને કોઈ પણ કવનમાં કીર્તિ મેળવવી નેહની એમ મને લાગે છે. દેખાક, દેશસેવક, કલાકાર, શેષ મેલાદી, એવું કંઈક તને થવું નથી મગદંડી સાહકલિખ તરફ જરા તુંવધારે ધ્યાન આપ. આપણા દેશમાં હંબુ કોઈએ આ કવન તરફ ધ્યાન આપ્યું નથી. તું મારે તો તે કવનમાં કીર્તિ મેળવી રાક.'

ભસ. ભનકીદાસના હૃદયહીનજનને એક કથેય ગણા ગયું. કોલેજનાં પુરવઠાને તેણે સમજામ કયાં. મિત્રોને પણ મળવાનું બંધ કર્યું અને ચેતાની વિશ્વવિભી સાહીકસને કાચમાં લીધી. સાહકલિખનું શિક્ષણ તેને કોઈના તરફથી મળે તેમ નહોતું, તેથી તેણે રવાનું મુખને જ ચેતાની પર્વતિ નકી કરી લીધી.

તેણે તેમણે સાહીક ચલાવવી વખતે બે વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની હોય છે : (૧) શરીરના કોઈ પણ ભાગ પર વધુપડતું ફાળા ન આવવું તેજીએ અને (૨) પવનનો અવરોધ રાકવ તેટલો રાખવો નેહવે. આ માટે તેણે સાહીકની એક હેંડલબાર કરતાં લાંબે બેસાડી લીધી.

ગજ મહીના સુધી રાખત પરિક્રમ કયાં પામી તેણે પેલળે યુનિવર્સિટીની જ સાહીક હરીફામાં ખામ લીધી. ૧૪ કોલેજને તરફથી આવેલા વેતીસ જેટલા કુચેરવાદી સાથે ચેતાની સાડી સાહીક સાથે ભયારે ભનકીદાસ હરીફાઈના મેદાન પર જોડા રહી ત્યારે જાણ્યે જ કોલેજ તેના માટે આશા થે હતી. પણ હરીફાઈ શરૂ થતાં જ ભનકીદાસે એક પણ એક બધાને પાછળ પાડી દીધ

૧ જી-૨૩
ચીઝરી

ચેતાના કોર કંઈક અસાધ્ય સંગે રાખે મિત્રેભ્ય સંવિગાદને મેચુલતા પણ પાકતું આ પંખી જમનામાંથી આપણે જ આપણું કનિદાણ મનાવ્યું છે. હિંદરમમાં બધ પકે એ પંખી છે તો યુવકની જ ભવતું ; જેકે મેરલો કે કુવડ કિસે બચાર નીક રાકતું નથી, બંધારે આ તો, દનાવાને બળપારે નભરે જેકે મનુષ્યથી હનનબીને તેવું તે ધીકે કોઈ વસતિની પાસે જ મોં બાગે તેના પ્રામા હોય છે.

જગતની પાંચે ભંતનાં કુવેદમાં સૌથ નાનું, હોલા નેવડું આ પંખી સેરકેતમાં જિરિ ભક્કા અને અંધેજમાં Spotted Owl' કહેવાય છે. ભખરા-બદાખી રેમતા શરીર જ સફેદ દરખાં, શેરા કારે શક્કમાં બંધાર નેથી મળકતી આંખો, એ આંખોના આજુ બાજુ તેને જિદાગણું વેરવે આપતાં મોળાં બકરડાં, મોળ પાંખો અને ફૂંકી પૂંકી, એ તેનાં અમુખ હક્કણો.

નાનાં કવનનું કી તેમ આશા. છતાં લાગ મળ્યે હુદર, મરોળી કે પેખીનાં બચ્ચાં પજુ તે આંખોની ભય પડેલી સવારે વાંક કે ની-ભળીયાં ચીલાં પર કે આંખામાં ભૂરો નિરાંતે હંદસવિધ મેંડતો આંખામત નભરે પડતું આ પંખી બિતીને વચારક છે.

પજુ સોધી રસિકને અદ્ભુત વાત છે તેની બાબીની. જિદાક કે નિયમિતતા નિનાની તેની વાળીના વિવિધ કવચાર પરથી પ્રાપ્ત શકુનિકો એક સારામાં સારી મહાનિષે છે. સાંભળી શરૂ કરી આખી રાત તેના કો પૈથોચિક સંગીતે ભાવનથા થયા. બેખીકાનાં પજુ ગાન ચિપ્પિલ કરી નાચ્યાં છે.

આડની બખીકે ભીતના બાકમાં આ પંખી માર્યે કે કોપિદમાં કંઈક જ મોળ હંદાં મૂકે છે. ('વેસર'ના લેખ પંખી)

નવા જીવિકા તેમજ કયાં જોનેઆમ સુધી કોઈ પદોલ્લે સરવું નથી.
ત્યાર બાદ ઈ. ૧૬૭૫માં કલકત્તા ખાતે આંદોલનથી સુનિવ-
સિતીઓની સાર્વજિક દરીદ્રાઈમાં સાજ થઈ તેમાં પણ રમવાતામાં
પ્રથમ નંબર મેળવેલા. હવે તેમજ આંદોલનથી દરીદ્રાઈમાં સાજ
થઈ પોતાનું અમીર બતાવવાને નિશ્ચય કર્યા તે માટે પહેલાં તેા

હોળી

મી પણ સર્વ તહેવારોમાં સૌથી વ્ધને ને સરવૈરથી
કન્યાકુમારી સુધી એકસરખો લોકપ્રિયત્વે કોઈ તહેવાર
દેખ તેા તે હોળી. મૂળે તેા તે વસંતોત્સવ તરીકે શરૂ થયેલો. સિંચા-
વાની કુટકડની દેરી પછી પાનખરમાં વનકેપવનની બાજુ ચોખ્ખા
જે સર્વનાસ થાય છે તેમાં વસંતોત્સવને લીધે નવું લેખ, નવો પ્રાણ
પ્રવેશે છે. આથી વસંતનું નવજન્મને સર્વ રંગે જોળી નર્તન તેના
આનંદપ્રદશન તરીકે હોળી સજાગવવાની પ્રથા શરૂ થઈ દેખ એમ
મારે છે. જો દરિયો તેને વસંતોત્સવ નામ સાર્ય રીતે આપી શકાય.
પણ જેમ જોળેવ શ્રાક્ષોનો, દરેકો સુનિયોને ને લીધેલો લે-
ધેનો તહેવાર બન્યા છે, તેમ હોળી એ સદૃશિ તહેવાર બન્યા છે.
હોળીના દિવસે નીચલા વજુ માટે તેા મદા આનંદના દિવસ છે. તે
દિવસે શાલપ્રલ, કૃષ્ણનીય લખા, જોકે મજે કૃષ્ણનીય પર રંગ દહાડી
આનંદ માણે છે. આજે પણ હિંદી જરૂરમાં સેનિકે તે દિવસે અમલ-
દાસ પર રંગ ઘંઠાવાની ફેરૂ પરતે છે. હોળીને દિવસે એલનને આદરું
જોડેલો મેલું એક સાસવળનું પુરાનમાં પણ છે. તે પણ નીચલા
વર્ણને જોળાયેને સમગ્ર ભાવે પાતાનામાં મેળવી લેવા માટે ને કરે.

આ તહેવારની કલ્પિત વાતનું જુદાજુદા પ્રાંતોમાં વિવિધ લોક-
વાર્તાઓ પ્રચલિત છે. પ્રજાવાદને માત્રી નાજવાની હિંદવજરિયુધી
જોળી તેની જાહેન હોળિકા રાક્ષસીને તેને પાતાના બેચોમાં
જોડાઈને આ દિવસે શોડી હતાસાગીમાં પ્રવેશ કરેલો, જંગા અને ને
પોતે જળા મઈ, પણ પ્રજાવાદના ને લાગ મરજી ને લાગે ન થયે.
કોઈકાકામાં આપણમાં સોળી વજુ પ્રચલિત છે. ઉત્તર તરફના લોકો
વજુ એમ માને છે કે કમ્પુને સેડીકુષ પાછા માત્રી નાજવા આવેલી
પૂતના રાક્ષસીનું કમ્પુને દામે જુલુ મતાં તેને આ દિવસે જાળવામાં
આવેલી ને ત્યારથી આ તહેવાર પ્રચલિત થયેા. અહવાજુસ લોકો
અભિય-પુરાણને આધારે એની પાનવાતા ધસે છે કે જુલું ફૂંક ના-
ગની રાક્ષસી નાનાં સંકરને બચ્ચ હેરાન કરવા કાગી ત્યારે માગના
કોઈને બીબસ માળે નવા શાય આપીને અને રહેરે પ્રવેદ અગ્નિ
સજાવાળે તેને બીકાલીને માગની બદાર હોળી કાઢવા આ વિધિ
શરૂ કરેલી. કમ્પુ તપરેમાં કરતા બેચવા રાક્ષસે સજાવા આગેને
જ્યારે પ્રચલ કર્યા ત્યારે કિવે કોઈવળની પોતાના તુલ્ય નેવ પરે
અદને આ દિવસે જાળીને બરમ કરી નાજવો એમ કમ્પુ નરના
લોકો માને છે. જામ, કોઈ પણ અગિયત્વ નાંગના આનંદના તહે-

વાર તરીકે આને માનવામાં આવે છે.
આનેપાતે આ તહેવારનાં નામ પણ વિવિધ છે. કનરામાં હોળી
કે દોલકાદાદન, મહાદાદામાં શિગામ, કમ્પુમાં મહાદાદન અને
નંબરે બાજુ દોલકાદાદન તરીકે ને જોળવામાં છે. પ્રાંત પરતે આ
તહેવારની કિયામાં મજૂ ફેર છે. બંગાળમાં કમ્પુ સુદ ૧૪ થી ૧૫
રસવ શરૂ થાય છે. તે દિવસે કમ્પુની મુર્તિની પખ કર્યા બાદ બેચ

આવિષિક સંજોગેય પત્ર માલદ લાંબી સાલકિયા દરીદ્રાઈ રાખે
વસંત બનવીકાસે તે દરીદ્રાઈ માટે તેવાની કરવા માંડી. લાદોરથી
૩૫ માર્ચ દર આનેલા આમતસરમાં રોમ સાર્વજિક પર જઈ પાછા
આવવાનુંતેમજે શરૂ કર્યું ને ૪ ડિવિસ સતતવે પાડીને તે ઉગામનું
અંતર માત્ર પેાછા પણ કલાકમાં કાપીને અંતરના કોષખનું સાદકલિદેક

ચલેલા લોકો પર કેંક નાખીને ધરની બદાર પાચનું એક પાનું બ-
નાવીને બાજવામાં આવે છે. આને જ તેજી હોળી કહે છે. બીજે
દિવસે કમ્પુની મુર્તિને દોલા પર ને પાસમાં બેસાડી તેને ડાંચવા
માં આવે છે. ચોરિરસમાં બંગાળની મારક જ દોસીસવ થાય છે.
માત્ર ત્યાં હોળીને વિધિ થતો નથી. ઉત્તર દિશમાં તે સુદ પાંચ-
મથી બેઠેકો લાલ પોશા કપડાં પહેરી, મુઝાક કદાવરનું ઝમ કરી,
પૂનમ સુધી દિવસે આનંદમાં વિતાવે છે. હોળીના બીબ દિવસે
રેલાક લોકો હોળીની બરમને પાપનાશક માની સુરિદે મેળે છે.
મદાસ દીતાકામાં આ તહેવાર પામપગમી ને જાળવામાં માત્ર વિ-
વાલવની યાગે જ હોળી સજાગવવામાં આવે છે.

આપણા મુંબઈ હાલકામાં જુરેજુરે કેમ્પે જુદાજુદા વિધિ
છે. પણ બધે કેમ્પે જુદાસાની તે કમ્પુ સુદ પૂનમે જ પદાવવામાં
આવે છે. મારેમાત્ર હોળીની બચમાં સોપારી, અમિયા, મીરડા, જેલ
આદિ ઝાડ ને તેની ડાળ રાખી માત્રી હોળી સજાગવવામાં આવે છે.
મુંબઈનામાં સ્વર્ણવર્ણના તહેવાર રવંતરરીતે પાળેતા ને હોળીથી
તેને સમાવેશ આ તહેવારમાં જ થાય છે. હોળીને દિવસે તથા
ત્યાર પહેલાં પણ ભરી પોષમારીની બંદુક દાધમાં રાખી 'કામ,
હોળીને પેમોની કહેલ શરૂ થાય છે; નવા કપડાં પર રંગોમાં ચો-
નશમનું માર્ય છે અને રાત્રે કેકામણીથી માત્રી આજીવન કાકાગિ
હોળી માતાને સર્વપલું માર્ય છે. આ દિવસેમાં માળામાળી, લોહાન-
પરતી, અને જીલસપણની છૂદ મનાવ છે કે દાલક વર્ણના રોમ
તેા નાજવાન તથા રંગ ઘંઠામાં ખસાર કરી બેલાન મતાં સુધી આ
દિવસે શરૂ લાંબ આદિનું રોવન ક્રે છે.

જો વસંતોત્સવ તરીકે અને કૃષ્ણનીયના બેદ દર કરી સમા-
નતા મોટે શરૂ કરેલા આ ઉત્સવમાં કે અનેક કુરિદ તથા કલો
પાછામણી જેસી મયાં છે તે કોઈ પણ વિચારસીત માણસને ખૂંધે
તેમાં છે. આનંદપ્રદશન તરીકે હોળી સજાગવવી, અજીત-મુલાક
કુકારમાં તથા રાધનવાદનમાં લખન માળવા એ મૂળની નિદોષ
કિયાઓમાં આજે જળરસરંગીને રંગ મંદેલા, કલકાડીથી હોળીના
મેસા કપડાવવા, કાગીકુપીથી રંગોના માત્ર માત્રી માળવા,
બજરવવી અને આજાકામી કરવી, અરકોત વર્તાવ, બિદલ મલ-
પાન, સીંગા સાથે અરકિત વર્તાવ આદિ અનેક અંગેનુંક વક્રિદિયા
જેસી સર્વ છે તે સર્વ પણ મુસેક્રુત સમાનને માણે તેનીનથી. સુ-
ગિહિત અને મંદરસી લોકોએ ને મોડા દર કરવા પ્રવલત કરવા
જેમકે. હોળીથી દિશ તેમાંની નેચમ પાડીની રંગોના માટે કિરોષ
અનુક્રમ છે. મટે તે દિવસે માગકપડાં, રમતવગતની દરીદ્રાઈ,
શરે હોળી જવા બધ રાખુલોભન અને ત્યાર બાદ આડાનાર
રેની રમવે, —વીધા કોઈ સમિતવ આનંદ આનંદાર કાયકમ સ-
જવામાં આવે તે જ આપણે આ વર્ણનેત્તવ રીતી એક.

અર્થે દત્તે. બનકીરામની ખાસપાસજી બનિ આજય તીજી થયા
જી પાછળ પરી થયા. કેવળ પેલાં અંધેજ તેમની પાછળ પાછળે ચા-
લતો દત્તે. પણ હજારે તે જ પાછળ પરી જઈ બંધ વચ્ચેનું અંતર રૂઝ
માઈવનું જઈતું થયું. ૫૦ માઈવનું કલ અંતર તેમું રૂઝાઈ જ
માઈવ અને રૂઝ રોડકમાં કાઢ્યું. આઠગણા ૧૦૩૩ના મેલ એ,
સોનાર ૧૯૫૫ જ વિનિરતા બિરિડા નિશ્ચ કરનાં બનકીરામને
આ વિદગ આધિક કૃત્તે દત્તે જનજનને બનકીરામને આ
કૃત્તેનાં દત્ત મુખી કૃત્તે નામી રાક્યું નથી.

આ આઠગણાજી કાપાળીરીને કાણે બનકીરામને હાંકિયન
અર્થિનિક અંગીરીએસન તરણી દિલના પ્રતિનિધિ તરીકે આ-
રેખિયામાં બનાવનાં મંગળાપર ઝેરકાખા બાજ તેવા મેલકયામાં
આખાં સિદ્ધાનીના વિષવાન મેલાન ૫૧ ૧૨૩૮૮૧ દત્તી કેતુજીરીને
જ્યારે બનકીરામ પાતાની જી જ મારી સાવકલ સાથે આપવા
માઈવની માઈવ દરીમાં મારે હલો. થયો ત્યારે વિજાજ દિલના
પાંતે એક માત્ર પ્રતિનિધિ દોનારી પોતા વચ્ચી જ્યાજ્યાસીને તેને
મૃત્યુ જ્યાલ દત્તે. બીજી દેહવાદની અવતરી રેલિજ માઈવને
તસા દત્તે અલ્પન સાપનઅમમી મેલને તે ન તે અઠગણા કન તે
તેણે આત્મવિશ્વાસ પ્રમાણે બિરિડા આઠગણના અવિષવાલ
મૃતિયન સાઈકલિયો તે દરીકાઈનાં જીવત દત્તે. અને છતાં પણ
તેણે તે બનકા માઈવનું અંતર કેવળ ૧૦૦ મેલકામાં કાપીને મોખી
પહેરી નેજા મેલકામાં તેનું તથા મેલકાનેજ નાખતા બીજી મેલકામાં
પ્રમાણ રાક્યું જ દત્તે. પણ બનકીરામને માત્ર મારી સાઈકલના બજે
આને પ્રથમ પંકિનને. વગ મેલકામાં દોનારી બીજી દરીકાઈનાં
તેની જ દત્ત થયો એવા લોકોને જ માત્ર કોલક ન રહ્યા.

પણ વિષયો કઈ બીજું જ ધાર્યું દત્ત. બનકીરામ બીજી દરીકાઈ
માટે નથી સાઈકલ મેળાવી લઈ તે ૫૧ પ્રેસિડે કલ્પા જતા તેનું
પેડાં નીચી જઈ તે મેલકાની જગ્યાન ૫૧ પડકારો અને મેલાન
થઈ મેલા. ડોક્ટરોનો ૧૦ દિવસ મુખી બીજી કૃત્તે રાજનમા બાજ લે-
વાની તેને માતા કરવા છતાં માથે પાડા બાઈરી રિધિમાં એક
દબલ મીસરની સાઈકલની શરતમા તેણે આજ લીધી. થોડો વખત
તો તેણે મેલકાનેવની સાથે જ સાઈકલ રોકાવ્યું. પણ પછી મારક
આવવાને કાણે મેલકાનેજ છોડી મેલાં એ દિવસ પછી કલ સાઈકલની
બીજી શરતમા પણ બધાકી ના પાડવા છતાં પણ તેણે બાજ લીધી.
પણ તેમાં માથાની જુક અચ્છ થઈ તે રસ્તામા જ જળમી પડ્યો.
આથી આજળ બીજી કૃત્તે પણ દરીકાઈનાં જાજ રિધિ તેને મારે આ-
રાજ થઈ પડ્યું. છતાં પણ તેણે નેજા વિગા દિલના નિમણ રેલો
તે કૃત્તે પણ મેલકાને તે દરીકાઈમાંમાં તોડી રાક્યાં નહોતાં.

દિલ પાછા આવ્યા પછી તેણે સાઈકલિયની જગતને કલેજન
આપવા નેસાલ સાઈકલિય ફેટરસાન બોજ હાંકિયનાં નાખની
સંસ્થા રાજાથી અને તેને 'યુનિયન સાઈકલિયર ટ્રસ્ટરેશન, પારીસ'
એ સંસ્થાનું પ્રતિનિધિય મેળવી આપ્યું. આ સંસ્થાએ ૬. ૧૯૪૫માં
બનકીરામના યશોભવજી છવન માટે તેનું એક જગત લેલિય
પારીસમાં લઈમાનીને તેનું જુદગમાન હતું દત્તે.

પણ બનકીરામનાને જીવ હાંકિયકલ રૂઝ જતાવ તો ૧૯૪૬
માં વિરજુદમાં અધિય ખાને જાવ્યા. તે વર્ષે ત્યાં બસમેલી 'વ-
હ' સાઈકલિય કોમેરો' તેમની સાઈકલિયની બનકિર દરીકાઈ માટે
પંચ (જાખવારી) તરીકે વાપરી કરી, એકરૂ જ નહિ પણ મેળાવે-

૬૪ (માર્ચ ૧૯૪૮)

મર્યુ. આ બંને પ્રકારનું અધુરું જીવન જનતાના જુદું જ
આવે આવે છે. આ આંખીજી આદિના આગળનાં મેલકાને તે ફરિ
પહેરીયા ને ત્યાં પાંચ સાળ મેલકા વિશાટ જનકમુદાપની દામરી
માં દિલે જોરજ આપાવે તેવા ને બાજ અમારેસ મેલાં.

બનકીરામને તે વર્ષના સાઈકલિયના કૃત્તેમાં જનજનનાં જુદું
દોનારી તેમને એક કૃત્તેમાં મેલ કલેજના રાજનમાં આવ્યા દત્તે
પારો જ વિન્યી રાજનો જવા પાવવા માટે એક સંતેસ લેલો
કરેલો દત્તે. આજુબાજુ પાંચ સાળ કોમેરોના વિશાટ અમુકાય
જાનીને હલો દત્તે. દિવસ લેલિકોની એક કૃત્તે તેમના માનજી
જેટ જમાદારી કરી. ત્યાં જનજનનાં 'સાઈકામાંસી' તરીકે મુકાયેલી
એક કૃત્તેમાં પ્રવેશ કર્યો. તેના દાથે બનકીરામનું અભિવાદન
થયનું દત્તે. જનજનનાં કૃત્તેમાં લોકોમાંથી મેલાવે જ આવવામાં, આજું
માન, આપી પૂલ મળે છે તે કૃત્તેમાં એક કૃત્તેમાં બનકી-
રામના મરતક ૫૧ મેલાંમાં અને તાળીઓના પ્રથેડ આવા જ સાથે
પ્રેશકમે તેમનું અભિવાદન હતું. ત્યાર બાદ બનકીરામના દત્તે
બનકીરામજી થયું. તે મારે પ્રથમ તો બનકીરામને તે વખતેનું
નિરતનું જુવાન દોનારી વિન્યન એક આંખમાં આવ્યો. પણ
બનકીરામને તે જવા મેલાવવાને ૧૫૪૮ ઇન્કાર કરી લીધો અને દિ-
લના વિન્યી અવતરી માંગ્યી કરી. આખરે સંધ્યાકાને નવું
આપ્યું પડ્યું અને બનકીરામને દિલના તે મોજશાળી વિન્યી જવા
પુરોવાનાં જ વિષવાન મેલાન ૫૧ દરકાવ્યો.

દિલ પાછા આવ્યા પછી તે જવા અંગાનની અમુક વસ્તુ
તરીકે પંડિત જવાદરકાલને તેમણે અર્પણ કર્યો. આવતે વર્ષે શિખા
(અમેરિકા) ખાતે બનાનાર સાઈકલિય કૃત્તેમાં માટે પણ તેમને અમા-
નજી આવ્યું અને તે કૃત્તેમાં પણ તે જવતર બારતને વિન્યી જવા પાવવા
૫૧૪૫મી રૂકાને પાછા આવ્યો તોણે આખાની રાખાવિક રૂ-
જ અમેરિકા દત્તે છે.

(કિશોર ૫૨૫)

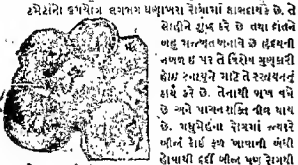
દમેદાં—મરીઓનાં સંતરાં

અને તો યજ્ઞાખરા તે ખાવ છે; પણ એક કાળ મેલો. એ દત્તો કે
જ્યારે માંડિયા તેને માંડિયા રૂઝનામાં કાગળ તેની ધૂળા કરવા.
૫૨૨૨માં પણ એક કાળે લોકો તેને એક હેરી ફેલ બળી આપવા
માનતા અને કેવળ રોકા અપે લોલન રાખવું રૂઝા ૫૧ રાજવા
કે પોતાનાં વિષવનને એટ આપવા તેના કાગળો કરવા.

દમેદાં સોળી પહેલાં રોલ ટાપુ ૫૧ જઈયાં. ત્યાંથી ૭૦ વર્ષ ૫૨
સર લોલર રોલ રાખી વિશાટિયાને એટ આપવા ને જઈલ લઈ
અમેલો રૂઝા એમ માને છે હાંકિય અમેરિકાથી રમેદાં કુરોડ
અમેલો, એ જ દોલ રે, પણ આને તો તે વિષવનમાં જવાની થયાં
છે. એ દિલમાં તો તે ૨૦-૨૫ વર્ષથી જ વંચકાય છે.

દમેદાં એ જ મેલો સાંક નહિ પણ ફેલ યજ્ઞાવ તેમાં બધાં જ
વિશાળ છે, પણ તે સોમાં વિશાળ 'દ' (સી) સોળી વધુ છે. આ
વિશાળ ખાસ મેલો બનકી રમેદાંમાં જ મર્યું હોઈ જાયું મુખી
રમેદાં મળી રહે ત્યાં મુખી તેના કલેજાન ખૂલ કરવો નેજલો. પો-
લેજમાંથી મળતું વિશાળ 'આ' પણ તેમાં સારી પેઠે છે. નેજાનાં
ખાચો-રોટા ખાચો રમેદાં ખાવાથી તે સારીને નેજલો. પ્રમાણમાં
મળી રહે છે. નિશાળ 'જ' પણ તેમાં વેળવ પ્રમાણમાં છે. કલેજાન
કુરોડી કાચો પણ તેમાં ધૂળા પ્રમાણમાં દોલ છે. તેમાં રહેલું લોલનું
પ્રમાણ દુધ કરતાં જગલું નને નાં પરી, સંવરાં, વંચક તથા મર્યો

જાળવવામાં ધણા જોખાં ફળ તેની બરાબરી કરી શકે. આ કારણે જ
એમાં બરીજોમાં સુતરાં દેવાય છે.

એમાંના કાચાંમત જગતમ ધણાબરા રોગોમાં કામદાયક છે. તે
સોડીને મુજબ કરે છે તથા માંલને
બહુ ગમતી જાતને છે કદંબની
નળજા ધ પર તે વિરોધ મુજબની
હોમ રંગાણે માટે તે રસયનનું
કાર્ય કરે છે. તેનાથી બાજ વધે
છે અને પાતન શક્તિ તીવ્ર થાય
છે. મધુમેદના રોગમાં જ્યારે
બીનું કોઈ રુચ આવાની બંધી
દોષાથી દર્દી બીલ પણ રોગથી

પીડાતો દોષ છે ત્યારે તેને એમાં આંધવાથી તે બીલ રોગથી
બચવા સાથે મધુમેદમાંથી પણ મુશ્કર મેલવવા તેના મદદ કરી
શકે છે. ઇર્ષ્ય રોગો સિવાય તીવ્ર રોગોમાં પણ ટીકાં સામદાયક છે.
લાવણા કંદીને તેને રસ આપવાથી ચરમીને શંક કરવા સાથે
તરફ-સોપાને પણ તે ગણાય છે.

એમાંના મધુ મુજા જો જ એમાંમાં દોષ છે તેમની બિની રવા
આવિતીને માટે છે. વેડાંનિ અતવાની મદદથી પેદા કરેલાં મોરો-
મોરો એમાંમાં આ મુજા ધણા જોખા દોષ છે. વધી રબ્બામાં
જેક થઈને આપનાં એમાંમાં તથા યીસમાં બંધીને રેવનામાં આવતા
તેના કસમાં પણ તેના મુજા જોખા થઈ નય છે. એમાંમાંથી સં-
ગ્રહી કાયદા કાઢવામાં માટે તેને ધવેશ તાલ તથા અનિયા સંસ-
રમાં કાઢવા સિવાય બેલાં બેઠકો. સપારે ખાટી પેટે અથવા નારતા
સાથે લેવાથી તે મળે સામ કરે છે.

આંગ તે એમાંનાં કપાચાં ખાવામાં વિવિધરિતે થાય છે,
પણ તેનું કુણુત કરી લેવાથી આદ માથે તેના સર્વ મુજા સમવાઈ
રહે છે, તે બાવવા ર બાગ દોરા તથા એક બાગ અલ્લર, પાલક કે
કાંબુ જ કોઈક પીણિકા શાક કર્ફ નેના પાણા કટક કરી તેમાં પાડેછું
છડે, રીડું તથા કોડા લીલુને રસ નાખે. જોખા સાથે આ કુણુત
રો પારીરેક લેવામાં આવે તે કાળિયાત જબુ દર થઈ શકે છે.

આમ જોખા અને ઓપાંધ એક બંનેરીતે વપરાયો એવાં આ
એમાંના પ્રચાર તથા વપરાસ મુજબ વધતે જવરી છે. (આરોગ્ય)

નંતુઓ સાથે બેઠાં

કપાલી અને રોચાચક નંતુઓના નામ માટે છેકાં વરસોમાં
જે અદ્યુત અને અસરકારક દવામાં સોપાઈ છે, તેમાં ડી.કી.ટી. તે
બગીચી દવા છે; પણ તેના કરતાં જે કેટલીક બાળતેમાં વરિયાલી
પણ જોખી બળીની એક નંતુનાશક દવા છે. તેનું નામ ગેમ્મેક્સો
(Gammexane) છે. તેનું રાસાયણિક નામ છે બ્રોમોલેટ દેટ્ટાસ્ટો-
સાઈડ, પણ જે દમાં તે કદકના નામથી બળીતી છે. તે રોગના પહેલાં
મોઢીક ફેરાઈ સોધીકી, પણ તેની કાંઈક સામકવાની તે વખતે પિળાન
નહોતી થઈ છેક કરે છે. ૧૯૪૨માં, અસરકારક નંતુનાશક પદાર્થની
સોધ પાછળ આદ વર્ષ નહેમત લીધા બાદ, બ્રિટિશ રેસાંસિએ
દબરો પદાર્થની કસોટી બાદ એમેક્સો મળુ અસરકારક નબાડું.

એમેક્સો બરાબા કપમાં તથા પ્રચાલીના કપમાં છંટકા માટે
વપરાય છે. ડી.કી.ટી.ના જેવું તે અઘરી અસર કરે તેનું નથી, પણ
તેની અસર કામદાના ઝોળા પછી થાય છે, જે સાંજા કામવધુથી

માટે તે માંતક હેર નેનું દોષા કપવાતીક, વધા, પાષ્ટ, રુડ, માકબુ,
કિલ્લો, જિવાણુ અને ક્રોડી માટે પણ તેનું જ વપરાસરક છે. એક
એક નેરોગિન કપર ફાં એમાંના નેરોગિન નેરોગિન કાઢવા આવે તે
મચ્છરની ઈયુલેના નાશક થાય છે. તીરના નાના માટે તેના લેવી
બીજા એકે દવા નથી. આવાળને બગાડનારાં કિલ્લાંને ફળથી જિવાલના
નાશ માટે તે કપવાયો છે. ચૂનાની આપ સાથે લેવાથી અનાજમાં
તે એજવમાં આવે તે અનાજમાં છપકાં પડતાં નથી.

એમેક્સો મળુ પ્રકારમાં નંતુઓ માટે હેર દોષા છતાં માનુસો
અને પ્રાણીઓ માટે બિનદાનિષકરક છે, એટલું જ નહિ પણ તેનાથી
માગડીને પણ કોઈ પ્રસારતું મુશ્કાત થતું નથી. વળી તેની અસર
લાંબા સમય સુધી દર્દી દોષાથી તે બનસુખાવારી માટે તેમજ
અનાજના રેસુખા માટે સરળતાથી વાપરી શકાય છે.

નંતુઓ માનુસની પાસે શા કારણથી આવે છે અને કરે છે એ
બહુવા પ્રશ્નનો થવા છે. તે કોરા એકા નબાડું છે કે માનવી સમી-
વનું વસતવરણ સરખા દોષાથી નંતુઓ માનવદેહનું અવિતલ વરડી
બઈ તેના તરફ ધસી આવે છે. વળી આવાળા ઉડુંડીસમાંનાં કાર્બન
ડાયોક્સાઈડ કે બીલ વાડુઓની વાસથી દોષાઈ જઈ મચ્છરો. તે
દિશામાં જીરે છે. નંતુઓને અણુસમી વાસના વપરાશથી દર રાખવા
પ્રયત્નો થાય છે. તેવા વાસવાળા પદાર્થોમાં રોડનું નામ કાલિયાત-
અકથેલેર (Dimethylophthalate) છે, જે ડી.એચ. પી., ક્રેથામ છે,
અનું વાચ દ્રાશ મુજા રીરીર પર કાઢવાથી તે કસાક સુધી ગમરે,
માન, મચ્છર આપણી પાસે આવતાં નથી. ડૉ. સિવપ્રસાદ ટ્રિવેદી

તમે પણ ધાકેશો તો—

કાળબરે ૧૩ વર્ષની વયનાં એક છુદ્ધિના વિદ્યાર્થીને પોતાના
અરણ્યપેશન માટે નોકરી કરવાને વખત આરંભે અને તે કોર છાપ-
ખાનામાં બીજાં કોરવણા રવા પણ આ કામના પીલ તમે પોતાની
મદવાકાંઈનાં મદદવા ન રેવાને તેનો નિર્ધાર દેના. ને સખત
નોકરીમાં તેને ને મારા થવા ન થવા ત્યાંતો તેણે પોતાની કાળને
પોતાની બખખની પોતાની બંધીને નીચે મુજબ પત્ર લખે:

આ ઉપધામાં બેઠાં સા ત્યાંથી જે તેજી કંઈક થવાનું કામની
રોજ બીડી તથા દાર પાછળ મળુ પેસા ખરચે છે. મેં તે ખરચની
રૂપમાં મળ્યું કરી તે નબાડું કે જે કોંક માનુસ રોજના ૧૦ રોન્ટ
દાર પાછળ વાપરે તે ૧૦ વર્ષના બચાવ વખતે રકમ કદપ દોરાર
થાય; અને તમારું રાજા અઢારીકવાના ૧૦ રોન્ટ વાપરતો હોય
તો ૧૦ વર્ષનાં તે રકમ ૧૦૪ દોરાર થાય. દર્બે આ એકે રકમ ને
લેખી કરીએ તે તેના વડે એક નવું કાપખાનું તથા તેને માટેનાં
બીજાં સરકારથી ખરીદી સાધા. મારી કમરે આપારે ૧૩ વર્ષની છે
અને મેં આજથી તારા વજારમાંથી તમારું તથા દાર પાછળ પેસા
રેકડી નાખવાને જાલે દર વખતે તે મુકા કાઢી તેની બજત કરવાને
નિર્ધાર કર્યો છે. આમ જ્યારે મારી દરમર ૧૩ વર્ષની થશે ત્યારે
એક સરસ નવું કાપખાનું ખરીદ કરવા બેઠકી મૂવી મેં લેખી
કરી દરી.

—આમાંકિત આદે કંપર

આ કામજ કાપખાનું આરંભે કંપર આદેલાં જે કાપખાનનાં
માલિક દોષ એમેક્સો કોરોગોને એમેક્સ પણ છે. વધાર પ્રાનોમાં
તેને ૧૦ કાપમાં આપે છે, જેના ૪૦ કામ છે. માટે તે છે. તે
રેડિયો રેસન મશીને છે ને જેની વિવવનો તમ મનાવ છે. તેના
કંપરકાંઈનાં ૪૫ની માલક સંખતા તે ૫૦ કામ છે. (દિગ્દ મુક)

તા. ૩ ૪૩૨ વર્ષ બાદ લોક આગ્રહ બન્યું.
 તા. ૪ રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સંઘને ઝેરકાય-
 દેહર બહેર કરવામાં આવ્યાં.
 તા. ૮ મુસ્લિમ નંદાસ યાટર અને બાક-
 સાર તથા રેડગાર્ડ અને સમાસેવક સંઘને
 પણ ઝેરકાયદેસર કરાવવામાં આવ્યા.
 તા. ૧૨ પ્રયાગના ત્રિવેળીસમગ્રમાં ૫૦
 લાખસોપોની ડાહરીમાં મંધીજીનાં અસ્થિ-
 નું બારે હપ્તબા પુર્વક વિસર્જન. દેશબરમાં
 અનેક રથો એ નીરતે એ કિંપા થઈ.
 તા. ૧૩ બગલાયપુરીના પ્રખ્યાત મંદિરમાં
 ધર્મિયોનો પ્રવેશ
 તા. ૧૫ ૪૪૬ નેટલાં દેશી રાજ્યોને લો-
 પીને એક અખંડ કાઠિયાવાડનું 'સોસાપ્ત'
 નામથી સર્જન થયું શ્રી કલ્હરબરાય દુબરતા
 પ્રમુખપણા નીચે પ્રલયીય સરકારની રચના
 થઈ. ભગસાહેબ તેના રાજપ્રમુખ નિર્માતા.
 તા. ૧૮ ભૂતાચરના લોકગતમાં ૬૫૯ ટકા
 એ સિદ્ધી સંધમા નેડાવાનો રાત આપ્યો
 તા. ૧૯ કશિખુ હિંદનાં ૧૫ દેશી રાજ્યો
 મુંબાઈ પ્રાતામાં ભળી ગયાં
 તા. ૨૦ ૬૭૭ના મહારાવ શ્રી વિજયરાજ-
 ણનું અવસાન
 તા. ૨૧ દક્ષિણ આફ્રિકામાં આવતા હિંદી
 ચોના સ્ત્રાપ્રકારમાં એ પ્રમુખ આગેવાનો
 શ્રી રાઈ તથા શ્રી નાઈકરને ૫૭ મહાનવી
 નાત ફેરવી સાલ. શ્રી મુંબાઈ પ્રાંતનું બનેલ
 બહાર પડ્યું ભેગા આવક લગભગ ૧૦૦
 કરોડ ને ખર્ચ ૪૪ કરોડ બતાવવામાં આવ્યા.
 મોન્સોનની વરસ પડે નવા કોનોની બહેરાદ.
 તા. ૨૨ ચૌકેરોવાલકિયાના કોમ્યુનિસ્ટ
 બહુમતિપણ નહું પ્રધાનમંડળ રચાય
 તા. ૨૮ હિંદ સરકારનું બનેલ બહાર પડ્યું.
 ભેગાં ગયે વધે આવક ૧૭૮ કરોડ ને ખર્ચ
 ૧૮૫ કરોડ મવાની તથા આ વર્ષે આવક ૨૩૦
 કરોડ અને ખર્ચ ૨૫૭ કરોડ મવાની નાણા-
 ગોનીની બહેરાદ (ગ્રાહન-રૂપ હાલનાં આપક)
 તા. ૨૬ હિંદોમાંથી ઉડરી ક્રિસ્ટિય હરણી
 હુકમીની મુંબાઈથી વિદાય

II. આ માસનો પ્રસંગ-વિશેષ : કાંઠીકૂચ : ૧૯૨૯ની વાહોર બેંકેસમાં થયેલા કારાવ અનુસાર પાંચ સ્વાતંત્ર્યનું ધ્યેય દાસિત કરવા
 માટેની અગવજ શરૂ કરવા મહારાષ્ટ્ર સેનાપતિ નિર્માતાં તેમજે ગીકાનો લુચ્ચી ભરો તોડીને ચળવળના શીખેસ કરવાને નિશ્ચય
 કર્યો. તે માટે સામગ્રીની આજનાથી પોતાના ઉદ સામીત સાથે નીકળી આગુ મુલક સમગ્રમાં પાંચેના કાંઠાના દરિયાઈ કબજે નવાનું
 કરાવ્યું. ઈ. ૧૯૩૦ની ૧૨મી માંએ એ નગરવિખ્યાત કાંઠીવાના સર થઈ. ગણેશમાં બંધનદે લોકો રેશનનવાના આ ૮૦ લાગીગેતાં ફરોને
 આવતાં, ભંડા સામગ્રી થતી અને મહારાષ્ટ્ર પારોથી રેશનનવતે ચેતનાદાથી સંદેશ થઈ પાછાં નતાં. આમ રથ દિવસે પ મી આગિયના
 રોજ ન્યારે મહારાષ્ટ્રએ ૨૨ માસનું આ 'મહાબિનિષ્ક્રમન' પૂરું કરી ન્યારે માત્ર મુલકમાં ન નહિ પણ દેશભરતમાં અવિષ્ણુ
 નંવતેતન્ય તથા બલિદાનની ઉકલ બાવળ પસરી ગયા હતાં. આથી વહી ક્રિષ્ટિયે મહારાષ્ટ્રએ છોડેલા મીઠું કપાડીને તે પારોથી
 કાનદાને ભગ કરતાં ન દેશની કેટિનવડુ વનતાએ પણ નીકરવાપી તે અગવજ પડાવી લઈ ક્રિસ્ટિય સહનતના પાયા હમથાપી નાંખ્યા.

તા. ૩ રાજકોટ-કાઠેર પાસે રાજકોટ સુધીનાં કારાવ મંધીજીનાં કેપારસ, ૧૯૩૬.
 તા. ૬ અંગેએની દીપુ મુલતાન સાથેના કરોશમાં અર્ધુ મેસુર પંડાની લોધુ. ૧૯૩૧.
 તા. ૧૨ ચીનના રાષ્ટ્રપિતાને પ્રખર લોકસેવક સુનયત સેનનું ધિક્કરમાં મૃત્યુ. ૧૯૧૫.
 તા. ૧૪ સુયંગાતો સોથી દુરનો અંધ 'પ્લેટો' લોવેલ વેદશાળાએ શોધ્યા. ૧૯૩૦.
 તા. ૧૬ અંધારો આફ્રિકા સૌપ્રથમ અંધારે સાદસ-સફરી સિંચિયરદન બન્યાં. ૧૯૧૬.
 તા. ૨૧ મુલસતા વિખ્યાત મરતકર્મ બારોડેકર ઉદ્ધાસરાગનું અવસાન. ૧૯૨૮.
 તા. ૨૨ સુબાખાણુની આગ્રહ હિંદ કાનદો હિંદની ધરતી પર ઈમારતો પ્રવેશ. ૧૯૪૧.
 તા. ૨૬ બારાકુપુરમાં ગેંગલ પાંડેએ 'પંડા સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના શ્રીચેસ' કર્યા. ૧૯૫૬.

II. આ માસની વ્યક્તિ-વિશેષ : દામસ એવિકે મસારિક

મલ્લમણ સદીથી આટો-મંડેરિવન સારાતની
 એડી તમે કપાડાના પસરત મેરેસોવાલકિયાને અવિ-
 શાંત પરિક્રમ અને નીડર નેતાપીરીવરે એકે લાથે
 હુખી રવતર કરવા ર આ મહાન તારુણદારો બન-
 ઈ. ૧૮૫૦ની ૭મી માંએ ચેકેરોવાલકિયાના હોડાઈન
 આમે રાજગુજના એક મરીલ કાંઠીવાને ત્યાં થયા
 હતાં. કુસાચ લુધિ હતાં, આગાના પ્રાથમિક મિત્ર
 પછી તેને શાળામાં નોકરી લેવી પડી. ત્યાંથી ચો-
 નામાં એક તારાણદેવીવાને ત્યાં ને ત્યાંથી પોતાના
 આગમ એક હુકારને ત્યાં સિખડ સરીકે રહ્યાં. એક
 તેમજની વિદાર્થને આમ હોડું કીપવાનું કાર કર્યો
 નેહ તેના એક વડા સિફ્ટે તેના પિતાતે સગવળી ફરી શાળાની વડી નોકરીએ રખાવ્યાં.
 ન્યા મસારિકે કરસલથી અગમન-અભાવનાનું એક સાં કર્યું.

ત્યાંથી તે બુનેની અંગેના શાળામાં ગયા બતાં તે ચેક પ્રલની પસરતવાનું પહેલું
 બાન થયું. ત્યાં તેના બળવાયોર માનસનું અધિરાગીએ સાથે થયું થતાં તે નીચેના મંથ
 તેનેકરી કરતો ડેન્યુએટ મંગા ને તત્કાલનેને વિખા થઈ. નવનવ બાવ્યા શીખી. 'આપ-
 હયા' પર એક માર્ગિક પ્રબંધ લખ્યા એને માથે તેને ટોકરેની પઢવી મળી તેની બુ-
 યસરેની સિદ્ધિથી તે પ્રાચીની યુનિવર્સિટીમાં પ્રોફેસર નિભાયા ન્યાં મળક કાળમાં ને તે
 લોકપ્રિયતા સંગાદકી. ત્યાં તેના સ્વાતંત્ર્યપિણ બળવાયોર મળકી ક્રિસ્ટિયના નવ-
 નવાનોમા તેમજ બહાર, ચેકેરોવાલકિયાની મુજિ ને અસ્થિતાને સંદેશ મળ્યાવેના શરૂ કર્યાં.

૧૮૮૬માં તે ઓટિફ્યાની પારકે-કાંડાં કુંકાયે ને પ્રલમાં સ્વાતંત્ર્યને પુલ્કી પ્રચાર
 કરી નવવાને સ્વાતંત્ર્યપિણ કરવા માંડી. ત્યાં તે ૧૯૧૪ના મહાપુકને નેવેણુ અવસર
 આવી પહેલાંયે. એ તકને લાભ લઈ તેણે દેશમાં એક પ્રબળ ગુપ્ત-સંચારનું બુલું કર્યું ને સ-
 કાર તેની ધરપકડ કરે તે પહેલાં જ નિવસારોની મહા જાળવવા કરાવી આપ્યા અથેદ
 ગરેદોમાં સતત પ્રચાર કરીને તથા અનેક અગ્રુકેષોની મુલાકાત લઈને તેણે સર-
 સારી માટે પાસે ચેકેરોવાલકિયાને સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર તરીકે માન્ય કરાવ્યું. આથી શુદ્ધ ૪૬ થયા
 પછી ૧૯૨૮ની ૧૪મી નવેમ્બરે સ્વતંત્ર ચેકેરોવાલકિયાની પહેલી રાષ્ટ્રીય લોકસભા મળી
 ત્યારે તેણે પોતાના તારુણદાર મસારિકે ન પ્રમુખ થઈ કાઢ્યા. સતત ૧૬ વર્ષ સુધી એ
 ગરે વડી તેણે પોતાના દેસને આલાહ તથા સ્થિતિશાળી બનાવવાની વનતેડ મહેવત કરી.
 ૧૯૩૫મા ૮૫ વર્ષની વયે એ પહેલી નિરત થયા પછી એ વર્ષે નેવું મૃત્યુ થયું.

આનાપાન મહેલમાંની નમરોદદરમ્યાન સરોજિની નાવકુળે એકવાર ગાંધીજીને બેઠાં બેઠાં રંગના બીનબા. ગાંધીજી આજે તો ખરા, પશુ કહી બેઠાં બેઠાં રંગેલા નહિ. એરેલે સરોજિનીદેવીનું આટકણ કરીને તેમણે રેરેટ કાળે હાથે પકડ્યું. સરોજિની-દેવીએ તેનું કાચુ પૂછ્યું તેમણે કહ્યું, 'અમે એ ટાળે હાથે જ પકડ્યું તેમને?'

એ તો ગાંધી જાણે! હાથે કુખે છે. તેથી તે સરોજિનીદેવીએ ખુલાસો કર્યો. પશુ, છતાં ગાંધીજીએ તો કાળે જ હાથે રગત આટ રાખી. ફરી સરોજિનીદેવીએ બીજા અવાજી ત્યારે એમણે કહ્યું, 'પહેલાં તો મેં બેંચ કરી હતી, પશુ હવે તેગ નથી. સીતા દુઃખનો હું શેરહાલ લેવા માગતો નથી.'

હલેવતેની કથા: 'મિક કવચિત્યા દરવત્ર કે મોતીકાના મોતીકા'—બીજીની રિધિતિ કે પ્રવૃત્તિ કવત્રાં અમે તેવી કીતરની હોય તો એ માણસ, બહુ આનાકાનીભરી વિચારણા અને કાળી રિધિને અંતે છેવટે પોતાની જ મૂળ રિધિતિ કે પ્રવૃત્તિ પરાંદ કરે છે, એ જાન ન રચનાનું તણજી દર્શાવેલી આ દહેવત પાછળ એક વાત છે. એ માણસ કારણેના સંસ્કૃતિમાં જઈને, કરવત વટે પોતાનો દેહ પહેરાઈને પ્રાણપાથ કરે તેને આવને જન્મે પોતાની ધાર્મી મુજબની વ્યતિયાં જન્મગણે અર્થા શોકમાન્યતા હતી. તે મુજબ એકદા કારણમાં કરવત સમયેને બીજે જન્મે પોતાને દર્શાવે દેહ ચડિયાતો વધુ મેજવવાની ધારણાથી મેરઠાઓનો એક સંઘ કારણે બેસા. આવતે જન્મે તમે કયા વર્ણુ વિધા છે? એમ કરવતિયાએ તેમને પૂછ્યાં તેથી નિર્ણય કરવા બેઠા. આલેખોને વર્ણુ, તેની પહેાગલી જન્મનાવૃત્તિને કારણે મેગનેન અગ્રેય; ક્રોતિય વર્ણુ તેની તાગસી રસિને કારણે નકાર્ય; અને વેશ્ય વર્ણુ તેના મેપારમાં ફરક પડને કારણે તેમને ન કચ્છે. છેવટે રહ્યો શૂદ્ર વર્ણુ. અને તે શૂદ્ર જ જન્મગણે તો પછી ગોત્રનો જ વર્ણુ રો. ગોત્રર ઐગ વિચારી તેમણે કરવત મૂંઝારને ઉપલી કહેવતમાં શૂદ્ર વર્ણુ કહી, આવતા જન્મે પશુ મોતીના જ કુખમાં જન્મવાની પોતાની કહેવત દર્શાવી.

અનેકાર્થી શબ્દ: દાખ=રગતમાં આવતો પારિ; પાસામાં પડતા દાખ; લાગ; શુદ્ધિ કે વેચ.

અહમરે પંડિતા રૂપ-
સુંદર સિદ્ધાન્ત પૈશીનો
અહમરે જીવ સોનાનો
સિદ્ધિ આશામાં તેના
રાજ્ય અગ્રણીના પગમાં
વર્ણમાં પારિશો, જેમાં યોગેર વેલના સુરો-
ભન વચ્ચે વ્યતકનું વિગ છે.

જેનો સરવાળો તથા ગુણમત એક જ
અથવા એથી બે સંખ્યાઓ સેધવાની સહેલી
રીત એ છે કે, પહેલાં અમે તે એક પૂર્ણાક
આંકડા પહેલી સંખ્યા તરીકે લેવા. પછી તે
આંકડામાંથી ૧ બાદ કરીને જે અથવા તે વડે
મૂળ આંકડાને ભગવે, એમ કરવાથી જેને
તે બીજી સંખ્યા, દા.ત. એક સંખ્યા ૩ લીધી,
તેમાંથી એક બાદ: ૩-૧=૨; હવે ૩-૨=૧
એ બીજી સંખ્યા, તાણે મેળવી બહુકો ૩+
૧=૪ અને ૩+૧=૪ એ જ પ્રમાણે ૪ અને ૬,
૫ અને ૬, ૬ ને ૬ અને એમ અગ્રણ.

—ગીતમ વખાવિયા

રિધાઓ કીતવે મરણ કપડાં પૈશીમાં
મૂલતા પહેલાં તેમને આ કપડાં પાળીમાં ૧
રતલ રૂકડી મોખાણેલા ગિરણમાં નિખારી
નાખવાં અને સુકાવા બાદ બી વાળીને મુ-
કવાં. એથી જેમાં છપાત નહિ પડે.

કેમ બહુ બળતું ટાંટ ત્યારે ફિલ વધા-
કવાનો બાદરાહ નીરે પર મુકાશેતો આ-
રોષ વહન નાપાયાદાર છે. તે કાળે ફિલબની
રોષ જ થઈ નહતી, એટલું જ નહિ પણ તે
વખતે નીરો તો રેમથી પગ મારી દૂર ડાલે.
સંપ્રકાશ કાળીદાંતને પીળો નહિ પડવા દે.

અમરૂરીમાં મળેલ મળતા દેવ તેવે
વખતે નિસામાં આ પ્રમાણે બેભાન મહાર
રહે તે રીતે—એક કાષ્ટી પીંછી માખણથી
બે બળા બે છેડેથી પકડીને તેને મહેલથી
લેવાઈ નહ સકશે.

જ્યેષ્ઠી ચણતા આદિકાષ્ટીઓની સંસ્કૃ-
તિમાંની કલાદૃષ્ટિ, નાવિધેનીના પાત્રના
રૂપની પ્રેરણા પર રચાયેલી આ આકૃતિ A
આમળથી સર વધને B આમળ પહેલ્યાં
સુધીમા ગાન એક જ ગર્ભન દેખામાં પરી
વાય છે એ તેની ખૂબી છે.

કપડાં પર પહેલા સીવખાના સંચાતા
તેલના ટાપ કહેવા તેના પર નવસારના
પાણીમાં બીજવેલો કહેવા વસતે અને પછી
સાવળથી મીઠું નાખવે. ટાપ દૂર મઠો.

‘સા.રૂ.ગંધી’ મોલાનામાસદેશમાં રચાયેલી આ-
બીજીની પ્રમાણિત (આદિબક: બેસીલાલ વર્મા)

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજના જ્ઞાનતંતુઓ બાળવાન બને છે, ધોળા વાળ કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં વાળ ભરે છે, ખોટા મટે છે, ચાદશક્તિ અને આંખોની દષ્ટિ વધે છે. શાઢ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો મટે છે. દરેક સ્તુત્રમાં બહેનો. પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બાટલીનાં રૂ. ૨-૦-૦ બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ મે-૪૬૨૬ રોડ
મુંબઈ-૪

સુખી જીવન ગાળવા માટે બચત કરો.

આવી કારમી મોંઘવારીમાં નાણાંની બચત શી રીતે થઈ શકે ?

ગિનજરૂરી તેમજ વધુપડતો ખર્ચ કમી કરી બચત થઈ શકે.

કરેલી બચત સુરક્ષિત રાખવી શી રીતે ?

બચત કરેલી રકમના નાં હિંદ સરકારના, સંપૂર્ણ આયત્તવેરા સુક્ર ૪૬૬ ટકા બ્યાજ આપતાં.

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ ખરીદો.

(૧) આ સર્ટિફિકેટ ખરીદવામાં યરજ છે તેમજ વટાવવામાં પૂરવી સગવડવામાં છે.

(૨) ખરીદ કર્યા તારીખથી રૂ. ૫ ના દરના એક વર્ષ પૂરે થયેથી અને—રૂ. ૧૦, ૫૦, ૧૦૦, ૫૦૦, ૧૦૦૦, ૫૦૦૦ ના દરના દોઢ વર્ષ પૂરે થયેથી બ્યાજસદ વટાવી શકાય છે.

વિશેષ માહિતી

પોસ્ટ ઓફિસમાંથી નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટના નિર્ધારની પ્રત મફત મેળવો

અથવા

• સ્થાનિક પોસ્ટ માર્ગ તથા સ્થાનિક અધિકૃત આહતિયાને મળે.

અધિકૃત આહતિયા તરીકે નિર્માધા અચ્છ કરો.

(૧) પ્રકાશન ખાતું. વડોદરા... (૨) સ્થાનિક પહિવટદાર. મેહાલકરી

અરખાની શોધ

તકેલીથી રૂ કાંતવાની રીત એ સૌથી લુની બધામાં આવેલી પદ્ધતિ છે. આ ઇસવી સન ૫૦૦-૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાંથી ચાલતી આવેલી છે, અને આજે પણ હિંદમાં બહોળા પ્રમાણમાં પ્રચલીત રહી છે. માનો કે ન માનો આજે થંઝથી ચાલતી બધીજ કાંતણની રીતો એજ સિદ્ધાંતને અનુસરે છે, અને તારની કુબરીને નિયમીત કરતી તકેલીને કોઈ સુપાદો અગર પાયા ઉપર સ્થિર રાખે છે. ચરખો કે જે બધામાં આવેલું કાંતવાનું સૌથી લુનું ચક્ર છે, તે ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલાં હિંદમાં પહેલી વાર વપરાવા લાગ્યો, તે વખતની અદ્યતન બચાવવાની એ એક નોંધપાત્ર શોધ હતી, અને જે હાલ-કાંતણની રીત ઉપર તેણે સરસાઈ મેળવી લીધી તેના કરતાં લગભગ આઠગણી ઉત્પાદન શક્તિ વધારી દીધી !

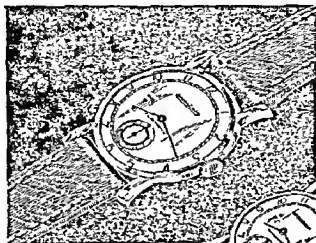
૧૮૮૬ માં રથપાએલી કેલેકો મીલ્સ હિંદની એકમ તરીકે સૌથી મોટી મીલ છે. અને ન્યુબિલી મીલ્સ સાથે તે દરરોજ ૧,૭૫,૦૦૦ નાર જે કાપડ ઉત્પાદન કરે છે. આજે, પહેલાં કરતાં પણ વિશેષ, તેણે કરી આ સમગ્ર કો સાંસ્કૃતિક કાપડની તંગીને પહોંચી વળવાના પ્રયત્નોમાં મદદ કરે

સાડી, ધોતી, મલમલ, હીંટ, મચ્છર દાની, શીશુના દોરા, સુશોભનતું કાપડ.

કેલેકો મીલ્સ

રાજૂ ને પગભર રાખવા માટે વજાર

JAEGER-LECOULTRE

નં. ૧૧૮૩ રૂ. ૨૧૦/-

નં. ૧૨૦૩ રૂ. ૨૧૦/-

જીવનભરની ભેટ

આ ઉત્સવની પ્રોત્સાહનાં તેને સર્વ લેટોનો શાન્ત ગણાતું
જગર લ કોલ્ટ્રેનું ઘડિયાળ આપો અને તે હંમેશા માટે
તમારો આભાર ગાનશે. ઉપર મૂળ કદના માપનાં
જ જેનાં ચિત્રો આપ્યા છે તે બે રૂપ મનોહર
નમૂનાઓની, જોકરટ્ટા-ફોલ્ટ ઓલ સ્ટીલ ચોગલ
સહિત, દરેકની કિંમત રૂપિયા ૨૬૦/- છે.

FAVRE-LEUBA

જાનીવા • ચુંબાઈ • કલકત્તા

સાદા
સરવાળો

અને વળી

લાભકર્તા !

૨૧ રંગચિત્રો

૩૪ સાદાં ચિત્રો

૫૫ કુલ ચિત્રો

અને તે

માત્ર ૩૩ રૂપિયામાં

આજે જ્યારે સામાન્ય નવજન
ક્યાંથી પણ ચાર રૂપિયામાં
ચોટે ભાગે જ મળે છે એવા
વખતમાં એક લખપ્રતિષ્ઠ
કલાકારનાં ચુનંદાં પચાસન
ચિત્રોનું એકચુંદર પ્રકાશન માત્ર
માત્ર ૩૩ રૂપિયામાં મળે છે.

બે પુસ્તક તે કલાકાર

રમિકલાલ પરીખની

ચિત્રસાધના

રંગોનાં ચિત્રો પેશ

એક નમુનો સાથે આપ્યા છે

રંગ અને રેખામાં કુમારશલ્યું કવિત્વ વહાવનાર. અલ્પીતા કલાકાર શ્રી રમિકલાલ પરીખનાં ૨૧ પૂર્ણરંગી ને
૩૪ સાદાં ચિત્રોવાળો આ સમૃદ્ધ, સંગ્રહ શુદ્ધજનનાં સસ્તા કલાપ્રકાશનોમાં એક અગત્યનો ઉમેરો કરે છે.
કલાકારે ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની જીવનરેખા ઉપરાંત આમાં મંથરાશૈલી
પચાસન ચિત્રોમાં આર્ષલ અને વાદર-કલર, ચેન્સલ અને પેન વેન્ડ ઈકેન્સ, એપલ-વર્ક, વૂડ-કટ, મૉક્રટ-
ગ્રશ-સ્કેચ આદિ ચિત્રકળાની વિભિન્ન પદ્ધતિઓમાં એમની કલમ નથ પીછીનો કમળ દર્શાવતા મર્વ પ્રકારના,
ચૂટેલા નમૂનાઓ આપવામાં આવ્યા છે. ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાશોખીનો માટે એ અમૂલ્ય સૌન્દર્ય.

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦; રજિસ્ટર્ડ પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૪-૦-૦; કુમાર કાર્મલલ લિ. અમદાવાદ.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મંગલનાં જ્ઞાનતંતુઓ જાળવાન અને છે, ધોળા વાળ કાળા થાય છે, અક્ષતા ચટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં વાળ લિગે છે, જોડા મટે છે, સાદશક્તિ અને આંખોની દષ્ટિ વધે છે, ગાઢ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો મટે છે. દરેક અતુમાં જાહેનો, પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂ. ૧-૧-૦-૦ બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સેન્ટ્રલ રોડ
મુંબઈ-૪

ગુપ્તચુર (ગુપ્તચુર) ગુલાબી, બિરુ, માતમી, બુજલી, બાલકોના ચોખી વગવાના ચોદા તથા ભયંકર દારૂના ધવ બચાવી છે.

ભાવસાર કેમિકલ વર્કસ
(ભાવસાર (વિ.પી.એસ.))

બાટલીની કિંમત
૩ ગી. ૩. ૦-૮
૧, ૨. ૦-૧૪
૨, ૩. ૧-૮
૪, ૩. ૨-૮
૬, ૩. ૪-૮
૧૬, ૩. ૮-૦

અમદાવાદના સ્ટોકિસ્ટ્સ:

મેં ભોળીલાલ અધર્મ ગંધીરાં

મેં પંડિત શાહની કં. અમદાવાદ

મેં અંબાલાલ વીક્રમલાલ એન્ડ અધર્મ
બંટરીયાજ દાણપુર

સોનર
ભોળીલાલ અધર્મ
૫૩, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ

શિયાળામાં મેળવેલી શક્તિ
આખું વર્ષ ચાલે છે.

ત્રિભુવન પાઠ

રતલ એકના રૂ. ૮-૦-૦ વી. પી. અર્થ પંદર આના જુદા

સંપૂર્ણ ખોરાક રતલ ત્રણના રૂ. ૨૪-૦-૦ વી. પી. અર્થ મોક

શિયાળાનો જીવનવર્ધક પૌષ્ટિક અમૂલ્ય ખોરાક જીવન તત્વોથી ભરપૂર
એવા આ 'ત્રિભુવન પાઠ'ના સેવનથી શરીરના દરેકે દરેક અવયવોને
પુષ્ટી મળતાં તેનો અસાધારણ વિકાસ થાય છે. ચેતન, ઉત્સાહ,
સ્ફૂર્તિથી જીવનભર દેહની કાન્તિ ખીલી જાય છે.

મહારથી પીલ્સ

પચીસ ગોળીની બારલીની કિ. રૂ. ૪-૦-૦

પચાસ ગોળીની બારલીની કિ. રૂ. ૬-૦-૦

સો ગોળીની બારલીની કિ. રૂ. ૧૨-૦-૦

દરેકું વી. પી. અર્થ નવ આના જુદા

કાયમી પૌષ્ટિકતા મેળવી આપનાર અમૂલ્ય ઔષધ તરીકે પુરવાર
થયેલ એવી આ 'મહારથી પીલ્સ'ના સેવનથી જીવનભર દેહના
શારીરિક ઘડતરમાં અમૂલ્ય લાભ આપે છે. તંદુરસ્તી ચાહક દરેક
શારીરિક જરૂરિયાતના પ્રમાણમાં સેવન કરે છે. તો આજે જ શારીરિક
નિર્માલ્યતા નાખૂદ કરી ઉત્સાહ અને સ્ફૂર્તિથી કોયાને ખીલાવો.

ત્રિભુવન આયુર્વેદિક શર્મસી

ગાંધી રોડ

અમદાવાદ.

લોહી શુદ્ધિ માટે

શ્રેષ્ઠ ઇલાજ આ રહ્યો

જ્યારે સારી બાદિ
સાર્સી મોકલખણે
ગરમી, પ્રમેહ,
પ્રદર, વા, સંધી-
વા, ખીલ નજરના
ચાઠા તેમજ ચામડા
કેનાં દર્દ મટાડી શકે
છે તે જાણી એ
દર્દથી પણ ખાટું
પીડાવ છે ?

સારિઆદિ સાર્સી
લોહીમાંથી રાખણાં
જટુઓ અને જેવી
તરતરે બહાર કાઢે

છે. આંતરડાં સાફ કરે છે, પિત્તાશયને
વરાળર કામ કરવું બનાવે છે અને લોહીની
વચ્ચેનિને વચ્ચે છે. એ અસાધ્ય રાગ લોહી-
વર્ધક મુજબ ધરાવતી વૈજ્ઞાનિક બનાવટ છે,

શીશી હૃદય, સાધના ઔષધાલય વાંચીને જ અમારી દવા ખરીદશો.
સાધના પ્રવૃત્તા વિજ્ઞાનસાક્ષી અધ્યક્ષ ડૉ. જોગેશચંદ્ર ધોળખિયા. એ. આયુર્વેદશાસ્ત્રી, એક. સી.
એસ. (લેડન) જોગ. સી. એચ (અમેરિકા). ભાવલપુર કૌશલ્યના રસાયણશાસ્ત્રના માહુ પ્રોફેસર.
અરજ કરનારથી પ્રિરકોષ્ટિ અને મુશ્કેલ મહત્ત મોકલવામાં આવશે. વી. પી. દ્વારા પણ
માત્ર મેળવી શકેશો.

સાધના ઔષધાલય - લડકી
હુનીયમાં મોટામાં મોટું આયુર્વેદિક કારખાનું
શીખ્યાઓ અને અપ-સીઆઈદરમાં અને પરદેશમાં

ચતુર્ભુજ ભુવન ગાંધીરોડ, અમદાવાદ • મુંબઈ શાખા : ૪૪૫, કાલજાદેવી રોડ, મુંબાઈ.

આયુષ્યના અવશેષે

દશિથી

૩ ધર ભણી

ખખડ થતી તે ખોડાતી જતી કમણી જતી,
વિગત પંથને ચીસે ચીસે તમિઝગઈ ધનઃ
સ્વપના મધુરી નિદ્રાનું તે હજોમઈ ઝાંઝળ
ભરતી છુપરી ધારી કરી મીઠા રણકારથી.
ચરમ પ્રહરે દૂડી ધીમા સજોરમઈ બજા,
રમ્ભતિદુઃખ મને આપે તેની ગથે પ્રસરી રહી.
લઘુકે દીવડે સ્ત્રી સીમા સદુ બનીને કંઈ
સજળ સમને ઝોડી પાણું જતી પડાયે રહી.
પથતરુનંદણા નીડે પંખી ક્યહો ફરકે આને
હલિક આશવા તારે કેઈ ખરે, ખસ જોડતું
કળિત બનતું, ત્યાંયે હોડા મને કરશેા સદુ
કણકણની આ માદી કરી કયા નિરખી રહે.
ગનન-રમ્ભતી ઝાંખી આયુષ્યની અવશેષે ફરે
ભણું જ્ય હતું તેની ચાહે સૂને ધર સંચકું.

૨ પ્રવેશ

ભણું ધર હતું તેનાં સ્ત્રી રમેમય પ્રાંગણે
લઘુકે મહડી મુઝી આયુષ્યના અવશેષનીઃ
ક્યહો ધુમસથી હાથેલા તે વિપલ્યુ ઉત્તેજની
હેસર ગમને લાગી; જતી દિશા આનંદપને,
ખગર પૂજાં મેરેશં ને શ્વેત રક્તો જૂઝ,
ખગર કરી લે કામે લાગી જતી વલુવામુઝા,
કવલસ મુઝી પ્રેયી આપી વલ્યાં-કંઈ બાળકે,
લઘુ ભસી પછી જાને સુંધી લીધા ચરણેા સુજ.
૩ મુખથી લીધાયાં તાળાં, હારે કયું જરી ફેદન,
આસલ રિશ્તિમાં ગાંધે જેનાં જ્યારે ગયાં હતાં;
બીતર થકી ત્યાં બીની વારી હવા તક લાધતાં
ધસી રહી શી! કે પ્રતે જાણે લાણું નિજ ગોચન.
ધર મહોં જતાં ચાંપાસંચે મહી લીધ આવરી,
કિરણુપરશે જૂતાં પાંચે વળા નિરખ્યાં કરી.

૩ સ્વપ્નનોની રમ્ભતિ

મુજબ ઘડી ભીતે મુઝી લીધે હજી ખાદ આ,
રજની નમતાં ને લાગીને પિતાજી પુરાણની
જ્યનખળને ફેલી ફેલા કયા રસની ભરી,
પુરે ધરસતું ફેતે મહોણું હતું પરસાજ્યાં.
મુખ મુરડતું માનું જેના સ્વરે ધર ગુંગતું
નમીતે વસોણતાં એનાં અખી ધરતી હતી,

જુઓશની અદિત્યમાં નમનાપાત વચેલી ને જેની રૂઝિએલા પ્રલમ પ્રત્યક્ષનું સમય 'કેગાર'ને માર્યું છે તેમાં. પાત્રના મુલ્યવેદિત્યને કામે કામે
આમ પામે તે સી, આપણા સિદ્ધિ પર પ્રસાર પા મોહક, સુચન કવિ રાજેન્દ્ર રાધની આ ફૂળિને આપણનાં આગે અપદેદ કાવ ગે

સુઝિ હતી જ્યાં મોની વાંછા સદા ફરેતી હતી,
અવ અહીં મુઝે ખાલી સીકું, તપિ લણુ મુરડું
આદો ઉપરની ચેરી જોને કરી વડખી રહી!
પ્રિય! ઉછળતાં ને દેખાતાં ચપેા આદો સંગપા.
અહીં પુનમની રાતે મોતે અર્ધા ભરતી સમપા.
ગગન ઝીલતી જતી જાળાં થકી અવ આંધળી.
ઝિરિસર સમું હસોતો ને કલ્પનનિ રેમતું,
તમડું પણ ત્યા આજે મુઝી વ્યથાથી ન મોડતું.
૪ પરિવર્તન

સિમું હૃદયના હિસ્કાસે જ્યાં જોખી જડખા કંતે
કંઈ નિરખતો ચીસે, બંધ પરી મતિ, હજિખાં
શલ્યકણ રમી સંતાતો ને અનંતન સજિયાં
જમલ્ય અરશે જતો, પૂડે વિસુઝ્ય મુઝા મને.
તદ્દસતું હતું હૈયું ફેરું જુઝર અપખખને
પથ વિહરવા કાઠે!—જેની અપખખ કથાતણા
ધુમસ પર અંકાતી પારી સુદગીન કંધનાં;
નિજ રચિત, આનંદે જોતાં હસે, અવિનખ્યને.

હજી ય જડખેા એનો એ, હું, અને વળા પંથ આ,
પણુ અવ અહીં આપી ચેરી વલે મતની રમ્ભતિ;
ખીન મૂક થયું તોયે એની સુખી રહું મંદનિ,
વિનિધ સમયે હેઆ તે મી ગમે સ્વર રૂંદમાં.
સરસ મનનાં આંમલોના દલે નહિ દીખ
અવ હૃદયના ચાને લાધું પશાન નિમજ્જન.

૫ જીવનપિલર

અવ હૃદયના ચાને પાખી રહી ભણું હું કથાઃ
અહીં નહિ દલે સંકલ્પે ને નહીં કંઈ કલિયે,
તદપિ મુજ કમોળી પેલી પ્રકુલિત સજિ તે
સદુ રિથ થકી મને આજે જીવનને જ્ય.
ચાંદ ઉપજો તેજે જોડે કામે, પણ જોદના
અસંગિત જો વ્યભા રે' છે અનંત પ્રતિવચિઃ
નહિત જતી રે'તું માદી મહોં, પણ ખીજની
તરુવરતણું પણું કરી રમે ચત એવથા!
જીવનનું જડ આપે ફેરે કડું અહીં દર્શન,
ઉપમ નહિ વા ન્યાણું કેના પ તે વળા અંતનેઃ
રૂપની રમથા માંડી કેઈ ચિવંતન તત્વને
નિરજી, નિજ આનંદે રે'તું પરી પરિવર્તન.
મદન નિધિ હું, મોહું પે હું, વળા ધનવર્ચ્ય,
અભિનય સ્વરૂપે પાણું હું સદેવ વિમર્શન.

રાજેન્દ્ર રાધ

એ તેવી કપરી યા નિશાશાળનક પરિસ્થિતિમાં મનુષ્ય અગ્રણી દોષ છતાં તેનામાં એક એવી અદ્યત્વ ઈલાકા દોષ છે કે પાતે દોષ તે વિચિત્રતા કરતાં કંઈ આગળ—કાંઈ નથી, તે એવું કંઈક ચિરંમુખર-ભૂયિષ કાંઈ કરી બનાવે કે પોતાનું નામ પોતાના સમગ્ર, દેશ યા જગતભરમાં અગ્ર યદ્યત્વ, આ ભવતી ગદત્વપ્રાકાંક્ષા—તમામ એ મનુષ્ય માત્ર માટે સદાજ છે.

જગતનાં મોટાંમોટાં પરાક્રમોના પાયા, માનવભવતી પ્રગતિની કૃતિ, સર્વ સુખની ખાણ એ આ તમામ છે. મનુષ્યના હૃદયમાં તમામનો દીપ બળતો હશે તો જ તેના પ્રકારોપકારો તે વિશાટ પથમાં ભરી શકશે; તેની અગ્રણી બળે તે સદાનાં મોટાંમોટાં દિગ્ગજશિલોને આલેખી જાણ ચિરંમુખરભૂયિષ કાંઈ કરી બતાવશે.

પણ કેવળ તમામની કૃતિયત્વ નથી. દિગ્ગજ-હૃદયમાં કેવુંમુશિરખે પદોચિવાની માત્ર ઇચ્છા કરવાથી ત્યાં પદોચી જવાડ નથી. કેવળ તમામ, કેવળ ગદત્વપ્રાકાંક્ષા એ તો જગતના પદ વધવાની ચેલ એવી છે. તે એકલી રવળને જોયે થકી શકી નથી. તેને તપરયા-રુદ્ધિને

જાહેરછે. તપરયા વગર તમામનો કાંઈ નથી, કંઈ ફળ નથી તપરયા વગરની જાહેરછે તેજ વિનાની થીપ, રસ વગરનું ફળ, જળ વગરની નદી.

પોતાનું પ્રિય ક્ષેત્ર પ્રાપ્ત કરવાની મનુષ્યમાં તમામ બળે, પણ તે તે ક્ષેત્ર માત્ર પાડવા, પોતાની તમામને યાદ આપવા માટે શાલિવસ તત્વોએ પરિશ્રમ ન કરે, સંકટ અને મુશ્કેલીઓના સામનો ન કરે, તો તેની તમામ વાંચળી છે. એને માટે આગળથી એક પુરાણ છે. (તમે કહિયત પણે) એક એક આદર્શનું હાલદરુ પૂરું પાડે છે. મુને-ગયળ પદ મેલવવાની ઈચ્છા કરી પણ માત્ર ઈચ્છા કરીને જ તે આદર્શ ન બને. તેને મેલવવા તેણે વાધ વફોડા કરે છે. દીધો, શક અને તેટલેને ગળેહાંચી નહિ અને ખાર વર્ષ કાઢવાયક તપશ્ચર્યા કરી. ત્યારે જ તે પદ તેને મળ્યું. આંતરતત્વનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાની પોતાની કલંક તમામને સાધન કરવા નાચિયા બીજી એવી તો એકાગ્ર તપરયા ના કે શરીર પરકષ્ટતાનાં સંકેતો થકી જવા છતાં તેને ખબર પણ ન પડી. અને આજે મહર્ષિ વાલ્મીકિ દરીકે તે જગતભરમાં ભળીયા છે.

તમામ અને તપરયા એ એકજોડીની જુદી ન પાડી શકાય તેવી, એકજોડીની પુરક એવી છે. તપરયાનું પ્રેરણાસ્થાન તમામ છે અને તમામને મૂર્તસ્વરૂપ આપનાર તપરયા છે.

જગતમાં જે જે ક્રમ્ય—ક્રમત છે, વિશ્વમાં જેઓ અગ્ર પ્રાપ્તિના દિરેસેવાર જવાય છે, તેમનું તત્વપરિણામ અખંડ તપરયા જ છે; પણ સૌનાં અર્થચક્રને તેમની ક્રાંતિ જ દેખાય છે, તેમની તપરયા દેખાતી નથી. સૌકા વિષુદ્ધ વહાવાળા મનદંતુની વૃક્ષને જ જુએ છે. પરંતુ તેનાં મૂળિયાં તે વૃક્ષને મેળવે છે. ઇવનરસ પહેા પાડવા કાણ પાકેરોને પણ વીધવાનો કેવા બીજાનું પુરુષાર્થ કરે છે તે તેમને દેખાતો નથી. અચા-દમ લિખન—કલિયાસને એક રહેશે અમે-રિમરો પ્રપ્રજ બન્ધો અને માત્ર એ પ્રભની જ નહિ પણ જગતભરની પરામ માનનીય વિભૂતિ લરીકે આદરણ્ય કરે છે કેવળ બ્રાહ્મના બળે નહિ પણ એકધારી તપરયાના બળે દિરસભર સજત મહેનત કરી, દાના-નંદની પોતાની અદ્યત્વ ઇચ્છાને સંતોષવા તે કાંઈક વધ એક જણને ત્યાંથી જવાકરનું પુરતક લઈ આવેલો. પણ તેજ આવીને મેળું તો ધરમાં રીવા બાળય તેવ નહોતું. એક પછી એક એમ મીઠુબત્તીએને બાપી તેના અજગરે આખી શત વંશીને તે પુરતક તેણે પક કહ્યું. આનું નામ તપરયા !

આજના યુવાનોએ પરિવ્રવધી અમને હાથપીકે તેમનામા વગમા છે, પણ તપરયા નથી. આકારને આપે એવી ક્રમ્ય તમામનો ધમધમટ તેઓ રાખે છે, કંઈકંઈ કરી નાખવાની ફરફટ તેઓ કરે છે, રંકારો પણ કરે છે. પણ તે તમામને મૂર્તસ્વરૂપ આપવા, કાર્યના પ્રવચ્છક હાથરવા તેમને તપરયા કરવી નથી, સતત તે સજત પરિશ્રમ તેમને કરેના નથી. તેમને તે બદુલરના આંવાની માફક જાણમાત્રમાં દાસગા રેડી મેળવી લઈને આઈ જાય છે. આંખોને જિમવા દેવાની ધીરજ, તેને રીચિવા, ગોડવાને પાવન કરવાના પરિશ્રમની વાત કરે તો તેમનું મો કાણુ થાય છે. અને કદીક એ તેઓ થેલી પળી ચે મહેનત કરે છે તો તેમાં આંદરજ અને દેવા અધિક હોય છે. પોતે થોડી વળી તપશ્ચર્યા કરી ન કરી કે વરત એવી બહેસત કરવા મોડે પડે છે, લવલ એના કુળની જુગરજ કરના માટે છે. પણ આપી તો સદ્યવવાના ગિનાયે પદો-

પરાક્રમ-તપશ્ચર્યા કર્યા બાદ એક કળનું આરંભાન શાયરે, પણ કરીને પોતાની સાત કરે છે તપરયામાં પ્રસિદ્ધિ યા આત્મ મેલાપાને રથાન નથી. નિરંકારી, પોરોતપ તપરયાની આપણા પુરંજોની પરંપરાએ આપણે ભરી થયા છીએ. કપનિપટો જેવા ક્રમ્ય તપરયાના જગત માનવ ક્રેંચો, સાધન-વ્યવ અને ગદામાત્ર જેવા ગદાકાવ્યો અને અનંતાના કલામંડપો કે આપણા સમુદ્ધ શિદ્ધપંડિત એવી જગવિખ્યાત કૃતિઓના સર્જનાનાંનામ મુહૂર્ત આજે કાઈ ભણતું નથી.

દરેક વ્યક્તિમાં કાંઈક ને કાંઈક વગુડા તો હોય જ છે. કાંઈકને સાદિરવાર મૂડું કોય છે તો કાંઈકને પદકાર, કાંઈકને વિશાનશાહી થઈ દોય છે તો કાંઈકને કલિલસરસાહી, કાંઈકને ચિત્રકાર થઈ દોય છે તો કાંઈકને રંગીત-કાર, કાંઈકને મેલા થઈ દોય છે તો કાંઈકને ધર્મસુધાર, કાંઈકને સેનિક થઈ દોય છે તો કાંઈકને સેનાપતિ, દરેક જણ એવી કાંઈક થઈ ઈચ્છા પોષતા હોય છે. પણ તે કિંઈ કરવા માટે આગર્યકાંઈ અગિયત પહેા પોતાના અર્થચ પાછળ કૃતીશ્વર બનીને મો પડવાની.

તમે જે કાંઈક થયે નહીં કરો તેની પાછળ આસનકાન થઈને બેસી નહો. તે વિષયનો ભગતો નેહમાં સાધનો દોષ તે સર્વનો તત્ત્વ-યાકાંક ને કાળકપૂર્વક જોડી અસ્વાસ કરો, તેને ભગતો સર્વ ક્રેંચો વાંચો, સંપ્રદાયો તથા પ્રથમાલ્લેખી ખૂંડી વળીને માહિતી બેસી કરો, જોડું અપયોગન કરો, નેચી કરો અને પ્રેરણાશાખાઓમાં કે ધરને ખૂણે રાતના દિવસ કરીને એકાગ્ર અખંડ સાધન કરો અને વચ્ચે કળપાંચીની અધીરાઈ કે સરની ક્રાંતિની લાજ થયાં ન કસાતાં અચિરત તપરયા જ આદરશે. જ્યાં મુશુધી પહેાતો મેહલો ન મો ત્યાંમુશુધી આરામનું નામ નહિ, અર-કવાની વાત નહિ. આગ કરશે! ત્યારે પ્રત્યેક જણે તમારી પોષ્યતા વંધવી જશે અને પ્ર-વેક કાઢે, દરેક કાળે તમારે પ્રગતિના પથ પર આગળ ને આગળ વધ જરૂરી તમારો આત્મા રવચે પ્રશસિત થઈ જશે. તપરયાનું આનું સાત્ત્વિક તેજસ્વી બળ એકંદ્ર થયા પછે તમારી તમામને સિદ્ધિ યતો કેટલી વારુ?

આજે દિલ આકાશ તો થયું છે, પણ ને હવે આકાશ દેશે! સાચે એક હદોગમા તેને જિવડું હોય તો પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં, પ્રત્યેક વિ-યમાં તેને પ્રખર તપરયા કરનાર સર્વ નહિ પણ હબરો માણસોની જરૂર છે.

મથા તાનાર કેડનથીએ અમે નાના-
સાહેબ પેશા, એકબીજાની મરણી
સંતાને દગવી રાખી, અને બીજાએ
દેશની સ્વાતંત્ર્યલક્ષ્યનને બચે રાહ-
બર પણ અગાધીને અમર કરી.

નાનાસાહેબ પેશા

નાનાસાહેબ પેશા : ૧૮૫૭ના સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામના એ
આદ્ય અને કળિષ્ઠ સ્વયંધારનું નામ હિંદી સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામની તવા-
રીખમાં સુચકશિરેલખારી. એ અસૂતપૂર્વે સ્વાતંત્ર્યયુદ્ધે પ્રળય એવી
શિથિલ સંસ્કૃતિને ઘોડા કળ ગાદે પણ બિહારી બંગા પરાગી લેખેથીને
ફેંટી દીધી તે સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામની યોજના, સુષ્ટ સંગઠન તથા સંચા-
લન કરનારા એ બેયાર અગ્રણી આદ્ય દેશીઓ હતા તેમાં નાના-
સાહેબનું પ્રેમાન નિસંશય એક હતું. એ કાલે વાદન-બચવારે તથા
સંદેશા લેવાય તરીકે જવાની બચવરા આજના એટલી પરિપૂર્ણ કે
અડધી નહોતી તે કાલે સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધની તેયારી તેમણે એવી કુશળ
રીતે તથા સુવિધાથી કરી હતી કે વિશ્વસ્ય બધાને એકબીજાને લેવડેની
ધમી સુધી તેની એક પણ આવી નહીં પણ નાનાસાહેબની કાલે-
લિયતના માથે વિશ્વ તે એ હતો કે પોતે અંદરખાનેથી અંગેજ
સત્તા વિરુદ્ધ આવે સુધેને યાદા જવાબાપુત્રી તેયાર કરતા હતા
ત્યારે કપરથી અંગેજ અધિકારીઓ સાથે તેમણે બચવાર એવા
સંચાલનારના પ્રેમળ હતો કે કાનપુરમાં બચેને ફાંદી નીકળવા-
ની ખીર ઉત્પન્ન થઈ ત્યારે ત્યાંના અંગેજ અધિકારીને નાનાસાહેબને
જ પોતાના તથા અબનના રક્ષણ માટે બેઠાવેલાં.

આવી કુશળ સુચિતતા ધરાવનાર નાનાસાહેબનો જન્મ, મા-
સુરસાન મારી ચેલુ નામના આગમાં, માધવરાવ નાસણજી બદ નામના
એક ગરીબ બ્રાહ્મણને ત્યાં, ઈ. ૧૮૨૨ની ૮મી ડિસેમ્બરે થયો હતો.
તેમનું મૂળ નામ તે પેશિપેત, તે કાલે અંગેજોએ પેશવા પર ઉભા-
રેલા બીજા બાહ્યશા પેશા ચિત્તરમ્ નિયત ઇલન માળતા હતા.
તેની હઠાટતાથી આકર્ષિત થયું મહેરામણીય કુટુંબી બિહાર જતાં.
તે રીડે-માધવરાવ બદ પણ ઈ. ૧૮૨૭માં બિહાર ગયા. ત્યાં જતાં
જ મોધવરાવના અબનના પુત્રે પોતાના આજીવ દેખાવ તથા સુચિ-
તે બાહ્યશાનું હેતુક દર્શી લીધું અને આખા ફરખારનો તે માનીતો
બની ગયો. આજરે બાહ્યશાએ પેશિપેતને જ ઈ. ૧૮૪૭ના ભૂતની
ડમીએ ફત્તે કરીધો અને તેનું નામ નાનાસાહેબ રાખ્યું. આમ સા-
ચવેની વધે વલુ માગેને એક સમયારણ બાજકે કાળજીને પેશાની
આરીને વારસદાર બન્યા.

ત્યાર બાદ પેશાની આરીને અનુરૂપ નાનાસાહેબનું શિક્ષણ મક-
મલું. બાળપણના તેના સાથીઓ હતા સત્તાપનની સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામી
લક્ષીબાઈ અને તાલ્યા ટાંચે. આ દેશના પોતાના પ્રવેશનાં ખાસથો
તથા વેતનનું તે બાળકોએ ખૂબ પારાયણ હતું હતું. ચોરસમ્પત્તી,
મુસાનબાજ, તલ્લારપટ્ટા આદિ સર્વ મહાની રમતોમાં તેમણે પ્રા-
વીર્ય પ્રેમનીને આખામી સ્વાતંત્ર્યયુદ્ધ માટે બલ્લે પોતે પોતે
કરી રાખ્યા હતાં. તેમાં નાનાસાહેબ અને રાણી લક્ષીબાઈ બંનેનું
છવંન તે આક્રુષ્ટ કદી રાક્ષય. બંને સાધારણ કુટુંબમાં જન્મિયાં
હતાં બંનેને કોમલતાદ આવી વરી, અને એક રીતે એ કોમલતાદે જ
એક સ્વચ્છંદ્યુષ્મનીને જીત આપેલાં.

ઈ. ૧૮૫૨માં બાહ્યશાનું મૃત્યુ થતાં નાનાસાહેબ પેશા પટે અબન.
મૃત્યુ પહેલાં બાહ્યશાને ૨૫૫૨રીતે મહિયતનાનું ફેરું કે મારી પછી

ગાદી વારસાના બધા હક્કો તથા પેશા તરીકેના સર્વ અધિકાર મારા
દર્તક પુત્ર નાનાસાહેબને મળે, પણ એના બાહ્યશાના મૃત્યુના અગા-
ચાર અંગેજોને મળ્યા કે તરત જ ડેવલ્પાદમીએ બંધેરે હતું કે બાહ્ય-
શાને એ દ લાખ રૂપિયાનું પેન્શન મળતું હતું તે નાનાસાહેબને
બંધ મળે; એટલું જ નહિ પણ તે દુમાખી મરનેર જનરલે પાછળનું
ચોરું કરે દરબરનું પેન્શન આપવાની પણ ના પાડી, અને એવી પણ
નેહીસ આખી કે બિહારની મઝીર પણ મળતું પડે ત્યારે અમે લઈ
અપીલું. આ હક્કકલતા અન્યાયી રહ્યોવર્ષે એ સત્તરસાળી પેશા
લક્ષી બેઠ્યા. વિશ્વાસપાત કરીને પોતાનું સંભવ પચાવી પડેલા અને
છવરે પોતાનું અધરેસરનું પેન્શન પણ કુટીરી લેનારા અંગેજોને લિ-
દમાંથી નામશેષ કરી દેવાનો લીખ નિરંધાર તે સ્વાતંત્ર્યેચ્છુ સુવરે
કરી લીધો અને પોતાના ને વિશ્વાસને પ્રતિબંધ કરવા તે છુટીછુટી
તલ્લીસે વિશ્વાસવા લાગ્યા.

પ્રથમ તે તેણે આશિષુલભાન નામના પોતાના એક કાલિય
પત્રીકને પોતાની વલેશી અન્યાય દૂર કરવા ઉમ્મરે પાકીયા. આ
આશિષુલભાન પણ એક અભળ થયકિ હતી. સત્તાપનના સ્વા-
તંત્ર્યસંગ્રામની યોજના કરનામાં નાનાસાહેબ પણ તલ્લ તેનું જ
સ્થાન આવે છે. એક સરીલ કુટુંબમાં જન્મીને પેટ મારે તેને એક
અંગેજને ત્યાં બળારશીનું ખામ કરેલું પોરું પણ તેની તીવ્ર સુચિતે
ત્યાં પણ દેખે તથા અંગેજ આખા રીણી લીધી અને અવરુગની એક

(અનુચારી ૧૯૪૮૪૪)

કુટુંબ મ્હે, 'દાદા, તમે કદેના દાદાને, કે આજકાલના ચોરાચોરા ખખર તમે આપતા રહેશો? નહિતર ખખરીમાં મનુષ્યવર આલશે કેમ કરીને?' દાદાજી કહે, 'ચોરા ખખરની જાણી લઈએ કેમકે, એ નો ખાલ? એની ખખર તો રહેશે એ કચરા દોષ.'

'તે કયારે ખાલ કરી નાખે.'

'કયારે ખાલ કરીને તો ચોરું જ નથી. તો ખખરી તને લાગશે કે આ તો માનવી ખખર છે. પરંતુ એ જ ખખરી ખખર દોષ છે.'

કુટુંબ મ્હે, 'અંતે દાદાજી, તમે આજકાલના ચોરા ખખરને નામ કરીને 'ખખરો'.'

'સાંભળ ત્યારે: એક વાર બધું માતિથી કામદાર જ આવ્યું હતું. ચોરામા ને પાસી જવા નહોતું શક અને દહેસા પાસે ચો ચોરા રહેતા થયા. દહેસાનું કંઈ 'કેક' હતું પહેલેથી ખલાસનીની વાચસખામા. કહે, 'દહે નો આ કચરાખું નથી. ચેકો: તોતો અગિયાની ગદ 'ખખરી' કુલાળીને અગમે રહે છે કે તમે નીચા લોક છે; કાચુ કે સતદેવારી અમે નીચીના નીચે ખખરાને પાસી કેલસા ચાલો અને એ આજકાલેના આલે ચોરાની પુતયા. કોઈના દાવડા કેવાની બગ પેરવા જ નહિ. કાલે એ આજકાલેના બન્યા જીવા લોક' દહે તું બન્યાની કે કેકની કદર વધારે છે, અગમે એ દલક મનુષ્ય દોષ તો પછી અમે બધા મગીને મગાજાઈપણી શખનામાં આપી કદેએ. પછી કોઈએ તમાકે વડાજી કેમ કરીને ચાલે છે?'

ખખરીને મધુ કે ખરી આફત આપી થાઈ કદેઓને બાંધુ પર લઈ જઈને તેણે મન-મા કહ્યું, 'અંતે બાઈ, મેંની વાત સાચી જ નહિ. એ તો કાચમ કૂણખડ મધને રૂચી કરે છે. તમે બધા બુવાનિયા તો લતનોડ મહેલન કરો નહિ તો વડાજી મને જાણકુવ મિયા. કાને કો શક તો કપાર ચેકોઈના બડાસ માર છે એટલું જ. જસકે મે તેજાની પવન બાનેએ, કે તેજી જ એ આજકાલેના ખખર પદી નયા' મુમસુમ મધને પડે નહાયને માપે. ત્યારે બધા નડાઈ બધ મધ જલ જલાય પછુ અમે નહિ. પછુ તેજુ કે કુખ-આપક કે વિ રહમા, બાલરમા કે ખદરમા, તમારા વર જ આગારો બધો બધોરી છે ત્યાલબને ખાર નો ન્યારે ત્યારે ત્યારે મેંચલા પર છે.'

મધુ બહારની બીક લાગી કે જા વાત શક પાસે પહેલો જઈ લાગે છે તેની પાસે હમયુ પદેને કહે, 'સાદામા, તમારી લુગાઈકોની મેરે ચાવત કેમકે કહે કે તમે વદખખરી માલકે જાલે છે? કે તો મલકેરી માલ તમે તો તમારા આનરે ચાલે છે આને સાચીએ તમારે દેશાને પાડખપાડખ ચાલે અને જવારે તમે દાડી વલેશ ત્યારે તમે નહિદા: પડખા રહેા. બાઈ, ચેકો દહેસાંમાની દલકા પાનેને તમે કાન ન હેતા. એ લોકોને એવા કરીને જાણી દીધા છે કે મે તેજી રવાખરી કરે નો એ એમ કામ કર્યાં જિવા છૂટકે જ નહિ.'

સાંભળીને મદ કુલાઈ થયેા. વાલેની વરડે મેળેને બજાસ ખાવા લાગેલ. પછુ આ બધાં લગમુ સારાં ન હતા દહેસાંમાં કાલ મજબન. આયોરે તો ખુદા પડ્યાં છે; વખ કેને બખર છે કમારે બડા મદને ડીખા રહેશે, અને જવર મારીને શકની બજારીના ચુસ કાડી નાખશે' ત્યારે બાંધુ બુચી જશે, ને લાગશે કે દહેસા જ વડાજી વચાને છે.—તોમન દોષ કે રોડવાત દોષ, બરની દોષકે એટલ દોષ.

'તમારા ચોરા ખખર શું કાલેકા જ? તમે તો મલક કરો છે.' કુટુંબ મ્હે.

દાદાજી કહે, 'અત્યારે મલક લાગે છે; પછુ તેલલોલામાં ચોરા જ ખખર બની જશે.'

'ત્યારે શું મરે?'

'ત્યારે તારા દાદાજી પેવાં દહેસા મેરે તારા ચેકવવાને અજાસ આદરશે.'

'અને જ?'

'અજાસવાં દહેસા મધુ કચલ્યે કે ત્યાંવાં વારે લેલ પરવાનું' દાદાજી પછી કહે, 'ખખરી ખખર તો બીજીની જેમ માન લોય. કામદાર આયે જસ તો પાછળથી આવે; દહે સમજશે?'

કુટુંબ મ્હે, 'અમક' પછુ એમા મા પડપણી કાચુ નહિ કે એ સમજ દોષ. પરંતુ કુટુંબમા એક મુજુ છે. દાદાજી પામે એ અંદેશાળી માને નહિ કે મેને સમજાવી નથી. એની દેવે માસી કર્યાં છે એની બુચી કસ છે એ વાત તોમ કહેજમા જ ચાક ને?'

(નક પાસી પાસીના મુખ બંગાળી કપરથી)

વિનોદ કોશી

ચોરામા કાચમ થયાં અને પાલના બધે ચોરા જ વખતમાં તેને રહવામાં સિલકે તરીકે નીમાયો. તેની પેશલા વધા કછીની નાનાસાદેબને ખખર પડતાં તેને પોતાની પાસે બિહુરો વોલાળી લઈપણી ખરી આવત-માં તેની સલાહ લેવા લાગ્યા, આવા માદોસા માણસને નાનાસાદેબે કહેલું તે ચોરું કરશે; પછુ ત્યાં થે ખાસ કંઈ જવાનું નથી એની નાનાસાદેબને ખાતરી હતી: પછુ તે બદાને કહેલું તે સમિતું માપે ચેકવવા તથા ખખરી રવાતેય-યુદ્ધમાં ધુરોખના કોઈ દેશની સલાહ મળી શકે તો તે ચેકવવાને તેમને ઉદરે આક્રિષ્ટલાગાન લેવા ચાર માણસ-ને કહેલું ચોરાલવા પાછળ દોવાને એકાંકિમ લાગે છે. કાણુ, કહેલુંમાં અપેક્ષ મરણીય કાર્ય નિષ્ફળતામાં આક્રિષ્ટલાખન રાસિયા, દેશી વગેરે દેશોમાં ફરીને જ દિલ આવેલો, દેશીના મેરીઆદીએ તો ચોરાકે માણસે દિલના રવાતેય-યુદ્ધમાં મેલંકવા તેયારી પછુ કરેલી, અને વિશ્વવ ગા વધા પછી નાનાસાદેબ તથા દેશીયાના શા મધુ લેખિ યદ છે એવી ચેક વાત' કોટલી, એ મેલંક આક્રિષ્ટલાખાને જ તે માટેની પાર્થિવ્યુજિ-તેયાર કરી દોષ એમ લાગે છે.

આક્રિષ્ટલાખન ધુરોખની સફોથી પાછો આબ્યાઆનાનાસાદેબ વિશ્વાં વિશ્વવની કેવીરી તે નાનાસાદેબી તે વિશ્વાંવા લાગ્યા, બજવાના મુખ્ય ધુરધારે—નાનાસાદેબ, આક્રિષ્ટલાખન, લાલપોટોય, બાલાસાદેબ, મોલવી અદમદશક તે શવસાદેબની બિહુરના રાજમહેલમાં મુખ સમાયેલા થયા લાગી. પછુ નાનાસાદેબની અંધેએ સાચીની વલેલુંકે તો એટલી નિખાલશ દેખાવી કે નાનાસાદેબના કોઈપણ અંગેજ (મિત્રને તેના વિષે રજમાત રોકા ન આવતી. લાના બિહુરમાં ખુલ દમાગથી રહેતા. તેમને મહેલ દશ્ય પ્રકારની દશાકારીતરીથી સમુપાસે લેતા. તેમને જુદાંજુદાં પ્રાણીઓને મૂળ શોખ હતા, પછુ તેમાં થે ધોડાના તો તે ખાસ ચોખીન હતા. વળી વિવિધ પ્રકારનાં દલિયારોને તેમણે કરેલા સંમક તે ખાસ પ્રેક્ષણીય હતા. નાનાનાકમ રવાસ થયાં હતાતાની મધુ અંધેએએ પ્રસંસા કરી છે. ધણી એએને નાનાના ખાસ મિત્ર હતા અને વખતેવખત તેને મધવા બિહુર આવતા. જતી વખતે નાના તેમને રવા આદિ કીમતે વસ્તુઓ મેલ લાવતા. અતરતરતે એ એક મિત્રને આગમ્યુ આપી તે પાઈ તથા દેસ (અનુસંધાન માટે જુઓ આગમ્ય પ. ૨૬૬)

'S. O. S. S. O. S. S. O. S. અને અને અને
રશીયર ડોડી જીવે છીએ. આંધ્રા ૨૮.૫
દક્ષિણ રેખાંશ ૮૫-૪૨ પૂર્વ.

★ જહાજખેડુઓ

૧૯૨૩ના નવનવી જમી તારીએ પહેલી સપાટે એસ. એસ. ફ્રેસા-
ના વાહરડેસ કોપરેટરનો આ ફેક્ટ સંદેશો અપક્ષમાં ભવ્યથી
જગુજાઈ થયાની રસો, અને ફર ફરમાં જહાજોને અપક્ષમાં રસો.
ગણપત રવા કસાક પછી ખાસરીઓએ જહાજ તણ લીધું અને
૪૦ ગણદેશને જેડે કુટાણ પવનમાં દિંદી ગાડાસાગરના અંતાર જગ-
માં લાઈફ-બોટોને સીધી દિશામાં સખખા મહેનત કરી રવા. બીજા
આઈ કસાક પછી ફ્રેસા પાતાના કોડ સેસપર કાચો મઈ અને દિંદી
મહાસુમરને તળીએ ટૂંકથી ચારી. અને હવે તેણે ખાસરીસમૂહ-
ની ૪૪ માણસોની આજુશત સાગર-સફરનો આરંભ થયો.

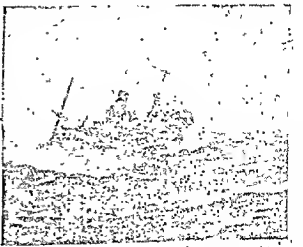
ફ્રેસા ૫,૦૦૦ ટનનું નાવું ગાસ-જહાજ હતું. દેશન લાઈનની
માલિકીનું, દેશિયાર ખાસરીઓથી સંચાલિત અને વાગમ આધુ-
નિક અસરકોવાલુ એ જહાજ માલિકોને અભિમાન રૂપ હતું.
ઈ. ૧૯૨૩ના નવનુગારીના પહેલા અસરકોવે ફેસા જવા ફ્રેસાએ
વિવરણુ છોડ્યું. ઉત્તર આલકાદિશના રિયાલુ પરને એવી સારી
કસોટી હતી. નોવારકોવિયાની ન્યૂ યૉર્ક જઈ, પનાઅગાંધી જહાજ
નીકળે તેણે ખાસરીફની ૬,૦૦૦ માણસી સફર આદરી. દેશને
આંદાજેક બંદેરે આવી પહોંચ્યાથી એની ફિગત જોર વધી ગઈ. ન્યૂ-
ઝીલેંડ તથા આસ્ટ્રેલિયાનાં બીજા બંદરોમાં ચારપાંચ દિવસ માળી
પોરી બંદરથી 'ફેક્ટ સફર'નો ગાસ ભરી, રણન રસે દિંદી મહા-
સામગ્રીમાં થઈ તે યંત્રવર્તે જવાની હતી. એપ્રિલના છેલ્લા દિવસે
૧૯૨૩. ફ્રેસાને થઈ ડોડીએ લખસમ ચાર ગલિનાં યાં આજ્ઞા હતા.

ફેક્ટ સફરે એ વચનહાર અને ઝીખી રવા એવા પહાવે ડોચ
છે. એના કબેજ સહેજ બીડના ડોઈ એકબીજાને ચેરેશા હોય છે
અને પાણીને રમફૂં થતાં ને ઉપરનું થઈ જાય છે. ફ્રેસામાં
એવા ૬૫૦૦ ટન ગાસ ભરવામાં આવેલો. બેલકિયાના પંથોમાં
એ ન કસાઈ નય, તેની સાવચેતી લેવામાં આવી હતી. રજાથી
એજે ફ્રેસાએ પોરી છોડ્યું, અને કી યંત્રવર્તમાં કસાસ ભરી
દસ દિવસ પછી તેણે દિંદી મહાસાગરની લાંબી મુસફરી શરૂ કરી.

આસ્ટ્રેલિયન સમુદ્રનાં તોફાની પવનોમાંથી જલ્દી નીકળી જઈ
ગાકરતના સાંત પ્રદેશમાં પહોંચી જવા ફ્રેસાના કૅપ્ટન ફોરેરે
સહેજ વાયવ્ય ખૂલ્લો લીધો. સાગત પવન અને કસાસને સમુદ્ર હો-
વાથી ફ્રેસા બીમેથીને આગળ વધતી હતી. પહેલા અંતાર કસાક-
માં જેણે માન ૧૬૦ માઈલ કાપ્યા. બીજે દિવસ પણ એવા જ
કસોટીકર્યો પસાર થયા. રૂઠ તે કસાસમાં નાલેંજોવા ગાસથી તબ
બીનઈ ગયો હતો. ખાસરીઓ પશુ બીચારા તરજોજ મઈ જતા ને
પછી વાર તે તેમને રસી પકડીને જ આગ્રહ કરતું. પરંતુ એ કિ-
તિની કોઈ ફરિયાદ કરતું નહિ. આગ ને આગ તીજ બંધ થઈ. દર
થે પવન મુશ્કેલી નહોતો. બાકાના કસોડા કસાસેલા હતા. સાંત પછી
એક જગાં મોટું કસાતક વેગથી આવ્યું. અપકાચું અને ડેક પરથી
પસાર થઈ ગયું. તે સાથે એ લાઈફ-બોટોને કસાસને ફર ફેંકે ગયું.
અગરોને માટે એક કામ વધી ગયું. આગ છૂટાં જહાજની સલામતી
વિશે કોઈને સંકોચે એવા પશુ પેલા થયેા ન હતા. નીચળીયા અજ-
બજતા પ્રકારમાં મુશ્કેલી મજબૂત દાંચ કામે ગયો પરંતુ પડ્યો હતો.

હવે જવા ખાસરીઓના અપકાચુકમાં તબર કરીએ. ખાસરી
કાટ હસેલા આ મુશ્કેલ ખાસરીઓ કસાસાતની આ નવી કસાં જાનું
અને એવી સાગરીઓને આપસપાપસની ગાકરીઓમાં કાંકલા પ્ર-
વલન કરતાં બંદરે તોફાનોની કસોટીમાંથી પસાર થયા પછી જ
સાચા ખાસરી થયા એ તેઓ નાનુલા હતા, અને કેટલાક તે એવ
તોફાનો અનુભવી પશુ મુશ્કેલ. કસોટીની ખાતાનાં માણસે આ પ્રયે
એલેવી રાંત મપાટો સામે આ નાનકડી પોલકની પેડી કેટલું
રશી કસો એવી રાંક અંતરમાં કસાસનાં જાણી રવા. જર માણ
એના બનેલા એ જગતમાં સોથી વધુ રાંત રવજ હતું કેપ્ટનની
જોરકી. ત્યાં રશીગરને પ્રથમ અપકાસ, એસ રજાઈ રિગય ને
કેપ્ટન ફોરેરે રાંત ચિતે તોફાનની આ નાનકડી મુશ્કેલીને વિચાર
કરવા હતા. તોફાન નાનુલાનું નહોતું. તેમજ અપકાસપણ નહોતું.

તીજ નવની સાંતના વાર વાગવા આવ્યા છે. સી ચૂતા છે.
એવામાં અપકાસ આગળના વાગ પર રસેશા એક મુશ્કેલ ખાસરીને
ફેક્ટ સેલવાય છે. એ અવાજ જાનું ગીડો તો નથી જ. એ પોતાના
કસોટીને જગાડે છે ને હદે છે, 'કસાંથી પાણી પેસવાને અવાજ
આવે છે?' પેલા દસીને હદે છે, 'માટે આજુ પાણીને જ અવાજ
છે ને?' એકી વાર પછી બીજા કાનમાં કોઈ સોંજવાને પ્રચલન કરે છે
અને જહાજમાં પાણી ભરાઈ હોવાનાં નિર્ણય પર આવે છે. કેપ્ટનને
ખજર અપાય છે. એરની સાગરીને જરાયે પરખવા દીધા સિવાય
એ પોતાના અપકાસને નેન્ડીએકેલે તપાસવાની, મુશ્કેલીને કા-
કવાની અને પેલા માટે કરવાની આજ્ઞાઓ આપે છે. એન્ડ્રિઅસ-
માંથી ખજર ગળે છે કે પોતામાંથી પાણી નિર્ણય આપતું નથી.
એકેલે લોકરિયું ને ખાસરી ન હોતું એમને. પરંતુ ખાસરીઓ તે
પેલા અવાજ સાંજવાની વાત પર ગાંધ છે. કેપ્ટન ફોરેરે અને
પ્રથમ એન્ડ્રિઅસ રિયા બીનતા વચે એક પર ફરી વળે છે. ત્યાં તે

પાન પાનના નમ્યા. છ પાનના મુલ્ય અડધા આજ મુદ્દે છે. છતાં પરિસ્થિતિ ચિંતાગ્રસ્ત નથી. જેવું વિચારમાં પડે છે. મધ્યમતામાં પાકા બાર વાગ્યા છે. અને કોને બધું કીધા તેનું રાજ સમજવું નહીં છે. ત્રિક અદેક અને લોહાની દીવાલો વચ્ચેની રસાયણિક ક્રિયાથી બેલાઈના આગતા બાજમાં કાલું પડી ગયું છે અને પંખના બોલામાં કાંદેર નબી નવાને કારણે તે પાણી મૂકી શક્યા નથી.

બેંકરવામાં રીવેટો તોડી, નવું કાલું કરી પંખો બેસાડી શકાય, તે બે બેંકરનું પાણી કસવાય. બેંકરની આંતરે તલેતો મેનવલ કરી રસા છે. અને નબી ગયા છે કે રસીગરમાં પાણી બસઈ રજુ છે. સાચીના ધોરા પર પવન ને પાણીનો માર દબાવે કર્યા રસીગરને પાણી ઉભરી આવ્યુંએ ચકાવવામાં આવે છે. દાંડ રસીગર પરના ન્યવદાર વ્યવસ્થા આજ છે. સો પોતાની ફરજ બજાવી રજુ છે.

જેપ્ત ફોરટર દબે પોતાના સાથીઓ તરફ જાય છે. છતાં રસીગર ફગી રહી છે એ માનવાની કોઈને ભરે નબી નથી. બીજે આગલા પુછે છે: 'હાર્ડિંગેટો તોયાર ફરીએ?' કચચીઓથી બંદેરા કંપાએ જેપ્તન હા પાડે છે. બધાને યુવાના અપાઇ નહીં છે કે ધંડ વાગતાં જ ઉપર આવી નવાનું છે. વાપરેસે અંપરેટરને જેપ્તન પુછે છે: 'આજીઆનું કોઈ બદાલ છે?'

'નાસ્તોદા, નહીંમાં તે કોઈ જ નથી' પછુ ઠક મળ્યો તો મહિષ દૂર 'ગિલ્ડના સેપરેટો' છ.

અંતે, કોઈ પણ રસીગર હજવા માટે ત્યાંદેતેના ગેરિયલ પરથી ઉઠેલી વાહ જ ક્લાન્કચિટ યતો સંકેતો જેપ્તન ફોરટર આંપરેટરને આપે છે ને ચોડીવારમાં જ SOS નો સંકેતો ક્લાન્કચિટમાં મળવી અજીજીની મથાવતો ફોરટરના બદાલેને ચકાકાવી રહે છે: 'SOS' જેવેલા બદાલેને હોડી નબીએ કોનો', એસ, એસ. રિનિએ જવાબ આપી નહીં છે. 'O.K.'

દબે રસીગરે પાનું કામદાન વધી નહીં છે. દૂધના થોડા ડબ્બાઓ, બિરિયટો તથા નરસી ફેલાવેને હકને લાઈફબોટો નીચે ઉતારાય છે. મધ્યમતામાં અંધકારમાં ફક્ત બે દિશા દેખી મહાસાગરમાં તોફાની તોળાંઓ પર મહામુશ્કેલીએ હોડી રિયર રહે છે. બધા જ ઘાંત છે. દેશમાં કોઈ અચાનક લાજીલો આજુબજા હતાં એ જ ર યજો મોં પર સંપૂર્ણ સ્વસ્થતા નબની રાખે છે. નહીંમાં નહીંમાં નબીન પણ રપ૦૦ ગાઉક દૂર છે. હાંધા વિચારો કર્યા પાદેવે ગયા નથી. જેપ્તન સોને સાન્નત આપે છે કે SOS નો સંકેતો સાંજનારમાંથી એકાદ બદાલ ને આપજીને ભરે લયથી થેલે.

'સલામ! વડાની જેવેલા, ઉઠેલી સમાનમાં ખાસ વિશ્વાસની મીડી તોરડાં તે આપેલી મુખસજવતા ને આશા કરી વિસ્તરવાના નથી.'

જે હોડીમાંથી એનું મુકાન જેપ્તન નતે સંભાળે છે. બીહતું દબેસાના પહેલાં બ્રિડિસર રિમય પહેલી હોડીમાં નીસ મળ્યો છે, જેમાં બે ગર્મચી, બે આરજ, બે સીરીઓ અને એક ડિલેનો મળુ સમાવેશ થાય છે. બીહ હેડીમાં રજ નબી છે.

સીરીમાં તે બે હોડીઓએ સાથે જ દેખારવાનું નકી હતું. નહીંમાં નહીંમાં કિનારા તે આરેક્રિયાનાં દતો. પણ ફરી પાછા ત્યાંના તોફાની પવનેમાંથી પસાર થઈ ને તે તો અહીંએ બેટા જ્યાં જેવું હતું. પણ અહીં પવનના લાજ લઈ આક્રિડા લરકે જવાનું પાછું રાખવામાં આવે તે ૧૬૦૦ મીલક દૂર મોડિસિયસના નબી પર જઈ પહોંચ્યા. અને એ નાનકડા યાન ન પકડાય તે ઉપરે મોડિસિયસને તે જ ર ર પહેંચ્યા. કિનારાગર નબી રાખી શકાય અને બીહ ખાસ કોઈ

વાહ જ. મળુ ભારે પાવાના વનુઆ બહુ મથાકલ જ વિચરેલી કડક માપનેથી વાહું કેવામાં આવી. દેકે ચોક્કસ દલાકમાં ગાજા એક જ બિરેલી, સીગરેટનું દાંતું બીને દૂધનો બુઝી(કેન્ડેન્સેડ મિલ્ક) ને વિચસમાં મળવાર મળુમળુ ચમચાં મીઠું પાણી. આનું પાલન ઉપર મુકી કરવામાં આવેલું.

એને હોડીઓને સાથે રાખવાને મથવાથી બનેનો સમય નકામો જતા હતો. કારણ એક હોડી આનખની હતી નહીં તેને બીહની સદે એવા ચોખ્ખું પડતું. રાડસમાં હરીફાઈ અને સંયોગોની કલે-સ્મીથી સાથે રહેવામાં મુશ્કેલતા બળી પડતી. પણ પાકજીવી, કમી નતે નકી કરવામાં આવ્યું કે બનેઓ દબે છૂટા પડવું. એ કોઈને દૂધ મારી વખતે મનમાં શું થયું હતું, 'કોનો પચાલ નબીન પર ચતાગવીના વાતાવરણમાં રહેલા આંખને આંખને આરામ છે. તેનું શું થવાનું છે અને ફરી કોઈને નેહરાકારી કે કમી એ કોઈ અજાણ નહોતું.

જેપ્તનની પાસા દિવસી સુધે ને રાત્રે તારાઓની ગાદરખીંદો-લીની રિશ બસાબર નબીની રાખવામાં આવવી. અદબસ, એ કોઈ શહેડું તે નહોતું જ. બધાની વચ્ચે કામગીરી બસાબર વેંડેલી દેવામાં આવી હતી. સો પોતપોતાની રીતે કલ્યાદ નબીની રાખવાને પ્રયત્ન કરતાં હતાં. પણ એમાં રાડિઓ ક્રિપ્તભિલિન ફોણ થવી જતી હતી. કોઈ બિરેટો અને નરસી રેડકલ દિવસી એ સખત એમ મેડેન કરનારા મળવાત ખલાસીઓ મટિ નહિવત્ હતું.

પણ સોથી વમારે બચાનક વરતુ હતી તરસ. ચરીરમાંથી 'પાણી પાન'ની કુશળતા પુકાર લાગી. માપનેથીમાં સખત જ મથાયા પાણી ખૂબ જ કોઈ હતું. કોથી તે કહ્યું કે મોગની ખાસ મળુ લીન થવી. રતે નાનકડી હોડીમાં સરીર લેવાયોને બસાબર રજુ ખળુ સખત નહિ. કલ્પ પર કોની તે કહેદ હારી ભાડી મકાદની કે પેટુ એક બિરેટો પણ ખાજ સખત નહિ. મોમાં થુંક જ હતવન મટું નહોતું રાખત ચેતવણીને અરગજીના હતી પોતાનાં બિરેટો દરિયાના પા-લીમાં લીનથી બેનપુ ખાસુસોએ ખાખાં અને તેજો ચામુ પામ્યાં બધાથી પામી કોઈને કોઈને પાણી ચતત અમડાવણી સખત થઈ મક હતી અને વચ્ચેવચ્ચેની માંસ પાછું કે ખાવું. કોના પર મોનું ઇંચાથી કેવી બસલ વેળા થતી દરો કોની કહવાના તે કરાં ને પત રાડિઓ વાંસલા જેવા થઈ ગયા હતા, અને થોડા દિવસ પછી તે બધાના નખ ખાજની પડચા. આંખો લાલપૂમ થઈ ગઈ હતી, અને ચહેરાના બચાનક બની ગયાં હતા. સંજન દુખાવણી પાણી બહો ફરી જઈ હતું. આમ છતાં એ નીરસીર ખલાસીઓ પોતાની ફરતે બસાબર ખનવતા અને સોંપેટું કાર્ય કરતા. રિસેટ અને આશાપાલન અંબળીને ને ખાંડિ જઈ હતું. છપખળી કચરી, લગલગ ને લગલગ ઉઠેલી અચાય એની એ પેલોમાં પળું સોજે બતાવેલી દિલિત, કાર્ય-પરામંજલ અને કલ્યાદ એ અંજાર આકર્ષેજનક મળ્યા.

દિવસે પર દિવસે આમ પસાર થતા હતા. કલ્પ રસતામાં કોઈ રસીગર મળે ને લખજા લે એ આશા સાથે એકાદ વાહું પણ વરસી નહીં એવી કલ્પા જે તેજો સેવના, ને કોઈ એકાદ વાહું વરસી નહીં તે પાતાની પાકડ સો પોતાનાં ગમાં કોઈનવતા. પવન કમારે સાંત રહેતો, તે કલ્પરે સમુદ્રનાં નાનાં તોલેથી ને હોડી ખજનથી કોઈની કલ્પા અને સડની ગદધથી હોડીની સાંતે તે અંબેડરીતે આજુ રજાવી. કપચાસ (કુચ મટા) અને કોનામીરના અમાવથી કાશીરે ને ખાંડ નબી રાખવાની બહુ મુશ્કેલી પડતી. દિવસે સુધે પરથી અંતે ને કોઈ કલ્પા સુધે વરડે ને કોઈ જ રડવું પડતું એવી આંખો બહુ આંખો થઈ

જીવી' સાથે ધુમ્મસ ન હોય ત્યારે તારાઓ હરેં નિરુદ્ધ લાગીને હિસાબ કરતો પડતો. કોનોમીટર પિંચા જમાવી લેવા માટે ફિગિંગ-ગાજીની જરૂરી હતી, પણ કોંગોનીયા પતાં મોંઝાએ પર જેલની છુલ્લી હોડીમાંથી ફિગિંગની સીધી લોડી નોંઘી ચલુની કરી બહુ અપેક્ષા કરી. ડૉ. સુલમનર સાથે પણ જીવીની જરૂર પડતી. એક જીવીને કોમ સુકાન સંભળવાનું, બીજાનું હિસાબનો જોખવાનું, ને ત્રીજાનું આ બંનેને વ્યવસ્થા રાખવાનું. આમ પૂરા ૧૫ દિવસ પસાર થયા.

હવે તે જીવીની શારીરિક કમીની પર્વામાં આવ્યા હતાં. ડૉ. સુલમનર એની ડાયરીમાં લખે છે: 'હવે તેઓ મરજીત હતા એમને સાથે મધારે કામ આવી પડ્યું, અને ફરત પર ન હોય તો તે તેમને મોલાવવા પડતા. છતાં અમે બીજાથી મધારે કામ કરીએ છીએ એનો વિચાર પણ હોઈ રહ્યું નહિ.' આશરો દિવસે ડૉ. એની હોડીમાંનો ફિગિંગ એનો ૧૬મો દિવસે આશર મરજીત પામ્યા.

૨૬મી જુલાની અંધારે, ત્રણસા બેરીસમાં દિવસે, જીવીનાં દર્શન મયમી નાનકડી તેમનાં હૃદય નાખી બેઠ્યાં. સો વાગેનાર પ્રજાનો પોર માનવા લાગ્યા કે આખરે અનંત કષ્ટ અને દુઃખોનું ફળ મળ્યું બેઠું. રાત્રે આઠ વાગ્યે તેઓ રોડેજીના હિમરે આવી પહેરેલા, પણ બાધાના જગ થોડા સમય પૂરતા તે નકામ જ થઈ ગયા હતા. બાધાનાં સાથે જ સૌથી પહેલાં ડૉ. સુલમનરે નિરુદ્ધિમાં પાસે રહેલી બિટિસ ક્રૂસર 'કોલેમો' સાથે તાર બગલદારથી ડૂંગેસાની બીજી હોડીની તપાસ કરવાના સંદેશા અપાવ્યા. ફોરેરે રોકવેલા

માથ પર ફરે તપાસ કરી, પણ નાનકડા, સવા, આખરે પ્રથમ અમલદારની હોડી પામી રહ્યા અને મોનિટરિંગ કમીના અગિયાર દિનાના પર આવી પહેરેલી. ડૉ. સુલમનરે ફોરેરની હોડીને ૧૫૫૬ માર્ચ અને બીજી હોડીને ૧૫૫૭ માર્ચ કાપ્યા હતા. બીજી હોડીને તે જૂન સહન કર્યું પડ્યું હતું. વાંજો પ્રવાસ, મોડી સંખ્યા, મધારે દિવસો ને પાણીની અસાધારણ ખંચોને કારણે, એમની શારીરિક હાલત અત્યંત કમજોર હતી. ૨૭માંથી ૨૮ માર્ચથી તે ગાજી પામ્યા હતા. મોઝાં એક તો સુખ એમનીનીયર હતો. હિમરે કોલેમો પછી હોડા જ લતાકમાં એક વધુ મરજીત મળ્યું.

મોનિટરિંગની રાખવાની પોર્ટ હવેના દેવળમાં એક ખાસ સભા મંચને ડાબા બગેરે બિટિસ ખાસીઓની મંદિરન પ્રજાલિતા નં-બરી રાખનાર એ લોકોને હાર્દિક અભિનંદન આપ્યાં. સાધારણ વેપારી મોનિટરિંગમાં આ માણસોની પાયા એવા અમલદારોની હોડીમાંથી અને આપત્તિ હાલ બાધાની શિરત અને પેલાની પાણીની આજુબાજુ કસા સહન એડે ઓવર હિંકાવરોના રોપોમાં લપસાઈ ગયા છે. હવેનાં સાંભરણીએ પેદાન ફોરેર અને બિ. મિમને વાંકાવામ પેંસેસમાં મુલાકાતે મોડાવી તેમનું બહુમાન હતું. ડૉ. સ. ૧૯૩૦માં જ ડૉ. સુલમનરે ફોરેરનું તે અજસાન થયું; પણ ત્યાં મુખી સમુદાય પાતો. છપની રહેશે ત્યાં મુખી એનું નામ અમર રહેશે.

(અંબેડક ઉપરથી) નાનાલાલ મો. વડા

કસોટી

(૧) જીવીઓની ૧ બીએ ૧ મણકાક રોડે એક નોકરને નોકરી-એ રાખેલા. પણ નોકરે પગાર માગતાં જોઈ સારત કરી કે ખરેખર દિવસે તેને માત્ર ૧ પૈસા પગાર આપવામાં આવે અને રોડે તે પગાર બમણા થાય, રોડે તે આઠો મીટર પગાર માગનાર છુટકા નોકર તેમને છુટકામાં મૂકે ગયા. ન્યારે ફેબ્રુઆરીની પહેલીએ નોકરે પગાર માંગ્યો. રોડે મુનીમને સરતે સમજાવીને હિસાબ કરવા કહ્યું, ત્યારે હિસાબ કરીને મુનીમને ને સાંકડા કહ્યો કે સાંકડીને રોડે તે કમિયું જાની ગયાં એટલા પૈસા તે પૈસે બધું મરજીત નેચો દે તો થવ આપી શકે. તે નોકરનો કુલ પગાર રૂપિયા ૬૫૦ થઈ ગયો હશે ?

(૨) બે મહિને ૪૮ જીવનું અપસાન થયું તે જીવની આ અપસાન બિચારીને જીવલેલો છે ?
(૩) એક માણસ પાસે ૨૦૦ કરોડો જે આપાં કમ્પાઉન્ડ છે. તે ત્યારે તેમને જીવલેલી નોકરીમાં લવામાં હોઈ છે ત્યારે ઉપર ૧ પાકી રહે છે; પણ મળતાં નોકરમાંથી મૂકાં મૂકે છે ત્યારે ૨ પાકી રહે છે; સામાન્ય સમુદાયમાં હોઈ છે ત્યારે ૩, પાંચ-પાંચના સંખ્યામાં હોઈ મૂકે છે તો ૪, અને ઇચના સંખ્યામાં હોઈ છે ત્યારે પાંચ પાકી રહે છે. પણ ન્યારે તે સાલસાતના સમયમાં મૂકાં મૂકે છે ત્યારે એકપણ પાકી નથી રહેતું. તે માણસ પાસે કેટલાં કમ્પાઉન્ડ છે ?
(૪) તળાવમાં (કાપાત)ની લખનારી પ્રવ્રતિ આપણે ત્યાં આંધ્ર વિષય છે. તેમાંથી નીચે આપેલા દેશનાં જાણીતા તળાવોનાં પાણીઓનાં સાચાં નામ કેટલા જણ કહી શકશે ?
૧. સાલિયાપ્રિય, ૨. સુદરશ, ૩. કોશી, ૪. રમેડેવિદ્ય, ૫. પંડિતયામ, ૬. જીવિયામ

(૫) એક લખનાર મહુ બાળનાં ચિત્રમાં માતાને સાંભળનારો એક પાકી લઈ આવ્યો, તે લાકા પાકી તેના પિતાજીને તેની પુ-હિતી કસોટી કરવા કહ્યું. 'મહુ, આ પાકી પર માથ

પણ પગત જીવીને તેના આઠ કરોડ કરી રહ્યો' મહુને બેઠું વિચાર કર્યો. પણ સફળ ન થયો, તો ફેર રહેતો જવાની સંકેતો. (૬) ત્યાંજે સામાન્ય જ્ઞાન કેટલું સમજી છે તેનો અપાસ નીચેના પ્રશ્નો સાથે જીવલેલા તેમાં કતરના બિંદુઓ પેટી તપે ક્યા પર્કઈ હો. હા તેના પરથી આવશે: (ક) એક પોડાની તપાસની રાત્રિ (૧) ૧૦ માણસ નોકરી (૨) પાંચ માણસ નોકરી (૩) ત્રણ માણસ નોકરી હોય છે; (મ) મહુપંચની આદવાની તપાસની કમ્પ કહી જ-ના (૧) એક માણસ (૨) ત્રણ માણસ (૩) નાનકડાં હોય છે; (મ) મહુપંચની વાગમી પર ૬૧ મારક થયે (૧) ૨૬૦ હિટ્ટો (૨) ૧૪૦ હિટ્ટો (૩) ૩૫૦ હિટ્ટો હોય છે; (પ) પાંચ માણસ એ (૧) એક મુસલમાન સંત છે (૨) કસમીરની એક પર્વતમાળા છે (૩) હાલ મજાસમાજની નેતા છે; (અ) કે. પી. એસ. મેનન (૧) કસમીરનાં હિંદી હાઈકમિસનર છે (૨) અગ્રીકામાં હિંદી એલોય છે (૩) પાન-માં હિંદી એલોય છે (૪) મહુડ ફૂટમાં એલોય (૫) ૨૫૦ વાર (૬) ૧૮૦ વાર (૭) ૫૩૦૦ વાર હા સંખ્યા છે; (મ) પંડિતયામ માત્ર (૧) ૩૦૦ હિટ્ટો (૨) ૬૫૦ હિટ્ટો (૩) ૨૫૦ હિટ્ટો સોલિડ કરીએ પાકી છે. (અ) મોતોન્કિ- (૧) મહુડોન્કિનું એક પર્ક છે (૨) આજુનું દિવસે કેટલું આપત્તિ છે (૩) સિંધુ રોડેના પાકી હો-જો માંસપ્રદ છે. (કસોટી પુ. ૧૨ ઉપર આપ્યા છે)

આપણો રૂપિયો

આ પૃષ્ઠકે
કુલદાનવા
સોનમયી

૬૯

લગભગ ૪ આપણા રૂપિયામાં એક સરવર્તી દેશકાર થયો. આપણા મુખી જે ચાંદીનો જ બનતો તે રૂપિયો હવે કાંઈ નિકલનો બન્યો છે. આની, બેભાની, આરબાની, એમ ક્રમેક્રમે મળેસારો કરી હવે નિકલે રૂપિયાને પાણુઆપી રીધો છે. પહેલાંના રૂપિયા કરતા સહેજ નાનો, પણ ગળાકાઠમાં તેનાથી જરાયે ન જોતરે એવા આ નિકલનો રૂપિયો આપણા ચલણમાં એક મોટું કંઈકારી પગલું છે.

નિકલના સિક્કા સૌ પહેલાં ૧૮૮૧માં દિવદલેજે બાંધ્યા. તેનું બહુમુદ્રણ ફ્રાન્સ, બેલ્જિયમ, હંડાશી, કેનેડાને આપેરૂં સિવાય એ કોઈને આપ્યારે જમતના રક જેટલા રેશીએ નિકલના સિક્કાઓને પોતાના ચલણમાં રીલક્યાં છે. હિંદોના રૂપિયા ચોખ્ખા નિર્માણની બનાવવામાં આવ્યા છે, જ્યારે અધિકારમાં નિકલ અને ધાતુ ૧:૩ ના પ્રમાણમાં મેળવેને પછી પાકવામાં આવે છે.

આ સિક્કાનું સરકારી આલેખ સમાવ્યતી દશ મળેનું દેખા છે. નિકલની વિશિષ્ટતા એ હોય છે કે તે ખૂબ કાંચા કબજામાં ને રૂઢિચીંજોએ પીચળું હોવાથી તેના સિક્કાઓ બનાવવામાં કોઈ ખાસ ભારે કાંબળની ધંતરમાંથી વચાવવી પડે છે. અલ્પી જોડા

કપર: ડાબી બાજુ-ઈ. ૧૫૪૨માં ચેરસાઈ સુરોએ બહાર પાડેલા રૂપિયાના આ સિક્કા પછીથી હિંદનું મુખ્ય રૂપાનાળું સિલસિલાબંધ ચાલુ આવે છે. મધ્યમે-દિશી ચલણમાં સૌથી લાંબો કાલ ચાલુ રહેલો, મહારાષ્ટ્રી વિદોરિયાની ડાપવાયો, જનતામાં નળીતો 'રાણી ડાપનો રૂપિયો'—ચલણમાં કદમાં.

સિક્કા પાકનારોનાં કામ ખૂબ મુશ્કેલ બાળું છે. નિકલમાં ને કોઈ બીજા અલોહ ધાતુ કમિરવામાં આવે તે જ કોઈક કબજામાં ને સિક્કા પાકી શકાય. પણ નિકલમાં આવી બીજા ધાતુ કેમીને પાકવામાં આવેલો સિક્કો તરત પકડાઈ નધ્ય છે, કારણ કે બીજા ધાતુ મેળવેલું નિકલ પોતાનું મુંઝવણ ગુમાવી મેરે છે. ચોખ્ખા નિકલના રૂપિયા આજનું ચોટચુંકાં ધરતાં રૂપિયા તરત આકર્ષાય છે, જ્યારે બનાવડી નિકલનો રૂપિયો આકર્ષીતો નથી. નિકલના રૂપિયાને ચલુકાર કપરથી

જમતરના ઇનિદાસમાં સિક્કાઓ સૌ પહેલાં હિંદમાં પાકવામાં આવેલા. આ જીથી ૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાં પતરાના કદમાં પર વિવિધ સંજ્ઞાઓના 'ખંચ' મારીને સિક્કાઓ પાકવામાં આવતા. ત્યાર બાદ ટાળામાં ટાળીને સિક્કાઓ પાકવાની સાથે હાથી બળદ આદિ આકૃતિઓ પણ આવેઆવા લાગી. (જુઓ ચિત્ર પહેલું. કપર: ચંદ્ર અને ચૈત્રની સંજ્ઞાઓ; નીચે: હાથી). તે પછી ગરમ ધાતુ પર જ સીલની માફક ડાઈ બેઝે જી છાપ પાડીને સિક્કા પાકવાની રીત આવત થઈ. (ચિત્ર બીજું): એક બાજુ કાગ પર લઈથી અને બીજી બાજુ કાકરી લિપિમાં લખાણ. પણ પછી ગ્રીકોએ હિંદ પર સવારી કરતાં તેમના સિક્કાની અસર આપણા સિક્કા પર પડી અને સિક્કાની એક બાજુ રાખનો ચહેરો અને બીજી બાજુ કોઈ ચિહ્ન આકૃતિવાળી પ્રમા રાત થઈ. નીચું ચિત્ર એ બજારે થઈ અંગેલા સોલ્દિ નામના હિંદુ રાખના એવા સિક્કાનું છે. તેની એક બાજુએ રાખનું ચોરું છે, અને બીજાજ કદમાં ચિત્ર, પછી ગ્રીક ટળનો રાખડું અને ગ્રીક લિપિમાં રાખનું નામ છે. ત્યાર બાદ સોના સમયમાં એક બાજુ રાખનું ચોરું અને બીજી બાજુએ સૂર્ય, ચંદ્ર આદિ આકૃતિઓ આવેઆવા લાગી. આપણા લાગી, અને કુશાનેના સમયમાં એક તરફ રાખનું ચિત્ર ને બીજી બાજુએ સિર, છુક, ચંદ્ર આદિ આકૃતિઓ આવેઆવા લાગી. કપર કદાન સમયના સિક્કાના એવા ચોથા ચિત્રમાં એક બાજુ રાખ ફરિફરું ચિત્ર ને બીજી બાજુએ ચંદ્રદેવનું આલેખન છે.

સાતમા એકલાર, પાંચમા નવોર અને છઠ્ઠા નવોરનાં ચોકોસાંચાનાં વખતા આ દિશી રૂપિયાઓની પાછી બાજુ નિવિધ વડોદરાની કમળવેલ નવેરમાં આવતી તેને બાજુએ લખે નવા નિષ્કાના રૂપિયાનાં પાછળનાં લાગ્યાંસિંદનું આલેખન છે. એની છાપ કરતે આવી છે.

પરખવાને નથી, પણ કપર પ્રગણી સોલકુંબાકી પરખવતો લેયજે. પણ આ ધાતુના ફેરફાર કપરોત આપખા રૂપિયામાં બીજે પણ એક ગદવતને ફેરફાર થવાની વધી છે. આત્યાર મુખી આપખે રૂપિયા જ્ઞાના-પાછમાં નવેરમાંએકા દબેર, પણ એ નવા વિચારતા ફેરફારથી તે ૧૦૦ સેટ(સિક્કા)ને બનશે. એ એક સેટ લગભગ એ પાંચ બેરબાર થશે. આ ફેરફાર આપખમાં આવતાં ચાના-આઈ અંકરેય બનશે. આ ફેરફારની તરફેણમાં એની ફરીલ કરવામાં આવે છે કે હિંદુસ્તાનની આજુબાજુનાં પ્રદેશમાં-બાહ્યદેસ, સરિયેલ બંગાદિ દેશોમાં-આ પદ્ધતિ ક્યારની થે રાય મેં અંક દોવાથી દિદમાં પણ એની ન પદ્ધતિ આજ કરવાથી તે બીલ દેશે સાથે રહી પાશે. આ પદ્ધતિ દિદને બેરબાર લાગ્યાદા છે કે દેશ એ દબુ નિચારા-રપદ બાબત છે; કારણ આપખાં વખતનાં થાય છે, માર ને આકાના વિચારેમાં નવેરમાંએકાં દોવાથી રૂપિયાં પણ તેના ન વિચારમાં નવેરમાંએકાં રહે એ છાપ છે એમ દેસાક દિદમાંનું ગાનું છે.

આજ, આપખા રૂપિયામાં રાકવતી ફેરફાર મ્હર રહ્યા છે તેને વખતે તેનાં સાદીત ઇતિહાસ જાણુએ ખૂણ રસિક મ્હર પડશે.

એ તેા હવે સિદ્ધ થયેલી વાત છે કે નવવતના ઇતિહાસમાં સો પહેલાં સિક્કા (હિંદુસ્તાનની આવી વતિએ ન પાડેલા અને સિનિ ગવના રાધાન. તરીકે તેને કપરેય સાર કહેશે. આજ કડાપકુમે થાને જાણને સાથે લઈ ફરતા ધુરોપિખેરે તે વખતે વડન બગરી આવરખાઈ દતા ને ચાંદગાંદ પકાએનું ચાંસ સીકરે આનું રૂપિયા હતા. નેદશાખમાં, રામાયણ-બાહ્યદેસ કળમાં લખા ત્યાર પછી પણ

લખ્યા વર્ણન આપતે ત્યાં સોનાના સિક્કાએ ન પ્રચલિત હતા, અને તે 'નિષ્ક' અને 'સુવર્ણ' નામે જાણતા, ચાંદના સિક્કા પાંદ-વાનું ઈ. સ. પૂર્વે હજી સેકમાં સાર થયું તે વખતેના ગજુ મોંડાં-પણ ચાંદનો નાનું ચાસડું એ સોથી વધુના ચાંદનો સિક્કો જાણ્ય છે. ચાંદના સિક્કા તે વખતે 'રૂપા' ને નામે જાણતા એમ પા-ખિંદીના મેંથા માંદિરી મેં છે 'રૂપિયા' તથા rupes શબ્દ તેના પરથી ન આવ્યા છે. તે વખતે ધણુંબધું ચાંસ આપખા ન સિક્કાએ પાડવામાં આવતા અને તેના પર લરીનુડી વગર-જાના સુકોત તથા પ્રતીકો રાતરવામાં આવતા. ત્યાર બાદ દ્વાબી, બજદ દેવપદિની આપુતિએ સિક્કા પર આવવા માંડી. અને ઈ. સ. પૂર્વે બીલ સેકમાં તેા બ્રાહ્મી લિપિના રૂપેરે પણ સિક્કા પર લખાવા સાર થયા. સિક્કાના દિદમાં આપખાની તેના સિક્કાની આસર દિંદી સિક્કાએ પર પડી ને તેના પરિખાગ રૂપેરેક લખાઈ કાઈ એક રેગતની આપુતિ ને બીજી લખાઈ બેરબારી લિપિમાં લખાણ. દેશ સિક્કાએ પ્રચલિત થયાં પણ રાષ્ટ્રી એક દેસાને બારી દિંદુ રેવ-દેશીઓની આપુતિ સિક્કા પર લેવામાં, મોરે કાબરે કમ્બેજ કરના એક આસર સિક્કાઓની આવતા નથી. કુશાને સેટ રેવદેશના 'દોનાર' નામના સોનાના સિક્કા પાડ્યા હતા, તેમના સોનામાંગીના સિક્કા પર સિંહ, છુદ આદિ રેવદેશીઓની આપુતિએ લખાઈ આવે છે. પણ મુખેનાર કાળમાં નો સિક્કાઓની ક્યા ક્યાનામે પડેાં. તેમાં નેકલાણ પાછું બર સાકાગી આપુતિ લખા તેનું બિહર અને પાછા-ના લાગખા લશ્મીની સુરર આપુતિ છવાતી.

મુખરગાઓના દિદમાં આપખાને સામે સિક્કાઓના ઇતિહાસમાં

પણ સિક્કાઓની સાચી ક્યા ક્યાનામે તેા પહેલી મુખ કળમાં. તે કળમાં સિક્કાએ પર રેવદેશી તથા કાકાની આસરેક આપુતિએ આસખાના ઘાતી. કવલા પહેલા સિક્કામાં ગેક લખા રાજદેશીનો છાપ અને બીજી લખાઈ મિદ પેર નેકોડી રેવાનું ચિહ્ન છે ત્યાર બાદ દિંદમાં મુસલમાનો આજ્ઞા તેમજે સિક્કાઓએ અબ્બાર કદિ આપુતિ છાતેલા આરેશ અતુરના આસરે પણ આપુતિ આલેખન મ્હર નરશે; પણ સાર આવતાં તે નેજા બારનીવ સિક્કાઓ પ્રમાણિત મ્હર સિક્કા પર મોડો બજદ આદિ આપુતિએ આલેખતા અને નામની લિપિએ પણ કપરેય કરતા. રાજદેશીના ચાંદનાં મોંઘને કપસે બીલે સિક્કો તેનું કાકાદરણ છે. પણ ત્યાર બાદ દેસામાં સરલિને અનુસરીને ચાંદની આપુતિ કે મુદ્રા એલિત કરવાનું લખે કરી કદી માય છે. તે લિપિમાં ન લખાણ લખવાને શારરેસ તેમજે સા કઈ તેના કુકરેજુ રૂપ કપરનું એકું (ચિત્ર કુવરુતીના એકનું ચિહ્ન) મ્હર છે. તે પછી મુદ્રાદ લખકને લલશી ધાતુના સિક્કાનાં આજ કદીને એકી એકપાછી કાચી કહેલી. પાંચુ ચિત્ર નેના રેવના પિત્તળના સિક્કાનું છે. તે અખાપ્તી ફર કરીને રૂપિયાને મ્હરકરેકેર નવરખિત રૂપે સા કરવાનું માન આપાન લાકાદા મોર. દ મુખેને રાજે ભ્ય છે. આ ચેખને મશાને રાષ્ટ્રી છાપના રૂપિયાને પડખે તેનું ચિત્ર આખું છે. કે અખાના અરખા રૂપિયાના પડારે કદી છાપ-
૧૮૫૪-૫૫ ૧૧૪૫૫૫૫૫

સંસ્કૃતિથી પ્રભાવિત થયા હતા અને શિક્ષા પર બળદ તથા ઘેડે-
 શાવાની આકૃતિઓ આલેખતા તથા તેના પરના લખાણ મઠિ-
 નામી આપાને ઉપયોગ કરતા. પણ પાઠ્યભી ઇલામી સંસ્કૃતિને
 આનુસરીને, ઘોડાક આવાદો સિવાય, કાઠ પણ અભિનવી આકૃતિ
 કે મુદ્રા અંકિત કરવાનું ઇંચ હતું. તેને બાદે હજી સિંગામાં કુરાનના
 કલગાઓ, બાદશાહનાં નામ તથા બિરદ, દિવની સાલને કળે આને
 પાઠવામાં આવ્યા તેનો કલેષેષ, એટલી હદીકત શિક્ષાની બે બાજુ
 પર આવતી. ૧૩મી સદીમાં પેરીગલ એએ ૧૭૮ મેનના સોના તથા
 રૂપાના સિકા બાજુ કર્ણ દેતા, ગોદાની નાખની તેથી જિવારવા
 મઠગદ તમણે દલગી ધાતુની એલવાળા ચાંદીના સિકાઓ તથા
 બીલ દલગી ધાતુના સિકાઓ પાટી તેને લગી ધાતુના સિકા વરીકે
 અપાવવાને પ્રયત્ન કરવાથી ચલણમાં ખૂબ અંધારા પડી ગયાની અર્થ.

એ અભ્યવરથાને દૂર કરી નાણાંને ફરી રિયર થાવા પર મુકવાનું
 માન આપના બાદશાહ શેરશાહ સૂરીને ફાળે લય છે. તેણે બિનિ-
 ગચનાં સાધન તરીકે રૂપાનાં સુવર્ણની સો પહેલો ૧૭૮ મેનનો
 ચાંદીનો સિકા બાજુ કર્યો. તે ન આપણે રૂપિયા ૬. ૧૫૪૨ની
 સાલમાં તે પહેલવહેલો બહાર પડ્યો અને ત્યારથી આજ સુધી તેો
 એકદમ કોઈ નામે ઓળખાતા આવ્યો છે. શેરશાહ રૂપિયાની
 બાળતમાં બે મહત્ત્વનાં પગલા લીધા એક તે તેણે રૂપિયાને બે,
 ચાર, આઠ અને શોળ આગમાં વહેંચીને તેટલી કિમતનું ટાંબાનાં
 ચાકુ કર્યું, એ પણ આજ પર્વત ચાકુ છે-ને બીજું તેણે કેરકેરે ઇંચકો
 છોડી રૂપિયાને ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં રૂપિયા ચોરોના ફેરવા કર્યા. શેર-
 શાહના રૂપિયાની એક વધુ વિશિષ્ટતા એકે કે તેણે પોતાનું નામ
 રૂપિયાની એક બાજુ પર નામની વિધિમાં અંકિત કરાવેલું. મુસલ-
 માન બાદશાહોની પરંપરાને આપણે રૂપ આ બીજ વાર જાણું.

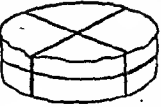
શેરશાહને હરાતીને ન્યારે મુશ્કેલ સના કપર આવ્યા ત્યારે
 તેમણે જે સુધારાઓ લખ્યાં બધી, પણ તેમણે રૂપિયાને બદલ્યો નહિ.
 તે તો ૧૭૮ મેનના ચાંદીના સિકા તરીકે ચાકુ ન રહ્યો. ઇંચકાગમાં
 રૂપિયા બનાવવામાં રૂઝ ચાંદી વપરાય તે માટે આજેના ખાસ તો-
 કાની રાખતો. એકે છેલ્લા મુઘલ શામશેહા વખતમાં તેમની
 સંમતિથી કે સમતિ વગર ચાંદીના ચોટી એજસેજ લગી. તે પછી
 સંદેહ રૂપિયા લઈ અને નવન શામે વાદાર રહ્યો છે. અમલને
 હરાતી બાગેવળા પોતાના નવા સિકા શરૂ કર્યા હતા, પણ પ્રવામાં
 તે શેકપ્રિય નહોતા નીકલ્યા. નવાંચેરે પણ સિકામાં ચોટાક
 સુધારા કર્યા હતા. તે ૬૨ ચાદીને નારાકરની રૂપિયાનો આકાર
 પછી અને ચોરસ બકાવતો. બીજે તેણે રૂપિયાના કાતરવ
 પણ દાખલ કર્યું હતું. બદલેના વિજય અમેરિકા તેમ રૂપિયા એમાં
 તે ૬૨ ચમકોદર હતા કે લોકોને તે ખૂબ ન ગમી રહેતા. મોરબએ
 રૂપિયા પર સાલ આલેખવાની શરૂઆત કરી. આવા નાના સુધારાઓ
 બાદ કરતાં દેશની ૭૫ ઇંચકાઓમાંથી એકી રાખતે બહાર પડતા
 રૂપિયાઓમાં હવેમાં બીજું બધું એકધારાપણ ન ગળવામાં રહેલું
 વળન અને આશરમાં તે એકસરખા નીકળ્યા. આ બાબતમાં એક
 શિદ્ધિ અધિકારી લખે છે, 'એ ખૂબસો વર્ધના ગાળા દરમિયાન
 રૂપિયામાં ચાંદીની નળવાઈ રહેલી ચોખખાઈ, ઇંચકાઓની મોટી
 સંખ્યા, ફેરવાક રૂપિયાઓનો કલ્પ લગાવણુ, તે વખતના બીજા

તેનું મંદાર-આ બધી આબોનો નિચાર કરતાં કબલ કરેલું પા
 છે કે મુઘલ સમયનું ચલણી નાણાં આખી દુનિયામાં એક ચલણ
 તરીકે ઘણાવાની ખાતતા ધરાવે છે.'

મુઘલ સત્તા પછી બાંગી ત્યારે દિલ્લા ચલણમાં આવે અંધા-
 હુધી લગત થઈ. નુરહુદાંગી શામશેહા પોતાના અલગ સિકાઓ
 શરૂ કર્યા. એ કાળ દરમિયાન દેશમાં સોનાચાંદીના મળીને ૬૬૨
 પ્રકારનાં સિકાઓ પ્રચલિત હતાં, જેમાં ૫૮૦ પ્રકારના એકલા ચાંદીના
 રૂપિયા ન હતા! અંગ્રેજોએ દિલ્હી પર કબજા થી પેલી પેલી ત્યારે
 રૂપિયામાં વ્યવસ્થા આણવાને તેમણે પ્રયત્ન કર્યો. રાજાવાતમાં તે,
 દિલ્હીમાં એ પ્રચલિત સિકાઓ હતા તે ન તેમણે ચાકુ રાખ્યાં. ૧૭૪૨
 માં તેમણે મહમદશાહ પાસેથી સિકા પાઠવાની સનદ મેળવીને મુઘલ
 બાદશાહની છાપને રૂપિયા પોતાની ઇંચકામાં પાડવા શરૂ
 કર્યો. ધીરેધીરે લખલખ તેઓ વધુ ને વધુ પ્રેરણા લખતે હતા તથા
 તેમણે દેશની તમામ ઇંચકાઓ પર તેમનો કાજુ આવેલો. પછી
 રૂપિયાની અનેક નવેતરો લોપે નવારમાં અડધાજ કદના કાજુ
 એ એનું બદલનું બતાવી તેમણે ઈ. સ. ૧૮૩૫ ની સાલમાં પોતાના
 રૂપિયા ચિત્રણ બાકીના તમામ રૂપિયા પાછા બેમા લીધા અને
 આખા રૂપિયા કપરની પોતાની છત તેમણે સંપૂર્ણ કરી. એમણે
 પોતાનો પહેલો સનદ રૂપિયા વિશિષ્ટતા ચોધાની છાપવાનો પાપો
 હતો. એ રૂપિયાનું વળન તેમણે ૧૮૦ મેન રાખ્યું જેમાં ૧૬૫ મેન
 રૂઝ ચાંદી હતી. ૧૮૦ મેન આખામાં એકે તોલો એટલું વળન દેવામાં
 આખડું વળન લેખવામાં પણ તેથી મુશ્કેલતા આવી. તે વખતથી
 અત્યાર સુધી રૂપિયાનું વળન એકે ૧૮૦ મેન કાચમ રહ્યું છે, પણ
 તેની અંદરની ચાંદી ધીમેધીમે ઓછી થતી અર્થ છે અને આપણા છેલ્લા
 રૂપિયામાં તો ચાંદી અત્યંત બલ હતી. પણ હવે તે એટલી વેચારી
 પાછી બેમાઈ અર્થ સંપૂર્ણરિતે નિષ્કર્ષેના રૂપિયા આપણા દાંઘમાં
 આવ્યા છે. હજી પણ રૂપિયામાં ફેરેટલા ફેરાર પવાના છે તે ન
 ત્યારે કોણ કહી શકે? આપણે ઇચ્છીએ કે સમૃદ્ધ દિલ્હી આબારી
 ના પ્રતીક રૂપ આપણે રૂપિયા પાછાને ઠરપૂર ચાંદીના બની રહે

ફેરારીના અવાજો

- (૧) ૧,૦૩,૯૭,૨૧૬ રૂપિયા આપવા એકમે; (૨) મુદર્ધિ
 નિઃલસ ફેરારી-અરબિયાત રિશિયન ચિત્રકાર, એમણે દિવા-
 લયને પોતાનું ધર બનાવીને તેની ૬૫ રૂપિયે પોતાની પાંક્કી જે
 રેશમાં સરખત ફેર દલી; તેમાં ચિરલતે ઇનનવિરિત કુમારના
 ૧૮૮મા એકમાં આવતી વળું છે. (૩) ૧૬૬ રૂપિયે; (૪) ૧-મુનીલાલ
 વર્ધમાન સાહ, ૨-નિમ્મનસાલ યુરોપિયનદાર હુદાર, ૩ બનવંતરાય
 કલ્યાણરાય કોર, ૪-ગીબાનાઈ રતનજી દેસાઈ, ૫-કેસલાલ
 માણેકલાલ મુન્દરી, ૬-દશ લપક દાગાણી, ૭-રમણલાલ રોની,

૮-બંસીલાલ વર્મા, ૯-મસ-
 નાસનરસિદાસરામાણે,
 ૧૦-મિલિનદેસર ગાયારાજ
 અદ. (૧) બાજુના ચિત્રમાં
 બતાવ્યાં આપણે. (૧) ૬-૨,
 ૫-૨, ૫-૩, ૫-૨, ૫-૨,
 ૭-૩, ૬-૧, ૬-૩.

પેસા નટે આવાનું મળી શકશે પણ ખૂબ નહિ મળે, બિને ગળશે પણ આરોગ્ય નહિ મળે, બિને ગળશે પણ મન:શાંતિ નહિ મળે.

પંથે [૫]

[‘મારી સદર’નો અંતર્ભાગ]

સા

મી ગોળી ગણાવીને પોલીસના ખાતમીદારને તેનું નિ-
શાન બતાવવાના ઉપયોગમાં હું રાચતો થયેલ. એક અ-
ધિનાને એંતે એ સમય સાંપડયો. હું ઘણી કલાવળ કરવા માંડ્યો હતો.
કાલિદાસ કહે, ‘ગાઈ, તમારોના અડાકાથી કાઈ આપણી એ
ક્રિયા ભળી ન રહે એવી જગ્યા લેજો, તેવી શોધ માગ છે; કારણકે
તે માટેના પૂર્વ આચાર્ય ખૂબ સાવધાની માગી છે છે.

કરુણ અને વારતવિકતામાં આકાશપાતાળનું એંતર છે એ લઈ
મને સમજ્યું નહોતું. કાલિદાસ એવી ઘણી વાતો માને કહી મથે,
પણ એનું કાંઈ હું સમજી શક્યો નહિ. કાંઈ કામ કરાનું પારી લેવું
સહેલું છે, પણ કરવા બેસો ત્યારે એ વસતું મૂઠ પડે છે. ઘણા
કામ તમારા હાથે, પણ તમને તેને ‘આનુમતિ’ ન દેાય અને કરવા
બેસો તો થીજી જાય. માટે જ કહ્યું છે કે ‘હંદર શુક અને એક આનુ-
ભવ’. કેસ હાનગી નહિ પણ આનુભવથી જીવન કરવું આવશ્યક છે.
કાલિદાસને જે કલાવળ કાઢી એરથે તેમજે કહ્યું, ‘તું કેસના આર-
ભાવેશમાં કાંઈની ગંભીરતા બસતો નહિ’ જે કહ્યું, ‘જલુદાઈ તો
હું પકડાઈ જશ અને કાશીએ જલકનું પડશે એ જ ને?’

જોગ નથી. એ તો બાપના કહેવાય. પકડાઈ જશને કાશીએ
સદીથી જલું એ બાજ નથી ખરું તો આપણુ ખાડું કામ પાર કેમ મટે
એ જ મહાનરુ છે. એ પાર પાડવા માટે કલ્પતાની વર જ છે.
કાલિદાસના જે સાથે હું ગેઈ રહ્યો. સંસ્કૃત બહુતે આ ક્રમો
સુવાનિયો આનું દહાપણુ તમે છે? હવે હું સમજી શકું છું કે અમુક
પ્રકારનું કલ્પતર જ ગાણુકર્મ નથી મરડવું. પ્રત્યેક બ્યક્તિમાં પોતાનું
કંઈક તેજ હોય છે. મમે તેની રિયલિટીમાં ધણુ એંતર પ્રમટી બેઠે છે.

કાલિદાસ કહે, ‘કસોટીમાંથી પસાર થયેને તારી કુશળતા, જગ-
ભાગીની રવાબીતા માટેની ત્યાગસાધના અને શાદશિકતા બતાવી
આપવાનું છે.’ આ વાક્યનાં મર્ગો તેને અસમર્થતા જ સમજાયા.
નદીમાં નહાતાં ગાણુકી સરીરને બાકી જાય તો જે કુશીને નાસી જ
એવા લોકીતાને બંસાયા, રૂપમાળી જ અદિશક, એક અપરુ-
તમથો કાશીમાં લઇને કાશીને વીંધી નાખીએ એ વાત કપરી છે.

દિવસો નીલવા. કાલિદાસ સૂચે ગોખવામાં લાગી મગો. પછી
તો હું જે માથેને માધુકીની હાજરીથી એકવાર જીવેને રાહિયુકિય
અને દશાચયેષ બચેના યાદની સફર કરતો રહ્યો.

એક દિવસ કાલિદાસ પાસનાળાએથી આવ્યો. માધુકી માગી
આવીને હું જગવા બેસતો હતો.

‘કેમ, કંઈ વધારે છે કે?’ તેમજે પૂછ્યું.

‘આજ તો બોલસે ગદિરસાથી બાલતો મોટો ગોળો લાગ્યો.’

‘જે-જે, બેસલેના ગદિરમા વિદાઈએ બોલે માધુકીમાં બાલ-
તો ગોળો એવો જ વગતો.

‘તો દગણું એક ભઈ આવશે. કાચ જમશે.’

‘કેમ તારે એક યુવાન આમણો. બેઠીર અને ચતુર. હું અરુપ
જમશે’ હોતો. યુવાન પણ સાથે જ જમવા લેતો.

‘યુવાને જે મોળિયા ખાનું કહ્યું. ‘પણ બહુ થઈ છે. હું કાચર
હું તમને કહેતાં બૂલી મથો. ખાવાપીવામાં કંઈક પાચવું જોઈએ.’

સફરની લેખમાળા પાંતી દરેકે તેમને અંગનો આ મતી આપકાનો વિશેષ મનિય
આપકાનો નહિ રહે. ગઈ માળામાં રોમને કાનિયરી હજમા થયે આપ લીધાનું
એ કેરવાં દેશકાચ પાંતી રાઈ દત્તાં તેની સરિરતર દર્શનમામાં કમરઁ આવશે.

લેખક - જીવરામ બેપરી

જે કહ્યું. ‘પ્રસવમાળામાં એકબીબથી અનકાય છે? કદો’,
તે કહે, ‘ના’.

જે કહ્યું. ‘કાશુ કે જે છો એક મર્ગવા, એક જતના અને એક
એકુલિતા છે. તો આપણે વિદુરના વરરૂપમાં ખતાવીનાં કેમ
વડાવ્યો? કેમ એક મર્ગ, એક જત અને એક એકુલિ, તે છો
એક જ કુલુના મણુવ.’

તેમજે પૂછ્યું, ‘આરંભમાં છે?’

જે કહે, ‘મને એનું અભિમાન છે.’

યુવાન કંઈપણ બોલવા વિના જમતો રહ્યો પણ ધીમેધીમે
વાતો રાઈ કરી. જમી રહ્યા બાદ પણ ઘણી વાર સુપી તેજે વાતો
કરી. કાલિદાસ તો ધૂપ જ. જે યુવાનની વાતોને ગમણી પાડ લે-
વાઈ તો હું સમજી મથે કે મારી માન્યતા અને તે પ્રમાણે વર્તન-
માંથી તલ્લાવેલીમાં જમકે કેમ જમવાન તે એનું એ તારુડું
મરડતો હતા. કોના મથા પછી મેં કાલિદાસને એ વિષે પૂછ્યું, તે
તો એર ધૂપ જ રહ્યો, પણ વાત બેરુમર એમ જ હતી. તેના મથા
પછી કાલિદાસે મને કહ્યું કે, ‘આજ આપણે સરસાળ કરવા જઈશું’
અવવાન જુએ જ્યાં જેસીને અદિશાને કુલવ વપડેસ પ્રથમ વાર
ક્યાં હતો ત્યાં દિશાની લાશીમ લેવાની ઓકમણ પડે હતી.
સરસા વાર વાળે સાહકર વર અમે બંને આરંભાપ મહંત્યા,
કાશીથી કલરમાં વરજી નરીને જેલે પારથી કામગીરી સુર રાઈ
સારસાળ સુપી નય છે. એ કામે સારનાથનું નવું અથ ગદિર બેમાઈ
મૂડું દગ બને જમવાની કલાકાસે ગદિરની દીવાલે પર વિરો દેરતા
હતા. એક નાનકડી પાડસાળા બીજે રંગનાની આનુભાવનું
કિસાન બાજકેને બાપુવતા હતા. નીલક અને એનીથી આનેકા બોલ
વારીઓ અવવાન કુલના વેપુ કરતા પ્રાકિરુ કરતા હતા. છતાં
ભમે નીરવ સાતિ છાઈ હતી. મરુતિ એનું કંઈ દગ જ નહ. કુરુર
જેલેરોમાં કિસાનો પણ કપાડ જ દેખાતા.

સાહકરો મૂચીને અમે માં બદિરને સમદમ્માન બેવા રવા. નયા
રોમન પ્રમાણે એક યુવાન આવી પહેરાયો. કાલિદાસે મને કહેલ.
કરો વાનચીત કે સેતન પણ ન મથો કયા સમિકસ મમ્મટ મથો.
‘વાલો, જેલેરોમાં ફરી ભારીને કંઈ કાલિદાસ મને મહંત આપ્યા.
પરસકાત જેલેરો વરાખી અંધ દૂર નીચી મથા. એક માંખા નલે
જેલો એકે કાલે ત્યા જઈ અમે પણ મેઠા દને જે અમટ બેલે.

યુવાને વિચાર્યો. કાશી મામ દલાઈ તેની વરજી કરી. તેમાં
પાંચ કારુડ દતા. એક પગ એક લખા કાદી લીધા. પછી ફરી
પાછા બેઠે બરી દીધા અને મરતી બેસાઈ રીધી. પછી માતા
દાપવા દિવાલવર મૂચીને તેનું કહ્યું, ‘મેં ભગ મોટી દતી નેલે જાણે,
સરડુ કાદો અને ફરી પાછા બરી દો. હું તેમ ફરી મથા.
‘સામાસાં હવે નિશાન લાસીને કેમ રીને?’ તેમજે પૂછ્યું.

મેં દાપ સંજાઈને નિશાન લાક્યું.

તેમજે કહ્યું. ‘અકલમ મીશી દાપ કરીને નિશાન લાકા કરનાં.
સદેહ કલે દાપે કાઠખેલો વાતને નિશાન લાક્યું પમારે અંધ છે.
કાશુકે તેથી માંખ બસલર કામ કરે છે અને માંખ હજતા પછી
(અનુવાદી ૧૧/૧૯) ૧૭

એકે, પાતાનું મન નજીક કહી તેમજ નિશાની બહારથી આંખો ફેરવેલા
 નેહનું. ધર્મી વાર નિગોળા તાકવા જેટલી સગવડ થયું નથી હોતો.
 થોડે દૂર આળાવાડિયું હતું. તેમાં આખે યુવા. આંખાના થક
 ઉપર એક પાંદડું ચોટાડ્યું. તેને બીંધવાનું હતું. તેં ચોક્કસાકથી નિરાસન
 લેધું અને નેણી છોડી હળવે ધક્કો વાગ્યા. ગોળી પાંદડાના ઉપરના
 ભાગે વર નહીં પડે.

‘જરાજર છે. ગોળી ધારેલા રથાને ન પડે તો તેનું કારણ સમજાવ્યા કે
 ગોળી છૂટી ગયા એ ધક્કો વાગ્યા નેને લીધે રિસાલવરની નળી સહેજ
 જરા મઈ ગઈ તમારે કું કરવાનું, કે થોડો દયાવે ત્યારે હળવાના રથા-
 નુકાને ધમ્મા ને દંડ બનાવી દેવા, કે જેથી રિસાલવર કંઈ નહિ. રિસા-
 લવર નહિ કે છટકી જવા માગતી હોય અને તમે એને પૂરા નેરણી
 દવાની રવાા હો. પણ તો અબધારણી બધું મુલક છે.’

આ રીતે તે બીજા વચ વાળી કહ્યું, એણે જાણે પાંદડું નીંધ્યા.
 ‘બામ, કીને કાચે’ કહેતાં યુવાન રિસાલવર કેટલાં જોસીને પૂર્વે
 બાળી ગયલોતે મંથા.

એમી બંને પાછા સારનાથ બાળી વજવાને બદલે સીધા જ માથવા
 પાંડવા. તરંગાવા બહારના સર્જનનારાઓને આશ્ચર્ય તેો થયું જ હોય
 કદાચ કોઈ ‘શુ કયુ’ ને એવા થે આવી ચડે. બેનક ગઈલેનો ચક્ર-
 રાવો સ્વતંત્ર એમણે પાછા સારનાથ આબવા સ્થાકહી ત્યા જ પડી હતી.

આ પછી બીજા બે પ્રયોગો થયા ઉપર પ્રયોગ થયેા જ સફળ
 બન્યા. અને તમચા આવાપો. એ ‘રેસદ્રોટી’ની હવા કરવાની હતી
 તેની કોણબ કરાવાઈ તેને હજારી બધી રાસનાઓ મળી.

એ રેસદ્રોટી મુળધર-વિભાજનો ખાતાપર રહને. કંઠારો વડ-
 નેજ હલ તવાસાગ જ હળ તે કાંબેને અનેક યુવાનોની ધરપરેડ
 ચાલુ હતી કામીમા રિશેષ મતી હતી. વિનેન્દ્રનાથ સાદિસી, સપી-
 નદ્રનાથ સરનાથ અને બીજા કેટલાક પાંડાઓવા કાંતિકારી કુલાનો
 કાંતીમા સરનાથી હતો. રાપીન્દ્રનાથ અપાલ અને લાલીતીના કુલબ-
 ની દિલસાલતર અ બાલનિશર તોફારી થા મનો અને આંખોપોટી
 તરફી મુલધર ખાતાને આપતો. તેનું નામ બપાની સદાપ હલ
 રાંતો અને અજખત બ ધાને આ મુળધર કોરા તેા સપરત્રિય
 હોતે કે બપાની તે કાંતિકારી યુવાનોને પિકાનોતે રખાને.
 કદાચ કહે છે, ત્યા કુપી કદારે કદારે છે હ્યાદિ વિષતો તે
 રેજની લીધી થયુંજર તે દસાઅમેધ પાટને ગાગે બંધાળી દોલામ
 જની એક બપીને નાકે નેરો રહેતો. તાતવા આપેક વાગતાં ત્રે મટ-
 વોલીમાં—જડા પોલીસ ગમે જતો અને ત્યા દિવસભરનો ‘રોગેઈ’
 આપીને થેર જતો રહેતો. થેર પાછો ફરે ત્યારે કાંતવા પડતાં ગાગેમાં
 તેને ગોળી મારી દેવ નો મેં નિર્ભય કર્યાં.

બવાની સદાપ થયું આનું કઈ અને એવો સંરેક રાખનો અને
 તેથી થયો સાવધ હનો. પાંચે તરમો થયું રાખનો.

એને જ રાસનાને આપણા વિદેશી તરીકે બસ આંખે બેંદીએ,
 પંખે રાસક તરીકેની એવાની કુળવાને હલરલવર આંખેનંદન
 આપનાં થરે છે. દહાચ આવી કુરાગવા બાપે જ ત્યારે થે આંખે
 કોઈ બીજા પ્રતગાં એહ રાકીયું ન નહિ આપણી બાપા, ન નહિ
 આપણું ઇચનદાર, આપણાથી દૂર અને એકસવાળા થયે, છતાં
 આપણામાં અંજીવ રાસક એક એવી ધાતુએચડીતીપી કે હજારથી
 કરીને બજનો ચાલે તેમ આપણી પ્રત તેમનાની શેડ બાપી રહી.
 એમી થે બંગાની પિત્રોનાં તો, અંગ્રજો જ રાસનપ્રથા અને જોગ-
 રિવાત-અગણદારી વર્ન થકવા અંગાં છે. નાનાગોરા બધા અગણદારી

અને આંખે કાંઈ કે તર ૧૧. નાના નાના
 અંખમાં સંભાળીની ઉમતિ, છતાં અંખે જ રાસને પ્રતે એમને બેસી
 એક મમતા બંધાઈ દેખાતી કે નેની રિકેક બનાર દેરાયેની કાચકો,
 રવાપીનલાનું આંગિજન કે આંખે કેમ થયું પ્રતિજ એમને નહિ પોતાવા
 પ્રદાન જ રાત્ર દોષ એવો જ બાસ થયો અને એની કટલાવી જ
 તેમની સમયે તેણે કાગ કરતા. દેશની રવાપીનતા ગ કે પ્રાણપંથુ ક-
 રવા ની કપેક બગારા જેવા કાંતિહીરિયા એમને ગત ગદાકારું દલા.

એ આંખપટનો દિવસ હતો ન મુશાય વાંડે રમણ મૂકી ગયો.
 એ દિવસે મારે બલના સદાપને બીંધી નાખના જેવી આપા મળી.
 તે દિવસેકાંકરી રેસના પાસે રાગપ્રસાદ ‘વિદિયમ’ની નીરટાળીએ
 આડી બેસી રાણીને રેસેવેનો અબજો દુશ્મો હતો. તેના રમણમાં
 મારે તે જ દિવસે કેસીદીમાં પાર લીટરાનું હતું મારા તળેપાનો
 એ બહારો વખતેની કામગીરીમાં પડેથી અને મુશ્યને વતી પૂકેકા
 એ વીરલાંગા સંનેાપ મારે કે ‘અમારી પાછળ કોઈ છે ખરો’.

‘વર્ણક લેતી એક મણીને નાકે કું જઈ બેસો. મુશપાટનો દીવો
 દૂર રહી આજે પ્રદાર પાડતો હતો, પછુ બૂણા પાંચના ગાકને અંધા-
 રને રોાય આવી હતી રાતવા સમ્પા નવ વાગ્યા. દરવા દીવાના
 પકાશવિલારમાં બપાની સદાપ પ્રવેશ્યે સાજીઆદીની. તેમાં પડેર
 દેસમકરણી લાગે પારીનો કળનો. મારે જની મુળી નેમી ખાંચીની
 ટાળી. અને તેો કેઈ પ્રેવ આવનું દોવ એમ જ બારડું. હાંધવની અતિ
 વધી અઈ. મારીનો કળેનું કંપન આગુબની કાંચો. લાગું કે આસ-
 પાસ નહિ કે ખેરેર થઈ પડ્યું છે અને કું જ કાંકરો નચ્ચે બેસી છ.

ત્યા તેો બપાની નજદીક આવી પહોંચ્યો. મારી રેસવતા બહેર
 મારી જા. વિચાર કે મુશિ નહિ પીજ જ અમાં કેટલાં જોસીવા
 તરેપા પર દાપ્ત તેા પહોંચી આવે હોતા, પછુ તરેપા અંજી કાંતવાની
 અસા એને મળતી નહોતી. માનસરંજ અપિચાક થયું હતું કોણ
 આસા આપે કે માન મળ કરીને જોસી કીકયુ. ‘કાંડું તરેપા કે મારી
 દઈ કે નય છે’ એવા, હોં જ’

કાચર કહો, ધાંચિકના કહો, રેસખમત સંકાર કે કુલસેરકાર
 કહો, લીવોથી મોટી કીકયો? ના, ના! માનવી જેવા માનવીને, અને
 તેય આવકા મેસા માનવીને મારી નાખવો? અહીંને નાનકડા કળુને
 વિરાટ રવોયે નેપા દવા તેમ બનાવીને બીંધાએવો. દેહ બધેર
 રેસવે મારી કાંચિમા બેસાઈ પડયા. કું સમસાવી રહો મારે—
 ન મારક થાય છે ત્યા તેો બપાની દૂર નીકળી ગયા.

રેસમતરે એ સચાર કપી. માનસ એતવા પાછું મારે બાણ
 એનાં કો મોકાને એને કૂચનો એનો અંદીવો, બધું રેસવેરે બાપુ. આપ
 બધા તેો જમ બધા.

બહારો સાંભળવા કાંતિકાર માગેમાં બેસો હતો. બહારો રંગ-
 વાધો નહિ અને માને આવતો દીઠો કે એનો આગા કાંતી કીકયો.
 સામે આવી ગને મુશ્યું ‘કેમ જ’

મે સચું જ કહી રીયું. ‘દાપ ન બપાટમો’
 ‘કાંતિકારને કહું, ‘ભારે થઈ. તે છપનું નેજાવપડોયું. સામે મારે
 મારે મે સંકટનું પાડ્યું મકનું. પહેલેથી જ તારે ના કહેતી હતી.
 કું કાં જોલી સદાપ નહિ. મૂંઝે મોઝે બંને કેસીદીમાં આગવા.
 આપનું તેો કોને બાવે કે મુશપાટનાં કાંતિકારી કહું. ‘કહે તારે સમ
 સહન કરવા તેવાર રહેડું પડસો’

‘છુશીયો.’ મે કહે ઉત્તર દીધો.
 રવખમા મેર કેટલાં જોધા ખાંધમાં રસ નીનાવી (ચાદ)

આપણાં ઘર આરોગ્ય અને ઉદ્યોગ—સર્વમાં ઘણા અગત્યની અને વ્યાપક ઉપયોગની વસ્તુ

લેખક : ડૉ. નરસિંહ'ભૂ. શાહ ગ્રુમ. એસસી. પીએચ. ૯

બોલિકે ઓલિવ ને લોઈલ્સ કોલેલે કે કંઠાનારે જો આપણા
 મોલિસ જીવનામાં પ્રાણી શરૂ થવા પડે છે, એ બંને મો-
 રાનના બનાવ મૂળ વસ્તુમાંથી કદાચેલા છે. બોઈલિસ એ બોઈલિસ-
 ને મોટિયમ શાર છે, બોઈલિસ એ કોલિસના સાથે મોલિસ કદાચ છે.

ભારિક્ષ અને ભારિક ઔષધિ ધરગણુ ઉપયોગની અગત્યની
ચીજ છે. ટંકણુખાર તેો ભારે પાણીને દૂધકું કરવા માટે, કપડાં
ધોવડો સ્નાયુની યનાવડમાં તથા એવા પરચુરુ કામ માટે સમાન-
નસાં દરેક ધરમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે. વંદા અને ક્રીડાઓના
ઉપદ્રવ દર દરવા માટે પણ ટંકણુખાર ઇન્દ્રિયામાં આવે છે. ભારિક
પાકડરને ઉપયોગ કૌયધમાં ખૂબ નબળીતો છે. તેનો મલમ મુગડાં
માડાકાના માટે વપરાય છે. આંગણ કુખના એવાં લ્યારે તેને ભારિકના
પાકડાની ધોવામાં આવે છે. પથુ આ તો વચ તેમના ચોલુ યોગો
યોગો. ભારિક અને ભારિક્ષ ત્વસ્ત્વદા હથોળોમાં એવા વિરાલ
પ્રમાણમાં ઉપયોગમાં આવે છે કે તે નાજીને ધણીને આશ્ચર્ય થાય.

જાણી શકાય તેટલા જોઈએ વાપરતાં આળખા છે. પહેલાં
તે તિબેટમાંથી અને ચીનમાં, ત્યાં તેને 'તિન્ક' તરીકે જાણ
ખવામાં આવે છે. આ તિન્કલામાંથી ઈ. ૧૭૪૭માં સો પથળા બેરિ
એસિડ પૂરું પાડવામાં આવ્યું. ૧૭૪૭ પાણીના ઝરાની આસપાસના
જાણી શકાય તેટલા જોઈએ વાપરતાં આળખા છે. પહેલાં
તે તિબેટમાંથી અને ચીનમાં, ત્યાં તેને 'તિન્ક' તરીકે જાણ
ખવામાં આવે છે. આ તિન્કલામાંથી ઈ. ૧૭૪૭માં સો પથળા બેરિ
એસિડ પૂરું પાડવામાં આવ્યું. ૧૭૪૭ પાણીના ઝરાની આસપાસના

આજના જાળામુખીના પ્રદેશોની સમીપમાં આવેલાં સરિવરેનો પડ-
ગોથી ચોટલામાં જોઈએક મળી આવે છે. આ સરિવરમાં પામી શુભ
જાતિને બતાવેલા પાકી બધ છે તેમાંથી જોઈએક નીચે છે.
આ કપરના બીજા દુરદીની જોરેટામાંથી પણ જોઈએક જાવાયસ
છે. તેમાં 'હલસિયમ, ગોમેશિયમ' ધરાવે જોરેટાને સમાયેસ
માગ છે. આવા જોરેટાને યોડા સાથે કાજાને જોઈએક તેવા
કરવામાં આવે છે. વિલેટમાંથી લેને જોઈએક યોડા પ્રમાણમાં લીએ
છે, પરંતુ ઢાલે તે અમેરિકા દેશના ધણાં વર્ષો થયાં જોઈએકના નેપા
પર ચરતરના કાજા થયા છે. દુનિયાની યોરેટાને ૬૫ દેશ જોઈએક
ને અમેરિકા દેશને ૬૪૭૦ તેની કપરના આવે તે તો વધીને ૬૪ દેશ શુધી
પરોંગી છે. જાડાના ૬ દેશમાં અમેરિકા, હંદીની નેતુકો આવે છે.

બોલેલેસનો મુખ્ય કૃપયાંગ રસોડામાં કૃપયાંગી કલ્પનાં વાસણે
નદાપાનાં રણ, સોસ પાન વગેરે મીઠાને હરેમલ (મીઠા) ચકાવ
વામાં થાય છે, ગાંધીનાં તેમજ સ્ત્રીઓનાં વાસણો, સ્વેદજૂઝ નાળ
ચી, કસડામાં કૃપયાંગી મોઝાઈમુલક સામાન, પાઠશાળા વગેરેનો
ખનાવટમાં પચ્ચે પચ્ચેખારે તેઓને લોલિયાં પાડે અને વચકાવે

કામના કલોત્રાં તો પ્રવિહિન આ પદાશિતા કપાયેત નવતો જીવ્યવ્યવ
 છે. રૂપજ્યારવાણે જાવા ગામજીત, નિશીપ જાવતો તેગાન ઠાકર
 બને છે. તેના કામની જાનાનરજા દેવીના કરે દમર રાજે ૧૪ થી
 પદ બાદ રૂપજ્યાર નાખવાનું આને છે. પદાદરેષુ લક્ષીને બળીતી
 ગરુડર કામની જાનાનરજા લોહિક અને દેવીનું અસ્ય મિશ્રણ વપ
 રાય છે. આને કામ્ય રૂપજ્યારના રશિપ ફેરાર કામ્ય છતાં પુરોતો નથી
 આવા લોહી-સિમેન્ટ કામ્ય વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગશાળામાં નવરાસત
 કામના અનુકરણની વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગશાળામાં નવરાસત

નરમ હોય ત્યારે તેના પર પાણીનો છાંટેા પડતાં જ તે વૃદ્ધી ન
 ઉઠે એ સીનો અનુભવ છે. પણ જોડો-સિલિકેટ કાચ પર એ
 સ્થાપી કાંઈ પણ અસર થતી નથી. તેવા કાચનો પ્રસરણાંક (co-
 efficient of expansion) એકદમ એછો હોય છે.

દેહજુષ્ણન ચુતર ધોવામાં, રંજવામાં તથા આમઠાની બનાવટ
 ખણ પુષ્કળ વપરાય છે. કપડાને દેહરો કરવી વગતે ચળકાટ આણ
 નાંદાસ કંપનીઓ તેનો નંદુપયોગ કરે છે. કાગળ, પ્લાસ્ટિક, પ્લાસ્ટ
 અને રંજકાનામાં કેરોલીને પદાર્થો માટે તેનું બ્રોવણું
 વ્યાપારમાં આને છે તેમાં દેહજુષ્ણને નંદુપયોગ થાય છે. ઉપરના કાપ
 ખાતે અને ૩૦ ટકા એલેક્ટ્રીસિટીમાં પાણીમાં શિશ્યુ કરીને કાપ
 કાગળ અને કાકડા થયે આપકલાથી તેગને યાનિવિદ્યેયક (ફાયરપુર)
 બનાવી શકાય છે. મીથુનતીની હોદેર સીધી રહે એ, માટે તે
 દેહજુષ્ણનામાં નંદુપયોગમાં આને છે. દેહજુષ્ણને ગરમ કરવાથી
 પીગળી જતો હોવાથી ધાતુઓના સોલ્ડનમાં તેનો ફક્કર તરી
 ઉપયોગ થાય છે. કાંચ, ગળ્ફને અને લોહનાં વેલિંગ, રોલિંગ
 (રોલ) માટે એઈઝિંગમાં તે પુષ્કળ વપરાય છે. ઔષાધોમાં દેહજુષ્ણ
 તેને દેહલીક ધાતુઓના ફોર્સ વાળી ગરમ કરવાથી રંજીત પડતાં
 પેદા થાય છે; જેવા કે: ચાંબાના કાસથી વાળી, હેગિયમ—લીલે
 એ—નેનીક—નળલી, કાળાદ—પેરા વાળી, તીકા—પીચો જે
 અને સોડું—માઠા લીલો. કપામાં ઔષાક સાચવવા માટે તર
 નંદુપયોગ કરી પશુ દેહજુષ્ણને તથા ગોરિક એસિડ નંદુપયોગ
 છે. ઔષાધોમાં પશુ આ બંને ખૂબ વપરાય છે. નૃવચકોમાં એમાં
 તલિયું લીસું રાખવા માટે તથા 'ફેરમ એઈડ'ને સાક રાખવા માટે
 ગોરિક પાકરેનો નંદુપયોગ થાય છે. 'સોડિયમ પર-એઈડ' ફેર
 એઈડમાં નંદુપયોગ કરી તેમાં ફોસ્ફોરસ કરવા માટે તેમજ બ્લો
 જિંગમાં પશુ વપરાય છે. ફોરમેટિક પદાર્થોની બનાવટમાં પશુ આ
 વસ્તુઓ ખૂબ કંપયોગી છે. આપણા સમાજે જીવનમાં દેહજુષ્ણ
 એ ગોરિક એસિડની આવી બાપકાઈ કરતાં છે.

દેસની(છાલી)ના નાજાવાખુખી પ્રદેશોમાં જીવનમાંથી વસણ ના કુવારા છૂટે છે.આ કુવારાની આસપાસ વણતર કરી લેવાથી વરાળ પડી તેમાં બેજુ થાય છે. આ પાળીમાં જોયિક ઝેસિટ હોય છે. તેને કમળવાળી તેમાંથી જોયિક ઝેસિટ છૂટી પડે છે તે તેનો ઝુક કરી નેવવામાં આવે છે. બોઈલ્ડના દ્રાવણમાં દાહડોકોત્રિકિટ ઝેસિટ નાજવાથી ખબુ જોયિક ઝેસિટ છૂટી પડે છે. જોયિક ઝેસિટ થ અન્ય કોઈ બોઈલ્ડને સલ્ફ્યુરિક ઝેસિટ સાથે મેળવી તેમાં દાઝ નાખ સળગવાવાથી લોશી ન્શીત થાય છે.આ ન્શીત બેસિટની લાક્ષણિક કસેટી અણુય છે. જોયિક ઝેસિટને અગ્ર કરવાથી તેમાંથી ખાબુ છૂટે છે, અને છૂટે નિર્નળો (ગોદાહાહાહાહા) જોયિક રહે છે. આને મેન્ડેસિયમ પાટ સાથે અગ્ર કરવાથી મેન્ડેસન છૂટી પડે છે. જોડોલ અન્નાન છે. તેને કાંઈ અગ્ર કમળથી નથી. પરંતુ તે ખૂબ સંખ્ય પદાર્થ હોવાથી દીરાની બ્લોની કમળે કપેસિટ રવાના થયેલ છે.

પુરાણકાળમાં ઘણાએ એક વેળા યજ્ઞ કર્યો, અને સર્વ દેવો-
મુનિઓને તેમાં આમંત્રણ. દસ પ્રબળપતિ પણ તે યજ્ઞમાં
જયા. તેમાં પ્રવેશ થતાં, યજ્ઞઆગ્રંથિત સર્વ જ્યોતે ભીંતીને
તેને સંદર્શવો. એક માત્ર શિવ હોશ થયા નહિ, અને આસનરવજ
રહ્યા. દક્ષની પ્રિય પુત્રી નામે દક્ષ કે દાક્ષાયણી અથવા સતી, તેના
પતિ તે આ શિવ હતા. તેણે કરેલા આવા હૃદયહતા અપમાનથી તે
ક્રોધિત બન્યા અને પુત્રી તથા જગાદ ઉપર દ્વેષ રાખવા માંડ્યો. તે
પછી એક વાર તેણે મહાયજ્ઞ આરંભ્યો. તેમાં સહુને—સુરા, અસુરા,
ઋષિમુનિ, રવજ્યોને જોડાવ્યો. એક ન જોડાવ્યો તેમને. એ યજ્ઞો-
ત્સવ બધી વિમાનમાંને જતાં ટોચને સતીએ ફેલાવ્યો એકાએક
તેણે, અને તેમને ત્યાં જવાની અતિથય વર્તકા થઈ ગયા. શિવે
તેમને સમજાવ્યો, પાર્યં, પણ મનરિપની સતી તેની ઉપરજટ થઈ
ત્યાં પહોંચ્યા. ત્યાં પોતાને પિતા તરફથી યજ્ઞેલા અપમાનનું દારૂણ
ક્રુષ્ણ અનુભવતાં, જન્મકાતા દક્ષને ધિક્કારી એંતે, ‘ખીળાં વજ્ર
પરિમાન કરી’ તે જ યજ્ઞમાં ‘પડતું મેલ્યું. અને એમ કરીને શિવ-
દેવે આ પિતાના દેહમાંથી કતલ થયેલા પોતાના દેહનો નાશ
કર્યો. આ પ્રમાણે આગવતકારે કયાનો અત આપ્યો છે. ત્યારે બીજી
દેહકથા પ્રમાણે, સર્વજ્ઞ શિવને સતીમૃત્યુની ભ્રમ પળાં, એ તે રથજે
આવી પહોંચ્યા, અને અપમાનની મૃતિગંતી વ્યથા ભેધી મૃત સતીના
બળતા દેહને ઉપાડી લઈ આઠાસાગરને દિગાહયજ્ઞથી તેણે વિધાય
અને અવમાનની વ્યથા અનુભવતાં યજ્ઞવા માંડ્યું. અને તે જ
આપણા ચિત્રનો પ્રસંગ છે.

બીજી આ હૃદયરપર્યોં ક્યાનું આસેખન કવિતા-કલામાં શ્રીરસિક-
તાલ પરીધે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:

‘દંડે સતીપતિવત્ આપમાન શીડ્ય,
યજ્ઞાગ્નિર્માંદિ નિજ દેહ સતી સમર્પે,
તુરે અટી કરમદાં બળની લતા એ
સર્વત્ર લગતલજી, કદિ ને બચે એ.

અર્થાચ્છે વિચરતાં બ્રહ્મ હાથ માંલી
દામે સતી નયન, એકલ તુરદ યાથે,
કંપે હિમાચલ અને મુગ્ધની વનઓ

ને બગિનું હૃદય ફાટી રહે વિચાર્યું. (‘ચંદ્રદર્શન’માંથી)

ત્યારે શ્રી સોમાલાલ શાહની ચિત્રચળા, આખી કથાના ઉત્પાદન
નેવા આ અંતના પ્રસંગને રસી રસી ખૂબીઓથી આલેષે છે તે જોઈએ.
ચિત્રમાં શિવે ઉગાની મૃત્યુવરા દળી પડેલી રેલવહરીને ઊવ-
કેલી જણાય છે; અને વિષાખને રથાને ચાલુત્યાથી રાગનું એંબર
મુખ જણે છે સતીને યજ્ઞેલા પેલા દારૂણ અપમાનને રમીને, આખી
ક્યાનું આપણને રમણ કરાવે છે અને સતીવિધાખની કામુખ નેદ-
ના પીછાએજી, સ્તબ્ધ યજ્ઞજી જણાય છે. તે જોઈએ લગી કે રમણાન-
વાસી શિવના કંઈકગૌર દેહ ઉપર બખંતિના બૂરા રંગ સાથે બળી
જઈ, આ નેદનાનું નીલ વિષ જણે છે કંઈ ઉપર નં નહિ પણ સારાય
દેહ ઉપર આજી આજી પ્રસરેજી હોય. તેવા જે ચિત્રકારે તેમને ચીતર્યા
છે. અને આખા ચિત્રની પ્રકૃતિરવની બુધિદા પત્નિ રાગની આવી
હૃદયેશાંના નં થેરા રંગે રંગે આંખેલી છે. શિવ પીડખને અવતાર છે
માટે જ એમનું મુખ ગંભીર અને ગૌરવમયું છે. ચિત્રકારે તેનો સ્વભ

રકમપ્રદેશ અને જગમગ માટે ઊંચકેલા અતિમાન જગમગ પચતા
મુંડજીને વજાક અને દાળાનો વેગ તથા બડસાળી લાહુનું અતનથી
માઈવથી સતીના દેહને ઉપાડવાનું સૌખ્ય, સુંદર રીતે આલેખ્યાં છે.
શિવ સતીરે—આગ્રજેજી પીડખર છે, ને જતાં એ સુભાગપત્રે જોણે
સતીના દેહને ઊંચક્યાં છે તેમાં જ ચિત્રકારનું સામર્થ્ય વરતાય છે.

૩૦૦

૩૦૦મે અંક

આ અંકથી ‘કુમાર’ પચ્ચતીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરતું હોઈ પશ્ચિમી
ઉત્તરપ્રબલિ અનુસાર આ તેની કારકિર્દીનું રમત વર્ષ છે. ‘મોની
સાથે બીને સુધાય એ જાણે છે, પ્રત્યેક ૧૦૦ અંક પૂરા થયે એ
સતકનો ખાસ અંક કાઢવાની જે નવી પ્રણાલિ શરૂ કરીને ‘કુમાર’
પોતાના ૧૦૦ અને ૨૦૦મા અંક ખાસ અંક તરીકે કાઢવા હતા, તે
જુગજુ, આ વર્ષનો ઉત્ક્રાંતિરોજીએ આ અંક તેનો ૩૦૦મે અંક થયો.
એ અંક અમારો જ માફક વિરિય, સંયોન અને સમૃદ્ધિ માયન
તથા ચિત્રસમઘોષી સમર એવા જગદાર ખાસ અંક તરીકે લગ્ગાર
પડશે અને અવતારથી આનવા દિશેખર સુધીનું પૂર્વ લાગજ
બરપાદ કરતાર માહરોનો જ બોના ઉપર હમ્મ રહેશે.

રજત વર્ષ

૨૫

બીજી ખાલુ આગવતકારે વર્ણવેલી રીતે પચોટી આપણા
રિત નિઃશય સતીની મૃતિ કંઈ બીજી માઠક, બીજી સહય-તાદર્શ
નથી. ચિત્રકારે એ આકૃતિને આંખને ચિત્રકળાની મર્થદા અને
પરમાપદિ રાજીને સુંદર પરિચય કરાવી દોષ્યા છે. આગવતકારે,
સતીએ મૃત્યુ સમયે પહેરેલા વજ્રને પીણે વર્ણવેલું છે, અને ચિત્રકારે
તેણી જ પીતવસના સતી આલેખેલી છે. પણ યજ્ઞમાં બળેલી સતીની
દેહકૃતિ અને તેનું પીતવસન એવું જ અર્પદિત થી રીતે રહી શકે,
એ જ આપણને પ્રશ્ન થાય. ચિત્રકારને ત્યાં પોતાની કલાનો બાપ
નહે છે; કારણ તેના દેહને કે વજ્રના વર્ણને આંખેલી અગ્નિની આંબ
તેઓ જલાવી શકે નહિ. તેનું કારણ, સતીનું દેહસંનદ્યે તેમને આ-
લેખનું છે તે. એમ કરીને ચિત્રકારે પોતાની કલાને કવિત્વ ફેરફાર
કરવાનો રાખાનવિક હક મેળવી લીધો છે. પણ તેને બાદ હતાં
ચિત્રકારે સતીનું આલેખન એટલી બધી સુરેખતાથી કર્યું છે કે તે
આપણને મેતાંરેત મૃત્યુ પામેલી જણાય જ. શિવના આપણની
સરખામણીએ સતીના આપણની નિવલતા, શિવનાં વિમાસખનિમગ
અર્ધમોચેલાં નયનોની સરખામણીએ સતીના પૂર્ણમોચેલાં નયનો
પર પ્રસરેલી મૃત્યુની યેરી હાવા, અને એકંદરે સતીના દળી પડેલા
સમસ્ત પાંડુજીનું મુખના ભાગાલેખનમાં મૃત્યુની અસર રખવાં-
રિત છે. તે સતીનાં માન્ય માંડે, જેનાં કે દળી પડેલા સુંદર બળદ
અને પછી પચના અકાદના આશ્રેખનમાં પણ મૃત્યુની અચિતનતા
નો બાવ ચિત્રકારે અવધી રીતે આલેખ્યો છે. મૃત્યુની આવી અમે-
લતા પ્રસરેલી દોલા હતાં સતીનું સુંદરતાની તો ગણા નથી.
સતીને પ્રત્યેક અંતરવર્ગક (contours) અને પ્રત્યેક આવ લાખવ-
જરૂર છે. રતનસાગરની માંડીને તે મોના ખાસકા કંઈપ્રદેશ, મુખના પુષ્પ

...અમરુ મધા નિયમપ્રજ્ઞાન... આપણેના સ્વરૂપથી તેમજ સુદૃઢિ અર્થ...
 નો મુલાકાતી ની વચ્ચે છે, સૌથીવધુ ની સાક્ષાત્કાર ત્યાં થાય છે. એ
 આ સાથે સામાન્ય ચિત્તનું નિરીક્ષણ કરતાં કેટલીક બીજી પણ
 ખુબીઓ મળી આવે છે. ચિત્તનું મુત સતી સદા પ્રજ્ઞા, જે આ ચિત્તને
 વિષય છે એ દિવ્ય રેખાં શિવની દેહરૂપ (તત્ત્વ) તથા આપું
 ચિત્ત પ્રતિમાન રૂપરૂપે જ્ઞાન્ય છે. શિવના પ્રજ્ઞાના નેત્રને આજ્ઞાનો
 વાણ, શિવના કેસને ગળામાં લેતલ અને સતીનાં કેમરમાંથી પણ
 વદરાના ને બાહુને પીંડતા પીંડાતા ચિત્ત કરે જાતાવ્યા છે. જ્યોત્સના
 અતિ અને પવનને ની કારણે, સતીના પૂરજીવી જનરતા પણ મુખીના
 જામ આપે વચ્ચે મોંડી પડેલું બનાવી, તેમજ સુરુચિની સામ્યમીને
 અને સીંધેદંડનના સાથેઆથે આનામાં રાજનો સામ કપાડી લીધે
 છે. આ, ચિત્તરૂપની વારનવદસી સ્થાપત આજે જનપ્રજ્ઞિત જ્ઞાન્ય
 છે. એ પ્રજ્ઞિત અનુસાર, ગજકેસી સતીની કંઠમાઝિક તરફ કળી
 પડેલી છે. એક બાજુ, પ્રકૃતિમાં દર્શવમાન બેઠો તે નેત્રાપ્રદેશ અને
 દિગ્માત્રની પર્વતશ્રેણીના અર્ધતનિરાશાપેસ રેખો જળે આ પ્રસંગ
 ની તે શિવના હૃદયની સાથે પડે છે, તે બીજી બાજુ ચિત્તની જ્ઞાન્ય
 તરફના વીરમ્ભા ખુબી આજે સ્થિતરેખા સ્થિત દિગ્પ્રદેશમાં જણ
 નીકળેલો નાનો પુખ્તકાર તે પ્રકૃતિની બેબીરના ને થયતાને કંઈક
 દબળી જતાયે છે, અને શિવજ્ઞાનના બાપિ ધેનુસનું જળે સ્થલ
 કરી અતીના પુનઃજનની વાણ પડે છે. આમ, કેવળ અત્તરકરિ
 પ્રેમીરૂપને મુખરેખા કિટ પણ કમળે પામજ્ઞાનનો સંકેત બની
 રહે છે.

...આ ચિત્તની નુપ્ત થાય ને મળી મળ્યું અને નેપો શિવની સિદ્ધા
 કુણુ ગળી ગરબ અને તેથી આ ચિત્તમાંથી પણ મુખ્ય મેરુજે
 તરી આવે છે. એક પીળી અને બીજી શ્વામ-નીલશ્વરમા આકારની
 બહારની-સતી રેખાપદામાં તથા કુકુતારના ટેકાની ધરતીના રંગમાં
 તે પીળે રંગ ની પુષ્પાવેશ છે. અને સતીનો દેહ ને વચ્ચે પણ
 પીળાં ની છે. ને આકારની નીલરૂપામળતા, દિગ્માત્રના પ્રેમની
 નીલપીરી દેવપૂરણી અને શિવરૂપે રંગમાં બેસે રંગ માત્રમ પડે છે.
 અને આ કમળ રંગીનું ચિત્તનું ચિત્તનું સુખમર્મમાં વાગ્ય રીતે જ્ઞાન્ય
 છે. કુકુતાર, આ આજ્ઞા ચિત્તની રેખરૂપા આટલી સંસ્કારપૂર્ણ છે કે
 સતીને તે ચિત્તપ્રસંગથી આપવાની બની રહે છે.
 આ ચિત્તને જોતાં આપણને મંદહાર જોવા આ ની આજ્ઞા ચિત્ત
 'કલાતા મિત્ત'નું રૂપરૂપ થાય. જોતાં તે શિવ સતીને આજ્ઞાના
 મુખીને દિગ્માત્રપર શોકમાન બેસેલા છે. અને ચિત્તની અનિમાન
 અંધમય (nose) આપેલી છે અને તેમાં કલાનું જીવિત્ય રહેલું છે.
 ચિત્ત અને રેખામાં કમળ દેવ છે અને માટે ની ની રૂપે દેવાય ની.
 અને સામાન્ય પ્રત્યક્ષની જેમ વિશાળ અદભૂત નથી. સામાન્ય જન
 આપે કુણુ આપણિમા કાં તે નિર્મલ જનીત્ય, મંત્રો નિષ્કાપ
 કરે ત્યારે શિવ તે જોતા આ આપણિને કે હાંની આજ્ઞા બહારમાં
 પર્વતપ્રભુ સ્તરી થયે છે. આ વેદનાશ્રમને અન્ય કોઈ માર્ગ નથી.
 અને એ દિવ્ય આ ચિત્તને મંત્રો વનનંત રૂપોથી રેખાનું રહે છે.
 ચિત્તકાર શ્રી મોગામાત્ર સાંકળી કાંક મરના આપવાની થી મળું
 આ ચિત્ત મુક્ત પ્રતિભિમિ બની રહે છે. હૃદય ૫૪૬૬

કલાદષ્ટિની કસોટી

...દિલીકલામાં દેવરૂપરૂપની સાક્ષીય સમજાવ્યુ આપીને સંકલિત બીજવની, વિષ્ણુવાત સ્થાપિતેવક શ્રી અર્ધેન્દ્રકુલાદ મંત્રિવીની ચૈક સેવ
 આજા મધા વર્દેમાં આપી,દે, તેમાં પ્રતિગાહિ કીલા કલાતા ચિત્તનિ કમર ની નીલકે કલકના પુનિપસિદ્ધીના કલાના અન્યમકલાના
 પરીણામો માટે થોડા પ્રસંગો થાતેલા, જે, એ લેખમાત્રના વાચનમાંથી મળેલા કાળને કલાના કૈક અર્થને કવિથી સાધન વનવા
 કવર્ણન રસભેદ માયકો એક કવરૂપની કલાપાદન્ય પણ અને નેવા દવા. તે પેલી કલેશ પ્રસવપ આ નીકે આપેલા છે.

કલાના પુનિપસિદ્ધીની મંદિરની પરીમાને પદપદ : ૧૮૮૨ : આગ્રમાં કવેત્રી ચીકલા માટેની નીમણા આપે છે.

વિવિધ ૧ : કિયાતમક

(૧) નીલે આપેલી ને આપેલી થેડી અને ને એક આપેલી તેના કરતાં નેવરા અપમાં મેળે.

(૨) મધાસપરમા પીવાના માળીની કૈક રસભિમિ નાવેલ.

માત્રાનું, નીવત, અપવા મેન્દ્રની બેગી નીવતી બોવે

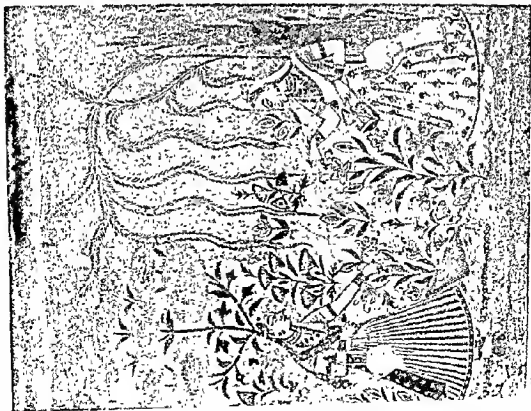
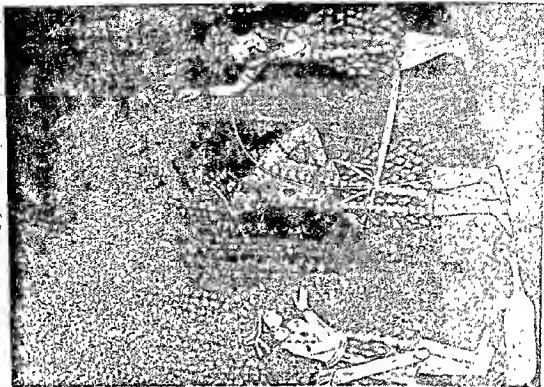
વિવિધ ૨ : ચિત્તેચનાતમક

(૩) આત્ર આપવાની મંદી કલેશ નાવે

અપવા

માત્રામાં 'કલાના'નું કવે નામ કવિપદ સાંકેલ

(૪) માત્રાના નુપ્તપાન—મોડા આટલે આટલે આટલે નરકે
 અર્થને અને આટલેનું કાવે નામ દેનુ મોડે

(૮) જાન ત્રી ગામના આકાશ-
ને ઝાંઝાળી બતાવી તેનું ચર્ચન
કરે. તેના સારા અર્થો કયા છે અને
કેવો કયા છે ? ૧૦

અથવા

રાણી તરફની આકૃતિ તમને ખબર
છે ? ન અમી દોષ તો સાચી ?
તમારા કેતરનું અર્થને કરનાં ધા-
રણો દર્શાવો. ૧૦

(સપ્તમ)

ફેટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

હરીફાઈ માટે નિયત છેલ્લા માર્ચથી મહાક્ષી તોળાં
આજ આરંભદિનેલેયા મએવાં કલકોંગેક વિગેમાંથી એક
પણુ બિન કનાગને કાયદ ની કલ્પે તેથી એક કપરથી હરીફા-
ની આગલન મે હરીફાઈવાં વિગેના કરવામાં આવના વિન-
રણુ તરફનું દુર્લેસ રેગાઈ આવે છે. અને આવેવાં વિગે પણુ
ગિદવા નળવા છેવેતેમાંથી સારાં તારથી કાઢેલાં ફલિગેના
ધો વળુ તેમજેકલ્પેકિ (કાનરાય આગીન)માંની કલ્પા!

તે પેલા રમણીય રમણ અને યુગાનુમા ચાતાવરનુથી
પ્રેસાઈને લેવાએલું 'કનાગાની મોજ'નું આ સામે આવેનું
નિવ નોધવાય છે. તેમાં કલાત્મક દૃષ્ટિયા આગલત યેન
જાણાઈ આવે છે. જોર પાલ-મોકપણી વિગારપરેક હરી
દોલ તો આથી વિગેય આરી થઈ સારી દોલ. પાંચે છે
તેથી સાચી દિશામાં અને વક્ષની નીચે કે નજીક વાછને
નિગને વધુ કઠાન આથી સાકાત. નિગને આ નળેના યાયા-
વાળા બાન નકામે છે, તમા કંમેસા પીસે હોઈ જાટ વાનું
આનું છે. નિવ કપર રોકેક શ્રીદી દોયાં પ્રમાણે દિમ કર-
વાથી નિવ લોકદાર બતામે. શીદામ બટ

પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્ર

અભિનય

૪-સરવાભિનય

આત છે. ગાથા વરસની પેઠે હવેના હપતાઓમાં સુદ્રાઓ વગેરેનાં અલેખનોથી એ ચિન્હિત પણ થશે. નવા વાચકો એના સંપર્કે મ ચૂકે.

લેખક-યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

અભિનયનો યોગ્ય અને હેતુ પ્રકાર તે સરવાભિનય. આ અભિનય ચિત્તની વિશિષ્ટ રૂપિથી દર્શાવાય છે. સરવ એ રેલ રૂપ અણુય છે. ખીલ શાખામાં ફાટીને તો સરવ એવે શરીર. અને શરીર વગર અભિનય કેવીરીતે સંભવી સકે? આથી સરવા અભિનયનું નાટ્યશાસ્ત્રમાં યજ્ઞ પ્રાધાન્ય છે.

સ્રીભાષ

સ્રીભાષી, પુષ્પાવરમામાં મુખ અને શરીરથી ઉત્પન્ન થતા વિવિધ વિધારો કે સ્રીભાષી સ્વાભાવિક ચેષ્ટાઓને સ્રીભાષા કહીને બોલ-ખાખામાં આવે છે. તે પણ પ્રકારના છે: અંગત, રસાભાવિકા અને અચલન. તેમાં અંગતના ત્રણ, રસાભાવિકાના દસ, અને અચલનના સાત ભાવ છે.

અંગત: અંધથી ઉત્પન્ન થતી સ્રીચેષ્ટાઓ અંગત કહેવાય છે. તે ત્રણ છે: ભાવ, દાવ અને હેલા. તે પરસ્પરથી અ ઉત્પન્ન થાય છે. સરવ કે શરીરથી ભાવ, ભાવથી દાવ અને દાવથી હેલા ઉત્પન્ન થાય છે. દાવ: સંધેશ સમયમાં સ્રીભાષી સ્વાભાવિક ચેષ્ટા અથવા સ્વાભાવ અર્થમાં સ્રીભાષી મુદ્રાચેષ્ટા તે દાવ. હેલા: મુદ્રાથી ઉત્પન્ન થતા દાવ ભાવે સ્થિત અભિનયપ્રકાર હોય ત્યારે તેને હેલા કહે છે.

સ્વાભાવિક: સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થતી સ્રીચેષ્ટાઓને સ્વાભાવિક કહે છે. તે દસ પ્રકારની છે: (૧) સ્થિતા, (૨) વિભાસ, (૩) વિશિષ્ટ, (૪) વિભ્રમ, (૫) કિર્તિમિત્ત, (૬) પોદામિક, (૭) કુદ-ગિતિ, (૮) ગિર્મિત્ત, (૯) હાસિત અને (૧૦) નિહાસ.

સ્થિતા: સ્નેહપૂર્ણ મધુર વાણી તથા શરીર તેમજ અર્ચકાર વડે પ્રિયજનનું અનુકરણ કરવું તે.

વિભાસ: સખી પ્રત્યેના કીટકહાસ.

વિશિષ્ટ: પ્રિયનો પરિહાસ. (પાતાના પ્રિયજનના બેલકા સાથવાનું આટકરણ કરવું તે.)

વિભ્રમ: બેસવા, લોકવા તથા માલવામાં નેત્ર, ભગર તેગજ દાવ વગેરે અંગતી ચેષ્ટાઓ કરવી તે.

કિર્તિમિત્ત: પ્રિયનું દંભ અને સ્મરણ.

પોદામિક: પાતાની છબી ચતુરાઈપૂર્વક બદલ કરવી તે.

ગિર્મિત્ત: વસ્ત્રાશય તેગજ પુષ્પાદિ અલંકારોનું અદષ્ટ પાસજી કરવા છતાં કનકન ચોભા પાસજી તે તે.

નિહાસ: સુકુમારતા, કુદરી લાવર, સૌંદર્યને અર્થ, ક્ષેષ્ઠ. અનુભાવ: મૈત્ર મારણ, રુચ થવે વગેરે.

અચલન: અદ, રાગ અને વર્ણથી વાણી, ચેષ્ટા તથા ચોપાકની અલિ-સંવેદા કરવે તે. અચલન ન બેલવાની જગ્યાએ બોલવું, ન પહેર-માની જગ્યાએ પહેરવું વગેરે અનુચિત પ્રિયઓ કરવી તે.

વિભાસ: ધનને અદ, રાગ, કુદંશ વગેરે.

અનુભાવ: પ્રિય સખી વગેરેના પરિહાસ.

કિર્તિમિત્ત: ચીવનના ગાદી ઉત્પન્ન થયેલી મનની કંચલતા.

એકાદિત: છબ્બન વિશેની માતામાં પોતાનું ધ્યાન નથી કરે: અન્ય ગેષ્ટથી ડેળ કરવો તે.

કુદંશિત: આશિષન, સુખન, સ્વનમદ્ય આદિ ક્રિયાઓથી ઉત્પન્ન થયેલા સુખને દુઃખરૂપ બતાવવું કે સુખમાં દુઃખની ચેષ્ટા કરવી તે.

વિભાવ: પ્રીતિ, વર્તકા, દંતકૃત, અધરમદ્ય વગેરે.

અનુભાવ: શરીર સ્નેહથી લેવું, ખેટિ સિદ્ધાર કરવા વગેરે.

અચલન: કુદંશિત પ્રત્યે છબી મનાવી તેના પ્રત્યે અનાદર બતાવવે.

વિભાવ: પ્રિયને અપરાધ.

અનુભાવ: ન ગળાકારવું, ધ્યાન ન આપવું વગેરે.

હાસિત: સર્વ અંગમાં યથાધોષ કે ધરિત આલેખજી પાસજી કરવાં તે.

વિભાવ: પ્રિયને વશ કરવો અને લોકપ્રીતિ મેળવવી.

અનુભાવ: રીપિ, કાન્તિ, ચમત્કૃતિ, શોભા ઈત્યાદિ.

વિહાસ: શ્વાલવોના વખત આવે ત્યારે સ્વભાવથી કે વિદ્યથી ન બોલી શકાય તે.

અચલન: અચલન સ્રીભાષા સાત છે: (૧) ચોભા, (૨) કાન્તિ, (૩) રીપિ, (૪) માપુર્ય, (૫) ચેષ, (૬) પ્રામલ્ભ્ય અને (૭) મોહાર્વ.

ચોભા: સરસતા, મુરેખતા, લાવર, કાન્તિ: કાગોડીનાપાશથી અપૂર ચોભા.

રીપિ: અતિ વિરુદ્ધ કાન્તિ.

માપુર્ય: અતિ રાગીય રીપિ.

ચેષ: સર્વ અવસ્થામાં અર્ચક સ્વાભાવિક ચિત્તરૂપિ.

પ્રામલ્ભ્ય: સ્તિપ્રયોગ કે કાગોડીમાં અસંયમ અને નિર્બંધતા.

મોહાર્વ: સર્વ અવસ્થામાં વિનયશીલતા.

પુરુષભાષ

સ્રીની જેમ પુરુષના સ્વાભાવિક શારીરિક ભાવો આઠ છે. તે આ પ્રકારે: (૧) ચોભા, (૨) વિભાસ, (૩) માપુર્ય, (૪) સ્નેહ, (૫) માંડીય, (૬) હાસિ, (૭) મોહાર્વ અને (૮) તેજ.

ચોભા: રૂપતા, યોર્ય, કૃત્તાદ, વતમની સ્વપ્ના.

વિભાસ: વીરત્વ પ્રવર્તનવારી રૂપિ, પીડામાં અતિ, અંદ દાસ-ગુણ વાળી.

માપુર્ય: યજ્ઞ વિચારસેતુ છતાં અન્ય કામમાં બેઠા રહેવું તે.

સ્નેહ: અન્ય પ્રવૃત્તિથી પાતાના નિમિત્ત ધર્મે, કાર્ય અને ધ્યેયથી અલિત ન થવું તે.

માંડીય: ક્રોધ, દર્પ કે ભય વગેરેમાં તેગજ ગુણદુઃખમાં વહેરના ભાવ રૂપે નહિ તે.

હાસિત: સ્નેહી વાણી, ચેષ્ટા વગેરે સ્વભાવથી ન સુકુમાર દેવ તે.

મોહાર્વ: સર્વ પ્રત્યે પોતાના પુત્ર સ્નેહ ન હાર વર્તન, પ્રિયવાળી દાવ ઈત્યાદિ.

તેજ: શુક્ર, અપમાન ઈત્યાદિને મારજી સમય પણ સહી ન શક

અમલ, અંગીત, ફોટોગ્રાફી, ગિતગાથા (પદ્યવ્યવહાર અંગેનાં),
 (૪૮૧) લક્ષ્મીદાસ તુલસીદાસ, ડ. તુલસીદાસ નવસીદાસ અંગ્રેજી-
 વાણી, અનનાય પુલક, ચેરી નં. ૮, પંચમી સાદેબાઈ બાગમાં,
 રાજકોટ-૨૧, દિલ્હિસંમદ, વિજ્ઞાન; (૪૮૨) જમદીશી રીનુબાઈ
 મહેતા, ડે. રીનુબાઈ ચંદુલાલ મહેતા, ૧૭૭૩ દેસાઈ પોળ, બાલિયા,
 અમદાવાદ-૧૬, ફોટોગ્રાફી, સંગીત, વ્યાયામ, કાંતવું; (૪૮૩)
 ચંદ્રકાન્ત એમ. કાશ્યપ, ચંદ્ર-ગોપાલિનિષિક્ષક, ગોલ-૬૨ રોડ, પાટણપર,
 મુંબાઈ-૧૮, દિલ્હિસંમદ, વાચન; (૪૮૪) ગોવિન્દ-શીખરલાલ
 પટેલ, જયોત-બ્લોક, ગામ્હેવાની, બાવનગર-૨૭, સિદ્ધિસંમદ;
 (૪૮૫) ગણુલાલ મોતીલાલ શાહ, ડે. મોદનલાલ મોતીલાલ, માંખી
 બાગ, કોટ (અ. સુરત)-૧૫, તરફ, કિરે, દેસી રખતેશ (૪૮૬) મો-
 દીશંત-વિદ્યાલાલ કોત્રીઆ, ડે. વિશ્વકાસ દેવજીવદાસ, રેડીયો
 ડી.બી.આઈ, રાજકોટ સદર-૧૭, દરનિલિખિત ગાલિયો, ગિરજા,
 દેસી રખતે; (૪૮૭) કનુભાઈ એમ. શાહ, અગ્રીવાસ, બાલકલિગેર
 (વાવો બાઈફે)-૧૮, ગિતગાથા, ફોટોગ્રાફી, પત્રકારત્વ; (૪૮૮)
 પ્રવીણચંદ્ર જનશાલ મહેતા, ડે. જનશાલ દેવજીવદાસ મહેતા, ડુંભ-
 આશી, પાલકપુર-૧૪, દિલ્હિસંમદ, ગિતગાથા; (૪૮૯) લલિત
 બજાઈ, જી. બો. નં. ૪૩, મોગાસા (બી. ઇ. એ.), ૧૧, દિલ્હિ-
 સંમદ, સંગીત, ગિતગાથા; (૪૯૦) પ્રવીણચંદ્ર રેડીયાલ શાહ, ૧૨૭૭
 સાગળાની પોળ, રાયપુર, અમદાવાદ-૧૫, ફોટોગ્રાફી, દિલ્હિ-
 સંમદ; (૪૯૧) ભગવંત એમ. ત્રિવેદી, બેડેશીવાડા, બાલકલિગેર
 -૨૮, પ્રવાસ, વ્યાયામ, દરનિલિખિત ગાલિયો (૪૯૨) અંબુલક્ષ્મી
 વલ્લભાસ માધવાણી, ૨૩ ડોંગર સી રોડ, ગણભારદિલ, મુંબાઈ
 -૧૫, દિલ્હિસંમદ, મેચબેલલસમદ; (૪૯૩) અખતરમોસી, ડે
 બેનરેશ ટૂંકેશ, પાનકોર નાશ, અમદાવાદ-૨૫, સાદિય, ફોટો-
 ગ્રાફી, સિદ્ધિસંમદ, યાંત્રિક; (૪૯૪) દલિત રોડ, ડે. તુલસીદાસ
 ચરમાન્દ, ચોરીસન રોડ, ચોરખેર-૧૨, કિરે, પ્રવાસ (૪૯૫)
 ગણલાલ મોદનલાલ શાહ, અડાયા ડાંગલાલ, મોડાસા, વાવો
 -૧૬ (મી.બી.દેવે), -૨૮, દિલ્હિસંમદ, ફોટોગ્રાફી, કિરે; (૪૯૬)
 સુમુખરાવ હરસનજી શાહ, સંખાની ચેરી, વાંઘનેર (કાકિવારડી)
 -૨૬, દિલ્હિસંમદ, સાદિય; (૪૯૭) દયારામ કા. મહેતા, ડે.
 મરહો બાલાભાઈ, ગરહા-કાશ્યપ, -૧૭, દિલ્હિ-મેચબેલલસમદ;
 (૪૯૮) જમીનશંત મણિલાલ મેશો, ડે. રેડ ગુલકોટ, બોલા દાઈ
 રહેલ, બોલાદ (કાકિવારડી)-૧૩, તરફ; (૪૯૯) ભવેનકુમાર
 દેવાનગલાલ, નીમે બેનરેશ, બોલી નં. ૨૧, કુલકેરોલ મોશીની,
 સોનપદક-મુંબાઈ-૧૮, પત્રકારત્વ, સાદિય; (૫૦૦) પ્રવીણચંદ્ર
 ચોરખંદરાસ અણ્ણસાળી, ચોરખંદરાસ અણ્ણસાળી, નવા બાગગાડા,
 ચોરખંદર-૧૬, દિલ્હિસંમદ, ફોટોગ્રાફી, વ્યાયામ; (૫૦૧) મો-
 સારભાઈ દયાળજી પટેલ, દોલા કુબીબ, ગરહા, તા. બલાલપુર
 (જિ. સુરત) ૨૦-દિલ્હિસંમદ; (૫૦૨) લાલભાઈ બી. ટંડાલા, દેસી
 રોડ, બીડોમેરા, -૨૩, દિલ્હિસંમદ, સિદ્ધિસંમદ; (૫૦૩) પુરો-
 વાસજી ડાંગલાલ એ. બી. શાહ ધી એ. બી. રેડ, ચોરખેર
 (ડે. મુખરાત)-૨૩, વ્યાયામ, મોશીબેલ, વેદક; (૫૦૪) કનુભાઈ
 જોગજવાલ માંખી, બી. કોમ, બેક જોગુ બેડાદિયા, ઘેઘા (ડે.
 મુખરાત)-૨૮, સંગીત, દિલ્હિસંમદ, (૫૦૫) રિસચંદ્ર અ.
 અમીન, પો. બો. ૨૩, કિલિન્દીની (Kilindini)-મોગાસા (પૂર્વ
 આદિશી)-દિલ્હિસંમદ, સિદ્ધિસંમદ, ફોટોગ્રાફી, જમીન; (૫૦૬)
 ગિગનજીવ પટેલ ડે. એમ. અ. પટેલ, બેલિનિયર, રેમક બેનરેશ.

કી (ડે. મુખરાત)-૧૬, દિલ્હિસંમદ, ચિત્રાસંમદ; (૫૦૮)
 સંજીવનાસ તુલસીદાસ માંખી, મિરાન રોડ, પાંચબેર-૧૭, ફો-
 ટોગ્રાફી કિરે; (૫૦૯) કાંતિલાલ રમુજાડાસ ડાંગલાર, ૮-૧૨
 બારકર લેન, હેલ્થકે રોડ, મુંબાઈ-૨-૨૧, ફોટોગ્રાફી, ગિતગાથા,
 પ્રવાસ; (૫૧૦) રામદાસ મોસારજી તલાશી, ૮-૧૨ બારકર મજી,
 લાલજી મંદિર સામે, ભુલેશ્વર, મુંબાઈ-૨-૨૨, ફોટોગ્રાફી; (૫૧૧)
 મોદન શાહ આતરવાવાળા, મુ. આતરવા, પાંડકોર, (અ. મેસા)
 -૨૨, રોડ, રોમનીમી લખાણ; (૫૧૨) પ્રવીણકુમાર શાહ,
 અડાયાસ ડાંગલાલ શાહ બેનર, ૬૮૫૧, ૬૮૫૧, ૬૮૫૧, બેનર (અ.
 મેસા)-૨૦, દિલ્હિસંમદ, મદાન પુરોષોના ફોટા તથા રજાસીરો
 સંમદ; (૫૧૩) કાંતિલાલ એમ. માધવિયા, રાજ રોડ, જનકીઆ,
 નાથ બાંહેશ્વર, (રાજનીપત્તા ૨૨૬)-૧૬, કિરે, સંગીત, દિલ્હિ-
 સંમદ; (૫૧૪) પદ્મકાંત ગિતવલ્લ, હરજાર રોડ, જયમીઆ, દાવા
 બંહેશ્વર, (રાજનીપત્તા ૨૨૬)-૨૦, સંગીત, દિલ્હિસંમદ; (૫૧૫)
 એ. એ. આમનશીતાચેન, રોડ (અ. મુખરાત)-૨૮, દિલ્હિસંમદ, આદિય.

પરેશનનાં પત્રમિલેનાં સરનામાં

- (1) Cyril B. Alwatura, Kuruwita Ceylon-20, Reading, hiking, correspondence; (2) Miss Merle Williams, 110 Kotahena street, Kotahena, Colombo, Ceylon-16, Stamps, film, stars; (3) રમણિક ગાયપણ્ણી; (3) Kobina Daniel Gurra, Sekondi, Gold coast (B. IV. Africa); (2. રહેલકુમાર જસણ્ણી).

ફોટોગ્રાફીકિયાનાં સરનામાં

આ નીચેનાં બધાં સરનામાં ફોટોગ્રાફીયાનાં ઉ. એક્ટ્રે ૧૫-
 નવદાર સરનામે દેશે માપના નામને ઉરે Czechoslovakia એ
 સરકારેથી લેશે, આ જ રેશનનાં બીલ રૂપ સરનામા આવતે બે.

- (1) Vladimir Skutina, Bystrina Str. 180, Prague xvi-Radlice, -Sex; Boy, Age: 17, Hobbies: Scouting, tennis; (2) Radmila Kaspunova, Slovanska Kolej, Mesice u Prahy, Prague-Girl-17; (3) Dagmar Harmsi Kova, English College, Missie, Near Prague-Girl-17, Indian life; (4) Slovka Pavlikova, Sokolska ii, Praha ii-Man-22, Indian life; (5) Vlada Richur, Ostrov Karlovy Vary, Vam Republiky 8.-Man-24, Indian life; (6) Karel Picka, Kamenice Nad Lipou, Vackova 107.-Man-24, Indian life; (7) Dagmar Pelantova, Wachterlova 16, Prague xix-Girl-17, Sports, politics, cultural life; (8) Zdenek Vacata, Na dolech 29, Praha-Podoli.-Boy, 19, Indian life; (9) Miroslav Krupicka, Stará Role, 42, u Karlových Varu, Prague-Boy, 19-Stamps, Youth organisations; (10) Frantisek Rynes, Obchodní akademie, České Budejovice-Boy-19, Indian life; (11) Sona Apfelbe Ková, Praha xiii Přípotocní c 23 Prague xiii-Girl-17, Indian life, books; (12) Galina Kolomietzova, ul 1 Litstopada no. 14, Praha xiv-Girl-17 Books, present day questions; (કચેપે: 1 ખુલ્લવન જેટલી).

આ

રૂપ તે દિલ્હીમાં પણ જુદા કાળથી લખાયું છે. આપણું પુરાણ તથા જુદા સાહિત્યમાં 'સાદમશી' વૃક્ષનું એ વર્ણન આવે છે તે આ શીંગળા જ, મહાભારતમાં શાદમશી વિષે ઉલ્લેખ છે કે પિતાગદ્યે પુસ્તકનું સર્જન કર્યા પછી સાદમશી વૃક્ષ નીચે આરામ લીધો હતો. શીંગળાને સંસ્કૃતમાં શાદમશી, મરાઠીમાં સાવર અથવા કોટસાવર અને અંગ્રેજીમાં 'સિક-કોટન ટ્રી' (Silk-Cotton Tree) કહે છે. શીંગળાના વૃક્ષમાં મગનો નિવાસ હોય છે એવા લોકશાસ્ત્રના હોશ તેને 'લગકુમ' પણ કહે છે. તેમજ શાસ્ત્રીય નામ બૉમ્બેક્સ મલબેરીકા (Bombax malabaricum L.)

આપણી વનસ્પતિ ૧૧

શીંગળો

કપર શીંગળાનું પાન, જીંજી તથા ફૂલ, જાણી માનું શીંગળાનું ફળ, તથા તેની કપર કપડેનું રૂપ બીજા રાશિ

અનું ઉત્પાદકાન દિ. પ્રકાશ, શિ. લોન. સુનાન, રોચીન, ચીન, સીઆમ, ભવા, સુગ્રામ, સ્પીન્સલેન્ડ ને ઉત્તર આસ્ટ્રેલિયા. દિલ્હીમાં તે તે અષ્ટે ને ભરમાં આવે છે. વાયવ્ય હિમાચલમાં તે ૩૫૦૦ થી ૬૦૦૦ ફીટની ઊંચાઈએ વસુ હોય છે. સુહાગ હયા-કામાં આ વૃક્ષ વધુ પ્રમાણમાં શીંગળાનું દેખાય છે; બીજે બધે સામાન્ય થાય છે. શીંગળાનું જાડ બહુ જાડું અને વિસ્તાર-વાળું થાય છે. તેનું થડ રીધું જાડું હોય છે અને તેની લાંબી શાખાઓ આકાશમાં ધાર-ધાર ફેલાય છે. થડ અને તેની લાંબી શાખાઓ પર ફેલાયેલી મટલીવાળા લીલા આકારના કાંચ-અળીદાર કાંડા હોય છે શીંગળાના પાન સુંકુલ, લીસા અને મોટાં હોય છે. દરેક પાનને ૮ થી લાંબી ફાંટી હોય છે અને તે પર ૩ થી ૮ નાનાં પાંદડાં આવેલાં હોય છે. આ નાનાં પાંદડાં ૩ થી ૪ થયેલાં, ૧ થી ૧ ૧/૨ થયેલાં નાની ફાંટીવાળાં હોય છે અને તેના ફાંટી આકારના કાંડા વચ્ચેના ભાગમાં પહેરાયેલાં મોટાં જાડાં ફાંટા સાંકડા થતાં લાંબી અળીવાળાં બને છે. આ નાનાં પાંદડાં રહેલ-કા નાનાની ખુબ્બ ફાંટી ઉપર લાકડાની આંધ-જાળાની માફક ગોઠવાયેલાં હોય છે. શિ-યાજામાં બધાં પાન મળીને બની પડે છે. શીંગળાનાં ફૂલોને કુલ્લવકાળ ને જીઆન-શીથી માર્યા પાડે. ગરમાળામાં શીંગળા મારામાં લીલી પ્રેત પાકવાથી પેરી બરી મોટી જીંજીના વૃક્ષ પર દેખા દે છે. પહે-લેનુમાંથી રૂપિયાં તે આ જીંજીના પર જાણારમાં ખોલી કહે છે, અને નેમકાળે વસત નાતુ આવતી અથવા છે તેમતેમ આપું રૂપ મોટાં, સુંદર, પેરાંલાલ ફૂલોથી ઘાટી બળ છે. ફૂલોના અંત કુલ્લવ વખતે વૃક્ષ તરબ

પાનરવિલ હોય છે, એટલે એ વેળાએ કેવળ ફૂલોથી શેષરતા શીંગળાને દેખાવ ખૂબ સુંદર લાગે છે, અને ધણે દરથી તેા લાલ બિખરતું દરવ આવતા એ રંગે બીજે ખાતુ-સાલ પડેલાં કીડાન્યાત હોય એવાં રોટી રહે છે. નાના પાલના અંતઃકસત શીંગળા-ના આ ફૂલે મુખખાળાય અને મળવખાળે છે અને તે શાખાઓને છેડે છે અને જાડ હોય છે. દરેક ફૂલને નાની બની ફાંટી હોય છે. અગ્રિય-એ માસ આવતા એ ફૂલમાંથી ૪ થી ૫ થી વાંતું શીંગળાનું રૂપ પ્રકટે છે. તે કાળું બેડે તથા આકાશમાં ઘડા જેવું હંલગેવ થાય છે અને તેમાં રેશમી કાપડની નીડાએલાં સંખ્યાનંધ પેરાં બેડે બીજા હોય છે. શાખા-૪ રીતે ક્ય ક્યાર પર હોય છે ત્યારે જ પાડું થતાં જાય છે અને તેમાં રહેલાં રૂપ વાળાં બીજ પચના રૂપતેથી જાડાર નીકળી દવામાં કીડકા માટે છે કેટલી વખત ફૂલ વૃક્ષ પરથી નીચે ખીન પડે પડે પછી જાય છે બીજ રેશમીવાળાં હોય પર-નથી સહેલાઈથી દવામાં ખૂબ કીચે સુધી આમતેમ જીવતાં ફૂલર બદલે પડે છે; અને રેશમક બીજ તેા આવી રીતે દવામાં કીડા-કીડતું ફૂલકાંબ અને પાંતે પાંતે પર અથ પરી ત્યાં જાય છે અને આ રીતે ને પર શીંગળાને વિરતાર થાય છે. શીંગળાના બીજનું નિમાન માફક દવામાં આ ઉપયોગ ખૂબ જાણીય દેખાવ દાય છે. બીજ પડે રૂપની વિરતાર કરવા ઉપર તે કી લીધે ફરી છે બીજ કપ-રાંત શીંગળા કપ-કાળથી વધુ કીચે છે. શાખીન કાળથી આપણું ખરેખર આ

વૃક્ષ ખૂબ ઉપયોગી વનસ્પતિ છે. તેમાંથી સુંદર નીકડે છે, એ બનામાં શાયરમના નામથી રેશમ છે. તેને આપણેમાં આવેલ લરીને ઉપયોગ થાય છે પુનાનીમાં તેને બુરખા કહે છે. આ શાયરસને માંથી રેશમ મોખારીના ફૂલ કહે છે, પર્વત આ બુજ છે શાયરસ તેા શીંગળાને સુંદર છે અને આ બુજમાં દેનિક તથા રેશમિક સુંદર હોય છે. દિલ્હી-બીના પાકામીથી રેશમમાં કાપડું પડમાં હોય તેા પરખા માટે શીંગળાની તાલ સુંદરવાળી સાલેને ઉપયોગ કહે છે. શીંગ-લાની એવરની પાકમાંથી રેશમ નીકડે છે તે રેશી રેશમ-બનાવમાં વપરાય છે. તેમાં બો સાથેના છે રેશમી કુપીરવાળા કપાસ મળે છે તે તે ખૂબ અગ્રણી અને માનીના છે તેવાવા દાંડા હોયવાથી સામાન્યથી ખૂબ તે ખૂબ મુલાવા દોઈ જારી, આવા, તાંબા, ચોરસીકા, રાઈલ્સ તરીકે બરવામાં તેને ઉપયોગ થાય છે. શીંગળાને મળત, તેના ને વજેડ, એક બીજું વૃક્ષ છે જેને આપણે સુંદર શીંગળા કહીએ છીએ અને માર રીશા પાંદડી સાવ તાલ એવેલામાં 'પેપી' તરી-તરી આજખાય છે તેને સુંદર ફૂલ આવે છે તેવું મુલાવા ક'એસ' નામથી નાજખાય ને તેને ઉપયોગ બહુ મેળા પ્રખરવાળા ન હી, આજવા, તાંબા, મોરસીકા, રાઈલ્સ તથા બીજે મુલાવા સુધીના લખવામાં આવે છે. આ ૧ પગ દિલ્હીમાં મુલાવ ખૂબ હી.

શીંગળાનું લાકડું કહેડે, કાળું હી, નાનું ને વનસ્પતિ દાઢું હોય તે એવા એક પદ ફૂલું પાળત ઉદમદ ૨૦૦૦૦૦૦ હોય છે મું- (અનુસારી ૧૪૪૬) ૧૪

પાંચ ઇલાકાઓ સ્થાપનાની પાસેથી આ બધા બનાવના ગઈ બહુ થોડા પ્રમાણમાં વપરાય છે. બ્રહ્મદેશમાં તેનો ઉપયોગ મુલતદેને સાબના થાટિની ગેડીઓ, બારણાં અને ગોખાં બનાવવામાં થાય છે. પૈનળમાં તે કુવાની ચક્ર, પાણીની પાનડાઓ, પીપા વગેરે બનાવવામાં વપરાય છે. કાંચના અને સુસુકાંડામાં શીશગાનું લાકડું તત્તવાનારનાં ચાન બનાવવા ગઈ કપડાંમાં લેવાય છે.

ઈઝરાઇલમાં તેનાં ફૂલ (આલ કડીને વળ)નું સાક બનાવાય છે અને તેનાં પાન તથા ડોખળાં દોર ગઈ ચાસ તરીકે વપરાય છે. શીશગાનું દરકબાચ—બીજ, ફળ, ફૂલ, મૂળ અને છાલ આયુર્વેદમાં કપડાંમાં લેવાય છે. યુનાની ડોક્ટરો કહા તેના સુરને બપોરમાં લે છે. શીશગાનું મૂળ પ્રમેદ તથા મરડામાં વપરાય છે. તેનાં પાનને વાડી મારાઈ

લય છે. તેનો પેડીસ તરીકે ચમુ પાય છે. તેના ચૂનને ફૂલ સાથે શકિત આપવામાં આવે છે. કેટલાક લોકોમાં એક માન્યતા છે કે શીશગાનું ફૂલ તથા ફળમાં અંધ તથા બીજાનાં દંશનાં વિનાશક એવું રહેલા છે; પરંતુ કાયસ ને મદદરેક પ્રયાગ કરીને તે એ રીતે બિન અસરકારક હોવાનું સાબિત થયું છે.

પેલેસ્ટાઈન

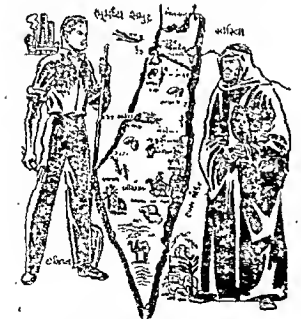
યુરોપ, એશિયા ને આફ્રિકા એ ત્રણે ખંડોના સરહદ સમગ્ર રૂપે તેમની વચ્ચે આવી રહેલા આ નાનકડો દેશ આજે બચતી બિલા ને અર્થાતો વિશ્વ બન્યો છે. એકે લગભગ ૧૫૦ ચર્ચ વર્ગ માંથી તે ૭૦ ચર્ચ વર્ગ માંથી આ દેશ દબાર ચારસ ગાંઠવના આ પ્રદેશની વસતિ તે આપણા યુગમાં સુદેર કરતાં બે ગણા—૧૮ લાખની છે.

છતાં આ નાનકડા દેશમાં એક પ્રાચીન કાલથી જ મેલાંમેલાં યુદ્ધો તથા આસાધારણ બનાવો બનતા આવ્યા છે. ત્રણ ધર્મ—યહૂદી ખ્રિસ્તી અને ઈસ્લામ—તે કદબચ અને સંસ્કૃતિરચાન છે. ઈ પૂર્વે ૧૪૦૦ની સામ્રાજ્યો યુઆના ને તુરક નીચે ઇબ્રાહીમી ગઢીએ આ પહેલા આ દેશમાં આવ્યા અને પોતાનો અંતિ પ્રાચીન ધર્મ તેમણે પાંચ પ્રદેશમાં. ત્યાર પછી ખ્રિસ્તી ધર્મનો કદબચ થયો અને ઇ. પ. ૫૦ ની સાલમાં દેશને એ પેલેસ્ટાઈન છતી લીધુ આ દાર પછી યાજુજીયા યહૂદી શીખ પોતાના આ વિપ્લવેશ લોકોને આપા બચતમાં કેકેકે રૂપે વિખરાઈ ગયા. દરે તેમનો 'પોતાનો' કહેવા એવા કોઈ દેશ રહી નહીં ત્યાર પછી આપા મુસલામાન અરબો, માતરની સુદીમાં ઈસ્લામનો કદબચ થયો ને અરબોના ધારાંઓએ પેલેસ્ટાઈનને પાળાનાત કરી છતી લીધુ તેમના તરફની ખ્રિસ્તી ધર્મને બની

સતત પલ્લવાળી અને સ્વતંત્રને કારણે પેલેસ્ટાઈનમાં મેલાં ધર્મોયુદ્ધો થયાં જેમાં ખ્રિસ્તી ધર્મની છત થઈ. પણ ફરી ઇ. ૧૨૯૧ ખાં આરબોએ આપા પેલેસ્ટાઈન છતી લીધુ તમુ સદી પછી તે રેલોને તેના પર હબોલે તમાજી, જે એક પહેલા વિશ્વયુદ્ધ સુધી ગાઈ રહ્યો. પેલેસ્ટાઈન યુદ્ધમાં બંધની પછે અંગ્રેજોા તુર્કોનાની દાર થયા પછી 'પ્રોટેસ્ટાન્ટ' યુદ્ધમાં દેશનું જીતવું વર્ચસ્વ આ તથા 'પાર્સી' બીન આજ દેશો પર રૂપપાત્રું. ખ્રિસ્તને માટે પેલેસ્ટાઈન એ બહુ મોહનું સ્થાન હતું કારણકે હિંદુસ્તાન તથા પોતાનાં બીને સામ્રાજ્યનાં અંગે સાથે સંબંધ રાખવા તેને એ સુચિત્રની નેકર મારાઈ બચાઈ ચલાવવા પડતાં એ ઇલાહોરી નેત્રી નેકરું રક્ષણ પેલેસ્ટાઈનમાં પોતાનું શાલું જમાવવાને કારણે જ બચાઈ થયું સાં તેમ હતું તેમની દારનીથી અંગ્રેજોમાં અંતેતાય રૂપન થતાં ખ્રિસ્તી ઈશ, ઈસ્રાઈલનું દારદિ દેશોને વધુ સ્વતંત્રતા આપી, પણ પેલેસ્ટાઈનને તે તેણે તમાજી જ રાખ્યું.

બીજા બાલુ યુદ્ધમાં બંધની, રિસાલ દારદારી દેશોમાં વચાઈ ચડી લોકો પાંચ વળા આપાકેરી થયા હતાં. પણ આગાઈ એકેકા તે મુસ્લિમ એ લોકોને પોતાનો કોઈ દેશ ને દોવાખી તેમને. આસાનું કોઈ સ્થાન નેકરું આપી પોતે યુગારી એકેકા પેલેસ્ટાઈનને જ રી પોતાને 'Promised land' બનાવવાની અંકેશ તેમણે કપાતી ૧૯૬૬માં રૂપપાકેરી ગ્રીગોગિરકે રૂપપાકે યહૂદીઓને ફરી પેલેસ્ટાઈનમાં બચાવવાની ચક્રવર્તી માર કરી અને ત્રીસ વરસ સુધી એને કહેવાની રીથા બાદ ઇ. ૧૯૪૭માં ખ્રિસ્તના પારદેસપોતાના પ્રધાન બાહારે પેલેસ્ટાઈનને યહૂદીઓને સાધીય દેશ બનાવવાને અનુમતિ આપી બંધની આદિ રૂપપાકેરી દારી કાઢવામાં આવેલા યહૂદી લોકો દરેકેકે પેલેસ્ટાઈનમાં આવવા લાગ્યા ને બીન વિશ્વ યુદ્ધને એને તે તેમની સંપત્તિ, જે ઇ. ૧૯૨૯માં ૧૦ લાખની હતી તે વધીને ત્યાં રાજા પર પડેલી.

પેલેસ્ટાઈનને યહૂદી લોકોને દેશ બનાવવાની આ તાલ અંધે અરબોના કમ વિરોધ હતો. આથી તેમણે સાત દેશોએ મળીને 'અરબ લીગ' રૂપપાકેરી યહૂદી આપાત સામે થાપી કાઢી. ખ્રિસ્તને અંધે પૂર્વના પ્રદેશમાં પેલેસ્ટાઈન બાળનમાં સ્વાયં દોવાખી અરબોને નાખુક કરવાની તેની રૂથા નેકરેલી. વધી અરબો ને યહૂદી આપાકેરી દાર અને મુસ્લિમની કોઈ પારંપર હતી નહોતી પરંતુ એકેકા અંધેકા ખૂબ એકી ખરી તેથી તેણે યહૂદીઓના મેટા પ્રમાણમાં પેલેસ્ટાઈનમાં આવવા સામે મુસ્લિમ મુખી અને યહૂદીઓના પોતે વધેલી સંખ્યા તેણે ગરમથા રાખી. આથી યહૂદીઓ ખૂબ ઇંછાયા અને ખ્રિસ્ત સામે યુદ્ધ અંદર હતું દોષ તેમ ચીતીછીતી પેલેસ્ટાઈનમાં કામલ

તેમણે બ્રિટનને ખૂબ તાણ કરાવ્યા. એ કુંધવાદ સાંત કરવા વચ્ચે બ્રિટને હિંદની માફક પેરેશાઇનને યદ્દીઓ અને કસ્ટો વચ્ચે વહેંચવાની યત્ન કરી એણે. પણ એથી તેમણે ખરા વધુ કુંધવાદના આગળ દેશને કંટાળીને પેરેશાઇનની આગે પ્રજા સમુદાય (યુનો)ને રોષેપ્રેર. સમુદાયે પેરેશાઇનને આગળ અને યદ્દીઓ આગળ વહેંચી દેવાની ચોખ્ખા નક્કર કરી કે આગેએ આગળની હતી કે. આગેએ એ ચોખ્ખા સાથે આગેર સુધી લઈ લેવાનો નિર્ણય કરીને સર્વે તૈયારીઓ કરી રહ્યા છે.

આને પેરેશાઇનમાં ૧૨ શાખા ગણાયો અને ૬ શાખા યદ્દીઓ છે. પેરેશાઇન દેશ આપણ સુધી યુદ્ધ બ્રિટન જ બનતો આવ્યો છે પણ હવે તે અત્યંત ભયંકર—કલ્યા ચીલ પાસુપુરનાં વાલ્ય ત્યાં વેરાઈ રહ્યા છે. અમેરિકાને પણ મધ્યપૂર્વમાં કોઈ મહત્વના યાસુની નજર દોવાની તે આગેને યદ્દીઓને પહોંચે હોય છે.

પેરેશાઇન જગતની સૌથી પવિત્ર દેશ ગણાય છે. ૧૨ કોરડા યદ્દીઓ તથા ૬૫ કોરડા બ્રિટનિઓની તે આવેત મોટી પુણ્યભૂમિ છે. યદ્દી ધર્મના પદ્ધતિને સોહાઈ, આશાવાદ આદિ આ જ બ્રિટન પર ધર્મપ્રચાર કરી યથા. બ્રિટી ધર્મના સંસ્થાપક ઈસ્ટ બ્રિટન જગતવાન પણ આ જ દેશ. યદ્દીઓનું ધર્મપુસ્તક 'લશ્યા' તથા

નાનાસાહેબ પેશ્વા

પણ કહાયલા. યજી નાનાના નિરાંટખરી વંદન તથા નિર્વંશીની રત્ન-ભાવની અંશેએ પર કાંઈ છાપ હતી. આગ, અંદરથી અંધારા સત્તાને હિંદમાંથી ગિરાવા દેવાની નવાણ તેમના હૃદયમાં પ્રવચનિત થઈ હોવા છતાં તેમને અંધારા બંધી તરફ જ નહોતો. તેમની સાથે યાન તથા પ્રેમથી જ તે વર્તવા. યજી નાનાસાહેબ પેશ્વા સુસિધિત અને સંસ્કારી પુરુષ હતા જે દેશમાં તથા પરદેશમાં શા શા બનાવ બની રહ્યા છે તેની તપાસ રાખતા. આ માટે તેમણે એક અંધારાને રાજ પેશ્વાને વર્તમાનગતો વાંચી સંત્રાસવા રાખ્યા હોતો. નાનાના સૌજન્ય તથા આત્મિક શાંતિ અંધારા હાલિકાસર રહે છે: 'Nothing could exceed the cordiality which he constantly displayed in his intercourse with our countrymen. The persons in authority placed an implicit confidence in his friendliness and good faith, and the emperor emphatically pronounced him a capital fellow.'

એક વાત્સ્ય નાના આ પ્રમાણે અંધારા સાથે હવતામનથી હતા ત્યારે બીજા શાહુ વિષેયની ચોળનાંથી કપાસાંથી આગળ વધતી હતી. તે માટે તેમણે ત્રણ પ્રકારના નક્કી કર્યા: (૧) હિંદ-પ્રસંગ-સાગેએ એકત્ર થઈ અંધારાને હાંસી કાઢવા જે શ્રદ્ધ આજ્ઞાઈ બંદોબસ્તોને આગેએ ચોક્કસ નિર્દેશથી શાસનના પ્રારંભ કરવા; (૨) તે માટે એક વિશાળ છતાં શુભ સંગઠન બંધી કરવું; (૩) તે સંગઠનને એક ગમખૂર તથા કિરેતપણું બનાવવું કે જેથી અંધારાને ચમત્કાર હિંદમાંથી સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામ સાર થાય.

નાનાસાહેબના નેતૃત્વ નીચે આ ચોળનાં બળવ સર થયો. ૧૮૫૬થી ચોક્કસ સમયે અંધારા ને આ વિદેશમાં શુભ દિવસ પ્રચાર-રોડાંએવાં હોયો તે નાનાના ખાસ હતો. હિંદીથી ગાંધી એસુર સુધીના શાસનગતોમાં અંધારા થયા. અને યજી ખરા દશાંસર તરફથી નાનાને આજ્ઞા/નક બતાવ્યા ગયા. આ યજી ૬૫ની સર-કારની પસંદગીમાં હિંદી સૈનિકોને તથા કોઈ સંસ્થા બનાવવા સ્વાતંત્ર્યપણ માટે વેપાર કરવાની નકર હતી. તે માટે ખાસ પ્રચારકો

નાનાના પાસે 'બાલકવ' પણ આ જ દેશમાં સિદ્ધ થયા. પેરેશાઇન સુખ સાર કરેકસેએ યદ્દીઓ, બ્રિટી અને કસ્ટોમાં એ મોંઘે ધર્મનાં પવિત્ર સંસ્કાર ધરાવે છે. તેમાં બીજા મુખ્ય સારેશ તેજ અત્યંત હિંદી, હિંદી, ગાંધી, એકર, નેમ્બુલિસ આદિ છે. પેરેશાઇનમાં નેરેશ નાનાની ચોક્કસ નકી છે, એ તેની પૂર્વમાં આવેલા મુખ સંસ્કારમાં પડે છે. આ સુત સંસ્કાર એક અત્યંત સરોવર છે. તેમાંનું પાણી એસું તો ફરારનાં છે કે તેમાં માહકાં તો જીવી જ રહ્યાં નથી જે તેને હિંદને નવરખતિ પણ બેસે શકતી નથી. બુદ્ધિય સમુદાયે હિંદને સ્વેચ્છા આ દેશમાં ત્રણ સાધાઓવાય છે: અર્થિક, હિંદુ અને બ્રિટન. ત્યાંનાં દવાપણી સારાં છે જે પર, નવ આદિ આગળ તથા નહાના, નેરેશ આદિ ફોલા ત્યાં કસ્ટોર ચાલે છે. આ દેશ એકે બાને પેશ્વાપ્રધાન છે. અને તેમાં જે હૈ બોલોમિક પ્રગતિ થઈ છે તે યદ્દીઓને આગળી છે. હાલકાંમાંથી નીચનાં તેમની એક નજી પેરેશાઇનના દેશ બંદર સુધી બંધ છે.

બીજા, સમુદ્ર અને દવાપણી એ ત્રણે હિંદી પેરેશાઇન દેશમાં હોવાની તેને વળી જ મહત્વ છે. આથી લગતી દુષ્કર્મ તે મોહન રાખ છે. આવાસપુર પેરેશાઇનને યદ્દીને ને અગ વચ્ચે વહેણ નાખી ત્યાં કામગ માટે કમટી બેસી કરી શોલાને પગરેશ બનાવવાને તે જગતની મહાસત્તાઓને વિચાર નહિ હોય તે કે

(અનુસંધાન પૃ. ૫થી)

તેમજ કરવામાં આવ્યા. આ પ્રચારકોએ હાલક-સંસ્કારીના વેશ હઈ કાતિની ચોળનાં હિંદના એક પાણીથી બીલ ખૂબા સુધી પહોંચાવી દીધી. હાલક હોતોની મુખ સંસ્કારો સારેશમાં તે બેનિકોની જાનપણે થયા હતાની અને ચોળનાંથી ધડાવામાંથી. આમાં, મિત્રાના સુધી આ 'અવસર'ની નજ ગમખૂરતીને બિલામાંથી લટ. મિત્રાના મુખ સારેતરીએ જે બનાવવા પિંકો 'કમગ' અને 'કાસ્ટી' નિર્માણ થયાં. કમગનું ચિહ્ન સૈનિકો માટે હતું કે પલટ મિત્રાના ચોળનાંથી બળતી તે પલટમાં કમગનું ફૂલ ફેરફાર કરીને કાસ્ટીનાં કાસ્ટીનાં થઈ પસાર થઈ. કોને કાસ્ટી ફેરફાર સૈનિક આગળની સ્વાતંત્ર્યપણમાં પલટ પૂર્વક દીધે વડા તૈયાર છે. હાલક સૈનિક તે ફૂલ બીજ પલટમાં પહોંચાડતો. આ રીતે હાલકમાંથી ચોળનાં સુધી હાલકે કમગને મુશ્કારી કરી હતી. નવતા અને બીજાસરથી સોડો માટે રાહોની એકેત નહી કરવામાં આવ્યા. એક સાગેની મુખ ચોળનાંથી હાલકે પાસેના ગામના મુખોને આપી જાણેલા. તે રાહોનીઓ સોડો ભાગ તે સુધી બંને ખાઈ બાકીને ભાગ ગામના બીજ સૈનિકોને જાણવતો અને ખમ નહી રાહોનીઓ બનાવી બીજે ગાય પહોંચાડતો. અગેના સર્વ એ દત્તો કે ગામના સર્વ સોમા વિષયક માટે તૈયાર છે. આધર્મની માત્રે એ છે કે આવી રાહોનીઓ આ વિશાળ સારતત્ત્વ લાગિ આપમાંથી પહોંચી મળ હતી.

મોરેશીરે વિષયનાં સુત દેશી પધવાની સાથે આરંભનાં મુખ પાસપલાર પણ આદિ થયો. પણ આ દેશોને એક સુરનાં બાંધવાની નકર હતી. યજી, હવે સંસ્કારનાં હાંધે પણ પુરુ મધા આનેકું હોવાથી બિલાને દિવસ પાણુ વધી કરવાની વેગ આરંભ રાહોની હતી. આ બંને કારી પાર પાડવા માટે નનાસાહેબે સાર કેન્દ્રની મુખકાંત સેવાનું નક્કી કર્યું. ખમ અંધારાને બિલકુલ શા ન લય તેમ આ અંતિ મહત્વનું કાર્ય કરવું કેવી રીતે તે બંદરે હકું કે હિંદમાં અંધારાનાં તીર્થ સંસ્થાની પોતાને પાસ કરવાની હાથ કરવાની હાથ કરવાથી માટે ચોક્કસ વિચાર મિત્રાની પ્રચાર-નીકમશે. આ રીતે ચમત્કાર બનાવા નીચે આનાસાહેબ, તેના બાઈ આવાસાહેબ, આશિમદેવ

ખાન આદિ નેનાઓ પ્રવરો પેપરથી અને ફિલ્મી, બેંગ્લાસ, લ-
ખાની, કાઠપી આદિ તથાની મુલાકાત લીધી. રહેતે આપની દેકે
લઈડી ઇત્યાદી તથા મુખ કેન્ડેની તેઓ અચૂક મુલાકાત લેતા અને
યોગ્ય મુલાકાતી આપણે કરતા. તે સાથે તે તે રણભદા અંગ્રેજ
અધિકારીને મળવાનું પણ નાનાસાહેબ બૂલતા નહિ. આ 'ચાત્રા'
દરમ્યાન ૯ વિષયનો સમય ૧૯૫૭ના વર્તનું પહેલું અઘારિયું
નહી થયા. પણ તેની ખબર માત્ર દેકે કેન્ડેના મુખ્ય મેલા તથા
પથરના ત્રણત્રણ અગ્રહારોને ૯ આપવામાં આવી હતી.

આ રીતે એક મહત્વનું કાર્ય પાર પાડીને નાનાસાહેબ જિલ્લામાં
પાછા આવ્યા ત્યાં ૧૭મીએ એવાનાર સમાચાર આવ્યા કે મે-
રઠમાં વિપ્લવ શરૂ થયેલ છે. મેરઠ પછી ફિલ્દી પર પણ ક્રાંતિનો
વિપ્લવ બની ચલેલો. આ વિપ્લવના સમાચાર કાનપુર આવતાં
ત્યાં એક શ્રુત સમા મળી અને દવે શું કરવું તેનો વિચાર મેલો. તે
સમયમાં વૃનની સરખાત મુખી શાંત રહેવાનો નાનાસાહેબે કડક
આદેશ આપવાથી વિપ્લવોથી ઉતાવળ ન થતાં યોગ્ય સમયની
સાથે નેત્રા હાંખા.

દેકેકાણી એલિફાના બળવાના સમાચાર આવવાથી કાનપુર-
નો અંગ્રેજ અધિકારી બ્લેકર ખુબ ગમચડો. તેણે પાતાના વિન(ડી)
નાનાસાહેબની મદદ માંગી અને કાનપુરના ખબરના તથા દારૂગોળા-
ના દેહારનું રફુલુ કરવા કાનપુર આવાનું આમંત્રણ આપ્યું.
નાનાસાહેબને તો એ જ ભેટ હતું. 'પેડા બેની રૂઝમીએ નાના-
સાહેબ પાતાના ૩૦૦ સુલ્હા સગરો તથા બે તોડી લઈ અંગ્રેજોને
મદદ કરવાને બદલે કાનપુરમાં પ્રવેશ્યા અને ખબરના તથા દારૂગોળા
સેદાર પર હાથ મેળવ્યો. આમ તેણે આ આખા રવાતે અંગ્રેજોની
પોલીસ દરીદીને તેને ૯ અંગ્રેજોને પાતાનો મુજબદાર શોધી રીધો.'

એક બાબુ નાનાસાહેબ આમ અંગ્રેજોને મદદ કરવાને રોખા
અને તો બીજા બાબુ કાનપુરના વિપ્લવના નેતાઓ સાથે તેમની
શુદ્ધ વાકાપોરો આલોચી હતી બંગાસાહેબ, બાહિમુલ્લાખાન,
મુબેદાર શીકાગિંદ, મુબેદાર શમસુદીનખાં, અબ્દુલ્લાખાન આદિનેતા-
ઓ અંગા નદીમાંની દોડીયા રોજ ભળ્યે ક્ષણે મરણમોટા કરતા.

આખરે પછી વૃનની મધ્યશરે પોલીસ પ્રમુખે કાનપુરની છાત્ર-
પ્રેમી ત્રણ ધડકા થયા. વિપ્લવ શરૂ થયાનો એ સંકેત હતો. તરત
સિપાહીઓની પકડનો અંગ્રેજ આધિપત્ય કચાવી લઈ ભંડાર કર્યો.
દેકેકાણી મુનિયન જેઠની બચાએ બહાદુર સાહેબો દવિત ખજ દર-
હા લાગ્યા. અંગ્રેજોનાં ધરોને આજ લગાડવામાં આવી. અંગ્રેજ
દેખાવ ત્યાંથી ચમકારને પહેવાડવામાં આવેલો. ખબરો અને દારૂ-
ગોળા પાંડે પહેલો જ દાખાઈ ગયા. અંગ્રેજોને થયા નાસીને ફિદામાં
બસ્યા. જોતજોતમાં આખું કાનપુર પાકેલા ઇંગ્લીશ માફક નાનાસાહે-
બના દાખમાં પડ્યું.

કાનપુરની પ્રલંભ તથા સેનકેઓ એરીમુખે નાનાસાહેબને પાતાનો
સાત બનાવ્યો અને બધે નાનાસાહેબની કુદાઈ ફેરવવામાં આવી.
ત્યાર પછી એક મરોતો વ્યક્તિ ન કરતાં નાનાએ પોતાના અધિ-
પત્યનો નામી દઈ વ્યવસ્થિતરીતે સમ્મતકારખાર રાંધે એવો, પ્રત્યની
ક્રમવિધી તેણે હોવાસિદ્ધિને સહેરનો મુખ્ય ચંપાપીસી નીચે અને
મુલ્કાને લઈકરને ભેટનું સાદિલ્ય પડે પાસવાને અધિકારી નીચે.
સમ્મતમાં શાંતિ ન થયરેયા બચાવ તે માટે કડક બંદોબસ્ત નાખ્યો
હોયો. અંધામૂંઝાના તે કાળમાં આવી વ્યવસ્થા કરી પણ મુદતક કામ
કોય છે. પણ નાનાએ એની સરસ વ્યવસ્થા દરી હતી જે નાની ચોરી
કરનારને પણ યોગ્ય શિક્ષા થતી. ત્યાર પછી તેમણે અંગ્રેજો ભેગાં

બચાવ દતા તે ફિદાને ધેરા ઘાંધે અને આગાહની ફાંચે
પસાની ચાક આપતું તોય પ્રશંસનીય પગલું બન્યું. અંગ્રેજો
તેમણે એક પત્ર મોકલ્યો: 'અમે દુમસો સાર કરવાના છીએ અં-
દાખને તેની કોતવણી આપવાને ૯ આ પ્રત્ર ચાકીએ છીએ. ૯
ચેતવણીને કંઈ જવાબ ન આવતાં ફિદા પર નાનાસાહેબનો દુગદે
શરૂ થયો. નાનાસાહેબ પાકે તોપી આદિ મુસસામશી મળવા
હતી. તેમ ફિદાના અંગ્રેજો પાકે પણ મુસસાદિય ત્રાસ પ્રમાણ
હતું ફિદામાં સી, બાજી તથા પુકા મુળીને ઢબરે અંગ્રેજો દતા
નાનામ આગળના અંગ્રેજોને કમ્પરવાણું કાંકવા માંડ્યા. ફિદામાં
એક જ દુવો હતો. બસાબર ત્યાં જ નાનાની સેનાએ એવા તો લઈ
ગોળા કીકવા માંડ્યા કે અંગ્રેજોને પાળી બરતુર જ મુદતક થઈ પડ્યું
મધુ ઘોંઘેરા ન પેચેનો લોભ બન્યો. તા. ૧૮મી અને ૨૩મી નં
બર્ગેદર થઈ થયું. અંગ્રેજોની કોટલી બધી ખુબારી છૂઈ
થયે થયા સિવાય કોઈ કાર્ય ન રહ્યો. ૨૪મી વૃને મુલ્કેદારો જવરે
ફિદા પર ફેરકાં જ નાનાસાહેબે લતાલ મુલ્ક કંઈ કરવાનો કુદ
હોયો અને ફિદા પર ફેરકો મોકલ્યા: 'બહાદુરની વિદ્યોતિવાન
પ્રભ મેરઠ-જે સેનોના ટેલકાડસીની નીતિ સાથે સંબંધ નય
અને એઓ દરિયામાં દેઠાં મૂકી સારણે આવવા દેવાર છે તેમ-
સહીસકાયત રીતે અકલાદાબાદ પહેાંચતાં કરવામાં આવશે.'

બધા અંગ્રેજો નાનાને 'દારણે આન્યા અને ફિલ્દી, તોપખાન-
દવા ચર્ચ સરખસર નાનાને હવાઈ દેયો. વચન અનુસાર નાનાએ
સતી-ચોરા ધાટ પર અંગ્રેજો કાટ રપ દોડીએ દેવાર દાખી અં-
તેમ તેમને રફવામાં ખાવા માટે બરપૂર ખાદ્ય-સાગમી મુકાવી
ફિદામાંના સર્વ અંગ્રેજોને દાખી પર તથા પાલખીમાં બેસાડીને ફેા
માલક દૂર આવેલા તે ધાટ પર પહેાંચાડ્યા.

આ કાંજ કામિયાન હનરો લોકો બહારથી કાનપુર આવ
હતા. તેમાંના ધણીખરા તો કાલાદાબાઈથી અંગ્રેજ સરદાર કંઈ
નીતના અભ્યાસથી પાસીને આપ્યા હતા. કંઈક નીકે એ બાઈ
પર દતિદાસમાં ન સંસેગેલા અભ્યાસીરોં ક્યાં હતા. મામીનાં અમે
લખાની રીધાં હનરું હનરું નિરોપ મામિયાઓને ફીસીએ લઈ
હતી રીધા હતા તથા સીઓ તથા બાજીને કલ્કત બાળી મૂક્યાં
હતાં. એ કાનપુરમાં મધુ એવા દોડી સિપાહીઓ આખ્યા હતા
એમાં સતી-ચોરાઓને અંગ્રેજોએ જવતાં સળગાવી રીધાં હતાં. આ
રીતે અંગ્રેજો નિકક હોવાગિનીથી જલતા સેરકો સિપાહીઓ તથા
હતર લોકો કાનપુરમાં જ્યા થયા હતા. બી લોકોનું તખ મળેલું
લોહી એક જ રાખ પાકાતું હતું: 'વેર! વેર!' આવા કૂક થયેલા
લોકો સતી-ચોરા ધાટ પર મેળા થયા. બધા અંગ્રેજો ધાટ પર આવ્યા
અને સાગમીથી બેઠેડી દોડીઓમાં બેસા પલું બસા. પડતું નાવિઓ
દોડીએ હંમરી ન હંમરી, ત્યાં તો એકાએક એક બુલ્કેથી બ્યુજલ
કૂદ્યું અને તરત કાપાકાપી રાંધ થઈ. દોડીઓને આગ લગાડવામાં
આવી અને અંગ્રેજોની કારમી કલક શરૂ થઈ. આજેખતે નાનાસાહે-
બના મહેલમાં હલો. ત્યાં દોડીએ ત્યાં જ કંઈ સારી રજા બનાવી
તેમને ખબર આપી. નાનાસાહેબે ત્યાંકાજ કૂક થયેલા સેનકેઓ
સંદેશો કલેવડાવ્યા: 'તમારે વેર શેડું કોય તો એકેડાં પુકોથો પર
લો! પણ એમી તથા બાજી તો નિરોપ છે. એમનો વળ પણ
વોસો ન થયો ભેદમ' સવારે હોડતા નઈધાર પર આ બજાર આપ્યા.
આથી રૂપ નેટકાં એ બાજીને બચી ગયાં. પુરકો બજાર જ મુલ્કાં
અને દરિયામાં બહુ દવાએડી કાનપુરની કલક તે આ ૯ આ
કલકનું કુંક અંગ્રેજોને નાનાસાહેબ પર વોદાવા પ્રચલ્ય દેયો છે.

અને પુર તરફ મરના આવા કલ્પનાથી સંતાપાનરત ને
 નાનાએ નોતાના બે સેનાપતિએ જવાબ પ્રશ્નને અને મોક્ષાવે
 મોકલ્યા. પેણું તેમને હારીને પાછા આવડું પડ્યું. એને નાનાએ
 જોતાના બાદ જવાસદાએ અને મોકલ્યા. પણ તેના જગ્યામાં મોખા
 વગર પાછો તે પંથ પાછો જાગ્યો. હવે નાનાસાહેબે ભતે જ રોપો
 ની તરફની છોડી. પાછાસમાં બરફરી મોકલ્યાં. નાનાની સેનાની

દાનમાં બંદેર હતું. પણ નાનાને પકડ્યા એ અગ્નિને પકડ્યા એવું હતું. નાના હવે ઉત્તરમાં ગોલ્લી અઢમઢસાડને નહીં ગળ્યા. એ સુધી ઉત્તરમાં બધાં ગઢવનાં ગણકો-દિલ્લી, લખનો, કાનપુર અ-હવાડાળાદ આદિ અંગ્રેજોને હાથ પડી ગયાં હતાં. આથી બંને જણા સાદજી/હાંપુર પહોંચ્યા. આ વાતની સેનાપતિ કૉલિન કૅમ્પબેલને ખબર પડતાં તેણે ચારે બાજુથી સાદજી/હાંપુરને ઘેરી લીધું. પણ નાનાસાહેબ તો ગોલ્લી ચારસા કરતા આખી અંગ્રેજ સેનાને આરંપાર બીધીને નીકળી ગયા. ત્યાંથી નિષ્કલન બાધા તેઓ જરેરીમાં મેળા ગયા. ઉત્તરમાં નિષ્કલકારીઓના હાથમાં હવે એ ઉત્કૃષ્ટ કાઈ માટે સહેર રહ્યું હોય તો તે બરેલી. ત્યાં નેતાઓએ મોકલે હતું કે અંગ્રેજોની વિશાળ શિસ્તબદ્ધ ને સશસ્ત્ર સેના સાથે પુલ્કા મેદાનમાં યુદ્ધ આપવાને કોઈ અર્થ ન હોવાથી હવે પાલેલા પદ્ધતિથી યુદ્ધ કરવું. આથી કેમ્પબેલે ચક્રેશી આવે તે પહેલાં જ નાનાસાહેબ બગેરે આસપાસના પ્રદેશમાં ચલેલાઈ ગયા. કેમ્પબેલે જરેલી કળને હતું ન હતું ત્યાં સગાવાર બાબતો કે ગોલ્લી અઢમઢ-સાહે સાદજી/હાંપુર ફરી છતી લીધું છે. આથી કેમ્પબેલે તરત સાદ-જી/હાંપુરને ઘેરા બાંધ્યા. તે પેશવામાંથી ગોલ્લીને છાસાવવા નાનાસાહેબે આકાશપાતાળ એક કર્યો અને એને ગોલ્લીને છાસાવ્યા પણ ખરા.

પણ હવે નિષ્કલન કોથી નિસરણમય બેક રાત થયે હતો. કૉલિનકારીઓના હાથમાં કોઈ સજ્જત મધ્ય નહોતું. સાધનસામગ્રી અને ગણસૈની ધણી અછત હતી. એવા કપરા કાળમાં પણ સ્વા-તંત્ર્ય-યુદ્ધની જ્વાલા જલ્દી રાજવાડું ચાલુકાર્ય નાનાસાહેબે હતું. અથવા પ્રાંત તો છેપટ સુધી અણબગ રહ્યો હતો. ગોલ્લી અઢ-મઢસાદના મૃત્યુ પછી દબરી રેલ્વેસ્ટેશન રેલવેઓને નાનાસાહેબે, બાંધાસાહેબે, વિકાસપ્રસાદ તથા અલીબાંડે ગોવાડી આદિ નેતાઓની સારદારી હેઠળ નવાબજૂન આગળ એકઠા થયા અને ફરી એક વાર લખનો પર હુમલાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. યુદ્ધ રાત્ર થવાને તેરતેરે રાત્રી થઈ ગયા પછી પણ કોઈ લખનો પર હુમલો કરવાનું સાદજી કે તે સાંભળીને અંગ્રેજો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. ત્યારે ૧૮૫૮ ના વર્તુની ૧૩મીએ હોપ માન્ટે ને કૉલિનકારે મજી ભવંકર યુદ્ધ થયું. તે દિવસે સ્વાતંત્ર્યના તે અણબગ ચિપાણીઓએ ને શોર્મ જતાઓ તેના નેટા ક્યાંય જડે તેગ નથી. અંગ્રેજોની તોષા સામે યુદ્ધની છાતીએ તેઓ ધસી ગયા. એક પડતો તો તરત બીજે તેની જગ્યા લેતા. આખો દિવસ બીજણ સંગ્રામ ચાલ્યા. પણ આખરે તેપિને હારણે અંગ્રેજોએ છવા.

આ દાર છતાં પણ નવાબના ગાહસે એકઠા કરીને નાનાસાહેબ યુદ્ધને સજગવું રાખતા હતા. ને હોશી હનિવારો ઠાઠી રાખે આપણે તેમના પર રહ્યા ધાન્યવામાં આવશે એવો રાણી વિજેશ્વરિયાને દેરો બહાર પડવા છતાં સ્વાતંત્ર્યના તે ને મજબૂતી પર તેની જરા પણ અસર નહોતી. આખરે સર કૉલિન કૅમ્પબેલને એક વિશાળ સેનાની મદદ અને આખા અરોધ્યા પ્રાંતમાંથી નવસરથી એક કૉલિ-નકારીઓને હાંસી કાઢવાનો નિશ્ચય કરવો પડ્યો. તમ્મ તમ્મ જાગી નાટ બચે રહે સંગ્રામી જેવાવા હાથમાં અને બીજા ૬ માસ સુધી નાનાસાહેબની સરદારી હેઠળ નિષ્કલકારીઓએ અણબગાં છકર ઝીલી. શેકરપુર, હંદિયાખેડા, સીતાપુર, બાંકપુર અદિ રેલવેઓને લગાડ્યા થઈ. આખરે અરોધ્યા પ્રાંતમાં આખરે યુદ્ધ ચલાવવું અ-

ગ્નિને નેતાઓએ ૬૦,૦૦૦ માણસો સાથે ૧૮૫૮ના અગ્રિમમાં મેળા-માં પ્રવેશ કર્યો-જો આસાથી કે નેપાળનો હિંદુ રાજ તેમને આ સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધમાં મદદ કરશે. પ્રથમ નાનાસાહેબે પોતાના ભાઈને એક કમળ સાથે મેળાખાના નંજાળહાંપુર પાસે મોકલ્યા. અને મદદ-ની માગણી કરી, એટલું જ નહિ પણ જે નેપાળના રાજ આ સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધમાં મેદલ લે તે તેમના હાથ નીચે લડવાની તૈયારી બતાવી. પણ નેપાળના રાજાએ તે માગણી ધુકારી કાઢી એટલું જ નહિ, પણ અંગ્રેજોને પોતાના રાજમાં હાથક ચઈ સ્વાતંત્ર્યના તે અણબગ ચિ-પાણીએ પર હુમલો કરવાની રજા આપી. એ આકાશથી પણ માર્યા ગયા, ઘણા નંજાઓમાં મતા રહ્યા અને કેટલાક પકડાયા.

આ પછી નાનાસાહેબ પેથાનું આખરે શું થયું તે વિશે કરી ચોક્કસ માહિતી મળી નથી. કેટલાકના મતે નાનાસાહેબે નેપાળના નંજાળહાંપુરને અંતરખાની રીતથી હાથે હાથે તેને નાનું સા-હેબને શુભતરીતે પોતાના રાજ્યમાં રાખ્યા હતા. નાનાને પકડીને સોંપી દેવાની અંગ્રેજો તરફથી વારંવાર નંજાળહાંપુર પાસે માગણી થતી હતી એ વાત આ બીનાને દેઠા આપે છે. આથી માણસીઓથી ચોરાઈને અંતે નંજાળહાંપુરે અંગ્રેજોને લખ્યું, 'નાના તો ક્યારેનો થે મરી ગયા. તેનાં ગાહસોએ તેના અગ્રિસરકાર પણ કહી નાખ્યા છે અને તેની સાથે પણ થઈ ગઈ છે. તેનાં થોડાંક ઢાકડાં રહ્યા છે; તે એકથે તે લઈ જાઓ અને નાના માટેની અમારી પાછળની આ ટકક લેવે બંધ કરો.' પણ નેપાળના રાજદરબારમાં રહેલા અંગ્રેજ રેસિડેન્ટ સારોએ થોડાં દૈનિકને લખ્યું: 'જમ બહાદુરના આ કલન પર જમગત વિશ્વાસ ન રાખશો. નાના હાલુ છપતા છે અને તેને નેપાળમાં બીજે ક્યાંક મોકલી દેવામાં આવશે છે.' આ વખતે અંગ્રેજોને ખબર મળી કે નાના મેરામીના રૂપમાં ફરે છે. આથી તેમણે નાના નેના કોઈ મેરામી દેખાયે કે તરત ફાંસીએ લટકાવી દેવાનો હુકમ કર્યો. આખર કેટલા વે નિર્દેષ મેરામીઓને અંગ્રેજોએ ફાંસીએ લટકાવી દીધા; છતાં બાનાનો પત્તા ન મળ્યો તે ન જ મળ્યો.

નાનાનું મૃત્યુ ક્યાં અને ક્યારે થયું તે હવતું અંગ્રેજોએ કેટલાક ના ગતે ૧૮૬૦ના આંકડોબરમાં મંથેરિયા તાલુકો તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. જ્યારે 'લેક નામ્સ'માં પ્રસિદ્ધ થયેલા એક પત્રમાં જણાવ-વામાં આવ્યું હતું કે નાના હવતું તિબેટમાં છપતા હતા. ત્યારે, કે ૧૯૧૮માં સરકારના એક બાતમીકારે સોગંદ ખાઈ જણાવ્યું હતું કે નાનાસાહેબ હવતું છપતા છે અને બહેરે ક્યાં મુળત પહોંચીને ૧ લાખ રૂપિયા આપવામાં આવે તો તેમનો હુકમ આવાસ બતાવવા પોતે તૈયાર છે. પણ સરકારે તે વાત તરફ કઈ ન લક્ષ આપ્યું. પાછળથી તે વિશ્વાસ બાતમીકારની તેમણે મેદા કરી. પણ તે પહેલાં જ તે મૃત્યુ પામ્યો હતો. આ ઉલટી માહિતી એ ખરી હોય તો ૧૯૧૮ એકથે કે હવે વર્ષનું લખ્યું આપાચ્ય મેરામી નાનાસાહેબ મૃત્યુ પામ્યા હોવા એકથે જોડે હવતું નાનાસાહેબનું મૃત્યુ એક મેયારાજ જ છે.

છતિહાસમાં જે નાના પ્રખ્યાત થઈ ગયા. એક નાના ફંદનપરત અને બીજા નાનાસાહેબ પેથા. કુસંપને લીધે પેડું બાંગી મારાઈ સંપાને નાના ફંદનપરે પોતાની કુલામ લુક્કમતાને બળે-ટકાવી રાખી, જ્યારે નાનાસાહેબ પેથાએ કુશળ સંગઠન-મિલ્લતવા થયે-કેમ વડે પેથા એ દેશની સ્વાતંત્ર્ય બળવાનો વીજળીની માફક લગેને એક સાલ માટે પચ ગણકાવી હઈ અમર કરી દીધી.

આજને તમારી બનાવશે તો જ આપણી કાલ તમારી બનશે.

તમ એ જીવનનું બંધન નથી-જીવનનું બંધારણ છે.

માધુર્ય

માણુ : રહો ફરું ફર વહય તો
 ઉતારો તો મુખને ધસ-પરે
 સંપૂર્ણ ફર રહો; સ્થા જને
 ડો ભણુપાના ઉઘવાર જાહેર
 વિશે ને પારસ ચેતનાનો
 વિશામ વાંકું નદિ પૂર્ણતાનો.
 (આતિથ્ય). —કર્તાશંકર ભોળી

૨૫. શર ચીમતલલ સુંદરિલાલ સેતલલાલ

ચોતાની પ્રભાવ મુજિમતાના દીપ વડે ગામને સમઠાના ન રહેવામાં નહિ પણ સામાનિક, સામગ્રીય, શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં ફરક દેવામાં પ્રકાર પાષવતાર દિલના અગ્રણી વિનાત નેતા સર ચીમતલાલ હરિલાલ સેતલલાલના તથા ગામમાં વચ્ચેના મુદ્દાથી હિંદ એક તેજસ્વી અપૂર્વ ગુણાળ્યો છે. તેમના જ્ઞાનની વિશાળતા એથી તેા આગાહિ હતી અને નહેરુ છવનના પ્રત્યેક પ્રશ્ન આગતનો તેમજો આવશ્યક કોઈથી તેા જાણ હતા કે રોમન સમયના દેશહિતથી સેતલલાલે તે સમય જાણતા, એટલું જ નહિ પણ એક વ્યક્તિ કરતાં એક સ્વરૂપા નેત્રસો પ્રભાવ તેમણે જાણવો હતો.

ઈ. ૧૮૧૫ના જુલાઈમાં, કાવઠાના ક્ષેત્રમાં પચાતિ મેળવેલા બ્રહ્મ-શાસ્ત્રિય કુટુંબમાં, સકલ મુકામે તેમનો જન્મ થયોહો. હાલેકમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ લઈ અમરાવાતમાં એલિફન્ટી પરીક્ષા પાસ કર્યા બાદ તેમણે મુંબઈની એલિફન્ટન હાઈસ્કૂલમાં બી. એ. ની પદવી મેળવી, જે પિતાજીના અર્થિ આમલને કારણે તેમને સાણંદમાં સરકારી રેવન્યુ આગારાં અનિષ્ઠાએ મોકલી રજીસ્ટરવા પડી. પરંતુ ગાર ન રિવસમાં રાજીનામું આપી કઈ કાવઠાનો અવશ્યક કરવા તે મુંબઈ હેપટી થયા. અપાતલામ વસીત કે નવાબીસ વચ્ચની નાનપણથી જ સેનેશી આરકુથી તેમણે જોલજોલ, બી.ની પરીક્ષા પાસ કરીને ઈ. ૧૮૮૦માં એપ્રિલ સાઈડમાં વડીલ તરીકે કારકિર્દી શરૂ કરી.

મેથાવિન ને મોહવાઈશી ગામવડેને જગત આપજોલે જગત કરી આપે છે, તેમ આ વલજીને પણ જોકે જાહેરાત વડીલ તરીકે નામના મેળવતાં વાર નલાગી. મેવામાં ચલ્લીના એ કાજમાં જ તે મુંબઈના જોતા જાહસાદ દિશેકસાદ મહેલા સહિ સંપર્કમાં આવ્યા ને એ સંપર્કે તેમના આખા આયુષ્યનું મુંઝાન બાલી નાખ્યું. માત્ર અપાતલામ વસીતની નામના મેળવવાનું જ તેમનું હલે થયેલ ન રહ્યું, પણ અર્ધનિકલ કાજમાં કસાદથી ફોજા આપી દેહની સંકય તેટલી સેવા કરી એથી તીવ ઉંચળ તેમનામાં જાગી, અને નહેરુ છવનમાં જાગે લેવાથી ધીકતા ધંધાને છકસન મરો એથી વધુ મિત્રોની હિલતની ચેતવણી અવગણીને પણ તેમણે દિશેકસાદ મહેલાના નેતૃત્વ નીચે સામગ્રીય તથા સામાજિક ક્ષેત્રમાં અવકાશ્યે અને શેડા જ વખતમાં મુનિસિપાલિટી, એસેમ્બલી, મુનિસિપલિટી, ડોલેસ, વિનિત પદ આદિ ફરક પ્રવૃત્તિમાં મનઃપૂર્વક આગળપડેલા વાજ લેવા લાગ્યા. દિશેકસાદ મહેલાની વિચારસૂક્ષ્મતા તે મોલા તેા કહર પ્રવરકી હતા કે ઈ. ૧૯૧૫માં દિશેકસાદનું મુદ્દા પૂર્ણ ગયા બાદ તે મહેલાવિન ઉપર મુખી દમણી રાજદાર અંતે તે વિનિતોમાં એકલા જેમ આટલ રહ્યા હતા.

પ્રખર દાનપ્રાસકી તરીકે તેમની વિદ્વત્ત અને પ્રતિભા તેા જાહેર હતી. કોઈ પણ મુદ્દાનું જળાળન પરાગી લેવાની તેમની શક્તિ, પૃથકકરણ કરવાની આવડત તેમના કમવડના સિદ્ધાંતો પર તેમની અદ્વિત પદક આદિ કુશળે કારણે માત્ર મુંબાઈ ઇલાકામાં જ નહિ પણ સમગ્ર હિંદમાં તે પ્રધાન-કક્ષાના દાનપ્રાસકી તરીકે ધકલતા. તેમની આ કમચ શક્તિઓને કારણે ઈ. ૧૯૨૦માં તે હાઈકોર્ટના વધારાના ન્યાયધીશ પણ નીમ્યાગેલા.

બા માસનું પંખી
 ૨૫-સપ્ટેમ્બર

હોલા સેવડી આ પંખી તેનો
 માથેથી આંખ લગી પહેવિતો
 હાલંદાર કોળે પટા, પોપર
 એની પાંડો, અલ્લીદાર, પણ કાળો
 માથે ને લાંબી મુંઝડી ને કારણે
 સહેલાઈથી પરાગી હાડી શકાય
 તેવું છે, શબ્દસમમાં તેા જે રહેર
 દેખાય છે, પણ તજાઈની માત્ર જે છે આપણે
 પંખી તેનું કોઈ ખાસ નામ નથી, 'હરેરે' એ
 તેા તેનું હિંદી નામ
 'હોરે' હોય, તમમાં, ચોક્કસ, કમવિત
 વેચીને ને વેચીતા વખતે એ એને આહાર
 આપી તે વસતિમાં દેખાડવું. પુલ્લા,
 તેમણે પણ એમાં કુકો મેલાન તેને બહુ
 અમે, ખાદ્ય કરીને આપવના કાંડની ડાળ પર
 તેા રાત્રિ વિશે એકાદની બાળરાખડી મેલે છે.
 કુકો શિકાર કે માંસ કે તરત નીચે કોટરીને
 કાઢેલાં માંસમાં પાછું જાય પર આવી બેસી
 મેંડાં, માંડુ કેવળ સાંત ને મોકાઈ આ પંખી
 તેમને નિહપડેલું તથા મોતીને વપકાર છે.

આજે એનીની અનેક મતો પેઠી પણ જાણે
 પહેલું વ્યવસ્થાપક રીતે દેવામાં આવે છે.
 (૧) દિશ્યા હોરેરે, જેને મિત્ર કપાર આપે
 છે, તે જો હોરેરેના સમય વધુ રાજેદિશ્ય
 સેતલલાલ, પંખી અને પંખીના પંખી
 માથે રેખની, પંખીમાં પંખી પટા, સરીરનો
 નીચેનો ભાગ સફેદ વધા આંખો તપખી
 રિયા રેખની હોય છે. ન-સુખાસીની જુલુકા
 એ તેનો ગળાધાન કાંકર (૨) મિદિયા હોરેરે.
 લક્ષ્યમ દિશ્યા એ જા જાણ હોરેરેનાં પંખી
 કેટલું પંખી પરનાં પંખી રતુમંડા રેખની
 તથા પડનાં બહામી રેખનાં હોય છે. (૩)
 સાતુમી પંખીના હોરેરે. તેની પંખી અને
 ખસા થોડાં વપખીની રેખાં રેખનાં અને હોરે
 હોરેરેના સાત રેખની હોય છે.

આવળ જેમાં કીડાનો કાંકર પાસે આપણે
 ચોતાનો બાંકડો જેનો માથો જાણે છે અને
 ૩૫૦૧૬માં પેરે છે (વનચરના લેખ પરથી)

મુંબઈ કોર્પોરેશનનાં તો ૧૯૧૮૨થી તેમણે પ્રવેશ કરેલો અને ૧૯૨૦ સુધી યુનિવર્સિટી વરંધી સતત બંધરક સભ્ય રહેલા. ૧૯૨૩થી વખતોવખત મુંબઈની વહી વાસ સલામત સભ્ય તરીકે તથા ૧૯૩૦માં મધ્યમ આસ માસાસલામત સભ્ય તરીકે સરકારી ભિલો ૫૨ ૬૬૬ સમાગમીયના કરીને તેમણે લેપરિટની બંધરકરીને રક્ષા કરેલી તેથી, તમા નંદરે પ્રમો પરીયે ચોતાની લલરપર્યાં પાડને કારણે તો તે બીનસરકારી સભ્યોના મેલાન નેતા હતા. મધ્યમ આસાસભ્યોમાં વિદુલભાષ પડેલ પ્રમુખ મયા તે પહેલાં તેના કામચલાઉ પ્રમુખ નીમાવાનુ માન પણ તેમને જ મળેલું. ઈ. ૧૯૨૦માં મળવંરની કારીવારી સમિતિમાં તે નીમાએસ. પણ ચોતાની પાંચ વરસની મુતવ પરી થતા પહેલા જ એ પદનું તેમણે સભ્યનું આપી રીમેજું જેથી તે કાળે ખૂબ ચકચાર ફેલાયેલી.

પણ સોથી વધુ ચિરમગરબીય તો રહેશે તેમની શૈક્ષણિક સંવાગો. ઈ. ૧૯૧૩થી લાગલગત ૬ વખત (કુલ ૧૮ વર્ષ સુધી) મુંબઈ વિશ્વવિદ્યાલયના કુપકુલપતિ થવાનું તેમને મળેલું માન આપાર અપૂર્વ ખજાયા છે. એ પહે રહી યુનિવર્સિટીમાં કસરી શિક્ષણ, રી-ક્રંવે ફેર, શૈક્ષણિક સુધારા આદિ અનેક ગદવતની બાબતોમાં તેમણે એ કામચીરી બાબતી જે તે બાસ નિદેશ થોયા છે. અને તેમાં જ ૧૯૩૭માં વિશ્વવિદ્યાલયમાં ગણવતના સુધારા કરેલા 'મુંબઈ વિશ્વવિદ્યાલયમાં કારો' યદવા નાંખળ તેમણે શીવેલી નહેમત તો તેમને માટે માન પ્રેરે તેવી હતી. વિશ્વવિદ્યાલયે પણ તેમને 'ડૉક્ટર ઓફ લો' પદવી આપાત કરી તેમનું કવિત ગૌરવ કરું.

શાસ્ત્રીય ક્ષેત્રમાં કીરીકસાદ ગહેલાના નેતૃત્વ નીચે તેમણે ઈ. ૧૯૮૬માં કિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભ્યમાં પ્રવેશ કરેલો અને ચોતાના એવ સુધી પહોંચવા દ્વારા દ્વર પુરવર્તી રહેલા મેટ્રીયુ-એસ-ઈ સુધારા પછી ઈ. ૧૯૧૮ માં વિનાયક પદે કોસેથી જુદા પડીને

વિવેક સર્વો પ્રથમમાં નુંમનિ બદરના કાયા વતણ, બદલુ પણ ૧૯૨૮ ને ૧૯૩૩માં તેના પ્રમુખપદે પણ તે ખુંડાગેલા. ના અર્થિકક લડનોની નહિ, પણ કાયદેસરની બંધારમુખીય લડતો ને રેકોને રસાતંત્ર મળશે એવી વિનીત વિચારસરળીમાં તેમણે ક્યો તો ૬૬ વિધાસ દનો કે તેમને વિનીત પક્ષના બોધવાચાર્યનું એક વર્તમાનપત્રે આપેલું ગિકર લદન સામુંક લાગે છે.

પણ સર સીમનાલાલની કારકિર્દીની સોળી તેમને વિચાર તો ઈ. ૧૯૨૮માં ન્યૂયિવિલાસ બામના બંધરક લદવાકાંડની તપાસ કરવા નીમાએસી દંદર હમિટિયા સભ્ય તરીકે તેમણે ક્ષેત્રું કાર્ય એ દાવાકાંડના મુખ્ય સુધારે. કાયર તથા કોલવાયરની તપાસને એતે, સમિતિના બીન મુરેગિવન સમાસેરોથી દેશ પણ ન હજાતાં, તેમણે કોથ વદોરી લઈને પણ, તેમણે ચોતાનો બ્લેડ રેવનંત્ર અદવાલ સખ્યા, જે તેમની રાષ્ટ્રીય લુહિની પ્રતીતિ કરાવે છે. એ જ રીતે પ્રાંતિક તથા મધ્યમ સરકારે વચ્ચે ખાતાની મુરેવખી માટે નીમાએસી આમબંદર સમિતિના સભ્ય તરીકેની તેમની કામચીરી પણ નોંધપાત્ર છે. ઈ. ૧૯૩૦ની શાળખેષ્ટ પરિવર્ધમાં પણ તે સભ્ય તરીકે એલા તે કામી પ્રથના કહેવ માટે નહેમત લીધેલી.

સેલવાવાના ઇવનને સારે જે કાક જ શબ્દમાં દહેલો દેવત તો 'નિર્ભયતા', ચોતાની રેવનંત્ર નિર્મુલુલુહિને યોગ્ય લાગે તે કોઈની પણ રોદમાં તજાયા વગર તે રહી અને આચારી બલાવતા, પછી બંધે તેમના વિચારો કોઇ કુપરી આગલદારની વિકલ્પ દોયા, સરકારની વિકલ્પ દોયા, ચાંપીછની વિકલ્પ દોયા, કોમિસ જેવા રેસાના મહાન પક્ષની વિકલ્પ દોયા કે ખુદ જનતાને પંચુ અશિવ લાગે તેજું દોય તે કહી પણ રખક દહેતાં અચકાતે નહિ. ચોતે સોદોમાં અશિવ થશે એ બંધે તેમણે ચોતાનો રેવનંત્ર અશિવ પ્રાપ્ત કરી જાણી રાખ્યો નથી કે જલદી નથી. આવી અસાધારણ નૈતિક હિંમત બહુ કોઈમાં મેળા મળે છે. તેમણે ચોતાનાં ઇવન-કેસારાણે આજેખત તથા ચોતાના વિચારો દરોગનું 'રીફોર્મસન્સ એન્ડ રીફોર્મસન્સ' નામનું એ મારો-ફન્ક એને માદિની પછું પુરતા લખ્યું છે તે રહેકે જેવા જેવું છે.

માત્ર ૨૬ વર્ષની વયે જલદર જ્વનમાં પડીને તેમણે વિશ્રાંતિ શું એ બંધ્યું નથી. ૮૨ વર્ષની પોકર લેમર થઈ અને મૃત્યુનો કુત બા-રજા આગળ આવીને લેમર રહ્યો ત્યાં સુધી તે સતત કાર્યરત હતા, એ તેમની પ્રકૃતિ કેવી અદતલ દશે તેનો ખ્યાલ આપે છે. આપરે આવી અદ્યેતુ લુહિતાત મરવાનાર રત્ર ચીમર-સાલનું ગઈ ૧૦ મી ડિસેમ્બરે ફેશ મોંઘી પછી મૃત્યુ થયું છે. તેમના અવસાનથી આપણે એક માદોસા પાસાસાઓ, પ્રખર કેવલગીદાર, વિનીત પક્ષના એક અબંધ્ય અને સ્તેષ, નિજાવાન લોકેરક તથા જ્વન-ભત રેસાષક મુખાગ્યો છે, કોરુજ નહિ પણ નવી અને દહરી પેરીને એડતો એક તેમનેથી બંધેકો તેમના મૃત્યુથી ખરી પડ્યો છે.

ખસ

આજસલ એક પણ ધર એવું નહિ દોયા કે ન્યાં ખસ-ખર-જવાના રેગે પ્રવેશ કર્યો નહિ દોયા. યલુનું તેનો અદતમ પલુ દશે દશે. મજા મોસા તથા ૫૨ સીપણમાં અસરી બલેલા આ રોજના કારણ રિવે વધા તેના થોય કુપચુડાજાવત આપણામાં થયું જ આસાને દેખાઈ આવે છે. તેનો ઉદ્ભવ માટે કોઈ ફેસનિખસ જ્વનને જ્વાળાદાર ગણે છે. કોઇ લોહીના જમડાને દેખી ગણે છે. તે કોઈ વળી આજની આપણી ફેનિશ રહેકીકસામીને માથે દેખતો કોમલો આસાડ છે. પણ ખરી વાત તો એ છે કે આ રોજ

હડા કાપા અલસરના આ લંતુઓ દેખાવાના સમયના જેવા લાગે છે. તેમના અણા રાંદિયે બ્રિસ્ટલ (Bristles) તથા મોટા અંગળ મજબૂત નરડાં હોય છે અને રંગે તે બેજાશ-શિયા રંગના હોય છે. નર કરતાં માદા ધણી મોટી હોય છે અને ધણી રખત તો તે નરી આંખે પણ નોંટી સમાય છે. સૂર્યપ્રકાશ કાચ પરે તો ખસ મગેલી નરવાળાં સળંગળતા સૂકેલાં લંતુઓ સહેલાણી જેટી સમાય છે.

નર ધણીએ આમરીની નીચે ન રહે છે. પણ ધણી પાર માદા સાથે સંપર્કમાં આવવા માગતી પર આવે છે. માદા ગર્ભવતી થતાં નર તે પોતાનાં મજબૂત નરડાં પરે સાંગ્રીયાં ધણી પાસેને આમરીની નીચે થાતી નય છે સાંગ્રાન્ય રીતે તે કેમળ જે પાતળા આમરી પસંદ કરે છે આથી નર લોચને આંગળીઆની વચ્ચેના અણામાં, કાબીકે કે કાંડાં આગળ ખસ શરૂ થાય છે. નાના બાલકના ને કાઉં પણ આમ પર તે દુમસેા કરે છે. સાંગ્રીયાં ને જોમરે તે બનાવે છે તેને જામાં બતાવવા પ્રમાણે આમરીને સળાંતર હોય છે અને હપરથી બેનારને વપકાંવાળા લાંકાચુંકા હમરડાં જેવા લાગે છે. પણ આ જોમરેા બકે જોતાં તે લંતુની હબર ન હોય છે કારણુ તેનાં બ્રિસ્ટલ પાછળની સાકા હળાં હોવાથી તે આગળ ન બઈ શકે છે. પણ પાછળ ફરી સાકા નથી. રોઅનું ફે. હવ જેટલું બિહતો

મલમ અને બીજા કેટલાક જેવી મલમો આ કેપર રાગગણુ કાપક છે. તે આ લંતુઓ તથા તેનાં છડાને સહેલાણી માની નાખે છે. શરૂઆતમાં અગ્ર પાખીત્રી ખૂબ જાળીને સ્વચ્છ રીતે નલાયું સરીરેા દરેકે દરેક ભાગ ભડા કપડાવની મથવા જાય પરે ખૂબ ધસવા જેથી શરીર પર ધસેલાં ખસનાં બીંગડાં તથા નિશાનીઓ ફાટી વઈ નીચેનાં લંતુઓના જોડાં છુલ્લક થાય. ધણી બંધકેા મલમ આપે પર ખૂબ ધસવેા. જેમને બંધકેા મલમ માટે ન આવતેા હોય તેમણે બીજે કાઉં ખસેા મલમ વાપરવેા. તે મલમ વધુ દિવસ સુધી સવારે અને રાત્રે લાગવામાર લગાડવેા આ વધુ દિવસ દર-નિયાન કરીકેા ન તો રનાન કરવું કે એકરનાં કપડાં બદલવાં, જોયે દિવસે મલમ લગાડવા ધણી જોડાક ક્લાઈ પસાર થવા દેવા ન ફરી ખૂબ સાચુ લગાડી મરમ પાખીત્રી રનાન કરી રચ્છક કપડાં પહેરવાં. ખસ અલગ સંસારાન્ય રોગ હોવાથી ખસના કદીથી બપા-એ ટ્રાર રહેવું આવ તેના ફરીરને અડવાથી કે તેની સાથે હાલ મેળ-વવાથી ન બંધિ પણ તેનાં કપડાં, બિહાનું, સાંપડીકેા કે બીજુ સાહિ-ત્ય વાપરવાથી ખસ તે રોગ આપવુંને થવા સંભર છે. ચારે, ફતારે, બિલાડી, ચેકે આળ, બકરી, ઘોડા, સિંહ અને જીરે પણ ખસ થાય છે અને તેમને કેપ માણસોને લાગે છે ! (ફેબ્ર ૧૯૨૮)

મલમ

૧. ખસનું જલું (એક ગણુ મોટું)
૨. તેણે ચામડીમાં કરેલું ખોદાણ તથા તેના છડાં

આ લંતુ શકિતાએ સુધી જીવતો રહી શકે છે. જોગરો જોડવાની પોતાની આ ક્રિયા તે ધણીએ સતતા-ન્યારે ઉચ્છ્વાસિત સરખું હોય છે. લણું શાંત હોય છે અને માનવી નિરાતે સુતો હોય છે ત્યારે ન કરેતા હોય ફરે. તેની એ જોડવાની ક્રિયા વખતે ગરજ બેજાળ આવે છે. ખસવાળાને રાતવાખરે અજવાળ આવવાથી હાથ પાંચ ન થઈ શકે. માદા દરેક મોટા આંકરના એક કે બે છડા નુકે છે. માદાને કરેલા અવાઃ એક આડામાંથી તો રા જેટલાં છડા ગણી આવ્યાં છે. થીંડ દિવસમાં આ છડા એવાજ નઈ તેમાંથી ૬ વચ્ચળાઈયેા બહાર આવે છે. પછી આ છંપ્યોનું આગળ શું થાય છે તે હાલ જોક્સ નહયું છે. ધણી એમ માને છે કે તે જોગરમાંથી બહાર આવેને વધી જાય છે. નયરે કેટલાક એમ માને છે કે તે જોગરમાંથી ને તે બીજે જોગરો જોડે છે. હવળની અવસ્થા-માં ને તેથી વિદ્યાર્થી પામેલાં લંતુનાં તેનું રૂપાંતર થવાં બીજા ૮ થી ૧૦ દિવસ થાય છે. છડામાંથી લંતુ બનેલા આ નર અને માદા આમરીની સપાટીએ આવેને શરીર પર અને કપડાં પર ચડે છે. અપાં ફરી તેમનું રૂપાંતર કરણુ મળ પહેલાંની માદા પ્રજનનનું ચક્ર ચરૂ થાય છે. આ હપરથી જેટલું ૨૫ થી ૩૦ જે માણસે પોતાની ખસ મા-

નખીનધી જિંદી હવરુદિત (દિગમલવા એવરેક્ટ ડિઅર પર મદનારી રોગીએ ૨૮,૨૦૦ ફૂટની જિયાઈએ જાવાની નાખીને સચિત ફોટો ૨૭,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈ સુધી મદની રમ્યાન છઈ નજ શકે છે અને માણસ એકથી જિયાઈને નિરાને લાપી પણ શકે છે. સાદચરી અર્થિત અને ફેલ્ડરીએ તો ૨૮,૧૫૦ ફૂટની જિયાઈસર ફરી હતી. મનુષ્યે જિયાઈમાં જાયો નજાકે પમ મકયાને એ નાંકે છે. હવરુદિયાં એકથી કાળા માયાની માનની ન આટલી જિયાઈ નજાકે પડેાઈ છે. માટરી જિયાઈ સુધી ફોઈ પણ કે એમર ૬ થી પણ હોઈ નથી.

હડા જિયાઈ સુધી પહુંપીત્રી તથા જીમ મરિતલ પસારે છે તેની રસમય વિચત એવરેક્ટના મોરોદણુ દરમ્યાન બાલુવા મળી છે. એસિયામાં હંસરા ૧૧,૦૦૦ નેવાં ૧૦,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈ સુધી જાય છે એમેરીકા ૧૫ હબર ફૂટની જિયાઈએ દેખાય છે અને રક્ષા તથા ખુસ તેા ૧૭ હબર ફૂટની જિયાઈ સુધી પરીને દરિયાથી બનાવે છે. પુરતીની અવસરી ખણાં તિમિરના પ્રદેશમાં થતા લોશ ૧૪ થી ૧૫ હબર ફૂટની જિયાઈએ નખીન ખેડી પાકે લાય છે. પાર્ફા અને બર્ન ૧૪,૪૦૦ ફૂટ, આઘાઈ ૧૬,૫૦૦ ફૂટ, રોકીટીઈઈ અને સ્ટુવેચ ૧૦,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ પરીને રીખાવે છે.

જૂણે દોઝ ત્યાં પહુંઆ પણ હાય ન. દિમાપનું મોરોદણુ કરવાનીએ ૧૭ હબર ફૂટની જિયાઈએ શરમાળ નજરી ચેટુ ચરડું બેસું છે. આ જિયાઈએ વધુ ખાતા સસનાં પમુ સિદ્ધીયાને શિકાર પૂરે પાડવા તૈયાર હોય છે.

પણ હડાં પક્ષીઓ વધુ જિયાઈ પહોંચે છે. ૧૬,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ પર્વતની કંદરાએ માળંગનાં યજા પક્ષીઓ મેલામાં આવે છે. રથનાંતર કરતાં પક્ષીઓ તો આથી ૫ થી જીરે છે. માપડીએ અંદવ રોપર્ડાં પક્ષીઓ ૧૬,૦૦૦ ફૂટ જિયાઈએ અને ગેમરો તેા ૧૮,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈ સુધી પહોંચે છે એંશાપેવની નેમ ધુગાં લેમરેક્ટર (Lammer-er) ૧૦,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ નિદાં છે. ૨૪,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ રોગાળંધ પૂરનાં ચીકે (Chough) પક્ષીઓ નમરે પડે છે અને એવરેક્ટ મદનારોની પાછવપાછળ ખાવા મરવાની આશાએ ૨૭,૦૦૦ ફૂટ સુધી નય છે.

(લંતુમારી ૧૯૨૮) ૩૨

૧. યહોદેશના ત્રણ નિલવાઓમાં કો-
ન્ટેસ્ટોએ પ્રતિસરકારરયાપીને તે વિભાગ
તને કળને લીધો. **II.** દક્ષિણ કાન્નગમાં
હિનરેટ સંચાલિત હુલ્લેસોફાફીની કળમાં.
જે એ મોટાં રાહેરોને કળને મેળવે.
૩. મુન્સરાતના સુપ્રસિદ્ધ નઠ બાપુજીના
કુન વડોદરા સુધીએ આવસાન.
૪. હિંદ સરકારે ખાંડ તથા કોળ પુરના
પ્રતિબંધો તથા અક્રેશ રદ કર્યા.
૫. ટ. ચોર વર્ષ સુધી આંદામાનની કાળા-
નીમી જેલ મોખની આવેલા દિલ્લા એક
ફાંતિકારી તથા આર્યસમાજના અધ-
નેતા ભાઈ પરમાનંદનું અવસાન
૬. હિંદના પીઠ વિનીત નેતા સર ચો-
લાલ સેતમવાડનું ૮૩ વર્ષની વયે મૃત્યુ.
૭. હિંદમાં ૧૦ વર્ષથી દિવાલવાસી નગ-
રો બિનકાર નિકોલસ રોચિરનું મૃત્યુ.
૮. ૧૫ મીરિસા તથા છની સમઘનાં દેશી
ધાનું હિંદ સાથે જોડાયું.
૯. મુન્સરાતના એક વધોદય સાકાર
ગણિલાલ કળાશામ ભટ્ટનું અવસાન.
૧૦. અલ્લાહાબાદ વિશ્વવિદ્યાલયના
કુલપતિ ડૉ. તારાચંદ્ર અધ્યાપનિસ્તાનમાંના
એક એકથી તરીકે નિમણાવ.
૧૧. મુન્સરાતના ગવર્નર તરીકે પહેલાં દિલ્લી
મદારાસનિમની નિમણુક.
૧૨. પારીસ ખાતેના હિંદી પ્રતિનિધિ
કે સર એન. રાધયત પીલાઈની નિમણુક.
૧૩. હૈદરાબાદમાં હિંદ સરકારના બે-
ટ તરીકે શ્રી કૃષ્ણલાલ મુનશીની નિમે-
શ. **II.** ડ. અમરનાથ આ બનારસ હિંદુ
નિવસિત્રીના વપકુતપતિ તરીકે નિમણાવ.
૧૪. રૂમાનીયાના રાનકિંગ આફેકેટો
દિલ્લીએ અને પ્રબલસત્તા રાન્યની રયા-
ના. **II.** અલ્લાહના લાકીયા નેતા આઉ-
નના ખુદના ૬ આરોગીઓને (જેમાં
કરેસના એક મળતના મુખ્ય પ્રધાન ક
નો પણ સમાવેશ થાય છે) ફ્રાંસીની
ખાતે. **II.** મેકાન્ટ્યોનેકિયા ખાતેના હિંદી
તરીકે શ્રી એમ. કે. મેલોલીની નિમણુક

તા. ૧. ઇન્ડોનિઝ પ્રખ્યાત વચ 'ધ ટાઇમ્સ'ની 'ધ યંદર' તરીકે રચાયાના. ૧૮૮૫.
તા. ૨. 'વેતિયા' બંધાનીઓએ રશિયને દેશની પાટ આધારે પરિવર્તન કર્યો. ૧૯૦૫.
તા. ૪. હિંદની ત્રીજી સચિવવર્ગમની લેટમાં મોડાણ; નેતાઓની સાગી ધરવકડ. ૧૯૩૨.
તા. ૫. વિજ્ઞાન, વૈદકને ડોલોચિગમાં ખૂબ પ્રયોગીઓમાં ફિરિગી. ૧૯૦૫.
તા. ૧૫. અમૃત્ય સમઘ માટે બન્ધતખ્યાત બ્રિટિશ મુલકિયમ પ્રુલ્ક મુકાબ. ૧૮૭૫.
તા. ૧૬. અનન્ય બંધાણી નવલકલાકાર રામચન્દ્ર નટોપાધ્યાયનું અવસાન. ૧૯૩૮.
તા. ૨૦. રાન્યવલિવટ માટે બન્ધતમાં નમુનારૂપ બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટની સરખાત ૧૨૬૫.
તા. ૨૩. રવાતેખના હિંદ અને અબ્બાસ લડવેયા સુભાષચન્દ્ર બોઝનો બન્ધ. ૧૯૨૬.
તા. ૨૪. રવાતેખ સિદ્ધિતા આપણા નિરધારરૂપ પહેલો 'રવાતેખ દિન' બન્ધવાયો. ૧૯૩૦.
તા. ૩૧. ખીલ વિશ્વપુલમાં ટ્રેડિંગસમઘમાં બંધોનીના સારખામિત. ૧૯૪૩.

આ માસની બ્યકિત-વિશેષ : સિસેરો
રોમન સાસ બન્ધના વૈભવકાળે ગોતાના અસરકારક વ-
કૃત્વને સકવર્તો સાવિત્યસર્જનની ખ્યાત આ મહાકુલપતે.
બન્ધા છે. ૧૫ે ૧૦૬ ની ત્રીજી નન્યુઆરીએ છાતલીના બર્ષિ-
વમ મારી એક રોમન સરકારને ધેરવધો. હોતાનાનવધુથી ન
સાહિત્યનું આકર્ષણ દોષ મુદેદુરે કેકોણે સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન
ને કાલકાળે જોડો અભ્યાસ કરી, કચ્ચ શિક્ષણ માટે તે ઓસ
મયો. લાથી છે. ૫. ૮૭માં રોમ પાછા આવે થોડા ન વખત
માં પોતાના જિસા જ્ઞાન તથા આકર્ષક વાકપાઠવધી તે કાલકાળના
કેત્રમાં યગજો લેકાપો ને અવકાળગયા ન છે. ૫. ૬૩ માં તે
વડો ન્યાયાધીસ (Consul) બને. ન્યાયાધીસ તરીકેની ગોતાની એ કારકિર્દી દરમ્યાન
તેણે રોમન પ્રબલસત્તાને કલકાપી પાડવાનો પ્રયત્ન કરતા હૈદરાઈનના કાવતરાખોડોને સખત
દાવે દબાવીઈ ફ્રાંસીએ લટકાવવા માટે તેના પર તેના એક રાજ્યે ફેસ દાખલ કરવાથી
તે દેશરૂંદ લેવાની ફરજ પડી. યજુ બીને ન વર્ષે તે પ્રતિભાસાળી તત્ત્વજ્ઞાને સળહ-
માનપાછો બેલાવવામાં આવે.

તે પળીના સાંતિકાળમાં તેણે કેટલાક મહત્વના કાંચે મજ્જા ને આને જે પ્રગણ્યુત
અભ્યાસ છે. છે. ૫. ૫૨ માં તે સાર્થકસિવા પ્રતિભે સુધેા નીમણે. ત્યાં વૃહલવેલો બજારો
તેણે દાખી લીધો. તેથી તેની કીર્તિ ચોદિસ પ્રસરી. છે. ૫. ૪૬ ની ૪ થી નન્યુઆરી તે રોમ
પાછો ફર્યો ત્યારે બુલિયસ સીસર અને પાર્થવે વચ્ચે ને આંતરવિમરદ ફાટી નીકળેા હોતો
તેમાં, પોતે સીસરને મિત્ર હોવા છતાં, ન્યાયને ખાતર તે વાંચેના પક્ષ તરફથી લડયો.
સીસરની છલ વળાપી ફરી તેણે દેસવડો લીધે. પરંતુ સીસરે માનકેર તેને પાછો બોલાવી
સેનેટમાં નીમ્યો. છે. ૫. ૪૪ ની ૧૫ થી માર્ચે સીસરનું ખૂન થયું, તેમાં સિસેરોનો બિલ-
કુલ હાથ નહોતો. ૫જુ ત્યાર બાદ રોમના સભાધીસ બનેસા બન્ધનીની વિકલ્પ તેણે નિર્ભય
રીતે પ્રચાર કરવાથી બન્ધનીએ તેને મારી નાખવા માસ મોકલ્યા. સિસેરોએ વડાજીમાં
હરાલી કાઢી બંધાને પ્રચલ્પ કર્યો, પણ પવન પ્રતિકુલ હોઈ તે રાકય ન બન્યું અને છે. ૫.
૪૩ ની ૭ થી ડિસેમ્બરે માસએએ તેને માર્ય કર્યો.

સિસેરોએ વકતૃત્વકળાના કલ્પેટ નમુનારૂપ ૫૦ વર્ષાંત વિરલુત આપ્યો આગવા
કર્ષણંત વકતૃત્વકળા, તત્ત્વજ્ઞાન, કાવ્યેશ, રાન્યકારણ આદિ વિષયો પર અતેડ પુરતેલો લખ્યાં
છ. તેના મધ્યેથી એમો સુંદર અને પરિપૂર્ણ હીકે તેની જાકાપ ત્યાર પળીના પશ્ચિમના
સાહિત્ય પર એ હબર વર્ષ સુધી રહી.

પણીપતનું મલો સુદ્ધ (આ માસનો પ્રક્રમ-વિશેષ)મરાઠીસત્તાને બ્યારે મખ્યાદ તખતો હતો ત્યારે, તેના આધિપત્યથી અકબા-
નો હિંદના મુલકમોનેના આગેરુલથી ૮૦,૦૦૦ની સેના સાથે બંદી આવેલા આધિપતિનેરતાનના અલમદસાદ દુરાનીને સુદ્ધ આપવા,
સેના સેના સેનાની કલકાપી સેનાપતિ સહાસિયકવ બાજો ૧૭૬૧ની ૧૩મી નન્યુઆરીએ પાણીપતના મેદાનમાં તેનો સામનો
કર્યો. બીજાં ન મરાઠાઓએ મરહુમ્મુ આકમજુ યાર હુને નખેર સુધી મરાઠાઓને હાથ કપર રહ્યો. ૫જુ પેશવાને પુર વિજાસરૂપ
અને થોડા પરથી નીચે હોતરતાં ન સેનિકા પર તેની વિષરીત અસર થઈ. એ ન વખતે દુરાનીના તાબા થોડેસપારોએ કલાસલિસ થયેલા
રાજાઓ પર તેરદાર હરાયો. ૧૭૫૧ની ૬મી માર્ચેરે હરાય ગયાં અને આજે તેમનાં મુલકો તેમનાં મુલકોમાં છે.

રચનામાં એક નથી જ રોનક દાખલ થઈ,
આ ઉપર એવા નવતર ઘાટનો આશ્રમાં
પડેલા ૧૬૬ મેનનો સોનાનો સિક્કો આપે
છે. તેમાં એકતરફ કાંઠરીની વચ્ચે કલીલા,
આર બલીકાનાં નામ તથા દલા (હીન્દી)
સન લખેલાં છે, અને બીજા બાજુ 'અલ્લાહ
મુસ્લિમ અલ્લાહ મુસ્લિમ મુસ્લિમ અલ્લાહ
અલ્લાહ પાઝી મુરીબ અલ્લી આમ્રાહ
(આમા સામમાં પાડયો)' એવું લખેલું છે.

અને માર્ગે રાજ: જામચાલેલ, બગ-
નગરના રાજાની એકમત; એક પહેર-
વાગ; નવાજ.

અત્રી તોલા વલના તેલને વસત્તુની પાંચ
કલીએ સાથે કકાલીને કુંડુ ઘવા બાદ બા-
ટીમાં ભરી રાખવું. રાત્રે સ્ત્રી વખતે બંને
કાનમાં તેનાં પાંચપાંચ કીપાં નાંખવાથી
કેતીની ઝંડમાં કાનનું જ્વન થાય છે.

દરિવાનું પાણી જે વરાહરૂપે આકાશમાં
જઈ રહે છે તે બાજુ જ પાણી વરસાદ રૂપે આ-
વતું નથી. પણ કેટલુંક કાચમને માટે અવકા-
શમાં જઈ રહે છે તે પાણી આવતું જ નથી.
વળી થોડક પૃથ્વીની અંદર ચાલ્યું જાય છે.
આમ પૃથ્વી પીમેધીમે સુકાની જાય છે.

આ વાસણમાં
પાણી બરાબરી
તેની તળામાંથી
પાણી પડવાનું
કાર્ય અનંત કાલ
સુધી ચાલ્યા જ
કરશે. અવિરત અતિના તે એક અદ્યુત
નમૂના જેવો પાડ છે.

કલાકર્તાઓમાં માનવીમાં સંસ્કારો
મદારની મદ તેની સાથે સાથે તેણે થોડું
વપરાશમાં સાધનોમાં મુજબ ધાર, કે
સો.દર્બ અને રોમન જે કારીગરી વત્તામાં
પ્રયોગ કર્યા જ છે. કોઈપણ પ્રલના વ
રાશનાં કે પરકરો, સાધનો ને જીવનપ્રવૃત્તિ
માં રહેલાં રૂપસીદર્શ અને કલાતત્ત્વ તે
પ્રલની સંસ્કૃતિની પાસારીરી છે. પ્રત્યક્ષ
ની એવી રૂપસુંદર થીતે આવી દર મા
'કલાકર્તા'ના નામથી નિર્ણયિત થાય
છે. એવા લખાનોની કારીગરીના પ્રાણ
પાનને રમે આ ઉપર આપ્યા છે. તે
પરની બારીક ઉપસામેથી મેતરની પા
મી રસસમૃદ્ધ જીવનદ્રષ્ટિની દીલક છે.

પણી ઝીણા આફરો પોંચવાથી આં
ખમંડે છે એ માન્યતા ગોઠી છે. ઉલટું, તે
આંખો સુધરે છે એમ સાબિત થયું છે.

રાત્રે કાંપ દરવાજા મુખ્ય સરેરાશી
વખત પડમાં ફેરવે છે.

તમે તલજી છે ?
ઈ. ૧૮૭૪ સુધી આખી દુનિયાને બધી
આ એકજુત બીન પડું પાઈ દર્દ. • વાંસો
ઝડને વધમાં એક જ વાર ફૂલ આવે છે.
દુનિયામાં સોપી કાણ પદાર્થ હિંદી ઉત્પાદ
જાતના અરધા લોખંડો ગુખ્ય બોરાક
• પાણી ઉપર પશું હિંદીસો પાણી નહ
પથ્થર આકાશમાં જાય છે. • અત઼માં
કલાકે ૧૪ લાખ રાખ મેલેસો વધારે
• ૧૮૫ લોહામાંથી ૪૪૦,૦૦૦ બિરડા
• એક રતલ કપાસમાંથી ૨૧૦૩ મા
લાખો તાર નીકળી રહે. • નવાનમાં ના
દિવસ જ થાય છે.

ગાઠી આવવાને વાર દોવાથી પોતાના
ગુમારતા સાથે સર ઓગળાણ મેતરવાડ
ફરેડે કલાસના વેઈટિંગ કેમગા રેલકયા દલા,
ગેવામાં બે ગારા મુસાફરો ત્યાં આવ્યા. તે
આ 'કાળા' ગાણુસોને ત્યાં બેઠેલા બેઈઝ-
બિગાનની છળી બેઠ્યા અને તેમની રિફિક્ટા
લેવા ગામી. પણ સ્વગાની સેતલવાડે કંઈ
દાદ જ ન દીધી બેઠેલે તેઓ રહેશન મા-
સ્તરને બોલાવી લાવ્યા, જેણે સેતલવાડ પાસે
ફરેડે કલાસની અને તેમના ગુમારતા પાસે
સેકન્ડ કલાસની રિફિક્ટા દોવાનું બજાવ્યાથી
કાળા માણસની હાજરી ગણ સહન ન કરી
સકવાર તે યુરોપિયનોને રેઈટિંગ કેમગાં ન
બેસતાં બાહર જઈને ઘેબા રહ્યા, આવા તીક
ફંચેવેનો તેમનો મદ ઉતારવાનો સર ઓમ-
નલાલે નિશ્ચય કર્યો. તે કાળે ટ્રેનેને બે જ
ફરેડે કલાસના દલા બેસતા. સેતલવાડે
પોતાના ગુમારતાની સેકન્ડ કલાસની રિફિક્ટા
બાદલાથીને ફરેડે કલાસની રહ્યા, ને સેવી ગાઠી
આવી કે બંને બજા. ફરેડે કલાસના બુદ્ધિમંદ
કલામાં ચાલી બેઠા. પેલા યુરોપિયનોએ સે-
તલવાડને પોતાના ગુમારતાની સાથે એક જ
કલામાં બેસવાનું કહ્યું, કે સેવી પોતે અત઼મ
દલામાં બેસી રહે, પણ સેતલવાડે કહેવા
બેન ન થયા. ઉવટે તે યુરોપિયનોને 'કાળા'
રિફિક્ટા ગાણુસ સાથે કલામાં બેસવું જ પડ્યું.

કહેવતોના અર્થ: 'તરણી કોથે કુંગર'-
કોઈ સામાન્ય કે નાથીક વાત યા વસ્તુની
પાછળ કંઈક અંબીર રાખ કે મોઢું રહસ્ય
જુપાકોનું કોય તે દલાવવા વપરાની આ કહે-
વતના મુવબદ જરે લખેલી ધીરા બચતની
કાઠી, તે જ સાબિત છે. લોખંડિમાં આ કહે-
વત પળે પળમાં, એવું રહસ્ય નવારે પ્રકટ્યું
ન્યા ત્યારે વપરાય છે. એને મગની બીજ
કહેવત: 'કળ્યાં કાપડો કાઠીનો-કોટકે કે
કોઈ કોયડાનું રહસ્ય નવારે કકલી નય છે
ત્યારે આપણને તેની સાદાછપી આશ્ચર્ય થાય
છે ને આપણે મન તેમાંની છબી બની નય છે.

અણિતમગત: કોઈપણ રકમ પાસે તેને
કે વટે શુભે. ગુણકારગાથી કે બાદ કરો. જે
આવે તેનાં કે વટે બાકી આગામરમાં કહેશે.
તેમાંથી મૂળ પાસેથી રકમ બાદ કરાથી
જાણી ન જ આવશે — નીતવા વળાંકથી

Freedom's Battle: સુભાષચન્દ્ર બોસ્ની 'નેતાઓની નવી
આદિદેશ ફોર્સ' હિંદને પૂર્વ સીમાએ એવાતાંત્ર્ય લગ્ન ખેલ્યાં તેની
પર આદિતી માત્ર વિવેક તથા ફોટોગ્રાફો દ્વારા રજૂ કરવું મેઘ
નું મોઢું પ્રકાશન: ચિત્રકાર તથા સંપાદક-વિદ્યુતભાઈ કે. એચી.
એન.એન.એન. બોમ. ત્રિપાઠી શિ., કાલગાદેવી સુભાષર, ૩૮-૦૦;
૨૫૫૨; પચિશમ્ભુ (બી કે ટે) : ૨૫. અવેશદેવ મેઘાણીના વિ-
નાયક લેખોનો પ્રતિ સંગ્રહ, પ્રાંતિયરનાના-ભારતી સાહિત્ય
શિ., સોમરાજ પ્રિન્ટિંગ, કાલગાદેવી દાદ, મુંબાઈ-૨, ૩૮-૦૦;
એસ.કે.એચી મનુસુખલાલ એચીનો નવો કાળસંગ્રહ: ૨૫૦ મેન.
૧. ત્રિપાઠી શિ., પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ-૨, ૩૮-૦૦; મધુપરકે: શ્રી
કે.એચ.એ. બેન: અલ્પામુદ્રિત વિવેચનાત્મક લેખોનો સંગ્રહ:
સી. શાંતિલાલ એન.કે.પંખી, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ-૨, ૩૮-૦૦;
ત્રિપાઠી: જીવન, સાહિત્ય, કલા આદિ વિષયોને લગતા શ્રી મુગ-
ના ચિંતનના આધાર લેખોનો સંગ્રહ: મુગ્ધ અંબરના કાયાદેવ,
પીરોડ, અમદાવાદ, ૨૮-૦૦; અગોળ-અવેશ ૧ અગોળગત્તરસ
ને લેવા છમ્મનારાઓને રાણે, સુપ્રેમીશન, આકાશગંગા, નિદારિકા
આદિ વિષે સારસ આદિતી આપી અગોળ વિચારનાં પ્રકાર કાવત્ત
હવે લખાયેલી પુસ્તક: લે-ગોલુભાઈ સુધાર, ૨૦૫૨૨૦૦ એનુપકે-
કાસોબીશી, આલ્ફેડ, ૨-૪-૦૦; ટાંકાકા: મિતિસ હરિશ્વર
રેડોના અપ્રેસિએટ પુરસ્કૃત 'એક્સ ડિઅસ ફિનિશ' નો સંપૂર્ણગત્તર
સારસ અનુવાદ: કરનારકેશી શ્રીધીએન બપેકા, ૫૦ સિયુ-
પે, કુશનગર, અમરનગર, ૧-૬-૦૦; અપંગ માનવતા: શ્રી
લાલ ગાંધી કૃત ૩૦ લેખોની નાંદકો: 'નારાયણી' અને 'અલ્પામુદ્રિત
'ની સંયુક્ત સંપાદિત નવી આવૃત્તિ: પ્રબંધનુભાઈ ગાંધી, નૌરાલ
કલ્હરોડ, મેરોપી, ૩૦-૦૦; હિંદુ પ્રિન્ટનેનો નાંદકો: અવ-
રોડ: હિંદકાં કોલેજ સ્નાતકના રસપત્રકાળથી આનુભુતી પ્રિન્ટનેનો
સાંકેય પ્રકારનો નાંદકો અવલોકાર રહેશે તેની સાવત્ર અમુક
કરત્ત પુરતક: મુગ લે-કે.એ. કુમારપા, પ્રબંધનુભાઈ પ્રકાશન
૨, અમદાવાદ, ૦-૧-૦૦; પદ્માત: શ્રી મુનિલાલ ગડિવાની ૧૨
અવલોકનોનો સંગ્રહ: ૫૦ જીવન સાહિત્ય મંદિર, કાલગાદેવી
૨, મુંબાઈ, ૩૦-૦૦; કલકરીશ્વર: શ્રી વિનોદિની ગીલકેશી પહેલી
પ્રકાશન નવલકથા: ૫૦ પદ્માત પ્રકાશન, વડોદરા, ૫૦૫૫૫૫૫૫
પબ્લિકેશન્સ (સિ. મુંબાઈ-૨, ૩૦-૦૦; અપંગ એડી: જુહાપુરા
વિષેનાં પ્રસિદ્ધ ગદ્યકી ગાનનન વિ લેખોની વિવિધ ૧૨
ગીતોનો સંગ્રહ: સોલ એન.એન.એન. અંબરના કાયાદેવ, ૫૦
૧, અમદાવાદ, ૧-૮-૦૦; હિલુ અમદાવાદે તેમનું વિંદિત
નું ચરિત્ર તથા તેમની વિચારધારાનો પચિત્ર કાવત્ર પુસ્તક:
એ 'ગોપાલ' અને 'ગોપીનંદ' દ્વ. દવે, ૫૦ સરત્ત સાહિત્ય
કે.કે.કે. અમદાવાદ, ૩-૦-૦૦; સુરકાંતા: ૨૫. ગાંધિલાલ
ગાંધીએ એનુપકેની જુહાપુરા સાધુસંત તથા થોમીનો પાત્રે-
એચીને અપવાસના માર્ગના આગેવાને કપડેલી શ્યાય તેમ
રે સેલી નેપોશી ૧૧૪૧ી ઇમારેલા પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ, ૫૦-
૫૦૫૫૫૫, ૨-૦-૦૦; લોકવેનનંદ: ગદ્યકવિ રોસમિયરના

[illegible]

રંગ અને રેખામાં કુમારશંકર કવિત્વ વહાવનાર, જાણીતા કલાકાર શ્રી ના
લાલ પરીખનાં ૨૧ પૂર્ણરંગી અને ૩૪ સાંદાં ચિત્રોવાળો આ સમૃદ્ધ
ગુજરાતનાં સસ્તાં કલાપ્રકાશનોમાં એક અગત્યનો ઉમેરો કરે છે. કલાકૃતિ
ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની જીવનરેખા ઉપર
રાંત આમાં સંઘરાજોનાં પંચાવન ચિત્રોમાં ઝાંઘલ અને વોટર-કલર, પેન્સિલ
અને પેન-અન્ડ-ઇક-સ્કેચ, સ્ટેપલ-વર્ક, વૂડ-કટ, સોફ્ટ-ગ્રેસ-સ્કેચ આદિ
ચિત્રકળાની વિભિન્ન પદ્ધતિઓમાં એમની કલમ તથા પીંછીનો કસબ દર્શાવેલો
વતા સર્વ પ્રકારના ચૂટેલા નમૂનાઓ આપવામાં આવ્યા છે. ચિત્રકલાના વિશ્વ
ર્યાઓ તથા કલાશૈલીઓનો માટે તેમજ ભેટ આપવા માટે એ અમૂલ્ય ચીજ છે.
ફિ. રૂ. ૩૫; પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૪; કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ, અમદાવાદ

કલાત્મકતા અને સસ્તાપણામાં અનન્ય એવા આ ચિત્રસંગ્રહ પાછળનો મુખ્ય
હેતુ વિશુદ્ધ કલાને આપ્યે સસ્તા કરે ધરધર પહોંચતી કરવાનો છે. રવિશંકર રાવળ, કનુ દેસાઈ, જગન્નાથ અહિવાસી, રસિકલાલ પરીખ, છગન
લાલ બાદલ અને ત્રિશુભાતીત પંચોળી, એ આપણા છ અગ્રણી ગુજરાતી કલાકારોનાં છ પૂર્ણરંગી ચુનંદાં ચિત્રોનો આ સંપુટ, ૧૨૫x૮૫ ઈંચના માપમાં
આટલું કાર્ડ પર ફ્રેમ માટે તૈયાર રૂપમાં સુધક રંગીન છપાઈમાં આપવામાં આવેલો
છે. સવા રૂપિયા જેટલી નજીવી કિંમતમાં આવાં રંગીન ચિત્રો આટલાં સસ્તા
કાઢીને હજી આપ્યાં નથી. ચિત્ર દીઠ પૂરી ચાર આના કિંમત પણ ન થાય

ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ : એ શહેરના સ્થાયક અહમદશાહનું
મકબરાથી માંડીને છેક સ્વામીનારાયણના મંદિર સુધીના આજથી એક જ સ્થાન
પરનાં સ્થાપત્યોમાં સંઘરાજોની આપણી કળાલક્ષીનો પરિચય. જેણે પશ્ચિમ
ના નામચીન કલાગ્રીમાંસકોને મુગ્ધ કર્યા છે અને જેની પ્રશંસા સાંભળીને
જગત-યાત્રીઓ અમદાવાદ આવે છે, એ શિક્ષક અને સ્થાપત્યનાં કાર્યો સર
અમદાવાદનાં યાવન નામચીન સ્થાનોના કોટોચાકોનું આ આદળમ છે. દરેક
ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને લાક્ષણિક માહિતી આપતી નોંધ તથા શ્રી
રતનભણિરાવ લીમરાવ જેવા વિદ્વાને લખેલા, અમદાવાદની ચરતીપકતી ને
વિકાસ વર્ણવતા વિદ્વાનજીનો નિબંધ સાથે. કિંમત માત્ર બે રૂપિયા, પોસ્ટેજ ભુલે

पिछवपीर

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારોઓ માટે

અંડુનું પૌષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, મોંઘાં-સાઘાં, નખખાં-સખખાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિદ્ધ, અમીક, કેસર, કદ્દરી અને જીજી દીપન, પાચન
ને પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આંખમાંથી બનાવેલું
સુસોલિત સુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક ચાટણ

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત
૧૧ રાખના પૌદગે રૂ ૧.૫૦
૧૧ " " રૂ ૩.૦૦
૧ " " રૂ ૧.૬૫

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આખી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરાડ
મુખાઈ-૧૪

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિં.

અમદાવાદના એજન્ટ - ભોળીલાલ બ્રધર્સ - ગાંધીરાડ

ફકલનઃ
મૂત્રી મહાજનવાદી
મુખાઈ-૨

તું એક વિશેષ
નવું
પ્રકાશન

રંગાવલિ

રૂ. ૨૫

તાજેતરમાં જ બહાર પડશે

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - રાયપુર - અમદાવાદ.

નવું પ્રકાશન

કલાકારની સંસ્કારણ

શ્રી રવિશંકર રાવળના

અપાનપ્રવાસ, ઉત્તરવિહન
સાથે તથા કુલદિમાલપતિ કલા
આચાર્યની સુધાકરની
૩૨૫ પાનાં

તથા મળણચિત્રો ફેટિમાદેવી આ

ફિ. ૪-૧૨-૬૬

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ.

અમદાવાદને.

આંગણે

મહાવીરનગર

તિલકનગર

કલ્યાણનગર

માં વસી તેમને તમારાં નગર બનાવો

તના શબ્દને સાચું પ્રભરશબ્દ બનાવો,

તેમ, સ્વમાની અને ચિંતામુક્ત જીવન જીવતા બનો,

એવો મારે હાર્દિક આશીર્વાદ છે.

પરાધીન પ્રજાજન પૈકી

શ્રીશંકર હરિશંકર ત્રીવેદી

દ્વાંએસમૅન

કુમારકાર્યાલય લિમિટેડ

સાહિત્ય, કલા અને વિજ્ઞાનના તથા સંસ્કારયોગક સમસ્ત જ્ઞાનસામાન્યના પ્રચાર, પોષણ અને વિકાસના ઉદ્દેશથી સ્થાપવામાં આવેલી સંસ્થા

એ. મુળ 'કુમારકાર્યાલય' તરીકેની તેની એ દરમિયાની કમલવતી સ્થાપિત પછી તેના બહોળા વિકાસ અને તેના સંસ્થાપક, વિખ્યાત કલાકાર શ્રી રવિશંકર રાવળ પામેલી બેંકનું રોકાવ કરવાની એ ખરીદી કેપ્યુચના મિ સંચાલક.

જ

અકસ્તર કરેલી થાપણ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ (એક લાખ)
રેડ રા. રૂ. ૧૦૦૦ એક એવા ૫,૦૦૦ રોમાં વહેંચાયેલી
બહાર કરેલી થાપણ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦
બરાબેલી થાપણ રૂ. ૩૩,૨૦૦

જ

ઢાપરેકરેનુ બેરે

શ્રી ચેતન્યપ્રસાદ મોતીલાલ હીવાનજી બી. એ. (ચેરમેન)
(મંત્રી, યુજ્જાન સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ)

શ્રી રવિશંકર મહારાંકર રાવળ
(કલાકાર, કુમાર કાર્યાલયના તરવાપક અને 'કુમાર'ના આચ નેત્રે)

શ્રી મહેન્દ્ર શાન્તિલાલ મંગળદાસ
(વિપણી, બહાંગીર વડીલ સુખની મીંગના સહ-ભાગી)

શ્રી બાબુરાવ દેસાજલાલ મહેતા
બી. એ. એલ. એલ. બી. એકેડેમી

શ્રી હરિનારાયણ ગિરધરલાલ આચાર્ય
પ્રતિનિધિ અને 'પ્રકાશ'ના તરી: મત્રી કુમરજી પ્રતિનિધિ.

શ્રી બસુભાઈ રાવળ (મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર)
(પરકાર અને પ્રકાશક, તરી: 'કુમાર')

શ્રી અરવિ દરમિયાનનારોએ 'કુમાર કાર્યાલય વિ. ૧૪૫૪ રાવળ અને અમદાવાદ'

મેન રજીસ્ટ્રી ડોર મચાવવાં
(આ માત્ર બહેરાત છે: પ્રારેકદર નહિ)

ચિત્રકૂટ પ્રકાશનનું અનોખું

ભારતીય ચિત્ર

શ્રી રવિશંકર રાવળ એકાંત્રી
ત્રીમ વિવિધ ભારતીય રેખાંત્રી
તથા એક ત્રિરંગી ચિત્રપત્ર
તથા બાપાઓમાં સમજૂતી

કતારસિકા અને ચિત્ર-વિધાઓ
અમુખ્ય ચિત્રમંપુર

કિમલ મજુ રૂપિયા : ચોરસ ના
પ્રાપ્તિયાન

કુમાર કાર્યાલય લિ. એન. એમ. ચિ
રાવળુર : અમદાવાદ મુંબઈ

ચિત્રકૂટ પ્રકાશન
C/O રાવળ બચસે : ૧૯૫ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ

કલાદર્શી

યુજ્જાનના સાત નામે કલાકારોના
દસ ચુનંદ રંગ-ચિત્રોના
અભિનય

ચાંદની (ર. મ. રાવળ) વિપણીના
રિવરવન (કુરુ રેસાઈ) મા સંસ્કારકાર
કૃષિકા (ર. મ. રાવળ) કલાકાર રોડ
દિવાનુ તથા સોમોલાલ અનંતાન કલામંદિરે સુખભિગમ
મહાવી રાકાય મેન: હાસ્યના
રંગીન માઉન્ટ ઉપર ચિટોનાં

દસ ચિત્રો: માત્ર સંસ્કાર-રૂપિય
કુમારકાર્યાલય લિમિટેડ-અમદા